

శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy)

పరిషత్తును ౧౯౧౭. { ప్రమోదూతనామసంవత్సరము. } సంవత్సరము ౧.
మైత్రవైశాఖమాసములు. }

వాసి నాడ :

హర్యరావుచే బరిషత్పత్రికానియమున
ప్రకటింపబడినది.

పోస్టున్యాయములతో { విడిసంచిక రు ౦-౨-౦.
సంవత్సరమునకు రు ౩.

1930

ప్రతిస్పందకులు.

శ్రీరాజా రావు వేంకటేశ్వరమహాశీపతి సూర్యారావుబహద్దరువారు, సీతాపురము
జూబారు, పరిమిద్యక్షజ్ఞవాధ్యక్షులు.

కీ. శే. శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.

ఉద్భాదకులు.

శ్రీరాజా వేంకటేశ్వర రావు బహద్దరువారు- ఉయ్యూరు జమీందారువారు.

శ్రీరాజ్ కర్నూరులో వేంకట సుంద్రయ్యమ్మజనితబహద్దరుగారు-తుని రాజగోపా.

కీ. శే. శ్రీనాథ్పురి మహారాజావారు

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్కార్యనిర్వాహకవర్గము.

అధ్యక్షుడు.

జయంతి రామయ్యపంతులుగారు బి. ఏ. బి. ఎల్.

కార్యదర్శులు.

దర్భా వేంకటేశ్వరాచార్యుగారు బి. ఏ., బి. ఎల్.

కళాంబి రాఘవాచార్యులుగారు ఎం. ఎ., సి. ఎల్.

కార్యనిర్వాహకసభాసభ్యు

సీమన్స్ బహదర్ కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తి నాయుడుగారు.

రావుసాహెబ్ డాక్టర్ వేమూరి రామకృష్ణారావుగారు ఎం. ఏ., ఎల్. టి. P. H. D.

(కోశాధ్యక్షులు)

శ్రీకృష్ణరావ వేంకటస్వామిప్రసాదరావు నాగారు

కాశీధర్మ ముఖ్యమంత్రి శ్రీ. ఎం.

మంగిరాల వేంకటస్వామిప్రకాశరావుగారు టి. ఏ.

తుమ్మల సీతారామమూర్తి చౌదరిగారు

అశక్తి వేంకట్రామయ్యగారు.

కోకా వేంకటసుబ్బారావు నాయుడుగారు.

ఓలేటి వేంకటరామశాస్త్రిగారు

సానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావు పంతులుగారు

పిళ్ళారిసెట్టి రంగబ్రహ్మారావు నాయుడుగారు

విషయ సూచిక.

1. విజ్ఞప్తి.	౧
2. అచ్యుతరాయ తెవ్వరు ?	౨-౫
విద్యాప్రవీణ బులుసు వేంకటరమణయ్యగారు.			
3. కవితాశక్తి.	౫-౬
శతావధాని దోమా వేంకటస్వామిగుప్తగారు.			
4. మారుతి స్తవరాజము.	౭-౮
శతావధానులు, రామకృష్ణసీతారామకవులు.			
5. గ్రంథస్వీకారము.	౯-౧౫
6. కవిదర్పణచ్ఛందము.	౧౬-౧౮
పక్తి వేంకటనరసింహకవి.			
7. నలకీర్తికాముదీ.	౧-౮
అగస్త్యుః.			
8. పరిషత్పుస్తకభాండాగారము.	౧౯-౯౬
9. రసాభరణము.	౧-౮
అనంతకవి.			
10. షోడశకుమారచరిత్రము.	౧-౮
పింగళి యెల్లనార్యుడు			
11. సంస్కృతసూత్రాంధ్రవ్యాకరణమ్	౧-౮
చిన్నయనూరి			
12. కన్నశతకము- తేరపావనశకము.	౧౧౩-౧౨౮
తేనకవి.			

పరిష్కృత్యోజనములు.

తెలుగుభాషను, వాఙ్మయమును, అభివృద్ధి నొందించుటయు, ఆవిషయమునఁ బరిశ్రమ చేయువారలకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుటయు నీపరిష్కృత్యయొక్క ప్రయోజనములు. ఈపనిని నెఱవేర్చుటకై యవలంబింపఁదగు మార్గములలోఁ నొన్ని యాక్రిందఁ బొందుపఱుపఁబడుచున్నవి:—

i తెలుగుభాషలోని పదములకు పుష్పత్పత్తి మొదలగువానిని నేరూపించుచు లక్ష్యసహితముగ నర్థమును వివరించు సర్వంకష మగునిఘంటు వొకటి రచించి ప్రచురించుట;

ii తెలుగుభాషకు సజాతీయేతరభాషలతోఁ గలసాదృశ్యములను సాకల్యముగ నిరూపించుచు నొకవ్యాకరణము రచించి ప్రచురించుట;

iii అధునికశాస్త్రగ్రంథరచనయందుఁ బ్రయోగించుటకునై పారిభాషికపదములను నిర్ణయించి వివరించు నొకశబ్దకోశమును సిద్ధముచేయుట;

iv అంధ్రదేశప్రాచీనచరిత్రాంశపరిశీలనకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుటయు, లభ్యములైన వానిలో మిక్కిలి విశ్వసనీయములైన యాధారముల సాహాయ్యమున నవిస్తరముగాఁ జెలుగు దేశముయొక్కయుఁ బ్రజలయొక్కయుఁ జరిత్రమొకటి రచించి ప్రచురించుట;

v సర్వవిషయములనుగుఱించి చేయఁదగు గ్రంథరచనకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుట;

vi అంధ్రభాషలోని మంచిగ్రంథములఁ బండితపరిష్కారము చేయించి నిర్మూలముగఁ బ్రచురించుట;

vii తెలుగుభాషకును వాఙ్మయమునకును సంబంధించిన విషయములను జర్పించు నొక పత్రికను బ్రకటించుట;

viii తెలుగువాఙ్మయమునకు సంబంధించిన విషయములను గుఱించి చర్చించుటకుఁగాను సాంవత్సరికసభల నేర్పాటుచేయుట;

ix తెలుగు సాహిత్యవిషయమునఁ బరిశ్రులఁ గావించి పారితోషికములను, సాహిత్య పట్టములను, యోగ్యతాపత్రికలను నొసంగుట;

x ఒక పుస్తకభాండాగారమును స్థాపించి సాగించుట— ఇందుఁ బ్రధానముగాఁ జెలుగు గ్రంథము లుండవలయును; వ్రాతప్రతులుగూడ నుండవలయును;

xi తెలుగుభాషయొక్కయు వాఙ్మయముయొక్కయు నభివృద్ధికి నుపకరించు నన్ని కార్యములను జేయుట.

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

కాకినాడ.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

సంపుటము ౧౯	{	ప్రమోదూతనామసంవత్సరము. చైత్ర వైశాఖమాసములు.	{	సంచిక ౧
------------	---	--	---	---------

విజ్ఞప్తి.

పరిషత్పత్రికకు శుక్ల సంవత్సరముతోఁ బదు నెనిమిదివత్సరములు నిండినవి. బాల్యము తీరి నూత్నయశావనముచే నలరారుచున్నది. సరససాంగిత్వంబును నానాకళాపారీణత్వమును గలిగి సహృదయామోదసంధాయిని యగునని వేఱ చెప్పునవసరములేదు. పదు నెనిమిదవసంపుటమునఁ గాళిందీకన్యాపరిణయము నందలి ద్వితీయభాగమును, ఆంధ్ర భాతుమాలను ప్రకటించితిమి. ఈ పందొమ్మిదవసంపుటమున ననంతకవికృత రసాభరణమును, ఆంధ్రీకృతరసమంజరిని, షోడశకుమారచరిత్రమును ప్రకటింపఁదలఁచితిమి. షోడశకుమారచరిత్ర మ సంపూర్ణముగ నుండుటచే మాయొద్దనున్న భాగములనే పరిష్కరించి పాఠిక లోకమున కీయ సమకట్టితిమి. మఱియొక నూతనవిషయము:- శిష్టు కృష్ణనూర్తి శాస్త్రికవిచే రచియింపఁబడిన కారికావళినుండి చిన్నయసూరి తన వ్యాకరణ సూత్రముల రచించె నని పలువురు తలఁచుచున్నారు. మదరాసులో నారాయణవనము వకుళాభరణముగారివలనఁ జన్నయసూరిగారిచే రచియింపఁ బడిన సంస్కృతసూత్రాంధ్ర వ్యాకరణమును, బాలవ్యాకరణసూత్రములకింట విపుల మగు నాంధ్ర శబ్దానుశాసనమును సాంధ్ర వ్యాకరణసూత్రములను సం గ్రహింపఁగలిగితిమి. వానిని గూడ సీసంపుటముననే ప్రకటించుచున్నాము. షాతకమహాశయు లండఱును మాపత్రికయందుఁ బూర్వముకంటె నత్యధిక మగు నభిమానమునుఁ గనఁబడిచి మఱ్ఱులను బ్రోత్సహింతు రని విశ్వసించు డున్నాము.

అచ్యుతరాయ లెవ్వరు ?

సాహిత్యవిద్యాప్రవీణ, బులుసు వేంకటరమణయ్యగారు,
విజయనగరము.

విజయవిలాసప్రబంధకర్త యగుచేమకూర వేంకటకవి తనవిజయవిలాస గ్రంథమునఁ గృతిపతివాళమును వర్ణించుచుఁ గృతిపతిపితామహుఁ డగుచెవ్వ పునాయకు నభివర్ణించుసమయమున -

గీ. నీవి నచ్యుతరాయలదేవి యైన, తిరుమలాంబకుఁ జెలియలై తేజరిల్లు
మూర్తమాంబను బెండ్లియైకీర్తి వెలయు, చెవ్వవిభుఁడుమహోన్నతశ్రీఁజెలంగె.

అని చెప్పెను. ఇందువలన నచ్యుతరాయఁడు చాల గొప్పరాజనియు, సత్సత్వము దోడియల్లుఁ డగుటవలనఁ జెవ్వరాజునకుఁ గీర్తిప్రతిష్ఠలు కలిగినవనియుఁ దెలియుచున్నది. కావున నచ్యుతరాయలు పేరెన్నికఁ గన్నవాఁడును జెవ్వనాయకుని బంధుకోటిలోనివాఁడును గావలయును.

శ్రీకృష్ణదేవరాయల యనంతరము దక్షిణాంధ్రదేశమును బరిపాలింప నాయకరాజులు నియమింపఁబడిరి. వారందఱును శూద్రకులజాలు; ఈయంశమును వేంకటకవియే -

“ప్రకటశ్రీహరియంఘ్రే బుట్టి హరుమూర్ధం బెక్కి యాపాదమ
స్తకమున్ వర్ణనకెచ్చుతల్లి సహజోదంచక్రులోత్పన్ననా
యకరత్నం బని యచ్యుతేంద్రరఘునా ఖాదీశ్వరస్వామికన్
సకలైశ్వర్యములన్ నిజేశువలనన్ సంధిల్లగాఁ జేయుతన్.

అని కంఠోక్తిగఁ బలియున్నాఁడు.

చెవ్వపునాయకుని తోడియల్లుఁ డగునచ్యుతరాయ లెవ్వరని ప్రశ్న కలుగక మానదు. ఆంధ్రసాంస్కృతికముఁ డగుశ్రీకృష్ణదేవరాయలకు సవతి తమ్ముఁ డగునచ్యుతదేవరాయలే యీయచ్యుతరాయ లని శ్రీలక్ష్మణరావుపంతులుగారి “ఆంధ్రవిజ్ఞానసర్వస్వము” [The Telugu Encyclopaedia] నందుఁ గలదు. మఱియు శ్రీలక్ష్మణరావుగారు రచించిన “మహమ్మదీయమహాయుగము” నందుఁ గూడ నిట్లే కల దని జ్ఞాపకము. ఈరీతినే బంధుత్వముం గలిపి నచ్యోఁ గృష్ణరాయని జన్మవృత్తాంతమునందలి పుక్కిటిపురాణమును నమ్మి,

అతనితమ్ముఁ డగునచ్యుతదేవరాయలుకూడ నట్టివాఁడే యని యంగీకరింపవలసి నచ్యుతున్నది.

మఱియు మహస్థదీయమహాయుగము చివర శ్రీలక్ష్మణరావుగారు శ్రీకృష్ణదేవరాయలతల్లి కులకాంతయే కాని భోగకాంత కాదని నిరూపించుచు దానికిఁ బ్రమాణముగఁ దమకు లభించిన “అచ్యుతరామాభ్యుదయ” పుస్తకమును గీర్వాణకావ్యమునందలి శ్లోకముల నిచ్చిరి. ఆయచ్యుతరాయలే యీయచ్యుతదేవరాయ లనియుఁ జెప్పవలయును తోడియుల్లుఁ డనియు వారు న్రాసిరి. అచ్యుతరామాభ్యుదయముం బట్టి చూచినచో నచ్యుతదేవరాయలతల్లి* సవత్తులు ముగ్గురిలోను జాల నుత్తమురా లనియుఁ, బట్టపుదేవి యనియుఁ దెలియుచున్నది. అట్టి దేవేరికొడు కొకనాయకవంశచూడామణికిఁ దోడియుల్లుఁ డగుట పొసఁగునా ?

వీరేశలింగముపంతులుగారు తమకవులచరిత్రమున, చేమకూర వేంకటకవివిషయమున న్రాయుచుఁ జెప్పవలయును తోడియుల్లుఁ డగునచ్యుతరాయలు కృష్ణదేవరాయలకుమారుఁ డని న్రాసిరి. కృష్ణదేవరాయల జననవృత్తాంతమున సందేహ ముండుటచే రాజు లెవ్వరును దమకన్యకల నాతని కీయనగుదున నతఁ డొకనాయకరమణీకునిని బెండ్లియాడె ననియు, నామెయొ దతని కచ్యుతరాయ లనుకొడుకు కల్గె ననియు వా రాశయపడిరి.

కాని యిది సరిగా నుండునట్లు తోఁపదు. కృష్ణరాయఁడు క్షత్రియుఁడే యని ప్రమాణములు చాలఁ గలవు. అట్లు కృష్ణరాయనిజననవిషయమున సందేహము లున్నను, కృష్ణరాయలకుఁ బురుషసంతాన మున్న దనుటలోఁ బ్రమాణము లల్పములు. ఒకకుమారుఁడు కల్గెననియు, నతఁడు పిన్నవయసునందే మరణించె ననియు, నతనిమరణమునకుఁ దిచ్చురుసుమంత్రియు నతనికిమారుఁడును గారకు లని ప్రవాదము కల్గె ననియు, గొన్నిచరిత్రలవలన మనకుఁ దెలియుచున్నది. ఏ మయినను శ్రీకృష్ణదేవరాయల కున్నదనుకొన్న పురుషసంతాన మొక్కటియు బాల్యమునందే నష్టమైన దనుట నిశ్చయము. ఇట్టియెడ నచ్యుతరాయలు కృష్ణరాయని కొడుకగుటయుఁ, జెప్పవలయును తోడియుల్లుఁ డగుటయు సాధవిధ దని చెప్పవచ్చును.

*నచ్యుతరామా భార్యలు 1. తిప్పాంబ. 2. నాగాంబ. 3. ఓబాంబ. అం దోబాంబయే పట్ల పుట్టెను. చూ. చుహుకుదీయమహాయుగము.

రాజు నాల్గుజాతులవనితలను బెండ్లియాడుట పురాణధర్మశాస్త్రప్రసిద్ధ మగుటచే నచ్యుతరాయలతండ్రి క్షత్రియుఁ డైనను, శూద్రభార్యయందతని కచ్యుతరాయలు కలుగుట విరుద్ధము కానేర దని కొందఱయూహయము కావచ్చును. కాని క్షత్రియుఁడు నాల్గుజాతులస్త్రీలను బెండ్లియాడుట కధికారము లేదు. క్షత్రియుఁడు గ్రాష్టాణవనితను బెండ్లియాడరాదు. గ్రాష్టాణునికే య్యహస్పకలదు. క్షత్రియుఁడు క్షత్రియాదిజాతిత్రితయజాతకన్యలం బెండ్లియాడవచ్చు నని యందులేమో ? అట్లు జరుగువినాహములు గ్రంథస్థములే కాని యాచారమున నేకాలమునఁ గలవో మన మెఱుంగము. మనకు లభించిన చారిత్రికవిషయములలో నట్టివి యున్నటులు మనము చూడలేదు. కావున దానిని బ్రమాణముగఁ దీసికొనుట సరికాదు.

మఱి యొకవాదము- చెవ్వప్పనాయకుఁడు నాయకకులజుఁ డైనను, రాజ్యనిర్వహణముం జేయుచుండుట నతఁడు క్షత్రియసమానుఁడు. కావున నతఁడు మూఁడుజాతులస్త్రీలను బెండ్లియాడవచ్చు నేమో యని- కాని, రాజ్యనిర్వహణమాత్రమున శూద్రుఁడు క్షత్రియుఁ డగుట సంభవించునా? అపుడు క్షత్రియవనితలఁబెండ్లియాడ వీలగునా? ఆంధ్రదేశమున రెడ్డిప్రభుత్వకాలమున రెడ్డిరా జెవ్వరైన క్షత్రియవనితను గాని, వైశ్యవనితను గాని పరిణయమాడినట్లు మనము చెప్పఁగలుగుదుమా? ఇయ్యది యుక్తికిఁ గాని యనుభవమునకుఁ గాని, సరిపడలేదు. ఇంతకుఁ బూర్వము నిరూపింపఁబడిన వాదమునఁ బురాణాదు లొకటి రెండునుకూల్చుచునేమో కాని యిందట్టి గ్రంథస్థప్రమాణమును లేదు. కాన, నీవాదమును సరిగా లేదని తోచుచున్నది.

పైకారణములఁబట్టి విజయవిలాసకృతిభర్త యగురఘునాథనాయకుని తాత యగుచెవ్వప్పనాయకుఁడు కృష్ణరాయనితఁడుని తోడియల్లుఁ డని చెప్పి యచ్యుతదేవరాయలకుఁ గళంక మారోపించుట, కృష్ణరాయని జననవృత్తాంతమున సందేహము సకారణముగఁ జొప్పించుట బాగులేదు, గానఁ, జేమకూర వేంకటకవిగారి యచ్యుతరాయ లచ్యుతదేవరాయలకంటె భిన్నుఁ డని చెప్పవలెను.

దక్షిణాంధ్రరాజులచరిత్ర నాకు లభింపకపోవుటచే వారిలో (నాయక రాజులలో) నచ్యుతరాయ లనునాతఁ డొకఁ డున్నాఁడో లేఁడో నిశ్చయము

గఁ జెప్పఁజాలను. కాని విజయవిలాసముంబట్టి వేళొకఁ డుంజుండవలె నని తోఁపక మానదు. అతఁ డొకగొప్పనాయకరా జై యుండవలెను.

కానఁ బాతకు లగుపండిత ప్రకాండులు దక్షిణాంధ్ర నాయకరాజుల చరిత్రను బాగుగ విమర్శించి ప్రమాణముల సేకరించి, అనేకవిధములగు దురభిప్రాయములకుఁ దావు నిచ్చి, మనలను వంచించి యజ్ఞాతవాస మొనర్చు నాయచ్యుతరాయ లెవ్వరో, యతఁ డేకాలమునాటివాఁడో విమర్శించి యీ యాంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తు త్రికయందే యొకవ్యాసమును బ్రకటించవలె నని విజయపూర్వకముగ వేడుకొనుచున్నాను.

క వి తా శ క్తి.

కవిభూషణః—శతావధాని దోమా వేకటసామిగు డ్దగారు.

- మ. కవితాశక్తి నుతించి పల్లుటకు శక్యంబౌనె యెవ్వారి కా
భవజూటాటవికాస్థలీప్రవిలుతత్వస్వర్వాహినీవేగసం
భవదుత్తుంగఘుమంఘుమారవముతో వాదంబు గావించు మే
ల్జవముం జెంది సభాస్థలీబుధులకుఁ సంతోషముం గొల్పుటక. ౧
- మ. కవితాశక్తి నుతించి పల్లుటకు శక్యంబౌనె యెవ్వారి కై
ద్రవనోదారసుధాసరోవరసువర్ణాబ్జావళీకణ్ణికా
ళివినిర్యన్తకరందబిందువితతిక లెక్కింపఁ బోనట్టి మే
ల్చువులం దేల్చి సుధీజనంబుల కొగిఁ సంతోషముం గూర్చుటక. ౨
- మ. కవితాశక్తి నుతించి పల్లుటకు శక్యంబౌనె యెవ్వారి కే
నపురా! నాఁగ దిగంతకాంతశరచంద్రాహీనడిండీరకీ
ర్తి వెసం గూర్చి ధరావరోత్తమశిరశ్శ్రేణీమణీమాన్యతం
భువినిం గొల్చి యు ముక్తినిం బరమునం బూర్చిం దగంజేర్చుటక. ౩
- మ. కవితాపద్ధముఖీమనోహరుఁడు వీరక స్వీయహృతై తమం
దువహిం జెందక యుం దిరస్కృతి గనుం బో! యేఁడొ యవ్వాఁడు తా
భువి సేకాతపవారణంబుగను బ్రోవుంజేయువాఁ డాత మా
సపునాయుచ్చు ను లెక్కకుం గొనఁడు; నుత్సంబుల్ కవిత్వోద్ధతుల్. ౪

శా. కైతంబుదలి యందచందముల వేడ్డంజెందుచుం జొక్కి యుం

జేతోమోదము నొందువారలకు నీసింధూశ్చరప్రావృతో

రీతితాటకవతీపతిత్వ మెదకున్ తెక్కింపుగాదన్నచో

బాతిల్లంగవితామహత్వ మెనరున్ వర్ణింపఁగా నేర్తురే.

౧౧

చ. లలితకళావతంస మయి ప్రాజ్ఞజనాభికి సర్వశంబునై

విలసదయ్యనాథపదవీపనికాకనకాబ్జకణ్ణికా

గళదమృతోపమానమనుగణ్యతఁ జెందుకవిత్వరీతికిన్

విలువగ నెల్లసంపదలు వేల్చియు నేని స్త్రయంబుఁ దీర్తుమే?

౧౨

శా. సొమ్ముల్ గోరదు సీర లారయమ నేశుద్ధాంతగేహమ్ము సి

ద్ధమ్ముజేయఁ బనుడదున్ బొరుగువాదాటుండ వైనన్ సమ

స్తమ్మున్ లోఁబడఁజేసి సర్వదిగుదాత్తవ్యాప్త సత్కీర్తిలా

భమ్ము గొల్పుచు; కైతఁ బోత సుఖలాభం బేది సంధించెడిన్.

౧౩

మ. ధనము న్నే నిహసౌఖ్యలాభముల నందన్వచ్చు; దానంబు లి

చ్చిన ఖర్చు, దపమున్నచోఁ బరమునం జెందందగున్ ముక్తి; కా

ని నిగారంపుఁగవిత్వమొతయును నిగ్నిదైహికాముష్టికో

రునిరౌపమ్య సుఖంబులం గొలుపు సుశ్లోకంబు సంధించియున్.

౧౪

శా. బాలుండు బసరంబుఁ బాము విని భావంబుదు గానంబులో

లీలన్ గాంచి ముదంబునొందు; నయినం జెన్నొ కవిత్వప్రభా

శీలం బాసకలంబెఱుగు ప్రభువే శ్రీకంఠఁడేనిం గడున్

వాలాయు బిడమిత్తమంచు బలుకన్ వర్ణింపనే శక్యమై?

౧౫

(ఈపద్యము లపుడపుడు రచించినది.)

మారుతి స్తవరాజము.

శతానధానులు, రామకృష్ణ సీతారామసోదరకపులు. గజ్జలకొండ-

శ్రీఘ్నరామపాదసరసీరుహభృంగవతీ! సమస్తదే
వారిచమూసమూహకుధరాధిపహేలి! మహాన్నతాకృతీ!
దూరితభక్తిభీతి! పరితోషితవారిజసూతి! నిత్యశృం
గారవిభూతి! భాస్వరదఖండకృపామతి! ప్రోవుమారుతీ!

౧

ఉ. ఆతతభక్తిమ్రోక్షైదదయారతి! భూమిసుతాముఖాబు
జజ్యోతి! రణావసీవిజితశూరతతీ! దశకంధరాద్రిభి
ద్ధేతి! నిరస్తసంస్మృతి! నగేశసమాకృతి! శ్రీమదంజనా
సూతి! యశోవిభూతి! పరిశుద్ధమతీ! రిపుఘాతి! మారుతీ!

౨

ఉ. ధీర! యుమాకుమార! వనధిప్రతిమానగభీర! దుష్టసం
హార! మరుత్తిశోర! కలుషానలవాల్మీకధార! సత్యసం
చార! సువర్చలాహృదయసారసబంధర! సర్వసర్వణా
ధార! యశోకకాననవిదార! మహారణశూర! మారుతీ!

ఉ. సంగరరంగదుర్మదనిశాచరశూర శిరస్సరోజసా
రంగ! నయాంతరంగ! పరరాజవిభూతితమఃపతంగ! వ
జ్రాంగ! మహాసురాభిమరహంకృతిభంగ! యుమాముఖాబు సా
రంగ! నిజాశ్రీతాఘపననారృకపాశిభుజంగ! మారుతీ!

౪

ఉ. బాల! కృపాలవాల! పరిపంథిగణాటవికీల! దుర్మదా
భీల! జగద్విశాల! పృథివీవరసన్నత సత్యశీల! ధీ
లోల! ధృతోగ్రజైల! బుధలోకమనోరథపాల! దీర్ఘలాం
గూల! ధగద్ధగద్ధగితకోటిదివాకరపాల! మారుతీ!

౫

ఉ. అత్తకుమారముఖ్యదనుజానశ్శిగంధగజేంద్రబాలహ
ర్యక్ష! ధరాత్మజాధిపపదాంబుజసేవనదక్ష! భక్తసం
రక్ష! కృపాకటాక్ష! పరరాజచమూపతిశిక్ష! వానరా
భ్యక్ష! సమస్తభక్తనికరావనినిస్తులదీక్ష! మారుతీ!

౬

- ఉ. ఛన్య ! సమస్త దానవవిదారణదక్షకీషణలోక మూ
 ఛన్య ! జగచ్ఛరణ్య ! మునిరాఘ్నలమాన్య ! మహాఘనహ్నుప
 ఛన్య ! అగణ్యపుణ్య ! పరిరక్షితవారిజగర్భదేవరా
 జన్య ! వశీకృతారిమదస్యైన్య ! విశోషితవైన్య ! మారుతీ ! ౭
- ఉ. దండము నీకు దీనజనతాఘనతాపవితానకంజవే
 దండ ! ప్రచండవేగపరితృప్తికీకృతభూతకాండ ! బ్ర
 హ్మాండకటాహపూర్ణభయదాకృతికాంతి వినిర్జితోగ్రమా
 ర్తాండ ! ముసింద్రవంద్యతరుణారణపద్వసజుండ ! మారుతీ ! ౮
- ఉ. హృద్యకవిత్వవేద్య ! విబుధేశభవామయపాళిదేవతా
 వైద్య ! దశాననాద్యసురవర్గరణాగ్రనిశితమార్గణా
 భేద్య ! విదారితారిజనవిస్తృతమారణవిద్య ! పండితా
 రాఘ్య ! సుధారసోపమవిరాజితవాగనవద్య ! మారుతీ ! ౯
- ఉ. వానరశూర ! శూరగణవర్ణితదోర్బ్యగసార ! సారవి
 జ్ఞానవిచార ! చారకులనాయకభంజనధీర ! ధీరదై
 త్యాసలవ్వుధార ! కుభరాత్తజనందితవీర ! వీరశా
 కీనకుమార ! మారజనకేడ్యవచోమృతసార ! మారుతీ ! ౧౦

గ్రంథస్వీకారము.

(1) ఆంధ్రభారతకవితావిమర్శనము:- (Studies in Andhra Bharata)
కోరాడ రామకృష్ణయ్య ఎం. ఏ. గారిచే రచియింపబడినది. ఆంధ్రపత్రికా
ముద్రణాలయమున- ముద్రింపబడినది. వెల 2—0—0

ఈ గ్రంథము మద్రాసువిశ్వకళాపరిషత్తులో గ్రంథకర్తగా రొనర్చిన
పరిశోధనఫలిత మని పీఠికయందుఁ చెల్పుబడినది. ఆంధ్రవాఙ్మయమున మహా
భారత మగ్రస్థానము నలంకరించుచున్నది. భాషాస్వరూపనిర్ణయముందును శైలి
యందును, రచనానైపుణ్యమునందును నమూల్యమైన ప్రబంధకవులకు మార్గదర్శ
కమైన ప్రమాణగ్రంథముగ నొప్పుచున్నది. అట్టి గ్రంథమును బాగుగ విమర్శిం
చి నన్నయతిక్తనలనాఁటి యాంధ్ర భాషాస్వరూపమును నిర్ణయింపవలసియు
న్నది. వారి గ్రంథరచనాపద్ధతుల నెటులు తరువాతి ప్రబంధకపు లనుకరించిరో,
మహాభారతమున కట్టిలోకోత్తర ప్రశస్తి యెందువలనఁ గలిగినదో భాషాభిమా
నము గల ప్రతియాంధ్రుఁడును జర్చించి తెలిసికొనవలసియున్నది. మ॥ సూ
ర్యనారాయణశాస్త్రిగారు రచించిన మహాభారతవిమర్శన మనుగ్రంథము
వావిళ్లవారిచే ముద్రింపబడియున్నది. కాని యందు విపుల మగు చర్చ గాన
రాదు. గ్రంథకర్తగారు తాము విశ్వకళాపరిషత్తునందుఁ బరిశోధనల జరుపుచు
భారత విమర్శనమును రచించుచు విపుల మగు గ్రంథమును మనకొసఁగి
నందులకు మన మభినందింపవలసియున్నది.

ఈ గ్రంథమునఁ బ్రథమాధ్యాయమున భారతమునకుఁ బూర్వవాఙ్మయ
స్వరూపము చర్చింపబడినది. శాసనములందలి యాంధ్ర భాషాస్వరూపము
నిరూపింపబడినది. కాని నన్నయకుఁ బూర్వమునఁ గల గ్రంథములు మనకెవ్వి
యును లభించియుండలేదు. అట్టి గ్రంథములెవ్వియును లేవని యనేకులు విశ్వ
సింఛించుచున్నారు. నన్నెచోడఁడు నన్నయకుఁ బూర్వఁడని కొందఱును, అర్వా
చీనుఁడని కొందఱును వాదములు సలుపుచున్నారు. శాసనములు భాషాస్వ
రూపనిర్ణయమునం దుపకారకములని మన మంగీకరింపవలసియున్నది. అయిన
ను గేవలము వానిమీఁదనే యాధారపడి భాషాస్వరూపనిర్ధారణ మొనర్చుట
సమంజసము కాదని మాయభిప్రాయము. తాళపత్ర గ్రంథములయందును మన

కట్టివిషమసమస్యయే యుదయించుచున్నది. ప్రాచీన గ్రంథములయందలి ప్రయోగములవైచిత్ర్యము భాషాస్వరూపమో, లేఖక స్రవాదమో యిదమిట్టిమని నిర్ణయింప వలనులేదు. ప్రభుమాధ్యాయమున గ్రంథకర్త చర్చించినవిషయములు విమర్శనీయములు. తెలుగువారు మధ్యపరగణాలలోని తేల్ నామకన దీప్రాంతవాసు లగుటచే నాకేరు వచ్చినదనియు, దరువాత, త్రిలింగ, త్రినగ శబ్దములనుండి యుత్పత్తి కల్పింపఁబడిన దనియు ప్రాసనవిషయము ప్రమాణములపై నాధారపడియుండలేదు.

తెండవ యధ్యాయమున భారతరచనాకాలమున మతస్థితి దెలుపఁబడినది. జైనబౌద్ధమతవిజృంభణము నడచి హిందూమత పునరుద్ధారణమునకై చోళులు, పల్లవులు మొదలగువారు ప్రయత్నములు సల్పినకాలమునందు భారతాంధ్రీకరణ మొనర్పఁబడిన దనియు, నన్నయ మూల మగు సంస్కృత భారతమునకంటె దనయాంధ్రీకరణమున వైదికమతమును విశేషముగఁ బ్రశంసించె ననియు నిరూపింపఁబడినది. ఆరణ్యపర్వశేషభాగము, ఎఱ్ఱాఁగడ స్వతంత్రకవిత్వమూ లేక శిథిలభాగపూరణమూ యను విషయమును జర్చించి గ్రంథకర్త యెఱ్ఱాఁగడ తనకవిత్వమునందుఁ దిక్తన ననుసరించిన సందర్భములఁ బొందుపఱచి, యారణ్యపర్వభాగము, ఎఱ్ఱాఁగడ స్వతంత్రవిరచితమే కాని శిథిలభాగపూరణము గానేర దని నిర్ణయించియున్నారు.

మూడవ నాలుగు అధ్యాయములందుఁ దిక్తనకవిత్వ విమర్శన మొనర్పఁబడినది. తిక్తనకైలి, రసపోషణము, భావములు, సాత్వోచితసంభాషణాదికములు విరాటపర్వమునుండి యుదాహరణములతోఁ జర్చింపఁబడినవి. మూడవయధ్యాయమున తిక్తన యాంధ్రీకరణపద్ధతి వివరింపఁబడినది. గ్రంథకర్తకు విరాటపర్వము దత్త ప్రమాణ మగుసంస్కృత భారతము లభింపమింటేనే విరాటపర్వమునుండియే యుదాహరణములఁ గైకొంటి నని పీఠిక యందుఁ దెలిపియున్నాడు. తిక్తనార్యుని యాంధ్రీకరణమునకును సంస్కృత భారతమునకును జాల వ్యత్యాసము గలదు. అట్లే యాంధ్రమునఁ గల యాంధ్రీకరణము లన్నియు స్వతంత్రములే. శ్రీనాథుని శృంగారవైషధరచనాతత్త్వమును గాంచిన నిది విస్పష్ట మగును. భావం బుపలక్షించియు, రసంబు పోషించియు, బోచిత్వం బోడరించియు, నసౌచిత్వంబు పరిహరించియు, రచించితి నని వైషధమున శ్రీనాథుడు దెల్పుకొనియు

న్నాడు. తిక్కనసోమయాజియు మూలగ్రంథమును దన యిష్టానుసారము రససోమయాజియునకై మార్చి యాంధ్రమహాభారతమును రచించినాడు. మూల మగుసంస్కృతభారతము ప్రథమమున 28000 శ్లోకములు గలిగి జయభునువే రిత్తో వ్యవహరింపఁబడుటయు, తరువాత భారతము మహాభారతమునై లక్ష యునిరువదియైదువేలశ్లోకములై యుండుటయు మనకు విదితమే. భారత మట్లు పెక్కుమాప్పులను జెంది, నైజస్వరూప మెట్టియో తెలియుటకు వీలులేనిస్థితిలోనుండుట భారతీయుల దురదృష్ట మనియే చెప్పవచ్చును. శ్లోకములుమాత్రమేగాక యథాభాషములును జేర్పఁబడినవి. మూలభారతమును సంస్కరించి ప్రకటించుటకై పూనాపట్టణమున భండార్కరుసమితివారిచే బ్రయత్న మొనర్పఁబడుచున్నది. రామకృష్ణయ్యగారు తిక్కనయాంధ్రీకరణమును విమర్శింపుచు, సంస్కృతభారతమునందలి కథాభాగమును మార్చినప్రతిస్థలమునందును తిక్కన రచనానైపుణ్యము వెల్లడియగుచున్నదని నిరూపించుటకు విశేషశ్రమ పడియున్నారు. కొన్నితావులఁ దిక్కనయాంధ్రీకరణము ననుసరించి మూల భారతము దాక్షిణాత్య ప్రతుల సంస్కరింపఁబడిన దని నిర్ధారణము మొనర్చినారు. ఇవి యతిశయోక్తు లనియే చెప్పవలసియున్నది.

మూలభారతమును మార్చిన ప్రతిఘట్టమునందును దిక్కనయే యతిశయించె నని మనము నిరూపింప నవసరము లేదు. సంస్కృతభారతకవుల యుద్దేశమును తిక్కనయుద్దేశము నొక్కటి గావు. తిక్కనయాంధ్రీకరణము, హృదయమై హృదయంగమమై పోలుపారుచున్న దనుటయే మనకుఁ గావలసినది. తిక్కనకవిత్వమునుగూర్చి యాంధ్రలోకమున వేఱభిప్రాయము లేదని కంకోక్షిగాఁ జెప్పవచ్చును.

నాల్గవయథాభాషమున గ్రంథకర్త తిక్కన కళాచాతుర్యమును విశదీకరించుటకై ప్రయత్న మొనర్చియున్నారు. తిక్కన రచింపించిన భారతాంధ్రీకరణము నందు, విరాటపర్వ మగ్రస్థానము నలంకరించుననుటలో సందియము లేదు. కాని మిగిలినభాగములనుండి కూడ నుదాహరణములఁ గైకొనినబాగుగ నుండుయుండు నని తోచెడిని. తిక్కనయందు మనము ముఖ్యముగ గమనింపవలసిన విషయములుగు, నాటకరచన ననుసరించు భావప్రకటనము, కథావస్తుసంఘటనము, భౌచిత్ర్యప్రదర్శనము, వివిధభావప్రదర్శనముల కనుకూలముగు

శైలియు, పాత్రపోషణమును మహాభారతమునం దంతయు సంపూర్ణముగఁ బ్రదర్శింపఁబడియున్నది.

మఱియొక విషయము:—వాగనుశాసనుఁ డగు నన్నయభట్టు కవి బ్రహ్మనాటకము తిక్తన సోమయాజి వీరలలో నెవరగ్రగణ్యులను విషయమున భిన్నాభిప్రాయము గలను. ఎట్టాప్రెగడకు వీరిరువురకు దరువాతి స్థానమొసంగి యున్నారు. ఆంధ్రభారత కవితావిమర్శన మనుచేరి గ్రంథమును రచింపుచుఁ దిక్తనకవిత్వ విమర్శనము మాత్రము విపులముగ నొనర్చుటచే గ్రంథప్రాశస్త్యమున కొక్కింత కొంత వాటిల్లిన దని చెప్పక తప్పదు. నన్నయ యెట్టాప్రెగడలకును నిష్టిగ్రంథమునఁ దగినస్థాన మియ్యవలసియున్నది. అ చెల్లున్నను, ఈ గ్రంథమును రచించి యాంధ్రలోకమున కుపకారమొనర్చిన గ్రంథకర్త ప్రయత్నము సర్వజనాదరణీయ మనియే చెప్పవగును.

(2) స్వప్నయాత్ర—ఇది 168 పుటల (క్రైను) అఖ్యాయిక. కడప మ్యునిసిపల్ హైస్కూలునందుఁ బ్రధానాంధ్రపండితులు జనమంచి శేషాద్రిశర్మ గారిచే రచియింపఁబడినది. ఇందలికథ, స్వప్నమూలకము. “ప్రస్తుత మీ గ్రంథకర్తను గృహపరతంస్రంజైన శ్యామసుందర చక్రవర్తి హిమాలయమునకు బిలుచుకొనిపోయి యందుఁ గల మహనీయస్థలములం జూపి యందు మహష్టులు సభాషించున స్థానర్థి దానిమూలమునఁ దనభక్తులకుం గలసందేహము తొలగఁజేసెను. పామరులు నష్టవిషయములు సత్యములు గావనియు, మాయావ్రలు పట్టుమాటలు విశ్వాస ముంచఁదగినవి కావనియు నానిని నమ్మిన బాగుపడఁ జాల రనియు స్పష్టము గావించెను..... మహామునుల సభాషణములే యందుఁ గలముఖ్యవిషయములు. వారి యాశయములే యందుఁగలవు..... మొత్తముమీఁద నీయాఖ్యాయిక భక్తిని మతాభిమానమును గలిగించును. అని “కాశ్యపుఁడు” గ్రంథప్రారంభమున వ్రాసియున్నాఁడు. వెల 1-0-0. చెన్నపురము, వావిళ్ళ రామస్వామిశాస్త్రిలు అండు సన్నువారి యెద్ద దొరకును.

(3) నీతిసింధువు—ఈయాఖ్యాయికను, బైశేషాద్రిశర్మగారే రచియించిరి. పై వావిళ్ళ రామస్వామిశాస్త్రిలు అండు సన్నువారే ప్రకటించిరి. 167 పుటలు (క్రైను) 12 తళంగములుంగలది (నవల). “కాశీనగరమున హనుమద్భ

ట్టమున నివసించిన నామిత్రులు బ్రహ్మశ్రీ రాచకొండ అన్నయ్యశాస్త్రిగారు కొన్నియ్యాభ్యామికలను వ్రాయ నన్నుఁ బ్రోత్సహించుటయే గాక వానికి వలయు సాధనముల వ్రాసియుఁ బంపిరి. అందొక్కకక నాశ్రయించి దీనిని వ్రాసి నీతిసింధు వని నామకరణము చేసితిని. ఇందుఁ బ్రధానముగా స్వేచ్ఛాచారకరాయణులు తుదకు దుఃఖముల పాలగుడు రనియు శాస్త్రాచారముల నవలంబించి సత్యసంధులై తగువారు గౌరవము నొందుదు రనియు నీతిద్వయము పొడకట్ట." అని శర్మగారు తమ నవీనసమాలోచనములో లిఖించిరి. ఏనో కొన్ని పేరులు మార్పఁబడినవి, గాని కక యంతయు జరిగినదేనట. నలువని యేండ్లకు నిండుమించుగాఁ ధగుకాలమునఁ గలకకయట - వెల రు 1-0-0.

(4) ఆంధ్ర వాఙ్మయసూచిక — (ముద్రితముద్రిత గ్రంథములపట్టిక) ఆంధ్ర గ్రంథమాల- ౧౧-వ గ్రంథము. బ్ర॥ శ్రీ కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు పంతులుగారు ప్రకటించినది. ఆ 1927 సంవత్సరము చివరవఱకు ముద్రితములయిన ఆంధ్ర గ్రంథములయు, ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు పుస్తకభాండాగారమున, తంజావూరు సరస్వతీ పుస్తకభాండాగారమున, చెన్నపుర ప్రాచ్యలిఖితపుస్తక భాండాగారమునఁ గల యముద్రితాంధ్ర గ్రంథముల యకారాదిసూచికయు నిందుఁ జేర్పఁబడినది. దీనికి నాగేశ్వరరావుపంతులుగారు వ్రాసిన బ్రహ్మాండమైన 108 పుటలపీఠిక చులుకారముగా నున్నది. ముద్రిత గ్రంథములకును ముద్రిత గ్రంథకర్తలకును అకారాది సూచిక గలదు. గ్రంథముల విషయవిభాగము చేయఁబడినది. ఈ గ్రంథ మాంధ్రలోకమునకు నిధిపండిది. వెల 2-0-0 చెన్నపురి, ఆంధ్రపత్రికాకార్యాలయమున దొరకును.

(5) ధర్మపాలుడు — ద్వితీయభాగము, ఆంధ్రప్రచారిణీ గ్రంథమాల ౬౧వ గ్రంథము. చరిత్రాశ్మకమైననవల. రాఖాలదాసబాధోపాధ్యాయవिरచితమునకు పేముల సత్యన్నారాయణశాస్త్రిగారి యాంధ్రీకరణము. వెల ౧-౮-౦

(6) రహస్యశోధనము—(డిటెక్టివ్ నవల) ఆంధ్రప్రచారిణీ గ్రంథమాల ౬౨ వ గ్రంథము. భూతగృహమును రచించిన గుంటి సుబ్రహ్మణ్యశర్మగారు, (కళ్యాణమర్షము) గ్రంథకర్త. వెల 1-8-0 ఇదియును బైగ్రంథమును పితాపురములో ఆంధ్రప్రచారిణీ గ్రంథనిలయములో దొరకును.

(7) ఆండాళ్ తిరుక్కళ్యాణము—శ్రీ న్రతము- తిరుప్పావరావు-, తులసీపూజ- విద్వాన్ నారాయణవనము కూరత్తాళ్వారయ్యంగారిచే విరచితము.

ఇది యొక సమరసగ్రంథము, నీతిదాయకము. ఇందుఁ బద్యములు, పాత్రాత్మకములు, స్వాతంత్ర్యము, దేవభక్తి, చరిత్ర, భారతీయుని దేశసంబంధము, మొదలగు విషయముల కాటపట్టయి భర్తరసంబును దెలుపుచున్నది- దీనియంతర్లక్ష్యము. జనులలోఁ గలిపికొలుతనము, పనిచేయునివారిని బనికొనికొల్పుట, విహేళవిషయము, భాగవతసేవామూలకముగా భగవత్సేవ... ఇది యాభాలగోపాలము చదువఁ దగినది. ఆండాళ్ తిరుక్తావ్యాయము వచనము, శ్రీనాథము, పద్యములు-తులసీపూజ కల్యాణిరాగముతోడి ద్వీపద. వెల 0-4-0, కావలసినవారికి నారాయణవనము ఎకుళాభరణముగారియొద్ద- 22 పచ్చపు మొదలివీధి, కోమలేశ్వరముపేట చెన్నపురిలో దొరకును.

(8) గణోదయము—(హరివిలాసము) అను నీలాపనిందానివారణము. ఇది గోదావరిజిల్లాలోని కొమరిపురి (రామచంద్రపురము తాలూకాలోనిది) నివాసులు, “అభినవపోతరాజు బిరుదాంకితులు శ్రీసూక్చిలకమణ్ణి నారాయణకవిగారిచే రచింపఁబడినది. ఈకవి పందొమ్మిదవ శతాబ్దములో నున్నవాఁడు. ఈగణోదయమేకాక యీకవి భాగవతదశమ స్కంధపూర్వభాగము (యక్షగానము) శ్రీవేణుగోపబాలశతకమును గూడ రచించెను. ఈయన సంచారకవి. అందందు వీరు వినిన క్రొత్తదేశీయపదముల నక్షడక్షడఁ దమకవిత్వములోఁ జేర్చిరి. మణియు వీరు చాటుధార లనేకములు రచించిరి. తమపాలములో తృణరాజి యధికముగా నున్నదని యధికారులతోఁ జెప్పు సంబంధమున, తృణరాజిసీసమాలిక యనిచెప్పిరి. 20 చరణములలో “అమడ తుత్తురు బెండ యత్తపత్తి గునుకు గాడిదె గడపరి కాశివేప” ఇట్లు తృణరాజిపేరులతో నిండియున్నది. గణోదయము కవిత్వము ఆంధ్రగీర్వాణ పదములు సమానముగాఁ గలిగి యముకములతో నిండియున్నది. భాష చక్కగానున్నది. మూఁడాశ్వాసములు. సుమారు మున్నూఱుపద్యములు గలవు. మచ్చునకై కొన్ని పద్యములు :—

క. సందా వినఁగంచాఁ గన, నందా నీమతికి నవ్వు నందా ధరకుం
గుందా పొందా నేయిది, కంచా నించాను నీలకంచాఘకచా.

శా. ఘంటాకాహళ శంఖమందుభిమ్మదంగధావనముల్ హెచ్చి మి
న్నంటు దత్తురి రాజమాగ్గమున నొయ్యారంబు దీపింప నా
వెంటవ్వచ్చెడి దంభవేషహరిఁ బ్రావీణ్యంబుతోఁ గాంచె ము
క్తంటిం గడ్పున నుచ్చు మేటి యున్నధాగం బుచ్చటబై తగక.

ఉ. తప్పున నెప్పుడుపుతన తప్పుని యప్పురమేశు గొప్పుగాఁ
జెప్పిన మెప్పుగాదు మఱి చెప్పనివొప్పుది రప్పుపోదు నీ
వొప్పులకుప్పువౌచు నెద నొప్పుక యాతనిఁ ద్రిప్పుఁ దప్పుఁగాఁ
గప్పువశంబె కప్పినను గప్పునె యిప్పుని దెప్పు నేటికిఁ.

చ. తనతనయామణి వృణిని దానవవైరికి నాతఁ డీయ న
వ్వనరుహపత్రలోచనుఁ డవాలితదోషముచేతఁ గ్రమ్మరిక
జనపతి కమ్మణ్డ్రము నొసంగి సరోరుహనేత్రఁగైకొనెక
ఘనుల విరోధ మెగ్గుచుఁ గన్పడకుండఁగ రిత్తవోవునే.

(9) వేణుగోపబాలశతకము—ఇదియును బైనారాయణకవి రచించినది
యే. వేణుగోపాలశతకము, రామలింగశతకములవంటిది. దీనికిఁ దూతినతకము
మడుగుశతకము ననుపేరులు గలవు. చాటుధారగాఁ జెప్పినాఁ డనుకొను తృ
ణరాజు సీసమాలిక నీశతకములో ౯8 పద్యములు క్రిందిఁ జేర్చుఁ బడినది. శత
కమును రచించుటకుఁ గారణము లగు రెండుపద్యములు మచ్చుచూడుఁడు.

సీ. తొలుతఁ గాశ్యపుఁడేల తుల్యానవిని దెచ్చె నీయూరఁగాఁపురం బేలవచ్చె
నేట మాతాత యిల్లెల గల్గఁగ మెచ్చె దానికై యేల మాతండ్రి నచ్చె
స్థలదాత యేటిలో స్థల మేల మాకిచ్చె నింటి చెంగట మడుగేలహెచ్చె
నింటిస్థలంబేల యేటను బడఁజొచ్చె మేటిసీరున నేల మెరక విచ్చె
నేమి యుటినొ నీమన సేలవిచ్చె, నేటిలో నీరు మాయొడ్డు నేలవ్రచ్చెఁ
గాన నాయందు నీకేల కరుణవిచ్చె, గొమరపురిపాలు శ్రీవేణుగోపబాల.

సీ. అతిభీతిమతికిఁ జేయఁ దొడంగెనీయేలు మడుగుతోమటిమటిమాకుఁబోరు
మున్నీరు తెగఁబాటుమొనసియుందులనీరు గగనమంబెనుదరంగములబారు
భూరిప్రహంబు లూచిలోనికిఁ జేరుఁ గనుఁగొనభయదమైకొంచుహాసరు
తొల్లి యెందును లేదు తూటిలోఁ గలతీరు నిగిడి మమ్ములఁజేరసియదూరు
మీరు గనకున్న లేరు వేమాటు నేరు, వారు వీరును రక్షింపఁబోరు రారు
పసుధనెవ్వారుఁ గారు నీవంటివారు, కొమరపురిపాలు శ్రీవేణుగోపబాల.

ఈ రెండుపుస్తకములును గాకినాడవాస్తవ్యులు అమరపాది వేంకటాచార్యులుగా రొసంగినవి.

కవిదర్పణచ్చందము.

(కీ. శే. పక్షి! వేంకటనరసయ్యకవిరచితము.)

-కుప్పిలి నరసింహము-

ఈకవిత్వజ్ఞుడు క్రీ. శ. 1800 ప్రాంతమున విజయనగరమునకుఁ జేరు వనున్న కోరాడగ్రామములో జన్మమునొందెను. ఇతఁడు శిష్టకరణసంజాతుఁడు; భారద్వాజసగోత్రుఁడు ; నారాయణమంత్రిపుత్రుఁడు. కోరాడలోఁ బ్రాథమిక విద్య ముగిసినతోడనే విశాఖపట్టణములోని యల్లిపురముఁజేరెను. అచట మ హామహాపాఠ్యాయ శ్రీపరవస్తు వేంకటరంగాచార్యులయ్యవారులుంగారి జనకులు, సర్వశబ్దసంబోధనీకర్తలునగుశ్రీమాన్ శ్రీనివాసాచార్యులయ్యవారులుంగారి నాశ్రయించి సంస్కృతాంధములయల దత్వంతపాండిత్యము సంపాదించెను. మాతృభాష యగునోడ్రభాషతోఁ గూడ బహుభాషల నభ్యసించినభాషాభిమాని. ఇతఁడు వైష్ణవమతాభిమాని ; తిలకంధముల నన్నింటిని భద్రాద్రిరఘురాముని కంకిత మొసఁగెను. ఈతనికవిత్వము సలక్షణమై, మృదుమధురమై, మనోహరముగ నుండును. ఇక్ష్తవిరచియించినకృతులు:-1. శకుంతలాపరిణయము, 2. అమరపదకల్పద్రవము, 3. నారాయణస్తవము, 4. మదనసాయకాపరిణయము, 5. నారాయణశతకము, 6. కుమారీశతకము- ఈవిద్యత్తవిగ్రంథముల నన్నింటిని నాంధ్రు లెఱుంగకపోయినను కుమారీశతకమును మాత్ర మెఱుంగని వారుండరు. కవిదర్పణచ్చందమునఁ గవి తనసూక్ష్మబుద్ధిజూపించెను. ఇయ్యది ప్రాథమికవిద్యార్థుల కనువుపడని దైనను పండితులకుఁ బ్రాథిజూపకమానదు. విశాఖపట్టణ క్రైస్తవోన్నతపాఠశాల ప్రధానాంధ్రోపాధ్యాయుఁడై యుండి తనగ్రంథముల నాంధ్రసారస్వతమున కర్పించి క్రీ. శ. 1860 ప్రాంతమున వేంకటనరసకవి కీర్తిశేషుఁడయ్యెను.

క్రీ. శ. 1836 న మనకవిరచియించిన శాకుంతలాపరిణయద్యనేకగ్రంథముల నిటీవల వారికుమారుఁడు, కీర్తిశేషుఁడు నగు పక్షి సూర్యనారాయణగారచొచ్చితిండిరి. ఈసూర్యనారాయణగారాంగ్లమునఁ బ్రవేశపరీక్షఁ దేలి గీర్వాణాంధ్రములఁ గూడ నభ్యసించిరి. వీరికిఁ బుత్రసంతతి లేదు. సూర్యనారాయణగారిభార్యయుఁ బుత్రికయు మాత్ర మిప్పటివఱకు నల్లిపురమున నజీవులై యున్నారు.

కవిదర్పణచ్ఛందము.

- క. వనచరవనచరవిప్రా
వనిపద్వయబుద్ధకలికివరపురహరవా
గినమోమావాగవికవి
శనిభ-శియుగగురుబుధకుజచంద్రులఁ దలఁతున్. ౧
- గీ. అనుచు దేవతారాధన మాచరించి
సారమతిఁ బక్కివేంకటనారసింహ
నామధేయుండఁ గవిదర్పణం బనంగ
ఛంద మొనరింతు సంక్షేపసరణిఁ దెలియ. ౨
- ఆ. పొల్లు సున్న దీర్ఘములు గల్లువర్ణముల్
గురువు లంఘ్ర లఘు లగును గడమవి
గురువు గయనఁగా లఘువు లయనఁదగు
వగణహగణము లగు లఘుగలములు. 3
- గీ. ఆదినుభ్యాంతముల లఘుల్ యరతఁబను
గురులు భ-జ-సలకునుమనల్ గురులఘువులు
భ-ర-త-నల-నగ-సలలింగ్రులరయ న-హలు
రవులు పదునాల్గురిందు వేర్పఱుపనేల. ౪
- గీ. ఇంద్రులఱుగు రిను లిద్ద తెసఁగుసీస
మినుఁ డొకం డిద్దఱింద్రు లింకిద్దఱినులు
తేటగీతికి నత్రయద్విసురనాథు
లేగు రిను లాటవెలఁది వల్లరుతిగలను. ౫
- గీ. గగభజసలములత్రిశరగణములుగ
నారిటను నలజములొందు నంత్యగురువు
ససమజగణంబులేదు ప్రాసాన్వితంబు
కందము పరచతుర్థాది గదియు విరతి. ౬

గీ. భరణభారలగంబు లుత్పలము, నజభ
జాజరలుచంపకము, మసజసతేతగలు,
సభరనమయవల్ శామలబ్జజదళమిహి
రత్రయోదశయతులు సప్రాసకములు.

2

సీ. తలకట్టు దీర్ఘమై త్వత్వంబు లొక్కటి గుడి ఋత్వ మేత్వంబు నడరునొకట
గొమ్ము నోత్వంబుఁ జేకూడునొక్కటిగాఁగ యతులకుస్వరబంధమమరునిట్లు
ద్విత్యంబు లుండిన విడరాదు ప్రాసకు లడలు లళల్ ప్రాసలను సమంబు
యతులలోపలనయహాలునణల్ శడలై క్యములురోదనాహ్వనములును గాన
సంశయంబులు పుత్రములు సమను సుప్ర
తిప్రనిర్ధరధిన్యూపాతివ్యపాభ్యు
దాజవాపిపరాపరు లరయఁ గచట
తపలు నుపసర్గవర్గముల్ తత్కమమున.

౩

సీ. అచ్చచ్చతో స్వరయతి యనునాసికల్ గాకవర్గములు నర్గయతిప్రాగ
నుస్వారవర్గబిందుయతి యంతమతోడ పుష్పబుభులుమువర్ణమునకుఁబోల్చె
యతిదీర్ఘమైన కృష్ణాపుతం బచ్చతోఁ ప్రాదికీడుపసర్గలందు రెండు
ద్విత్యంబు లసమానవృత్తి సంయుక్తంబు చఛజయశషసలు సరసయతులు
మిగులులెక్కటు లొక్కటై మెఱయుచుండుఁ
బ్రాసయతియగుఁ జెలువారుప్రాసమున్న
నియెలు ఋవడియటందురు ఋత్వమునకు
పచలు లడలు రలలభేదభితిఁదనరు.

౪

గీ. పదకవిత్యంబునకుఁ దాళభితి యతులు
ప్రాసములుగాని గణము నిర్ణయము లేదు
కడమ వృత్తాదు లాయాయిగతులఁబట్టి
తేటగా లక్షణంబులఁ దెలియవచ్చు.

౧౦

కీర్తిశేషులు రాయసాహేబు గుమ్మడూరి వేంకట

రంగారావుపంతులుగారు, ఎం. ఏ.

రాయసాహేబు గుమ్మడూరి వేంకటరంగారావుపంతులుగారు తిరువలి క్షేత్రంలో మే నెల ది 20 తేదీని వైకుంఠపదప్రాప్తి నొందిరని వినుటకు మిగుల దుఃఖించుచున్నారము. వీరు ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తు చెన్నపురిలోనున్నపుడు 1917 సంవత్సరముమొదలు పరిషత్తు కాకినాడకు మార్పబడు వఱకుఁ సుమారు పదిసంవత్సరములు దానికిఁ గార్యదర్శులుగా నుండిరి. పరిషత్తుపై వీరికిఁ జాలఁ బ్రీతి. కావుననే యొక్కనాఁడు కీ॥ శే॥ శ్రీశ్రీ బాబ్బిలి మహారాజావారిని దీసికొనివచ్చి పరిషత్తార్యస్థానము, నదిచేయు పనులు చూపి చెప్పిరి. తరువాత వారు పదివేలరూపాయలు దయచేసిరి. వీ రాంగ్లభాషనువలెనే యాంధ్ర భాషను గూడ సమానగౌరవముతోఁ బాటించి యనవరతమును రెండు గ్రంథములను జదువుచుండువారు. ఆంధ్ర భాషయందు చక్కని పాండిత్యముగలవారు. కావుననే చిరకాలము మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయములో కళాశాలతరగతుల కాంధ్ర పాఠ్యపుస్తకనిర్ణయకసభకుఁ గార్యదర్శిగానుండిరి. ఆపరిచయముననే మైసూరు విశ్వవిద్యాలయమునను బెనారస్ హిందూ విశ్వవిద్యాలయముననుగూడ వీరాంధ్ర గ్రంథనిర్ణయసభలయందు సభ్యులై యాయాతరగతులకుఁ బుస్తకముల నిర్ణయించుచుఁ బరిశోధనములనంపుచు నుండు వారు. వీరాశ్రితవత్సలులు. ఆశ్రయించినవారి కన్నివిధములఁదగుసహాయము చేయువారు. చెన్నపురిలో వీరెఱుంగని పెద్దయద్యోగులు గృహస్థులును లేరనిచెప్పవచ్చును. ఇతరుల కెవ్వరితో నేమి కాద్య మున్నను దాము వారియొద్దఁ జెప్పి కార్యసానుకూలముం జేయించువారు. తిరువలి క్షేత్ర హిందూ హైస్కూలు నకుఁ గార్యదర్శులుగానుండిరి. విద్యావిషయమున విద్యార్థులకు వీరుచేయుచుండిన సహాయ మత్యధికము. పండితపక్షపాతి. చెన్నపురిభూస్వాముల సంఘమునకుఁ గార్యదర్శిగానుండిరి. కావుననే సహస్ర భూపాలురును వీరికిఁ బరిచయమైయుండిరి. జీవదయాపరులు. వీరి యింట రమారమి 10-12 గోవులుండెడివి. లేచినదిమొదలు పరుండువఱకు వారికి గోసేవ ముఖ్యకృత్యము. ఒక్కదానిని విక్రయించువారుకారు. కొనినవాఁడు దానిని బాధించుననియుఁ దిన్నగా మే

పడనియు వారిభయము. జీవదయగలవారుకావుననే మద్రాసులో జంతుహింసానివారక సంఘపక్షమున వెలువడుచుండు నొక పత్రికలోని యాంధ్ర భాగమునకు వీరు ప్రకాశకులుగానుండి తాము వ్యాసములు వ్రాయవారు. బంధుప్రియులు. స్నేహపాత్రులు అగుటచేతనే వీరి యరుగులమీఁదికి నిత్యమును, స్వతంత్రులు, నధికోన్నతోద్యోగులు ధనికులునగు వారెందఱో వచ్చివృత్తాంతపత్రికలను జదువుచు వారితోఁ గలసి యానందించి పోవుచుండువారు.

వీరికొక్తతముఁడును, చెల్లెలును గలరు. మేనల్లుండ్రున్నారు. చాలకాలము క్రిందటనే కళత్రవిహీనమైనది. సంతానములేదు. వీరైనను 50 సంవత్సరములు దాటినవారుగాని వృద్ధులుగారు. వీరి యకాలమరణ మన్నితరగతుల వారికిని శోకదాయకమైన దని చెప్పటకంటె నిపుడు విశేషించి వ్రాయఁజాలము. వీరిబంధువుల కాశ్వాసమును, వీరియాత్మకు శాంతియు శ్రియఃపతి దయచేయుఁగాక.

ఓమ్.

శుభమస్తు.

న ల కీర్తి కౌ ము దీ.

— వివేకాయః సర్గః ౧ —

- శ్లో. అ థాత్తదూత్యో నిషధాధినాథః పురం విదర్భాధిపతేః ప్రవేదే
ముక్తాఫలసజ్జశ్చిత్తరథ్యాం శశీ సనక్షత్రగణా మివ ద్యామ్. ౧
- ప్రతప్తకార్తస్వరవేత్తజాలాం మహేష్వసిలోపలహర్వ్యమాలామ్
చంద్రాశ్వసాధాంతరలోలహ్లాం విశాలచామికరచంద్రశాలామ్. ౨
- సువర్ణహర్ష్యాగ్రచరోడుచక్రాం అశ్రేష్టమార్గాయితజాలరంద్రామ్
విచిత్రరత్నాశ్చితశక్రచాప సీకాశచామికరతోరణాంతామ్. ౩
- విచిత్రరత్నాభరణేష్టకాంత ముఖించ కాశ్చక్రమనీయశోభామ్
లసత్పతాకామలకాభిరామాం రామా మి వాశేషమనోభిరామామ్. ౪
- త త్రైస్తుకానోపలబద్ధకుడ్య మేకత్ర నీలాశ్చనిబద్ధభిత్తి
అన్యత్ర తేజస్తిమిరాయమానం మహేష్చచాపద్యుతితోరణాంతామ్. ౫
- చంద్రాశ్వసీలోపలశాతకుమ్భ సమ్భోలసత్ప్రతిమపుత్రికాభిః
సభాసమాసం ధృతదీపికాభి రైచ్చిష్టి సాస్త్రపురవేత్త రాజ్యః. ౬
- రాజోర్ధరాకేనుసమప్రకాశో మధ్యసభం మధ్యగతాం సఖినామ్
తత్రోడుమధ్యోజ్జ్వలభామధిద్యు దదర్శ ఛైమి మివరోహిణీం సః. ౭
- కచాతిబృన్లోలసదాస్యపద్మా మిన్దివరాభాక్షీయుగోడుదంతామ్
నాభ్యాం వాలోద్భవరోమరాజి లతాగ్రసావర్ణ్యఫల సనీం తామ్. ౮
- బాలా మబాలేనుముఖీం తదర్థఫాలాం తదస్తస్థలలాటికాంతామ్
కామస్య సాతౌ దివ రాజ్యలక్ష్మీం లక్ష్మీం నృపాభిప్రభవా మి వాన్యామ్.
విధుం విధాతా విదధే కి మాస్య మస్యా సుమగ్రోత్థిత ముజ్జ్వలాభమ్
అహోదకత్వం మనస ప్రేలోకీ లోకస్య యాయా త్తథమన్యథేదమ్. ౧౦
- ప్రతిశ్రుతార్థాకరణే మహాఘ మాలోచ్య ఛైమి మభికోపి పశ్చాత్
అస్తర్వితో సా వశధీరిణీవ తా మి త్వవోచ ద్విమశైలధైర్యః. ౧౧

సురేశకీనాశ హుతాశపాశినామామృతాశా అపి ముక్తదారాః
 అత్యున్నర స్వా మభికా ధరిత్రీం స్వాప్తా వదామః కిము తేద్య భాగ్యమ్.
 ఏతే మహాస్త స్సురలోకనాథాః అద్యాశు నాథీభవతుం తవోద్ధాః
 త త్రైక మిష్టం త్వ మశీష్టలభ్యై వృణీష్వ దేవోత్తమ మాన్తలాభే. ౧౩

ఇన్ద్రం వృణీషే. యది లోకనాథ మేష్య త్యుపేన్ద్ర స్తవ దేవరత్నమ్
 గుణోఘర త్నాభ్యస్తపాభిపుత్ర్యా, పుత్రీ పయోధే రపి యాతృభావమ్.
 సర్వాస్తరస్థం యది కాంక్షసేగ్నిం పుత్రః కుమార స్సురసైన్యపాలః
 భవిష్యసి త్వం సదృశీచ తాభ్యాం స్వాహాస్వధాభ్యా మతిదన్యకాన్తే.
 దేవం వృణీషే. యది ధర్మరాజం భవిష్యత స్తే శ్వశురా దివాకృత్
 సంజ్ఞాచ దేవీ భవజ్ఞా సురాణాం మత్తేభకుమ్భస్తని దేవరా చ. ౧౬

అపాంపతిం కామయసే యది త్వ మజ్ఞాక్షి చంద్రాశ్శివిని ర్నితేషు
 సౌధేషు సీలోపలకుట్టిమేషు విహార మేష్య స్యుడుపుష్పవత్సు. ౧౭

మృదూద్వళద్వారజశీతవాతపీతేష్టసంభోగపరిశ్రమేషు
 కల్పద్రుమాలాకలితేషు తేన సమం చ దేవోపవనేషు నిత్యమ్. ౧౮

యః కల్పి దేతేషు వృత స్వయా చేన్తహేన్ద్రముఖ్యే వ్యమరేషు శైమి
 పాతాళభూస్వర్గనివాసిసీభ్య స్వ ముత్తమా భామిని సున్దరీభ్యః. ౧౯

స్వసున్దరీయావనభుక్ప్రకామ్యలావణ్యత స్వత్యమరీపురాభాః
 స్వప్రాప్త్యురుప్రేమసుర ప్రభావా దాయుష్యతో ప్యత్యమరీ భవా ద్య. ౨౦

నిశమ్యవాచం తదుదీరితాం సా స్ఫుటాక్షరాం సుస్థిరచి త్రవృత్తిః
 అదృశ్యమానం మనసా విచిన్త్య కించి ద్బుభుత్సు స్తమువాచ బైమి. ౨౧

కం కామయే హం కమనీయరూప వత్సామి తం తే శశిశుభ్రకీర్తిమ్
 కోవా భవా స్తే వద వాక్పటుత్వే వాచస్పతి ర్వాధ పతంజలి. ర్వా. ౨౨

తయేతి పృష్టాపి పునఃపున స్స తానేవ దేవాః ప్రశశంస రాజా
 కరోషి. ముచ్చుత్యతిథిం స్వవృత్తం న త్వం పున స్సేతి జగాద. భూయః.
 ప్రశ్నా కృతా త్వద్విషయా మయైషా ప్రత్యుత్తరంతే మరగోచరంయత్
 పృచ్ఛా మ్యహం త్వం నవిరుద్ధవాదం వదామ్యుదంతంశ్రుణుభోమదీయమ్
 సదావిశుద్ధం చ కళాభిరామం సత్సజ్జలాభా దతిశోభమానమ్
 రాజాన మాప్తుం విబుధం మదీయం చేతోభృశంకామయ తేహినాన్యమ్.

తాం శ్లిష్టవాచం స జగాద భూయః పాణిగ్రహ స్తే శశినో హ్యలభ్యః
 నరస్య బాలే మరకామితాయాః నార్హః కురాజస్య నితాయుషస్సౌత్.
 మనోనలం కామయతే మదీయ మితి బ్రువన్తిం స జగాద రాజా
 గృహ్లాసి పాణిం యది పావకస్య మనోరథో మే ధలితోజ్య జాతః. ౨౭
 వదన్త మేవం పునరాహ భైమీ మసేద్దగ్ముఖ్యా మహిత ప్రభావాః
 నమోస్తుతేగ్యో ఖలవందితేగ్యో మత్ప్రణనాశస్త్ర స వైరసేనిః. ౨౮
 నిశమ్య తత్త ద్గతం యువాయం హృష్టాస్తరణ్ణోపి విశుద్ధబుద్ధిః
 విచిన్త్య కించి న్ననసా బభాషే భూయోపి భూమింద్రసుతాం స రాజా.
 నలోమితాయు క్తితనమ్మ దేశలోకేశ్వర స్తే మృతపా హ్యమత్యైః
 అక్షయ్యసంపద్బహులోకనాథా శ్చిన్త్యం త్వయై వాత్రహి తారతమ్యమ్.
 నలోపి నాలం నలినాక్షి...దేవేషు వైరం విరచయ్య యాతుమ్
 సౌఖ్యం వదస్య త్వ మరాళకేశి సుఖి కుత సస్యి ధృలవద్విరోధే. ౩౦
 శాపం ప్రదాతుం చ విధాతు మేనం రాజ్య చ్యుతం భ్రష్టసమస్తకృత్యమ్
 అలం భవేయః కుపితా నలం తే తేషా మశక్యం వద కిం త్రిలోక్యామ్.
 బ్రువన్త మేవం సభయాహః భైమీ భూయోపి రత్నస్య చ కాఞ్చనస్య
 శోభా వహ సస్యిన్భవి కాచమగ్యో ర్యోగస్త శోభాం వదకిం తనోతి.
 పుణోమపుత్రీ మనుసూయ శక్రో న మానుషీం ప్రాథయితుం కిలార్హః
 ఆఘ్రాయ జాతీకుసుమం పడంఘ్ని రపేక్షతే కిం ను వదస్య తుమ్బిమ్.
 ప్రతీక్షమాణాసు సదాపురస్సు వ మానుషీం యాచితు మ్హ తిన్ద్రః
 మరద్దపూణ్ణే ష్వరవిద్దబృహ్నే ష్విన్దిన్దిరో వాఞ్చతి కిం వ దాగ్ధమ్. ౩౫
 గృహ్లాతి పాణిం స. నలో నభే న్నే పూరేచ వారాం జ్వలితేనలే వా
 త్యత్యోమి పీత్యాపి విషం శరీరం స్పృశామి నాన్యం కృతసంవి దేషా.
 శ్రు త్వేతి వాచం తదుదీరితాం స స్సురేశ్వరాణా ముపసృత్య పార్శ్వమ్
 చకార తచ్ఛ్రుత్యతిథిం నలో ధ యాథాతథం స్వశ్రుతభేమ్మ్యదన్తమ్.
 సురాః పురైవ శ్రుతభైమ్మ్యదన్తా దూతీముఖాత్తేఢ నలాదపీమం
 శ్రుత్వా మతిం చక్రు రవాక్ష జాలా స్తద్వజ్చనార్థం కపటం విధాతుమ్.
 అథా ప్యనుజ్ఞాప్య సురేశ్వరేణ నలాయ దేవాస్త్యనలప్రధానాః
 బభూవు రనోన్వయకృతాత్త సంజ్ఞాః నలీకృతాః స్వాకృతిభిః ప్రభావాత్. ౩౯

దేవర్షి సంశ్రావితభీమపుత్రీ స్వయంవరాఖ్యక్షణవీక్షణోత్తాః
 విచిత్రరత్నాభరణోజ్జ్వలాగ్నా స్తత స్సువప్రాద్యతదివ్యరూపాః. ౪౦
 భోగస్థమణ్యజ్వలమాళిరత్నా భోగీశ్వరా వాసుకీతక్షకాద్యాః
 భోగైశ్చై ర్భోగవతీ సపత్నీం ప్రాపుః పురీం భీమమహీమఘానః. ౪౧
 ద్వీపాధినాథా బహుళభీమపురీ మనేకద్విపయూశరథ్యామ్
 అసంఖ్యసాగ్రధ్వజినీసమేతా స్సంహృతయమానా బహు వన్దిబృందైః. ౪౨
 నరేంద్రపుత్రా నలినాభవద్రా స్సవ్యే యువాన శ్శతపత్రనేత్రాః
 నిజాగ్రస్త్యతపుష్పచాపాః పురీ మనాపు శ్శతత స్సుచంశ్యాః. ౪౩
 సంఘాయ సవ్యేపి తథా త్రిలోకీలోకేశ్వరా స్తత్ర సమగ్రసైన్యాః
 ఆస న్వతేయు ర్న యథా ధరిత్యాం తిలావిక్షిప్తా జనతోపరి ద్రాక్. ౪౪
 సమేయుషః స్వాంనగరీం సమస్తాం నరేంద్రపుత్రా నభిగమ్య భీమః
 సంపూజ్య రాజా శిబిరేషు పశ్చాత్ క్షస్తపచారేషు నివేశ్య తుప్తః. ౪౫
 సభాం మస్త్యుసహ, సజ్జ్వాం రాజా ససభ్యై రనుగమ్యమానః
 విచిత్రరత్నస్థగితానరాశసౌవర్ణవేదిం తత అవివేశ. ౪౬
 స్వర్ణస్థలీసాంధ్యపయోదరమ్యే నవాధికాభోజ్వలరత్న తారే
 ప్రధానవర్గగ్రహమల్లలే సారాజా సభావిష్టపదే రరాజ. ౪౭
 రాజా సభామధ్యగత స్తతోహ ఘ్నాని శీలాని వదే దమిషాం
 సమాగతానాం చరితాని చేహ కోద్యేతి చింతాకులవృత్తి... ౪౮
 సత్రా విధాత్రాచ్యుతముఖ్యదేవా సమేయుషః కుడ్డిన మేకధైవ
 నాథాంప్రిలోక్యా శ్శతసో విలోక్య వాద్దేవతా మిత్యవదం స్తదానీమ్. ౪౯
 వాగ్తా మిమాం వాచి శృణుష్య భూమా భీమాత్తజా భూ దగరాజకన్యా
 హరో నలః పాపహరాభిధానో లోకేశ్వరో భూతికృతాజ్గరాగః. ౫౦
 స్వయంవరార్థం విహితోద్యమేన పిత్రా తదీయేన జగత్పథీశాః
 ప్రాప్తః కృతాహూతయ ఇంద్రముఖ్యా స్సురానరేంద్రాశ్చ పురీం ఘణేంద్రాః.
 యా హ్యద్య దేవి త్వ మితోధరిత్రీం కులాని శీలా న్యభిధాతు మేషామ్
 రాజ్ఞాం చరిత్రాణిచ రాజపుత్రై స్సప్రేయసే స్యాన్తి మహాత్రుశంసా. ౫౧
 సంవర్ణ్యరాజ్ఞ స్సముపాగతాం స్తా న్నలేన భైమిం సహసంఘటయ్య
 నిర్వర్ణ్య కళ్యాణమహం మహాత్తం స్వభర్తృపార్శ్వంపునరా శ్శ్వపైహి.

తతః కణాదాక్షపదప్రణీతవిద్యారదాభిద్యయదీపితాశా
 శ్రుతిస్తోత్రస్వస్వనిజాక్షియక్తా మునీరితవ్యాకరణస్ఫురద్యాక్. ౧౪
 సగీతసాహిత్యలసన్నచోచ్చా త్రయీమయోన్నేయవళిత్రయానా
 సాంఖ్యోరుయ్యద్వయవాదపాదా మధ్యేసఖం సా వతతార బాలా. ౧౫
 స్వకానిపూరప్రసరప్రకాశదిక్చక్రవాళాం ధృతర్షువేత్తామ్
 సభాస్తరజ్యోత్స్నితమందహాసాం స్వస్థప్రవాళాయుతకన్ధనాళామ్. ౧౬
 గృహీతసావర్ణవిచిత్రరత్నప్రభాపరిద్యోతితపాదుకాంతామ్
 విశిష్టయే వీక్ష్య విభు స్సభాస్తస్సంసూతస్తల్పలతాయమానామ్. ౧౭
 స్థిత్యా ముహూర్తం తదవస్థయాసా పురఃస్ఫురచ్ఛ్వా మమూం విలోక్య
 త్వ మాగతా సీహ కుదోద్య మాతః పవిత్రితం మన్యహ మి త్యువాచ.
 సాన్ధ్యాగ్నేతాగ్న మపహతు మశక్య మిశం
 ముక్త్యా కథంచన శివాసి కి మాగతేహ
 పత్యుర్ముఖాబ్జగణసంచరణచ్చలేన
 త్వం నిగతా భువ మితోద్య సరస్వతీ (వా.) ౧౮
 త్వ మభిజా వా ప్రవిహాయ విష్ణుం ప్రాప్తాసి భూలోకవిలోకనోఽన్తా
 ఉతాగతా కింను మదీయభాగ్యలక్ష్మీ ర్ననః పూరయితుం మమత్వమ్. ౧౯
 సా శారదా శారదచంద్రచంద్రికా స్థితా శ్చురాభా విశదాం విభోస్సభామ్
 ప్రకృర్వతీ భూపతి మి త్యువాచ సునన్త మి త్యాత్మనివిష్టలోచనమ్. ౨౦
 రాజ్ఞ పద్మభవాదిసర్వవిభుధై స్సూప్తాతా ప్రేషితా
 నామ్నా హం చతురాస్యహంసపరః డేవాగ్నాస్త్వాగతా
 భూత్వా త్వద్దహితు స్సఖీచ వరణే రాజ్ఞాం సురాణా మహం
 వంశాని ప్రథితాని శీలచరితా న్యావర్ణయామి శ్రుగో. ౨౧
 మూర్తా ధ సా తద్గృహదేవ తేవ వాణ్యేవ మాఖ్యాయ కరే గృహీత్వా
 భైమిం నిశాంతాస్తర మావివేశ వధూషు వధోష్విహి వసన్తి లోకే. ౨౨
 భైమిం తతో జీవసువ శ్చరన్త్య సావర్ణవేద్యంతరత్నషీతే
 నివేశ్య తాం చమ్పకతైలపాత్రం పురో నిధాయా శిష మేవ మూచుః. ౨౩
 అనేకరత్నాకరమేఖలా త్వం తం సప్తరత్నాకరమేఖలాయాః
 పతిం పతిం ప్రాప్నుహి పార్వతీవ శివం శివం స్యాదుమపార్థభాతే. ౨౪

వళక్షసిద్ధార్థకమిశ్రదూర్వాయవాఙ్మరైస్సార్థ మమూ శ్చిరంట్యః
 నిచిక్షిపుస్తైల ముపాత్తబాణకాక్షేయకాయాః శిరసి ప్రహృష్టాః. ౬౬
 లోధపిష్టపరిమాణైతజైలా మశ్రరాగపరిలిప్తనిజాశ్గామ్
 ...వినిన్య రథ మజ్జనగేహం యోషిత స్సువదనా సుహతూర్యమ్.
 తాం రత్నపీఠే వినివేశ్య తత్ర భైమిం చలత్కులమణ్డీతాన్యః
 నార్యః కరావజ్జితశాతకుమ్భకుమ్భస్థతోయైః స్సవయాంబభూవుః. ౬౭
 సఖ్య స్రతః టేమనివాసిసిం తాం సావగ్గపీఠే వినివేశ్య భైమిమ్
 విభూషణై స్థాపితరత్నదీప్తిః విభూషయాంచన్త్ర రలం ప్రగల్భాః. ౬౮
 సఖ్యా కయాచి త్తృణమం ప్రయత్నాన్తృగాఙ్గకల్పే మృగనాభిశ్శస్త్రః
 భూదమ్భకామరణతాన్తరస్థశిలీముఖోభూ త్తిలక స్తదాశ్మే. ౬౯
 స్వకాయకణ్డూత్యపనోదనాయ ప్రాన్తస్సురశ్చణ్డకక్షేతకాళిః
 భోగస్థరత్నాయితపుష్పమాలా విభాతివేణీ భుజగీవ భైరూః. ౭౦
 నాసావిభూషార్పితవక్రహీర బాలేష్వనూస్తాక్షికర క్తశుక్రా
 వళిత్రయా దఙ్గళినోదనోత్థా త్సా ముష్టిమధ్యేతి బభూవ బుద్ధా. ౭౧
 తత్పాదా మణికుప్తిమాటనపరిశ్రాంతా వమంతా నవం
 రక్తం యావకదమ్భతో మణిలసన్తశ్చీరనాదచ్ఛలాత్
 క్రోశంతా చ విలోక్య భిన్నహృదయా ధాత్రీ నఖాంశూశ్చర
 శ్రీగన్ధర్వమవల్లవా నభినవా నగ్రే స్ప్రణాతీవ హి. ౭౨
 భృంగానవాప్తిప్రతిపన్నభేదా కృత్వావనే గన్ధఫలీ తపోలమ్
 తన్నాసికాభూ దను సూతగన్ధా స్వపార్శ్వనేత్రీకృతభృజసేవ్యా. ౭౩
 స్నాతా ఘటాభ పరిముక్తపయోభి రాప్త
 కాశేయకాశకుసుమా లసదాస్యవద్దా
 ఆముక్తమాక్షిక విభూషణసస్యపూర్ణా
 భాతీవ భీమతనయా శరదుర్వ రేయమ్. ౭౪
 అలంకృతా స్వర్ణవిభూషణై రలం రతోన్మణ్డీలద్భిః నిజగాత్రశోభితైః
 విష్ణో ర్జగన్తోహనవేషధారిణో మూర్ధ్ని ద్వివీతి యేవ రరాజ భీమజా. ౭౫
 వశోజీవసువః ప్రభుల్లనయనా పృథ్వా శ్చిరంట్య శ్చుభాః
 భైమిం షాణియుగేన వద్దితపదాం మద్దాక్షనచూననామ్

ఉత్థాప్య ప్రమదప్రపూర్ణమనసో మూర్ఛన్యసాఘాయ తాం
 కల్యాణం సముపైహి సాంప్రత మితి ప్రోచు శ్శుభాస్వాశిషః. ౭౭
 తథాఘోషరేభ్యో బహుభ్యశ్చ భైమీసురేభ్యోమహద్భ్యోనమస్త్యత్వనీక్ష్య
 సకాశే లసత్తాశనీకాశకాన్తిం ఘనానీలవేణీం నవద్దేశ వాణీమ్. ౭౮
 సా మద్వస్తితత్త్వతాతివిశదజ్యోతాన్నస్ఫురచ్ఛారదా
 భైమీం శారదపుష్కరీకవదనాం విస్త్రాఘవాక్పారదామ్
 తా మూచే శిరసాభివాదనపదాం మద్వస్తితాం శారదా
 బాలే త్వా మభియాతు సర్వజగతీసామ్రాజ్యలక్ష్మీఃస్వయమ్. ౭౯
 ఇతి శ్రీనలకీర్తికాముద్యాభ్యే లక్ష్మీపదలాఙ్ఘనే లగన్యకృతౌ మహా
 ంవ్యే ద్వితీయః సర్గః.

చతుర్థః సర్గః

తతః ప్రయాతే మ్వఖలేషు తేషు సురేషు భూపేషుచ పన్నగేషు
 నలో ప్యువాస శ్వశురాలయే సా మాసం నవోఘాం స్వవశం నిసీషుః. ౧
 తత శ్శుభంయశా దివసే సదారః ప్రస్థాపితో సా శ్వశురేణ రాజా
 పద్యా త్రిరాత్రం వసతో సహౌవ క్రమేణ కళ్యాణపురీ మగా తాన్వమ్.
 అభీతవేదా నలరాజధాన్యాం ద్విజా ఉత హ్యనుజలభవన్తాః
 స్వస్థా మహీష్ఠా అపి భాన్తి కల్పద్రుమాయమానాస్వవసీపకానామ్. ౩
 యాక్ష త్రియై రుత్తమవంశజాతైః పూర్ణా పరప్రాణ రిరక్షుభిః పూః
 ప్రాణా నిష్ఠుముచ్ఛాపి నిజా న్నహద్భి ర్భీతిం ప్రపన్నే వ్యభయప్రదై శ్శ. ౪
 వైశ్యా విపణ్యార్పితచిత్రరత్నప్రభాసముద్భోతితభానుభాసః
 సహస్ర భానుం బహుచిత్రభానుం కుర్వన్తి పుర్యాం నివధేశ్వరస్య. ౫
 కళ్యాణపుర్యుత్తమధర్మముఖ్యత్రివర్గశుశ్రూషణతత్పరై ర్వా
 పూర్ణా కులాచారరతై ర్నహద్భిః శ్రియా సదాభూద్యౌషమైర్వృషాప్తైః.
 యత్ర ధ్వజానాం పటమారుతేన శీతేన సాధాగ్రసముచ్చితానామ్
 అధ్వశ్రమా హేళిహయా వివేతుం శ్రాంతాః క్షణం తత్ర హి విశ్రమన్తి.
 ప్రాప్య క్షణం స్ఫటికహర్షమాలాం భూత్యేనుగౌరా హరిదశ్వవాహః
 నీలోపలాసంజ్ఞితసాధభాజః ప్రాపుః పున ర్యత్ర నిజాన్తకాన్తిమ్.

నీలా శ్చసాపానితద్ద్వి కాసు కష్టరసీలోత్పలవారిజానామ్
 సావర్ణ్యభాజాం మకరస్యగన్ధ మాఘాయ జానన్తి హి యత్ర భృగోః. ౯
 సాధాగ్రసంస్థాః శశభృన్నఱీనాం విధుం స్వవక్త్రేన్ద్రసమం విభాతుమ్
 యత్రాజ్ఞనాస్తత్పరభాగతోత్థా కుర్వన్తి కస్తూరికయా కశభ్రమ్. ౧౦
 యతేసిధవాతాయనరంధ్రమాగ్రాన్తచ్ఛక్ శశీ నిత్య మభూ త్తశశ్శీ
 తత్రస్థదీపాగ్రమపీఠినీలమధ్యో నపక్షా న్న శశా న్న చైణాత్. ౧౧
 ఆశాస్తభాకాన్ఫటికసాధశుభ్రభాసో మహత్యాః కపటా న్నలస్య
 పురీ సురాణాం నగరీం గరీయ స్యలం హస్తేవ విభాతి యోర్వాప్యమ్. ౧౨
 వసోవీకసారాభ్యధికా శ్రియా యా సురేష్టదై యాభిమిసురై రుపేతా
 చలత్పతాకాపటపాణినా ద్యాం కళ్యాణపు ర్యాహ్వయతే స్త యోధుమ్.
 ఖేయస్సపాళఃప్రతిబిమ్బితోడుగతోచ్చకారస్వరసారసాలా
 యా పూ ర్షల సోమజ్వలహైమహర్త్యా రసాతతేలాద్యుగతీవ రేజే. ౧౩
 నై న్యైః స్వకీయైః శ్వశురార్పితై శ్చ పదాతివాజీభశతాభ్రూర్జైః
 అతీతసంఖ్యై రభినన్ద్యమానో నలో విశతాం నగరీం సృతైశ్చ. ౧౪
 తా మీక్షీతుం మణ్ణన మర్హక పుం త్యక్త్వా తదైవోజ్ఞతసర్వఫేలాః
 అభ్రేషు సాదామనికా ఇవాశు హర్త్యేషు చక్రుః పద మాయతాక్ష్యః.
 కాచిస్తృగాక్షీ నయసం పురస్తా ద్వామేతరం సంభ్రమ తోంజనాక్తమ్
 విధాయ తద్విశ్చితవామనేత్రా జగామ వాతాయనసన్నికర్తమ్. ౧౫
 మార్గే రయా త్రాచి దలం వ్రజన్తి తమాలపత్రం మృగనాభిక్లప్తమ్
 చకారపూర్ణప్రతిబిమ్బితాస్యే పాణ్యర్పితే దర్పణ ఏవ బాలా. ౧౬
 ప్రసాధికా మప్రతిపాల్వ కాచి త్పాటీర పక్షాజ్ఞేతపాదపద్మా
 జతుద్రవే ణారచితాజ్ఞరాగా వినిర్భయా సంభ్రమతో మ్బుజాక్షీ. ౧౭
 స్నాతోత్థితామృగఃకణసిక్తమూరి స్రగ్ధేవ కాచి త్సరసః ప్రయాన్తి
 స్వేదామ్బుబిన్దుచ్ఛురితేవ రేజే సందర్శనా త్వాక్పిణేతు రస్య. ౧౮
 పథి వ్రజన్త్యా త్వరయా కయాచి ద్దతి ప్రకమ్పిత శ్శిథకేశపాళః
 అగ్రాహి తద్దర్శనజోత్తయా ద్రా గ్బద్ధం కృతానాదరయా కరేణ. ౧౯
 రయా ద్దతే ర్విశశ్శనీవిజాసః కాచి ద్దృ హీత్వా నిబిడం కరేణ
 అహ్నయ వాతాయనమార్గ మన్యా జగామ తద్దర్శనజాతహర్దా. ౨౦

(52) వచననైషధము- గ్రం. సం. 263.

ఇది దాక్షిణాత్యుడు వ్రాసినవచనము. దక్షిణదేశమునం దున్నయాంధ్రుడే కావచ్చును. భాష గ్రామ్యము గా నున్నది. కథ కేవలభారతములోనిదే కాదు నైషధకథకూడఁ గొంత చేర్చినాఁడు; అటవనైషధకథ కూడఁ జేరియున్నదేమో యన్న ట్లున్నది. గ్రంథము పెద్దదియే కాని సంపూర్ణము గాదు; ఉన్న దున్నట్లు కొంతభాగము చూపఁబడును.

“అదిన్ని మీరుంన్ను కూడి వుండ్లేటప్పడు అది చెప్పగా మీకు సకలమున్ను తెలియపోసుంన్నది. ఓనశమహారాజా! మీరు శీఘ్రముగా పోతే దానికి ప్రాణము నిలుచును, లాభకపోతే నిలువచాలదు కాబట్టి అతిశీఘ్రముగా మీరు పొండ్లని చెప్పి ఆనశమహారాజు దగ్గర వున్నారపు తీసుకొని ఆఅంసము తనకూటముతో కూడా యెగిరి ఆకాశమాగ్గముగా పోయి బ్రహ్మయొక్క మానస సరస్సులో పోయి చేరెను వింటిరాధర్మనందనా! అవతల ఆనశమహారాజు అంసను అంప్పించివేశిఁ మన్తధుని కోపించుకొని విరహతాపము తాళజాలక అలిసి క్రిందపడి నిద్రపోయేటప్పడు మన్తదుడు వచ్చి తంన్ను దమయంతితో కూడా చేరుకొన్నట్లుగా స్వప్నంకని లేచి కలగనినామని లేచి చూచి పఖరితోనుంన్న మాటాడగ నే మన్తధబాణములు చురుకు చురుకుమని నాటేట్టందుచేతను నిండ్లావ్యాకులముతో- అంన్నమూ హారనిద్ర ల్యాకనే హరికీర్తనము చేసుకొనుచుంన్న పఖక్షణం పఖయుగముగా కాలం దొబ్బుకొని సశమహారాజు వుండ్లెను....”

“వోయి ఋషులార నేను నాపురుషుడుంన్న నాబిడ్డలుంన్న కూడుకొని వుండ్లేద్దానికి యెన్నిదినాలు చెల్లు నని అడుగగ మునీశ్వరులు యోచన చేశి అంమ్మా దమయంతి యింకా మూడుసంవత్సరములు పోయినవెనుక నీవున్ను నీపురుషుడుంన్న నీబిడ్డలుంన్న చేరివుండ్లరు. అప్పుడు మేము చెప్పినమాటను నీవు తలచుకొపోసునావు” ఈవాక్యములు కడపటనున్నవి తరువాతకథ లేదు. 79 పుటలు- కవిచేరు తెలియదు.

(53) తపతీసంవరణోపాఖ్యానము- గ్రం. సం. 292.

పద్యకావ్యము- కొట్ర సరసింహాకవివिरచితము. చతుర్థాశ్వాసము చివర గద్య మి ట్లున్నది.

“ఇది శ్రీసరసింహవర ప్రసాదలబ్ధవాగ్విచిత్ర కౌశికసంగోత్రపవిత్ర

కొట్ట నారాయణార్చనపుత్ర నయగుణవిధేయ నరసింహనామధేయప్రణీతం
బైన సంవరణోపాఖ్యానం బను మహాప్రబంధంబునందుఁ జతుర్థాశ్వాసము.”

అద్దంకి గంగాధరకవికృత తపతీసంవరణోపాఖ్యాన మొక్కటి కాకి
నాడ సుజనరంజనీముద్రాక్షర శాలలో నచ్చుపడినది గలదు. ఇందు నడుమనడు
మఁ గొన్ని పత్రములు లేవు. స్తారగభము కనఁబడదు. కవిత్వము ‘సరసమైన
ది. ఉన్నపత్రములు వరుసగాలేవు. కొంతభాగము శిథిలమైనది. కొన్నిపద్య
ములు మచ్చుచూపఁబడును.

ను. మధురంబై యతిశీతమై విమలమై మందానిలాలోలమై

సుధతో సాటువయై మనోహరమునై శుద్ధంబునై యొప్పు నీ

పథిక వ్రాతవిదాహతాపహరణస్రావీణ్యతోయంబు త్వ

ద్విధమెవ్వారు నుతింపనోపుమరు కావేరీ నదీరత్నమా.

చ. ఖరకరధాటికి న్వెఱచి కాదె హిమంబు కురంగలాంఛనా

గురుకుచశైలదుర్గములఁ గూపముల స్తటి న్నూఁకునిడలఁ

శరణము నొందె నట్టియెడ సందియమైనఁ దుపారవేశలం

దరయఁగ నందు వేడి మెనయః బనియేమి జగత్ప్రసిద్ధిగఁ.

మ. హితుని గన్గొని పల్లె నాపురికి నీవేతెంచి యిక్ష్వర్యముఁ

మతిదోఁప న్రుచిమంతుతోఁ దెలిపి హేమంబు ల్పుచ్చేలంబులు

న్వితత శ్రీయుత రత్నభూషణములు న్విఖ్యాత తత్త్వస్త్రియో

చితవస్తూత్తర మిచ్చి పంపు మని పంచె గాతుకావాప్తుఁడై.

క. యమునానది పుణ్యనికా, యమునా నది యింపెసంగె నంభోనిధి సం

భ్రమదా భ్రమదాపహవి, భ్రమదారితదురితదావపావక యగుచుఁ

ఉ. అంతఁ బురంబు వెల్వడి నిరంతరభూసురకోటి సంతతా

క్రాంతము రాజమార్గపరికల్పితభూరితరాన్నసత్రశు

ధ్వాంతము వేదశాస్త్రనిజతత్త్వనిశాంతము చోళమంకల

ప్రాంతము సహ్యాజాసలీలభాపుకవంతముఁ గాంచె వేడుకఁ.

(54) ప్రపన్నజనచింతామః. గ్రం. సం. 331.

ఇది యొకపద్యకావ్యము- కవిపేరు తెలియఁజేయు భాగము లేదు.

ఇందు పరబ్రహ్మలక్షణ వినిర్ణయ ప్రకరణము, పూర్ణాచార్యావతారప్రకర
ణము, సంప్రదాయ రత్నాకరప్రకరణము నని కొన్నిభాగములు గలవు-

విశిష్టాద్వైతమతసంప్రదాయము తెల్పుచున్నది. కవిత్యము సాగనైనది గాదు. ఒక్కొక్క ప్రకరణమున 50, 60, 80 పద్యములు గలవు. అన్నియుఁ గండములే.

క. కదలక నిలిచినవారికిఁ, గొద వేమియు లేదు శౌరి కొనసాగించుకొ
మదిలోఁ దలచిన కోర్కెలు, తుదముట్టఁగఁ జేయునతఁడు తోడొసంపకొ

క. ఎఱిగించెద బరవస్తును, దిరుమలయు దవతరించె దిరుమలపతిచేఁ
బెరుగును సాదము నందిన, పెరియగు గోవిందులకును బెరియప్పుకునూ.

క. కూడారగించె దిరువడి, తోడను సహభోజనంబు దొలంగక శబరికొ
జాడలు యెన్నక యామెచె, వేడుకతో నారగించె విష్ణుఁడు ప్రీతికొ

క. పరవస్తగు రంగేళులు, చరణద్వయ మైనవారు శత మైదులు త
చ్చరణులు యతిరాజులు త, చ్చరణులుపరయోగివారిచరణులుజయ్యరూ.

క. ఉండఁదగుచోటు గురువరు, నుండను నెపుడుండఁ దగును నది మే లదిలే
కుండిన హరిసన్నిధిలో, నుండుట గుణ మితరచోట్ల నుండఁగఁ జెప్పరూ.

క. తనుబాధింతురు రాజులు, ధనమిచ్చని దొంగవాంఛ దాయాదులు ప్రీ
జనములు మందులు పెట్టెడు, రసయము కామాదిలోభ మైనది ధనమూ.

కడపట కులశేఖరాశ్వారుల ముకుందమాలయు, అష్టశ్లోకియుఁ మొద
లగునవి గలవు.

(55) చాటుధారాపద్యములు

ఈపద్యములు గ్రం. సం. 2531 భాగవతములో ౮౨వ పత్రము తరువా
యిని శ్రీమదస్త్యగరుభ్యానమః అని యొకపత్రములో వ్రాయఁబడియున్నవి.
గ్రంథభాగములోఁ గలసిపోయినవే గాని క్రొత్తగాఁ జేర్చినవి కావు.

సీ. “శ్రీకరకవిభటాశ్రితజనావళులకు విరివిగా సిరులూరు వెల్లటారు
తాంబూలకదళికాజుబీరతతులచే విఙ్గవీఁగుచుఁ గేరు వెల్లటారు
ద్విజరాజవిటూర్చ ద్రనుజనవ్రజమునకు వేల్పుగి డ్దనమీఱు వెల్లటారు
సతతంబు దేవతాసంతర్పణంబుల వేడుకల్పేకూరు వెల్లటారు
అట్టి వెల్లటారు కథిపతులైనట్టి, కమలకాళిపతుల గరుడవృషభ
గమనులను పినాకఘనశార్ఙ్గహస్తల, సూలికేశవులను జాలఁ దలఁతు.

క. పురుషోత్తమ లక్ష్మీపతి, నరసింహుని వామదేవ సంస్తుత్యహరి
నరసఖ శౌరి జనార్దన్, గరుడగమన ఘండురంగ కలుషవిభంగా,

- క. శ్రీచూనినీమహార, దామోదర వాసుదేవ దశరథతనయా
కామితఫలదాయక ని, న్వేమఱు వినుతింతు విజనవేయులచెన్నా.
- క. వర్ణించెద హరిభక్తిని, బ్రాహ్మించెద నీమదివ్యపాదాబ్జంబుల్
కర్తయు నీవని సతతముఁ, గీర్ణించెద వెల్లటూరి కేశవమూర్తి.
- క. కమలాపుని శిష్యుఁడవై, కమలాపుని వంశ్యుఁడైన ఘనునకు సీతా
ప్రమద సుఖం బెఱిఁగింపవె, యమడాలలొ వెలసినట్టి యంజనితనయా.
- గీ. దహనమిత్తపుత్ర తపననందనమిత్ర, శక్ర రిపులఁ బట్టి విక్రమమున
భంగపఱిచినట్టి బలవంతుఁడవు నీవ, యమడవాళ్ళనుండు నాంజనేయ.
- క. కోటిమదనసౌందర్య ని, శాటభయద శూలహస్తశార్ఙ్గధరసఖా
పాటించి నిన్నుఁ బొగడెదఁ, దాటిపరితి రామలింగ ధవళశుభాంగా.
- క. కంతుని జనక మురాంతక, శాంతహృదయ తావకాంఘ్రి జలజంబులు నే
సంతతమును మదిలోపలఁ, జొరించెదఁ దాటిపగ్గి చింతలరాయా.
- శ్లో. వ్యాసం వసిష్ఠనస్తారం శక్తేఃపాత్ర మశల్కషమ్
పరాశరాశ్తజం వందే శుకతాతం తపోనిధిమ్.
- శ్లో. మునిం స్నిగ్ధాంబుదాభాసం వేదవ్యాస మశల్కషమ్
వేదావాసం సరస్వత్యా వాసం వ్యాసం నమామ్యహమ్.
- శ్రీ వేదవ్యాసభగవాన్ నారాయణాయనమః
- శ్లో. తత్త్వవిద్యాపయఃపూర వద్ధితచ్ఛాత్రబాలకమ్
రాగయోగసుధాతాక్ష్య సుబ్రహ్మణ్యగురుంభజే.
- క. విద్యక్షజకంఠీరవుఁ, డవ్వైతవిచారి షణ్మతాధికగుణసం
పద్విభవమతోద్ధరుఁ డ, స్తద్వరగురు సుబ్బయోగిమండను గొలుతుఁ,
- శ్రీమదస్త్యగుభోవనమః”- అనికలవు.

(56) పృథుచరిత్రము- గ్రం. సం. 534.

ఈప్రబంధ మెన్నియాశ్వాసములదో కాని పరిషద్గ్రంథాలయములో
చున్నది యసంపూర్ణగ్రంథము- తృతీయాశ్వాసములోఁ గొంతభాగమును జ
తుర్థాశ్వాసములోఁ గొంతభాగమును మాత్రము కలవు. తృతీయాశ్వాసాం
శగద్య మిట్లాన్నది.

“ఇది శ్రీచుత్పంచాక్షరీమంచదశాక్షరీమంత్రప్రసాదాసాదితైకసంఘా
ప్రహరవ్యకావ్యవిద్యావధాన షట్పహస్రసంప్రధాన ప్రధాన హరితహరితస

గోత్రపవిత్ర చరిత్రప్రభట్ట పట్టమట్టసోతనామాత్యపాత్ర పెద్దనామాత్య పుత్ర సారసారస్వతవిభాజి సరస్వతిసోమయాజి ప్రణీతం జైనపుణ్యచరిత్రం బనుమహాప్రబంధంబునందు తృతీయాశ్వాసము-

క. శ్రీమద్గంగాజుటీ, మైమవతీభానుమితమహాత్వగుణమయ

త్వామితమూర్త్యనుషంగా, ప్రేమావితశిఖతురంగ భీమయలింగా !

ఇది చతుర్థాశ్వాసాదిపద్యము. కృతి భీమలింగేశ్వరస్వామి కీయఃబడినది. ఈకవి గోదావరీమండలములోనివాఁడనుకొనవచ్చును. కృతిద్రాక్షారామభీమలింగమున కిచ్చుటయుఁ దత్సమీపముననే వెలువలవల్లిగో పట్టమట్టవా రుండుటయుదానికిఁ గారణము. పట్టమట్ట సోమనాథకవి యనునతఁడు స్తాందపురాణములోని సూతసంహితను దెనిగించి బిక్షవోలిత్రభు వగుకామారెడ్డి కంకితముచేసెను. సోమనాథకవియు సోమయాజియు జ్ఞాతులేయని తోచుచున్నది. సూతసంహితను గృతినొందిన కామారెడ్డి షట్పుక్తవక్రిచరిత్రమును రచించిన మల్లారెడ్డియన్న. ఈమల్లారెడ్డియే శివధర్మోత్తరమనుగ్రంథమును రచించి తనయన్న కామారెడ్డికిఁ గృతీయిచ్చెను. కామారెడ్డికాలము కవులచరిత్రమునకుఁ దెలియలేదట. మల్లారెడ్డి ఇబ్రాహీంకాలముగోనివాఁడనియు ౧౫౫౦- ౧౫౮౧ సం॥ లో నుండుననియు నిర్ణయించి యే యున్నది. కావున కాలనిర్ణయములోఁ జిస్తులేదు. బిక్షవోలును గోదావరిజిల్లాలోని బిక్షగోలని కవులచరిత్ర మనుకొనుచున్నది. రాజమహేంద్రవరమును బాలించిన వీరభద్రరెడ్డి మొదలైనరెడ్లసంబంధుఁడనితోచుచున్నదనుచున్నది. అది నిజాం రాజ్యముగోని సిద్ధరామేశ్వరక్షేత్రమునకుఁ జేరిన బిక్షవోలు గాని యీ బిక్షగోలు గాదు. దోమకొండసంస్థానాధీశ కామినేని వంశసంభూత రాజామల్లారెడ్డికవిప్రణీత శివధర్మోత్తరము పీఠికఁ జదివినఁ దేటపడును. దానిని శ్రీరాజా మహారణసిరవంత్ బహద్దరుగారు దోమకొండ సంస్థానాధిపు లచ్చువేయించి ప్రకటించిరి. మల్లారెడ్డి షట్పుక్తవక్రిచరిత్రను రచించినపిచ్చుట రచించిన దగుటచే శివధర్మోత్తరము విషయమును బలుపురు తెలిసికొనుటకు వలనుపడలేదు.

సరస్వతిసోమయాజి గోత్రసూత్రాదులు నైగద్యమువలననే స్పష్టమగుచున్నవి. కవిత్వము రసవంతమైనది. చూడుఁడు-

- మ. అనలం బున్నది నీచుముండలములో నవ్వేడి లేకున్న నీ
తనుమధ్యంబున లాంచనచ్చలమునం దదూహ ముప్పొంగునో
వనితామానసదేహదుస్సుహతరజ్వాలాశిఖావైఖరుల్
గనునో నీయమృతస్వరూపకరముల్ కాకోలకంతాకృతుల్.
- ఉ. ఏమని దూఱుదాన జగదీశ్వర నిన్ను సముద్రనేమిమ
ఘామినిగా మహాఘనులఁ గన్నదిగా కమలాసపత్నిగా
సోముని మూర్తిగా యనక చూచెద వాగ్రహదృష్టి నయ్యయో
కామునితల్లిఁ జెప్పెడిదిగాక నృపాలుర నేల చెప్పఁగన్.
- ఉ. అత్త సుధాబ్ధిపుత్రికిని నాయమకోడలికొమ్మ శారదా
మత్తచకోరనేత్రికిని ప్రైత్రియ కాని విరోధ మెయ్యెడన్
హత్తగఁ జేయఁ డీధరకు నాదిమభూపతి ప్రజ్ఞ యెట్టిదో
చిత్తజమిత్రశత్రులకుఁ జేయు మహత్తరమిత్రభావముల్.
- ఉ. సారసజీవనంబులను సర్వజగజ్జనజీవనంబులన్
నీరసతీవ్రధామములఁ నిష్ఠురతం దపియింపఁజేయఁగా
సారసబంధుశబ్దమును సర్వజగజ్జనబంధుశబ్దమున్
సూరున కింకఁ జెల్ల దనఁ జొచ్చిరి వేసవి నెల్లవారలున్.

ఈపృథుచరిత్రము సంపూర్ణప్రతి యున్నవారు పరిషత్తునకుఁ బ్రతి
వ్రాసికొనుట కొక్కసారి పంపఁగోరెదము.

(57) ముక్తిచింతామణి- గ్రం. సం. 539.

ఇది యొక్కవేదాంతపద్యగ్రంథము. మూఁడాశ్వాసములు. కవి అండ
లూరి మల్లికార్జునకవి- గద్యము. “ఇది శ్రీమదఖిల విద్యార్థిజేగీయమాన
నరసకవితావిచిత్రాండలూరి శరభనార్యపుత్ర సమధిగతవీరశైవాచారవిధాన
మల్లికార్జునాభిదానప్రణీతంబైన ముక్తిచింతామణి యనువేదాంతప్రబంధంబు
నందు రాజయోగవిరూపణం బన్నది సర్వంబును దృతీయాశ్వాసము.”

ఈగ్రంథమును సృష్టికరణకులజుడును ముఖికాశీపతిపృథ్వీమండలరమ
ణలభిభవుడు నగు కృష్ణమంత్రి కంకిత మిచ్చెను. ముఖికాశీపతిపృథ్వీరమ
ణుడు శృంగవరపుకోటప్రభువు. శృంగవరపుకోట విశాఖపట్టణమండలము
లో నున్నది. ఈకృష్ణమంత్రి, పాత్రుని కృష్ణమంత్రి కావచ్చును. గ్రంథ
ప్రారంభము:—

ఉ. శ్రీకుచకుంకుమః బెదను జెందంగ జెందమునందుఁ జెందున
స్తోకదయారసంబు పయిదోచె ననం దగుభక్తలోక ర
తూకరుఁ డిందిరాధరుఁడు శాశ్వతవైభవలక్ష్మీ నిచ్చి ను
ల్లోకుని గృష్ణమంత్రి సతిశోభనదృష్టి గృతార్థుఁ జేయుతఁ.

వ. అభ్యుదయపరంపరాభివృద్ధిగా- అని- కృత్యాదిపద్యములు విడు
వఁబడినవి. ప్రథమాశ్వాసాంతమునందు-

చ. అతిబలభీమ సృష్టికరణాన్వయవారిధిసోమ క్షీర్తి గుం
భితకకుబంత బంధుకవిమిత్రవనాంత వనంబు సాధున
ర్జితకృతధర్మ షష్ఠణవినిర్జితశాత్రవమర్మ మేరుప
ర్వతసనుధైర్య కాశిపతిరాజహితా దృఢకార్యధీమః.
ఘనవైభవసాంద్ర సృష్టికరణకులేంద్రా ! అను మొదలగునవి కలవు.

క. శ్రీముఖకాశీపతిపు, ధీమండలరమణలబ్ధవిభవైశ్వరో
ద్ధాముఖనీపంకజనీ, సావమిఘ్నణీకృష్ణమంత్రి సామంతగుణీ.

ఇది ద్వితీయాశ్వాసాదిపద్యము. ఆశ్వాసాంతపద్యములు లేవు.

తృతీయాశ్వాసాదినిగూడ “శ్రీముఖకాశీపతి” యనుపద్యమే కలదు.

తృతీయాశ్వాసాంతపద్యములును లేవు. కవిత్వము మచ్చుచూడుడు.

గీ. అన్యసాధనంబు లన్నిటికన్నను, బోధనంబు మోక్షసాధనంబు
పాకమునకు వహ్నిపగిది నీజ్ఞానంబు, గలుగకున్న ముక్తిగలుగ దనఘ.

చ. పెలుచ ఘటాదులందుఁ బ్రతిబింబితమైన నభంబు మాఁడ్చి లో
నిలిచి యుపాధిసంగతి ననేకవిధంబుల భిన్నమూర్తియై
చెలంగి శివుండు ప్రొద్దులు నశించినఁ గేవలుడై చిదాత్మయై
యలరుటఁజేసి యాశివుని కన్య మొకించుక లేదు చూడఁగఁ.

చ. మనసు నివృత్తిగాక లవమాత్రము చిత్తము శుద్ధిగాదు లో
నొనరఁగఁ జిత్తశుద్ధి గనకుండిన జ్ఞానము లేదు జ్ఞానమా
త్రను సమకూడుకున్నఁ బరతత్వముఁ గానరు తత్త్వి మబ్బకం
గనుఁగొనతాత్మ నాత్మకడగానక ముక్తులుగారు యెప్పుడు.

తాద్రీ సం॥ అధికఁఆశ్వియుజ బ ౧౦ ఆ॥ వరకు మలాల పాపయ్య
ప్రవాసెను.

(58) ఆంధ్రకుసుమావళి—గ్రం. సం. 522.

వారణాసి వేంకటరాయకవిప్రణితము.

ప్రారంభపద్యములంబట్టి కవియుద్దేశము తెలియును.

క. శ్రీకంఠ భక్తవత్సల, లోకైకస్తుత్యనామ లోకాతీతా

శ్రీకళిమికోటపురహర, శ్రీకరత్రిపురాంతకాఖ్య శివశివలింగా !

గీ. పానఁగ నాంధ్రశబ్దపుష్పంబు లొకకొన్ని, పద్యరూపగుచ్ఛపటలిఁ జేసి
యదియు మీకు మదికి నర్పణచేయుదుఁ, జిత్తజారి దీనిఁ జిత్తగింపు.

గీ. ఆంధ్రకుసుమావళియనునట్టివేరఁ, దెనుఁగుభేదములొకకొన్ని తేటపఱుతుఁ
గోరి సత్త్వవిష్ణు లాధారముగను, దేవ నీదగుకరుణచేఁ దెలిసినట్లు.

గీ. ఆంధ్రశబ్దశాస్త్ర మనువార్ధినేర్పాటు, చేయనొరుల కెల్లుచెల్లనేర్పు
నల్లసానిపెద్ద నన్నయభట్టాది, శబ్దవేత్తలకును జనునుగాక.

గీ. తొలుత సంజ్ఞల నొకకొన్ని దెలిపిపిదప, సంధిభేదంబులొకకొన్ని జాడదెలిపి
శబ్దసంగతు లెఱింగినసరణిఁ జెప్పి, యందుమార్గంబుఁజెప్పెదనరసికొనుఁడి.

ఈకవిగద్యము—

“ఇది శ్రీమద్ధాతమసగోత్ర వారణాసిలక్ష్మీనృసింహార్యతనూభవ వేంకటరాయనామధేయప్రణీతంబైన యాంధ్రకుసుమావళి యనుశబ్దశాస్త్రంబు నందు సంజ్ఞాపరిచ్ఛేద సంధిపరిచ్ఛేద శబ్దపరిచ్ఛేదంబులు సర్వంబును నేకాశ్వాసము” మచ్చుపద్యములు—

గీ. దీర్ఘవర్ణమందుఁ దేరిచూడంగను, సున్న లేనియట్లు నున్నయట్లు
నర్థబిందు వనఁగ నరసున్న యనఁగను, పేర నిదియుఁ జెల్లు బేర్చిరుద్ర.

క. పుల్లింగశబ్దజాలము, చెల్లు మహత్తులనఁగ మఱి స్త్రీజడపశ్వా
ద్యుల్లసిత శబ్దజాలము, నెల్లెడ నమహత్తులనఁగ నీక్రియఁజెల్లుక.

క. నీవును వచ్చితి వనఁగను, వావిరి మరియొకఁడు వేతె వచ్చినయట్లే
నీవును జనుమని యనఁగను, భావంబున వేఱ యొకని బంపెదననుటక.

“శేనాధిపత్యం శేషాచార్యులు నల సం॥ శేష్ట బం లక్ష్మీంవారం సరికి
యీకుసుమావళిలో వక ప్రకరణం వ్రాసె నని తెలియగలందులకు సజను
లయినవారిని ప్రార్థిస్తాను” అని చివరనున్నది.

శ్రీరస్తు.

ర సా భ రణ ము .

ప్రథమాశ్వాసము. *

శ్లో. శృంగారహాస్యకరుణా చాద్రవీరభయానకాః

బీభత్సామ్భుతశాంతాఘ్నా రసాః పూర్వై రుదాహృతాః.

సీ. చారుశృంగారరసస్థాయి రతి యగు హాస్యరసస్థాయి హాస మరయఁ
గరుణరసస్థాయి పరఁగ శోకంబు చాద్రస్థాయి క్రోధమై తనరుచుండు
వీరరసస్థాయి వెలయు నుత్సాహంబు తలఁప భయానకస్థాయి భయము
ప్రకట జుగుప్స బీభత్సరసస్థాయి విపులామ్భుతస్థాయి విస్తయంబు
విమలశాంతరసస్థాయి శమ మనంగ, నిట్లు నవరసములకు నూహింపఁగలిగి
యంచితస్థాయిభావంబు లతిశయిల్లుఁ, బ్రసవఫలరాసులకుఁ బాదపంబులట్లు.
రత్యాది నవకమునకుం, బ్రత్యేకము లక్షణములు పన్నుగ నార్య
స్తుత్యములై హృద్యము లగు, నత్యుత్తమలక్షణముఁ బ్రియంబునఁదేర్తున్
క. తరుణులుఁ బురుషులు నితరే, తరసంభోగేచ్ఛ లెమి దలకొనఁగాఁ ద
త్పరమతిఁ దివురుట శృంగా, రరసజ్వలమతమునందు రతి యన నెగడున్.

— రతికి నుదాహరణము —

ఉ. మారుండు రూపవంతుండు, హిమద్యుతి చల్లనివాఁడు, రమ్యసం
చారవినోదశీలుండు వసంతుండు, వెండియు సద్గుణాఘ్న లు
న్నారు మహీశు లెవ్వరును నాహృదయంబున కింపు గారు నా
కోరిక సర్వసేవ్యుఁ డగు గోకులనాయకుఁడే తలోదశి.

క. క్రూరత లేని వికారా, కారాద్యము లెచటైనఁ గలిగినవేళన్
బోరనఁ దోతెంచు మనో, హరివికాసంబుపేరు హాసం బయ్యెన్.

— హాసమున కుదాహరణము —

ఉ. శౌరి రఘుప్రభుండు రవిజాత పయోనిధి యంచు గోషికల్
తోరపుండీఁగెతోఁకలును దోఁపదయానముఁ బూని వానరా
కాశమెలర్పఁ డాటుచును గంతులువేయుచుఁ బాటుతెంచి త
త్తీరనగంబునన్ శిలలు దెచ్చి గుభుల్లున వేతు రార్చుచున్.

*కృత్యాదిపద్యములు లభింపలేదు. †దేర్తున్ ‡తలఁపిరైనన్ స్త్రీతీరనగంబులున్ (ఇందలి
పాతభేదములు చెన్నపురి దొరతనమునారి లిఖితపుస్తకభాండాగారప్రతినుండి గ్రహింపబడినవి.)

క. విధివశమునఁ దనప్రజకగు, నిధనాదులు వినినఁ దనచు నెచ్చునమున న
త్యధిక మగునెగులు వొడమిన, నధీరమతిఁ బొగుల శోక మపగతశోకా!

— శోకమున కుదాహరణము —

ఉ. అన్న ! సభాస్థలంబున దురాత్మకులై తలవట్టి యీడ్చి రం
దున్న ప్రభుల్ గనుంగొనఁగ నొల్పఁ దొణంగిరి చీర శూరులు
న్నన్ను నుపేక్ష చేసిరి యనాథఁ జూచి కరుణింపు చిక్కు నీ
వన్న వధూటిమాట విని యక్షయ ముటివి నెత్తమాచుచున్.

క. ఏపున నితరులద్రోహ, లాపాదులు తనదువీనులన్ సోకినచో
నేపురుషునిమది బాదలుఁ బ్ర, కోపజ్వలన మది నెగడఁ గ్రోధ మనంగన్.

— క్రోధమున కుదాహరణము —

ఉ. తిట్టలు పెక్కు సైచితి మతి స్మనుజాధముఁ డేలక్రవ్వెనో
యిట్టలు ధర్మరాజుసభ నెగ్గులు వల్లిన దైత్యకోటి ము
పెట్టలఁ దూలఁదోలు మదభీషితదర్శన మీసుదర్శనం
బెట్టలు సేయునో యిచట నిందఱుఁ జూతురుగాక చైద్యునిన్.

క. లోకోత్తరకృత్యంబులు, నైకొని యవి *యెడపకుండఁ గావించుదృఢా
స్తోక ప్రయత్న మది సుగు, ణాకర యుత్సాహ మనఁగ నభినుతి నొందున్.

— ఉత్సాహమున కుదాహరణము —

ఉ. బాణునిఁ గాతునంచుఁ బటుబాహుబలంబున నడ్డగించి యీ
స్థాణుఁడు దానునుం బ్రమథసంఘముఁ బన్నినఁ బన్ననీ రణ
క్షోణిఁ బరాక్రమస్ఫురణ సూపెద శత్రుని యేపు మాపెదన్
శోణితపట్టణంబు వెనఁ జొచ్చెదఁ గ్రుంచెద దైత్యహస్తముల్.

క. ఘోరము లగునత్యుగ్ర, కారాదులవలన మనసు కళవళపడఁగా
నైరింపరాక తూలుట, గూరయ భయ మనఁగ నెగడు నభయవిధాయీ.

— భయమున కుదాహరణము —

ఉ. మించుగఁ బొంచజన్య మెలమిం గరపద్మయుగంబునందుఁ గీ
లించి నిజాధరోష్ఠమున లెస్సగఁ గూర్చి మురారి లీలఁ బూ
రించిన గుండియ ల్వగిలి ద్రెక్కిను భీతి నశేషదైత్యులుం
జంచలచిత్తులై నలుదెసం జెడి పాటిరి తద్దనధ్వనిన్.

క. మేదోమాంసాస్పృశ్య, ల్యాదివివిధమష్టదర్శనాదులవలన
బ్రాదుర్భవించు హేయం, బేది యది జగుప్స యనఁగ నెన్నికకెక్కున్.

— జగుప్స కుదాహరణము —

ఉ. చిక్కిరి నేడు రక్తనులు సీ బలభస్రనిముష్టిఘట్టనం
బుక్కిటిమద్యమున్ రుధిరపూరము నొక్కిటిగా బుగుల్మోనం
గ్రక్తుచు సీరధారఁ జెగి కండలు గుండెలుఁ గీకసంబులుం
దక్తక చిక్కు జీరువడి దగ్గఱ రాలిపెఁ బూతిగంధమున్.

క. క్షితిఁ గారణంబుకంటెను, వ్యతిరిక్తం బైనయట్టి యభినవకార్య
స్థితిదర్శనచేతోవి, స్మృతి* విస్మయ మనఁగ నుల్లసిల్లు ముకుందా.

— విస్మయమున కుదాహరణము —

చ. కొడుకండ వైననీకు నిదె కొన్నునుచున్ సెలవిం గరాంగుళం
బిడి భువనప్రపంచము లనేకము లంగిటఁ గాంచె నందులోఁ
గొడుకున కున్నవెట్టు తనకోమలరూపము నొప్పుఁ గాంచి య
ప్పడఁతి యశోద నివ్వెఱఁగుపాటు వహించె మనోగతంబునన్.

క. ఎరవగుఁ సంసారం బ, స్థిరముగఁ గని నిర్వికారచేతనుఁ డగు న
వ్పురుషుని సుఖదుఃఖాద్య, స్మరణము లోకంబునందు శమ మైచెల్లున్.

— శమమున కుదాహరణము —

చ. కటకట ! రాజ్య మాత్యనరకం బటె దేవవదంబు లన్నియుం
గుటిలనిశాటధర్జనలకు న్నదనం బటె యిక సౌఖ్య మే
మిటఁ గల దంచు సర్వమును మిథ్యగఁ జూచు బుధాళి లోనిసం
కటములు బాహ్యదుర్దశలుఁ గ్రాగు గదాధరరక్షణంబునన్.

క. స్థాయిత్వం బీభావని, కాయంబున కేమిట నిష్ఠూతము లేకు
చ్చేయ మగు వెండి యేమిటఁ, బాయక తలకొను రసానుభవ మనిరేనిన్.

చ. స్థాయిభావములు సజాతీయ విజాతీయంబులం జెడక దృఢవిభావ సదమ
లానుభావ సాత్త్విక భావసంచారిక భావముల రసములై వర్తించు నందు సజా
తీయ విజాతీయభావము లెట్టి వనిన.

క. అరయ సజాతీయములై, జరగు నిజస్థాయిభావజనితాంతరముల్
సారిది విజాతీయములై, జరగుఁ బరస్థాయిభావజనితాంతరముల్.

వ. మఱి విభావం బెట్టి దనిన.

క. చను నాలంబన ముద్దీ, పన మనఁగా ద్వివిధమై విభావము మఱి యం
దున నాలంబన మన్నది, ననుపమసమవాయికారణము రసముఁకున్.

వ. మఱియు నిమిత్తకారణం బగు నుద్దీపకవిభావం బెట్టి దనిన.

క. ఇల నుద్దీపన మొకటియు, నలి నాలంబనగుణం బనంగాఁ దచ్చే
ష్టలు నా దదలంకృతి యన, నలరుఁడటస్థములు నాఁగనగునలుదెఱఁగుల్.

క. తొలఁగదు కార్యము మొదలం, గలసియుఁజేయు సమవాయికారణమదితాఁ
గలయక కార్యమొనర్చును, నలిఁ దొలఁగు నిమిత్తకారణం బనునది తాన్.

క. అనుభావంబుకటాక్షం, బును భుజవిక్షేపణంబు మొదలయి కార్య
త్వనిరూఢి నుల్లసిల్లును, వినుకస్తంభాదు లప్తవిధసాత్త్వికముల్.

క. తగు సంచారము లనఁగా, మొగి నిర్వేదాదిభావములు ముప్పుదిమూఁ
డగు రసికులమతమున నవి, జగమున సహకారు లగుచు సన్నతి కెక్కున్.

గీ. కారణముఁ గార్యమునుసహకారిచయము, నైవిభావాదు లిచ్చింగినితీశయిల్లు
నీసమూహంబు రసములం దెట్లయట్లు*, నడచుఁ బత్తద్రసానుగుణంబుగాఁగ.

ఉ. ఆదట వర్ణమానవిభవాతిశయంబున వాఙ్మల్యం ర
త్యాదులు వీచుల ట్లదయమా నడఁగుం బెరభావపంక్తి ని
ర్వేదముఖోపభోగరుచివృద్ధిరసం బది నాట్యసంగతిన్
మోదమెలర్ప సభ్యులమనోగతులం దగు కార్యమై చనున్.

క. రసములవలనరసంబులు, పోసఁగఁగనుదయించుననియుఁబూర్వోక్తమగున్
వసుమతి నొకరసమున కొక, రసమువిరసమనియుఁ జనుపురాకృతకృతులన్

సీ. శృంగారమునఁబుట్టెఁజెచ్చెరహాస్యంబుగలుగుకౌద్రంబునఁగరుణ మఱియుఁ
వీరంబువలన భావింప నదృశ్యమగుఁ బటుభయానకము బీభత్సం బాఢముఁ
బరఁగు శృంగారబీభత్స లొండొంటికి హాస్యంబుఁ గృపయుననోన్యన్యరిపుట
రాద్రాద్భుతములు పరస్పరద్విష్టులు మిథ్యాహిత లీవీరభయానకములు
త్రివిధలక్షణములగ్ని దీపించు నన్నియు, రూపమునఁ దలిర్ప రూపరసము
వాక్రప్రవృత్తిదోచ వాగ్రసంబగుఁ గ్రియ, లందుఁగానఁబడుఁ గ్రియారసంబు.

సీ. శృంగారముత్పలాంచితమువిష్టుఁడురాజు¹ తెలుపుహాస్యముగణాధిపుఁడుభర్త²
కరుణ కమాయంబు కాలుఁ డేలిక రాద్ర మవ్యక్తరాగంబు హరుఁడుపరుఁడు

* కేల్లెట్లు † మనోగతులం ‡ కౌద్రమునఁ బ్రఖ్యాతకథణ స్థిలక్షణములు 1. భర్త

వీరంబు గౌరంబు విభుండు వజ్ర భయానకము భూస్రురుచి మహాకాళుఁడీశుఁ
డసితంబు బీభత్స మధిపతి నంది యచ్ఛతము పీతము దయితుండు బ్రహ్మ
వర్ణముల నెల్ల మీఱి యస్యామిపరత, వెలయుని శ్వేదధృతిభావములనుశాంత
మిల్లు రసవర్ణముల రసాధీశ్వరులను, గోరి యెఱుంగుట రసికత గోపకృష్ణ.
క. ఎసఁగం దొప్పుది విలస, ద్ర సములు తత్తదధిదేవతాసహితముగ
రసశాస్త్రకోవిదులమా, నసములకు నుదాహరింతు నవపద్యములకా.

శృంగారరసము—

ఉ. శ్రీకుచకుంభకుంకుమరుచి న్నణిరోచులు వైజయంతికా
స్తోకమరీచులుం గనకశోభితవస్త్రములు నిజోఽన్వల
శ్రీకి నవీనవిస్ఫురణఁ జేయఁగ గోపవభూసమేతుఁడై
గోకులవీధుల నైఱయు గోపకుమారుఁ డుదారలీలతోకా.

హాస్యరసము—

ఉ. నిక్కిజటాపుటస్థతినిం దనతోండము సాచి పెచ్చి యా
చక్రటి గారి నూడ నిలఁ జల్లినఁ బెన్నముఖంబులై చనక
గ్రక్కున శూలిహస్తదశకంబున నాఁపినభంగి* నూచి మై
గ్రక్కుదలంగ నవ్వసచును గంతులువేసె గజాస్యుఁ డుబ్బుచుకా.

కరుణరసము—

చ. హరి నొకనాఁడునుం గొలువరా బహుబాధలనొంద నున్నలై
తిరి నరులార దిక్కుగలదే భవదుక్లటశోకబాష్పముల్
భారిఁ బారి నేఱులై మిగులఁ బొంగి సముద్ర సమంబులయ్యెఁ దె
ప్పరముగ నంచు నారకులఁ బడైఁ గృతాంతుఁడు గన్తరంబునకా

శౌర్యరసము—

చ. కుపితకపర్దిదుర్దమతఁ గూలుఁ బురత్రయ మొండఁ గాక యీ
త్రిపురనిశాటరోషమునఁ దీఱుజగ ప్రీతయంబు నొండె నా
విపులపరాక్రమం బొకని వీక్షాన నేర్పునె నాఁగ భూరథం
బపుడు త్రినేత్రుఁ డెక్కె నిశితాస్త్రసువర్ణశరాసనాస్యుడై.

వీరరసము—

ఉ. సుక్తక చక్రనై నిలుపు శూరుండ వైనను మాన్వొనంగ నీ
వెక్తడఁ బోయెదంచుఁ గడు నేపున వృత్తుని బెట్టు దాఁకెను

కైక్కిన వజ్రధారల సహీనమయూఘము లంతరిక్షమున్
దిన్నలు బిచ్చటిల్లఁ నదితిప్రియపుత్రుఁ డుదగ్రలీలతోన్.

భయానకరసము—

ఉ. ఆలమునందు ఘోరదనుజావళిఁ గూల్చి నిజాస్యరేఖనా
భీలత దోఁప వాలు జలిపించుచు హుంకృతు లుల్లసిల్లిగా
ఘోలికిఁ దత్పరాక్రమముఁ జూపెడువేడుక నేగునమ్మహా
కాళి విజృంభణాంబుఁ గనఁ గాలునికైనను భీతిపుట్టదే.

బీభత్సరసము—

చ. దురమున నందికేశ్వరుండు దుర్దముఁడై నుఱుపంగ రాక్షసో
త్తరవరగాత్రముల్ మెదిగి కాళ్లును జేతులు నుత్తమాంగముల్
బయలును వీఁపులుఁ బిఱుఁదుఁ బ్రక్కలు రూపర స్రగ్ధి రొంటె* మైఁ
బురపుర నింగుచుం† గదురు భుగ్గున నామట నున్నవారికిన్

అద్భుతరసము—

చ. చెలువుగఁ బచ్చిచుటఁ దగఁజేసిన కుండనుదేహ* మందులో
జల మనలంబు నాయనలసంఘము మీఁదట నోలివాయు వి
ఙ్గటలముగ నొక్క బట్టబయటఁ బదిలంబుగ నిల్చి పెక్కురూ
పుల సృజించె బ్రహ్మ తలపోయఁగఁ జిత్రచరిత్రుఁ డెయ్యెడన్.

శాంతరసము—

ఉ. మ్రొక్కిన వెక్కిరించినను మోదిన గండము దెచ్చి పూసినం
ద్రొక్కిన నెత్తుకొన్నఁ గృపలోఁ గుడిపించినఁ బస్తువెట్టిన
న్నిక్కును సుక్కులేక తరుణీజనులందును న్రాఁకులందుఁ దా
నొక్కవిధంబ కా మెలఁగుచుండు మహాత్మలఁ జెప్ప నొప్పుగున్.

క. నవరసములయందును గా, రవమున శృంగారవీరకౌద్రాద్భుతముల్
భువి లోకోత్తరనాయకు, నవరశమున నాశ్రయించు నది యె ట్లనినన్.

సీ. రసము నాయకసమాశ్రయమునఁ బ్రావీణ్యుఁ డగునటుచేష్టల నైనఁ దచ్చ
భాకర్ణనంబున నైన సామాజిక ప్రకరానుభావ్యమై పరఁగుచుండుఁ
బరగతంబయ్యు సద్భావనచే రసోదయవిశేషము విరుద్ధంబు గాదు
మఱియుమూలత్యాదిమహిళాప్రసంగంబువినుచుసభ్యులుగ్గి నిజవనితలందుఁ

*రొంటి మై †బొంగుచున్ ‡బట్టయునొక్క బయటం బదిలంబుననిల్చియు వానిపెక్కురూ.
గ్గిసభ్యుల.

దలఁపు నిలుప* రసాశ్రయత్వంబు గలుగు
ననుకరణమాత్రమై యుండు నాశ్రయంబు
గాదు, భావకత్వాదులు గలిగెనేని
వాఁడు సామాజకులయట్టివాఁడ యపుడు.

క. ప్రకటనఁబడి డరయ సామా, జకసముఁ డగునేని వానిచే ననుభావా
దిక మెట్లొదవు ననిన వా, నికి నిది యభ్యాసజనితనిపుణత యయ్యెన్.

ఉ. వాసన నొప్పుచేమ మిరువకల లే కొకవంకఁజెప్పి
నేసతియైనఁ బల్కురకు నిచ్చయొనర్చుటఁ జెప్పి
దాభిరురలీల మ్లేచ్చమృగపక్షిగతంబుగఁజెప్పి
భాసముగా నెఱుంగుదురు భావకు లీతివిధప్రయోగమున్.

వ. అందును.

క. ఆరయ సంజ్ఞాప్రకరణ, మీరీతిఁ దనన్చి వెలయు నిట రత్నాది
స్ఫారప్రకరణమును శృం, గారప్రకరణము నాయకప్రకరణమున్.

క. నవరసనాథశ్రీనిధి, నవఖండమహితలంబునకు నొడయఁ డొగి
నవనలినాసనజనకుఁడు, నవనిధిసదృశుండు సజ్జన వ్రజమునకున్.

గ ద్య ము.

ఇది శ్రీవాణివరప్రసాదలబ్ధవాగ్విభవ తిక్తనామాత్యసంభవ సుకవిజన
విధేయ అనంతనామధేయ ప్రణీతం బైన రసాలంకారంబునందు
నవరసస్థాయిభావంబులును సజాతీయవిజాతీయంబులును
విభావానుభావసాత్త్విక భావసంచారికాభావంబులును
రసజన్మరసవిరోధాదులును సంజ్ఞాప్రకర
ణంబు నన్నది ప్రథమాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు.

ర సా భ రణ ము.

ద్వితీయాశ్వాసము.

- క. శ్రీయుతుఁడు భక్తలోకము, నోయుతుఁ డాధ్రువవిభీషణుల నాకల్ప
స్థాయిగ రక్షించిన కరు, నాయుతుఁడగు భువపురీశుఁ డధిపతి మాకున్.
- క. మును సాధారణమాపం, బునఁ బ్రళయస్థాయిభావముగఁ గ్రమగతిఁ జె
ప్పిన రతికిని సాధారణ, వినుతవిశేషంబు లిచట వివరింపనగున్.
- మ. రతి దానాయక నాయికాదిపరతఁ రంజిల్లు శృంగార మై
క్షితిలో దేవగురుద్విజాదిపరతం జెన్నొందు సద్భక్తి మై
సుతమిత్రాశ్రితసోదరాదిపరతఁ సాంపారు వాత్సల్య మై
మితి చెప్పుంగలదే రసస్థితికి బేర్చిం జూడఁగా నెయ్యెడఁ.
- వ. ఇట్టి శృంగారభక్తివాత్సల్యంబుల కుదాహరణము—
- శా. ప్రేమం జూచిరి ప్రాణనాథుఁ డనుచున్ బింబాధరీరత్నముల్
స్వామిత్వప్రణిపత్తిమైఁ గొలిచి రోజుం జారలోకంబు చే
తోమోదంబునఁ బుత్రభావనఁ గడుం దోతేర నంతఁ ఘన
శ్రీమీట న్వసుదేవదేవకు లొగిన్ సేవించి రావెన్నునిఁ.
- వ. మఱి తత్సజాతీయ విజాతీయంబు లెట్టి వనిన.
- క. మొదల సజాతీయం బను, నది విభునకు నాయికాంతరాలోకనమై
పొదలు విజాతీయం బను, నది గ్రోధాశ్రయంబు రెండు నహితము రతికిన్.
- ఉదాహరణము—
- ఉ. ఎన్నఁడు చూచె నన్ను నతఁ డింపుదలిర్పఁగ నాటనుండియు
న్యన్నన జెల్లిగాఁడు, పరమానవతీసతిపొంతఁ బోఁడు, ప్ర
చ్ఛన్నవిరోధి మజ్జనని చాయలువాఁడఁగ నేమి పల్కిన
న్యన్నక పోవుఁగాని తరుణి మదిఁ గ్రోధము లేదు శౌరికిన్.
- వ. మఱి విభావాదు లెట్టివనిన.
- సీ. పరఁగ శృంగారవిభావంబులందు నాలంబనోద్దీపనలక్షణములు
నాలంబనంబు నాయకనాయికాకృతి రససమవాయికారణము దాన
ఘటకల్పనకు మృత్తికయుఁబోలె పెండి యుద్దీపనమ్మునునాల్లుతెఱఁగులందు
గురుతరాలంబనగుణము డా చూపయావనముఖ్యమై చేష్ట లనుపమాన

శ్రీరస్తు.
పోడశకుమారచరిత్రము*.

ద్వితీయాశ్వాసము.†

- క. శ్రీమద్విరించితరుణీ, కోమలవీణానినాదకూలంకషవా
గ్భూమాభిరామ సుకవి, స్తోమనుతొన్నత్య యన్నసూరామాత్యా. ౧
- వ. ‡ అక్తమలాకరుండు, బుద్ధిసాహాయ్యుండు ను వివేకనిధియు ను గాంతి
మంతుండు ను యశఃకేతుండు ను గరుణాకరుండు ను బ్రభాకరుండు ను
జాత్రకరుండు ను నీతిమంతుండు ను సనుమంత్రితనూజు లెనమంస్తును,
భీమభటుండు ను దీర్ఘబాహుండు ను దృఢముష్టి యు విక్రమకేసరియు
సను దండనాయకతనయులు నలుపురును, మతిమంతుండును గళానిధియు
వసంతకుండు సను పురోహితపుత్రకులు మువ్వరును, బ్రాణమిత్రులై నిరం
తరంబును బరివేష్టించి కొలువ నొక్కనాఁడు. ౨
- మ. చెలులుం దానును వేడ్తమీఱ విలసచ్ఛృంగారుడై తత్పురీ
లలితోద్యానములందుఁ బుష్పితలతాలాస్యంబు లీక్షింపుచు
స్థలకంఠీభమరీనినాదము లగణ్యాప్రీతి సంధిల్ల లీ
లలఁ జేసెన్ జనమేజయాత్మజుఁడు కాలక్షేప మేపారఁగన్. ౩
- వ. ఇట్లు వినోదపరాయణుం డై యొక్కతేలతరుచ్చాయాతలంబున నెచ్చెలు
లుం దానును సుఖాసీను లై యున్న సమయంబున సాధకుం డొక్కరుండు
నిజేచ్ఛనరిగి వారలం గని చేరవచ్చిన నక్తుమారుండు వినతి నాతని నాద
రించి మీఁ రెవ్వ రెచటి కేగెద రని యడిగిన. ౪
- క. సాధకుఁడ నేను సుమహా,(సాధి) కు నొకసిద్ధుఁ గొలిచి యతనిపనుపునన్
సాధింపఁ గడిదియగునది, సాధింపఁగ నిశ్చయించి చనుచున్నాఁడన్. ౫
- సీ. అది యెట్టి దనిన వింధ్యాటవిలోపలఁ గరమొప్పు శింశుపాతరుపుదండఁ
బారావతాక్షుఁ డప్పన్న గేశ్వరుపాల వైదూర్యకాంతి యన్వాలు వహ్ని
దీధితి యనియెడు దివ్యరత్నము గల దావాలు ధరియించి యాతఁ డేడు
దీపులు నేలు నాదివ్యరత్నముకడ్యనఖిలసిద్ధులు గల వధిప నేను
హాని నిప్పుడుసాధింపవలనుమెఱసి, యెంతుననుటయునలరిమహిళసుతుఁడు
సఖుల నీక్షించి వారల సమ్మతమున, నతనితో నిట్లు లనియె నత్యాదరమున.

* పోడశకుమారచరిత్రము- పోడశనందనచరిత్రము- అనియుం గలదు.

† ప్రథమాశ్వాసము పూర్తిగలేదు. గ్రంథపాఠములు మెండు.

‡ కిమలాకరుండు జనమేజయుని రెండవకుమారుఁడు- కథానాయకుఁడు. స్త్రీ కితన.

శా. ఏను స్వంత్రులుఁ దోచువచ్చెదము నీ కీప్రాప్త యన్నఁ ధరి
 త్రీనాథాత్మజు నిచ్చ మెచ్చుకొనుచున్ దివ్యాపధిశ్రేణితో
 నూనంజేసి రసంబు తత్పదములం దొట్టించి యద్రస్థి
 యానోదగ్రత వారుఁ దానుఁ జని వింధ్యారణ్యదేశంబునన్.

2

గీ. పాంశుసంఘన్న మైనకూపంబుఁ దడవి
 దాని చేరువ శింశుపాతరుపుక్రింద
 నగ్నికుండంబుఁ బొడంగని యచట నిలిచి
 తనసచిపులు రక్షకులుగాఁగ నియమమున.

౩

ప. సుస్థిరాసనాసీనుం డై సాధరూపం బుడలేంధ్రసంబుల వేల్వం దొడంగిన-
 క. విగించన్నులుఁ చెలికన్నులు, సగుమోమును మెఱుంగుమేనుసయనానందం-
 బుగఁ బద్మనయన యొక్కతై, యగణిత విభవముతోడ నరుదెంచుటయున్
 సీ. అలినీలవేశికచాంధకార బుచ్చే మదనాంధకారంబు పొదివికొనఁగ
 నరుణారుణాధరయధరరాగంబుచే భావజరాగంబు పట్ట కొనఁగఁ
 జంచలనేత్రదృష్టాలంబుచేత దర్పకబాణజాలంబు పర్వకొనఁగ
 నురుకుచకుచచక్రయుగముచే శంబర దిపుజైత్రచక్రంబు ద్రిప్పకొనఁగ
 నుల్లముగరంగవైశికపల్లవిలంగ, ధైర్య మెడలంగ మంత్రతంత్రములుమఱచి
 తలఁపుఁజూపునున గనఁదగిలియుండ, సయమభష్టఁడైయుండెనాధకుండు.
 ప. ఇట్లు సాధకుండు కామాతురుం డై మంత్ర సామర్థ్యంబు గోలుపోయిన .
 క. పారావతాక్షుపనుపున, ఘోరతమం బడర భూతకోటులు భయదా
 కారత సాధకుఁ బొదివి మహావ మెసంగంగ నార్చి యాగ్రహమొప్పున్.
 ప. కడకాలు వట్టి దవ్వలం బడవైచిన వాని వెదక సంభవించి యందఱు
 నన్నివంకల నమ్మహాటవి దరియం జొచ్చి వెదకి వెదకి దిగ్భ్రమనొంది వచ్చిన
 బాడ యెఱుంగక యొండొరులం బొడగానక తిరుగుచుండ భూపాలనంద
 నుండు కొన్నిదివసంబులు చెలులం దడవి యొక్కనాఁ డొక్కయేటిదరి
 నరుగుసమయంబున.

౧౪

ఉ. గ్రాహము తన్నుఁ బట్టినఁ గిరాతుఁ డొకండు ఘనార్చి గూయుడు
 నానాహసమార నానృపతిందనుఁ డానదిఁ జొచ్చి యుద్ధతి
 స్థాపకుశితాసి దానివదనంబు రయంబున వచ్చి బోయ న
 వ్యాపిని వెల్వదించుటయు వాఁడు ఘదంబెసంగంగ నమ్ముడై.

౧౫

- క. పూని యకారణబాధుండ, వై నాప్రాణములు గాచి తసమానకృపాం
భోనిధి నను నీదాసుని, గా నేలితి, రమ్మ నాయగారమ్మనకున్. ౧౬
- వ. అని తా నేలెడి కిరాతపల్లికిం దోడ్తొని చని సముచితసంభావనంబు లొన
రించి నిజగృహంబులలో నొక్కరమ్యసదనంబున నునిచిన నుండి నాటి
నిశాసమయంబున రత్నదీపప్రభావిభాసితం బగుతన్నివాసంబు గలయం
గనుంగొనునప్పుడు దైవయోగంబున. ౧౭
- చ. ఒకపురినెచ్చి గాంచి ప్రియమొందగ బంధములూడ్చి పట్టి య
గకములు దువ్వి దానిమెడఁ గట్టినరజ్జువు గాంచి వీడ్చినన్
శకునిసమాకృతిం దొరఁగి చయ్యన భీమభటాభిధానుఁ డై
ప్రకటవిసీతి మ్రొళ్లుటయు రాసుతుఁ డద్భుతమోదమగ్నుఁ డై. ౧౮
- వ. అత్యంతసంభ్రమంబునం బరిరంభణం బొనరించి యతనిపునఃపునఃస్రణా
మంబు లాదరించి సమీపంబున నునిచికొని కరంబు కరంబునం గీలించి
నీ కీరూపంబునకుం గారణం బేమి యని యడిగినఁ గరంబు వినయంబున
న(తండ్)తని కి ట్లనియె. ౧౯
- క. ఆపన్నగంబు కతనమున, నాపన్నత మిక్కుఁ బాసి యలజడి నశనా
యాపీడకొంది యుజ్జయి, నీపురముజేరి మేను నెఱిచెడి తూలన్. ౨౦
- సీ. ఏ నొకముసుసలియింటికి నరిగి నా కాహార మొకరింపు మరుఁడు బ్రీతి
పెలయించి భోజనవేశయదాఁకను నది నన్ను శయనింపు మనిన శయ్య
నూడి చూచుచు నుండ నొకకొన్నియవలది ధరఃపిఠాఁడటఁజల్లెఁడత్తఁడంబు
మొలచి గుబ్బన నేచి ఫలియింప సక్తువు గావించి యదియుఁ బాకంబుచేసి
యొక్కపాత్రంబులోపలనునిచిప్రాత్రయనలఁబాకంబుగావించియదియునొక్క
కంచమునఁ బెట్టి యొకచీర గప్పి దొంతి, నునిచి యది నీరుదేరంగఁ జనియెనంత.
- వ. అది కపటకృత్యంబుగా నెఱింగి. ౨౧
- గీ. పాత్రముల సక్తువులు వీడుపడఁగఁ బెట్టి, యుబరం బది కప్పినయట్ల కప్పి
యేను శయనతలంబున మేను నేర్చి, కన్నుమూసిచపోలిక నున్నయంత. ౨౩
- వ. ఆజంత యరుగుదెంచి నేఁ జేసినవిధం బెఱుంగక యత్యంతరయంబున.
- క. నాపేర నిష్ఠయించిన, యాపాత్రము నాకుఁ బెట్టి యవ్వలిపాత్రన్
వేపుచ్చుకొని భుజించుచు, నాపాపపుజాత మేఁక యయ్యె నరుగుగన్.
- వ. దానిం గనుంగొని నివ్వెఱగందుచు నాకుం బన్నినయురుల సీన తగిలిణే

యనుచు నవ్వుచు భుక్తోత్తరంబున నొక్కరజ్జవున దానికంతంబు బంధించి
తిగిచికొనుచు నొక్కనూనరిగృహంబునకుం జని జట్టియిచ్చెద ననిన నతని
భార్య యెరింగి నాచెలియలి నిట్లు చేసితే కాని మృని జుకించిన వెఱచి
యయ్యజంబు విడిచిపెట్టి దేవాలయంబునకుం జని నిస్సించితి నదియు
నదియ వైరంబుగాఁ బొటించి నాచొప్పునం జనుదెంచి యేను మయూరం
బగునట్లుగా నీత్రాడు మత్తంధరాంతరంబున బంధింపంబోలు నేనును బట్టి
భావంబు నొంది బోయలచేతం బట్టవడి యిచ్చటికి వచ్చి దేవరచేపడి
తిర్యగ్భావనిర్ముక్తుండనై భవదీయదర్శనంబునఁ గృతార్థుండ నైతి నని పనికి
యొక్కవిన్నపం బవధరింపు మని యిట్లనియె.

౨౩

సీ. వేగంబ యిచ్చట వెడలంగవలయుఁ గిరాతు లుద్ధతులు ద్వారమునవెడలి
పోవంగఁ గనుఁగొన్నఁ బొలియింతు రీత్రాటివలన మయూరభావములుదాల్చి
యీగవాక్షమున నేగుద మని నృపతనయుకంతమున నాత్రాడు గట్టె
నెమలియైయపుడురాకొమరుండు వెడలిత్రాడూడ్చియాతనిచేతి కొనఁగుటయును
నాగుణము కంతమునఁ గట్ట నాక్షణంబ, తానుబట్టియైవెడలిరాసూనుచేత
బంధనిర్ముక్తుడై యాశ్చభావ మొంది, కడురయంబున నాపల్లె వెడలి వచ్చి.

స. తనమతమున కుల్లసిల్లుమహినాథకుమారుండునుం దానును గాననమా
ర్గంబున నరిగి యరిగి.

౨౪

చ. దళ మగుచీకటిం దెరువు దప్పి పదంబులు నొప్పిగూరినన్
సోలసి వనంబులోన నొకశుష్కమహిజముక్రింద నుండఁగా
లలితనిశాకిరాతమహిళాకచభారవిభాసితాన్బిసి

దళమును బోలి తూర్పుదెసఁ దారకరా జుదయించె నత్తటిన్.

౨౫

చ. నెలవొడువంగఁ జిత్రముగ నీరసభూరుహ మాకువెట్టి మొ

గ్గల విరిపూవులం దనరి కాచి ఫలించినఁ దత్ఫలావభుత్

దళముగ నారు మోదమునఁ దద్రస మాదటఁ గ్రోలి దాన నాఁ

కలియును దప్పియుం దొలఁగఁగా ముద మందుచు నున్నయంతటన్ ౩౦

గీ. ఆకుజము గుణాకరాఖ్యమింద్రుండగు, టయునునద్భుతంబుఁ బ్రియముఁ దనర
న్మోడ నప్పు డాలింగనము చేసి, యిట్లు లగుటకుఁ గత మేమి యనిన.

సీ. ఆపాముకినుకచే నందఱుఁ బెడఁబాసి యడవులలో మిక్కుఁ దడవి తడవి

యిచ్చొట నొక్కమునీశ్వరుండు సమాధి నుండు తెఱ్ఱంగక యురక నేను

- బ్ర. ణమిల్లి చెలులును రాసుతుండు నెచట నెబ్బంగినున్నవా రెఱుంగఁజెప్పు
మనుచుఁ గార్యార్థినై యందంధప్రాణింబ జపవిష్ణుమునకు నాతపసి కినిసి
వట్టితరువపు గవ్వన్న వంతకొంది, వేఁడుటయు నాడఁగించి నీవిభుఁడుఁజెలియు
నిచ్చటికి రాఁగలరు వార లేగుదేర, నెలమిఁబొందిఫలింతు వాఁలెమింద.
- క. దళముగ ఫలింప నీఫలముల రసముల వారు తృప్తిఁబొందుడు సంతక
ఫలవృక్షౌకృతి విడుచుచుఁ, జెలువంబుగ వారిఁగదిసి చెలఁగెద వనినక.
- ప. అక్షణంబ నీరసవృక్షంబ నైతి దేవీర యిచ్చటికి విచ్చేయుకతంబున శాకు
విముక్తుండనై తావకదర్శనమున ధన్యుండనైతి నిష్పాడవ్వరమమునీంద్రుం
డందేని యున్నవాఁ డనినం దద్దర్శనలాభప్రమోదతరంగితాంతరంగు లగు
చు నతండుచు దారుచు నొక్కపక్షంబున నరుగుసమయంబున, 32
- క. పాగలు దొడుగుక యొకయెల, నాగయుఁ దానుచు నభంబునం జనిజనిభూ
భాగంబున ముగురం* గని, వేగుంబున నవతరించి వినతు డైనక.

— చిత్రకరునివృత్తాంతము. —

- ప. వీఁడె మనచిత్రకరుండు వచ్చె నిట్టిచిత్రంబునుం గలదె యని యుల్లంబున
నుల్లసిల్లుచు వానిం బరిపాటి నందఱుం బరిరంభణం బొనరింప నంగనయు
మునుంగిడి తొలంగి యుండె నంతఁ దానొక్కయెడ నాసీనులె యున్నచోఁ
గమలాకరుండు చిత్రకరుని వదనంబునం జూక్కినిలిపి నీ కీభేచరత్వంబు
మహత్త్వంబు నెట్లు గలిగె నని యడిగిన- 33
- ప. అహిరోషంబున నట్లు వాని చని విధ్యారణ్యచుక్యంబునక
సహజసూక్ష్మతతేజు లిద్ద ఆచురల్ సత్త్వాస్య లైకామిష
స్పృహఁ దర్శింపంగ వారిఁజేరఁ జని గంభీరోక్తి వారించి దు
స్సహవాదంబున కెద్దిహేతు వనిన న్మాంఠోరుసంభుతై. 32
- ప. ఒక్కపాత్రంబును నొక్కలాతంబును నొక్కపాగదోయినిం జూపి- 34
- శా. ఈపాత్రంబు నిరంతరేష్టఫలదం, బీయస్తి న్రాయంగ నే
రూపంబైనను నిక్కువంబ యగుఁ, జేరుం గోరుచో టన్నరుం
డిపాగ ల్లాడినట్లు, మత్సిత్పథనం బీవస్తువు ల్వీనికై
కోపంబారంగఁ బోరఁగావలసె మాకుం బాలువోకుండుటక. 35
- క. అనుటయు నతిమత్సరతం, బెనఁగెడు వారలను గాడుపెట్టి పజచి కై
కొనియెద నీవస్తువు లని, మనమున నూఁగించి చతుర(మత) మేపారక.

పోడశకుమారచరిత్రము.

- క. ఇరువురు సంగడి విడువక, పరువునఁ జనుచోటఁ గడవఁబాతెడువాఁ డీ
వరవస్తువులకు నొడయఁడు, సరభసగతి నరుగుఁ డనిన సన్నదమొననఁ.
- క. ఏ విడువఁగ సమసత్త్వలు, గావున నొండురులఁ గడవఁగాఁ జాలక యా
దేవారులు ద వ్వరిగిన, నావలఁ బాటి రని నెన్ననమున నలరుచుఁ.
- క. త్వరతో యప్తియుఁ బాత్రయుఁ, గరమునఁ గబిచ్చిచి పాడుకలుదొడి యేనం
బరగతి...నాయాజక, పురమున కరిగితిఁ గుమారపుంగవ వినుమా. ౪౩
- క. అందొక్కవృక్షకామిని, మందిరమున విడిసి తదభిమతధనములు పెం
పొందఁగ నిచ్చియు నప్పురి, యందొప్పెడుకాంత గలదె యనియడుగుటయుఁ.
- ఉ. రత్నరథుండు దానసురరత్నము మాపురిరాజు తత్పుత్రఁ
రత్నవతీసమాఖ్య హరిరత్ననిభాలకఁ బోలుకన్యకా
రత్నము లేదు లోకమున రాజితలీలల నెల్లనుండు నా
రత్నగృహంబునం దనుచు రాసుత యుండెడు మేడఁజూపినఁ. ౪౪
- వ. నాఁటినిశాసమయంబున మదీయపాడుకామహానుభావంబునఁ దదీయసౌ
ధంబునకుం జని రత్నకళికాలోకం బగుతదంతరంబున. ౪౫
- క. తొంగలితెప్పల మె బఁగులు, తొంగలిగొనుమేనువదనతోయరుహంబుఁ
రంగారఁ దల్పమున న, య్యంగన నిన్రింపఁజూచి యాత్మగతమునఁ.
- క. నాగతి మున్ను నెఱుంగదు, నేగతి మెల్లనుపువాడ నీసతి నిద్రా
రాగము లగుచూపుల నను, రాగము వొడమునో యున్న రాగమొదవునో!
- ఉ. అగ్గల మైనమోహమున నల్లన నేనొకయితడానినఁ
దిగ్గన మేలుకాంచి సుదతీమః వింతదనంబులేక తా
నిగ్గులుమీఁక కన్నుఁగన నెయ్యపుఁ జూపులు సందడింపఁగా
డగ్గఱునేని నాకు నిట డప్పు మనోభవరాజ్యసంపదల్. ౪౬
- క. అనుచుండ సౌధపాలుఁడు, తనప్రియ కొకకథను జెప్పి తద్వేళకు నా
కనుకూలంబై కడునిం, పెనయంగా నొక్కభద్ర మిట్లని చదివెఁ.
- ఉ. లాలితరూపయావనవిలాసమనోహర యైతనర్పు నీ
లాలక నిస్త్రవోవఁ గని యాదటఁ గాఁగిట మేలుకన్నగాఁ
జాలక యాత్మఁ దక్షిణ విచారములొందఁగ నూరకుండ నా
కూళఁడు కామరాజ్యమునకు న్వలిగాఁడె తలంచుచూడఁగఁ. ౪౭

- క. అనుపలు కుపదేశముక్రియ, ఘనమోదము నిగుడఁజేయఁగదిరెడుతమకం
బునఁ గాఁగిలించి యుష్మా, నిని మెలుపారంగ నేను నిద్ర చెలిపిచాఁ.
- క. చంచలనేస్త్రిము లమరఁగి, సంచలతయు సమ్మదంబు సంతయము మది
న్తుంచిన హస్తస్వస్తిక, కంచుకి యగునింతి యొప్పు గడుసలఁగింపఁ.
- ఉ. ఇచ్చ జనించువేక్ష నొకఁయిచ్చుక వింతదనఁబుఁజేయమిన్
మచ్చికలేక యుండియును మచ్చిక లగ్గలమైన బాలికం
బొచ్చెను లేని సౌఖ్యములఁ బొందితి మేము రహస్యవేళల
బచ్చనిమిటి దేవరప్రభావము భావములం గరంపదే! ౧౦
- ప. ఇట్లయ్యింతయు నేనును నత్యంతమోదంబునఁ గొత్తునిం గృతార్థునిం
గావించి తదంతరంబ- ౧౧
- క. నావృత్తాంతముఁ జేరును, నావెలఁదికిఁ జెప్పి రాత్రి యంగనతోడఁ
భావజుకేఁ దేలుచు, నావిడిదల దివసవర్తనంబు గడుపుచు. ౧౨
- ఉ. ఇప్పుడిది స్రహస్యముగ నే నొనరింపఁగ బోటు లొక్కనాఁ
డప్పుప్రబోఁడి చన్నుగవ నంగజముద్రలు గాచి రాజతోఁ
జెప్పకయున్నఁ దప్పనుచు శీఘ్రమునం జని యేకతంబునం
జెప్పినఁ గూతులాగునకుఁ జ్ఞాతములోపల వంతమీఱఁగఁ. ౧౩
- చ. తనసుతవర్తనంబు విదితంబుగ నారయఁ బ్రోడనోర్తుఁ బం
చిన నది యేగుచెంచి యొకచెంగట నుండి రతాంతవేళ మా
నినియును నేను మైమఱచి నిద్దురవోవఁగఁ జూచి ప్రోడలీ
ల నెఱయ నాదుచేలమున లత్తుకరేఖలు వ్రాసె నచ్చుగఁ. ౧౪
- క. అంబుజముఖి యిటు లడియా, శంబులు గావించి చెప్ప లాక్షాంకసమే
తాంబరుఁ బురిఁ దడవుండు ర, యంబున నని రాజు భటచయంబుంబనిచెఁ.
- ప. ఆవృత్తాంతం బంతయు రాజసదనాంతర్వర్తినియగు నావృద్ధజంతచేత విని
యచ్చట నునికి యకార్యం బని నిశ్చయించి పాదుకాసమన్వితపాదుండ నై
పాత్రయు లాతంబునం గొని యాక్షణంబ కమలాక్షి యున్న సౌధంబున
కుం జని సకలంబు నెఱిగించి గమనోన్ముఖుండ నగుటయు నిన్నుం బాసి
నిమేషం బైనను బ్రాణంబులు నిర్వహింపనేర నితోడన వచ్చెదఁ దోడు
కొని పొమ్మనిన నిమ్మగువం గరంబులం బొదివికొని గగనగమనంబున వచ్చి
వచ్చి యిచ్చట దేవరం గాంచి యానంద కందళితభావుండ నగుచు నవ
తరించితి ననుచు విన్నవించి, ౧౫

- గీ. భక్త్యభోజ్యతేహ్యాపానీయచోష్యముల్, సంకుమదపటీరచంద్రమృగమ
దములు పాత్రమహిమఁ దత్త్వమాత్రన, వడసి నెచ్చెలులకుఁ బఠికినొసఁగి.
- వ. మఱియు నక్తుమారు నాలోకించి. ౬౦
- క. నాయస్థిమహత్త్వింబున, నీయెడ దేవరకు నుండ నిరవుగ సకల
శ్రీయుత మైతగుపట్టణ, మాయతముగ గ్రాయనాడ నని యుత్సుకుఁడై.
- సీ. మఱిహేమవిస్తారమందిరస్రాకార సౌధదేవాలయసంచయములు
ఘనసత్త్వబంధురగంధర్వసింధురదుర్దమసుభటసందోహశములు
వరధరణీదేవవైశ్యశూద్రాదినానాజాతు లైనజనావళులును
నిరుపమలావణ్యసురుచిరగుణగణ్య పణ్యపుణ్యాంగనాప్రకరములును
సన్నతగృహోపవనములు సర్వనిధులు, నెఱయ వ్రాసిన నన్నియునిక్తువంబు
తైత్రిలోకిపురిరాజ్య మసంగఁదగిన, పట్టణమువొల్పెఁ గన్నులపండువగుచు.
- వ. ఇట్లు చిత్రంబుగఁ జిత్రకిరుండు పురంబు నిర్మించి దానికిం జిత్రపురం బని
పేరిడి యందు రాజమందిరంబునఁ గమలాకరకుమారుని సింహాసనాసీనుం
గావించి తానును భీమభటుండును గరుణాకరుండును, సముచితప్రకారం
బులం గొలుచుచు మఱికనకభాసురినివాసంబుల విశిష్టవిభవంబుల నుల్ల
సిల్లుచున్నంత. ౬౧
- చ. చెలువుగ నొక్తలతమునఁ జిత్రకరాఖ్యుఁడు పట్టణంబుగా
నలసినయట్టిరూపములు వ్రాయఁగ నన్నియు నిక్తువంబు లై
చులవడఁ దత్పురీరమణుఁడై కమలాకరుఁ డన్విభుండు భూ
వలయము నేలఁజొచ్చె ననువార్త జగంబుల నెల్ల మ్రోసినన్. ౬౨
- క. ఎసఁగిన యీవార్తలు విని, మసలక వేకదలి కాంతిమంతుండును బు
ద్ధిసహాయుండును మోదం, బెసఁగంగా నరిగి యానృపాగ్రణిఁ గనినన్.
- క. ఆనెచ్చెలులం గని యా, స్థానంబున నున్నమంత్రితతియును దానున్
మానవపతి యెదురుగఁ జని, మే నలరం గొంగిలించి మించినవేడ్కన్.
- వ. సింహాసనంబు చేరువ సముచితాసనాసీనులం గావించి వారివదనంబు లవ
లోకించి- ౬౩
- గీ. మహ్న బాసియరిగి దత్తుఁడనురాజపురిఁజేరి త్తనూజుఁ
డగువిజయసేనుతోడ సఖ్యచ్ఛ చేసి, యుచితవృత్తివైదిరుగంగి నొక్తినాఁడు.

శ్రీరస్తు.

సంస్కృతసూత్రాంధన్యాకరణమ్.

శ్లో. అస్తి కల్పద్రుమః కోపి జాతరూపలతావృతః

వేష్టాదిశిఖాయాః స్వరతాం పరమార్థదః.

(1) సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదః.

శ్రేయః ప్రమేయవిజ్ఞానమ్.

సిద్ధి ర్లోకతః- తదుపదేష్టా నేష్టప్రవ్యః.

ఆంధ్రభాషాసంబంధినీ సిద్ధి ర్లోకవ్య

వహారా దవగంతవ్యా-తర్హి శాసన

మిద మనారంభణీయ మి త్యాశ

క్ల్యాహ శాసన మితి.

శాసన మిదం దిక్ష్పదర్శనమ్—అజ్ఞా

తదిశం దేశం జగమిషాః పాస్థస్య

మార్గం పృచ్ఛతః పురుషేణ కేనచి

దేవం యాహీతి హస్తనిర్దేశేన దిశో

దర్శనవ దిదం శాసన మధిజగమి

షూణాం ప్రథమప్రవృత్తా నృపకార

కం భవతీ త్యర్థః.

సంస్మృతప్రాకృతే ప్రకృతీ-కేడియము=

భేటకము; బాడిగ=భాటకము; కడి

యము=కటకము; పడియము=పట

కము; కన్నియ=కన్యక; పన్నియ=

పర్ణకము; ఆడియ=ఆఢకము.

ఏషా వికృతిః

తత్సమా తద్భవా దేశ్యా చేతి త్రిధా.

అచ్చా సంస్మృతసమేతరా

పచ్చాశత్ సంస్మృతస్య పర్ణాః

ప్రాకృతస్య కతిపయన్యూనాః

అత్ర ద్వివిధా అదిదు ర్వక్తావైచావచో

బిన్దుయుగమ్

కగచజయుగటడణతదనపబమయ రలన

సహశాస్తు హాలః

ఋగ్విసగ్గయుజ్జఞాశా సుంస్మృతసమ

యోగినః

కచటతపాః పరుషాః

గజడదబా సురళాః

ఉభయేకఃపాః

హాలః పరే స్థిరాః

చుస్తాలవ్యే తాలవ్యః

అన్యత్ర ద్ద్యుః

అక్షబాదిషు. (కంచంత- కాచాకు-ప

చ్చా క్విత్యాదీనా మక్షబాదిత్యా

తానిధుత్వ మవగస్తవ్యమ్)

రాజన్యవిధ(క్రాటేః)

ఇతో బహువచనే సంస్మృతసమసోన్య

పథా చోః-(ఇత ఉదస్తస్య ఉపథా

తాలవ్యో తాలవ్యో నన్యాతామ్)

తా సవర్ణా-(దస్త్యతాలవ్యో సవర్ణా

విభక్త్యాగమచార్థోనుద్ధృతః- (ఆగమ

విభక్తికాస్తచార్థోనుద్ధృతః)

తదస్యం ప్రత్యక్షకృతిః

అన్యత్తేలా

జతి బిన్దుః

నస్థిరపరః

దుజ్జీవీః పూర్ణః

హృస్వా త్ఫణ్యస్యవా

ఇకాకాటచుడుపు

పనాదే ర్నిత్యమ్

సర్వత్ర రలసంయోగే సమానపదే.

(రలసంయోగే ఇతికిమీ- మీఁడ్లు

ఇత్యత్ర అతీవ నపూర్ణః)

నదీర్హ తానికః

అన్యాయక్షరంటిః

అచఃప్రథమా త్సర్వసంజ్ఞం సమానపదే.

యణలఘుః (లఘుశ్చ)

ఏజప్తితో హృస్వః

చితోహలో ద్వే

జిత్యచి (జిత్యచి హలో ద్వే)

చిత్తః ప్రథమస్య. (ప్రథమస్యకిం- పుడు
చో డస్య మాభూత్, అప్పుడు)

సర్వత్ర సంయోగే సమానపదే-(ఎన

మతోమ్మయో ధ్నుకః పూర్ణబిన్దు

ర్నిత్యం స్వాత్మాహ- ఎనమందు

ము, తోమ్మందుము.)

ఆశ్వాసాస్తే వివక్షితైకవిధత్వా విశే

షణ్డైర్మంగళం కుర్యాత్

తదుపర్యాదా విశేషాంతైః

అచః ప్రాణాః

ఏ జ్వక్రః

ఏ జ్వక్రతమః

హాలః ప్రాణినః

చయః పదుషాః

జశ స్పరశాః

శేషాః స్థిరాః

నోద్రతః

ఋగ్వక్తౌ రలతుల్యా

ప్రాసే బహుళమ్

పాదాద్యక్షరం వచిః

ద్వితీయం ప్రాసః

లగ్నా గతా వపశా

నపశా సూక్త్యా

నలనగసలభరతా ఇన్ద్రాః

యాద్యాః ద్వికలాద్యా శ్చన్ద్రాః

వాదయశ్చ గణాః

ప్రత్యయో వర్ణకః

చుర్ద్వయో స్తాలవ్యః

అన్యత్ర దస్త్యః

అనుస్వారా ద్వర్జికస్య టః (డిప్టః)

దోషోన్యతరస్యామ్

నవసతో- (నష్టానా ద్దోషో అన్యతర

స్యామ్)

ధాతువ దన్యోపి

మహాన్యోఽప్రీతిర్వృద్ధాః

వేలపిండిప్రభృతిఃసుములోహో దృశ్యతే.

కర్తృకర్మాగ్నేశ్య సుకృత్

నత్రిసంయోగః

ద్విపూర్వలోపథా ల్లోపః

బహువచన ఇతి వక్తవ్యమ్ (అన్యథాపా

లులోపల నిత్యత్ర లత్యాపత్తిః-లో

పలనిత్యస్యాత్ర సుప్తావభావాత్.)

(2) సద్విపరిచ్ఛేదః.

అచోయ ఉచఃపరా దచి
ఉఱోచి (ఉత స్పృశిః)
విభక్తే రప్రథమాయా బహుళమ్
చువర్ణకస్య
అతః
ఇతః కిమాదః
ప్రథమోత్తమరిమోఽస్యః
నిత్యం మధ్యమస్య
స క్త్విః
క్వాప్తే సవచ్ఛేద్యత్యజే
అచో అపదాదా వసంద్వనకోః
ద్రుతలోపే
అమేడితే ప్రాయః
అకా
కుత్వాదేః కు ప్తాచ్
నిట్రాడు నిట్రాయి చెయ్యాదేన్లోపః-
పదోదావే వేష్యతే- వాయుండి-
హలి బహుళం-
ప్రథమామాత్రా త్పురుషాణాం బహు
ళం గసడదవాః
సాచ్చికా దప్రాసే సాంస్కృతికానామ్
జడసంబోధనకాకుభ్యోవా
సమాస ఇతి వక్తవ్యమ్- (అన్యథాకడు
నలుకే త్యత్రాపి స్యాత్- సచ ను
కావ్యవధానాన్నభవతితివాచ్యమ్.
సావిద్యస్య స్వస్యవధాయకత్వాభా
వాత్)
వీచికాపత్రికాభ్యాంసర్వ ట్రోఽరపదే.
పడుగొమ్మ లిత్యాదిభి సప్రతిపేధః ఇతి
వక్తవ్యమ్.

ఉరుంగాయేత్యాదిభి నుగపి దృశ్యజే.
నిత్య- ద్వ స
దీప్తా ద్బహుళః
కొనుజే రనుప్రయు స్త్య మ.
నతప్రకృతికా త్సకళాః
కన్వాదిభ్యోన్తలోపిభ్యః పురుషాణాం
గజామతాః- (కన్వదరే ఇతివా కన్వ
దరే ఇతివేతి సన్దేహః)
తేషు ద్రుతస్య బిద్ధ ర్భహుళమ్
లోపా స్పృశి
నాచి
ఉతః సుసో వా
కువర్ణకే అనాదేః- మేనోః క్వాప్తి.
(పూజోడి)
నిత్యం సమాసే
న సోదరాదిభి- (ననుకి సోదరాదిభి)
యుయి ద్రుతస్య పూర్ణబిద్ధ రవ్యతర
స్యామ్
నచయ శ్చరీ వికృతిః
ఉద్యతో రందా నుగ్నిత్యమ్
ముక్కుకో ర్వా
నపదాదిప్రాసా స్థిల్లాలోపా
వికృతిశ్చ పురుషాణాం ఖరి
ద్రుత స్యాచో వా లోపః
నిత్యం సమాసే
ద్రుతాత్
మధ్యమమోరావ
నాచి
కువర్ణకాదావ

సర్వత్రామ్రేషి తేముజః-(నిచ్చనిచ్చలు,
సారెసారెసు, తేపతేపకు, వారివారి
కి, వారివారిచేత, తమతమవలన,
తడవతడవకు, ఇత్యాదిదర్శనాన్నా
స్తః ఇత్యేనన్యాసః కర్తవ్యః)

కేషాంచి త్యే
సుపః
కడాదే రంగస్య టచ్
ప్రోహ్వాదే ధ్లోహః- తోద్రోపు, రారా
పు, రారాపిషి.

ప్రాహ్వా ద్విర్వచనే హ ల్యాచ్చికస్య
నిత్యమ్

చః పరసవన్
అనుకృతౌ విసర్గస్య లోహః
హలో ద్వే
దీర్ఘా ద్భహుళమ్
మః

ఓన్నమసో అతః
పువిషయస్య నిత్యం పుక్
నాసన్ధి ర్వాక్యవిరామే దోష ఇత్యా
ద్యాః

నుకృప్టివిభక్తౌ
నిత్య ముదృతోః
జీకివస్త్యో రచి సమాసే- (కొమ్మకొనే
త్యాదిదర్శనా ద్విధి రయం ప్రాయీ
కశ్చ వక్తవ్యః)

హల్యస్తిన్నపి దృశ్యతే
కొమ్మకొనేత్యాది దర్శనా దస్య త్వా
ప్రప్రవృత్తిః
అత ఉక్కుమస్య

చిలుతాదా ట్లోహః
పోతౌ తద్ధితే
నఖరి పదుషాణాం వికారః
నస్వత్వం గురువిరామబంధాన్తే
ఏకపదేచ
లఙ్ఘిః

యుక్తుకో రన్తా దేకవచనే నేతి వక్త
వ్యమ్
పత్యాదా వనుబిన్దౌ పూర్ణబిన్దు ర్భహు
ళమ్

పాదరిల్లు, బొచ్చరిల్లు, వాలురమ్ము, సాచ
రమ్ము- ఇతి నిపాతసూత్రమ్. కొని
పోహోః కొంపోపుః, విజయముచే
యో ర్శేంచేయః- (ఆగమనే) కర్త
ణిపత్యశ్శేషుయుచః పూర్ణబిన్దుర్వా.

నాచః
యతా నిత్యమ్
అదంతానాం నిత్య మంద్యాదయః
ప్రాతాదే రుత్తరపదే బహుళమ్-
(ప్రాత, తేత, క్రేవ, పూపు,
ఆపు) తథా స్యాస్తిన్నితి ప్రయో
గతో వేద్యః-సూత్ర మిదం ప్రత్యా
ఖ్యాయ గణసూత్రం కర్తవ్యమ్.

శేషస్య క్రిందోః క్రినిత్యమ్
సంగోర్వాదయః-(ముంగాలు, ముంజే
యి, ముంగొంగు, ముంగురులు,
ముందల)

కౌఢూ? కౌజడ పూబోడి
ను క్షురుషేషు
కుతశ్చి ధ్లో ద్వే
సవాన్ధా త్తార్యాదిషు
ప్రాహ్వాద్విర్వచనే హ ల్యాచ్చికస్య

చో హలి పరసవర్ణః
యస్యాపిదృశ్యతే డప్తి (డుజీ)
ద్రుతస్యాపి లోపః న్యతరస్యామ్.

శేష స్వాంగలోపే అవిశిష్టస్య.
ఋతః షష్ట్యా ను ముత్తరజదే.
ఉతః.....

(3) అజన్తః కరిచ్ఛేదః.

మహాన్తో స్త్రీతిర్యగ్దాః
తద్విశేషణాని-(అమహద్వ త్విశాచా
ద్యా గ్రహభూతగణాసుదాన్తీబా
మిత్రాదయః పువ ద్విభాషా మ
హదర్థకాః)

క్వాపి వ్యత్యయోపి దృశ్యతే
మిత్రాద్యాః స్త్రీబాః పువద్యా
డుమధ్యతో ఙ్ఘశీః

జీతి బిన్దుః
డుముపులవ స్ససః

అసో నుః
చేతతోడా టాసః

కువర్ణకోయినాసహ కయ్యాత్పుద్గీతో
బుధైః-(అయంతావ న్న సన్తుతః-
తథా నహీష్యతే సతా-అయినాస
హకోః కయినితినిదేశః-అత ఏవ త
త్రసర్వాంశమాత్రస్య వశిత్వమూకీ.
క్రియతే- సంఘాతగ్రహణఫలంతు
నకో నివృత్తిరితి ధ్యేయమ్)

కొఱకు కయి జేసః

వలన కంటె పట్టయో జసిసః

కు యొక్క లోపలు జరుః

అందు నా జిపః-(అందుకే-జిపః.)

నుక్ టాపః--(టాబాదేశస్య నుగాగ
మస్య స్వాత్)

ఉచ్చతోరందా
నుక్కుకో రావ్
న కయి పట్టి యొక్కనామ్
చేతతోడ లోపలానా మన్దస్య లోపః.
ఏకవచనస్య డుమతో వానిః-(ఏక ఇ
త్యయక్తే లటాసహితాదపిస్వాత్-
స్వాంగస్య స్వవ్యవభాయకత్వాభా
వాత్)

క. దనుజలయాపుల వరుణుడు, నశ
దిక్కున నునిచినాడు తత్తార్థ్య
ముక్తై, మచకుం. భోవలె నిద్రెన,
కవఘా చనఁదీరు శేని యరుగు మ
చటికిక.

ఏ. కునుపుక్రియాణామ్ (ఏ. కునుపూ
నా మయుష్మదః)

ఇతోడుజిః నాదేశోనుమత్తః
దీర్ఘస్య నామ్నో హ్రస్వః
సృథాయా వా
నపదా ద్యేకాచః

లు జసః
శసాదే ర్భూపలవచనస్య లట్.
ఉతో జడా దేశత్వేనః

జడా మత్తోందోర్మః

స మా మితమభ్యః

మన మేమో ర్వా- (మనల..వశానుల
రుధిరం బిడి)

తస్య కాపి నగంతా

షష్ఠీ సమాసే

నిత్యముదృతోః కా

డుజతో నిగ్నగా వేకవచనే

ఊదృతోర్వా

మహతః పుంసి డుజ్

సోరితి పూరణీయమ్

అతః ఉః

దీర్ఘ పూర్వలోపధా త్సుపోలోర్మః

అమహతోర్మో బాభ్యాం సోర్మః

ముగసా వా

మోర్ముఖజా (మోర్ముఖ-ంబోవా)

చరితాదిభ్యో బహుళస్-లోపః

అనుపసర్జనస్య

ప్రీయః

ఇగ్గారాయుగ్భ్యసోనిః-(ఇగ్గారాయుగ్భ్యః

సోనిః ఇతి సర్వవ్యమ్-ఉత్సృజ్య ను

బంధస్య చ కేవలస్య చ ఉగిత్యనేన

సంగ్రహాత్)

పృథ్వాదే ర్దుజోవా

సాఘోతః సంస్కృతాత్సంబుధ్ధే రత్.

అనుపసర్జనస్య

ఆతః కాపి సంజ్ఞాయామ్-(ఆరగపి)

భృశాదే ర్మః వా

కుత్రచి దాద్యబహువచనవర్జకయోః

నిత్యం సురాభూమ్ని స్వగ్నిషు.

ప్రీవ దసిద్ధసమాసే

అసులో వా

సర్వత్ర మాతాదయః

మహత్త్వే బహుళమ్

కంధరాదయః క్లిబవత్

బహువచనే నిత్య మితః ఉః

అచ్చిక సోపొత్తమస్య చేతః

నర్మలోపధా స్థానాదీనామ్

ఓర్గోరుః

ఉగ్గహుళ మసా

పురో ర్మహతః

మహతో పుః

గోర్మిత్యమ్ (తాగోర్మిత్యం)

జస్వాదే ర్మోర్మోః- జస్వాదేర్మో వా

లోపః

కాపి ప్యాచ్చికస్య పుః

భువోభువిః (క్షితోనిత్యమ్)

కద్రావః ఉవ శ్చాగమాతరి

ఋతో ఉః

విధాతాదే ర్వా

ఈవదైః

అప్రీవిషయస్పఋతో ఉః-(ఋకారాద్య

స్య ప్రత్యేకకస్య ఉత్సృజ్య స్యాన్న

తుప్రీప్రత్యయవిషయస్య-ప్రీయా

మేవతస్య ప్రీప్రత్యయ విషయ త్వే

న ప్రీయాం సస్యాది త్యక్తః)

కర్మాదేరత్ ఉః

తస్య గోవ బుద్ధుతా

వర్గాదే ర్వా

రైగ్గవోరోద్వా

నావో నావః

ఉత్ సంబుధ్ధే రః

అదితో రామ ప్రజ్ఞే వీప్రోహ

దూరాధూతే పురః
మహాదుః పూతః
నిత్య మారణ్యః
మధ్యమయోగే వా
నగారోః.

అనుప్రయుక్తస్య లారకో. లోపః
హలస్తం స్వస్తం ప్రాతిపదికమ్
అస్తవ మనుత్తుల్యమ్
అక్షిర్యనామస్తావమ్
ఇక్ష్- (యద్వా అగికా సర్వనామస్తా
వమ్)

ఋగ్విః
దీర్ఘాక్షిదావీ
మతుపం
ఋత్విగాదే రన్
విద్యదాదిమతుపో ర్విత్వమ్
హృద్విహో ర్విద్యదాదిత్వం వక్షవ్యమ్
స్త్రీప్రత్యయవిషయస్య స్త్రీయాంవా-
స్త్రీప్రత్యయం యథానుశాసనమ్-
విశేష్యనిఘ్నశ్చ-పుం స్యమహతో
మహత్యాం స్త్రీవ దాటుః-కప్చిధ
స్యస్యాపి-పేదాదేః- నిత్యమకః-బల్లి
దాదేః- బాహుళికా స్తనుమస్య ని
త్యం-మనుమరాటు-భీర్వాదిభ్యః
దేవకర్తాదే రనుపసర్జనస్య డః
మహతో భగవదాదే రాసకావ్య
ఆత్మేమనిచోః
పురోధసః
నిత్యం యువాదేః
వేధసః- (అనుపసర్జనస్యకిం- పోషితదే
వకర్తుండు, మహాత్ముడు, మహామ

హిముడు-అక్రోధసపురోధుండు, ఆ
రాధితపురోధసుడు, స్వాత్మయువుం
డు, తోషితవేధసుండు, తోషితవే
ధుండు)

స్త్రీవక్షః-పుంసి మహతో బ్రహ్మణః.
ప్రకృతి మప్రయుక్తమ్
ప్రకృతిద్వితీయమ్
స్త్రీయాం బల్లిదా ద్యదన్తానా మాలు
రనుప్రయుజ్యతే- ఇహల్యాభ్యం చు
క్కుకో రుట్- ఆలా వనుప్రయుక్తే.

రాజ్ఞ డిక్
జగదింద్రజతో ర్లోహోవా
అపయఃప్రభృతే సుః
నిత్య ముపసర్జనస్య
అత్ర మహతోనుపసర్జనస్య
అపురసామ్
హృద్విహో రిక్- (హృద్విహోః-హృది దివి
ఇతిన్యాసః కర్తవ్యః)
నభవదాదే రత్రయోగః
స్త్రీవత్ జీతే

— ఆచ్చికాః —

ఆచ్చికా బహవః స్త్రీసమాః
కేచన క్లిబసమాః
బల్లిదాదయః సంస్కృతతల్లాః
తుకసాని ర్దుజ్ (మహతోఽర్దుజ్ జీతస్య
మాసః అహమతోముక్)
ఈకాభ్యాం తద్ధితాభ్యామ్- నిత్యం
తద్ధితే- వన్నెకాడు, చిన్నెలాడి,
తద్ధితే కిం, గిన్నియయందు, అన్నె
లరిదు.
మహతశ్చ మగాదేః
క్వా ప్సునుహతః

ఇయస్య ఏర్నామ్నః (ఇయస్య నామ్నః
తేః బహుళగ్రహణం కర్తవ్యమ్)

ససన్ధియాదేః

నిత్యం తద్ధితే

ఎడాః తేర్కోపః

మాంతో నో నిరుః

కలన్వాదే ష్టేః కుక్

రేనుగోన్వోర్గుజ్

నిత్యం సమాసే

తౌ బహువచనే

లుక్పేన్వాదేః

జామ్వాదే ర్వా

మాడాదే రతః

డలటరా ముతః

కోతేః-(రోట్టిః)

లఙ్లోరద్వియుక్తయో రలఘుర్లః

అస్యమహతోఽ్యక్ మగాదేః

తదేతదో ర్వా

షిత స్తద్ధితస్య

బుధుశ్శశ్రువాచినో ర్మకః

నిత్యం లః

ఙ్లోబహువచనశ్చిష్టస్య

సఖో ల్లాడా లలస్య రలోః

అస్యమహతోఽ్యక్

తదేతదో, ర్నిత్యమ్

తేఽడు జ్ఞీత్యమ్

అమహతః కాషః (గీజిగాఽడు)

లోరాల్యాదే ర్లః

ఉపవిభక్తే స్ఫులోరుణ్యా

శ్చౌపవిభక్తిసలో డుణ్యా

లేః

డాన్వనిత్యం లోరః

పగతాదేర్దహతః

పగాత్తుహత్ రటోతోవా

మహత స్సర్వనామ్నః

కాదలఘుః

అనాగమా త్తాపః-(అనాగమాత్తాపః

నిత్య మలఘుః-అతః చూపఱు)

చెయ్యోర్వా

అత స్తద్ధితాత్ -వేటకాఱు)

క్వాపిహలో రలయో రుష్టుపా)క్వాపి

వ్యంజనా ద్రలయో రుష్టుపా)

రాగమా నిత్యం రోలః

— సర్వనామాని —

అన్నిప్రభృతिसంఖ్యా సర్వనామాని

తదాద్యా త్రయ త్రికః

త్రికస్య తచ్చబ్జోనుప్రవిశ్యతే సుపి

ఇత ఏకవ దమహతః (ఇ దేకవ

దమహ త్వే)

సంఖ్యాయా అస్యార్థబాహుళ్యే (అ

స్యార్థబాహుళ్యే సంఖ్యా)

నిష్టుపా ద్వితీయాదా

దు దేకవచనే

దాన దీన దేన ఇతి రూపాణాం కిం

మానం ప్రణేతవ్యమ్

నిలోఽపట్టవ్యతరస్యా మశ్చ

మహతోపి జీఘః

అనాగమా ద్రటో నిత్యం రిః (అసం

యుక్తరటో నిత్య మిః)

తదేతదో ర్బహువచనే రక్

నిత్యం పు ట్సుపి

తే స్తక్పూజాయా మేకవచనే

ముగ్ధరికి నలుగురి కీటి

కొంచెపుబుద్ధులు మూనుము, వంచన కపటంబు విడిచి వనజదళాక్షున్

ఉండుము చిత్తములోపల, నెంచిన మదియెఱుకగన్న యినకులకన్నా.

మనసును బ్రాణము నొక్కటఁ, బనుపడి భ్రూమధ్యమందుఁ బరిణతమైనం

గననగు నంతట బ్రహ్మం, బెనయంగ మది నెఱుకగన్నయెఱుగుడికన్నా.

కనుదృష్టి లక్ష్యమందున, నెనయించినఁ గాని లేద యెఱుకయు సుఖమున్

వినినంత బ్రహ్మకూనా, యెనయంగ మది నెఱుకగన్న యినకులకన్నా.

అది యిది యనియెడి దృశ్యము, లోదవక నిదమాదివృత్తిలో వెలిగెడిన

చ్చిదమృతనిర్మలగగనం, బిది యనరా యెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా. ౪౪

కదలక యుండెడి పదమున, సదమలమతి మనసు నిలిపి శాంతాత్మఁడ నై

కుదురొంది బ్రహ్మతత్త్వం, బిది యనరా యెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా. ౪౫

మది నాత్మతత్త్వమెఱుఁగుచు, సదమలచిత్తమున బహుళసంకల్పముల

న్నద మణచి సచ్చిదమృతం, బిదియనరా యెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా.

మదమత్సరాదు లుడుపుచు, వదలని గురుపాదశక్తిసాంఘాభిరతిం

బాదలుచు సచ్చిద్రూపం, బిది యనరా యెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా.

మచ్చికమాయల సతతము, ముచ్చటగా నున్నచింత మొనయకనీవున్

అచ్చుపడ గురుని గనుటది, హెచ్చుటరా యెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా.

కంతుకముక్రియను సతతము, గంతులు వేయుచును దిరుగు కఠినపుఁ జిత్తం

బంతయు నణచినయప్పుడె, యెంతైనను సుఖమటన్న యెఱుగుడికన్నా.

సంచితము తెగును నిలువదు, నుంచిన లక్ష్యంబుమీఁద నుపరతి గన్నన్

మించొకటి కానఁబడు జగ, మెంచంగ మదియెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా.

గంగకు యమునకు సందున, సంగతిగాఁ ద్రోవ గనిన సమరస మారా

తంగైన బ్రహ్మపడమున, నింగితమా నెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా. ౫౧

బిందువు సౌదముఁ గళయునుఁ, బొందుగ సరికూర్చినపుడె పొసఁగును జిత్తం

బందుకొను బ్రహ్మభోధం, బిందున మఱియెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౫౨

వింటివి నాదము గ్రక్తున, నుంటివి చిత్సృష్టిమందు నుపరతితోడన్

అంటివి బ్రహ్మము నేనని, యింటన్నటియెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౫౩

యమునను నుండెడిచిత్తముఁ, గ్రమమున గంగకును దార్చి కైవల్యముతో

నమనస్థం బొనరించుచు, నమలం బగునెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా. ౫౪

గంగను నుండెడి చిత్తము, సంగతిగా వాణియందు సమరసమై ని

స్సంగత బ్రహ్మము తా నగు, నింగితముగ నెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా.

గంగను యమునను సతతము, రంగుగ విహరింపుచున్న రమణిని వేగక

శృంగాటము నెక్కించిన, నింగితముగ నాదమన్న యెఱుగుడికన్నా. ౧౬

బిందువు నొందిన చిత్తము, నందుకు నూర్ధ్వంబుగాను నమరిన ప్రభతోఁ

బొందించి బయలు గనుచుం, దిందిరతో నెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా. ౧౭

బిందువుఁ గనుఁగొనినంతనె, యందుకొనుం దిన్నగానె యాపోజ్యో త్యా

పొందున బయలగు విశ్వ, మ్మిందిరకృప నెఱుకగన్న యెఱుగుడికన్నా. ౧౮

కోటరముఁ దూటి వేగమె, పాటిల్లుచు నున్న కన్యభావము గనియా

మేటగు నానందం బను, నేట నివహరింపు మన్న యినకులకన్నా. ౧౯

చిత్తము నిలుచుట యరుదా, యిత్తటిఁ జర మచర మెల్ల నీర్వరుగానే

బ్రతిని నత్తిన చిత్తం, బైత్తటిరా యెఱుగకన్న యినకులకన్నా. ౨౦

దృశ్యము దర్శన మొకటై, నశ్వర మగునిహము మఱచి నాదము గనుఁ

వశ్యము సహజానందం, బీశ్వరకృప నెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౨౧

చూపును మనసును నొకటై, ప్రాపించినయంతలోన ఫాలాగ్రమునం

బ్రాపగు ప్రభ కనఁబడునా, యేపున మదియెఱుకగన్న యినకులకన్నా.

అప్రాంగపూజ చేసిన, శిష్టత నీమనసు నిలిచి శివపద మొందు

న్నప్త మగు దృశ్య మత్తటి, నిష్టముగా నెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౨౩

మూలపుబంధము నీవును, జాలఁగ బంధించితేని సమరస మూరా

మేలగు చిత్తము నంతట, నీలీలను నెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౨౪

శృంగాటమందు సతతము, రంగుగ విహరింపుచున్న రమణిని నీవుక

సంగతిఁ బొందుట యరుదా, యింగితముగ నెఱుకగన్న యినకులకన్నా.

చూపులు రెండును నొకటై, ప్రాపించిన లక్ష్మ్యమందుఁ బ్రజఁగనవచ్చుక

ఏపున నంతట బయతా, నీపగిదిని నెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౨౬

కోపము నుబ్బును గర్వము, నేపున దిగనాడి నంత నిం పొనరించుం

దాపసమృత్తికిసహజం, బీపనుపున నెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౨౭

బిందువు నేత్రముమధ్యను, బొందుగఁ గూడుండునట్టి పోడిమి గని యా

పొందునఁ జిత్తము నిల్పిన, నిందిర నీ కబ్బు రన్న యినకులకన్నా. ౨౮

తా నని యెఱిగిన యెఱుకే, తా నని మది నిల్పేనేని తలఁ పుడిగి తగం

దా నగుఁ బరమానందం, బే నని మది యెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౬౯
గురువాక్యము సత్యబుగ, నిరవొందఁగ నిల్పేనేని యిదిర తనకుం

గరుణించి ముక్తిత్రోవను, నెఱిగించుర యెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౭౦
చ్చిము ప్రీతులు మఱచిన, నత్తుకొనుం దిన్నగానె యానందము, తా

నత్తెఱి మఱపగు జగమీ, యెత్తున మదియెఱుకగన్న యినకులకన్నా.
మరిగినవిషయము లుఱిగిన, నిరవొందఁగ బ్రహ్మబోధ యెఱుకగఁగవచ్చున్

గుఱిగని విడువుము దానిని, నెఱిగినమది యెఱుకగన్న యినకులకన్నా.
వాయువు చలనము వాసన, వాయక యది కూడె నేని బ్రాహ్మగు మన సా

చాయను గనఁబడు విశ్వము, నీయనువున యెఱుకగన్న యినకులకన్నా.
దేహంబు కీడుమేల్గును, దేహికిఁ బ్రాపించి యుండు దేహముతోడ

న్యోహము దిగవిడిచిన య, ద్దేహంబును జెందునన్న భేయని కన్నా. ౭౪
తన్నెఱుఁగునెఱుక బ్రహ్మము, పన్నుగనా యెఱుకఁ దెల్పు ప్రభుఁడే గురుఁడౌ

మిన్నగ వారిపదంబుల, నెన్నుచు మది యెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౭౫
నిరతంబు బ్రహ్మపదముగఁ, జరియించెడి యోగినరునిఁ జేరున్ జగమున్

మఱనక బ్రహ్మము తానౌ, నిరవొందఁగ నెఱుకగన్న యినకులకన్నా.
జీవత్వ మొందినప్పుడె, భావింపఁగ దేహబాధ పాయకయుండున్

జీవుఁడు సంవిస్త్రాపము, భావించిన లేవురన్న భవములు కన్నా. ౭౭
జీవుఁడు చేసినకర్మము, భావింపఁగ దేహమగుచు భంగము నొందున్

జీవత్వ ముడిగి బ్రహ్మము, నీనై విహరింపు మన్న నిజముగఁ గన్నా. ౭౮
జీవుఁడు జగమున మరిగిన, వేవేగమె దేహమెత్తి విహరించునయా

జీవుఁడు తత్త్వముఁ జెందిన, నావెరవున బ్రహ్మమన్న యఱగుడికన్నా. ౭౯
మారుతము మనసు నొకటై, సారెకుఁ గూడుండెనేని సమరసమొప్పుం

జేరును బ్రహ్మపదంబున, నీరీతిని నెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౮౦
అంతర్లక్ష్యమునందున, మంతనతోఁ గూడి నీవు మార్గము గనినన్

సంతతము బ్రహ్మబోధం, బింతేరా యెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౮౧
నాసికముకొనను జిత్తశ, భాసిల్లును నందు నీచుభావము కుదురై

యాసచెడి నిల్చినంత న, దే సుఖముర యెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౮౨

అన్నమయప్రాణమై తగుఁ, జెన్నుగఁ బ్రాణంబువలనఁ జెలఁగును మనసా

పన్నత జ్ఞానం బేకత, మెన్నఁగ నానంద మన్న యినకులకన్నా. ౮౩
నాసికముతుదను జూళ్ళలు, వేసారక నిల్చెనేని వేగమె కళకుఁ

డాసును జిత్తం బంతట, నీసున మది యెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౮౪
స్థూలము కనుగ్రుడ్డనఁదగు, లాలితముగ నందునాడు లలనయె సూక్ష్మం

బాలోఁగారణ మాపై, ప్రేలెడికళ పురుషుఁ డన్న వినరా కన్నా. ౮౫
ఇంద్రియవృత్తులు మనసే, సందడిపడకుండ నిలిపి సమరస మొప్పుం

బొందించుఁ దత్త్వమందున, నిందిరకృపయెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౮౬
వృత్తులు బన్నిన మనసగుఁ, బొత్తుగ నొకచోటఁ గూడి పొసఁగిన నెఱుకౌ

నిజైము దానిని నెఱిఁగిన, యత్తటి నది బ్రహ్మ మన్న యెఱుగుడికన్నా.
కొందల మందఁగ నేటికి, సందేహము వీడి నంత సమరస మొప్పుం

బొందును జిత్పద మందున, నిందిర నీ కబ్బురన్న యినకులకన్నా. ౮౭
సందేహ మేల వినుమా, పొందుగ నిన్నాళ్లుఁ గూడి పొసఁగిన సుఖముం

జెందక విడువుమ యంతట, నిందిరకృప గలుగునన్న యినకులకన్నా. ౮౮
ఎఱిఁగినపురుషుం డంతటఁ, దిరముగ మఱి యింటనున్నఁ దిరుగుచు నున్నం

బరతత్త్వంబునఁ జిత్తం, బిరవొందఁగ నిల్పురన్న యినకులకన్నా. ౮౯
తనువెల్ల వెదకనేటికి, గనుపాపలనున్నరూపు గనుఁగొనినంత

నివసన్న బ్రహ్మబోధం, బెనయించుర యెఱుకగన్న యినకుల కన్నా.

మాయపుజగమున సుఖ మని, యేయెడ విహరించుచున్న నింపొడవదయా

చేయుము గురుపదసేవను, నేయనువున నెఱుకగన్న యినకుల కన్నా.

తనువునఁ బట్టిన మన మది, కనుఁగొని యది యాణఁచి నీవు కాలాంతకునిం

గనుసన్న నెఱుఁగ ముక్తిర, యెనయఁగ మది నెఱుకగన్న యినకులకన్నా

ఇంతని విడిచినయంతనె, సంతోషముతోడ మనసు సమరస మా నా

చింతలు వీడిన ఫల మిది, యెంతైనను నెఱుకగన్న యినకుల కన్నా. ౯౦

గంతులు వేయుచు సతతము, నింతులపొంతలను జేర నింపొడవదయా

సతతము గురునిఁ గనఁదగు, నెంతైనను నెఱుకగన్న యినకులకన్నా.

ఇంద్రియవృత్తులు తానే, సందడిపడకుండ నిల్పి సమరస మొప్పుఁ

అందెడి తేజము తానే, యిందున మది నెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౯౧

అంతయుఁ దా నని యుడుమ, యాతకు మది నిల్వదేని సంతకు వెలియై

సంతోషమంది నిల్చిన, సంతేరా యెఱుకగన్న యెఱుగికిన్నా. ౯౭

జగమును బ్రహ్మము నందున, జగమునున బ్రహ్మ ముడుఁ జెందదు వానికొ

నగవక కనుమీ నీమది, నగణితముగ నెఱుకగన్న యెఱుగికిన్నా. ౯౮
కాయము నమ్మినయంత నె, మాయకు హిత వగుచుఁ జాల మమతలు గలుగుం

గోయుమి యరిషడ్వర్గం, బీయనుచున నెఱుకగన్న యినకులకన్నా ౯౯
కనవలె విశ్వము మన మని, కొనవలె గురుపూజ సేసి కోమలపదముల్

మనవలెఁ జిత్పదమందున, నెనయఁగ మది నెఱుకగన్న యినకులకన్నా
చిత్తము చిత్తశయమందున, బాత్తుగఁ గూడుండెనేని బాలఁతుకకృపచే

న త్తదు సంశయ మంతట, నెత్తుర యిది యెఱుకగన్న యినకులకన్నా.

యోగము వల్లనె చిత్తము, వేగమె కుదురొంది జ్ఞానవిభవముఁ గనురా

బాగుగ సంతయుఁ దానొ, నీగతి మతి నెఱుకగన్న యెఱుగికిన్నా.

కర్మము గతియే సత్యము, నిర్మల మగునీదుబుద్ధి నిరతము దానికొ

అర్చిలి బెనఁగుచుఁ దిరుగును, మర్మము దైవంబుదాని మనుపురకన్నా.

కర్మమునఁ బుట్టి జీవుఁడు, కర్మము తనతోడుగాఁగఁ గాలము పుచ్చుం

గర్హవిహీనం బైనను, కర్మలమగు యోగమందు నిల్పురకన్నా. ౧౦౪

కర్మంబు నిండి యుండఁగ, నిర్మల మగుబోధనొంది నిలుకడఁగను నా

కర్మము విఫలం బైనను, మర్మము గని జ్ఞానసిద్ధి మనురా కన్నా. ౧౦౫

మనసు తిరంబుగ నిల్చిన, దనువెల్లను జ్ఞానమయము తలఁగక నిల్చుం

గనుసన్న నీచుగనుమీ, యెనయఁగ మది నెఱుకగన్న యినకులకన్నా ౧౦౬

విశ్వం బంతయుఁ జిత్తశ, నశ్వర మగురూప మొంది నయ మెఱుంగరయా

శాశ్వతపరమానందం, బీశ్వరకృప నెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౧౦౭

కరువలఁ జూడఁగ బ్రహ్మం, బిరవొందఁగఁ గానిపించి యింపొనరించుకొ

మఱువక దానినిబొందుట, యెఱుంగురమది నెఱుకగన్న యినకులకన్నా ౧౦౮

దేహం బంతయుఁ జిత్తశ, యూహింపుము మనసునిలిపి యుపరతి గనినకొ

మోహము చెడికనఁబడురా, సోహంబని యెఱుకగన్న సొంపునఁగన్నా ౧౦౯

మనసున వృత్తులు నిలిపెడి, యనుచున్నది వినుము నీచు సనవరతంబు

గన్లుఁగొని చిత్తశ యంతట, నెనయించిననిల్పురన్న యినకులకన్నా. ౧౧౦

కర్తము చక్షున యైన, నిర్మలముగ యోగసిద్ధి నిరతము గల్గుం

గర్తము వితథం బైన న, కర్తము పొంతనె ఫలంబు గలుగుర కన్నా. ౧౧౧
బిందువు నాదము దేహము, పొందుగ నీరెంటి యందుఁ బాసఁగినకళ తాఁ

జేందిన బ్రహ్మము బయలే, యిందిర కృప నెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౧౧౨
వెలయును జిత్తశఁ యంతటఁ, దలపోయఁగ వేఱులేదు తత్త్వమునందుం

బలుచింతలుడుగఁదానై, యిలఁగనఁబడు నెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౧౧౩
చిత్తము చిత్తశఁ బొందిన, నత్తటి నీమనసు వృత్తి యీసుడిగి తగఁ

హత్తును బ్రహ్మపదంబున, నెత్తుర యిది యెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౧౧౪
మనసును సుస్థిరమైనను, దనువు నదృశ్యంబు నొందుఁ దలఁపుడిగితగం

గనఁబడుఁ తేజం బులట, నెనయఁగ మది నెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౧౧౫
గురుమాని బోధ చెప్పినఁ, బరఁగంగాఁ గర్తసిద్ధి ఫలమొనరించు

నిరతమునీమదినుంచుమ, యెఱిఁగితివిర యెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౧౧౬
కర్తగుఱు తెఱుఁగుటకునై, మర్తము గ్రహచార మనుచు మార్గము దెలియ

నిర్మల బుద్ధులుదెలియుట, యర్థిలి నది తెలివిరన్నయనయముకన్నా. ౧౧౭

నడుమఁ గొన్ని తప్పులెక్కుడుగానున్న పద్యములు తీసివేయఁబడినవి. చివరఁ గొన్ని పద్యములు భావపూరితములు, సర్వశూన్యములు, కన్నాఁడని చివరఁబెట్టి రచించిన యితరుల పద్యములు గలవు. అవియునిందుఁ జేప్పఁబడలేదు. కవిపేరు లేదు, కన్నయ్యయేమో!

శ్రీరస్తు

తేరపావనశతకము.

— కర్ణాటతేరపకవి —

— సీసపద్యములు —

శ్రీపార్వతీసూను సేవించి హరిపాదపద్మములకు మ్రొక్కి భక్తుఁ దలచి
 శారదాభర్త కంజలిచేసి పద్మను గీర్తించి గిరిజకుఁ గేలుమొగిచి
 పలుకులజవరాలిఁ దలచి సుపద్మని నుతియించి హనుమంతు మతిఁ దలచి
 వాల్మీకులకు బహువందనంబులుచేసి పారాశరుల నాత్మఁ బ్రస్తుతించి
 సీసపద్యంబులను (జెప్పి వాసి) చెలంగ, శతకమొనరించి నీకిత్తుజగతివెలయ
 ననఘకర్ణాటతేరపావన సరేంద్ర, రమ్యగుణసాంద్ర దశరథరామచంద్ర ౧

శ్రీరామపదపద్మసారసంగ్రహమ త్తమధుపాయమాన(సన్తాపనుండను)
 శ్రీరామనామ విశేష లేఖననర్తకాయమానకరాంగుళాంచితుండను
 అమలకర్ణాట (తేరప యనువాండను) నాంచారమాంబికా సందనుండను
 బ్రాహ్మణాశీర్వాదపాత్రభూతుండ సూరిసేవనావా.....

... ..మనీషులలోపలఁ బేరుఁబొంది, నాండ నీకృపఁగృతిచేసినాండఁ గోరి
 నన్నుదయఁజూడు(మీకరుణాం)తరంగ, రమ్యగుణసాంద్రదశరథరామచంద్ర!

మొదలఁ బురాణార్థములు వినియెఱుంగను గావ్యనాటకములగఁతులెఱుంగ
 ఛందాదిలక్షణశాస్త్రంబు లెఱుంగను సంధిసమాసోక్తిజాడలెఱుంగ
 (భావ)రసస్థాయిభావంబు లెఱుంగను వృత్త్యలంకారప్రవృత్తు లెఱుంగఁ
 దత్సమతద్భవాంతర్గతాంధ్రముల భేదము లెఱుంగ సమ్మోద మమర
 నీపదధ్యానమున మఱి నీకథావ, ధానమునఁ గైతఁచెప్పెడఁ బూని వినుము
 అనఘ కర్ణాటతేరపావన సరేంద్ర, రమ్యగుణసాంద్ర దశరథరామచంద్ర ౩

నిన్నెఱింగినుతింప నిగమాగమంబులు నేరపు బ్రహ్మాది నిఖిలదేవ
 పరులెఱుంగఁగ లేరు వాచామగోచరచారిత్రుడఁపునాటఁ గోరి నేను
 నిన్నుఁ బూని నుతింపనేర్తునా నేర న్నలైన నూరక యుండ కాదరమున
 నిన్నెన్నఁ బూనుట నేటికి నావాక్తు చెలఁగి పావనముగాఁ జేయఁగాదె
 నిన్ను నెన్ననివాక్తులునిన్నుఁజూడ, కున్నకన్నులుకన్నులొసన్నుతాంగ-యనఘ.

శ్రీరామ జయరామ సీతామనోహర కాస్తుభమణిహార ఘనశరీర
 తాటకాంతక పరంధామ కల్పితక్షేమ కామితప్రదనామ ఖలపిరామ
 చిత్తగించి మదీయచిత్తమందువసించి నాకల్పిషము లొంచి నన్నుఁగావు
 నీకన్న నన్యులీలోకంబునకా లేరు పాపంబులను బాప భయము లుడుపఁ
 జపలచిత్తుఁడమత్తుఁడశతుఁడనీచ, వర్తనుఁడనెట్లుప్రోచెదో (వరద) నన్ను - ననఘ
 భానువంశాబ్ధి సంభవచంద్రమా హేమ రమణీయమణిదామ రామ రామ
 బలవచ్ఛకౌఘనిర్దళితాసురస్తామ రణరంగబలభీమ రామ రామ
 మౌనినన్నుతమహామహిమానుభవనామ రక్షితసుత్రామ రామరామ
 కమనీయతరదేహకాంతినిర్జితకామ రాజతాభ్రశ్యామ రామ రామ
 యాశ్రితాఖిలకల్పకారామరామ, సామగానకృ...మరామరామ, యనఘ -
 దండంబు నీకు వేదండసంరక్షక దండంబు కంజాతధవళనేత్ర
 దండంబు నీకుసశ్శ్రవీజనస్తుతచర్య దండంబు సంతతౌదార్యఘర్య
 దండంబునీకు మార్తాండవంశోద్భవ దండంబు కీర్తిసత్పిండితాశ
 దండంబునీకుఁ గోదండకాండాన్విత దండంబు బ్రహ్మాండభాండజనక
 దండమధ్విప్రభంజనోద్దామబాణ, దండమక్షయసాయకాంతరితతూణ - యనఘ -
 మారిచదనుజవిదారణాస్త్రపరాకు భానువంశోత్తంస బహుపరాకు
 తాటకాసుసమీరదదంశూకపరాకు, పరమపావననామ బహుపరాకు
 పాపభంజన జగత్ప్రధితచర్యపరాకు భవపాపమోచన బహుపరాకు
 గాఢేయసవనరతౌదీక్షిత పరాకు పాపండుమతదూష బహుపరాకు
 ఘనవతనయానుమోదక బహుపరాకు, పంక్తికంధరసంహారబహు పరాకు -
 దండంబు ఖండేందుమండనకోదండకాండఖండనబాహుదండ నీకు
 వందనం బిందిరాసుందరీవదనారవిందసంగతదృష్టిలిండ నీకు
 జోహారు దేహంతదేహవిమోహాభిదాహాభిధాననిధాననీకు
 జేజే భూజోద్యాన రాజరాజస్రోత్రరాజకందర వేశ్యరాజనీకు
 మ్రొక్తునిక్తుచెపుల్లక్తి నెక్తుతూర్పు, దిక్తుదొరనేలువేల్పులది క్తనీకు - ననఘ -
 ఖిల్తునైన దయఁజూచికాతు వన్నందుకు రూపింపగాకాసురుండ సాక్షి
 యరిపక్షుఁ డనియెన్న కాప్తీకరించుట కనుగతుండౌవిభీషణుఁడ సాక్షి
 యాపన్నులగువారి నరసిరిక్షించుటకును దండకారణ్యమునులె సాక్షి
 హీనునైనను జగన్మానితుఁ జేతు వన్నందుకు గుహుఁడ మున్ముందు సాక్షి
 నీవు సర్వజ్ఞుఁడౌటనునిశ్చయించి, యెంచి ముద్రికహనుమకిచ్చిందె సాక్షి -

త్రిపురభీకరమహాదేవతారాసభంగంబుచేసె నీబాహుబలము

క్షుత్తకులాంతక జామదగ్న్య * * *

* * * * *

సినైభవంబు

పరశురాముని భాగవతోచితవృషణు చూడవలనదా నీకౌద్రుకలితవృత్తి

సాకేతపురమహాసౌధాగ్రమునఁ జూడవలనదా నీభోగవర్తనంబు

కన్నుంగవగల్గినందుకుఁ గాయమంది, ధాత్రివైఁబుట్టినందుకు దండినుండి॥

కపులపైనికులుగాఁగైకొని వారిచేఁ బనులు చేయించిన ప్రాభవంబు

లఘుపుగాఁ గొండతాళ్ళను నీళ్లఁదేలించియలఘుసేతువుగట్టినట్టి మహిమ

మానవాకృతిఁబూని దానవావలి నాజఁ జప్పివైచిన మహాసాహసంబుఁ

బాదరేణువుచేతఁ బాపాణ మింతిగా నోలఁజేసిన యింద్రజాలవిద్య

నవదిగ్గఱనేచ్చితో యెఱుంగమబ్బు, మాయకాండపు నిన్నెన్నమాతరంబె॥

ధీరదరిద్రాంధకారం బడంప నీమంత్రంబు గ్రీష్మార్తమండలంబు

పరుషపాపారణ్యభస్మంబుసేయ నీమంత్రంబు దావాగ్నిమహితకీల

నరుల సంసారాబ్ధిఁదరియింపఁజేయ నీమంత్రంబుదృఢయంత్ర మహితనౌక

ఘోరజాడ్యాహింద్రవారం బడంప నీమంత్రంబు తార్కవ్యసమాగమంబు

మహినిసీనామమంత్రసమానమంత్ర, రాజమింక లేదుజనులకుఁదేజమొసంగ॥

తపసియై నీనామజపముసేయఁగఁ గదా వాల్మీకి కడు దొడ్డవాఁడు నగుట

చెల్లి సీతోఁ గోరిచేసినందునఁ గదా యినజుండు కిష్కింధ కేలికగుట

డాసుడై నీయాజ్ఞ తలకొనిచేసినందునఁగదా హనుమంతుండనఘుఁజౌట

యెంచ నిన్నున్నాశ్రయించినందునఁ గదా యవ్వీభీషణుండుదీర్ఘాయుండగుట

కాకపోయిన వీర లీలోకమందుఁ

జెందుదురె యంతపదవి నిక జెండకున్న, ననఘ॥

౧౩

మీసమై వారాశిలోన డాంగినసోమకాసురుండను దైత్యు నరసి యందు

వధియించి మించి యవ్వీధిచోదితంబుగా వేదంబులనుదెచ్చి విధికినిచ్చి

బీజపూరితమునై తేజరిల్లెడునోడ మునుంగకుండఁగఁబట్టి మునుపు మనువు

నందుపై నెక్కించి యఖిలలోకంబులుఁ బ్రళయకాలంబునఁ బ్రబలిసప్త

సాగరంబులునొక్తై వేగముంప, నొక్తరుండవుశీలి లేకుందువార, యనఘ॥

విబుధు లంబుధి దర్శ విధిపాపునను బోయి మందరాచలము నమదగతిని
 బెకలించి నలిమించి తకమకల్పడు చెత్తుకొనివచ్చి దానిసంతన యెటుంగ
 కంబుధిలో నైవ నది మునుంగంగ దాని నెత్తిపట్టటకు బట్టిమిలేక
 కొండెత్తి మముఁబ్రోపు గోవింద గోవింద మాకెవ్వ రింకవిత్తు గోకమందు
 ననుచు వేల్పులు మ్రొక్కఁగా నపుడు గూర్తు
 రూపమునఁ గొండమోయవే వీచునందు, ననఘ॥ ౧౭

మును హిరాణ్యాక్షుఁ డంచననోప్పు నొకగొప్పర క్తనుండె-తయును స్తమిఱి
 వేల్పుల నని గెల్చి విశ్వమంతయుఁ దానె యేలుచుఁ ధరఁ జుట్టి కేలఁబట్టి
 జలధిలోపలవైవఁ జనుచున్నఁ గనివాని వడినాఁచి శ్రోవలోపల వరాహ
 రూపంబు ధరియించి కోపంబుతోవాని శోముఁ గొమ్మునఁ జిచ్చిదొన్నిచేసి
 రణములోమృతినొందించి ప్రణతిచేసి, వేల్పులెన్నఁగఁబ్రోవవావిశ్వమెల్ల,నన॥
 కడఁగియంతట హేమకశిపుఁ డంచనువాఁడు హరిమీఁదఁబగఁబూనియరిగిసకల
 దిక్కుల నెడకి తానెక్కడ నాతనిఁ గనలేక వేల్పుల గాసిచేసి
 జగములేలుచునుండి సదమలాత్తుకుండైన ప్రహ్లాదుఁడనుపుత్రవరుఁడుపుట్టి
 హరిగర్తుండై జగంబంతయు హరినిండి యున్నవాఁ డనిన నెందుండెఁజూపు
 మతనిననికంబమడఁచిననందునృహరి,రూపమునఁబుట్టికొట్టవాపాపినతని,నన॥
 వినుతింపఁ దగు విరోచనపుత్రుఁ డగుబలి బలవంతుండై జగత్ప్రభుతఁ బూని
 సత్యధర్మములకాస్పదుఁడునై శాస్త్రోక్త విధి జన్న మొక్కటి వేష్టఁజేయఁ
 గశ్యపాత్మజుఁ డనై కడుగుజ్జురూపున నాతనిఁ జేరి విఖ్యాతిమీఱఁ
 బుడమిమూఁడడుగు లప్పుడు దానముగఁగొనియఖిలలోకంబులనాక్రమించి
 బలిని బాతాళమున నైచి బలవిరోధి

కఖిలసామ్రాజ్య మీయహ యవనివెలయ, ననఘ॥ ౨౦

భార్గవాన్వయ మతిపావనంబుగ జనుదగ్గిమహాముని తపమునకును
 శరచాపములు ఖండపరశువుఁ గరముల ధరియించి భూభారహరణమునకు
 సంకల్ప మొనరించి జగతీతలస్థితరాజలోకము నెల్ల నాజిలోన
 మర్దించి మూఁడేడుమాఱులు తత్తచకుశపాణినై పితృగోత్రజులకు
 రక్తమునఁదర్పణముచేసికౌద్రప్తై,భూమికశ్యపునకుదారనోసినట్టి,యమల॥

హేలన్త్యవంశసంభవరావణాదిరాక్షసబాధితామర సమితి దుగ్ధ
 సింధుగ రాభంతరసీమభూభృత్యుండలీంద్రతల్పిపరి, హేతుభూత

యోగనిద్రారతినుండిన హరిఁజేరి తమపాటుచెల్పిన దశరథాభి
 ఘాననందనుడవై దశముఖు మర్చించి సీతతోఁగూడ సాకేతమును
 నుందుఁ బడుకొందుపేలేడు లఁదముగను,

బొమ్మటంచును రాముడై పుట్టితొర, యనఘు॥ ౨౨

వసుదేవదేవకీవరగర్భమునఁబుట్టి కాహిణేయునితోడ మోహమమక
 నందయకోద లానంద మొందఁగ మందఁదోలుచు గోపకులాలి గొల్వ
 శకటతృణావర్త బకధేనుకాలింగ కంసాదివైరుల గర్వమడచి
 పాండవహితముగాఁ బారవాన్వయులగు దుర్యోధనాదుల దురమునాచు
 ప్రాటఁజేసి ధరిత్రిపై రామకృష్ణ

రూపములఁ దాల్చితొర మున్నేపుమీఱ, ననఘు. ౨౩

పరమైనధర్మంబు ధరనహింసయటంచు సకలాగమంబులు చాటుచుండ
 హింసాస్పృహంబులై యెలమిమీఱు మహానికర్తముల్బహుకప్తకరములనుచు
 బౌద్ధాగమంబులు పాటించి తత్త్రియ సిద్ధంబుగాఁజేయ బుద్ధిఁదలచి
 యొక్కజోలియు లేక యొకరితోఁగూడక యొకరితోమాటాడ కూరకుండి
 ప్రజలు చెడుపాటుఁజూచుచు సుజనులెన్న

బౌద్ధరూపంబుఁబూనిన పరమపురుష, యనఘు. ౨౪

కలియుగాంతంబునఁ జెలరేఁగి యవనులు చలపట్టిసత్త్రియా కలితధర్మ
 కర్తముల్ నశియించఁగాఁజేయుచును సాధుజనులబాధించుచు సంచరించు
 వారిఁజే గోప మవదితగతిఁజేసి వాజిపై నెక్కి దుర్వారఖడ్గ
 ధారచే వారలతలలు డుల్లఁగఁజేసి దుష్టవర్తనజాత దోషముడుపఁ
 గలికితనమున జగములుగనినుతింపఁ, బెంపుదీసింపవెలసినవిమలచరిత, యన.

నాశభూతుడవై యనాథులకెల్లను బురుహోత్తముఁడవునై మూఁడులోక
 ములు నేలునాడవై మునిచి త్తసేవ్యుడవై నీపదంబిచ్చు నంతదాత
 వైదేవదేవుడవై నీవునుండఁగా నల్పార్థదుని మానవాధమాధ
 ముని గొన్నిపల్లె లేలినవాని బేరుఁబెంపునులేనివాని గాపురుషు నొకని
 సేవచేయుటకై కోరిపోవుచుందు, రయ్యయోయెంతమూర్ఖులీయవనిమేము, నన॥
 దేశదేశంబులుఁ దిరిగి దుర్జనసేవచేసి దుష్టాన్నాబుమేసి కొండ

తాల్లు నీళ్లునుడాసి వేశ్యతోఁ గుజములు పీఠి వార్ధులుదాటి యేకతమునఁ
 బుడమివ్రచ్చుచు రాత్రులునుగనిశక్తితోమంత్రముల్బుధువుచుయంత్రమూని

శవములమీఁద శ్మశానములోనుండి యాసచేఁ బనుల్పిల్చి లానిచేసి
 గాసిఁబొందిననొకగ్రుడ్డిగవ్వమైన, దొరకదాయెమతేమిసీకరుణలేక, యనఘ॥
 భిక్షమెత్తుక తిని బీదమై యొకనాఁడు నది పుట్టకుండిన నంబునావి
 పంచతిన్నెలమేను బటచుక పైఁబ్రోలుగప్పుక పడియుండి కుప్పె తనకుఁ
 జేదోడుగా నాఁచు వాదోడుగా నీడ బండ్లాతుగాఁ గాల్గు బండిగాఁగ
 నూరచావడినుండి కోరుచుండును మహాదేశాధిపత్యంబు తెలివిలేక
 మూఁఘండితియకాకనీమూర్తిఁదలఁచి, నిన్నుఁబొందెదననఁడుతానింతయైన, నన
 పుష్పినపుటనుండి పొంచి బెబ్బలివలె మునురొప్పుచుండు నీముసలితనము
 జాడ్యమై నైరులచందాన దేహంబు బాధించుచుండు విరోధమూని
 యేమూలడాగినఁ దా మజిపోసీక పట్టివేధించు నీపాడులేమి
 భిన్నఘటంబునందున్న వారివిధాన నాయువు దిగజాటు ననుదినంబు
 నేమిసుఖమనుభవించెదరించుజనులు, వట్టికష్టమే నీవుచేపట్టకున్న, ననఘ.
 తీవంచమోములదేవరమనవి మున్నాలించి వేల్పులయలపటలును
 విని రక్షసుల మెక్కుదణి పది తేరులదొరకుఁజ్ఞఁడై మునిఁగోనఁబోయి
 నల్లద్రావుడుమూఁక డుల్ల నే సాతని జన్నంబునెఱవేర్చి చని బితాన
 మినుసికదయ్యంబుమేటివిట్లునుమాడి నేలచూలిని బాఁగిఁ గేలుపూని
 యేలికలమిత్తిబాఁచనిమూలఁద్రోసి, నీమపెన్ద్రోలుఁజేరవేమో దమమర, నన.
 అంతట మీయయ్య మంతనంబున నిన్ను నిలఁజేరిఁ జేయుట కిచ్చసేయు
 నడివిని కైకది సైఁచక నినుఁగాన కంపను దనచూలి నరనినేలఁ
 బంపఁ బెన్దిటిని మున్నటిమాట నీటుగా వేడిన లే దనఁగూడ కతఁడు
 పలవఁచఁగని నీవు వనిక నయ్యిల్లాలుఁ దన్నుఁడుఁ దోడురా నెప్పునేగి
 చిశ్రకూటాచలప్రాంతచిత్రితోట, జాంతరంబున నుండువే యనుజభక్తి, నన.
 గండకవేదండకాండారిఖడ్గశాఘాలభుగ్గాకాదిదుష్టజంతు
 సంతానసంగతసరళతిండుకహరిచందనమందారకందరాళ
 ముఖతరూఁతైరవనమునిరక్షణాదృతి ఖరదూషణప్రముఖప్రశస్త
 దనుజమద్దనధివసునకోపరావణప్రహితమాయామృగస్రహరణావ
 సరసమాహృతసీతను నరసికొనుచుఁ, బంపఁజేరవె సుగ్రీవుపంపుసేయ, నన.
 పరసమీరాశ్చజవచనసంప్రీణిత సుగ్రీవుతోఁమైత్రి చొచ్చిచేసి
 వాలినొక్కమ్మునఁ గూలనేసి తదీయపురికి సుగ్రీవుని దొరనుజేసి

నలుదిక్కులకు వానరుల సీత వెదకగాఁ బాపినవారిలోఁ బవనతనయుఁ
డంబునిదాఁటి మహారంభమున లాకఁజొచ్చి యచ్చటసీత నచ్చుమీఁ
నరసెర క్తులనుజంపిపురముగాల్చి, వచ్చిచెప్పినముదమండవామహాత్మ్యయన,
అంతవానరులతో నతిశీఘ్రగతి నేగి వారిధితటము నవారితముఁ

జేరి సేతుప్రగట్టి ధీరాత్ముడై లంక ముట్టడివేయించి మొనసి కుంభ
కణ్ఠేంద్రజిహ్వ ఘనరాక్షసులతోడ రావణుఁ బరిమార్చి రావణాను
జర్జునకును రాజ్యసంపద నొనగూర్చి యవలముఖంబున జనకకన్య
నలమిఁ దైకొని పుష్పకం బెక్లయోధ్య
నేలవే తచ్చులనుగూడి యినకులేశ, యన.

౩౪

పట్టాభిషిక్తుడై దిట్టతసిప్రన్న యవసరంబున నగస్త్యాదిమునులు

చనుదెంచి నినుఁగాంచి సంతోషమున నెంచి రావణకథల్లెఁగేవలముగ
వినుపించిపోయిన వెనుకరాజ్యముసేయుచుండి సీతను వనినుండఁ బనిచి
త్తురగమేధముచేసి ధరణిలో కవనిజ పోయినపిర్దుటఁ బుత్రకులకు
రాజ్యమిచ్చి సహోదరరాష్ట్రజనులు
గొలువ నిజపురిఁజేరవా కువలయేత, యన.

౩౫

అంకోలతరుప్ర నయ్యంకోలబీజంబు లెలమితో మున్నాశ్రయించినట్లు

స్త్రూచికాజాలంబు లేచి చయ్యన నయస్తాంతోషలంబుతోఁ గలసినట్లు
స్త్రోలనుండిన వృక్షమూలమందు జనించి యలరారు తీవె చెట్టల్నినట్లు
నెచ్చటఁబుట్టినయేఱులు నీటితోఁ గడునేగి వాఢిలోఁ గలిసినట్లు
చేరి నిరుఁ బాయకుండెడు చిత్రవృత్తి

భక్తియని యెన్నఁబడు మానిపటలిచేత, ననఘ.

౩౬

ఉదయంబునకు లేచి ముదముతో నీనామధేయంబుఁబడియించుదినముదినము

పరిశుద్ధుడైపోయి భక్తితో నీరూపు చూచిసంతోషించుచూపుచూపు
అనువేశలందు నీయాలయంబులు చుట్టి బడిబడివచ్చు నయ్యడుగులడుగు
లవనిసోఁకఁగ నీపదాంబుజంబులస్త్రోల దండంబువెట్టినతనుప్రతనుప్ర
కాకభక్త్యాన్నములుదిని కడుపువెంచి

తలఁచి నిర్గోల్పకుండినతనుప్రతనువె, యన.

౩౭

కాశికాపురిఁజేరి కాయసంశుద్ధిగా విశ్వనాయకుని సేవింపలేదు

శ్రేష్ఠాచలంబు సంతోషంబుగాఁజేరి వేంకటేశ్వరుని సేవింపలేదు

కాంచీపురంబున కంచితగతిమీఱ వరదరాజును జూడనరుగ లేదు
శ్రీరంగనాయకు సేవించుటకు నెంచి శ్రీరంగమునుగోరి చేక లేదు
మీటి నేజేయుపాప మేతీరునఁగు

నీవు తప్పిన నా కెవ్వరింక దిక్కు, అనఘ.

3౧

పాప మీఁకునిసేయఁ బాఱరా దని యనియని బుద్ధిపూర్తిగా నతియెసేయు
నీశ్రోవ పరుగరా దిదికట్టతర మని యనియని యాత్రోవనరుగుచుండు
నీమాట లాడరా దిది మఱి చెడుగని యనియని యామాట లాడుచుండు
నీతిండి దినంగరా దిదిదురన్నంబని యనియని యాతిండి దినుచునుండు
పరుఁడు నిలువంగలేక దుచ్చరపుమనసు

పతనినేరీతిఁగ్రోచెదో కుతలనాథ, యన.

32

సారంబులేని సంసారాటవిని జొచ్చి దిక్కైఱుంగక నేను బెళ్ళగతులఁ
దిరుగుచు నిది దీని తెరువని యెఱుంగక భమియించుచుండుదు భ్రాంతిచేత
నిదిశ్రోవ రప్పని యిచ్చతోఁ జెయ్యిచ్చి వెంటఁబెట్టక పోవుదంట లేడు
నీవు తప్పక నాకుఁ ద్రోవ చూపింపుము నాకు నీవేదిక్కు లోకమందు
నెందుకన్నను జెప్పెద ముందునీవు, దీనరక్షకనామఁబూనుకతన,నన.
పరుషాద్రిగుహలలోపలనుండి తరులతాచ్చాదితవనకుంజసమితినుండి
యెండలో నెండుచుఁ జండమారుతహఠిందూఁగుచు నీళ్లలోఁదోఁగుకొనుచు
వానలోఁ దడియుచుఁ గానలోమిడుకుచుమంచులో వణకుచుఁజూచలముగఁ
గొండలపై నేటిదండలఁ గోనలమేనుల నలయించి మీంచి తడము
చేయనేటికిఁ దనయింటిచాయనుండి, మనసునిన్నంటఁజేసినఁగనఁజెముక్తి,య.

మేఘుంబునుండి భూమికి జాటువన్నధారల రీతి జడలు భూస్థలినివ్రాలఁ

బాదాగ్రముననిల్చి పవను నిరోధించి యుపవాసముల మేను నొలంగఁజేసి
ఖేచరీప్రముఖార్యసూచితముద్రలు చూచుచుఁ దమలోనఁ జోద్యమందు
చుందు రింతియెకాకముందెందుఁజెడకుండు త్రోవఁజూడఁగ లేరుభావమందుఁ
బొందఁజేయుచు సచ్చిదానందమయుండ

వైనసీమోక్ష మందరే మానివరులు, అనఘ.

౪౦

స్ఫటికోపలమువలె స్వచ్ఛుఁడైనాత్మని గ్రమ్మకమ్మాయ వికారుఁ జేయ

నతఁడు తన్నయుండునై యాపెతోఁగలయికమనసనుకొడుకునుమమతమీఱఁ
గనిపించినంత నాతవయుండు తనతండ్రివలె జగంభంతయుఁ గలయు నిలిచి

రహినవద్వారపురంబు లన్నియుఁ గట్టకొని యిరువరాంశ్రును డనువదగ్గఁ
హించివారలతోఁగూడి మించి తనకు, దీటు చేరనిగడ్విఁచె దినదినంబునన.
అయిదైతాండ్రలో నాపురాలై వృత్తనుభార్య మగనితో నెనసియుండు
నెడతెగకుండ నిర్వృత్తనురె డవభార్య సకృద్భిర్నిభావమెఱిగి
మెలఁగుదుండును నిట్టు తెలమినుండఁగఁ బవృత్తికిఁబుట్టెన్నుతేవేబలగుదు
మోహకామాదికపుత్రులు పలువురు పిన్నదానికని వివేకముఖ్య
సుతులు పెక్కింపు జనియించి రతుల మతులు
నుర్విపై నిండి మోహదు లుండిరప్పు, డనఘ.

రర

అంతమీఁదటఁ గనిస్తాత్తజు లనుచుంచి తాముండ నెలపు లిద్ధరణిఁగాన
కన్నిదేశములు వా రాక్షమించుటఁ జూచి కడుసల్లి వారితోఁగలహామూని
పోరాడి బలిమిచే ధీరులై యొకకొన్ని పురములు విడిపించి భూరిశక్తి
నందఁది వసియి ప నదియు సైంహిక నైవ్యయుక్తులై కామాదు లూరనూర
నెడకీవారలఁదఱుముచు విశ్వమంతి, తామయైనిండియుండిరెంతయునునుంచి||
కాముండు రతిఁగూడి ఘనసూనశరముల నలయించుచును లోకములఁ జరించె
గ్రోధుండు హింసతోఁ గూడక నొకరిపై నొకరల్లి పోరాడుచుండఁజేసె
లోభుండుతృప్తితో లోలుండై యాడుచుఁబరులసాములమీఁది బాళిగొలిపె
మోహుండు భ్రాంతితో ముచ్చటాడుచువచ్చి యందఱకన్నిపై నాసనిలిపె
నప్పుడేమనిచెప్పుదు నవనిలోన, నరులుచెడిగ్రమ్మలైపోవుటిరవుమీఱ,నన.
ఇది రాత్రి యిది పగ లిది పర్వమని యెన్న కంగనాలింగితు లైనవారుఁ
గోపంబు చేసినఁ బాపమంచనక యందఱిమీఁదఁ గోపంబు నెఱపువారు
నొకరిసా మ్మెత్తుక నుఱుకరాదనక నందఱసాము లెత్తుక నుఱుకువారుఁ
బుత్రదారాదికపోషణనిరతులై యెడఁబాయలేక లోనడలువారు

చి చెడిపోయిరెల్లడవిశ్వమందు, నన|| ౪౭

వేశ్యాలయంబుల విమలాసశాస్త్రిదగ లోఁ
బట్టెమంచము మీఁదఁ బవళించి రాత్రి లిప్పగిది
... .. జపమాలపూసలెన్ను
చోత్తవేత్తల మని యంతే
...రులమోసపుచ్చుచు భ్రాంతిగొల్పు, చర్మసంగ్రహమొనరిం రక్ష
ఈరీతి చాగఁజూచి

నస్తువివేకుని వకదిక్కు శాంతుని నొకదిక్కు సంతోష ...

... .. చ్చియమనియమాదులఁ గ్రమముమీఱ

విద్యాసహాయులై రు

మతియుఁ దనుగూడిరాఁగ నన్మకముతోవి,

... .. జూచి కాముఁడొలోలోనఁగఁగఁ దొడఁగె

శాంతుని త పుడఁగె

సఃత్ప్రపుఁడెదురాఁ జనుదేరఁ గని లోభుడ ...

దూరఁబుగాఁజూచి మోహండుభీరుఁడై మూలఁదూతె,

యందఱునుముక్తులైరి మున్ముందునొంది.

౪౯

తరునరపురజంతుపరిపూర్ణమగువశ్వ మంత యసత్యమం చరసి భోగ

ములు మేఘుగతతటిత్తులవలెఁ జంచలం బులునంచెఱింగి యఁబువునుతప్త

లోహంబుపై బడి లోలోన నడఁగిన ట్లాయువు తనువులో నడఁగిపోవు

సంచెఱింగిమెఱింగియహికఁ తగలమునై భేకింబు దంశవ్యపేక్షఁజేసి

నటులు కాలాహిగ్రస్తుడై యజ్ఞఁడాత్మ

భోగములుగోరుతనపోవుపోక దెలియ, కనఘ॥

సకలార్థములును నార్జనచేసి మనుజుఁడు దేహంబుఁ బోషించు దినదినంబు

నది దానికేకాక యాదేహికంటదు నతఁడు నిర్లభుఁడౌ టాత్మజాను

జాదులేకసానజనితులైనను నదీకాష్ఠంబులట్టుల కలసి సంత

కూటంబువలె నుండి గుప్పనఁ దమతమ త్రోవలఁబోదురు తొలుతఁజేసి

కొనినకర్తంబులకు ననుగుణములైన

ఫలములందుచుఁ బుట్టుచుఁ బోలియుచుందు, రనఘ॥

౫౦

తరుమూలముననుండి జరుగునీడయుఁబోలి సిరి మూలనుండియు జరుగుచుండు

నీరువై గరడు జన్తించి లయించిన గతిఁ బుట్టి వయసఁదె కలసిపోవు

స్వప్నలబ్ధంబైన వసుసంచయములీలఁ దరుణులపొం దతథ్యఁబునొందుఁ

గట్టగాఁ దినఁ దటాకమువారిగతి నాయు వల్పుమై దినగతి నరుగుచుండుఁ

దలఁప సంస్మృతి జగతి గంధర్వనగరు

మాడ్చినిమిషములో మాయమగుచుఁ బోవు, ననఘ॥

౫౧

కేవలాహంకారభావంబుచే నను నాయిల్లు నానేల నాధనంబు

నాబిడ్డ లని చాల నమ్మి యిమ్ములరక్ష మాంసమజ్జాస్నాయుమయమునైనఁ

కాకినాడ పరిషత్-ర్యాలయమున వెలకు దొరకు

గ్రంథములు.

1 విప్రనారాయణచరిత్రము-చదలవాడ మల్లయకవి	రూ 0	8	0
2 కవిజనాశ్రయము-వేములవాడ భీమకవి	...	0	10 0
3 సంపూర్ణామాయణము-ఋగ్వేదకవి వేంకటాచలపతికవి	...	1	0 0
4 నీతిసేవద్యశతకము-తాళ్ళపాక వెదతియిలూర్యులుగారు	...	0	2 0
5 శ్లోతిశాస్త్రసారము- శ్రీమాన్ కవిశిఖరం కృష్ణసూర్యులుగారు బి. ఏ., యల్. టి.	...	0	8 0
6 జ్ఞానప్రసూనాంబికాశతకము-శిష్ట సర్వకాశ్రికవి	...	0	2 0
7 సర్వేశ్వరశతకము-యథావాక్యల అన్నమయ్యగారు	...	0	3 0
8 యుద్ధమల్లని దేజవాడ శిలాశాసనము- జ. రామయ్యపంతులుగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్.	...	0	8 0
9 కావ్యాలంకారమాడామణి- విన్నకోట పెద్దయకవి	...	0	8 0
10 చంద్రభానుచరిత్రము-తరిగొప్పల మల్లకవి	...	1	0 0
11 అకారాద్యముద్రిత గ్రంథసూచిక	...	0	8 0
12 పాకృతభాషోత్పత్తి-శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వేంకటాచలసూర్యులుగారు	...	0	12 0
13 శత్రుత్వసారము-మల్లికార్జున పండితారాధ్యులు	...	0	12 0
14 Defence of Literary Telugu జయంతి రామయ్య పంతులుగారు బి. ఏ., బి. ఎల్.	...	0	8 0
15 శివరాత్రిసూచిత్రము-శ్రీనాథసుబ్బయ్య	...	0	12 0
16 ఆర్యభాషావిభాగము-శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వేంకటాచలసూర్యులుగారు	...	0	8 0
17 Dravidian Lexicography జయంతి రామయ్యపంతులుగారు బి. ఏ., బి. ఎల్.	...	0	4 0
18 హరిస్వరంగములు-కొత్తపల్లి సూర్యరావుగారు	...	0	8 0
19 నాగసింహపురాణము ఉత్తరభాగము-హరిశ్చంద్రులు	...	1	0 0
20 మన్నారదాస విలాసనాటకము-రంగాభియ్యం	...	0	8 0
21 శైలినిభాగము-వచనము-వేంకటకృష్ణప్పనాయకరుడు	...	0	12 0
22 కాళిందీకన్యాపరిణయము (మొదటిభాగము) అహోబలపతి	...	1	0 0
23 రెడ్లనాటి రెండుశాసనములు	...	0	4 0
24 ఆంధ్రధాతుమాల	...	0	12 0
25 కాళిందీకన్యాపరిణయము (ద్వితీయభాగము) అహోబలపతి.	...	0	8 0

శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.
(Journal of the Telugu Academy)

సంపుటము ౧౯.	{ ప్రమోదాతనామసంవత్సరము. జ్యేష్ఠామాడమాసములు. }	సంచిక ౨.
-------------	--	----------

కా కి నా డ :

కొత్తపల్లి సూర్యరావుచే బరిషత్పత్రికార్యాలయమున
ప్రకటింపబడినది.

చందా	{ పోస్టువ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు ౩. }	విడిసంచిక రు ౦-౨-౦.
------	---	---------------------

1930

ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీరాజా రావు వేంకటకమహాగమహిపతి సూర్యారావుచంద్రహారు, ఏతాపురము మహారాజావారు. పరిషత్సభాధ్యక్షులు.

కి. శే. శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.

ఉద్ఘాటకులు.

శ్రీరాజా వేంకటగిరి అప్పారావు బండ్లరువారు- ఉయ్యూరు సమీపిగారువారు.

శ్రీరాజ్ఞీ చప్పూయ వేంకట సుబ్బద్రయ్యశర్మజి. పతిబండ్లరుగారు-తుది రాణిగారు.

కి. శే. శ్రీబాబ్బిలి మహారాజావారు

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్కార్యనిర్వాహకవ్యవస్థ.

అధ్యక్షుడు.

జయంతి రామయ్యపంతులుగారు బి. ఏ. బి. ఎల్.

కార్యదర్శులు.

దర్శా వేంకటకమహారాజుగారు బి. ఏ. బి. ఎల్.

కిరాంలి రామనాచార్యులుగారు ఎం. ఏ. బి. ఎల్.

కార్యనిర్వాహక సభాసభ్యులు.

దివాన్ బహదూర్ కొమ్మరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తి నాయుడుగారు.

రావుసాసేబ్ డాక్టర్ వేమూరి రామకృష్ణారావుగారు ఎం. ఏ. ఎల్. డి. PH. D.

(కోశాధ్యక్షులు.)

శ్రీ త్రిపురాన వేంకటసూర్యప్రసాదరావు బోగారు.

కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు.

తుమ్మల సీతారామమూర్తి చౌదరిగారు.

అశోక్కి- వేంకట్రామయ్యగారు.

కోకా వెంకటసుబ్బారావు నాయుడుగారు.

డి. బెటి వేంకటరామశాస్త్రిగారు.

పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావు పంతులుగారు.

విశ్వారిసెట్టి రంగబ్రహ్మారావు నాయుడుగారు.

విషయ సూచిక.

1. అలంకారములు-స్వభావోక్తి	౨౧-౩౫
విద్యాప్రవీణ, బాలసు వేంకటాచార్యులుగారు.			
2. మిత్ర ప్రబోధము.	౩౬
కవితావినోద, అల్లంపెట్టి అప్పయ్యగారు			
3. సంస్కృతదూతకావ్యోత్పత్తి వికాసములు.	౩౭-౪౪
యాయూణ్ని వేంకట వీరరాఘవాచార్యులుగారు			
4. రసాభరణము.	౯-౧౬
అనంతకవి.			
5. సంస్కృతసూత్రాంధ్రవ్యాకరణమ్	౯-౧౬
చిన్నయనూరి			
6. షోడశకుమారచరిత్రము.	౯-౧౬
వెన్నలకంటి అన్నయ్య			
7. (1) తేరపావనశతకము.	౧౨౯-౧౩౭
తేనకవి.			
(2) సుబ్రహ్మణ్యశతకము	౧౩౮-౧౪౪
బృహత్తటాకం నాగశాస్త్రి			
8. నలకీర్తికామదీ.	౯-౧౬
అగస్త్య.			
9. పరిషత్పుస్తకభాండాగారము.	౯౭-౧౦౪

పరిషత్ప్రయోజనములు

తెలుఁగుభాషను, వాఙ్మయమును, అభివృద్ధి నొందించుటయు, ఆవిషయమునఁ బరిశ్రమ చేయువాఁలకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుటయు నీపరిషత్తుయొక్క ప్రయోజనములు. ఈపనిని నెఱవేర్చుటకై యవలంబింపఁదగు మార్గములలోఁ నొన్ని యాక్రేదఁ బొందుపఱచఁబడుచున్నవి:—

- i తెలుఁగుభాషలోని పదములకు వ్యుత్పత్తి మొదలగువానిని నిరూపించుచు లక్ష్యసహితముగ నర్థమును వివరించు సర్వంకష మగునిఘంటా వొకటి రచించి ప్రచురించుట;
- ii తెలుఁగుభాషకు సజాతీయేతరభాషలతోఁ గలసాదృశ్యములను సాకల్యముగ నిరూపించుచు నొకవ్యాకరణము రచించి ప్రచురించుట;
- iii ఆధునికశాస్త్రగ్రంథరచనయందుఁ బ్రయోగించుటకునై పారిభాషికపదములను నిర్ణయించి వివరించు నొకశబ్దకోశమును సిద్ధముచేయుట;
- iv ఆంధ్రదేశప్రాచీనచరిత్రాంశపరిశీలనకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుటయు, లభ్యములైన వానిలో మిక్కిలి విశ్వసనీయములైన యాధారముల సాహిత్యమున సమీక్షముగాఁ జేయఁగల దేశముయొక్కయుఁ బ్రజలయొక్కయుఁ జరిత్రమొకటి రచించి ప్రచురించుట;
- v సగృహీషయములనుగుఱించి చేయఁదగు గ్రంథరచనకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుట;
- vi ఆంధ్రభాషలోని మంచిగ్రంథములఁ బండితసరిష్కారము చేయించి నిర్ద్రష్టముగఁ బ్రచురించుట;
- vii తెలుఁగుభాషకును వాఙ్మయమునకును సంబంధించిన విషయములను ఒర్పించు నొక పత్రికను బ్రకటించుట;
- viii తెలుఁగువాఙ్మయమునకు సంబంధించిన విషయములను గుఱించి ఒర్పించుటకుఁగాను సాంవత్సరికసభల నేర్పాటుచేయుట;
- ix తెలుఁగు సాహిత్యవిషయమునఁ బరీక్షలఁ గావించి పారితోషికములను, సాహిత్య పట్టములను, యోగ్యతాపత్రకలను నొసంగుట;
- x ఒక పుస్తకభాండాగారమును స్థాపించి సాగించుట— ఇందుఁ బ్రధానముగాఁ జేయఁగల గ్రంథము లుండవలయును; వ్రాతప్రతులగుఱ నుండవలయును;
- xi తెలుఁగుభాషయొక్కయు వాఙ్మయముయొక్కయు నభివృద్ధికి నావసరించు నన్ని కార్యములను నేయుట.

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

కా కి నా డ.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

సంపుటము ౧౯	{	ప్ర. మో. మాతనామ సంవత్సరము. జ్యేష్ఠాషాఢమాసములు.	}	సంచిక ౨
------------	---	---	---	---------

*అలంకారములు - స్వభావోక్తి.

సాహిత్యవిద్యా ప్రవీణ, బుబుసు వేంకటరమణయ్యగారు,
విజయనగరము.

విచక్షణు లగుసహృదయులారా !

ప్రభుస్మృతము లగువేదశాస్త్రములును సుహృత్స్మృతము లగుపురాణే
తిహాసములును మనుష్యులను హితమునఁ బ్రవర్తించఁజేసి యహితమునుండి
మరల్చుచున్నవి. కావ్యములుకూడ నిచ్చార్పములనే యొనర్చుచున్నను ధ్వని
ప్రధానములై యవి కాంతాస్మృతము లగుట వానికి గౌరవ మబ్బినది. అట్టి
కావ్యము ధ్వనిప్రధానకమగుచో నుత్తమము వ్యంగ్యము ప్రధానమగుచో
మధ్యమము. వ్యంగ్యమే లేనిచో నధమకావ్యము. మున్విధమగు నీకావ్యము
నకును గుణాలంకారాదు లుత్తరైర్నాథాయకములు.

కావ్యమునకు శోభంగలుగఁజేయుటలో రీతి వృత్తి గుణములు కూడఁ
జాలవట కుపయోగించుచున్నను, వానియన్నింటికంటె నలంకారములే యెక్కు
వశోభ నాపాదించును. శరీరమునకు సౌందర్యమును గలుగఁజేయుటలో నలం
కారము లెట్లొ, కావ్యమునకుఁ జూరతను సంపాదించ నలంకారము లట్టివి.
అలంకారము లాభరణస్థానీయము లగుట.

*ఇది నావచించిన సంస్కృతవ్యాసమున కాంధ్రీకరణము.

“హారాదివ దలక్తారా స్తత్రస్యః.....” ।

అనిలక్షణజ్ఞులు చెప్పుచున్నారు. కావున నలంకారములు వ్యక్తములు. శౌర్యాదిగుణములం బోలుగుణము లంతరింపి యధర్మము లగుట నవ్యక్తములు- అనఁగాఁ దెలిసికొన మిక్కిలి దుష్కటములు మఱియు

“నకాస్త మపి నిర్భూషం విభాతి వనితాముఖమ్”

అని విచక్షణులసూక్తి కావున నుత్తమకావ్య మగుధ్వనియందును తప్పక యలంకారము లుండితీరవలె నన్నపుడు, మధ్యమాధమకావ్యములలోఁ గూడ నవి తప్పక యుండవలె నని వేఱుగఁ జెప్పవలయునా? కావుననే సాహిత్యమిమామాంసాశాస్త్రము గుణవృత్తిరీత్యాది వస్తుసామగ్రి యున్నను నలంకారములే యెక్కువగ నుండుటవలనను, బ్రధానము లగుటవలనను అలంకారశాస్త్ర మనిచెప్పఁబడుచున్నది. ఇం దలంకారములే పెక్కు లగుటఁ బ్రతాపరుద్రియవ్యాఖ్యాత యగుకుమారస్వామి †శ్రీనాథాయము సంగీకరించెను.

అలంకారములు లేకున్నఁ గావ్యమునకు శోభయే లేదు. “దోషములు లేక గుణాలంకారములఁ గల్గినశ్లోకములు కావ్యము” అను కావ్య లక్షణమున నలంకారములఁ బేర్చెనియున్నారు. అలంకారములు లేని కావ్యము కావ్యము కానేర దని యర్థము. అలంకారావశ్యకతం గూర్చి పలు పురు చర్చించిరి. ప్రమాణముల నిట నిచ్చుచున్నాను.

నిర్దోషం గుణవశ్శావ్య మలక్ష్మరై రలజ్జృతమ్ ।

రసాన్వితం కవిః కుర్వన్ ప్రీతిం కీర్తితం విందతి॥

భోజనిసరస్వతీకంఠాభరణము

కావ్యం స్ఫుటవదలంకారం గుణవ ద్దోషవర్జితమ్. (అగ్నిపురాణము)

కావ్యం రసాదిమ ద్వాక్యం స్త్రతం సుఖవిశేషకృత్ ।

అది పదేనాలక్ష్మరపరిగ్రహః ॥ -(అలంకారశేఖరము)

“—ప్రజానాం వ్యుత్పత్తి మభిసంధాయ సూరయః।

వాచాం విచిత్రమార్గాణాం నిబబంధుః క్రియావిధిమ్॥

వైశ్వరీరం చ కావ్యానా మలక్ష్మరాశ్చ దర్శితాః ।

†శ్రీనాథాయము- పదుగురు ప్రయాణముచేయువారిలోఁ జాలమంది శత్రుములఁబట్టు కొని యిద్దఱు ముగ్గురు మానినను మునువారి “శ్రీనాథః పుష్పి” అనఁగా కొడుకులు భరించిన వారు వెళ్లుచున్నారని యందురు.

శరీరం తావదిష్టార్థవ్యవచ్చిన్నా యదావచ్ఛి||

* * * * *

కావ్యశోభాకరాన్ ధర్మా నలక్ష్మరాన్ ప్రచక్షతే||-(కావ్యాదర్శము)

కావ్యం గ్రామ్య మలక్ష్మరాత్ | సౌందర్య మలక్ష్మరః|

సదోషగుణాలక్ష్మరహానాదానాభ్యామ్||”

(వామనునికావ్యాలంకారనూత్రములు)

“వాక్యం రస్యత్తకం కావ్య” మ్మనువిశ్వనాథకవిరాజుగారును, “రమణీ యార్థప్రతిపాదకశ్యబ్దః కావ్య” మ్మను జగన్నాథపండితరాజుగారును అలంకారములు కావ్యమున కు త్తైర్హాధాయకములని యుగీకరించియేయున్నారు.

“తదదోషా శబ్దాశ్చ సగుణావనలక్ష్మితీ పునఃకావ్యపి

అని శ్రీమదాచార్యమహర్షిఁడు తనయలంకారాకర మగుగావ్య ప్రకాశమున నొకానొకచో నలంకారములు లేకున్నను కావ్యతాహాని కలుగదని యభిప్రాయపడినను అలంకారము లుండనక్కఱలే దని యాయసమతము కాదని మాత్రము మన మనుకొనవలెను. అలంకారము లుండితీరవలె ననియే యతని మతము. స్ఫుటాలంకారములే యుండవలె ననియు, అవి లేనియపు డస్ఫుటాలంకారములైనఁ దప్పక యుండవలె ననియు సతఁడే యిట్లు వ్రాసికొనెను.

“కావ్యపీత్యనే నైతదుచ్యతే | య త్సర్వస్మి సాలక్ష్మరతా-

క్వచిత్ స్ఫుటాలక్ష్మరవిరహేఽపి నకావ్యత్వహానిః||”

కావున నలంకారము లుండవలె ననియే యాచార్యునిమతము. విజ్ఞుల ప్రతివాక్యము నేదో యొకయలంకారము లేకయుండదు. అలంకారములను విడిచి కవి కావ్యమును జేయ సమర్థుఁడు కాఁజాలఁడు.

దేనఁ గావ్య మలంకరింపఁబడునో- అనఁగా నేది కావ్యమునకు సౌందర్య మాపాదించునో యదియే యలంకారము. కావ్యమునకు సౌందర్య మిచ్చి యలంకరించునది కావుననే తత్త్వినవానికంటె నుత్తైష్ఠ్య మగునలంకార మన్వర్థ మగుచున్నది. దీని కియ్యడ నున్నంతసామర్థ్య మితరవస్తుజాలమునకుఁ గలుగఁజాలదు.

అయలంకారములు శబ్దాలంకారము లనియు, నర్థాలంకారము లనియు నిరుతేటంగులు. అనుప్రాసయమకాదిశబ్దాదంబరముకలవి శబ్దాలంకారములు.

అర్హతైచ్చిముకలవి- అర్థాలంకారములు. ఈ రెంటిలో శబ్దాలంకారముల కంటె సర్థాలంకారములే యెక్కువగఁ గావ్యశోభాధాయకము లగుటఁ బ్రధానములు. కావ్యమునకు వ్యంగ్యమే ప్రధానము కదా! వ్యంగ్యము వస్తువనియు, నలంకారమనియు, రసమనియు, మూఁడువిధములు. అందులంకారమన సర్థాలంకారమునే గ్రహింపవలెను. శబ్దాలంకారములకు శబ్దమే మూల మగుటచే నెన్నఁడును వానికి వ్యంగ్యత్వము సంభవింపదు. మఱియు రసప్రధాన మగు కావ్యమున ననుప్రాసయమకాదిశబ్దాలంకారముల నెన్నఁడును గూర్చుకూడదు. అస్థికాక కూర్చినచో రసవిచ్ఛేదము కలుగును. శబ్దాలంకారములు ప్రయత్నసాధ్యము లగుటచే సులలితపదములు కాక కఠినపదములను గూడ వాడవలెను. కాన శబ్దాలంకారరహిత మగురచనమే సర్వజనహృదయంగమమయి సులలితపదబంధబంధురమయి ప్రకాశించును. శబ్దాలంకారములు కల కావ్యము సులభముగ నర్థబోధకము కానేరదు. రసాన్నాదపరు లగుశ్రోతల కీశబ్దాలంకారము లగ్ధము నీయఁజాలక విఘ్నము లాచరించుచు వారిని విముఖుల నొనర్చును. అర్థాలంకారములు గుణీభూతవ్యంగ్యము లగుట మధ్యమ కావ్యములు కూడ నగును. శబ్దాలంకారము లన్ననో వ్యంగ్యరహితము లగుట వాని కెల్లప్పుడు సధమకావ్యతయే కాని మధ్యమకావ్యత కలుగఁజాలదు.

అర్థాలంకారము లిన్ని యని నిశ్చయింప నవకాశము లేదు. వస్తుస్వభావముల ననుసరించి కల్పింపఁబడిన యాయలంకారములు సంఖ్యాతీతములు. చమత్కారపుసౌ త్వికరిదేకాదు. వ్యక్తులబుద్ధివిశేషముం బట్టి చమత్కారము లనంతములు. చమత్కారమూలకము లగునలంకారము లంతముకల వని యెవ్వఁడనసాహించును ? నాట్యాచార్యుఁడును, నాట్యశాస్త్రకర్తయు నగు నాచార్యభరతునికాలమునకు నాలుగేయలంకారములు. దండ్యాచార్యుఁడును

“కావ్యశోభాకరాన్ ధర్మా నలక్ష్మేరాన్ ప్రచక్షతే ।

తేచాద్యాపి వికల్ప్యంతే కస్తాన్ కాన్తేన్నన వక్ష్యతి॥

(కావ్యాదర్శము.)

అని చెప్పుచు సూక్ష్మముగ ముప్పదియై దలంకారములనే చెప్పెను. నవీనాలంకారికు లగునప్పయదీక్షితులు నూటి కెక్కువగ నలంకారముల నంగీకరించిరి. వేవిధముల మహత్తు లలంకారములఁ జెప్పిరి. చెప్పుచున్నారు. చెప్పఁగలరు కూడను. కాన నియ్యవి యనంతములు.

అనంతము లగునీయధాలంకారములలోఁ గొన్ని ప్రధానములు. మఱి కొన్ని యప్రధానములు. అన్నియలంకారములకును సమానాధికారముండును. కదా! అన్నింటిలో నేదో యొకయలంకారమే ముఖ్యముగా నుండియుండును.

అధాలంకారము లన్నింటిలో నుపమాలంకారమే ప్రధాన మని యెంచి కొందఱా లంకారికులు దానినే తొలుదొల్ల నిరూపించిరి. ఆప్షయ దీక్షితులుగారు స్వరచిత మగుచిత్రమీమాంసయందుపమాలంకారమే యన్నియలంకారములకును మూల మని చెప్పచు, దానినే తొలుత నిరూపించుచుఁ దక్కినయలంకారము లన్నియు నందే యంతర్భవించు నని చెప్పినారు. “అన్నియలంకారములలో వక్రోక్తి (ఆతిశయోక్తి) యుండు ననియు, సతిశయోక్తి చెప్పకుండిన సొగసే లేదనియు, నదియే, మూలభూత మనియుఁ గావ్యమునకు జీవిత మనియు” నని కుంతకనుహళయులు తమ వక్రోక్తిజీవితమున నిరూపించి యున్నారు. ఇక నాచార్యదండి ప్రభృతు లన్ననో స్వభావకథనమును విడిచినఁ గావ్యమునకు నలంకారమునకును శోభయే లేదని తలఁచి దానినే సకలాలంకారమూలభూతముగఁ జెప్పి యాస్వభావోక్త్యలంకారమునే తొలుత నిరూపించియున్నారు.

ఇక సవిమర్శముగఁ బరిశీలించినచో నేయలంకారము వైనను వస్తుస్వభావము చెప్పఁబడియే యుండును. ఆస్వభావమే లేనిచో నలంకార మొక యింతైన శోభింపదు. స్వభావకథన మలంకారమునకు జీవాత్మవు వంటిది. వస్తుస్వభావముం గప్పిపుచ్చి కవులు వాయాంతరమున నావస్తువు నలంకరింపఁ జాలరు. చూడుఁడు. నిదాఘకాలవర్షనపరుఁ డగుకవి యప్పటికేతోష్ణసిత్తిని వర్ణించుచు మందమందముగ వీచుమలయమారుతముల వలెనే యుల్లమును జల్లఁజేయు నీవేసఁగిగాడుపు లెంతటిహృదయానందకరములుగ నున్నవి? అని వర్ణించినచో రమణీయముగ నుండునో యరమణీయముగ నుండునో యాలోచింపుఁడు. అట్లే సూర్యుఁడు శీతకిరణుఁ డని, చంద్రుఁడు చండకరుఁ డని యెవ్వఁడును వర్ణింపఁడు. విరహివిషయమును వర్ణించునపుడు చంద్రుఁడు తప్పక చండకరుఁ డనియే వర్ణింపనగును. ఆవర్ణన మాచిత్యమునుబట్టి యుండవలెను. కావున వస్తుస్వభావమును నిరోధింపవీలులేదు. ఉన్నస్వభావమునకే వన్నెలను జిన్నెలను జెక్కి మనకవిశేఖరు లనేకాలంకారములను గల్పించుచుండురు. అందు స్వభావ ముండక తప్పదు.

రమణిముఖమునఁ జంఘ్రనియందువలెనే స్వాభావికము లగుగుండ్రఁ దనము, నాహ్లాదత యు నుండుటవలెనే యారెంటికిని సాచ్యము సరిపడి “ఈమెముఖము చంఘ్రనివలె నున్న” దను నుపమాలంకారము, “ఈమెముఖము చంద్రుడే” అను రూపకమును “ఈచంద్రుడు చంద్రుడే కాడు. పనితాముఖమే చంద్రుఁ” డను నపహ్నావాలంకారము, నిట్లే యనేకాలంకారము లుద్భవించుచున్నవి.

వస్తుత్త్వమును దిరస్థైర్యంపఁ గవి సమర్థుఁడు కానేరఁడు. స్వభావమున నున్నతము లగుమేడలఁ జూచియే “ఇప్పురంబందలి యుప్పురిగలు మింటి నంటుచున్న” పని వర్ణింపఁబూనుకొనును. తాఁటియాకుగుడిసెలఁ జూచి యెన్నఁదైన నిట్లు వర్ణింపఁదొరకొనునా? ధనికునిఁజూచి “నీ వింద్రుడవు, చంద్రుడవు కుబేరుడ” పని వర్ణించిన వర్ణింపవచ్చును గాని గర్భదరిద్రుని గాంచి యట్లు వర్ణింపనగునా? దరిద్రుని బరిహసించుచున్నా పని చూచువా రాలనిని నిందింపకుందురా? అట్లు దరిద్రుని, దరిద్రకుటీరముల నెకసక్తై మాడుట తగునా?

స్వభావము వలెనే యతిశయోక్తికూడ సర్వాలంకారసాధారణముగ నున్నది. ముఖము చంఘ్రనివలె నున్న దనునుపమలో స్వభావ మున్నను, “చంద్రుఁ డెక్కడ! ముఖమెక్కడ! ఈసామ్యము కేవలస్వాభావికము కాదు. కాన నతిశయ మిందున్న” దని యనవచ్చును. అట్టియెడ నతిశయము లేదని మాతలంపుకాదు. కాని స్వభావాతిశయోక్తుల కొకభేదము కలదు. అతిశయ కథన మొకించుకంతయును లేనిస్వభావ సహోక్త్యాదు లగుసలంకారములు, అర్థాంతరన్యాసాద్యలంకారములు కలవు. స్వభావమును విడిచి మాత్ర మొక్కయలంకారమును లేదు.

అట్లగుట నుపమాదులలో నతిశయము కలదు. స్వభావ మల్పము. అయ్యలంకారము స్వభావకథనవిశ్రాంతము కాదు కావున నే యట్టియెడ ధర్మము కాల్పనికము. చూడుడు.—“వసంతకాలో హనుమా ని వాగతః” అనునెడ సామాన్యధర్మము కాల్పనికము కాక స్వాభావిక మే మైనఁ గలదో. అట్లని యుపమ లన్నియుఁ గల్పితధర్మములు కలవనియే చెప్పఁగలమా? స్వాభావికములును గలవు. అవియే మిక్కిలి యాదరణీయములు. పస్తుస్వభావకథనము కల యపమలనే సంగ్రహించుటనే కాళిదాసునకు “ఉపమా కాళిదా సస్య” అనుగ్రంథము కలిగినది. చూడుడు.

“గచ్ఛతి పుర శృగీరం ధావతి పశ్చా దసంస్తుతం చేతః

చీనాంశుక మివ కేతోః ప్రతివాతం నీయమానస్య॥

శాకుం—

శరీరమా ముందునకు నడచుచున్నది. కాని స్థైర్యములేని యీమనసో!

గాలికెదురుగఁ దీసికొనిపోఁబడు [ఎదురుగాలినుంచిన] జెండాయొక్క బట్ట నలెనే వెనుకకుఁ బరు విడుచున్నది. [పతాకదండమునకును శరీరమునకును సామ్యము.]

“సంభ్రాంతీ దీపశిఖేవ రాత్రౌ యం యం వ్యతీయాయ పతింవరా సా!

నరేంద్రమార్గాట్ట ఇవ ప్రపేదే వివర్ణభావం ససహమిపాలః॥” రఘు.

[పతిని వరింప స్వయంసరసభికు వచ్చినయందుమతి యేయేరాజును దాటిపోయెనో, ఆయా రాజు—రాత్రి రాజమార్గమునుండి తీసికొనిపోఁబడు దీప మేయేసాధమును దాటునో ఆయాసాధము వైవర్ణ్యము పొందినట్లే వైవర్ణ్యమును బొందె నని యర్థము.]

ఈయుపమాలంకారముల రెండిటియందును కొంచెకైన నతిశయ మున్నదా! ఈరెండవయుపమయే కాళిదాసునకు దీపశిఖాకాళిదా సనుబిరుదమును బ్రసాదించినది. స్వభావమును వర్ణించుటలో నతనికిఁ గలనేర్పు మహాకవికి లేదు. కాన స్వభావవర్ణనమున కెక్కుడుగౌరవ మొసంగిన ఘనప్రాచీనులే కాళిదాసుం గూర్చి,

“పురా కవీనాం గణనాప్రసంగే కనిష్ఠికాధిస్థితకాళిదాసా!

అద్యాపి తత్తుల్యకవే రభావా దనామికా సార్థవతీ బహువ॥”

అని వచించియున్నారు. “ఉపమాకాళిదాసస్య” అనునట్లే “స్వభావోక్తిః కాళిదాసస్య” అని కూడ నుండనొప్పును. స్వభావకథనమే మిక్కిలి రమణీయ మగుట స్వభావోక్తియే యాద్యగణనీయ మనియు, సర్వాలంకారమూలభూత మనియు, నుత్త్యష్ట మనియు నామతము

ఉపమాదులు కల్పనమూలములు, స్వభావోక్తియం దుపమాత్రమును గల్పనావాసనయు లేదు.

వస్తుస్వభావము నందఱును జెప్పఁగలరు. కాని యాచెప్పటలో సౌందర్యమును జోడించుటకు సూత్ర మొకకొందఱికిఁ జెక్కికలదు. రమణీయతఁ గల్గనపుడే స్వభావోక్తి యలంకార మగును. అలంకార మననేమి? చమత్కృతిని గల్గుఁజేయునదియే కదా! కావననే.

“స్వభావోక్తి రసా చారు యథావ ద్వస్తువర్ణనమ్!”

అని స్వభావోక్తిలక్షణమును ప్రాచీనాలంకారికులు నిర్వచించిరి. ఈస్వభావకథనమును విడిచి యేయలంకారము నుండ దని యే యెంచి యిది సర్వాలంకారజీవాతుభూత మని యుగీకరింపఁబడినది. ఆచార్యదండిప్రభృతు లగు ప్రాచీనాలంకారికులును కొందఱు నవీనాలంకారికులును స్వభావోక్తియే గొప్పదని దానినే యల్ఫలంకారములలో నిరూపించిరి.

“స్వభావాఖ్యాన ముపమా రూపకం దీపకావృతీ!

... ..

నానావస్థం పదార్థానాం రూపం సాత్వా ద్వివృణ్వతీ!

స్వభావోక్తిశ్చ జాతిశ్చే త్యాద్యా సాలంకృతిః॥”

దండి.

“అథ స్యాలంకారా నాస్తవ మాపమ్య మతిశయః శ్లేషః!

ఏషామేవ విశేషా అన్యేతు భవన్తి నిశ్లేషాః॥”

“వాస్తవమితి తజ్జ్ఞేయం క్రియతే వస్తుస్వరూపకథనం యత్!

పుస్తాక మవిపరీతం నిరుపమ మనతిశయ మశ్లేషమ్॥”

రుద్రటః-

“అల మగ్ధ నులఁగిదుం యే పుష్పత్వాదిచరణా!

జ్ఞేయా జాత్యాదయః స్తాజ్ఞే స్తేఽల్ఫాలఁగరసంజ్ఞయా॥

... ..

నానావస్థాసు జాయంతే యాని రూపాణి వస్తునః

స్వేభ్య స్స్వేభ్యో నిసగ్ధేభ్య స్తాని జాతిం ప్రచక్షతే॥”

భోజః-

అగ్నిపురాణమున నల్ఫలంకారవిషయమును జెప్పచు—

“అలఁగరణ మథానా మథాలఁగర ఇష్యతే!

తం వినా శబ్దసౌందర్య మపి నాస్తి మనోహరమ్!

అల్ఫాలఁగరరహితా విధవేవ సరస్వతీ!

స్వరూప మథ సాదృశ్య ముత్పేక్షాతిశయా వపి!

... ..

స్వభావ ఏవ భావానాం స్వరూప మభిధీయతే ।

అని యల్ఫలంకారవిషయమును, స్వభావోక్తివిషయమును జెప్పఁబడినవి. మీఁదివారు స్వాచీనులు. నవీనులలో నొకరిని జెల్పిండును.

“అథాల్లఘానా స్వభావోక్తి రుపమాదయశ్చ । తత్రస్వభావోక్తే ర్వస్తుస్వభావవర్ణనస్వరూపత్వాత్, స్వభావవర్ణనంచ వస్తునాం ప్రకృతం చేత్తద్వస్తుని ప్రత్యక్ష మివ దర్శయిత్వా సహృదయమనాంసి నితరా మాక ర్నతీతి తస్యా అతీవ చమత్కారిత్వా త్తామేవ ప్రథమమాహ—

“నానావస్థం పదార్థానాం రూపం సాక్షాద్వివృణ్వతీ-” ఇతి॥ కావ్యదీపిక.

కావ్యదీపికాకారుఁ డన్నింటిలో స్వభావోక్తియే మిక్కిలి యుత్తమై తమ మైన దని చెప్పినాఁడు. రుద్రటుఁడు స్వభావాదులు నాలుగే ముఖ్యము లగునలంకారము లనియు, దక్షిణ వన్నియు నీనాల్గింట నంతర్భవించు ననియు “ఏషామేవ వికేషా అన్యేభవన్తి” యనుమాటచేఁ జెప్పియున్నాఁడు. కానఁ గొన్నియలంకారములకు స్వభావోక్తిమూల మని తేలినది. కాని యన్నింటికిని స్వభావోక్తియే మూల మని నామతమును నిరూపింతును.

స్వభావాఖ్యానమున కొక్తచారుతయే కాక ప్రత్యక్షీకరణమును శో భాధాయకము, అప్రత్యక్షవిషయములను గూడఁ బ్రత్యక్షీకరించు కవియే కవి. అట్టిస్వభావోక్తియే స్వభావోక్తి. ప్రత్యక్షీకరణము లేనిస్వభావోక్తి యలంకార ము కాఁ జాలదు. దీనితత్త్వమును బాగుగ నెఱిగిన యాచార్యుడండి “నానా వస్థం పదార్థానాం రూపం సాక్షాద్వివృణ్వతీ ।” అని చెప్పు తెంతయు సమం జనము. కావున నాలక్షణమునే మనము స్వీకరింతము. కవి స్వభావవర్ణనమున నిపుణుడైనను, అప్రత్యక్షవిషయములను బ్రత్యక్షీకరించు సామర్థ్య మాత నికి లేనిచో నాతని స్వభావోక్తియేమియు రాణింపదు. అట్టిసామర్థ్యమును భగవంతుఁ డందఱికి ననుగ్రహించియుండలేదు. అట్లు చూపించుకవులు కాళి దాసప్రభృతులు ముగ్గురు నల్లరే కలరు. చూడుఁడు.

“గ్రీవాభంగాభిరామం ముహూరనుపతతి స్వంధనే బద్ధదృష్టిః

పశ్చాద్ధే న ప్రవిప్ల శృరపతనభయా ద్భూయసా పూర్వకాయమ్ ।

దర్భై రధావలీక్తై శ్రమవివృత ముఖ భ్రంసిభిః కీర్ణవర్షై

తస్యోదగ్రఘ్రతాన్ ద్వియతిబహుతరం స్తోకముర్యాం ప్రయాతి ॥

[శాకుం.

[పెనుపెంటనే వచ్చురథమును సొగసుగ మెడవంచి చూచుచు, శరప తనశంకచే (వెలుగుచే) ముడుచుకొనిపోవుచు, నలసలుచే నోరు తెరువఁబడ నం దుండి సగముసగము కొఱికినదర్బలు జాఱియంతటను జాఱుచుండ నాలేఁడ్డి

భంగున కుప్పిగంతులు వేయుచున్నది. (అవలీలగఁ బాటిపోవు చున్నదని భావము.)]

ఓపాతకమహాశయా ! భీతిలి పాటిపోవు నామృగపోతమును రక్షింపుము. దానిగమనమును బరికింపుము. జాగ్రత్త. జాగ్రత్త. కనుమూసి తెఱచు నంతలో నది కడుద వేగఁగలదు. ఏ మట్లు వింతగఁజూచుచున్నావు ? ఆమృగపోతము నీకుఁ గనుపింపనేలేదా? దానికేమి, ముందుమార్గమునుండి ప్రక్కకు మఱలిపోయి. అవిగో ! అవిగో ! ఆవచ్చుచున్న యశ్వములు మనలను ద్రోచ్చిపోఁగలవు. చూడు మనెల్లఁన్నవో !

ముక్తేశ్వరశ్శేష నిరాయతపూర్వకాయాః

నిష్ఠమ్మచామరశిఖాః నిభ్రతోర్ధ్వకర్ణాః

ఆత్తోత్థితై రపి రజోభి రలఙ్ఘనీయాః

ధావం త్యమీ మృగజవాక్షమయేవ రథ్యాః ॥

[శాకుం.

[సారథి కల్లముల విడిచినంతనే మిక్కిలి సాగినవై చలింపనిచామరములవంటి శిఖలు కలిగి (కేసరములు) చెవుల నిక్షేపబడిచి, దామెగురఁగొట్టిన ఘోరికంటెను ముందుగ నుండి (ఘోరినతిక్రమించిన) న యీరథాశ్వములు లేడిపరుగుం గాంచి పంతముపట్టినవా యనఁ బరుగులిడుచున్నవి.

పాతకులారా ! తామెప్పుడైన నట్టియశ్వములఁ గాంచితిరా ? లేనియెడల వానిని క్షణమాత్రము కాంచుడు. తెప్పపాటుకాలముననే యవి మన దృష్టిపథమునుండి తప్పిపోఁగలవు. ఏ మనుచున్నారు ! పరాగమునఁ గంటికేమియు నగపడకున్నదనియా ? రండు. రండు. అదిగో రథము. దానినె క్కదము ఏమి ? రాజుకోపపడునేమో యని యనుచున్నారు ? కవిబ్రహ్మగారిహుకు మైనది. మనల నెవ్వరు నడ్డబాలరు. సావధానముగఁ గూర్చుంటిరా ! ఇంకఁ గనుఁడు.

“య దాలోకే సూక్ష్మం ప్రజతి సహసా తద్విపులతాం

ఋదధేవిచ్ఛిన్నం భవతి కృతసంధాన మివతత్ ।

ప్రకృత్యా యద్యక్రం తదపి సమరేఖం నయనయో

ర్నమే దూరే కిశ్చిత్ క్షణమపి న పార్శ్వే రథజవాత్ ॥ [శాకుం

[చూచుటకుఁ జిన్నదగునస్తువు వేగముగ నె పెద్దదగుచున్నది. సగము విచ్ఛిన్నమైనదియును సమముగ నేయున్నది, స్వభావమున వక్రమగునదియు

దిన్నగనున్న ప్లే యగడచుచున్నది. (మనకు) దూరమున నేమియులేదు. (అది వెంటనే సమీపించుటచేత) సమీపమున నేమియులేదు. (అది వెంటనేదాఁటచేత.) ఈరథవేగమే యిందుఁగారణము.]

ఏమనుచున్నారు ? రథవేగమునఁ దల తిరుగుచున్న దనియా ? కొలది కాలములోనే మన యాశ్రమమునకుఁ జేరుకొందము, భయము వలదు. క్షణ మాత్రమోర్చియుండుఁడు. జాగ్రత్తనుఁడి ! రథమునుండి పడఁగలరు- ఓహో ఏమో ఆఁగోచింసు చున్నట్లున్నది. చెప్పెదరా! ఏమనుచున్నారు? ఇట్టివేగము నెచటను గనలే దనియా ? మీ చెప్పఁజైనఁదైలుబండి నెక్కితిరా ? ఎక్కియే యున్నచో నిట్లు వింతపడరు.

ఇదిగో ! ఆశ్రమముఁ జేరితిమి. చాలఁగ నలసితిమి. కాన నిటక్షణ మాత్రము సేదఁ దేరుదము. ఆహా ! ఏమితపోవనము !

“ఆక్షిప్త మృషిపత్నీనా ముటజద్వారరోధిభిః

అపత్రై రివ సీవారభాగధేయోచితై ర్మృగైః ॥

సేకాస్తే మునికన్యాభి స్తత్క్షణోజ్జితవృక్షకమ్ ।

విస్రహ్భాయ విహక్తానా మాలవాలామ్బుపాయినామ్ ।

ఆతపత్యయసంక్షిప్తసీవారాసు నిపాదిభిః ।

మృగై ర్వైతరోమథ ముటజాజ్ఞణభూమిషు ॥

[రఘు.

[మునిపత్నుల సంతానములవలెనే యున్నలేళ్లు పర్ణశాలద్వారముల నరికట్టి నివ్వరిధాన్యములఁ దినుచున్నవి. మునికన్యలు చెట్లకుదుల్లయందు నీళ్లు పోయఁగాఁ, బక్షులుత్రాగుటకువచ్చినవి, తక్కినచిన్న చెట్లకుఁగూడ నపుడునీళ్లు పోసినచోఁ పాటిపోవునేమోయని వారువానికి నీళ్లుపోయుట మానిరి. సాయంతన మగుట నెండపోవుటచే నెండఁబోసినసీవారము లొకచోనంగణభూమిపైఁ బోకపోయఁబడినవి. వానిచుట్టును లేళ్లు నెమరువేయుచుఁ గూరుచున్నవి.

ఆహా ! ఏమివనము ! మిత్రులారా ! ఎవ్వఁడె యామె చెలికఁజైలతోనట నున్నది ? ఆమె చెట్లకు నీగోవ్వి యలసినట్లున్నది. చూడుఁడు.

“సస్తంసా వతిమాత్రలోహితతతా బాహూ ఘటోక్షేపణాత్

అద్యాపి స్తనవేపథుం జనయతిశ్వాసః ప్రమాణాధికః ।

సస్తం కర్ణశిరీషరోధివదనే ఘర్తామ్భసాం జాలకం

బద్దే శ్రంసిని చైకహస్త యమితాః పర్వాకులా మూర్ధజాః॥ [శాకుం

[సేచనపుటముల నెత్తుటచే నామెచేతు లెట్టుగఁ గందిపోయినవి. భుజములు బాటిపోయినవి. నిట్టూర్పు లిప్పటికిని స్తనములకంఠమును బుట్టించుచున్నవి. కర్ణములందలి దిరిసెనలడ్డిన చెయ్యటలు జాటుచున్నవి. కొప్పు వీడిపోవ (సేచనపుతోందరచే) పెన్నెరు లొక్కచేతనే ముడివేయఁబడినవి.]

ఏమీ ! ఇది మఱియొకవనమువలె నున్నది. నిశ్చయముగ సీపర్ణశాల మఱొకటియే ! ఎవరచట జంపతుల వలె నున్నారు ! ఓహో ! తెలిసినది. నిశ్చయముగ వారు సీతారాములే. పాదకులారా ! వేగమరండు, పోవుగము ఏమందురా !

“కిమపికిసిపి మద్దం మద్దమాసక్తయోగా

దవిరలితకపోలం జల్పతో రక్తమేణ ।

అశిథిలపరిమృవ్యాప్తతైకైకదోష్ణో

... ..

[ఉత్తరరామచరిత్రము.

(ఎప్పువ ఆసక్తితో నడతెగకుండనుండు రీతి మెల్లమెల్లగ నేమేమో చెప్పుకొనుచు నిరువురిచెక్కిళ్లను మిక్కిలి దగ్గఱించుచు శిథిలముకాని బిగి యారు కౌఁగిటియం దుద్యోగించు బాహువులుకలవాడై) మిక్కిలి యానందమునఁ దేలుచున్న యాదంపతులు మనలఁజూచినచో వారియానందమునకుఁ దప్పక యంతరాయము కలుగును. మఱియు, సుఖపరవశు లగుదంపతులృగించి నిలుచుట తప్పకాదా మఱి?

ఏమనుచున్నారు ? వెనుకటివనములో నేమో కోలాహల మగుచున్న దనియా? అచటికి మఱల వెళ్ళవలె ననుచున్నారా? సరే. రండు. అయ్యో! ఇదేమిది? శకుంతల సత్తవారింటి కంపుచుఁ గణ్వుఁ డిట్లేడ్చుచున్నాఁ డేమి? ఏమీ? మునులుకూడ విచారించుటకలదా ! అతఁడేమనుచున్నాఁడు?

“యాస్య త్యద్య శకుంతలేతి హృదయం సంస్పృష్ట ముత్తంతయా
కంఠః స్తంభితపాషపవృత్తి కలుష శ్చింతాజడం దర్శనమ్ ।

వైక్లబ్యం మమ తావ దీదృశ మహా స్నేహ దరశ్యాకసః

పీడ్యస్తే గృహిణః కథం ను తనయా విశ్లేషదుః ఖైర్నవైః॥”- శాకుం

(శకుంతల అత్తవారింటికిఁబోవునని యాత్రము మొదలైనది. స్వరము గద్గదికమైనది. చింతచేఁ గన్నులకేమియుఁ గన్పింపకున్నది. అడవిలో ముక్తు మూసికొని భవముచేసికొనుచున్న మునిగి- నాకు, కొంతకాలము పరిచయము

వలననే యింతటిదుఃఖము కలుగుచుండఁ దమయాశుఁబడుచులను నొత్తగ నత్తవారిండ్ల కంపుగృహస్థులు సరాగు లెల్లు పరితాపమునఁ బీడింపఁబడుదురో కదా!)

ఈదృశ్య మొంతటిజాలి కలుగఁజేయుచున్నది! ఇచట నుండదుఃఖము కలుగుచున్నది. పాఠకులారా? రండు. మఱియొక యెడకుఁ బోవునము.

చూడుడు. అదిగో; రాజుగారిదర్బారు. దుష్యంతచక్రవర్తి యాసీనుఁడై యున్నాఁడు. చూడుడు. దూరమున శకుంతలయు, మునికుమారులును గలరు. కనుడు. దుష్యంతుఁ డేమచుచున్నాఁడు! అయ్యో! అయ్యో! గాంధర్వవిధిని వివాహమాడియు, శకుంతలను దా నెఱుంగఁడట! మునికుమారులో- తమదగ్గఱగ నామెఁ జేరసీయకున్నాఁడే. పాప మా యబల యేమిచేయుగలదు.'

“ఇతః ప్రత్యాదేశాత్ స్వజన మనుగచ్ఛం వ్యవసితా

ముహూ స్తిష్ఠే త్యుచ్చై ర్వదతి గురుశిష్యే గురుసమే ।

పునర్దృష్టిం బాష్పప స్రవకలుషా మర్చితవతీ...”

శాకుం

(రాజు తిరస్కరించుటచేఁ దమచారిని జేరఁబోయి, “ఉండుండు” మని తండ్రి గారిశిష్యుఁడు కఠినముగఁ బల్లి నేమియుఁ జేయలేక తిరిగి రాజునెడ బాష్పములునిండిన దృష్టిని బ్రసరింపఁజేసిన దా శకుంతల.) ఓయిదుష్యంతా! నీవు పాపాణముకంటెను గతిఁబడవు. అమాయక యగునీబాల నిట్లు తిరస్కరింపు టొప్పుగునా?

మఱి యొక రంగమిది. దుష్యంతుఁ డవగతశకుంతలావృత్తాంతంబై తన్నునిందించుకొనుచు మారీచాశ్రమమునఁ బ్రవేశించును. అప్పు డట్లనున్న శకుంతల

“వసనే పరిధూసరే వసానానియమతౌమసుఖీ ధృతైకవేషిః ।

అతినిష్ఠ రుణస్య శుద్ధశీలా.... దీర్ఘంవిరహానతం బిభర్తి॥ (శాకుం

(మిక్కిలిముఱికిపట్టిన బట్టకట్టకొని, ఉపవాసములచే మొగమెండిపోవ, నొంటిబడనే చాల్చి దుష్యంతుఁడు కారణముకాఁగా నాశుద్ధశీల యగు శకుంతల విరహానతమున నున్నది.)

అమృత్యు! అవగతమైనది. ఇదియంతయు స్వప్నావస్థ. మనకవి యన్నియు నప్రత్యక్షవిషయము లయ్యును దృఢకవితానైపుణ్యమునఁ బ్రత్యక్షీకరించి

నాఁడు. అందు స్వభావోక్తియే యుండుటచేత వాని కాగౌరవము కలిగినది. కాన నీశోభస్వభావోక్తి తేనివోటఁ గలుగ నేరదు. “అయ్యా! మీరీపైశ్లోకములలో నేదో యొకశోభ యున్నదని చెప్పుచున్నారే ఆశోభయేమిటి “అని పాఠకులు ప్రశ్నించుచో సమాధానము చెప్ప మాతరముకానేరదు. రసాస్వాదపరు లగుసహృదయులే దానిని నిర్ణయింతురుగాక!

అప్పయదీక్షితులవారు తమచిత్రమీమాంసయం దుపమాలంకారమే సర్వాలంకారమూల మనిచెప్పియున్నారు. బాగుగ విమర్శించినచో స్వభావోక్తియే సకలాలంకారజీవాత్మభూత మని యంగీకరింపవలెను. వారుపమలో వన్నియలంకారములను జాలవఱ కిమిచ్చియున్నను స్వభావోక్తి నిముడున క్లిగవర్పలేదు. ఉపమలో స్వభావోక్తి యంతర్భవింపదు. స్వభావోక్తియం దుపమ యంతర్భవించును. కాన వారిమతమున ను స్వభావోక్తియే యుత్తమము. స్వభావవర్ణనము లున్నకవితకే గౌరవమెచ్చవ. అతిశయ మంతటి యుత్తమముకాదు. నడుమఁ గొంతకాలమున నతిశయోక్తికి గౌరవము కలిగినను, ఇక్ష్ణులమున నతిశయమును లెక్కచేయరు. ఉన్నదున్నట్లుగఁ జెప్పి యం దుసారభ్యమును, సౌందర్యమును మేళవించుటయే యిప్పటివారి కవితావధి. స్రావ్యకాలమునఁ గూడ నట్లే యుండెడిది.

స్వభావోక్తి యన్నియలంకారములందును గలుగుటను గొంచెముగ నిరూపింతును. “చంద్రునివలె ముఖముకలదు. (ఉపమ.) 2 ముఖము చంద్రుడే (రూపకము) 3 ముఖమునకుఁ జంద్రుడే సాటి. చంద్రునకు ముఖమేసాటి (ఉపమేయోపమ) 4 ముఖము చంద్రుడనియే యూహింతును. (ఉత్పేక్ష) 5 ఈనెల నెలకాఁడు వనితాముఖమే నెల (అపహ్నుతి). 6 చూడు; నల్లకలు వలనుండి వాడికోలలు వెడలుచున్నవి (అతిశయోక్తి)” ఇవి యుపమేయోపమాసములకు స్వాభావికమగుధర్మము లేకయుండనేరవు. కాన వీనియందు స్వభావము కలదు.

(సాయంకాలవర్ణనమున) పర్వములును, పైర్విణిముఖములును ముకుళించుచున్నవి (తుల్యయోగిత) శక్రపులతోఁగూడ నారాజుగారికీర్తి దిగంతము లకేఁగెను (సహోక్తి). ఖలులు లేకుండుట నీరాజుగారిసభ ప్రకాశించుచున్నది (విరోధి). రాహువధూకుచములను వ్యర్థమొనర్చిన విభునకు నమస్సు (పరాయోక్తి). స్వభావోక్తులేకాని వేఱుకాదు. “మనదధిపము

జ్వలించుచున్నను హృదయమున స్నేహాత్మయముకాలేదనువిశేషోక్తియు, కఠినములు, వాడికలవి కాని యస్త్రములమరుఁడు లోకముల జయించుచున్నాఁడనువిభావనయు, 'వచనచమత్కారముకలస్వభావములేగదా! "రక్తం డగుచుండ్రముఁ డైంద్రీముఖమును, జంబించుచున్నాఁడను సమాసోక్తి యథాంతర విశిష్టస్వభావోక్తియే. పక్షులలో నింపునికంటె వేరొకనినేమియుఁ గోరని చాతకమే భస్మచ"ను నప్రస్తుతప్రశంస స్వాభావికము, దానివలనను బ్రస్తుతమగుస్వాభావికమే చెప్పబడును.

"త్రైలోక్యమునుండియు నున్నతిగానుటకుఁ బండితులు వంగినదచుచున్నా"రనువిచిత్రమును, "ఈమె గతబలసేతుబంధన మొనర్చె"నను లలితమును "మహాత్ములకు ససాధ్యమేమి?" అను సద్ధాంతరన్యాసమును, బ్రస్తుతవర్ణన నిబద్ధము లగుట స్వాభావికము లనిచెప్పనొప్పును. కాన సంతటికిని మూలము స్వభావోక్తి యనియే మామతము.

ప్రాచీనాలంకారికులు స్వభావోక్తికే యచ్చైః స్థానము నిచ్చికవులకుఁ బ్రోత్సాహముచేయుటచే వారు స్వభావనిబద్ధము లగుసద్ధాలంకారములను వాడియున్నారు. కావుననే వారికీర్తి జగమెల్లెడ వ్యాపించినది. పాశ్చాత్య పిదవ్యత్పకాండులు వారిగ్రంథములకే గౌరవ మొసఁగిరి. అతిశయోక్తి యన వారికేమాత్రమును రుచింపదు. వారికేకాదు. సామాన్యముగ నందఱికి నని చెప్పవచ్చును. కావున, నడిమికాలపుగ్రంథముల కంతటిగౌరవము కలుగలేదు. రసపరతంత్రుఁ డగుకవి యతిశయోక్తి నంగీకరింపఁజాలఁడు.

అథాలంకారములు కల్గి-అందు స్వభావోక్తి యెక్కుడుగ నుండి, లలితపదబంధురమై, యర్థకాఠిన్యములేక యుండుకవితనే మనపూర్వ లాదరించి యుండిరి. కాని, పరిణామ మనునది ప్రకృతిసిద్ధ మగుటచే నది మనవాఙ్మయమునందును బ్రవేశించి యతిశయమూలకాలంకారముల ప్రతిభ యొక వెలుగువెలిగించినది. స్వభావోక్తి మూలఁబడినది. సౌశబ్ద్యము తిరస్కరింపఁబడినది. శబ్దాలంకారపద్ధతియే స్వీకృతమయ్యెను. ఓజోగుణమువన్నె కెక్కెను. హనుమన్నాటకానర్థ రాఘవాదిదృశ్యకావ్యములలోఁ గూడ నెంతటి రసభంజకముగ నతిశయములును, శబ్దాలంకారములును నిరూపింపఁబడినవో చూడఁడు. అట్టియెడ శ్రవ్యకావ్యముల సంగతి వేఱ చెప్పువలయునా?

కాన స్వభావోక్తినే యవలంబించి మనప్రాచీనులమార్గమును ద్రొక్కుటయే యుత్తమ మని నాకుఁదోచుచున్నది.

మిత్రప్రబోధము.

—కవితావిసోద- అల్లంసెట్టి అప్పయ్యగారు, పోదురు—

- ఉ. శిష్టవ ర్ణ్యభోధితవిశిష్టసనాతనమార్గగామివై
కష్టసుఖంబు లాత్మకృతకార్యములంచుఁ దలంచి యన్నిటం
దుష్టివహించి నిర్దళితదోషుడవైన నొకప్పు డింతయున్
భ్రష్టముకాదు నీవిమలభావవికాసరూపంబు మిత్రమా !
- సా. అస్తాకంబగు తత్త్వబోధనకళావ్యాసంగ మాసన్ధూ
పాస్త్రం గాని లభింపనేర దది సంప్రాప్తంబు నీకైన వి
ధ్వస్తాఘండువు వై జితేంద్రయుడవై నర్తించి యాశాలతా
విస్తారంబును న్రంచి సత్పథము నన్వేషింపవే మిత్రమా !
- శా. నీయజ్ఞానము మాని యస్థిరసుఖానీకం బపేక్షింప కా
క్లేయంబైన యఘాఘము జ్వాలంగ యత్నింపందగున్ దాన ను
క్రేదాయకమా ! మదుక్తులను నీచిత్తంబులో నిల్పుమీ
మాయామేఘసమీరణం గొలిచి సేమంబుండుమీ మిత్రమా !
- ఉ. ఈసచరాచరంబులు మహిం జనియించినవౌట నెన్నఁజేన్
వాసిదొఱంగి కూలు టది వాస్తవ మానని నీ వెఱుంగవే ?
గాసిలనేల వై జమది గావున నిశ్చలతత్త్వచింతనా
భ్యాసుడవైన నీకు బహుభంగుల మేలు లభించు మిత్రమా !
- శా. శ్రుత్యంత శ్రవణానుమోదమతి సంశుద్ధాంతరంగుండ వై
యత్యంతం బగుసాధనంబున నగణ్యప్రాభవం బండియున్
నిత్యానిత్య పదార్థచింతన మహానిర్విద్రభావంబు మై
నత్యాశ్చర్యఫలంబు నంది సుఖవై హర్షింపుమా మిత్రమా !
- శా. ఆద్యంబున్ నిరవద్యమున్ బుధజనాత్యంతానుమోదంబు, స
ద్విద్యావేద్యముఁ జిద్విలాస మగు నవ్వీఖ్యాతతేజోమయం
బుద్యద్భీతి నుపాస్తిసేయు మదె నీకుతానహసంపాదనం
బుద్యోగింపుము తొల్లి దుర్విషయవాదోల్లంఘనన్ మిత్రమా !

సంస్కృతదూతకావ్యోత్పత్తివికాసములు.

యాయూశ్చి వేంకటవీరరాఘవాచార్యులుగారు,

(గతసంచికావశేషము.)

9. శ్లో. కృత్వాకార్యం మమపున రిదం క్రిమేనాం చ లభ్యా
ప్రత్యావృత్తిః పునరపి (సఖే కా) నైయా సజ్జతః సఖో
చేతో రమ్యే విహర సలితే స్వేచ్ఛయా నిమ్నగానా
మవ్యాపన్నా విహగయువయో రస్తు సంయోగలక్ష్మీః.

ఇతి శ్రీ భట్టవామరస్య కృతిః హంససన్దేశః సమాప్తః.

LVII హంససన్దేశము—61 :—ఇందు వేదాంతాక్షకము లగు 110

శ్లోకములు గలవు. గ్రంథకర్తనామ మచుపలభ్యము. ఈ కావ్యము దార్శనిక
వస్త్రావృత్తి మైనప్పటికి సరళకవితాసురభిళ మని తోచెడిది. సంస్కృతసాహిత్య
పరిషత్తు ప్రెస్ కలలో నుచ్చేదింపఁబడిన యీ కావ్యాద్యశ్లోకము నుదాహరించెద.

శ్లో. కచ్చి నాయామృగవశగతః కర్షణా ముహ్యమానో
భక్త్యా శమోభి శ్చరణగతయా ముహ్యమానో నిషణ్ణః
రామో య ద్వజ్జనకసుతయా దణ్డకారణ్యభూషా
క్షే ప్రే2-ప్రాప్తే క్వచన పురుషః కల్పయామాసవాసవ్.

LVIII హంససన్దేశము—62 :—రఘునాథదాసకృతము.

LIX హంసదూత—63 :—కవీంద్రాచార్యసరస్వతి నిర్మితము. ఇందు 40
శ్లోకములు గలవు.

LX హృదయదూత. 64:—భట్టహరిహరనిర్మితము. వస్త్రావృత్తిలకావృత్తా
త్తకము.

61. "Journal of the Royal Asiatic Society" 1884 ; P. 450.

62 "వంగసాహిత్యపరిచయము" 850 పు. [D. C Sen]

63 'A Classified List of Sanskrit Manuscripts in the Palace Library at Tanjore'. Burnell, P. 1637.

64 A "Handschriften verzeichnisse der Koniglichen Bibliothek" Weber, I, no 571 (b) P. 227, No. 3087 of 'Ratnasamuchchaya' a comprehensive & classified catalogue of Skt. books—Mehr Chand Lachhman Das, Lahore 1928 also supplement to the same, P 48 ; No. 32. This Kavya has been published in Bombay.

—: కాళిదాస మేఘదూతకుఁ బరిపూరణ గ్రంథములు. :—

కాళిదాసీయ మేఘదూతకు సభునాతనన్వితము లగు పరిపూరణ గ్రంథములు (Notes) మూడుగలవు. i మర్థికల్ రామశాస్త్రి రచిత “మేఘస్వతి సర్గము.” (ii) వైశ్యోక్త్యమోహనగుహనియోగికవిక్రేత “మేఘదాత్యము” (i) స్వత్రకోరాడరామచంద్రవిద్యచ్ఛనికృత “ఘనవృత్తము.”

I.XI “మేఘస్వతి సర్గ (65) మతిమనోరంజకముగా నున్నది. ఇందు యక్షస్త్రీ నిరభర్తయై వృత్తాంతమును వివినవెంటనే శత్రువృత్తరూపముగ నామేఘునితోడనే తనస్థితియుఁ దనకుటుంబపరిస్థితియు వర్ణించి చెప్పెను.

I.XII “మేఘదాత్యము (66)న యక్షస్త్రీ తనభర్త వ్రవాసశిక్షను దొలంగింపునుని కుబేరుని బ్రాస్థించుట, కుబేరుఁ డాపెను సఫలీకృతమనోరథం జేయుట, యక్షయక్షస్త్రీ సమాగమము సభివర్ణింపఁబడెను.

I.XII *ఘనవృత్తము—67 “తత్సందేశం జలధరవనోద్వివ్యవాచా చచక్షే” “శ్రుత్వా వార్తాం జలదకథితాం తాం ధనేశోఽపి సద్యః” అను శ్లోకద్వయముతో మేఘసందేశమున సంక్షేపింపఁబడిన మేఘుని యల కానగర్యాగమనము ప్రస్తావనపేదనము, యత్రోంగనాస్థితి, తచ్చుభవాత్తాహరణము, శాపాంతమున యక్షయత్రోంగనాసంగమము మొదలగుసంశయములు] ఘనవృత్తమున విపులీకరింపఁ బడినవి. సందేశమును మాత్రముం దెల్పును గావునఁ గాళిదాసుని కావ్యము మేఘసందేశమనఁ బడియెను. యక్షసందేశశక్తివణానంతరము మేఘుని వృత్తాంతముం దెల్పుఁగావునఁ బ్రకృతకావ్యము ఘనవృత్త మనఁబరఁగును. మహాకవి కాళిదాసుఁడు సీతను గుఱించిన హనుమత్సం దేశమును మనస్సున నుంచుకొని మేఘసందేశమును రచించినట్లులే రామచంద్ర, కవియు నగ్రాని ననుసరించి “గంభీరేణ స్తనితవచసా భవ్యపాత్రం వధూతీ భావఛ్ఛేతి స్ఫుట మకథయ ద్రామమే వాంజనేయః” అని రచించె.

65. జయాలయముద్రాలయము, మైసూరు. 1923.

66. Sival & Co., 25, Riv Bagan St., Calcutta, 1909

67. కవియోక్తపాత్రు లగు శ్రీనారాధ రామకృష్ణయ్యగారిచేఁ గవిజీవితము, క్షితిక, ఆంధ్రపద్య, టీకాతాత్పర్యములతోఁ బ్రకటితము. ద్వితీయముద్రణము— రామమోహనముద్రణాలయము, ఏలూరు. 1917.

పూర్వమేఘమునఁ గాలిదానుఁడు “మార్గం తావ చ్ఛృణు కథయతే” అని యలకానగరికిఁ బోవుమార్గముం జెప్పమిషచేఁ దనయప్రతిమవర్ణనాకౌ శలముం జూపెను. ఉత్తిరమేఘమున నలకానగరరామచేయకమును, యక్షస్త్రీ విరహోవస్థయు, సందేశముం జెప్పి రెండుశ్లోకములతో హతాత్తుగా ముగించెను. మేఘసన్దేశరసాస్వాదన పరాయణులు కథ నామూలచూడము విన నుత్తంతతు లగుటంజేసి యంతదనుక రమ్యమై వారినానందార్ణవమున షోలాయమా నము గావించుచుండిన కావ్యమును రెండుశ్లోకములతో విధిలేక మూయవలసి వచ్చెఁ గదా యని పరితప్తహృదయు లగుదురు. ఘనవృత్త మట్టియసంపూర్తి కథను బూర్తిచేసి యక్షయక్షాంగనా సమాగమ ప్రకారముం జెల్పి వారి కుచ్చితోపశమముం జేయును.

ఈకావ్యము ద్విసగ్ధాత్మకము. ప్రబంధాది ప్రక్రియారూపమున మొదటమూఁడు శ్లోకములు (అమందాక్రాంతములు) గలవు. పిమ్మట మొదటి సగ్ధమున 92 మందాక్రాంతావృత్తములు గలవు. రెండవసగ్ధమున 83 శ్లో॥ గలవు. ఇందు 72 శ్లో॥ మందాక్రాంతములు, మిగిలినవి వివిధవృత్తములు. ప్రబంధప్రక్రియలోఁ గవి యిట్లులు వ్రాసియున్నాఁడు:—

శ్లో. శ్రీ కాలిదాసకవిరాజవిక్రుప్తమేఘ
సందేశకావ్యపరిపూరణలాలసామే
సర్వేష్ఠితప్రణయనక్షమకల్పవల్క్యా
సూనై స్వయత్నరచితైరుపశోధనంస

శ్లో. జానన్నపీదమనిశం మనసోఽనశత్వా
త్తిత్పారణే పరినివర్తయితుం నదక్షః
కావ్యం కరోమి ఘనవృత్తపదం మహంతో
మృష్యన్తు సాదరధియూ దయయా విలోక్య॥

ఈకావ్యమునందలి యొండురెండు శ్లోకముల నుదాహరించెదఁ.

1 శ్లో. ఇత్యుక్తోసా సపది జలదస్తేన దీనాత్మనాలం
శ్రుత్వా కామం సరసహృదయ ప్రాగ్రణీత్వాత్ప్రహృష్టః
లోకేదీనావన మనుపమం పుణ్యమాదత్త ఏవం
సంతః ప్రోచు స్తదిహహి మయా తోషణీయ స్సఖామే. 1 స. 1 శ్లో.

2 శ్లో. వల్లి ర్వన్యా రుచిరకుసుమ స్తమగుచ్ఛాభిరామా
యాతాయాతప్రసవవిలసత్సుష్మలిః పులిరమ్యాః
హీరాంకురస్ఫురణముకుళా శృంగదాలోక్యరాగీ
ప్రీత్యశ్వానైర్జితకిసలయం దూషితం దంతచేలమ్. I. 39

3 శ్లో. కాలేక స్థిం శ్చ న రతివిధా భేదత సన్నిప్త సక్తం
లాఘోరాగం హృదయకలితం మత్పదాహోపితం చమ్
సందర్శ్యవం పదవిసరణం కిన్ను తే యుక్తమా
త్యక్త్వా వ్రీడా చకితమనసం మాం నినాయాతిమోదమ్. II స. 31 శ్లో*

—: దూతకావ్యోత్పత్తి:—

[ఈవ్యాసరచనమున ప్రీమత్పండిత చిన్తాహరణచక్రినర్తి కావ్యతీర్థుల
యీంద్రన్యాసమే కాక, ‘సంస్కృతసాహిత్యపరిషత్తు త్రిక’ లోఁ బ్రకటింపఁ
బడిన దూతకావ్యవిషయక మగు నాయనవ్యాసము (VIII సం. 4 సం.
అగష్టు 1927) కూడ నుపకరించినది.]

సముపలభ్యదూతకావ్యములలోని కెల్లఁ గాని వాసకృత “మేఘదూత”
యే ప్రాచీనతమము. రచనాపాటవముచేతను, భావభాషాసమావేశకాశిలము
చేత నీ కావ్యరాజము, సంస్కృతసాహితీసామ్రాజ్యమున కధీశ్వరత్వము వహిం
చుచున్న దని చెప్పనగును. ప్రియుఁడు తనప్రాణప్రియకుఁ గాని, ప్రియురాలు
తనహృదయేశ్వరునకుఁ గాని యచేతనపదార్థముచేఁ బ్రేమసందేశము పంపు
ట దూతకావ్యములయందలి ‘కథాబీజము’. ఈదృశప్రణయసందేశప్రేషణమే
దూతకావ్యముల ముఖ్యలక్షణము. విచిత్ర మగు నిట్టి యను తమకవితాభావ
విశేషము, నీదృశమనోహరకావ్యనిర్మాణకల్పన మహాకవి కాళిదాసోపజ్ఞాసము
దూభూతములో, లేక పురాణోపవర్ణితాఖ్యానములనుండి కాని, గ్రన్థాంతరముల
నుండి కాని సమధిగతములో నిశ్శంకనీయముగఁ బ్రతిపాదించఁజాలము. కాళి
దాసునికంటెఁ బ్రాక్షనకాలమునఁ గూడ నచేతనములకు దూతత్వము కల్పిం
పఁబడియే యున్నది. పలులసనిధమునకుఁ గుర్తురరూపముతో నున్న “సరమ”
ను దూతగాఁ బంపుట ఋగ్వేదోపనిబద్ధమైయున్నది. (X మం. 108 సూ.)

భారతవర్షియేతిహాసము లగు శ్రీమద్రామాయణ మహాభారతములలో
హేతువాదవిశేషశూన్యము లగుప్రాణులు ప్రేమసందేశములఁ దీసికొని వెడలి,
దూతకార్యమును నిర్వహించినట్లులు వర్ణింపఁబడియున్నది. సీతానేత సీతాని

కమునకు [V. కాం. 44 శ్లో] నామే యాయసయొద్దకు [V. కాం. 40 శ్లో] ను హనుమంతుని సందేశహరునిగాఁ బంపుట యాదికవికోకిలముచే వర్ణింపఁబడియున్నది. నలునిసన్నిధినుండి వచ్చిన రాజహంసమును దిమయితి తీసిగ నలసవిధమునకుఁ బంపుట మహాభారతములో [III ప. ౩౩౩1—2] నుప వర్ణింపఁబడియున్నది.

పూర్వోక్తాశ్రిత గ్రంథములలో దేనియందును వివేక హాస్యము లగు సామాన్యజంతువులు దౌత్యమునకు నియుక్తములు గాలేను. వార్తాహరణము నకు నియుక్తము లగునీజీవము లన్నిటికి మనుష్యవాక్కు, నించుక హేతువాద వివేకము మొదలగు నస్త్రకృతశక్తు లున్నట్లులు వర్ణించఁబడించుట నెఱవేరినట్లు లచేతనములు వార్తావాహకములుగా నియోగింపఁబడినట్లులు వర్ణించుట యందుత్తమకవితావైధవము మృగ్యము. ఆయినప్పటికి నీపురావోదితవిషయము లు కాళిదాసు సీదృశకావ్యనిర్మాణమున కుచ్ఛుభునిగాఁ జేసె ననుట యసంభవము కానోపదు. ఈవిషయము నాతఁడే “ఇత్యాఖ్యాతే” అను నుత్తరమేఘ శ్లోకమున సూచించియున్నాఁడు. అందుచే “మేఘదూత” రచనావసరమున జానకియొద్దకు జానకీజాని హనుమంతుని దూతగాఁ బంపుట కాళిదాసుని దృక్పథమున నుండె నని యెంచనగు. వ్యాఖ్యాతృసార్వభౌముఁడు, మ. మ. కోలాచల మల్లినాథసూరియు సీసందర్భమున “సితాంప్రతి హనూమత్సందేశం మనసి నిధాయ కవిః కృతవాక్” అని పరంపరాగత మగు నొక జనశ్రుతిని వ్రాసి యున్నాఁడు. తత్ ప్రాక్తనవ్యాఖ్యాత యగుదక్షిణావర్తనాథుఁడు గూడ “మేఘదూత” వ్యాఖ్యారంభమున సికావ్యనిదానము నిట్టులే సూచించియున్నాఁడు.

కాళిదాసునకుఁ బూర్వము భారతవర్ణమున, నితరదేశములలోఁ గూడ దూతకావ్యముల కనురూపము లగుగ్రంథములు గలవు. “కామవిలాప” సంజ్ఞక బౌద్ధజాతకము [297 సంఖ్య] లో నార్తుఁ డగు నొకానొక కాముకుఁడు, చేతన మైనప్పటికి జ్ఞానలవళూన్య మగువాయసమును దనప్రాణప్రియ సవిధమునకు దూతగాఁ బంపుట వర్ణింపఁబడియున్నది.

* “కామవిలాపజాతకమ్” [297 సం] “తంకణపురి సంబంధసూతే ఉత్తాసేసుం సోతత్థణిసిన్నో గచ్ఛంతం కాకం దిఖా తాన ఖరం పితం వేదణం అగణే త్వా పియధరియాయ సాసణం పేసేతుం కాకం ఆమన్తోన్తో ఇమా గాథాఅహం

“ఉచ్చేసకుణ ఓమాణపత్తియాణ విహజ్జమ బజ్జసిభోత్వం వామరుం చిరం భోసాకరస్సతి ఇదం భోసా నబాణాతి అసిం సత్తి ఇచఓడిడతం సాచణ్ణీ కాహతికోథం తన్నే తవతి నో ఇథ పీస ఉప్పలసన్ధాహో చీఘ్రిం ఉన్నీసకే కతం కాసియఃచమురుం వణ్ణం తప్పదు ధణకామియా” *

నాగార్జునాచార్యుని “ప్రశ్నామూల శాస్త్రోక్తి”కు- చీనా (Chinese language) భాషానువాదకానుఁ డగు ‘Iisu kan’ అను నాతఁడు, శ్రీ. శ. ద్వితీయశతాబ్దిలోనే [196—221 శ్రీ. శ.] మేఘదూత్యముం గల్పించి యు న్నాఁడు. ఒకానొక నారీమణి తనప్రాణేశ్వరు నొద్దికు మేఘుని దూతగాఁ బం పినట్లు లాతఁడు వర్ణించియున్నాఁడు. ఆకవి వాక్యముల కాంగ్లానువాదమునుల్లే ఖించెద.

“O Floating clouds that swim in heaven above
Bear on your wings these words to him I love”

[Giles: ‘History of Chinese Literature.’ Pp. 119—20]

ఈగ్రంథజాల మంతయుఁ గాళిదాసునకు సుపరిచిత మని యనుటకుం బ్రబలప్రమాణములు లేవు. ఆతనికి ‘చీనా’ కవి కావ్య మపరిచిత మని యనుకొనినను, సార్వజనీనము లగు పురాణజాతకములు తెలిసి యుండు నని మన మూహింపనగును. తక్కినవిషయముల కేమియన్నను, నచేతనదాత్యము నకై నను గాళిదాసున కీగ్రంథములు మార్గదర్శకము లని తోచెడిని.

దూతకావ్యప్రణయనప్రవృత్తి కాళిదాసోపజ్ఞాసముద్భూత మని యను ట కూడ నయుక్తము కాదని తోచెడి. ఏలన, హనుమంతునికి మానవ సా మాన్య మగుజ్ఞాన మున్నట్లులు, మహాభారతాంతర్గతనలోపాఖ్యానములోని హంసకు మానుషభాష, హేతువాదవివేచనము మొదలగు నప్రాకృతశక్తు లున్నట్లులు వర్ణింపఁబడుటయందుఁ గవితారససౌరభము శశవిషాణకల్పంబు. దీనికి భిన్నాభిప్రాయము లున్న వనినను, నీఘటములు కవికులగురువున కుప జ్వయము లగునంతటి యుత్తమకవితాసురభిళములు గానోపవు. శ్రీమద్భాగ వతము [X స్కం. 47 అ.] లో నభివర్ణింపఁబడిన ‘యుద్ధవదాత్యము’ 52 వ అధ్యాయములోని ‘వృద్ధద్విజదాత్యము’ను శృంగారరసవిషయకము లైనను; గాళిదాసున కివి యుపజీవ్యములూ, కాళిదాసానుకరణజన్యములూ యనువిషయ ము నేటివఱకు పిబుధధషణానికపోవలమునఁ బరిష్కృతి నంద లేదు. ఎట్లులెన ను గాళిదాసుని కావ్యమునందలి యితివృత్తము, భారతరామాయణముల

యందలి యీదృశవస్తువులకంటె రమణీయతలో సర్వగణ్య మనుటలో నానందము సందియము లేదు.

కాళిదాసమేఘసందేశసాధమునకు జాతకకథేతివృత్తము పునాదిపటి దని కొందఱు యభిచుతము. చైనికకవికృషిగూడ నీకావ్యసాధమున కాలంబమని చెప్పవచ్చును. ఈగ్రంథములోని యితీవృత్త మించుక భిన్నముగా వైనను భారతవర్షములో వ్యాపించియుండనోపు. తత్ఫ్రతి కాళిదాసునకు “మేఘసందేశ” రచనాకాలమున బీజాపూరిపణమునకైన నొకగుక యుపగ్రహమైన యుగాడ నోపు. ఈవిషయముల నిరంకుశముగా నిశ్చయపరచాలము.

కాళిదాసుని కవితాకల్పవల్లి యీకావ్యకల్పమహిమము లుపఘ్న సదృశము లనుట యాకవిసార్వభౌమున కావంతయు న్యూత నాపాదించును. ఖండాంతరకవులగ్రంథములలోఁ గూడ దీనికి సామ్యము గానవచ్చుచున్నది. ఆంగ్లనాటకనిర్మాతృచక్రవర్తి యగు “షేక్స్పియర్” (Shakespeare) మహాకవికిని, కవితాసాహితీసామ్రాజ్యలక్ష్మికి నధీశ్వరుఁడగు “మిల్టన్” (Milton) మహాకవికిని బూర్వగ్రంథము లుపజీవ్యము లైనవి. “షేక్స్పియర్” నాటకములలోపలి యొకఁడు రెండు నాటకములకు మాత్ర ముపజీవ్యగ్రంథముల (Source) విశ్వస్థాకము నిర్ణయింపజాలదయ్యె. తక్కిననాటకము లన్నింటికి నితీవృత్త మాత్రము పూర్వగ్రంథములనుండి స్వీకరించినదే. అంతమాత్రముచే నాతని కవితాప్రతిభలకుఁ గ్రీమార్కాకి గళంక మానహింపదు. అమెరికా ఖండమునందలి కవిశిరోమణి యగు “ఎమర్సన్” (Emerson) అను నాతఁడు “షేక్స్పియర్” కవి గూర్చి వ్రాసిన వ్యాసమున నిట్లులు వ్రాసియున్నాఁడు.

“Greatmen are more distinguished by range and extent, than by originality.

The greatest genius is the most indebted man.”

ఆంగ్లసారస్వతమునందలి యనేక మహాగ్రంథములకు విమర్శవ్యాఖ్యాదుల రచించినట్టి “వెరిటీ” ఏద్యాయుఁడు (A W Verity) “షేక్స్పియర్” యొక్క కవితోపజీననముగూర్చి యిట్లులు వ్రాసియున్నాఁడు.

“It is one of the common places of criticism that Shakespeare's works are not remarkable for originality of plot and incident. There are indeed, only two or three of which some original has not been discovered. Delineation of character, with the

treatment of incident as a medium of characterisation, is primarily what constitutes his supremacy." [Prof. Verity's ed. of "Hamlet". Intro. P. XII. 1926.]

“పెరిట్” పండితుఁడే ‘కామ్యనాటక’ మనఁ దగు ‘మిల్టన్’ మహాకవి గ్రంథము ‘కోమస్’ (Comus) యొక్క పీఠికలో, సీగ్రంథరచనావసరమున ‘మిల్టన్’ కవి కాధారభూత గ్రంథప్రసంగము నుపేక్షించుట కాని, యాయా గ్రంథము లీతనికుపజీవ్యములు కావని నిరసించుట కాని యామహాకవికి మహా జ్ఞాపాదకములు గా వని యిట్లు వ్రాసియున్నాఁడు.

“It is not doing Milton any real service to ignore or deny his indebtedness to these various sources. Absolute, unqualified originality is practically impossible. Literature is a series of echoes, and one of the tests of genius is to take inferior work and tune it to finer issues. Has the artist breathed fresh suggestion into things old? has he added things new? If we can answer ‘yes’ to each of these questions, his record is clear” [Prof. A W Verity's ed. of “Comus” Intro. P. XXXIII; 1914]

అభిజ్ఞానశాకుంతలము, రఘునాథము, కుమారసంభవము మొదలగు నవి రచించుటకుఁ గాళిదాసునకుఁ బురాణము లుపజీవ్యములు గా లేదా ! [ఈమయముంగూర్చిన విపులసమాలోచనమును మున్ముందుఁ బ్రకటింపఁబడెడి, మచ్చిత మగు ‘కవితాహరణవిచారము’—‘The Ethics of Plagiarism’ అను వ్యాసమునఁ గననగు.

విషయప్రదర్శనాపాటవము [Power of representation] మానవ శీలపరిశీలనావసరమున నిశితదృష్టి [Penetrative insight into human nature] మానవస్వభావవర్ణనాసందర్భమున సౌచిత్యము [Right and effective delineation of the characters of a poetic composition.] మొదలగు విషయములే, కవిప్రజ్ఞారత్నపటలికి నికషోపలములు. ఈలక్షణము లచేఁ బరీక్షించిన, మేఘదూతయం దేవేని పూర్వకవితానుకరణము లున్నను గేవలముఁ దత్కావ్యకల్పనముచేతనే కాళిదాసుఁడు కవితాసార్వభౌమపీఠము నలంకరింప నర్హుఁడని ఘంటాఘోషమునఁ జెప్పవగును. దూతకావ్యముల కుపజీవ్యము లనఁబడు పురాణములలో సీదృశఘట్టముల మందునకైనఁ గాన రాని యుత్తమకవితాలక్షణములు ‘మేఘదూత’ యందుఁ గానవచ్చుట లేదా? కాళిదాసునివలెనే విక్రమాదిత్యవిద్వక్తవిగోష్ఠి నలంకరించిన నవరత్నములలో

యావన్తోభావహావాద్య లయ్యలం, కృతుల నూపురాది వితతభూష
తాఁ దటస్థములు పికాదులు దండచ, క్రిములగతి నిమిత్తకారణములు.

వ. అం దాలంబన కుదాహరణము—

చ. మెఱుంగులపుంజ మీతరుణిమేను సుధాకరుకాంతిచేగ యీ
తెఱవశరీర మీయబలదేహము క్రొవ్విరితావిక్రోవి నా
నొఱవగు రుక్మీరమశి యుజ్జ్వలవాసవరత్న రావయై
మెఱసినగోపకృష్ణుఁడు సుమీ పొసఁగున్ హృదయేశ్వరుండుగాన్.

వ. మఱి యుక్తిపనభావకంబులందు నాలంబనగుణంబున కుదాహరణము—

చ. ఉదరకృత్యముం బిఱుదునున్నతి*యుం జనుదోయిక్లేయుం
బాదలిన నీలవేణియును బున్నమచందురుని నాదరించు న
వ్వదనముఁ గన్నుదోయిగరువంబును రుక్మిణి కింతయొప్పునే
మదనునితల్లి దా ననుట మానిని యావనమందె† తెల్పెడిన్.

వ. ఉక్తిపనంబునందు శృంగారచేష్ట లన్నవి భావ, హావ, హేలా, మాధుర్య,
ఘోర్య, లీలా, విలాస, విచ్చిత్తి, విభవ, కిలికించిత, భావసూచక, కుట్ట
మిత, బిబ్బోక, లపిత, కుతూహల, చకిత, విహృత, హాసంబు లనం బదు
నెనిమిది యయ్యెం దత్సవరూపాదాహరణంబు లెట్టి వనిన.

క. మానితమైనరసాభి, జ్ఞానమునకు యోగ్యమగుట‡ ననుభావంబై
దాన నొకించుక గానఁగ, నైనవికాసంబుపేరు హావం బయ్యెన్.

భావహావములకు రెంటికి నుదాహరణము—

ఉ. ఆలతి చేసి వల్లకి నభాగ్రమునన్ శ్రుతిఁగూడ మీటుచున్
బాలకి నిర్విశంకగతిఁ బాడెద్య బాల్యమునందు నీకథల్
మే లనవచ్చు నవ్వనిత మిండతయయ్యును బాడుచుండె సి
గ్గేల తనూలతం బులక లించుక యేల వహించెఁ గేశవా.

క. భావంబున సువ్యక్తం, బైవిక్రియ దోచ హేలయగు నాభరణ
భావమునందును నంచిత+, భావము మాధుర్య మనఁగఁ బ్రస్తుతికెక్కున్
హేల కుదాహరణము—

చ. ఇతరు లెఱుంగకుండఁ గమలేక్షణ సీహృదయంబులోన దాఁ
చితి మురైవై నించుకయుఁ జెప్పుచు చెప్పకయున్నమాను నీ

* బీజేదియొన్నతి; † యావనమందు; ‡ యోగ్యమగుట; § బాడుడు. + నుదంచిత.

యతులతనూలతం బులక లంతట నిండఁగఁ బర్వ నీమనో

గతమున నున్నగోప్యము ప్ర కాశముగా నిదె చాటిచెప్పెడిన్.

మాధుర్యంబున కుదాహరణము—

క. గెలిచిరి ముజ్జగములు నీ, లలనలు కృష్ణస్వభావలావణ్యత నో

చెలిమఱియును సేయెట, పాలుపుగఁదదూషణములు*భూషించుఁజూమి

క. శీలమువదలమి† ధైర్యం, బాలోకింపంగఁ బ్రియుని యట్లం బ్రియయుం

బోలఁగ నాగతిచేష్టలు, చాలఁగ నొనరించెనేనిఁ జను లీలయనన్.

క. కులసతులు మాట దప్పటఁ, దలవపుల నెల్లచో గదాధరుని గుణం

బులు న న్నెలయింపెడినో, చెలియా నేనిక నేమిసేయుదుఁ జెపుమా.

లీల కుదాహరణము—

క. హరి యెం దరిగిన నరుగును, హరియెయ్యెడనున్ననుండుహరిచేయుపనుల్

బరువడిఁ దానుంజేయును, హరికి సతివ తోడునీడ యైసది చెలియా.

క. ప్రియశుభదర్శన మగుప్రక్రియపేరు విలాసమగు ధరిత్రిని విచ్చి

త్రియనంగాఁ బొల్పుగు నా,రయస్వాభరణములకు రమ్యంబైనన్.

విలాసమున కుదాహరణము—

ఉ. భామ ముకుందుఁ జూచె విలసద్బహులీలలు మేళవింపఁగాఁ

బ్రేమరసోదయస్ఫురణపెల్లున నొక్కట సాత్వికంబు లు

ద్వామత నంకురించె విదితంబుగ నిట్టివిలాససంపదం

గాముని శిల్పచాతురి జగంబున సన్నుతికెక్కి నెంతయున్.

క. పలుదొడవులు నాకేటికిఁ, బలుదొడవులు కృష్ణరచితభావజచిహ్నం

బు లనుతెఱంగునఁ గోమలి,పాలుపారెడుఁగంటెకొంచెపుందొడవులతోన్.

క. కడురయమునఁ దొడవులు వీ

డ్వడఁ దొడుగుట విభ్రమంబు భయమును బ్రియమున్

పెడగినుకయు మొదలుగఁ జొ

ప్పడునే గిలికించితంబు పతిఁ గవయునెడన్.

విభ్రమమున కుదాహరణము—

క. తరుణి తను శౌరి రమ్మని, కరుణించుటఁ బ్రియసఖిముఖంబున విని ని

ర్భరసంభ్రమమునఁ దొడిగెం,గరములనంబియలుఁగాల్లఁగరవలయములున్

* ననుభూషణములు, † వదలిస,

కిలికించితమున కుదాహరణము—

క. వనజముఖకమరె బృందా, వనమున నేకతమ నల్లనప్రభుడు ప్రియం
బునఁ గొంగునట్టఁ* గంపిత, తనువునబామముడియుగద్గదస్వరమునొగిన్.

క. పతి దడవఁగ నుదయంబగు, సుతనూరుహసమితి భావసూచకమయ్యెన్
రతిసచ్చుర్తమున నపరి, మితసౌఖ్యము కలిమి కుట్టమిత మనఁ బరఁగెన్.

భావసూచకమున కుదాహరణము—

క. శౌరికథాన్తవణసుధా, సారంబున నలరియును న్రజశ్రీ యొప్పెన్
శాశీరవంచనంబున, వారింపఁగ నేర రవయవంబులఁ బులకల్.

కుట్టమితమున కుదాహరణము—

క. కసమసతో హరి గవయుటఁ, గుసుమశరాంకములు సఖికి గొంజించిన సి
గ్గసఁగఁగ నరూపన నై, వసుధాతల మిందువదన వ్రాయుచు నుండెన్.

క. వరునిప్రసంగమున ననాదర మవి బిభౌక మనఁగ ధారుణి నెగడున్
భరితసుకుమారగాత్రా, తరవిన్యాసంబు చేరు దా లలిత మగున్.

బిభౌకమున కుదాహరణము—

ఉ. ఆతతసంపదాఘ్నఁ డగునంతియకాదు నదాన్యుడౌ జగ
జ్జాతసముల్లసద్భరణశాలిభుజాపరిఘండు నౌ కళా
స్థీతుఁడు నౌ మురారి యని చెప్పఁగ నేల ప్రియోక్తు లల్పమా
దూతిక చాలుఁ జాలు† మరుతూపులు దాఁకినఁ దాఁకినీ తుదిన్.

లలితమున కుదాహరణము—

మ. మొలనూ లున్నవరత్ననూపురములున్ మ్రోయం బదన్యాసనీ
లలు చేపించినఁ గంకణకవ్వణనజాలం బొప్పు నుద్యన్నదూ
క్తు లొనర్పన్ దరహాసచంద్రికలు నిర్మూన్ గోపకృష్ణాంతికో
జ్వలదాభీరవధూలలామలవిభాన్వదూధి యి తొప్పునే.

క. ఆపోవక ప్రియుఁ జూచెడి, చావలము కుతూహలంబు శశిముఖ భీతిం
‡జూపులు పచరింపఁగడు, జూపట్ట చకిత మనఁగ సొంపు నెలంగెన్.

కుతూహలమున కుదాహరణము—

క. హరి గరుడారూఢుండై, యరుదేరఁగఁ జూచుటకు రయంబున సతు లె
క్కిరి హర్త్యములు విమాన, స్ఫురితసురాంగనలతోడఁ బురణించుగతిన్.

* గొంగుముట్ట. † చాలుఁడోలు. ‡ జూపులు పలింపఁగాఁగడు.

చక్రిమున కుదాహరణము—

చ. ఎఱుంగకయుండి యొండెఁ జెలి యేమియుఁ జెప్పక యొండె బిట్టు డ
గ్గఱినఁదలంకి చూచు సతికన్నుల విప్పను భ్రావీలాసమున్
దరము మనోజవి భమవిధంబును నిం పొనరించుశౌరి దా
మఱియును నవ్వెలాస మొకమాటు గనుంగొనఁ గోరు వేడుకన్.

క. మును ప్రాణేశ్వరుఁ గూడుట, యొనరఁగ సిగ్గునడి చెప్పకుండుట విహృతం
బనఁ జను నెలప్రాయంబున, ననువగు మధురస్థితంబు హాసం బయ్యెన్.

విహృతమున కుదాహరణము—

క. గిరితటమునఁ గలవఁటపో, హరినఖమాక్షికము లనిన నది యేల పయో
ధరతటము మూసికొనుచు, దరుణీ లజ్జింప నింతదానవె చెప్పుమా.

హాసమున కుదాహరణము—

క. అసదృశ హావనగుణమున, హసించు నెంతెంత మధుర మగునట్లుగఁ బ్రే
యసియంతంతయుఁబొదలుం, గునుమశరనిజయమునమ్మకుండుని ప్రియమున్

క. అగు నీపదు నెనిమిదియును, మొగి నుద్దీపనవిభావములబో విదితం
బగు నాలంబనచేష్టలు, జగదేకాలంబనప్రశస్థశరీరా,

మఱియు నుద్దీపనాలంకృతి :—

సీ. మత్స్యలమ్రాతలు మణిసూపురారావములకిశోరంబు లై ముద్గఁజూప
నంగుయకరోచు లంగదాదికరుచిశ్రేణి నెదుర్చొని చెలిమిసేయ
రత్నచేలాంచలప్రభలు మాక్షికహారలతలతోఁ గలసి మేలంబులాడ
బవిరల తళుకులు పద్మరాగోజ్జ్వలతాటంకరుచులకు సాటికెక్కఁ
దొడఁగి భూషణలత్తులుతోడుసూపు, కరణిజనుదెంచిరధికశృంగారమమరఁ
పారకాంతలు కౌస్తుభాభరణలలితు, మణికిరీటకుండలుఁ గంఠమద్దిఁజూడ.

ఉద్దీపనస్థలంబు తెట్టి వనిన—

చ. పికములుఁ గీరశారికలు భృంగతతుల్ మృదువాయువు ల్వలా
హానినదంబుఁ జంగ్రనుదయంబు వనంబును దీగ్నికల్ హిమో
దకము సుగంధవస్త్రపులుఁ దచ్చులము *ల్యరగేహమున్ ఋతు
ప్రకరము దూతికోక్తియు విపంచియు నాది యగుం దట్టస్థముల్.

* ల్యరగేహమంబుదృట్టకరము.

అందు ఋతువులు—

సీ. నిసికంటే మేలు మానిసి గానరాదు మంచునఁ గృష్ణపాలికిఁజనఁగఁగలరు
చలి విచ్చునందాఁక పైఁరించు మని శౌరి నిండుఁగోఁగిటఁ దడ వుండఁగలరు
పువ్వుల నెఱమునమవ్వఁపుఁదోటలఁ బలుమాఱుహరిఁగూడిమెలఁగఁగలరు
వివ్వలి ఘనమంచు వెన్నునితోఁ దీఁగెచప్పరంబులఁ భ్రద్గు జరిపఁగలరు
చదలనుజిమినగోవిందుఁబొదలఁగలరు, జలవిహారంబుచక్రితోఁజలుపఁగలరు
నాఱుఋతువులయందు శౌభ్యతరముల, గోపికలభాగ్యమెట్టిదొకోతలంఁ.

క. ఘనతరముగ నిటు వివరించిన వెల్లి విభావగతుల చేసెన్నలు నాఁ
గనుసన్నలు మొదలైనవి, యనుభావము కార్యభాగ మది యెట్లన్నఁ.

ఉ. సన్నపు *నవ్వు బాల శశిచంద్రిక నవ్వఁ గటాక్షదీధితుల్
తిన్ననిక్రిష్టాఱుగులకు దీకొన నెయ్యపుబోటిఁ బిల్చు చే
సన్నలు మావికెఁజిగురుచందము క్రిందుపడఁగఁజేయు నీ
కన్నియ వెన్నునిం గవయుకాంక్షఁ జూచి వలరాజు నోమెడికిఁ.

క. ఊహింపఁగ ననుభావో, దాహరణం బిద్రి; యింకఁ దగ సాత్వికసం
దోహము లక్షణములును ను, దాహరణముఁ జేసి తెలుపఁ దగు నెల్లనినఁ.

వ. అపగతు బగు సుఖమఃఖభావనంజేసి భావింపంబడు నంతఃకరణత్వంబు
సత్వంబు, తత్సంభవంబులై సాత్వికంబు లనంగా స్తంభప్రళయరోనూం
చస్వేదవైవర్ణ్యకంపాశ్రవైస్వర్యంబు లెనిమిది యయ్యె, వందుః—

క. తలకొనిన రాగభీత్యా, దులకతమునఁ జేప్తుల్లెఁ దొలఁగి శిలాదా
రులఁ జేసినయెట్లుండినఁ, గలితస్తంభాఖ్యసాత్వికం బై నెగడుఁ.

స్తంభమున కుదాహరణము—

క. ఒడ్డారపుఁబట్టి కడు, నెప్పికిరి యగుశౌరిఁ జూచి వెఱవడి యిచె శ్రీ
బిడ్డఁడు తనబాణంబుల, కొడ్డినగుఱిపోలఁ గదలకున్నది కంటే.

క. రూఢిగ సుఖమఃఖాదుల, గాఢేంద్రియమూర్ఛనంబు గదిరిన నది దాఁ
త్రాడకవీంధ్రులచేతను, గూఢతఁ బ్రళయ మను సత్వగుణమై పరఁగుఁ.

ప్రళయమున కుదాహరణము—

క. శ్రీనిధిఘనలావణ్యప, యోనిధిలో మునుఁగఁబోలు నుల్ల మబలకుఁ
వీనులఁ గన్నుల వినదుం, గాన దనం జెలుల కెల్లఁ గడు నెరవయ్యెఁ.

క. ఖ్యాతసుఖామలవలనఁ బ్రజాతం బగురోమవితతి సరభసముగఁ బ్ర
ద్యోతించిన నది విద్యాన్వీతులు రోమాంచ మని గణింతురు* ప్రీతిఁ.

క. శ్రమరతిఘర్తాదులచే, విమలశరీరములయందు విస్ఫుట మగున
చ్చైమటకు నభిధానము స్వేదముగాఁ బ్లుదురు సత్తుదమున నభిజ్ఞుల్.
రోమాంచస్వేదంబుల కుదాహరణము—

క. మనసున హరి నాలింగన, మొనరింపఁగఁబోలుఁ బులక లొడవె నతివకుం
జననీక యతివఁ డైకొని, పెనఁగుటఁ గాఁబోలు ఘర్మబిందువు లెసఁగెఁ.

క. మదరోషవిషాదామల, నుదయించినసాంకురత్వ మొగిఁ బ్రస్ఫుట మై
వదనమునఁ దేటపడునే, నది వైవర్ణ్యంబుపేర నలవడి యుండుఁ.

క. మోదమున నేని రోషభయాదుల నేనియును గంప మధికంబగుఁ దా
నేదేహిదేహమున నది, మేదిని వేపథు వనంగ† మెఱయుచునుండుఁ.

వైవర్ణ్యవేపథులు రెంటికి నుదాహరణము—

క. శ్యామసమంచితమేఘు, శ్యాముని దలఁపంగ నేమిచందమొకో నె
మ్మోము గడు వెల్లనయ్యెను, గాముండు జంకింపకున్నెఁ గంపము గదిరెఁ.

క. సంతోషరోషదుఃఖా,క్రాంతస్వాంతులకుఁ బాడము కన్నులస్థిల్
చింతింప నశ్రులని వ,ర్ణింతురు భావవిదు లగుమనీషులు కృతులఁ.

క. ఆనందామలవలనం, గానంగా నైనయెట్టి గద్గదభాషి
త్వాచూనత వైస్వర్యాఖ్యానంబున నుల్లసిల్లు నాగమసరణిఁ.

అశ్రువైస్వర్యంబులు రెంటికి నుదాహరణము—

క. ఎం దరిగితి కృష్ణుండ నా, డెందము గరుఁపాడిచి తన్ను డీకొనునశ్రుల్
డిందించుకొనుచుఁ బలుకఁగఁ, గందర్పుండె తెలియు దానిగద్గదభాషల్.

క. ప్రణతము లగుసాత్వికలక్షణముల నిటుచెప్పి యింక సంచారికల
క్షణములు ముప్పదిమూఁడును, గణుతించి సలక్షణములుగా నొనరింతుఁ.

వ. అవి యెయ్యవి యనిన నిశ్చేద గ్లానిశంకా సూయా మదశ్రమాలస్యదైన్య
చింతా మోహాత్ప్రతిధృతి ప్రీడాచపలతా హర్షావేగ జడతా గర్వ విషా
దాత్సుఖ్య నిద్రాపస్కార సుప్తిప్రబోధామర్షావహితోగ్రతా మతి వ్యాధ్యు
న్మాద చరమ త్రాసతర్కంబులు ముప్పదిమూఁడును సంచారికాభావములు.

* స్థితుర్రోమాంచమనిరచింతురు. † మేదినివైగంపమనఁగ.

‡ డెందము గరుపాడిచి తన్నెదుర్కొనునశ్రుల్.

క. శోకానూయాత త్త్వివి, వేకాదుల నన్యరుచులు విడుచుట నిశ్చే
దాకృతి దానఁ గలుగు బా, మ్పాకులతాదైన్యచింత లాదిగఁ దఱిత్తోక.
నిశ్చేదమున కుదాహరణము—

ఉ. చందనచర్ప లేల విలసద్భవసారలవంబు తేలొకో
యెందును లేనిచల్లఁడన మీక్షణరోచులఁ గల్లువాని నా
నంద మెలర్ప సర్వభవనంబులునుం గుణసారభంబుపెం
పొందఁగఁజేయువానిఁ గమలోదరుఁ దోకొని రావె నెచ్చెల్లీ.

క. గ్లాని యనఁగ రతికారణ, మైన సొలపుపేరు వెడి యాత్మార్తిప్టం
వైనపనిఁ దలఁచి యది యె, జ్ఞానో యని తలఁకుచుండునది శంక యగుక.
గ్లాని కుదాహరణము—

క. లోక త్రియము వహించిన, యాకృష్టని మోచితిం గుచ్చాన్రింబున నా
శీకముఖ సాహసంబున, నా కీయలయికకుఁ గారణము మఱి గలదే.

క. ఒరు లెఱుఁగకుండ నంతః, కరణంబును శౌరితోడుగడచేసితి నేఁ
బరిచయము నివిడపులకో, త్తరము బయలువఱుపునో కదా ననుఁబ్రజకుక.

క. ఇతరోత్తర్న సహింపమి, సతతంబు నసూయ మోదసమ్మోదములం
గృతమదిరాపానాదుల, నతిశయముగ నుద్భవించు నదె మదమయ్యోక.
అసూయ కుదాహరణము—

క. సదమల రూపగుణంబున, నది దా నాకంటె నెక్కుడా చూడఁగ నే
మిదపంబుననొకొ వెన్నుఁడు, వదలక చేపట్టె జాంబవంతునికూఁతుక.
మదమున కుదాహరణము—

క. పలుమఱుఁ బ్రస్థలితోక్తులు, పలుకుచునెలుఁ గెత్తి నగుచుఁ బటుర క్షీమఁ గ
న్నులు దేఱఁగ సోలెడిఁ దొ, య్యలి హరిపరిరంభచింతనామృతమదమే.

క. ఉపరిసురతాదిభేదం, బపరిమితస్వేదకారి యది శ్రమ మగు న
చ్చపుసోమరి యై కర్త, వ్యపుఁబనులకు నైనఁ జొరమి యాలస్య మగుక.
శ్రమమున కుదాహరణము—

క. మరుజనకుఁడు నీయింటికి, నరుదేరఁగ నేల చెలఁగి యట్టును నిట్టుం
దిరిగెడు ఘర్తాంబుకణో, త్తరమున మైపుఁత గరఁగి దస్పితి చెలియా.

ఆలస్యమున కుదాహరణము—

క. వరగృహభార మటుండెను, శరీరపోషణము చేయఁజాలదు కంటే
తరుణీమణి హరియొద్దను, మఱి బలిమిని జేయుతత్సమాగమలీలక.

క. చేప చెడి తనవిరోధం, దావేడుట దైన్య మంఘ్ర తనకు నభీష్టం
 బేవంక వచ్చునో యని, యావేదనఁ బొరలుచుండు టది చింతయగున్.

దైన్యమున కుదాహరణము—

క. మత్పతిఁ గృష్ణుని బిలువఁగ, నుత్పలనయన చని తడసె నోమక్తఁగ నే
 డుత్పలబంధునితీ న్రస, ముత్పలనము మాన్వమయ్య మ్రొక్కెద నీకున్.

చింత కుదాహరణము—

క. గురుజనములు చేరినఁ జె, చ్చెరఁ జూడదు పలుక దెంత చీరిన నభ్యం
 తరయుతుఁ డగుపురుషోత్థము, కరుణవడయు పనికి నతివగతియూహించున్.

క. భీతిని దుఃఖావేశత, నాతత మగు చింతనముల నగుమూర్ఛకుఁ బే
 రైతనరు మోహ మనునది, భూతఁషయమైన యెటుకపోస్తృతి యనఁగాన్.

మోహమున కుదాహరణము—

క. ప్రకటమనోభ వాతపనిరంతరదీర్ఘదివంబు లెట్టకే
 లకుఁ గడతేర్చి దూతిఁ దగులాగునఁ భిల్వఁగఁబంచి యొక్తఁగో
 పిక యభిరామవేషమునఁ బ్రీతి నలంకృతిచేసి కృష్ణుఁ డిం
 చుకవడి రాకయున్నయెడ సోమకరావళి దాఁకి మూర్ఛిలున్.

స్తృతి కుదాహరణము—

క. ఊరమునఁ బాయకయున్నది, సిరి దా ము న్నేమి తపము చేసెనొ జలజో
 దరుమే నించుక సోకినఁ, బరితోషము మేను నిండి పాయదు నాకున్.

క. ధృతియగు సంజ్ఞానాభీ, ప్రితసిద్ధల నితరవాంఛ శిథిల మగుట, స
 న్నుతుల మనోరాగాదుల, మతి సంకోచనము కలిమి మఱి వ్రేడయగున్

ధృతి కుదాహరణము—

క. నీవల్లభుఁ డరయఁగ ల, క్షీవల్లభుఁ డమ్మ మేలు మేలు లతాంగీ
 నీవు కృతకృత్యురాలవు, పో వీక్షించెద వసారముగ జగ మెల్లన్.

వ్రేడ కుదాహరణము—

క. వాడలవాడల పనితలు, వేడుకపడి చూడవచ్చి విలసితపించా
 చూడునిఁ గృష్ణుని జూడఁగఁ, దోడనె నయనములు గప్పెఁ దొంగలితెప్పల్

క. ఘనమగురాగ ద్వేషా, ద్యనవస్థానంబు చపలకాఖ్యము హర్షం
 టన నోప్పు నుత్సేహాదులఁ, జనుఘర్తజలాదికృత్నసక్తిఁ దలంపన్.

నాగమోదస్తాదోః
 తనివా హ్రస్వః
 టదున్వాక్షు
 టిల్వోః
 ఏర్వా
 హ్రస్వో త్తద్ధస్య మహతః
 ఏకస్య వో హ్రస్వో లోపః
 మహత్యాం నిత్యం వక్
 చిద్వా
 వకో రి ని కా
 మువ త్తః
 తవ్యతో హేదితో వా
 అన్యత స్తద్ధస్య (అత స్తద్ధా జ
 న్యాన్తికార్థానా ముపధా రిశ్చేషః)
 శేషస్య హే నిత్యమ్
 నీనో ర్భహువచనే నోమః
 ఏతివా
 తాభ్యాం సుసో వ్రనూ
 జసో రుమూ
 చితో మన్మూః వమేశసోః
 సుసి నోలుగ్వా
 ఏదాతః
 ఈతోరగ్వా జసి
 ఉభయార్థోమనః
 తతోజసోముః
 లట్ఛసః
 ఆత్తనో స్తద్వత్ప్రథమయోః
 జసో రుర్వా
 నకాలుపి

మన్భహువచనే
 దావా
 హ్రస్వోన స్థరోః
 టిక్యేకాక్యేకా త్తయోప్తేన్లోపః
 ఏకస్యహో శేతః-ఒకపురుషుండు
 అతోవా-ఒకొపురుషుండు
 కోద్యేనానుకి-ఒకపురుషుండు
 రుజ్జాశౌటే-ఒండుపురుషుండు
 టిష్టేకానినిత్యమ్-ఒంటిపురుషుండు
 ఎక్షటి
 మజోనిః
 రుగ్రు (అప్రవిచార్యస)
 నిత్యం మహతః
 రుగ్రువుకా వకర్తధారయే
 రుగ్రువుకా వన్యతరస్యామ్ (ఒకరుండు,
 ఒకరువుండు, నోత్తరపదే సమా
 నాధికరణే-ఒరుండు, ఒరువుండు)
 రుగ్రువునా వకర్తధారయే వా
 మనోరస్యాలఘు అలః బహువచనే
 మహత్యా మేద్వ త్తవర్ణకో నిత్యమ్
 రాత్తస్య తుర్వా
 ఓశ్రః
 ఒరిమ భావే
 ఒండు రామ్రేడితే ఆద్యాభే
 నిత్యం క ర్తవ్యతీహారే
 అగుగ సన త్యే
 ఒరు సమానాధికరణే సమాసే పూ
 ర్వస్య
 ద్విరుక్త మిదమ్

ఓరుః క్వాపి
 నిత్యం నాలుగోః నలుః
 ద్వివాచినఇరుః
 అష్టసవార్థయో రెనమతోష్టా
 నూతౌ
 మూఁడో ధ్వుజో లోపః
 తతోహలోద్యే
 గుప్తునోర్వా
 సల్వాదయోరాణా సుపి
 పల్వాదే రుతో గుక్
 వేః
 నేర్తః
 పెక్తోరద్వా
 ఇరోరిద్దః
 నిత్యం దే ర్వింశత్యాదే స్లోపః
 అతోసిద్ధస్యడ్యక్
 అతో లఘూడ్యక్ (లఘూ కొందఱు)
 పలోర్లునోవా
 పదేర్ద్యస్లోపా
 దేరుక్సంఖ్యాయా మాప్తం ద్వంద్వే
 ద్వివాచిని నిత్యం డ్యక్
 సర్వనామాని ప్రకృత్యా సమానాధిక
 రణఉత్తరపదే (స వికార సుర్వనా
 మ్న సుమానాధికరణ ఉత్తరపదే)
 సహ్యేకార్థస్య రుగ్రువు ష్టికః (ఏకార్థస్య
 రుగ్రువుకౌ టక్చ-ఏకార్థస్య కోపధ
 స్య ఇకోటితయ ఉపవిభక్తయః)
 అచినుక్
 ఉరోనుక్

నద్వంద్వేనుక్
 ఐదో రేనుః
 ఏబవిః పంచాశత్
 అఱువది ష్టప్తిః
 డెబ్బదిస్సప్తతిః
 ఎనుబది రశీతిః
 మహద్వస్తహత్యాంధాతుసర్వనామ్నో
 ర్భూమవచనమ్.
 గోయిప్రభృతే ప్తే స్తిర్విభక్తా
 ఆసూ వేకవచనే బహుళమ్
 అంగిల్యాదే ప్తిః
 ఇరుతో ప్తి క్సర్వనామ్నో నిత్యమ్-
 ఇరుగేలు, నలువంకలు-టిగాప్నోతి-
 సచ విభక్తిలోపా న్నేతి వాచ్యమ్-
 నాలుగిటిమర్తమిత్యత్రాపి తదనాప
 త్తేః)
 నిన్నాదేః
 ఏమ్యాదే రన్యతరోనిత్యమ్ (ఏమ్యాదే
 రన్యతరస్య)
 గోర్వాదే ప్తిః
 ఇక్
 నద్వంద్వకర్తృధారయోపూర్వస్య (ఇతి
 వక్తవ్యమ్, ఇతి నవక్తవ్యమ్-ఉత్తర
 పదే సమానాధికరణే ప్రకృతివద్భా
 వానుశాసనాత్ గోరుగొమ్ములితిద్వం
 ద్వాన్ధనిషేధః)
 అదన్వాదేః
 సంఖ్యాయా ఇతిష్టికిపా (పదియిటికి)

అశిరసయోః (ఇక్తికోః పరయో రజస్య
ఇత్వంసస్యాత్)
అద్దస్యోత ఇః స్వాజ్ఞేతాలవ్యేచి
(నాలుగు, నెత్తురు, నుదురు)
నాలుగ్వాదే రన్తిమస్య
నేక్తికోరశిః (నడుమ, కొఱుత) ఇక్తికోః
కిం-నాలుగిటి -
ఇంచుగాచ్చికస్య బహుళమ్ (అచ్చికస్య
కిం-కరుఃశించె)
అఱ్ఱుప్రభృతే స్తిక్
చేదో స్తిః
ఏడుజి
డిక్తుతో రుపధాలోపః
ఇత్వం ట్యాదేశే నేతివాచ్యం (నుదుటికి,

ఆదేశే కిం, పొదిగిటికి, కుదిటికి, నెత్తు
టికి, ఎదుటికి, కళ్ళం తవిటికీతి పురు
టికీతిచ)
క్రిందుమీడుముదునాం టావః పోః
ఇంచుకి బహుళమ్
నోపవిభక్తే రశిః.
నాశి (కళ్ళం మూడిట నాల్గిట నిత్యాది,
మగిడిరి, మగిడె)
నలిదినోరశేచి నక్తవ్యమ్
అప్రభృతీ వ్యవ్యయాని
యుప్రభృతేర్నుక్
నవ్వంద్వేనుసుపవిభక్తా (అఱుత, నడు
మ, నాలుగిటికి, నెత్తుటికి, నుదుటికి)

(4) కారకపరిచ్ఛేదః.

సంస్కృతవ ద్విభక్తిః
టాసశ్చేతః (కర్తరితి యోజ్య మితి
స్మరతి)
సహాగ్ధే లోడః
సంస్కృత్యాదిషు
తుల్యార్థయోగే
కరణే బహుళమ్
ఆఖ్యాతురుపయోగే జసిసః
నాప్రధానాద్యే తృయోగే
అవధి ర్విరమత్యగ్ధే
వచ్యగ్ధానామముఖ్యకర్తణః షష్ఠీ చా
న్యతరస్యామ్

జసిసో వలనః
గృహాత్యాదిషు చేతోవా
పట్టిస్తేతో గుణక్రియయోః
అన్యస్తాదపి దృశ్యతే
కంటెనన్యానానాం యోగే నిర్ధారణే.
సంఖ్యా ప్రమాణ సర్వనామ తత్సమా
నాధికరణేషుయత్సర్వం ప్రయుజ్య
తే తతః ప్రథమా.
తస్య షష్ఠీ బహుళమ్
అజాతే రపత్యస్య ప్రకృతేః
భయూర్థాది యోగే
జేసః

మర్షణార్థకర్తృణః

బుధ్యాదీనాం ప్రయోజ్యకర్తృః

సంబంధే ప్రాయశో యోక్తః

నమః కుః

నిగ్రాహణే లోపలః

విషయాదిశబ్దాంతరార్థే

కావ్యపితృదకస్య కోః ప్రథమాన్యతరస్యా
మ్ - (కృత్యమధ్య ల్పదివేపు రంగనల
తోః గిడింప-అత్ర సర్వనామ్నా
సః విశేషణానాం చ ప్రథమా)

భూవ్యవధానే నిత్యం సుఖః (నిత్యపద
మపి నేయమ్)

సర్వనామభేద్యయో ర్యత్ ప్రాక్ ప్రయ
జ్యతే తతో బహుళమ్. (కథం వస్తు
తూమేడింటికి వెల నాలుగురూక
లితి, లోకమంతటికీతి చ)

కాలాధ్వనోః

జడా శ్చ ర్తణి ద్వితీయావా (జడా శ్చిం-
కుంజేటియందు, తాఁజేటియందు,
ఆలియందు, గుడ్డిములు మూట
నాల్గిట నొక్కమేడ ఇతి - బౌపవి
భక్తికాత్ టాజ్యోరశి కర్తృప్రాణినా
మోక్షః.

క. కృతరాష్ట్రభూపతికి వృ

ధృతకతమునఁజిత్త మొకవిధముగామి
సుతో! ధృతిమాన్వఁడు నాఁ డమన
స్థైర్య బిదపం బుట్టి యిపుడు శాం
తుండయ్యెన్.

(ఉద్యోగ- ౧. ఆ.)

అన్యస్థా త్పర్యవ్యాప్తి ద్వితీయా.

ద్వి. అలరుచు జాతివై రాదులు లేక

మేలఁగునానావిధమృగసమూహముల

నసిలాంబు శీర్ణపద్మాశులై తపము

లొనరించుతపసుల యోగిపుంగవులఁ

బన్నగభేచరప్రవరగంధర్వ

కిన్నరాదుల వాలఖిల్యాదిమునులఁ

గడునొప్పి బ్రహ్మలోకమువోలె-

ఇతిరంగనాథః బాలకాండే. కథ మత్ర

భిన్నోద్వితీయా-అస, సిద్ధః పథమా టా

యోగే- కథం నీపు కొట్టంబడుట

ఉపవిధక్తే రనేకాన్గా ద్వితీయాసప్త

మ్యోరశో

త్రేరమహతః

ఉపవిధక్తేప్రాజ్యోరశో

కాలాః జనేః ప్రభృత్యర్థయోగే ని

త్యమ్ - (నాటఁబట్టి, నాటఁగోలె,

ఏతత్సాత్ర మహనీయ చిక్ః కారకే

చేతిసూత్రయ్యైక్రియా ప్రకరణే

యోజ్యమ్.)

అఽధినిదేశే సర్వస్థా నిత్యం వస్తీ

స్త్రీసమభేదకస్య బహుళ మేకవచనమ్

భూవ్యవాదే బహువచన స్వేతి వక్ష

వ్యమ్

కావ్యపితృదకస్య

నిత్యం ప్రాజ్యోరశో- ఫలే బహువచనమ్.

నిగ్రచ్ఛ త్వనతరత్యథానా మపాదానం

క్తమ్.

విశ్లిష్యత్యర్థేవా.

ఏలోః ప్రయోజ్యకర్తా. (ఏల్వాడేః ప్ర

యోజ్యకర్తా)

ప్రయోజ్యస్య నుజ్యభిధానే

పేతా మనవలనాభ్య శ్చేసిర్వా నుప్ర

య్యజ్యతే.

జించె. నాలవనాఁడు ముగిసె. నాలవనాఁటికి ముగిసె. నాలవనాఁటి తోముగిసె.

ననుష్టుకా- (ఆపురుషుండు- పుట్; ఈపురుషుండు- పుట్; ఏపురుషుండు- ఎవ్వఁ-ఏకాంత- ఎవ్వ; ఒకపురుషుండు- రుక్, రుద్రక్; ఒకనాఁడు. టిక్.

అంటాట్లు, అట్టాపు, అట్టాక, అట్టాకలి, అడది, ఆకొత్తు, ఇల్లరి- “ఇప్పుడమికినన్ను శాశ్వతవిధుండుగఁ గోరెదరెల్ల వారలుక” (ఉత్తరరామా-పు. ౩.)

అవారణమైవినిశ్చయంబుగా- కలపంబు లభినవగంధంబులుగఁ గూర్చి-ముడికొక్కభంగిగా నెత్తులు వట్టియిచ్చు - ఆయిల్లులు, ఈరాజు,

ఉల్లాకు, ఉజ్వెత్తు, ఏడాకులరఁటి- ఏరాలు, ఒడ్డోలగము, ఓరంత, కంపిరుగుడు.

వర్ణాభిధానాని:—బాఁపండు, బాఁపండు, బాఁపన; పాటు, పాటుండు, రాచ, కోమటి, బేరి, బేహరి, వానె, గొల్లండు, గొల్లండు; కంచర, కచ్చర, కంసాల, వడ్లం (వ్రం) గి, వడ్ల, కాసె, కుచ్చర, మంగల, మంగి, చాకల, చాకి, సాలె, జాంన్ర, ఈంన్ర, ఈడిగ, కజ్జలి, రెడ్డి, కమ్మ, వెలమ, బలిజె, మేదర, వ్రే, బచ్చు, మాల, మాదిగ, చెంచు, కోయ, సవర, బోయ, ఎఱుకు, సుకాల, సావల, ఒడ్డె, ఉప్పర, గొడగరి, పాకి, చచ్చుడి, బెస్త, తెలిక, గాండ్ల, అజవ, ముజవ.

సమాసః.

త్రివిధా సాంస్త్రైతి కాచ్చిక మిత్రభేదాత్

సాంస్త్రైతికో ద్వివిధ సిద్ధసాంధ్యశ్చేతి. (కథం- ఒంటిగాఁడు-మగాదిపాతాత్)

జికః సర్వనామచ్యుత్తం సమానాధికరణేన సమస్యతే

అమహతస్సంఖ్యా

స్త్రీసమః

ఆచ్చికే నద్యంద్యః-నను విభునిగఁ గోరెదరు. అత్ర, నసమాసః విభక్తేః శ్రవణాత్. నచాలుక్సమాసః. నీవు రక్షకుండుగ.

క్రియావిశేషణాన్నుజీర్భనతిరనుప్రయజ్యతే

నుజేర్వా

జీకాత్తచ్చ్యుః

తి కధికటిష్ఠగాదిభ్యః

స్త్రీసమవర్ణాభ్యాం బహుళమ్. (జీకస్యాశ్చేతి డుబ్రుకరణే సమాసః యోజ్యమ్)

సమాసః

సర్వనామచ్యుత్తం బహుళమ్ ఉత్తరపదే కిమ్. (కుతో నస్యా చేపినయల్లు- ఇత్యత్, కుడుము- అస్యపః నః

అనుమ్యాదేఃపః

జికాత్పరతః అట్టిరావహ్య దుత్తరపదే.

అవికృతశిద్ధః

సాఘోస్యః

తత్పురుషస్సంస్కృతవ త్రాయశః

జీకమ్యస్త సుమానాధికరణేన సమస్యతే

షీరవ్యయో ధాతుసామ్యే మిజీనా.

జీకేన జీకః

రోః ప్రభృతయః పఠ్యః

కావ్యాచ్చిక్ష్వినుజ్

బహువ్రీహి కావపి స్త్రీసమవానేవ దృ

శ్యతే

కప్పరగంధి-కఱకంఠా.

ఉపమానం మేనునా స్త్రీయామ్-(ఉప

మానా న్నేనో రోఽడి స్త్రీయాం-

పూఁబోఁడి)

భోజ్యం తిండినా

నికా త్తచ్చ భోనుప్రయుజ్యతే

త్రిక స్త్రీసమాభ్యాం బహుళమ్

సర్వస్థా త్సుంబంధే

యుష్మదస్త దాత్తాథానాం దుగోష్టిర

పదే

తుల్యార్థే బోతా ద్వితీయా

చిచ్ఛోఽగుఱకా- (చిచ్ఛుఱు చిచ్ఛుతా

ఉత్తరపదే)

శతస్య ఊష్ట ససంఖ్యాయాం ద్వంద్వే

నిత్యమ్

అనుత్తరపదస్య పదేర్దునుక్

హల్యుక్

ఇర్విద్దఱోః- పన్నుః పన్నెండు (పం

డ్రెండు)

ఆచ్చికస్య ద్విగోరేకవచనం ప్రాయశః

నిత్యం సంఖ్యోత్తరస్య

సమిశ్రస్య

ఉతస్సప్తమ్యా అలి గుత్తరపదే

తృతీయా పంచమ్యా రత ఇః

ప్రాతాదే రగ్గస్య బహుళం లోపః

సవార్ధాదీనా మేకశః కేఘచిత్

అర్ధస్య మగ్రాతో

రేయే నడిః క్

చిన్నపిన్నయో వ్యగ్నః

రుక్మానబాప్తయో రిక్వానిత్యమ్

వాలో రచ్చా

పాఁపరమ్నా

నిత్యమాలా వనుప్రయుక్తే

జవశ్చ జవసః

ఉరు క్సంస్కృతసమస్య చ

నామ్యాదేరేకార్థస్య షష్ట్యామోః పజ్

నుగచి

సమిన్నాపాదిః

జీకస్య

అన్యస్య లు క్సమానాధికరణేఘ

పేర్వాదేర్వా (వాలచ్చు, పాఱచ్చు)

నున్నస్య నును ర్నలి.

పెద్దస్య పెనుః-(పెద్దనూను = అరుళః

పెనుబాము = అజగరః)

పెన్నురచి-

నిత్యమోః పుంపుజా

తచ్చభస్య లక్ష్మి ర్బహుళమ్

ఆప్రేడితస్యాయః (ఆత స్త్రీకా దాప్రే

డిత స్యాయి ర్వా)

అనుప్రయుక్తస్య నిత్యం లోపః

టివో మహతోవావాః

చిఱుతాదీనాం శుర్వా

మూఁఱో ర్దుజో నిత్యమ్

తతో హలోద్యే

సంహారోవా

సరళతః

త్రికాదేశహలో నూష్టరః

నుక్షప్తిభ్యో యోర్నిత్యమ్

తనజీ

ఉత్త్రీసమపుంపుణాం జసి చయి

లుప్తాజ్యస్య

పదే స్తూముసవార్థయోః

సంగోర్వాదయః

ప్రాసాద్వదస్యస్వ హాలాద్వే

నిక్షలాదయః

ధికస్యనిక్-ధికస్యని క్వాస్య త్సమానాధి

కరణేఉత్తరపదే-చల్లనివాఁడు, చల్ల

వాఁడు, సమానాధికరణే కిం-చల్ల

గా, నల్లగా-కథం తమ్ముకుఱ్ఱలు, అల్లు

వాఁడు, కొడుకుఁగుఱ్ఱ, అన్నయ

ట్లు ఇత్యాదౌ నాటి ర్దృశ్యతే-తమ్ము

వాఁడు.

పూర్ణార్థతః

సవార్థా త్త్రావాదిషు

జీవద్దంద్వే తచ్చబ్రస్య లోపః

క్రిందోక్తీ

ద్రుతస్య

సనుజీలటః

ఉరఃగందాదిషు

జీపోబహుళమ్

క్వాపిచేతతోడవలనానామ్

అంద్వవోరతః

సజరాదుతః

నిత్యమితః

ఓమతస్థానార్థ స్యోత్తరపదస్య టి

నాజే ర్నుర్వా

ఏకేతరసంఖ్యావచనం సమానాధికరణే

నామహతా సమస్యతే.

జీకాదట్టీర్వానుప్రయుజ్యతే - మగఁవాఁ

డు, తచ్చబ్బః - అల్లువాఁడు, టిమః-

తమ్మువాఁడు, గొల్లవాఁడు.

మగాదిత్రికత్త్రీసమేభ్యో బహుళమ్ -

(మగఁడు, మనుమఁడు, ప్రేఁడు,

ముదుకఁడు, బాఁపఁడు, గొల్లఁడు,

జాణఁడు, పాఁపఁడు, రాయఁడు, బా

త్తైఁడు, ఏతే మగాదయః)

సర్వస్తా త్సంబంధే- (రామునంతవాఁడు,

రామునట్టివాఁడు, రామునియంతవాఁ

డు, రామునియట్టివాఁడు, నీయట్టి

వాఁడు, నీయంతవాఁడు, అత్ర సమా

సో అర్థస్యనిరూప్యతే)

కులవాచకాదితివక్తవ్యమ్

సబాఁపాత్

కన్నోశ్చపేష్టిక్

యుష్మదస్తదాత్తార్థానాం దుగోష్వత్తర

పదే-ఉత్తరపదేకిం. నాది ఇత్యత్ర

దుష్మదృశ్యతే, అతదర్థేకిం-నావాఁ

డు, నాయది?

యుష్మదస్తదాత్తార్థానాం తల్లోపేదుగ్వా

సల్వాదిభ్యో వాయేర్వః

మ్యస్తస్త్రిసమయోః ప్రాజ్ఞికత్రికా ప్ర

యోజ్ఞో

ఉ రాసజ్జీవయస్య రోవా- (అనభ్యష

యస్య ఋతోరః)

దీర్ఘసమాసే జీప్వక్వాప్రాస్యః

అనుప్రయుక్తస్య నిత్యం లోపః

అన్నిప్రభృతయ స్సర్వనామాని-(అన్ని

- క. ఆనృపసందనుసోదరి, మానసభవురాజ్యలక్ష్మి మదిరావతి య
న్మానవతీతిలకం బు,ద్యానవిహారంబు సలుప నదిగడువేళె. ౭౧
- క. విలసితమరాళరాజీ, కలకల మెసంగంగ మెలంగు కమలిని వోలెం
గలచూపురకాంచీమం,జలరావము లెసంగ నింతి చూడ్చి సజ్జె. ౭౨
- క. హారావళిలో నయ్యం, భోరుహలోచనకుచాగ్రములు గనుపట్టె
శారదనది గానంబడు, హరిసరోజాతకుట్టలా గ్రములగతి. ౭౩
- ఉ. అవ్వనజాక్షి జూచి హృదయంబున రాగము నివ్వటిల్లగా
నివ్వెఱంగంది తెప్ప లిడనేరక చూడంగ ధైర్యమూలముల్
ద్రవ్వెడుచూపుల నివ్వకతామరసాసన చూచె నామది
మీర్విలుకాడు దట్టముగఁ బుష్పశరంబులఁ దూఱనేయంగ. ౭౪
- క. పులకలుఁ జెయదును గంపము, నెలకొన నొకమాటఁసండు నిలిచితి నేను
జ్వలపుష్పబాణబాణా, కులిత యగుచు నెట్టకేనిఁ గోమలి చనియె. ౭౫
- వ. ఏనును మీనకేతనోదార శరాసారవిదారిత మానసుండ నగుచు విజయ
సేనుం గొలువ నరిగి యవసరం బగునంతకు నగరిలో నొక్కడ వసియించి
మదిరావతిని జింతింపుచున్నంత నన్నాతి యుపమాత గనుంగొని కన్ను
సన్న నన్ను జేరి ధవళాంబరంబునం బొదివినకందుకంబు చందంబున నున్న
పూదండ నాకుం జూపి యిట్లనియె. ౭౬
- క. ఏమితపం బొనరించితి, మామదిరావతి ప్రేయంబు మదిఁ గడురంగా
దా ముదముతోడఁ గట్టిన, యీమాలిక నన్ను నీకు ని వ్వనివలికె. ౭౭
- క. వేయింటికి నీవ మనో, నాయకుడవు మేదిసేనందన యని తా
నాయుజ్వలదామంబును, నాయఱుతం బెట్టె నాననము వికసిల్లె. ౭౮
- క. ఆలలన తాన కట్టిన, మాలిక ధరియింపఁ దద్రమణికరములగా
ధాలింగన మొనరించిన, యాలా గొందుటయు సుఖమయాత్మఁడ నైతి. ౭౯
- వ. అ ట్లత్యంత మోదాయత్తచిత్తుండ నై యన్నాతి నన్ను వరియించు నని
యున్నంత. ౮౦
- క. జగతీపతి తనపుత్రికి, దగువరుఁ డని యొక్కరాజతనయునకుఁ దగ
న్మృగనేత్ర నిచ్చువాడై, యగణితశుభలగ్ననిశ్చయము సేయుటయు. ౮౧
- క. అమ్మాట పిడుగుమ్రోతవి,ధమ్మునఁ గర్ణములు వగులఁ దాఁకుటయును ను
ల్లమ్ము గడుఁ దల్లడిల్లఁగఁ, గ్రమ్మెడు విరహగ్నినైఁపరాక తరలంగ. ౮౨

- న. అత్తటి మదిరావతిపుత్తైంచినపరిచారిక యొక్కతె యరుగుదెంచి న న్నూట
డించి యబ్బిటి తనయాడినసూటలు విను మని యిట్లనియె. ౮౩
- ఉ. భూమివరుండు తన్ను నొక భూపకుమారున కిచ్చునందు నీ
వేమియుఁ జింతఁ బొందవల దీక్రియ నిన్ను వరింతు నెంతయుం
బ్రేను దలిర్ప నొడ్లను వరింపఁగ నామది కియ్యకోలు గా
దామనుజేన్రుఁ డేల నను నన్యుల కిచ్చు ననాదరంబునక. ౮౪
- గీ. అనెడుపల్లు సుధాసేక మగుచుఁ జెప్రల
నలరఁజేసి డెందంబు కొందలము మాన్పెఁ
జలనమొందినప్రాణంబు నెలప్రకొలిపె
సూతనాంగజరాగంబు సూలుకొలిపె. ౮౫
- వ. అమ్మగువమాటలు విని నమ్మి యిచ్చెయి నూటాడిల్లి యున్నంతఁ గొన్నిదిసం
బులకు లగ్నదివసుంబు వచ్చుటయు. ౮౬
- సీ. రాజనిశ్చితుఁ డైన రాజకుమారకుం డభినవవిభవంబు లతిశయిల్ల
నసమానమణితోరణాలంకృతం బైన రాజమార్గంబున రమణితోడ
నానావిధవిభూషితా నేకజనములు చెలువారఁ దనచుట్టు బలసికొలువఁ
గనకవర్త్యము లెక్కి కామినీజనములు తనమీఁద శేషాక్షతములు చల్ల
వివిధశోభనవాద్యము ల్విస్తరిల్ల, నతులవంఢిమాగధజనస్తుతులు చెలఁగఁ
బ్రీతి మదిరావతీకన్యఁ బెండ్లియాడ, వైభవోన్నతు లలరార వచ్చుటయును.
- క. ఏ నావిభవము గనుఁగొని, మానసమునఁ జాలఁ గుంది మదిరావతిపై
సూనిన యాస విడిచి యతి, దీనతఁ బురి వెడలి పోయి ధృతి మాలివెనక.
- క. కాయజవేదన కోర్వక, కాయము విడువం గడంగిఁగా వైవగతిక
నాయున్నయెడకు బుద్ధిసహాయుండు వచ్చుటయుఁ గాంచి హర్షం బెనఁగక
- వ. గాఢాలింగనం బొనరించి వృత్తాంతం బంతయు నెఱింగించినం జింతింపవ
లదు నీహృదయవల్లభ నీక సిద్ధించునుపాయంబు గలిగెడు నని యూటడించి
నీపడినయట్ల యేనునుం బడితి నాకథ విను మని యిట్లనియె. ౯౦
- గీ. అట్లు వింధ్యాద్రి మీముఁ బాసి యరిగి యేను
బెక్కుగహనంబులు తరించి యొక్కయడవి
నిందిరామందిరం బయి యందమందు
శంఖపాలాఖ్య నొప్పారుసరసిపొంత.

- క. పలుప్రరుబోటులతోడను, జలకేళి యొనర్ప వేళ్లఁ జనుదెంచిన యు
జ్జ్వలయావనైకనసతిని, విలసితహాపవతి నొళ్లవెలదిం గంటిన్. ౯౨
- క. అంగనకబరీమేఘము, నంగతటిస్వప్తియుఁ జూచి యనురాగముతో
నంగజుకేలిమయూరము, భంగిని సన్నదవిఘ్నాన్యభావుడఁ జైతిన్. ౯౩
- క. ఆకాంతయు నన్నచట వి,లోకసములఁ జూచుచుండె లోలైకమై
యాకొలనివంక నొళ్లమహాకరి యచ్చటికి నచ్చె సుఖోవాంఛన్. ౯౪
- మ. గళమద్యచ్ఛదరంజితభ్రమరదేఖం గాలకూటచ్చవిః
కలితోదంచితమందరంబు విధ మై కన్యానిలాలోల నీ
ర్ఘలసన్నిర్ఘలచామరంబుల బలాకావేష్టితాబ్జంబునా
నలి గన్జిల్లెడు నాగజంబుఁ గని కాంత చ్ఛందలం బండంగన్. ౯౫
- ప ఓడకోడకు మని య ప్తానిని జేర నచగుటయు. ౯౬
- క. అతిభీతిరాగయోహో, ధృతకంపచ్ఛేదపులకిత ప్రసభసము
న్నతకుచము లురము గాడంగఁ, నతివ సనుం గొంగిలించె నతిరభసమునన్. ౯౭
- చ. కనుకలిఁ జిక్కి యేను బిగికొంగిటఁ జేర్పంగఁ గోరునాసరో
జనయన యపు కుంజరమిషంబునఁ బైపడి యిల్లు కొంగిలిం
చినఁ బులకించి యిట్టి దని చెప్పంగరాని సుఖంబుఁ జెప్పిన
న్నను నెఱుంగంగనేరక మనంబున నేన కరంగుచుండితిన్. ౯౮
- ప. ఇవ్విధంబున నభినవసౌఖ్యంబు లనుభవించి యే నయ్యేనుండు నుద్దేశించి.
ఉ. ఓకరిరాజ సీతన నుత్పలలోచన దాన వచ్చి న
ష్టేకొని కొంగిలించె వికస్లిల్లుచు నిట్టి పరోపకారికి
న్నీకుఁ బ్రియాసమాగమము నిచ్చలుఁ గావుతఁద శ్చరోల్లస
ప్రచ్ఛికరశీకర ప్రకరసేకసుఖంబులు నివ్వటిల్లంగన్. ౧౦౦
- ప. అని దీవించితిం దదనంతరంబ యాసామజంబు నపారాశుసీతారపూరితశీ
కరాసారమండితం పైన కరదండం బొర్పుచు నామీఁదన కవిసిన నయ్యింతి
నోసరిలం జేసి. ౧౦౧
- క. కరికరము వట్టొకొని,
వెరవుమెయి దాఁటి యరిగితి,మరలి కనుగొనకమున్నమహితరయమునన్. ౧౦౨
- క. ఏను గరికన్దపడునా, లోనన నెచ్చెలులు పద్మలోచనఁ గొనుచు
గాననము దరిసి రెచ ౧౦౩

వ.....రంబప్రవేశించి యున్నంత దంతావళంబు సరఃప్రాంతంబున
నెంతయుం దడవు విహరించి యది తొలంగి చనుట యెఱింగి యయ్యెడ
వెడలి యయ్యెలనాగ చనిన వలని.....బున. ౧౦౪

ఉ. ఆవనజాక్షి నేవలన నారసి కానక యాతురుండనై
భావజవహ్నిఁగ్రమ్మికొని భావము గాల్పుఁ జరించునంత రా
జీవవిరోధిమండలము చిచ్చుఱిష్టను బోలె నెన్నఁ
... ..చుకొ. ౧౦౫

వ. అప్పు డేపారు మదనానలతాపంబున కోర్వక మరణోద్యుక్తుండనై యాంగి
కంబు లగుశుభసూచకంబులు గల్గిన నంగనం గనుంగొనియెడ నను...
...డనై పెక్కైడలం జరించి యిక్తడకు నరుదెంచి నిన్నుఁ గాంచితి నని
తనవృత్తాంతంబుఁ జెప్పిన యనంతరంబ మనోభవాధీనమానసుండనైన న
న్నూటజించి యిట్లనియె. ౧౦౬

క. మునిగుడికి
జనిలో నొక్కైడ నుండఁగ, మనకోర్కీఫలించు నిచట మసలఁగ నేలా. ౧౦౭

క. అని పలికి నన్నుఁ దోడ్పొని, చనఁగా నిరుప్రరముఁ బుష్పసాయకుగ్గుడికి
జని గర్భగృహంబున న, చ్చనస... .. ౧౦౮

వ. యంబునం గరదీపికాసముదయంబు వెల్లుంగ నాందోళికా
రూఢ యై యమండవిభవంబున, ౧౦౯

క. ఘనవాద్యఘోషభీషణ, జనవననిధి నడుచు లక్ష్మీసరశి నమరుచుం
జను నంగజగుడికి ౧౧౦

గీ. వచ్చి చెలువందఁగా నెల్లవారి నిలిపి, యొక్కతయ గుడిసాచ్చి చిత్తోద్భవునకు
మ్రొక్కికరకమలంబులు మోడ్చి నిలిచి, కన్నునీర్నిల్ల నిట్లని విన్నవించె.

క. అగణితవిలాసు నొక్కని
... .. కవేటయొక్కని, మగఁ డని తగిలింపఁ దగునె మనసిజ నీకుకొ, ౧౧౧

క. ప్రాణేశవిరహ మౌర్వం, బ్రాణము విడిచెదను మీఁదిభవమున నైనం
ప్రాణేశ్వరుఁ గందర్పరతి, ప్రాణే... .. ౧౧౨

వ. నిర్భరతరం బగుసాహసంబున గర్భగృహంబు సొచ్చి కంఠంబున నురి యిడు
కొనుటయు. ౧౧౩

- క. బాలిక డగ్గటియెత్తి కు, చాలింగనపులకడభిత మగుకేల మెడం
గీలుకొనిన యురి వుచ్చిన, నాలోకించి ననునెఱిగి యాసమయమునన్.
- క. ఆనందకంపలజ్జల, నూనినమదితోడ వెచ్చనూర్చుచు నయ్య
జ్ఞానన సబాష్పగద్గద, యై నన్నుం గాంగిలింపె నత్యనుక్తన్. ౧౧౬
- వ. అట్లు ప్రియాలింగనసౌఖ్య తరంగితాంతరంగుండ చె యాకురంగలోచన
గనుంగొని, ౧౧౭
- క. వనజాతనేత్ర యడలకు, నిను వెరవునఁ గొనుచుఁ బోదు నిమిషములోనన్
మనసాలిపుణ్యదేవత, మనసిజుఁ డిచ్చోటఁ గూర్చె మనలం గరుణన్.
- వ. అని యూఱుడించు సమయంబున బుద్ధిసహాయుండు నన్నుం గనుంగొని యి
ట్లనియె, ౧౧౮
- చ. వెలఁదుకభూషణంబులును వేషము నచ్చుపడంగఁ దాల్చి యే
వెలువడి పెండ్లికన్యయన వేడుక నందల మెక్కి యేగెదం
గలజను లెల్లఁ బాయ వెసఁ గామిని దోడ్తొనిపోయి యాచితా
నిలయములోన నుండు మని నేర్పున ధైర్యము విస్తరిల్లగన్. ౧౧౯
- చ. కచభర మూడ్చి నుండురుముగా నిడి మించినపూవుగుత్తులం
గుచములు గాఁగఁ గట్ట కొని కోమలి భూషణవస్త్రమాలికా
వ్రచయము దాల్చి మీసములు రాని మొగంబునఁ గాంతియొప్పఁగా
నచలగతి న్నుసుంగిడి లతాంగిగతి న్వేలి కల్ల నేగినన్. ౧౨౦
- వ. పరిజనంబులు సంభవంబున నెద్దియు నెఱుంగక యాదోళిక యెక్కించు
కొని క్రందుకొనం గొలిచి యందఱు నరిగిన. ౧౨౧
- క. మదిరావతిఁ దోడ్తొనిచని, మదిరాగం బెసఁగ దుర్గమందెరమున నె
మ్మది రాగిల్లుచు నుండఁగ, నది రాజ్యముకంటె నాకు హర్షముచేసెన్.
- వ. అట్లుండునంత బుద్ధిసహాయుండు మూడవజామునఁ బ్రియకామినీ సహి
తుం డై యచ్చటికి వచ్చిన నచ్చెరు వంది పిచ్చులించుచునున్న యంతరం
గంబు లలర గాఢాలింగనం బాచరించి యిచ్చెలువ యెచ్చట నీకుం జే
కుతె ననిన హాసభాసిత వదనుం డగుచు ని ట్లనియె. ౧౨౨
- ఉ. ఏ పనితాకృతి న్నగరికేగి నృపాత్మజయుండునట్టి య
య్యోవరి కేగి తల్పమున నొప్ప ముసుం గిడి యున్నయంత న

న్యూనరకస్యగాఁ దలంచి పొల్తుకయొక్కతె చేరవచ్చి తా
నావనజాక్షి చిత్తగతి యంతయు మున్నె యెఱుంగుగావునన్.

౧౨గి

ప. ఎవ్వరు వినకుండ నల్లన నిట్లనియె.

౧౨ఁ

ఉ. వందఁగ నేల యల్ల వలవంత దొఱుగుము రాజకన్యకుం
బొందఁగవచ్చునమ్మ తనబుద్ధికి వచ్చినవాని దండ్రి యా
త్మం దలపోసి యిచ్చినయతండు వరుం డని యుండు నెవ్విఱో
నందనిచూనిపండులకు నఱ్ఱులు సాఁపరు పద్మలోచనన్.

౧౨ఁ

క. ఈవేగుజాము పెండిలి, యీవిధమున నుండు టుచితమే తలపోయన్
భావజవహ్నియడంగెడు, భావంబున ధైర్య మింత పట్టకొలుపుమా.

క. మానసభవు శిఖివేడిమి, యే నెఱుంగనె దీని ననఁగ నేటికి విరహ
గ్లానిం గుంచుచు మానిని, గానేరక యున్నదానఁ గమలదలాక్షి.

౧౨౯

గీ. శంఖపాలాఖ్య నొప్పారుసరసి పొంత, చుప్తభాకారు నొక్క(కుమారు)ఁజూచి
యుల్ల మలరంగఁజేరుచోనొకగజంబు, విధివశంబునమముఁబాపెవీకఁగదిసి.

క. కరి ప్రాణేశ్వరుఁ బాపిన, విరహమునకు నోర్వలేక వేదదురునై యా
మరుండు దగిల్చినచిచ్చున, నురిసెద నదిమొదలుగాఁగ నుత్పలనయనా.

క. నాపుడు మత్ప్రియఁగా మది, భావించి మునుంగు వుచ్చి భావం బలరన్
నీవల్లభుడను నే నని, నావృత్తాంతంబుఁ జెప్పినం దెలిసి పెసన్.

క. అంగము తాపము వాయఁగ, నంగన ననుఁ గాఁగిలించి మూర్ఛగరంగం
బొంగెడునాదెసఁ గనుఁగొని, యంగనయిల్లనుచుఁబలికెనతిమృదుఘనీతిన్.

క. ఈమదిరావతితల్లియు, నామాతయుఁ దోడఁబుట్టినా రల్లగుటన్
భూమిశునాజ్ఞఁ బెండ్లికి, నే ముదమున వచ్చి కంటి నిచ్చట నిన్నున్.

ప. అని చెప్పిన నత్యంతసంతృప్తాంతరంగుండ నై మదిరావతీకల్యాణనిమిత్త
మదిరాపానమత్త పరిజనప్రతీహారద్వారపాలాదుల వంచించి వచ్చితి నని
చెప్పిననుప్పొంగుచు నీస్తోధ కదలి యిద్దఱుము నన్నార్థం(?)మై యింతులం
దడవికొని కాంతారమార్గంబున నరుగుదెంచి యిచ్చట దేవరం గాంచి కృ
తార్థుల మైతి మని చెప్పిన నద్భుతరసాయస్తచిత్తం డయ్యెఁ దదనంతరంబు.

క. ఆనరనాయకుఁ డత్తటి, నేనికవేటాడ దూర మేగి యొకమహా
కాననములోన దుగ్ధా, స్థానముఁ గని యచటఁ జేరఁ జనియెడునంతన్,

వసంతకునికథ.

- క. పరమేశ్వరి కతిభక్తిని, నరబలి యొసరింప వచ్చినకిరాతులు ద
న్నరపాలునిఁ గని పట్టిన, నరులవిడిచి భీతిఁ గాననముఁ దూలుటయున్.
- క. బుధ్యధికుండు వసంతకు, వధ్యశిలాగ్రమునఁ గాంచి వసుధాధీశుఁ
డధ్యానందు డగుచున్, విధ్యనుకూలతకు నాత్మ వికసిల్లుచున్. ౧౮౨
- క. తనమంత్రులుఁ దానును వా, హానములు వే డిచ్చి చేర నదిగి యతని బం
ధనము లెడలించి యాలింగనముల నొసరించువు యనుమోదమానన్.
- వ. అతండును దానును సముచితోపాయనంబు లిచ్చి దేవికి సాష్టాంగదండన
జామంబు లాచరించి శీతలతరుచ్చాయ నాశీనులై యుల్లాసంబున సతం
దడుగఁ దమవృత్తాంతం బెఱిఁగింపఁ దదనంతరంబు వసంతకుండు కరయు
గంబు మొగిచి మహీకాంతున కి ట్లనియె. ౧౮౩

రూపిణీకథ.

- క. భూరమణ నిన్ను వెదకుచు, ఘోరాటవిలోనఁ దిరుగఁ గొందఱు చోరుల్
క్రూరత మీఱఁగ నొక బే, హరిధనంబు హరియింప నతఁ డాతురుడై.
- క. మొఱవెట్టఁగ నావైశ్యుని, వెఱి పంతయుఁ బాపి చోరవీరుల నెల్ల
న్నుఱునూడి యాతఁడెంతయు, వెఱిగందఁగ సొమ్ములెల్ల వెసనొసఁగుటయున్.
- వ. అత్యంతసంతోషంబున నతండు వినతుం డై నన్ను బహువిధంబులం గొని
యాడి మదనోల్లాసం బనుతనపురంబునకుఁ దోకొనిపోయి యపారధనంబు
లిచ్చి సంభావించె నప్పురంబు బహువిధ వినోదాస్పదంబు. ౧౮౪
- సీ. శుకుఁ డైన నవ్వీటి జోటులఁ జూచిన భంగంబు నొందు దర్పకునిచేత
శివుఁడైన నప్పరిచెలువలఁ జూచిన మరు లొందు భావసంభవునిచేత
శరజమ్మఁ డైన నప్పరికామినులఁ గన్న రాగాంధుఁ డగు రతిరాజుచేత
పరదుఁ డైనను నన్నగరకాంతలను గన్న మదనాతురుండగు మదనుచేత
బ్రహ్మచర్యంబులకు నెల్లఁబాయుదెరువు, వివిధనియమంబులకు నెల్లవీడుకొల్పు
మహితభోగంబులకు నది మందిరంబు, ల స్తథోల్లాసపురము.
- సీ. హాటకహర్త్యంబు లంగరేఁకులవారు* పరిచారికావళి భటచయంబు
స్థరబంధచిత్రము ల్పకినలమంచము ల్పరువు గీరంబులుఁబారువంబు

(1) ఈపద్యము మూడవయాశ్వాసములో నున్నదని శబ్దరత్నాకరము.

పోడశకుమారచరిత్రము.

లాలవట్టంబులుఁ గీలుబొమ్మలు మంచి పైఁడిపన్నారులుఁ బట్టుతెరలు
నిలువుటద్దములు గంటల యుయాలలు హంసతూలికపాన్పులు దోమ తెరలు
సారమృగమదకర్పూరచందనములు, లలితచీనాంబరాదులు పొలుపుమిగిలి
చెలుపుమీఱు మనోహరశ్రీలమెఱసి, యొప్పుదురు వారకామినులప్పురమున.

వ. ఇట్లు మనోహరం బై యొప్పు నప్పురంబుననుండి యొక్కనాఁడు దేవాల
యంబున కరిగి రూపిణి యనుచరకిన్యత్యంబు చూచుచుండ నయ్యంగన
నన్నుం గను గొని యంగజాయత్తచిత్త యై తనయనురక్తి చెప్పి నాపాల్కి
దూతికం బుత్తొంచిన నది ప్రార్థించి తోడ్పొనిపోనఁ దత్సదనంబునకుం జనిన
నది యనురాగంబున నాతోడి యిష్టోపభోగంబులం దగిలి, ౧౮౬

ఉ. మెచ్చను వీటిలోనఁ బెఱమిండల నెవ్వరుఁ దన్నుఁగోరి వే
యిచ్చెద మన్న నందికొనసి దొకయప్పుడుఁ దల్లితోడ నా
యిచ్చిన యీగి సెప్పికొను నెందునుబాయుట కోర్వ దాత్తలో
నచ్చపలాక్షి నన్నుఁ బ్రియమారంగఁ బొందినయంతనుండియున్. ౧౮౭

క. ఎడపక నాఁడున్నాఁటికిఁ, గడునూత్నము లైన రతులఁ గొతుక మొదవం
బడఁతి యలరింప నెక్కడఁ, బాడిచితె ప్రొద్దయని యింపు పొంపిరివోవన్.

వ. నిరంతరానుమోదంబున నున్నయవసరంబున, ౧౮౮

సీ. *జిత్తుల వట్టంబు జఱభి మాటలపోతు పలుగాము డాకిని బంధిక తై
చెడుగు బష్టాతకతై చిక్కింకి రక్తై న యోడిసి జూదరిక.....

... దినంబులు పోరిపోరి. ౧౯౦

క. ఈపగిదిఁ బోరియును నను, రూపిణిఁ బాపంగలేక క్రూరత నొకరే
పాపాత్తిక యది నాప్రా, కాపాయ మొనర్పఁ దలఁచి యతిదాప్యమునన్.

క. రూపిణికి నాకుఁ జొక్కిడి, యాపొలఁతుకఁ బాపి యిద్ద టతివలచేతన్
మోపించుకొనుచుఁ గొని చని, వే పాతెడు నీటిలోన విడిచి యరిగినన్.

క. మోచుకొని యరుగునప్పుడు, చూచుచునుండియును నేను జొక్కుకతమునన్
లేచి చనలేక నదిలో, వైచిన నొకకొంతతడవు వఱద నరుగఁగన్. ౧౯౩

క. అంగంబు నీటిలోన ము, నింగినఁ జొక్కెడలుటయును నెరిఁబడి యేనుం
డంగ వఱదఁబడి యొకమా, తంగముడొక్క ననుఁ జేరె దైవవశమునన్.

దనువు బ్రహ్మంబని తాఁ జెడు టింతె కాకది బ్రహ్మ మెన్నఁటికైన నగునె
దేహంబు నేనను తెలివి యవిద్యవి సంసారహేతువై జనులఁ జెఱచు
సచ్చిదానందమయుఁ డను సత్యమైన

వస్తువనువాఁడు నినుఁజేరవార్యగతిని, మనఘ॥ ౧౨

శివధర్మనర్థనశీలుఁడ వగునీవు శివధర్మనర్థనశీలుఁ డగుట

పుణ్యజనావనస్ఫురణుడై తగునీవు పుణ్యజనావనాస్ఫురణుఁ డగుట
లరిదరకరుఁడుగా కలరుచుండెడు నీవు నరిదరకరుఁడవై యలరుచుండుట
సంతతాత్రితవిభీషణత గాంచని నీవు సంతతాత్రితవిభీషణతఁ గాంచు
టద్భుతం బయి కనుపట్టె సౌర నేఁడు

తేఁడ వెల్లయినను ననువాఁడు గలఁడె, యనఘ॥ ౧౩

జ్యాకర్షణోద్యద్భుజాప్తి గల్గిననీకు జ్యాకర్షణోద్యద్భుజాప్తి తగదె

సంతతామోదకుజాప్తి గల్గిననీకు సంతతామోదకుజాప్తి తగదె
మేఘనాదప్రాప్తి మెచ్చుచుండెడినీకు మేఘనాదప్రాప్తి మెచ్చుఁ దగదె
సంతతాహీనప్రసక్తత దగునీకు సంతతాహీనప్రసక్తి తగదె

జగతిఁ దలపోయ నని సర్వజనములెన్న

వెలసితివి బలి సత్త్రియా కలిత విభవ, యనఘ॥ ౧౪

ఘనసీలముల నేలఁగల లీలఁగలమేని డాలువాఁ డరులఁ బోఁద్రోలువాఁడు

బలువైక్లసపుర క్లనులఁజెక్లఁగలవాలుగలుగువాఁడవనిపై వెలుఁగువాఁడు
చెలిగోరి నలిమీఱి వెలిఁబాఱి మలఁజేరి పోవువాఁ డమరులఁబ్రోవువాఁడు
తనుగప్పకొన నొప్పగను గొప్పబంగరు వలువవాఁడుడివోని చెలువవాఁడు
వీరశృంగారరసము లాకారమూని

నటులనుండెడి వాఁడు నన్నరయుఁగాత, మనఘ॥ ౧౫

నినుఁబోలు దొర లోకమున లేఁడు నీవఁటి దేవదేవుండు నుతింపలేఁడు

కులరూప వితరణగుణముల పురుషుల దృష్టి చిత్తముల హరించినట్టి
వాఁడవు మఱి దొడ్లవాఁడవు సిరులిచ్చువాఁడ వన్నిటను బట్ ప్రోడవెన్నఁ
దరమె నీగాంభీర్యధైర్యవీర్యస్తైర్య వినయాదిగుణముల విశ్వమందు

శేషునకునైన మఱియు నశేషనిగమ,

భాషునకునైన జగతిలోపల మహాత్మ, యనఘ॥ ౧౬

హరికుమారుని బట్టి హరికుమారుని గొట్టి హరికుమారుని పని కనిచినావు

ఖరకరాన్వయఁడవై ఖరకరీంద్రుని ఖరనఖరాయుధుని మాడ్కి నఱకినావు

కమలాపుండ్రే పూని కమలాపుపై నహ్నికమలాప్తశరములఁ గప్పినాపు
శేషుండవయ్య నశేషలోకంబులు శేషునితలలడై జేర్చినాపు

ఏమి చెప్పదు నీమహాహీనచర్య

లార్యులకుఁగాక యితరులకగునె తెలియ, ననఘ॥

౧౬౨

మునుకుక్తిఁగని వెండి యని భృంతిచేఁ జని పనిఁబూని కైకొనఁబాటినట్లు

నిండి బయల్పారు నెండమాపులఁ గని వాఁపూరుం బని చేదినట్లు

తనముందుఁ బడియున్న త్రాడు నెంతయుఁ జూచి పామటంచనిభీతిఁబఱచినట్లు

పిండిఁ గల్పిన నీళ్ళు దండనుండఁగఁజూచి పొరి క్షీరమని త్రావఁబూనినట్లు

దేవదేవుండ వని నిన్నుఁ దెలియ కన్య

దేవతలఁ జేరఁబోదు రీశీరమతులు, అనఘ॥

౧౬౩

దేహమస్థిర మని తెలిసి దేహముమీఁద మోహంబు విడువక మూర్ఖుఁ డగుచు

నాయు వల్పంబని యరసి యాయువుమీఁదియాసఁ బోనాడక యజ్ఞుండగుచు

సారసంపదలెల్ల జలబుద్ధుడము లని పరిహరింపఁగ లేక బద్ధుండగుచు

సంసార మత్యంతహింసాకరం బని తొలఁగఁజాలక లోభకలితుండగుచు

నరుండు మునుఁగుచుఁ దేలుచు ధరణినుండి

కడకు నరకంబుఁజేరు నీకరుణలేక, యన॥

౧౬౪

త్రిభువనోద్వేజకప్రభుతఁ బూనిన రావణాసురు నని నేర్చి వాసవాది

దేవతల్ నుతియింప దివ్యకోదండంబు వామహస్తంబున వసుధమీఁది

నిల్చి నిల్చుక మఱి నిరుపమేతరహస్తమున నొక్తశరమును మొనసిపూని

త్రిష్పచు నారక్తదీప్తలోచనుండవై శరదారితాంగనిస్సరదమేయ

రక్తసంసిక్తుడై మోక్షిరపులమాడ్చి, వెల్లుశ్రీవీరరాముండవీవకావె, యన॥

కల్పవృక్షచ్ఛాయఁ గాంచననవరత్నసింహాసనమున నాసీనుఁ డగుచు

వామాంగమునను సీతామహాదేవియు జలదసంగతతటిత్సరణి వెలుఁగ

గస్యపాగస్యమార్తండేయకౌశికముఖ్యమౌనులు శాస్త్రములనుదెల్పఁ

బరమభక్తుండయిన పవనాత్మజునకుఁ దత్త్వోపదేశముఁ జేయుచుచితఘణితిఁ

బ్రేమమీఱఁగఁ బట్టాభిరాముఁ డగుచు

నవని బెలుఁగొందు నిన్ను నేనాశ్రయింతు, నన॥

౧౬౫

అంభోధిమథన దివ్యాస్త్రనిర్జితనిర్జరారాతిచయ విజయాభిధాన

దానతర్హితప్రతీసమర్హితమహాశీర్వాదలబ్ధవిశేషవిభవ

భవసమర్చితపాద భవవారివహపాలితానుక్మనుజ మహానుభావ
భావజాభాంగ సంభావనీయచరిత్ర మిత్రమశాంభోజ మిత్రయాప
నేత్రసౌందర్యజితపద్మగాత్రకలిత, కనకమయనేత్రకరభృతకస్త్రవేత్ర, యనఘ॥

సీతామనోహరాత్రితభక్తమందార శూరవంశీధార శుభవిహార
హారకేయూరముద్రాదిభూషణభూషితావయవానంత శేవకాష్ట
యావ్తాఖిలాశాంతరాధిపత్యాపత్యభూతసమ్మేళనవ పూతచరిత
చరితమహానత సరిదధీశవిహారమందిర సుందర వందనీయ
వందివందితగుణగణ నందితాస్థి, బృందబృందావనాగతానందసుకర, యన॥

నిర్గుణనిరపాయ నిర్లేపనిరవద్య నిస్సూగ నిర్దోహ నిత్యసత్య
చిన్మయ చిహ్నూప చిత్తేవ్య చిత్తశ్చ చిదచిదాత్మక యోగిచింత్య మహిమ
దద్యాచ్య తద్భేద్య తదోభీజ్య తత్సాధ్య తత్త్వవినిశ్చిత తత్త్వగమ్య
పరమతేజోమయ పరిహృతామయ మహాద్వంద్వ నిర్ద్వంద్వ పదప్రదేయ
హేయసంసారనిస్తారహేతుభూత, పాదపంకజ సర్వసంపద్విధేయ, యన॥

నారాయణానంత నరసింహ వామన దామోదరాచ్యుత కామపాల
కృష్ణహృషీకేశకేశవ పరమాత్మ వాసుదేవ ముకుంద నారిజాక్ష
పక్షింద్రవాహన రక్షితశ్రిభవన వనవాసవాసవవర్ణితాంఘ్రి
వల్లవపల్లసీస్తాణేశ పరమేశ యోగిహృద్యేయ వియోగయోగ
భోగదూరాచలూఖండపుణ్యమూర్తి, సకలదిక్పాలితామేయసరసకీర్తి, యన॥
హారమందారడిండీరకర్పూరగోష్ఠీరసిహారళతారకాశ

తారకహరహీరశారదసీరదాహీంద్రసితాంభోజచంద్రచంద్రి
కామరతురగహంద్రైరావతామృతశారదాభాపగాశంఖకుండ
కల్పకకలశాబ్ధికామపాలమహాక్ష తాక్ష్యంగవాఙ్మజతనయసముద
యాచ్ఛకీర్తి ప్రపూరితాజాండభాండ, చండకోదండమండితోద్బంధపాణి, యన॥
మంగళంబులకెల్ల మంగళం బైయుండు నీనామధేయంబు నిరతమందుఁ
బరలోకమున కేగుపాంథుల కీనామధేయంబు దివ్యపాథేయగ్రంథి
ధర్మవృక్షములకిద్ద ణిపై నీనామ ధేయంబు బీజమై తేజరిల్లుఁ
గామితార్థములెల్లఁ గలిగింప నీనామధేయంబు ఘనకామధేనువౌర
(సరస)నీనామ మత్యంత సౌఖ్యసమితి, దాయకంబగుధీరసంతతులకెల్ల, నన॥

శ్రీరామనామంబు కోరి పఠించిన బ్రహ్మహత్యాది పాపములున్రుంగు
శ్రీరామనామంబు కోరి పఠించినఁ దాపత్రయంబులు దారిపోవు

శ్రీరామనామంబు కోరిపఱచిన దుష్టగ్రహంబులు తొలఁగిపోవు
శ్రీరామనామంబు కోరిపఱచిన దారిద్ర్యమఃఖము త్తలఁగిపోవుఁ
గాన శ్రీరామనామంబు మానవులకు

సకలసౌఖ్య వ్రదంబునై జగతి వెలయు, నన॥

౬౮

నిరుఁజేయకొని ముక్తిఁగనియెడ నంటినా నానాలు కా పనిఁ బూనలేడు
నీరూపుఁగనిముక్తి నెనసెద నంటినా నాకన్నుఁగవ దగనాసగొనదు
నీకథల్విని ముక్తి నెనసెద నంటినా నాకన్లుములు వినరాక మరలు
నీపూజచే ముక్తిఁ బ్రాప్తింతు నంటినా నాకరంబులు దాని నాటనియవు
ఏమిశేయుదు నాపనులేమిసాగ, నబలుఁ డనుగానరక్షి పుమరసినన్ను, నన॥

శిరముపై ధగధగమెఱయు కిరీటంబు కంఠసీచుచు మఱి కౌస్తుభంబు
కరముల నవరత్నకంకణవ్రాతంబు లత్యుచ్చభుజముల నంగదములు
నంగుళంబులయందు నంగుళీయకములు శ్రీశిఖరిని హేమశ్రోణిసూత్ర
మంఘ్రియుగ్గంబున నమల మంజీరమ్మ లంగమ్మనందు హేమాంబరమ్మ
నెంచిమదిలోననీకునర్పించిమించి, చాలముదమందుచుదునిన్నోలిఁజూచి॥యన॥

శ్రీరామ నీనామపారాయణముసేయు వారికి భవభవభయములుడుగు
శ్రీరామ నీనామపారాయణముసేయువారియ హంసంబు లాఱుచుండు
శ్రీరామ నీనామపారాయణముసేయువారి కిందైనసంపదలుగలుగు
శ్రీరామ నీనామపారాయణముసేయువారికి నీపాదభక్తిగలుగు
నంతఁగడ తేటివాఁడుదేహాంతమందు, నీపురంబందువసియించునిన్నుఁబొందు॥

వేదశాస్త్ర భ్యాసవిధి విసజ్జనచేసి నిత్యమై మిక్తికకృత్య మెడలి
స్వాచారములు మాని వాచింపఁగారాని వాక్యముల్పూచు వర్జనీయ
వస్తువు ల్విడువక వైర మూరక కొనితెచ్చుచుఁ దముఁదామెమెచ్చుకొనుచు
వంచించి పరులద్రవ్యంబులాజ్ఞించుచుఁగులహీనులనుగోరికొలుచుకొనుచుఁ
బాపములుచేయుచుదురీప్రజలువారి, నెట్లుప్రోచెదొ కడకది నీకతెలియు॥

శీతభీతి దొలంగి ప్రాతర్జలంబులఁ గాయశుక్తి మునుఁగంగ లేదు
చపలచిత్తమాని జపమాలలనుబూని తిన్నగా నీనామ మెన్నలేదు
నిష్ఠఁబోనాడక నిలుకడగా నుండి వీనుల నీకథల్ వినఁగలేదు
భక్తితప్పింపక పరమార్థమునఁదెచ్చి యెంచి నిన్నులఁ బూజింపలేదు
ఏమియెఱుఁగనిమందుఁడ నెట్ల నన్నుఁ, బతితపాపనప్రోచెదోగఁతులొసంగి, యన॥

అంగనాలింగనసంగమంబులు మహామంగళంబు లటంచు మదిఁదలంచుఁ
గరిరథాశ్వాదోళికానుగానులు మహాసౌఖ్యదంబులటంచు సంభ్రమించుఁ
గాంచననవరత్నసంచయంబులు మహాభోగాస్పదములంచు బుద్ధి నెంచుఁ
జందనతాంబూలమందారదామాను లందంబు లని మేనియందు నించు
నింతె కాకను నీదేహమంతమందు, మఁటిపాలనితెలిసినిన్నంటఁజెంప,నన॥

ఘనశ్రేణికచభారగరిమఁ గాంచియు మోహఘోరాంధకారమగ్నుండుగాక
చపలేక్షణానేత్రజలజంబు లరసియుఁ జంచలచిత్తుండై మించిపోక
చంద్రాననాముఖచంద్ర నీక్షించియు వెలవెలపాటుతోఁ గలతవడక
గగనమధ్యామధ్యగతి నిరీక్షించియు జీవితసందేహ భావమంద
కధికదృశచిత్తుండై నిన్ను నాత్మనిలిపి,భజనక్రయనరుండునీకడముఁజొగ్గు,నన॥

అంగనాలింగనసంగమామల నాసఁజెంది కామాకులచిత్తుఁ డగుచు
దేశదేశంబులఁ దిరుగుచుఁ దినరానితిండ్లకు లోకువై తినఁగఁ జనుచుఁ
జేయనిపనులెల్లఁ జేయుచుఁ గులహీనసరనాథులను గొల్వఁ బరువులిడుచుఁ
గల్గమాటులు పల్లు చెల్లవారలఁజేరి యాచించుచును గష్ట మనుభవించుఁ
గానిచీయిదిరోతనిపూనిదాని,విడిచి నిను జేరఁగోరఁడిప్పుడమిజుడు,నన॥

అజ్ఞానధారుణి నలితీక్ష్ణవిజ్ఞానకుంతాయధంబుచేఁ గోరిత్రవి
కామూర్తివైరుల ఖరతరవైరాగ్యనామాసిచేఁ గ్రుంచి నాల్గుదెసల
బలిచల్లి మోహహి నెలమిసీమంత్రంబుచేఁ కట్టి పడవైచి జోకమీఱ
నాశాపిశాచిని నందుండకుండ నీయంత్రంబుఁజూపించి యవలికనిపి
భక్తిదివ్యాంజనమునేత్ర పాళినలఁది,కడఁగిరామనిధానంబుఁగవఁగవలయు॥

శ్రీరామనామంబు చేతిచింతామఃశి శ్రీరామనామంబు సిద్ధిఘటిక
రామనామము గృహరామకల్పకశాఖ రామనామము భక్తకామధేను
రావణాచరిత్ర కేవలామృతధార రావణాచరిత్రపావనంబు
దశరథాశ్లాఙ్గసేవ దగు పేన్నిధానంబు దశరథాశ్లాఙ్గసేవ తాపహరము
మనుజులకు నెల్లఁ గావున మానకతని,సేమమునఁగొల్పువారలకేమికోదవ॥

శ్రీరామనామంబు కోరిపఠింపని నోరుగా దది పెన్దభేరిగాని
శ్రీరామనామంబు కోరిలిఖింపని కరముగా దది ఘోరశరముగాని
శ్రీరామనామంబు కోరియాలింపని చెవులుగా వవి కొండగవులుగాని
శ్రీరామపదములు చేరికఘ్రోక్షని మేను మేనుగాదది యెండువ్రానుగాని
రామయ్యైని బూజింప రానివాని,పుట్టు గాదది చీమలపుట్టగాని, యన॥

మంత్రంబులకు మూలమంత్రమై శ్రీరామమంత్రంబు జగతిలో మహిమకెన్న
 బీజంబులకు నాదిబీజమై శ్రీరామబీజంబు ధరణిలో దేజమందు
 సూక్తంబులకు ముఖ్యవేదమై శ్రీరామసూక్తంబు ధాత్రిలో శుభముగాంచు
 వేదంబులకు ముఖ్యవేదమై శ్రీరామవేదంబు ధరణిలో వెలయుచుండు
 మహినిశ్రీరామతత్త్వసమానమైన, తత్త్వమిది లేదువరమనెత్తుట సంగ॥

శ్రీరామ యని భుజించినమాత్ర నన్నంబు పరమపవిత్రమై పాప ముడుపు
 శ్రీరామ యని రచించిన కార్యజాతంబు సఫలమై తగమహాసాఖ్యమొసంగు
 శ్రీరామ యని వచించిన వాక్యవర్గంబు నిహపరస్పదమునై యింపునింపు
 శ్రీరామ యని జపించిన జపప్రతంబు నక్షయఫలదమై యతిశయిల్లు
 రామరామయటంచని సేమమలర, జేరిపయింప సర్వాస్థస్థియగును, నన॥

అసన్నమైన దివ్యాన్నంబు విడనాడి తిరిపెపు గూటికై తిరిగినట్లు
 తృప్తితుండై జాహ్నువీరీర్థంబుఁ బోనాడి బావిత్త్రవింపఁగాఁ బఱచినట్లు
 పెరటిలోపలి కల్పవృక్షంబు నడుగక మును లోభింపఁగఁగాఁ జనినయట్లు
 కల్పితతూలికాతల్పంబు వర్జించి ముండ్లపైఁ బవళింపఁ బోయినట్లు
 ఖలులు సర్వేశ్వరుని నిన్నుఁగొలువ కన్య
 దేవతలఁ గొల్పఁబోదురు తెలివిజేక, యన॥

౮౨

వశరశమూలకండప్రసూతంబునై కైకయీసుతకాండ కలితమగుచు
 సోమి త్రివిస్త్రతశాఖాయుతంబునై భూరివానరవత్తపూర్ణమగుచు
 శాస్త్రీకిమునికావ్యవారివర్ధితమునై రావణానుజనునుభాజి యగుచు
 సీతాతనూలతాశ్రితమునై పవమాన తనయఫలాఘ్యమై ధరణివెలయు
 రామకల్పవృక్షంబు నేఁగామమరయఁ, జేరికొలిచెద సర్వాస్థస్థికిఁజను, నన॥

శివధనుర్భంగంబు చేసినప్పుడు మహిపతులెన్నఁదగు మహాద్భుతరసంబు
 తండ్రియానతిగొని దండకాటవిఁ జేరనరుగునప్పుడు కరుణారసంబు
 తను బెండ్లియాడుమంచనుశూర్పణఖమోయునరసిమాటాడు చోహాస్యరసము
 ఖరదూషణాదిరాక్షసులతోడత రణరంగంబుఁ జేయుచో రాద్రరసము
 గానిపింపంగ జగతిలో ఘనచరిత్ర, నిలిపిభక్తులరక్షింపఁదలఁచితొర, యన॥

పట్టాభిషేకసంపదఁబూని సీత నంకముఁ జేర్చునపుడు శృంగారరసము
 మూలబలంబు నిర్మూలంబుఁజేయుచు విలుఁబూనునప్పుడు వీరరసము
 కండలు మొండెముల్ నిండనెత్తురుఘ్న పాటించునపుడు బీభత్సరసము

వారాశిఁజేరి దిర్భలమీఁద శయనించు సమయఁబునందున శాంతరసము
 గానుమింపంగ బుగ్గితిలో మానవాన, తారమందితివార సీతావిహార, యన॥
 మునువిరాధుఁడు సీతఁ గొనిపోసఁగని దీనగతిఁ బూస నీకేమికారణంబు
 అలరావణుఁడు సీత సపహరించెనటంచుఁ బలవింప నీకేమి పామరంబు
 జనకజకొఱకు నై కని లోకముల నెల్లఁ గాల్పుఁబూను టదెంత కక్షనన్పట్టి
 మాయామృగమునెంట మమతచేఁబరువెత్తు నరుగ నీకేమంత యజ్ఞతాపి
 సర్వలోకేశ్వరుండవై సాక్షి నగుచుఁ, స్వయానందముఁడై చెలఁగునీకు॥
 శీతలచ్చాయావిశిష్టసద్వనముల సజ్జిత్రతో వేసిన్పట్టివారు
 వాపికూపతలాకరూపధర్మంబుల ననుమన బొనరించుచట్టివారు
 తుట్టిడితాస్థిసత్తుక్షిప్రపూర్తిగా నన్నదానము చేసిన్పట్టివారు
 పరుషమహాపాపపటలంబు విరియింపఁ దీర్థయాత్రాతిఁ దిరుగువారుఁ
 గోరిపొందఁగరానియీగురుపదంబు, నీపదధ్యానమునఁబొందునిపుఁజెందు॥
 తొలియుద్ధమున మహాబలముతో రథమెక్కి రావణాసురుఁడు విభ్రాజతముగఁ
 జనుదెంచి వానరసైన్యంబుపై ఘోరశరములు నష్టించి చక్తుపఱచి
 లక్ష్మణు నని నొంచి లఘుగతి నేతేర హనుమంతు నెక్కి నీవాగ్రహమున
 విరఘని గావించి వెంబడిఁ బదికిరీటంబులుఁ బడనేసి యంబరంబు
 గాఁడఁగానేసి చాద్రవిక్రిమవిహార, కలననడచినవేళ నిగ్గనదరంబె, యన॥
 కుంభకర్ణుని రణకుంభిని గుంభిని సురంభమున హరిచంపినట్లు
 మకరాక్షు శరభగ్నుమకరాక్షు పక్షింధ్రఁ డక్షిణగతి నహి నణచినట్లు
 అగ్నివర్ణుని బరుషాగ్నివర్ణశరాలి నగ్నివర్ణము శరంబాల్చినట్లు
 రావణ భువనవిద్రావణు నద్రీంధ్రు నద్ర్యునియసి తెగటార్చినట్లు
 నెలమిఁదెగటార్చి విజయలక్ష్మీవివాహ, మంగళముఁబొందితొరణరంగమందు
 ననఘకర్ణాట తేరపావననరేంద్ర, రమ్యగుణసాంద్రదశరథరామచంద్ర. ౧౯
 తనమహావిద్యచే దాఁగప్పఁబడి తన్నుఁ దా నెఱుంగఁడు తన్నుఁ దా నెఱింగి
 యుండిన సీతకై దండకాటవిలోనఁ బలవించునా మఱి పరువుతెత్తి
 పలవించ నెందుకుఁ బదుగురితో సాటిగాఁగ దేవుండెట్లు గాఁగలండు
 రాముఁడంచని కొందఱేమఱి యూరీతిఁదా మవిద్యాపాపైఁ దగిలిమిగులఁ
 బల్లుచుందురు పల్లినఁ బల్లనిమ్ము, పల్లినందుననీకేమిచుల్లఁడనము, అన॥
 నీరూపసౌందర్య హారూఢిభావించుపంచాస్త్రవైరి యేర్పడ నెఱుంగు
 నీపేరు సాధుచి నిరవధి జపింపు మంచుగుబ్బలిపట్టి మది నెఱుంగు

సీమహామహిమంబు ప్రేమతో రామాయణంబు చెప్పినమానినాథుఁడెఱుంగు
 సీమంత్రసారంబు నెఱికాశిలో నుపదేశమిచ్చెడు తారకేశుఁడెఱుంగుఁ
 గాని యితరులెఱుంగఁగాగలరెఱెలివి, నిన్నువర్ణనసేయసంపన్నవిభవ,య॥
 కరువలిమేతమై వఱపుపైఁ బవళించి వెల్లటెనుఁగు పెనువీపునెక్కి
 కూనకొన్నెలతాల్పుతోనునే స్రముచేసి నలువపడింబితోఁ బలుకులాడి
 గుఱ్ఱవేలుపుతఁగ్గి కొండతోఁ జెండాడి దండెతాళముఁబూను తపసిడాసి
 యీఁగిస్త్రానును బండులిగిలింపఁగాఁజేసి వేల్పుగిడ్డిని బాలవెల్లిరోసి
 మించె సౌకార సీక్తీచంచలాక్షి, యంచితప్రేధి జగములం దభినుతింప
 ననఘ కర్ణాట తేరపావననరేంద్ర, రమ్యగుణసాంద్ర దశరథరామచంద్ర .౯౨
 శ్రీరామదేవుఁ డాత్మతరక్షణముసేయ మదిఱోనఁదలపోసి మమతచేసి
 వేదోపనిషదబ్ధి వేద్యతోవాల్మీకి మందరాచలముచే మథనచేసి
 వినుతసుగ్రీవచంద్రుని నీలకౌస్తుభ మాణిక్యమును నీలమత్తకరిని
 బవనసంభవకల్పపాదపంబును వైకర్యాజ్యేష్ఠ నవనికన్యోందిరాల
 లామనభినవరామాయణామృతంబు, నందుఁబుట్టించిబుధులకందందనిచ్చె, నన॥
 రామాయణము సర్వకామితఫలదంబు రామాయణము నవరసమయంబు
 రామాయణము బుధారామకల్పకశౌఘ రామాయణము శతక్రతుఫలంబు
 రామాయణము మహారాజసంస్తవ్యము రామాయణము దేవరాజ్యదంబు
 రామాయణము ఘోరరక్షోఘ్నమంత్రంబు రామాయణముసుపుత్రస్త్రదంబు
 మహిని రామాయణాధికమైన మంత్ర,మరయ నికలేదుభక్తులనరసిప్రేవ
 ధ్యానంబునీకు నిత్యానందసందోహ యావాహనంబు నీకమరవంద్య
 హేమాసనము నీకహీనసుందరతను పాద్యంబునీకు సంవేద్యమహిమ
 అర్ఖ్యంబునీకుఁ గృపానర్ఖ్యభూషణ స్నానంబునీకు విజ్ఞానరూప
 అంబరంబులు నీకు శంబరారికుమార భూషణంబులునీకుఁ బోషితార్థ
 గంధసుమధూపదీపాన్నకలితభక్ష్య, భోజ్యనై వేద్యములునీకుఁబూజ్యచరిత
 పరిపూర్ణచంద్ర బింబముమెట్టి కందిచ్చి పొంగారుగంగను భంగపఱిచి
 బలవైరిగజము చెంపలు చలీమనఁగొట్టి పల్లుబోటిని దలవట్టియాడ్చి
 పనిఁబూని వేల్పుగిడ్డినిబూరిగఁజేసి చి ప్రల్లదంబున హరియొల్లెవట్టి
 బుడుతకొన్నెలతాల్పు మెడఁబట్టుకొనినెట్టి పాఁపఱేనితలఁపై పట్టిమట్టి
 రట్టుపడెగద నీకీర్తిగట్టువాయి, మట్టుమేరయెఱుంగ కెప్పట్టుఁదిరిగి,యన॥

కాంచనమాలికాకలితతురంగసంగతమహారథమువై వితతహేమ
రత్నభూషాంబరరాజతమ్మైవై కూర్చుండి భరతుడు గొడుగు రావ
ణానుజశస్త్రము లానిచామరములు నుగ్గీ పుడును గుంచె చొచ్చిపట్టి
విసురుచుండగ హరివీరులు తురగవారణయానులై వెంట రాగవాద్య
ములను మ్రోయంగ సాకేతపురమునందు
వచ్చుచోఁ జూడవలచె నీర్మభుత భరిత, యసఘు॥

౯౭

జాతిసీతులుమాని చనరాని యునతులఁ బొందిచేసినపాపమొండకుండఁ
గురువిప్ర మౌనిసత్తులజులఁ జెలఁచేగి నిండచేసినపాపమొండకుండఁ
దెలియ కజ్జానసంకలితుడై నీసేవ పొంది చేయని పాపమొండకుండఁ
దుష్టత్తిగ్రహమహాదురితాన్నములు దిని ముందుచేసినపాప మొండకుండఁ
నన్నుఁగాపాడిరక్షించు సన్నుతాంగ, పతితపావన లక్ష్మీశవరమపురుష, యన॥

నీపాదములమీఁద నిశ్చలతరభక్తి నీభక్తి జనులతో నిరతరక్తి
నీకథాశ్రవణాభినిరతి నీమూర్తిసందర్శనంబునను నిత్యప్రపత్తి
నీనామజపమున మాననిచాగవృత్తి నీగుణంబుల నెన్న నిబిడరక్తి
నీసేవయొనరింప నిరుపమ మగుశక్తి నిన్నువర్ణనసేయ నిపుణసూక్తి
కలిగియుండఁగ నాకు నిశ్చయముగ వరము

కరుణతోనిచ్చి రక్షించు సరసిజాతు, యసఘుకర్ణాట॥

౯౮

శ్రీరమాత్రితవక్ష సేవకావనదీక్ష మత్తాఁకులశిక్ష హానిరక్ష
రాజీవదళనేత్ర రమణీయతరగాత్ర కాదుణ్యరసపాత్ర కాంతిమిత్ర
సీతాకళత్ర విస్తీర్ణాసితచ్ఛత్ర కాస్యపమునిగోత్ర ఘనచరిత్ర
కపటనాటకసూత్ర కల్పితబహుచిత్ర కవితాకృతిస్తోత్ర కనకవేత్ర
దనుజకులజైత్ర వర్ధితధర్మసత్ర, పాపలతీకాలవిత్ర సత్సార్థమిత్ర
యసఘుకర్ణాట తేరపావననరేంద్ర, రమ్యగుణసాంద్రదశరథరామచంద్ర॥

అనియిట్లు సకలలోకాధీశ్వరునిచేర వితతాగమాంతసన్నతునిచేర
నురుతరకర్ణాటవరవంశసంభవుఁడైన యుశస్త్రియంచ నేడుపాని
తమ్ముండఁ గామాక్షితాయి పెంచినవాండఁ జిరవిప్రపాదసంసేవనాప
యాతకల్పమండఁ దేరాభిధానుండ నన్ను రక్షింపుమనుచుశ్రీరామమూర్తి
కంకితంబుగ శతక మియ్యదనఁజెప్పి, యొప్పుగించితిఁ గైకొమ్ము...
అసఘుకర్ణాట తేరపావననరేంద్ర, రమ్యగుణసాంద్రదశరథరామచంద్ర, ౧౦౧

సుబ్రహ్మణ్యశతకము.

— బృహత్సంహితా నాగశాస్త్రికృతము —

సీసపద్యములు.

శ్రీకంఠవరపుత్ర శృంగారతరగాత్ర సన్నుతిస్తుతిపాత్ర జలజనేత్ర
 వల్లీమనోహర వాహీకృతమయూర యఖిలలోకాధార యదివిదార
 దేవసేనాలోల దివిజసన్నతశీల కుధరజాబాల సగ్గణ విశాల
 భానుకోటిప్రతాపబ్రహ్మణ్యవరరూప యమరసేనాటోప యహికలాప
 నీదుపేరింట శతకంబు నేర్చినటులు, విన్నవించెద వివరయ్య వేద్యమీట
 శూరసంహార కిరిగిరిసుఖవిహార, సుకవిజనగేయ శ్రీబాలసుబ్బరాయ. ౧

సంతతమ్మును నిన్ను సంస్మరించుచు భూమి సంచరించెడువాడె సజ్జనుండు
 నీపదాంభోజముల్ నిర్లజ్జుడై సదా భజనచేసెడువాడె భాగవతుండు
 నిర్మలచిత్తుడై నిన్ను నేమించుచు ధర నుండువాడె పో ధన్యుడరయ
 సకలచరాచర సంవాసియకా నిన్నుఁ బూజసేసెడువాడె పుణ్యపరుండు
 వీను లలరంగ నీనామగానరసము, విని సుఖించెడువాడె వివేకఘనుండు,
 శూరసంహార కిరిగిరిసుఖవిహార, సుకవిజనగేయ శ్రీబాలసుబ్బరాయ.

మఃచు కోర్వనివాడు మార్తాండుఁ గనినట్లు ఘనరోగి ధన్వంత్రిగాంచినట్లు
 తుదాద్బాధితుండు దివ్యసుధ గన్గొనినయట్లు కడు దరిద్రుండు నిధిఁ బడసినట్లు
 జడమధ్యగతునకు నుడువ మబ్బినయట్లు ధరఁ దపస్వికి సిద్ధి దొరకినట్లు
 తిమిరావృతుండు మంచి దివ్యైజూచినయట్లు శిశువుతల్లినిజూచిచెలఁగి నట్లు
 నిన్నుఁ గనుఁగొంటి శుభములు నిండఁ గంటి
 భూరిదారిద్ర్యభూతంబు పాఱఁగంటి, శూరసంహార. 3

నట్టింటిలో నుండు నవ్యనిక్షేపంబు గానక యోచించువానికరణి
 నమృత ముపేక్షించి యోషాధికాంక్షి యై వనమూలికల కేగువానిపోల్చిఁ
 గల్పకంబులఁ బాసి కాంతారములలోను దుమ్ముచెట్లను బోయి నమృతీతి
 భాగీరథిని వీడి పల్వలోదకముల వెదకి గ్రుంకులు వెట్టు వెట్టిమాడ్చి
 నిన్ను నేమిటి మూఁడుడై యన్యసురలఁ
 గొలువఁ జోవుట న్యర్థంబు కువలయమున, శూరసంహార.

సమమైన జనులతోఁ జొకనసేయక కుజనసేవారతిఁ గోరనీక

దారిద్ర్యబాధచేఁ దడఁబడనీయక ఋణసంకులంబుల మునుఁగనీక

ఘోలాదిరోగముల్ సుడివెట్టనీయక నీచకర్మంబులు తోఁచనీక

నీపాదముల భక్తి నెల్ల నేమఱనీక కాలకింకరులచేపాలుగాక

దేవనీదివ్యకరుణార్ణవప్రియజూచి, కాచిరక్షించు నన్ను శంకరకుమార

ఘోరసంహార కిరిగిరిసుఖవిహార, సుకవిజనగేయ శ్రీబాలసుబ్బరాయ. ౧

తాపత్రయాదులు తగిలించుకొన్నవి వరద సుబ్రహ్మణ్య కరుణఁజూడు

దారిద్ర్యభూతంబు తల్లడఁబెట్టేని వరద సుబ్రహ్మణ్య కరుణఁజూడు

అప్పులవారెల్ల నొప్పింపఁజూతురు వరద సుబ్రహ్మణ్య కరుణఁజూడు

ఘోలాదిరోగముల్ సుక్తంగఁజేయును వరద సుబ్రహ్మణ్య కరుణఁజూడు

ఇట్టివేళల నన్ను పేక్షింపఁ దగదు, గరిమరక్షించునన్ను శంకరకుమార, ఘో.

ఘృనివస్పదే నభోభూభాగములఁబట్టి తాళంబువేయంగఁ దలఁచినావు

కరగతశక్తిచేఁ గ్రాంచభూమిాధరంబునను గవాక్షిక పొడిచినావు

సప్తమాతృకలను సమరరంగంబున దట్టించి మట్టగాఁ బెట్టినావు

అలకృత్తికాదుల నమగావతీపురంబునను శాశ్వతముగ నునిచినావు

నిన్ను మొఱవెట్టు నీభక్తనికరములరు

దురితములుఁగొట్టి గ్రోచుట దుష్టులంబొ, ఘోర.

2

పూలమాలికలు వేవేలు పైఁదాల్చిన దేవుం డనుచు నిన్నుఁ దెలియలేరు

ఘనజీవరత్నభూషణరాజి గల్గినఁ బ్రభుఁడటంచును నిన్నుఁ (బట్ట) లేరు

ఖ్యాతిఁ బీతాంబరవ్రాతశోభితుఁడైన నీశ్వరుం డనుచు నిన్నెఱుంగలేరు

మేళవాద్యము లెంతకోలాహలం బైన దిక్కు నీవని వచ్చి మ్రొక్కులేరు

భక్తజనముల పరితాపబాధ మాన్చి

యభయమొసఁగిన నిను దేవుఁ డంపుగాని, ఘోర.

౩

వేలాయుధంబు నేవేళఁ బూనఁగనేల సకలరక్షకుఁ డైన స్వామినాథ

వన్నెమీఱుమయూరవాహన మేమిటి కన్నిటవెలసిన హరకుమార

కరమున నేవేళఁ గరవాల మది యేల పరిపంథి యెవ్వఁడు భవవిదూర

యీకుఁక్కుటధ్వజమేల ... నిఖిలలోకంబుల నెగడినావు

ఇన్ని బిరుదులు బిరుదు గా వెల్లపొద్దఁ, గరుణ భక్తులరక్షించుబిరుదుగాని

ఘోరసంహార కిరిగిరి సుఖవిహార, సుకవిజనగేయ శ్రీబాలసుబ్బరాయ. ౪

ఇరుకరంబులు గలనరుని వేడినయంత వెఱవవద్దని చేయివేయుఁగాని
యొక్కపూటకు బత్య మున్న వానినివేడఁ గలకొద్దిఁగొన్నవి పలుకుఁగాని
రెండుకన్నులు గల్గి యుండువాఁడైనను గరుశించు భృత్యులఁ గాక్షతోడ
నిరుచెప్తల్ బఱిరుఁడొప్పురుఁడైనను జనుల్ మొఱపెట్టుటెమని మొనసివినును
అనిన నీరాఘికరములు ధనముఁగనులు, జెప్తులగలిగియు భక్తులు చేరినిన్నుఁ
జాల మొఱపెట్టవినరాదెయాలకించి, సుకవిజనగేయ శ్రీబాలసుబ్బరాయ.

శ్రీకంఠసుతుఁడను ధాక గావలెనంటె దుర్జనంబులఁ బొచ్చి త్రోయవలయు
శక్తిధరుఁడను నుక్తిరావలె నంటె నిర్లయూత్తులఁ జేరనియవలదు
ఘోరసంహరుఁ డస్పరుకావలె నంటె నీచవర్గంబులఁ బీచమణఁచు
బ్రహ్మణ్యమూర్తివై ప్రబలఁగోరితినింటె భూసురగ్రాశంబుఁ బ్రోవు మిపుడె
నాఁడు చేసినపనులు కాణాచి యగు నె, నేడుచేసిన నీపేరు నెగడుఁగాక, శూ.

నీతల్లి చక్రఃక్రికూఁతురై దయలేక మగనిదేహంబును సగముచేసి
నీతండ్రి యేవాటి నీతిజ్ఞఁ డందును పట్టణంబులు గాల్చి ప్రబలినాఁడు
నీయన్న యెంతటి నిర్మలు డందును ఘనకాంక్షఁ ద్రోవలుకాచినాఁడు
నీమేనమామయేవిజమువాఁ డందునా కొంచెమై కపుల యాచించినాఁడు
వారివలె గాక నీవైన వసుధలోన, నాశ్రయించినభక్తుల నాదరించి
మంచివాఁడని పేరు కల్పించుకొన్న, సుకవిజనగేయ శ్రీబాలసుబ్బరాయ.

తల్లి రాజ్యముచేసి ధర్మవర్ణనియని జనముచేతను జాల వినులిక్కై
దండ్రి సర్వజ్ఞఁడై ధర రాజశేఖరుం డనుచు వేదములచే నతిశయిల్లె
సోదరుం డాత్రితశుభకారియై సర్వజనులచే నగ్రపూజలను గాంచె
వరదుఁడై సద్భక్తవత్సలుండయి మామ శరణు జెందినవారిఁ గరుణఁగాచె
వారికన్నను మిక్కిలి వసుధలోన, నాశ్రయించిన భక్తులనాదరించి
మంచివాఁ డనుపేరు గల్పించుకొన్న, సుకవిజనగేయ శ్రీబాలసుబ్బరాయ.

సురరాజు మెచ్చి కూఁతురు నిచ్చె నంచును గర్వభూయిష్టంబు గాంచినావొ
...ళిగొట్టి చెఱదెచ్చినానని గర్వభూయిష్టంబు గాంచినావొ
క్రొంచపర్వతము భేదించినానని మించి గర్వభూయిష్టంబు గాంచినావొ
...యికిమేనల్లుఁడైతి నటంచు గర్వభూయిష్టంబు గాంచినావొ
బాలుఁడై తేని గర్వంబు కరుణఁజూచిన సొమ్ముయేమిపోయె(?), శూ. ౧౪.

శూరతారకవైరి విరులఁద్రుంచిన గర్వంబుచేత నేకాంత మగుఁగా
భువనంబులకును బ్రభువును దానని యెంచి గర్వంబుచేత నేకాంతమగుఁగా
భక్తసందోహంబు కడులోభమునను నేకాంత మగుఁగా
దేనసేనాతన్వితో వేడుకలు మీఱి మంతనంబాడ నేకాంత మగుఁగా
...రాంగినఁ జెఱవట్టి, గిరిమ సంతసహూఁడ నేకాంతమగుఁగా
యింతమొక వెట్టంగాను నేకాంతమేరి, సుకవిజన గేయ శ్రీబాలసుబ్బరాయ.

...కుండనికాటొ నిప్పతుల్ నిన్ను సేమిహలేదొ
బహుమహామహిమచేఁ ద్రాక్షి మించఁగలేదొ ప్రీతిభవించిన ...
...కోటి దోక్షక్షింబింది విబుధుల ముదము గావించలేదొ
శిష్టకోటికి నెల్ల నిష్టదైవము గావొ భక్తుల
...స్వామీనాథ, కానకుండిన జరులకు నిత్యుండేరి, శూ. ౧౩.

వేళవేళకు మ్రేచ్చపాలిపా
వసుధలోదుర్భావపుల నఱకంగఁ జేతఁగాకను జేతహేతియేల
దుష్టకటుల నెల్లఁ దొడఁకొ
అవసీసురావళి నాదరి పనివాని కభయప్రదానైకహస్తమేల
ప్రబలచైదాఘసుప్రతాపంబు..., దేనసేనాథిపత్యబదేల నీకు, శూర.౧౭
సర్విసర్వసహాచక్రంబులో దాననూర్త్యనుపేరునుఁ బొందినావు
మహిషశూరాదుల మద్దించి యింద్రాదివిబుధుల ముదము గావించినావు
వేదరాసులచేత విదితంబుగాను సుబ్రహ్మణ్యఁ డనుపేరు వడసినావు
నిఖిలలోకంబుల నీయాజ్ఞలో నిల్చి దళవాయిపట్టంబు దాల్చినావు
అఖిలజనములు నానందమందునటులు, నొక్కవర్లంబుగురియింపఁగల్గసంబా
జీవనదములు నిను సడ్లసేయలేదొ, సుకవిజనగేయ శ్రీబాలసుబ్బరాయ.
పాలించుచుచు నేవేళఁ గొల్పెడివారి లోలతఁ జూడ నాలోచనేమొ
నీవె దిక్కిని వచ్చి భావించువారిని నాదరించుటకుఁ బ్రయాసమేమొ
శరణు శరణిని నిర్మొఱవెట్టు జనులను గాచి రక్షింప దుష్టులన యేమొ
పరితాపమును జెందు భక్తసంతతులను జల్లగాఁ జూడ నసాధ్యమేమొ
యింతమాత్రాన క్లిష్ట తామెంచిరేని, తాళఁజాలరు భక్తమందారదేవ, శూ.
భక్తపాలనుఁడైన పరమేశ్వరునికిని బ్రతిబింబితుండవై ప్రబలియుండి
ధర్మశిలో ధర్మనర్థనిగర్భమందలి యభ్యుదయుండవై యతిశయిల్లి

భూరిబృందారకాధారుడై లోకత్రయావనశీలుడై యమరియుండి
ప్రణవస్వరూపమై బహుపురాణములచే బ్రహ్మణ్యవిఖ్యాతిఁ బడసియుండి
కదిసి మొఱవెట్టజనులవైఁ గరుణలేక

పరమలోభంబు నీకేలప్రాప్తమయ్యె, శూర.

౨౦

జేయును నెనిమిది బిరుదుగంటలుగల శక్తి చేఁబూనిన శౌర్యమేది
శూలముద్గరభిందిపాలఖడ్గాదులఁ గేలఁ బూనినరాగ్రశీలమేది
శూరుడై మేటి మయూరవాహన మెక్కి మీసంబు వడివేయు రోసమేది
మసువంతు వాహినిమధ్యంబులో దైత్యభీకరుడైన సింహాకయేది
స్వామి యీవేళ నీభక్తజనులకొఱకుఁ, బాలుమాలక దుర్తార్గపటలి నెల్ల
భూమిసేయకయున్న నీమేలిమేల, సుకవిజనగేయ శ్రీశాలసుబ్బరాయ. ౨౧

నీధాటికేగదా నిల్వనేరక భానుకోపాదివైరులు కూలఁబడిరి

నీధాకచేగదా నిర్వహింపఁగలేక తారకాసురుఁడు మయూరమయ్యె
నీఘాతిచేగదా నీల్లెను బంచాస్యముఖరాక్షసానేకమూలబలము
నీశక్తిచేగదా నిహతిఁజెందిరి శూరపద్మాదిరాక్షసప్రవరులెల్ల
నాఁటి నీధాటి నీధాక నాఁటిఘాతి, నాఁటిశక్తియు నేమూలనణఁచినావొ
నేఁటిపాషండులను గొట్టనేరకిపుడు, సుకవిజనగేయ శ్రీశాలసుబ్బరాయ.

దాసధర్మములేని ధనరాసు లవియేల భోగింపఁగారాని పాలఁతియేల

శరణన్నఁ గావని నరపతిబ్రదుకేల సత్యంబుమాలినసఖ్యమేల
వేదహీనుడైన విపుశ్శంబేల తనయులఁ బ్రోవనితల్లియేల
ఆవులు గాకున్నయన్నదమ్ములునేల దయతోడఁ బ్రోవనివైవమేల
బుఘలు పరికించి యిన్నియు వృథయటంచు

నిన్నుఁ గొలిచినవారెల్ల ధన్యులండు, శూర.

౨౩

శ్రాస్తాణద్యేషంబు పాటింపఁగారాదు ధర్మంబులకు హాని తలఁపరాదు

ధరఁగృతఘ్నులఁదెచ్చి దాసజేర్పఁగరాదు దాయాదులనుగొట్టితఱుమరాదు
తనసీమ పలుమాఱుకనకయుండఁగరాదు జారమాగ్ధంబులు గోరరాదు
పాషండవర్గంబుఁ బ్రబలఁజేయఁగరాదు తున్ద్రమంత్రంబులఁ జూడరాదు
ఇటులునడిచిన నొకవేళ హీనుఁ డగును

బుణ్యశీలుండు మహితరాజన్యుఁ డరయ, శూర.

౨౪

తనకులాచారంబుఁ దప్పనివాఁడునై తరతరంబుగను బాంధవ్యఁ డగుచు
 బరభీకరస్ఫుర్తిఁ బరంగినవాఁడునై ధైర్యసారసమన్తశౌర్యఁ డగుచు
 దానమానానూనధర్మశీలుండునై సామాద్యపాద్రైకచతురుఁ డగుచు
 సంధివిగ్రహనీతిశాస్త్రుకోవిదుండునై స్వామికావ్యైకవిశ్వాసి యగుచు
 నెగడు వానిని జతురంగనికరమునకు, నిలిపేనియు నామేదినీశ్వరుండు
 శాశ్వతైశ్వర్యక్షీడివిస్తారుఁ డగును, సుకవిజనగేయ శ్రీబాలసుబ్బరాయ.

స్థూలాచారుండై నీతిశాస్త్రజ్ఞుండై ద్విజకులక్రేష్టుండై ధీరుఁ డగుచు
 గంభీరహృదయుండై ఘటనాసమర్థుండై మితభాషియైబహుశ్రుతుండునగుచు
 సత్యవాచాలుండై జనరంజనుండునై రాకీకమతి జాగ్రహకుండుగుచుఁ
 బారంపరుండునై పరమర్థభేదియై కాల దేశవిభాగకారి యగుచుఁ
 జెలగుపురుషుని మంత్రిగాఁ జేయవలయు
 మాన్యచరితుండు మహితరాజన్యఁ డరయ, శూర.

౧౪౩

ని న్నహోరాత్రముల్ సన్నుతిఁ పంగలేని నుడువులా జోగులబుడబుడకలు
 నిన్నుఁ జూడంగ లేని కన్నులా మిక్కిలి తరళహృదయము జలబుద్ధుడములు గాని
 నిన్ను విశ్వాత్మగా నిర్ణయింపంగ లేని బుద్ధి బల్చీమలపుట్టగాని
 నిన్నుఁ బూజింపని నిడుపాటిహస్తమా డంబమా సమ్మార్జనంబుగాని
 సకలలోకేశనీకుదాస్యంబుగాని, ప్రియ్యనికాయమలతోలుబాష్పగాని, శూ.

కలుగునా నీకటాక్షంబు లేకను మహాసామ్రాజ్యవిభవంబు శాశ్వతముగ
 దొరకునా నీదివ్యకరుణారసములేక పుత్రబంధుజ్ఞాతి భోగచయము
 అమరునా నిను బూజనములొండెసేయక భూరిసంపద్యశోదారగరిమ
 పుట్టునా నిను మది గట్టిగాఁ బట్టక నిర్మలసుజ్ఞానధర్మగుణము
 నీదుదయలేకకల్గునా నిఖిలశాస్త్ర, వినుతకవితాప్రసంగవివేకమహిమ, శూ.

తెక్కుకుమిక్కిలొ చుక్క తెన్నైనను బూర్ణచంద్రోదయస్ఫుర్తియగునె
 ధరలోన నిబిడభూధరము తెన్నైనను సరవిహేమాద్రికి సాటియగునె
 సదమలాంబునిదాననదు తెన్నియైనను బుణ్యభాగీరథిఁ జోలనగునె
 ఘనకాంతిసంయుతమణు తెన్నియైనను గరిమఁ జింతామణి సరియనగునె
 యితరదేవత లవనిలో నెండైన, శ్రీకరుండగు నీకనసేయనగునె, శూర.

జగదీశ్వరా నిన్ను సన్నుతింపంగ లేక వెడఁగుల నుతియించి వెట్టినైతిఁ

బ్రణవాత్తకా నిన్ను భజనసేయంగ లేక మూఢులఁబ్రాద్రించి మోసపోతి

హరకుమారక నిన్ను శరణుచెందఁగలేక ధరణీశులనునన్ని కలుపుగొంటి
భావించి మది నిన్ను సేవింపఁగాలేక పృథివి లోభులఁ గొల్చి కేదనైతి
శూరసంహార నీదుపాదారవింద, దర్శనములేని నన్ను నీదాసుఁజేసి
కరుణఁజూడుము సద్భక్తకలుషహార, సుకవిజనగేయ శ్రీబాలసుబ్బరాయ.
నిండుదాహముతోడ నెండమావులఁ జూచి వెంబడిం చలసినవెట్టేరితిఁ
గాలమేఘమటంచు గంధసింధురమును బ్రాణించుచాతకపక్షిరీతి
లలితశాల్మలివృక్షఫలము లవేక్షించి చేరి వేసెదనట్టి చిలుకపోల్చిఁ
గేతకీమకరందజాతంబు గోరి యుత్సాహ మెడలుపట్టదచ్చుమాడ్చిఁ
బరమలోభుల సభలందుఁ బ్రస్తుతించి
వ్యర్థమయ్యెను గదిమ కవిత్వమహిమ, శూ. 30

సంగీతసాహిత్యసరసప్రసంగశృంగారంబు విని యిచ్చువారు లేరు
రసవాదవైద్యుంబు పసలేదు కరఃశికమఃశియంబులను మానమంచులేదు
కృషిజీవనాదులు కిరుదయ్యె నానాట నారీతి నీమది కనుభవంబు
బిచ్చమెత్తుదువన్నఁ బృథివిలోపల దానధర్మంబులెల్లను దరిగిపోయె
నింకగతియేమి మారు శశాంకమౌళి, తనయనీకటాక్షంబు... శూర. 3౧

శరభితుంగాభంగవరత్తరంగాఘాతఘుమఘుమార్భటులుచేకూర్చినావో

... .. మేనుమఱచినావో

సురసిద్ధగంధర్వవరనారదాదిసంగీతగోష్ఠిని బరాకెంచినావో
యధివర్గమ్మును నధికమయ్యెనటంచు మౌనివేషస్ఫూర్తి నూనినావో
ఇంతకంటెను దంధన లెందితేని, నిన్నువిడుతున నేమాటనున్నయింక, శూ.

సతిశీరంబుననుంచి సభలోననటియించు సిగ్గుమాలినయట్టి శివునికొడుక
భద్రకాళితనానఁ బ్రబలి రుద్రునిచేతఁ గప్పెరనిచ్చు దుర్గాత్మజుండ
చేసెడుపనులెల్లఁ జెఱచివేసెడు పెన్నహోదరునికెఁ గూర్చిసోదరుండవు
ధర్మభంగము చేసి ధరఁ బుణ్యజనులను హరియించి నతనిమేనల్లుఁ డనఁగఁ
బ్రజలు పలికెడిదాష్టేర్తిపాయు నెట్లు, లోభమునుద్రోచిబహుదానలోలుండగుచు
మంచివాడనిపేరు గల్పించుకొమ్ము, సుకవిజనగేయ శ్రీబాలసుబ్బరాయ.
కాచ మేకం బైన యాచకావళి కీక తండ్రికప్పెర దింపఁ దలఁచినావో
మాడ యొక్కటి యైన మార్గణావళి కీక గురుతఁ దల్లికి సొమ్ముగూర్చినావో

- విలోకయన్త్యస్త మథో యువత్యః ప్రాసాదవాతాయనమణ్ణలఘ్నః
భూభజ్య సంశోభిత వక్త్రపద్మైర్విభూషయాంచక్ర రమూని ముగ్ధః. ౨౩
- పారాః పురన్ద్రోశ నలం సలాజై రవాకిరకా హర్త్య గతాః ప్రసూనైః
బిష్టాశ్చరైర్విష్టు మిరోర్తయోద్రి మథానసంతోభిత దుష్టసింహోః. ౨౪
- ఆరాత్రికార్థం నగరే నలస్య కర్పూరదీపా రమణీగృహీతాః
బభు ర్మథౌ వన్యబలాగృహీత స్ఫుటోదితోచ్చంపకకోరకాభాః. ౨౫
- విలంఘ్య వీధీ సుచల స్వవేత్త వివేశ చన్ద్రోపలబద్ధసాధమ్
ఋతు ర్వసన్తోప్యవసీనివేశం నలం త మారాధితుమిచ్చ యేవ. ౨౬
- ద్విజా ననేకాన్ సమపక్షపాతాన్ స్వతః ఫలేభూ త్సుమనస్సుమగ్నః
ఉష స్వధీతాత్పరిరో విభు సోపిప్యతర్పయ ద్భూరిఫలై స్తదిష్టైః. ౨౭
- భృక్తోజ్జనాగ్నేకృతగానలోలః కుహూవిపశ్చేకలనాదరక్తః
సంసేవ్యమాన స్సుమనోభి రుర్వాన్యం విభుర్వసన్తో ప్యధికం జుజృమేభు. ౨౮
- వసన్తకాన్తేన సమాహితాయాః వసీయువత్యా వదనే చకార
సంసక్తభృజ్ స్తలికోభిసీల భూమధ్యభాజ స్తలికస్య శోభామ్. ౨౯
- కోశా న్యరాళానిపటూని లగ్న ద్విరేఫ డిమ్బానిచ కిం శుకానామ్
రేజ ర్ముఖానీవ చ కింశుకానాం గృహీత జమ్బూన్యరుణప్రభాణి. ౩౦
- కుందాని వర్ణాకృతితస్సమాని సౌరభ్యశూన్యా న్యురుమాక్తికాని
హారాత్సనోరోజగిరిం శ్రితాని వికాసదమ్భా దదమా న్వధూనామ్. ౩౧
- భృజ్ప్రియా దంశితపల్లవోష్ఠా ధుత వ్రతత్యుచ్చభుజా చకాశే
అశోకశాఖారుణపుష్పగుచ్ఛ సఖాంశుపుంజా నివ విక్షిపన్తి. ౩౨
- స్తరానలోద్భూతసుశీతవాతభూత ప్రక్షిరోజ్వలముర్దురాభమ్
దృష్ట్యా వియుక్తానవచూతరేణుం బిభ్రద్భయం యాతి జనోహ్యసంజ్ఞః.
సఖ్యా వసన్తేన సమాహితాని రసాలపుష్పాణి నపల్లవాని
సకజ్జపత్ర స్మరసాయకత్వ ముపేత్య యూనాం ధృతిభజ్జకాని. ౩౪
- మూర్తా వసన్తా వివ తత్ర రేజ ర్వీధీషు తామ్బూలరసాయనోష్ఠాః
విలిప్తగాత్రా హరించన్దనేన విప్రాః స్వపాణ్యర్చితతాళవృన్దాః. ౩౫
- సమ్మోదితాన్తఃకరణా యువాన సుర్యే సుఖస్పర్శక రేన్ద్రభాసాః
కాతేన సర్వప్రసవాకరేణ సుశీతవాతేన చ రన్దుమిషుః. ౩౬

విలోక్యలోకా నఖలా స్రతేచ్ఛాన్తధ్వేష పూషా పరిపీయ పాష్పం
రాగీ సరాగాం స్వయమ ప్యథాపు మియేష వారీశదిశం స్వయోషామ్.

స్వకాన్తి మాంజివ్య విలేపితాయాః సుర్భాదివ సైవ ర్హరితాశశీఙైః
కరై సు వారీశదిగజ్జనాయా ముఖం స్పృశ స్సంతిక మాప భానుః. ౩౮

సాపత్యభాజాం నలినీవధూనా మినం పురస్తా తృతమాన మేనమ్
వీక్ష్యాభవ క్షారముఖీ ప్రతీచీ తత్పాదయో సోని ప్యపత తృతాగాః.

ఇదం కి మాశామహిలాముఖం స్యాత్ హరిద్రితం కాఞ్చన కన్దుకం కిమ్
కాక్షీరలిప్తైకతరః కుచః కిం విస్రస్తవస్త్రో వరుణాజ్జనాయాః. ౪౦

వాసన్తికం చమ్పకచక్ర మబ్జ జాణ్డం ను హైమం జనతాభి కేషః

ఇతీతి తర్హాకరకాన్తి రర్హః క్వవా కయావా కకుభా జగాళ. ౪౧

రవో రుషే వా థ గతే విదేశం యోషా ప్రతీచీ చ వియోగి నీవ

విచారశారా విగత ప్రకాశా విలాపమాపేవ విహజ్గవాగ్భిః. ౪౨

సా దిగ్వధూ సాన్దిధ్యవయోదదమ్భా ద్భూహిస్సృతం స్వాస్తరరాగ మేవ
రవి ప్రియాయత్త మియం హి దృశ్యం ప్రేష్టా జనానాం ప్రతరాం చకార.

తమః ప్రియాదర్శనజం దధానాం విలోక్య సర్వా హరిదగ్జనాస్తామ్

ఆశ్వాసయ స్నన్తజవాగ్భి ర (ధా) సాజాత్యబాధవ్య విచారశారాః. ౪౪

తాభిః ప్రపేదే హరిదగ్జనాభిస్తమం సమం పశ్చిమదిగ్వధూట్యా

దయార్ద్రచిత్రాహి భవన్తి సన్తః ఖన్నస్య దృప్తే రల మజ్గనాసు. ౪౫

నిశా మహానీలమణి ప్రభాభి రిక్ష్ణాలచూర్ణై ర్ను విలిప్త మేతత్

శృష్ట్యా సమస్తం తత మజ్జనస్య జగత్తథం నైల్యమిదం త్వముష్య. ౪౬

ప్రగృహ్య తేజఃపతికేష తేజః కిం ప్రాణినాం నేత్రగతం ప్రయాతః

ప్రపశ్యతా రక్షితు మాత్మకుక్షౌ మిత్రేణ నిక్షిప్త మిదం జగత్త్రిమ్. ౪౭

గ్రస్తం సమస్తం తమ నైవ సర్వ మిన్దోరి వోర్వావ్య వలయం బభూవ

సర్వే తదా దృప్తనికేతనాన్యా హ్యతర్కయన్ భావన్త మనేకధైవ. ౪౮

తేషా తమస్తాన్తస్మలోకవీక్షా సమ్రా స్వబృన్దారకసుందరీణామ్

విలోకనాసామణిమాలికేవ నక్షత్రమాలా భృదియాణా లోలా. ౪౯

మైముఖ్యభాజః కుముది న్యరాళకేశా సుహాసా ఇవ కర్తు మేషః

తమోభిభూతా మపి కాశ్యపాశా వధూం విధుః పూర్వ మథాద్రిమాణ.

ప్రాచీపురస్థానములు మేష దృష్ట్యా విధు సమోసలపటావక్యము

స్వకాన్తికాన్తిరపటిరపిష్ట మున్నీ విచిత్రేప సహస మేనామ్. ౧౦

ప్రాచీ హరే శ్లోకయా విమృతమోక్తాయా శ్రియా తాం విహరస్తు మిన్దమ్

కుముద్వతీ వీక్ష్య వసూః స్రగల్భా వికాస దమ్బాన్నితరాం జహాస.

హద్వా ది వాచ్యేకకరాభిమన్యః ప్రాతస్తమో నీలవటీ సపత్నీమ్

వియోగినీవ న్నలినాం ప్రతీచీం దృష్ట్వాచకాగేవ హి హాస ముచ్యేచ్ఛః.

దిగ్విమనీకైరనిణీ శ్చ బహ్వస్ సాస్వాద నోద్భూతతమో ప్రకాశః

సకాశసీకాశకరప్రకాశాః కుర్వన్విధుర్గక్షిణభూయ మాప. ౧౬౪

కామం శ్రీలోకోవిజయైకకామం కామిన్యరోజస్త మి వాభిషిక్తుమ్

యామి న్యరాళాలక ఏవ సీతో రరాజ రాజా రజతోదకుమ్భః. సి.సి.

శుభ్రామ్బర రమ్యనిశాస్తశోభా నక్షత్రమాలా కృతభూషణా శ్చ

సత్పుష్టవ ద్భూషితమూర్ధభాగా యోషా ఇవాశా విబభు స్సహసాః గీ.౬

దృగాశుగం ప్రాణితాక్షిమీన ధ్వజం...నాయితనాసికం చ

రథాజయుగ్మయిత సప్తచం చ జ్వారజ్వలంవేషనితోచ్చక్రమ్.

చూతా హారాస్వాదనతో తిమశ్చై స్సమ్యక్సేవ్యైః పితృభ్యుక్తరైః

జి.ప్రసాద్ (ప్రి)లోక్ సభ మాజీ సభ్యుడు శతాబ్ద మారుక్ యయా వనజః.

పితా: కుశూకాహళికాశ్చ కూజక్ రోలమ్మవీరా: పటు కుశశంఖాక్

దస్త్ర గ్రహణోరకదీప్తికాభి ర్వి రాజయ నీవహో చమ్య కానామ్.

కామం విలోకీభ గ్రహీతచాపం పుంగవజాషేష పుగు రక్షిశ్చాః

శాఖాధుజర పరిపిబ పులీనాం దరినాని పాపం మదు పుత్రా పే. ౩౦

ఆనర నాబుల సదబక్షణ మహోన్నతాగోశ్చలప్రతీక్షాః

శే.బాలాబోమాశ్రమిజాలసీలాలకాపరిధర ద్వారాచ వాదూటం. ౬౦

బిల్లివ రేబిలి రబువ కా రారలివ కేకా లకబువవ కా.

ద. తా. క. రా. గాం. జ. ప. వి. ప. మా. ల. వి. చి. త. ప. సా. భ. ర. జ్ఞా. శ్రు. బా. క. జ్ఞా.

అధ్యక్షులు: ఈ ప్రశ్నకు సమాధానం ఇవ్వడానికి ప్రభుత్వం సిద్ధం.

3. $\frac{1}{2} \times \frac{1}{2} = \frac{1}{4}$

[illegible]

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

- జన్యం స్రవృత్తం తుములం తతోభూత్ స్త్రీపుంసయో గ్లోకవిమోహనంద్రాక
నఖాంకుశై ర్వేణ్మరగాత్మృతకుశై రపాంగాశుగబాహుపాతైః. ౬౫
- స్రియేణ దట్టాధరవల్లవాల్పం స, విక్షిప్తవీవ నఖాంశుపుంజాన్
విభూయ హస్తైఃకృత సీఘ్రతోవైచి జ్ఞానకాచి జ్ఞానసేన కాన్తమ్. ౬౬
- కేళీనికాయే విరచయ్య కాచి శ్లాఘం స్వకాన్తే చిరయ త్యజస, మ్
ముక్తాగ్రముక్తాఫలపక్షి రాగప్రమోదమాన్తే ధిక మంజ సాన్తిక. ౬౭
- కాచిచ్ఛతం వీక్ష్య నిమిలితాక్షీ ప్రియం సపత్నీరతిలబ్ధచిహ్నమ్
ఇలాం లిఖన్తి....నేత్రే కరో త్వే నవమేఘమిత్రే. ౬౮
- నిశమ్య దూతీవచనా శ్రియూప్తిం కేళీనికాయం స్వ మలం విభూష్య
కాచి తపత్సీభవనం గత్యే న్నతాసనా భూన్తి నిశాబ్ధీవ. ౬౯
- కృతాగసి ప్రేయసి పాదనస్త్రే పువదస్య కాచిద్గమనోద్య తేస్తిక
చకారసాసం పరివృష్టధారం ధారాధరాంతశ్శశిమిత్ర మాస్యమ్. ౭౦
- రతాన్త తాన్తాగనిమిలితాక్షీ విప్రస్తమాల్పాభరణాంబరైకా
భర్తుః పతతోరసి మాలికేవ విభా(త్య)పఘ్నస్త్రమగేవన్తి. ౭౧
- కాచిచ్ఛపోలం చ కుచం కరేణ చుచ్ఛన్త మహ్నీయ నివీడయన్తమ్
నిపాత్య కాన్తం భుజగాభతల్పే సమాయరోహణోపరి తస్యకాన్తా. ౭౨
- శుభార్హభిప్రతిబిమ్బితాభి ర్భవీభిరాత్తాజ్ఞానిదీపికాభిః
వ్యాన్తం నలో హోటకపు త్రికాభి ర్నీరాజయన్తిభి రి వాన్తనాభిః. ౭౩
- తక్రేలకాలాగురు క్లుప్తధూపం గోరోచనాకల్పిత గోముఖం చ
వితానితం చిత్రపత్తై సురమ్య మవాప కేళీభవనం నరేన్ద్రః. ౭౪
- శిష్టాన మణ్డీరపదామ్బు జాథ ఘటంఘటాఞ్జనరత్న కాశ్చీ
సాచిత్రమాల్పాభరణా రమేవ కాన్తస్య కాన్తంగృహ మాస భైమి. ౭౫
- త్రపానతాస్యస్థితశుభ పూర్వా ధన్యులధామ్నా ప్యసితీ కృతోద్ధ్వా
భైరమ్యద్యదిన్దు ర్విశదాగ్రభాగా ప్రాచీవ రేజే తమ సోర్ధ్వభాజా. ౭౬
- స్తేరానన సోమకులావతంసో నలోథ జగ్రహ కరేణ భైమిమ్
ఈష నిమిలన్నయనాం స్రాయేనా మపూర్ణహాసాం నలినీ మివేనః. ౭౭
- ఆకేకరాంశూఞ్చరవక్త్ర చన్ద్రజ్యోతాన్నయమాన స్థితశోభితాశాం
ఆల్లివ్యభైమి మధిశయ్య మేష నివేశ్య తామ్బూల మదా దముష్యై. ౭౮

- సమూర్తిమా న్దామగ్రవ ద్వితీయాం రతిం యథా భీమసుతా ముపేతామ్
స్మరేషుతస్తో రజనీశురాజా సంరంజయ న్నాస రతై ర్విచిత్రైః. ౭౯
- కస్తూరికాచన్దనగంధవత్సు చిత్త్రగ్రనూనేషు సుశీతలేషు
వనేషు సౌఖ్యేషుచ రాజపుత్ర్యా రేమే నల శ్చిత్తమృగాన్వితేషు. ౮౦
- పపు ర్యువానోఽధ్యుషు రాజతాభ సౌధం మను స్వానుతమం శ్రియాభిః
నక్షత్రనారీముఖనేత్రవిమ్బశాగంధికాఙ్గోత్పలజాతకోభమ్. ౮౧
- కర్ణావతంసీకృతపుష్పలోల రోలమ్బవత్కౌఞ్చలవాతపోఽఙ్గైః
రతాస్తఘస్సోదకబిర్బజాల మవాప నక్షత్రేషు శమం వధూనామ్. ౮౨
- శ్రీడా మవాప్యైవ మవాస్తఘస్స నీరాం యువానో బహుచిరబన్ధైః
రతిం తతశ్చోపరతిం ప్రపన్నా సుస్వేషి నిద్రాలసపక్షమాలాః. ౮౩
- సన్యోహనం నామ సుషుప్తిదమ్భ గాన్ధర్వ మస్త్రం మదనస్సయుక్తిమ్
సమేత్యసర్వే విముహు ర్వరాజ్య ప్రహారదుష్టాః ప్రహరైకమాత్రమ్. ౮౪
- ప్రచోదితాః కుచ్చులదేశికేన కామద్విజాః పశ్చిమరాత్రిపాత్యు
చస్పృక్ష్వి వాతాన్యాయనవేదపాత మాప్రేక్షితోక్తం మణితస్వరాధ్యమ్. ౮౫
- దీపావసూనాం నయరసశౌక్ల్య మేత్యార్పయన్ స్వాయుజీమాన మేషు
కాంతావిలోక్యారుణలోచనాంతాః భియేవ భాన్యపృజహు నిజాభాః. ౮౬
- రాజా ద్విజానాం రజనీప్రకాశో రాక్ష శ్చతుర్వర్ణవిభో సుదాభమ్
వక్త్రం విలోక్య త్రవయా విషాఙ్గు రథామ్భురే కుత్రవిధు ర్విలిత్యే. ౮౭
- కల్పారగేహాని విహాయ కల్యే భృజద్విజాః పుష్కరతీర్థవశ్యే
యయుః పవిత్రే సమరందనీరే నిర్వాణదే స్నాతు మి వాఙ్మనాధ్ధాః. ౮౮
- పతత్రిణో నామసమాన్ సమస్తాన్ ద్విజాన్ ప్రసుప్తానివ బోధయన్తః
సేవార్థ మారోగ్యకరస్య భానో శ్చుకూజ రుద్రైః కలవాక్షలాపాః. ౮౯
- రథాఙ్గయుగ్మస్య వియోగవాధౌ మగ్నస్య నక్తం హృది సంప్రవృథః
పరస్పరోపర్యనురాగవీవ సాఙ్గ్యచ్ఛలాత్ప్రప దిశం మఘోనః. ౯౦
- కపోతకాహుంకృతికుంతనాని ప్రకుర్వతీసాఙ్గ్యపయోదదమ్భమ్
వాసోవసానా సరజ సైమాళా హరే స్త్రుయీరూప మసూతసూనుమ్. ౯౧
- సుత్రామదిక్షల్పలతోదయాద్రి శ్రితారుణాభాప్రసవోచ్ఛగుచ్ఛా
సాఙ్గ్యచ్ఛలద్రావిరసారుణం రుక్మకాశితాశం ఫలమాప దివ్యమ్. ౯౨

భాను ర్భభా భానుభి రుజ్జ్వలాభ స్తదాతితామ్రై రుశుపుష్పతామ్రః
పూర్వాచల స్యాకరతః ప్రభూతో మఃశిర్యథా దీధితి దీపితాశః. ౯౩

వికాసమీయు ర్జపతాం ద్విజానాం చహోష్ఠపత్రాణి ముఖామ్బుజాని
సస్వేదవామ భుముఖామ్బుజాభైః సహోబ్జవంఽజై ర్జలవిద్దువంఽజైః. ౯౪

తైవం ను శాక్తం న్వథ వైష్ణవం వా వై నాయకం వా జపతాం ను సారమ్
సా రాజహంసేన సతేన కంచి దేవం మరాఠీవ విహృత్యకాలమ్. ౯౫

భైమీదభౌ గర్భ మథోత్తరే నిధిం....బృహద్భాను మివారణి.... ౯౬
సాపాండురాస్యా విబభౌ కృశోల్ప కలాలృజాలా శుచిశుక్ల పక్షే

సామ్యుద్ధతారాధ నిశాకరేవ నిశాశరభిన్నశిఖిన్దీనీవ. ౯౭

విరేజతు ర్దేచక చూచకోచ్చా కుచౌ సభృక్ వివ పద్మకోశౌ
(వృత్తై) తదీయా పటుశాతకుమ్భ కుమ్భావివాగ్చురితేద్ద్రీనీతా. ౯౮

గర్భస్థకాలాకరగేంద్రీ నీల ప్రభేవ వాంతా బహి రాబభాసే
కోమాళిరస్యాః స్ఫుటగర్భభావి ప్రతాపవహ్నే రివధూమరేఖా. ౯౯

ప్రచీయమానావయవా విముక్త శ్రద్ధాఘోషేదా థ రరాజ భైమీ
పురాణపత్రాపగమాదుదూఢ నవప్రవాళ ప్రసవేవ వల్లీ. ౧౦౦

ప్రాచీవసూర్యం సమయే జయంతం శచీవ రాశిః పయసా మివేంద్రమ్
చంద్రాగ్దం నామ సుధాంశువంశ రత్నం సుపుత్రం సుశువే థ భైమీ.

భభూవ పశ్చాత్తనయా నయాధ్యా నవేంద్రరేఖేవ వివర్ధమానా
శుక్తావిశుద్ధేవసుమాక్తికాళి ర్నివృత్తమా కల్పలతేవ భైమ్యామ్. ౧౦౧

వైదర్భక్షీరసిన్ధో గ్గుణమణినికరస్యాకరాజ్జన్తభాజా
భైమీ లక్ష్మ్యౌసమేత సుకలవసుమతీజాని రిజ్యాసు సాజ్యైః

అనైర్విర్భిస్తే ర్హవిర్భి ర్విభురయమఖిలా భూమిదేవాంశ్చ దేవాన్

కుర్యన్ని త్యేష్టభాజాన్ వసతి వసుమతీప్రాణిచంద్రోవసీంద్రః. ౧౦౩

ఇతి శ్రీ అగస్త్యకృతౌ నలకీర్తికాముద్యాఖ్యే లక్ష్మీపదలాఙ్ఘనే మహాకావ్యే
చతుర్థః సర్గః.

నలకీర్తికౌముది.

శ్లో. కన్యోటకస్య నాగస్య దమయన్త్యా సలస్య చ

ఋతుపర్ణస్య రాజ్ఞః కీర్తనం కలినాశనమ్.

కలిదోషనాశకమైన సలుని పవిత్రగాధను సంస్కృతమున రచించిన కవి శ్రీహర్షుడు. ఆతని గ్రంథము సాహిత్యపరులకు సుఖప్రాయమై యుండును గాని యాలంకారికుల కస్థిలవాఙ్మయవిశిష్టముగాఁ గొన్నియెడలఁ గొన్నించును. అందువలనఁ బ్రాచీనాలంకారికులు గొందఱు గాఢముగా విమర్శించి యుందురు. దీనిం బురస్కరించుకొనియె ప్రసిద్ధాలంకారికుఁడగు నగస్త్య మహాకవి నలకీర్తికౌముది యనునీ గ్రంథమును రచించినట్లు కాన్పించును.

అగస్త్యుఁ డెవ్వఁడు? ఎప్పుటివాఁడు? ఆతనిగ్రంథములెవ్వి? అగస్త్యున కింకొక పేరేదైనఁగలదా? యనునంశములంగూర్చి విచారితము. అగస్త్యుని గూర్చి కొంతకాలమునకుఁ బూర్వము రెడ్డిరాణిపత్రికకు నేనొకవ్యాసము వ్రాసియుంటిని. అగస్త్యుఁడు క్రీస్తుతర్వాత 1323 సంవత్సరమున రాజ్యముం గోలుపోయిన రెండవప్రతాపరుద్రచక్రవర్తిదగ్గఱ మంత్రిగనుండిన విద్యానాథుఁ డనువాఁడని పెక్కు నిదర్శనములతో నొకప్పుడు ముక్త్యాల సరస్వతి పత్రికలోఁ జర్చింపఁబడియెను. అగస్త్యుఁడు విద్యానాథుఁడను బిరుదము గలవాఁడై యుండెనట. అందుల కీక్రిందిప్రతాపరుద్రయశోకముతార్థాణము.

“ఔన్నత్యం యదివర్ణ్యతే శిఖరిణః క్రుధ్యంతి నీచైఃకృతాః

గాంభీర్యం యది కీర్త్యతే జలధయః ఝుభ్యంతిగాధీకృతాః

త త్త్వం వర్ణయితుం బిభేషి యసవా జాతో స్త్యగ స్త్యగ్నిత

స్త్యత్పార్శ్వే గుణరత్నరోహణగిరే శ్రీవీరరుద్రప్రభో.

అత్ర యదివా జాతో స్త్యగ స్త్యః స్థిత ఇత్యనేన జలనిధిపర్వతేభ్యో నబిభేషాతి వ్యంగ్య మత్రాగూఢమ్”. (కావ్యప్రకరణ- 92 శ్లోకము.)

అగస్త్యుఁ డనుపేరుగల యొకవి డెబ్బది గ్రంథములు సంస్కృతభాష లో రచించె నని వాడుకలో నున్నది. అం దీతనిబాలభారత మను గ్రంథము నకు మంత్రి తిమ్మరుసు వ్యాఖ్యానముం జేసియుండెను. విశేషమేమన నగస్త్యు నకు విద్యానాథబిరుదము గలదు. కథలయం దీతఁడు ప్రతాపరుద్రనికడ మంత్రిగా నుండెననికూడఁ జెప్పఁబడుచున్నది. విద్యానాథశబ్దము విద్యాంగ మంత్రిగా నుండెనను ధ్వనికలదైయున్నది. ప్రాచీనకాలమున మహాపండితు

లు భారతీయప్రభువులకడ మంత్రు లుగాఁగూడ నుండి రనుటకుఁ బెక్కు నిదర్శనములు గలవు. శ్రీనాథమహాకవి కొండవీటి ప్రభువుకడ విద్యాంగ మంత్రుగా నుండె నని మఱి యొక తాత్పర్యము. ప్రతాపరుద్రచక్రవర్తికడ నుండిన మంత్రియొక్క గ్రంథమునకు నాంధ్రభోజుఁ డగు శ్రీకృష్ణరాయచక్రవర్తి కడనున్న మంత్రుయగు తిమ్మరుసు వ్యాఖ్యానముచేయుట ప్రశంసనీయము. అగస్త్యకృత బాలభారతములోని కొంతభాగమును గొన్నియేండ్లకు ముందు బ్ర॥ కోలాచలము శ్రీనివాసరావుగారు తెనుఁగు చేసియున్నారు. ఇప్పు డీమూలగ్రంథము ముద్రణస్థితికిఁ దేబడుచున్న దని వినుచున్నాము.. ఈనలకీర్తికొముది వసుచరిత్రము రచియింపఁబడునాఁటికి (శ్రీ. శ. ౧౬౦౦) పఠనపాఠనములయం దుండియుండును. దీనిలోని (౨ సర్గ. ౭౪శ్లో.)—

శ్లో. భృంగానవాప్తిప్రతిపన్నభేదా కృత్వా వనే గన్ధఫలీ తపోలమ్
తన్నాసికాభూ దనుభూతగన్ధా స్వపార్శ్వనేత్రీకృతభృజ్జనేవ్యా.
అను శ్లోకమునకే వసుచరిత్రములో (ద్వితీ. ౪౭)

శా. నానాసూనవితానవాసనల నానందించుసారంగ మే
లా న న్నొల్ల దటంచు గంధఫలి బల్తానం దపంబందియో
షానాసాకృతిఁబూని సర్వసుమనసౌరభ్యసంవాసియై
పూనెం బ్రేక్షణమాలికామఘకరీపుంజంబు లిర్వంకలఁ.”

అనుపద్యము సరిగా నాంధ్రీకరింపఁ బడియున్నది. నలకీర్తికొముదిని వసుచరిత్రమును బరిశోధించిన యెడల మఱికొన్ని విశేషములు కాన్పింపవచ్చును. నంది తిమ్మనార్యుఁడు వైపద్యమును రచించెననియు వసుచరిత్రకారుఁడుదానిని ౩౦౦౦ కుఁ గొనియెననియుఁ గలయొకకథ వాడుకలోనున్నది. కాని, నంది తిమ్మనార్యుఁడైనను వైశ్లోకమునకే యాంధ్రీకరణము చేసియుండునుగాని యిది యతని స్వకపోలకల్పితమై యుండదు.

నలకీర్తికొముది సంపూర్ణముగా నెచ్చటను గానిపింపదు. ఈ ౨, ౪, శిథిలసర్గలు పీఠికాపురమున నొకపండితకుటుంబముయొక్క ఛిద్రగృహమున దొరకినవి. దీనిప్రతి నేను లండనులోని ఇండియా ఆఫీసు లైబ్రరీకి బంపి యున్నాఁడను.

నాకు దొరకిన శిథిలమాతృక జయసంవత్సర ఆషాఢ బ ౧౪ ఆదివారమున బొమ్మకంటి లక్ష్మీనరసింహముగారు వ్రాసినది.

పెండ్వాల వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి.

(59) త్రిమలమాసాదినిర్ణయము-గ్రం. సం. 596.

చోళరాజీయ మనునొక్కసిద్ధాంతగ్రంథములో మొదట నొకపత్రము మీఁద నీవిషయము వ్రాయఁబడియున్నది.

శ్రీమద్విజయాభ్యుదయప్రాభవశాలీ సశాలివాహనరాట్
జీయా ద్యస్య శకాబ్దౌ శ్చతురంబుభిశ్చైలభూమిపరిమితయః. ౧
అద్యతనచిత్రభాసా మాసత్రితయం మలీమసం భవతి
ద్వామాసా విగతరవీ ద్విరవి త్తాస స్తథాక ఇత్యేవమ్. ౨
రవిరహితః ప్రా క్కున్ద స్సంసర్పాఖ్య స్తతో ద్విసంక్రాంతః
అహస్పతి రపి శుద్ధ స్తమప ర్యరవి ర్మలిష్టుచ స్త్వశుచిః. 3
భాద్రపదమాసదర్శే కన్యామాల్లవితి భూయ ఆదర్యః
తదను ప్రతిపది తౌ మాయాఘో మాసి మార్తాండుః. ౪
తదుపరి దర్శ మతీత్య త్వస్తౌ సముపైతి వృశ్చికం భూయః
తౌవృశ్చికసంస్థే దర్శనమాప్తి ర్విభావ్యతే యతః. ౫
తత్సమసంఖ్యా మాసౌ తౌ చ్చా భవత స్తథాశ్వికాక్షికౌ
బాహుళదర్శ మతీత్య ప్రతిపది ధనురేతి తదను దర్శేచ. ౬
మకరప్రవేశ ఇతిత న్నాసా భవతి ద్విసంక్రమాక్రాంతః
కుంభస్థైరే మాసు స్సతి మీనస్థేచ భవతి ఫాల్గునికః. ౭
సంక్రాంతిహీనమాసః తత ఏక స్త్రిమలసంభవ స్త్వేవమ్
ఆశ్వినమాసవిధేయ ప్రత్యాబ్దికకర్మరూప ముభయత్ర. ౮
సాంకల్పికం సపిండం కుర్యా దిత్యేవ శాస్త్రసిద్ధాంతః
మార్గశిరః పౌషగత శ్రాద్ధా న్యేకత్ర మాసి విదధీత. ౯
పూర్వాపరాష్టాభేదా దిత్యేషా భవతి శాస్త్రమర్యాదా
దశమాసాః ప్రకృతిస్థాః వైకృతికాస్తు త్రయో భవంత్యేవ. ౧౦
సంసర్పాహస్పత్యౌ మలిష్టుచశ్చే త్యేత త్రయోదశేతే
వెల్లాలాన్వయజనుషా హఠోబలనరసింహనామధేయజుషా. ౧౧
విదుషా మేత త్త్రిమలీమసమాసవివరణం శరణమ్
వేదాద్రినందవర్షే శాకే పూర్వం గతోఽథ తిథిరంధ్రైః. ౧౨
పశ్చాదంగశరాక్షిక్షితిభి రథాష్టాద్రిరామ శశిభిశ్చ ౧౩౭౪

అథపర్యాయ త్రితయా దేకో ననభో(౧౯)నశశిజతేందు మితైః(౧౪౧)౧౨

సముపాగతా దుచేత స్త్రిమలీమసమాసవర్ష ఉదయాయ

వేదాభిలైలభూమితి రభిధేయ శ్చిత్రభానుశబ్దేన

ఉపరిష్టాదప్యేనం క్షయమాసః క్వాపి సంభవే దేవ.

౧౪

ఆపంచాబ్ద ముపేయుషి ద్వీరధికే మాసేవ నైవ త్యజేత్సంసర్వి

పితృవార్షికం తదుభయోః కుర్యా దపిండం పురా.

౧౫

తచ్చాహస్పతిమాస ఏవ విధివ త్తుర్యాద్యయో ర్వాసయో

యః కర్తవ్య మహః పురావరభిదా మాశ్రిత్య ధర్మస్థితేః.

౧౬

(60) శ్రీరంగమాహాత్మ్యము—గ్రం. సం. 672.

ఇది యొకపద్యకావ్యము-విదాశాస్వసములు.

గద్యము—శ్రీమద్రఘురామచంద్ర చరణారవింద నిష్కందమరంద
బిందు సందోహాలాలసేందిదిరాయమాన మానస తాండవకేళికాతుకోజ్జ్వలం
భమాణ మహాభుజంగపుంగవవిభూషణోత్తమాంగ రంగద్గంగాతరంగాభంగుర
చతురకవితారచనాధురీణ శ్రీహరిభక్తామృతసార ప్రబంధ నిర్మాణప్రవీణ చేకూ
రువంశపయఃపారావార రాకాసుధాకరాయమాన సిద్ధులు నామధేయ ప్రణీతం
బైన శ్రీరంగమాహాత్మ్యం బహుమహా ప్రబంధమునందు.... అని—దీనివ
లనఁ గవిపేరు సిద్ధులు (సిద్ధయ్య) యని తేలినది. ఈతఁడు శ్రీహరిభక్తామృత
సార మను ప్రబంధమునుగూడ రచించియున్నాఁడట.

శ్రీనలగొండలక్ష్మీచరసింహకవీంద్రకృపావలోకనా

సూనసుధారసంబున వినూతనసాహితీ లక్షణాదిక

జ్ఞానము గల్గి సత్సుకృతికాండము దండిగ నిచ్చమెచ్చి యా

సౌనన రంగనాయకమహాత్మ్య మనం గృతి నే నొనర్చెదన్.

అనుపద్యముంబట్టి నల్లగొండలక్ష్మీచరసింహకవిగాఁగి శిష్యుఁ డని తేలినది.
వ.....లబ్ధమనోరథు లగుగండకరబలిజకులంబునం జెలువలరు జలకలగోత్ర
పవిత్రులనం బరఁగు నాగురువంశం బలఘుతరంబై ప్రవర్తిల్లు.

ఉ. శ్రీమత్తంజదళాక్షు సత్తరుణ నాచేకూరువంశాంబుధి

సోముం బోలి జనించె గృష్ణుఁ డనఁగా సువ్యక్తశీలాత్మజై

శ్రీమంతుం డగుకృష్ణదేవఁడరాజీపార్శవాసక్తతన్

ధీమంతుం డన బుచ్చమాంబను మహాతేజంబునం బెండ్లియై.

దీనింబట్టి కవి గండవరబలిజకులఘ్నఁడు జలకలగోత్రఁడు నని తెలిసినది, వైపద్యములోని కృష్ణయ్యకు గోపాలుఁడు వెంగళయ్య యను నిర్దేశములు. ఆవెంగళయ్యకు జలమయ్య, కృష్ణఁడు నని యిరువురుతనయులు. జలమయ్య గృహిణి మంగమాంబ.

గీ.మంగమాంబాభిధాన, సాధ్వీగర్భాన్విసంపూర్ణచంద్రమాక్షిఁ
బరఁగి సిద్ధాఖ్యఁజెలువొందిపద్మనాభ, మదినిభావించుఁబూర్వజన్మానుసరణి.

ఇట్లే కవిమతావళి దీనిని బట్టి తెలియవచ్చుచున్నది. ఈతనికవిత్వము సంస్కృతపదజటిల మైనది గానున్నది. కృత్వాదిపద్యములు కొన్ని—

ఉ. శ్రీమిథిలాధినాథనృపశేఖరజాతసనర్థభాషణ

స్తోమలస్థరస్త్రితుఁడు సుందరవిప్రిహుఁ డాక్షపాలికా

రామవసంతుఁ డిర్యమకులాంబుధిపూర్ణసుధాకరుండు శ్రీ

రాముఁడు సత్ప్రపామతి నిరంతరము స్వముఁ బ్రోచుఁ గాపుతఁ.

ఉ. ప్రితి నమోనమో యనుచుఁ బెచ్చనిధంబుల మ్రొక్కుదున్ మనో

జాతుని తల్లికిన్ సుకవిసంస్తుతకల్పకవల్లికిన్ ఖనీ

భూతదరిద్రవారిధరపుంజప్రభంజనదృగ్జగత్రయా

పూతకు దుగ్ధసాగరసముదృవకున్ జగదేకమాతకున్.

మ. సరిదిభ్యావృతగోభృదండజవిభూషాంగార్చరాజస్తహి

ధరరాట్సుంధవ కల్పిజాబ్జభవకాంతానంత సంతోషశ్రీ

కరమాధుర్యహితానులాపకు సమగ్రానుగ్రహలోకనో

త్తరసంరక్షితభక్తజాలకుఁ గవిత్యాకాంక్షిన్ మ్రొక్కెదన్.

గ్రంథభాగములోనిపద్యములు—

చ. అన విని రామ రామ విను మాఁడది యంచుఁ దలంచెదీవు నీ

ననితఁ గనం గృతాంతయథవాఙ్మథ వాదులకైన మృత్యుకై

నను భయమున్ ఘటించు మునినాథసుపర్యవినాశకారికిన్

హనన మొనర్చి సంతతము హన్వ మొనర్పుము సాధుకోటికిన్.

ఉ. అచ్చటిహానికాంతలు ధరాత్మజఁ గాంచి మహానుభావు లీ

సచ్చరితు ల్నిమున్నతులు శస్త్రుధనుర్ధరు లర్హజేజు లి

ట్లచ్చపుహానివేషు లెవరన్న మఱుది నెఱుంగఁ జెప్పితా

హెచ్చినలజ్జ నుండ నగి రింతి జనంబు గిలాకిలంబుగన్,

ఉ. రాముఁడు రావణాసురు శిరంబులు బాహులు ద్రుంచె మొల్చె నా
స్తోమము ద్రుంచె మొల్చె మఱిద్రుంచెను మొల్చెను ద్రుంచె మొల్చినక
వేమఱుఁ ద్రుంచుచుండ నవి వేమఱు మొల్చె నవి స్త్రయంబుగా
నామహి శీర్షముల్ కరము లస్రలభంగిఁ దనర్చె భావరా.

(61) బాలభారతమ్-గ్రం. సం. 855.

ఇదియొక సంస్కృతకావ్యము. అగస్త్యకృతము. దీనినిఁ గొంత బ్ర॥
కోలాచలము శ్రీనివాసరావుగా రాంధీకరించి ముద్రింపించియున్నారు. వారికి
మొదటినుండి పుండ్రెండుసర్గముల గ్రంథము దొరకినదట. అం దాఱుసర్గములే
వారు తెనిగించిరి. ఈపుస్తకములో, తృతీయసర్గము మొదలు షోడశసర్గము
వఱకుఁ బ్రమాణముగ సర్గములుగలవు. “అగస్త్యకృతే బాలభారతే” యనియు
న్నది. ఒక్కచోట అగస్త్యసంవాదే యనివ్రాసి సంవాదే యనుదానిని గుండ
లీకరించినారు. పరిషత్పుస్తకభాండాగారములోని గ్రంథము ప్రారంభమునందలి
కొన్నిశ్లోకములు:—

జాతు జహ్నుదుహితృ ర్జలే చిరం పద్మగంధిని విహృత్య నిర్గతైః
పౌరవైః పటగృహేషు భూషితైః భుక్తవద్భి రుపితం తపే సుఖమ్.
తత్ర వారివిహృతి క్రమాలసం నిద్రయా పరవశం వృకోదరమ్
సింధుసీకరభృత శ్చిపేవిరే మందరాద్రినవిరామవాయవః.
అయతాభి రహితం సుయోధన స్తం సుశుప్తి మవబుద్ధ్య వల్లిభిః
భోగిబద్ధ మివమందరం హరిః సింధుగర్భపయసి న్యపాతయత్.
సప్రబుధ్య సరిత స్సముద్ధితః చిన్నబంధనశతః స్వపక్ వునః
విద్విషా కురుసుతేన మోచితై రుద్విషాగ్నిభి రదృశ్యతోరగైః—3 సర్గః.
పవనతనయే నాశ్వత్థామ్నః సనామ్ని హతే ద్విపే
చకితమనసా ద్రోణా దభ్యర్థితో మురవైరిణా
పతతి సమితా వత్సత్థామా హతః పరవారణః
స్ఫుట మితి గిరం రాజా ధర్మాత్తజః స్వయ మబ్రవీత్ -
ససత్వచసో గురుర్గర మజాతశశ్రోస్తదా
నిశమ్య సుతవత్సలః సపది హాసుతేతి బ్రువన్
విసృజ్య సశరం ధనుః ప్రబలశోకముహ్యన్ననాః
రథోపరినిషేడివానభవ దగ్రధౌతాననః.

దృష్టమ్యమ్నన సద్యస్సముపగతవతో వాహినీ తస్యరోషా
దున్ముక్తప్రాణవాయోః కరకలితకచే నాసినా మూర్ఛకృతే
సంక్షుభే నైన్యసింహౌ శ్రుతపితృనిధనః క్షౌమపాలా మకృష్ణాం
కర్తుం నిష్పాండవంచ వ్యసృజ దరిబలే ద్రాణి రాగ్నేయ మస్త్రమ్.
దధై కాక్షోహిణీకే జ్వలితనశదిశా పార్థముక్తేనతస్మిన్

ప్రహృష్టేణ స్రశాంతే సపది గురుసుతం రోషసన్న్యస్త శస్త్రమ్
వ్యోమ్నః క్లుప్తావతార స్తరశతరజఃకవిమ్యమద్యోతదీప్తా
ద్యౌసః కాంతారవాసవ్యవసితముచితైర్వా రయామాసవాక్యైః-౧౬సర్గ.

పదివత్పత్రిక 19 సం. 1-2 సంచికలలోఁ బ్రకటింపఁబడిన నలక్ష్మి
కొముదిని రచించిన యగస్త్యుఁడు నీయగస్త్యుఁడు చొచ్చెఁడేనట. నలక్ష్మికొముది
పూర్తిగ నెక్కడనైనఁ గలదా!

(62) శకుంతలనాటకము—గ్రం. సం. 695.

ఇదియొక యక్షగాననాటకము. సరసింహకవికృతము- స్థారంభము:—

ద్వీపద.

శ్రీమతుఁ డఖిలలక్ష్మీప్రసన్నుండు | భూమి సోమాన్వయాంబుధిసుధాధాముఁ
డరిలైలపవిధారుఁ డసహాయబలుఁడు | వరుసతో నంద్యాలవంశవిస్తారుఁ
డమలసదాచారుఁ డాత్మేయగోత్రుఁ | డమరేంద్రనిభవైభవస్సీతుఁ డనగ
రమణ నారాయణ రాజశేఖరుఁడు | విమలయశోరూపవిజృంభాంకుఁడు
ఆమహీపాలున కనుఁగుతనూజుఁ | డైమించు రాఘవావనినాయకుండు
అతులగ్రతాపుఁ డూర్జితశక్తియుతుఁడు | నతనిగ్రసుతుండు నయగుణయుతుఁడు
రణకోవిదు అన్యపవర్చనకనుజన్ముడగుచు
అమలగాంధీర్యరత్నాకరుం డగుచు | రమణనారాయణ రాజదేవేంద్రుఁ
డొప్పునాన్యపవర్చుఁ డొకనాఁడు
అరుదార వర్ణులసరసింహసుకవి | వరయంచు రావించి
అంబరతాంబూలజాంబూనదాది లొసంగి
పరికింప నన్నయభట్టారకుండు | విరచించె దువ్యంతవిభుచరిత్రంబు
నాకథ యక్షగానంబుగా మిగుల | శ్రీకరంబుగఁ గీర్తి చెలువొందఁ జేయు
మనివల్ల దీవించి పెనుపొందహరిపేరఁ బ్రబలునీకృతియు

కమనీయమగుకథాక్రమ మెట్టిదనిన:—

దీనివలనఁ గవిసంగతియు తత్తవికిఁబ్రోత్సాహ మొనర్చిన సంవ్యాస ప్రభువులపేరులును, కథ యొందుండిగ్రహించినదియు, దెలిసికొనుచున్నాము, కథాకల్పనము యక్షగానములకుఁ దగినట్లే యున్నది. భామవేషకథనలె నున్నది.

క. పచ్చలబాకు కరంబున, ముచ్చటగ హుమాయిషిట్ట ముంజేతిపయి

మచ్చికలర మంత్రులతో, వచ్చుచు దుష్యంతనృపతి వైభవమలరక.

గీ. ఎవరయా మీర లేదేళ మేలువొరలు, ఇపుడుమీకిటువచ్చటయెందుకొకకు

తల్లిదండ్రులు యెవ్వరు ధరణినాన, తెలియ. జెప్పుముమీనామధేయ మేమొ.

దుష్యంతవచనము:—

ప్రేమమీరఁగ నాదు పేరేమ నెదవు, ఏమిరాప్రియభృత్య యెఱుఁగవా నన్ను. భటునివచనము- రాజేంద్రా !

గీ. మీరు యిటఁజేరినది మొద త్వేదినీత, సభికులందఱుఁ జాలఁగా సంతసించి

యెదురుచూచెదరయ్యయింకేలతదవు, తెర వెడలిరమ్మయిచటికిఁదీవముగను.

రాజు- అలాగేవచ్చెదమురా భృత్యా !

దర్వు. వెడలివచ్చెనూ వేడకమీఱ దుష్యంతనృపతి- వెడలివచ్చెను- పైమాటలే సర్వమును వేత్తలకుఁ దెలియఁ జెప్పుచున్నవి.

విభంబినామసంవత్సర భాద్రపద బ ౧౦ లు నాఁటికి సమాప్తముగా శ్రీమత్సహాయముండలేకవర సంద్యాల నారాయణరాజుదేవమహారాజులుంగారు స్వహస్తముగా వ్రాసినది.

(63) లక్షణచంద్రిక—గ్రం. సం. 552.

దీనికి గవి యెవ్వరో తెలియదు- తొమ్మిదిపత్రములు గలవు- ప్రారంభము-

గీ. శ్రీమనోనాథ నుతచర్య శ్రీమహేశ, సర్వనత లసదచలాత్మజాకళత్ర

బాలజనములకెల్ల విస్పష్టముగను, జేతు లక్షణచంద్రిక చిత్తగించు.

గీ. పూర్వకవులకు భక్తితోమ్రోక్తి నూత్న, కవుల వేద్యునించి కాకవుల విడిచి

లఘుతరంబుగ జనులు సులక్షణంబు, దెలియ లక్షణచంద్రికఁ దెలుపు దీశ.

క. సుకవికృతిఘటపదార్థ, ప్రకరము మ్రుచ్చిలుచు నెపుడుఁ బరఁగుచు నుండీ

కుకవిశునకముల కిలమ, తుకృతిన్నేహభిలాష చొప్పుడు నెటులక.

గీ. మునుపులక్షణంబు గనువా రెఱింగితే, దీనఁ గొన్ని మరలు తేటపడును
మున్నెఱుంగకుండి కన్న సూక్ష్మంబుగా, లక్షణంబు దెలియు లక్షణముగ-
(విషయము క్రొత్తదియును గాదు, చెప్పినంత సుకరముగాఁ దెలియుపద్ధతి
యును గాదు.)

క. కంద మీరీతిగా కొక, యందంబున వైఁ జెల్లు నాపిమపాదం
బందుఁ బదిరెండు మాత్రలు, చెందిరువది రెండవదియు శేషం బటలక.

ఇందుకులక్ష్మిము- ఘనవాసిష్ఠరామాయణము.

క. ఇది తత్త్వరహస్యాశ్శము, పదసంగతిఁ దెలుఁగువఱుచు ప్రాప్తలకును బె
ట్టిదము తాత్పర్యవాసన, విదితులుగఁ గవులుమెచ్చ వివరితుఁ దగ్గ.

భారతము- శాంతిపర్వము-

జననీజనకసోదరులు, తనూభవులు

తేలుమందాయె బోనము, పాలాయెను మంచినీళ్ళు పండితవర్యా.

ఉ. బ్రహ్మవిరామముఁ భరణభారలగంబుల నుత్పలంబగ్గ.

మ. పదమూటక సరభంబులుక నమయవల్ వట్లన్న మత్తెళ్ళమా.

చ. నజభజజల్ జరేభల గనంగ దశాయతి చంపకంబగ్గ.

క. పదుమూడుగోటులును న, ల్పదిరెండగులక్షలు దగుఁ బదియేడువేల్

పిదపేజనూఱులు నిరు, వదియాఱుసమాంఘ్రవృత్త పంక్తులు దేవా.

49 పద్యములైన పిన్దుట- సేనాధిపత్యము శేషాచార్యులు నలనామ
సం॥ జ్యేష్ఠ బ ర ఆదివారముసరికి యీలక్షణచంప్రికస్త్రాసెను. అని- తర్వా
త మరల మకారయెతికి యరలవశేషసహమాత్రలకు యీ ౮ అక్షరములకు
దాపల సున్నలు వున్నయెడల మకారము మాత్రమే యెతులుచెల్లును- ఇత్యాది
గొన్నిపంక్తులు గలవు. పూర్తికాలేదు.

(64) అచ్చతెనుఁగునిఘంటువులు. —

ఒక తొటియాకుల చిన్నపుస్తకము. ఇందు చౌడప్ప సీసములు- ప్రగ
డపువారికందము లని రెండుభాగములు గలవు. ప్రగడపువారికందము లని
యే కాని కవిపేరు లేదు. సుమారు 80 పద్యములు గలవు. చౌడప్పసీసము
లు ప్రారంభములో,

క. కప్పమెయితేనిపేరిట, ముప్పదిసీసంబు లాంధ్రముగఁ జెప్పును జౌ
డప్పయు సీకబ్బంబునఁ, దస్సెంచకుఁ డాచ్యలార తగనులిసేతుక,

అనియున్నది. ఈతఁడు కవిచౌడప్పయో మఱియింకొకరో తెలియదు.

అందొక్కపద్యము—

సీ. గోలనా ముగుదారిగోలనాఁ గను ముల్లుఁగోల యోడయుఁబడిగోలయనఁగ
డిందు ననంబు కడిందు తోరంబు ను డిందు నుంటకు ను బేరిందు క్రిడ
తీడ్రంబు చికిలి మెట్టంపు మట్టాట వా డంపు వాడంట! వేగంపు బరువు
వెల్లి నిండుట పాలవెల్లి పాల్వలలి రే వెల్లి నాఁగను గొడు గెల్లి నాఁగ
తఱ్ఱియన యెడ్డ పెనుచోరపట్టమీఱు, తొట్టుపట్టాలదొడ్డి ప్రోబుట్ట నాఁగ
మట్టిచిట్టఁ బరున్న రాకుట్టుమిన్న, కట్టిచెలివేల్పు ముజ్జగాల్పొట్టదాల్పు.
సగడపువారికందములు ప్రారాధము.

క. శ్రీరమశకుచలిప్రస, సారభఘనసారగంధసారవసీరా
సారఘనసారసారస, సారరజోవత్స వత్ససారవిదారి !

క. చైత్రహి నిరసిండుట కగు, గిన్నె ననఘళించె నేవగించెను బలుమే
లమ్మాడఁ దెగడ నెకస, చైత్రాడ దురంగలించె గేడించెనక.
పేరొప్పును మరుభూమికి, మోరపురతనాలమెట్ట మొరకబువి యనా
వారిజము బాడిదము నిం, డారును గంకేళి పేరు లంబురుహాక్షా.
ఏడైతయు సాంపరాయము, నేడైతయు నితాంతమునకు నిలఁబేరొప్పుం
దోడ్చోనన సంక్రతి యగుఁ, దోడ్చోననఁ బూర్వమునకుఁ దొడరురమేశా.
సారవయనఁ గేదారము, సారవయన సేతువునకుఁ జనుఁ బేరవనికా
బూరుగయన శాల్మలీయును, బూరుగయనఁ గాహళంబు భూసురవినుతా.

ప్రాతతప్పులు మెండుగా నున్నవి. దానితోపాటు కవి బుద్ధిపూర్వకముగాఁ జేర్చిన “బుయనాఁగయోని గెబ్బయనా జయింపు మబ్బయనాఁగ మొయిలు గబ్బయనత్తుల్లు” ఇట్టి పొరపాటులును గలవు.

క. వనదేవత కాశ్రేణనఁ, దనరును గువ్వకరి యేకతమునకుఁ బేరై
చను వంకకట్ట లాతా, మనఁ గూడటి యనఁగఁ జుట్టు అంబుజనేత్రా.

అను కందపద్యముకూడ సీసములచివర నున్నది. దీనిచివర సంస్కృతము ద్వీరూపకోశముకొంతఁ గలదు.

వికృతినామసంవత్సర వైత్ర బ ౨ సోమవారము వఱకు క్రొత్తపల్లి లచ్చయ్య స్వంతమునకు వ్రాసికొనినపు స్తకము.

విషయ సూచిక.

1. పాలరుగికి నోరునాథకవి; కులగోష్ఠి శాసన.	౪౫-౬౦
బంజారు శవయ్యగారు.			
2. పెద్దన-నీతిపరుడు.	౬౦-౭౨
నాథపతి కృష్ణారావుగారు బి. ఏ. సి. ఎల్.			
3. సాక్షాత్తమాతకావ్యోత్పత్తిపితాసములు	౭౦-౯౦
యాయాణ్ణి వేంకటపీఠరాజువాచామృతగారు.			
4. అగుణితనూతములు	౯౨
చిన్నయగారి.			
5. రసాభరణము	౧౦౨-౧౦౪
అనంతకవి.			
6. 1. సుబ్రహ్మణ్యశతకము	౧౦౫-౧౧౬
బృహత్తటాకము నాగశాస్త్రి.			
2. మినాక్షీశతకము	౧౧౮-౧౩౦
కూములూరి వేంకటరంగకవి.			
7. పోడశకుమారచరిత్రము	౧౦౨-౧౦౪
శెన్నెలకంటి అన్నయ్య.			

తెలుగుభాషను, వాఙ్మయమును, అభివృద్ధి నొందించుటయు, ఆవిషయమునఁ బరిశ్రమ చేయువాఁలకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుటయు నీవరిషత్తుయొక్క ప్రయోజనములు. ఈపనిని నెఱవేర్చుటకై యవలంబించదగు మార్గములలోఁ గొన్ని యాక్రిందఁ బొందుపఱుపఁబడుచున్నవి:—

- i తెలుగుభాషలోని పదములకు వ్యుత్పత్తి మొదలగువానిని నిరూపించుచు లక్ష్యసహితముగ నర్థమును వివరించు సగ్గంకవ మగునిఘంటు వొకటి గచించి ప్రచురించుట;
- ii తెలుగుభాషకు సజాతీయేతరభాషలతోఁ గలసాదృశ్యములను సాకల్యము నిరూపించుచు నొకవ్యాకరణము గచించి ప్రచురించుట;
- iii ఆధునిక శాస్త్రప్రగ్రహరచనయందుఁ బ్రయోగించుటకునై పారిభాషికపదములను నిర్ణయించి వివరించు నొకశబ్దకోశమును సిద్ధముచేయుట;
- iv ఆంధ్రదేశప్రాచీనచరిత్రాంశపరిశీలనకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుటయు, లక్ష్యములైన వానిలో మిక్కిలి విశ్వసనీయములైన యాధారముల సాహాయ్యమున సవిస్తరముగాఁ దెలుగుదేశముయొక్కయుఁ బ్రజలయొక్కయుఁ జరిత్రమొకటి గచించి ప్రచురించుట;
- v సర్వవిషయములనుగుఱించి చేయదగు గ్రంథరచనకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుట;
- vi ఆంధ్రభాషలోని మంచిగ్రంథములఁ బండితపరిష్కారము చేయించి నిర్దుష్టముగఁ బ్రచురించుట;
- vii తెలుగుభాషకును వాఙ్మయమునకును సంబంధించిన విషయములను జర్పించు నొక పత్రికను బ్రకటించుట;
- viii తెలుగువాఙ్మయమునకు సంబంధించిన విషయములను గుఱించి చర్చించుటకుఁగాను సావంత్సరికసభల నేర్పాటుచేయుట;
- ix తెలుగు సాహిత్యవిషయమునఁ బరీక్షలఁ గావించి పారితోషికములను, సాహిత్య పట్టములను, యోగ్యతాపత్రకలను నొసంగుట;
- x ఒక పుస్తకభాండాగారమును స్థాపించి స్థాపించుట— ఇందుఁ బ్రధానముగాఁ దెలుగుగ్రంథము లుండవలయును; వ్రాతప్రతులుగూడ నుండవలయును;
- xi తెలుగుభాషయొక్కయు వాఙ్మయముయొక్కయు నభివృద్ధికి నుపకరించు నన్ని కార్యములను శేయుట.

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

కాకినాడ.

రెండువెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

సంపుటము ౧౯	{	ప్ర. మోదూతనామసంవత్సరము.	{	పుటలు 3
		ప్ర. నాథాద్వైతవిమర్శములు.		

పాలకురికి సోమనాథకవి; కులగోత్రప్రశంస.

—: బండ్లారు తమ్మయ్యగారు, కాకినాడ. :—

ఉ. తేనియసోనలం జలుకు తేటగు జానుతెనుంగుఁబల్లులకా
వీనులఁ దన్ను కబ్బముల నిక్తపు దేసి తెనుంగుఁగైతకుం
బ్రాణము వోసినట్టి బుధవందుని శ్రీ బసవేశచింతనా
సూన్యతచిత్తుఁ బాల్కురికి సోమకవీంద్రుని సంస్మరించెదన్.

మహాకవులకులమువా రయినను నేకాలమువా రయినను దేశకాల
పాత్రవిభేదములేక సర్వత్ర పూజింపఁబడుచుందురు. విదేశీయులగు పేష్కీయ
రాదులనే, వారి కవితాగౌరవమును బట్టి మనము పూజించునప్పుడు మనదేశీ
యకవులను గులవిభేదముతో నిమిత్తము లేకుండ మన మారాధించుట కభ్యం
తర ముండరాదు. కవితారసజ్ఞులకుఁ గవుల కులము కాలము మొదలగు విష
యములఁ గూర్చిన చర్చ లనావశ్యకములు. కొందఱు కవి తలకంటగింపుగఁ
గూడ నుండును. కాని “చరిత్ర చరిత్రకొఱకే” యను సూత్రము ననుసరించి
చరిత్రాభిజ్ఞు లిట్టి చర్చలను గూడ నవసరముగనే పాటించుదురు. వానిప్రయోజ
నము చరిత్రోపయోగమాత్రమే యనుట నిశ్చయము.

పాలకురికి సోమనాథుఁడు నన్నయకుఁ దిక్తనకు మధ్యకాలమునఁ బడి
రెండవశతాబ్దియందు వెలసిన ప్రఖ్యాతాంధ్రకవి. తెలుంగుకవిత జీవకళ నిక్త
మయిన తెలుఁగుఁబలుకుబడులలోనే కల దని తలంచి, నన్నయ మార్గమునకు

వన్నియ నెట్టుచు జాను తెనుంగును దన కబ్బముల బాలువార్చి బాతీయకపితా నిర్మాణమునకయి తిక్తనాదిమహాకవులకు మార్గమును దీర్చినవాఁ డీ మహాసీ యుండే యనుట సత్యదూరము కాఁజాలదు. కాని యీతని కవితాప్రాశస్త్యము నాంధ్రలోక మిప్పు డిప్పు డించుక గ్రహించుచున్నదే గాని కొన్ని సంవత్సరముల క్రిందటివఱ కీతఁ డించుమించుగ పిన్మృతకవిగనే యుండె ననుట యబద్ధము కాదు. శ్రీనీరేశలింగముపంతులుగా రీతనిని గవులచరిత్రమున కెక్కించినను, నీతని కవితాగౌరవము నొకొంచుకయు నుద్గ్రహించరయిరి. శ్రీనీతారా మాచార్యులుగా రీతనిని సామాన్యకవులఁ బోలెఁ దమ నిఘంటువులో నయి దవతరగతిలోఁ జేర్చిరి. పేరికి మాత్రము శ్లోకమును పేరును వీరినిఁబోలు నితరులును నీతని గ్రంథములను సమగ్రముగ సవిమర్శముగఁ బరికించినట్లు కానరాదు. ఇందులకుఁ గారణములు లేకపోలేదు. ఈతఁడు వీరశైవుఁడు. ఈతని ప్రధాన గ్రంథములగు బసవపురాణ, పండితారాధ్యచరిత్రములన్ననో, నేఁడాంధ్రదేశమునం దత్యంతదీనదశయందున్న వీరశైవమతమునకు సంబంధించినవి. అందునను నాంధ్రవాఙ్మయమున రానురాను నిరసనమునకు గుఱియైన ద్విపదయందుఁ గూర్పఁబడినవి. అవియైనను సరిగఁ బరిష్కరింపఁబడక యెప్పుడో యొకపరి గ్రంథ మచ్చుపడినఁ బాలుననెడి యే వీరశైవమతాభిమానులచేతనో తప్పులతడికలుగ దరిద్రంపుఁ గాగితములపయి ముద్రింపఁబడినవి. ఇన్ని యొకచోఁ గూడినపు డీతఁడు నీతని కావ్యములు వెనుకఁ బడుటలో నబ్బురమేమి ?

ఈపరిస్థితుల నాలోచించి యీతని జీవితాదికమును గూర్చి నాకుఁ దెలిసిన విషయములను వివరించుచు, నీతని కవితాపాండిత్యవిశేషాదులను బ్రకటించుచు, నీతని బసవపురాణపండితారాధ్యచరిత్రాదులను జక్కగఁ బరిశోధించి పరిశుభ్రముగఁ బ్రకటించి వ్యాప్తికిం దెచ్చు నావశ్యకతను హెచ్చరించుచు, ఆంధ్రపత్రిక దుందుభిసంవత్సరాది సంచికలో నొక వ్యాసమును బ్రకటించి యుంటిని. దానిపయి నాంధ్రపత్రికాధిపతులు శ్రీదేశికోద్ధారక కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావుపంతులుగా రభిమానించి, బసవపురాణమును బ్రహ్మశ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారిచేఁ బరిష్కరింపించి వారి విపులపీఠికతోఁ దమ యాంధ్రగ్రంథమాలలోఁ బరిశుభ్రముగఁ బ్రకటించి యాంధ్ర సారస్వతమునకు మహోపకార మొనర్చిరి. (శ్రీ)వారి పయత్నమువలననే పం

డితారాధ్యచరిత్రము గూడ నిట్లే త్వరలో వెలువడు నని తెలియుట కెంతయు సంతసించుచున్నాను.

దుందుభిసంచికయందలి నాపూర్వోక్తవ్యాసములలో నేను వ్రాసిన విషయములు చాలవఱకు జనానుమోదమును గాంచినను సోమనాథుని కులగోత్రములఁ గూర్చిన సంగతులు మాత్ర మించుక సంచలనము గలిగించుట కోచనియము. సోమనాథుఁడు బ్రాహ్మణుఁ డని కొందఱు, ఆరాధ్యబ్రాహ్మణుఁ డని కొందఱు, జ గముఁ డని మఱికొందఱు లోకమునఁ దలంచుచుండిరి. ఆతఁ డు బ్రాహ్మణుఁడు గాని యారాధ్య బ్రాహ్మణుఁడు గాని కాక, సహజవీరకైపుండగు జంగముఁ డయి యుండు నని నాకుఁ దోచిన ప్రమాణములతో నేను నిరూపించి యుంటిని. అందుఁ గూర్చి విమర్శించుచు శ్రీనాగేశ్వరరావు పంతులుగారు తాము ప్రకటించిన వృక్షాధిపతకపీఠికలో సోమనాథుఁడు మొదట నారాధ్యబ్రాహ్మణుఁడుగఁ బుట్టి తరువాత జ్ఞానము హెచ్చిన కొలఁది బసవేశ్వరుని వలె జంగములలోఁ గలిసి సోయియుండు నను నభిప్రాయమును దేల్చిరి. బసవపురాణపీఠికలో శ్రీప్రభాకరశాస్త్రిగారు నా నిర్ణయమును బూర్తిగ నిరసించుచు సోమనాథుఁ డాజన్మము బ్రాహ్మణుఁడుగనే యుండ నని నిశ్చయించిరి. అయినను నాయభిప్రాయము నామోదించిన పండితులు గూడ లేకపోలేదు. సికి-బ్రాహ్మదు మైశూలుపండితులు నిన్నుశ్రీ పెదగాడ గంగాచార్యులుగారు సోమనాథుని బ్రాహ్మణకవిగఁ దలంచువారు, నేఁజూపిన ప్రమాణముల గ్రహించి యిఁకనయిన నట్టి యభిప్రాయమును వదలు కొందురు గాక యని సమదర్శిని పత్రికలో నొకవ్యాసమున లోకమును హెచ్చరించి యున్నారు. “పండితులు చరిత్రాంశముల నిర్ణయమునందు కులాభిమానమును విడిచి సత్యాభిమానముచు బూని సోమనాథుని కులగోత్రముల నిర్ణయించుట సమంజసము.” అని శ్రీనాగేశ్వరరావుపంతులుగారు తమ విమర్శనము చివర నుపదేశవాక్యములఁ బలికి యున్నారు. పంతులుగారి హెచ్చరికనే లోకమునకు నేనుగూడ నొనర్చుచు సత్యనిర్ణయమునకై ప్రయత్నించు పండితులయుపయోగార్థము ప్రతివిమర్శనాంశములఁకయి నాకుఁ దోచిన సమాధానములను మన విచేయుచున్నాను.

సోమనాథుఁడు జంగముఁ డనుటకు నావ్యాసములలో నే నుదాహరించిన ప్రధానప్రమాణములు:—

(1) వీరశైవమతస్థాపకులగు పంచాచార్యులకును దచ్చిష్యపరంపరకుఁ జెందు జంగములకు లింగాయతులకు గోత్రకర్తలుగా సుప్రబోధాదిశివాగమములలోఁ జెప్పఁబడిన వృష, నంది, భృంగి, వీర, స్తంధులను నయిదుగురిలో మూడవవాడగు భృంగిని (భృంగిరిటి) దన గోత్రకర్తగా సోమనాథుఁడు తన యనుభవపారములో,

క. భృంగిరిటిగోత్రుఁడను గురు,లింగతనూజుండ శివకులీచుండ దుర్వాస్య

సంగవివక్షితచరితుఁడ, జంగమలింగప్రసాద సత్ప్రాణుడన్.

అను పద్యమున వర్ణించి తాను శివకులీచుండ నని చెప్పకొనుట-మఱియు నీతని స్రశిష్యకోటిలోఁ జేరిన పిఠుపల్లి సోమనాథాదులు “భృంగిరిటిగోత్రసంభవ” యని యీతనిని దమకృతులగో సంబోధించుట-

(2) జంగముఁడగు బెలిదేవి వేచునారాధ్యుని మనుమని శిష్యుఁడ నని సోమనాథుఁడు పండితారాధ్యచరిత్రమునఁ జెప్పికొనుటయు, జంగమకులజులగు పిఠుపల్లి సోమనాథాదు లీతనిని దమకులగురువుగా వర్ణించు కొనుటయు-

(3) బ్రాహ్మణుల నీతఁడు తన గ్రంథములలో, త్రాటిమాల లని, పచ్చిమాల లని, కర్తవ్యచండాలు రని యతీనీచముగ నిరసించుటయు, కొందఱు బ్రాహ్మణులుకూడ నీతనిని సమానార్థకముగ నట్లే పతితుఁ డని నిందించినట్లు పిఠుపల్లి సోమన తన పద్యబసవపురాణావతారికలో నుగ్గడించుటయు-

శివుని పంచముఖములనుండి యుద్భవించిన పూర్వోదాహృతు లగు వృషనందీశ్వరాదు లయిచుగురే యనాదినుండియు వీరశైవమతస్థులగు జంగములకు లింగాయతులకు గోత్రాధికారులుగా వ్యవహరింపఁబడుచున్నారు. ఈ గోత్రవ్యవహారము వీరిలోనే గాని మ తెవ్వరియందును గానరాదు. బ్రాహ్మణులు నారాధ్యబ్రాహ్మణులు నాటికి నేటికిఁగూడ గౌతమభారద్వాజాది ఋషీశ్వరులనే తమగోత్రకర్తలఁగా వ్యవహరించుకొనుచున్నారు.

సోమనాథుని కులగోత్రనిర్ణయమున కత్యంతోపయోగకర మగు పయి పద్యవిషయమున శ్రీప్రభాకరశాస్త్రిగారు చెప్పినసమాధానము పూజ్యము. సోమనాథుఁడు స్వయముగాఁ జెప్పికొన్న కులగోత్రప్రశంసను గూర్చి నేను జూపిన యీముఖ్యప్రమాణమును జల్లఁగా జాత విడిచి శాస్త్రిగా రావిషయమున మానము భజించిరి. ముఖ్యవిషయములయెడ మానభావము పూని తక్షణ సర్వసంగతులఁ గూర్చి యాకు నంటక సోదన ముదక నేది నా

యిచ్చనచ్చినట్లు న్రాసి సమాధానసంతృప్తి నందుటలో శాస్త్రిగారి వైపుణ్య మగణ్యము. మఱియు ననుభవసారమును బూర్తిగఁ జదివియుండియుఁ దత్ప ద్యములఁ గొన్నింటికి దమప్రీతిలో నుదాహరించియు, అందుండి పయి పద్య మును జూపిన నావ్యాసముచు లెస్సగఁ జదివియుండియు “సోమనాథుఁడు బ్రాహ్మణుఁ డయినను శివదీక్షితుఁడగుటచేఁ దన కులగోత్రాధికమును జెప్పుకొ నఁడయ్యెను” అను వాక్యముచు న్రాయుటకుఁగూడ వెనుదీయ రయిరి. పయి గా నాతఁడు కులగోత్రాధికము చెప్పుకొనని కారణమున నాతని జంగముఁ డని సాధింప నెంచితి నని నన్నాక్షేపించుచు, “సోమనాథుఁడు బ్రాహ్మణుఁ డయినను దీక్షితులసంప్రదాయము నొప్పుర జన్మోత్ర సూత్రాధికములను జెప్పుకొనక పోయెను; ఇతరవిధముల నాతని బ్రాహ్మణత్వము బ్రవృత్త మగుచున్నను నీయ సమర్థసాధనమును గొని యాతఁడు బ్రాహ్మణుఁడు కాఁ డనుట యుక్తమా?” అనెడి యసంబద్ధవాక్యములఁగూడ లిఖించిరి. సోమన తనకులగోత్రాధికమాను జెప్పుకొన లేదనియు నందుచే నాతఁడు జంగముఁ డని తలంపవలయు ననియు నే నెచ్చటచు జెప్పియుండలేదు. శాస్త్రిగారు మెల్లగ జాజవిడిచి తనుప్రీతిలో వానిని గట్టిపుచ్చిరి, గాని, సోమనాథుఁడు తనకులగోత్రములఁ జెప్పికొనకేమి? జంగమకులజు లనాదినండియుఁ జెప్పుకొనురీతినే తానుగూడ శివకులీనుఁడ నని భృంగిగోత్రుఁడ నని చెప్పుకొనియే యున్నాఁడు. ఇంక నేమి కావలయును? అతని బ్రాహ్మణత్వమును బ్రవృత్త మొనర్చు నని శాస్త్రిగారు చెప్పెడి యా యితరవిధముల పటుత్వమునుగూడఁ బాఠశూని ముందు చిత్తశిఃపఁగలర.

అనుభవసారముచుండి శాస్త్రిగా రుదాహరించిన,

క. భవిగో శివదీక్షితులగు, శివభక్తులపూర్వజాతిఁ జింతించుట చౌ

రవనరకభాజనం బా, శివుఁ బాషాణంబుఁ గాఁగఁ జింతించుక్రియక.

మున్నగు పద్యములభావము వీరశైవదీక్షును గ్రహించిన యితరమత స్థుల విషయమున, యతీశ్వరులందుఁ బూర్వాశ్రమవిషయములఁబోలె, వారి పూర్వమతవిషయకకులగోత్రములఁ జింతించుట తగ దనుటయే గాని, వేఱొ కటి కాదు. అట్లు క్రొత్తగ నీమతమునఁ జేరువారికి వారిదీక్షాగురువులు పం చాచార్యపీఠములలో వేరికిఁ జెందుదురో యాపీఠస్థుల గోత్రాధికమే సంక్ర మించును. అనఁగా శిష్యులందఱు గురులింగతనూజులే కావున వారి కాగురు గోత్రమే వ్యవహరింపఁబడును. ఇది యీ మతాచారవ్యవహారము. సహజ

వీరశైవులకన్ననో వారికి వంశపారంపర్యముగ వచ్చు పూర్వోదాహృతగోత్ర వ్యవహారమే కలిగియుండును.

శాస్త్రిగారు వీరశైవము బసవేశ్వరోపజ్ఞమే గాని ప్రాచీనము గాదనియు లింగాయతులు జంగములు నను వారాతని తరువాత వెలసిన వారే కాని తత్పూర్వమున్నవారు కా రనియు వట్టి యపభ్రమలకు లోనయి యీ బసవపురాణపీఠలో బహు ప్రమాదములపాలయి వీరశైవమతవిషయముల నతివివరీతముగ నిచ్చవచ్చినట్లు లిఖించి వైచిరి. పూర్వవీరశైవమతగ్రంథములు వేసిని జూడకున్నను నెట్టివారయినను వీరశైవోత్తర్లప్రాచీనత్వములను బహు స్రుతిస్మృత్యాదిప్రమాణములతో నడుగన్తునకుఁ బ్రతిపాదించు సోమనాథుని గ్రంథములను జదివిన మాత్రముననే వానిని సులభముగ గ్రహింపఁ గలుగుదురు. కాని శాస్త్రిగారి కట్లు గోచరింపక పోవుట శోచనీయము. వీరశైవమునకుఁ బ్రధానాంగము లింగధారణ మని యంగీకరించి, తెలుఁగునాఁటి యారాధ్యులు వీరశైవులు కా రని, వారి పూర్వులు లింగధారులు కా రని, కృష్ణదేవరాయలకుఁ బూర్వము బ్రాహ్మణులలో లింగధారణ ముండె ననుట కాధారములు మృగ్యమనియు సిద్ధాంతమును నెలకొల్పి, సోమనాథుని బ్రాహ్మణుడని చెప్పచు వీరశైవ దీక్షితుఁ డని యుగ్గడించిరి. కృష్ణరాయలకుఁ బూర్వము బ్రాహ్మణులలో వీరశైవము (లింగధారణము) లేనప్పుడు, సోమనాథుఁడు బ్రాహ్మణుడయినచో వీరశైవదీక్షితుఁడగుట యెట్లు పొసంగునో? ఇట్టి స్వవచనవ్యాఘాతములు వీరి పీఠికలో ననేకములు. వీరు వ్రాసిన వీరశైవ మతవిషయక ప్రశాసన విమర్శించుట కిది యదను గాదు, దానిని శైవ రహస్యబోధిని (సం 5 సం॥ 1, 2, 3) లోఁ దత్సంపాదకులు శ్రీముదిగొండ నాగలింగశాస్త్రిగారు కొంతవఱకు విమర్శించి వీరశైవమతప్రాచీనత్వమును నిరూపించిరి. వారు విడిచిన యితరవిషయములఁ గూర్చి కూడ విమర్శించుచు నేనాయు మతవిషయక వ్యాసము లితరత్ర చిత్తగింపఁదగును.

బసవేశ్వరుఁడు వీరశైవమతస్థాపకుఁడు కాఁడు. అట్లని యేవీరశైవ గ్రంథములు నుగ్గడించి యుండలేదు. బసవపురాణమునఁ గూడ నందుల కెట్టి యాధారములును లేవు. జంగములు, లింగాయతులు బసవేశ్వరునకుఁ బూర్వమే యుండి యున్నారు. బసవేశ్వరుఁడు బ్రాహ్మణుల యింటఁ బుట్టి, జంగములకు శిష్యుఁడయి వీరశైవమతమునఁ గలిసి, కొన్ని సూక్ష్మసంస్కారముల

వెలయుచి మతమును సత్వరముగ విస్తరింపజేసిన మతోద్ధారకుడుగు మహా భక్తుడే గాని తత్సత్సాధకుడు మాత్రముకాడు. అసలు వీరశైవమతస్థాపకులు పైని జెప్పిన వృషనందీశ్వరాదులే. వారి సంతతివారే పంచాచార్యులు. వారు యుగభేదముల ననుసరించి నామభేదములతో వెలయుచున్నారు. కలియుగమున వాచివ్యవహారనామములు (1) రేవణసిద్ధ (రేవాకాచార్య) (2) మరుశసిద్ధి (3) ఏకోదామ (4) పండితారాధ్య (పండితత్రయములోని వాడుకాడు) (5) విశ్వాచార్య, అనునవి వీరి పీఠము లిప్పుడు కిమముగ (1) కొలనుపాక (కొత్తకాలమయి గాల్గేహరిద్రలింగబడినది) (2) ఉప్పని (బళ్లారి మండలములో నున్నది) (3) కేదారిము (4) శ్రీశైలము (5) కాశీ యను తేత్రములందు వెలకొని యున్నవి. సమస్తవీరశైవ ప్రపంచమునకు నివియే యాచార్యపీఠములు, అను ముఖ్యవిషయములమాత్ర మిచ్చట స్థూలముగఁ దెలుపుచున్నాను.

ఇక నీగోత్రప్రశంసావిషయమున శ్రీనాగేశ్వరరావుపంతులు గారు చెప్పిన సమాధానములు చిత్తగింపుడు.

“వీరశైవమతస్థులగు జంగములకును లింగాయతులకును గోత్రాధికారులు-బ్రాహ్మణులకు నారాధ్యబ్రాహ్మణులకు వలె గౌరవభారద్వాజాదిమునీశ్వరులు కాక శివుని ముఖములనుండి యుద్భవించిన వృష నందీశ్వర భృంగి (భృంగిరికి)వీరస్తంధులు అయి యున్నారు.” అని వ్యాఖ్యానము చేయుచు సోమనాథుడు జంగముడని తమ్మయ్యగారు సమర్థించిరి. ఆరాధనసమయమునందు “ఓం ఓం శ్రీ నందిభృంగిరికి వీరక వీరభద్రచండేశ్వర ప్రమథముఖ్య మహాగణేభ్యః...నమోమహద్భ్యః” అనిచెప్పుటవలనను భృంగిరికి గోత్రము జంగమకులనిర్ణయమును జేయఁజాలదు...సోమనాథుఁ డారాధ్యబ్రాహ్మణ కుల జాతుగఁ బుట్టినను కాలక్రమమునను అనుభవసారమును వ్రాసిన కాలమునకు బ్రాహ్మణకులగోత్రమోహమును వదలి శివభక్తుడై బసవకులమును బసవగోత్రమును స్వీకరించి ప్రమథగణపర మయిన భృంగిరికిగోత్రమును స్వీకరించినటు లూహింపఁదగియున్నది.” జంగములవలెనే యారాధ్య బ్రాహ్మణ లిప్తలింగమును ధరించి శివపూజ యొనర్తురు, కావునఁ దత్పూజాసమయమునఁ బ్రమథగణములను బేర్కొనవలసి యట్లొనర్చినంత మాత్రమునఁ దద్గోత్రజాలు కానేరరు గదా. ఈ ప్రమథు లయినను నందఱు గోత్రకర్తలు కారు. చండేశ్వరా

దుల సరయుడు, జంగములును నారాధన సమయముల-

శ్లో. దుర్వాస కశ్యప విరించి మృకండుపుత్ర

దేవేంద్ర బాణ హరిశక్తి దధీచి రామ

శ్రీవామదేవకవికుంభజ గౌతమాదీన్

పుణ్యా నిమాన్ పరమపాశుపతాన్ స్వరామి॥

అని పరమశివభక్తులుగా గౌతమభారద్వాజాదిమునీశ్వరులనుగూడ స్మరింతురు. అంతమాత్రమున వారి నాముషి గోత్రజులుగా సంభావింపడగునా? భారద్వాజగోత్రుడనని చెప్పికొనిన శ్రీనాథుని నిట్టి యుక్తితో జంగముల వరైనఁ దమకులజుడని వాదించిన లోకమంగీకరించునా. శివపూజాధికభర్తములు జంగములకు నారాధ్యగ్రాహ్యులకు నించుమించుగ సమానములయినను గోత్రవ్యవహారవిషయమున నిరువురకు విలక్షణత్వ మనుశ్రుతముగ వచ్చుచునే యున్నది. కావున బంతులుగారు చెప్పిన యుక్తి నిలువఁ దగినది కా దని వేఱ చెప్పనక్కఱలేదు. ఇక వారి రెండవయుక్తి సోమనాథుడు మొదటఁ దన యితర గ్రంథములలో ఋషిగోత్రాధికమును జెప్పికొని యున్నచో గ్రాహ్యమగునే కాని యది లేనప్పుడు నిరుపయుక్తమే. సోమనాథుడు తన గోత్రాధికము నొక్క యనుభవసారముననే విస్తృతముగఁ జెప్పి కొనినాడు. గాని తక్షణ కృతులలో మఱెచ్చటను జెప్పి యుండలేదు. పండితారాధ్యచరిత్రములో “బసవనిపుత్రుండ బసవగోత్రుండ” ఇత్యాధికముగాఁ జెప్పికొన్న వాక్యము లన్నియు బసవేశ్వరునందలి భక్తిపారవశ్యముననే గాని యాతనితో నాయా సంబంధములుండి కాదనియు నాతఁ డసలు బసవనికి సమకాలీనుడే కాడనియు నామొదటివ్యాసములోనే నిరూపించియుంటిని. మఱియు బసవకులగోత్రము లనునవి యసలు వ్యవహారమున లేనే లేవు. వీరశైవు లెవరును బసవేశ్వరునిఁ దమగోత్రకర్తగాఁ జెప్పికొనుట లేదు. అదియు నుం గాక యనుభవసారము సోమనాథుని కడపటి కృతి యయినను శ్రీ పంతులుగారి వాదమునకుఁ గొంత యుపకరించు నేమో కాని యందులకుఁగూడ నవకాశములు గానవచ్చుట లేదు. ఈగ్రంథ మీతని ప్రాథమికకృతులలో నొకటి కాఁ దగు నని నాయాశయము. సోమనాథునకు బసవేశ్వరునందుఁ గల భక్తిమేర యిడరాని దని యాతని బసవపురాణ, పండితారాధ్యచరిత్ర, వృషాధిపశతక, చతుర్ద్వీపసాధాదులఁ జదివినవారి కెల్లఁ దెల్లము గాక మానదు. ప్రభాకర

శాస్త్రిగారి యీగ్రంథి వాక్యములు గూడ నిందులకు నిదర్శనములు. “పాల్గురికి సోమన తన బసవపురాణకథాసారము నెల్లఁ దెలుఁగున నృపాధిపతకము నను, సంస్కృతమున బసవోదాహరణాదులయందును నెలయించినాఁడు. అతఁడు రచించిన గ్రంథములెల్ల బసవస్తుతి రూపములే. బసవేశ్వరుని నుపాస్యవైవరముగాఁ గొల్చిన వారిలోఁ దొల్లిటివాఁ కాతఁడే. బసవేశ్వరుని యెడ నాతనికిఁ గల భక్తి యింతింతనరానిది.” కాని యాయచుభవసారమున సోమనాథుఁడు మల్లికార్జునపండితుని మూఁడు పద్యములలోఁ జేర్చెనియు బసవేశ్వరుని పేరయిన నెత్తలేదు. బసవశ్లోకనామాల్యముననే మైముఁడు మహాభక్తుఁ డీగ్రంథమున నాతని పేరయిన నెత్తికూడుట యాశ్చర్యము గాక పోదు. ఇందులకుఁ గారణముల నారయదము. సోమనాథుఁ డాంధ్రదేశమునఁ బాలకురికిలో జన్మించి సేవసించిన యాంధ్రుఁడు. బసవేశ్వరుఁడు కర్ణాటకుఁడు అతఁడు రచించిన కృతులు కన్నడముననేగాని యాంధ్రమున నొకటియుఁ గానరావు. సోమనాథుఁడు తనబాల్యమున నాంధ్రముందు వెలసిన యాంధ్రదేశీయుఁడగు పండితారాఘ్యుని శివతత్వసారాదుల మాత్రమే చదివి యాతని యందు భక్తి కుదిరియుండును. అప్పటి కాతఁ డష్టభాషాప్రవీణుఁడయి యుండుఁడు. సంస్కృతాంధ్రములను, గొంతవఱకు వేదపురాణాదులను, వీరశైవ మతగ్రంథములను మాత్రము చదివి యుండును. తరువాత వయస్సు వచ్చిన పిమ్మటఁ గర్ణాటాదిభాషల నభ్యసించి యష్టభాషాకవితాప్రవీణ్యము నంది యుండును. అప్పుడే బసవేశ్వరుని కర్ణాటకృతులను జదివి యాతని మహిమాదుల విని, యాతనియం దప్రమేయభక్తి ప్రతిపత్తులు గలిగి బసవ స్తోత్రాదిరచనములకుఁ గడఁగి యుండును. అనుభవసారరచనమునాటి కీతనికి బసవనిసంగతి యంతగాఁ దెలిసి యుండుటగాని యాతనిపయి భక్తి కుదురుట గాని జరగినట్లు తోచదు. కావుననే యాతని నాగ్రంథమునఁ బేర్చినఁ డయ్యెను. అందుచే దీని సీతనిబాల్యరచనములలో గణింపఁదగునని నాయభిప్రాయము. సోమనాథస్తవము కూడ నిట్టిదే కాఁదగును. (ఈకృతి సోమనాథునిది కాదని ప్రభాకరశాస్త్రిగారు వ్రాసిరి. అందుఁగూర్చి ప్రత్యేకవ్యాసమునఁ జర్చించెదను.) అట్లుగుట సీయనుభవసారమందుఁ జెప్పికొనిన భృంగిగోత్రప్రశంస సోమనాథుఁడు సహజవీరశైవుఁడగు జంగమకులజుఁడని తలంచుట కెక్కువ యవకాశ మిచ్చుచున్నదని నేఁ దలంచుచున్నాను. మఱియు, అన్యవాదకోటాహితకకర్త యీతని సంబోధించుటలో “ఈహితానుషంగ !

యేకాన్తగురుచిత్త నలినభృంగ! సోమనాథలింగ!” అని తన శతకమునకు మకుటమును గూర్చికొనినాడు. సోమనాథుడు తనకృతులలోఁ బెక్కురు గురువుల నుదాహరించినాడు. కాని యందె క్కడను నీ యేకాన్తగురునామము గానరాదు. ఈతఁ డెవఁడయి యుండునని యాలోచింప నాకొక యాహ తోచినది. భృంగిగోత్రజలకెల్ల మూలాచార్యుడు పంచాచార్యులలో మూడవవాడగు ఏకోరామాచార్యుడు. ఈయాచార్యపీఠము హిమాలయ ప్రాంతమందలి కేదారములో నున్నది. ఈ యేకోరామశబ్దమునే గణమునకు సరిపడునట్లు ఏకాన్త అని శతకకర్త హస్తీకరించి యుపయోగించెనేమో? ఇదికూడ సోమనాథుని జంగమకులజత్వమునకుఁ నుపకరింపనేర్చును.

ఇక సోమనాథుని జంగమశిష్యత్వాదికమును గూర్చి ప్రతివిమర్శకుల వాదములను జిత్తగింపుడు.

“వేమనారాధ్యుడు బ్రాహ్మణుఁ డనుటకుఁ బ్రబలనిదర్శనములు గలవు. బెలిదేవ వేమనారాధ్యుడు భూసురుఁడని పండితారాధ్యచరిత్రమున వర్ణింపఁ బడినది.” (శ్రీ॥ నా॥ పంతులుగారు) “పలువురు కర్ణాటాంధకవులు సోమనాథుని నారాధ్యనామముతోఁ బేర్చిరి. పాల్కురికి సోమనాథపురాణ మాతఁడు బ్రాహ్మణుఁడని వేమనారాధ్యుని వంశమువాఁడని వాకొన్నది. శైవులయిన బ్రాహ్మణులకే యారాధ్యనామ మానాఁడు చెల్లినది. బసవపురాణ పండితారాధ్యచరిత్రాదులు పరిశీలింపఁ దగును. బెలిదేవి వేమనారాధ్యుడు జంగముఁడని (జంగముకులమువాఁ డను సర్థమున) వ్రాయుట యవిచారమూలకము. పండితారాధ్యచరిత్రమున బెలిదేవి వేమనారాధ్యచరిత్రము గలదు. వేమనారాధ్యున కొక భూవరుఁడు నమస్తరించెను. ఆతఁ డాశీర్వాదింపఁడయ్యెను. ఆభూవరుఁ డన్నవాక్యము లిట్లున్నవి. “దండియై నృపకుమారుం డంతఁ బోక! కొంత భక్తియుఁ దోచ సంతతాభ్యుదయ! కరులు మహాభక్తవరులు భూసురులు! హర వేషధరు లఘుహరు లుచిత్పరులు! మీరని మ్రొక్తుడు మేలొందు మనక! యూరక యుండుట యుచితమే పెంపె” మీఁది ద్విపదలు వేమనారాధ్యుడు బ్రాహ్మణుఁడని చెప్పుచున్నవి గావా? “సోమనాథుని గురువునకుఁ దాతయైన వేమనారాధ్యుడు జంగముఁడు” అనియు, కావున జంగములకు శిష్యుడు” ...జంగముఁడు గాక మఱొక్కఁ డెట్లుగను?” అనియుఁ గావించు నాక్షేపము నిలువఁగలదా? వేమనారాధ్యుడు జంగముఁడగుట నిజము

కాదు గదా ? ఆకారణముచే దత్తేంద్రశిష్యుడు సోమనాథుడును జంగముఁ
డగుననుటయు దబ్బరయే గదా ! ఇది గజము మిథ్య; పలాయనము మిథ్య
యన్నట్లున్నది గాదా ! జంగముఁడైన పిడుపర్తి సోమన పాల్కురికి సోమనకుఁ
గృతిగా బసవపురాణమును జెప్పటయు, ఆతఁడు సోమనాథునిఁ దనకులగురుఁ
డనుటయుఁ బాల్కురికి సోమనాథుఁడు జంగముఁడగు ననుట కెట్లు సాధకములో
నే నెఱుంగఁజాలకున్నాఁడను.” (శ్రీ ప్ర శాస్త్రిగారు)

ఆరాధ్యనామ మారాధ్యబ్రాహ్మణులకే గాని జంగముల కెన్నఁడు చెల్లి
లేదని శ్రీనాగలింగ శాస్త్రిగారుకూడ బసవపురాణపీఠికా విమర్శనములో
ప్రాసినారు. కాని యిది కేవల మవిచారమూలకమని మనవి చేయుచున్నాను.
జంగములకు లింగాయతులకు మతాచార్యులగు పంచాచార్యులందఱు నారా
ధ్యనామసంకలితులే గదా !! ఈయాచార్యపీఠముల కన్నిటికి నిప్పటికిఁ
బారంపర్యముగ జంగమహ్మదులే యధ్యక్షత్వమును వహించుచున్నారు.
ఆరాధ్యబ్రాహ్మణు లెవ్వరు వీనికి గురుత్వము గాని శిష్యత్వము గాని నెరపుట
లేదు. పంచాచార్యులసంప్రదాయమువారు జంగము లారాధ్యనామములతో
నేటికిని గడ్డాటదేశమందున్నారు. కావున జంగముల కారాధ్యశబ్ద మనాదినుం
డియుఁ జెల్లె ననుట నిస్సంశయము. అందుచే సోమనాథునికిఁ గడ్డాటాంధ్రకవు
లారాధ్యవిశేషణమును జేర్చుట కాని, బెలిదేవివేమన యారాధ్యనామసంకలి
తుఁ డగుట గాని వారి యారాధ్యబ్రాహ్మణకులజత్వమును స్థాపింపఁజాలవు.
ఆరాధ్యనామసంకలితులు, పంచాచార్యచంశజులు నగుజంగముల వీరశైవమత
ధర్మముల స్వీకరించిన బ్రాహ్మణులు. పూజ్యవాచకమగు నీశబ్దమును దాముఁ
గూడ ధరించి నిర్దేశపూర్వకముగ నారాధ్యబ్రాహ్మణనామమున వ్యవహరింపఁ
బడుచు నచ్చిరట్లు తోచుచున్నది. లేనిచో మామూలు బ్రాహ్మణులకు లేని
యీవిశేషణము వీరికిమాత్రము కలుగనేల ? జంగమకులజు లెవరికి నాకాల
మున నారాధ్యనామము వ్యవహరింపఁబడలేదనుట వట్టి కల్ల. పిడుపర్తిసోమన
జంగముఁడని పయివాక్యములలో శాస్త్రిగారే యంగీకరించిరి కదా ? ఆతఁడు
తనబావమఱియగు పాల్కురికిసోమనకు (ఈతఁడు బహుశః మనసోమనాథుని
వంశ్యుఁడేకాఁడగును) నారాధ్యవిశేషణమును జేర్చినాఁడు చూడుఁడు.
మ. స్మయమాయాదివికారదూరు, శివపూజామాతులున్, మాతులున్
బ్రియసంభాషణభూషణున్, షడరిభీభిద్భావుకున్, భావుకున్

దయ న న్నక్షరదత్తుఁ జేసిన మహాధన్యాత్ములకా భక్తితో
నయగారప్పయగారు పాల్గొరికిఁ సోమారాధ్యులం గొల్పెదక.

మఱియు నీసోమన తమ్మునికొడుకగు బరవప్పగూడఁ దాను రచించిన
పద్యప్రభులింగలీలకుఁ గృతిపతియు భృంగిరిటిగోత్రుఁడు నగు చల్లపల్లి మల్ల
నార్యుని మల్లారాధ్యా యని సంబోధించినాఁడు. ఇట్టి వనేకములు గలవు.
మఱియు, ఆరాధ్యుల, పరమారాధ్యుల యను గృహనామములే గల జంగము
లిప్పుడుగూడ నాంధ్రదేశమున నుండియున్నారు. కావున నీవిషయము ప్రతి
పక్షులవాదమున కేమియు నుపకరింపనేరదు. ఇంక వేమనారాధ్యుని భూసుర
విశేషణము గూడ నిట్టిదే యని నా యభిప్రాయము. జంగములకు భూసుర,
భూరుద్రేత్యాది విశేషణములు యకాగికముగ నుపయోగింపఁబడినతావులనే
కములు గలవు. “ద్విజకులదీపక” “వేదశాస్త్రవిశారద” “వేదఖని” మొదలగు
విశేషణములుగూడ వీరికిఁ బ్రయుక్తము లయిన శాసనము లున్నవి. “వీరశైవ
మతప్రాచీనత” అను నా వ్యాసమున నావిషయములు చూడఁ దగును. కాలా
ముఖశైవులు గూడ నిట్టి విశేషణముల నుపయోగించికొని యుండిరి. నన్నె
చోడుఁడు తనగురు వగు జంగమమల్లికార్జునున. కుపయోగించిన విశేషణము
లు చిత్రగించుచి. (శ్రీ వంగూరి సుబ్బారావు గారు శతకకవులచరిత్రలో నీ
జంగమ మల్లికార్జునుఁడు, మల్లికార్జునపండితారాధ్యుఁడే కాఁదగునని నాసిరి.
‘శివానుభవ’ యను కన్ఘాటకమాసప్రతికలో నామిత్రులు శ్రీ చిదిరెమతము
వీరభద్రార్జునగారు “ఆంధ్రవీరశైవులు” అనువ్యాసమున నన్నెచోడుఁడు నాతని
గురువు వీరశైవు లని న్రాసిరి. కాని, యిది సరి కావు. పండితారాధ్యచరిత్ర
మును బట్టి మల్లికార్జునపండితుఁడు గృహస్థుఁడుగాఁ గాన్పించును. నన్నెచో
డుని గురు వగు మల్లికార్జునయోగి బ్రహ్మచర్యాశ్రమస్థుఁడు. కుమారసంభవ
మున కాలాముఖసంప్రదాయములగు మండలాద్వన, శక్తిపూజాదుల ప్రశంస
విపులముగాఁ గలదు. కావున నన్నెచోడుఁడు నాతని గురువు కాలాముఖులే
యని నా యభిప్రాయము.) సురాధీశ్వరుండగు శివుని సంతతికిఁ జేరి భూమి
యం దవతరించి, శివకులీనుల మని చెప్పుకొను శివస్వరూపులగు జంగములకు
భూసురశబ్దము యకాగికముగఁ బ్రయుక్త మగుటలో వైరుధ్య మేమియులేదు.
కావున నీ విశేషణ మొక్కటియే వేమనార్యుఁ డారాధ్యబ్రాహ్మణుఁడే యని
నిరూపింపఁ జాలదు. సోమనాథుఁ డీతనిని “వీరమాహేశ్వరాచారవిస్తార ।

సారగుణోదార చారువర్తనుడు! బసవపాదాంభోజ భాజనస్వాంతుఁ! డసమ
తాపానుగ్రహసమగ్రబలుడు! శరణపదాబ్జభాస్వరమకరంద! పరిశేషసర్వాం
గు బసవాంతరంగు” అని బసవేశ్వరపాదసేవకుఁడగు వీరశైవునిగఁ గూడ
వర్ణించినాఁడు. బసవేశ్వరు నింట జరగు జంగమారాధనయు దీతఁడు గూడ
నుండి ననుట కాధారములు పండితారాధ్యచరిత్రమునఁ గలవు. ఇత్యాది
కారణములచే నతనిని జంగమకులజుఁ డని నేఁ దలంచియుంటిని. ఆరాధ్య
బ్రాహ్మణుల కానాఁడు బసవేశ్వరాదులతో సహపంక్త్యాదిసాహచర్య ముండె
నా? వీరానాఁడు బ్రాహ్మ్యంబుపైఁ బాస్తును బాప్తిగా విడనాడఁ జాలక పోయి
నను భక్తిమీఁదినలపునే యెచ్చనగఁ గలిగియుండి రనియు, నేటికాలపు
ఆరాధ్యులవలె భవులగు బ్రాహ్మణులతో నెట్టి సంపర్కమును జెడక బసవేశ్వ
రాదివీరశైవులతోడనే యెచ్చన సాహచర్యమును గలిగియుండి రనియుఁ గొం
దఱు పెద్దలు చెప్పుచున్నారు. పండితారాధ్యచరిత్రమందలి సూరసానన్య
మున్నగు వారిచరిత్రములు కూడ నిందులకు సాధకములు కాఁగల వని తలం
తును. ఇంతకు వేమనారాధ్యుఁ డారాధ్యబ్రాహ్మణుఁ డయినను జంగమవంశ
జుఁ డయినను నది సోమనాథుని జంగమకులజత్వమునకు సాధకము కాఁ జాల
దు. అతని మనుమఁడు సోమనాథునకు విద్యాగురువే కాని దీక్షాగురుఁడు
కాఁ డని నా తలంపు. ప్రభాకరశాస్త్రిగారు “సోమనాథుని గురువులు”
అను శీర్షిక క్రింద వ్రాసిన యీ దిగువవాక్యములలోఁ గొన్ని ప్రమాదము
లకు లో నయిరి.

“ఈతనికి శివదీక్ష నొసఁగిన గురుఁడు గురులింగార్యుఁడు. గురులింగ
పరకరోదరజనితుఁడ, గురులింగతనూజుఁడ, పేరెన్నఁబడిన శ్రీబెలిదేవి
వేమనారాధ్యుఁడను పరమారాధదేవు మనుమని శిష్యుఁడ, మగ్గురులింగ
ఘనకరుణాహస్త గర్భసంభవుఁడ—పయివాక్యముల వలన బెలిదేవి వేమనా
రాధ్యుల మనుమఁడయిన గురులింగార్యుఁ డీతని దీక్షాగురుఁ డని తెలియ
నగును. సంస్మృతపండితారాధ్యచరిత్రమునఁ గూడ నిట్లే కలదు.

“బెద్దేవి వేమనారాధ్య ప్రశిష్యస్య కృపానిధేః
గురులింగార్యస్య దయాహస్తగర్భసముద్భవః.”

మనుమఁ డనఁగా నాచార్యవంశమున మనుమఁడని సంస్మృతగ్రంథ
కర్త గ్రహించెను. కావుననే “ప్రశిష్యస్య” అనెను.

సోమనాథుని ద్విపదపంక్తులను సంస్కృతీకరించుటలో సంస్కృతపండితారాధ్యచరిత్రకర్త గురురాజకవి కూడ ప్రమాదమును జెందినాడు. గురులింగమనునది దీక్షాగురువునకు వీరశైవులుసర్వసాధారణముగా నుపయోగించు విశేషణమే గాని యొకమనుజుని పేరు కాదు. గురు, లింగ, జంగమము లొకే రూపని వారి కభేద మని వీరశైవమతసిద్ధాంతము. “శ్రీగురులింగజంగమము చెప్పఁ గ్రమ్మా డ్నిగూఢమైచనున్, శ్రీగురులింగజంగమవిశేషములేకముగాఁ దలంచి ..” ఇత్యాద్యనుభవసారవాక్యములఁ జిత్తించునది. సోమనాథుఁడు పలువురువీరశైవులను దన గ్రంథములలో గురులింగకరోదరజనితులుగ వర్ణించినాడు. అందుచే నా గురువులందఱుపేరు గురులింగమే యని తలంపఁదగునా? ‘గురులింగకరోదరజనితుండ’ ‘గురులింగతనూజుండ’ అను శాస్త్రీగారు చూపిన మొదటి రెండు విశేషణములు సోమనాథుఁడు వరుసగ బసవపురాణ అనుభవసారములలోఁ జెప్పికొనినవి. “పేరెన్నఁబడిన...” ఇత్యాది వాక్యములు పండితారాధ్యచరిత్రములోనివి. అంతియే గాని, యన్నియుఁ గలిపి వరుసగ నొకచోటనే చెప్పినవి కావు. ‘వేమనారాధ్యమనుమని శిష్యుండ’ నని చెప్పిన తరువాత సోమనాథుఁడు వ్రాసిన “మర్త్యులింగ భువనకరుణాహస్తగర్భసంభవుఁడ” అను వాక్యముచేతనే వేమనారాధ్యుని మనుమని పేరు గురులింగార్కుఁడు కాఁడని స్పష్టము కాఁగలను. గురురాజకవిమూలమును సరిగాఁ జూడక మనుమనిఁ బ్రశిష్యుఁ డని చెప్పి వేమనారాధ్యుని యా మనుమనిపేరు గురులింగార్కుఁడను నర్థ మిచ్చునట్లు ‘ప్రశిష్యస్య’ ‘గురులింగార్కుస్య’ అని రెండు నొకే విభక్తిలోఁ గూర్చినాడు. సోమనాథుని మూలవాక్యముల నుదాహరించుచుఁ గూడ శాస్త్రీగారు గురురాజకవిపారపాటును దాముగూడఁ గయికొని యా పాటనే పాడుట శోచనీయము. మనకీప్రమాదములతోఁ బని లేదు. సోమనాథుని స్వంతవాక్యములఁ బట్టి వేమనార్యుని మనుమనిపేరు గురులింగము కాదనియు నాతఁ డాతనికి దీక్షాగురువు కాఁడనియు విశేష మగుచున్నది. ఆతఁడు సోమనాథునకు విద్యాగురు వయినంతమాత్రమున నిరువురు నొకేకులము వారని తలంప నక్కఱలేదు. ఆనాఁడు జంగములు నారాధ్యబ్రాహ్మణులు నిప్పటికంటె నెక్కువగఁ బరస్పరాభిమానకారవములతోఁ బ్రవర్తించెడివారు గావున వారొకరివద్ద నొకరు విద్యలను గ్రహించుటలో నెట్టి యాశ్చర్యమును లేదు.

జంగముఁ డైన పిడుపర్చి సోమన పాల్కురికి సోమునాథునిఁ దమ కులగురువుగాఁ జెప్పికొనుట సోమనాథుఁడు జంగముఁ డనుట కెట్లు సాధకమో యెఱుంగకున్నాఁడ నని శాస్త్రిగా రాశ్చర్యమును సూచించుట వింతగా నున్నది. జంగమకులజల కారాధ్యబ్రాహ్మణులు గాని బ్రాహ్మణులు గాని కులగురువు లనఁగా మతగురువులుగా నుండుట శాస్త్రిగా రాంధ్రదేశమునఁ గాని కర్ణాటదేశమునఁ గాని మఱెచ్చట నయినఁ గాని చూచి యుండిరా? చూడఁగలరా? ఈ విషయమున బసవపురాణపీఠికావిమర్శకులు నారాధ్యబ్రాహ్మణ కులావతంసులు నగు శ్రీ నాగలింగశాస్త్రిగారి వాక్యము చిత్తగింపుఁడు. “జంగము లెందును నారాధ్యులశిష్యుల మని వ్రాసికొను సంప్రదాయము లేదు.” (శైవరహస్యభోధిని సం 5 సం 3 పుట 8) బ్రాహ్మణులు పలువురు జంగములవద్ద దీక్షలం గొని వీరశైవమతములోఁ జేరినట్లు చూపుట కనేకాధారము లున్నవి. బసవేశ్వరుని కాలమున బ్రాహ్మణాద్యష్టాదశవర్ణములు నీ మతమునఁ జేరిన సంగతి శ్రీస్తభాకరశాస్త్రిగారే తమ పీఠికలో వ్రాసి యున్నారు కదా! కాని యారాధ్యబ్రాహ్మణులవద్ద జంగమకులజు లెవరును వీరశైవదీక్ష గొను నాచార మెప్పుడును లేదు. ఇట్టి ప్రత్యక్షప్రమాణములవిషయముననే యాశ్చర్యోక్తులను బఱపు శాస్త్రిగా రింక నప్రత్యక్షవిషయములఁ గూర్చి యిచ్చనచ్చినట్టు లసంగతములు వ్రాయుటలో నాశ్చర్య మేమి?

“బసవేశ్వరుని కాలమున వీరశైవమత మాంధ్రదేశమున నేరూనలేదు. బసవేశ్వరునికిఁ దరువాతఁ జాలఁగాలము గడచినతర్వాతనే యల్పాల్పముగా నది యాంధ్రదేశము నంటుకొన్నది. నేటి జంగమజాతివారు పాల్కురికి సోమనాథునికాలమునఁ గూడ నాంధ్రదేశమునఁ గల రన్న నమ్మకముకల్గిని గాఁ బోలును డమ్మయ్యగారు పయివాడమును దెచ్చిపెట్టిరి. ఆకాలమున జంగమ పదము చరలింగ మనునర్థమునఁ గలదే కాని నేటి జంగమజాతికి వాచకము గాలేదు. ఈజాతి యప్పటి కింక నేర్పడలేదు.” అని మొదటికే మోసము తెచ్చుచు శాస్త్రిగారు వ్రాసిన వాక్యము లాపాతరమణీయములు. జంగమ శబ్దము ప్రాచీనవాఙ్మయమునఁ జరలింగ మను నర్థమునఁ బ్రయుక్త మయినట్లు నేనుగూడ నంగీకరింతును. అంతమాత్రమున నేటి జంగమకులము బసవనికిఁ బూర్వము లేదనుట నేనే కాదు ప్రమాణబుద్ధిగలవా రెవరు నంగీకరింపఁ జాలరు. నేఁ జెప్పిన జంగములన్న శాస్త్రిగా రెవరిని గ్రహించుచున్నారో

తెలియదు. ఆంధ్ర దేశమున నిప్పుడు జంగముల మని చెప్పికొను శాఖ లనేకములున్నవి. వానిలో స్థలపతిజంగము లనుశాఖ తక్కినవానికంటె నించుక విస్తరించి యున్నది. ఈ శాఖలు వేఱు. వీరందఱు శిష్యకోటిలోఁ జేరువారు. నే నుదారించిన జంగములు గురుపదస్థులు. అందులకనే నేను నా పూర్వవ్యాసములో వీరిని మతస్థు లని, మాహేశ్వరు లని వ్యవహరించుచున్నా రని వ్రాసియుంటిని. లింగాయతులు, స్థలపతిజంగములు మున్నగువారి కెల్ల వారే మతగురువులు. వారు పంచాచార్యులసంప్రదాయమునకుఁ జెందిన సహజవీరశైవులు. పంచాచార్యపీఠము లిప్పటికి నీ శాఖవారి యాధీనముననే యున్నట్లు లిదివఱకే చెప్పియుంటిని. పాలకురికి సోమనాథుఁ డీసహజవీరశైవ శాఖకుఁ జెందినవాడనేను వ్రాయునది. ఏనామమున వ్యవహరింపఁబడుచు వచ్చినను నిట్టిశాఖ మొదటినుండియు వెలసియే యున్నది. బసవేశ్వరునకుఁ బూర్వము జంగములు లింగాయతులు నుండి రనుటకు శాసనాది ప్రమాణములను “వీరశైవమతప్రాచీనత” యను వ్యాసమున నుదాహరింతును. ఏయితర ప్రమాణము లక్షణలేకయే బసవపురాణమును సవిమర్శముగఁ జదువు బుద్ధి మంతులుగూడ నీవిషయము సంగీకరింపక తీరదు. అందులకుఁ గారణములు చిత్తగింపుఁడు. బసవేశ్వరుఁడు పనయనము నొల్లక తల్లిదండ్రులను దాను బుట్టిన కులమును విడిచినవాఁ డనుట నిర్వివాదము గదా ! కావున నాతఁ డారాధ్యబ్రాహ్మణసంప్రదాయమునకుఁ జెందినవాఁడు కాఁ డనుట విస్పష్టము. (ఇట్టి బ్రాహ్మణశాఖ యా కాలమున లేనేలే దని శాస్త్రిగారి యూహ.) ఇట్టి పరిస్థితులలో సహజవీరశైవశాఖ యొకటి యదివఱకే దేశమున లేకున్నచో నితఁ డు తల్లిదండ్రులను విడిచినవెంటనే మఱొందులోఁ జేరి యుండును ? నూతనమతమును దన్తస్థులను నువ్వెత్తుగ నొక్కనాఁడు సృజించుట యెట్టి యవతార పురుషున కయినను నలవి యగునా ? మఱియు నీతఁడు భవి (లింగధారి కాని వాఁడు) సంపర్కము నొల్లనివాఁడు గదా ! అట్టిచో సహజవీరశైవు లగు జంగములు లింగాయతులు నదివఱ కున్ననే వారితోఁ జేరి వారిమతమును స్వీకరించి యటుతరువాతఁ గ్రమముగ నూత్నసంస్కరణములతో దానిని విస్తరించుట కవకాశ మేర్పడును గాని లేనిచో నట్లు పోసఁగ నేరదు. ఉపనయనము చేసికొన్న నని తండ్రితో వాదించి యాతనితో విడిపోయినప్పు

పెద్దన - నీతిపరుడు.

(న్యాయతి కృష్ణారావుగారు, బి.ఏ., బి.ఎల్., ఆక్స్‌ఫోర్డ్, ఆమలాపురము.)

ప్రాచీనులను నిర్లక్ష్యమునేయుట యభివ్రావాం భాగమునం దనేకులకు సామాన్యముకద. ప్రాచీనులగు కన్యములన్న నసూయతోఁ జూచువ్యర్థులు వాని ఘనత నామోదించుటకు వెనుదీయుచు నానికర్తులను పలుకెదలగుట గౌరవహీనులని కూడ నిరూపించుటకు సుభక్తయన్నాను. మఱియు సువచన రచనాఘనత కన్గిన దేశభాషలై లివిగితొవ్రవడి గ్రామ్యాదివాదములలోఁబడట గ్రామ్యకవులందు నభ్యాసముగా నున్నది. అట్టిచోఁ బూర్వపుకవులు మర్యాద హీనులయి కన్పట్టట యచ్చెరువుగాను. పెద్దనామాత్యుఁ డవిసీతిపరుఁ డని యూహించుచున్నారు. శృంగారసమస్యలను విరాళముగఁ బూరించెను. ఆత్మానుభవము కాకున్నచో నట్టివి దుష్టభము. మఱియు వేశ్యను కథా నాయికగ నన్గించెను. కాన నతనికి కావ్యలక్షణలక్ష్యము కొఱతవడెను. వరూధిని లేని సకరణములు పసచెడినవి” అని యవిసీతిపరుఁ డనెడివాదము. పూర్వపు కవుల నీతిబోధ నెఱుంగక నవిసీతిపరులని వానిని నిందపాలు సేసిరి కొందఱాధునికులు. శృంగార రసవిజృంభణమే యీవాక్యమునకుఁ గారణమై యుండనోవు. కావ్యమునందుఁ గన్పటిచిన మార్పుల వలన దోషారోపణము సేయుట విమర్శకనీతికి సుసీతియై యుండవచ్చును. కృతికర్తన నిందించినచో విమర్శకనీతి కొఱవడును గాదె. మాసముల పూర్వము, ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్ ప్రత్రికయందు పెద్దనకావించిన యనుచితపు మార్పు లని యొకవ్యాసమును గంటిని. తదుపరి కావ్యపునఃపరిశీలనకుఁ కడంగితిని. “అల్లసానివానియట్లక విగి”చే నాతని నీతిబోధ యాడంబరరహితమై గోప్యముగఁ గన్పట్టెను. ఆతఁడు మహానీతిబోధకుఁ డని యెంచి కావ్యశరీరమం దున్న నీతిచ్ఛాయలను విశదీకరింప నెంచితిని.

ప్రవరుని పాత్రమందు పెద్దన నీతిపరుఁడుగాక మఱియొకం డని యెట్లు తెలియనగును? నవీన యువకులకును, నైక్తి బ్రహ్మచారులకు నది యొక నీతిబోధక మగు నుపన్యాస మని యెంచెదను. విషయము తరగతులందు ముఖ్యముగ పఠింపవలసినదని యభిప్రాయము. ప్రవరునిసౌశీల్యమునకు నెచ్చట నైన కళంకముండునో, బ్రతిని గుణవర్ణనమందే యాతనినీతి వెల్లడియగుచున్నది

“ఉ. ఆపురిఁ బాయకుండు మకరాంకశశాంకమనోజ్ఞమూర్తి భా
 మాపరశేషభోగి వివిధాధ్వరనిర్మలధర్మకర్మ దీ
 త్మాపరతంత్రుఁ డంబురుహగర్భకులార్ధరణం బనారతా
 భ్యాపనతత్పరుండు ప్రవరాఖ్యుఁ డలీఖ్యతనూవిలాసుఁడై”.

ఉత్తమ పురుషుల లక్షణములేవియో పెద్దన యిందుకనఁబఱచినాఁడు. పెద్దనామాత్యుని భావము మేటిగుణముల ప్రోదికై చూచెనుకాని హీనస్వరముల వినిపించుకొనలేదు. తదుపరి, సద్బ్రాహ్మణులు చేయవలసిన విధులన్నియు ప్రవరునిచేఁ జేయించి యుత్తమబ్రాహ్మణప్రకటనయందు నిగ్గుతీసెను.

“మ. అకలంకౌషధ సత్త్వముందెలియ మాయాద్వారకావంతికా
 శి కురుక్షేత్ర గయాప్రయాగములు నేసేనింప కుద్దండ గం
 డక వేదండ వరాహనాహరిపుఖడ్గవ్యాఘ్ర మిస్తుంచుఁగొం
 డకు రాఁజెల్లునె బుద్ధిజాడ్యజనితోన్తాదుల్ గదా శ్రోత్రియుల్.”

ఇప్పడ్య మమాయకపు బ్రాహ్మణుని మనోనిరూపణము. ఇంచుక సంఘమును సంస్కరింపవలెనను నభిలాష కనుపడెడిది. ఊరక విద్యయే లోకజ్ఞానము చేకూర్చు దని ధ్వని. శ్రోత్రియులు బుద్ధిజాడ్యజనితోన్తాదు లని ప్రశంసించుటకు పెద్దన పన్నిన యుపాయము మనోహరము. నిర్మలబుద్ధిమంతులు ముక్తుకు సూటిగఁ బోదురు గాని వక్రతనెఱుంగరు. చూడఁదగిన ప్రదేశము లన్నిటిలో హిమాలయము మేటి. తూర్పునుండి పడమరవఱకు నావరించిన నగము; మహాత్ముకలిగిన పర్వతము; దేవతలకు నిలయము; ఋషులకు స్థానము; ఓషధులకు నాటపట్టు; పత్రసంపదలకు నిధి; మృగజాతులనివాసము; అట్టిచో నింక నమ్మహాద్రిని చూడకున్న జీవితమేటి కని యాతఁడెంచి యచటికిఁ బయన మయ్యెను. పాదలేపము కరఁగిపోయి గృహముచేర నుపాయము కానక చింతించుచుఁ బల్కినమాటలు బ్రాహ్మణుని యమాయకపు శీలమును, పెద్దనయొక్క సానుభూతియు విశదీకరించుచున్నవి. “బుద్ధిజాడ్యజనితోన్తాదులు” పెద్దన యొక్క వేదాంతవిస్తయమును గనుపఱుచుచున్నది.

“కుండనమువంటి మేను మధ్యందినాతపోష్మహతిగందెవడదాఁకెనొప్పలొలుకు
 వడనమస్తద్బ్రహ్మపాంబు పావనముచేసి, బడలికలువాసి చనుమన్నబ్రాహ్మణుండు.”

ప్రవరుని మేనియందము మెచ్చుకొనుచుఁ దనయింట సేదఁజేఱిపొమ్మని పదూధిని నిజాభిలాషను చూపఁగా బ్రాహ్మణుఁ డనంగొంటితుండు కాక,

“ఉ. అండజయూన నీమోసఁగునట్టి సవర్యలు మాకుచచ్చె నిం
 దుండఁగరాదు పోవలయు నూరికి నింటికి నిప్పుడేను రా
 కుండ నొకండు వచ్చిమఱి యొండునె భక్తియచాలు సత్త్రియా
 కాండము దీర్పవేగఁజనఁగావలయుం గరుశిపునాపయిక్.”

అని బదులుచెప్పెను. పరాంగనల యొక్క నేటులు వర్తింపవలెనో
 పెద్దనయెఱుంగును. “రాకుండ నొకండువచ్చి మఱియొండునె భక్తియెచాలు”
 సాధారణముగ గృహస్థులయాతిథ్యసమయములందు వినఁబడు వాక్యము. మ
 ధురములగు ద్వివ్రాజములుకాక భక్తియే ముఖ్యము. లోనిగుణము సరిగ
 నున్నవైని వినఁబడు మాట లొక్కచో నవశ్యములైన నేమి. “కరుశిపు నాప
 యిక్” అండజయూనకు టకముపొడిసలె నున్నది. ఆధునికులు “క్షమింపుము”
 అనెదరు. ఇంతకన్నను మృదువైన, యన్యోన్యమైన, సాధువైన, యొప్పునట్టిదై “కరు
 శిపుము” వెలసెను.

“క. అనుటయుఁబ్రవరుండ్లిను, ననజేక్షణ యిట్లువలుక వరుసయె న్రతులై
 దినములు గడపెడు విపులఁ, జరునే కామింప మది విచారమువలదే.”

న్రతులై దినములుగడపెడు విపులఁ గామించిన నసభ్యమని పెద్దనభా
 వము. అటులున్నచో రౌదుపక్షములకుఁదృష్టి చేకూరక మత్తభవీడితులగుదు
 రని యాతని యభిప్రాయము. ఆత్మానుభవమో, లేక కాలపరిస్థితుల నిరూప
 ణమో తెలియకున్నది. బౌచిత్యము నెఱింగి పురుషులఁ గామింపవలెఁ గాని
 యందఱ నొక్కరితినె యొంచరాదు.

త్రయీధర్మములు పాపంబులు, రతిపూజ్యమని వక్కాణించు వహుని
 నికిచ్చిన న్రత్యుత్తరము వేనోల్లఁబాగడఁదగియున్నది. “మోక్షలక్ష్మీపథ్యాగమ
 సూత్రపంక్తి కివె పోమీసంస్కృతాయాగమల్” అను విమర్శన పెద్దనదియె.
 “ఇట్టి తుచ్ఛసుఖముల్ మీసాలపై తేనియ” అని న్రవరునిచే, మరల వహుని
 నోరెత్తకుండ, పెద్దన పలికించెను. తుదకు వహుని యాతనిం గాఁగిలింపఁ
 బోవ నాపె నాతఁడు పొమ్మంచుఁ గ్రోసివైచెను. ధీరచిత్తములను సతులమా
 యలు కలంచునాయని విమర్శనపూర్వకమగు వీక్షణ.

“చ.తరుణి ననన్యకాంత నతిదారుణ పుష్పశిలీముఖవ్యథా
 భర వివశాంగి నంగభవుబారికి నగ్గము సేసి క్రూరుడై

యరిగె మహీసురాధముఁ డహంకృతితో నని రోషభీషణ

స్ఫురణ వహించెనో యన నభోమశిదాల్యైఁ గఘాయదీధితిన్.”

ఈపద్యముకతన మనుచరిత్ర నీతిబోధకము కా దనియు, వేశ్యనుగూడుట అంకుకా దని పెద్దన యభిప్రాయ మనియుఁ గొందఱు మతము. ఒక్కొక్క పద్యమువలన వ్యస్తలయభిప్రాయములను నిర్ణయించుట సరికాదు. కావ్యమంతయు పరిశీలించినచోఁ గర్త యభిప్రాయము లెటులున్నవో గ్రహింపవలగును. అప్పుడే కవిజ్ఞమును విశదమగును. ఇట్టి సందర్భములవలన సీదపద్యమును రచింపవలసినచ్చెను. వహానిని ప్రవరుని వియోగమువలనఁ బరిభవమొంది వివిధదశల వేగుచున్న సమయంబున సూర్యుఁడు ప్రవృత్తయై యావనవతి యొకపురుషుని ప్రేమించి యాతనిని బడయలేక చింతాకులచిత్తయై మర్షభావస్థలోఁ దపించుట యెవ్వనికైన జాలి కలిగింపక మానదు. యువతిచేమను దిరస్థరించిన పురుషునిపై సహజ మగుకోపము పుట్టిన. అస్తమించుచున్న సూర్యునకుఁ జూపఱపాత్ర నిచ్చి భావము ప్రకటించిన మాత్రముననే కవి నిజోద్దేశమది యని యనఁజెల్లునె. “అంగభవు బారికినగ్గము సేసి”యనువాక్యము లతాంగిపైఁ గల విచారభావము ప్రకటించును. “ప్రసన్నై యరిగె మహీసురాధముఁ డహంకృతితో” ననునది ప్రవరునిపై కోపమును వెల్లడించినది. ఒకవేళ ‘అవి నీతి’ వాదము నంగీకరించినను పెద్దన మహీసురులపట్ల నెచ్చెడు నీతి లెక్కింపుచుండెను. మహీసురులచే నధమకార్యములను పెద్దన చేయింప నొల్లఁడ. బుద్ధిజాడ్యజనితోన్మాదులకు నిట్టి కార్యము లధమములై, క్రూర్యమును గన్నఱుచుచు, వారిబుద్ధి యహంకారమునకు వెగటుగఁ దోచినవి. తదితర వర్ణములపట్ల పెద్దన యిన్నివిశేషణము లుపయోగింపక పోవచ్చును; బ్రాహ్మణుఁ డగుటవలన నత్యంత మైన నీతి ప్రబోధించెను. ఇంక వేశ్యనుగూడుట అంకుకాదన్న వార్త యిందించుకేనియుఁ గనుపడునె. ఎంతటి విశాలదృక్పథముతోఁ జూచినను తరుణిని, ననన్యకాంతను, అతిదారుణపుష్పశిలీముఖవ్యభాధర వివశాంగిని, అంగభవు బారికి నగ్గము సేసిపోవుట క్రూరత్వమును నైచ్యమును అహంకారమును వెల్లిబుచ్చు ననెడ నర్థము తప్ప పెద్దన వేఱొకవిధమున యోజించియుండునె! పెద్దన వేశ్యచూటయే చేకొనలేదు. తరుణి, అనన్యకాంత, యీరెండు నాతని మనసునం జొచ్చెను. అట్టిస్థితిలో నట్టిపడుచును విడుచుట కతినమని యొకవేళ నెంచెనేమొకాని వేశ్యనుగూడుట అంకుకాదని యెందైన

వ్యంగ్యముకలదె. లేచిపోని వింత యర్థములు తెచ్చి కవి సాశీల్యమునకు భంగముకలిగించుట విమర్శకలక్షణమునకుఁ దగదు. పెద్దన యొకానొకస్థితిని గడు నేర్పుతో వర్ణించెను గాని తనయుద్దేశమే యందిముడ్చలేదు. దీనికిఁ దార్ఙ్గాము కావ్యమున నుండు తదితరపద్యములే.

“ఉ. ఎవ్వఁడు మీఁదెఱుంగక యభేచ్ఛనఁ జైకరతిం జరింపఁగా
నవ్వల వఃశహాని నతహాని యశోధనహాని పుట్టుఁ దా
నవ్వెడఁ గచ్చునువ్యవసు నయ్యచివేకి చెడుక జగంబునక
నవ్వఁగఁబాలు కారనమునక బడఁ బాలును నింకపాలునై.”

లోకజీవన మంతయు తిమిరంపునయనుగుబ్బ లనియే యెంచు న్యర్థమైందటనుగానము? ధనవంతులందైనను, సాధారణులందైనను బెళ్ళరు రతిలోలురై యశోధనములఁ బోఁగొట్టికొనుట దినమును వినుచుందుము. పెద్దనకాలమునఁ గూడ నట్టిపరిస్థితు లుండుకతన నట్టినితిబోధనలం దాతఁడు పాల్గొనవలసి వచ్చె. ఇహపరలోకములు దట్టివానికి నెలవులేదని నొక్కివచ్చానించెను. మీఁదెఱుంగక నుచైకరతిని చరించు ద్విపాదపశువు, జగంబున నవ్వఁగఁబాలు, నింకపాలు నగునని తీవ్రఖండనమునం బలికినకవి నీతిపరుఁ డగునో కాదో గ్రాహ్యము.

“చెలికఁజైలు వనటఁ గుందుచుండఁగా దాను భోగమల ననుభవించఁజాల నని పెండ్లికొడుకుతోఁ బలుక లేదనియు, తనతండ్రితో ముచ్చటించె ననియు నట్లు తండ్రితో సంభాషించుటకు సిగ్గుపడ నవసరము లేదనియు గర్భాధానపు గదిలో నాఘండు పాన్పునఁజేర్చి కాఁగిలించికొని ముద్దిడి మహోదేవము నంది కవయఁ దమకించు సమయమున నదియే తన యభీష్టము ప్రియునిచేఁ దీర్పించు కొనుటకుఁ దగు తఱియనిభావించి సంభోగము నరికట్టెననుట నవోశయు, కుల సతియు నగు మనోరమకుఁదగదనియు, నయ్యచివేకాకృత్యములనయు” కాశీ భట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు అంధసాహిత్యపరిషత్తు త్రికాయందు వ్రాసిరి. పెద్దన కావించిన యనుచితపుచూర్పు లను వ్యాసమున నీచూర్పు నాచిత్యమును పాటింప దనియు బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు ~~వ్రాసిరి~~ అభిప్రాయభేద మొక్కటియే కాక యా విమర్శన సరియగు లక్షణములచేఁ గావంఘబడ లేదనియు నెంచి మనోరమవృత్తము నింక విశదీకరింతును,

“కవియం దమకించి త్రస్తరులఁ గుస్తరింప నింపు గలిగియు మును
మున్న మనంబునం బొడమి యుండు నడ లప్పుడు తలంపునం బాజిన.....
.....నవోఢగావున మాటలం దేటపడంజెప్ప శంకించి స్త్రీభావంబు
నం దొరఁగు కన్నీరు కంకణక్రేంకృతులు మీఱ గోరఁ బాఁ మిటుచు
నూటక యున్న” అనిమూలము. మనోరమ కిదివఱకే తన చెలికత్తెలు క్షయ
బాధలవలనఁగృశించుచుండిరని విచారముగనుండెను. ఇంతలోఁ దన తండ్రియే
రాక్షసుఁడై తన్ను ప్రియ బోవ నాపె స్వరోచి శరణుఁజొచ్చె. తదనంతరము
మనోరమా స్వరోచులకు వివాహమయ్యెను. ఈవివాహమునకుఁ బూర్వమే
తన చెలికత్తెలఁ గూర్చి తండ్రికినైన భక్తికునైనఁ జెప్పట కవకాశము చిక్కు
లేదు. స్థితిగతు లేమియు నామెకు సాయము చేయలేదు. స్వరోచిచేఁ బరాజి
తుఁడై నిజవేషంబును బడసిన యనంతరంబ తానారాక్షసవేషధారణకారణ
మంతయు నిందివరాక్షుఁడు సవిస్తరముగఁ దెల్పి యాయుక్తోదమను, మనోర
మను స్వరోచి కిచ్చెను. తన యభీష్టమును నెఱవేర్చినఁ గాని తాను వివాహ
మాడనని తెల్పుటగాని, తనవివాహమునకు నెచ్చెలులరోగ నివారణము ప్రతి
ఫలముగ నుంచుటగాని యాసమయమున నిందివరాక్షునకు మనోరమపై నిరసన
భావము కలిగియుండెడిది. కారణము కృతజ్ఞతకు మఱియొకఫలమను గూడఁ
గోరుట తన రాక్షసాకారమును బోఁగొట్టిన స్వరోచి నభినందించుచు వాని
ఘనకార్యము నామోదించి వందనపూర్వకముగఁ గానుక లర్పించుచోఁ దన
కన్యయే వచ్చి కొండొక యభీష్టమువెలిపుచ్చుట యశాచిత్తమును బాటింపదు.
ఇందివరాక్షుఁడు కానుకలిచ్చెడి సమయమున మనోరమకుఁ జెలులరోగము
జ్ఞప్తికి వచ్చెను కాని తండ్రిచేసిన యేర్పాటునకు మాటుపలుకరా దని వారి
మాటను హృదయములో నణచుకొనియుండెను. ఆమెకు సౌఖ్యము హెచ్చుగ
నున్నసమయముల నెల్లఁ దన చెలాల బాధలు జ్ఞప్తికి వచ్చుచుండెను. ఇయ్యది
సహజమే. మహానందతరుణములలో నొక వ్యక్తికి విషాదము గూడఁ గలుగవ
చ్చును. ఇటులు గర్భాధానము వఱకుడాయకొనియుండె. ఆ సమయమునఁ జెలు
లబాధలు తన పుంస్సంధానమును మఱపింపఁ జేయునట్టి శక్తి కలిగియుండెను.
వెంటనే యామెకు దుఃఖ మతిశయింపజెను. పరిస్థితి యొర్పుకొనలేక కంట
నీరుపెట్టెను. ఇంతయు నెఱుఁగెను. తన మనఃస్థితి విభన తెఱిగించినం గాని
యామెకు శాంతి చేకూరలేదు. “తన యభీష్టసిద్ధికై సంభోగము నరికట్టె ననుట

కులసతియగు మనోరమకుఁ దగదనుట” సరియగు విమర్శన కానేరదు. ఈవిమర్శన కతమున నామె వేశ్యనలె వర్తించె నన్న యర్థము స్పష్టము. కులసతి పాత్రోచిత్రమున కపుడు భంగముకలుగును. రంగము మొత్తమును విచారించి, సందర్భములఁ బరీక్షించి మనోరమ యుద్వేషము గ్రహింపవలెఁ గాని “సమర్థుండగు నతనిచే నది తీర్చించుకొనఁగలయ్యె” యను వాక్యములందు వేశ్యా పరముగ సర్పముచేయఁ దగునె. వేశ్యజన్మలను కులసతియైన మనోరమకుఁ బెట్టెను. అందుచేత మనుచరిత్ర నీతిబోధకము గాదని శ్రీకాశీభట్ట బ్రహ్మయ్య శాస్త్రిగారి వాదము. గర్భాభానపుగదిలో గ్రహింపవలసిన ముఖ్యవిషయము నెచ్చెలుల రోగమును నివారించుటయ కాని సంభోగము నరికట్టుట కాదు. అపుడు మనోరమ శీలము పొగడ్తకు పాత్రఁ బడయును. అపుడు మనోరమను నవోఽయు, కులసతియు స్వార్థపరిత్యాగినియు నని శ్రీబ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు వచింతు రేమొ. అపుడు మనుచరిత్ర నీతిదాయకమై తీరును. పెద్దన నొప్పు నీతి బోధకుఁడగును.

షష్ఠాశ్వాసమున హంసాంగన చక్రవాకాంగన సంభాషణ మంతయు నీతిదర్శకమై యున్నది. హంసాంగన స్వరోచి చేష్టలఁ బెద్దచేసి పలుకఁగఁ జక్రవాకి “మదివివరించి రోయకభిమానము దక్కిన వీరి కూరుముల్ వదలక పెద్ద సేనెదపు వందిగతిన్ తగవీచారముల్” అనెను. స్వరోచి క్రీడావృత్తిని నిరసించుచు నాతనికి నంతమంది భార్యలవైఁ గాని, వారికి నాతని యందుఁగాని యగ్లమైన ప్రేమ యుండనేరదనియు నాతని విద్యానైపుణ్యముచే నాస్త్రీలు దొరకిరనియు, నందుచే వారిగొప్పలు చెప్పట యుచితముకాదనెను.

“ఆతగులు నెవ్వఁ డొక్కతరుణికి నొకనిని, మెలత వలచు నదియ మేలనంగ వచ్చుఁగాని పెక్కువనితలవైఁ గూర్చి, గలుగుననుట బొంకుగాదె తరుణి.”

అని చక్రవాకి సంభాషణముముగించెను. ఈపద్యము వేమన గ్రంథము నుండి చదివితమో యని తోచుచున్నది. పెద్దనయెంత నీతిపరుడైనచో నిట్టి పలుకులఁ బ్రయోగించును! స్వరోచి పెక్కుండ్ర భార్యలను బెండ్లాడుట పెద్దనకు రుచింపలేదు. అయ్యది నీతి బాహ్యమనితోచెను. అట్టివి లోకమునఁ బ్రచురింపకూడ దని యెంచెను. లోకమున నట్టికార్యములు జరుగకూడ దను నాశతో నీ సంభాషణ నిర్మించెను. చక్రవాకి స్పష్టముగ స్వరోచి చేసిన పనులను విమర్శించెను. స్వరోచికి సిగ్గువచ్చెను.

క. “తలవాంచి యున్న రని మదిఁ, దలపోయుచు మానరాని తమకంబున”

... ..

పెద్దన స్వరోచియొక్క నిజస్థితి గ్రహించెను. చక్రవాకి మాట లాతని హృదయమున నాటెను గాని యువతులం జూచుటతోడనే యాచరణి మోహముకలిగెను. మొత్తముమీఁద స్వరోచిచేసిన కార్యము సత్ప్రవర్తనముకాదని స్ఫురించుచున్నది. పెద్దన క్రమముగ నా యభిప్రాయములోనికి దింపెను.

“శా.హంకారం బొనరించి వే తలఁగుఁడోహో నేను స్వారోచిసే

పంకేజాక్షులతోడ నెల్లప్పుడు దర్పస్ఫూర్తిఁ గ్రీడింప ల

జ్ఞాంకూరం బడఁగించినారు తలపోయన్ నాకు రోతయ్యె మీ
రింకం బోయి వరింపుఁ డొక్కరుని భోగేచ్ఛన్ నివారించితిన్.

చ. బరువన కింతులన్ దనకుఁ బల్కురఁ గూర్పుట భోగవాంఛఁగా
కరయఁగ నొండు గాదు ధనమన్న భువంబుగ నంగనా జనో
త్తరసముపార్జితం బటులు గావున వీనికి లేదిహంబునున్
బరయును నన్ను నట్ల పలుపం బనిలే దిది చెప్పనేటికిన్.

క. వీని విధంబున వనితా, ధీమండనై పెంపుదక్కి తిరుగుచు నుండం
గా నేవెట్టినె తమకము, మాని చనుండన్న నవియు మసలక చనియెన్.

ఆ. అన్యసతులయందు నాసక్తుఁ డగువానిఁ

దమక మెడలి కూడఁ దలఁచుకంటె

మరణమైన మేలు మది వితర్కింపంగ

ననుచుఁ బలుకుటయును నవని విభుఁడు.”

నీతిపాఠమునందలి యొక ప్రకరణమనం గన్నడుచున్న వీపద్యములు. మొదటనుండి నీతి మార్గావలంబకుండైన పెద్దన కథాంతమున మాత్రము నీతి దూరుడయ్యె ననుటకు సందేహము లేకుండగ స్వరోచి బహుళపాణిగ్రహణమును ప్రీతముగ ఖండించెను. పెద్దనకాలమం దట్టి వివాహములు విపరీతముగ జరిగెడి వేమె. ఈపద్యములు పెద్దనయొక్క సంఘసంస్థారసూచనము లేమె. పంకేజాక్షులతో దర్పస్ఫూర్తిఁ గ్రీడించువానిని, అంగనాజనోత్తరసముపార్జితంబైన ధనమున్నవానిని, అన్యసతులందు నాసక్తుఁ డగువానిని పెద్దన మన్నింపలేదు. ప్రాజ్ఞు లట్టివి మెత్తురా? పెద్దన గుర్తత్రిప్పక తనపూర్ణనిరసము కనుపఱిచెను. అట్టిచో మనుచరిత్ర నీతిబోధకము కాదా? పెద్దనామాత్యుఁడు నీతిపరుఁడు కాఁడా.

ఉత్తమకావ్యములందు వేశ్య కథానాయికగ నుండరాదు. మనుచరిత్ర యందు వరూధిని కథానాయిక యగుటచే నిది సీతీదాయకము కాదని శ్రీభక్తమ్యూరాలిగారి పిల్పు. వేశ్య కథానాయికగ నుండరా నను లక్షణము అంగీకారమే. కాని మనుచరిత్రయందు కథానాయిక యెవ్వరు? ఒక కావ్యమునందు కథానాయికపాత్ర యాదినండి యంతమువఱకుఁ బోషింపఁబడవలెను. పాత్రను నాయిక లక్షణములతో నలంకరింపవలెను. అట్టి నాయికకుఁ బ్రాధాన్య మీయవలెను. అటులుగాక యొకానొక నాయికకు నొక కావ్యములో రెండుమూడు క్షణరణముల వఱకే ప్రాముఖ్యము నొసంగి తదుపరి యాపాత్రను మూలఁద్రోయుటవలన నాపాత్రకుఁ గావ్యశేషమునఁ బ్రాధాన్య ముండదు. అపుడపాత్రను నాయికపాత్ర యందురా? వరూధినిపాత్ర నిక్షిప్తుగఁ జెప్పితిమి. తృతీయాశ్వాసానంతరము పెద్దన మఱి వరూధిని పేరెత్తలేదు. ఉత్తరకథకు వరూధిని యుక్తతరేకపోయెను. అందుచే వరూధినిని కథానాయిక యని చెప్ప సాహసింప లేకున్నాను. యోజించి చూడ నీ కావ్యమునకు నిక్షిప్తుగ నాయికా నాయకులు లేరని తలంచెదను. కావ్యమునందు రెండు క్షణలుండుటవలన నొకే నాయకుఁ డుండుటకు వీలుకలుగ లేదు. ఉత్తరకథ పూర్వకథయొక్క ఫలితము కానేరదు. అందుచే కథావసరమును బట్టి పెద్దన కావ్యమును మార్పు చేయవలసివచ్చె. నాయికయే లేనిచో నిక నవలక్షణమునకుఁ దావెయ్యది. అందున, పెద్దన “వేశ్యను గథానాయికగ నిర్ణయించె న”న్న వాక్యము దోషము.

ఇన్ని సాదృశ్యముల కతన పెద్దనామాత్యుఁడు సీతీపరుఁ డని చదువరికి గోచరమగును. ఒక వ్యక్తి యొక కావ్యమును విమర్శించుటకే కావ్యమునంతను విశాలదృక్పథముతోఁ జూచి యుండు పాత్రల పోషణ, యాచిత్యమును, పాటించి శీలప్రకటన సమయముల నవలోకించి, ప్రకరణము గుర్తెఱింగి, పాత్రల యవలోకన విస్తారముల నిశ్చయించి, కవి నైజమును, సీతిని వెల్లడిచేయవలెను. అటులు చేయనిచో విమర్శన లక్షణహీన మగును; ఏకగ్రీవ మగు భావములకు నెల వుండదు. అదియునుగాక ప్రాచీనకావ్య విమర్శనము పట్ల మఱిత జాగరూకత యుండవలెను. కారణము, కవియొక్క కాలపరిస్థితులు తెలియకుండుటయ. చరిత్రాత్మక విమర్శనము లిక్కాలమున నవసరము. కవియొక కాలమున విమర్శకుఁడు జీవించియున్నాఁడని యొంచి విమర్శింపవలెను.

ఇట్టి విమర్శనము అండ్లయ విద్యార్థికులకుఁ దెలియునుగాని తెలుఁగువిద్య నభ్యసించిన వారికిఁ దెలియుట దుష్కరము. విమర్శన కొఱకు విమర్శింపరాదు. విమర్శకు వలసిన విషయమున్నఁగాని విమర్శన పస చెడును. విమర్శకులకు గౌరవము కలుగదు. సహృదయులు శాంతచిత్తముతో నీభావముల నన్వయించుకొనెదర నెడు సభిలాషతో దీనిని న్రాసితని.

నొకఁడును, గాళిదాససమకాలీనుఁడును, దత్తప్రతిస్పర్థి యని జనశ్రుతి గలవాఁడు నగు “ఘటకర్పరఁడు” రచించిన ‘యమకకావ్యమే’ కాళిదాసుని మేఘదూత కువచీవ్యమని కొండఱయభిప్రాయము. అకానోకతమణిమణి యత్యంతదుర్భర మగుభర్తృవిరహశోభనముచే గోదూయమానమానస యై, వర్షాకాల మారంభ మగుడు, తా ననుభవించు సతివేలవిభువిరహమును దనసియుని కెఱింగించి పుణ్యమునఁబొందని వియన్తావిహారమొనరించు మేఘముల సభ్య శ్ఛించినట్టిలు, ఘటకర్పరకావ్యమున [12—13 పద్య] వర్ణింపఁబడియున్నది. కాని విశ్రమాదిత్యుని ‘సవరత్న’ వృత్తాంతమునకుఁ జారి త్రికవర్ణమాణము లేకపోవుటచే, ‘యమకకావ్యమేఘదూత’లసంబంధమును నిర్ణయించుట చుశ్శకము.

*ఆచార్య ‘ఆర్థ్ థెరీజ్ కీత్’ మహాదేవయఁడు [Dr. Prof. A B Keith] ఈనడుమను బ్రచురించిన [September, 1928] “సంస్కృతసారస్వతచరిత్ర” మను బృహద్గ్రంథరాజమున నిట్టిలు వ్రాయున్నాఁడు.

“That the work of Ghatakarpara is earlier than Kalidasa is deduced by Jacobi [Ramayani? P 126] from the fact of Ghatakarpara's boast, which later was not justified; if however, the poem when first written set a model in this form of composition, then it might be preserved when it had ceased to be pre-eminent on the score of its originality. This conjecture seems wholly implausible, example of a text being preserved as a literary curiosity is unknown, and Ghatakarpara evidently was ranked higher by Indian taste than by modern opinion, for he was made one of the nine jewels of Vikramaditya's court as contemporary of Kalidasa”*

[Prof. Keith's 'History of Sanskrit Literature. P. 201]

కాళిదాస ‘మేఘదూత’కుఁ గలజనానుమోదము.

అభిప్రాయభేదము లేట్లున్నను, ‘దూతకావ్యముల’కుఁ గాళిదాసుఁడు పెట్టినది భిక్ష యని దృఢముగా విశ్వసింపనగు. ఈనవ్యకావ్యకల్పనము సంస్కృతకవితాచరితమున సత్యంతగణనీయాంశము. ఈనూతనకావ్యసృష్టి యత్యంతము జనానుమోదముం బడసినది. అఖిలైరోపాఖండసారస్వతములలోఁ గలకరుణరసాత్మకకావ్యములలో [Elegiac Literature] నొకటి యైనను గాళిదాసుని “మేఘదూత”తోఁ దులతూఁగునది లేదని పాశ్చాత్యవిద్వాంసుఁ డొకఁడు(1) [M. Hippotyte Fanche] నొక్కి వక్తాఁచి యు

1. ఆచార్య భోదాజీ: ‘కాళిదాసు’నుగూర్చిన యుపన్యాసము 1 వ పుట.

న్నాడు. దూతకావ్యములలోని కెల్లఁ బ్రాచీనతమ మగునీ “మేఘదూత” ప్రాచీనకాలమునుండి యు సార్వజనిన మై భాసిల్లెను. అర్వాచీనకవు లనేకులు దీని ననుకరించి కావ్యముల రచించుటయే, తత్సార్వభౌమకానుమోదమున కుజ్జ్వలలోదాహరణము. రచనాకాల మిదమిత్త మని నిర్ణయింపఁగూడిన కాళిదాస “మేఘదూతా”నుకృతులలో నెద్ది యు, క్రీ. శ. 12 వ శతాబ్దము నకుఁ బూర్వము నిర్మింపఁబడి యుండలేదు. అట్లు లనుటచేఁ దత్పూర్వము “మేఘదూత”కుఁ బ్రచుర ప్రచారము లేదని యెంచఁ జనదు. ఆలంకారికసార్వభౌమఁ డగుభామహుని ‘కావ్యాలంకారము’నందలి [1 పరి 42-44 శ్లో.] వాక్యములంబట్టి యాతనికాలమునకే “మేఘదూత”కుఁ బ్రతిబింబము లున్నట్లు తెంచఁదగును. కేవల వాదాభిలాషతో నీవాక్యమును నిరసించినను, క్రీ. శ. 8 వ శతాబ్దిలోని, జనసేనుని “పార్శ్వభ్యుదయ”మంత ప్రాచీనకాలమునకే “మేఘదూత”కు సార్వజనికామోదము గల దని యుద్ఘోషించుచున్నది. “పార్శ్వభ్యుదయము” మేఘదూతసమస్యాపూరకకావ్య మని యిదివఱకే వ్రాసి యుంటిమి. [ఇట్టివి-చూ XIII చేతోదూత; XVI నేమిదూత; XXXIII మేఘదూతసమస్యాలేఖ; XXXVI చారిత్రస్మస్తరగణికృత “శీలదూత”] ఆకాలమునకే “మేఘదూత” ప్రచుర ప్రచారముం బడసి యుండినఁగాని, జనసేనుఁ డట్టులు “మేఘదూత”లోని తురీయపాదముల సమస్యపద్ధతిం దనకావ్యములోఁ జొప్పించి యుండఁడు. ఈపద్ధతి నర్వాచీనకవులు “మేఘదూత” ననుకరించినట్టులు వ్రాసి యుంటిమి. అందువలన నాకావ్యమునెడల సర్వజనులకుఁ గలయనుమోదము కరతలామలకీకృతము. ‘సింహలి, టిబెటాన్’ [Simhalese and Tibetan] భాషలలో నుపలబ్ధము లగుప్రాచీనతరము లగుమేఘదూతానువాదములవలనఁగూడ నాకావ్యము సర్వజనమనఃపీఠికల నెట్లు లభివనించునున్నదో తెలిసెడిని. (2) ఈకావ్యమునకుఁ గలవ్యాఖ్యానసంఖ్య యసామాన్యము. ఆఫ్రెట్

2. గుణతిలకునకు (W. Gunatilaka) ‘కాండి’ (Kandy) లో సింహలీభాషలో “మేఘదూత”కు దండాన్వయ (Paraphrase) గ్రంథ మొకటి దొరకినది. సంస్కృతకావ్యముతోఁ జేర్చి దీనిని “ఔన్ బోక్” (The Hon. T. B. Paubokke) కొలంబో లో 1898 సం. ప్రచురించెను. తంజావూరులో “మేఘదూత”కు “టిబెట్” భాషానువాద మొకటి కలదు. దీనిని దీనికి “జర్మక్” భాషాంతరీకృతితోఁజేర్చి ‘బెక్’ నగరమున ‘బెక్’ (Dr. Beck) అనునాతఁడు 1907 సం॥నఁ బ్రచురించెను.

“హల్ట్స్” పండితప్రచురిత మగు ‘మేఘదూత’ యొక్క పీఠిక (VIII పు) నుండి,

పండితుని “ముగ్ధితాముగ్ధితసంస్కృతగ్రంథసూచిక” [Prof. T. Aufrecht, 'Catalogus Catalogorum']లో నీకావ్యమున కేంబరివ్యాఖ్యానములున్నట్లులు వ్రాయఁబడియున్నది.

ఈఖండకావ్యమున కొంతమందిపండితులు వ్యాఖ్యానములొనర్చుటయే జనులమనంబుల నీకావ్య మెట్టాలరికట్టినది చెప్పక చెప్పదున్నది. ఏకావ్యమునకు నింతటిజనానుమోద మున్నట్లు లగ్నతద్వష్టపూర్వము. సుప్రసాదీనకాలముననే యీకావ్యమునకుఁ గలిగిన జనానుమోద మిన్నిశతాబ్దములనుండి నిరంతరముగా నీభారతవర్షముననే కాక యావత్ప్రపంచమున వేరిదిదనుక విలసిల్లియున్నది.

సంస్కృతదూతకావ్యపరిణామచరిత్రము.

సంస్కృతదూతకావ్యవికాసము నారయునప్పుడు కాలిదాసుని “మేఘదూత” కుఁ ద్రుతిబింబకల్పము లగుప్రాచీనదూతకావ్యముల మొదటఁ బరిశీలింపవలెను. ‘మేఘదూత’ లోని యితివృత్తముయొక్క ఛాయ భవభూతి మహాకవి కృత “మాలతీమాధవము”నఁ గానవచ్చుచున్నను, నంతకంటె నర్పించినమగు ధోయికవిరాజకృత మగు “పవనదూత”మే ‘మేఘదూతా’ను కృతులలోఁ బ్రాచీనతమ మని చెప్పనగు. “మాలతీమాధవము”న నాయకుఁ డగుమాధవుఁడు తా ననుభవించు విరహవేదనను దనప్రాణేశ్వరితోఁ జెప్పవలయు నని మేఘుని ప్రార్థించినట్లులు వర్ణింపఁబడియున్నది.

“మాధవః:—.....ఆకర్ణ్య, అయం ప్రతిరవభరితకన్తరానన్దితోః శ్లోకలకేకానుబద్ధినా హుభృతేన, మా మనుమన్యతే, యావ దర్థయే భగవన్! జీమూత!”

శ్లో. వైవా త్వశ్యే ర్జగతివిచర నిచ్చయా మత్ప్రియశ్చే

దాశ్వాస్యాదా తదనుకథయే ద్దూధవీయా మవస్థామ్

ఆశాతస్తు ర్నచ కథయతా త్వన్త ముచ్చేదనీయః

ప్రాణత్రాణం కథమపి కరో త్యాయతామ్యోః స ఏకః.

[మాలతీమాధవము 9 అబ్జము 162 పుట. జీవానంద వివాహాగ్రహారకవితప్రతి. 1876]

మేఘదూతానుకృతులలోఁ ‘పవనదూత’ కంటెఁ బ్రాచీనతరము మృగ్య మనవచ్చును. ఉపలబ్ధదూతకావ్యముల రచనాకాలము చాలవఱకు నునకుఁ దెలియమిచే నాయా కావ్యములు “పవనదూత” కంటెఁ బ్రాచీనము

లని సిద్ధాంతీకరించుట దుశ్శకము. ఛోయీ “పవనదూత” కంటెఁ బ్రాచీనము లగుమేఘదూతప్రతిబింబము లనఁదగు కావ్యము లనేకము లుండియుండు ననుటకుఁ బ్రబలప్రమాణములు లేకపోలేదు. ప్రాచీనభారతీయకవుల గ్రంథములవలె సీకోమలకావ్యకన్యలు కాలదండప్రఘాతమువలన నంతరించియుండును. లేక, యాలంబనాభావముచే నేమూలనో యసూర్యంపశ్యములై యుండి, ప్రత్నతత్వాన్వేషణదత్తమనన్లుఁ డగునేరసికశిరోమణికొఱకో, యథాయతారకముగ నిరీక్షించుచున్నవో!

ప్రాచీనాలంకారికుఁ డగునాచార్యభామహుఁడు [శ్రీ. శ. 7 వ శతాబ్దాంతము—8 వ శతాబ్దాది] “కావ్యాలంకారము” లో నయుక్తిమద్దోషము ను విచారించుచు నిట్టులు వ్రాసియున్నాఁడు:—

1 “శ్లో. అయుక్తిమ ద్యథా దూతా జలభృన్దారు తేష్దవః
తథా భ్రమర హరీత చక్రవాకశుకాదయః. 42

2 శ్లో. అవాచోఽవ్యక్తవాచశ్చ దూరదేశవిచారిణః
కథం దూత్యం ప్రపద్యేర నితి యుక్త్యా నయుజ్యతే. 43

3 శ్లో. యది చోక్త్యాయా య త్తదు న్నత్తథవభాషతే
తథా భవతు భూమ్నోదం సుమేఘోభిః ప్రయుజ్యతే! 44

[‘కావ్యాలంకారము’ I పరి. 42—44 శ్లో 15—16 పు;

P V. Naganatha Sastri's Edition 1927]

మేఘము, వాయువు, చంద్రుఁడు, భ్రమరము, హరీతము, చక్రవాకము, శుకము—వీనిని దూత్యకార్యమునకు నియోగించినట్టలు వర్ణించిన నయుక్తిమద్దోషము సంభవించును. ఇందుఁ గొన్నివాగ్విహీనములు, కొన్ని యవ్యక్తవాగ్యుతములు. ఇవి దూతకార్యము నెట్టలు నిర్వహించునో యోజింప నలవికాకున్నది. విరహోత్తంతచే నున్న తేజప్రాయు లగువా రట్టిదూత్య కల్పనకుఁ బాల్పడుదురుగాక! దృఢవృత్తాన్ని లగుకవికుంజరులు గూడ నచేతనచాత్యకల్పన నవలంబించియున్నారు.

భామహశ్లోకములవలన నప్పటికే మేఘదూత, వాతదూత, ఇంద్రసందేశము, భ్రమరదూత, హరీతదూత, రథాజ్ఞదూత, శుకసందేశము, మొదలగు నామములు గలదూతకావ్యములు విశేషప్రచారముం బడసిన వనియు, నవి కాళిదాస “మేఘదూత” కుఁ బ్రథమానుక్పత్తు లనియు నిస్సందేహముగఁ బ్రతిపాదించవచ్చును.

అచార్య “ఆర్థర్ బెరిడేల్ కీట్” మహోదయుఁడు కాళిదాసుని ‘మేఘదూత’ ధోయికృత “పవనదూత”కుఁ బూర్వమే వత్సభట్టిచే ననుకరింపఁ బడిన దని ప్రాసియున్నాఁడు.

“The poem (Meghaduta) is already imitated by Vatsabhaddi and it produced a crop of feeble attempts, the earliest perhaps the Pavanaduta of Dhoyika (12th century)”

—Prof A B Keith’s “Classical Sanskrit Literature” P 36.

ఇది కేవలము భ్రమనిజ్యంభిత మని చెప్పక తప్పదు. నీలన, మన కుపలబ్ధ మగు “దశపురశాసన మొక్కటియే వత్సభట్టిప్రణీత మగుస్కంధ మని సారస్వతలోకమున నెంచఁబడుచున్నది. నేటి వఱకు దీనికి భిన్నవాదము లేదు. ఈశాసనమునందలి వర్ణనవర్ణనమునకుఁ గాళిదాసున కావోపిత మగు “ఋతుసంహారము” నందలి వర్ణనవర్ణనమునకు సాదృశ్యము కాననయ్యెడిది. కాళిదాసుని “మేఘదూత” లోని భావములు కొన్ని యీశాసనమున ననుకరింపఁబడియున్నవి.

* I “మేఘదూత” II స. 1 శ్లో.

శ్లో. విద్యుత్వంతం లలితవనితాః సేన్ద్రచాపం సచిత్రాః

సంగీతాయ ప్రహతమురజాః స్నిగ్ధగంభీరమోషమ్

అస్తస్తోయం మణిమయభువస్తుజ్జ మభంలిహగ్రాః

ప్రసాదా స్తాన్వం తులయితు మలం యత్ర తై సై ర్విశేషైః.

ఈశ్లోకము నకు మొఱుగువెట్టఁదలఁచియే వత్సభట్టి తన శాసనమున నీక్రిందిశ్లోకముల రచించె నని నిర్వివాదముగఁ జెప్పనగు. వత్సభట్టి కాళిదాసునికంటె నర్వాచీనుఁ డని గీర్వాణవిద్వాంసము సిద్ధాంతీకరించియే యున్నది.

శ్లో. చలత్పతాకా న్యబలాసనాథా న్యత్యర్థశుక్లా న్యధికోన్నతాని

తడిల్లతాచిత్రసితాభ్రకూట తుల్యోపమానాని గృహాణి యత్ర.

శ్లో. కైలాసతుజ్జశిఖరప్రతిమాని చాన్యాన్యాభాన్తి వీర్ఘవలభీనవేదికాని

గాఢర్వశబ్దముఖరాని నివిప్రచిత్రకర్తాణి లోలకదలీపనశోభితాని.

[Fleet: “Corpus Inscriptionum in India”—Vol. III Pp 81 ff]

II “హంసశ్రేణీరచితరశనా నిత్యపద్మానలిన్యః”

[మేఘదూత]

“యత్ర సరాంసి.....

విలోలవీచలితారవిష్టపతద్రజః విజ్వరితైశ్చ హంసైః”——వత్సభట్టిశాసనము.

[Fleet: “Corpus Inscriptionum Indicarum”—Vol. III P 81 ff]

III “యత్తోష్ణత్రభ మరముఖరాపాదపానిత్యపుష్పాః [మే. దూ.]

“స్వపుష్పభారావనతై ర్మృదేనైర్దదన్ గల్భాలికులస్వవైశ్చ”

—వత్సభట్టి.

[నే నుదాహరించిన కాళిదాసవత్సభట్టికవితాసామ్యమును, యస్. సి. జేపండితుని “కాళిదాసవిక్రమాదిత్య” విచార మనుగ్రంథము (40-42 పు) నుండి స్వీకరించితిని, Principal, Prof. S. C. De, M A, I. E. S. (Rtd) “Kalidasa and Vikramaditya.”—March 1928.] “మేఘదూత” లోని కొన్ని భావముల వత్సభట్టి పరిగ్రహించి తన “దశపురశాసనము” లో ననుకరించినంతమాత్రమున నాతఁడు “మేఘదూతా” నుకృతికర్త యెట్లులగును? “మేఘదూత” లోని యితివృత్తము వేఱు, వత్సభట్టిశాసనములోని యితివృత్తము వేఱు. దూతకావ్యమున కుండవలసిన ముఖ్యలక్షణము లీశాసనమునఁ గానరావే! వత్సభట్టి ధోయీ “పవనదూత” వలెఁ గాని, వేదాంతదేశికుల ‘హంససందేశము’ వలెఁ గాని దూతకావ్యమును న్యాయలేదే! అపుడు గదా వత్సభట్టిని మేఘదూతానుకృతికారులలోఁ జేర్చదగును. కావునఁ బ్రకృత పరిశోధనలవలన మనకుఁ దెలిసినంతవఱకు ధోయీకృత ‘పవనదూత’యే సముపలబ్ధదూతకావ్యములలో ‘మేఘదూత’కుఁ బ్రాచీనప్రతిబింబము.

శ్లేషయమకచక్రవర్తి యగు వేంకటాధ్వరి మహాకవి నిర్మిత మగు “విశ్వగుణాదర్శము” లోఁ గాళిదాసుని ‘మేఘదూతా’ నుకరణచ్చాయలు గాన నయ్యెడి నని హల్ట్జ్ (Dr. Hultzsch) పండితుఁడు ప్రసియున్నాఁడు. (3) కాని యిది మాకు సమాజసముగాఁ జూపట్టదు. (4) కృతానుచిత్యానను

3 ‘హల్ట్జ్’ పండితప్రకటిత ‘మేఘదూత’—సీరిక IX పు.

4. ‘హల్ట్జ్’ పండితుని యభిప్రాయము నాకు సమంజసముగాఁ జూపట్టుచున్నది. ‘విశ్వగుణాదర్శము’ దూతకావ్యము కాదు; కాని తద్రచనావసరమున వేంకటాధ్వరి దృష్టిపథమునఁ గాళిదాసమేఘదూత యున్నట్లులే లోఁచెడిని. లోకజ్ఞానమున దేశజ్ఞానమునఁ గాళిదాసుఁ డద్వితీయుఁడు. దేశమునఁదలి దృశీయప్రదేశముల యభివ్యక్తము కావ్యమున కాస్తత్వాసాదకము. అందుచేఁ బూర్వమేఘమున “వక్రఃపన్నా” (28 వ్రో) అనుశ్లోకమున ‘నీవు చుట్టావ్రోవ యైనను లోచనలోభనీయ మగునుజ్జయినీగగముమీఁదుగా వెడలుము. ఆయానంబాతిరేకము ననుభవించుము. లేనిచో నీజీవితము నిష్ఫలము సుఖి’ యని మేఘునికి దేశదిద్వృత్తుఁ గల్గించి, ఆపని, మహాకాళము, దేవగిరి, దశపురము, బ్రహ్మపర్వము, గంగానది, కనఖలగిరి, క్రాంతము, కైలాసము, మానససరోవరము, అలకానగరి మొదలగుదేశముల, నగరముల, క్షేత్రముల, పర్వతముల, నదుల

లను నిడుకరించి గంభీరములు విశ్వాసలోకస్థులహితే నోకాసోకవిమానముమీఁద నాసేతుసీతాచలము ప్రయాణముచేయుట విశ్వగుణ దర్శనమున వర్ణింపబడియున్నది. అశ్వశాసూయం డగుకృతానుయం నోక్షే కిచ్చ స్థిగుటచేఁ బ్రతివిషయమునం దెవలరంధ్రాన్వేషణపరాయణుడై యాకావ్యమునం బురోఘాగిపదము వహించుచు. విశ్వావసుండు విశ్వగుణ హాణకౌతుక యగుటచేఁ బ్రసీదవివేచనముగల హంస ప్రమునే స్వీకరించినట్లులు, ప్రతివిషయమునందలి గుణమునే పరిపూరించుచు. ఈచంపువునందలి విమానయానము కేవలము కవిమనీషా మహత్వోద్భూతము.

కాళిదాసునకుం బిచ్చుట రచింపబడిన చూలికావ్యము లన్నిటిక నాతని మేఘదూతయే యుపజీవ్యము. ఈకావ్యములలోఁ బ్రతివిషయమున (At every step) ననగాఁ బ్రతివిషయమునం దాదానానుకరణము సుస్ఫుటముగా గోచరించుచుండును. ఈయనుస్మృతి ఛందోపయమునం గూడఁ గాననయ్యెడిది. కాళిదాసుని మేఘదూతలో మన్తాక్రాంత ముపయోగింపబడుటచే సాధా

నభివర్ణించి, రసదేశజ్ఞానమును బూర్వ మేఘమున విశేషింపఁచెను. ఈవిషయములకుం బ్రతిబింబము విశ్వగుణాదర్శనమున గానబడుటలేదా ! వియన్తాగ్నిహోరి కావున పేఘునకు దేశము చూచుటకు విమానాసేతులేదు. కృతానువిశ్వావసులు మానవమాత్రులు గాన దేశమును విమానమధ్యస్థి (Birds eye view) నవలోకింపవలె ననిన విమానసాహాయ్య ముండితిరవలెను. ఇం దౌచిత్యభంగ మకానరాదు. 'మేఘదూత'లో పేఘునకు యతుండ బేశావలోకనాసేతుం గలిగించినట్లులు వర్ణింపబడెను; 'విశ్వగుణాదర్శనము'లో విశ్వావలోకస్థులచేతనే యాగంధర్వయుగ్మము విమానగామమునకుం బూన్గొనినట్లులు "విశ్వావలోకస్థులయా" అనల్లోకమువలనం దెలిసెడిది. పూర్వమేఘములో వలె నిందును, నదులు, గిరులు, త్రేక్రిములు, నగములు, దేశములు, దేశాచారములు, మొదలగునవి వర్ణింపబడినవి. 'మేఘదూత' దిని కుపజీవ్య మైన దనుట యనవంజనము కానేరదు. పూర్వోక్తితీ నీరెండుకావ్యములకు సామ్యము గాననయ్యెడిది. విశ్వగుణాదర్శనము దూత కావ్యము కాదు. అందుచేతనే వేంకటాద్వరిని, మేఘదూత ననుకరించి చూలికావ్యములు రచించినకవులలోఁ జేర్చలేదు. 'శిలహార'లో దూతప్రసక్తియే లేదు, అయినను మేఘదూతసామగంధముండుటచే, ప్రకృతవివాదమునం దత్రసంగముచెప్పక తప్పినదిగాదు. రావణసంహారాంతరము శ్రీరామచంద్రుండు పుష్పకవిమానారూఢుడై యయోధ్యానగరమునకు వచ్చుచు నడుమ ననేక దర్శనీయప్రదేశముల సందర్శించినట్లులు, భవభూతి "మహావీరచరితిము"లోను, భట్టమూరారి "అనర్ఘరాక్షసము"లోను వర్ణించియున్నారు. ఇవికూడ వేంకటాద్వరి దృక్పథమున నుండే ననవచ్చును. 'ప్రద్యమ్నానంద'నాటకములో (V అంకము) వేంకటాద్వరి, ప్రద్యమ్నదులు విమానము మీఁద మధురానగరమునకు వచ్చుచు, నడుమ ననేకప్రదేశముల సందర్శించినట్లులు వర్ణించియున్నాఁడు. [E. R.] *

రణముగా నన్నిదూతకావ్యములలో నిదియే యుపయోగింపఁబడెను. ఈసూ-
త్రమున కొండురెం డపవాదములు (Exceptions) లేకపో లేదు. ఉదా-
హరణగోస్వామి “హంసదూత”లో శిఖరిణీవృత్తమును, విష్ణుదాసుని “మనో-
దూత” యందు వసంతతిలకము నుపయోగింపఁబడినవి. మేఘదూతలోనియితి
వృత్తమునలెనే, ప్రియుఁడు ప్రియురాలికిఁ గాని, ప్రియురాలు ప్రియునికిఁ
గాని మదనసందేశమునంపుటయే యీ కావ్యములన్నిటియందలి యితివృత్తము.
వీనిలోఁ జాలనఱకు మేఘదూతపదభావానుకరణములు రెండును జూపఁబ్బె-
డిని. మేఘదూతలోని భావములో లేక తాదృశభావము లించుకమార్పులతో
నో యీగ్రంథిబింబకావ్యములలో గోచరించెడిని. కొన్నియెడలఁ గాళిదాసుని
పదములను బదబంధములు నట్టలే యీ కావ్యములలోఁ బరిగ్రహింపఁబడి
యున్నవి. *క్షేమేంద్రుడు “కవికంఠాభరణము”లో [1 సంధి; 3-4 శ్లో] వివ-
రించిన ఛాయోపజీవి, పదకోపజీవి, పాదోపజీవి, సకలోపజీవుల కీదూత
కావ్యకవులను లక్ష్మీకరించనగును. ఈకవితానుకరణమునకుఁ గొన్నియుదా-
హరణములంజూపెద.

1 ‘కామారూపి ప్రకృతికృషణశ్చేతనాచేతనేషు’

—కాళిదాసుని “మేఘదూత” I స. 5 శ్లో.

(1) ‘యక్తాయక్తం సమదమదనావేశతోఽవిస్తమానా’

—జైనమేఘదూత I స. 9 శ్లో.

(2) విశ్లేషేణఘృభితమనసాం మేఘశైలద్రుమాదా

యాఘ్నాదైన్యం భవతి కిముతక్వాపిసంపేదనాన్తే.

—వేదాంతదేశికులు; “హంససందేశము.” I ఆ. 5 శ్లో.

(3) “దూతం మోహాత్పవనమహృదంప్రాహిణో దశ్రునేత్రః,

ప్రాయో మోహో భవతి భవినాం బోధశూన్యత్వహేతుః’

—వాదిచంద్రుడు: “పవనదూత” I శ్లో.

(4) ‘నతస్యాదోషోఽయం యదిచవిహగంప్రార్థితవతీ.

నకస్తిన్విస్రంభం దిశతి హరిభక్తిప్రణయితా ?

—రూపగోస్వామి : “హంసదూత ? 8 శ్లో.

(5) “క్వాయంప్రాయః పవనసలిలజ్యోతిషాం సన్నికాయః

క్వార్థశ్చాయం ప్రవణకరణై ర్యోవిధేయః సమర్థః

హస్తోత్తరా దితి స సహసాఽచిత్తా న్నూచివాంస్తం
కామాత్తాహిక్రృతికృషా శ్చేతనాచేతనేషు

—మేఘవిజయము : ‘మేఘదూతసమస్తాల్లేఖ’ 5 శ్లో.

II. “యాన్తామోఘావరమగ్నగో, నాథమేల్లకామా”

—కాళిదాసుని ‘మేఘదూత’ 1 స. 6 శ్లో.

“సయాన్తా సత్పత్నే జతిహి కదాచిత్స్విలతానా”

—రూపగోస్వామి : ‘హంసదూత’ 9 శ్లో.

III. [“గుర్వపి విరహదుఃఖ మాశాబ్ధః సాహాయతి” శాకుంతలము

IV అ. 16 శ్లో.

“ఆశాబ్ధః కుసుమసదృశం ప్రాయశో హ్యంగనానాం

సద్యఃపాతి ప్రణయిహృదయం విప్రయోగేరుణ్ణ”

—కాళిదాస ‘మేఘదూత’ 1 స. 10 శ్లో.

(1) ‘ఆశాపాశః కిలచలదృశా మాన్రైయఃప్రేషితానాం’

—లక్ష్మీదాసుని “శుకసందేశము” 12 శ్లో.

[(2) “ఆశాతన్తు ర్నచకథయతా త్యస్తముచ్ఛేదనీయః

ప్రాణత్రాణం కథమపికరో త్యాయతాత్యైః సపకః”

—భవభూతి : ‘మాలతీమః ధవనాటకము’ IX అ.]

(3) ‘ఆశాపాలైః సఖనవనదైః కుర్వతీప్రాణబద్ధమ్’

—‘ఉద్ధవసందేశము’ (రూపగోస్వామి?) 83 శ్లో.

(As quoted by Prof. Nandargikar)

IV. ‘స్థిత్యాతస్త్రిన్వనచరవధూభుక్తకుఞ్జముహూర్తం’

పూర్వమేఘము. 19 శ్లో.

‘హిత్యా కాశ్చీ మవినయవతీ భుక్తిరోధోనికుఞ్జాం’

—ధోయీ : ‘పవనదూత’ 15 శ్లో.

V. ‘సంసర్పన్త్యాః స్థలితసుభగం దర్శితావర్తనాభే’

—పూర్వమేఘము. 29 శ్లో.

‘సంసర్పన్తి ప్రకృతికుటిలాం దర్శితావర్తచక్రం’

—ధోయీ : ‘పవనదూత’ 34 శ్లో.

VI. ‘నిత్యజ్యోతాన్నిః ప్రతిహతతమోవృత్తిరమ్యః ప్రదోషాః’

—ఉత్తరమేఘము. 31 శ్లో.

‘వైష్ణవ్యోత్సాహ ముద మవిరతం కుర్వతేయత్రయానామ్’

— ధోయీ : “ప. చూ.” 42 శ్లో.

VII. “విద్యుద్గర్భ స్తిమితసయనాం”—మేఘభూత II. 37.

“ఆసాద్యాత్మ కమపిసమయం” ధోయీ. “ప. చూ.” 61.

VIII. “శ్రోవ్యత్యస్తాత్”—ఉత్తరమేఘము. 36.

త్వత్త్రోవ్యత్యవహితమన్నా” “ప. చూ.” 96.

IX. [“ప్రజాగరాత్ ఖలీభూత శాకుంతలము. IV. 22.]

“కష్టాశ్చప్తం” ప. చూ’ 84.

X. “గత్యుత్తమాత్?” “ఉ. మే’ 11.

“భావ స్తినాం” “ప. చూ’ 49

XI. “ద్వీప్తికుర్వన్” “పూ. మే” 32.

“కంపాపాళ కమలవనికా” : వేదాంతదేవకులు : “హం. స”

XII. “ఆపృచ్ఛస్వ”—“పూ. మే’ 12.

“ప్రక్షీణాంత్యద్విరహసమయే” ‘హం. స.”

XIII. “పాదన్యాసైః” “పూ. మే.” 38.

“సప్తపీఠ ప్రచలదలకం” “హం. స.”

XIV. “అన్యైశుదస్వమపి” పూ. మే. 52.

“వక్ష్యంతర్బహిరపిపరాం” హం. స.

XV. ‘విద్యుత్స్వప్తం’ ఉ. మే. 1.

‘లీలాభేలం’ హం. స. II ఆ.

XVI. ‘జాతామన్యే’ ఉ. మే. 23, 24.

‘ఇన్ద్రోరెన్యం’ ఉ. మే. 23, 24.

‘వర్షాకీర్ణా మివకమలిసిం’ హం. స.

XVII. “భర్తృత్వం” ఉ. మే. 39.

“పత్యుద్దేవి” హం. స.

ఇంకను గవితానుకరణమునకు లక్ష్యముల బహుళీకరింపవచ్చును.

శార్లజ్య (Germany) దేశీయుఁడును, ననుత్తమకావ్యనాటక నిర్మాతయునగు ‘షిల్లర్’ Schiller—1759—1805 A. D) మహాకవి “మేరీస్టు ఆర్ట్” ‘Mary Stuart’) అనునాటకములో నొకానొకఘట్టమున మేఘదౌత్యము నవలంబించె ననియు, నిం దాతని యౌచితీసంపద పితృద మగుచున్నదనియు

ఏ. వి. కీత్ పండితుడు నాయుచున్నాడు : "Schiller, who in his 'Maria Stuart,' makes the captive queen bid the clouds as they fly south, greet the land of her happy youth, uses the motif in more effective guise; the hapless queen is well aware that for her, there is no more chance of seeing again the fair land of France and her position evokes true pathos "

— Prof. A. B Keith : 'Cl. Skt. Lit.' P. 35

'మేరీ యుత్తర' అను రోకావ్య శత్రువులచే నానాభయమున నుపహరింపబడు. తన కీ కారాగృహబంధమునుండి విమోచనము చేరవలయు, నిజ నెన్నఁటికి దనకుం దియైన తన "ఫ్రాన్సు" (France) దేశమును సాక్షించుభాగ్యము లభింపదనియు నామెదృఢముగా విశ్వసించి, వియత్తామున విహరించు మేఘములు జూచి, తాను శత్రువుభ్యమునఁ బశుకష్టములఁ దనకజలకుం దెలుపవలె నని యభ్యర్థించెను. ఈఘట్ట మత్యంతకరుణాసాత్పాదనముపై యున్నది. కుసుమకుమార మైనను "మేఘహత" యందాశాబద్ధము నాయినానాయకస్థానాధిపతి వగుచున్నది. ("Ef. Hope to enjoy is better than hope enjoyed.") "మేరీ యుత్తర" నకు స్వదేశసందర్శనభాగ్య మెన్నఁటికిని లభింప దని తెలియుటచే నిట నాశాపాశ ప్రసక్తియేలేదు. కావున "మేఘహత" కంటె నిందు విశేషముగాఁ గరుణరస మొలుకుచున్నదనుట వాస్తవమే.

ఈఘట్టమున కారభాసానువాదమున హాపెద :—

Mary :—"First fleeting clouds ! Ye meteors that fly ;
Could I but with you sail through the sky !
Tenderly greet the dear land of my Youth !
Hear I am captive ! Oppressed'd by my foes,
No other than you may carry my woes
Free thro' ether your pathway is seen,
Ye own not the power of this tyrant queen."

—(Schiller's Works). "Mary Stuart." III Act i sc. (Page 270.

కాళిదాసుని 'మేఘహత' మనసునం దుంచుకొనియే 'షిల్లర్' ఈ వాక్యముల రచించె నని, ఆచార్య "మెక్ డానెల్" పండితుడు న్రాసియున్నాడు. 5.

5. Dr. Prof. Aurthur A. Macdonell, M. A. Ph.D, "History of Sanskrit Literature" XII Chapter P. 335; 1913 Edition.

గతశతాబ్దిలోని యాంగ్లకవిసార్వభౌముఁ డగు (Poet Laureate) 'అల్ఫ్రెడ్ టెన్నిసన్' (Alfred Tennyson) మహాకవి 'రాజపుత్రి' (The Princess) అను తనకావ్యములో నొకచోటఁ జాతక (Swallow) దాత్యము నవలంబించియున్నాఁడు. ఒకానొకరాజకుమారుఁడు "ఇళ" (Ida) యను రాజకుమారికిఁజొచ్చుకొని జాతకమును మదనహూతగాఁ బంపుట యీ 'చాతకగీతము' (చాతకదూత) లో వర్ణింపఁబడియున్నది. ఇందు ౪ "ప్రకడలు" (మూఁడుపాదములపద్యములు) 24 పాదములుఁ గలవు. టెన్నిసన్ మహాకవి కీచాతకసందేశరచనావసరమున సంస్కృతదూతకావ్య ముపజీవ్య మైన దని నిస్సందేహముగఁ జెప్పవగును. ఈగీతము నించుక యుదాహరించెదను.

- I "O Swallow, Swallow, flying; flying South,
Fly to her, and fall upon her gilded eaves,
And tell her, tell her what I tell to thee
- IV O were I thou that she might take me in,
And lay me on her bosom, and her heart
Would rock the snowy cradle till I died
- V Why lingereth she to clothe her heart with love,
Delaying as the tender ash delays
To clothe herself, when all the woods are green?
- V.I O tell her, brief is life but love is long

* * * *

- VIII O Swallow, flying from the golden woods
Fly to her, and pipe and woo her, and make her mine
And tell her, that I follow thee."

—From the "Golden Treasury"—P. 364 Ed. Palgrave]

దూతకావ్యపరిణతి :—ప్రపంచమునందలి నిఖిలవస్తుజాతమును గాల సాహచర్యముచే నేవిధముననో పరివర్తనాదికము నొందుట సామాన్యనియమము. దూతకావ్యవిషయంబునంగూడఁ దద్వ్యతిక్రమము లేకపై నం జూపట్టదు. కాళిదాస 'మేఘదూత' యే యర్వాచీనదూతకావ్యము లన్నిటికి నుపజీవ్యము. ఇతివృత్తమునం దేమి, శయ్యాసంపదయం దేమి 'మేఘదూత' కు నీయర్వాచీనదూతకావ్యములకు నతిమాత్రసామ్యము గాననయ్యెడిని. కాలక్రమమునఁ గాళిదాసానుకృతు లగు నీదూతకావ్యము లన్నిటియందుఁ గూడ బరివర్తనము స్ఫుటముగా గోచరించెడిని. ఆర్వాచీన దూతకావ్యములలో రసవిష

యాదికమునఁ గొన్నిమార్పులు చూపఁజేసి, కాని యీమార్పులు కఠితోన్న త్యసోపకము లని ప్రతిపాదింపఁజాలము. ప్రాచీనదూతకావ్యకవులచేత నచేతనము ప్రేరేపింపఁగల మనశీలము లగు మేఘులననాదలకు పూత్యము కల్పింపఁ బడఁచుండెడిది. ఈకల్పన మనుచుకవిత్వానుభవముని నిశ్చలకనీయముగఁ జెప్పవచ్చును. పిమ్మట జేతనములయ్యను మానవభావానభివ్యక్తిము లగుశుకచారకాదులు పాత్యకృత్యనిర్వహణమునకు నియోగి పఁబడినవి. తరువాత పాత్యకర్తృకులు లగు మానవలవలె, గతికయకావ్యములలోఁ బురుషులను గాని స్త్రీ గాని దయితాచికమునకు సంతగాఁ బంపఁబడినట్లులు వర్ణింపఁబడుచుండెను. [ఉదా : ఉష్ణవదూత ; శుకసత్తకము ; విశ్వసోకము.] పిమ్మట నీకల్పనము మరిణివందఁ, జలసరహితములు, మానవైకానోచరములు లగు ‘భక్తి’ ‘శీలము’, ‘మనస్సు’ మొదలగుచవి పాత్యమునకు నియంత్రములు కాఁగల్గెను, [ఉదా : భక్తిప్రకాశి ; శీలాపకత ; మనోమత] దూతకావ్యము లిట్టి కాలక్రమమున సంతకావ్యగర్భితకావ్యములు (Allegorical Poems) గాఁ బరిణమించెను.

ప్రాచీనములు నవీనములు లగు సనేకదూతకావ్యకల్పలతలు శృంగారరసకల్పప్రచుము సుప్రాశ్రయించియుండఁ గలిగయనవీనకవులు దూతకావ్యమూలమున ‘శివేతరక్షతిం’ బడయఁ గోరియు, భక్తిచంద్రం జూపఁగోరియు నింతవఱకు విస్తరింభశృంగారసుగ్రనుము నాశ్రయించిన దూతకావ్యకల్పలతలకు పాతరసకల్పభూమిచుము నాలంబనముగా నొనర్పిరి. దీనికిఁ బ్రథమసూచన మదూతకావ్య మైనప్పటికిఁ జనలేదుని “పార్వాభ్యుదయము”న గోచరించుచున్నది.

కొందఱు కవిదార్శనికులు [Poet-philosophers] కైరసప్రధానము లగునీదూతకావ్యములద్వారమున మతవిషయములను [Religious tenets] వేదాంత విషయములను (Philosophical doctrines) సర్వజన సుబోధములు గఁ జేసిరి. (ఉదా : “శీలదూత”) ఇట్టి మతధర్మప్రకటనాభిలాష, దూతకావ్యపరిణతి కత్యంతము హేతుభూత మైనది.

జైనమతప్రచారకులు సుదూరస్థు లగు తమతరుచుతాచార్యులకుఁ దన్న తప్రచారమునకై తాము చేసినకృషిం దెలిపెడి “విష్ణుప్రిపత్తము”లనఁబడుచున్నతరములు వ్రాయుచుండవలెను. ఇట్టి ప్రచారకులలోఁ గననసామర్థ్యసంపన్నులగు

ననేకులు సూతకావ్యరూపమున విశ్లేషణత్వముల రచించిరి. [ఉదా - చేతో
సూత ; ఇంద్రమాత].

“భక్తిసూతా”దులందు సూతకావ్యవ్యాజమున మానసోత్తగ్నవిధా
యకములగు గుణవిశేషముల సమాఖోచన మొనరింపఁబడియున్నది. ఔర !
శృంగారరసాత్మకములును, శృంగారాంగీభూతములును, దూతప్రేక్షణప్రధాన
ములగు దూతకావ్యముల ఛరితామ మెంతనిచిత్రముగా నున్నది ! దూత
కావ్యములయందుఁ గలిగినయాయామాన్యులే యవి సార్వజనీనాభినందనముం
బడసె ననుటకుఁ బ్రబలోదాహరణములు. ఈకావ్యములు సార్వజనీనము లగు
టాజేరియే దార్శనికులును, విశేషమతాచార్యులును సామాన్యజనుల కనా
సాన్వ్యములు ననభిరంజకములు నగు తమతమదార్శనికమతప్రసంగముల నీన
సీన సూతకావ్యనాదరమున సర్వజనాభిగమ్యములుగ నొనరించిరి.

దూతకావ్యవైశిష్ట్యము:— గీర్వాణదూతకావ్య కథనావసరమునఁ
గాతకుల కొకవిశేషము తప్పకస్మరించును. దూతకావ్యములు చాలవఱకుఁ
బురాణోద్దితేతివృత్తాత్మకములు. కవులు హిందువు లై నచో హిందూపురాణో
పవర్ణితము లగు సీతారామ, రాధాకృష్ణుల చరితము నధికరించి యు, జై ను
లై నచో జినపురాణోద్దితము లగు నేమినాథ, పార్శ్వనాథ, ఘాలభద్రాదుల
చరితముల నధికరించి యు, దూతకావ్యములు రచింపఁబడుచుండెడివి. ఈ
కావ్యములు సామాన్యముగా విశ్రలంభశృంగారరసాత్మకములు. అర్వాచీనము
లగు ‘నేమిదూత’ మొదలగు కొన్ని కావ్యములు మాత్రము శాస్త్రసప్రధా
నములు. శృంగారము రసములతో నగ్రగణ్య మని యనేకాలంకారికుల యభి
మతము. శృంగారము రసరాజ మని యాలంకారికశిరోమణి యగుభోజదేవుఁ
డు ‘శృంగారప్రకాశ’ మను బృహద్గ్రంథమునఁ బ్రతిపాదించి యున్నాఁడు.
కావునఁ గృష్ణగోపికాలీల నధికరించి యనేకకవులు “శృంగార” దూతకావ్య
ముల రచించుట వింత కాఁజాలదు. హిందూకవులు వియోగావస్థయు దున్న
రాధాకృష్ణులకు, సీతారాములకుఁ దమదూతకావ్యములలోఁ బ్రాముఖ్య మొ
సంగియున్నారు. అర్వాచీనకవులలో నొకఁడును జర్వితచర్వణస్థాయ మగు
రామకృష్ణులకథనే మఱలమఱలఁ దమదూతకావ్యములకు వస్తువుగాఁ గైకొ
నుట తప్ప, దూతకావ్యమున కత్యంతోచితమును, సర్వజనవిదితమును, నిఖిల
లోకాభిరంజకము నగు నలదమయంతల ప్రేమకథం గాని, తత్సద్భవము లగు

పౌరాణికగాఢలం గాని తమదూతకావ్యముల కితివృత్తముగా స్వీకరింపకైరి. నంగదేశసంస్కృత కవులందఱు సాధారణముగాఁ దమదూతకావ్యముల రాధా కృష్ణ గాధానుధాపరిషిక్తములుగాఁ జేసిరి. (శ్రీరామచంద్ర) యశోఘనసార సురభీకృతము లగుదూతకావ్యములు స్వల్పసంఖ్యాకములు మాత్రమే కలవు. (ఉదా: భృమరదూత XXIV చంద్రిదూత IX.) ఆర్వాచీనదూతకావ్యముల లో రామకృష్ణచరితామృతమునకే ప్రాముఖ్య మొసంగఁబడుటకు, బహుశః, క్రీ. శ. 14, 15 వ శతాబ్దులలో భారతవర్షమున నందు ముఖ్యముగా వంగ దేశమున వైష్ణవగుత మత్యంతప్రాబల్యము వహించి యుండుటయే కారణ మని తోచెడిని. ధోయీ “పవనదూత” ‘విజ్ఞప్తి’ పత్తాత్మకము లగుదూతకావ్య ములందక్ష, పురాణప్రసిద్ధి గొందని యైతిహాసికపురుషుని గాని, కాల্পనిక పురుషుని గాని యధికరించి వ్రాయఁబడినదూతకావ్యములు స్వల్పముగా మాత్రము చూపఁబడెడిని.

దూతకావ్యములలో మౌఖికవిశేషము. సాధారణముగా దూతకావ్య విరచకు లందఱు ఛందోఽస్తరమును విడచి, మందాక్రాంతమునే యాశ్రయించిరి. విప్రలుభిశ్చంగారాభివర్ణనమునకు మందాక్రాంతావృత్తము పరమోపయోగ మని మొదటఁ గాళిదాసకవీంద్రుఁ డుపయోగింప, నించుమించుగా నర్వాచీనకవు లందఱు గతానుగతికముగ, వృత్తాంతరము నవలంబింపక తమ తమకావ్యములలో నీవృత్తమునే వినియోగించినట్లులు గాననయ్యెడిని. కాళిదాసాదులు చేతనదాత్యముం గల్పింపక, యచేతనములనే దూత్యకార్యనిర్వహణమునకు నియోగించియుండిరి. ఈవైశిష్ట్యమే దూతకావ్యములకు రామణీయకాతిరేకము నాపాదించుచున్నది. పురుషులు చేతనజ్ఞానసంపన్నులైనను, బురుషదూత్యపరికల్పనవిషయకము లగుకావ్యములు రసీకమనముల నరికట్టఁజాలవు. కాళిదాసాదులకావ్యము లందుచేతనే యచేతనదూతప్రేషణ విషయకములు గా నిర్మింపఁబడినట్లులు రసీకచూడామణులు నుడువుదురు.

దేశ భాషావాఙ్మయములలోని దూతకావ్యములు:— దూతకావ్యము పలే నేత్రీవ్యకావ్యము గాని, దృశ్యకావ్యము గాని, రసీకమనంబుల నరికట్టంజాలదయ్యె. సంస్కృతదూతకావ్యబాహుళ్య మొక్కటియే దీనికిఁ బ్రబలలక్ష్యము గాదు; అర్వాచీనకవులు కొందఱు దేశభాషలలోఁ గూడ ‘దూతకావ్యముల’ రచించియుండిరి. సింహళసారస్వతము (Sinhalese Literature) లో

సూతకావ్యము లసంఖ్యాకములుగానున్నవి. (ఉదా, 'మయూరసందేశము.' (6) 'కోకిలసందేశము' (7) మొద.) క్రీ. శ. 17 వ శతాబ్దిలో నరసింహదాసుఁ డనుకవి ప్రాచీనవంగభాషలో నొక 'హంసహత'ను రచించెను. రఘునాథదా సుఁ డనుకవి (8) రచించిన సంస్కృత 'హంసహత' [LVI సం.] కిది యను వాద మని ప్రతీతి. 'హంసహత' యను నామముతో మాధవగుణాకరుఁడు, కృష్ణచన్ద్రుఁడు (9) నను సేరువురుకవీర్లు వంగభాషలో రెండుకావ్యముల రచించినట్లులు గ్రంథములవలనఁ దెలియుచున్నది.

* కాళిదాసుని 'మేఘసందేశ'మున కాంధీకృతులంగూర్చి యితః పూర్వమే ప్రసంగించియుంటిమి. వేదాంతదేశికుల "హంససందేశము" పూర్వ భాగము విద్వాత్ అభినవపండితరాయ మాడభూషి. వేంకటాచార్యులవారి చేతను, ఉత్తరభాగము శ్రీమత్త్రిశాంబి వేంకటవరదాచార్యులవారిచేత నాంధ్రీకరింపఁబడియున్నది. (10) తక్కినప్రాచీనసంస్కృతదూతకావ్యము లెవ్వయు నాంధ్రీకరింపఁబడలే దనవచ్చును. (11) *

6. Prof. Geiger in his '*Litteratur und sprache der Singhalessen*' mentions a good many *Duta Kavyas* at Pp. 9, 10, 11, 12, 15, 17.

7. *Ceylone Antiquary* Vol. III pp. 13 ff.

8. "మంగళసాహిత్యపరిచయము" 850—60 పుటలు. డి. సి. శేఖరపండితప్రణీతిము (కలః తా విశ్వకళాపరిషత్ప్రకటితము)

9. 'మంగళసాహిత్యపరిచయము' (1). C. Sen's *History of Bengali Language and Literature*. 225 పు.

10. వైజయంతీయస్థాయిము, చెన్నపురి. 1901.

* 11. ప్రకృతము బరంపురనివాసు లగుశ్రీశేమాని నరసింహశాస్త్రిగారు రమారమి రెండు పుస్తకములక్రిందట 'భూసురసందేశ'మును సంస్కృతకావ్యము రచించెరి. దీనిని 19 సం. లక్రిందట భవిష్యద్భి సీతారామయ్యగారు (ఆత్మేయపురము) తెలిగించి 'కళావతి'లోఁ బ్రచురించెరి. మూలము నాంధ్రీకరణముగూడ నాకులభింపలేదు. ఆంధ్రీకృతి విమర్శము మాత్రము పితాపురములోఁ బ్రచురింపఁబడుచుండెడి 'కవిత'యను మాసపత్రికలోఁ జూచితిని. [కవిత II సంపు. 2. సంచిక; జూలై 1911-2 పు];—ఈనడుమ, శ్రీకాకుళనివాసు లగు శ్రీసోమంచి వాసుదేవరావుగారు "సమీరసందేశ" మనుస్వతంత్రాంధ్రకావ్యమును రచించి ప్రచురించు; ట్టులు, తత్ప్రీతి కను రచించిన ప్రీతిపల్లాది వేంకటవిశ్వనాథకవిరాజుగారివలనఁ దెలిసెడి. ఇందుగఁజూచి, 1౯0 పద్యములుగల పుట. విశ్వామిత్రతపోధంగము నొనరించుట కేగిన రంభయొద్దకు నలకూడరుఁడు 'సమీరము'ను దూతగాఁ బంపుట యిందలి యతివృత్తముఁట.

*రామకథాసుధామయ మగు ప్రత్యాంధ్ర ప్రబంధమునను హనుమత్సం దేశము వర్ణింపఁబడియే యున్నది. సలచరితాత్మకము లగుభట్టహర్షుని ‘నైషధీ యచరితము’ కృష్ణానందుని ‘సహృదయానందము’ [111 సర్గ. హంససందేశము], మొదలగుసంస్కృతమహాకావ్యములయందును, శ్రీనాథుని ‘శృంగా రనైషధము’ మొదలగునాంధ్ర ప్రబంధములయందును హంసదూత్య మభివర్ణిం పఁబడి యున్నది. పింగళి సూరి నార్యుని ‘ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నము’నఁ గూడ నిట్టి చమత్కృతింగనఁదగు. (12)

ఎలకూచి బాబసరస్వతిమహాపాఠ్యాయుఁడు ‘చంద్రికాపరిణయము’ లో భృంగసందేశముం గల్పించియున్నాఁడు. (13) *

“ఉ. అక్షమలేక్షణ న్నవినయంబుగఁ గాంచుము నాదుమాటుగా
మ్రొక్కుము సేమమా భువనమోహిని నీ కని పల్లు మార్చిచేఁ
జిక్కితి వేగఁ బ్రోవు మని చెప్పము పొమ్మికఁ దేటిరాయ నీ
తొక్కిలమాటున న్నను భరించి లభింపుము కీర్తిపుణ్యముల్.”

*పుసులూరి సోమరాజామాత్యుఁడు ‘ఇందుదూత’ యనునామాన్త రము గల ‘ఇందుశతకము’(14)ను రచించెను. ఇందు 116 పద్యములు గలవు. ఇతఁడు 200 సంవత్సరములకుఁ బూర్వము విలసిల్లియుండెను. ఇతని యితరకృ తులు ‘బాలగోపాలశతకము’ ‘కృష్ణలీలామృతము’ ‘నందనందనశతకము.’ ‘ఇందుశతకము’ నందలి ప్రథమపద్యతురీయపాదము, శతకమున కంతకు మకు టముగానున్నది.

* 12. ఈవిషయము “శ్రీనాథనూరసలు—మరాళవర్ణనలు” అను మ. వేంకటాశాస్త్రి గారి వ్యాసమున వివరింపఁబడినది. [చూ. 14 వ సంవత్సరాదిసంచిక. 160-163 పు; 1923.]

* 13. పీఠేశలింగముపంతులుగారి ‘ఆంధ్రకవులచరిత్ర’ 11 భా. 183 పు; 8 వ కూర్పు 1898.

* 14. ‘ఇందుశతకము’ శ్రీచెలికాని లచ్చారావుగారు ప్రచురించిన ప్రథమ “శతకసంపుట ము”లోఁ బ్రచురింపఁబడినది; దీనినిగూర్చి శ్రీజనమంచి సీతారామస్వామిగారు “కవిత్వము చంద్ర దూత” [ఆంధ్రపత్రికసారస్వతానుబంధము—దుర్గతి మూఖ శుంభ కనివారము] అనువ్యాస మునను, “శతకప్రశంస” [ఆంధ్రపరిశోధకమహామండల—చిత్రాడ—పంచమవార్షికోత్సవసంచిక 26-28 పు; 1922] యందును, శ్రీవఠ్సూరి సుబ్బారావుగారు “చంద్రదూత” [సారస్వతానుబం ధము, దుందుభి, చైత్ర శుంభ ౧౧] యందును, “శతకకవులచరిత్ర” యందును, శ్రీపొన్నాడ కృష్ణ మూర్తిగారు “పుసులూరి సోమరాజామాత్యుని” [సారస్వతానుబంధము. దుర్గతి, ఫాల్గుణ ౭ ౧౨] యను వ్యాసమునను వివరముగా వ్రాసియున్నారు.* [L. K.]

ఒకానొకకాంత కృష్ణస్వామియందలి యతివేలమోహముచే బరితప్పి పుచు, నొకపున్నమనాటిరాత్రి చంద్రునిఁజూచి యాతఁ డప్పుడ బృందార ణ్యమునుండి యరుదెంచినట్టులు భావించి, తనహృదయాధినాథుఁ డగుశ్రీకృష్ణుఁగూర్చియు, సందయశోదాదులం గూర్చియుఁ గుశలశ్రేష్ఠ మొనరించి, తన దుర్భరవిరహవేదనం జెప్పికొని చెప్పికొని, శ్రీకృష్ణుం దోడ్చొని రమ్మని పలువి తములఁ బ్రార్థించుట యీశతకమున నభివర్ణింపఁబడియున్నది. ఇందలి మొదటి పద్యము నుదాహరింతును:-

“శా. బృందారణ్యము కేమమా ? యచటిగోబృందంబులున్ లెస్సలా ?

నందుండున్ సతియున్ సుఖాన్వితులె ? నానాగోపగోపాలికా

సందోహంబులతో హలాయుధుండుఁ గృష్ణస్వామి క్రీడింతురా ?

యిందూ ! నందుని మందనుండి కద నీ వేతెంచుటల్ రాకలక.”* (E.R)

జైనకవీశ్వరులు - దూతకావ్యవికాసము.

దూతకావ్యవికాసమునకు జైనకవులసాహిత్యము నొప్పుకొనక తప్పదు. మతదార్శనికసిద్ధాంతముల దూతకావ్యములద్వారమున మొదట లోకమునకు బోధించినవారు జైనకవీంద్రులే. క్రీ. శ. 8 వ శతాబ్దములో జనసేనుఁడు గాళిదాసుని ‘మేఘదూత’ నావేష్టించి ‘పార్శ్వవిభుద్దయము’ను రచించినట్టులు విదితపూర్వమే. చారిత్రికసిద్ధాంతములవలనఁ బ్రథమజైనాచార్యుఁ డని ప్రసిద్ధిగనిన పార్శ్వనాథునిపవిత్రచరిత్రము, నాతనిబోధనములును సర్వజనసులభములుగ నిం దభివర్ణింపఁబడియున్నవి. ఈకావ్యమున సమస్యాపూరక పద్య తిని గాళిదాసీయ ‘మేఘదూత’లోని ప్రతిశ్లోక తురీయపాదమును స్వీకరింపఁబడెను. ఆయాపాదములు గాళిదాసప్రయుక్తభావము తోడనే ‘పార్శ్వవిభుద్దయము’న నుపయోగింపఁబడక, సందర్భాచితి ననుసరించి యింతుక భిన్నార్థములుఁ బ్రయోగింపఁబడి యున్నవి. నేమినాథచరితోపవర్ణనాత్మకమును, జైన కవీయగు విక్రమకృతమునగు ‘నేమిదూత’యందును బ్రతిశ్లోకానిమపాదమును గాళిదాసకృతమిందు సమస్యాపద్యతిని బరిగ్రహింపఁబడియె. ఇట్టిచతుర్త్వతి గలకావ్యములం గూర్చి యిదివఱకే యాయాస్థలములందు ముచ్చటించియుంటిమి. ప్రకృతము మనకు లభించిన (తెలిసిన) 73 దూతకావ్యములలో ప్రథమము 10 కావ్యములైనను జైనకవికృతములు:-

1. ఇందుదూత:—వినయవిజయగఃశి [¹ సంఖ్య]
2. చంద్రదూత:—వినయప్రభువు (?) XI
3. చేతోదూత:— XII
4. జైనమేఘదూత:—మేఘతుజ్జకవి XIV
5. నేమిదూత:—విక్రమకవి XVI
6. పవనదూత:—వాదిచంద్రనూరి XIX
7. మనోదూత:— XXIX
8. మేఘదూత:—మన్త్రివిక్రమకవి XXVVI
9. మేఘదూతసమస్యా లేఖ: మేఘవిజయకవి XXXVII
10. శీలదూత:—చారిశ్రమ్యరగణి XLIV

ఇందుఁ గొన్నికృత్రిమకవితావిలసితములే యైనప్పటికి, నాయాకవులకు గీర్వాణభాషయందుఁ గల ప్రగాఢపాండిత్యమును విశదీకరించుటయే కాక, దూతకావ్యసారస్వతేతిహాసమున నీకావ్యము లభ్యుదయోర్ముఖ మగునొకదశను సూచించు చున్నవి. ఈక్రింది కావ్యముల నిందులకు లక్ష్యీకరింపఁదగును:.

1. 'చేతోదూత'.
2. 'నేమిదూత'.
3. 'మేఘదూతసమస్యా లేఖ'.
4. 'శీలదూత'.

వీనిలోని ప్రతిష్టోకతురీయపాదము నాసంఖ్యగల మేఘదూతశ్లోక తురీయపాదమే. కవితావైభవదరిద్రము లని వీనిని నిరసంపద జనదు. ఇవి కేవలము కాల्పనికము లగుటజేసి యు, సమస్యాపద్ధతిని 'మేఘదూత' ననుసరించుటం జేసియు, సప్రయత్నోద్భూత కమనీయకవితాభూషితములు ను, సరళభాషాభాసురములునుగాక, కఠినములుగను, గంభీరములుగను (Terse) గవిపాండితీప్రకృష్టప్రకాశక శయ్యాసంపదోపేతములుగ నున్నవి. వీనివలనఁ గాలిదాసుని మేఘదూత కవితారత్నాకరమునందలి రత్నము లీకావ్యకనకమునఁ బూర్వము బడి యుండుటంజేసి, యాయాకవులకాలమున మేఘదూతమూలమున నెన్ని శ్లోకములు కాలిదాసశేముషీసముద్భూతములుగ నెంచఁబడుచుండెడినో నిర్ణయించుట కవకాశము కలుగుచున్నది. అందుచేఁ గవిసార్వభౌముని సుప్రసిద్ధ గ్రంథరాజములలో నొకటి యగు "మేఘదూత" మూలమును, సాధ్యమైనంత

వఱకుఁ బ్రక్షిప్తశ్లోకరహితముగఁ గాళివాసమేధోద్భూత మగుశుద్ధపాఠమును సిద్ధాంతీకరించుటయొ దీకావ్యము లమితోపకారకము లనుట నిశ్చయము.

మతసిద్ధాంతములు దూతకావ్యమూలమున సార్వజనీనము లగుట, యీకావ్యముల కపూర్వశోభాదాయకము. జైనకవికల్పిత దూతకావ్యములు హిందూకవినిర్మితదూతకావ్యములవలె శృంగారరసాత్మకములు గాక, శాస్త్రభక్తిసప్రధానములై విరాజిల్లుచున్నవి. ఇట 'విష్ణుప్రిపత్తము'లం గూర్చి ముచ్చటించుట యస్రస్తుతము గాఁ జాలదు. జైనసన్న్యాసులు తమతమ మతాచార్యులకుఁ బర్యవేణ్యపర్యవసరమున క్రయతేభాలు 'విష్ణుప్రి పత్తము'లనఁ బడును. దూతకావ్యములవలె నిందును జైనపరివ్రాజకులు చేతోజలదాదుల మూలమునఁ దమచరాచార్యులకు సందేశము నంపుట యభివృద్ధింపఁబడియున్నది. ఉదా:—చేతోదూత; ఇష్టదూత; మేఘదూతసమస్యాతేభ.]

దూతకావ్యములయందలి భౌగోళికవిషయవిచారము:—అర్వాచీనదూతకావ్యములలో మృగ్యప్రాయమనఁదగు దూతగ న్నవ్యమాగ్ధోపవర్ణనము దూతకావ్యములయందు మహావైశిష్ట్య మని యెఱుఁగఁదగు. తద్వర్ణనము ప్రాచీనభారతదేశమునందలి యనేకప్రదేశముల, నగరముల, ప్రాచీనసంస్థానముల నిరూపించుటకు విశేష మనుకూలించుచున్నది. ఇట్టి లు బహుభౌగోళికవిషయద్యోతక మగునీవర్ణనము ప్రత్యుత్తర్వగవేషణపరాయణుల దురదృష్టవశమున మనకు లభించిన దూతకావ్యములలోఁ జాలవఱకు గతానుగతికన్యాయమునఁ గవిసమయవిశిష్టమై యున్నది. అందుచే నత్యంతచేతోమోదావహములు నతిమాత్రోపయుక్తములు నగుభౌగోళికవృత్తాంతరత్నము ల్లింగికవితాసాగరములో గగనారవిందప్రాయము లైనవి. భౌగోళికవిషయములు భారతసారస్వతములలో మొత్తముమీఁద నత్యంతవిరళముగా నుండుటంజేసి, యీదూతకావ్యములయందు మనకు లభించినస్వల్పభౌగోళికవిషయములతోడనే తృప్తి నందవలసి యున్నది. కాళిదాసాభివర్ణితమును, సుదీర్ఘము నగురామగిర్యలకానగరీమధ్యమార్గమునందలి భౌగోళికవిషయముల ననేకవిద్వాంసులు చర్చించి యుండుట సుప్రసిద్ధమే. ధోయికవికల్పిత 'పవనదూత'లో మలయాచలప్రాంతమునుండి లక్ష్మణసేనుని రాజధాని యగు (నగరదేశమునందలి) విజయనగరమువఱకుఁ బవన మభివృద్ధింపఁబడియున్నది. ఇందలి భౌగోళికవృత్తాంతము లనేకస్థలము

లఁ బరిపూర్ణముగఁ జర్చింపఁ బడియున్నది. (15)కవితాక్రికసింహు లగువేదాన్తదేశీకులచారి 'హంససందేశము' న మాల్వచక్రినినుండి లంకాద్వీపమువఱకుఁ గలమార్గము వర్ణింపఁబడియున్నది. లక్ష్మీనాసని 'శుకసందేశము' లో రామేశ్వరగుణపుర (Gurupura, probably to be identified with Trikkina-pura near Cranganore) మధ్యస్థమార్గమునందలి కౌతుకోత్తేజకము లగు పట్టణములు, పుణ్యస్థలములు, నగరములు, నదులు మొనలగునవన్నియు వర్ణింపఁబడియున్నవి. "మేఘమాతసమస్త్యలేఖ" లో అవరంగావాద్ Aurangavād or Avrangavād నుండి ఘూర్జర (Gujarat) దేశములోని ద్వీపపురి (Div Bundur) వఱకుఁ గలమార్గ మతిసూక్ష్మవృత్తితో వివరముగా వర్ణింపఁబడియున్నది. వినయవిజయగణి 'ఇందుమాత'లో యోధాపుర (Jodhpur) నూరత్తుపట్టణమధ్యస్థమార్గము వర్ణింపఁబడెను. జైనకవినిర్మితము లగుపూర్వోక్త 'మేఘమాతసమస్త్యలేఖ' యందును, 'ఇంద్రమాత' యందును దూతగస్త్యమార్గస్థము లగుననేకపట్టణములు, బుద్ధాస్థలములు నుల్లేఖింపఁబడుటంజేసి, యీ కావ్యద్వయముయొక్క ప్రాముఖ్యము ద్విగుణీకృత మగుచున్నది. పంగదేశోత్పన్నము లగుదూతకావ్యములు చాలవఱకు రాధాకృష్ణల యనురాగాభివృద్ధి నాత్మకములే; అయినప్పటికి నీ కావ్యములలో రాధాకృష్ణచరణచారజుషప్రదేశము లగుబృందావనము మధురానగరము (Modern Mutha) గోవర్ధనగిరి, యమునానది మొనలగుచానిభౌగోళికవృత్తాంతము లెంతమాత్రముదోషితములు గాకపోవుట యాశ్చర్యజనకముగా నున్నది.

దూతకావ్యరసాస్వాదనవ్యక్రమును, బ్రత్యుత్పాదనశీలనపరాయణులు నగురసికావతంసులును దక్షావ్యసమాలోచనావసరమున భౌగోళికవృత్తసంకలనార్థము విశేషాభిముఖ్యము నహింపవలసియున్నది. ఇంతవఱకు నీ భౌగోళికవిషయములు బహుపండితులవృత్తి నాకర్షింపకపోవుట విచారణీయము. దూతకావ్యగతము లగుసర్వవృత్తాంతములు సమాలోచింపఁబడినచోఁ బ్రాచీనభారతవర్షీయనగరప్రామాదుల స్థలనిర్దేశవిషయమై, యక్షాతపూర్వము లగుననేకోపయ్యుత్పాదకవిషయము ను దృష్టిగోచరములు కాఁగల వని యాశించుచున్నాము.

గుణిత సూత్రములు.

(చిన్నయసూరిగారి యక్షరగుచ్ఛములోనివి.)

పరుషాబులకు హిందఖరక్షరం బగు
 సరళంబులకు సార్థుస్సలగు
 ఉభయంబులకు నమాంతస్థంబులగు
 వర్గసమంబులకు నగు
 కతపఖిధనఫసలు సాకగు
 తాదిపంచకమునకుశ చవర్గములు లేవు
 చుభఖమయలు రాకగు
 జర్మజనుయరలవలు జాకగు
 టాకు ధనలలు లేవు
 కగమరషహంబులకు ణకారం బగు
 అనునాసికంబులకు స్వప్యవర్గంబులగు
 జాకుం దతిచుగా నన్నియు నగు
 మాకు నణాంతస్థంబు లగు
 ణాకు నమయవలు నగు
 నరలకు సర్వంబు నగు
 ఛరళలకు నకారంబు లేదు
 ఛధలకు మకారంబగు
 ఖతధరలకు రేఫంబు లేదు
 ఝాకు యకారం బగు
 షాకు వకారం బగు
 యళలకు యలవలగు
 కగపఫసుయవలహాలు ల్లాకగు

శాకు నమాంతస్థచుభళలగు
 కటపఖితఫమయవషలు పాకగు
 వాకు నాంతస్థము లగు
 హాకు మకారంబు నగు
 వికృతిని ఋగ్విసర్గ వర్గసమ జజశషలు
 లేవు
 హల్లు లెల్లం దమకుఁ దా మగు
 హాకు యోగంబు లేదు
 నరలలకు సర్వమగు
 టతలు వాకు లేవు
 సర్వంబునకుఁ గ్రారయగు
 చరణహరలకు లేవు
 కగచతవమలవలు డాకగు
 టాకు నలలగు
 తకారంబు సాకగు
 ఉగ్గలి ముత్వ మక్లిపు చెయ్యిలు, చెయ్యి
 ఎయ్యట, చెయ్యము
 అవశిష్టంబు గలిగిన శిష్టప్రయోగంబుల
 గ్రహించునది
 ఇందుఁ గావ్యవ్యవహార గోచర బు లే
 నిరూపింపఁబడియె.

చపలత కుదాహరణము—

క. నారి హరిఁజూచె మృదుహా, హారూఢతఁ దరలదృగ్విహారము లెసఁగఁ
హారములు ముట్టి చూచుచు, సారెకుఁ గగ్గోత్పలంబు చక్తఁగఁ జేయుఁ.

హర్షమున కుదాహరణము—

చ. సరసులఁ బద్మకుట్టలమిషంబునఁ జేసినతొంటిసీతప
శ్చరణఫలంబ యిప్పుడు కుచద్వయమా యివె పూను మన్తనో
హరుఁ డగుకృష్ణఁ డిచ్చినవిరంతరకల్పలతాప్రసూనసుం
దరవనమాలికామృగమదద్విగుణీకృతగంధబంధుతఁ.

—) ఆవేగజడతలు (—

క. క్రమమున నిష్టానిష్టా, గమచేతస్సంభవమ్ముఁ గనుఁగొన నావే
గము; మఱి యిష్టానిష్టా, గమనాప్రణిపత్తినామకము జడత యగుఁ.

ఆవేగమున కుదాహరణము—

చ. అడరఁగ గోపకృష్ణుని విహారమహోత్సవభేరి మ్రోయఁగాఁ
బడఁతులు చూడ వేడ్తపడి భాసురరత్నవిభూషణాఢ్యము
లైవడ వేడ సంతరించుచును వీడ్వడఁ బూనుచు సంభ్రమింపుచు
న్వడిఁ జనుదెంచి యెక్కిరి సువర్ణమయోన్నతసౌధశృంగముఁ.

జడత కుదాహరణము—

క. పటుగతిఁ గృష్ణుఁడు తనముం, గిటికిం జనుదేరఁ గని సఖీజనులకు మురి
దట నుపచార మొనర్పడు, నటు గదలదు గదలకుండ దతివ ముదమునఁ.

—) గర్వవిషాదములు (—

క. అవిరళమదమున నన్యుల, కవమానముసేతవలన నాత్మోత్తర్జ
వ్యవసాయత గర్వ; ముపా,యవిహీనత్వము విషాద మగుఁ జింతింపఁ.

గర్వమున కుదాహరణము—

క. పెరుఁగుచు నఱుగుచు నుండును, హరిణాంకుఁడు కాలి గోర నైనను బోలం
డరయఁగ నావడనమునకు, సరి యెల్లగు నంచు నొక ప్రజస్త్రీ పలుకుఁ.

విషాదమున కుదాహరణము—

క. ఓరమణి నన్ను విడిచి ము,రారిఁ దగిలె మనసు నేనె యనుపఁగఁ జనియె
మారుఁడు నన్ను విడిచిపోఁ, డేరూపున నైన నింక నెయ్యది తెఱుగే.

—1 జౌత్సుక్యనిద్రలు 1—

క. కడువేడుకపడి మనమునఁ, దడ వోర్వమి యుత్సుకత్వదశ; ప్రియుఁ గల లోఁ
బాడగనుచింత నిమిలన, మడరఁగ నిద్ర యనుపేర నభినుతి నొందున్.

జౌత్సుక్యమున కుదాహరణము—

క. ఎలమిఁ గైచేసి గోపిక, లలరన్ హరిఁ జూచువేడ్ల లంతంతకు నొ
త్తిల నెట్టకేల కోర్చిరి, నలినామౌగమవిలంబనము హృదయములన్.

నిద్ర కుదాహరణము—

క. ఒడికం బగు హరిఁ గలలోఁ, బాడగనిముపగూహనేచ్చఁ బొరయుటఁజూడీ
వెడమొగించినకన్నులతోఁ, బడఁతిబయల్పొదువఁదొడఁ గెఁ* బాణిపుటములన్

—1 అపస్తారసుప్తులు 1—

క. భావింప మోహదుఃఖా, ద్యావేశము తాపకారి యగుచు నపస్తా
రావహ మగు; నేమిటనుం, బోవని సుఖనిద్రపేరు భువి సుప్తియగున్.

అపస్తారమున కుదాహరణము—

చ. అలఘుతరోగ్రవక్త్రుఁ డగు నంగభవుం గలలోనఁ గాంచి తొ
య్యలి తనుఁ గావు కావు మను నస్ఫుట వాక్యము లుగ్గడింపుచుం
బిలుచుఁ బికద్విరేఫములఁ బిల్వదు చేరువ నున్న బోటులం
దలరుచు లేచి త్రిన్దురు గదాధర కైకొనఁ బంత మిత్తజ్ఞిన్.

సుప్తి కుదాహరణము—

క. నలినోదరు మృదులాంకము, తలగడగొ నిద్రనొంది తరుణి ప్రభాతం
బొలసిన సుఖపరవశతం, దెలియ దతఁడు మేను సఱచి తెలుపుచునుండన్.

—1 ప్రబోధామర్షములు 1—

క. తెలిసి కనువిచ్చి గొబ్బున, నలవడఁ జూచుట ప్రబోధ మది; మఱి యపరా
ధులయెడఁ జూచుచుఁ బైకొను, నలుక యమర్ష మనితెలియుఁ డది భావజ్ఞుల్.

ప్రబోధమున కుదాహరణము—

క. నిద్రాసమయంబున బలభద్రానరజుండు పాణిపంకజముల ను
ద్యద్రాజవదనకుచములు, ముద్రించినఁ దెఱచె నేత్రములు సంప్రీతిన్.

అమర్షమున కుదాహరణము—

క. భానుఁ డపరగిరి దాఁటిన, మీసాంకుండు గోపసతులమీఁద నమర్షా
న్మానమతి నిక్షుచాపము, తొ నందె ముక్కుండుఁ డచటఁ దడయుట తగునే.

—1 అవహిత్తోగ్రతలు 1—

క. పొడమినహస్తాదులయెడ, నడకువ దెచ్చికొని యుండు టవహిత్త మగున్
వడిఁ బ్రతిపక్షులఁ బొడ గని, యొడఁగూడిన చండభావ ముగ్రతయయ్యెన్.

అవహిత్త కుదాహరణము—

క. తరుణులు గోప్యవశంబున, హరిగుణములు చెప్పు నవనతానన యై తాఁ
జరణాంగుష్ఠంబును గొని, వరవర్ణిని భూతలంబు న్రాయుచునుండెన్.

ఉగ్రత కుదాహరణము—

క. ఆచెలువకటాక్షోల్లా,గోచరమై మిగులఁ గండెఁ గుముదాప్తుచే
నీచెలువకుఁ దాపప్రశ,మోచితముగఁ గూర్పుమా పయోరుహనాభున్.

—1 మతివ్యాధులు 1—

క. దీనికి నిది యర్థం బని, కానుపు దత్తురత చేష్ట గలుగుట మతి; యె
దేని నొక రోగమున నవ,మానంబునఁ బొడము దత్తముమువ్యాధి యగున్.

మతి కుదాహరణము—

క. నాతీ సంశయ మేల మ,హీశలమునఁ జంగ్రుఁ డగు నుపేంద్రుఁడు వినుమా
యాతనికరములు సోఁకిన, ప్రేతలు శశికాంతమణులవిధమై యునికిన్.

వ్యాధి కుదాహరణము—

క. తరుణి హరిఁ బాసి* డెదం, బెరియఁగ శశికాంత సౌధమెక్కిన నచటం
దరుణదశవ్యజనముఁ గ,ప్సరమును బూఁబాన్పుఁ గావిపుట్టము వలసెన్.

—1 ఉన్మాదచరమములు 1—

క. ఇది చేతనం బచేతన, మిది యని వివరింపలేని దిల నున్మాదం;
బదయతఁ బరమాన్ఘోచిత, సదుపాయముఁడలఁచెనేని చరమాఖ్యయగున్.

ఉన్మాదమున కుదాహరణము—

క. బృందావనమున కొకవని,తం దోకొని కృష్ణుఁ డరుగఁ దక్కినవనితల్
కందర్పవికృతి నడుగుదు, రందలి తరువులను లతల నాతనిఘోరవల్.

చరమమున కుదాహరణము—

క. మురరిపుఁ డరుదేరని తన,శరీర మేటి కని యొకవ్రజస్త్రి గోరుం
బరిపూర్ణచంద్రపొడుపును, సురభిసమీరాగమంబుఁ జూతాంకురమున్.

—1 త్రాసవితగ్గంబులు 1—

క. ఏనుఱుపాటునఁ జిత్తము, తా మిగులం జెదరెనేని త్రాసం బయ్యెన్;
 వేనుఱు బహుసంశయములఁ, దా మదిఁ దలఁపోయునది వితగ్గం బయ్యెన్.

త్రాసమున కుదాహరణము—

క. ఒకగోపిక లక్ష్మీనా
 యకుతోఁ బొలయలుకనుండ నద నెఱిగినయ
 ట్టొకయుఱు మప్పడ యుఱిమినఁ
 జతీతహృదయ యగుచు నతనిఁ జయ్యనఁ బొదివెన్.

వితగ్గమున కుదాహరణము—

ఉ. అక్కటనాచుచం బతనియందు దృఢంబుగ నిల్పి వెండి యొం
 డెక్కడనేనియు నొగయ దించుకనేపును నాజనార్దనుం
 డెక్కడ నామనోరథము లెక్కడ యెక్కడికెక్క డుచు నే
 దిప్పును జేరలేక సుదతీమఃశి దాఁ దలపోయు నాత్మలోన్.

క. పాటించి యెచర్చితి నీ, పాటిఁ ద్రయస్త్రింశదుదితభావార్థంబుల్
 తేటపడఁద్రయస్త్రింశ, శ్లోటిదివిజనేచ్యమానకోమలపాదా.

క. ప్రకటముగాఁ రత్నాదిః ప్రకరణ మది యొక నపులఁ బ్రణతి పనగున్
 సుకపు లలర శృంగార, ప్రకరణమును నాయకోచ్ఛరప్రకరణమున్.

క. నవనీతరసవిలోలుఁడు, భవనీరధితరణకరణపరిణతుఁడు సుధా
 ర్ణవతల్పుఁ డనంతుఁడు మా, ధువపురిమందిరుఁడు ప్రజవధూవరుఁ డున్విన్.

గద్యము—ఇది శ్రీవాణీవరప్రసాదలబ్ధవాగ్విధవ తిక్కనామాత్యసంభవ సుక
 విజనవిధేయ అనంతనామధేయప్రణీతం బైన రసాభరణంబునందు రతి
 గుణైకక్షంబును సజాతీయవిజాతీయనిశ్శంబును విభావానుభావసాత్విక
 భావసంచారికభావంబుల లక్షణంబులును రత్నాదిప్రకరణము నన్నది
 ద్వితీయాశ్వాసమా.

శ్రీరస్తు.

ర సా భ ర ణ ము.

తృతీయాశ్వాసము.

- క. శ్రీమఁడు శృంగారరసా,ధీమఁడు ధువపట్టణేశుఁ డింద్రాదిదిశా
ధీశమనోహరుఁడు హృషీ, కేశుఁడు రక్షిణుడు రుక్మిణీమఁడు మన్ముఖ.
- క. మఱి సర్వరసోత్తమత, నరయుచు బహుసంపదలకు నత్యాస్పద మై
మెఱసిన శృంగారరసము, తెఱఁ గంతయు విస్తరితుఁ దేటపడంగన్.
- మ. భువి శృంగారము రెండుచందములు సంభోగంబు నవ్విప్రలం
భవిధంబు న్నఱి విసృంభము చతుర్భావంబులైయుండు నె
య్యవి యాటే నభిలాష యీర్ష్య విరహాఖ్యానానువాసంబు లి
ట్లు వివేకింపఁదగు నివచకులులు త్రైలోక్యైకరత్నమణి.
- క. ఆలోకనభాషణములు, నాలింగనచురములు నాదిగ నెన్నం
జాలిన బహురతితంత్ర, శ్రీ లని సంభోగనామశృంగారంబుల్.
- అభిలాషాదులు—
- ఉ. చూచితి నేత్రపర్యముగ శూరకులాంబుధిచంద్రుని నునిధా
వీచులకంటెఁ దియ్యనయి వీనుల సోఁకెఁ దదీయవాక్యముల్
నాచనుదోయి కబ్బె జతనంబుగఁ దత్పరిరంభసౌఖ్యము
ల్యాచవి చేసె నవ్విభునివాతెఱ ధన్యత నొందితిం జెలీ.
- చ. కలయకమున్న రాగ మధికం బగునే నభిలాష యిద్దఱు
గలసినమీఁదఁ బాయుట తగ నిర్వహంబు నిజేశుఁ డొండు తొ
య్యలిఁ గవయంగ నవ్వనిత యగ్గుట యీర్ష్య విదేశచాసురై
నిలుచుట దాఁబ్రవాసము గఱింపఁగ నన్నియు విప్రలంభముల్.
- వ. అభిలాష హేతుకం బగు విప్రలంభం బెట్టి దనిన.
- ఉ. వీనుల కింపొనర్చుచరవిందదళేక్షణురూపసంపదల్
గానఁగఁ గోరు లోచనయుగం బిదె యిప్పుడు తృప్తిబొందె నా
మేనికి ఘ్రాణజిహ్వలకు మేలగుసౌఖ్యము లెప్పు డబ్బునో
మానిని యితలోన నవమర్కఘఁ డెంత యలంచునోకదే.
- వ. ఈర్ష్యహేతుకం బగు విప్రలంభం బెట్టి దనిన-

ఉ. ఏమని యెన్నవచ్చుఁ గమలేక్షణచేతలు నాకు నిచ్చట
శ్రేయ నటించి పోయి పరభీరుత భీరును నొయ్యఁ జేరి పో
రామి యొనర్పఁ జొచ్చె నుడురాజమాఖి కనుఁగొంటె యింకఁ దా
నామొగ మెట్లు చూచుఁ*దగునా తన కీకపటప్రయోగముల్.

క. విరహాఖ్యానహేతుకం బగు విప్రలంభం బెట్టి దనిన.

ఉ. తానును నేను గూడి విరిదమ్మకొలఁకులపొంతఁ బుష్పితా
నూనరసాలసాలములయొద్ద లతాసదనంబులందు నిం
పూనఁగ సంచరించుగతు లుల్లమునందుఁ దలంపఁ బాడిగా
దే నలినాక్షుఁ డేల చనుదేడు సఖిమణి యేమిచేయుదుఁ.

వ. ప్రవాసహేతుకం బగువిప్రలంభం బెట్టి దనిన-

చ. మధురకు నేగుచుండి మధుమక్తికి నన్గొనిపోవఁ బాపమే
బుధనిధి యిప్పు డేల కొనిపోవు నటంచు మది నివ్వయోగతో
యధిఁ బడి గోపకాంత భయమందు; ముకుందుడు నన్వధూటియే
విధమునఁ దూలునొచ్చె న్రజనీధులనంచుఁ దలంచుఁ గూఁమిఁ.

క. ఇచ్చుల మఱియును సొచ్చును, తచ్చునఁ గరుణాత్మకాభిధానం బన ర
మృచ్చుచుమానాఖ్యవియోగ మ్మననం గృతుల రెండుగతులైయుండుఁ.

క. వనితవరోక్షంబునఁబలియును బ్రియుని పరోక్షమునఁ బయోజాక్షియు రో
దన మొనరించుట వర్ణిం, చినఁ గరుణాత్మకవియోగశృంగార మగుఁ.

— ౨ ఉదాహరణము ౨ —

చ. జగమునఁ బుష్పదామకము చంపెడి దయ్యును నాయురక్షణి
దగిలి యిదేల చంపదు నితంబిని నేటికిఁ జంపెనో విషం
బగు నమృతంబు నొచ్చునమయంబున నావిషము న్నుధారసం
బగు విధిచేత ల్పిల్చి గదా యని పొచ్చు నజుండు నెవ్వఁగఁ.

ఉ. ఎచ్చఁకి కేగి తే మదన యిందుడు గంధఁడు శూలిచేత నిం
క్షేప నింత పుష్ప నని యేర్పడ నింత యెఱింగి యచ్చట
మచ్చన లుప్పతిల్లుటలు మాని శిలాప్రతిమావిమానతఁ
మిచ్చి వాసి గాదె తరుణీతరుణావలి నీర్రలేనిచో.

క. మానిని పతియెడ నేమిట, నేని యతని గవియనొల్ల నే నని మిగులం
బూనినయునికికి వర్ణన, మానాఖ్యవియోగ మనఁగ మహిలోఁ జెల్లుఁ.

ఉ. మానమ యూఁది నేనతని మానితిఁ బొమ్మని పాసియున్నచోఁ
దానును మోసపుచ్చి సతతంబును గృష్ణుని తోడిగోష్ఠికి
న్యాసన మేల పోవు తుది నన్నును బాదుగదల్పునో కదా
వానిచలంబె చెల్లు నని వందుఁ దఱోదరి సంశయంబునకా.

వ. మఱి ద్వాదశావస్థ లెట్టి వనిన:

క. అరయఁగ శృంగారం బం, కురితము మఱి పల్లవితము కుచుమిత మనఁగాఁ
బరువడి ఫలితంబునునై, పరఁగు నవస్థాంతరములు పండ్రెం డగుచుకా.

వ. కొండఱుతంబున దశావస్థ లనియుం జెల్లు నది యట్లండఁ గామశాస్త్ర
నుసారంబు లగుద్వాదశావస్థ లెట్టి వనిన చక్షుఃప్రీతి, మనఃసంగంబు, సం
కల్పంబు, ప్రలాపిత, జాగరంబు, కార్యంబు, అరతి, లజ్జాత్యాగంబు, సం
జ్వరము, ఉన్మాదంబు, మూర్ఛనంబు, చరమంబు నాఁ బరగు వీనిలక్షణం
బున కుదాహరణంబులు.

క. ప్రియు నాదరమునఁ జూచుట, నయనప్రీతియగు; మఱిమనఃసంగమగు
బ్రియుదెసఁజి త్తమిడుట; నిశ్చయముగఁ బ్రియువలనికోర్కి సంకల్పమగుకా.
చక్షుఃప్రీతి కుదాహరణము—

చ. విమలకపోలభాగముల వెన్నెలనిగ్గులలీల మందహా
సములు నటంపఁ గన్గొనలచాయఁ దటిల్లత లంకురింప దే
హము హరినీలరత్ననివహద్యుతితోఁ దులఁదూఁగ సర్వలో
కము నలరించుకొరిఁ బాడగంటి సఖి ధ్రువపట్టణాధిపుకా.

మనస్సంగతి కుదాహరణము—

చ. భ్రమరము కమ్మదేనియలు పాయలుగ్రోలుచుఁ దత్ప్రసూనగు
చ్ఛములఁ బ్రసక్తమై వెలయుచాడ్పున నాహృదయంబు చూచితే
కమలదళాక్షి యాదవశిఖామణిభవ్యగుణామృతప్రవా
హముననె యోలలాడుచు నొకప్పుడు నన్నుఁ దలంప దేమియుకా.

సంకల్పంబున కుదాహరణము—

ఉ. త్రిప్పలఁ బెట్టి నన్నిట రతిప్రియుఁబారికిఁ ద్రోచి నెప్పుదిం
గొప్పనఁ గమ్మకొవ్విరులకు నద్భుతంబులు సంపదంపఁగా
నొప్పులకుప్పయై ధ్రువపురోజ్వలవీధులఁ గ్రాలుకొరి నే
నెప్పుడు చూతునొక్కొ మెఱుఁగెక్కినచూపులు చొకళింపఁగకా.

క. వెలయఁగఁబతిఁగొనియాడుట, తలఁపఁ బ్రలాపిత; మనోవ్యథంబారలుచుఁ గో
మలి కనుమూయమి జాగర, మలఁత తనుత్వంబు కార్యమనియెడు పేరక.

ప్రలాపిత కుదాహరణము—

చ. రసికుఁడు దానశోభి మధురస్త్రియభాషణశాలి సంతతో
ల్లసిలేముఖారవిందుఁడు కళానిధి సౌమ్యుఁడు యశావనద్యుతిం
బసగలవన్నెకాఁడు ధువపట్టణనాయకుఁ డంచు జాణ లిం
పెసఁగఁగఁ బ్రస్తుతింతురు గదే యతఁడేటికి రాఁడు నెచ్చెలీ.

జాగరమున కుదాహరణము—

చ. గెలిచితి నెట్టకేల కరిగెన్ దిన మంచు మదిం దలంపఁగా
నొలసినయీనిశాసమయ ముత్పలబంధునిఁ దెచ్చె వాఁడు వె
న్నెల వలవైచె మీఁద రమణీ మొరసె స్తరువింటినారి య
న్నలినదళాక్షుఁడుం దడసె నా కిటఁ గంటికి నిద్ర వచ్చునే.

కార్యమున కుదాహరణము—

ఉ. నీదగులీల యద్భుతము నీరజలోచనునంగునీయకం
బాదట సందిదండ యగునా మహి నెవ్వరికై నఁ గౌనునుం
బేస యనంగ దేహమును బేదగిలెం దుది నింక నీమనః
భేదము మాను మమ్మ యెఱిఁగించెద నింతయుఁ గై టభారికిన్.

క. వరునిదెస వేడ్ల యుడుగుట, యరతి; నిజాచార మెడల నందినప్రేమ
త్తటి లజ్జాత్యాగ; మనా, స్మరపరితాపంబుపేరు సంజ్వర మయ్యెన్.

అరతి కుదాహరణము—

ఉ. కైరవబంధుబంధురవికాసవిలాసము లేల మందసం
చారిత నొప్పు నమృలయకైలసమీరము లేల యొప్పునీ
కీరముపల్లు లేల పరికింపఁగ నవ్వనలీల లేల శృం
గారము లేల నాకుఁ జెలి కంజదళాక్షుఁడు రాక తక్కినన్.

లజ్జాత్యాగమున కుదాహరణము—

చ. అలికులవేణి యేది సమయంబుగఁ జేసిరి మున్ను భూమిలో
లలనలకెల్ల నీవది యలంఘ్యముగాఁగఁ దలంపుమమ్మ పూ
. విలుతునిచేతలంగలఁగి వేఱొకత్రోవలఁ బోకుమమ్మ నీ
ములువడి చూడుమమ్మ కమలేక్షణుఁ దెచ్చెద నింతలోషలన్.

ధర నధులకు నన్నదానంబు సేయక యన్నపెండ్లినిమిత్త మాచినావో
 వరసువర్ణము భక్తవర్గంబు కీయక పట్టంబు కానికల్ గట్టినావో
 యేమికారణమోయయ్యయిట్టివేళఁ గరుణచేయవునీభక్తలితులందు, శూర.
 చకచక మనిపించు సంకొక్తచేతను మొనసి పట్టినశూల మొక్తచేత
 సానఁదీక్షిన మంచి శక్తొక్తచేతను నుక్తైనతోమర మొక్తచేత
 డంబైన బల్లుద్రరం బొక్తచేతను నురుభిందిపాలంబు నొక్తచేతఁ
 దపనీయరత్నకోదండంబు నొకచేత నొకపైనబాణంబు లొక్తచేత
 నొకటఁబాశంబునంకుశంబొక్తచేత, నభయదరముద్రలగుచేతులమరియుండి
 ప్రబలశౌర్యము మదిలోనఁ బట్టలేదో, సుకవిజనగేయ శ్రీబాలసుబ్బరాయ.
 ధరణిలో వర్లంబు గురియక హలికుల హఃహఃరవంబులే యధికమాయె
 గుత్తపల్లియ తెత్తికొని విప్రజనములు కుందాలపోట్లచేఁ గూయుటాయె
 సర్వమాన్యములేక సజ్జనావళులకుఁ బృథివిలోపలఁ గూడు బెల్లమాయెఁ
 గవితాప్రసంగముల్ గైకొని యీలేని పటులోభివర్గంబు ప్రబలమాయె
 నిట్టులైనను నీభక్తు లేవిధమున, బ్రతుకనేర్పరు పలుకవే బాహులేయ
 నీవెగతిగాని యితరుల నేను డాయ, సుకవిజనగేయ శ్రీబాలసుబ్బరాయ.
 అనుదినంబును నిన్నుఁ గొనియాడుభక్తుల కిష్టంబు లీయ నీకేమి కఱవో
 పూఁటపూఁటకునిన్ను మొర వెట్టజనమును బ్రేముడించుటకు నీకేమి కఱవో
 పెనుప్రాపుగను నిన్ను వినుతించువేదల నిలఁ గటాక్షిఁచుట కేమి కొఱత
 భద్రాత్మకా నిన్ను భజనచేసెడి కవి స్తోమంబుఁ బ్రోవ నీ కేమి లేదు
 సర్వసర్వజ్ఞ సుతుఁడ వై సాధుజనుల
 జాలిఁబడఁజేయు టది నీకు మేలుగాదు, శూర. 32

ధర గురుద్రోహిని శిరసావహించిన యుగ్రశూలికి నీవు నుదయ మగుట
 మర్యాద యని లేక మగనితో నెదురాడి కూతాడు కాళికిఁ గొడుకు గనుక
 కువలయంబునఁ బుట్టుగొడ్డుబాఁపనవారి తోడ వే పుట్టినవాఁడు గనుక
 దాన మిచ్చినవాని తలమెట్టి నపకారిమేనల్లుఁ డైన విన్నాణి గనుక
 యెగ్గులేకనునిన్నాశ్రయించుజనుల, జాలిఁబెట్టెపువరములీజాలికిపుడు, శూర.
 ఈశ్వరా నిను నమ్మి యింతదారిద్ర్యంబుచేత జాలిఁబడంగఁ జేయవలెన
 కరుణాకరా నిన్నుఁ గాచియుండియు నింత త్రొక్కుటలో నన్నుఁ ద్రోయవలెన

చీనరక్షక నిన్ను వేనోళ్ళఁగొనియాడి దుర్దశ లింకను దొడరవలెన
 యా ర్తశరణ్య ని న్ననుదినంబును గొల్చి వరముణగ్నిస్తుండై తిరుగవలెన
 స్వామి చేసినద్రోహంబు లేమి నీకు,నించుకైనను దయరాద యిట్టివేళ, శూర.
 స్వామి యెప్పుడు మంచిసమయంబు భవముల నిచ్చిస్తోచుటకు నోయీశతనయ
 వేలాయుధా మంచివేళ యెప్పు డభీష్టసిద్ధు లిచ్చుటకును శివకుమార
 ఘోరపాతకమహాదారిద్ర్యములు గొట్టి సంపద లీవయ్య శాంభవిసుత
 వీరాధిపీర మాయూరవాహన నవ్యభుద్రింబు లీవయ్య బాహులేయ
 నా మొరాలించునిన్ను నేనన్వినఁడ, నరదనుఖపాపదనశిఖివారివాహ, శూర.
 నీకు దారిద్ర్యనూ నీతల్లి రాజరాజేశ్వరి యై కీర్తి నెనఁగలేద
 నీకేమి త్రొక్కిట నీతండ్రి యసమానభర్తృచాపము చేతఁ బట్టలేద
 నీకుఁ బేదటికమా నిరుపమరజతాఽర్చి యెల్లను సొంతమై యెనయలేద
 నీ కేమి లోభమా నిఖిలదేవతలలో నన్న దానయశంబు నందలేద
 భక్తసందోహపరితాపభంజనైక

బిరుదు గలిగియు న స్నేల సరకుగొనవు, శూర.

౪౧

లోకభీకరుఁ డైనకైకేశితనయుని నద్రిక్త్రీం దణఁచిన హరకుమార

*	*	*	*	*
*	*	*	*	*
*	*	*		

సంసిక్తవనసుమతీచక్రముగను

అట్టహాసంబు చేసి బ్రహ్మాండ ముడిర, వెడలఁగా రాదె యిటువంటి వేళయందు
 సూరకున్నఁడ యాకాలభైరవుండు, శూర.

౪౨

చటులసింధురఘటాపటలచల త్తర్జవాతాహతైకజీమూతములుగఁ

గింకిణీయుతధనష్టంకారనినదంబు రోదనీకుహరంబు భేదిలంగఁ

జెంగావిపావడచుంగుకాంతిచ్చటల్ కుటిలారిచిత్తము తృప్తిలిపడఁగఁ

గహకహ మని భూతగణమహారథసంబు విన్నంత శాత్రవు ల్లన్నికొనఁగఁ

బుడమి యొరయంగహరిహరపుత్రుఁడొకఁడు, చాలఁడానీచసంతతిన్సంహరింపఁ

బాలుపోలేక సెలవిమ్ము బాహులేయ, సుకవిజనగేయ శ్రీబాలసుబ్బరాయ.

సమయంబునకు లేనిజముదాడి యడియేల వేళకుఁ బూననిశూల మేల

తఱిచూడకున్న కోదండబాణములేల జన్యంబుసేయని శక్తియేల

వీరంబులేసి మాయూరవాహన మేల శృంగారమునకు పట్నంగి యేల

దండెత్తలేకున్న దళవాయితన మేల గోసంబు లేకున్న మీసమేల
కొట్టి గోడించి మ్లేచ్ఛుల గుట్టగూల్చి
మట్టు సేయకయుండినమహిమయేల, శూర.

౪౯

వేకుల్లకుళ్లాయి లేకున్నదానీకు నీటలైవట్టి కిరీట మేల
ధరన్లుకంబి దారముల్లుగలవా రమాయరత్నహారంబు లేల
డంబుక న్బేయవోటను గట్టెదొరకదా కరమున నునితిభక్త మేల

... ..

౫౦

సంగీతరసకావ్యశృంగారములు పల్లు టవియేడి రసనుకుం జరుపుగాదు
మేలుచాగలు గట్టి మెలంగుతురాల్పై సభంగుల్ల శీర్షభూషణము గాదు

... ..

... ..

నిన్నుం బూజించి విని మెచ్చి సన్నుతించి

భక్తి మ్రొక్కి జన్మసాఫల్య మగును, పన్నగసహాయ*

౫౧

కోటివిద్యలు గల్గి కూటిచింతలె కాని ధీశక్తి నిన్నుం బ్రార్థింపలేరు
పరధనపరదారబంధుహింసయె కాని మఱి తాము చెడిపోవు టరయలేరు
ధనరాసు లాజించి తా భుజింపక పూర్తు రయ్యయో ఘనదాన మియ్యలేరు
తనయావనము రిత్తదాసికిత్తురు గాని కులపాలికలఁ గూడి మెలంగలేరు
పూర్వజన్మబులోనిన్నుంబూజసేయ, లేనిదోషంబుగాకవల్లీహృదీశ, పన్నగ.

సౌందర్య శూవనసతు లెందఱుండిన మదిలోనితాపంబు మాన్పలేరు
గజతురంగశతాంగఘనభటు ల్లలిగినఁ జిత్తవిభ్రమముం బాసింపలేరు
ధ్వజహస్త్యరత్న సౌభాదులు గలిగిన హృదయంబునను మోద మొదననీకు
వెండిబుగా రెంత కొండలై యుండిన సంతరంగభ్రాంతి నణంగనీకు
నిన్ను సద్భక్తిఁ బూజించిసన్నుతింప, లేనిమచుజలకిలనువల్లీహృదీశ, పన్నగ.

సరసప్రదీపసామ్రాజ్యమోదంబు బాలభాషకు నీడు పట్టదగదు
యక్షేశసమ మైనవిక్షేపహర్షంబు బాలభాషకు నీడుపట్టరాదు
సుఖదవీణాలాపశుకశారిచనముల్ బాలభాషకు నీడు పడయరాదు

* ఇచటినుండి శూనసంహార యనక “పన్న సహాయ” యనుచున్నాఁడు చాణూరు పూర్ణి
యెట్లుచేయవలెనో-

మహిమశర్తరసుధామధురసామోదముల్ బాలభాషకు నీడు పోలరాదు
బాలపుస్త్రలచూట లేవేళవి నెడి, జనులభాగ్యంబునీకటాక్షంబుగాదె, పన్నగ.
కరుణించు మనుచు నేకాగ్రచిత్తముతోడ వినుతించుల్లె నీ వెఱుంగలేదొ
కాపుకాపు మటంచు నేవేళ నినున్మ్రొక్కచుండుట లక్ష్యమై చూడలేదొ
పాలించు మనుచు నేవేళ నే మొరవెల్ల దేవసేనాధీశ తెలియలేదొ,
కుక్షింభరంబునై రక్షించు మనుల్లె వీక్షించుటకు నీకు వేళగాదొ
యెంతరాజస మైనను నిట్టివేళ, సుంతచూచిన నేభాగ్యవంతుఁడౌదు, పన్నగ.

కాసుకాసుకు వశికాంచనం బాండ్లించి కొండపై నెక్కి నీకూర్చిమామ
బిచ్చ మెత్తినరూక బేరమాడుటకు నై ధనపతిఁ జేరె నీయనుఁగుఁడండ్రి
రాజ్యాభిలాషచే రజతలయఁ బాసి పుట్టిని లెడఁబాయఁ బోదు తల్లి
త్రోవచూచుచు నుండు నేవేళఁ బరులచే మోదకానన్దచే సోదరుండు
ఇట్టిదేవత లీవేస మెత్తి రనిన, నీమతంబేమొ తెలుపుచుసోమతనయ, పన్నగ.

తల్లిగర్భమునుండి ధరఁ బుట్టినదె కాని శివవిష్ణుపూజ నేఁ జేయలేదు
విష్ణవంశము నుద్భవించి యుండుటె కాని జపతపానుస్థానసరణి యెఱుంగఁ
దనువెత్తి కుక్షిపోషణకుఁ బుట్టుటె కాని దానధర్మైకపద్ధతి యెఱుంగఁ
గాయమందియఁ బశుప్రాయ మైతినిగాని దానుఁజ్ఞెనిను భక్తిఁ దలఁపలేదు
నిజము పశ్చితిఁ బాపి దుర్మీతిపరుని
నన్ను మన్నించు లోకైక సన్నతముగ, పన్నగ. గౌ

కలలోన వైన శంకరసూన నీపాదకమలంబుఁ జూడని కన్నులేల
వికటంబునకు వైన విశ్వేశసుత నిన్ను భజనసేయఁగలేని ప్రజ్ఞయేల
సరసంబునకు వైన షణ్ముఖస్వామి నీపూజసేయనికరపుటము లేల
పరిహాసమున వైన బాహులేయా నీకు దాస్యంబు సేయని తను వడేల
పొట్టపోసుక పరిగెంటు చుట్టుఁగిరి, నుండ రజ్జులు నీభక్తిఁ జెండి వేయు, పన్న.

శరణాగతత్రాణ కిరిగిరిసంస్థాన యసురసంహారణ యమితబాణ
బృందారకస్తోత్ర మందాకినీపుత్ర శతకోటిమిత్ర తేజాభగాత్ర
పాలితగీర్వాణ బహ్మీంద్రకంఠాణ ప్రబలక్షిధురీణ భర్తసూన
విమలముక్తాహార వేదాంతసంచార యద్భుతస్రణవమంత్రార్థసార
శరణు సందితి నీపాదసరసిజముల, నన్ను రక్షించు దేవసేనామనోజ్ఞ, ప.

చెలంగు నీశిఖరంబు చెలువుఁ జూచినయంతఁ బాపము ల్గొలంగి సంపదలుగలిగె
బ్రాహ్మణగోపురప్రాసాదములు చూచి దేహతాపముదీక్షి తెలివి గలిగె
నతిశయం బగునీమహామండపాదులు కనినంత మదిలోనికటవు దీక్షె
నీసన్నిధానంబు నేఁజూచినంతనే చిరతరైశ్వర్యంబు చేరఁగలిగె
దేవసేనాధిపతి నీమ దివ్యపాద, పద్మములు చూచి జన్మసాఫల్య మయ్యె, ప.

బ్రహ్మ తా నెఱుంగఁడా బందిఖానకుఁ జిక్కి నీకటాక్షముచేత జోకదనరె
హంసాబ్జముఖులు నీయాష్టచేతనుగదా సురగిరి నిత్యంబుఁ జుట్టఁగలరు
ఇంద్రాగ్నిముఖులు నిన్నెంతయుఁ బూజించి హరిదంతరములకు నధిపులైరి
వసుధాదిభూతముల్ వసుధుక్రవిష్ణువుల్ నీరూపమే గాని వేఱులేదు
నీవె సామ్రాష్ట్రరాఘండు నీవెసర్వ, సాక్షి సర్వజ్ఞుడవు వేదసారమయుఁడు, ప.

ఓమయూరమ నీవు స్వామితో నామాట చేకొను మనరాదె కేకవేసి
కుళ్లుటంబా నీవె కూసి పలుకఁగదె స్వామితో నారీతి చనవుమెఱసి
వీరబాహువ నీవు పేరోజునైనను నిప్పింపు మనరాదె హితముతోడఁ
దల్లియోవల్లి నాదారిద్ర్యములు దీర్చు మనుమర్తు నాథుతో నెనరుగలిగి
యనుచు నేవేడినది నీకు మనవిసేయ, లేదొసమయంబుచూచినల్లిమనోక్ష-

బ్రహ్మవిద్యయు నేర్చి భాగీరథిని గుంకి కన్యకాదానంబు గరిమఁజేసి
నిత్య నైమిత్తికనియమము ల్తప్పక శివవిష్ణుపూజలు చెలఁగఁజేసి
పంచయజ్ఞాదులుఁ బ్రత్యహంబును జేసి ధర్మశాస్త్రానులతగవు దెలిసి
పితృదేవతాత్రిప్రీతి నన్నం బిచ్చి ఘనగుణశమదమఖ్యాతుఁ డగుచు
భువిని న్తంచువాఁడె సద్భాషురుండు

భయముఁ జెందఁడు నీదయాపాశ్రుఁ డగుచు, బన్నగ.

౬౪

తల్లిదండ్రులబ్రోచు తనయుండె తనయుండు భక్తిగల్గినవాఁడె భాగవతుండు
గుణశీలవతి యదె కులమున కిల్లాలు సత్యంబు గలనాఁడె సజ్జనుండు
కామాదులడఁచినఘనుఁడిలజయశాలియన్నమిచ్చినవాఁడెయనుఁగుఁదండ్రి
వణ్ణాశ్రమముఁ బ్రోచువాఁడెధాత్రి శుండుహింససేయనివాఁడె యాశ్వరుండు
బక్షియుక్తుల నీపాదపద్మములను, భజనచేసెడివాఁడె సంపాద్యపరుండు, ప.

కనులకు శుభమిచ్చి కరుణింపు సద్భక్తపాలనపరతంత్ర బాహులేయ
నేత్రోత్సవం బిచ్చి నిత్యంబు రక్షించు పంచభూతాత్మక బాహులేయ
యీక్షణావందంబు నీక్షణంబున నిన్ను బ్రహ్మదివందిత బాహులేయ

నయనంబులకు దర్శనం బిచ్చి రక్షించు ప్రణవస్వరూపక శాహులేయ
 సకలలోకేశ నీపాదసరసిజముల, నన్నియున్నాడ దేవసేనామనోహ, ప.
 చతురంగములఁ గూర్చి శాస్త్రవావళిఁ గొట్టి బుద్ధిమంత్రిలఁజేర్చి భూమిగూర్చి
 యూజింటనొకపాలు హలికులచేఁ దీసి ధర్మంబుచే యశోధనము నిలిపి
 చంద్రనివలె సర్వజనరంజనత గాంచి దేవాలయంబులఁ దెలిసి నడిపి
 యుద్వీసురుల కెల్లసర్వమాన్యము లిచ్చి దాతయై కవులచే ఖ్యాతిఁబడసి
 నీమ పదభక్తి మదిలోన నిలిపి సౌఖ్య
 మందురాజన్యఁ డభివృద్ధి నొందు ధరను, బన్నగ.

౬౭

రాజను మంత్రియు రాజ్యంబును నీవె చంద్రసూర్యులు దిశల్ జలధి నీవె
 పర్యతంబులు నదు లుద్భావతి విరించి పరమేశ్వరుఁడును దిక్పతులు నీవె
 పంచభూతంబులు పంచాక్షరియుఁ బ్రజల్ నిమిషాదియుగకల్పకములు నీవె
 జీవరాసులు శేషజీమూతసస్యము త్వేదశాస్త్రపురాణవిఠతి నీవె
 నీవె పరమాత్మఁ డవ్యయనిత్యయశుఁడు

నిన్ను వర్ణింపఁ దరమె ఘణీంధ్ర కైస, శూర.

౬౮

పరభామినుల మాతృభావంబుగా నెంచి కొండెగాండ్రను బట్టి కుట్టగూర్చి.
 బొత్తనంబులనిండ రొత్తంబు లొడఁగూర్చినానాటివర్తమానములుదెలిసి
 గడిసీమవర్గభాగములఁ జుట్టము నిల్పి రస్తు ముస్తీదుల సింహుపటిచి
 విప్రవిత్తము కాలవిషముగా మది నెంచి దుష్టచిత్తల సీమఁ దొలఁగఁ గ్రోసి
 లోభగుణముల వర్జించి ప్రాభవమున, నిన్నుమఱవనివాఁడరాజన్యఁడెలను-
 అష్టాంగయోగంబు లవనిలో మే లంధ్ర తుదినభ్యసించుట దుష్టటంబు
 సాంఖ్యయోగము సర్వశాస్త్రసత్తతమంధ్ర సర్వసాధారణసరణి గాదు
 సప్తాంగయోగంబు చంచలప్రాయంబు ధరణిలో బహుపాపదంతురంబు
 అద్వంద్వఫలభోగ మతిశయంబు నిజంబు నిర్విఘ్న మనరాదు నియతిదెలిసి
 ప్రజకు సులభంబు నీపాదభక్తిరసము

కలిగినంజాలు నితరమార్గంబు లేలఁ, బన్నగస.

౭౦

రుద్రాక్షసరు లెన్ని రూఢి దాల్చిన నేమి గంగెద్దమోయదే గవ్వలన్ని
 సరిశార కెంజాయజడలు పెంచిన నేమి నుద్విమక్ష్టికి నూడ లుండలేద
 కాషాయపసనముల్ కప్పుకొంటే నేమి బురుఖాలఁ గప్పదే తురకచయము
 తెలివిభూతిని బూసి తిరిగితే నేమాయె నూరిలోజంతువు లుండలేద

నిన్ను మదిలోన సదృశ్తీనిలువలేక, వేషములుదాల్చుటదియెల్ల వెట్టతనము-
 శాస్త్రవపటలంబు సంహరించినమేటి నేత్రపటలముడ్చు నేర్పులేద
 వైద్యనాథేశ్వరవరకుమారుండ వయ్య నేత్ర రోగముదీర్చ మాత్రలేదా
 రోహిణీనాథశిరోమణి వై పీతరోహిణివరుదాక్షిణ్యపువీర్ప(?)
 మహితజగచ్చతుమంజులాక్షుండ వయ్య చతుసౌఖ్యంబీయ శక్తిలేదా
 యేల యెంచెద వారోగ్యవీక్షణంబు, నిచ్చిపాలించులోకంబుమెచ్చునటులు-

శత్రువర్గముఁ గొట్టఁ జతురంగబలమేల యంతరంగబలంబె యణఁపఁజాలు
 జనవశ్యమునకు నొషధము వెనుక నేల వాఙ్మృతుత్వము సర్వవశ్యమగును
 దీప్తాయువును బ్రహ్మదేవు నడుగ నేల పరహింసలేకున్నఁ బ్రబల మగును
 మోక్షంబునకుఁ దపం బూనిచేయఁగ నేల వైరాగ్యమేచాలు వసుధలోన
 నింతటికిఁ గారణము భూమి నీశతనయ

నిన్నుఁ బూజించినం గల్గు నిఖిలసుఖము, పన్నగస.

23

హరిహరాదులపూజ లనువుగాఁ జేయక యారగించెడువాఁడె యూరఁబండి
 నిత్యసదృశ్తీ నాదిత్య నమస్త్రుతు ల్హరిచేయనివాఁడె గుడ్లగూబ
 దేవోత్సవంబును దీర్ఘయాత్రాదులుఁ గాంక్షసేయనివాఁడె గర్వభంబు
 అతిభక్తిఁ గలకొద్ది యతిభి కన్నంబీక మెరిసియుండెడువాఁడె ధరఁబిశాచి
 నీదుపదములు మదిలోన నిలువలేక

వసుధ వర్తించువాఁడె జీనన్యతుండు, పన్నగ.

24

దేశాంతరములు ప్రవేశించి నుందరిమణులఁ దేలేద నీమనసుపొంది
 పన్నగంబులఁ బట్టి బహువర్తకులచేత ధనము లార్జింపవా దానములకు
 దళవాయివై తండ్రి దారిద్ర్యచుడఁచి బంగరుకొండ విలుచేసి మెరయలేద
 దేవుడంచును బలుదిక్కులు వెలిగించి నిత్యోత్సవంబుచే నెగడలేద
 సాంతకార్యంబునందుఁ గొఱంతలేక, చూచురీతిని భక్తులఁ జూడరాద, ప.

కోటిజన్మములైనఁ గొనకు నీకృపచేత మానవాభ్యుదయంబు నూనవలయు
 నందులోఁబురుషుండొ టధిక మం దవనీసురాన్వయంబునఁబుట్టుటద్భుతంబు
 అటుమీఁద వేదవేదాంతతత్త్వజ్ఞాన సంపన్నుఁ డగుచు విశ్వంబు నీవె
 యని కాంచి నీసత్పదాంభోజయుగళనివాస మార్జించెడి వాఁడె యోగి
 యితరమగునట్టిజన్మంబు లేల యిలకు, భారమేకాని మఱివేఱుఫలములేదు.

దేవసేనానీశ దీపితలోకేశ భావుకగుణకోశ భవవినాశ

యద్భుతచారిత్ర యంబికాసత్పుత్ర వల్లీకళత్ర గీర్వాణమిత్ర
విశ్వంభరాధార వేదాంతసంచార క్రౌంచపర్వతదార కలుషదూర
కోటిభాస్రరజేజ గురువిప్రసురపూజ దళితసింహముఖాదిదైత్యరాజ
మహితసురగణ జేగీయమానవిభవ, నీకు నేవేళ మ్రొక్కి వర్జితుఁజెలఁగి-
శక్తిఘంటాఘోష చలితాఖిలాజాండభానుకోపాంతక బాహుదండ

ధృతఖడ్గశూలాదిదీప్తోరుకోదండ మహితౌర్వకీలాసమానకాండ
అతిదేహకాంతిధి క్షృతచండమార్తాండ శూరపద్మాదిసంహారకుండ
వీరకాన్తరసాదివిస్ఫురితోద్దండ ఘనరత్నకుండలకలితగండ
ఖండపరశుతనూజ లేఖాద్యఖండ, మానసోల్లాస నిన్ను నెమ్మదిని గొలుతు,
కాలంబు దెలిసి బల్తాదంబిసికోటి యిలలోన జీవనం బీయలేద

సమయంబు దప్పక శాఖలతాదులు బహుఫలంబుల నిచ్చి ప్రబలలేద
జలజాతశుక్తికాజాలంబు తఱియైన ముక్తాఫలము లిచ్చి మొనయలేద
హంసేందుకాంతశిలాదు లైనను రూప ప్రతిఫలనం బిచ్చి ప్రాణిగనవ
యిల నచేతన మీరీతి నీయఁగాను, లోకనాయక నీకింత లోభమేల, ప.
పునుఁగు జవ్వా జెంత పూసికొన్నం గాని పరిమళింపదు దిగ్విభాగములకుఁ
గొండ గోపురము లుద్దండతఁ గలిగినఁ గనిపింప దాశ్చర్యకరముగాను
భేరిమృదంగ భాంకారరవము లెంతడంబమైనను మహత్త్వంబుగాదు
ప్రక్షలఁ జక్షుసిభార్యలు చెలఁగిన ధరణిలోపలఁ బ్రసిద్ధంబుగాదు
చల్లఁగాఁ జూచి భక్తుల జాలిదీర్చి,వరము లిచ్చిన నీవైభవంబు లమరు,ప-

విమలభీషణ మైన వేషంబుమాత్రమే తగిలించినాపు విస్తారముగను
దివిజసన్నత నామధేయంబుమాత్రమే ధరియించినాపు పెద్దటికముగను
రీవిగాఁ గొండపైఁ దావలం బొక్తటి చూచుకొంటివి భవిష్యత్తరముకు
మరులు పుట్టించి సమ్మతయైన మగువల పొందుగన్నాపు సంభాగమునకు
నింతియే కాని నిను భజించుజనుల

మనికి యిచ్చితి నని వ్రేలు మణఁచి చూపు, పన్ను. ౪౧
ప్రాణి యించుక లేక పందికై పోట్లాడి నరువింటిదెబ్బఁ దిన్నాఁడు తండ్రి
ఘనతఁజూడక పేడి కడనుండుగుఱ్ఱాల మేఘచుఁ దిరిగెను మేనమామ
పొట్టసాఁగఁగ లేక నెట్టనఁ దనపల్లు తొలి విర్బుకొన్నాఁడు తోడఁబుట్టు

లోకవిఖ్యాతయై చేకొన్నయది మహామాతంగి యనుపేరు చేతఁ దల్లి
యనుచు లాంఛనసేయక ఘనసుఖంబు

పొందుదేవర మమ్మేమి ప్రోతు విపులు, పన్నగ.

౮౨

నారదమునిగాన సారలోలాహీన భూషణామితదాన భూనిదాన
పాలితసురసేన భక్తాభిసంతాన శరకాననస్థాన శంభుసూన
వేదశాస్త్రాధీన విదళితాసురసేన ప్రణవాభిధాన శుభాపదాన
పరమతత్త్వజ్ఞాన పంచాక్షరీధ్యాన భావనాతీతవిభాజమాన
దీనమునిమానసాంబుజదీప్యమాన, భానురూపకదివిజవితానవంద్య, పన్నగ.

చిస్త్వయాకార యాశ్రితభక్తమందార గురురూపజితశతకోటిమార
మునిచిత్తసంచార యనుపమితోదార మహానీయనిలయ కుమారధార
క్రౌంచగోత్రవిదార కాద్ర వేయకహార ధరణీసురాధార ధర్మసార
సర్వలోకవిహార చంద్రమఖికుమార యమితశృంగార విశ్వావతార
భూరికరుణామహోదార వైరివీర

శూరసంహార ననుబ్రోవు శుభవిచార, పన్నగ.

౮౩

శతకోటిదివసేశసామ్యగాత్రప్రకాశ పాలితాశాధీశ భవవినాశ
దివ్యసంగణకోశ దేవసేనాధీశ విజయశైలనివేశ విమలనాశ
మఘవద్భుతేశ సర్వఖజితతారేశ నుతరాజచోళేశ నతసురేశ
శరణాగతాహీశ కరుణారసావేశయానందరసభరితాశ్రయాశ
వరద లోకేశముఖవంద్యచరణపద్మ
పద్మజోద్భవసంస్తుత్య బాహులేయ, పన్నగ.

౮౪

కుజచంద్రసదోభిగిగురుబుధధ్వజసూర్యకవిశవైశ్చరులను ఘనతనెంచి
ధిషణసామ్యధ్వజాదిత్యశుక్రాచార్యశనికుజేందురగుల సమత నిలిపి
రవికవిశనిభామకువలయాస్తోరగగురుబుధధ్వజులను గూర్చి మ్రొక్కి
రాహుమంగళచంద్రరథకేతుగురుసామ్యశనిభానుశుక్రల మొనయవ్రాసి
ధరకేతుగురుసామ్యవరమందరవిశుక్రసర్వభూజాబ్జుల సరణిఁ దెలిసి
శనిహంసకావ్యాహిఘనకుజేందుధ్వజసురమంత్రిబుధులను జూచి వేఁడి
చంద్రాహికుజసామ్యసాంద్రధ్వజాచార్యకావ్యమందాదిత్యకాంక్షఁ జూచి
వరబుధధ్వజమంత్రిసురవైరిగురుమందసూర్యాబ్జరాహుభానురులఁ బిలిచి
భార్గవరవినూనుభానుచంద్రాహీంద్ర కుజబుధధ్వజగురు భ్రాంతఁగఁ బలికి

రాజవీధులఁ దడలేక ప్రాధి మెఱసి, మూలమూలలఁదడయక ముదముఁజెంది
వరుస లిఖించువాఁడె సర్వజ్ఞఁ డరయఁ, బన్నగసహాయ- ౮౬

నైద్యనాభేశ్వరవరకుమారుం డనుప్రఖ్యాతి యెంతయుఁ బడసినాపు
ప్రబలభాగీరథీప్రభవుం డనెడుపేరు లోకంబులోపలఁ జోకఁదనరె
మఘవద్బలాధ్యక్షమహిమ చతుర్దశభువనంబులం దెల్లఁ బొగడు గనియె
మహిమఁ జతుర్వేదరుయుఁడనై ధాతను ధిక్ష్మించిన దేవదేవుఁ డనఁగ
నుండువాఁడవు భక్తుల నొగిని బ్రోవ

మాత్ర తీర్థంబు మఱి మంత్రమత్తలేదె, పన్నగ. ౮౭

కన్నతండ్రికిఁ జేతఁ గప్పెరయిచ్చి బల్జోగియై తిరుగంగఁ జూచినాపు
బుచ్చతల్లిని నింటనుండనీయక యేటిత్రోవ సముద్రంబుఁ బోవఁజేసి
యింకొకతల్లిని నిలలోన దయ్యాలఁ ద్రోలి బ్రదుకుమంచుఁ ద్రోసినాపు
తోడఁబుట్టినవానిఁ ద్రోవలో నిలిపితి వింతెగాని ప్రతిష్ఠ యింతలేదు
యేటిప్రాభవ మోయయ్య యేమియోగ

మేమి దొరతన మింతైన నెగ్గులేద, పన్నగ. ౮౮

హంసస్వరూపమై యాచక్రవాళాంతరం బెల్ల స్వప్రకాశంబు చేసి
యజ్ఞుఁడై యమరుల కమృతంబు నొషధిజాలంబు పాలించి సమతమెఱసి
త్తనగ్రహములై ధరజనసుకృతదు స్తుతమానములను సంగతిగ నడపి
రాశిచక్రంబనై వాసికెక్కి త్రిలోక మంతయు లోఁగొని మహిమఁ దనరి
యుండు జగదీశ్వరా నీవు నొక్కభక్తు

నొనరఁబాలించు టది యెంతఘనము నీకు, పన్నగ. ౮౯

జిహ్మఁ డిచ్చిన బహుశ్రీధనంబుల నెల్ల నవనిలో నేమూలనణచినావొ
భోగీంద్రఁ డిచ్చిన నాగరత్నంబులు బొక్తసంబునవెలిఁ బొరయసేవొ
జనసంఘ మిచ్చిన ఘనమైనకానుక లెవ్వరిచే వడ్డి కిచ్చినావొ
దిక్పాలకాదులు తెచ్చిచ్చుకప్పముల్ యేధర్మకృతికినై యిచ్చినావొ
యింతయుండియు భక్తుల కేల యీపు

లోభమైతేని నీదేమిప్రాభవంబు, పన్నగ. ౯౦

భూతనాథుఁ డగుచుఁ బొరుగింటిలోపల నవనిధు ల్పొడిచినాఁడుతండ్రి
సామ్రాజ్య మేలుచు సంపాద్యధనములు తామరకొలనిలో దాఁచె దల్లి
కణవాయికోటలు గట్టి నిక్షేపంబు నణచుకొన్నాఁడు, నీయనుజవరుఁడు-

దండెత్తి శూరసంస్థానము ల్బహు కొళ్ళపెట్టి సంపదహెచ్చు పడసినావు
ఇంతగల్గియు భక్తుల కిచ్చుటకును
సంకటంబేమి దేవతాసార్వభౌమ, పన్నగ. ౯౦

శ్రీమేరుకార్కుకచిత్తహర్షాకర సామగానామోద సత్స్వరూప
భక్తార్తిభంజన బహులోకరంజన కరధృతాద్భుతశూల కనకచేల
నిగమాంతసంచార నిరుపమభుజసార నిస్తులాహవశౌర్య నిహతశూర
దివిజనాయకమిత్ర తేజోహతామిత్ర శ్రీకరామోద వల్లకళత్ర
నిన్నుఁ గొనియాడుటకు ధాత నేరఁ జనిన
మనుజు లేపాటి గంగాకుమారపర్య, పన్నగ. ౯౧

దేవసేనాధీశ దివ్యసద్గుణకోశ పాలితాశాధీశ భవవినాశ
మానిచిత్తనిశాంత మహితదివ్యస్వాంత దేవసేనాకాంత దితిజహంత
క్రాంచలైలవిదార కవిదోషసంహార తురగీకృతమయూర యురగహార
నిజశౌర్యచారిత్ర ద్విజరాజసమవక్త్ర దివ్యమంగళగాత్ర దీనమిత్ర
మిత్రతతేజ సమరజృంభితబిడౌజ
కరుణఁ జూడుము సద్భక్తకలుషహరణ, పన్నగ. ౯౨

వేదంబులు న్నీవె వేదాంగములు నీవె వేద్యుండవు న్నీవె విధియు నీవె
శాస్త్రంబులు న్నీవె సత్త్రితువులు నీవె క్రతుభోక్తయును నీవె కర్తవీవె
విబుధవర్యులు నీవె విప్రజాలము నీవె పర్వతంబులు నీవె ప్రభువు నీవె
సాగరంబులు నీవె భోగీంద్రుడు న్నీవె దిక్పాలకులు నీవె దిశలు నీవె
సకలవిద్యావిలాససంజాతనిత్య, శుద్ధవిజ్ఞానమయపరంజ్యోతివీవె, పన్నగ.

షణ్ముఖస్వామి నీ స్తరణగల్గినయంత బహుపాపసంఘము ల్పాటిపోవు
బ్రహ్మణ్యమూర్తి సుబ్రహ్మణ్య యనినంత భవ్యపుత్రకళత్రభాగ్య మమరు
హరకుమారక నిన్ను దరిసించినంతనె ఘనమైన యలచిరజ్ఞాన మబ్బుఁ
బార్యతీపుత్ర నిన్నుక్కిఁ గొల్చినయంతఁ జరతరైశ్వర్యంబుఁ జెందఁగలుగు
నీకు దాసుండవై యున్న నిస్తులైక

ముక్తిసామ్రాజ్యమమరింగ మోస మేమి, పన్నగ. ౯౩

పంచభూతంబులు బ్రహ్మరులు న్నీవె యాదికూర్తము నీవె హరియు నీవె
రంజిల్లు సామ్రాడ్విరాట్టులు ను న్నీవె పర్వమృదుడు న్నీవె ఫలము నీవె
ప్రణవమంత్రము నీవె ప్రాణికోటియు నీవె శాశ్వతుండవు నీవె చదువు నీవె

పగలు రాత్రియు నీవె యుగములంతము నీవెయాదిపురుషుడీవెహరుడవీవె
భక్తపాలక నిన్నాత్మ బడయలేని
మూఢుజన్మంబు నదియేల మునిశరణ్య, పన్నగ. ౯౬

సర్వసర్వంసహచక్రతాపముదీఱ వర్షంబు చల్లగా వలయుఁ గురియ
హాలికావళి యెల్ల నానందమందఁగా వర్షంబు చల్లగా వలయుఁ గురియఁ
జెఱువుకాల్వలునిండఁబరివాహములు పాఱ వర్షంబుచల్లగావలయుఁగురియ
భద్రవత్తై భూమి పంటపేరు చెలంగ వర్షంబు చల్లగా వలయుఁ గురియ
మెఱుపు లుఱుములతోఁ గూడి మేఘబృంద
మల్లి జడివాన గురిసియు నఖిలదిశల, పన్నగ. ౯౭

వర్షంబు లేకున్న వరుసతో షట్టలపూజ లేరీతిగాఁ బొందఁగలవు
వర్షంబు లేకున్న వసుధలో వసుధామరులచేత వినుతు తెత్తెఱిని గలుగు
వర్షంబు లేకున్న వహి జీవకోట్లను చెలు... ..

... ..

~~~~~

రెండు ప్రతులును కిందిమై యసంపూర్తిగా నుండుటచే నింతమాత్రమే సంగ్రహించి ప్రక
టింపవలసివచ్చినది.

ఒకప్రతిలో “బ్రహ్మత్వటాక మనే గ్రామాన్ని యజమానుడైన రాజమాన్యరాజశ్రీ నా
గాకాస్తులుగారి కవిత్వం” అని కలదు.

శ్రీరస్తు.

మీ నా క్షీ శ త క ము.

—: తూములూరి వేంకటరంగకవి :—

సీ. శ్రీగణాధిప నిన్ను సేపించి యే నిచ్చ ముకుళితహస్తుఁ డై మ్రొల నిల్చి
యనుదినంబును నాత్మయందును బ్రార్థించి కరమొప్పనీయనుగ్రహమువలన
వరకవిత్వంబుగాఁ బరఁగఁ జెప్పెద సీసశతకంబు శ్రీపరాశక్తివైని
*సఫల మాటకు సదా శుభవాక్తుగా సరస్వతివిలాసము నా కొసంగవయ్య
సులభతర మగు కడకంటఁ జూచి నాదు,కోర్పు లీడేర్పు విఘ్నేశ కొడవ లేక
వేంకటేశునిచ్చెల్లలై వెలయుగారి, వరకుమారక గజవక్త్ర శరణు శరణు. ౧

భ్యాతిగా సత్యలోకమునఁ దాతకుఁ బెండ్లిసలుపనేర్చినయట్టి శారదాంబ
తలవాకిటను మెచ్చుఁ దగినగ్రామణ్యంబు సలుపనేర్చినయట్టి శారదాంబ
యఖిలరాజద్వారమందుఁ బెద్దతనంబు సలుపనేర్చినయట్టి శారదాంబ
కవిజనంబులనోటఁ గాఁపురం బేవేళఁ జలుపనేర్చినయట్టి శారదాంబ
నిన్ను నేవేళభజయింతుని క్తముగను, నాదుజిహ్వనువనియింపునయముమీఱ
వేంకటేశునికోడలై వెలయువాణి, శరణు పుస్తకపాణి నీశరణుశరణు. ౨

శ్రీమీనలోచనా శివమనఃప్రియకాంత వీనుల విను నాదువిన్నపంబు
నీమహత్త్వములు నానేర్చినట్లుగ సీసశతకంబుఁ జేసెద శాశ్వతముగ
శబ్దాదిభేదము ల్చాలఁ దప్పిత మున్ననోర్నుచే రక్షించి యొప్పుకొనుము
బాగుగా నన్య లీపద్యము ల్పఠియించి మది మెచ్చుఁ జేయుము మధురవాణి
యజ్ఞుఁడను నాకుఁ బ్రీతితో నభయ మిచ్చి, విశదమైనట్టి సుజ్ఞానవిధముదెల్పు
వేంకటేశునిచ్చెల్లలై వెలయుగారి, కరుణగలయమ్మ మీనమ్మ వరము లిమ్మ. ౩

శివకాంత నీవు నాజిహ్వయందును సరస్వతివిలాసము తోడు సలిపినట్లు
నీకు నర్పితముగా నేను గల్పించిన శృంగారశతకంబు శ్రీకరముగ
వీనులవిందుగా వినికిచేసెద వేడ్త మిగులంగ ముడమంది మెచ్చి యిపుడు
ప్రత్యక్షమై నాదుపాపదారిద్ర్యంబు లెడఁబాపి యెలమితో నెప్పటికిని
చింతితార్థంబు లీడేర్పు చింతదీర్చి, యాదరింపుచుఁ గావబే యాదిశక్తి
వేంకటేశునిచ్చెల్లలై వెలయుగారి, కరుణగలయమ్మ మీనమ్మ వరము లిమ్మ. ౪

పూర్వజన్మాంతరంబునఁ జేయుపుణ్యంబు ఫలియించియుండె నాప్రాప్తి యిపుడు
కాతూహలముగ మంగళమైనకోరికల్ సఫలమకాటకు సారెసారె కిపుడు
అంబికా నీకటాక్షంబుచే నిను సన్నుతులు చేయఁగా నాకు దొరికె నిపుడు
తలిదండ్రీ గురువును దైవంబు నాత్మబాంధవసుహృత్తులు ప్రాపుదాపు నిపుడు
నీలకంఠనిప్రియకాంత నీవె యిపుడు

భూషణముగాను సత్తీర్థిఁ బొందియిపుడు, వేంక.

౫

శివకామసుందరి శివయోగినీ జగత్తారణి చంద్రశేఖరునిరాణి
శక్తిస్వరూపిణి సంభవస్థితిలయకారణి చంద్రశేఖరునిరాణి
తైలాసవాసిని కాయాయనీ భవ్యకారణి చంద్రశేఖరునిరాణి
కొమారి పరశుభాకారిణి దనుజధిక్షారిణి చంద్రశేఖరునిరాణి
శరణు వేడితిఁ జంద్రశేఖరునిరాణి
యంబ యారీతి నినుఁగొనియాడనేర్చు, వేంక.

౬

ఎల్లలోకములందు నెక్కువై మెలఁగెడు సారంగధరురాణి శరణుశరణు
మాతంగి ననుఁ బ్రోవు మదిని వంచనలేక శాంభవి గీర్వాణి శరణుశరణు
జనని నీకడకంటఁ జల్లఁగా ననుఁ జూడు శాంకరీ శర్వాణి శరణుశరణు
పరమేశ్వరీ నీదుభక్తిమంతుఁడ నైతి శ్యామ పుస్తకపాణి శరణుశరణు
దీనజనతాపహారిణి దేవి శరణు, టనుచు వందనమొనరింతుననుదినంబు, వేంక.

పరదేవి పరమేశుపట్టంపురాణి శ్రీపార్వతీ నీపాదభక్తి సేతు
గట్టరాయనిపట్టి గణనాథుగనతల్లి పార్వతీ నీపాదభక్తి సేతు
మఱపు లేకను సదా మదిలోను గొనియాడి పార్వతీ నీపాదభక్తి సేతుఁ
బ్రతిదినంబును నిన్నుఁ బ్రార్థింతు నుతిచేసి పార్వతీ నీపాదభక్తి సేతు
నెల్లకాలము భజియింతు నివ్విధముగ
శేవిధంబున దయవచ్చు నిపుడు నీకు, వేంక.

౭

పార్వతి రుద్రాణి పరమపావని నిన్ను నానందముగఁ గొల్తు ననుదినంబు
చొక్కినాథునికొమ్మ శూలిని సతి నిన్ను నాత్మయందునఁ గొల్తు ననుదినంబు
మంగళావతి నీదు మహిమల నెన్నుచు హస్తములను గొల్తు ననుదినంబు
సుగుణాకరీ దేవి సురసేవితాంప్రి నిన్నాత్మలోపలఁ గొల్తు ననుదినంబు
ఇన్నివిధములఁ గొల్తు నిన్నెప్పుటికిని
సమయ మిది కావవేనన్ను శ్యామలాంబ, వేంక.

రాజరాజేశ్వరీ రాట్పరమేశ్వరి తల్లి నీనామంబుఁ దలఁచి మ్రొక్కి

యఃకలాండకోటి బ్రహ్మాండనాయక వైన తల్లి నీనామంబుఁ దలఁచి మ్రొక్కి

కైలాసగిరియందు ఘనతతోఁ గొలుపున్న తల్లి నీనామంబుఁ దలఁచి మ్రొక్కి

చంద్రశేఖరురాణి చంద్రికాధరహాస తల్లి నీనామంబుఁ దలఁచి మ్రొక్కి

నిశ్చయముగాను ముష్టాఱు నిన్నునన్

దినదినంబును నేను ప్రార్థించినాఁడ, వేంక.

౧౦

బటువుగానున్న డెబ్బదిరెండుకొత్త శస్త్రాలకోటలోను శ్రీమెలంగి యుండ

బ్రహ్మలయాలు లుప్తరిగమందిరములంగఘలుక్ష. శ్రియ నెశ్వ* గ్రహములుండ

నన్నస, శ్రమకంబు లుదందు దేవళంబులు పుష్పవనసరోజలము లుండ

వేళంబులును మాళివీధి యాపణి పూలవీధి చైత్రమునాడి వీధులుండ

మహిమ నున్న స్వమునఁ బాండ్యమండలమున

రాజధాని మధురాపురంబులోను, వేంక.

౧౧

ఘనతరం వైష్ణవ కనకధ్వజ స్తంభములు దివ్యరత్న కాంతుల మెలంగ

గగనసముఖి శాంతనోస్తుంగగోపురచి శ్రమాండపంబులు మెలంగఁ

జెలువందముగ హేమశిఖరంబు లరకట్టడలుఁ జుక్కరాకారములు మెలంగ

స్వస్థుని సత్సాగరంబును దూగ కృతమాలనది వేగవతి మెలంగ

భూతలమునందుఁ బ్రఖ్యాతిఁ బొంది యిట్లు

రమ్యమగుచున్న మధురాపురంబులోను, వేంక.

౧౨

వట్టిణంబు లవెన్ని న, బలమై యున్న నీమధురాపురముజోడు మహిని లేవు

శివదేవళము లెన్ని క్షితినున్న నీద్వాదశాంతస్థలమునకు సమములేవు

గుడివిమానము లెన్ని కొమరొప్పుచున్న నీహాలాస్యశిఖరంబుఁ బోలలేవు

ఖ్యాతి స్వయాభులింగము లెన్నియున్న నీ సుందరేశునిపాటి యెదులేవు

అనుచుఁ గొనియాడుకొనుచు నీయవనిలోని

జనులు సేవింపఁగాఁ బరాశక్తి వగుచు, వేంక.

౧౩

ఆదికాలంబునాఁ డమరేంద్రనాథుని విశ్వకర్షునిచేత విహిత మయ్యె

హాలాస్యపురమధ్యమందు హేమూర్జితటమునం దతివినోదంబుగాను

అప్టదిక్కుల నిల్చి మైరావతంబులు భరియింపఁగా మనోహరమునైన

*గ్రహమునకు గ్రహమనివాడెను. ౧౫ వ పద్యములోఁగూడఁగలదు.

నింద్రవిహానమం దెలమి నుండుక చతుఃషష్టిలీలలు ప్రకాశంబుసేయ

ద్వాదశాంతేశ్వరులతోడ మోదమొప్పు

భువనములతోడ వర్చనఁ బొందుకొనుచు, వేంక.

౧౪

ఇలలోను గైలాసమే యిది యనవచ్చుఁ గరమొప్పు హాలాస్యపురము మహిమ

గాత్రోన్నతములై నగజములై న్నిదిమోయుఁ గాధరునిగర్భగ్రహముమహిమ

భయముచే జను మహాపాతకం బభిషేకసలిలసంక్రాంతాఘలముమహిమ

తైవల్యమును బొందఁగలుగుకల్యాణసుందరమూర్తిపాదార్చనంబుమహిమ

యిష్టకామ్యంబు లన్నియు నిహమునందు

సిద్ధమా శ్యామలూ నీదుసేవముహిమ, వేంక.

౧౫

సిరికీకాక్షంబుతోఁ జరియించి జయమంగళము సదా ముఖవిలాసము నొసంగు

బహుమానభోగంబుబహుయోగజ్ఞేమవశ్యము ధైర్యదివ్యతేజమునొసంగు

గలుషముల్లర్చరోగముక్షుద్రభయదుఃఖచిత్రభ్రమలుమాన్విశ్రేయమొసంగు

వజ్రానతిమిరమోహాబ్ధిసంసారబంధము వీడ్చి ముక్తిసాధన మొసంగు

నీదు వీభూతి పరిమళసీతిదంబు

పొగడవలె శేషుఁడే నరు ల్పొగడఁదరమె, వేంక.

౧౬

మహిమతో మెలఁగు నీమధుకాపురీద్విజుల్ సకలవేదపురాణశాస్త్రములను

జనివి సంపన్నులై సంతానములు గల్గి సత్కేమధర్మముల్ సలుపుకొనుచు

శుభము లందుచును శ్రీసుందరేశ్వరినీదుకమనీయమగుకీకాక్షంబుమహిమ

సకలాగమాచారసర్వజ్ఞు లగుచును సంతృప్తి గలిగి శ్రీమంతు లగుచు

భక్తి మిగులంగ మేల్పిగాఁ బ్రబలియుండి

యర్చకులు పూజసేయంగ హర్ష మొదవ, వేంక.

౧౭

అజ్ఞానులకు నెల్ల సుజ్ఞానములు గల్గ మీనాక్షి నీనామమే జపంబు

ఆరోగ్యపుత్రాయై శ్వర్యములు గల్గ మీనాక్షి నీనామమే జపంబు

సర్వకాలము సరస్వతి విలాసము గల్గ మీనాక్షి నీనామమే జపంబు

ధరను జన్మములేక పరలోకగతి గల్గ మీనాక్షి నీనామమే జపంబు

సకలసామ్రాజ్యములు పొంది జయము గల్గి

మెఱయ మీనాక్షి నీనామమే జపంబు, వేంక.

౧౮

కొండె మాడెడువారు గుణవిహీను లసత్యభాషకుల్ పరజనదూషకులును

దక్షాపహరనిర్దయులు పాపండ్లవంచకులు స్త్రూరులు దురాచారవరులు

విషయ సూచిక.

1. ఆంధ్రసాహిత్యపరిషద్వాన్వికసభ	...	...	౯౩-౯౪
2. ఆహ్వానసంఘాధ్యక్షోపన్యాసము	...	...	౯౮-౧౦౦
అశక్తి వేంకటరామయ్యగారు.			
3. పాల్కురికి సోమనాథుడు ; కులగోత్రప్రశంస.	...	...	౧౦౨-౧౦౮
బండారు తమ్మయ్యగారు.			
4. కాళిందీకన్యాపరిణయము ద్వితీయభాగ పీఠిక	...	...	i-vii
శ్రీపాద పాపయ్యశాస్త్రిగారు.			
5. రసాభరణము	...	...	౨౫-౪౦
అనంతకవి.			
6. మీనాక్షీశతకము	...	...	౧౬౧-౧౭౬
తూములూరి వేంకటరంగకవి.			
7. సంస్కృతసూత్రాంధ్రవ్యాకరణమ్ }	...	...	౧౭-౨౪
8. ఆంధ్రశబ్దానుశాసనము }			
చిన్నయసూరి.			
9. షోడశకుమారచరిత్రము	...	...	౨౫-౩౨
వెన్నెలకంటి అన్నయ్య.			
10. విభవశుక్లసంవత్సరముల కార్యనివేదనము	...	...	1-24

పరిష్కృత్యోజనములు.

తెలుంగుభాషను, వాఙ్మయమును, అభివృద్ధి నొందించుటయు, ఆవిషయమునఁ బరిశ్రమ చేయువారలకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుటయు నీపరిష్కృత్యయొక్క ప్రయోజనములు. ఈపనిని నెఱవేర్చుటకై యవలంబించఁదగు మార్గములలోఁ గొన్ని యాక్రిందఁ బొందుపఱుపఁబడుచున్నవి:—

i తెలుంగుభాషలోని పదములకు పుష్కలమున మొదలగువానిని నిరూపించుచు లక్ష్యసహితముగ నర్థమును వివరించు నర్హకప మగునిఘంటు వొకటి రచించి ప్రచురించుట;

ii తెలుంగుభాషకు సజాతీయేతరభాషలతోఁ గలసాదృశ్యములను సాకల్యముగ నిరూపించుచు నొకవ్యాకరణము రచించి ప్రచురించుట;

iii ఆధునికకావ్యగ్రంథరచనయందుఁ బ్రయోగించుటకుఁబై పారిభాషికపదములను నిర్ణయించి వివరించు నొకశబ్దకోశమును సిద్ధముచేయుట;

iv ఆంధ్రదేశప్రాచీనచరిత్రాంశపరిశీలనకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుటయు, లభ్యములైన వానిలో మిక్కిలి విశ్వసనీయములైన యాధారముల సాహాయ్యమున సవిస్తరముగాఁ దెలుంగు దేశముయొక్కయుఁ బ్రజలయొక్కయుఁ జరిత్రమొకటి రచించి ప్రచురించుట;

v నర్వవిషయములనుగుఱించి చేయఁదగు గ్రంథరచనకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుట;

vi ఆంధ్రభాషలోని మంచిగ్రంథములఁ బండితపరిష్కారము చేయించి నిర్దుష్టముగఁ బ్రచురించుట;

vii తెలుంగుభాషను వాఙ్మయమునకును సంబంధించిన విషయములను జర్పించు నొక పత్రికను ప్రకటించుట;

viii తెలుంగువాఙ్మయమునకు సంబంధించిన విషయములను గుఱించి చర్చించుటకుఁగాను శావంత్రునికసభల నేర్పాటుచేయుట;

ix తెలుంగు సాహిత్యవిషయమునఁ బరిశీలన గావించి పారిలోపికములను, సాహిత్య పట్టములను, యోగ్యతాపత్రకలను నొసంగుట;

x ఒక పుస్తకభాండాగారమును స్థాపించి సాగించుట- ఇందుఁ బ్రధానముగాఁ దెలుంగు గ్రంథము లుండవలయును; వ్రాతప్రతులుగూడ నుండవలయును;

xi తెలుంగుభాషయొక్కయు వాఙ్మయముయొక్కయు నభివృద్ధికి నుపచరించు నన్ని కార్యములను జేయుట.

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

కా కి నా డ .

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

సంపుటము ౧౯.	ప్రమోదూతనామసంవత్సరము. ఆశ్వయుజ కార్తీక మాసములు.	సంచిక ౪.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషద్వార్షికసభ.

ఈసంవత్సరము (1930) సెప్టెంబరు నెల 20-21 తేదీలలో ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషద్వార్షికసభ పెద్దాపురము ఆర్యవైశ్యభవనములో మహావైభవముగా జరిగినది. మహారాజశ్రీ చెన్నాప్రగడ భానుమూర్తిపంతులు బి. ఏ., గారగ్రాసనాధిపత్యము వహించిరి. వారియాధిపత్య మనేకమహాశయుల నాకర్షించినది. వారియనర్గళోపన్యాసధోరణి సభ్యుల సమితానందము నందించినది. ఆసభకు వచ్చిన కొండఱనామము లీక్రింద నీయఁబడుచున్నవి:—

మ॥ రా॥ శ్రీ॥ జయంతి రామయ్యపంతులుగారు బి. ఏ., బి. ఎల్.	
,, పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావుపంతులుగారు పితాపురము.	
,, శతావధాని ఓలేటి వేంకటరామశాస్త్రిగారు	,,
,, శ్రీపాద లక్ష్మీనాథశాస్త్రిగారు	...
,, నడకుమటి వీరరాజుపంతులుగారు	,,
,, అమలాపురపు సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు	,,
,, పొరణాసి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు	,,
,, దర్శి సర్వేశ్వరశాస్త్రిగారు	...
,, దివాన్ బహద్దరు సర్. రఘుపతి వేంకట	}
రత్నము నాయుడుగారు ఎం. ఏ.	

- మ॥ రా॥ శ్రీ॥ కోకా వేంకటసుబ్బారావునాయుడుగారు దివాన్ పితాపురము.
- ,, అల్లమరాజు రంగశాయికవిగారు ,,
- ,, కవిరాజ శ్రీవత్సవాయ నీలాద్రిరాజుగారు-తుని.
- ,, బుట్టా శేషగిరిరావుగారు ఎం. ఏ. విజయనగరము.
- ,, మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు ,,
- ,, మల్లాది వేంకటవిశ్వనాథశర్మగారు ,,
- ,, అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు సంస్కృతకళాశాల-కొవ్వూరు
- ,, రావుసాహెబ్ డాక్టరు. వేమూరి రామకృష్ణా } కాకినాడ.
రావుపంతులుగారు ఎం.ఏ., పి. హెచ్. డి. }
ప్రీతిపాలుగారు.
- ,, గొడవర్తి జగన్నాథస్వామిగారు ఎం. ఏ., హెడ్ మాస్టరు ,,
- ,, దివాన్ బహద్దరు దురిసేటి శేషగిరిరావుపంతులుగారు,
బి. ఏ., బి. ఎల్. ,,
- ,, తాడిమేటి నారాయణమూర్తిగారు, ఎం. ఏ. ,,
- ,, విద్వాన్. చతుర్వేదుల సత్యనారాయణశాస్త్రిగారు ,,
- ,, ఉభయభాషా ప్రవీణ దువ్వూరి సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు
- ,, మాంధాత వేంకటరావుగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్. ,,
- ,, సవితాల సుబ్రహ్మణ్యముగారు, ఎం. ఏ., ఎం. ఎల్. ,,
- ,, కిళాంబి రాఘవాచార్యులుగారు, ఎం. ఏ., బి. ఎల్. ,,
- ,, దర్భా వేంకటశివరామరాసుగారు బి. ఏ., బి. ఎల్. ,,
- ,, గోవిందరాజుల హరిశ్చంద్రరావుగారు ... ,,
- ,, వెన్నేటి రామచంద్రరావుగారు బి.ఏ., బి. ఎల్. రాజమహేం
ద్రవరము.
- ,, రుద్రరాజు నరసింహారాజుగారు, పోడూరు.
- ,, ఇవటూరి సుందయ్యగారు, అమలాపురము.
- ,, ముదిగొండ నాగలింగశాస్త్రిగారు, తెనాలి.
- ,, విద్వాన్ గరిమెళ్ళ సోమన్నగారు, ఎం. ఏ., డి. ఇ. ఆ. పూ
లు, పెదాపురము.

మ॥ రా॥ శ్రీ॥	సెలపాక సూర్యప్రకాశముగారు	పెద్దాపురము.
,,	చెళ్లపిళ్ల సీతయ్యగారు ...	,,
,,	సెలపాక సత్యనారాయణగారు	స్నేహితు. ,,
,,	చేపలి లక్ష్మీనారాయణగారు బి. ఎ.	,, ,,
,,	చావలి లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రిగారు బి. ఎ.,	,, ,,
,,	బి. నారాయణమూర్తిగారు	,, ,,
,,	ముడుంబి శ్రీనివాసాచార్యులుగారు, బి. ఏ.	,, ,,
,,	చిలకమట్టి నరసింహాచార్యులుగారు, బి. ఏ.	,, ,,
,,	కుంటముక్కల సుబ్బారావుగారు, బి. ఏ.	,, ,,
,,	తోపల్లి కృష్ణబ్రహ్మశాస్త్రిగారు, బి. ఏ.	,, ,,
,,	ధూళిపాళ వేంకటరమణయ్యగారు,	,, ,,
,,	బొబ్బిళ్లపాటి సూర్యప్రకాశరావుగారు, బి. ఏ.	,,
	నబుమేజిప్రీటు	,,
,,	యం. శ్యాముల్ గారు, బి. ఏ., ఎల్. టి., హెడ్ మాస్టరు,	
	హైస్కూలు, పెద్దాపురము	
,,	కంభముపాటి చలపతిరావుగారు, ఉపాధ్యాయులు	,,
,,	కంభముపాటి సుబ్బారావుగారు	,, ,,
,,	తాళ్లూరి బుల్లిసత్యంగారు ...	,,
,,	దుగ్గా వేంకటరమణగారు ...	,,
,,	తాళ్లూరి వేంకటరమణగారు ...	,,
,,	దొడ్డి బాపన్నగారు ...	,,
,,	బత్తుల భగవన్నారాయణగారు ...	,,
,,	ఓలేటి భద్రయ్యగారు, గోరస.	
,,	సుసర్ల శేషయ్యశాస్త్రిగారు, జగ్గమపేట.	
,,	ఇంద్రకంటి సూర్యనారాయణగారు, ఉపాధ్యాయులు,	
	వీరవరము.	
,,	అయ్యలసోమయాజుల చైనులుగారు	,, కిర్లంపూడి.

ఇంక ననేకులు విచ్చేరిరి.

ది 20 వ తేది శనివారము ఉదయము 8 గంటలకు బ్రహ్మశ్రీ వేద మూర్తులు కాలనాథభట్ల కృష్ణావధానులుగారు, పొడురుపర్తి సూరావధానులుగారు, వడ్లమాని లక్ష్మీనారాయణావధానులుగారును, స్వస్థివాచనమును, కాశీభట్ల అప్పయ్యశాస్త్రిగారు దైవప్రార్థనమును గావించినపిమ్మట, నాహ్వన సంఘాధ్యక్షులస్వాగతోపన్యాసము గావించఁబడినది. తర్వాత సభాధ్యక్షులు మహోపన్యాసము నొసంగిరి. అటుపిమ్మట శ్రీమాన్ శ్రీవిక్రమదేవ వర్మబహద్దరుగారును, ధారకోట రాజుగారును, డాక్టరు. ఎస్. కృష్ణస్వామి అయ్యంగారు ఎం. ఏ., దోమా వేంకటస్వామిగుప్తగారును, మొదలైనవార సభకు రాజాలమైతి మనియు సభనిర్విఘ్నముగ జరుగవలయు ననియు వ్రాసిన యుత్తరముల నాహ్వనసంఘాధ్యక్షులు సభవారికిం జదివి వినిపించిరి.

విద్వాన్ దువూరి వేంకటరమణశాస్త్రిగారు రాజాలక పంపిన పాఠ పరిశీలన మనువ్యాసము చదువఁబడినది. అప్పటికిఁ బడునొకండు గంట లగుటచే సభచాలించి మధ్యాహ్నము మరల రెండుగంటలకుఁ బ్రారంభించిరి. ఉభయభాషాప్రవీణ వడలి లింగన్న శాస్త్రిగారు ఆంధ్రవ్యాకరణవిమర్శనము; టేకుమళ్ల అచ్యుతరావుగారు ఎం. ఏ., ఎల్. టి., మనుమంచి భట్టారకుండు; యం. వేంకటరమణగారు ఆంధ్రవ్యాకరణములఘోరశి; ముదిగొండ నాగలింగ శాస్త్రిగారు కవికర్తవ్యము; ఉభయభాషాప్రవీణ గాధావర్ణుల రామావధానిగారు కవిత్వైతత్వమును; ఉమర్ ఆలీషాకవిగారు భాషాపరిణామము; అనువ్యాసములం జదివిరి. జనమంచి శేషాద్రిశర్మగారు పంపించిన భాగవత రచన, పోతనమహాకవి భక్తి యనువ్యాసమును, సర్. రఘుపతి వేంకటరత్నమునాయుండు, ఎం. ఏ. గారు తాము వచ్చువఱకు నిలిపియుంచు మనివార్త యంపుటచే సాయంకాలమున వారిసమక్షమున నది చదువఁబడినది.

ది 21 వ తేది ఆదివారమున ఉదయము 9 గంటలకు మరల సభ ప్రారంభింపఁబడినది. మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు, సిజ్నాగాచార్యుని కుందమాల, జయంతి రామయ్యపంతులుగారు, ఉత్తరరామచరిత్ర నాటకములోని రసవిచారము, కుందూరి ఈశ్వరదత్తు బి. ఏ. గారు ఆంధ్రవాఙ్మయ వికాసతత్వము, మల్లాది వేంకటవిశ్వనాథశర్మగారు ఆంధ్రనాటకరంగమునండిసంస్కృతనాటకబహిష్కారము, విద్వాన్ కోపల్లె శివకామేశ్వరరావుగారు, కవికాప్రపంచము ప్రస్తుతాంధ్రము, బంధారు తమ్మయ్యగారు శ్రీజాభిరామ

కర్తృత్వము, పెండ్తాల వేంకట సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు పద్యచూడామణి బుద్ధఘోషాచార్యులు, కవిరాజవత్సనాయ వేంకటనీలాద్రి రాజుగారు, సూక్తి, అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు వ్యాకరణబాహుళ్యము, ఈయూజ్ఞి వేంకట వీరరాఘవాచార్యులుగారు ద్వ్యర్థిత్యర్థిశాస్త్రములు, మున్నంగి లక్ష్మీనరసింహ శర్మగారు, తాము పరిశోధించి ప్రకటింపబోవుచున్న యాంధ్రమహాభారత పాతభేదాదికము సూర్పి, విజయూరి లక్ష్మీనరసింహారావుగారు నాట్యకళ, పుస్తంగి సుబ్బారావుగారు శ్రీకృష్ణనిర్యాణము, అనువ్యాసములం జదివరి.

విద్వాన్ కట్టి సాంబమూర్తిశాస్త్రిగారును, ప్రయోగ వేంకటరామ శాస్త్రిగారును, కాకర్ల కొండలరావుగారును, కేశవరపు వేంకటశాస్త్రిగారును సభకు రాలేదు. వారివ్యాసములనైనను బంపలేదు. మారేమండ రామారావు గారు (బి. ఏ. ఆచార్యు) సనాతన దేవాలయనిర్వహణ మనువ్యాసమును బంపి నారు. సత్యవోలు రాధామాధవరావుగారు వసుచరిత్రముతోని పద్యములను సంగీతముతో మేళవించి రాగతాళయుతముగఁ బాడియు, మర్దళధ్వనిసీస, సప్తస్వరాక్షరముల విష్ణుస్తవనీసములను జదివియును సభాస్థారుల నానందపర వశులంజేసిరి.

అధ్యక్షులు లుపసంహారోపన్యాసము గావించిరి. జయంతి రామయ్యపంతులుగారు పరిషత్పక్షమునను, కేశవరపు కామరాజుగా రాహ్వనపక్షమునను, సభ్యులకు సభ్యులకు నార్యవైశ్యభవనసంఘాధ్యక్షులకును కృతజ్ఞతాభివందనము లర్పించిరి. మహానందముతో సభ ముగిసినది. ఆదివారము మధ్యాహ్నము 1 గంటకు కార్యనిర్వాహకసభ జరిగినది. సభలోఁ జరుపఁబడిన యధ్యక్షోపన్యాసాదులు క్రమక్రమముగాఁ బరిషత్పత్రికలోఁ ప్రకటింపఁబడును.

రాజోవుప్రమోదూతసంవత్సర వార్షికోత్సవము విశాఖపట్టణములో జరుపవలయు నని శ్రీచూక్ శ్రీనికృమదేవ వర్తబహద్దరుగారు న్రాసిన జాబు ననుసరించి యిరువదియవ పరిషద్వార్షికసభ విశాఖపట్టణములో జరుపుటకు నిశ్చయింపబడినది.

అహ్వన సంసూద్యక్రోపన్యాసము.

అశక్తి- వేంకటరామయ్యగారు, పెద్దాపురము.

సోదర ప్రతినిధు లగునోమహాజనులారా ! పండిత ప్రకాండులారా, స్వాగతము.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషద్వాది కోత్సవసభకు మాయాహ్వనము నంగీకరించి, దూరాధ్వగమన వ్యయప్రయాసముల కోర్చి, భాషాసేవైకపరత్వమున విచ్చేసిన మహామహు లందఱకు మాపెద్దాపుర వాస్తవ్యుల పక్షమునఁ గృతజ్ఞతావందనశతంబుల నర్పించుచు సుస్వాగత మొసంగుచున్నాను.

నాకంటె మిన్నలగు భాషాప్రవీణు లెందఱో యుండ మాయాహ్వన సంఘమువారు న న్నొకపెద్దంజేసి యధ్యక్షపదవికి నియోగించుట సాహితీకవి తాసామ్రాజ్యపట్టభస్ముల రగు మీ కందఱకు స్వాగతమొసంగు భాగ్య మొన గూర్చు నిర్వాహకృపావిశేషమే గాని వేఱొండుగాదు.

రథనేమినిస్సవముల గజఘంటానినాదముల దురగధారల వీరనైనవ్యవధ ఘట్టవల మంగళతూర్యారావములఁ బండితకవిగోష్ఠీవినోదంబులఁ బూర్వ మొకప్పుడు విరాజిల్లిన, పదునైదు పరగణాల కధీశ్వరులగుశ్రీవత్సనాయి సంస్థానమువారి రాజధాని, స్థలదుర్గ మగునీపెద్దాపురము నేడు స్వస్థానప్రభుహస్తచ్యుతమై పాడరి నిశ్చతురంగమై కాకఘూక స్మగలారావములతోఁ జెలకేఁగి తరుగుల్లకంటకలతావృతదుర్గాంతరమై నిర్మానుష్యమై స్థలభోగతత్త్వమును వ్యక్తీకరించుచున్నది.

దుర్గభూమి యంతయు తిరి యకరముల విస్తీర్ణము గలిగి హనుమదాకారముగా 13 బురుజులు గలిగి శిరమున హనుమంతబురుజు పాదమున తోకబురుజు ననునామముల నొప్పరి శత్రువుల కభేద్యమై విరాజిల్లెడిది.

సంస్థానాధిపతు లందఱును బహుదేశలిపుల భాషల నేర్చియు స్వభాషయు దాదరము గలిగి తేజస్వి తోదార ప్రతాప సంపన్నత్వములతోడి పాటు గొప్పవిద్వాంసులుఁగవులునై విద్యలయం దాదరము గలిగి విద్వాంసుల కనేకాగ్రహరముల నిచ్చి ప్రజాహితైకాభిలాషతోఁజెలువులు త్రవ్వించి తోఁలులువేయించి దేవాలయమంటపాదులను గట్టించి సత్రములఁ జెట్టించి కవుల బల్లవర నాదరించి చాల సత్కృతుల నంది జగద్విఖ్యాతకీర్తిం గాంచిరి.

ద్రావదీపరిణయము, కిరాతార్జునీయము, ధ్రువచరిత్రము, తుల్యమాహాత్మ్యము ననుకృతులనిర్మించిన తాత యేనుఁగులక్ష్మణకవియు, రామవిలాసమును రచించిన మనుమఁడు ఏనుఁగు లక్ష్మణకవియు, శేషధర్మములు హరిభక్తసుధోదయముల విరచించిన వెణుతురుపల్లి విశ్వనాథకవియు, చిత్రచమత్కారమంజరి కర్త యగు యాణిమళ్ళ వేంకటశాస్త్రిగారును, గువలాయామోద మను నలంకార గ్రంథమును సంస్కృతమున రచించిన శ్రీ చావలి రామశాస్త్రిగారును జగత్పతిసుభాషిత ప్రభావతీత్రద్యము నాటకకర్త లగు శ్రీ హోతా వేంకటకృష్ణకవిగారును, శ్రీరత్నవాయి సంస్థానాధీశ్వరులయాస్థానకవీశ్వరులు. చల్లా కామకవి వక్తలంక వీరకవియు నాయాస్థానములోనివారే. వీరలు, అష్టదిగ్గజములలోనివారని ప్రతీతిగలదుగాని వీరలు రచించిన గ్రంథములు గానరావు.

మకరందమును జెంచెత బలిమిమై గ్రహించినను దేనెపెఱును వదలక జుమ్మని మూఁగుసరఘలవలె నేటి పెద్దాపురము నాశ్రయించు కొనిన మా బోంట్ల కమృతత్వ మొసంగ నె చి యాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తుభ స్థాయిసంఘమువారు దయతో మాయాహ్వానము నంగీకరించి మాపురమున నీవార్షికోత్సవసభను జరుపుట కంగీకరించి మీయందఱి దర్శనభాగ్యము లభింపజేసి పూర్వపుఁ బండితకవి గోష్ఠీవినోదముల చవి యొక్కింత చూపించుచున్నందున మే మొత్తయుఁ గృతకృతులరము.

దేశాన్నత్యసమస్యలలో భాషావిషయకము ప్రాముఖ్యము. రసజ్ఞులు స్వభాష నేమఱియుండరు. “స్వస్థాన వేషభాషాభిమతా సునితో రసప్రలుభధియః” అని సకలభాషావాగనుశాసనుఁ డగు నన్నయభ ట్టాంధ్రశబ్ద చింతామణియందు నుడివియున్నాఁడు. స్వభాష గన్నతల్లి. స్వభాషను విడనాడి పొందు తక్కుంగల వికాసములు మాతృస్థస్థమెఱుంగని బాలుని యంగముల వలె యసహజపుష్పికరములు.

మహాత్ములు దేశభక్తులు భాషాసేవకులు పాశ్చాత్యవిద్యావ్యామోహమును విడనాడి వత్సరదశకమునుండి దేశభాషలకుఁ బ్రాముఖ్య మిచ్చి పాటుపడుచుండుట భావితాలదేశాన్నత్యసూచక మనకతీరదు. జనసామాన్యమునం దుఁగూడ సీభావములు ప్రవర్ధిల్లుచున్నవి.

కొని భాషాకల్పవృక్షమును గూఁకటివేళ్ళతోఁ గూల్చువేరుపురువు బయలుదేఱినది. అదిప్రాచీదిశ నుదయించిన గ్రామ్యవాదపుఁ దోక చుక్క. అట్టి

వేరుపురువు బారినుంచి సంరక్షించి కల్పవృక్షము శాఖోపశాఖలతో విజృంభించి తన్నాశ్రయించువారికి నిలువనీడయుఁ జలువయు నిచ్చుచు నఖండఫల ప్రదమగుటకే సమకట్టి యీసభ పనిచేయుచున్నది.

సర్వవిషయములకు బల భాషకును నియమము సర్వశ్రేయము. నియమరహితమైన బ్రతు కనర్థదాయకము. తన్నియమమే భాషకులక్షణరూపమునఁ బరిణమించును. లక్షణవిరుద్ధ మగుభాష గ్రామ్య మగ్రామ్యామని పెద్దలు చెప్పుదురు. అట్టిగ్రామ్యభాషను నాకల్పాంతస్థాయిగ నుండు సప్తసంతానములలో నొకటి యగు కృతి గ్రంథరాజములలోఁ జొన్నుట కడుంగడు శోచనీయము. ప్రకృతమున భాషాకల్పకమునకు బదనికగూడ బయలుదేలుచున్నది. అది భావకవిత్వమను నొకనూతన పరిణామము. అది కల్పకముయొక్క వికాసమునకే యనికొందఱుదురు.

దీన సందర్భసూన్యప్రణయాంబునిధి తరంగణోలికామాలికలును నిర్మల విసీలసీరదాకాశాంతరస్థహాటకమయజ్యోత్సన్నాంకితోడు గణపరివృత త్రియామి సీవల్లభుండును, హృదయసాత్రాంతరాళసున్నిగ్ధప్రణయస్నేహపూరంబును, భాషాంతరీకరణదావాగ్నిప్రజ్వలిత సీరసపదార్థస్పృష్టపత్రతరుసంతానారణ్యంబును నిరంకుశమదగజకరపదరదాఘాతచ్ఛందోవ్యాకరణాదికదళికారామంబును దఱచు గనుపట్టు.

భావకవిత్వ మనునది మనకవులకుఁ గ్రొత్తది కాదు. భావము లేనిదే కవిత్వమే లేదు. జగన్నాథ పండితరాయలువా రీభావకవిత్వమును బెం పొందించిరి.

“మా గర్వ ముద్వహ బిడాల మహీపతీనా | మంత్రేపురం మణిమయం
నీలయం మమేతి | పట్టాభిషేకసమయే పృథివీపతీనాం | బాహ్యస్థితస్యకలభ
స్యచ మండనశ్రీః॥”

భావకవిత్వ మన నిప్పటివారి యభిప్రాయము ఘృతకోశాతకీన్యాయ మే మో యని సందేహము నొడముచున్నది.

భాష వేఱ్ఱతలలు వేయక సక్రమాభివృద్ధి గొంచుటకుఁ దగుసూచనలఁ జేయుటయే యీసభవారి యాశయము. అట్టి సక్రమాభివృద్ధిభాషకు వలయు ముఖ్యసాధన మగు నిఘంటువును విద్యత్ప్రభువు లగు శ్రీపీఠికాపురము మహారాజావారు పండితవరుల రప్పించి వ్రాయించుచున్నందుల కంతయుఁ గృతజ్ఞ.

తను జూపుచు నట్టి నిఘంటు వసతికాలములో వెలువడి యాంధ్రలోకమునకు మహాోపకార మొనర్చుగాత యని పరమేశ్వరుని బ్రార్థించుచున్నాను.

మ. మహి ముక్ వాగనుశాసనుండు సృజయింతుం గుండలీంద్రుండు ద
న్మహానీయస్థితిమూలమై నిలువ శ్రీనాథుండు ప్రోవక్ మహా
మహులై సోముండు భాస్వరుండు వెలయుపక్ సాంపువాటించు నీ
బహుళాంధ్రోక్తిమయ ప్రపంచమునఁ దద్పాగల్భ్య మూహించెదఁక”.

అని రామరాజభూషణుఁ డాంధ్రభాషాప్రపంచమును గొని యాడెను.

సీ. శబ్దసంస్థార మెచ్చటను జాఱఁగనీక పదమైత్రి యర్థసంపదలఁబాదలఁ
దల పెల్ల నక్షిప్తతను బ్రదీపితముగాఁ బునరుక్తిదోషంబు పొంతఁ బోక
యాకాంక్షితస్ఫూర్తి యాచరించుచును శాఖాచంక్రమక్రియఁ గడవఁజనక
ప్రకృతార్థభావంబు పాదుకో నదుకుచు నుపపత్తి యెందు నత్యుద్జితముగ
నొకటఁ బూర్వోత్తరవిరోధ మొదవకుండఁ
దత్తదవయవవాక్యతాత్పర్యభేద
ములు మహాకావ్యతాత్పర్యమునకు నొనరఁ
బలుక నేర్చుట బహుతపఃఫలము గాదె.

అని పింగళి సూరనార్యుఁడు సహస్రాక్షుని నోట శుచిముఖీవచనరచనా విచక్షణత్వంబుం గూర్చి పలికించి “వాగ్దేవతవో కాకయాక దిద్దివకవివో” యని కవిత్వలక్షణ ముపలక్షింపఁజేసె.

భాషావధూటి కలంకారప్రాయమై వికాస మొనగూర్చు కవనమే యమృతము. అట్టియమృతరసాస్వాదనచే నమరత్వము లభించు మీరమృతాంధసులు. అట్టి మీకుమేమొసంగఁబోవు-

“నాస్తి శాకబహుతా నాస్త్విష్ణుతా నాస్త్వపూపో నాస్త్వోదన సౌప్తవం చకృపయాభోక్త వ్య”

మృదు నాతిభ్య మకాంక్షితమే యైనను మాహృదయగత భావమునె ప్రధానముగ నారసి మన్నింపఁ బ్రార్థించుచున్నాము.

ప్రతినిధుల బసలకు భోజనాదికమునకు బహిరంగసభకు ననువగు నీయార్థవైశ్యసత్రపుభవనముల నొసంగిన యేతద్ధర్మకర్తలకు మనకృతజ్ఞతను దెలుపుచు మనయగ్రాసనాధిపతిగారి యమూల్యోపన్యాసమును వినఁ గుత్సాబోలులై యున్న మీకండటికి నేక్కువ యంతరాయమును గల్పింపక నే నింత టితో విరమించుచు మరలఁ దమయండటి కీక నొకపరి స్వాగత మొసంగుచున్నాను.

(గతమాసశేషము)

డచ్చటి కితని వడుగున కని వచ్చిన మేనమామ బలదేవుఁ డీతని యపారశివభక్తికి మెచ్చి తానుగూడ నీతని మతము నవలంబించి తన కూతు నిచ్చి పెండ్లిచేసినట్లు బసవపురాణమున నున్నది. ఆ పెండ్లిసందర్భమున సోమనాథుఁడు వ్రాసిన యీ క్రింది పంక్తులు చూడుఁడు.

“రండు భక్తులఁ బిలుపుండుమీ రెదురు, వొండు వేగమతోడి తెండు తెండనుచు
నిట వచ్చు నయ్యల కెదురు వచ్చుచును, నటవచ్చునయ్యల కర్థి మ్రొక్కుచును
సింహాసనస్థులఁ జేసి యా కర్త, సంహారమూర్తుల చరణము ల్లడిగి
యవిరళనవ్యపుష్పాంజలు లిచ్చి, ప్ర విమలధూపదీపంబు లొనర్చి
యస్తుహాత్తులకు సాష్టాంగుండై యాక్ష, ణమ్మ విభూతి వీడ్వమ్ము లర్పించి
నిఖిలమా హేశ్వరనికరంబు నిట్లు, సుఖలీలఁ గొలుపున్నచో బసవయ్య”

ఈ సమయమున బసవేశ్వరునిచేఁ బూజింపఁబడిన కర్త సంహారమూర్తులగు నా యయ్యలు, మాహేశ్వరులు, భక్తులు నెవరు? అదివఱకే దేశమున నున్న జంగమయ్యలు, లింగాయతులు కారా? కా దను బుద్ధిమంతులు వారెవరో, వారి మత మెట్టిదో, బసవనికి వారితోఁ బూజైట్లు కుదిరెనో సయ్యుక్తికముగ నిరూపింపవలెను. కావున బసవనికిఁ బూర్వము జంగములు లేరను శాస్త్రీగారి వాదము మిథ్యావాద మని చెప్పక తీరదు. బసవేశ్వరుని పెండ్లి జరిగినది కళ్యాణప్రాంతమందలి కర్ణాటదేశమునఁ గాన నిట్టి వీరశైవులు పూర్వ మాదేశమున నుండి రేమో గాని యాంధ్ర దేశమున మాత్రము లేరను వింతవాదమునకు శాస్త్రీగారు మరల దొరకొనెద రేమో! ఇదికూడఁ గేవల మసంగతమే. సోమనాథుఁడు వెలసిన నిజామురాష్ట్రాంధ్ర దేశము పయిని జెప్పిన కర్ణాటదేశము నంటియే యున్నది, కాని, విశేషదూరమున లేదు. వీరశైవమతస్థాపకు లగు పంచాచార్యులలో మొదటివాఁ డగు రేణుకుఁ డుద్భవించిన కొలనుపాక (కడపిపురి) కూడ నీ దేశమందలిదే. ఆతఁడు స్థాపించిన మతము లిప్పటికి నాంధ్ర దేశమున నున్నవి. తెలుఁగుదేశములోని యుత్తరసర్పారుల నెడి గోదావరి, కృష్ణ మున్నగు జిల్లాలలో నీ మతము తరువాతఁ దరువాత వ్యాపించినట్లు తలంపవచ్చు నేమో గాని నిజామురాష్ట్రాంధ్ర దేశమున మాత్ర మనాదినుండియు వెలసియున్న దనుట కనేకాధారము లున్నవి. తెలుఁగుశబ్దము త్రిలింగ, త్రినగ, త్రికళింగ శబ్దములనుండి వుట్టిన దని పలువురు పలు విధముల నిర్వచించుచున్నారు. శ్రీ బ్రాహ్మదేశగాథ ‘Karnatic Chronology

అను గ్రంథములోఁ ద్రిలింగశబ్దమునుండియే తెలుఁగుపుట్టిన దని వ్రాయుచు, వీరశైవులలోఁ ద్రిలింగ (ఇష్ట, ప్రాణ, భావలింగములు) విచార మెఘునగ నున్నది గనుక వీరశైవుల జన్మస్థల మాంధ్ర, దేశమే యనియు, బసవేశ్వరుఁడు వీరశైవ మతమును స్థాపించె ననుట శుద్ధమార్గమనియు, నతనికి మున్ను చాలఁ బూర్వమునుండియే యీమత మీదేశమున నుండియున్న దనియు లిఖించినట్లు నా మిశ్రులు శ్రీ చిదిరెమతము వీరభద్రశర్మగారు నాకుఁ దెలిపియుండిరి. కావున వీరశైవమతస్థాపనతః కిది కూడ నొక నిదర్శనము.

నా వాదమునకుఁ బ్రమాణముగ నేఁ బేర్చిన మూఁడవవిషయమునకు శాస్త్రీగారి సమాధానముల నిఁక విలోకింపుఁడు.

“ఇఁక బసవపురాణమున బ్రాహ్మణులను ద్రావిడముల లని, వచ్చిమాల లని గర్హించుట చే సోమనాథుఁడు బ్రాహ్మణుఁడుగానేరఁ డనుటయు నసంగతమే యగును. పయితిల్లు సోమనాథునివి గావు. వీరశైవవివాదములందు బసవేశ్వ రాదుల వాఘ్నులను సోమనాథుఁ డనుకరించి చెప్పెను. కాని యవి సోమనా థుఁడు స్వయముగా నోరారఁ దీర్చినవి కావు. గ్రంథమునఁ బ్రసక్తు లగు కథా పురుషుల పనులను బలుకులను ననువదించిన మాత్రమున వానిని గ్రంథకర్త కతకరింపరాదు గదా! బసవపురాణమునఁ బ్రాహ్మణగర్హ యుండఁగా బండితా రాధ్యచరిత్రమున బ్రాహ్మణప్రశంస గలదు. పండితారాధ్యుఁడు బ్రాహ్మణధర్మ ముల నాదరించినవాఁడు గావున నందు సోమనాథున కట్లు వ్రాయవలసెను. బసవేశ్వరుఁడు బ్రాహ్మణధర్మములు గర్హించినవాఁడు గావున బసవపురాణమున నిట్లు వ్రాయవలసెను.”

ఈ సమాధాన మెంత సమంజసముగ నున్నదో నిష్పక్షపాతబుద్ధి గల వారు గ్రహింపక పోరు. బసవేశ్వరాదులు బ్రాహ్మణులను దా మే యే మాట లతో నిందించిరో సోమనాథుఁడు తాను స్వయముగఁ జూచియుండెనా? లేదు. లేనప్పుడు తాను బ్రాహ్మణుఁడే యయి బ్రాహ్మణులందు గౌరవప్రపత్తులు కలవాడే యైనచో నిట్టి నీచవాక్యములనే తన గ్రంథమున నేల చొనుపవ లెను? నిందావాక్యముల నసలే విడిచి గాని లేదా యే సామాన్యపుగర్హతోఁ గాని కథను సాగింప నయితి గాదా? మఱియుఁ దనబ్రాహ్మణుల నంత నీచముగ నిందించిన యీ బసవనియందుఁ దన కంత భక్తిపారవశ్య మేల? ఆతని యిలు పుట్టు బానిసకొడుక ననియు, తొత్తు ననియు, లెంక ననియుఁ బలుతెఱుఁగుటఁ

దన్ను వర్ణించుకొన నేల ? కావున సోమనాథుడు తాను గూడ బసవేశ్వర మతానుసరుడే కావున నీ నిందలు తన యుద్దేశానుగుణముగఁ గూడ నుపయోగించె ననుటయే యుక్తము. పండితారాధ్యచరిత్రమున బ్రాహ్మణప్రశంస యున్నదనియు నిట్టి గర్హ యందు లేదనియు న్రాయుట వట్టి బూకరింపు. మచ్చున కీక్రింది వాక్యములు చిత్తగింపుడు.

“వారు వైదికులో యవైదికులో వి, చారింప లింగ ప్రసాదవిదూరు .

లగువేదభారభరాక్రాంతు లని న, గఁగ నవై బ్రాహ్మణగార్హభం బన నె గడి శ్రుతుల్ మోపరిగాండ్ల మోవంగఁ, బడిన బ్రాహ్మణగార్హంబులకంటెఁ గర్తవండాలుర కంటెనామ్నాయ, నిర్మాణ మెఱుంగఁగ నేరరో యల్లు-

దీక్షా ప్రకరణము పుట 29.

పంటింపకుండ నాబ్రాహ్మణు తెఱిగి .....

క్రుక్కు మొగిల్లు నైకొను భక్తిగలదె, యెక్కడ వివ మని యేచి నిందింపఁ గున్నయే యిది దీని కుక్కునుకా త్రాటి, కుక్కుం భువిఁ జెడు కుక్కుం గాక—

(మహిమ ప్రకరణము పుట 283.)

ఇత్యాదు లనేకములు. ఇందు మొదటివి పండితారాధ్యుఁడు తన్ను బ్రాహ్మణులు వైదికుల కట్టి లింగధారణ లింగ ప్రసాదస్త్రీకారాదివీరళై వధ్యములు తగునా యని తర్కించినప్పుడు స్వయముగాఁ జెప్పినట్లు సోమనాథుడు న్రాసినవి. ఇట్టి గర్హ యనునది సోమనాథుని యేకృతులం దున్నను భవులగు బ్రాహ్మణులఁ గూర్చియే గాని వీరళై వదీక్షితు లగు నారాధ్య బ్రాహ్మణులఁ గూర్చి కాదు. వీరళై వదీక్షితు లయి యుండియు బ్రాహ్మ్యంబుకయి పొత్తును విడనాడి తమలోఁ బూర్తిగఁ జేరకున్నను మల్లికార్జునపండితాద్యారాధ్యబ్రాహ్మణులను బసవేశ్వరాదులు గర్హింపలేదు. వారికి ముఖ్యమయినవి వీరళై వమత ప్రధానాంగములగు భస్మరద్రాక్షలింగధారణాద్యస్తావరణములు అవి యున్న వారి నెల్ల వీరళై పులుగనే వారు సంభావించి యుండిరి. కావున నేఁ జెప్పిన బ్రాహ్మణగర్హ బసవేశ్వర పండితారాధ్య సోమనాథాదులందఱు సమానముగ నొనర్చినదే. సోమనాథుడు బ్రాహ్మణుడయినచో ధూర్తవిపు లతనిఁ బతితుఁడని నిందించినట్లు పిడుపర్తి సోమన తన గ్రంథములలో న్రాయుటలో సారస్య మేమి ? ఈ విషయము నెందుచేతనో శాస్త్రీ గారు జాఱివిడిచిరి. కాని శ్రీ నాగేశ్వరరావుపంతులుగా రీవిషయమును ధమ వాదమున కన్దుకూలముగా

గ్రహించి “పాలకునికి సోమపతితుఁడు” అను ధూర్జటిపుని నిందయే బ్రాహ్మణ కులజననము తెలుపుచున్నది.” అని వ్రాసిరి. పతితశబ్దము శబ్దార్థానుగుణముగ Fallen person (కులభ్రష్టుఁడు) అను నర్థమునఁ బ్రయోగింపఁబడెనని యెంచవీలులే దని నా తలంపు. సోమనాథుఁడు జన్మమున బ్రాహ్మణుఁడయి యుండి జంగములలోఁ గలిసి పోవుటచేతనే బ్రాహ్మణు లిట్లు తిట్టి రన్నచో బసవేశ్వరాదులందఱు బ్రాహ్మ్యముకంటె నన్నవిధముల సర్వోన్నతం బని ఘంటాపదముగాఁ జాటి చెప్పిన యా యుత్తమవీరశైవమతమును స్వీకరించినప్పు డట్లు నిందించుట యెట్లు పొసంగును? ఇంతకు నీపదమును పిడుచ్చరి సోమనాథుఁడు సంస్కృతీకరించి “సోమపతితుఁడు” అని సంస్కృతసమాసములో దా నుపయోగించినది. అస లాకాలపు బ్రాహ్మణ లొనర్చిన నింద సోమనాథుఁడు తప్పుఁ ద్రాటిమాల లని పచ్చి మాల లని నిందించినందుకుఁ గారు నీసుగొని వాదమున నాతని నోర్య లేక “నీ వంతకంటెఁ బచ్చిమాలవు” అని చేసిన మాటుతిట్టే యయి యుండును. నిమ్మజాతులు (Depressed classes) ఇప్పుడుగూడఁ బతితు లనియే వ్యవహరింపఁబడుచున్నారు. చతుర్వేదపారమున నొనర్చిన నిందలలో వీరశైవమతవిద్వేషు లగు బ్రాహ్మణులకుఁ గులభ్రష్టు లను నర్థమునఁ గాక వట్టి నీచార్థముననే సోమనాథుఁడు పతితశబ్దము నుపయోగించినాఁడు.

సీ. గిరిజేశునకు నతఃపర మున్నదే నాస్తి లింగాత్పరం బని లీల స్మరణ

... ..

గీ. శ్రుతిశిరస్సమూహి “పతి రేక యాస్తేత్త”నుచు వచింపమధ్యయుమవించి
యితరసురలఁ బట్టి పతితులు సన్నుక్తి, బాహ్యులగు టదేమి బసవలింగ.

కావున ధూర్జటిప్రనిందాస్రయుక్త మయిన పతితశబ్దము పంతులుగారి వాదమునకు సాధకము కానేర దని మనవిచేయుచున్నాను.

సోమనాథుఁడు జంగమకులజుఁ డనుటకు నేఁ జూపిన ప్రధానకారణములపయి ప్రతివిమర్శకు లొనర్చిన వాద మందలి సారమును బాఠకులు చిత్తగించితిరి కదా! ఇంక నాతఁడు బ్రాహ్మణకులజుఁడే యనుటకు వారు తమ పక్షమునఁ జెప్పు ముఖ్యవిషయముల నరయుఁడు. అవి (1) ఇతరుల వ్రాతలు- (2) సోమనాథుని చతుర్వేదపారగత్వము, అద్వితీయపాండిత్యము- (3)

పండితారాధ్యచరిత్ర శ్రోత యగు పాల్కురికి సూరనాధ్యునియెడ సోమనాథుఁడు చెప్పికొన్న బాంధవ్యము- వీనిని గ్రమముగఁ బరామర్శింతము.

“సోమనాథుఁడు లింగధారిబ్రాహ్మణుఁ డని వీరేశలింగము పంతులు గారు కవులచరిత్రమునందు వ్రాసియుండిరి” అని నాగేశ్వరరావుపంతులుగారు లిఖించిరి. కాని యిది నిజముకా దని చెప్పటకు విచారించుచున్నాను. ఏ వాదమునకు నవకాశము లేకుండ శ్రీ వీరేశలింగము గారు సోమనాథుఁడు వీరశైవుఁ డని మాత్రమే వ్రాసియుండిరి గాని లింగధారి బ్రాహ్మణుఁ డని గాని జంగముఁ డని గాని యేమియు నిర్దేశింపలేదు. కవులచరిత్ర నూత్నముద్రణము పుట 221 చూడుఁడు. కర్ణాటకభాషలో విరక్తతొంటెదార్యుఁ డను కవి రచించిన “పాల్కురికి సోమనాథపురాణ” మను గ్రంథములో సోమనాథుఁడు బ్రాహ్మణుఁ డని వేమనారాధ్యుని వంశమువాఁ డని గురులింగార్య మంగళాంబలకుఁ బుత్రుఁ డని వ్రాయఁబడియున్నట్లు శ్రీ శాస్త్రి గారు వ్రాసినారు. ఈ గ్రంథము నాకు లభింపలేదు, గాన, నందలి సంగతులను నేను బరికింప నవకాశము లేకపోయినది. ఈ తొంటెదార్యుఁడు క్రీ॥ శ॥ 1560 ప్రాంతము వాఁ డని శాస్త్రిగారే వ్రాసినారు. అనఁగా నితనికి సోమనాథునకు నడుమ రమారమి 400 సంవత్సరములయంతర మున్నది. ఈతఁడు సోమనాథుని యాంధ్రగ్రంథములను జూచియుండక గురురాజకవికృత మయిన సంస్కృత పండితారాధ్యచరిత్రమును జదివి యందలి ప్రమాదములమూలమున నిట్లు వ్రాసి యుండు నని తోచుచున్నది. చెలిదేవి వేమనారాధ్యునకు సోమనాథునకు నెట్టి సంబంధమో మనము సోమనాథుని స్వంతవాక్యములవలననే తెలిసికొని యున్నాము. అతని మనుమఁ డీతనికి విద్యాగురుఁ డగుట దప్ప మఱి యితరసంబంధ మేమియు సోమనాథుఁడు చెప్పికొనలేదు. గురులింగశబ్దవిచార మొనర్చి యిది వేమనారాధ్యుని మనుమని పేరు కా దని నిరూపించి, గురురాజకవి ప్రమాదముల నిదివఱకే వ్యక్త మొనర్చియున్నాఁడను. కావున సోమనాథుని వేమనారాధ్యుని వంశమువాఁ డనుటయు నతని మనుమఁ డని గురురాజకవి తలఁచిన గురులింగార్యుని తనయుఁ డనుటయుఁ దొంటెదార్యునకు సంస్కృతపండితారాధ్యచరిత్ర పఠనమునఁ గలిగిన ప్రమాదములే యని స్పష్ట మగుచున్నది. ఇంత యేల ? సోమనాథుని కులగోత్రములను దలిదండ్రులను చెలిముట కాతఁడు రచించిన గ్రంథములే యుండ నాతని తరువాతఁ

గొన్ని వందల యేండ్ల క్రితర దేశీయులు భ్రమ ప్రమాదములఁ జొనిపి వ్రాసిన గ్రంథములా మనకుఁ బ్రమాణములు! ఇంతకు వేమనారాధ్యుని వంశజుఁ డనుట యే గాని సోమనాథుని బ్రాహ్మణుఁ డని తొంటెదార్చుఁడు తన కృతిలో న్నొక్కి వక్తాణించెనో లేదో? వేమనారాధ్యుని వంశ్యుఁ డనుటనుబట్టియే బ్రాహ్మణుఁ డని వ్రాసె నని శాస్త్రి గారే తలంచినారో? పండితారాధ్యచరిత్రమందలి వేమనారాధ్యచరిత్రమును బట్టి యావేమనారాధ్యుఁడు బ్రాహ్మణుఁడో జంగముఁడో నిరూపింప వీలు లే దని ముందే తెలిపి యుంటిని గదా! కావునఁ గర్ణాటకృతి యగు సోమనాథపురాణమండలి వ్రాతలు మనకు సత్యనిర్ణయమున కెంతవఱకుఁ దోడ్పడునో చదువరులు గ్రహింతురు గాక!

ఇఁకఁ బ్రతిపక్షులు సోమనాథుని జంగమునిగా నంగీకరింపకుండుటకు వారికిఁ బెద్దకంటక మయినది పాండిత్యవిషయము. ఈ సందర్భమున శాస్త్రి గారి వాక్యములఁ బరికింపుఁడు.

“పండితారాధ్యచరిత్రము, చతుర్వేదపారము, బసవరాజీయము (సోమనాథభాష్యము) మొదలగు సోమనాథుని గ్రంథములను బరిశీలించినచో సోమనాథుని బ్రాహ్మణత్వము సందేహింపరానిదిగా గోచరించును. మంచి శిష్టాచారసంపత్తి గల బ్రాహ్మణునకే యెఱుకపడఁ దగిన విషయము లెన్నియో పయి గ్రంథములందుఁ గలవు. వానిలో వేదమంత్రము లుదాహృతము లయినవి. వేదభాష్యము లుద్భృతము లయినవి. వైశ్వదేవాదిశ్రౌతకర్తృలరహస్యము లెన్ని విమర్శింపఁబడినవి. ఆనాఁ డిట్టి విషయము లబ్రాహ్మణుల కందరానివిగా నుండెడివి. పండితారాధ్యచరిత్రమున “నలిఁ బాల్తురికి సోమనాథుఁ డనంగ జెలయువాఁడను జతుర్వేదపారగుఁడ” అనుట యాతని బ్రాహ్మణత్వము నుద్ఘోషించుచున్నది. బ్రాహ్మణేతరుఁడు వేదమును జదువ రా దనుటకుఁ బ్రమాణము లను సోమనాథభాష్యమున సోమనాథుఁడే యుదాహరించుచున్నాఁడు. (అశుద్ధాత్మా ౭ శుచి స్తోభా న్తద్భుక్తం పావనం ఘరమ్ భక్షయ న్నాశ మాప్నోతి శూద్రో హ్యధ్యయనా దివ; శూద్రస్య వేదాధ్యయన మగ్రజాగ్రహణం తథా”) నేటి బ్రాహ్మణాబ్రాహ్మణసమస్యకు మూలకండ మయి దేశజాత్యాగైత్రికకారణమైన యిట్టి యభాగ్యవిషయమును వీరు తమ వాదమున కాధారముగాఁ గొనుట కడుంగడు శోచనీయము. బ్రాహ్మణులే గాని బ్రాహ్మణేతరులు పాంపత్యము నొందరా దని వా రజ్ఞానాంధకారమున మగ్నపలినదే యని భగడి

చ్చాసన మేమయిన నున్నదా ? సోమనాథుఁడు వేదాధ్యయనము కూడ దని వ్రాసినది శూద్రునకుఁ గాని శాస్త్రిగా రుదాహరించినట్లు బ్రాహ్మణేతరు లందఱకుఁ గాదు. ఇంతకు నీ గొడవ వీరశైవులవిషయమున శాస్త్రిగారి కెట్లు సహాయక మగును ? బసవపురాణ పరిష్కర్త లగుశాస్త్రిగా రిట్లు వ్రాయుట మఱియు నాశ్చర్యము. బ్రాహ్మణులకు గర్వభంగ మగునట్లు తమ యింటి కుక్కులచేతఁగూడ వేదమును జదివించిన కల్లి దేవయ్య మున్నగు వీరశైవుల చరిత్రలను శాస్త్రిగారు బసవపురాణమునఁ జదివి యుండియు నిట్లు వ్రాయుట విపరీతముగాదా ? ఉపనయనమును నిరాకరించినంతనే వీరశైవుల బ్రాహ్మణులు గాని శూద్రులు గాని కాఁజాలరు. సఁపూర్ణపడధ్వశుద్ధితోఁ గూడిన శివ లింగదీక్షావిధాన మందలి క్రియాదీక్షచే ద్విజత్వము లభించి, లింగార్చనా రూప మగు కర్తాధికారమును, మనుదీక్షచే విప్రత్వము సిద్ధించి పంచాక్షరీ పంచబ్రహ్మమంత్రపారాయణ రుద్రాధ్యయనాది రూపక మగు వేదాధికారమును వేధాదిదీక్షచే బ్రహ్మత్వము ప్రాప్తించి లింగాంగసమరసజ్ఞానరూప మగుబ్రహ్మ జ్ఞానోపదేశాధికారమును గలిగి లింగధారణముననే సమస్తాధికారములు తమకుఁ బ్రాపించుననియు, బ్రహ్మసూత్రము, ఛరబ్రహ్మచిహ్నము నగు శివలింగమును ధరించునపుడు వేతాక యజ్ఞోపవీతముచే నవసరము లేదనియు, లింగమే యజ్ఞోపవీతమనియు వీరశైవుల మతము. విస్తరభయమున నీ విషయ మిటఁ బ్ర పంచింపఁజాలను. మఱియు వీరిలో స్త్రీపురుషు లిరువురకుఁ గూడ దీక్ష విహితము. బాలురకుఁ గూడఁ బుట్టిన వెంటనే దీక్ష నొసంగెదరు. బ్రాహ్మ ణులందఱునో స్త్రీల కెట్టిసంస్కారమును లేదు. బాలురకు గర్భాష్టకమునఁ గాని యుపనయనము జరగదు. అది జరగినఁగాని కర్తాధికారము గలుగదు. అక్షుటివఱకు శూద్రత్వమే. కావుననే వీరశైవాగమములలోఁ నిట్లు చెప్పఁ బడినది.

శ్లో. జన్మనా జాయతే శూద్రః, ఆదౌ మాతౌచశూద్రీణీ

సతీచ శూద్రీణీచైవ, సర్వశూద్రో భవే ద్విజః॥

ఇందుచే శూద్రత్వము కొంతపఱకయిన బ్రాహ్మణులందఱే గౌనవచ్చును గాని యాగర్భపరిశుద్ధు లగు వీరశైవులయెడ నొకింతయుఁ గానరాదు. బ్రా హ్మణులను ద్రాటిమాల లని నిరసించి బసవేశ్వరుఁడన్నఁ దన్మయుఁ డగు సోమ నాథుఁడు వీరశైవులగు జంగములను గలలోనయిన శూద్రులుగఁ దలంపఁ

కాళందీకన్యాపరిణయము.

ద్వితీయభాగపీఠిక.

ఈమహాప్రబంధమునకుఁ గర్త యగునహోబలపతి జన్మదేశాదు లగు సామాన్యవిషయములం గూర్చి ప్రథమభాగపీఠికలో ముచ్చటించితిని. ఇంక నిపు డిందుఁ గలవిశేషములను వివరించెదను. ఈభాగమున ౪-గీ-౬ ఆశ్వాసములు గలవు. అందు నాల్గవయాశ్వాసమున నాముక్తమాల్యదాది కాంధ్ర ప్రబంధరత్నములందు వలెను గిరాతాద్భునీయాది సంస్కృతకావ్యములందు వలెను ఋతువర్ణనము మంచిమంచి కల్పనలతోను గొప్పగొప్ప భావములతోను జేయఁబడినది. చూడుఁడు :—

—1 వసంతవర్ణనము 1—

సీ. నిఖిలాగమాంతనిర్నిద్ర శోభ నొసంగు నిరుపమమహిమచే నెసఁగువాఁడు శుకముఖద్విజరాజిచూపుల కింపైనఫలములు చేకూర్పఁగలుగువాఁడు బలుజడిచే నైనయలజడి సహించుమానుల మధురోక్తి మనుచువాఁడు తెలిపువ్వునీటిచే దేహ యాత్ర ఘటించు మాధుకరశ్రేణి మంచువాఁడు సాధుసుమనోనిరంతరసౌష్ఠవైక, మూలకారణ మైనట్టిమేలువాఁడు మాధవుఁడువచ్చెనవ్వేళమధురలీల, వనరమాంగనయామోదమున మెలంగ.

సీ. పంజరగుహలలోపల నున్ది గైకొని శర్తర మెక్కెడు జంతువితతి నతివృష్టి కోరిచి యశనంబుగానక గాసిల్లు మానిసంఘాతములను సరసులలో నుండి జలవాసవృత్తిచే వర్ణిల్లు వరహాసవారములను నలరునీ రక్తడ నక్తడఁ ద్రావుచు వసియించుచేతనవ్రాతములను సత్పరిగ్రహలాభంబు సంభిల్లి, నురులేరామోద మందెడు యోగీతతుల మన్నన యొసర్చెఁ దావచ్చిమాధవుండు, కామితార్థంబులవ్వారిగాఁగనిచ్చి. ఇందలిశ్లేషవిశేష మెంతచక్కనిదో!

—1 గ్రీష్మవర్ణనము 1—

గీ. కూటిపేదఱికంబు గైకొనిరి మిగుల, సాతీరముచేత బ్రతికెడునట్టిపారు ఖనన మొనరించితనుయాత్రగడపువారు, కూలిగలుగుటనవ్వేళగూటఁబడిరి.

క. కూటిరుచి పాన మొందెను, బాటిలైన నీళ్ల సుల్లు పవనంబునకున్

మేటి సురతములకూరిమి, గాటపుటుపగూహనములఁ గదలక నిలిచెన్. 32
ఈ రెంటియందును స్వభావోక్తి చక్కఁగ వర్ణింపఁబడినది.

క. పడమటిసెక నుదుకఁగఁబడి, పిడికిటివత్త్రంబు లెల్ల బెట్టాఁటంగాఁ

గుడికరమునందు నిలిపిరి, కడుఁబూతం బనుచు వానిఁ గర్తారంభుల్. ౪౪
ఇం దాచారసంప్రదాయము కలదు.

— ౨ వర్షర్తువర్ణనము ౨ —

సీ. ఆహితాగ్నుల కెల్ల నాత్మవేశ్వానర రక్షయేకార్యసర్వస్వ మయ్యె
భోగితై నను రాత్రిభోజనం బెచ్చట నన్నమాత్రము కాని యబ్బదయ్యె
సారమంత్రోపాస్తిచతురుల కశనంబు వార్తగల్గుట గానివావి యయ్యెఁ
బ్రతిగృహంబునకేగిప్రార్థింపఁ (ప్రార్థింప) శిఖయొకింతోసఁగినఁ జిత్రమయ్యె
జంబుగూడలకలుములు డంబుమిగిలెఁ, గతకసంపాదనంబులు ఘనతగాంచె
నన్నదాతకు నేనియు నతిథి కొకని, కై న నన్నంబు గల దను టఁదియయ్యె.

ఇది యాముక్తమాల్యదఛాయ—

“ఇల్లిల్లుఁ దిరుగ నొక్కింతబుబ్బ శిఖ; యబ్బేనే నింటిలోఁ బూరి యిడివిసరక
రాఁజదు; రాఁజన రవులుకో ల్వాసలఁ గాని కల్గను; మఱి దానఁ గలిగె
నేని కూ డగుట మందైనఁబెన్నొగ సుఖభుక్తి సేకూర; దాభుక్తి కిడినఁ
బ్రాగ్భోక్తలకెఱిఁ బహుజనాన్నము; దీఱ నారులకొదవుఁ బునఃప్రయత్న
మాజ్యపటముఖ్యలయ మెన్న; రాలయాంగ
దారులయ మెన్న రంతిక; కారజనిక
పచన నాంధోగృహిణి రామిఁ బడుక మరుఁడు
పెడవెడనె యార్ప నొగిలి రజ్జడిని గృహులు.”

ఉ. కాలువలెల్ల బల్లదలకైవడిఁ గాంచె నచీలలామముల్
గేలియొనర్పఁగాఁ గడఁగెఁ గేవల మబ్బి నతండు సీరమా
త్రాలముఁడైనఁ దావికృతినందక యుండు వికారహేతువుల్
చాల మెలంగినన్ వికృతినంగతిఁ గాంచునె ధీరచిత్తముల్. ౫౭

ఇందలి యర్థాంతరన్యాసము మహాకవికాళిదాసుని కుమారసంభవములోని
“వికారహేతో సతి విక్రియస్తే యేషాం న చేతాంసి త ఏవ ధీరా” అను
శ్లోకమునుండి గ్రహింపఁబడినది.

కవు ల్విక్రి మనోహరము లగుకల్పనలను భావములను బద్ధభాగాదు లను దత్తద్భావతత్పరులై యనుకరించుచుండురు. దానిని నసమర్థతచే జేసిన గ్రంథచౌర్య మనరాదు.

—1 శరదృతువర్ణనము 1—

క. జీవన మంతయు లోకో, జీవనమున కిడుచు గార్యసిద్ధి వడసి మై
కేవలపలితంబుగఁ దాఁబోవదె ఘనపాళి యక్షపుంగవు దిశకుఁ. ౯౧
ఇందుఁ భారతీయులకుఁ బరమపురుషార్థసాధన మగు మహాప్రస్థానము నూచితము-

—1 హేమంతర్తువర్ణనము 1—

ఉ. తమ్ములదాయ మేల్లనఁగఁ దాళక తమ్ములనేఁచ మంచుచి
చ్చు మ్మరియాద మీఱ వడిఁజొన్నఁగఁ దమ్ములతోడ నాత్మన
ఖ్యమ్ము భరించు కల్వలుచు గాఢియఁజెందెను మిత్రవర్గఘా
తమ్ము నెఱుంగఁ డయ్యె నుచితస్థితిఁ గాంచ జనుండు నేర్పునే. ౧౦౬
ఇందలి య్థాంతరన్యాసము సర్వకాలములందును సర్వజనులకు నను భవసిద్ధమైనది.

—1 శిశిరర్తువర్ణనము 1—

ఉ. శీతముచేత బాధపడు చిత్రజగంబు భరింపఁగా జగ
త్రాత దినేనుఁ డీశ్వరతఁ దాల్చుచు నంబరమధ్యసీమఁ దాఁ
జాతురినేగుచు నిట్టలచంచదచంచలదృష్టి కించిదు
న్నీతము చేసెఁ గావలయు నెన్నిఘట్టి హరించుశీతముఁ. ౧౦౭
ఇందలిస్వభావ మెంతబాగుగనున్నదో! మఱియు సీభావము, “బ్రహ్మ స్వరూప ముదయే, మధ్యాహ్నేతు మహేశ్వరమ్, సాయంకాలే సదా విష్ణుః స్త్రియూర్ద్విగ్ని దివాకరః” అను శ్లోక భావమూలకము.

క. అప్పువు యేరికైనను, జెప్పుగాశక్యమానె శీతముమహిమల్
నిప్పుల కప్పులకుఁ దాఁదప్పక యన్యోన్యసదృశతను ఘటియించుఁ. ౧౧౦
చూచితిరా యతిశయోక్తి మహిమ !

(2) పంచమాశ్వాసమున- శ్రీకృష్ణుఁడు ధర్మగ్రాజును జూడఁబోయి య
జ్ఞచునితోఁ గలిసి యమునానదీతీరమునకు వేట కేగి యటఁ దనకై తపము
చేయుచున్న కాళిందిం జూచి యామెను దనపురమునకుఁ దీసికొనిపోయి వివా

హము చేసికొనియె ననుకథ సహృదయ హృదయాహ్లాదకములైన రసగం
భీరకల్పనావిశేషముగల నూటయఱువది గద్యపద్యములతోఁ జక్కఁగ వర్ణింపఁ
బడినది. చిత్రింపుడు.

ఇంద్రప్రస్థవర్ణనాసందర్భమున నీవిద్వత్తన తనకుఁ బరిపూర్ణ ప్రజ్ఞగల
యష్టభాషావిశేషము నెఱుఁచూపెనో :

సీ. సర్వభాషావచస్సంపన్నిధానంబు సాధ్యసిద్ధవచోవిచారితంబు
శూరసేనాధారతారుచిమృతంబు వ్యత్యయ కార్యోపపత్యనుగత
మనుస్మృతభవికలాపాయోగసిద్ధంబు శేఫోపహతద్భుతోల్లేఖితంబు
అన్యభాషావప్రహణనిరూఢంబు సప్తాంగరూపప్రళస్తమహిమ
మైవిరాజిల్లు చష్టభాషావిశేష, సముదయఘ్నాద్రి హసియింపఁ జాలునట్టి
పురవరంబు హరిప్రస్థపుణ్యనామ, మమ్యుతానందముగఁగాంచెనచ్యుతుండు.

ధర్మజనిభక్తికారవము లెల్ల చిత్రించెనో చూడుడు-

గీ. జలజనయన యిహాముత్రఫలవితాన, మూలకారణ మని మదిఁ జాల నన్ని
నీనుపదభక్తిచేకొని నిలిచినాడ, నితరము నెఱుంగఁగద యిట నీవెసాక్షి.
గీ. తమము చూరియించి వస్తుతత్వంబుఁ దెలుప, నీవకా కన్యదేవత నేర్పుగనదు
దురితసంహారజగతి ఖిద్యోతుమహిమ, మొసరు నేరీతిఁదలఁపఖిద్యోతమునకు.

ఈవిద్వత్తన తన శాస్త్రీయజ్ఞానమును 17 వ పద్యమునఁ గాళిందీతీర
కాంతారమును మీమాంసా తర్కవ్యాకరణ చ్ఛందో లంకార భరతశాస్త్రము
లతోను బ్రాకృత త్రిలింగ భాషలతోను నుత్తమ కావ్యంబుతోను శ్లేషించి పోల్చి
చూపెను. శ్రీకృష్ణుని వివాహసందర్భమును 73వ పద్యములో నాదబ్రహ్మమును
నిరూపించెను.

“మంచిభోజనము” అను 140 పద్యమున హాస్యరసలవము.

“పగలుకావించు”నను 155 పద్యములో నప్పగింతలలోఁ బిల్లలు పెద్ద
లం దున్నగుణము గ్రహియింపవలయును గాని పెద్దలందు దోష మున్నను
గ్రహింపరా దనునీతి చక్కఁగా బోధింపఁబడినది.

(3) ఇక వస్తాశ్వాసము.

ఇందుఁ గాళిందీకృష్ణుల సరససల్లాపములు వర్ణింపఁబడినవి. కాని నాగ
రకులకు వెగటుగల్గించు మోటువర్ణనము లెందును లేవు. ఇంతియే కాదు,
కేవలశృంగార ప్రధానము లగుపట్టులందుఁ గూడ నీవిద్వత్తన యావిషయమును

దనశ్లేషమహిమచేఁ గావ్యముతోను శాస్త్రములతోను నాగమములతోను సంస్కృతప్రాకృతాంధ్రభాషలతోను మూలప్రకృతి (అవిద్య)తోను బరబ్రహ్మముతోను బోల్చి చమపరుల డెందములం దనాదిపరమసిద్ధాంతముల నాటును. వీనికిఁ బూర్వభాగమునందుఁగూడఁ జాల నుచాహరణములు గలవు.

41 వ “కామితమేమియుక్” అనుపద్యములో “సర్వత్ర జయ మన్విచ్ఛేత్సుత్రా దిచ్ఛే త్పరాజయ” వ్యుచదానిభావము గలదు.

“హృదయస్రంధి” యను 42 వ పద్యములో “భిద్యతే హృదయస్రంధిః భిద్యస్తేనర్వపంశయాః, తస్మిన్దృష్టే పరావశా” అను నుపనిషత్సారము నిమిడించెను.

“నేరుపుమీఱు” అను 49వ పద్యములో శృంగారరసము నలు పను సంప్రదాయము తెలియఁజేయఁబడినది.

56 క్రొమ్మడి యుత్తమనిబంధము (కావ్యము)

60 కబరి యుత్తమ కావ్యము బోలును.

గీ. ద్విత్వరహితంపుటాకృతిఁదేజరిల్లి, ప్రాకృతాఖ్యాకభాషనాభావతద్వి

రేఫవైఖరిగలిగితిల్లిలింగదేశ, స్థాయిచనొప్పుగస్తూరిచుక్తబాట్టు. 67

ఇందుఁ గస్తురి చుక్తబాట్టు ప్రాకృతత్రిలింగభాషలవలె నున్నది.

70 చవుతిచందురుఁజూచిన నీలాపనిందవచ్చును.

86 కార్యకథనవిధానము మంచి దను నీతి బోధింపఁబడినది.

90 “వనిత యరగన్ను” అనుదానిలోఁ దపము (నిరంతరదీక్ష) బలిమిని గార్యసిద్ధిని గలిగించు ననునట్తమసిద్ధాంతము.

97 “వాగ్భాషణంభూషణం” అనుదాని యభిప్రాయము.

113 లజ్జ నవిద్యతోఁ బోల్చి గురూపదేశమున నవిద్య నశించు నను మహాభావము స్ఫురింపఁజేసెను.

124 “సాఁజనాతి”—ఇందుశబ్దచిత్ర మయిన యమకము.

138 “బ్రహ్మ మననొప్పు”—అద్వైతసిద్ధాంతము. చూచితిరా శ్లేషమహిమ ! అతిశృంగారములోనుండి మహావేదాంతమునకుఁ గొనిపోయినది.

145 “గరితబింబోష్ఠి”—ఇందుఁ గల్పనావిశేషము.

151 “మృదుపదమై”—282 “సుప్రసాదత”— ఇందు రసావహ మైనచోదోషము గూడ గుణముగు ననుకవిభావము తోచుచున్నది.

163, 236 గగనకుసుమము-అప్రసిద్ధ మని తాత్త్వికుల సంప్రదాయము.

174 “పయోధరమండలము” అను శ్లేషరూపక మహిమచే వర్ణాకాలము ప్రత్యక్ష మగుచున్నది.

176 త్రివేణీస్నానమున ననంతసౌఖ్యముకలుగు నను పౌరాణిక భావము.

188 తకముచే నణిమాదిసిద్ధులు గలుగును.

191 ఆత్మస్వరూపమును బైలుకఱచుచిధాన మతినిపుణముగా నిరూపింపఁబడెను.

197 గురుశుశ్రూష పరమసుఖంబు.

202 రూపకమహిమ మిందుఁ గలదు.

223 ఈపద్యమునందు (అహిభయము) స్వపక్షభయము గలరాజురాజ్యము క్షీణించు నని చూపఁబడినది.

229 బ్రహ్మత్వము.

230 భగవంతుఁడు సర్వద్రష్ట.

241 భగవంతునిదర్శనమైనపుడు సర్వహృదయ గ్రంథులు వీడిపోవును.

270 ఈగద్యము పథమాశ్వాసములోని “వెండియుజగజ్జన్మాది” అను పెద్దగద్యమువంటిది. ఒకపిశేషము—అం దర్థాలంకారములే గలవు. ఇందుఁ గొన్ని శబ్దాలంకారములును గలవు, కుండలిబంధము, నాగప్రద్యబంధము, మాలికా బంధము లిట్లు “నానాలంకారలీలామూలాస్పదంబై తనరు.”

మొత్తముమీఁద నీమహాప్రబంధమున శృంగారరసము ప్రధానము. మిగిలినవి యంగములుగా నక్షణక్షణ నౌచిత్యానుసారముగా నిరూపింపఁబడినవి. కదంబికము ప్రాయము. అక్షణక్షణ నారికేళపాకము గూడఁ గలదు. శైలి లక్షణలక్ష్మితము. గుణాలంకారము లత్యంతమనోహరములు. రీతివృత్తులు రసానుగుణంబులు. భావంబు లతిగంభీరంబులు. అనగళ మగుకవి తాధార. దానికిం బదిరెల్లు వేదవేదాంతసంస్కృతప్రాకృతాంధ్రవ్యాకరణ తర్కసామాంసాలంకారాది సకలశాస్త్రసర్వతోముఖపాండిత్యమహిమ. దానికి నూఱురెల్లు శ్లేషచమత్కారము. విద్వత్త్వి రచించిన యీమహాకావ్యమునందలి భావములు సుబోధము లగుటకు విపుల మగువ్యాఖ్యాన మపేక్షణీయము. మనయాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారు తగినయత్న మొనరించి వ్యాఖ్యానము చేయించి ప్రకటింపఁ గడంగుదురు గాక ! మూలమూలల నున్నట్టి

మహాగ్రంథములను సంపాదించి ప్రకటించి కవులకీర్తులను జిరస్థాయులుగఁ
జేయుచున్న యీపరిషత్తువారికి జగత్తారణం బైన శివకేశవాది నామములచే
భావింపఁబడు పరబ్రహ్మము దీర్ఘాయురారోగైశ్వర్యజ్ఞానసంపదభివృద్ధులను
జగదుపకారకృత్యనిరంతరదీక్షాదక్షతల నిచ్చుఁగాక !

గీ. చిలుకపయకులు చెవులకుఁ జెలుపుగొలుపు

నట్ల దక్షిణవాక్యము లాత్మస్పృష్టి

నందఁజేసెను నీకు నారాయణాత్మ

ముదముగన లోకబుధులు ప్రమోదమాప !

ప్రమోదదక్షిణాయనము, } శ్రీపాద పాపయశాస్త్రి,
పితాపుత్రము, } శ్రీసూర్యరాయాంధ్రనిఘంటుకార్యస్థాన
పండితుఁడు.

కాళీందీక న్యాపరిణయము.

ద్వితీయభాగము.

— విషయసూచిక —

పుటలు.

1. వసంతర్తువర్ణనము	...	...	౧
2. గ్రీష్మఋతువర్ణనము	...	...	౪
3. వర్షఋతువర్ణనము	...	...	౬
4. శరదృతువర్ణనము	...	...	౧౦
5. హేమంతఋతువర్ణనము	...	...	౧౨
6. శిశిరఋతువర్ణనము	...	...	౧౨
7. శ్రీకృష్ణుఁడు ధర్మరాజుం జూడఁబోవుట	...	...	౧౪
8. శ్రీకృష్ణుఁడు వేట సలుపుట	...	...	౧౭
9. శ్రీకృష్ణుఁడు కాళిందినిజూచుట	...	...	౧౮
10. శ్రీకృష్ణుండు కాళిందికడ కర్జునునిబంపుట	...	...	౧౯
11. శ్రీకృష్ణుఁడు కాళిందినిగొనిపోవుట	...	...	౨౧
12. శ్రీకృష్ణుని మంగళస్నానము	...	...	౨౪
13. కాళిందిని జెలు లలంకరించుట	...	...	౨౮
14. వివాహవర్ణనము	...	...	౩౯
15. శ్రీకృష్ణునకుఁ దాంబూలమిచ్చుట	...	...	౩౩
16. అప్పగింపలు	...	...	౩౩

సంజ్వరమున కుదాహరణము—

చ. చెలులు ప్రయత్నపూర్వముగఁ జేయుచునున్న హిమోపచారముల్
తలఁపఁగ వమ్మువోయెఁ బరితాపభరం బుడుపంగఁజాలు నీ
యలఘుచికిత్స యొండెలుఁగ మచ్యుత నీకరుణామృతంబు పైఁ
జలికి లతాంగికిం దనుపుసేయఁగదే యిచె నీకు మ్రొక్కెదన్.

క. చేతనము నచేతనము, న్నాతతముగ నేరదేని యది యున్నాడం;
బేతెలివియు లేనిది మూ, ర్ఛాతిశయము; చరమయత్నమది చరమమగున్.
ఉన్నాడమున కుదాహరణము—

చ. చెలులకు నేటికిం బ్రియముసెప్పుఁగ నే నుదకంబు వోసి శో
మలముగఁ బెంచినట్టియెలమావికిఁ జెప్పినఁ బోయి రాచె పెం
దలకడ నొంటిఁ బో వెఱుకుఁ దా నని పల్కినఁ దోడువంపనే
లలితలతావితానము నిలాధరుపాలికి దూతవృత్తికై.

మూర్ఛ కుదాహరణము—

చ. అతులతపఃప్రభావమహితాత్మలక్షణను గానరాని య
చ్యుతుఁడు లతాంగి నెప్పునము సొచ్చి సుఖస్థితి నున్నవాఁడు నేఁ
డతని భజిత మంచు శ్రేవణాదులు దగ్ధతవృత్తినుంట నా
యతివ సఖిజనంబు భయమాదఁగ నున్నది నిశ్చలాకృతికై.

చరమ కుదాహరణము—

చ. పడుచునొ పైదనో యలరుఁబ్రాయము నొంది యశోద నెయ్యపుం
గొడుకు భజింపలేని బ్రదుకున్ బ్రదుకా యది యేల నాకు మా
మిడిచిగు రేమిబ్రాతి యటమీఁదట వెన్నెల యెంత నవ్వున
న్నెడపు మనోజుఁ డేపఁగ సహింతు నె బోటి యనాథచాక్షునకొ.

క. చరమచెసకు లక్షణ మిట్టరసి యెఱుఁగవలయుఁ గాని యచో నతికిం
బురుషునితోడిసమాగమ, పరితోషము చెప్పవలయు భవ్యార్థముగకొ.

భన్యత కుదాహరణము—

చ. పవడముమీఁదఁ గన్తురి యిభస్సుటకుంభములందు నంకుశ
ప్రవిహిత కేళి లాయెగువ భావజనూత్నసితక్షతంబు లీ
యువతికి భూషణస్ఫురణ నొప్పుచునున్నవి చూడరమ్మ మా
ధ్రువపురినాథుమన్ననఁ బ్రరూఢతఁ బోందిన చిహ్న అన్నియుకొ.

వ. మఱి సంభోగవిశేషం బగు పంచవిధశృంగారం బెట్టిదనిన:—

క. శృంగారభంగు లైదుతె, అగులు వాగ్విలసనంబు రహితైపథ్యం
బంగక్రియఃసంకీర్ణము, సంగతముగ మిశ్రమనంగఁ జనుఁ గంసారీ.

గీ. తలఁప వాగ్వృత్తి సంకీర్ణములును గ్రియలుఁ
బరఁగు నొక్కొక్కవిధము నై పథ్య మైదు
తెఱఁగులై యుండు మిశ్రంబు త్రివిధ మి
ట్లుదాతశృంగార మేకాదశాంచితముగ.

క. తనమదిఁ గలసంతోషము, వనజానన తాన చెప్ప వాగ్వృత్తి యగుం
దనచెప్పులు నెచ్చెలులకు, ననయము గానంగనైన నదిక్రియయయ్యెన్.

వాగ్వృత్తి కుదాహరణము—

క. కన్నులపండుగ నున్కి, వెన్నుఁడు; తద్గుణచయంబు వీనుల కమృతం;
బెన్నంగఁ దత్పరిరంభణ, మన్నిసుఖంబులకు నెక్కు డతివా నాకున్.

అంగక్రియ కుదాహరణము—

క. తొయ్యలిహరికొఁగిలిఁగని, పయ్యెడచనుఁగవకుమాటుపలుచుట తగుఁబో
అయ్యధరముపై నంగుళ, మొయ్యనఁ గదియించె జూపకుండుట తగునే.

క. ఎందును నైపథ్యమునకుఁ, జందనభూషాంబర ప్రసవములు వేర్వే
ఱొందుఁ జతుర్విధ మొక్కటి, యందంబుగఁ బంచవిధములై యటజరుగున్.

అనులేపనశృంగారమున కుదాహరణము—

క. పనితకు హరియొనరించిన, నునుబూతలు మకరికామనోహరలిపులం
బనగలియు బాహుయుగళము, దచగును వలిపెంపుఱవికెఁ దాల్చిన భంగిక.

ఊభరణశృంగారమున కుదాహరణము—

క. యువతీ రత్నాభరణము, లవయములఁ గీలుకొల్పి హరివరంభో
త్సవవాంఛ నిడదు నిజిచను, గవ నెఱమన హరవల్లికలు కంఠమునన్.

వస్త్రశృంగారమున కుదాహరణము—

క. అలఘుకుచకలశయగళము, లలితోరుద్వయము నుజ్జ్వలస్థితిఁ దనక
న్నులకింపొనఁగవలయునని, పొలఁతికిఁ గృష్ణండుజలుగుఁబుట్టముఁగట్టెన్.

*వాగ్విలసనంబునైపథ్యంబున్ అంగక్రియ- మూలము.

†కన్నులకింపొనంగవలయునని తన- మూ.

మూల్యశృంగారమున కుదాహరణము—

క. హరికృతకుసుమసుమచిత్ర, కరపదకటకంబు లమరై గాంతకు నిందిం
దిరబృందనినదర్శూర్షూ, కరణము లవి యప్రయత్నకలితము లయ్యెన్.
చతుర్విధశృంగారమున కుదాహరణము—

క. హరివేషము దనయూతః, కరణంబున కెంతప్రియమొ కాని సునన్దాం
బరమును మశికటకముఁ గ, స్తురియును వనమాలికయును సుదతిధరించెన్.

క. నైపథ్యము వాగ్వృత్తియు, సేపారంగఁ గ్రియయుఁ గూడెనే సంకీర్ణం
బై పరఁగు రెండురెండు స, మీపంబుల నిలిచెనేని మిశ్రము గృతులన్.
సంకీర్ణశృంగారమున కుదాహరణము—

క. దర్పణముఁ జూచి తిలకము, దీర్పఁగ నగవులకు వెరుకదెస నిల్పినఁ దా
నేర్పడఁ గని సరసోస్తు లె, లర్ప నతివలేచి కుచములం బొదివె హరిన్.

నైపథ్యక్రియా శ్లేకమిశ్రమున కుదాహరణము—

క. అభినవశృంగారముతోఁ, బ్రభగల జుబీరఫలము బాలకి చేతన్
రభసమున నందికొనియెడ, విభగమనా మరునిశంక్తి కెమరేగెదవే.

వాగ్వృత్తిక్రియా శ్లేకమిశ్రమున కుదాహరణము—

క. హరిముగ్ధనాదమునకుఁ, గరతాశధ్వనులు చెలఁగఁగాఁ గలకంఠ
స్వరములఁ బాడుచు నాశిరి, గురుతరమోదమున దివ్యగోపిక లెల్లన్.

౪. మఱి భావోదయాది చతుష్టయం బెట్టి దనిన—

క. తనరంగ భావోదయమును, జను భావశములు భావసంధియు బుధరం
జన మగు భావశబలతయు, మురుకొని సూచారిభావములు దీపించున్.

ఉ. ఏ దంట యొక్క భావ ముదయించు మనంబున నివ్వధంబు భా
వోదయ, మున్భవించునది యొప్పు శమించుట భావశాంతి, స
మ్మోద మొగిల్ రసద్వయము ముట్టి జనించుట భావసంధి, ప్ర
హ్లాదవిధేయభావశబలత్వమగు న్నహుభావనూచనన్.

భావోదయమున కుదాహరణము—

క. తెఱవాలికకన్నులక్రొ, మ్రైలుఁగులుఁ గుచకఠినతయును మెచ్చులె హరికి
న్నెఱమీనై తాఁబేల్లె, వఱలె నతం దనిన నింతి వదనము పంచెన్.

భావశాంతి కుదాహరణము—

క. పొలయలుకఁజేసి బొమముడి, నొలసినకోపంబు చరణయుగళముపైఁ జూ
 ఘ్రులు నిలుపు ప్రియునిమదనా, కులత్పమునశాంతిఁబొందె గోపాంగనకున్.

భావసంధి కుదాహరణము—

క. అసురలపై దండెత్తిన, యసిశార్థాయుధుని నిశ్చలాంగములను బెం
 పెసంగనుదయించెఁబులకము, లసమపటహానినదములఁ బ్రియావచనములన్

భావశబలత కుదాహరణము—

క. నానోముఫలముసుష్మా, శ్రీనిధి ననుఁ జూచి సన్నసేసెఁ గులస్త్రీ
 లీనీతి మెచ్చనేర్తురె, మానితిఁబో బ్రదుకుఁ గలదె మదనునిచేతన్.

ఘ. మఱి రససంకరంబులు (ఎట్టివనిన)—

క. రసములు రెం డొకచోట బె, రసి వచ్చిన నివ్వధంబు రససంకర మై
 యెసఁగునుశృంగారముతోఁ, బాసఁగరసములిందుఁ*దెల్లముగరచియితున్.

శృంగారహాస్యసంకరము —

క. కదలక తమాలపోతము, తుదిఁ గేగి వసించియుండఁ దొయ్యలి కృష్ణా
 బెదిరింపకు మెఱుఁగును మని, కదలక హరిశిఱుఁదయడి కలకల నవ్వెన్.

శృంగారరౌద్రసంకరము—

క. విహగారూఘుఁడభామా, సహితముగ గృహీతపారిజాతోజ్జ్వలుఁడై
 మహికి నరుదేర వెనుకొను, సహస్రనయనుఁగని కవిసె సక్రోధుఁడై.

శృంగారకరుణాసంకరము—

క. ఇఱచనుగవలభరంబుల, నటగొనులు వడఁకఁ గాలియప్రాదముసతుల్
 మొఱు లిడుచు వచ్చి కృష్ణుని, యటకాళ్లం దలలు మోపి రశ్రులుదొరంగన్.

శృంగారవీరసంకరము—

క. నెఱికయు గనయముఁ బయ్యెద, చ్చెఱుగున బిగియించి విల్లు చేకొని సురలం
 దఱుఁ బొగడ నసురవీరునిఁ, బఱపుదు నని సత్యభామ బాణముఁదొడిగెన్.

శృంగారభయానకసంకరము—

క. పడగలసర్పముపై నీ, కొడు కాడెడు నన్న నందగోపిక కడుద
 ల్లడమునఁ బెదవులు దడుపుచు, వడఁకె బవనచలితకల్పనల్లియ పోలెన్.

శృంగారాద్యుత్సంకరము—

క. నున్నని తమాలలతపై, నున్నది గిరియుగము మీఁద నుడువతి యటమీఁద
న్ని బిడతిమిర మనఁగాఁ, జెన్నగు వ్రజవనిత శౌరిఁ జేరి భజించెన్,

శృంగారశాంతసంకరము—

క. ధ్రువునకు దివిజయువతు లా, త్తవిలాసముఁ జూపవచ్చి తద్విమలతపః
ప్రవణంబున నందఱు వీ, తవికృతులై చనిరి పేదతరుణులపోలెన్.

రాద్రబీభత్ససంకరము—

క. భూలత ముఁగివడఁ జక్ర, జ్వాలలు నిగుడంగ నండజధ్వజఁ డా ర్చెన్
గీలాలమాంసఖండక, పాలమయము చేసె నసురభటపైన్యములన్.

క. అరయంగ మఱియు రససం, కరము లిటులు విస్తరింపఁ గలుగును మహిస
ర్వరసాంతరములయందును, విరోధిరసమొకఁడు ధ్వజ విశ్రుతకృతులన్.

క. అప్రతిమం బగుశృంగారప్రకరణ మిట్లు భాసురం బయ్యె నితాం
తప్రౌఢి నొనర్చెద లో, కప్రీతిగ నింకనాయకప్రకరణమున్.

క. ధ్రువపురినాథుఁడు దివిజ, ప్రవరకిరీటతటరత్నరంజితనిజపా
దవిమలపీఠుఁడు భూగో, లవిభుఁడు రక్షించు మమ్ము లాలితకరుణన్.

గద్యము:- ఇది శ్రీవాణీవరప్రసాదలబ్ధ వాగ్విభవ తిక్తనామాత్యసంభవ సుక
విజనవిధేయ అనంతనామధేయప్రణీతంబైన రసాధరణంబునందు శృం
గారవిశేషంబులగు నవస్థాంతరముల విధంబులును ద్వాదశావస్థల విధం
బును బంచవిధశృంగారంబును భావోదయాదిచతుష్టయంబును రస
సంకరంబుల తెలుగును శృంగారప్రకరణంబునన్నది తృతీయాశ్వాసము.

శ్రీనాథు.

ర సా భ రణ ము.

చతుర్థాశ్వాసము.

- క. శ్రీనాయకుఁ డఖిలధరి, శ్రీ నాయకుఁ డగ్గణాదితేయమునిశ్రే
ణీనాయకుఁ డీస్రువనగ, శీనాయకుఁ డెలమి నాదరించును మమ్మున్.
వ. నాయకప్రకరణం బెట్టిదనిన, నాయకత్వంబు ప్రధాననాయకులు, సర్వ
రససాధారణనాయకులు, కేవలశృంగారనాయకులు ననంగాఁ ద్రివిధం
బైవరఁగె నందుఁ బ్రధాననాయకుండు కావ్యాలాకారవ్యక్తుండు గావున
నట్లండె నున్న యిరుదెఱుగుల వివరించెద.

— సాధారణనాయకులు —

- క. ఎలమి నుదాత్తోద్ధతులన, లలితుఁడు శాంతుండు నాఁ గలరు నాయకు లి
మ్ముల ధీరపూర్వ లనువా, రలు నలువురు వారు సర్వరససామాన్యుల్.

అందు ధీరోదాత్తుఁడు—

- క. భూరికృపామృతరసవి, స్తాదుఁడు ధీరుఁ డతిసత్త్వధనుఁడు మహాగం
భీరుఁ డధికధనుఁ డనఁగా, ధీరోదాత్తుండు సంస్తుతికిఁ బాత్రుఁ డిలఁ.

ఉదాహరణము—

- క. తనుఁ బొగడ సహింపఁడు శత్రుని నై నందెగి నధింపఁదొడఁగఁడు ముదము
గినుకయుఁదోఁపఁగనీఁ డా, ననమునఁ గీర్తిసుభగం దొనర రఘుపతిదాన్
ధీరోద్ధతుండు—

- క. సులభక్రోధుఁడు మాయా, జలనిధినావికుఁడు దర్పశామర్థ్యయుతుం
డిలఁ జుడవృత్తుఁ డనఁగా, వెలయుచు ధీరోద్ధతుండు విపులస్ఫూర్తిన్.

ఉదాహరణము—

- క. రక్తసులు మీరు మీకురు, రక్తసులై నిలిచి రిపుడు రామునిబంటుల్
చిక్కితిరి పొడనుచుఁ గవు, లక్ష్మజముగఁ గెడపుమరు దశాస్యునిబంట్లఁ.
ధీరలితుఁడు—

- క. వివిధకళానిపుఁడు సుఖ, నివహంబులతానకంబు నిశ్చింతుఁడు నా
నవనిఁ బఠరించునాతఁ డ, లవునం బొగఁదొందు ధీరలితుం డనఁగఁ.

ఉదాహరణము—

చ. అనఘుఁడు ధర్మసూనుఁ డఖిలావనికేం బతియయ్యె నుత్సుతుల్
సునిశితశస్త్రుల్రాజముఖశూరులు భారములేదు నాకు నీ
యనిమిషభూరుహం బభిమతావహ మంచు వధూనమేతుఁడై
మనమునఁ జింత వంత యజుమాత్రములేక సుఖించు శౌరిదాక్.

ధీరశాంతుఁడు—

క. ధీరుఁడు ప్రసన్నచిత్తుఁ డ, పారకృపాన్వితఁడు నాఁగఁ బ్రస్తుతుఁ డగుపం
కేరుహభవకులజనితు, డారయఁగా ధీరశాంతుఁ డన విలసిల్లుకొ.

ఉదాహరణము—

క. హరిచేతఁ గుఠేలత్వం, బరుదుగపీఞ్ఞనియు సంపదాఘ్యంఁడై సు
స్థిరతఁ గని శాంతభావముఁ, బొరసి సుశీలుఁ డన విప్రపుంగవుఁ డొప్పెకొ.

—1 నాయకనాయకాప్రకరణము 1—

క. ఒనరఁగ శృంగారరసం, బున కాశ్రయణంబు గాన బుధులెల్లను మే
లనునట్లుగ నొనరించెద, ఘననాయకనాయకాప్రకరణం బెల్లకొ.

క. అనుకూలుఁ డనఁగదక్షిణఁ, డనధృష్టుఁడనఁగ శతసమాహ్వాయుఁ డనఁగా
మును చతురత గలశృంగారనాయకులు వీరి నల్వరం దెలియనగుకొ.

అనుకూలనాయకుని కుదాహరణము—

ఉ. లేరె పదాఱువే లనఁగ లెక్తకు నెక్కినరాణివాసముల్
శౌరికి వారితోఁ బ్రియము చాలఁగఁ గల్గుట సత్యభామకుకొ
భూరివిశేష మవ్వనితపుణ్యమొ చక్రికృపాసమృద్ధియొ
యారయఁ బారిజాత మిల నన్యులకు న్నచుకూడనేర్చునే.

దక్షిణనాయకుని కుదాహరణము—

ఉ. హారము లిచ్చె నాకుఁ జెలి యారతిరాజగురుండు నాకుఁ గ
స్తూరికి యిచ్చె నాకు మధుసూదనుఁ డుంగర మిచ్చె నాకుఁ గే
యూరము లిచ్చె నాకు జలజోదరుఁ డీపుపుదండ నాకు శృం
గారరసేనుఁ డిచ్చె నని కౌతుకమందుదు రెల్లప్రేతలుకొ.

ధృష్టనాయకుని కుదాహరణము—

చ. చను నెడపిన్నదాన ననుఁ జాయలు వల్లకు వేటసన్నమా
వనతరువల్లికాశుసుమవాసనగంధము కంటకాగ్రసం

జనితము లీ ప్రణంబులు ప్రచండపుటెండ చెమర్చుటలో సతీ
ఘనముగ మోవి గండుట తగ నిన్ను శంఖరవం బొనర్పఁగాఁ.

శతనాయకుని కుదాహరణము—

చ. చెలియ యిదేలొకో చెవియఁ జెక్కు నెఱుంగకయుండ నిన్నునోఁ
బలికెనె శౌరి యిట్లుగఁ బాడియె నొచ్చిన నోరఁబల్లఁ డ
వ్వలసితమూర్తి నిన్నునొకవేళ హితంబుగ నొయ్యఁబల్లుటలో
గలిగెనెయేని వెల్లివిరిగాఁ గలహించిన నాడచే యెరులో.

క. వరనాయకులకు నుచిత, స్థరలీల విటుండు పీతమర్దనుఁడును నా
గరకుండు విదూషకుండును, సరయఁగ విశ్వాసు లగుసహాయులు ధరణిఁ.

ఉ. మంచితనంబున నివ్వఁబడు మాను నాయకునంతవాఁడె యె
క్కించుకవెల్లి నాయకునహీనగుణంబులఁ బీతమర్ది దా
మించుగఁగూర్చ విప్పఁగలమిత్రుఁడు నాగరకుండు లీల న
వ్వించు విదూషకుండు గడువేడుక నాయకనాయికాదులక.

క. నాయకులసలలితాభి, ప్రాయఁబునఁ దత్సహాయభంగులు చెల్లం
బ్రెయలరు నాయికలను స,హాయుల నటఁ దెలియవలయు నది యెట్లనినక.

—1 నాయికాలక్షణము 1—

క. ధరణి స్వకీయ యనంగఁ, బరకీయ యనంగ వెండి పణ్య యనంగఁ
బరఁగుదురుమూఁడుతెఱఁగుల, వరసతియుఁబరాంగ నయునువారస్త్రీయుక.

చ. పెనిమిటి కిష్టమైనవనిఁ బ్రీతి నొనర్చు నొకప్పుడేని తాఁ
పెనిమిటివూఁది మాటలును బెన్నిటియిష్టముగాని యాత్మలో
నునుపదు సాధ్య, వెండి ప్రేయమొందును జారిణి జారుడబ్బినక,
మును ధనమెల్ల మింగి వెడమోమిడుఁ బణ్య విటుండు వచ్చినక.

స్వకీయ కుదాహరణము—

ఉ. ఏ నడపాడుచుండఁగ నుపేంద్రుండ నీమటఁదలోసుమీ నినుం
గాని వరింప నొల్ల దని గారవఁజుప్ప మదంబ పల్లులే
లా నిజహానె యంచు నను లాలనచేసిన భావమాత్మలో
నే సతఁ డున్న పానుపున కేగడువేళఁ దలంతునే సఖి.

చతుర్థాశ్వాసము.

పరకీయ కుదాహరణము—

ఉ. అత్తయు నూరలేదు మగఁడా మఱిమందకుఁబోయి రాఁడు నే
నిత్తటి నొంటి నుండు దనియేఁ జనుదెంచితిఁ గృష్ణరాయ నీ
చిత్తమెఱిగి మూలదెసఁ జీకటి దాచినదాన వెన్న గో
ఱొత్తుననుండి యేల నను నూరకె చూచెదు తొంగిచూపులన్.

పణ్య కుదాహరణము—

ఉ. వేసరఁ డిందు రాఁగొడఁగె వెన్నుఁడు నీవును నమ్మరార్చిఁజే
జేసితికూర్చి మాను మనిచెప్పితిఁ జిల్లకుఁబోలె నెప్పుడుఁ
గాసి యెవర్చితే కుడువఁ గావిగొనం బడవెల్ల మాని నీ
వాసరసీరుహక్షునకు నాలపుగా దొరకొంటె కూతురా.
క. మున్నొకని యధీనముగా, కున్న రమణి నొరులెఱుంగకుండ రమించుకొ
మిన్నక యెవ్వఁ డతని కా, కన్నియ పరకీయయట్లకా నెన్నఁబడుకొ.

ఉదాహరణము—

ఉ. కన్నియ గేను నన్నుఁ దమకంబున నేటికిఁ గొంగువట్టె దా
సన్నఘనక్షమాజముల చక్రిఁ జరించెద రల్లవారె మా
యన్నలు మానుమాను మని యల్లనఁ బల్లఁగ బుజ్జగించుచు
న్వెన్నుఁడు గోపకామిని నవీనసుఖాంబుధిఁ దేల్చె నేర్పునకొ.
క. తొలితొలి ముగ్ధయనంగా, నలరిన మధ్యమయనంగ నటఁ బ్రాథమ్యనం
జెలువగు యాపనవయసునఁ, గలిగిన సంకేతనాయికలు మువ్వరొగికొ.

ముగ్ధ కుదాహరణము—

మ. హరిఁ జూచె దరుణీలలామ నతవక్త్రాంభోజ మొప్పు న్నభా
కరరేఖం బురణించుఫాలమున రంగద్భ్రుంగసంఘాకృతిం
గురులాడం గ్రముకంబుల న్నిగుల వక్షోజాతమల్ నీడయిం
దెరలోనిల్చు సువర్ణపుం బ్రతిమభాతి స్తుగ్ధభావంబునకొ.

మౌఢ్య కుదాహరణము—

మ. నడపొప్పు స్మరిపంబుతో నయనకోణంబు ట్టెఱుంగెక్తఁగా
నొడుపు ట్టేనెల నీనఁగా నులియఁ గొనుండిఁగె చన్దోయి మా
రెడుపండ్లం దెగడంగ నంగ న మురారిం జూచె ప్రేమంబు గ
ప్పెడు సిగ్గు న్నటి సిగ్గుఁ గప్పెడు మనఃప్రేమంబు సుధిల్లఁగాకొ.

ప్రగల్భ కుదాహరణము—

చ. పొదుపై వృత్తనితంబ మొప్పంగఁ గుచంబుల్ క్రొవ్వి యొండొంటితోఁ
గదియం గుంకుమవంక రేఖ నొసలం గన్నట్టఁ బ్రద్యమును
స్తదభద్రేభముభంగి బింకమునఁ నన్తందస్థితాలోకనం
బొదవం గృష్ణునిజూచె నిందుముఖ ప్రేమోత్సాహ ముప్పొంగఁగన్.

ప్రాథ కుదాహరణము—

మ. ధరనస్ర సనభారము నివిమలవక్త్రస్సూర్తియుఁ రంజితా
ధరబింబంబును భ్రూలతానటన సౌందర్యంబు నుత్సంగగా
ధరతాసక్తియు నూర్ధ్వసంగమనిరూఢత్వంబునం గల్గు నం
బురుహమోదిని చూచెఁ గృష్ణు నసితాంభోభృతసమశ్యామునిన్.

లోల కుదాహరణము—

మ. అలఘుక్రోణియు లంబమానపృథుఘోరాకారము న్నాభిదే
శలుతద్దీర్ఘకుచంబులున్ ఘటసదృశస్థూలతుందంబు నై
పలుమాఱు న్నిడుదీఁగెనపున్ నగుచుం బాహగ్రముల్పాచి చి
ట్టలువెట్టు నిట్టుమోముపై జరత కష్టం బిట్టిది న్వశ్యయే.
గీ. బాల్యమునుయశావనంబును ప్రాథతయును, లోలభావంబుగలపద్మలోచనలకు
డెందమునయందు నింపు పుట్టింపఁజాలు, నట్టివశ్యావిధానంబులెట్టివనిన.
క. బాలకి మరగించుట తాంబూలాంబుల సురభిగంధపుష్పంబులఁ జి
త్రాలోకనభాషణముల, శాలీమృదులాన్నపాన సన్తానములన్.

ఉదాహరణము—

చ. కలపముగూర్చి మైనలఁదుఁ గమ్మనిపూవుల దోపుఁ గొప్పనన్
ఫలరసభక్త్యభోజ్యములఁ బానములం బరితృప్తిచేయుఁ ద
మ్మలమిడుఁ జెన్నటద్దముల మోపు ముఖాజ్జము కామతంత్రముల్
మొలపుఁగఁజూపుఁ బాయవశమే హరి నాయబలాలలామకున్.

క. హారంబుల నానాలం, కారంబుల వివిధసురతకౌశలముల ర
మ్యారామక్రీడల నిం, డాఁచిన జవ్వనపుటింతి యలరుం బతికిన్.

ఉదాహరణము—

ఉ. హరము లున్నతస్రసములం దోడఁగూర్చు రచించుఁ బెక్తలం
కారము లంగకంబులఁ దగ న్నవలీలల నిం పొనర్చు వీ

కారుచిఁ జూపు నూత్నరతి నై పుణభేదములం బెనంగు నీ
శౌరి లతాంగి మహావనము సర్వము నీవిభుచేతఁ జిక్తదే.

క. మత్తున లోప వెడిపలుకులఁ, డక్తరియలుకలను బహునిడుబాబులఁ బెం
పెక్కినసురతప్రచురతఁ, జిక్తుఁజుమీ ప్రాశయైన చెలువయుఁ బతికిన్.

ఉదాహరణము—

ఉ. మత్తునబూచఁ దేనెలగు మాటలు ప్లు నహర్నిశంబు నొ
క్తోక్త నెపంబుమై నలిగి యున్నలికిం దమకంబు తన్వయు
న్దిక్కిలిసేయు నొంహారుల మెచ్చని గాఢరతప్రవీణత
ల్లక్తకచూపు శౌరి మిగులంగలదే మహానెట్టి ప్రాశయున్.

క. ప్రియములుచలికినఁ జాలును, నయమున నొక్కింత చూచినంజాలును స
న్నయచాలుఁ గరాంబుజముల, నయమున మిన్నందు లోలరతిసౌఖ్యమునన్.

ఉదాహరణము—

చ. కనుఁగొనినప్రస్ నాదరము గన్గెనయట్టుల యుతికస్థలం
బున వసియింప వామకరపుష్కరసంజ్ఞయొనర్చు మిన్నకై
నను దలపెట్టు హాస్యవచనంబులు యాదవరాజుపాలి కే
మని చను లోల ప్రీతియగునా కడివోయినపుష్ప మెయ్యెడన్.

సీ. ఇంక శృంగారనాయికలునా నెనమండ్రి తెఱవలుగలరు స్వాధీనపతిక
వాసకసజ్జికాహ్వయ విరహోత్తంతాఘ్యాన విప్రలభభాభిధాన
ఖండితోచితనామ కలహంతరిత ప్రోషితప్రియ యభిసారికాప్రసిద్ధ
వీరు మత్తునని దిగ్విజయలక్ష్మలు విరలకు నాయకానుకూలంబునందు
వాసి దూతి బోటి దాదికూడురు పొరు, గింటివనిత యెద్దియేని యొక్త
ముద్ర దాన్చియున్నముద్దియ శిల్పిని, స్వనశ తత్సహాయ లవనియందు.

క. పతిచే నెప్పుడు నుపలా, లితయగు స్వాధీనపతిక; లెన్నగ సదన
స్వతనువు లలంకరించును, క్షీతి వాసకసజ్జికాఖ్య చెలువునిరాకన్.

స్వాధీనపతిక—

క. మురహరునిముగఃస్థలి సు, ధ్ధిర మై యర్విభుసముల్లసితదరహాసిత
స్ఫురితవచనామృతాదులఁ, బొరమును సుఖయించుత్క్రిఁ బొల్తురెచనితల్,

వాసకసజ్జక—

క. హరిరాకకు నిచ్చలు ముదిరమొప్పు నలంకరించు దేహమునం గ
స్తురి సురతరుమసుమంబులు, సిరసునఁ దగ సత్యభామ చెలువగుచుండున్.

క. విరహోత్తంతిత యనునది, వసునితడవు నైఁచలేక వగనొందు; నధీ
శ్వరుఁ డిక్తకు రాకుండిన, భరవసునది విప్రలంభ భావజుచేత్.

విరహోత్తంతిత—

క. ముద కడుదూర మాగో,విందుడు రాఁడేల యనుచు విరహాతురతం
బొంది యొకగోపకామిని, చుమరుఁ బ్రార్థించుఁ బ్రాణసఖులం దలఁచున్.

విప్రలబ్ధ—

క. సంకేతస్థలమునకు, బుకజద్వశుఁ డేలరాఁడు భయభీతుల నే
వంకఁ గరుఁగిపఁజొయెనొ, యికేచున నన్నుదలఁపఁడే మదనార్తన్.

క. ఇతర దెస రాత్రి రతిచి,హ్నితుఁడగుపతి తేపుగని సహింపనియది ఖం
డితయగుఁ; గలహంతరి తన,పతి నవమూనించి పిదపఁ బరితృప్త యగున్.

ఖండిత—

క. మరసిజశరహతమగు నా,మరసది నీకెఱుంగరాదు మాధవ యీరే
నను సోఁకిన మరనాయుధ,తనువ్రణముల నిపుడె చూపెఁ దాపముచాలన్.

కలహంతరిత—

క. కోపించి జనార్దను నే,లాపల్కితి నపుడు వీనులకు నహితముగా
నోపడఁతి యిపుడు మదనుని, కోపము నైరింప నాకు గోచర మగునే.

క. ఒకదేశమునకుఁ దననా,యకుఁ డేగినఁ జిన్నవోవునది ప్రోషితభ
ర్తృక; నిలుపోపక ప్రియునొ,ద్దకుఁ జను నభిసారికాభిధాన తలంపన్.

ప్రోషితభర్తృక—

క. మధురకు నేగెం జెలియా, మధుమర్దనుఁ డింక నేడు మగుడుటయెప్పుడో
మధుమాసకీరకోకిల, మధుకరతతు లేపురేగి మదనుని గూడెన్.

అభిసారిక—

క. అందెలు దొడిగితి నీవు ము,కుందునియున్నెడకు నరుగఁగోరి లతాంగీ
పొందెఱుంగవేకదా నీ,కుం దెరువున నివియ తోడికొండీలుసుమీ.

స్వాధీనపతిక కుదాహరణము—

చ. అలయక తీర్పుఁ గుంతలము లందముగాఁ దిలకంబు దీర్పుఁ బు
 వ్వులు తుఱుమొప్పుఁబెట్టుఁ దొడవు ల్దొడుగు న్నకలాంగకంబుల
 న్వులు వమరంగఁగట్టు శుకవాణికి వేణుధరుండు కూర్చి ని
 చ్చలుఁ జెలియా యిటేని దొలిజ న్నమునం దిది యేమి నోఁచెనో.

వాసకసజ్జక కుదాహరణము—

చ. సుదతి నిజాన్యదీధితులు సోఁకి కరంగువిహారగేహముల్
 పొదలుశరీరవాసనలఁ బొంపివోఁవఁగఁజేసి పానుపు
 న్నదువుగఁజేసి క్రొవ్విరుల మేను నవీనవికాసలక్ష్మికా
 న్నదముగఁజేసి నీదగుప్రసన్నసమాగతిఁ గోరి యచ్యుతా.

విరహోత్తంత కుదాహరణము—

ఉ. కోమలి కృష్ణుఁ డేమిటి కొకో తడవుండె నతండు సత్తఱా
 ధాముండు కావ్యగీతరసతత్పరుండై యట నిల్వఁబోలు నేఁ
 డే మియు లేదు ని న్నచటి కే మని వంపును వేఁడికొందు నా
 కామునిఁ గన్నవాఁ డతఁడు గాన రయంబున వచ్చు వానిచేఁ.

విప్రలబ్ధ కుదాహరణము—

ఉ. వ్రేతలఁ జిస్తులంబులుపు వెడ్దరికాఁ డిదె ప్రొద్దువోయె సం
 కేతనివాస మశ్రుల నొగిం దడుపంబడియున్ దురాశ లే
 లే తనలాగు గంటిమిగదే పద క్రమ్మఱఁ బోద మంచు న
 జ్జాతదళాక్షి యీరెలుఁగుపాటునఁ దూలుచుఁ జెప్పెఁ బోటితో.

ఖండిత కుదాహరణము—

చ. కొమరుండ రాత్రి యెక్కడనొకో విహరించితి నీకు నాకుఁ బ్రా
 ణము లరయంగ నేకమని నన్నుఁ బ్రియంబున నీవు ప్లువా
 క్యము నిజచుయ్యె నీయొడలి యంగభవక్షతము చ్చదీయచి
 త్తము నొగిలించె నంచు వనితామణి పల్లు నిశాటభంజనున్.

కలహంతరిత కుదాహరణము—

ఉ. ఇచ్చు సురద్రుమంబు క్రియ నేమని చెప్పినఁ ద్రోపుసేయఁ డే
 యొచ్చెము లేదు శౌరిదెస నూరక నీ విట నెగ్గులాడి యీ

యచ్చునఁ గాముబారిఁ బడి తాహృదయంబు సహింప నేమిట

స్నేహించుచు వానికని మిన్నక చింతిలు నింతి నెవ్వగఁ.

ప్రేమితభర్తృక కుదాహరణము—

ఉ. మన్ననపాత్రుఁడైన యభిరుచ్యునిపెండ్లికి నేఁగి యేలొకో

పెన్నుఁడు తద్దయుఁ దడసె వేమఱు నవ్విభురాక గోరి నా

కన్నులు నెమ్మనంబుఁ దమకంబున నాదెసయంద యుండు ని

కెన్నఁడు వచ్చునో యని మృగేక్షణ బెగ్గిలుఁ గాముచేతలఁ.

అభిసారిక కుదాహరణము—

ఉ. ఈలలితేంద్రురోచులకు నీమగఁ బూనితి మల్లెదండలు

స్త్రీలుగ వెల్లపుటమును నిర్మలహక్తిక భూషణంబులు

జాలవె నీరజోదరుని సన్నిధికిం జన నందె లేల కొం

డిలు పదమ్మలైనఁ దరుణీమణి కార్యము దప్పకుండునే.

వ. తత్సఖిజనంబులగుణవిశేషంబు లెట్టి వనిన—

క. సారోస్తులు పలుకును సంచారిక హితవృత్తిఁ బలుకుఁ జతురిక మధుర

స్త్రోస్తులు దగఁ బలుకును, సారిక మఱి దూతి పల్లు సంధానోక్తుల్.

వ. మఱి ధీరాధీరనాయికల తెఱం గెట్టి దనిన—

క. తలరక్ ధైర్యము మనమునఁ, గలిగినయది ధీరనాయికానామయగున్

పెలయను ధైర్యముచాలని, నలినవిలోచన యధీరనామక యయ్యెన్.

ధీరకుదాహరణము—

క. అలిగినఁ దీర్పక నే మా, అలిగి మనం బరయ ముకుళితాక్షుండ నైన

న్నెలఁతుక తమకముచారియు, నెలయఁగ నిద్రించు భావ మే మనిచెప్పన్.

అధీర కుదాహరణము—

క. అలిగిన కోమలిఁ దీర్పక, తలఁపరయం గడటనిద్ర దాల్చిన మదిలో

నిలుపోవక చోటిచ్చని, వలిపిఱుఁడున నొల్లి చనుఁగవం బ్రియునదిమెన్.

గీ. ప్రియుని నోటలేక పెద్ద భణ్ణించును, నంతఁ బోక కలఁచు నాగ్రహమునఁ

పరుష యరఁగఁ బరఁగు పంకజదళనేత్రి, యవ్వీధంబు దగ నుదాహరింతు

పరుష కుదాహరణము—

ఉ. మాపటివేళ బోటులసమక్షమునం బ్రియు బాహువల్లికల్

కోపమెలర్పఁ బట్టి ప్రియ కూటగృహంబున కీడ్చి బాష్పమున్

వైపయః గ్రన్తుః దొట్టుపడువల్లులఁ దప్పలు దెల్పి చెప్పి తి
న్నేపనికైన నోరి నిను నింక సహింపను నొవ్వవేయుచున్.

వ. మఱి యుత్తమమధ్యమాధమనాయికల తెలు గెట్టి దనిన—

—1 ఉత్తమనాయిక 1—

క. సముచితభాషణములఁ గో, పమురీతులఁ దత్ప్రసన్న భావంబుల ను
త్తమమధ్యమాధమాఖ్యము, లమరఁగఁదెలియునది నాయికాంతర మెల్లన్.
క. తీపెసఁగఁ బ్రియము లాడును, గోపము వెలి దోఁపసీను గొనకొని దయితుం
డేపాటి ప్రియముఁ జెప్ప మ, హోపప్రశమ-బుఁ బొందు నుత్తమసతి దాన్.
ఉత్తమనాయిక వచనము—

ఉ. వేయును నేల నాకు నరవిందవిలోచన నీదరస్థిత
శ్రీయును నీసుభాషితవిశేషము నీవిలసత్కృతముల్
నీయసమానరూపమును నీమహానీయగుణంబు మన్యనో
నాయక యస్థదీయజననంబు ఫలంబులు గావె యిన్నియున్.
ఆనాయిక కోపము—

చ. పలుకులఁ జెయ్యులం గమనభంగులఁ జూపుల నేవీకారముం
దలఁకొనసక పూర్వగతి దప్పక యున్న వధూటి నిష్ఠులం
బిలిచి నిజాంకపీతమునఁ బెట్టి ముఖాబ్జముచూడ బాష్పధా
రలు దెలిపె న్ననోగతనిరంతరకోపముపేర్చి శౌరికిన్.
ఆనాయిక ప్రసన్నత—

శా. ఏతప్పు న్నును సేయ నిందువదనా యింతేల కోపంబు న
న్నేతన్మాత్రునిగాఁ దలంచితఁటవే యేముట్టెద న్నీపదా
బ్జాతం బాచు నొకింత నమ్మఁ డయినం బ్రాణేశ్వరు న్నేత్రసం
జాతాంభుకుచకుంభ సంఘటిత భాస్వద్వక్షుఁ జేసెన్వెసన్.

—1 మధ్యమనాయిక 1—

క. మునుకొని ప్రియమును నప్రియ
మును బెరయఁగఁ బల్లుఁ దెల్లముగఁ గోపము చూ
పును విభుని మ్రొక్కు గైకొని
యనుఁగై మఱి తెలు మధ్యమాంగన ప్రీతిన్.

మధ్యమనాయిక వచనము—

ఉ. అక్షట నీకుఁ గూర్తు నని యందఱుఁ బల్లఁగ నంతవట్టు నే
నిక్కఱు చేయఁబూని యొకనిం గనువిచ్చియుఁ జూడ నిట్లు నా
మక్కున నీవెఱింగియుచు మానవు నీవెడత్రోవ లిక నే
చక్కఱైన నోరి నిను నైఁపఁజూమీ కడు నొవ్వఁ జేయుదున్.

ఆనాయిక కోపము—

గీ. మోవి యదర బామలు ముడిచడ నెట్టిని
కన్నులెసఁగ నొడలు గంఠమొదవ
నంగములు చెమర్చ ననుచితోక్తులు వచ్చుఁ
జెలువఁ దేర్చ నెట్లు సేయుఁ బ్రియుఁడు.

ఆనాయిక ప్రసన్నత—

క. మ్రొక్కఁగవచ్చినఁ గాళ్లు, జ్ఞఁగ జాఁచికొని ప్రియునొసలుఁ మీఁగాళ్లుం
దక్కక కదిసిన మదిలో, మిక్కుట నుగుకోపశిఖ శమించె బ్రియకున్.

—| అధమనాయిక |—

క. పతిఁ గడవఁబలుకు నతఁ డవ, మతిచేసిన నలుక దక్కు మతి సూరక యా
నతుఁ డైనఁ దేఱ దతఁడు, ధతుఁ డగుటయుఁ గ్రిందుపడు నధమకాంతధరన్.

అధమనాయిక వచనము—

క. ఏను బ్రియముఁ జెప్పినఁ దై, కోసేరవు కూశవిద్య కుదురై ప్రేవుల్
పూనముగఁ బల్లి సచ్చెను, సూనాస్త్రినిచేత ననుచు సుదతి యదల్యెన్.

ఆనాయిక కోపము—

క. పోనని పోదుం గనుఁగోన, నే నని కనుఁగొందుఁ గోప మెత్తినఁ దగునిం
కేనతని నొల్లఁబొమ్మని, పూనియ వైఁబడుదుఁ గూర్చి బుగ్గికఁ జెలియా.

ఆనాయిక ప్రసన్నత—

గీ. కాంతుఁ డలుక దీర్పఁ గాళ్లపై ప్రాలిన
గానివావి యనుచుఁ గాంత ద్రొబ్బుఁ
పాఁడు గినిసి పోవ వడిఁ బాటి పట్టు రా
కున్నఁ గాళ్ళమీఁద నొరగు వనిత.

గురుతల్పగులునుగోఘ్నులువిప్రఘాతుకుల్తద్యపాయులునుదన్తనుజహితులు
 దుష్ప్రతిగ్రహరతుల్ దుష్కర్తకులు ధర్తవర్జితుల్లుర్తానవంతులైన
 స్వస్థపద్ధినిన్నానముల్ సలిపినంత, దురితములుపాఱఁదోలంగబిరుదుగట్టి, వేం.
 కనకకుంభముల వేగవతిగంగయును బూరించి యాఁదలపైని నుంచుకొనియు
 సంగీతవాద్యఘోషములతో నర్చకుల్ తెచ్చి గోక్షీరంబు తేనె పండ్లు
 పంచామృతంబు సంపంగితైలము పచ్చకపురంబు కస్తూరి గంధజలము
 నీలకంఠనకును నీకు రుద్రాభిషేకమున నోంకారార్చనములు చేసి
 వర్ణవగలాన్నమర్పించి వస్త్రధూప, దీపసీరాజనము లెత్తరే పురాణి, వేం.
 వరుసగా నరకట్లవారు నైవేద్యమంగళహారతుల్ ప్రీతికరముసేయ
 రమణీయసితచామరములు వీవంగవేదములు చెప్పి కటికంబు మ్రోలఁబొగడ
 శంఖనాదము నాగసరము పూరింప మర్దలవాద్యములు ధణంధణయనంగ
 దాసీలు నటియింప దంతపుశిబికలో వేంచేసి శృంగారవిభవముగను
 శయనమందిరమున నర్థజామువేళ

వచ్చియుండెడు సుందరేశ్వరుని జేరి, వేంక.

౨౧

పుష్పాభరణశాలి భువనేశ్వరీ నీవు సుందరేశ్వరునితో నందముగను
 హంసతూలికపైని నతివినోదంబుగాఁగలిసియుండియు నుషఃకాలమునను
 నిదుర మేల్కొనఁగా నె మధురామృతంబైనధారోష్ణయునుబంచదారయపుడు
 ఆరగించినయంత హాలాస్యపతితోడఁ బడుకీల్లు వెడలి వైభవముఁజెంద
 నందలములోన వేంచేసి యనుదినంబు

దేవళముఁజేరి మెలఁగవె దీనజనని, వేంక.

౨౨

పదివన్నెకును మించు బంగారుకవచంబునెనయంగ ధరియించి యెక్కువైన
 శతపత్రములవంటి చాయకోకయుఁ గట్టి రంగుమీఱిన యెఱ్ఱఱవిక దొడిగి
 తీరైన కస్తూరితిలకంబు నుదురాకుపైని నందముగాను బరఁగ దిద్ది
 క్రముకకంఠమున శృంగారవైభవకాంతిపొందియుండఁగఁగంటెబొట్టుదాల్చి
 సర్వజగములు రక్షింప శక్తిగలిగి

శుక్రవారపుఁగోలువుండి శుభములొసఁగ, వేంక.

౨౩

ముత్తియమ్మలకొప్ప ముక్కుతల్లు ధరించి ముద్దులొల్లుచు నవ్వుమోముతోను
 మణులచే నలరు కమ్మలు వెలుంగ ధరించికూర్చిగల్గిన శాంతగుణముతోను
 కంకణంబులు సొన్నకడియముల్ధరియించి రాజసంబుననొహారంబుతోను

అందపు టొడ్డాణ మందియల్ ధరియించి సంతతంబును భక్తజనులతోను
దివ్యమంగళరూపనై దిశలునెలుంగ
శుక్రవారపుఁగొలువుండి శుభములొసఁగు, వేంక. ౨౪

చంద్రసూర్యులును వజ్రములపాపటబొట్టు పతకముల్బహుకాంతిపరఁగఁదాల్చి
యడ్లుగల్గుతిగంటు నపరంజి చిల్వహారములు తాకట్టుంగరములుదాల్చి
కనకమోహనమాలికలు చౌలపూలు హంసలబావిలీల్లంతసరులుదాల్చి
చైసరంబులు గొప్ప చొకట్లు తాయితల్ మొలనూళ్లుపాడగమ్ములునుదాల్చి
గిలుకుమెట్టెలు పిల్లాండ్లు చెలఁగఁదాల్చి
శుక్రవారపుఁగొలువుండి శుభము లొసఁగు, వేంక. ౨౫

చంద్రోదయంబైన చందంబు శిరసుపైఁ గొమరొప్పు ముత్యాలకొప్పు మెఱయ
తళతళంబని చౌలఁ దాటకయుగళఁబుచెక్కుటద్దములందుఁ జేరి మెఱయ
ముద్దులొల్లెడునవ్వుముఖపద్మమందుఁగుందనపు బేసరిముక్తుతళకుమెఱయఁ
బరిశవిల్లుచు దివ్యపంచవర్ణపుఁజిల్లముంజేత శృంగారముగనుమెఱయ
మేనఁ గనకాంబరద్యుతుల్ మించి మెఱయ
శుక్రవారపుఁ గొలువుండి శుభములొసఁగు, వేంక. ౨౬

సొగసుగాఁ గన్తురిచుక్త ఫలమున వాసనగ్రమ్ముచును బ్రకాశమ్ము మిగుల
శ్రేవణాగ్రములయందు రత్నాలభాగడలు చంద్రవంకలు ప్రకాశమ్ముమిగుల
ముంజేత మాణిక్యములకంకణంబుల జంట చేరియుఁ బ్రకాశమ్ము మిగుల
మధ్యమంబునవజ్రమణులయొడ్డాణంబు చంద మందుచుఁ బ్రకాశమ్ము మిగులఁ
జరణకటకంబులును బ్రకాశంబు మిగుల
శుక్రవారపుఁగొలువుండి శుభము లొసఁగు, వేంక. ౨౭

అరుదైనముత్యాలహారము ల్పగడాలదండ లన్నియు దివ్యతరము మిగులఁ
జలుకలతాళి హంసలతాళి పదకముల్ తాళిబాట్టును దివ్యతరము మిగులఁ
బువ్వరాగముల కెంపులతాళి పదకముల్ దగదగ యని దివ్యతరము మిగుల
సెలలేని మాణిక్యములతాళి పదకముల్ తళతళం బని దివ్యతరము మిగులఁ
జాయితలుఁ గంటసరి దివ్యతరము మిగుల
శుక్రవారపుఁగొలువుండి శుభములొసఁగు, వేంక. ౨౮

జగతిలోఁ బది వేలజన్మంబు లాహారనిద్రలు వర్జించి నియమముగను

బుణ్యాశ్శులై తపంబులు చేసి ఫలమందుకొనియుండనవరాత్రి కొలువులోను
శ్రీకా? మహనీయ సేవింపు సిద్ధించు మిగతవారికి నేల మేలుగాను
అరుచై నసినేవయబ్బునాయనిసుర్యోనియాడహాయలుగాఁగొమరుమిగుల
దివ్యతర హేమపద్మినీతీరమందుఁ

జొన్ననాథునితోఁ గూడి యెప్పునగను, వేంక.

౨౯

నీలంబులను గెల్చు నెఁకుంతలంబులుఁ జందమామను గెల్చు శాంతముఖముఁ
గలువరేకుల గెల్చు కనులవిస్తారంబు మరునివిల్లును గెల్చు మెఱుంగుబామలు
నుప్రవృత్తుల గెల్చు నుచునాసికంబునుగిసలయంబును గెల్చు కెంపుమోవి
కుందంబులను గెల్చుకొమరుదంతములు శ్రీకారంబులను గెల్చుకర్ణములును
ముకురతలమును గెల్చు కపోలములును

గ్రముకమును గెల్చు రుచిరకంఠమును గలిగి, వేంక.

౩౦

పంకజంబును గెల్చు పాణిద్వయంబును గుట్టలచ్చుల గెల్చు కుచయుగంబు
చీమబారును గెల్చు రోమరాజియు మృగనాథుని గెల్చు నెన్నడుముసారు
నైకతంబుల గెల్చు జఘనస్థలంబును నురురంభలను గెల్చు నూరుపులును
మనసిజతూణంబు లను గెల్చు జంఘలు పల్లవంబుల గెల్చు పాదములును
గలిగి సౌందర్యశోభిత గాత్రియగుచుఁ

జ్యోయానంద రూపియై చెన్నమిగులు, వేంక.

౩౧

చుక్కల పదివేలు శోభితంబుగ నున్న నెలవెలుంగుకు సాటి చెలఁగవెందు
బకములు పదివేలు పంక్తిగాఁ గూర్చున్న రాజహంసకు సాటి రావునెందుఁ
గుసుమము ల్పదివేలు ఘుమఘుమ మనియున్న జాజిపువ్వుకు సాటిచాలవెందు
నవమణు ల్పదివేలు నయయుఁ జెందుచున్న నురగరత్నముసాటినింపువెందు
ఇలను బదివేలదేవతల్ వెలుంగుచున్నఁ

బౌద్ధ్యవరపుత్రి నీసాటిఁ బ్రబలరెందు, వేంక.

౩౨

అవనిలో నదులెన్ని ప్రవహించుచున్నను భాగీరథికి సాటి పరఁగ వెండు
నితరవిద్యలవెన్ని హితవుగా నేర్చిన వేదంబులకు సాటి గాద యెందు
ధనకోటులను భూరి ధర్మముల్ చేసిన నన్నదానముసాటి నంద వెండుఁ
బర్వతంబు లవెన్ని ప్రభవించుచున్నను గాంచనాద్రికిసాటి గాన వెండు
వగకుఁ బదివేలు శక్తిదైవంబులున్న, శ్యామలూసీమధునిసాటిచాలవెందు, వేంక.

పసిబాలయగు ముద్దుబంగారుబొమ్మకై వడిఁ గోటిసూర్యలావణ్యముగను
 నానందమందంగ నన్నికుండమునందు నాదికాలమునందు నవతరించి
 పాండ్యకన్యకగాను బ్రబలిరాజ్యాధిపత్యముఁజేయుటకు సంగ్రహాయవయ్యు
 గదైవైనుండి సంగతిగఁ బట్టాభిషేకముఁబొంద *సెంగోలు కరతలమునఁ
 బూని శాశ్వత ప్రభుతనంబును వహించి
 మధురలోపల నెలకొన్న మరకతాంగి, వేంక. 3౪

ప్రణవస్వరూపిణి పాండ్యరాజకుమారి హెచ్చైన మీనాంబ హెచ్చరీక
 హోలాస్యపురవాసి పమరేంద్రవందిత హెచ్చైన మీనాంబ హెచ్చరీక
 యార్యామహాదేవి యరవిందదళశేత్ర హెచ్చైన మీనాంబ హెచ్చరీక
 యవతారశక్తి యీ యవనిలోఁఖ్యాతిగా హెచ్చైన మీనాంబ హెచ్చరీక
 యనుచుఁ గటికంబు గోర సింహాసనమున
 రాజసమునొప్పి శ్రీమహారాజ్ఞివగుచు, వేంక. 35

దయఁ గటాక్షించి పేదలకెల్ల సౌభాగ్య ఫలమిచ్చు శివశక్తి బహుపరాకు
 నుతియించుజనులఁ గన్నులఁజూచి సామ్రాజ్య ఫలమిచ్చుశివశక్తిబహుపరాకు
 భక్తరాజికి మోక్షపదహేతు సుజ్ఞాన ఫలమిచ్చు శివశక్తి బహుపరాకు
 ప్రజలపాపముఁ దోలి పరిపూర్ణతరపుణ్య ఫలమిచ్చు శివశక్తి బహుపరాకు
 బట్టులీరితిఁగటికంబుపాడిపొగడ, నెన్నటికిఁ బాండ్యదేశంబు నేలుకొనుచు, వేం.

ధనువు బాణములు చేతను బూని రథమెక్కి చతురంగబలముతో జగమెఱుంగ
 ధిక్పరించియు నష్టదిక్పాలకులగెల్చి కైలాసమున నందిగర్వ మణించి
 పాండ్యనందిని నీవు బలవంతముగను యుద్ధముసేయ మ్రొలఁబ్రత్యక్షమైన
 సాంబమూర్తిని జూచి స్వామి నన్నిపుడు పెండ్లాడు రమ్మని పల్లి వేడుకొనుచు
 నిశ్చయపు వీడెములు వంచి నిబ్బరముగ
 మధురకును రావె నీతల్లి మదిని మెచ్చ, వేంక. 36

పురము శృంగారించి పొడవుగాఁ గల్యాణమండపంబును స్వర్ణమయము చెందఁ
 గనకవేదికలు ముంగల గొప్ప కొట్టంబు దేదీప్యమానమై తేజరిలఁగ
 నవరసాలంకారనయమొప్పుచును దర్పణములపందిళ్లు నున్నతముగాను
 గల్పించి మూఁడులోకము లెఱింగించి వ్రాయించి పత్రికలు పంపించి వేగ

హరియు బ్రహ్మ పురందరాద్యమరమునులఁ

బెండ్లివైభవమునకు రప్పించుకొనియు, వేంక.

౩౮

నారికేళరసాలనారంగజంబీరరంభాక్రముకముఖ్యరసఫలములు

మకరఘ్నైష్ఠులు మాత్రికంబులమేలుకట్లు పుష్పము లనేకముల చెండ్లు

చెంగావి సురటీలు రంగై నగొడుగులు బెండపువ్వులు కాకి బెగడలివియు

శృంగారములు మించఁ జేసి కల్యాణమండపము శోభించి యుండఁగనుదెలిసి

మెచ్చి వైలాసముననుండి వచ్చినట్టి

హరుని బాడగాంచి యానందమందుకొనుచు, వేంక.

౩౯

పెండ్లియందముచేసి భేరీమృదంగమర్దళసుసంగీతవాద్యములు మ్రోయఁ

గలకంఠులును గారికళ్యాణములుపాడ మునిజనంబులు వేదములు పఠింపఁ

గుండోదరుని బిల్చుకొని వచ్చియున్న శ్రీ వైలాసపతితోడఁ గడుముదమున

సమముగా నెదురుసేసలు చల్లి సరియుల్లభంబునీడల మంటపంబునందు

భవనితోఁ గూడ వేంచేసి పరఁగియుండ

మగువలును హారతులనెత్త మహిమ మీఱఁ, వేంక.

౪౦

ప్రజలెల్ల వినఁగ శోభనము శోభనమని సువ్విపాటలు పాడి సురరమణులు

ముత్యాలసుంకులు మున్నఱునించి నూతనమైన సంపంగి తైలమఁటి

వస్మీరు తెప్పించి బాగుగా జలకంబు లాడింఁగానె హలాస్యపురికిఁ

బతియైన శివునితోఁ బరిఁడిపీతాంబరంబులు ధరించినయంత మ్రోలఁ జేలులు

నిలుపుటద్దముఁ జూపంగ నిటలమందు

దివ్యకస్తూరితలకంబు దిద్దుకొనియు, వేంక.

౪౧

బంగారువర్ణమై పరిమళింపుచునున్న కర్పూరగంధపంకంబు దాల్చి

విదియచంద్రనిష్కాక్షిఁ బాడలుఫాలమునందుఁజికిలికస్తూరిచ్చుకఁ చెలువుగాంచి

కమ్మవిల్తునిమామ కాంతిచందమునొప్పు బటువైన ముత్యాలపాగఁ దాల్చి

దిశలందురంజిల్లు దివ్యరత్నములచేఁ గల్పితమగుబాసికములుదాల్చి

నవమణివిరాజితాభరణములుదాల్చి, కరముశోభిల్లునుండఁదేవ్యరునిగూడి, వేం.

చెవులనల్లాడంగఁ జవుకట్లవజ్రాల వెలలేనికుండలంబులను దాల్చి

భుజయుగంబున హేమభుజకీర్తులమరంగ నతులమాసందితాయతులు దాల్చి

పాణియుగ్మమునందు బంగారుకటకముల్ వ్రేలివ్రేలికి నుంగరాలు దాల్చి

మొలయందునపరంజి మొలదారములువక్షమునఁ దానిపతకముల్ దనరఁదాలి
 పెండ్లిపీటను వేంచేసి ప్రియమెలర్పఁగరముశోభిల్లునుండ రేశ్వరునితోడ, వేం.
 నిగనిగల్వారంగ నెరివెంకరలు దువ్వి జడబిళ్ళలను గొండెజడలు ముడిచి
 కస్తూరిబొట్టు చక్కగా నుదుటఁబెట్టి కలువకన్నులఁ గాటుకయునుదీర్చి
 తేటఁచెక్కిఁజిన్నిదృష్టిచూపుచునుంచి మృగమదగంధంబు మెడనుబూసి
 స్వర్ణకంచుకేదాల్చి చరణాంబుజముల నున్ననిహారనలుగు తిన్నఁగ నలంది
 మేలిమిగతీవిమెఱయంగ మేనవెలుఁగ, బిక్తనమునున్న భూషణంబులుధరించి.
 సొగసుపాపటబొట్టు సూర్యచంద్రలబాసికముపొంతఫలభాగమునఁదాల్చి
 ముద్దుగావజ్రంపుముక్తాతఘ్రను గర్లములరత్నతాటంకములను దాల్చి
 బటువైన బొగడలు బావిలీల్ చెరలపువ్వులు కాంతిరావీరేకలును దాల్చి
 కంఠస్థలమునంధుఁ గంటెబొట్టునుగోళ్ల సరివెణంబులు గంటసరులు దాల్చి
 యటుత ముత్యాలహారంబు లమరఁదాల్చి
 తాళిపతకంబు మొదలుగాఁదాల్చి వెలుఁగ, వేంక. ౪౫

కరయుగంబున హస్తాడియాలు జేకట్లు కంకణంబులు జంటగాను మెఱయ
 సన్నంపునడుమున స్వర్ణమయంబైన మొలనూలు నొడ్డాణమును వెలుంగఁ
 జరణంబులను బాదసరము లందియలు గజ్జలపాడగములుముచ్చటగఁదాల్చి
 గలుగల్గుమని శబ్దములుమ్రోయ దేవలోకముహంసనడలతోఁ గదలి వచ్చి
 వసిండిమయ పునపెండ్లగుడైనినుండి, కాంచనపుబాన్లువైనడిగళలుపొంది, వేం.
 మెండుగాఁ జతుర శ్రమండలాకారమై నిగ్గుగా ముత్యాలమ్రుగ్గు లిడిన
 తనరుపెండ్రుగుమధ్యముననుస్వర్ణకుంభములుంచి యందుపైఁ బరిధవిలఁగ
 నవచూతపత్రముల్ నారికేళంబుగంధముసేసలిడి యేకదంతుఁ జేర్చి
 బాలుపొందఁబర మేష్ఠిపుశ్యాహంబాచనంబునుజేయనగ్గులైఁ బునుకదారి
 పూర్ణకళతోడ... ..చుండ, ముజ్జగంబులుఁబొగడంగముద్దులొలుక, వేంక.
 తల్లి కాంచనమాల తనలోన మెచ్చ సంగతిగ నాందియు జాతర్థములను
 గర్లవేధయు నాచుకరణ మన్న ప్రాశనము పందిటను విధి కమముగాను
 గొమరొప్పఁ జేయించుకొనఁగా నెనవధాన్యములతోను బాలికల్ మొలవఁబెట్టి
 చొక్కనాఘని పెండ్లిచక్కనాడుటకునై యెప్పువైనముదంబు ప్రిక్కిలఁగ
 మరువములు మొల్లలును జాజిమాలికలును
 గంఠమునఁదాల్చి కళ్యాణమంటపమున, వేంక. ౪౬

దశ వేషముల సామితనయుండు పోరోహితమునొప్పకొని శాస్త్రధాటిగాను
 శ్రీకరంబుగఁ బెండ్లి జేయింఁ స్నాతక వ్రతము*సల్పియుగట్టువిలుతుఁ డపుడు
 కాశియాత్రకు వేడ్తఁగదలశ్రీవిష్ణుసుందరరాజమూర్తి ముందటను వచ్చి
 కనిపించుకొనికన్యకనునిత్తుమనినాళికేరంబుఁ బ్రియముగాఁ గేలనొసఁగ
 మగిడివేంచేసి కళ్యాణమండపమున, శంభుదేవుండుకొలుపుముచ్చటగనుండ.
 భక్తితోవచ్చి ముప్పదియుముక్కోటిదేవతలు కన్నులపండువగను జూడఁ
 జంద్రజాటుండు రత్నాబంధనంబును యజ్ఞోపవీతద్వయంబు దాల్చి
 తేజరిల్లఁగ బ్రహ్మదేవుండు సురమునివరులెల్లఁ గన్యకావరణములను
 వరుసగాముమ్మాటు పతియించినంతఁ బంకజహస్తమున హేమకంకణంబు
 దిట్టముగఁగట్టిమెట్టుపాల్పుటైలోను, జిగురుపాదంబులునిచివేంచేసియుండి, వేం.
 దివ్యాభరణమాల్యదీపలై ముత్తైదువలు రూపలావణ్యములు వెలుంగ
 నియమంబుగాఁజెంత నిలిచి కర్ణామృతంబుగ మున్నపాట నింపుగఁ బరింప
 ముమ్మాటు మధుపర్తములు చొక్కినాఘండు ప్రాశనం బొనరించి పరఁగినంత
 మొలకనవ్వులచిన్నిముద్దులపెండ్లికూఁతురిచక్కఁదనము పొందుచునువచ్చి
 పసిఁడియరుగందువేంచేసిప్రబలుచుండి, మోదమందుచుగారాబముగనువేడ్త
 వేంకటేశుని చెల్లెలవెల్లుగారి, కరుణగలయమ్మ మీనమ్మవరములిమ్మ, వేం.
 జేగఁటశంఖముల్ చెలఁగి వాదిత్రసంఘోషము లిన్నందుకొనుచుమిగుల
 నిరుపార్శ్వములయందు నితరజనంబులు పొరిమంగళాష్టకంబులు పఠింప
 విష్ణుసుందరరాజు వేల్పునంగీతంబు... .. గిండిగంగోదకంబులు...
 ... శాంబికద్వాదశాంతమూర్తికి నిన్ను... .. ధారవోయ ... యాది
 యూడిగముసేయలోకంబులున్నతింప, వసుధయుప్పొంగేనేత్రోత్సవంబుగాఁగ.
 దేవేంద్రముఖ్యులొ దిక్పాలకులుగొల్వ సుకవిపుంగవులుసంస్తుతులుసేయఁ
 దుంబురునారదాదులు వీణెమీటఁ గిన్నరయక్షముఖులుగానములుసేయ
 రంభోర్వశీముఖుల్ రమణులునటియింప భక్తజనంబులు భజనసేయ
 రాజాధిరాజులు రహిమీట సేవింప సద్విజ్ఞుల్ వేదఘోషంబుసేయఁ
 గుసుమవర్షంబు ఖేచరు ల్లరియఁగాను
 శంకరుని బెండ్లియాడెడు సమయమునను, వేంక.

* వ్రతమునకు వ్రతమని దాక్షిణ్యోచ్ఛారణము.

రవతుతా(?) సుమంగళీరత్నముల్ మహితలావణ్య సంపదలు గలి

పూర్ణేందుబింబుబుఁబోలియున్నటువంటి మొలకనవ్వులుగల్గుమోములమర

...ముంగురుల్ చిందులాడంగ గుబ్బలమీఁది హారముల్ ...మెరయ

...మెరుఁగు బంగారు దీ పాలపల్లెంబులు పరఁగ నునిచి

...యరుదొందవచ్చి నిలిచి, శోభనంబులు పాడంగ సొబగుమించి, వేంక.

పూర్వమండనదినంబున దివ్యపంకేరుహములు గోవిందుని హస్తములను

అర్చనల్లాని మెచ్చి యతఁడు గోరిన చక్ర మిచ్చిన శ్రీసుందరేశ్వరుండు

కొమరొప్పుగాఁబెట్టికొడుకుచందముఁజెందితనరంగ శుభముహూర్తంబునందు

మధురేశ్వరీనిన్ను మాంగల్య మొనరంగ ధరియించె శృంగార తరుణులపుడు

తోడిరాగాది మంగళాదులు పఠింప

నమృత గళభూషణంబుల నమరనొప్పి, వేంకటేశు-

గీ.గి

పలుమాఱుఁ దాటంకములు ధగద్ధగ యని చెక్కులందునఁ జేరి జీరుకాడ

ముఖపంకజమునందు ముంగురుల్ మధుపసంతానంబు కైవడిఁ దాండవింప

సంసంబుకడఁ చారహారము బ్రనరంగఁ గంకణంబులు గల్లుగల్లుమనఁగఁ

బైఁడి పల్లెరమున బాగైన ముత్తియం బులు నించికొని కరంబుల గ్రహించి

శంభుశిరమునఁ దలఁబ్రాలు సరసముగను

మూఁడుదోయిల్లు నించిన మోదముగను, వేంక.

గీ.ఉ

కుండల మణిరుచుల్లండస్థలములందు విలసిల్లి నేప్రాద్దు తళుకుమంచు

నిగనిగ మన నింద్రసీలాబ్జరాగాది యుతములౌ పతకంబు లురమునందు

మెఱయంగ ప్రేళ్ల నుంగరములందముగాను వెలయంగ మొలకనవ్వులుచెలంగ

ముత్యాలుదోయిల్లముమ్మాఱుగ్రహించి హాలాస్యనాథుండుహర్షముగను

అంబికా సీదుశిరముపై నందుకొనియు

నిండరానింపఁ దలఁబ్రాలు నింపెనపుడు, వేంక.

గీ.౭

ద్వాదశాంతేశాన్వితముగ శ్రీలోకపావని నీవు సత్యంతవైభవయుగ

నుతాహమొనరంగ నొకరికొంగొక్కరి కొంగుముల్లను వైచికొనెడువేశ

నిబిడీకృతంబుగా నిండియున్నట్టి దేవతతల్ల నేత్రోత్సవంబుగాఁగఁ

బరఁగెడునినుఁజూడఁ బదివేలకనులు గావలెనంచుఁ బొగడరే యెలమితోడ

గండు మీనులవంటి వీక్షణములందు

ఘనకృపారస ముప్పొంగి తనరుచుండ, వేంక.

గీ.౮

శివశక్తి సీమహోత్రసమైన కళ్యాణ వైభవంబులు చూడవచ్చియున్న
హరి బ్రహ్మ యింద్రుడు నవని యాకాశంబునాదిత్యచంద్రాదు లమరమునులు
భూసురుల్ క్షత్రియుల్ భువనత్రయము లగ్నిదేవుండు సాక్షిగాదేవి నిన్నుఁ
గాలకంపుండు కరగ్రహణంబు చేసిన యవసరంబునఁ బెండ్లియరుఁగునందు
ముదముఁ జెందవె పూర్వాభిముఖము సలిపి
ధరణితలమందు సప్తపదంబులుంచి, వేంక. ౧౯

సావిత్ర త్రయముగనునీశ్వరినిన్నుఁ బెండ్లాడి వావిఁజొచ్చియుఁ బాంశ్యవంశమునకు
నల్లుడై వర్ధిల్లి యసుగ రేకునిబావముఁబెట్టె సుందరేశ్వరుండు వేడ్లఁ
బసిఁడి గుండమునందుఁ బ్రాచీముఖంబుగానుండిముంగలనగ్నినుంచుకొనియు
నరవిందములవంటి హస్తంబులందును నాజ్యహోమంబును బూజ్యముగను
జేయుసమయంబునను సదాశివునియొద్ద
దక్షిణపుఁబార్శ్వమున నీవు దనరనుండి, వేంక. ౨౦

గరిమతో సీమపంకజపాణియుగములో లాజహోమముచేసి లలిత నిన్నుఁ
జెట్టవట్టుక చంద్ర శేఖరుండును బ్రదక్షిణముగా వేంచేయఁ జెలఁగిమిగుల
వెలహెచ్చునందియల్ మొలగజ్జెలునుగల్లు మెట్టియల్ పిల్లాఁడ్లుమినుకువగల
ఘల్లుఘల్లునమ్రోయ మెల్లమెల్లన హంసనడచినయట్టుల నడచివచ్చి
వేడుకలరంగ ముమ్మాటు విహితముగను
అశ్మమండలి నిలువవే యందముగను, వేంక. ౨౧

నిలువులద్దముల నీడలుపార దివ్యహా మించు కాంతులను రొణించియున్న
పెండ్లిపండిటిలోనఁ బెండ్లిపెద్దను సభామధ్యంబునను... సుతుండు
అన్నిటి వర్ణించి యాశిషంబులు సేర నపుడేకవాక్యమై యఖిలజనులు
వరఁగవిశ్వభరాసురులెల్లను దధాస్తటచుచు ఘోషింపఁగ నతిముదమున
సకల జీవులయెడ దయాసహితుఁడైన
గరళకంఠుని సవ్యభాగమునయందా, వేంక. ౨౨

నాసికాగ్రమునందు నవమూర్తికంబు ముక్తాక్ష పీనులవరంజి కమ్మలమరఁ
గరకంకణమ్ములు గంఠహారములు మధ్యమున నొడ్డాణాంబు నమరఁగాను
నందియల్ మొలయంగ నతిపార తంత్రత శ్రీ భారతులు జుటచేరి వచ్చి
శోభనంబులు వాడుచును గన్వయోముపై ముంగురుల్లునిసియాడంగనిలిచి
యొంచి పల్లెల హారతు లెత్తినపుడు, శంకరుండైన సుందరేశ్వరునియొద్ద, వేం.

అరవిందములు చిన్నయానందరూపిని యంచికా నీవివాహమున కిందు

వచ్చియున్నట్టి దేవతల కాభరణముల్ బహుమానములు చేసి బ్రాహ్మణులకుఁ
బురుగుగందము మేనఁబూయించిసిగనిండఁబూలుఁజుట్టించిసంపూర్ణముగను
ధేను లశ్వములును దేజోష్పఁగా భూమి ధనధాన్య కన్యాన్నదానములును
భూరి దక్షిణతాంబూలములు నొసంగి

రాజరాజేశ్వరీ నీవు తేజరిల్ల, వేంక.

౬౪

వ్యంజనంబులు వగవగల దివ్యాన్న పాయసభక్ష్యములు పప్పు నప్పడములు
పక్తువం బానరంగఁ బాకమై యున్నట్టి శాల్యన్నమును నన్నశాలలోను
బ్రాణనాయకుండ మీబంధువర్గము భోజనవేళఁగావచ్చె జాగ్రతగను
రావలె నని పల్లఁ బ్రమదంబుతోడను విని మందహాసంబు దనర భవుఁడు
నెమ్మి గుండోదరుని పొట్ట నిండియుండ

వంటకం బిడుమన్న నావార్త వినియు, వేంక.

౬౫

ఐదుమోములసామి యాడినవాక్యంబు లంగీకరించి యుప్పొంగి యపుడు

పరిచారకులఁ బిల్వఁబనుప నందఱువచ్చి వరుసగా నిలుచున్న వారితోడఁ
గుండోదరునిదోడుకొనిపోయిచటభోజనశాల నుంచి యీక్షణమునందు
బహుపక్వశాకముల్ పప్పు దివ్యాన్న

మాజ్యము భక్ష్యములు చాలుచాలుననుచుఁ

బలుకవడించి బలుపొట్టపట్టినంత

తృప్తిచేయించు మనియానతీయఁగాను, వేంక.

౬౬

అదిశక్తివి నీవు నానతిచ్చిన రీతిఁ బరిచారకులు గొప్పపల్లె మునిచి

కాయగురలు నేయి కందిపప్పున్నంబుఁ బాయసంబును జాలభక్ష్యములును
పడ్డింపవడ్డింప నడ్డిచెప్పుక తిన్న కుండోదరుని దాహగుణ మెఱింగి

గ్రక్తు నావేళ వేగవతి యుత్పత్తిగాఁ దెచ్చివానికిఁ దప్పిదీర్చి మధుర

క్షీరి పహియించినటువంటిమూక్తిపుడు, ప్రాణదమైనపట్టంపురాణివిగద, వేంక.

అప్రమూర్తియుఁ బ్రవేశాజ్ఞాహుతిక్రియల్ పాటించి రేయి వైభవముగాను

బాంధవతి నిను జెట్టవట్టి పెండ్లరుఁగుసీశాస్యదిక్కున నిల్చి శాస్త్రవిధిని

సంతసంబొనరంగ నంతరిక్షము జూచి పతిభక్తియగు నరుంధతిని నిదిగొ

గంటివా యనఁగానె కనుగొంటి నని పల్లవే దేవి సురలు సేవించిపొగడఁ

బందిటను స్థాలిపాక మాపాసనంబు, చంద్రశేఖరదేవుతోఁజలిపితపుడు, వేంక.

తనరంగబహువిద్యోదము నలంకృతమైన పండిత్యదీపము ల్పగులువలెను
 వెలుగఁ బెండ్లరుఁగుపైవిలసిల్లుచును సోమచందరేశ్వరునితో సాబగుచుండి
 పదివన్నె యపరంజి పశ్చింబులను బప్పు పక్షనంబుల పక్షశాకములును
 గలవంటకములుఁబొంగలిపాయసము నెయ్యియతిరసంబులుఁబండ్లునానవాలు
 పంఠధారామృతములు సంభవముఁబొంద
 నమరసహితంబుగా బుచ్చమారగించి, వేంక.

౬౯

యుగదినంబందు సూర్యోదయంబగువేళ వన్నె చిన్నెల రంగవల్లిస్రుగు
 దిద్దియున్నట్టి వేదికమధ్యభాగము దగ్గిదేవుని దెచ్చి యతివలుంప
 హాలాస్యపురనాథుఁ డాపాసనముసల్పి పరదేవి నినుఁ జెల్లవట్టికొనియు
 నంతఃపురంబేగి యాదున్న కులదేవతకుఁ బాలికల కర్పితంబు గాను
 బూజగావించి ప్రైలోక్యపూజతుండు
 తిరుగవేంచేయఁడే పెండ్లియరుఁగునకును, వేంక.

౭౦

పద్మరాగములచేఁ బరఁగుపాపటబొట్టు ఫలభాగమునందు భాసురముగఁ
 దాంఠవింపఁగఁడు ప్తేదలవంటిముంగురు బ్బులపంజమునందు మొరసియాశఁ
 దళతళయచుచుఁ బుత్తడికప్పులును దేటచ్చైశ్వనారయంగ నెచ్చునెర
 మాత్రికహారముల్ మృశికంటసరుబూఁగఁ బచ్చలకడియాలు పరిభవిల్లఁ
 గంకణంబులు మ్రోయంగ శంకరునకు
 నెలమితోఁ బాటపాడుచు నలుఁగులిడియు, వేంక.

౭౧

భ్రమరంబులనుబోలి బాన్దనకురులు నున్నగదుర్వి కొప్పతిన్నగను ముడిచి
 పట్టకొకలుగట్టి బటుప్రపాలిండ్లపై రాశించుచొగాని అవికలమరఁ
 బొందించికురుమబొట్టుఫలమునందుఁబాలుపుమీఁగఁనుంచుపులుడుఱిమి
 కనులకాటుకదీర్చి కమనీయభూషణంబుల నుంచుకొని యొప్పు ముదితతెల్లఁ
 గదిసిపాటలు చదువ శంకరునిచేత
 నలుఁగువెట్టించుకొనుచు నానందమంది, వేంక.

౭౨

జాటుకుచ్చెట్లంచి (జంగలా)ప్పగఁగట్టి రంగుమీఱిన పట్టాఅవికలమరఁ
 దొడిగి కస్తురిబొట్టు నిడువాలుఁగనుల కాటుకదిద్ది కొప్పునిండుగనుమిరులు
 ముడిచి బంగారుసొమ్ములు వెట్టి నాగరకము చెలంగఁగ వేడ్తకత్తెలెదుట
 సరససంగీతముల్ జరుపుచు ముసిముసి నగవునవ్వుచునిల్చి నాట్యమాడ

నందమగు షోలికాతల్పమందురేయి

గుఙ్గావేలుపు తండ్రితోఁ గొలువునుడి, వేంక.

23

మూఁడవదినమందు మొదటిజామునవేళ్ల నగ్నిదేవునిపెండ్లి యరంగునందు
మధ్యంబుగానుంచి మౌత్రయుక్తంబుగాఁ దంత్రాగమములెల్లఁదప్పులేక
యాజ్ఞంబుసమిధ లన్నాహుతులసాఖ్యనిగొచి బ్రహ్మలు ప్రేళ్ల నెంచియెంచి
జ్ఞాపకంబుగ గ్రహజ్ఞము సేయఁగానె యుల్లాసంబుమీఱఁ గైలాసపతియుఁ
బరమపావని నినుఁ జెట్టవట్టి యపుప

క్షేచముగ వేదికను బ్రదక్షిణము రాఁడె, వేంక.

24

పందిళ్ల నేతిదీపములుంచి వెలుంగంగఁ గోటిభూసురమునుల్ గుమిసియుండి
యొక్కరొక్కరుగాను జక్కఁగాఁబ్రణవంబు నున్నతధ్వనితోడ నుచ్చరించి
గణుతికెక్కినపదక్రమజటాదులు నెల్ల సామగానంబులు చదివించదివి
యక్షతలర్చింప నప్పుడు పెండ్లిపెద్దెనట్టి వారిజాతాసనుండు

రేయి పాకెన్నసేయింప హాయిమీఱ

నందమొనరంగ నందివాహనునియొద్ద, వేంక.

25

కమనీయములు లనేకములు శృంగారించి మహిమతోఁ గళ్యాణమండపంబు
జ్యోతిర్వయముపొంది శోభిల్లఁ బొడ్డివేదికపైని నాల్గవదినమురేయి
నిత్యహూవనదేవి నిన్ను నొద్దననుచుకొని చొక్కనాథుడు కొమరుమిగుల
సౌపాసనముసల్పి యపుడెవ్వరెఱుంగక దొంగవేలిమిచేఁబు దొంగిలించి
తెచ్చి తనయున్నచోటికి వచ్చి హరుఁడు

దక్షైనని సంతసిల్లఁడే తగవుమీఱ, వేంక.

26

కౌతూహలముగశృంగారింతుకొనివేళ్లగొమరుఁబ్రాయపుస్త్రీలు కొందఱపుడు
సరికక్షిగాఁజేరి శారీరమొనరంగ నేర్పుచే వార్వారు నెనరుగలిగి
ప్రహసనపాటలు పాడంగఁజనచిన్న ప్రతిమలదీపముల్ ప్రబలివెలుంగ
నిరువకబంతులై సురలనుంచుకరేయి భవునితోడఁబసిండి పక్షములను
వరుసతో నాగవల్లి బువ్వములుఁ జాల

గారెబూరెలు హితవుగా నారగించి, వేంక.

27

సుదతులెల్లఁ దలంటుకోభనపాటలు పాడంగనపుడు ప్రభాతమందు

మనసు రంజిల్లంగ మంగళస్నానముల్ చల్లఁగాఁ బన్నీటఁ జలిపి వేళ్ల

రంగైసపీతాంబరములు రత్నకిరీటవలయాదిభూషణంబులు ధరించి
శంకరుండును బరాశక్తి నీవును గోటిపాలసూర్యులవంటిప్రభలతోడఁ
గనకపీఠంబుపైనుండఁ గమలధవుఁడు

శేషహోమంబుసేయించె శ్రేయమంద, వేంక.

౭౮

పంచరత్నములచేఁ బంచవన్నెల స్తుతలుంచి వేదికపైని మించిమెఱయ
నవమణుల్పొదిగి స్వర్ణపునాగవల్లికుండలు ప్రతిష్ఠించి యుండఁగనుజెలులు
కదిసిపాడంగనాగప్పసానులు ముందు నడిపించుకొని మెటనడువహరుఁడు
శ్రీచుహేశ్వరి నిన్నుఁ జెట్టచట్టుక నీవు సుందరాకారంబుఁ జూచి చూచి
యాత్మనుబొంగుచును బెండ్లియరఁగునోర

సురలు చూడంగ మువ్వారుచుట్టిరాఁజె, వేంక.

౭౯

అవని రథంబు చంద్రాశ్రయములు గండ్లు చతురాగమంబు లశ్వములు గాను
బ్రహ్మసారథి మేరుపరవశులు శరాసనంబు నాగేంద్రుండు నారిగాను
నల్లితూణీరంబు హరియుబాణముగాను గల్పించుకొని భయంకరములైన
త్రిపురంబులనుగెచ్చి త్రిజగంబులేలుధూర్జటి నాగవల్లిదుప్పటి ధరించి
గట్లరాయనిపు త్రికగళమునందు, నీలమఃశివారణము చేసినిండు సభను, వేం.
అరవిందపాదంబు లందియల్ గలుగల్లు మనుచు మ్రోయఁగ రాజహంసనడల
లలితతో నీవ్రకభ్యాణవేదికఁజుట్టి యపుడు దక్షిణభాగమందు చచ్చి
నిలిచిముచ్చటమీఱ నెనరుగాఁజురవ్వుగొనుచుముద్దులపెండ్లికొడుకనాడు
నుప్పటేనుఁగునిత్తుఁబప్పుటేనుఁగుమాకునీయుఁడీయనఁగా నెయ్యిశ్వరుండు
సురలుఁబులువినఁగమానూపగజము, కోటివరహాలబనిపఱైమేటిగాను, వేం.

ప్రతిదినంబును బిల్వపత్రంబు లర్పించి భక్తిచేసినముఖ్యభక్తులకును
నభయంబులొసఁగెడు హరుఁడు వేదికఁజుట్టినచ్చి యుత్తరద్విక్కు వంకనిలిచి
గుణభూషణీపెండ్లికూఁతురా విననాడుపప్పేనుఁగునుదీసి యుప్పుకరిని
నిత్తువా యనఁగా నె చిత్రాబ్జ మలరి యానందరభమున సభాసమ్మతిగను
నవనియెఱుంగంగ నిపుడు నాలవణగజము

అయిదుకోటులవరహాల టనుచుఁ బలికి, వేంక.

౮౦

గుఱుతైనముత్యాల కొప్పలందపుఁగిరీటములు మొండుగ భూషణములొసంగి
బంగరు కుసుమము ల్పారిజాతములు పాదముల నర్పించి వందనము చేసి
దేవాది దేవతల్ దేశాధినాథు లందఱులెక్కలేని పీతాంబరములు

కట్టువగ్గంబులు పట్టుకోకలు గట్టి వరహాలు అవికె లీవంతు నపుడు

తెచ్చి చదివింపరా పెండ్లి తిన్నెమీద

శ్రీమహాశునియొద్ద వేంచేసి యుండు, వేంక.

౮౩

విప్రవద్యులను రావించి పీటల నుంచి గందంబు మైనిండఁగా నలంది

జుట్టు నిండుగఁ బూలు చుట్టించి మెడను హారములు వేయించి వారలకు నెల్ల

ద్రవ్యంబు దెప్పించి దక్షిణ లిప్పించి ధారాశముగ శూలధారి యపుడు

పద్మనాస్తములచే ఫలదానములు సేయఁగాను బాంబూనదకంకణములు

రవలి చెలఁగంగ మృదుల కరంబు సాచి

చారుకలశోదకముతోను ధారవోసి, వేంక.

౮౪

సర్వభద్రకుఁడైన శంభుతోఁగూడఁ బచ్చలచక్రకోశ్లమంచమున నుండి

నేర్పుగాఁ గూరాడు సీరాడు నిలిపి యుప్పొంగి తాంబూలము ల్పొంగితిగను

ఆరగించెడివేళ సీరజనాథుడు బ్రహ్మాదిపురలు దంపతులుగాను

వచ్చి ముంగల నిల్చి మెచ్చి దీవించి సేసలు శిరంబున నుంచి సరసముగను

వరుసగా నుండఁగను వారివారి కపుడు

పాన్పువీడ్వంబు లిప్పించి ప్రమదమార, వేంక.

౮౫

మోద మందుచు నేటి మొదలుగా మున్నూట యఱువదివ్రతములు నాచరింప

నాకానతీయుమీ నాస్రాణనాయకా యనుచు సుందరమూర్తినడుగుకొనఁగ

వ్యోమకేశుఁడు విని నోముకొమ్మని ప్పఁ దాతల్లికి శారదాంబ కపుడు

బ్రాహ్మణస్త్రీలకుఁ బనుపునల్లిడి భూషణము లలంకారించి నయము వొంద

నొసటఁ గుంకుమతలకంబు పొసఁగదీసి

యంబకరముల మూసివాయనము లొసఁగి, వేంక.

౮౬

కోటిధేనువులును గోటి కుంజరహయంబులుఁ గోకలును దివ్యభూషణములు

ధనరాశి పసిండిబింద్యలు నద్దములు దీపకంబము ల్పన్నరుకలశములును

నవరంజి పల్లెన్పు లాందోళికలు శయ్య మేల్లట్టు తలగడల్ మెత్తదిండ్లు

అర్చనా గ్రచ్చకాయలు చాఁచుచిప్ప చిక్కిలనువ్వెనయఁగుంకుమపువ్వుబరణి

నలసిసంతకు నుడుగరల్ అనుగేశుఁ

డొసఁగి భవచేత దేవి నిన్నొప్పించె, వేంక.

౮౭

జలకము ల్పన్నీటఁ జలిపి హెచ్చైనకోకలుగట్టి భూషణంబులు ధరించి

పుణ్యాహవాచనంబును వసంతము పంచపాలికల్ యరఁగుకంబములపూజ

పాటించి హాలాస్యపతియు నీశ్వరి నీవుఁ గంకణంబులు వీడ్చి పాంకముగను
నుభయపార్శ్వములబంధులనుంచుకొనివగల్వగపాయనాన్నఁబువ్వఁజనములు
సహితముగ నారగిం పైన సమయ మెఱిఁగి
కాంత లడపంబు పట్టరే ఘనతమీఱు, వేంక. ౮౮

భవసమేతముగ శాంభవి నీవువేడ్చగ్గా నుత్సాహములు మించి యొకరికొకరు
సరససల్లాపము ల్చులుపుకొంచును వసంతము లాడఁగా నె సుందరులు వచ్చి
యిరువంకఁజెయిలాగు లీయ దంతాందోళికములవేం సి శ్రీకరముఁజలఁగ
వెడలి సాయంత్రంబు నడనాటకములతో వాద్య ఘోషము లొప్పవైఘ కరిగి
పాలికల నోలలాడింపవే లతాంగి
మణులతోడను గంకణకవ్వణనమెసఁగ, వేంక. ౮౯

శంఖకాహళవేణు ఝర్జరపటహ మర్దశభేరికాదివాద్యములు మ్రోయ
దిశలందు వెయివేలదీవల్లు పగలువత్తులు పట్టపగలుగ వెలుఁగ నెదుట
వంతవంతలు బాణవిద్యలుసేయంగ వెంట విస్త్రోతముల్ వేదములను
బలియింప హాలాస్యపతి యుతంబుగ వరమదగజాబును నెక్కి మధుర యేగ
మాళి వీధుల నూరేగ మగువ లపుడు
నింటియింటికి హారతు లెత్తఁగాను, వేంక. ౯౦

పసిఁడిగి న్నెలఁ బోలు పాలిండ్లు కాంతులు రవికమూఁతలు దూసి రాణమెఱయ
మోముఁదమ్ములనవ్వు మొలవంగ నెరనీటుచెందఁబయ్యెటకొంగుఁచెక్కుకొనుచు
విటకాండ్రఁ గడకంట వీక్షించి సన్నసంజ్ఞల నేలుకొనుదాసిజనముమ్రోలఁ
గాంభోజి సావేరి కల్యాణి సురటి భైరవి తోడి నవరోజురాగములును
బాడుచును నాటకములాడ భవునితోను
దివ్యకరి డిగ్గి నగరి కేతేనపుడు, వేంక. ౯౧

జలజాక్షులిద్దఱు జంటపట్టుకవచ్చి పల్లవంబులవంటి పాదములను
బస్మీటఁ గడిగి పుష్పంబు లర్చనచేసి ముత్యేలహారతు లెత్తఁగానె
ఞ్చలికత్తె లిరువంకఁ జెయిలాగులీయఁ జామరము వేయంగఁ దెమ్మెరలు వీవ
వచ్చి పీటలనుండి వరఫలదానంబు లతులభూదేవదేవతల కిచ్చి
పడుకటింటను వేంచేసి పల్లెమునను
హరునితోఁ గూడఁ బాటన్నమారగింప, వేంక. ౯౨

దంతంపు ద్వారబంధము కెంపుగందపట్టలు*కాంచనపుంగ వాటంబు లలర
 మేలైనముత్యాల మేల్లట్టు కమనీయతరహంసతూలికాతల్పమునను
 నలువంక దర్పంబులు చిత్తరపుబురిగలకుడ్యముల గవాక్షంబులలరఁ
 గరదీపములతోడఁ గనక ప్రతిమలొప్ప విద్రుమ స్తంభము ల్వింతలలరఁ
 గల్పితమునైన కేళికాగ్రహమునందు
 విరులుమొడుగఁ జోడించి వేడ్తనెలఁగ, వేంక. ౯౩

నిలుపుటద్దంబులు నలువంక వెలుంగుగఁ బూవుగాఁ జక్రగుంపులనుబోలి
 మెఱసెడుముత్యాలమేల్లట్టు పఱుపుపాల్పై వంకకును సాటి
 కంపింప రజతపంకజము రాజల్లగఁ బసిండికుడ్యముల వలెను
 బంకజరాగము ల్భాసిల్లఁగను గవాక్షుల మందమారుతంబులు జనింప
 నగరుసూపంబువాసితం బగుచుమెలఁగు
 మహితశృంగారకేళికామందిరమున, వేంక, ౯౪
 మెఱుగు సూరెపుటంపు మెత్తలో విలసిల్లు మల్లెపువ్వులు వింత లెల్లఁగలిగి
 వెలమడించని పట్టుతలగడల్ శోభిల్లఁ జారుతరం బైన శయ్య మీఁద
 సకలలోకములందు సరిలేని పాండర్యశాలియై తగు పరాశక్తి నీవు
 శితికంఠ నెడనుండ శిరమునందలిసేస లిడి దేవ దంపతు లెల్ల నిలిచి
 యతిశయంబుగ నినుఁ జూచి యధికభక్తి
 నెదుటపానుపువీడెంబు లెత్తుకొనరె, వేంక. ౯౫

భక్త్యంబులును బాలుఁ బండ్లరగించి కప్పురపు వీడ్వంబు లింపుగనుజేసి
 వలపు మీఱఁ గదంబవననాయకునిసమేతముగఁదానటనిదములఁజెంది
 నిదిరించి మేల్కొనియుదయకాలమునందుఁ బడుకయింటనులేచిబయలుమెఱసి
 జలకంబులాడి చందనవస్త్రభూషణంబులు దాల్చి గద్దెఁ గొలుపునుండి
 సురలుగొల్వంగ మధురలో సుస్థిరముగ
 నఖిలసామ్రాజ్యములు గల్గి హరునితోడ, వేంక. ౯౬

కట్టణంబును మండపముతెల్ల దేవాలయంబు శృంగారించి యపని మెఱుగ
 నాటించి వైత్రమానమునందలి శుక్లపక్షకృత్రికనాడు ప్రజలు చూడ
 నుత్సాహముగనంబు లుత్సవంబుఁ దొడంగి ధవళవర్ణుని గల్పితరువుక్రింద

*పట్టెలకు పట్టలు, వేటికచో, బిందెలకు బింద్యలు, గ్నహమునకు గ్రహము కని వాడెను.

ఇన్ని, ఎన్ని, కొన్ని, పెక్కు, పలు,
ఆ, ఈ, ఏ, నీ, నా, మన, తా,
ఒక్క, రెండు, మూడు, నాలుగు,
ఐదు, ఆఱు, ఏడు, ఎనిమిది, తొ
మ్మిది, పది.)
తదంతాః-(పదునొక, ఇరువది, ముప్పది,
నలువది, ఏబది-ఇరువదిద్వితీ-
పందొమ్మిది రేకోనవితీ- పండ్రెం
డుద్వాదశ-అమహతిపన్నిరుః, “పం
డ్రెండేడులునిగతింజనగ”-ఉ.హరి
వంశ.)
పౌరుగోః పాన్ముః
మినుజీప్రథమాః క్వాపిధాతునా బ
హుళం సమస్యస్తే-(మిట్టిపాటు, అ
దిరిపాటు, అదరప్రేత, తిరుగఁ
జోత, సిగ్గుపాటు, నగుఁబాటు.)
నాఽపి వికృతా వవ్యయాభావః
బహువ్రీహీ నన్నోః టేప్టికో
చూలోరిః
విలోస్తుక్
జీకస్తచ్చబ్బోఽను తరపదే క్వాధేవా
త్రికాద్బహుళమ్
స్త్రీసమేభ్యో బహుళమ్

సమానాధికరణే వంటిర్నిత్యమ్
మోర్నిక్
పూర్వవ త్తర్తధారయే
టిర్వా నసంయోగలోప్యణామ్- “కలికి
జక్తవచంటి యీ కలువకంటి”-
ఘటికాచల. అత్రచన్నుశబ్దస్యాపి
సమాస్తప్తి ర్దృశ్యతే-
కుఱుచ, చిఱుత, నడుమ, టి నిడుదా
నాంఠేర్వాలోపః- కుఱుచూపు, కు
ఱుచూపు, చిట్టుములు, కుట్టారికలు.
త్రికా దసంయుక్తస్య బహుళ మరో
వ్యణః
అచోఽట నిత్యత్ర నలోపః
ఓత ఇతి తవరకరణాత్
ప్రాస్యతః స్థానార్థా చోఽటః ప్రాస్య
స్యాత్ వాత్రిసంఖ్యార్థః
రేవగల్వాది రేకవచనమ్
సేపు వడిభ్యాం నిత్యం సమాసః
నమిశ్రస్య
తోఽబుట్యదయః
నిక్తలాదయో యథోపదిష్టమ్
* * *

— అథతద్ధితాః —

త్వాఞేతనజ్
టికం చిన్నాదిభ్యో బహుళమ్
శేర్వాదే రిమిః
నల్లాదయో గుణవచనాని
అతో గుణా న్ముః

మోర్నః
మగ్గాదిభ్యస్తేమిశోదయః
అగ్గలాదిశ్యైకః
అః మోరాదిభ్యఃస్వాధే
చిఱుతాదిభిః ఉకః

ముందోరతిః

ఉత్తోక్తికే- (సూత్ర మిదం స్థానాంతరే
యోజ్యమ్)

అర్చిత్యధే జాలాదిభ్యః- (జాలరి. చో
రవ, చదువు, చొప్పు, జూదము,
టక్కు, టెక్కు, తగవు, తఱగు, తీర్పు,
తెంపు, తెరువు, తెగువ, దోచు,
నేరువు, పొటము, మతకము, పూజ,
లావు, సిగ్గు, సూన, సుంకము, వేట

ఓయారాదిభ్యః ఇః

వేడుకాదిభ్యః కాష్టుసి

స్త్రియాం క్తియః

బహువచనా దాడిః

ఆష్టుసి

ఈష్టస్తూతాదిభ్యః

చెంచెత మాలత ఇత్యనయోః కేవల
త్వమ్

సర్వత్ర తాచ్చీలేయ మంటాదిభ్యో మారిః

పార్వాదిభ్యః పోతుః

పగా త్తుష్టుసి

స్త్రియాం కులా త్తః

మిండత గుబ్బెత ముట్టత విటీ యవత
రజస్వలాః

ఎత్వం తవ ర్ణకే కావపి దృశ్యతే

మతుపో వ్యతిరేకే కుత్రచి దిడిః

కాష్టత్రాపి తిర్యగ్నంజాయాం దృశ్యతే

అందాదిభ్యః కాష్టత్తి యోర్గః

తాస్వాదేపి దృశ్యతే

అన్యే మతుబధాదయః ప్రయోగతో
వేద్యాః

తేః ప్రకారే టుచ్

తద్వతి టిచ్

పుడు చచ్చిత్

తకోః వడిః- (కొంతవడి, ఒకవడి, కొం
తసే పని యర్థము)

తజా దిభ్యో వడిః-

కోత్తి కాభ్యాం సంఖ్యాపరిమాణయో
ర్ణి చ్యతౌ

ఎడు పరిమితా వేకత్వే

ఎడా లేర్లోపః

ఇయస్య (గిన్నెడు, దొన్నెడు)

ఒప్పిదము, కొప్పిదము, బెట్టిదము,

వెల్లిదము, ఎల్లిదము, మగంటిమి.

ఒజ్జస్యనజ్, ఒజ్జనము. కోటరము,

కోడటికము, కోడంట్రము, కోమలి

కము, చెలికారము, పేదటిమి, మ

గతనము, వెలుక, వెలరు, వేండ్ర

ము, వెల్లిదము. వడ్లంగేరమ్, వ

డ్లంగము. పేర్వాదేరిమి, పేరిమి,

చెలిమి, కడిమి, పోడిమి, వాడిమి,

వేడిమి, మేలిమి, పసిమి, ముచ్చి

మి, మిసిమి. వ్యతిరేకే కుతచ్చిది

డిః, ముక్కిడి, వాలిడి, పెరవిడి,

సిగ్గిడి. చప్పిడిస్వార్థే. సందోరడిః.

వ్యతిరేకే ఇతివర్తతే- సందడి. మం

దాన్తందురాయాం, మందడి, పెల్ల

డిప్రభృతయః. పోతు, తిండిపోతు,

వదరుబోతు, ఓడుబోతు, పొలు

బోతు, దోరబోతు, నేరబోతు,

మాఱుఁగుఁబోతు, కల్లుఁబోతు, కువ్వాడపోతు, తూఁగుఁబోతు, త్రుల్లుఁబోతు, త్రాఁగుఁబోతు, కడిపోతు. చిటుతాదిభ్యఉకఃస్వాధే, చిటుతుక. నాతి, నెలఁతి, పడఁతి, మడఁతి, పొలఁతి, మెలఁత, నిప్పు, వెలఁది.

పెండేరము పెండేరము

ఉబ్బాదే రరజ్-ఉబ్బరము, ఇంటరము, దాపురము, దాపరము, ఉల్లరము, పోతరము, ముక్తరము, ఒంటరము, పులసరము, తెక్తరము, మల్లరము, సోమరము, కట్టరము, పులకరము, పోసరము.

మూఁపోరంసకూటేరజ్-వా

కాఁపోర్వాస్త్యే
ఇయస్యాపి తద్ధితే లోపః, కొండీడు, మన్నీడు, సాలీడు.

అచోరిః- ఓర్పరి, ఓర్పు

సంస్కృతవ దనదంతస్య స్త్రీప్రత్యయః
అదంతస్య సంస్కృతసమస్య భేదికస్యా
లుర్వా నుప్రయుజ్యతేమహత్యామ్

నిత్య మగస్తస్య

ద్విగౌ తూమాప్రాప్యః- ఇప్తుము, ముత్తుము.

ఎనమతోమ్మయోర్తుకూమా- ఎనుమందుము, తోమ్మందుము

నాత్రఖండః

పదేష్టేగ్లోపశ్చ-పందుము

తృతీయా పంచమీ సప్తమీనా మకర్తరి ద్వితీయా

ఉత ఏకార్థాత్తస్యాస్థానేవః- సమానాధికరణే ఉత్తరపదే

ఉతః స్త్రీసమస్య పుంపుణోర్లుక్ కథే
ష్వద్వంద్వే నిత్యమ్

భేః పతౌ

ప్రాతాదేర్లుప్తాంగస్య పరుషేషు

ఉత స్సప్తమ్యా అలిక్

అత శ్చేత తోడ వలనానా ఋః (అకా

రాస్తానాం చేతతోడ వలనానాఋ

త్వంస్యాత్సమాసే)

అతఃకిమ్, చేతోఇత్యనయోర్తాభూత్.

పదే రనుత్తరపదస్య సంఖ్యాయామునుక్
చాబ్యుక్

గత్య్రాకర్తక శ్లిషశీజ్స్థానవసజనయాపా

తీర్యతిభ్యశ్చ- ఏభ్యఃకర్తరి క్తస్యాత్

భావకర్తణోశ్చ.

క్రోధికరణేచ ద్రౌయగతిప్రత్యవసానాథే

భ్యః- ఏభ్యో అధికరణే క్తస్యాత్-

చాద్యథాప్రాప్తమ్

“ముసుప్తస్యాసిత మిద మిదం వ్యా

సం రమాపతేః! భుక్త మేత దవస్త

స్యే త్యూచు గ్లోప్యో దిదృక్షవః”

ద్రౌయజ్ శ్చైర్య మిత్యర్థః (స్థితిః)

ఇత్యేతః (ఇతో ధాతో ర్వరమానేక్త

స్యాత్)

మతిబుద్ధిపూజాథేభ్యశ్చ- (మతిరిహే

చ్చా) ఏభ్యో వ ర్తమానేక్తస్యాత్-

రాజ్ఞాంమతః ఇష్టస్తై రిష్యమాణఇత్య

ర్థః చకారోనుక్త సముచ్చయార్థః)

సపుంసకే భావేతః-(స్థిబత్వ విశిష్టే

భావేకాలసామాన్యేక్తస్యాత్-జల్పి

తం- శయితం, హసితమ్)

క్షస్య చ వర్తమానే- వర్తమానార్థః
క్షస్య క్షస్య యోగే షష్ఠీస్యాత్
సలోకేతి నిషేధ స్వాప్యవాదః- రా
జ్ఞాం మతో బుద్ధః పూజతోవా)

అకర్తరి తృతీయాపంచమ్యార్థః
నానర్హాత్సప్తమ్యాద్యవతీయా
అలఘు స్సమాసపదే ద్విరుక్తిః
అనన్యాభిధానే పూర్వాకృత్యభిహితవ
త్తర్హ

తృన్నధే డిమ
తయోర్లుక్
వ్యతిరేకే నిః
క్షవదర్శనః
శత్రురే ధాతుసంబంధే చును
ఉన్నోస్య త్ర
భావిని కలజిః
జేరటిర్వాను ప్రయుజ్యతే
నిత్యం తచ్చబ్రస్సుపి
ఉత్తరపదే తస్యలోపః
తృక్వత్తచ్చీలాదిషు.
జిః కర్తృవ దన్యస్య ప్రాధాన్యే పిశేష
ణమ్

లఘ్వేకాక్షర పూర్వాదీనా మారజ్
బహుళమ్

సమాసః-(అత్స) స్త్రోతసమాలునాస్త్రి
యాంసమానాధికరణే)ఇలుటాలు=
గృహిణి; ఏరాలు=యాత.

అన్యవ దపి దృశ్యతే
జిణో విశేష్యేణ
త్రికముకౌ విభాషా
స్త్రీసమః

మింగడాది షష్ఠీబిందులోపః- మింగ
డ, మిందియొక్కగడ; లేంగడ
మిస్థపతి- (నాడేని, నాస్లు, లేడి,
లేస్లు)

వేసవి, వేసంగి, పొదుగు, పొదువు
పతతేః పడః ప్రాకృతికః
తథాహ్యస్మిన్నితి ప్రయోగతో వేద్య
ఇతి సూత్ర మవనియ తస్యస్థానే-
మంజెలు గావదయ ఇతి వక్తవ్యమ్.
(వంజెలుగు, సంగోరు, చందొమ్మిది,
తొంబది, పెందొడ, వేఁబొక)

సర్వత్ర సిద్ధస్య సాయోగే నిత్యమ్-
(సార్వత్రికస్య సిద్ధస్య ఖండస్య సం
యోగే పరే నిత్యం పూర్ణ బిందు
స్యాత్- (తాడి, తాండ్లు; పనటి ప
నంట్లు; ఏడు ఏండ్లు; తేటి తేంట్లు.
సర్వశ్రేణికిమ్. నదీర్హితాంధ్య ఇత్య
నేనబాధో మాభూదితి. సిద్ధస్యకిమ్.
వచ్చెఁ గ్రమ్మఱ, రాఁగాఁ గ్రమ్మఱ
ఇత్యత్రాపి స్యాదితి. చెనటి, పనటి
ఱనటి, అనటి, పరటి, తాడి,
కొనటి, ఏడు, తోడి, తేటి,
బోటి, బోడి, వాడి, వేడి,
పోడి, కాడి, దోటి, గోటి,
దాటు-)

రుగత స్త్రీస్థానేయే
ఉరఃసంస్త్రోతసమస్య
నెఱస్య వగాది ష్వంగలోపః
పరస్యద్యేచ హలః
నిండోర్వెతాదిషు-(నివ్వెఱ, నివ్వెఱ,
గు, నిప్పస్త్రు, నిప్పచ్చరము)

సంస్కృతసూత్రాంధ్రవాక్యకరణమ్.

కృతోల్లోప స్తనాదిభ్యః కపానాంతు
గబామతాః- చస్తవ, కస్తవ, చస్తాం
డలు. అస్య ద్రుతత్వాభావా న్నా
నుసార్వరః

కువర్ణ రోయుతో యినా కయిత్వ్యదీరి
తోబుధైః- అభిజ్ఞానత్పన్నతః, తథాన
హీప్యతే వతా.

కర్త-

చేయుచున్నవాడు- కుర్వక్

చేయగలవాడు- కరిష్యక్

చేసినవాడు- కృతవాక్

చేసెడువాడు

చేసెడివాడు

చేయువాడు

}

కర్త-

చేయఁబడుచున్నవాడు-క్రియమాణః.

చేయఁబడఁగలవాడు- కరిష్యమాణః

చేయఁబడినవాడు- కృతః

చేయఁబడెడువాడు

చేయఁబడెడివాడు

చేయఁబడువాడు

}

ఆశ్రయః

కాలుజాణి పడినాడు- (తద్భావే తత్స
మవేతస్య భావః)

తత్త్రియాయాం తత్సమవేతస్య- క్రి
యావిశేషణం భవతి. కాలుజాణి
పడినవాడు- అత్ర తత్త్రియా పత
నం, తత్సమవేతః పాదః, తత్త్రియా
తు స్థలనం- స్థలనస్య పతనంప్రతి

విశేషణత్వ మనేనాతిదిశ్యతే-ఏతేన
ద్వయోఃక్రియయోః సమానకర్తృ
కత్వ మాయాతమ్. పతనం ప్రతి
స్థలనస్య హేతు త్వేన పూర్వకాలిక
త్వం సమానకర్తృకతా చేతి. త
ద్వ్యక్తాధానా మప్రయోగ ఇతి బో
ధ్యమ్.

తదీయస్య క్రియాయాం తస్య తథావృ
త్తి ర్యస్యక్రియాయాం వర్తమానో
చిః తస్యప్రాధాన్యే కర్తురివ విశేష
ణం భవతి.

అసౌ తత్తథా- తత్సంబంధినః క్రియా
యామసౌ తత్తత్తృభవతి- హరి క
గుణానిలయుండు. వాడు ధనము
లేడు.

అత్ర కర్తృగతో భావో ధాతునా స
ముదీర్యతేయోసౌ కర్తృగతో భావః
పత్యస్తే నాభిధీయతే.

ధాతుత్వ వివక్షాయాం క్వాపి సుప
ఇంచుక్

భయాదేః పతిః

పతౌ పూర్ణబిందులోపా బహుళమ్
సుఖాదేర్వా

చిగుర్వాదేశ్యక్

నిద్రాదేః పోషః- నిద్రపోష, నిద్రించు,
మోసపోవు.

సర్వం లక్షణం చిన్నయసూరియాః
సూత్రాః సుయథాదృష్టమ్.

ఆంధ్రశబ్దానుశాసనము.

సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదము.

సిద్ధి లోకంబువలన గ్రాహ్యంబు
 శాసనం బీయని దిక్పదర్శనంబు
 సంస్కృతప్రాకృతంబులు ప్రకృతులు
 ఈయది వికృతి
 ఆద్యప్రకృతికి వర్ణంబు లేఁబది
 ద్వితీయంబునకు ఋగ్వ క్రతమజ్ఞాశప
 లు ద్రిక్తనగు
 ఇట ముప్పది యాఱు
 ఋగ్వీసర్గవర్గయు జ్ఞా శపలు సమయో
 గంబునం గలియు
 హ్రస్వవక్ర ఖండబిందు దంత్యచజ లనా
 ద్యంబులు
 అచ్చులు ప్రాణంబులు
 ఎవఁబటలు వక్రంబులు
 ఐశౌలు వక్రతమంబులు
 హల్లులు ప్రాణులు
 కచటతపలు పరుషములు
 గజడదబలు సరళంబులు
 లాఁతిహల్లులు స్థిరంబులు
 నకారంబు ప్రతంబు
 ఋఞ్చవర్ణంబులు రలతుల్బంబులు
 ప్రాసంబున బహుళంబు
 వళిం బదాదితుల్బంబులు
 పాదంబునం దాద్యక్షరంబు వళి
 రెండవయది ప్రాసంబు
 లగగలంబులు వహంబులు

పదాదిహల్లునకుం గ్రార ధక్త హల్లోగం
 బులేదు
 నహలు సూర్యులు
 నలనగసలభరత లింద్రులు
 వాదులు గణంబులు
 ప్రత్యయంబు వర్ణకంబు
 అగ్వాదులును ధాతువులు
 ఇ ఈఎవలం గూడిన జచలు తాలవ్యం
 బులు
 పెఱులు దంత్యంబులు
 పదాదిస్వరయోగంబునం దొంటియ
 ట్లొండె నగు
 ఇవి యొండొంటికి సవర్ణంబు లగు
 వికృతిని హల్లుక్రింద లాఁతిహల్లు గలు
 గదు
 డాకు లకారం బగు
 కగ చతపమవలు
 నకారంబునకు
 రలలకు జకారంబును
 నరలకుం దుదివానికి సర్వంబునగు
 హల్లులకెల్లం గ్రారయగు
 చణరలలకు లేదు
 టాకు నల లగు
 తకారంబు సాకగు
 హకు సర్వంబులేదు
 ఉ గ్గలి ముత్య మ ప్తి ప్తె ప్త కాయ్య
 చెయ్య చెయ్య చెయ్యలు చెయ్యము

ఓష్ఠ్యస్వరాంతవకారంబును ణయశలు ను బదాదిని లేవు క్రియలంద్రిక్త యాకేత్వంబు లేదు తాయెత్తు పయ్యెద పయ్యద ఊయేల యేత్వంబునకు హ్రస్వం బత్వం బాత్వం బొండె నగు ఉయేల యుయాల అంతస్థములు లఘువు లలఘువు లని ద్వివిధంబు యవలలు ప్రకృతులయందు సైతము. (పణ్యార మిత్యన్యదేశ్యత్వా న్న పరి గణనా) ఇందు రేఫంబును అచ్చుమీఁదియచ్చు యశ్రుతియగు, నది యార్యులు లఘువండు లఘులఘువులకు విరోధంబు లేదు రేఫంబులకు నిత్యంబు బిందువు సిద్ధంబు సాధ్యంబును బూర్ణ ఖండ భేదంబువలన ద్వివిధంబు హ్రస్వంబునకు మీఁద ఖండంబునకుఁ బూర్ణం బొండె నగు ఇకాదులందు ప్రథమంబునందు నిత్యంబు ద్రుతంబునకు లోపఖండంబులుగలుగవు	చాఁపునకు సాధ్యంబు ఖండంబగు జిత్తు బిందుపూర్వం బగు స్థిరంబు గాదు డుట్టు పూర్ణపూర్వంబగు వర్ణశబ్దంబుచేసస్వరంబునకు గ్రహణంబు పరంబగుచో నా రా నాఁబడు పదంబు నాంతఁబు ద్రుతప్రకృతికము అన్యంబుకళ అవ్యయ సుప్తిజ్ఞు లిం దనుకరణంబు ద్రి క్తం బ్రయోగింపఁ జనదు తే నమః పదంబులు దండకావసానం బునం జూపటైడు భవదాదులకును ఋద్రేఘాంతపదంబుల కిందుఁ జొరంగలుగదు ఈయవి తత్సమంబు తద్భవంబు దేశ్యం బు గ్రామ్యంబు నని చతుర్విధంబు విభక్తివికృతంబు ప్రకృతిద్వయంబు తత్సమంబు వికృతంబు తద్భవంబు ప్రవాహసిద్ధంబు దేశ్యంబు విరుద్ధంబు గ్రామ్యంబు పదంబు వ్యవహార ప్రసిద్ధంబ యిందుఁ బ్రవ్యాహార్యంబు దోషరహితంబునక ప్రయుక్తత్వదోషం బు లేదని యధర్వణాచార్యులండు.

ఇది పరవస్తు చిన్నయసూరివిరచితంబైన యాంధ్రశబ్దానుశాసనంబునందు

సంజ్ఞా పరిచ్ఛేదము.

సంధిపరిచ్ఛేదము.

ఉత్పంబున కచ్చురా సంధియగు
అనాదివిభక్తివర్తమానచువర్ణంబుల బహుళంబు

కిమాదులయం దిత్వంబునకు
క్రియాపదతదాదికి వస్తులందు
మధ్యమపురుషంబునందు నిత్యంబు
అత్వంబునకు బహుళంబు
ఇతోర్థంబులందు
తదర్థవలోపంబుననిత్యంబు
అచ్చునకాప్రేడితంబునంబ్రాయికంబు
ఆకురా

మానార్థకంబునందెడురా నిత్యంబు
లిలోపంబగు

అనుకరణంబున హల్లునకు ద్విత్వంబగు
చాఁపుమీఁద బహుళంబు

అహమాదులయం
విసర్గంబునకు లోపంబగు
నమోత్వంబున కోత్వంబొండెనగు
కుఱు చిఱు కడు నిడులయుపధకు ద్విట

కారాదినిత్యంబు

నిడునకు రాడులు రానగు
హల్లధ్యగఁబున కన్యతరసవర్ణంబునకు
హల్లునకు టుక్తగు

ద్వినులయుపధకు బహుళంబు
అలఘులకారంబుమీఁదిలువర్ణంబునకు
నీలుఁగు ప్రభృతులం దొలిహల్లునకు
పుక్తిలిఁచు ప్రభృతుల సంయుక్తంబునం
దన్యతరంబునకు

అక్షటాదులకు

పతత్యర్థపకారంబునకు ముడుజ్జులురా
పదమధ్యంబునలడరలయుత్వంబునకు
అబ్బురాదులందు

చిదురుపాదులదకారంబు పైదానికగు,

యక్తపూర్వంబు గురువుగాదు
టవర్ణంబునకు కొఱకుకంటెలురా
లాఁతులు లాఁతికి నొకానొకచోఁ జూ

డనయ్యెడు
అదంతథాతుజభేదక లాగమంబులపయి
పుట్టనకు

అదియపులయుత్వంబునకు వృత్తియందు
అంతాదుల తవర్ణంబున కవధివాచిరా
నొండె

ఏనియిత్వంబునకు
మధ్యమంబుమువర్ణంబునకు
అచ్చురాఁగలుగదు
అంతట నాప్రేడితంబురా నొండె
డుజ్జునకు

ఇంచుకాదుల తుదియక్షరంబునకు
ఔపవిభక్తికంబులనుష్పనకు
లాఁతులకుఁ గొఁడొకచోఁ గానంబడి
యెడు (వగలాఁడు)

రాపు ప్రభృతులం దొలియక్షరంబుపై
యంశంబునకు నిత్యంబు

కడాదుల ద్విటకారాదియం దంతంబు
భృశార్థంబునందగు

అందదుకు ప్రభృతులు యథోక్తంబు
గ గ్రహ్యంబులు

తద్ధర్మభేదకంబునకు మీఁదం గలుగదు

—(7) మదమంజరికథ—

- క. మనుజేశ్వర శుద్ధపటుం, డనురజకుం డొకఁడు మోహనాకార మహీ
జనవినుతను మదమంజరి, యనియెడివరపు త్రిం గనియె నంబవరమునఁ. ౪౬
- వ. అన్నారీమఃమోహనాకారంబు గనుంగొని ధవళుం డనురజకుండు మనో
భవాఫీనమానసుం డైన వానిజనకుం డెఱింగి దాని జననీజనకుల నొడం
బఱిచి యక్తన్యం దనతనూజునకు వివాహంబు గావించుకొని పురంబునకుం
దొకొని పోయిన. ౪౭
- క. ధవళుండును వేడుక నా, ధవళాంశుముఖ నివనూత్నధవళాంబుజచా
రునిలోచనఁ బొంది మనో, భవసౌఖ్యము నొందుచుండె బాయని వేడ్కఁ.
- ఉ. అంతట నొక్కనాఁడు దనయల్లుని గూఁతును దోడితేర న
త్యంతముదం బెలర్పఁగ నిజాత్మజు శుద్ధపటుండు వంపఁగా
నెంతయుఁ బ్రీతి వాఁ డరిగి యిద్దఱు దోడ్చొని యేగుదెంచుచో
నంతతశోభితం బయిన చండికగేహము పొంత నక్కడఁ. ౪౮
- క. ధవళుండు దనమఱుదిని, ధవళేక్షణ నచట డించి తానొకఁడుఁ బ్రభా
ధవళ మగు భద్రకాళీ, భవనంబున కరిగి యధికభక్తియుతుండై. ౪౯
- క. తను విధి కడుఁ బ్రేరేపఁగ, మును న్మ్రొక్కితి నని కఠారమునఁ దనగళముం
దునుముకొని తల యుమాపద, వనజంబులమీఁద నిలిపి వ్రాలె ధరిత్రిఁ.
- వ. అత్తెఱుం గెఱుంగక యెంతయుం దడ వెదురుచూచి వానిమఱుది దేవిమంది
రంబున కరిగి యాచందం బైనయతనిం గనుంగొని డెందంబునం దల్లడిల్లి
నాకు వీనితోడిద లోకంబుగాక యని శిరంబు ద్రెంచుకొని తానునుం
గూలిన. ౫౦
- క. పడఁతుక యయ్యిస్తలు చటఁ, దన ముండును మదిభయంబు దనుకఁగ జెసన
గ్గుడిలోని కరిగి యిరువురుఁ, బడినవిధముఁ జూచి శోకభయ విహ్వల యై.
- క. ఆవరుఁడు సహోదరుఁడును, జీవంబులఁ బాసి యుండ జీవముతో నే
నీవార్త తల్లిదండ్రుల, కేఁధమునఁ జెప్పఁబోదు నిం కిట ననుచుఁ. ౫౧
- క. జీవంబు విడుచుతలఁపున, దేవీభవనంబుపొంత దీర్ఘతరువునం
దీవ యురివెట్టి తత్పతి, యావిశ్వసవిత్రి నిట్లు లని నుతియించెఁ. ౫౨
- శా. శ్రీరామాధిపవాగ్విధూవరులు సీశ్రీపాదసేవారతుల్
శ్రీరమ్యంబులు సమహత్త్వములు సీశ్మంగారసాహిత్యరే

భారూపంబు మహేశుదేహము జగత్తత్వాని నీసత్త్వమె

వ్వారుం బ్రస్తుతిసేయనేర్తురె కృపావారాశి కాత్యాయనీ.

౧౬

వ. అని వినుతించినం బ్రసన్నయై యాజగన్తాత సోదరునిం బతిని బ్రతికించెద
నయ్యిరువురశిరంబులు దేహంబులఁ గదియింపు మనిన సంతసిల్లి యంధ
కారంబున నెఱుంగక.

౧౭

గీ. మగనిబొంది నన్నవస్త్రకం బానగూర్చి, యన్నశిరము మగని నంటఁగూర్పఁ
దలలు వీడువడినతనువులతో వారు, జీవకలితు లైరి దేవికరుణ.

౧౮

వ. అని కథఁ జెప్పి వేతాళుండు నరేంద్రా వీరిలోన నింతికిం బతి యెవ్వఁ డగు
నని యడిగిన నవ్వుచు సకలేంద్రియంబులందును శిరంబుప్రధానం బగుటఁ
బ్రతిశిరంబువాండు పతి యగు ననిన వేతాళుం డెప్పటియట్ల తరువున కరిగిన
మగుడం బట్టి తెచ్చునప్పడు బేతాళుం డతని యాతాయాతంబుల డస్సితివి
యే నడుగు ప్రశ్నంబుల కుత్తరంబులు సెప్ప నీవకాని యెవ్వరు నేర రింక
నొక్తకథ విను మని యి ట్లనియె.

౧౯

—(8) దేవసేనచరిత్రము—

క. మును వీరబాహుఁ డనియెడు, మనుజేశ్వరువీట రూపమహిమొన్నతుండై
పెనుపొందెను ధనవంతుం*, డనువైశ్యకుమారుఁ డుజ్జ్వలాకారమునన్.

గీ. అతఁడు దేవసేన యనియెడుకన్యక, యావనాభిరామ నసమధామఁ
జూచి మన్యథాస్త్రశోషితహృదయుండై, యాత్మలోనఁ దాప మగ్గలింప.

క. పరమేశుఘాలశిఖి యుద్ధరతం దనుఁ గాల్పు మంటతోడను మదనం
డురవడి డెందము సొచ్చిన, కరణిం గామాగ్ని లోనఁ గాల్పందొడఁగినన్.

వ. ఆవాలుఁగంటి యొంటి విహరించు నెడకుం జని తలం పెరింగించిన నది లజ్జా
వనతవదన యగుచు ని ట్లనియె.

౨౩

గీ. నను సముద్రదత్తుఁ డనుగుణాధకునకు, నిచ్చినాఁడు తండ్రీ యెల్లి పెండ్లి
యనఘ నేచ బహునియంగన నైయుండఁ, దగునె యిట్టితలఁపుఁ దలఁప నీకు.

క. అనుటయు సాధనదత్తుఁడు, మనసిజదందహ్యమానమాననుండై ప్రా
ర్థన మొనరింపఁగా ని, ట్లనియెం గమలాయతాక్షి యతిమధురముగన్.

గీ. పెండ్లి యాడి యేను బ్రియుని బొందకమున్న, నిన్నుఁ జెందుదాన నిక్కువంబు
నన్ము రాకయున్న నాపకృతము నీద, యనినఁ బ్రియుముతోడ నరిగె నతఁడు.

*ధనదత్తుఁడు, ధర్మదత్తుఁడు - అని యాకథలో నేకలక్ష్యము.

సీ. అపరదినంబునయందు శోభనలగ్న మాసన్న మగుటయు ససమమహిమఁ
దల్లియుఁ దండ్రియుఁ దగుకులోచితమంగళోపచారములు పెంపొందఁజేసి
చెలువారఁ గన్యకు శృంగార మొనరించి భద్రంబు మీఱ సముద్రదత్తు
నకుఁ బెండ్లి యొనరించి నాటి నిశావేళ నాతనిశయ్యకు ననుచుటయును
దనమనంబున నెంతయుఁ దమక మడరఁ
గవియ వేడుకపడిన నాకాంతుతోడ
భయము లజ్జయు మదిలోనఁ బాయఁబెట్టి
యెంతయును ధైర్యమున నింతి యిట్లు లనియె.

౬౭

గీ. అధిప యేను సత్యహానికి నోర్వక, యొకటి నీకుఁ జెప్ప నుత్సహించి
వెఱచి యున్నదాన విపులధైర్యముతోడ, నవధరింపవలయు నతైఱుగు.
వ. నిన్న భవదత్తుఁ డనువాఁడు నన్నుఁ గామించి యేకతంబునం బట్ట సమకట్టిన
వానిఁ గారించుటకు నోర్వక యేను వివాహానంతరంబున వచ్చెదనని వానికి
సత్యంబు చేసితి నాసత్యంబుఁ బాలింపు మనిన నొడంబడి సముద్రదత్తుండు
తన్నుం బంచిన.

౬౮

క. ఆరమణి రత్నభూషణ, హారావళి వెలుఁగ నొంటి యరుగఁ దొడంగెం
దారావళివృతమూర్తి, స్ఫారాకృతి యొప్పు రాత్రిసతియుం బోలెన్. ౭౦
వ. ఇట్లు విజనం బగుపౌరమార్గంబున నిరర్గళగతి నరుగుసమయంబున. ౭౧
సీ. మిడిగ్రుడ్డులును గోరమీశంబులు మహాభుజములు విస్తీర్ణ వక్షస్థలంబు
నతికఠినంబుఁ గాలాంజనాభము నైన విగ్రహంబును గుర్తువెండుకలును
నీలాంబరంబును నిర్దయభావంబు నత్యంతభయదంబు నగుచుఁ దనరు
ఘనతరనివిడొధకారభయంకరశబరసేనాపురస్సరుఁడు వోలె
నసమనక్షత్రరత్నచౌర్యమున కంబరంబుఁ బ్రాఁక నమర్చిన రజ్జు వనఁగ
మెఱసి యివీసిప్తిపుంజంబు మిన్నముట్టఁ
జోరుఁడొక్కండు వచ్చి యాసుదతిఁజేరి.

౭౨

క. ఎక్కడిదానవు నడురే, యెక్కడికింబోయె దొంటి యిప్పుడు నాచేఁ
జిక్కితి రమ్మని యక్కరి, యక్కటికము దొలఁగి తమక మడరెడుమదితోన్.
గీ. రాజవదన యే జోరులరాజ నాకు, నీవుఁ దొడవులుఁజిక్కితి నిలుపుమనుచు
మగువకరఫంకజమువట్టి తిగిచె రాజకదళిఁ గబళించు నున్నదగజమనంగ.

వ. ఇట్లు కరంబు వట్టి తిగించినం గరంబు భయంబునొంది యట్లైన నీలొడవులు
గైకొని న న్నరుగంగనిమ్ము క్రమ్మట మగిడి వచ్చెద ననిన నవ్వుచు నవ్వనితం
గనుంగొని- ౭౫

చ. మనసిజరాజ్యలక్ష్మి యగుమానవతీమణి నేకతంబునం
గనుంగొని యిచ్చ నీప్సితసుఖంబుం బొందక నీవు వోయిర
మ్మనియెడు కూకుండుంగలండె యంగన యిట్టులు వచ్చె దేటికి
నవ్వినితలు నేలులు స్తగుడి వచ్చుట గల్గునె పాసిపోయినా. ౭౬

క. అనవుడు నావనజానన, తనవృత్తాంతంబుఁజెప్పి తడయక వస్తుం
జననిమ్ము బొంక నావుడు, విని చోరుం డాత్తలోన వి స్తితుండగుచు. ౭౭

సీ. వామాక్షి క్రమ్మట వచ్చుట నిజమేని మును నీవు ధర్మదత్తునకుఁజేసి
నట్టి సత్యముసేయు మనుటయుఁ బ్రియమంది యాపద్ధలోచన యల్లచేసెఁ
ద స్తరుకడఁబాసి ధర్మదత్తునిపాలి కరుగుటయును జోద్యమంది యతఁడు
సత్యంబు దప్పక చనుదెంచినప్పుడ వరదేవతపునీవు పగ్గగంధి
కన్యవై ననాఁడు కడువేడ్తఁగోరితి, గాని యిప్పు డన్యకాంత వైతి
కాన నిన్నుఁ జేరఁ గాంతునిపాలికి, జనుమునెమ్మి ననుచుఁ బనుచుటయును.

క. ఇంతి యసత్యభయంబున, నెంతయు వెసఁ జోరుకడకు నేగి తనదువృ
త్తాంతముఁ జెప్పిన మది సత్యంతాశ్చర్యంబు నొంది యాతఁడు కరుణా.

క. నీసత్యమునకు మెచ్చితి, నీసత్యముఁ దగవుఁగలదె యింతలకెందు
నీసామ్ము నిన్నుఁగైకొను, నాస యుడిగె నాధుకడకు నరుగు మనుటయు.

క. తనపతికడకుం దాఁ జని, వనితామఃః తాను బోయి వచ్చిన విధ మె
ల్లను జెప్పిన విని పతి మెచ్చినరంగఁ గైకొని సుఖాభి నోలలనాచ్చె.

వ. అని కథచెప్పి వేతాళుండు-

౮౨

క. ఆమువ్వరలో సాత్త్విక, తామహితుం డారయ ధనదత్తఁడొ చోరుం
డో మగువమగఁడొ యనుటయు, నామనుజాధీశుఁ డిట్టి లను నాతనితో.

సీ. పరపురుషునికడ కరిగెద న్నప్పుడ విడువంగదగు నింతి విడువఁడయ్యెఁ
దలపోయఁగ సముద్రదత్తుచిత్తంబున సత్త్వగుణంబు లేశంబులేదు
పరకాంత నృపదండభయమునఁ గవియని ధనదత్తునందు సత్త్వంబులేదు
ముచ్చు ప్రాణములపైవచ్చినం జేరిన యర్థంబు విడువని యట్టివాఁడు.

దలఁచనిట్లయ్యెలోభమింతయును లేక, మణివిభూషలుమానినీమణియుఁడనకు
నబ్బియుండంగఁ బొమ్మనియట్లువనిచె, జగములోపలఁజోరుంజెసాత్తివకుండు.

- వ. అనిన బేతాళుండు జనపతికి నదృశ్యుండగుచు వృక్షంబునకరిగిన వెనువెం
టాజని తన్ను మనుజవిభుండు పట్టితెచ్చునప్పుడు మఱియు నిట్లనియె. ౮౪
క. అడిగిన నెవ్వారికి నేర్పడఁ జెప్పఁగరానియట్టి ప్రశ్నంబులు చో
ప్పడఁజెప్పితి నీమదికి, గడ గలదే యింక నొక్కకథ విను మనియె. ౮౫

— (9) వైశ్యకన్యకథ —

గీ. (పూర్వకాలంబునను) భానుపురమునందు
ఘనుఁడు సూర్య ప్రభుండను మనుజనాథుఁ
డలఘుత్తీచందనమలయాస్త్రియనఁగ
నెన్ను రాజ్యంబుసేయు కాలమ్మనందు. ౮౬

౮౬

- క. ధరలోనఁ దామ్రలిప్తా, పురి ధనదత్తుండను వైశ్యపుంగవుఁడు మనో
హర కాంతిరూపగుణములఁ, గరమరుచుగఁ దనరునట్టి కన్నియఁగనియె. ౮౭
క. కప్పారు తుఱుమునున్నతి, యొప్పారెడు చన్నుఁగవయు నురుతరగరిమ
న్విప్పారునితంబుబుచు, నప్పాలఁటికి జవ్వనమున నందముచేసె. ౮౮
క. అంతట విధిక్యతి జనకుం, డంతము నొందుటయుఁ దాను నమ్మయు దుఃఖా
క్రాంతయయి రాజనరులకు, నెంతయు భయమంది యర్థమెల్లనుగొనుచు. ౮౯
వ. పుత్రియుదానును నర్ధరాత్ర సమయంబునఁ బురంబు నిర్గమించి. ౯౦
క. తమభీతిశోకతమములఁ, దమమధికంబైనఁ దెరువుదప్పి యరిగి శూ
లమున నిడినచోరుని న, గ్రమునం గని యులికిపడుచుఁ గంపించుతజ్జ. ౯౧
క. వడిఁ గొఱ్ఱు కంతమున వెలు, వడి యునికింజేసి నొప్పివలపఁగ వాఁడుం
గడుపుబ్బములుగఁ దొడఁగిన*, నెడగలుగుచువైశ్యకాంతయెవ్వఁడవనిన. ౯౨
మ. తెఱవా చోరుండ శూలసంగతుండ నై తిం స్మారకర్తంబుచేఁ
గొఱఁతం బొందితిఁ జాపురా దకట నాకుం దొల్లి పాపంబులే
గుఱిలేకుండఁగఁ జేయఁబోలుదుఁ గడు గుప్పించె బల్వేదన
ల్లఱచై యెందును బాపకర్తులకు నేలా మంచిచా వబ్బెడ. ౯౩
వ. అని పలికి మీ రెవ్వ రెవ్వలనికి బోయెద రనిన నవ్వనిత యిట్లనియె.

- క. పతిచచ్చినఁ దల్లడిలుచు, సుతఁ దోకొని దిక్కుమాలి చుట్టలకడకున్
గతి చెడి పోయెద నని తా, నతిదుఃఖత యగుచునుండె నాసమయమునన్.
- క. రేరాజు వాడిచి యెక్కినఁ, జోరుం డావైశ్యకాంతసుత నతిసుభగా
కారం గనుఁగొని కడుఁబ్రియ, మారఁగ నిట్లనియె దాని యంబికతోడన్.
- సీ. అమితధనంబు శుల్లిముగ నిచ్చెద నీకుఁ దనయ నాకొసఁగి చేదారవోయఁ
బుత్రార్థముగ నన్యపురుషుని బొందంగ ననుమతి యిచ్చెద నవ్విధమునఁ
బుత్రునిఁ గనిన నాపుత్రుఁడై వాఁడు దుష్టర్తుని నను సూర్థ్యగతికిఁ బుచ్చు
నాత్మసంభోగ సౌఖ్యానందకందళితాభిలాషుండనై యడుగ నిపుడు
వీఁడు గాఱు లాడెడు నని విడిచిపోక, యింతినిచ్చెదననుమన్న నియ్యకొనుడు
దనసమీపంబునందున్న ధనముసూపఁ, బుచ్చుకొనితనసుతదారవోసె;నతడు.
- వ. ఇట్లు ధారవోయించుకొని ప్రముదితాంతరంగుం డై సంతానార్థంబుగా
నక్షన్య యన్యపురుషుం బొంద ననుమతి యిచ్చి యాక్షణంబ ప్రాణంబులం
బాసిన నచ్చోటు వాసి ఘనం బగుధనం బాబరించుకొని పుత్రికాసమన్వి
తయై సూర్యప్రభుని పురంబునకుం జని ధనంబిచ్చి తగువారిచేత నచ్చోరు
నికి నగ్నిసంస్తారాదులు చేయించి తనపితండ్రియగు ధనపాలుని మంది
రంబునకుం జని సుస్థితినుండి యొకనాఁడు. ౯౮
- క. సాధముననుండి వేడుక, నాధనవతి యొకమహీసురాత్మజు రూప
శ్రీధాముని వరకాంతి సు, ధాధామునిఁ జూచి రాగతరళిత యగుచున్.
- క మానసభవబాణాహతి, మానము గోల్పోయి తనదుమాతకు మదిలో
నూనినవిప్రకుమారుని, వై నెయ్యముఁదనదుతాపభరముం దెలిరెన్. ౧౦౦
- వ. ఇట్లు దెలిపినం జోరవాక్యంబు మనంబునం దలంచి యఘంబు లేమికి నిశ్చ
యించి యెవ్వరు నెఱుంగకుండ వానిం దోతేర నొక్కదూతికం బుచ్చిన
నాసాబగుం డి ట్లనియె. ౧౦౧
- గీ. పంచశతరూప్యకంబులు వాయకేను, నిచ్చులువ్యయంబుసేయుదు నేడుమాత్ర
మిప్పుడేనూఱురూకల నిచ్చితేని, నరుగుదెంతు లేకున్నరా ననుచుఁ బలికె.
- ఉ. అప్పుడయేగి దూతి యతఁ డాడినమాటలు వైశ్యకాంతకుం
జెప్పిన దానిచేతికిని శీఘ్రమ యర్థము నిచ్చి యేరికిం
జెప్పక రాత్రిరమ్మనినఁ జేకొని తానడురేయి వచ్చి య
య్యొప్పులకన్య నింపుమెయి నోలలనారై సుఖాంబురాశిలోన్. ౧౦౩

- వ. ఇతైఃపింగున నతైఃపితోడి యభీష్టలీలలం దగిలి యారాత్రి గడపి ప్రభా
తంబున నిజనివాసంబున కరిగి హారలతానామవారవనితాలోలుం డై యుం
డె, దత్తుమాగమంబున వైశ్యపుత్రి నౌహృదలక్షణంబున నుల్లసిల్లి.
- క. గొంతివిధంబున గర్భం, బెంతయు గూఢముగఁ దాల్చి యినసమ తేజం
గాంతినిధి రాజలక్షణ, వంతు శుభాకారు నొక్కవరసుతుఁ గాంచెక.
- వ. ఆపుత్రుఁ గాంచిననాటిరాత్రి శౌరీరమఃఘడు రమణీకీ గల సన్నిధిసేసి
యిట్లని యానతిచ్చె. ౧౦౬
- మ. తరుణీ నీసుతుఁ బెట్టెలోనిడి నృపద్వారంబునం బెట్టు మె
వ్వరుచుం గానకయుండ నిప్పు చని లేవం గాంచి సూర్యప్రభుం
డురుతేజంబున వానిఁ జూచి మదిలో నుప్పొంగుచుం బుత్రుఁగా
నిరవద్యోత్సవలీలమైఁ బెనుచు వీని న్నాదుదివ్యాజ్ఞ మై. ౧౦౭
- వ. అనుటయు. ౧౦౮
- క. పతిలేనిసుతుఁడు గలుగుట, యతినింద్యం బగుట మున్న యాత్మవగచున
య్యతివ పరమేశునానతి, నతిసంతోషంబు నొందె నాక్షణమాత్రక.
- చ. తనకపు డీశ్వరుండు విదితంబుగ నతైః గెల్లఁ జెప్పిన
న్విని ప్రియమంది సజ్జనిడి నిర్మలచేలము గప్పి తత్సుతుం
బెనుచు ఋణంబు లేమికయి పెంపున మాడలు వేయి కొంగునం
దొనరఁగఁగట్టి కొంచుఁ జని యుంచెను రాజగృహంబు వాకిటక. ౧౧౦
- వ. అ ట్లెవ్వరు నెఱుంగకుండ నప్పట్టిం బెట్టి వచ్చి యక్ష్మామటిలేమ తనతల్లి
గృహంబున నిశ్చింతంబున నుండె నంతకమున్న మేదినికాంతుండు సంతా
నార్థయై పరమేశ్వరస్వార్థనంబు చేయుట నద్దేవుండు కరుణించి నాటిరాత్రి
కలలోనం బొడసూపి యఖర్వసార్వభౌమపాత్రంబగు పుత్రుండు ప్రభాతం
బున నగరివాకిట నుండెడుఁ గైకొని పెనుపు మని యానతిచ్చిన నానతుఁడై
యానందంబునుం బొంది వేకువ నగరిమొగసాలకుం జని యబ్బాలునిం
గాంచి మహోత్సవంబు లొనరించి చంద్రప్రభుం డను పేరిడి పెనుప నక్కు
మారుండు గ్రమవర్ధితుండును, సకలవిద్యావిశారదుండును వై సంపూర్ణ
యశావనంబు నొందినసమయంబున. ౧౧౧
- క. ప్రభువరుఁ జంద్రప్రభు నిల, కభిషిక్తుం జేసి (యడవి) కరిగి నగసుతా
విభుఁ గొలుచుచు సూర్యప్రభుఁ, డభినుతయోగాభినిష్ఠనసువులుదొఱఁగెక.

- క. జనకుండు మేను దొఱఁగుట, విని చంగ్ర ప్రభుఁడు నాత్మ వివశుండై యో
లిన పారతాకిక క్రియ, లనూనముగఁ జేసి తా గయకుఁ జని యచటన్.
- వ. వేదచోది తానుష్ఠానంబు నొనరించి పిండ ప్రదానంబు సేయంగరం బెత్తు
టయు సక్తజంబుగా నాసమయంబున. ౧౧౮
- గీ. అంచిత పవిత్రభూషణం బైనకరము, కంకణసముజ్జ్వలం బైన కరముగాఁగ
నలఘుశంఖశస్త్రాంకితమైనకరము, మూఁడుకరములూభూపాలుమ్రోలనిలిచె.
- క. ఆకరములఁ గని (ఘన)చింతాకులమతి యగుచుఁ బిండ మాకరములలో
నేకరమున నిడనేరక, వేకరముం దిగిచికొనుచు విన్నదనముతోన్. ౧౧౯
- వ. వేదశాస్త్రపారగు లగు నచ్చటిపెద్దలకు నాహస్తములు సూపి యి ట్లగుట
కుం గారణం బేమి యన వారు విచారించి యి ట్లనిరి. ౧౨౦
- చ. పరమపవిత్రహస్తమిది బ్రాహ్మణహస్తము శంఖశస్త్రభా
సుర మయియున్నహస్త మిది చోరునిహస్తము రత్నకంకణ
స్ఫురణ దలిర్చు హస్త మిది భూపతిహస్తము వీనిలోన నే
కరమును బాత్రమో నిజముగాఁ గనరా దని పల్కి రందఱున్. ౧౨౧
- వ. అని కథ చెప్పి బేతాళుండు భూపాలా యాకరఁబులు మూఁటియందు నేక
రంబు పిండ ప్రదానంబున కర్పం బని యడిగినం బుడమితేఁ డి ట్లనియె.
- ఉ. కొంగున మాడ లూడ్చికొని కొడ్చని పెంచినరాజు తండ్రిగాఁ
డంగజకేళికార్థము తదంబిక వేడిన విప్రుఁడుం దలం
పంగ గురుండు గాఁడు కులభామిని గాఁగ వరించె వాని మా
తం గమియంగ నర్థ మిడి తండ్రుఁ జోరుఁడు వాని కారయన్. ౧౨౨
- వ. పిండ ప్రదానంబునకుం జోరుకరం బరయ న్నర్థం బనుటయు నదృశ్యుండై
యెప్పుటిభూజాతఁబున కరుగ వెనుకన చనితన్నుం బట్టి తెచ్చునడ బేతా
ళుండు నమ్మహిపాలున కి ట్లనియె. ౧౨౩
- క. ఎన్నేనియుఁ బ్రశ్నములకు, నెన్నఁగఁ దగును త్తరంబు లిచ్చి నాకున్
నన్నిట్లలజడి పెట్టఁచు, నున్నాఁ డని తలఁప కింక నొకకథ వినుమా. ౧౨౪

— (10) ధర్మరాజుకథ —

- క. మనుజేశి ధర్ముఁ డనియెడు, మనుజాధీశ్వరుఁడు, తొల్లి మూర్తుర చేతన్
ధనమును రాజ్యముఁ గోల్పడి, తననగరము విడిచితరళితస్వాతుండై ౧౨౫

శ్రీ ర స్తు.

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు-కాకినాడ.

(TELUGU ACADEMY.)

1928-29; 1929-30.

విభవశుక్ల సంవత్సరముల కార్యనివేదనము.

1911 సంవత్సరమున శ్రీపితాపురముమహారాజావారును కీ. శే. శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారును నీపరిషత్తును చెన్నపురిలో స్థాపించిరి. దానికిఁ దరువాత శ్రీఉయ్యూరుజమిందారుగారు మొదలగువారు ధూరకులుగను, నడింతిరువూరు, మునగాల, భద్రాచలము, ముక్త్యాలజమిందారులు పోషకులు గను జేరిరి. యావజ్జీవసభ్యులు పందొమ్మిండుగురిలోను విభవశుక్ల సంవత్సరము లలో దొడ్డప్పనాయకనూరు జమిందారులగు దివాన్ బహద్దరు వి. రామభద్ర నాయుడుగారును, చల్లపల్లిజమిందారు లగుశ్రీరాజా ఏర్లగడ్డ అంకినేడు ప్రసాదబహద్దరు బి. ఏ. గారును స్వరస్థులైరి. శుక్లసంవత్సరాంతమున సాధారణసభ్యులసంఖ్య 57, గౌరవార్థసభ్యులు- 34, చందాదారులు- 106 గురు.

—: పత్రికా ప్రశంస :—

విభవశుక్ల సంవత్సరములలోఁ బరిషత్తు త్రిక సకాలమునఁ బ్రకటింపఁబడినని తెలుపుట కెంతయు సంతసిల్లుచున్నారము. కాళిందీకన్యాపరిణయమును ధాతుమాలయు సంపూర్ణముగఁ బ్రకటింపఁబడినవి. శుకసప్తతి కృత్యాదిపద్యములును, భైరవకవికృత కవిగజాంతుశమును, విస్సావైగడ కామరాజు కవి జేరీజపద్యములును, చిన్నయసూరి రచించిన పద్యాంధ్రవ్యాకరణమును బ్రకటించియుంటిమి. చిన్నయసూరికృత సంస్కృతసూత్రాంధ్రవ్యాకరణము, ఆంధ్ర శబ్దానుశాసనము, చిల్లరపద్యములు నపూర్వములు దొరకినవి. వానిని ముందు ప్రకటింతుము. అముద్రితము లగుపెళ్ళుకేతకములను బరిషత్తు త్రికయందు ముద్రించుచున్నారము. పరిషత్తు స్తక భాండాగార మనుపేర గ్రంథాలయము నందలి యపూర్వగ్రంథములం గూర్చి పెళ్ళువిషయములు వ్రాయఁబడుచున్నవి. పత్రికయందుఁ బ్రకటింపఁబడిన వ్యాసములు 1 వ యనుబంధమునఁ జూడవలయును.

—: పుస్తకభాండాగారము :—

పరిషత్తు పుస్తకభాండాగారము దినదినాభివృద్ధి నొందుచున్నది. ప్రభవ సంవత్సరాంతమున, తాళపత్ర గ్రంథములసంఖ్య 4476. ముద్రిత గ్రంథములు-1607. శుక్ల సంవత్సరాంతమున, తాళపత్ర గ్రంథములు 4527. ముద్రిత గ్రంథములు-2631. తాళపత్ర గ్రంథములలోఁ జాలభాగము శ్రీశ్రీపితాపురము మహారాజావారు పంపించినవి. కొన్నిటిని పెండ్లాలవేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారును, ద్వితీయ సూర్యనారాయణశర్మగారునిచ్చియున్నారు. వానిలో ముఖ్యమైనవి, 1 నేమాని భైరవకవిరచించిన హరివంశ భాగము; (ఎఱ్ఱాపైగడ రచింపఁగలిగిన పారిజాతాపహరణ ప్రభావతీ ప్రద్యమ్నములగాధ లిందుఁ గలవు- మూఁడ శాసములు) 2. సుగ్రీవవిజయము, గరుడాచలము మున్నగుయక్షగానములు; 3. ఓరుగంటి రామకవివరచితము లగుసుభద్రాపరిణామము, శాకుంతలాభ్యుదయములు (ద్విపదలు) 4. రామకవి, భారవి యచ్చతెనుఁగు పద్యకావ్యము 5. నాదెండ్లగోపయ రచించిన కృష్ణార్జునసంవాద మనుద్విపద, యముద్రితము లగుశతకములుఁ జాలఁ గలవు.

మనకార్యనిర్వాహకసభాధ్యక్షు లగు శ్రీజయంతి రామయ్యపంతులు గారు పెక్కుముద్రిత గ్రంథముల నొసంగియున్నారు. మఱియు, తిరువాస్తూరు, బరోడా, మైసూరు దొరతనములవా రొసంగిన గ్రంథము లమూల్యము లని తెల్పనవసరము లేదు. నేటివఱకు తిరువాస్తూరు, మైసూరు, బరోడా ప్రభుత్వములవారు మనపరిషత్తున కొసంగిన గ్రంథములు 2 వ యనుబంధమునఁ జూడవలయును.

—: పఠనమందిరము :—

వినిమయముగా వచ్చుపత్రికలను 3 వ యనుబంధమునఁ జూడనగును. పౌరులు పత్రికలను గ్రంథములనుఁ జదువుకొనుటకై పఠనమందిర మేర్పాటు చేయఁబడినది. దానిలోనికి, ఆంధ్రమున నాంధ్రపత్రికయు, భారతియు, త్రిలింగ, సమదర్శిని మున్నగుపత్రికలును, సంస్కృతమున సంస్కృతసాహిత్యపరిషత్తు పత్రిక(కలకత్తా), మహారాజావారిక శాశాలాపత్రిక(మైసూరు) ఉద్యాన(తిరువాది) మంజుభాషిణీ (కంచి) పత్రికలును ముఖ్యమైనవి. హిందూ, మాడరనురివ్యూ, జర్నలు ఆఫ్ ఓరియంటలు రిసెర్చ్ పత్రికలు, చందాయిచ్చి తెప్పింపఁబడుచున్నవి. యెపిగ్రాఫికా యిండికానుగూడఁ దెప్పించుటకుఁ బ్రయత్నించుచున్నాము. గతవర్షమున కాకినాడపురపాలకసంఘమువారు పరిషత్తుపఠనమందిరమునకు 200 విశాళ మొసంగియున్నారు.

—: గ్రంథప్రకటనము :—

ఈసంవత్సరములలో జైమినిభారతవచనము, తృతీయచతుర్థము ద్రణము ల నందినది. శివరాత్రిమాహాత్మ్యమును, నారసింహపురాణమును ద్వితీయము ద్రణము గావింపవలసియున్నది. ప్రమోదూతసంవత్సరమున వెన్నెలకంటి అన్నయకవి రచించిన షోడశకుమార(నందన)చరిత్రమును, అనంతకవికృత మగురసాభరణమును, చిన్నయసూరిరచిత మగుసంస్కృతాంధ్రవ్యాకరణమును బ్రకటింపెదము.

మఱియుఁ బరిషత్పత్రికకుఁ బోషకు లగు శ్రీ రావుబహదరు పైండా వేంకటచలపతిగా రొసంగినధనముతో రామరాజురంగప్పరాజకవి రచించిన సాంబోపాఖ్యాన మనునైదాశ్వాసముల గ్రంథమును ముద్రించుచున్నాము. దాని మూలము తంజావూరులైబ్రరీలోనిప్రతితో సంప్రతింపఁబడినది. పరిషత్ప్రకటిత గ్రంథములను 4 యరుబాధమునఁ జూడనగును.

—: నిఘంటునిర్మాణము :—

శ్రీసూర్యరాయాంధ్రనిఘంటునిర్మాణమునుగూర్చి తత్సంపాదకులిచ్చిన కార్యనివేదనముచు 5 వ యరుబాధమునఁ జేర్పఁబడినది.

—: ఆయవ్యయములు :—

విభవస్థసంవత్సరముల ఆయవ్యయపట్టిక లిందుఁ జేర్పఁబడినవి. శ్రీ శ్రీతునిరాణిగా రుద్ధారకులుగ నీయవలసినధనమును ద్వారలోఁ బంపుదు మని సెలవిచ్చియున్నారు. పరిషత్ప్రకటిత గ్రంథవిక్రయమువలనను, చందాలవలనను కార్యక్రమము యథావిధిగ నడచుచున్నది. అయినను పరిషత్తుయొక్క యుద్దేశములను బ్రచురపఱచి నూతనసభ్యులను జందాదారులను జేర్పించి పరిషత్తునకు సహాయ మొనర్చుటకై పరిషత్సభ్యులను గోరుచున్నాము.

పరిషత్కార్యాలయము చెన్నపురియందున్నపుడు పరిషత్కార్యదర్శిగ నున్న రావుసాహేబు శ్రీగుమ్మూరి వేంకటరంగరావుపంతులు ఎం. ఏ. గారును, పెక్కు గ్రంథములరచించి యాంధ్రభాషకు మహోపకార మొనర్చిన మహోపాధ్యాయ కళాప్రపూర్ణ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారును, దంతుర్తి సుబ్బరాయశాస్త్రిగారును స్వగ్రంథాలై రని తెల్పుట కెంతయుం జింతిల్లుచున్నాము.

కము (9 ఏప్రిల్ 1929) న జమాఖర్చు నిలువలెక్క.

ఆ స్తి .	రు ల. వై.	రు. ల. వై.
ప్రభుత్వం—		
నవరాను ఇంఫీరియర్ బ్యాంకి ఆఫ్ ఇండియా వారి		
జాగ్రత్తలో నుంచబడినవి		
31.3.1930-01 గవర్నమెంటు పత్రము	10,030 0 0	
గతసంవత్సరము లెక్కదాఖలా తరుగు	4,450 0 0	
5% 1929-47 గవర్నమెంటు పత్రము	10,000 0 0	5,550 0 0
గతసంవత్సరము లెక్కదాఖలా తరుగు	2,000 0 0	
నగదుపైరా నిలువ :—కాగ్యనర్పిగా రికవరమున:	62 8 5	8,000 0 0
ఇంఫీరియర్ బ్యాంకి ఆఫ్ ఇండియా లెంటుఅకౌంట్		
టులో నిలువ.	327 14 11	890 7 4
డిటా డిటా క్లిక్స్ డిటాస్టా డిటా		2,000 0 0
సభ్యులవలన రావలసిన చందాలు		8,926 11 0
కుర్చీలు, సామానులు (అనలా)	574 15 0	
గతసంవత్సరము మినహా	328 2 0	
ఈసంవత్సరము మినహా	25 13 0	
	354 15 0	
	220 0 0	
	50 0 0	
ఈసంవత్సరములో కొనినవి		270 0 0
ప్రచురింపబడిన పుస్తకముల నిలువ	3,789 4 0	
ప్రతికల నిలువ	4,195 0 0	
కాగితముల నిలువ	157 12 9	8,142 0 9
పుస్తకభాండాగారము ముద్రితపత్రాలు గతసంవత్సరమున		
రాంతమున నిలువ	2,409 0 6	
ఈసంవత్సరమున కొనినవి	88 15 6	
ఈచిత్తముగా వచ్చినవి	590 8 6	
	3,088 8 6	
గతసంవత్సరమున మినహా	956 12 0	
ఈసంవత్సరమున మినహా	81 12 6	
	1,038 8 6	
పుస్తకభాండాగారము వ్రాతప్రతులు		51,427 8 6
నిధుంటు వ్యయము		14,850 6 8
వైడా మ్యామ్యూస్క్రిప్టు ప్రింటువులు ఆర్డర్స్		
(తిరిగి రాబట్టుకోలేకపోయినవి)		27 8 0
రావలసిన బాకీలు :—విడిసించికల విక్రయముబాపతు		8 9 0
		101,643 3 3

దర్బా వేంకటేశ్వరరామరాసు, కిళాంబి రాఘవాచార్యులు,
కార్యదర్శులు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు - కాకినాడ. విభవనామ సంవత్సరము (చి 22 మార్చి)

ఆయము.	రు. ల. పై.	రు. ల. పై.
సంవత్సరాదిని కార్యస్థానమున నిలువ		97 9 5
బ్యాంకి కరెన్సీ అకౌంట్లము		2596 1 0
విడిసంచిత విక్రయము		96 9 0
చందాలు:- సాధారణసభ్యులు	210 0 0	
పత్రికచందాలు	126 0 0	336 0 0
బ్యాంకినుండి వచ్చినవడ్డీ		887 8 0
వి. పి. పోస్టేజీ.		67 6 0
రిజిస్టరుపోస్టేజీ		1 14 0
చిల్లరజమలు		0 13 6
విరాళములు		500 0 0
బ్యాంకిచిల్లరజమ		1 1 0
వైద్యమ్యూన్సిపాలిటీపురింటుఫండు		1000 0 0
పుస్తకవిక్రయము:—		
మన్నారుదాస విలాసనాటకము	2 5 0	
డి.ఫెర్నె ఆఫ్ లిటరరీ తెలుగు	2 0 0	
అకారాద్యముద్రితగ్రంథసూచిక	2 10 0	
ద్రవిడియన్ లెక్సికోగ్రాఫీ	0 12 0	
భవతత్వసాగము	23 7 6	
సంపూరామాయణము	13 2 0	
ప్రాకృతభాషాత్పత్తి	2 12 0	
భవరాత్రి మాహాత్మ్యము	117 9 6	
నారసింహపురాణము	250 4 0	
విభవనారాయణచరిత్రము	7 15 6	
యుద్ధనల్లుని బైబివాడ శిలాశాసనము	2 14 0	
నీతిసీసపద్యశతకము	0 15 6	
కావ్యాలంకారచూడామణి	25 5 0	
చంద్రిభానుచరిత్రము	24 14 0	
జ్ఞానప్రసాదాంబికాశతకము	0 11 6	
కవిజనాశ్రయము	47 1 0	
సర్వేశ్వరశతకము	0 14 6	
అర్యభాషావిభాగము	1 13 0	
హాస్యరంగములు	1 0 0	
జ్యోతిశ్శాస్త్రసాము	2 6 0	
అణవదేశమునందలి తెనుగువాఙ్మయము	0 4 0	
శైమినిభారతము	303 7 6	
కాళిండిక న్యాయపరిణయము	1 0 0	835 7 6
		6420 5 5

1928 సం॥ మొదలు ది 9 ఏప్రిల్ 1929 సం॥ రం॥ వరకు ఆయవ్యయముల లెక్క.

వ్యయము.	రు. అ. పై.	రు. అ. పై.
బ్యాంకింగింగు పి: — కరెంటు అకౌంటుకు	2330 4 0	
ఫిస్కిల్ డిపాజిట్స్ అకౌంటుకు	1000 0 0	3330 4 0
బ్యాంకింగింగు వ్యయము		52 15 0
సి. పి. పోస్టేజి		53 15 0
ప్రయాణవ్యయము: —		
పడవలు	36 0 0	
ఉద్యోగులు	30 2 0	66 2 0
పత్రికా విషయము: — ముద్రాణము, ప్రైంట్‌ింగు	418 8 0	
పత్రికా కర కాగితము	196 2 0	
చిల్లర వ్యయము	3 2 9	
పోస్టేజి	115 1 0	732 13 9
అరబ్బీ ముద్రాణము — ప్రైంట్‌ింగు		43 1 0
పుస్తక భండాగారము: —		
చిల్లర వ్యయము	19 3 0	
ప్రతులు వ్రాయించుటకు	102 6 0	
కొనిన పుస్తకములు	88 15 6	210 8 6
కొనిన సామానులు		50 0 0
చిల్లర పోస్టేజి		35 11 0
కిలములు కాగితములు వస్త్రా		10 13 9
కార్యస్థానమున చిల్లర వ్యయము		20 9 6
ఉద్యోగుల జీతములు		1123 10 3
రిజిస్టరు పోస్టేజి		21 1 0
గ్రంథ ప్రకటనము		514 11 0
అడిటరు ఫీజు		25 0 0
కార్యస్థానము మార్పు		30 15 3
పత్రికలలో ప్రకటనలు		8 2 0
వైడామ్య న్యూస్ ప్రింట్‌ింగు పండుబాపతు ప్రతులు వ్రాయించుటకు యిచ్చిన అడ్వాన్సులు		27 8 0
కార్యస్థానమున నిలువ		62 8 5
		6420 5 5

యనమండ్రీ గణపతిరావు,
(అడిటరు)

దర్బా వేంకటశివరామరాసు,
కొలంబి రాఘవాచార్యులు,
కార్యదర్శులు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు, కాకినాడ. విభవనామసంవత్సరము (ది 22 మార్చి

వ్యయము.	రు. ల. పై.	రు. ల. పై.
ఉద్యోగుల జీతములు		1123 10 8
ఇతరముద్రణము పైండింగు		43 1 0
గ్రంథప్రకటనము		514 11 0
చిల్లరపోస్తేజి		35 11 0
ప్రయాణవ్యయము :		
పండితులు	36 0 0	
ఉద్యోగులు	30 2 0	66 2 0
కార్యసాధనము చిల్లరవ్యయము		20 9 6
వి. ప. పోస్తేజి		53 15 0
రిజిస్టరు పోస్తేజి		21 1 0
కలములు కాగితములు వస్త్రా		10 13 9
పుస్తకభాండాగారము విషయము.		
చిల్లరవ్యయము	19 3 0	
ప్రతులు వ్రాయించుటకు	102 6 0	121 9 0
బ్యాంకి చిల్లరవ్యయము		52 15 0
పత్రికముద్రణము వస్త్రా :—		
కాగితము	418 8 0	
పోస్తేజి	196 2 0	
చిల్లరవ్యయము	115 1 0	
	3 2 9	
పత్రికలునిలవ	8590 0 0	732 13 9
పుస్తకముల నిలవ	8511 14 0	
కాగితముల నిలవ	158 2 9	
		7,260 0 9
మినహాయింపులు		108 9 6
ఆడిటరు ఫీజు		25 0 0
పత్రికలలో ప్రకటనలు		8 2 0
హెచ్చు ఆదాయము		1434 8 9
		11,633 5 8

కాకినాడ, } యనమండ్ర గణపతిరావు, ఎఫ్. సి. ఆర్. ప. (గ్లాసుగో)
 7-2-1930. } కార్పొరేట్ అక్టోబరుంటు అందు గవర్నమెంటు డిప్లమేటు,
 యిగ కామర్సు, (ఆడిటరు)

1928 సం॥ మొదలు ది 9 ఏప్రిల్ 1929 సం॥ రంవఱకు) ఆయవ్యయముల లెక్క.

ఆయము.	రు. ల. పై.	రు. ల. పై.
చందాలు :—		
సాధారణసభ్యులు	273 0 0	
పత్రికచందాలు	228 8 0	
విడిసంచికల విక్రయము	105 2 0	501 8 0
పుస్తకవిక్రయము	835 7 6	
వి. పి. పోస్టేజి వసూలు	67 6 0	1,007 15 6
బ్యాంకింగ్ వడ్డీ		887 8 0
పత్రికలు నిలువ	4195 0 0	
పుస్తకముల నిలువ	3789 4 0	
కాగితముల నిలువ	157 12 9	8,142 0 9
చిల్లరజమలు		0 13 6
ఉచితముగా వచ్చిన పుస్తకములు	590 8 6	
విరాళములు	500 0 0	1,090 8 6
బ్యాంకి చిల్లరజమ		1 1 0
దిక్కురు పోస్టేజి వసూలు		1 14 0
		11,683 5 3

దర్బా వేంకటశివరామరాసు,
కిశాంబి రాఘవాచార్యులు,
కార్యదర్శులు.

తైవి దేలుపబడిన జమాఖర్చు నిలువలెక్కను అంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారి శుక్లనామ సచత్వరపు లెక్కలతో తనిఖీచేసి పరియయినట్లు తెలుపుచున్నాను.

కాకినాడ,
6-9-30.

యనమండ్ర గణపతిరావు, ఎఫ్. సి. ఆర్. ఏ., (గ్లాసుగో)
కార్పొరేట్ అక్టోబరుంటు అండ్ గవర్నమెంటు
డిప్యూటీ ఇన్ కమర్సు.

రము (31 మార్చి 1930) న జమాఖర్చు నిలువలెక్క.

అ స్తి .	రు. ల. పై.	రు. ల. పై.
భరమత్తుపండు—		
ఇంపీరియల్ బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియా వారి జాగ్రత్తలో		
సంపాదించి		
8½% 1900-01 గవర్నమెంటు పత్రము	10,030 0 0	
గతసంవత్సరము లెక్కదాఖలా తరుగు	4,450 0 0	5,580 0 0
5% 1929-47 గవర్నమెంటు పత్రము	10,000 0 0	
గతసంవత్సరము లెక్కదాఖలా తరుగు	2,000 0 0	8,000 0 0
నగదువైరా నిలువ :—కార్యదర్శిగారివశమున:	88 6 8	
ఇంపీరియల్ బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియా కౌంట్రీ అకౌంట్ లో నిలువ.	9 15 11	48 6 7
డిటా డిటా ఫిస్కల్ డిపాజిట్లు డిటా		2,000 0 0
సభ్యులవలన రావలసిన చందాలు		9,180 18 0
వర్క్స్, సామానులు (అసలు)	624 15 0	
గతసంవత్సరము మినహా	854 15 0	
ఈసంవత్సరము మినహా	80 0 0	
	240 0 0	
ఈసంవత్సరములో కొనినవి	28 6 0	268 6 0
ప్రచురించబడిన పుస్తకముల నిలువ	4,144 4 0	
ప్రతికల నిలువ	4,601 12 0	
కాగితముల నిలువ	117 12 6	8,863 12 6
పుస్తకభాండా లు ముద్రితపత్రములు:-		
గతసంవత్సరాంతమున నిలువ	3,088 8 6	
ఈసంవత్సరమున కొనినవి	163 4 6	
ఉచితముగా వచ్చినవి	207 6 8	
	3,459 8 8	
గతసంవత్సరాంతమున మినహా	1038 8 6	
ఈసంవత్సరమున మినహా	91 12 6	
	1,180 5 0	2,828 14 8
పుస్తకభాండాగారము వ్రాతప్రతులు	51,427 8 6	
ఈసంవత్సరమున ఉచితముగా వచ్చినవి	72 7 6	51500 0 0
నిఘంటు వ్యయము		14,850 6 8
వైదా మ్యాన్యుస్క్రిప్టు, ప్రింటుపండు బాపతు ఆద్యా		
స్థులు (తిరిగి రాబట్టుకోతగినది)		27 8 0
		102,563 8 0

దర్బా వేంకటేశ్వరరామరాంను, కిళాంబి రాఘవాచార్యులు,

కార్యదర్శులు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు - కాకినాడ. శుక్లనామ సంవత్సరము (డి 10 వ్రేషియల్

ఆయము.	రు. అ. పై.	రు. అ. పై.
సంవత్సరాదిని కార్యసానమున నిలువ		62 8 5
బ్యాంకి కరెంటు అక్కౌంటులు		1165 0 0
విడిసంచికల విక్రయము		6 0 0
చందాలు:- సాధారణసభ్యుల	129 8 0	
పత్రికచందాలు	148 14 0	278 6 0
బ్యాంకినుండి వచ్చినవడ్డీ		901 0 0
వి. పి. పోస్టేజి.		48 12 0
రిజిస్టరుపోస్టేజి		2 2 0
చిల్లరజమలు		0 2 0
విరాళములు		200 0 0
రావలసినబాకీలు (విడిసంచిక విక్రయముబాపతు)		8 9 0
చేబరుళ్లు (తీసుకున్నవి)		200 0 0
పుస్తకవిక్రయము:-		
విప్రనారాయణచరిత్రము	8 4 0	
కవిజనాశ్రయము	66 11 6	
జ్యోతిశ్శాస్త్రసారము	0 15 0	
యుద్ధచుల్లని బెజవాడ శిలాశాసనము	6 11 0	
సీతీసీపద్యశతకము	0 5 9	
జ్ఞానప్రసూనాంబికాశతకము	0 9 9	
చంపూరామాయణము	28 10 0	
సర్వేశ్వరశతకము	0 8 6	
అకారాద్యముదితగ్రంథసూచిక	1 6 0	
కావ్యాలంకారచూడామణి	51 11 0	
పాక్యతభాషోత్పత్తి	2 2 6	
డిఫెన్సు ఆఫ్ విటరరీ టెలుగు	0 14 0	
డ్రవిడియన్ లెక్సికోగ్రాఫీ	0 7 0	
చంద్రభానుచరిత్రము	22 0 0	
లెడ్లనాటి రెండుశాసనములు	8 9 0	
శివతత్త్వసారము	41 15 0	
శివరాత్రి మాహాత్మ్యము	99 4 0	
ఆర్యభాషావిభాగము	0 14 0	
హృస్వరంగములు	1 6 0	
నారసింహపురాణము	28 9 6	
శైమినిభారతము	269 1 0	
మన్నారుదాస విలాసనాటకము	1 13 0	
కాళిందీకన్యాపరిణయము	5 10 0	62
		8,491

1929 సం॥ మొదలు 31 మార్చి 1930 సం॥ రం॥ వరకు) ఆయవ్యయముల లెక్క.

వ్యయము.	రు. ల. పై.	రు. ల. పై.
బ్యాంకింగు వి:—కరెంటు అకౌంటుకు		847 1 0
బ్యాంకింగు వ్యయము		0 10 0
వి. పి. పోస్టేజి		45 2 6
ఉ ర్యోగుల పౌర యాజ్ఞయము:—		78 13 6
పత్రికా విషయము:—ముద్రణము, పైండింగు	315 4 0	
పత్రికకు కాగితము	172 11 0	
పత్రికకు పోస్టేజి	111 8 0	
బ్లాకులు, బొమ్మలు	22 12 0	622 3 0
ఇతర ముద్రణము—పైండింగు		51 9 0
పుస్తక భాండాగార విషయము:—		
చిల్లర వ్యయము	14 11 3	
ప్రతులు వ్రాయించుటకు	40 0 0	
కొనిన పుస్తకములు	163 4 6	217 15 9
కొనిన సామానులు		28 6 0
చిల్లర పోస్టేజి		19 1 3
రిజిస్టరు పోస్టేజి		8 3 0
కార్యస్థానమున చిల్లర వ్యయము		18 5 9
ఉ ర్యోగుల జీతములు		951 15 0
గ్రంథ ప్రకటనము		520 4 0
అడిటరు ఫీజు		25 0 0
ప్రతికలలో ప్రకటనలు చందాలు		44 11 0
కటములు కాగితములు		8 1 6
కార్యస్థానమున నిలవ		33 6 8
		8,495 12 11

యనమండ్రీ గణపతిరావు,
(అడిటరు)

దర్బా వేంకటశివరామరాను,
కిళాంబి రాఘవాచార్యులు,
కార్యదర్శులు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు, కాకినాడ. శుక్లనామసంవత్సరము (డి 10 ఏప్రియల్

వ్యయము.	ర. ల. పై.	ర. ల. పై.
ఉద్యోగులజీతములు	951 15 0	
ఇతరముద్రణము పైండింగు	81 9 0	
గ్రంథప్రకటనము	520 4 0	
చిల్లరపోస్టేజి	19 1 3	
ఉద్యోగుల ప్రయాణవ్యయములు	78 13 6	
కార్యస్థానమున చిల్లరవ్యయము	13 5 9	
వి. పి. పోస్టేజి	45 2 6	
కలములు, కాగితములు, వస్త్రాదౌ	8 1 6	
పుస్తకభాండాగారమున చిల్లరవ్యయము	14 11 3	
,, ప్రతులు వ్రాయించుటకు	40 0 0	
బ్యాంకి చిల్లరవ్యయము	0 10 0	
		1723 9 9
పత్రిక ముద్రణము వస్త్రాదౌ	815 4 0	
,, కాగితము	172 11 0	
,, పోస్టేజి	111 8 0	
,, బ్లాకులు, బొమ్మలు	22 12 0	
		622 3 0
పత్రికలలో ప్రకటనలు - చందాలు	44 11 0	
రిజిష్టరుపోస్టేజి	8 3 0	
మినహాయింపులు	121 12 6	
అడిటరు ఫీజు	25 0 0	
		199 10 6
పత్రికల నిలువ	4195 0 0	
పుస్తకముల నిలువ	8789 4 0	
కాగితముల నిలువ	157 12 9	
		8,142 0 9
హెచ్చుతగ్గయము		722 15 9
		11,410 7 9

కాకినాడ,
6-9-1930.

యనమండ్ర గణపతిరావు, ఎఫ్. సి. ఆర్. ఏ. (స్టాన్ గో)
కార్పొరేట్ అక్కౌంటెంటు అండు గవర్న మెంటు
డిప్లమేట్ యిక్ కామర్సు (మెడ్రాసు ఆసిసింగు)

విషయ సూచిక.

1. పరిషద్వాక్తికసభ-అధ్యక్షోపన్యాసము ...	...	౧౦౯-౧౨౮
చెన్నాప్రగడ భానుమూర్తిగారు. బి. ఏ.		
2. పాలకునికి సోమనాథకవి-కులగోత్రప్రశంస...	...	౧౨౯-౧౩౭
బండారు తమ్మయ్యగారు.		
3. విజయూచిత్తునినాటి బెళగాంతాస్తుశాసనము ...	...	౧౩౮-౧౪౧
4. మందలింపు ...	...	౧౪౨-౧౪౪
శ్రీ. తి. ప. నారాయణస్వామిగారు.		
5. మురారి; అనర్థరాఘవము ...	...	౧౪౫-౧౪౮
పిలకా గణపతిగారు.		
6. ఉత్తరరామచరితనాటకరసవిచారము. ...	...	౧౪౯-౧౭౨
జయంతి రామయ్యపంతులుగారు బి. ఏ., బి. ఎల్.		
7. గ్రంథస్వీకారము ...	...	౧౭౩-౧౮౦
8. మీనాక్షీశతకము ...	...	౧౭౭-౧౮౦
తూములూరి వేంకటరంగకవి		
9. షోడశకుమారచరిత్రము ...	...	౩౩- ౪౦
వెన్నెకంటి అన్నయ్య.		

పరిష్కృత్యోజనములు.

తెలుఁగుభాషను, వాఙ్మయమును, అభివృద్ధి నొందించుటయు, ఆవిషయమునఁ బరిశ్రమ చేయువారలకుఁ బ్రోత్సాహ మొసఁగుటయు నీపరిష్కృత్యయొక్క ప్రయోజనములు. ఈపని నెఱవేర్చుటకై యవలంబింపఁదగు మార్గములలోఁ గొన్ని యీక్రిందఁ జూచుపఱుపఁబడు చున్నవి:—

i తెలుఁగుభాషలోని పదములకు వ్యుత్పత్తి మొదలగువానిని నిరూపించుచు లక్ష్యస హితముగ నర్థమును వివరించు సర్వంకమ మగునిఘంటు వొకటి రచించి ప్రచురించుట;

ii తెలుఁగుభాషకు సజాతీయేతరభాషలలోఁ గలసాదృశ్యములను సాకల్యముగ నిరూ పించుచు నొకవ్యాకరణము రచించి ప్రచురించుట;

iii ఆధునికశాస్త్రగ్రంథరచనయందుఁ బ్రయోగించుటకునై పారిభాషికపదములను నిర్ణయించి వివరించు నొకశబ్దకోశమును సిద్ధముచేయుట;

iv ఆంధ్రదేశప్రాచీనచరిత్రాంశపరిశీలనకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుటయు, లభ్యములైన వానిలో మిక్కిలి విశ్వసనీయములైన యాధారముల సాహాయ్యమున సవిస్తరముగాఁ దెలుఁగు దేశముయొక్కయుఁ బ్రజలయొక్కయుఁ జరిత్రమొకటి రచించి ప్రచురించుట;

v సర్వవిషయములనుగుఱించి చేయఁదగు గ్రంథరచనకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుట;

vi ఆంధ్రభాషలోని మంచిగ్రంథములఁ బండితపరిష్కారము చేయించి నిర్దుష్టముగఁ బ్రచు రించుట;

vii తెలుఁగుభాషకును వాఙ్మయమునకును సంబంధించిన విషయములను జర్పించు నొక పత్రికను ప్రకటించుట;

viii తెలుఁగువాఙ్మయమునకు సంబంధించిన విషయములను గుఱించి చర్చించుటకుఁగాను సాంవత్సరికసభల నేర్పాటుచేయుట;

ix తెలుఁగు సాహిత్యవిషయమునఁ బరీక్షలఁ గావించి పారితోషికములను, సాహిత్య పట్టములను, యోగ్యతాపత్రికలను నొసంగుట;

x ఒక పుస్తకభాండాగారమును స్థాపించి సాగించుట— ఇందుఁ బ్రధానముగాఁ దెలుఁగు గ్రంథము లుండవలయును; వ్రాతప్రతులుగూడ నుండవలయును;

xi తెలుఁగుభాషయొక్కయు వాఙ్మయముయొక్కయు నభివృద్ధికి నుపచరించు నన్ని

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

కా కి నా డ

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

సంపుటము ౧౯.	ప్రమోదూతనామసంవత్సరము. మార్గశీర్ష పుష్యమాసములు.	సంచిక ౧.

పరిషద్వార్షిక సభ—అభ్యర్థింపన్యాసము.

— చెన్నాపైగడ భానుమూర్తిగారు బి. ఏ. —

- శా. శ్రీదాక్షిణ్యమునకు సరస్వతియు హృత్పీఠార్థజేహానన
ప్రదుర్భూతవిలాసకారణములై భాసిల్ల భక్తాళి కా
హ్లాదం బిమ్ముగఁ గూర్పఁగా సగుణమై యాత్మజ్ఞు లోవారికిం
దాదాత్మ్యస్థితి నచ్చమై యెసఁగు నాతత్వంబు ధ్యానించెదన్.
- చ. తను నిరవద్యశుద్ధపరతత్వముగా నెఱుంగంగ లేని యీ
మనుజుల వేషభాషల క్రమంబున నందఱు కన్నియూపులై
చనుచు ననేకనామముల సర్వజనార్థుల నందుచుండు నా
యిరుపమదివ్యతేజము నహర్నిశము న్నదిలోఁ దలంచెదన్.
- ఉ. భూతములందు నేకగతిఁ బూసలలోపల దారమ ట్లను
స్మృతత నేకతత్వమయి శుద్ధసువర్ణ మనేకభూషణా
భాతి నొపాధిభిన్నమయి భాసిలుచుండి వివేకదృష్టికిం
జేతనసారభూత మగు చిన్మయతత్వము నాశ్రయించెదన్.

- శా. ఏతేజంబునఁజేసి కన్ను గనునో యెద్దైన సర్వేంద్రియ
వ్రాతంబు నిరతంబు స్వస్వనియతవ్యాపారము తేయునో
యేతేజం బెడఁబాయ వే కవియునో హేరాశపుంజీకటుల్
ఆతేజంబున కాకరం బగునఖండార్థ స్థితి నిల్పెదన్.
- చ. ఎవఁడు గణింపఁగా నలవియిని యజాండము లెల్లఁద్రిష్టవాఁ
డెవఁడు తదాశ్రితంబు లగునెల్లచరాచర మోలి మన్నువాఁ
డెవనియలంఘ్య శాసనము లించుకయేనియు మీఱనేర వీ
భవనములు న్ననుస్త మగుభూతచయంబును వాని నెంచెదన్.
- మహాజనులారా ! మహాశయులారా !
- శా. నానాస్థావరజంగమా త్తక మహా శాశికగర్భాంత ని
ర్మాణత్రాణవిनाశ హేతుమహిమారాధ్య ప్రభావాఘ్నఁ జౌ
శ్రీనారాయణ రక్షచేఁ దనరుసీచిత్రప్రపంచంబున
న్నానాకార్యములు సృకారణములై న్యాయంబులై నర్తిలున్.
- చ. జగతిని బుట్టుకార్యములు సర్వమునం బరమేశ్వరేచ్ఛచే
నగుటయు సీశ్వరేచ్ఛయును న్యాయవిరుద్ధముగామియు నిజం
బుగఁ బరికించుసర్వజనము లైలియందగునంశమయ్య బా
గుగ నరయంగ లేని వెడగు ల్లననేరరు దీనితక్యమున్.
- చ. జడమతు లీజగంబున నిజంబుగ నాంతరకారణంబులం
దొడరి యెఱుంగఁజాలుటకు దూరవిచారము లేమిఁ బై వయిం
బొడమెడు బౌహ్యకారణవిమోహమునం బడి కార్యతత్వమే
ర్పడఁ జెలియంగ నేరక కరంబు భ్రమంపడుచుండు రాళ్లల్.
- చ. పలుకులు వేయునేటికిఁ బ్రపంచమునం గలసర్వకార్యము
లైలివి నెఱుంగువారలకుఁ దెల్లముగాఁ గనుపట్టు న్యాయ్యమై
తేలియనియ్యివారు జగతి స్థితింబు జయించుఁ బాడికిం
దలఁపగఁగూడులే దకట దైవము నిర్దయుఁ డందు రంభులై.
- ఉ. కాపున సర్వకర్తయు జగత్ప్రభుఁ డెవ్వయుఁ డీశ్వరుండు నా
నావిధకార్యజాతముల న్యాయవిరుద్ధముగాకయుండఁగా
నేవిధి నెప్పు డెవ్వరికి నెయ్యదిగావలె దాని నట్లగా
పాడికిఁ గూర్చుచు స్థగము పాలనసేసెడుఁ బాడియేర్పడన్.

ఇట్టిజగత్తు వెజ్జివానిచేతిరాయి కాదు. సర్వజ్ఞత్వ సర్వశక్తిమత్వాద్యుదాత్తగుణవిశిష్టఁ డగుసర్వేశ్వరుని యచ్ఛతశిల్పము. దీనికి సర్వలోకకల్యాణసంధాయక మగుగమ్యము గలదు. తత్త్వాప్తికై వలయుకార్యసంఘటనము సర్వేశ్వరాధీనమై జరుగుచున్నయది. మైనిజెప్పినసర్వలోకకల్యాణసంధాయక మగుగమ్యము సర్వజీవముక్తి- సర్వమానవముక్తి- అందులకు సన్నిహితసౌహాసము. గంగాయమునాదిపుణ్యనదీసలిలపావనమై వశిష్టభరద్వాజాదిమహర్షివరచరణరేఖపరిపూతమై శ్రీరామకృష్ణగౌతమబుద్ధాద్యవతారములకుఁ దావలమై శ్రీశంకరరామానుజపూర్ణప్రజ్ఞాద్యావిరాభవములకు నెలవై నిత్యానిత్యవస్తువివేకనిలయమై సర్వసత్తవసహనక్షమమై, సర్వధర్మసమన్వయానుకూలక్షేత్రమైన యీపుణ్యభూమి సర్వమానవముక్తిసాధనసూక్ష్మత కీర్త్యోద్దిష్ట మైనక్షేత్రము.

2. ఇది యెట్లందురేని, సర్వమానవముక్తి చేకూరవలెనన్న సర్వసౌభ్రాత్ర మలవఱచికొని సర్వమానవవ్యక్తులును, ఒక్కత్రాటను జేరి ఐకమత్యముగల్గి భగీరథప్రయత్నము చేయవలసియున్నది. జాతిమతాదినైషమ్యములంబుట్టి మానవకోటిని భిన్నభిన్నములుగాఁ జీల్చివైచి హింసాకార్యములకుఁ బురికొల్పి మానవుల నేడు పీడించుచున్న స్పర్థలు చైరములు యుద్ధములు వధలు లోనగునవి యీమహాకార్యసిద్ధికి బలవత్ప్రతిబంధకములు. ఇట్టివైషమ్యముల మూలముట్టగఁ దొలఁగింపవలసియున్నది. భేదముల డిందుపఱచికొని నైషమ్యముల సమీకరించికొన్నంతమాత్రాన మనకొదవలు దీరవు. మనకార్యము సిద్ధింపదు. వివిధరాష్ట్రములకు సమప్తిజీవితము గల్పించి భిన్నభిన్నమతధర్మములకు సమన్వయమును సామరస్యమును గుదిచ్చి, భిన్నభిన్నజాతుల కైకమత్యమును సౌభ్రాత్రమును జేకూర్చి, మానవుల నెల్ల మధ్యరాష్ట్రప్రజలుగను, విశ్వజనీనమతావలంబకులుగను, విశ్వమానవకుటుంబవ్యక్తులుగను, జేయవలసియున్నది.

ప్రపంచచరిత్ర నించుక వివేకముతోఁ బరిశీలించినచో, సర్వజ్ఞఁ డగు సర్వేశ్వరుఁ డీపుణ్యభూమియందు, సర్వరాష్ట్ర సమప్తి (Federation of states) సిద్ధికిని, సర్వధర్మసమన్వయ (Reconciliation and harmonisation of ideals of duty) సంపాదనమునకును, విశ్వజనీన మతావిఘ్నరణము (Universalisation of all creed)నకును, సర్వమానవ సౌభ్రాత్రలబ్ధికిని (Establishment of universal brotherhood) ఇంకను విశ్వమానవ కుటుంబసంసిద్ధికి

గావలసిన సర్వదుష్టరసమస్యపరిష్కారమునకును వలయు సాధనసంపత్తిని సమకూర్చియున్నాఁ డని స్పష్టముగా గోచరింపఁగలదు. ఇట్టి సమస్యపరిష్కారము సర్వమానవముక్తి కవ్యవహితసాపానమేకద.

3. ఇది యెట్లునిన, సర్వజ్ఞుఁ డగు సర్వేశ్వరుఁ డాదిని భిన్నభిన్నప్రకృతులు గలజాతులను భిన్నభిన్న దేశవాసులుగ నొనర్చి వారిమతిభేదముల కనుకూలించు ధర్మోపదేశ మొనర్చుపనికిఁ గాను స్వాంతసంభూతు లగుప్రవక్తల సృజించెను. వారిబోధలే వివిధమతములై వెలసి తత్తత్తతావలంబకుల చిత్తశుద్ధికిని, పరమార్థసిద్ధికిని, సాధనము లగుచు వచ్చినవి.

చ. మతిభేదంబుల కానుకూల్యత ఘటించుబూని మేధానిధు

ల్లతసిద్ధాంతము లెన్నియేని రచియింపం దోఁచెఁ బ్రస్థానము
వ్యవితతంబై బహుసంఖ్యమై వివిధమై వీని నివచారించిన
గ్రతిసామాన్యము గమ్యమేకమును నై కన్నట్టు నెప్పట్టునన్.

శా. ఆకాశంబున నుండి ధాత్రిఁ బడుతోయంబు ల్వెసంగూడి నా
నాకల్లోలవతీముఖంబున నదీనాథుంబ్రవేశించు నా
వీరక స్ఫుర్తి యనేకచిత్తముల నుద్వేలంబుగాఁ బుట్టి య
స్తోకానేకమతప్రచారసరణి దోతెంచు నీపాలికిన్.

చ. మది పదిలంబుగాఁగఁ దగుమార్గము లారయ స్సత్తంబులం
దొదపుటఁ జేసి యన్నియుఁ బ్రయోజనవంతము లంతరంగశు
ద్ధిదములు శ్రద్ధధానులకు దీని నెఱుంగక చాపలంబునం
గుదు రొకయింతలే కెపుడు క్రొత్తవె కోరుదు రెందుఁబామరుల్.

“ఏకోదేవః కేశవోవా శివోవా”

శ్లో. మహేశ్వరేవా జగతా మనీశ్వరే, జనార్దనేవా జగదంతర్హ్లాని
న వస్తుభేదప్రతిపత్తి రస్తి మే తథాపి భక్తి స్తరుణేందుకేఖరే.

కావున,

చ. ఏమతమైన నేమి మఱియేపథ మైనను నేమి యింద్రియ
గ్రామము నిర్జయించి తగు శ్రద్ధయు భక్తియు సేకరించినన్
ఏమతమైన నేల మఱియేపథమైనను నేల యింద్రియ
గ్రామవశంబునం దగిలి శ్రద్ధయు భక్తియు నుజ్జగించినన్.

అట్లు గావున నాయామతములవారు “యేనాస్యపితరో యాతాః యేన్ యాతాః పితౄమహాః” అను న్యాయోనుసారముగా నాయాప్రదేశములఁ దమ తమ మతధర్మములఁ బ్రత్యేకవికాసము నందించికొని యాయామతములం దభినివేశము గల్గి జీవయాత్ర గడుపుచుండిరి. ఇట్లు కొంతకాల మరిగెను. కాని శ్రీగుణాత్మకమై డ్వింద్వభూయిష్టమైన యీశ్రమచమునఁ దేజమునం దిమిర మాశ్రయించుభంగిని ప్రతిగుణమును కొంఠొకదోష మాశ్రయించెను. ఆయాజాతులలోని స్వచుతాభినివేశము కాలక్రమమున మతావేశముగాఁ బెచ్చుపెరుగునప్పటికి దానిని బరమతాసహిష్ణుత యాశ్రయి పఁజొచ్చెను. అది పెరిగినకొలఁదిని వారు సర్వమత సమానధర్మ మగునహింసకు జలాంజలి యొసంగి ద్వేషపూరితులై యొంఠొరుల కాఘస్థ హెచ్చెరులు లోనుగాఁగల కుతానిధకనామములతో గర్జించికొనుచు మతముపేరిట ఘోరయుద్ధములకును దారుణవధలకును జొచ్చుచుండిరి. ఇట్టియుద్దేకమున కుత్తమపరిహారము సర్వసౌభ్రాత్రస్థితియే యనియును, అది భిన్నభిన్నములగువారిమతములకుసమన్వయమును సామరస్యమును గుదిరినఁ గాని సాధ్యముకాదనియును సూచించియే యుంటిని. ఆయామతములవారు వారివారి ప్రత్యేకస్థానముల నుండి నంతవఱకును, అట్టి సమన్వయ సామరస్యసంపాదనమునకును సౌభ్రాత్రస్థితికిని అనుకూలపరిస్థితు లొదవకుండెను. అట్టియనుకూలపరిస్థితు లొదవ్రటకుఁ గాను వివిధమతముల వారికి ఏకదేశమున సహవసతి యావశ్యకమై యుండును. కావుననే సర్వజ్ఞుఁడగుసర్వేశ్వరుఁడు నేను వైనిజెప్పియున్నట్లు, గంగాయమునాది పుణ్యనదీసలిల పావనమై, వసిష్ఠభరద్వాజాది మహర్షి వరచరణ రేణుపరిపూతమై, శ్రీరామకృష్ణ గౌతమబుద్ధాద్యవతారములకుఁ దావల మై, శ్రీశంకర రామానుజాద్యావిరాభావములకు నెలవై, నిత్యానిత్య వస్తువివేకనిలయమై, సర్వసమృతసహనక్షమమై, సర్వధర్మ సమన్వయానుకూలక్షేత్రమైన యీపుణ్యభూమి నట్టిసహవసతి సమకూర్చినాఁడు. ఇది వివేకదృష్టితోఁ బరికించువారి కీశ్వరనిర్గితప్రాయాహముగాని కాకతాళీయము గాదని స్పష్టముగా గోచరింపఁగలదు.

చ. పుడమిని భిన్నజాతులకుఁ బోలినభంగిని బాహ్యభేదము

ల్పాడమ ననేకరూపములఁ బొల్పెడు ధర్మము లీశ్వరేచ్ఛ ని

య్యెడ నిపు డెల్లఁజేరి వసియించుచు నందెడు సామరస్య మీ

జడువున సర్వధర్మము లవశ్యము గాంచు సమన్వయంబిటఁ,

చ. కరము విచిత్ర మీభరతఖండ చరిత్రము పోల్చిచూచిన

స్థరఁ గలసర్వజాతులును దత్తజయై యిటఁ జేరియుం బర
స్థరమతసంప్రదాయములఁ బాయక సోదరబుద్ధి పూని యొం
డొరుల యుదాత్తధర్మముల యోజనఁజెంతురు స్వీయధర్మముతో

చ. పరిణతి యీగతి స్థగతి వావిరిఁ జొప్పడ సర్వధర్మము

ల్వరతెడు సామరస్యమున వ్యక్తివినాశమునంద కావయి
స్థర యొకవీ డనంబరఁగు తత్ప్రజ యోఁకుటుంబ కల్పయై
నిరవధికాభివృద్ధి మెయి నెక్కిఁ జరించు నసాస్తదోషయై.

ఉ. ఇట్టిది వో ప్రపంచమున నీక్షితిమూలమున న్లభింప ను
న్నట్టి మహోపకార మటుతొటను భారతవర్షజాతు లీ
వట్టున జాగరూకులయి వారిసనాతన సంప్రదాయము
త్నెట్టన నిర్నిరోధముగ నిల్పఁగ దీక్షవహింపఁగావలె.

గీ. ప్రాచ్యధర్మములను బారమాంధకదృష్టి, స్వాంధకదృష్టి ప్రబలు పశ్చిమాశ
నుభయధర్మములకు నొదవె సంఘర్షణ, మరసి చేయవలె సమన్వయంబు.

శా. నిత్యానిత్యవివేకభూమి యిదివో నిక్తంబు జ్యేష్ఠంబు పా

శ్చాత్యప్రాచ్యసమస్త ధర్మచయ సంస్థారాప్తికిం దత్తము
లనిత్యానిత్య విచారకార్య నిరతు లనిసంప్రదాయాఘాతా
చిత్త్రాహులు పుణ్యశీలురు మహర్షిప్రత్నగోత్రోద్భవుల్.

అను కవివాక్కులు వివేకముతోఁ బరిశీలించిన నీశ్వరప్రేరితములు.

4. ఇందలి యాథాన్యము చరిత్రాంశములు తరిచినకొలఁదిని దేటతెల్ల
మగును.

హిందూ దేశముదక్షఁ దక్షిణదేశములం దప్పటప్పటఁ జేరిన ప్రజాసంఘము
లు తుల్యసభ్యతగలవై యుండుటఁజేసి యందు ముందు చేరినవారితో వెనుకఁ
జేరినవారు భోజనప్రతిభోజనములే కాక సఁబంధబంధవములుగూడఁ గల
వారై కాలక్రమమునఁ గలిసి మెలసి యేకజాతివారైరి. ఇంగ్లాండుదేశమున
నాదిమవాసులగు, ఆంగ్లులు సాక్షినులు లోనగువారును, తర్వాతఁజేరిన నా
రన్నులు మొదలగువారును, తుల్యనుతధర్మములును, తుల్యాచారవ్యవహారము
లును గలవారై యుండినకారణమునఁ గాలక్రమమున నేకజాతివారుగఁ బరి
ణమించిరి. ఇతరయూరోపీయజాతుల సితలును నిశివే, యూరోపిఖండ

మున నొక్కొక్కదేశము నధివసించువారే కాక భిన్నభిన్నదేశముల నధివసించు వారుఁ గూడ సమానమతధర్మవ్యవస్థలును సమానాచారవ్యవహారములును గలవా రగుటచే భోజనప్రతిభోజనములును సంబంధబాంధవములును గలవారై యున్నారు. హిందూదేశవాసుల చరిత్ర ప్రపంచచరిత్రమున కొకనూతనా ధ్యాయము చేర్చుచున్నది. నేఁ డీదేశమున, ఆదిమవాసు లగుద్రావిడులకును, తర్వాత చేరిన బ్రహ్మక్షత్రాద్యనేకవర్ణసంకలిత మగు హైందవసంఘమునకును, ఇటీవలఁజేరిన మహమ్మదీయ క్రైస్తవవాదిసర్వసంఘములకును సహవసతి యేర్పడినది. ఈసంఘములు ప్రత్యేకసభ్యతలును ప్రత్యేకమతధర్మవ్యవస్థలును, ప్రత్యేకాచారవ్యవహారములును గల్గియున్న కారణమున నొండొంటితో భోజనప్రతిభోజనములును సంబంధబాంధవములు లేకున్నయవి. ప్రధానసంఘములలో నొండొంటికే కాక హిందూసంఘమువంటి యొకమహాసంఘములోని బ్రహ్మక్షత్రాద్యవాంతరసంఘములకుఁ గూడ భోజనప్రతిభోజనములును సంబంధబాంధవములును లేకున్నయవి. కాని, నేఁ డీదేశమును జూచ్చియున్న వివిధజాతి మతములవారికి సహవసతియే కాక యేకచ్ఛత్రాధీనత గూడఁ జేకూరి యుండుటచే వారు కాలక్రమమున వైషమ్యముల సమీకరించికొని వైరముల డిందు పఱచికొని సోదరబుద్ధి పూని వర్తింపవలసిన పరిస్థితులలో నున్నారు. సహవసతి గల్గియుంటచే శుభాశుభసందర్భములలో వారు పరస్పరసహాయ్యసానుభూతుల నపేక్షింపవలసినవారై సౌభ్రాత్రము నలవరించికొని, ఏకకుటుంబము వారు గావలసియున్నారు. ఏకచ్ఛత్రాధీనులై సమానకష్టనిష్ఠారములకును సమానబాధ్యతలకును లోనైయుండుటచే నేకప్రజ కావలసియున్నారు. మఱియును వారు వారిలోని ధర్మజ్ఞులబోధచే నన్యోన్యమతధర్మసమన్వయమును నన్యోన్యదాతృధర్మవినిమయముచే నన్యోన్యమతసామరస్యమును, అలవఱచికొనవలసినవారై యున్నారు. ఇటీవ్వరోద్దిష్టకాలమున నీపుణ్యక్షేత్రమునఁ జూచ్చియున్న యఖిలజాతిమతములవారును బరస్పరసౌభ్రాత్రమును, ఐకమత్యమును గలవారై క్షీరసీరన్యాయమున నుండంగలవారు. మఱియు నీపుణ్యభూమి నిట్టియేకమత్యసౌభ్రాత్రములు చోప్పడునప్పటి కిందు సర్వధర్మసమన్వయలబ్ధికిని విశ్వజనీనమతావిష్కరణమునకును, సర్వమానవసౌభ్రాత్రసిద్ధికిని మఱియును సర్వరాష్ట్రసమష్టిసిద్ధికిని విశ్వమానవకుటుంబనిష్పత్తికిని సమగ్రలోకకల్యాణపాప్తికిని గావలసిన యితరదుష్కరసమస్యపరిష్కారమునకును సోపాన మేర్పడఁ

గలదు. ఎట్లన్న నేడు మనహిందూదేశము ప్రపంచములోని ప్రత్యేకసభ్యతలు గల సమస్తజాతులకును దావల మైన యొకఖండమై యున్నది. ఖండమననేల? అఖిలసభ్యజాతులకు నేకాశ్రయమైన యొకపరిచ్ఛిన్న మానవప్రపంచమే యైయున్నది. ఇందుకుఁ దగిన కారణమును గలదు. వైనిజెప్పిన లోకకల్యాణ సంధాయక మగు దుష్టర సమస్యపరిష్కారమునకును, ఈశ్వరోద్దిష్ట మహాప్రయోజన సిద్ధికిని విశాలమానవ ప్రపంచములోని పరిస్థితు లెంతయుఁ బ్రతికూలములు. ఈపరిచ్ఛిన్న మానవప్రపంచముననో, మిగుల సనుకూలములు. మనప్రతిదినానుభవములోని యొకయంశ మిందులకు సరియైన దృష్టాంతము. ప్రతిమహాజనసభకును కార్యనిర్వహణ సౌకర్యార్థ మొకకార్యనిర్వాహకసంఘ మేర్పాటు చేసికొనుచున్నాము. కర్తవ్యార్థ నిర్ణయము ముందు, కార్యనిర్వాహక సంఘములోఁ జచ్చించి తేల్చినపిచ్చుటఁగదా మహాజనసభలోఁ బ్రతిపాదించి యాసభవారి యంగీకారమును సుకరముగఁ బడయుచున్నాము. ఇట్లే యీ సమస్యపరిష్కార మీపరిచ్ఛిన్న మానవప్రపంచమున నలవడిన పిచ్చుట విశాల మానవప్రపంచమునకుఁ బ్రాకుట సుకరము. కావుననే సర్వజ్ఞుఁడగు సర్వేశ్వరుఁడు వైనివివరింపఁబడ్డ పరిస్థితుల సంఘటన మొనర్చినాఁడు.

5. వైనివివరించిన పరిస్థితుల సంఘటనమునకు సంబంధించిన మఱియొక విశేషమును గూర్చి పర్యాయోచించినను లోకకల్యాణ సంధాయకుఁడును జగన్నాటక సూక్తిధారుఁడును నగు భగవంతుని యపారప్రజ్ఞయే యందుఁ బ్రతిఫలించుచున్నది. అది యెట్లందురేని, వివిధదేశజాతులు వైనిజెప్పినరీతిని ప్రత్యేకవ్యక్తిత్వ మంది ప్రత్యేకమతధర్మ వ్యవస్థల నిర్మించికొని స్వమతావేశవశులై పరమతాసహిష్ణుతనుబొచి, హింసాకార్యములకు లోనైనకాలమునకు హిందూదేశమున సర్వంకషచుగు జ్ఞానవిజ్ఞానసంపత్తి కాకరము లగువిశ్వజనీనమత ధర్మవ్యవస్థ తేర్పడి యీదేశమునఁ బ్రపంచములోని సర్వజాతిమతములవారి కిని సహవసతి గల్గుట కనుకూలించు పరిస్థితులు కూడ నేర్పడినవి. అప్పటికి హిందూదేశము కురుక్షేత్ర సంగ్రామమున నపక్షత్రమై రక్షారహితమై యుండుట తటస్థించెను. హస్తినాపురమువంటి రాజధానిలోఁ బ్రతిష్ఠగాంచి సామంతరాజుల నెల్ల నాజ్ఞానువస్తులఁ గొవించికొని యేకచ్ఛత్రాధీనముగా రాజ్యపరిపాలనము సాగింపఁజూచు సార్వభౌముఁడు లేమింజేసి, సామంతరాజు లెల్ల స్వతంత్రులై పరస్పర స్పర్థలలోఁ జిక్కికొని నిరంతరము

నర్పుచుండిరి. మతసాంఘికాదివ్యవస్థల రక్షింప దక్షుండగు ప్రభువు లేమింజేసి యందలి కట్టడి చెడి యవాంతరవైషమ్యములు పెచ్చుపెరింగి యుండినకారణమున, దేశజనులు దేశాభిమానము వీడి యైకమత్యముచెడి యుండిరి. భీష్మాదిమహావీరుల భుజపరాక్రమముచే సురక్షితమై పరరాజులకుఁ దేజిచూడనైన నలవికాని భరతఖండము తదీయాపారసంపత్సమృద్ధిచే నాకర్షింపఁబడి వచ్చుమహమ్మదీయాది పరస్పరాదుర యాక్రమణమున కనుకూలపాత్ర మై యుండెను. పార్సీలు మొదలగు కొందఱు అదివఱకే పరమతసహనక్షమ మగుభరతఖండముననయమునఁ జొచ్చిరి. మహమ్మదీయులు మొదలగు మఱికొందఱు పైనిజెప్పిన యనుకూలసమయమునఁ బరాక్రమముచే హిందూదేశమునఁ జొచ్చిరి. తర్వాత క్రైస్తవులు చేరిరి. నేఁ డిట్టిదేశము ప్రపంచములోని యఖిలజాతిమతములకును జొచ్చిని ల్లయినది. ఈమహావ్యూహసంఘటనమే కాక యుండినచో మానవునియభ్యుదయనిఃక్రేయఃప్రాప్తికి సరుగ్రసాధన మైనయార్థుల జ్ఞానవిజ్ఞానసంపత్తి సర్వమానవలభ్యము గాకుండెడిది. మఱియు నితరమానవ సంఘముల విశేషసంస్థారము హిందూదేశవాసుల కలవడకుండెడిది. మానవజ్ఞానవిజ్ఞానసంపత్తి కొఱవడి యుండెడిది. ఇట్టి మహావ్యూహనిర్మాణ మీశ్వరసంఘటనముగాక కాకతాళీయ మగునా? ఇంతవఱకుఁ బూర్వోక్తసిద్ధాంతసమర్థనమున కుపపత్తివివరణ మైనది. ఇంక నాక్షేపములకు సమాధానము చెప్పవలసియున్నది.

6. కాని యీవిషయవిచార మిప్పటికే చాలకాల మాత్రమించినది. కావునఁ దక్షిణదాని నిప్పటి కటుంతము. లక్ష్యమును గుఱి నుంపని శరసంధానమువలెను, రుగ్వినిశ్చయము లేని చికిత్సవలెను, గమ్యమును లక్షింపని యుద్యమము ఫలప్రదము గానేరదు. కావుననే మనశాస్త్రకర్తలు ననుబంధచతుష్టయవిచారము చేయకయే శాస్త్రోపక్రమమునకును బూనినవారు కారు. పరమపురుషార్థ మగుమోక్షమును బ్రయోజనముగా గుఱి నుంచికొనియే కామశాస్త్రముసహా సమస్తశాస్త్రములును బ్రవర్తించినవి. అట్లే మనదేశమున సాగు నేయుద్యమ మైనను పైని వివరించిన యీశ్వరోద్దిష్టమైన మహాకార్యభారమును గుఱి నుంచికొననిచో ఫలప్రదము కానేరదు. ముఖ్యముగా విద్యాభివృద్ధివిషయమునను వాఙ్మయవికాసము విషయమున్నను మనము చేయు సర్వప్రయత్నములు నీగమ్యమును గుఱి నుంచికొనియే సాగింపఁబడవలెను.

కావుననే యీవిషయమును గుఱించి యింత విపులముగా విస్తరింపవలసినవచ్చినది. ఇంక నాంధ్రవాఙ్మయవికాసమునకుఁ గాను కావలసినసాధనసంపత్తిని గూర్చి విచారితము.

7. నేడు హిందూదేశమున సర్వమతభేదములకును సమన్వయమును సామరస్యమును గుదురవలసియున్న దని సిద్ధాంతికరింపఁబడినదిగదా? ఆపనికై ప్రపంచదేశభాషలలోని జ్ఞానవిజ్ఞానసంపత్తి సర్వమును హిందూదేశభాషలలో సంగ్రహముగా ననువదించఁబడవలసియున్నది. ఇంగ్లాండు మొదలగు నభ్యున్నతిగన్న పాశ్చాత్యదేశస్థులభాషలయందు గ్రీసు, రోము, పారసికము, అరాబియా, భరతఖండము లోనుగాఁ గలదేశములలో హోమరు, డాంటి, వాల్మీకి, వ్యాసుఁడు, కాళిదాసు, సాది లోనగు మహాకవులును, సోక్రేటీసు, ప్లేటో, అరిష్టాటిలు, పాగెలు, కాంటు, కోంటు, షాపెన్హారు, మహమ్మదు, బుద్ధుఁడు, శంకరుఁడు, రామానుజుఁడు లోనగు తత్వవేత్తలును, ఘోసిడెడిస్, ప్లాటార్సు, హాఫ్జు లోనగు చరిత్రకర్తలును తదితరగ్రంథకర్తలును వారివారి భాషలలో రచించిన గ్రంథములు ననువాదరూపమున సంగ్రహింపఁబడి యుండుటయే కాక యాంగ్లసారస్వతసర్వస్వము (Encyclopaedia Britannica) వంటి యుద్గ్రంథముల రూపమునఁ బ్రపంచమందలి జ్ఞానవిజ్ఞాన మంతయు సారభూతముగా సేకరింపఁబడియున్నది. ఏడులు పూఁడులుఁ బట్టు నిట్టిపని హిందూదేశభాషలలోఁ గూడ సాగింపఁబడవలసియున్నది. తత్వచరిత్రాత్మకగ్రంథములు కూడ సాహిత్యోత్పత్తిగములేనా యని సంశయింపవలదు. ఆంగ్లభాషలో గీజో, మోట్లీ, గిబ్బను, ప్రెస్టు, కారలైలు, మకాలే, హాల్లము, హ్యూము మొదలగు చరిత్రకారులు స్రాసినగ్రంథములు సాహిత్యవాఙ్మయభాగమునఁగూడ నుత్తమవచనకావ్యములై యుద్గ్రంథములై విలసిల్లుచున్నవి. అట్లే లాకు, గ్రీసు, హాక్సిలీ, స్పెన్సరు మొదలగు వారి తత్వగ్రంథములును.

8. ప్రపంచసారస్వత మిట్లనువాదరూపమున సేకరించికొను భాగ్యము మనసంస్కృతముననే లేకపోయినది. అది సంస్కృతభాషలోఁకము గాదు. సంస్కృతభాషావికాసకాలమున నితరదేశవాసులు పల్వరు జ్ఞానవిజ్ఞానగంధమే లేకుండిరి. నేడు సంస్కృతభాష వికాసవిరహిత మైనది. కాని సంస్కృతభాషావికాసకాలమున కాయులు జ్ఞానవిజ్ఞానసంపత్తి విషయమున సర్వతోముఖమును సర్వంకషమును వైన యభివృద్ధి గాంచినకారణమున సంస్కృ

తసారస్వత మార్యసంతతి కమూల్యమైన నిత్యేపముగా నున్నది. వేదవేదాంగముల నటంచినను, వ్యాసగ్రంథత పురాణములును ప్రాచీతస కావీదాసాదిరచితమహాకావ్యములును దక్షుంగల శాస్త్రసాహిత్య గ్రంథసంచయమునునొకవాఙ్మయమహాసాగరముగా నున్నయది. ఒక్కనరాహమిహిరఃప డెబ్బది క్షుడుగ శాస్త్రగ్రంథముల రచించెనట. శ్రీదేశికాచార్యవిరచిత గ్రంథములు “పరశ్శతం చాపిపరస్సహస్రం” అని లోకోక్తి. ఒక భగవద్గీతకు భాష్యము లనేకములు. చతుర్దశవిద్యలును, చతుష్షష్టికలలును లోనగునార్యవిద్యలఁ బ్రతిపాదించు గ్రంథము లసంఖ్యములును సాగరోపముములును. ఇంక విద్యాపారంగతుల విషయ మాలోచింత మన్న ‘వాణీం కాణభుజీ మశీగణ దవాసాసీచ్ఛ వైయాసికీమ్’ అని యుపక్రమించి మల్లినాథసూరి స్వవిషయమునఁ జెప్పికొన్న పాండిత్య వైదగ్ధ్యము లాతనివ్యాఖ్యానములు ప్రఖ్యాతము సేయుచున్నవి. వైని జెప్పిన సంస్కృతసారస్వతమునందలి శ్రీమద్రామాయణాదీతిహాసపురాణములును, తక్కిన యిహపరసాధకము లగుననేక గ్రంథములును ననువాదరూపమున దేశ భాషలలో సంగ్రహింపఁబడియున్నవి, కాని, ఆర్యజ్ఞానవిజ్ఞానోపలబ్ధి సాకల్యముగాఁ గల్గవలె నన్న సంస్కృతభాషాపరిచితి యవశ్యసంపాదనీయము. కావున సంస్కృతభాషాజ్ఞానసంపాదన మార్యసంతతి కందఱకును జన్మసాఫల్యకర మగునుశ్చైష్ఠ్యధర్మము.

9. అందఱకును గాకపోయినను ధర్మజ్ఞులకును ధర్మోపదేశ్యులకు నవశ్యా నుష్ఠేయ మగుధర్మము. మొన్న మొన్నటి వఱకును నీదేశమున సంస్కృత భాషానభిజ్ఞుని ధర్మోపదేశపీఠ మెప్పుట కధికారిగ నెంచరైరి. కావుననే శ్రీశంకరాది మతప్రవర్తకు లెల్లరు సంస్కృతభాషావిళారదులై వేదశాస్త్రవిద్యాపారంగతులై ప్రస్థానత్రయమునకు స్వస్వమత నిర్వాహకము లగుభాష్యముల రచించిరి కాని ప్రచారమునకు బయలుదేసినవారు కారు. శ్రీశంకరులవారు పదునాఱుసంవత్సరముల స్వల్పవయసుననే సర్వశాస్త్రములను సాకల్యముగాఁ బరిశీలించి భాష్యముల రచించి, అందు ఖండనార్హ మగుదాని ఖండించి యుమండనార్హ మగుదానిఁ బోషించి యు, హేయోపదేయముల నిరూపించి తమమతప్రచారమున కుపక్రమించిరి. వారికాలమువఱకును భరతఖండము, ఐహికాముష్మికసాఖ్యసాధక మగుతన యపారసహజసంపత్తి కనుగుణముగా-

క. శ్రీలలనకు నిలయము వి, ద్యాలలికకు నాలవాల మఖిలకలార
 త్నాలయము శౌర్యసదనము, శీలనిధానంబు నగుచుఁ జెన్నెసలారెఁ.
 మఱియును-

చ. దయకిరవుం బరాయణ ముదారత కంచిత ధర్మనిర్దలా
 శ్రేయము నయంబు దారి యలసత్యముశౌచము పుట్టినిల్నో
 దయము వివేకికౌముదికిఁ దత్త్వవిచారపు రచ్చ ముక్తిక
 న్నియకు విహారభూమి యయి నిర్దలకీర్తి వహించె నెంతయుఁ.
 కాని నేడు-

ఉ. కాలవశంబున స్ఫురతఖండ మఖండతదీయవైభవ
 శ్రీల విభూతులం దొరగి చేష్టశియుండిన కారణంబున
 స్థిలము విద్యయు న్నటచి చింతల వంతలఁ జక్తి తత్త్వజ
 ల్కాలిరి వైన్యవారినిధిఁ దొ.టిసమున్నతి వాసి దీనులై.

ఉ. ధీనకలత్వసంపద నతీంద్రియద. స్థిని జేసి జైమిని
 వ్యాసకణాద గౌతమపతంజలులుం గపిలుండు మున్నుప
 న్యాస మొనర్చినట్టి విపులాగమ తంత్రములుం బురాణముల్
 భాసుర వేదకల్పకగళన్తకరందమనంగఁ దత్త్వజ
 జ్ఞానఁ జరించుభక్తులను గావ స్వయంభగవన్ని బద్ధమై
 భాసిలు గీతయు నిగమవర్గము దుర్గమమయ్యె శాస్త్రము
 ల్కాసెను ధర్మనిష్ఠ యఖిలంబు ఖిలంబయిపోయె నియ్యెడఁ.

మ. మతివైశద్యము పాపభీతియుచు ధర్మస్ఫూర్తియు నేవే చెడె
 న్నతవైషమ్యము లెచ్చె భక్తి కడుసన్నం బయ్యె దుస్తర్కము
 ల్వివతం బయ్యె దయాశమాదిగుణము ల్పృగ్యంబు లయ్యెం గటా
 సతతధౌతము గ్రమ్మె దేశజనధీనచ్చెగ్గాహనంబై కడున్.

10. ఇట్లుగటకుఁ గారణమును లేకపోలేదు. భాషలలో నెల్ల సంస్కృతభాష దుర్భాషాము. వేదభాష వేఱు, లోకభాష వేఱు. నామవాచక పదములు దెలిసినను లింగజ్ఞానము లేక నిష్ప్రయోజనములు. 'భార్య'కుఁ గలపర్యాయపదములలో 'దారాః' పుంలింగము నిత్యబహువచనాంతము. 'పత్నీ' స్త్రీలింగము 'కళత్రమ్' నపుంసకలింగము, క్రియాపదములలో ఆత్మ

నేపదులు కొన్ని, 'పరస్మైపదులు' కొన్ని. పదిలకారముల (Tenses and moods) లో నాగ్గింటివిషయమునఁ బది భేదములు గలవు. తక్షిణయాజింటి విషయమునఁ గూడ రూపనిష్పత్తి కష్టపాధ్యము. నామలింగానుశాసనము, భాతుపాతము, అష్టాధ్యాయ లోనగునవి కంఠస్థము గానివాని సంస్కృతభాషాజ్ఞాన మసమగ్రము. భాషాగ్రహణము విషయమునఁ బడవలసిన స్తోత్ర మింతటిది. నేటిహిందూదేశవాసులు భుక్తికై శక్తియుక్తుల ధారవోయవలసియున్నారు; కావున, వారికి సంస్కృతభాషాజ్ఞాన మందనిచూచి పండు ; అభేద్యశిలాతలనిష్టి పునిధానము. నేటికాలమున సంస్కృతభాషాజ్ఞాన మార్యలోకమునఁ బ్రాచుర్యము గాంచఁగల్గు ననునాశ కవకాశము లేదు. కావుననే సంస్కృతము నుపజీవించి వర్తిల్లుహిందీభాషను దేశసామాన్యభాషగఁ దజ్జలు నిర్ణయించియున్నారు. బుగాఁ మరాఠీ లోనగు నుత్తరహిందూదేశభాషలు సంస్కృతభాషాధవములు వర్ణలోప వర్ణాగమ వర్ణవ్యత్యయములు గల్గియుండునవి. హిందీభాషయందు సంస్కృతకదములు మూర్తివికారము నధికమునందకయే చేరి భాషాగాభీర్యమును పోషించుచు సంస్కృతభాషాజ్ఞానమునకు దారివెల్పెను ; మఱియొకవంక, ఉర్దూభాషాగ్రహణమునకు సౌకర్యము లొదవించును. హిందీభాషలో నిట్టిగుణములు గలవు. తక్షిణ దేశభాషలలో నాంధ్రభాషయందును నీగుణములు గలవు. డుముపు ప్రత్యయములతో సంస్కృతములోని నామవాచకపదములను, ఇంచుగాది ప్రత్యయసాహాయ్యమునఁ గ్రియాపదములను, ఇట్టి సౌకర్యములచే నామవాచకములను, క్రియాపదములను, సమాసములనే కాక సన్నంతములను యల్లిగంతములను, సంస్కృతవాక్యములనే గూడ, మూర్తివికారము లేకయే తనయందుఁ బొందుపఱచికొను వెర వాంఛ భాషామత్తుల కున్నరీతిని మఱియొకదేశభాషకు లేదు. ఈక్రింది దృష్టాంతములవలన నీవిషయము తేటపడఁగలదు.

1. గోమేధిక ప్రభాంకురమిథ్యానుసంద్రవలిలితౌమిళదృష్టుకంబు
2. సుత్రానుసఖియామజాకసామాజికంబు
3. సింహనఖాంకురచ్చిన్నవారణకుంభజనితముక్తాఫలశర్థరలము
4. అత్థావాగ్విభవ మ్మహోపచనకవ్యాహరము
5. ఇతఃస్థాన మేతాదృగీహితాన్యపి నృణాం సిద్ధేయు రితి పదత్సిద్ధచయము,

6. దేవ రంగేశ తే నమస్తే నమోస్తు
 దేవ మాం పాహి పాహి త్వమేవ శరణ
 మన్య జైవం వినా త్వామహం నవేద్మి
 సర్వసాక్షి భవాన్నమస్తమపి వేత్సి.

మఱియును, శృంగారాదిరసములకును కైశిక్యాదివృత్తులకును వైద
 ర్భ్యాదిరీతులకు నొదుఁగుచు, దేశభాషలందుఁ జెలుఁగులెస్స 'ఆంధ్ర మతిర
 మణీయమ్' Telugu is the Italian of the East' అను ప్రశస్తి నాంధ్ర
 భాషకు సంపాదించిన లలితమృదుమధురపదసామగ్రి యా భాషకుఁ బ్రకృతి
 సిద్ధము. ఈక్రింది దృష్టాంతములం దిలకింపుఁడు.

1. ఎలవీఁగ గప్పిన లలితపరాగంబు క్రియ మేన మేదినిదేలు వొప్పు
2. కిసలయంబులతోడఁ గంగేలుదడవెట్టి విరులపై నఖకాంతి విజ్ఞరాల్చి
3. నలువనెన్నోముదమ్ములుకేళిగృహములుత్తటద్దంబునశ్చవులమనము
4. చేర్చుక్లగా నిడ్లచిన్నిజాబిల్లిచే సిందూరతిలకంబు చెప్పుగలఁగ
5. చిన్ని వెన్నెలకందు వెన్నుదన్ని సుధాధి బాడమినచెలువ తోఁబు
 ట్టమాకు
6. బెళుకుకాటుకకంటి సొలపుచూ పెదలోనఁ బట్టియుండెడు ప్రేమఁ
 బట్టి యియ్య.

రమ్యం బగునుశికారమునను లలితంబు లగుభావంబులను మనోహ
 రంబు లగు నచ్చతెలుఁగుపదములు తత్సమతద్భవపదంబులతో సరిపాలుగఁ
 గలిసి మెలసినచో శిరీషకుసుమపేళంబులై వినువారికి రత్నంబు పొందున
 జగీమించు నాభరణముగాఁ బరిణమించిన కాంచనంబు దలంపునకుఁ దెచ్చు
 చు, 'వీనులవిందై యమృతపు సోనలు గురియించు'చుండును. అట్టి తెలుఁగు
 భాష గానకలకు కలలువెంచుచు ; సంస్కృతమును సంస్కరించును. తత్సమస
 మాసములు దెలుఁగుపదములతో మైత్రి వాటింపవలె నన్నచోఁ గన్తుచ్చునఁ
 దీసిన మేల్లిబంగారుతీఁగలవలె మెత్తగను మృదువుగను సాఁగి మిగులఁ బేశల
 ములై యుండవలెను. కావుననే నన్నయభట్టారకుని భారతపర్వత్రయమునను
 దక్కుంగల తెలుఁగుకవుల కబ్బంబులను గలతత్సమసమాసంబులును బదము
 లును మృదుమధురంబులై నాల్గీకి కాళిదాసుల కావ్యములలోని పదసందర్భ
 ములకు లాలిత్యమునఁ దీసిపోక వాని కొకవాసినన్న వెట్టివట్లుండును. ఈక్రి
 దిదృష్టాంతములవలన నీవిషయము తేటపడఁగలదు.

1. మ. మదమాతంగతురంగకాంచనసన్తానిక్యగాణిక్యసంపదలోలిం
2. చ. జలధివిలోలవీచివిలసన్చలకాంచిసమంచితావనీతలవహనక్షమంబయి
3. ఉ. శాతనఖాగ్రఖండితలసన్నద కుంజరకుంభము క్షము
క్రాతతశైలకందరగుహంతరసుప్తమృగేంద్రకేసరవ్రాతము
4. ఉ. ... వికసన్నవ కైరవగంధబంధురో
దారసమీరసారభము ...
5. సీ. గగనకన్యోలినీకన్యోలమాలికాహస్తీసకములతో నవఘుళించి
6. సీ. ...
కాత్యాయనీదత్త కన్యావతంసకిర్పూరఖండామోదపూరితంబు
7. శా. ...
... కాంతారంబునం దైందవ

గ్రావాకల్పితకాయమానజటిలద్రాక్షగుళుచ్ఛాబులక

8. చ. బహురత్నద్యుతిమేదురోదరదరీ భాగంబులంబొల్పు.

ఇట్టి మహావకాశము లొదవియుండుటచే నాంధ్ర భాషలో రసభావ సమృద్ధికి గావలసిన శబ్దార్థసామగ్రికిం దడవుకొనం బనిలేదు. ఏరసము పుట్టింపవలె నన్న సారసమున కాంధ్ర భాషలో సామగ్రి సమగ్రముగాఁ గలదు. కావుననే తిక్తనవంటి కవిబ్రహ్మచేతులం బడినప్పు డాంధ్రవాఙ్మయస్పృష్టి యానం త్యమునను వైచిత్ర్యమునను బ్రహ్మస్పృష్టిని మఱపింపఁజాలి యున్నది. ఈకారణమున దక్షులగువారి ప్రాపున నాంధ్ర భాష పైనిజెప్పినప్రపంచవాఙ్మయసర్వస్వసంగ్రహణసమర్థమై భావికాలమున దేశభాషల నెల్ల నతిక్రమించి మించ నై యున్నది.

11. నేఁడు హిందూదేశవాసుల మూఁపున నిల్చియున్న మహాకార్య నిర్వహణమునకుగాను ప్రపంచజ్ఞానవిజ్ఞానసంచయ మంతయు హిందూదేశభాషలలో ననువాదరూపమున సంగ్రహింపఁబడవలసి యున్న దని యిదివఱలోఁ జెప్పఁబడినది. అంతయుఁ గాకపోయినను నీతిమతతత్వస్ఫుటవిషయికమైన దై నను సేకరింపఁబడవలసి యున్నది. భావప్రకటనమునకును, రసపోషణమునకును, ఆంధ్ర భాషలో సామగ్రికి గొడవ లే దని చెప్పియుంటిని. ఈయంశము పైని జెప్పిన యనువాదకార్యమున కెంతయు సౌకర్యము గల్గించును. అయినను మూలపరివర్తన(భాషాంతరీకరణము) విషయమునఁ గొంతస్వాతంత్ర్య మవలం

బించినం గాని యనువాదము తృప్తికరముగ నుండఁజాలదు. ఏలయన:- భావ సమృద్ధియు, శబ్దార్థసౌష్ఠ్యమును వృత్తవైచిత్ర్యమును సమగ్రముగాఁ గలసం స్కృతమువంటి భాషలో వాల్మీకివ్యాసులవంటి మహాకవులు పొందుపఱచిన యుదారాశయములు ప్రతిపదార్థరూపమునఁ గాని ప్రతిపదార్థరూపమునఁ గాని సహృదయహృదయంగమముగ భాషాంతరీకరించుట యెట్టి ప్రతిభాశాలి కైనను దుష్కరము. తెనుంగున నుండుయతిప్రాసనియమములతో నొనరించుట యంతకంటెను దుష్కరము. ఇది యాలోచించియే యుభయభాషాప్రవీణు లగు నన్నయత్తినాదులు సంస్కృతకావ్యముల నాంధ్రీకరించునెడ నొక్కొకసందర్భమును మొత్తముగ నొకసారి మనమున నిల్పి యందలితాత్పర్యమును స్వతంత్రముగాఁ జెప్పినట్లు కాన్పించుచున్నది గాని పదమునకుఁ బదము గాని పదమునకుఁ బదముగాని రచించి చెప్పినట్లు కనంబడదు. ఆ గ్రంథకర్త లిట్టి స్వాతంత్ర్యము నంగీకరించిన కారణము భారతాదులయందుఁ బలుచోట్ల క్లష్టికరణము, భాగవతాదులయందు విపులీకరణమును గాన్పించుచున్నది. సుసాధ్యము లగునయ్యెడల మూలమునకు సరియైన భాషాంతరీకరణమును గానఁబడుచున్నది గాని మొత్తముమీఁద విచారించినఁ బ్రసాదాదిగుణసంసిద్ధి కొఱకు ను రసపుష్టికొఱకును స్వాతంత్ర్యమే యంగీకరింపఁబడినది. ప్రతిపద్యరసాస్పద మగుశ్రీహర్షుని వైషధకావ్యమును, తెనిగింపఁబూని మూలమును సరిగా ననుసరింపవలసి వచ్చినందున శ్రీనాథునంతటి యుభయభాషాభిజ్ఞుఁడును ప్రతిభావంతుఁడును, ఆంధ్రవైషధగ్రంథ రచనయందుఁ బలుపాటులం బడి యొక్కొకచో మూలమునే పొందుపఱుపవలసినవాఁ డాయెను. కాని వాల్మీకి రామాయణమును దెనింగించునెడ భాస్కరాదులు మూలము నందలి యంశమును మిక్కిలిగ సంకోచింపఁజేసి వైని చెప్పిన స్వాతంత్ర్యము సత్యధికముగాఁ గైకొనిరి. కావుననే పోతనాదులు భాస్కరరామాయణమును మెచ్చరైరి. “చెనఁచిచెఱచినాఁడు భాస్కరుఁడు, కాకుండిన రామాయణమును బండ్లకెక్కింఁజనా” అని శ్రీరామోపాసకుఁడును భాగవత్పాఠముఁడు నైన పోతన మహాకవి యన్నట్లు వదాంతి లోకవిశ్రుతమై యున్నది. కాని భాస్కరాచలకృత్యమును మఱపించునట్లు వ్రాయుట దుష్కర మని యెంచియో మఱి యేకారణమున నో పోతనామాత్యుఁడు భాస్కరరామాయణమును నిరాకరించి గ్రంథాంతర రచనకుఁ గడంగినవాఁడు కాఁడు. ఇట్లుగుటచే నట్టిపనికిఁ గడంగుట కేవల

సాహస మని నాయభిప్రాయము కాదు. అట్టిపని సమర్థింపఁ బూనువారు ఆంధ్రీకరణవిషయమున మార్గదర్శకు లగునన్నయత్తిచ్చనాదులు చూపినత్రోవ లే పట్టి కొంతస్వాతంత్ర్య మంగీకరించినచో గ్రంథరచన యనర్గళముగను ధారా శముగను సాఁగి యనువాదము సుగమముగను హృదయంగమముగ నుండు నని నామతము. ఇందుల కుపపత్తి కొంత వివరముగాఁ జెలుపవలసియున్నది. (1) సంస్కృతమున ననుష్టుభము, ఇంద్రవజ్ర మొదలగువానికి సమానమైన పద్య ము చెప్పవలె నన్నచోఁదెనుఁగున గద్యమునో కందమునో గీతమునో యాశ్ర యింపవలయును. సంస్కృతమున వైనిజెప్పిన యొకజాతివృత్తముతో నొక సర్గ యంతయు రమ్యముగఁ జెప్పువచ్చును. తెనుఁగున నదిసాధ్యము కాదు. వివిధము లగువృత్తములును బద్ధైములును జేరవలసియుండును. అందుచే విష యమును గొంచెము పెంచియో కొంచెము కుదించియో చెప్పవలసినవచ్చును. (2) పద్ధైమునకుఁ బద్ధైము చెప్పవలయు ననునియమ మ్మహాశలేని సందర్భ మునందుఁ గూడ సంస్కృతమున నుండునిమిషిక, శ్లేష, యమకము, భాషావై చిత్రిచేఁ గలిసివచ్చు ననుప్రసాదిశబ్దాలంకారములును దెనుఁగున సుసాధ్యము లు గావు. తెనుఁగు భాషావైఖరియే కాక యతిప్రాసల నియమముగూడ నిం దుకుఁ బ్రతిబంధక మగుచున్నది. మూలములోని వైనిజెప్పిన గుణములకై ప్రయాసపడునెడల నవి యలవడకుండుటయే కాక శైలి నిమోన్నతగతుల నందుచు ధారాశముగాఁ బ్రవహింపక కుంటు చుండుటయు, మూలములోని ప్రత్యంశమును బోసిక రాఁబట్టు ప్రయత్నముచే సుప్రసిద్ధము లైనపదము లల వడమింజేసి ప్రసాదాదిగుణహానియు రసభంగమును గల్గి కవిత్వము వక్రకును శ్రోతకును క్లేశకర మగును. (3) ఎవనిహృదయమందలి భావమును వాఁడు ధారాశముగాఁ జెప్పంగల్గి కొద్దియో గొప్పయో రసమును బుట్టింపఁజాలును గాని యొకనియాశయ మొంత యుదారమైన దైనను దాని నొరుండు స్వీయ భావనాపరిపాకపరిణామముచేఁ దనదానిగాఁ జేసికొనక యున్నది యున్నట్లు గాఁ దనమాటలతోఁ జెప్పి రసము పుట్టిరపనేరదు. అట్టిసందర్భములలోఁ దన హృదయ మంత యుదారభావము ను బూర్ణముగా గ్రహింపఁజాల కున్నపు డు గ్రహింపఁజాలినంతయే స్వీకరించి తాను స్వతంత్రముగాఁ జెప్పినట్లు చెప్పి నచో రస మొకవీసమువాసి పోయినను దక్షిణది చదువరులకు స్ఫుటముగా గోచరించును. ఇందుచేతనే యేతద్విషయాభిజ్ఞు లగుప్రాచీనకవిజను లొక్కొక

ఘట్టమునో సందర్భమునో చదివి దానిచేఁ దమహృదయములకుఁ గల్గినసంస్తా
రము నవలంబించి సంస్తృతేతిహాసపురాణములను స్వతంత్రముగాఁ దెనుఁ
గున రచించిరి. ఇప్పటి భాషాంతరీకర్త లీపద్ధతుల నిరాకరించుటంజేసి యొకరు
చేసిన భాషాంతరీకరణమున మూలములోని యొకయంశము చేరలే దని మఱి
యొకభాషాంతరీకరణమును నందున మఱియునొకయంశము చేరలే దని మఱి
యొకటి యు నీరీతిగ నొకనాటకమునకుఁ దెనుఁగునఁ బదివేలగుట యు,
నన్నిటను బ్రత్యేకాంశములఁ బాటించుటంజేసి యొకదానియందును మూల
ము సాహాయ్యములేక కవిహృదయము గోచరింపకుండుటయుఁ దటస్థించుచు
న్నది. (4) గ్రీకుభాషలోఁ బురాణేతిహాసరచనాఘోషేయుఁ డగుహోమరు
మహాకవి కవితారసమును దెలియఁగోరువారు ఆంగ్లేయేతిహాసకర్త యగుమిల్టన్
మహాకవి విషయాంతరము నవలంబించి వ్రాసిన 'స్వర్గపదభ్రంశము' (Para-
dise Lost) అనునితిహాసమును జదివినం గొంతవఱకుఁ దెలియఁగల్గును, గాని
హోమరు మహాకవి గ్రంథమూలమునకు సరిగ 'పోవు' అను సామాన్యకవి
చేసిన యాంగ్లభాషాంతరీకరణమును జదివినచోఁ దెలియనేర దని యొకయాం
గ్లేయవిమర్శకుఁడు వ్రాసియున్నాఁడు. కవిత్యము ద్రాక్షారససారమువంటి దని
యు ద్రాక్షార మొకపాత్రనుండి పాత్రాంతరమునకు మార్చినపుడు సారవి
హీన మగునట్లే కావ్యమును భాషాంతరప్రాప్తిచే క్షీణరస మగు ననియు మఱి
యొకవిమర్శకుఁడు వ్రాసియున్నాఁడు. కావున నొకభాషాంతరీకరణమునఁ బ్ర
త్యేకాంశము లందు లక్ష్య ముంచినచోఁ గావ్యమునకు జీవకళ నాఁబరఁగు
కావ్యసారము మరుగువడి తేటగామింజేసి యట్టిభాషాంతరీకరణము మూల
మునకు జీవకళలేని ప్రతిమగా నేర్పడును. చిత్రరచనయందువలెనే కావ్య
రచనయందును (భాషాంతరీకరణమునఁ గూడ) సారాంశమును సేకరించి తక్కుం
గల యంశములను రసపోషణార్థము యథాసంభవముగ గ్రహించి రచించినం
గాని యది సజీవముగ నుండదు. కొంచెము హెచ్చుగుట యుఁ గొంచెము
తక్కుగుట యు నొకయంశము చేరుటయు నొకయంశము లుప్త మగుటయు దోష
ము కానేరదు. ప్రతిమకు జీవకళప్రధానము. ఒకయలంకారముయొక్క చేరిక
గాని లోషము గాని దోషము కానేరదు. అట్లే కావ్యమునకు రసము ప్రధా
నము. రసపుష్టికి నై కొంత స్వాతంత్ర్య మవలంబించుట దోషము కాకపోవు
టే కాక కొన్నియెడల నలంకరణకారణ మగును. అట్లు రచింపఁబడినగ్రంథ

ము, ఇంపునిపుచు వక్తకును శ్రోతకు నానందసంభావకముగ నుండును. విపులమగు గ్రంథములను మూలమునకు సరిగ భాషాంతరీకరింపవలె నన్నచో నట్టియనువాదము ప్రజేతమాట యటుండఁ జదువరుల కెంత యుఁ ద్లేశకరముగ నుండును. కాఁబట్టి యనువాదములు ప్రసాదాదిగుణసిద్ధికిని రసపుష్టినిగాను కొంతస్వాతంత్ర్య మవలంబించియే చేయఁబడవలెను. ఇంతవఱకు ననువాద రూపకమగు కావ్యసృష్టివిషయమున విస్తరించి చెప్పఁబడినది. ఇంక నూతన కావ్యసృష్టివిషయమున నొకయంశము నుపన్యసించి విరమించెదను.

12. ప్రాజ్ఞుల కుపకరించు కావ్య ప్రబంధసామగ్రివిషయమున నాంధ్ర వాఙ్మయ మేదేశ భాషావాఙ్మయమునకుం దీసిపోవునది కాదు. అబ్బజ్ఞులకును జనసామాన్యమునకును నుపకరించుచు నాంధ్రమునఁ గలశతకములు, కృతులు, పాటలు లోనగునవి యొకభాషకు నించుమించుగాఁ బర్యాప్త మగువాఙ్మయము గాఁ జాలియున్నది. వచనరచనవిషయమునఁ దిక్తనాడుల గద్యభాగముల ననుసరించి చిన్నయసూరియు, నాయనరచనను కొంతవికాస మందించి వీరేశలింగ ప్రభృతులును గొంతయుపక్రమము చేసియున్నారు, కాని, అశిసను, గోల్లుస్థిత్తు, స్థాటు, మకాలె, కారలైలు, రస్తిను లోనగు మహావచనకావ్య కర్తలు, ఆంగ్లభాషలోఁ బలురుచులతోఁ గావించిన వచనరచన కెనవచ్చు వచన మాంధ్ర భాషలో వెలయుచుట కేండులు పట్ట పని గలదు. అదియు నుంగాక జనసామాన్యములో జ్ఞానవిజ్ఞానప్రబోధము విరివిగ సాగుచున్న యీ కాలమున వారికెల్లరకు నుపకరించు వాఙ్మయసృష్టి గావింపవలసియున్నది. ఈవిషయమున నాధునికవాఙ్మయస్రవ్యలలో నుత్సాహ ముదయించి కొంతపని సాగుచున్నది. ఇది కేవలము నూతనోద్యమము కాదు. పల్నాటివీరచరిత్రము, త్యాగరాజకృతులు, అధ్యాత్మగ్రామాయణకీర్తనలు, లంకాయాగము, కుశలవకథ, లోనగుప్రాచీనరచన లీసృష్టి కిదివఱకే యస్థిభారమును దీర్చియున్నవి. ఇంకను నీవిషయమునఁ బని విపులముగను నవగ్రళముగను సాగవలసియున్నది. ఈవిషయమున నననేల? కావ్యసృష్టి యీ కాలమున సర్వతోముఖముగ సాగవలసి యున్నది. ఇట్లు సాగుసృష్టిని గొంతకాలము విశ్రాంతిలముగా సాగనిచ్చినపిమ్మట సాహిత్యపరిషత్తుండలు లట్టికావ్యసృష్టికి దగునియమ నిబంధనలనేర్పాటుచేసి, “వాక్యంరసాత్మకంకావ్యమ్” అనులక్షణమును బట్టి విమర్శకు నిల్చుదానిని బ్రసిద్ధసాహిత్యాంతర్భాగముగ నంగీకరింపవలెను. వాఙ్మ

యస్మష్టి చాలినంత సాగిన వెనుకను గదా వ్యాకరణలక్షణరూపమున నియమ నిబంధనలేర్పఱచుటయుఁ దదనుసారముగా విమర్శకార్యము బయలుదేఱుట యును. అటుపిమ్మట సృష్టికార్యమును విమర్శకార్యమును నన్యోన్యోత్తరోత్తరాభివృద్ధి సంధాయకములై యవినాభావసంబంధము గలవై సాగవలసి యున్నవి. ఆంధ్రలోకములోనివారెల్లరును నీమహాకార్యనిర్వహణమునకుఁ బూని యప్రమత్తులై నిరంతరపరిశ్రమ మొనర్తురుగాక. సర్వసదుద్యమాధారఁడగు సర్వేశ్వరుఁడు వారియుద్యమము సఫలమొనర్చుఁగాత.

శా. శ్రీకళ్యాణనిధాన మభ్యుదయనిశ్చేయఃపరంధామ మ
స్తాకానేకశుభాశయాకరము సంస్తుత్యోద్యమాధార మీ
క్షప్తాఖిలలోకజాలము దయాజ్ఞానాలవాలంబు వి
ద్యాకల్పస్రమ మాంధ్రసంతతి కఖండైశ్వర్యము ల్గార్చుతఁ.

చ. నవనవకల్పన ల్దనర నందితపండితపామరంబు లీ
యవని నెసంగుఁగాత హృదయంగమభంగుల నవ్యకావ్యము
ల్లజనకోటి కెంతయును గర్జరసాయనము ల్బుధాభికా
రవిశశితారకంబును దురంతభవార్ణవతారకంబులున్.

(గతసంచిక శేషము.)

గలఁడా ? ఈ పీఠికలోనే వీరశైవుల యాచారాదులఁ గూర్చి “వారికి లింగభా
రణము కలదే కాని యజ్ఞోపవీతాదులు లేవు. వారు బ్రాహ్మణులవలె విశుద్ధ
మయిన సదాచారము గలవారే కాని, బ్రాహ్మణులతోఁ గాని తదితరులతోఁ
గాని సమభోజనము నొల్లదు” అని వ్రాసియు శాస్త్రిగారు నిచట వీరశైవు
లకు శూద్రత్వ మారోపింప నెఱచుట శోచనీయము. ఉపనయనము నొల్లని
మాత్రముననే శూద్రత్వము పొరయు నన్నచో బసవేశ్వరుఁడు కూడ శూ
ద్రుఁడే యగును. అతని పాదసేవకుఁ డగు సోమనాథుఁ డంతకంటె శూద్రు
ఁడగును. కావున శాస్త్రిగారు చూపిన సోమనాథభాష్యోక్తి వారివాదమున
కేమియు నుపకరింపఁ జాలదు, “వేదభిని,” “వేదవిద్యావిశారద” మున్నగు
విశేషణములు జంగముల కుపయుక్తము లయిన శాసనములు బసవేశ్వరుని
కంటె ముందు వెలసినవి “వీరశైవమతప్రాచీనత” యను వ్యాసమున నుదాహ
రించితి నని యిదివఱకే వ్రాసియుంటిని గదా. లింగాయతశ్రేష్ఠుఁడను శివతత్వ
రత్నాకరకర్తయు నగు కేలది బసవప్పనాయకుని యద్వితీయపాండిత్యము
శాస్త్రిగా రెఱుంగకపో రని తలంచెద. ఈ కాలమునఁ గూడ వేదవిద్యా
విశారదు లగు పండితులు జంగమకులజలలో లేక పోలేదు. కర్ణాటదేశమున
వీరశైవులు స్థాపించి నిర్వహించుచున్న వేదపాఠశాలలే కొన్ని కలవు. కొలఁ
ది సంవత్సరముల క్రిందటివఱకే కాంధ్రదేశమునఁ గూడ నెల్లూరు జిల్లా కందు
కూరులో వేదవిద్యాసంఘము లగు జంగము లుండెడివారు. ఇప్పుడు గూడ
నల్లగొండ వాస్తవ్యులు నా మిత్రులు శ్రీయుత చిడిరెమఠం వీరభద్రశర్మగారు
మున్నగువారు కాశీలో వేదతీర్థ పరీక్షకుఁ జదువుచున్నవిద్యార్థు లున్నారు.
వే యేల ! నిజామురాష్ట్రములోని పరశీక్షేత్రముందలి వైద్యనాథ జ్యోతిర్లిం
గమున కభిషేకాదు లొనర్చు సందర్భమున వీరశైవులకు వేదాధికారము లే
దని, యందుచే వా రా శివలింగమున కభిషేక మొనర్పరా దని బ్రాహ్మణు
లెదిరించిన మీఁదఁటఁ గలిగిన తగవులలోఁ బ్రభుత్వమువా రేర్పఱచిన పం
డితసభలో వీరశైవులపక్షమున వాదించిన వేదతీర్థ విరుదాంబితులు శ్రీ
విరూపాక్ష యొడయరు స్వాములవారి వేదవిద్యావైదుష్య మద్వితీయ మని
యు, వారితో వాదింపనేరక బ్రాహ్మణులతరపున వచ్చిన వేదపండితుఁడు
చల్లంగఁ బలాయన మొనర్చె ననియు, శ్రీ యొడయరు గారు బ్రాహ్మణు

లను వెనుకవేసికొని సభ కేటెంచిన కీ॥ శే॥ శివపురపు వీరభద్రపాకయాజి
గారిని (ఈయన యారాధ్యబ్రాహ్మణవంశజుఁ డయినను మతవిరుద్ధసంస్కరణ
ముల వాంఛించి తద్వంశ్యులవైరస్యమునకుఁ గూడ గుఱియైన మహానీయులు)
వారి సాక్ష్యములతోఁ దుదకుఁ దనకేమియు వేదము రా దని పించినా రని యు
వినియున్నాను. ఈ పండితసభావాదముల విచారించి, వీరశైవులు పరమవైది
కు లనియు, వారి మతము వైదిక మనియు, వారికి వేదాధికారము కల దని
యు నిజము ప్రభుత్వమువా రీమధ్య నొసంగిన తీర్పును శాస్త్రిగారు కూడ
వినియుండవచ్చును. ఇప్పటికి జుగములలో నిట్టి జగదేకపండితు లుండఁగా
శాస్త్రిగారు తమకుఁ బరిచిత మయిన తెలుఁగు జిల్లాలలో నత్యల్పసంఖ్యాకు
లయి సంఘబలము నశించి విద్యాశూన్య లయి యుండిన లయి యున్న
నేటి యాంధ్రవీరశైవులదుస్థితి నూతనగాఁ గొని యిట్లు వ్రాయుట సమంజస
ముగాదు. కావున సోమనాథుని చతుర్వేదపారగత్వము, అద్వితీయపండిత్య
వైభవము నాతని జుగమకులజత్వమున కెంతమాత్రము బాధకము గాక సాధ
కమే యగు నని విన్నవించుచున్నాఁడను. శివుని నిశ్వాసజనితము లని చెప్పఁ
బడు నిగమములకుఁ దద్వదనసంజనితుల మని చెప్పికొను వీరశైవులకు సాజా
త్యము స్వతస్సిద్ధమే కావున నిందులో వైపరీత్య మేమియు లేదు.

సూరనార్యునియెడ సోమనాథుఁడు చెప్పికొన్న బాంధవ్యవిషయము
నేను నా పూర్వవ్యాసములతోఁ బూర్తిగ విమర్శించినదే. అందుకుఁ బంతులు
గా కేమియు సమాధానములు చెప్పి యుండలేదు. కాని శాస్త్రిగా రొసం
గినవి చిత్తగింపుఁడు.

“పండితారాధ్యచరిత్ర కృతిశ్రోత యగు పాల్కురికి సూరనామాత్యుని
సోమనాథుఁ డిట్లు సంబోధించుచున్నాఁడు. “ఋషిపవిత్ర ! యాపస్తంబ
సూత్ర ! హరితసగోత్ర విద్యాపుణ్యగాత్ర ! మచ్చిక నా ముద్దుమఱుది వీ వని
యు, నెచ్చెలికాఁడవు నీవే కా కనియు” అటలేని సఖుండ సూరార్య నా
ముద్దు, మఱుది వినిది మహిమప్రకరణము.” సోమనాథునివలె వీరవైవదీక్షి
తుఁడు గాకుండుటచేఁ గాఁబోలును దనమఱుది యగు సూరార్యుని
నాపస్తంబసూత్ర భారద్వాజ (ఇది హరితసగోత్ర మనుటకుఁ బారపాటు
కాఁబోలును) గోత్రము లిట్లు పేర్కొనఁబడియెను. భారద్వాజగోత్రుఁ డగు
సూరార్యునకు భావమఱుది యగు సోమనాథుఁడును సూరార్యునివలె

బ్రాహ్మణుడే యగును. గట్టిగాఁ జుట్టజీకము కానవచ్చుచున్నను నది వట్టి వరుస కన్నమాటయే యని కొట్టి వేయుట సరి కాదు. అట్లు కొట్టివేయుటకుఁ జుట్టజీకమునఁ బ్రబలబాధకములు గానరావలెను గదా ! ఏవీ ? ఇంటిపేర్ కొక్కిటి యగుటచే నిచ్చి పుచ్చుకొను సంబంధ మసంబద్ధ మగు ననుట యసంబద్ధము. ఏకగ్రామవాస్తవ్యులగుటచే భిన్నగోత్రులకుఁ గూడ నొక యింటిపేరేర్పడవచ్చును. భిన్నగోత్ర లొకే యింటిపేరు, ఒకే కులము గలవా రసంఖ్యాకులుగా నగపడుచున్నారు. సోమనాథునియు, సూరనార్యునియు నింటిపేర్ కొక్కిటగుటచే వారిద్వరు నొక్క వంశమువారే యని నిరూపింపరాదు. ఒక్క వంశమువా రగుదురేని బావమహాదీవరుసయు దూషితమే యగును.”

శాస్త్రిగారి వింతత్వ మసంగతము. సోమనాథసూరనామాత్యుల బాంధవ్యమునఁ బ్రబలబాధక మని నేఁ జెప్పిన దొక్క యేకగ్రామవాస్తవ్యమే కాదు. అంతకంటె ముఖ్యమయినది భిన్నమతగోత్రత్వము కూడను. ఇరువురు నిజముగ బావమహాదులయి యొకే కులమువా రయినచో సోమనాథుఁడు తనకు జంగమకులజాల భృంగిరిటిగోత్రమును జెప్పికొని సూరనార్యునకు బ్రాహ్మణులలో నుండు ఋషిగోత్రసూత్రములఁ జెప్ప నేల ? వాస్తవముగ మహాదీయే యైనచో మరల “నెచ్చెలికాఁడ” అటలేని సఖుఁడ” అని కేవలమిత్రత్వద్యోతకము లగు పలుకులఁ బలుకనేల ? ఈ పరిస్థితుల నెల్ల నాలోచించియే వీ రిరువుర నటలేని మచ్చిక కలిమి బావమహాదుల వరుసను బిల్చికొనెడి మిత్రులయి యుందు రనియు, ఆ మహాదీ చుట్టజీకము తిక్తన మనుమసిద్ధుల మామయల్లురసంబంధము వంటిదే యనియు నేను న్రాసి యున్నాను. పుట్టింటిపేరు నత్తవారింటిపేరు నొక్కటి యగు నా రెవరు నా యెఱిగినంతలో నే శాఖలోను నాంధ్ర దేశమందుఁ గానరాలేడు. సూరనార్యుని ఋషిగోత్రసూత్రములం బేర్చెనుట యాతఁడు సోమనాథునివలె వీర శైవదీక్షితుఁడు కాకుండుటచేఁ గాఁబోలు నట ! ఎంతత్వకని సమాధానము-కృష్ణరాయలకుఁ బూర్వము బ్రాహ్మణులలో వీరశైవమే లేదని చెప్పు శాస్త్రిగారు, శివలెంక మంచన, శ్రీపతిపండిత, మల్లికార్జునపండితు లెవరును లింగభారులు కా రనెడి శాస్త్రిగారు, ఇట్టి కారణములచేతనే కాఁబోలు సూరనార్యుఁడుకూడ వీరశైవదీక్షితుఁడు కాఁడని చెప్పెడి శాస్త్రిగారు, బ్రాహ్మణుడే యని తా మింత గట్టిగా పాదించు సోమనాథు నొక్కని మాత్ర మిట్లు

విలక్షణముగ వీరలై వదీక్షితుఁ డని వ్రాయుట విధిలేకనో ప్రమాదముచేతనో నే నూహింపఁజాలకున్నాను. సోమనాథు న్నొక్షనియెడ మాత్రము వీరి కీయనుగ్రహ మేల ? సరే ! ఆ గొడవలతో మన కేల ? సోమనాథుఁడు వీరలై వదీక్షితుఁడే గాక భవిషంశర మెంతమాత్రము నొల్లని చతుష్షష్టిశీలసంపన్నుఁ డని కూడ శాస్త్రిగారే యంగీకరించినారు. (బసవపురాణపీఠిక 26 వ పేజీ చూడుఁడు.) ఇట్టి మహా సూరవీరలై వాచారధౌరేయునకు, సూరనార్యుఁడు వీరలై వదీక్షితుఁడు గానిచోఁ గథాశ్రోతగా నెట్లు పనికివచ్చును ? ఆతఁడు వీరలై వదీక్షితుఁడు గాక పోలేదు. కాకున్నచో నాతని సంబంధము సోమనాథునకుఁ గలలో నయినఁ బనికిరాదు. కథాశ్రోతగా నాతనిని గైకొనుటకు సోమనాథుఁడు చెప్పికొన్న కారణముల నారయుఁడు.

“వీరపోచేశ్వరవిశ్రుతాచార్య, కారుణ్యహస్తాబ్జగర్భసంభవుఁడ!

చరలింగగురులింగసాహిత్యలింగ, చిరసమన్విష్టైకశీలవర్ధనుఁడ!

కడుమించి శివునకుఁ గన్ను లర్పించి, పడసిన దృఢవీర భక్తివర్ధనుఁడ!

నీ దృగర్చితపున రాదానరతికి, నీ దానధర్మవినీతికి మెచ్చి

బసవేశు దక్షిణ భక్తుఁడ వనియు, నసదృశశీల మాకనుగలంబనియు

మచ్చిక నా ముష్ట మఱచి వీ వనియు, నెచ్చెలికాఁడవు...నీ వనియు

చాతుర్యసాహిత్యశాలివీవనియు, శ్రోతృత్వమునకుఁ బాత్రుండవీవనియు”

ఇందు వీరపోచేశ్వరునివలన సూరనార్యుఁడు వీరలై వదీక్ష నొందినట్లు చెప్పఁబడినది. గురుకరోదరజనితత్వము పాశుపతకాలాముఖాదులుకూడఁ జెప్పికొన్నారు గనుక నిది వీరలై వదీక్ష కా దని శాస్త్రిగారు చెప్ప వత్తురేమో? చరలింగ,గురులింగ, సాహిత్యలింగ నిష్ఠాపరత్వము గతి యేమి? సాహిత్యలింగమనఁగా శరీరమున ధరించు నిష్ఠలింగము (సహితానాం భావమ్ సాహిత్యమ్) కావున సోమనాథుఁడు ముఖ్యముగా వలచినది సూరనార్యునితోడి కేవలమైత్రి కాదు. ఆతఁడు శివునకుఁ గన్నులర్పించి మరలఁ బడసిన దృఢవీరలై వాచారనిష్ఠయు బసవేశ్వరునఁడుఁగూడ నఖండభక్తి కలిగి యుండుట యు బ్రాహ్మ్యంబుపైఁ బాత్రు కేవలము పాయ లేక నామమాత్రము దాని యాలంబనము గైకొనినను బసవేశ్వరునందు మాత్రము భక్తి లేనిచో సారాధ్యబ్రాహ్మణు లయినను, వారి పోడ మనసోమనాథునకుఁ గిట్టదు. బసవనితోఁ బూర్తిగఁ గలియక పోయినను నాతనియెడ భక్తిచూపని యారాధ్యబ్రాహ్మణు

లాకాలమున నొక్క రయిన నుండియుండరు. బసవేశ్వరుని దర్శింప నేగుచు నడిదారిలో నాతనిలింగై కృవార్త విని మల్లికార్జునపండితుఁ డొనర్చిన ప్రలాప మెక్కి తాతిగుండెలనయినఁ గరంగించి తీటుచు. కావునఁ బయిసంగతులవలన సోమనాథసూరనార్యు లిరువురుఁగూడ వీరశైవులే యనియు నయినను నందొ కఁడు జంగమకులజుఁడు మఱొకఁ డారాధ్యబ్రాహ్మణవంశజుఁడు నని సహృదయు లకుఁ దోచక పో దని నమ్మెద.

సోమనాథుఁ డంత్యదశలోనయిన గాయత్రీ యజ్ఞోపవీతాదులను గులమును విడిచె నేమో యని శాస్త్రీగా రొకింత సంశయించితి రట కాని యందులకుఁ గూడ నవకాశము లేకపోయినదట. చూడుఁడు-

“సోమనాథుఁడు బ్రాహ్మణుఁ డగుట నిస్సంశయమే. అయినను, మన కాలము వా రయిన వీరేశలింగము పంతులు గారు, రామమోహనరా యోప జ్ఞముగాఁ బేర్వెలసిన బ్రహ్మసమాజసిద్ధాంతములమీఁది యభిమానముచేతను, తన్మతతత్త్వజ్ఞానాతిరేకముచేతను వయస్సు చాలఁగాఁ గడచిన పిదప యజ్ఞోప వీతాదికమును దృజించినట్లుగా సోమనాథుఁడును బసవేశ్వరోపజ్ఞముగా వెలసిన వీరశైవసిద్ధాంతముమీఁది యభిమానముచే శివభక్తిపారవశ్యముచే గాయత్రీయజ్ఞోపవీతాదికములను, గులమును జాలవయస్సు కడచిన పిదప విడనాడి నాఁ డేమో యని యాతఁ డాంధ్రదేశమును విడిచి కర్ణాటదేశమునకుఁ జేరుటను బట్టి నే నించుక సంశయించితిని. కాని, సోమనాథభాష్యమును జూడఁగా నా సంశయమునకు స్థానము లే దని యేర్పడెను. గాయత్రీమంత్రము శివపరమనియు ననుష్ఠేయ మనియు సోమనాథుఁ డందు వ్రాసెను.”

మహాశయులారా ! బసవపురాణపఠనమాత్రముననే సోమనాథుఁడు సహజవీరశైవుఁ డయి యుండు నని మనబోంట్లకు సామాన్యముగా స్ఫురించుచుండును. అట్టియెడ సోమనాథుఁడు బ్రాహ్మణుఁడే యని దృఢవినిశ్చయచిత్తులయి యుండు శాస్త్రీగాఁకి, బరిష్కరణావసరమునకయి యా కావ్యమును బలుమాఱు పరిశోధనపూర్వకముగఁ జదివిన విద్వచ్ఛిఖామణులకు, వారి దృఢనిశ్చయ మించుకయిన సడలి సోమనాథుఁడు చివరదశలో నయిన జంగములలోఁ గలిసి పోయి యుండునేమో యను సంశయలేశ మైనఁ గలుగుటలో నాశ్చర్య మేమియు నుండదు. కాని, యా సంశయమును గూడఁ బాఱఁదోలి శాస్త్రీగారి కభయ మొసంగిన యా గాయత్రీమంత్రమును

గూడ నించుక పరామర్శింతము- శ్రీ నాగేశ్వరరావు పంతులుగారు కూడ నీ గాయత్రీ ప్రశంసను దమవాదమున కుపబలముగాఁ గఱియొని యున్నారు. కాని, యిదికూడ వీరి కుపకరింపనేర దని మనవి చేయుటకుఁ జింతిలుచు న్నాను. వీరుదాహరించిన యీ గాయత్రీ ప్రశంస సోమనాథభాష్యములో “భర్గశబ్దనిర్వచన” మను పేరితో రచింపఁబడిన త్రయోవింశతిప్రకరణము లోనిది. గాయత్రీ శబ్దమునకు “గాయంతం త్రాయత ఇతి” యను వ్యుత్పత్తిచే జపించువానిని రక్షించునది యని యర్థము. ఇట్టి లక్షణము గలిగి యసలు గాయత్రీ శబ్దమునకు వాచ్య మగునది బ్రాహ్మణాదులు జపించు నిరువది నాలు గక్షరములతోఁ గూడిన మంత్రము గా దనియు వీరశైవులు జపించు పంచాక్షరీమంత్రమే నిజ మయిన గాయత్రీ యనియు సోమనాథుని యాశయము. “గాయత్రీహృదయ మకరో త్తత్పదం చింతయామి” అని సోమనాథుఁ డీప్ర కరణము నుపక్రమించి “ఓ న్నమ శ్శివాయే తి శతరుద్రీయ మధ్యగా నమ శ్శివాయేతి గాయత్రీ మంత్రః ప్రతిపాదయతి” యని గాయత్రీ యనునది పంచాక్షరీమంత్రమే యని ప్రతిపాదించి, సర్వస్మృతిశిరోగత మయినమంత్ర రాజ మిదియే యనియు, సత్తకోటి మహామంత్రములు నుపమంత్రములు ననేకములుగ నిందే విలీన మయి మరల నిందుండియే వినిగ్రతము లవుచున్న వని ప్రమాణములను విస్తరించి, “అమువ్య మంత్రస్య చ వైదికత్వాత్ పరస్య తత్వస్య చ వాచకత్వా న్నమ శ్శివాయేతి సదా జపధ్వం” అని పర తత్వవాచక మయిన యీమంత్రమే యెల్లవారికి సదా జపింపఁదగినదనియు దానిని జపించువారే వైదికు లనియు సిద్ధాంత మొనరించినాఁడు. అటు తరు వాత “అథ గాయత్రీ ప్రకరణం కథయామః” అని యెత్తికొని బ్రాహ్మణులు మున్నగువారు జపించు “తత్సవితు ర్వరేణ్యం భర్గో దేవస్య ధీమహి...” అను మంత్రమును దానికిఁ బాఠాంతరముగా మఱికొందఱు జపించు “యో దేవ సువితాస్తాకం... ..” అను మంత్రమును నుదాహరించి వాని తౌత్పర్యమును గూర్చి చచ్చించి భర్గశబ్దవాచ్యుఁడు శంభుఁడే కావున, నీ మం త్రములకుఁ గూడ నధిపతి పరమేశ్వరుఁడే కాని, కొందఱు తలంచునట్లు లాది త్యాదిదేవతలు కా రని నిరూపించినాఁడు. ఇట్లు నిరూపించుటలో నాతని భావము, అసలు గాయత్రీ యగు పంచాక్షరిని విడిచి వీరశైవమును ద్వేషిం చుచు బ్రాహ్మణాదులు జపించెడి యీ మంత్రమునకుఁ గూడ విచారింపఁగా

నధిదైవతము శివుడే కాని వా రుపాసించు సూర్యాద్యన్యదైవతములు గా
రనియు నట్టియెడ బ్రాహ్మణులు వీరజైవధర్మము లగు భస్మరద్రాక్షలింగధార
ణాదులయెడ విముఖత్వమును బూని భస్మ లగుట పెట్టితన మని చెప్పడలంచు
టయే గాని పంచాక్షరి కన్న నిది మిన్న యని గాని దానికి బదులుగఁ గాని
దానితోఁ బాటు గాని దీనిని దప్పక యనుష్ఠింపఁదగు నని సిద్ధాంత మొనర్చు
ట కాదు. ఈప్రకరణ మాద్యంతము సవిమర్శముగఁ జదువువారి కీయర్థము
గోచరింపక మానదు. మంత్రరాజ మగు పంచాక్షరిని జపించు వీరజైవుల కీ
గాయత్రి మున్నగు నితరమంత్రములతో నెంతమాత్రము నవసరము లేదను
మతమువాఁడే సోమనాథుఁడు గూడను. చతుర్వేదసారమున సీతఁడును, అన్య
వాదకోలాహమున సీతని ప్రశిష్యుఁ డొకఁడు ను వ్రాసిన పద్యములు గూడ
నేను మీఁద నుగ్గడించిన భావమునే ఘోషించుచుండును. బసవపురాణమున
సీతఁడు వ్రాసిన యుపనయననిరాకరణఘట్టమును దీనిని సమన్వయము చేసి
చదువువారి కిందలి యాభార్థ్యము తెలియకపోదు. గ్రంథ మిదివఱకే పెరిగి
పోవుటచే నీ ప్రకరణమును గూర్చి యింతకంటె విస్తరింప లేదు. వలయు
వారు సోమనాథభాష్యమున దానిని సవిమర్శముగఁ బరికింతురుగాక ! నేఁజె
ప్పినభావమునే సువ్యక్త మొనర్చు చతుర్వేదసారపద్యమొకటి మచ్చునకయి
చిత్తగింపుఁడు.

సీ. తప్పక నిత్యంబు తత్సవితు ర్వరేణ్య మని ప్రాణాయామ మాచరించి

...	...	...	ముహూటు దా నర్ఘ్యమెత్తి
...	...	...	గాయత్రి దినంబుఁ జెప్పి
...	...	...	తా హవ్యకవ్యములు పెట్టి

గీ. ప్రణవమూర్తి భర్గుఁ బరిత్యజుఁ జేసి తత్ఫలము నీశుచేతఁ బడసి యితర
సురలఁ గొల్వ, భక్తి సుస్థిరంబై క్రియా,ఫలము సఫల మగునెబసవలింగ.

ఈ వాదము లిట్లుండ వీనికంటెఁ జాలఁ బూర్వము నేను దుందుభిసంచి
కలోని వ్యాసమును వ్రాయకమునుచే శ్రీ శేషాద్రిరమణకపు లాంధ్రపత్రికా
సారస్వతానుబంధములో సోమనాథునిఁ గూర్చి యొక చిన్నవ్యాసము వ్రాయు
చు దానిలో ననుభవసారమందలి “భృంగిరిటిగోత్రుడ” నను పద్యమును బట్టి
యాతఁడు వీరజైవుఁడే యని తలంచిరి గాని వరంగల్లుప్రాంతమందలి వేల్పు
కొండలోని యుత్తమరాజువా రను గృహనామము గల నియోగి బ్రాహ్మణులు

కొండిన్యసగోత్రులు సోమనాథుఁడు తమ పూర్వుఁడనియు శిఖాయజ్ఞోపవీతాదులను ద్యజించి వీరశైవులలోఁ గలిసిపోయె ననియుఁ జెప్పినట్లు వ్రాసి, సోమనాథుఁడు పూర్వాశ్రమమున రచించిన గ్రంథములు దొరకి యం దాతఁడు చెప్పికొన్న కులగోత్రములు బయల్పడువఱకు యథార్థనిర్ణయ మొనర్ప వీలు లేదను నభిప్రాయమును బ్రకటించిరి. వీరి యీ వ్యాసమును నేను సంవత్సరాదిసంచికలోని నా పూర్వవ్యాసమును రచించునప్పటికిఁ జూచి యుండలేదు. చూచియున్నచో నందే యిందును గూర్చి చర్చించియుండును. వావిళ్ళవారు ప్రకటించిన యాంధ్రభాగవతమునకు వీరు వ్రాసిన పీఠికలోఁ గూడ నీ యుత్తమరాజువారి యైతిహ్యము నుదాహరించి యున్నారు. గుంటూరుజిల్లాలోని గోపాలునిరామకవి యను నియోగికవి నన్నయభట్టు తమవంశమువాఁడని చెప్పికొనిన దానికంటె నిది యసంగతముగా నున్నది. పెదకి ప్రోగు చేసెడివా రున్నచో నిట్టి కథలకుఁ బుక్కిటి పురాణములకుఁ గొదవ యుండదు. వరంగల్లు జిల్లా ఖమ్మంమెట్ట తాలూకా పిండిప్రోలు ప్రాంతపు మాహేశ్వరుఁడొకఁడు (జంగముఁడు) తమకు రఘునాథపాలెమను గ్రామములోఁ గాన్పించి పాల్కురికి సోమనాథుఁడు తమ వంశమువాఁడనియుఁ దమ యింటిపేరు కూడఁ బాల్కురికి వారే యనియు నిందుకు సంబంధించిన రాగిపలకలు లింగముద్రలు తమ యింటనున్న వనియు బెజవాడవయిపున నున్న పిడుపర్తివారు తమ బంధువు లనియుఁ దమతోఁ జెప్పినట్లును నప్పటి తొందరలచే వా రింటి కేఁగి యీ శాసనములఁ బరిశోధింప వీలు కలుగ లే దనియు నిజాంరాష్ట్రీయులు నా మిత్రులు నగు శ్రీ చిదిరెమతము వీరభద్రశర్మగారు నా పేర వ్రాసి యున్నారు. ఉపలబ్ధప్రమాణముల కనుగుణముగ నున్న యీ యైతిహ్యము త్తమరాజువారికథకంటె నెక్కువ విశ్వాస్య మగును గదా! సోమనాథుని యసలింటిపేరు ఉత్తమరాజువారె యైనచో వీరశైవమును స్వీకరించినంతనే యింటిపేరుకూడ నేల మాటవలెనో తెలియకున్నది. ఇతనికి బ్రాహ్మణకులజరూపక మగు పూర్వాశ్రమ ముండియే యున్నచో వీరశైవుఁడు గా రచించిన చిన్న చిన్న కృతులు కూడ లభించుచుండఁగా నప్పుడు రచించిన గ్రంథ మొక్కటి యైన లభింపక పోవుటకుఁ గారణ మేమి? తమ మతము విడిచి పోయినాడన్న కోపమున నప్పటి బ్రాహ్మణు లాతని వాఙ్మయమును దగ్ధ మొనరింపఁగదా! ఎందుల కీ గొడవలు? అస లట్టి గ్రంథము లుండి యొకటి

యైన దొరకినప్పుడు వానినిబట్టి యప్పటికిఁ దోచిన సత్యమును బోల్చికొందము గాక ! సోమనాథుని బాల్యకృతులుగాఁ గానవచ్చు సోమనాథస్తవము, అనుభవసారము ననువానివలననే యాతఁడు పాలకురికి నివాసియని యింటి పేరు పాలకురికి వారని శివకులీనుఁడు భృంగిరిటి గోత్రుఁడు నని తెలియుచున్నది గదా ! బలవత్తరము లగు వ్యతిరేకప్రమాణములు దొరకువఱకు నాతని సహజవీరత్వైపుఁ డగు జంగమునిగా నిర్ణయించుట కాటంకము లుండరాదని నా యభిప్రాయము.

మహాశయలారా ! సోమనాథుఁ డారాధ్యబ్రాహ్మణుఁడుగఁ బుట్టి తరువాత యశ్శోపవీతాదులఁ ద్యజించి పూర్తిగ వీరత్వైపులలోఁ గలిసిపోయె ననెడి వారియభిప్రాయమును వాదమునకయినఁ గొంతవఱ కంగీకరింపవచ్చునేమో గాని యాతఁ డాజన్మము బ్రాహ్మణుఁడుగనే యుండెననెడి శ్రీ ప్రభాకర శాస్త్రిగారివాదము సర్వదా నిరాకరణీయముగ నున్నది. శాస్త్రిగారు తమ పీఠికలో “సోమనాథుని కులగోత్రములు” అరు శీర్షిక చివర “మీఁదిచర్చవలన సోమనాథుని బ్రాహ్మణత్వము నిర్వికల్పముగా నిలువఁగల దని నేను నమ్ముచున్నాఁడను” అని లిఖించిరి. సోమనాథుఁడు బ్రాహ్మణుఁ డయిననే గాని వారికి గౌరవాహ్నుఁడు కానేరఁడుకాఁబోలును. ఇచ్చవచ్చివట్లు వ్రాసిన తమ ప్రతి విమర్శనమువలన సోమనాథుని బ్రాహ్మణత్వమును నిర్వికల్పముగా నిలుపఁ గలిగితిమని వారు సంతృప్తులగుచున్నారు. కాని యీ నిర్వికల్పనిర్వహణములో వారెంతవఱకుఁ గృతకృత్యులయిరో నిష్పక్షపాతముగ నిర్ణయించుభారము మీ పయినున్నది. సోమనాథుఁ డేకులమువాఁ డయినను నాతని కవిత్వతత్వమును బట్టి మనకు గౌరవనీయుఁడు. మనకు నన్నయభట్టారకాదులు, పేక్కియరాదులు నెంతో యాతఁడు నంతే. భేదభావములతో మనకుఁ బనిలేదు. చరిత్రచరిత్రకొఱకే యని మొదటనే మనవి చేసి యుంటిని. కావునఁ దత్సూత్రము ననుసరించి చారిత్రకదృష్టితో సత్యనిర్ణయమునకయి ప్రయత్నింప మిమ్ములఁ బ్రార్థించుచున్నాను.

విజయాదిత్యునినాటి బెళగాం తామ్రశాసనము.

శ. స. ౬౪౦.

ఈ శాసనము, శ్రీకాశీ, శైవభారతీభవనవ్యవస్థాపకులగు “సాహిత్య విశారద, వేదతీర్థ” పండిత చిదిరేమతము వీరభద్రశర్మగారిచే బరిష్టాత్రావ్యలయమునకుఁ బంపఁబడినది. శాసనమును బాపుచు వీరభద్రశర్మగారు-

“ఇయ్యది కర్ణాటకప్రాంతమందలి సుప్రసిద్ధమండల మగు బెళగాం లోని చంద్రశేఖర మతాధ్యక్షులును నాపూజ్యమిత్రులు నగు శ్రీగురులింగ దేవస్వాములవారినుండి లభించినది. వారిమతమున నిదిపారంపర్యముగా వచ్చుచున్నది. నేటికి ముప్పదివత్సరములకుఁబూర్వ మిశాసనము మూఁడురేకులతో నుండెడిదట. ఇటీవల “ముసలమ్మల” కృపవలన కంసాలివారి పాత్రలక్రింద రెండురేకులుమాత్రము వినిమయ మైనట్లు తెలియవచ్చుచున్నది.” అనివ్రాసిరి.

రెండురేకులు పోవుటచేత శాసనమునందలి యాద్యంతభాగములు నశించి మధ్యభాగము మాత్రము లభ్యమైనది. ఈమధ్యభాగమువలన రాజు పేరును నాతనివంశక్రమమును శాసనముపుట్టిన సంవత్సరమును మఱికొన్ని చారిత్రికాంశములును దెలియుచున్నవి. శాసనపురేకు 9 $\frac{1}{4}$ అంగుళములుపొడవును 4 $\frac{3}{4}$ అంగుళములు వెడల్పును గలదు. పుటకుఁ దొప్పిదేసి పంక్తులున్నవి. అక్షరములు స్పష్టముగానున్నవి. లిపి యానాటి యాంధ్రకర్ణాటలిపి, రసికః పరాజ్ఞుభీక (II-2) పరైః పలాయమానైః (II-4) ఇత్యాదిస్థలములం దుపధ్ధానీయముగుఱుతు శకటరేఖమును బోలియున్నది. ప్రాతతత్వ లచ్చటచ్చటఁ గొన్నిగలవు.

శాసనము “మతల” బిందుక భేదముతో రెండవకీర్తివర్మ వక్తలేరు తామ్ర శాసములోని “మతలబును” బోలి యున్నది. *

వంశవర్ణనము:—

దానకర్త యగు విజయాదిత్యుఁడు పశ్చిమచాలుక్య వినయాదిత్యుని పుత్రుఁడు. స్రగ్ధమవిక్రమాదిత్యుని పౌత్రుఁడు. ఈవిక్రమాదిత్యుఁడు పూర్వ చాలుక్యవంశకర్త యగు కుబ్జవిష్ణువర్ధనుని యన్న యగు రెండవ పులకేశికిఁ దమ్ముఁడు. ఈతనినే సత్యాశ్రయుఁ డందురు. వక్తలేరుశాసనకర్త యగు రెండవకీర్తివర్మ యీవిజయాదిత్యుని పౌత్రుఁడు. విజయాదిత్యుఁడు క్రీ. 696 మొ

దలు 734 సంవత్సరమువఱకు రాజ్యము చేసినట్లు శాసనాంతరములవలనఁ గనుపట్టుచున్నది. పశ్చిమచాలుక్యలు దక్షిణాపథము నుత్తరాపథము నేలుచుండిన రాజులతో సంతతము యుద్ధము చేయుచున్న స్త్రీశాసనమువలనను, ఇతరశాసనములవలనను గానవచ్చుచున్నది. ఇందుదాహరింపఁబడిన కాంచీ పురాధీశ్వరులు పల్లవులు. ఈకాలమందు, చోళులకుఁ గావేరీతీరమందలి యొరయూరు రాజధానియై యున్నట్లు తోచుచున్నది.

వీరిరాజచిహ్నములలో గంగాయమునాచిహ్నములును పాళిధ్వజమును ముఖ్యములుగా నుదాహరింపఁబడినవి. గంగా యమునా చిహ్నము లనఁగా గంగాయమునానదులచిహ్నము లని తోచుచున్నది. పాళిధ్వజ మనునది జైన సంప్రదాయప్రకారము షరమేశ్వరత్వచిహ్నము. ఇది జనసేనాచార్యకృతాది పురాణము ౨౨ వ సర్గములో నిట్లు వర్ణింపఁబడినది.

“సగ్వస్త్రసహసానాజ్ఞహంసవీనమృగేశినామ్

వృషభేభేంద్రచక్రాణాం ధ్వజాః స్యుర్దశభేదకాః

అష్టోత్తరశతం జ్ఞేయాః ప్రత్యేకం పాలికేతనాః

ఏకైకస్యాం దిశిప్రోచ్ఛాస్తరంగాస్తాయధేరివ

పవనాందోలితస్తేషాం కేతూనామంశుకోత్తరః

వ్యాజుహూధురివాభాసి జనేజ్యాయై నరామరాణ్॥

*

*

*

*

ఇత్యమీ కేతవో మోహనిర్జయోపార్జితౌ బభుః

విభోస్త్రిభువనేశత్వం శంసతో నన్యగోచరమ్.

దిశ్యేకస్యాం ధ్వజా సుర్యే సహస్రం స్యాదశీతియత్

చతస్రవ్యథ తేదిత్యు శూన్యద్విత్రికసాగరాః”

౧౫

పూలదండ, బట్ట, నెమిలి, పద్మము, హంస, గరుత్మంతుఁడు, సింహము, ఎద్దు, ఏనుఁగ, చక్రము అనుచిహ్నములు గలకేతనములు పదివిధములు. ఒక్కొక్కవిధమునకు నూటయెనిమిదిచొప్పున నొకదానివెనుక నొకటిగాఁ బది వరుసలు నిలువఁబెట్టినచో వేయిపై నెనుబదికేతనము లగును. ఈగుంపునకు, పాలిధ్వజ మనిపేరు. ప్రతిదిక్తున నొకపాలిధ్వజము పెట్టినచోఁ గేతనముల సంఖ్య నాలుగువేలు మూఁడువందలు నిరుపది యగును. దీనికిని బాలిధ్వజ మని యేపేరు. తొలుత జనుఁడు మోహమును నిర్జించి త్రిభువనేశత్వము సాధించి నప్పుడు పాలిధ్వజమును బ్రభుత్వచిహ్నముగ గ్రహించెనట. నాటినుండియు నీధ్వజము సామ్రాజ్యచిహ్నముగా గ్రహింపఁబడుచున్నది. అని పైశ్లోకముల భావము.

జ. రామయ్య.

మూ ల ము.

మొదటివైపు.

1. ధాన(1)ప్రవరతురజ్జమే చైకే నై వోత్సారితా శేషవిజగీషో రవనిపతి తృత
యాస్తరితా(2)స్వగురో
2. శ్రియ(3)మాత్మసాక్రిత్య(4) ప్రభావకులిశదలితపాణ్డ్యచోళకేరళకళబ్రహ్మ
భృతిభూభృదదభ్రవిభ్రమ
3. స్యానన్యావనతకాఞ్చీపతిమకుటచుంబితపాదాంబుజస్యవిక్రమాదిత్యసత్వా
శ్రయశ్రీపృథు
4. వీ(5)వల్లభమహారాజాధిరాజపరమేశ్వరభట్టారకస్య ప్రియసూనో(6) పితృ
రాజ్యయా బాలేందుశేక
5. రస్య(7) తారకారాతిరివ దైత్యబల మతిసముద్ధత(8) త్రైరాజ్యకాఞ్చీపతి
బల మవప్తభ్య కరదీ
6. క్రత(9)కవేరపారసీక సింహళాదిద్వీపాధిపస్య సకలోత్తరావధనాథమథనో
పాణ్డ్య
7. తోజ్జితపాశిధ్వజాది సమస్త పారమైశ్వర్యో చిహ్నస్య వినయాదిత్య
సత్యాశ్రయశ్రీపృథి
8. వీవల్లభమహారాజాధిరాజపరమేశ్వరభట్టారకస్య ప్రియాత్మజశ్చైశవవవాధి
9. గతాశేషాస్త్రశాస్త్ర(10) దక్షిణాశావిజయిని పితామహే సమున్మూలిత
నిఖిలకణ్ణకసంహతి రుత్త

(1) కాసనాంతరములవలన నీతురంగముపేరు చిత్రకంఠ మైనట్లు కనబడుచున్నది. కావున
“చిత్రకంఠాభిధాన” యని పాఠమైయుండును

(2) త్రితయాస్తరితం- అని చదువునది.

( ) శ్రియ- “ (7) శేఖరస్య అని చదువునది.

(4) సాత్కృత్య- “ (8) సముద్ధతం ”

(5) పృథ్వీ- “ (9) కృత ”

(6) సూనోః “ (10). కాస్త్రో ”

రెండవవైపు.

1. రామభవిజగీషో గుఱో రగ్రత ఏవాహవవ్యాపార మాచర న్నరాతిగజఘటాపాటనవిశే
2. య్యమానక్రపాణ(11)ధారస్సమగ్రవిగ్రహక్రేసర ససాహసరసికః పరాముఖీక్రత(12) శ
3. త్రుమల్లల(13)గంగాయనునాపాళిధ్వజపటఘ్నా మహాశబ్దచిహ్నక మాణిక్యమతంగజాదీ నిమిత్త (సా)
4. త్తువ్వ= (స)పై రైః పలాయమానై రాసాద్య కథమపి విధివశా దక్షనీతోపి ప్రతాపాదేవ విషయక్రకోప
5. మరాజక ముత్సారయ న్వత్సరాజ ఇవానపక్షిత(14) పరసహాయక తదవగ్రహనిగ్గత్య(15)స్వభుజాఽష్టంభ
6. ప్రసాధితాశేష విశ్వమ్భర(16) ప్రభురకష్టత(17) శక్తిత్రయత్వఛత్తు (18) మదభజ్జనత్వా దుదారత్వాన్నిర
7. వద్యత్వా ద్యస్సమస్త భువనాశ్రయ సుకలపారమైశ్వర్యమ్ వ్యక్తిహేతు పాళిధ్వజాత్యుజ్వలప్రాజ్య
8. రాజ్యవిజయాదిత్యసత్యాశ్రయశ్రీపృథివీపల్లభమహారాజాధిరాజకరమేశ్వరభట్టారక సువాన్
9. నేవ మాజ్ఞాపయతి విదితమస్తు వో స్థాభిచత్వారి(19)శత్యుత్తరపట్నతేషు శకవషేః షష్ఠీతేషు

భావవిశేషములనుబట్టి

11. కృపాణ- అనిచడవునది.

12. పరాజ్ఞుభీకృత-,,

13. మండలో- ,,

14. ఇవానపక్షిత-,,

15. తదవగ్రహనిగ్గత్య- ,,

16. విశ్వంధరో- అనిచడవునది.

17. రభస్థిత- ,,

18. శక్తిత్రయత్వఛత్తు-,,

19. చత్వారి- ,,

మం ద లిం పు.

— శ్రీ తి. క. నారాయణస్వామిగారు, రుసింగిలగ్రహారము. —

- కా. వెల్పుందొయ్యలిఁబోని నీతసాబగున్ వేలాగులన్ వించు లో
నిల్పంజాలనిబాళి కగ్గమయి యన్నెం బెన్నుటల్ మాని యా
చాల్పుంగుత్తుకనల్లఁద్రాపు డెదొ యోజం దెచ్చి యాపైదలి
న్నిల్పంగోరెను బూవుటారియములో నింపైనమేల్లచ్చునన్. 1
- క. వలవంతఁజేసి మేనునఁ, జెలు వంతయుఁ దూలఁ దాల్చి చెడి బ్రతు కాపై
దలిచెంత తేమిఁ బెనుకా,నల వింతగురేయివెల్లునా విత యనుచున్. 2
- క. తలపోసి రేసి మారుం,డెలనవ్వునఁ బూవుటమ్ము లేయఁ దలఁకి యా
యెలనాఁగ న్నుచ్చిలింపం,గలజతన మెసంగ నచటు గదలె వడివడిన్. 3
- క. చని యొకకోనను మారీ,చునిపేర నెసంగుమునుకసోఁకుడుఁ గని యా
చెనఁటియుఁదనమతిలోఁబెనఁ,గొనియున్నవిరాళితనదుకోర్చియుఁదెలిపెన్. 4
- చ. తెలివినయంత మ్రానుపడి దిగ్గన రక్షసుఁ డుక్తుఁడౌ యీ
రెలుఁగువడంకఁ బల్కు; నరరే ! నుడితేనికొలంపునిండురి
క్తలదొర; పాడియే యొరులకన్నెలఁ గన్నులవింటివానితూ
పులవడి కగ్గమై గిలుబఁబోవుట లేలికయంతవానికిన్. 5
- క. ఒడయఁడవై పొలదిండుల,కెకరెఱుంగని యాణియముల కేలికవై యీ
గొడవలకు లోఁగు టది సీ,పుడమికి గీరితికి దొసఁగు వొసఁగుటకెకదా.
- చ. మగఁటిమి గల్గినన్ బిరుదుమానిసులై చలమొప్ప గుప్పన
నృగఱ నదల్చి వారిరవణంబులఁ గొమ్మల నిమ్ములైన మా
ళిగలను నాఁచు టింకగు బలీ యనఁ బోటరు లట్లుగాక యీ
తెగువను బూని లాఁతిచెలిఁ దెచ్చిన న్నుచ్చనుదూతకాక ల
గ్గగునొకొ ? నిన్ను వంటిదొరకా కొఱమాలినయిట్టికర్జముల్. 7
- జ. క్షలతేనిచెల్వ సవరించెడిసంచున మిఁచునట్టి మా
జన్మలచానయో చిలువజన్మనియో తొలివేల్పుటింతియో
జ్ఞ్మిమొగంపుగుబ్బెయ్యె చాగురె ! మానిసిఁగోడిచెచ్చి పెం
పెక్కునే ? హాయి నందఁగలవే !! నగ రే నిను సాటిబుందుగుల్ !!! 8
- చ. పలువగలైన నేమములపాలయి గాలియు నీరు నెండుటా
కులఁ దిని తూఱరానిపెరుగోనలఁ జేసిన నీతబమ్ము లీ

చెలువల మ్రచ్చిలించుటలచే గడు వెచ్చ మొనర్తువేని నీ
యల విడి యంతయు గరకయం దిడునత్తరునా వితా యగున్.

9

ఉ. తొల్లరిమించుమించుజిగితో సరితూగెడుమేను లొప్పు రా
చిల్లలవల్లలం దెగడుచెన్నగు మాటలనాడు వేలుపుం
జిల్లలకొల్లిపిడు నినుజేరియుం బచ్చు లొనర్చుచుండఁగాఁ
జల్లనగాదె మానిసులజోటికి మాటికి నారటంపడన్.

10

ఉ. గిబ్బపటాణిరాతుమలఁ గేలఁ గదల్చుటా వేల్పులెల్లఁ ద
బ్బిబ్బవడంగ వెల్లపసి వేకొనివచ్చుటా తేటిమూఁకపై
బెబ్బలితేవ మార్తురకు బీతు నొసంగుటా సల్పునీకు నీ
గుబ్బెతనాఁగి తెచ్చికొనఁగోరుటకన్నను లొచ్చు గల్గునే.

11

మ. అసలుంబుట్టువుచూలిగ్రుడ్లుగమిమాయంజేయుటో మిత్తితో
నసమొప్పారఁగఁ బోరి కేరుటయొ నెయ్యం బొప్పు జన్నంబుల
నైసనార్యేర మొనర్చఁబోవుటయొ వన్నెంగూర్చు నీకట్లుగా
కసమంగజ్జము ల్గొనర్చు టిది తేడా ! కీరితిం గూర్చునే.

12

క. నెట్లన రాముని ననిలో, నిట్టలముగఁ దాఁకి యతని యింతి నొడిచెదన్
జెట్టి ననుచుఁ దలఁచెడు నూ, కట్టుపకా సతఁడు నిన్నె గలఁచు దురమునన్.

క. దచ్చికడలఁ గ్రంజిపురుం, బచ్చికచెలువంబు మేన వటలునతనితోఁ
గచ్చెఁ గొననడరులావరి, మచ్చునకే న్ననుట తోడెమా మేటిదొరా.

14

క. నీటఁబడి నేలఁద్రవ్వియు, మేటిపగఱనడఁచి పుడమి మిగిలిన నెంతే
బోటరిమైనను నాతో, సాటి యగునె రాముఁ డెట్టి జగడములందున్.

15

క. అనితలఁచెడు సుచ్చా మది, నెనసిన కావరముమిగుల నేజేసినయ
ప్పనియుం బడుబన్నము న్విను, మని తెల్పఁగడంగెచెనఁటి యరుర దనకతల్.

ఉ. మున్నోకయ ప్లదాటునను ముచ్చొని యెయ్యెడనేని బాసవాల
జన్న మొరచ్చుచోఁ గవిసిచాగఱలాడుటా పోటుమానిసిన్
గన్న నెదిర్చి చివ్వకురు గ్రచ్చుటా బిల్చుటా చేయుచుండి యా
తెన్నున నొక్క పెద్దబిసిదిమముఁ గన్గొని పొంచి యచ్చుటన్.

17

క. జన్నపుటేబ్బడికై నెల, కొన్న బిరుదుమగని రాముఁ గుడ్డఁ డనుచు లో
నెన్నికొనుచు రుసివేలిమి, బన్నముపాల్సేయ నడచి పడి యగ్గలికన్.

18

క. బుకుతఁ డితం డని మదిలో, నడచిపడుచు నల్లపనఁటి నఱకడనిడి యా
జడధారియాకుటింటికి, నెడగఁగ న్నిలువ నాతఁ డేచినకినుకన్,

19

- క. జిట్ట విడువ మబ్బులవిరి, తిట్టం బడి కొంతవడికిఁ దెల్వవడసి యా
జెట్టి కడిమికిని జేజేల్, వెట్టుదు నేటికిని దొంటివేల్పునుసేడా. 20
- క. నాఁడతఁడు పాలబుళుతఁడు, నేఁడో నెఱజవ్వనపు నెఱసరి పగఱఁ
వాఁడిమిగులఁ గలనులలో, నోడుగుళువఁజేసి కొల్లగొనువారిసిరుల్. 21
- చ. చలచురియైన రాముఁడు వెసన్నను జిత్తుననాటనుడి నెం
జలిగొని గట్టలం దొనలఁ జెట్టల గుట్టలఁ గానలందు న
బ్బలియుఁడె తారుపట్టు కనుపట్ట నలందురి వాసిఁగాంచక
న్నిలిచితి నిందు రక్కసి దుసేడ ! తొలంగక యొడుచోటికిఁ. 22
- శీ. రాక, రాణి, రాణ, రాణువ, మున్నగు, 'రా'లు దొల్తనెనఁగు రవలివినిన
రాముఁ డంచు మున్నరకచెడి యెచ్చియో, తెలియువనుకఁ దలఁకితీవరింతు.
- ఉ. తుచ్చదుమాసి యాకలనఁద్రోచెను మచ్చని రేసి డాసి యా
వైక్లి కలంపఁబోవునెడ నైక్లిమై బలుసింగ మేడైఱఁ
నల్లలపిండు లేవఁ బదునాలుగువేపురు సోకుఁజ్జేటిం
స్రక్షణ నేసె రాము ననినోర్విఁ గొలందియె యెట్టజేట్టికిఁ. 24
- చ. నుడియడిదంపుతేదొరల నోములపం టగువెచ్చుఁ డాదటఁ
బుఁగుపడంతివ్రేఁ గుళుపఁబూనఁగ వేల్పులువేఁడఁ జాల్పుతే
రొడయనియింట వేల్పుగమిసోమగ మానిసిచాలకంబున
న్యోడమెనొ గాక లేవయపఁబూప కలంచునె సోకుమూఁకలఁ. 25
- శీ. పూఁటిగాసపుళుమా మేటినుడియుఁ గడు వాటయై తనరుసీవంగడంబు
లచ్చికినిరవోచుఁ జిచ్చుఱకంటియు మెచ్చఁగాఁదగునీకు మేల్కీతాపు
గంజెనంగఁగ వెండిగుం డలనోకమై చెఱాడినట్టి నీచేతిలాపు
లజ్జఁకెఁదమ్ముల పజ్జఁజేరిన వేల్పు టొజ్జలఁగ్రచునీయుప్పిదంబు
- శీ. తలఁచిములుచఁదనమ్మునుదొలఁచి చెయిల, వలనవలపుననొలయకకలితనమ్ము
వెలయవలరుటనినుబోలువలఁతులకును, నలునగుగుగాకయొడైనవెలయలరు నె
- మ. జగముంగంటికొలంపుఁబాల్చిడలికిం జాబ్బియై తోఁచి వెఁ
వగపు న్నెల్లువఁ ద్రెళ్లుమానిసులఁ బ్రో వదేప యె యొప్పున
జ్జగజెట్టిఁడగు రాముబారివడి వే చాఁబోక నీవారితో
నొగి సేమమ్ముగ నేల నేల్లుటయె నీ కొప్పార్లు నోయేలికా. 27

మూరా3; అనర్థ రాఘవము.

—పిలకా గణపతిగారు, విజయనగరము.—

సంస్కృతవాఙ్మయమందలి ప్రసిద్ధనాటకములలో ననర్థరాఘవ మొకటి. కర్త భట్టమురారి. ఈతనికాల మింకను నిశ్చయింపఁబడలేదు. క్రీ. శ. 8 వ శతాబ్దిలోనివాఁ డయియుండు నని యనుమానింపఁబడుచున్నది. భట్టశ్రీవర్ధమానుఁ డీతని జనకుఁడు. తల్లి తంతుమతి. ఈతఁ డీయనర్థరాఘవము నొకదానినే రచించెను. కవి జన్మస్థల మెయ్యదియో స్పష్టముగా నిర్ణయించుటకుఁ దగినయాధారములు కన్పింపవు. కవులలో స్వవినయావిష్కరణమే సామాన్యముగఁ గానఁబడుచున్నది. కాని, యీతఁడు స్వగర్వావిష్కరణ మొనరించెను—

“మాద్యల్యస్యకవే ర్గభీరమధురోద్ధారా గిరాంస్మాతయః”

“మహాకవే ర్భట్టశ్రీవర్ధమానతనూజ్ఞనో తంతుమతీనందనస్య మూరాచేః కృతిః”

వైవాక్యము లాతనిగర్వమును వెల్లడించును.

అనర్థరాఘవనాటకపర్యాలోచనమున, నీమహాకవి కేవలము కవి మాత్రమే కాఁడనియు మహాపండితుఁ డనియుఁగూడ మనకు సుస్పష్టమగును. కొన్నికొన్నిశ్లోకములయందు, పాణిసీయసూత్రముల నన్యార్థమునఁ బ్రయోగించెను. “జయతి జనికర్తుః ప్రకృతితా” “జనికర్తుః ప్రకృతిః” అనుపాణిసీయసూత్రము నిందుఁ జొన్నించెను. “ప్రకృష్టకర్తృభిప్రాయక్రియాఫలవతో విధీన్” ఈశ్లోకమున “స్వరితజితః కర్తృభిప్రాయే క్రియాఫలే” అనుసూత్రచ్ఛాయ లున్న వని పాఠకులకు విదితము కాకపోదు. వైయుదాహరణములచే నాతఁడు దనవైయాకరణిత్వమును బ్రకటించుచున్నాఁ డని సులభముగ నూహింపవచ్చును. తద్ధితయజ్ఞగంతాదిప్రయోగముల నసంఖ్యాకములుగఁ దమకృతులఁ జొప్పించుట యనిన వైయాకరణుల కత్యంతప్రియము. అట్లేము రారెకూడఁ దనగ్రంథమున ననేకతద్ధితాదిప్రయోగముల నుపయోగించినాఁడు. ఉదాహరణము:—“అథ్యమి శ్రీణస్య తత్రభవత స్సునాసీరస్య” “పృథ్వీమవా త్తీతరస్”

శ్లో. వారాం స్త్రీ నభిషుణ్వతే విదధతే వన్యా శ్వరీరస్థితీ
 రైజేయ్యాం త్వచి సంవిశంతి వసతే చా పిత్వచం తారవీం
 తత్పశ్యన్తిచ ధామ నా భిపతతో యచ్ఛార్త్తేచక్షుషీ
 ధన్యా వీతరజస్తమా భగవతీ చర్యేయమామోదతే॥

ఇంకను గొన్నియుదాహరణముల నిట స్తరభీతిచే విడిచితిని.

మఱియు నొకచో వైయాకరణుల స్థానివద్యాచమును ప్రయోగిం

చినాడు—

“స్థానివద్యావేన క్షుత్రకార్యం న జహతి”

ఈతఁడు కేవలము వ్యాకరణపారిభాషికపదములనే గాక న్యాయాది
 శాస్త్రపారిభాషికపదములను గూడఁ బ్రయోగించెను. దీనివలన నాతనికా
 యాశాస్త్రములయం దసమానపాండిత్యమున్న దని యూహించుటకు వలను
 పడకపోయినను బరిచయమాత్ర మున్నదని మనము నిస్సంశయముగఁ జెప్ప
 వచ్చును.

అనర్హరాఘవమందలి కథ రామాయణకథ. ఈనాటకమునందలి యితి
 వృత్తము భవభూతి మహాకవిరచించిన మహావీరచరితేతివృత్తమును జాలవ
 అకుఁ బోలుచున్నది. ఉత్తరరామచరితనాటకచ్ఛాయలు గూడ నచ్చటచ్చటఁ
 గానఁబడుచున్నవి. ఈకవి చాలవఅకు భవభూతి “ననుసరించె” నని చెప్పిన
 సాహసము కాఁజాలదు:—

ఉత్తరరామచరితమున వసిష్ఠఁడు శ్రీరామున కొకసందేశము నంపు
 ను. సీతాపరిత్యాగసమయమున శ్రీరాముఁడు గురుసందేశమును సంస్మరించి
 సీతాపరిత్యాగ మొనర్చును. అట్లే యనర్హరాఘవనాటకమునఁ గూడ దశ
 రథునకు వసిష్ఠసందేశము వామదేవముఖమున విన్పింపఁబడినది. విశ్వామిత్రుఁ
 డు రామలక్ష్మణుల నర్థించినప్పుడు దశరథుఁడు గురుసందేశానుసారముగ రామ
 లక్ష్మణుల విశ్వామిత్రుని కర్పించును.

మహావీరచరితమున రావణుఁడు శౌన్దలముఖమున సీత నర్థించును.
 కాని జనకుఁడు రావణయూచనమును గ్రోసి పుచ్చును. అట్లే యనర్హరాఘవ
 నాటకమున శౌన్దలప్రవేశము, సీతాయూచనము, జనకతిరస్కారమును గూడఁ
 గానఁబడుచున్నవి. గురుధనుర్భంగకుపితుఁ డగు పరశురాముని ప్రవేశము

భయనాటకములందును గానఁబడుచున్నది. కాని, భవభూతిపరశురాముఁడు మాల్యవంతునిచేఁ బంపఁబడినవాఁడు. మురారిపరశురాముఁడు గురుధనుర్భంగజనితక్రోధమున యుద్ధమునకు వచ్చును. మహావీరచరితమున మాల్యవత్ప్రేషిత యగుశూర్పణఖ దశరథునకు మాయావాచికమును వినిపించును. అట్లే మురారినాటకమునఁ గూడ శూర్పణఖ మాయావాచికమును దశరథునకు వినిపించును, కాని, యొకింతభేదము గలదు. మురారినాటకమున జాంబవత్ప్రేరిత యగు శ్రమణ శూర్పణఖావేషమును ధరించి స్వకార్యమును నెఱవేర్చును. భవభూతి మహావీరచరితమున నాయకున కుదాత్తత్వభంగము గలుగుననుభయముచేఁ బ్రత్యక్షవాలివధము నభివర్ణించెను. అట్లే మురారికూడఁ దననాటకమునఁ బ్రత్యక్షవాలివధమును గల్పించెను. కాని, భవభూతినాటకమందలి వాలి మాల్యవదుత్తేజితుఁడై యుద్ధసన్నద్ధుఁడగును. మురారినాటకమందలి వాలి లక్ష్మణుఁడు కంకాశవిక్షేప మొనర్చుటచే గుపితుఁడై యుద్ధోన్ముఖుఁడగును. భేద మింతియే. రావణవధానంతరము శ్రీరాముఁడు రమణీయదృశ్యముల సందర్శింపుచు నిజపురికేతెంచుట రెండింటియందును గూడఁ గానఁబడుచున్నది. మురారి భవభూతి కర్వాచీనుఁడగుట నిశ్చితము. కావునఁ గథాసంవిధానమున మురారి భవభూతి ననుసరించె ననుట యుక్తము.

కేవలము కథాసంవిధానముననే గాక మురారిశ్లోకములయందు భవభూతిశ్లోకచ్ఛాయ లగపడుచున్నవి. మచ్చున కొకటిరెండు :—

“శ్లో. జ్యోతిర్జ్వాలావలయజటిలస్సన్నిధతైకుతార
స్తూణీరోసే వపుషి చ జటా చాపచీరాజినాని
పాశౌ బాణః స్ఫురతి వలయా భూతలోలాక్షసూత్రే
వేషః శోభాం వ్యతికరవతీ ముగ్రశాస్తస్తనోతి”

(మహావీరచరితము)

శ్లో. “జటాం ధత్తే మూర్ధ్నా పరశు ధనుషీ బాహుశిఖరం
ప్రకోష్టో రౌద్రాక్షం వలయ మిషుదండానపి కరః
ప్రరూఢప్రౌఢాస్త్రప్రణవికట రౌద్రాన్ముతమిదం
ప్రశాంతా మైశేయాం త్వచమపిచపక్షః క్లయతి”

(అనర్హ రాఘవము.)

“యేన పరాపతితేనైవ కపిలాకల్యాణీ బలాత్తత్త్వ మడమడాయితా”
(ఉత్తరరామచరితము)

“మేధ్యా వత్సతరీ విహస్య నటుభి సోస్థిల్లంత మాలభ్యతే”
(మురారి.)

నాటకశైలి నారీకేశపాకము. వస్తువర్ణనానసరమున “కించ” “అపరంచ” “తథాహి” మొదలగు పదములచే విసువు పుట్టునట్లు వర్ణనలు చేయఁబడినవి. కాని, యీతనివర్ణనమున నొకసుగుణము కలదు. ఈతఁడు కల్పించిన కల్పన లన్నియు విచిత్రములు. వర్ణనావిషయమున పరానుకరణ మాతని నాటకమున లేనేలేదని చెప్పవచ్చును. శైలిమొత్తముమీఁదఁ గఠినమయినను ద్రాక్షాపాకయుక్తములును స్వభావోక్తియుక్తములు సగుణోక్తములు లేకపోలేదు. రెండుమూఁడుశ్లోకముల నుదాహరించియింతటితో విరమించెదను:—

శ్లో. “కష్టా వేధవ్యథా నిత్యం కష్టశ్చ పశానక్లమః
శ్రవణానా మలంకారః కపోలస్యతు కుణ్డలమ్”

శ్లో. “బాలేయతండులవిలోపకదర్శితాభి
రేతాభి రగ్నిశరణేషు సధర్మిణీభిః
ఉత్ప్రసహేతు మపి దణ్డ ముదస్యమాన
మాఘాతు మిచ్ఛతి మృగే మునయో హసంతి.”

శ్లో. ఏకద్విత్రిచతుః క్రమేణ గణనా మేషామివాస్తయతాం
కుర్వాణా సుమకోచయ ద్దశశతాన్యభోజనవర్తికాః
భూయోపిక్రమశః ప్రసరయతి తాః స్పంప్రత్యమూనుద్యత
స్పంఖ్యాతుం సకుతూహలేవ నశినీ భానోస్సుహస్రంకరాన్.

శ్రీరస్తు.

ఉత్తర రామచరితనాటకరసవిచారము.

(జయంతి రామయ్యపంతులుగారు బి. ఏ., బి. ఎల్.)

మహాకవి భవభూతి రచితో ఉత్తరరామచరితనాటకములోని ప్రధాన రసము కరుణమా విప్రలంభమా యనువిచారము కొంతకాలముక్రిందట బయలుదేరినది. పూర్వలాక్షణికు లేమి వ్యాఖ్యాత లేమి కరుణరసమే నాటక మందుఁ బ్రధానరస మని గ్రహించినట్లు కనఁబడుచున్నది. ఇటీవల నాటకము లోని ప్రధానరసము చతుర్విధవిప్రలంభశృంగారములలో నొకటి యగుకరుణ విప్రలంభము గాని కరుణము గా దనువాదమును బైలుదేరినది. ఈవాదము చేయువారిలో నుత్తరరామచరితమునకు “కల” యను వ్యాఖ్యానమును రచించిన శ్రీమదద్వంకి తిరుమలకుమారతాతాచార్యులుగారు ప్రథములు. వీ రీవాదమును “ఏకో రసః కరుణ ఏవ” ఇత్యాది శ్లోకవ్యాఖ్యానమునఁ బ్రపంచించిరి. కళాప్రపూర్ణ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిలుగా రీమతమునే తాము రచించిన యాంధ్రోత్తరరామచరితనాటకపీఠికలో విపులముగాఁ జర్చించి సీద్ధాంతీకరించిరి. ఈయర్థమునే సాధించుచు, కొంపెల్ల సుబ్బరాయశాస్త్రిలుగారు శుక్ల సంవత్సరామాఢశ్రావణమాసములలో వెలువడిన భారతిపత్రికలో నొకపెద్ద వ్యాసముం బ్రకటించినారు. నాకుఁ దెలిసినంతవఱకు సీమతమును బ్రతిపాదించువా రీముగ్గురే.

ఈనవీనమతముయొక్కయుఁ బూర్వమతముయొక్కయు బలాబలముల విమర్శించి యేది నిలువఁదగినదో నిర్ణయింపవలసియున్నది.

శ్రీరాముఁడు రావణుని సంహరించి యగ్నిశుక్ల యైనసీతను దీసికొని యయోధ్యకు వచ్చి పట్టాభిషిక్తుఁడై రాజ్యముచేయుచుండ నొకసాఁడు పరగృహవాసదూషిత యైనభార్యను జేపట్టుట రామునకుఁ దగ జని జనులు కొందఁ అనుకొనుచున్నట్లు విని, రాజునకు లోకారాధనమే పరమధర్మ మని యెంచి నిర్దోష యని యెఱిఁగియుండియు నిర్భరగర్భజున్న యగుసీత నడవిలో విడిచి రమ్మని రాముఁ డాజ్ఞాపింప లక్ష్యుఁడట్లు చేసి ననియు, సీత కుశలప్రలను నిష్టలు శిశుప్రలం గని రసాతలమునకుఁ బోయె నని యుం, బ్రాణముకంటెను బ్రీయురొ లగుసీతను బాసి రాముఁ డత్యంతదుఃఖభాజనమై కాలమెట్లో

కడవుచు సీతా ప్రతికృతిగా నొక్కబంగారుబాష్పము జేయించి యదియే సహ ధర్మచారిణిగా నశ్వమేధయాగము చేయ సంకల్పించి మేధ్యాశ్వమును విడిచి దానిని సంరక్షించుటకై సేనతో లక్ష్మణునికొడు కగు చంద్రకేతువును బంపె ననియు, నాగుట్టము వాల్మీకితపోవనమునొద్దకు రాఁగా లవుఁడు దానిని గట్టి పెట్టించుట కారణముగా నాతనికిఁ జంద్రకేతు సేనతోఁ గొంతయుద్ధమును జంద్రకేతువుతో పీఠస్థలాశమును జరిగె ననియు, నాకాలమున రాముఁడును, కౌసల్యయు, అరుంధతియు, నచ్చటికి వచ్చి రనియు, వాల్మీకి యంతకుఁబూర్వ మే నాటకరూపముగా రచించియుండిన యుత్తరరామకథ నపురఃస్థైలచేఁ బ్రయోగముచేయింపఁ దలఁచి యాప్రదర్శనము చూచుటకై మర్త్యమర్త్య భూతగ్రామము నంతను నటకు రప్పించె ననియు, నాటకానంతరము గంగా విశ్వంభరాడేవులతోఁ గూడి సీత రసాతలమునుండి గంగాద్వారమున రంగస్థల మునకు వచ్చె ననియు, నప్పుడు గంగాపృథ్వీలును అరుంధతియును సీత నెంతయుఁ గొనియాడి రాముఁ డామెను దిరుగఁ బరిగ్రహింపఁ దగు నని పలుక భూతకోటి యంతయు నందున కామోదించె ననియు, రాముఁ డప్పుడు సీతను దిరుగఁ బరిగ్రహించె ననియు సీనాటకమండలి యితివృత్తము.

రాముఁ డశ్వమేధయాగ మొనరించుచుండఁ గుళిలవులు వచ్చి రామా యణకథను గానముచేసినట్లును, వారు తనకొడుకు లని తెలిసికొని సీత తాను నిర్దోష నని జనులకందఱకు నక్రమము కలుగునట్లు శపథము చేసినఁగాని యా బాలురఁ దాను గొడుకులుగా భావించి యొద్ద నుంచుకొనుట కనువు కా దని సీతను దోడ్తొని రమ్మని వాల్మీకికి నార్త పంపఁగా నామహర్షి యామెను దోడ్తొని వచ్చినట్లును, సీత శపథముచేసి వెంటనే రసాతలమునకుఁ బోయినట్లును వాల్మీకిరామాయణోత్తరకాండమునం దున్నది. అంతర్వాటికయు సీతారాముల పునస్సమాగమమును భవభూతి కల్పించినవి.

ఈయితివృత్తమువలన సీతారాములకుఁ బునస్సమాగమము కలిగినది కావున సీనాటకమండలి ప్రధానరసము విప్రలంభశృంగార మని విప్రలంభ శృంగారవాదలమతము. కరుణమే ప్రధానరస మని యితరులమతము. ఈ మతముల బలాబలములను నిర్ణయించుటకుఁ బూర్వము తత్తద్రసనిరూపణము చేయవలసియున్నది. కరుణరసమునకు స్థాయిభావము శోకము, ఆలంకారికు లీశోకము నిట్లు నిర్వచించియున్నారు.

“ఇష్టజనవియోగాదులచే మనమునఁ బుట్టినదుఃఖాతిశయము శోక”
మని ప్రతాపరుద్రీయము.¹

“ఇష్టవిశ్లేషమువలనఁ బుట్టినట్టియురతితోఁగూడకుండినట్టియుఁ బరిమిత
మైనట్టియు మనోవికారము శోక”మని రసతరంగిణి.²

“ఇష్టనాశమువలనను, అనిష్టప్రాప్తివలనను గరుణ మనురసము కలుగు”
నని సాహిత్యదర్పణము.³

“ఇష్టవియోగాదులవలనఁ బుట్టినయపరిపూర్ణవికారము శోక” మనిరస
చంద్రిక.⁴

ఇష్టవస్తువిశ్లేషమువలనఁ గలిగెడుమనోవికారము శోక మని వీనిభా
వము. అనిష్టప్రాప్తి ప్రస్తుతము కాదు కావున నది యిప్పుడు విచారింపఁ
బనిలేదు. ఈ విశ్లేషము నిత్య మైనచో నారసము కేవలకరుణమే యగును.
విశ్లేషమునకు విచ్చిత్తి కలిగి యిష్టవస్తుపునఃప్రాప్తి కలిగినచో శోకము పోయి
రతి యావిర్భవించును గావున నప్పుడు శృంగారరస ముద్భవించును. ఈశృం
గారమునకు విప్రలంభశృంగార మని పేరు. పూర్వానుభూతకరుణము దీని
కంగ మగును—

ఇది విప్రలంభశృంగారరససామాన్యలక్షణము. పూర్వానురాగవిప్ర
లంభము, మానవిప్రలంభము, ప్రవాసవిప్రలంభము, కరుణవిప్రలంభము నని
విప్రలంభము నాలుగువిధము లని కొండఱులాక్షణికు లంగీకరించియున్నారు.

“ఆవిప్రలంభము పూర్వానురాగమానప్రవాసకరుణాత్మకము లని నా
లుగువిధములు.”- అని సాహిత్యదర్పణము.⁵

కరుణవిప్రలంభమే యిప్పుడు విచారణీయము. నాయికానాయకుల
లో నొకరు లోకాంతరగతులై పునర్లభ్యు లగుచుండ రెండవవారు గతించిన
వారికై దుఃఖించునపుడు కరుణవిప్రలంభ మగు” నని యాగ్రంథమందే యీ
రసమునకు లక్షణము చెప్పఁబడినది.⁶

1. ఇష్టజనవియోగాదినా ఆత్మని దుఃఖాతిభూమి శ్లోకః.

2. ఇష్టజనవిశ్లేషమనతో రత్యనాల్లింగితః పరిమితో వనోవికార శ్లోకః.

3. ఇష్టనాశా దనిష్టప్రాప్తేః కరుణాభోగ్య రసో భవేత్.

4. ఇష్టవియోగాదిజన్యో మనోవికారోఽపరిపూర్ణ శ్లోకః.

5. స చ పూర్వరాగమానప్రవాసకరుణాత్మక శ్చతుర్థా స్యాత్.

6. యూనో రేకతరస్యై న్నతవతి లోకాంతరం పున ర్లభ్యే!

నిమనాయతే యదైక స్తదాభవే త్తైరునిప్రలంభాఖ్యైః॥

ఇదియు స్థూలలక్షణమే. చచ్చినవానిని గూర్చి యేడ్చుట కరుణమే యగును. చచ్చినవాఁడు మరల నెప్పుడో వచ్చి కూడినంతమాత్రముచేతఁ బూర్వానుభూతకరుణము శృంగారముగా మాఱఁ జాలదు. శోకానుభవకాలమునందే పునస్సమాగమాశ కలిగిననే విప్రలంభశృంగార మగును. అప్రతర్జ్యముగాఁ గలిగిన పునస్సమాగమముచేఁ గలిగినది సంభోగశృంగారమే యగును. పూర్వానుభూత మైనది కేవలకరుణమే యగును. ఇదియే లాక్షణికుల పరమసిద్ధాంతము.

దీనికిఁ బ్రమాణములు—

(1) “ఇష్టవియోగమువలనఁ బుట్టినదియు, రతితోఁగూడఁకొననిదియుఁ, పరిమితము నగుమనోవికారము శోకము. అట్లయిన నిష్టవియోగమువలనఁ గలిగిన విప్రలంభము కూడఁ గరుణము కావలసి వచ్చునే యన్న విప్రలంభమందు శోకము రతితోఁ గూడి యుండును, గావున నది శోకము కాదు. రతియనఁ బ్రీతిమాత్రము కాదు. ప్రీతి లేక శోకమును బుట్టదు గదా! ఈపట్టున రతి యనఁగా నిష్టసమాగమాభిలాషయే గాని కేవలప్రీతి కాదు. కుమారసంభవమందు రతియొక్కయు, కాదంబరియందు మహాశ్వేతయొక్కయు రఘువంశమునం దజనియొక్కయుఁ బ్రలాపమందు బాధనిశ్చయముమూలమున నిష్టసమాగమాభిలాష జనింపలేదు గావున నాస్థలములందలి రసము కరుణమే. మృతునివిషయములోఁ గూడ జీవితాశ యెచ్చటం గలుగునో యచ్చట నిష్టసమాగమాభిలాష కలుగును గావున రసము విప్రలంభశృంగారమే. ఇచ్చట బాధసందేహము గ్రాహ్యసందేహమునందుఁ బర్యవసిత మగుచున్నదిగాన సమీహకుఁ బ్రతిబంధము లేదు.”—అని రసతరంగిణి.¹

1. ఇష్టవిశ్లేషజనితో రత్యనాలింగితః పరిమితో మనోవికార శోకః సచేష్టవిశ్లేషజనితవిప్రలంభశృంగారస్య కరుణరసత్వాపత్తి స్తస్య రత్యాలింగితత్వాత్ - నచ రతిః ప్రీతి స్తయా వినా శోకోపి నోత్పద్యతే తథా చాసంభవ ఇతి వాచ్యమ్. ఇష్టసమీహజనితమనోవికృతే రతే రుక్తత్వాత్ । కుమారసంభవే రత్యః కాదంబర్యాం మహాశ్వేతాయాః రఘువంశే అజస్య ప్రలాపే కరుణ ఏవ రసః తత్ర తత్ర బాధనిశ్చయే నేష్టజనవస్తుసమీహానూ అభావాత్ । యత్రచ మృత ఏవ జీవితాశ తత్ర శృంగార ఏవ రసః । బాధసందేహస్య గ్రాహ్యసందేహపర్యవసితయా సమీహాయా అప్రతిబంధకత్వాత్.

మఱియు నాగ్రంథమునందే—

“శోకముయొక్క పరిపోషము కరుణ మగును. ఆశావిచ్ఛేద మైనచో సర్వేంద్రియములు క్లాంతము లగును. విప్రలంభము దిష్టిశ యుండును గాన సీకరుణలక్షణమునకు విప్రలంభము దతివ్యాప్తి కలిగిన దని చెప్పఁగూడదు. ఆశావిచ్ఛేద మైనప్పుడు కరుణమే గాని విప్రలంభము కాదు.” అని యున్నది¹

(2) రసార్ణవసమధాకరకారుడు—

“నాయికానాయకులలో నొకరు మరణింపఁగా వారు తిరిగి వచ్చునటకు రెండవవారు పొందుదుఃఖము కరుణ మనఁజెల్లదు. ఏలనః—పునస్సంగ మాశ దుఃఖముతోఁ గూడి యున్నది గావున” అని చెప్పి—

“అథమదనవధూరుపప్లవాంతం వ్యసనకృతాపరిపాలయాం బభూవ శశిన ఇవ దివాతనస్యరేఖా కిరణపరిక్షయధూసరా ప్రదోషమ్.”

అనుకుమారసంభవశ్లోకము నుదాహరించి దానికి—

“ఇచ్చట నాకాశవాణి పలుకునందలి నమ్మకముచేత రతికిఁ గృతత్వాదులచే ననుమితము లైన గ్లాన్యాదివ్యభిచారిభావములచేత వృద్ధి నొంది సమయపరిపాలనాదిరూపము లైనయనుభావములచేత విప్రలంభము వ్యక్త మగుచున్నది.” అని వ్యాఖ్యానము చేసెను.²

హరకోపాసలముచే భస్మమైన మన్తధునిగూర్చి రతి విలపించుచుండఁ బ్రియునితోఁ దనకుఁ బునస్సమాగమ మగు నని యాకాశవాణి పలికినపలుకున నమ్మి యాసమాగమము ప్రతీక్షించి యున్న కాలములో రతి పొందినశోకము విప్రలంభ మని దీనితాత్పర్యము. దీనినిబట్టి కూడఁ బ్రత్యాశతోఁ గూడినప్పుడే శోకము విప్రలంభ మగు నని సిద్ధించుచున్నది.

(3) రసగంగాధరకారుడు—

కరుణవిప్రలంభముల స్వరూపములును వాసికిఁ గలభేదమును జర్పించి—
“నాయికానాయకులలో నొకరు మృతినొంది రనుజ్ఞానము కలిగినప్పుడు రతిపో

1, శోకస్య పరిపోషః కరుణః । ఆశావిచ్ఛేదే సతి సర్వేంద్రియక్లమేవా । నచ విప్రలంభేఽతివ్యాప్తిః । త త్రేష్టాశాయాః సత్వాత్ తద్విచ్ఛేదేతు సవిప్రలంభః కరుణఏవ॥

2, ద్వయో రేకస్యమరణే పునస్సంజీవనావధౌ । విరహః కరుణో సస్యా త్సంగమాశానువర్తనాత్॥ అత్రాకాశరస్యతీ ప్రత్యయేన రతే ర్విప్రలంభః కృతత్వా ద్యనుమితైః గ్లాన్యాదిభిర్వ్యభిచారిభావైః పోషిత స్సమయపరిపాలనాదిరూపై రనుభావై ర్వ్యభిజ్యతే॥

షిత మైనశోకము కరుణమే యగును. మరణజ్ఞాన మున్నను దేవతాప్రసాదాదులవలనఁ బునరుజ్జీవనము కలుగు నను జ్ఞానము కలిగినచో నాలంబనమున కత్యంతనిరాసము లేదు గానఁ జిర ప్రవాసమందువలె రసము విప్రలంభమే కాని కరుణము కాదని చెప్పెను.¹

ఇదియు విప్రలంభమందు శోకానుభవకాలమునఁ బ్రత్యాశ యుండవలయు ననువాదమును బలపఱచుచున్నది.

(4) సాహిత్యదర్పణమునందు—

“నాయకానాయకులలో నొకరు లోకాంతరగతులై తిరిగి లభింపఁదగిన వారగుచుండ వారికై రెండవవారు దుఃఖించినచో నది కరుణవిప్రలంభమనిపించుకొనును. కాదంటరిలోఁ బుండరీకమహాశ్వేతావృత్తాంత మిందునకు దృష్టాంతము. మృతినొందినవాఁడు తిరిగి లభ్యుఁడు కాకపోయినను శరీరాంతరముచేత లభ్యుఁడైనను గరుణరసమే.” అని గ్రంథకర్త స్వమతమును చెలిపి-²

“ఆకాశవాణి పలికినపిదప సంగమప్రత్యాశచేత రతి పుట్టినందున నాయాకాశవాణిభాషానంతరరసము శృంగార మనియుఁ దత్పూర్వానుభూత రసము కరుణ మనియుఁ గోవిదులు తలంతురు” అని మతాంతరమును సూచించెను.³

(5) రసచంద్రికాకారుఁడు—

“సప్రత్యాశో విప్రలంభో నిష్ప్రత్యాశః కరుణః” అనుకారిక నుదాహరించి జీవననిశ్చయము కలిగినప్పుడు దానివలన భావిసంభోగరూప మైనయిష్టసాధనతాజ్ఞానమును దదధీనమైన యిష్టసంగమసమీపాయఁ గలుగును గావున

1. మృతత్వజ్ఞాన దశాయాతు రతిపోషితస్య వైక్లబ్యస్యేతి కరుణ ఏవ | యదాతు సత్యపి మృతత్వజ్ఞానే దేవతాప్రసాదాదినా పునరుజ్జీవనజ్ఞానం కథంచిత్సాన్ | తదాలంబనస్యా త్యంతికనిరాసాభావా చ్చిరప్రవాస ఇవ విప్రలంభ ఏవ స కరుణః॥

2. యూనో రేతతరస్తి స్తవతి లోకాంతరం పునర్జన్యే |

విమనాయతే యదేక స్తనా భవే త్తరుణవిప్రలంభాఖ్యైః |

యదా కాదంబర్యాం పుండరీకమహాశ్వేతావృత్తాంతే | పున రలభ్యే శరీరాంతరేణ వాలభ్యేతు రుదాఖ్యై ఏవ గుణః.

3. కిం చాత్రాకాశసంస్పృతీభాషణానంతరేవ శృంగారః | సంగమప్రత్యాశయా రతే రుద్భవాత్ | ప్రథమంతు కరుణ ఏవ ఇత్యభియుక్తా మన్యతే॥

నది విప్రలంభ మగు ననియు, జీవనాభావనిశ్చయము కలిగినప్పు డట్టిసహిహ కలుగుట కవకాశ ముండదు, కావున, నది కరుణరస మగు ననియు, వివరించి నిశ్చయజ్ఞానము లేక జీవితసందేహమున్నచో రతిశోకములు రెండింటికిఁ బ్రాధాన్య ముండును గావున నారసము కరుణముకంటెను, విప్రలంభముకంటెను విలక్షణమైన కరుణవిప్రలంభ మగు” నని నిర్ణయించెను.¹

ఈకరుణవిప్రలంభలక్షణమునకును బూర్వోదాహృత తద్రసలక్షణములకును గొంతభేద మగపడుచున్నది. ఈలక్షణముచేత నైనను బ్రత్యాశారూపకమైన రతి లేనిదే కరుణవిప్రలంభము పుట్టనేరదు. ఈప్రమాణములంబట్టి చూడఁ బ్రత్యాశాసహిత మైనశోకము విప్రలంభ మనియుఁ బ్రత్యాశారహిత మైనశోకము కేవలకరుణ మనియుఁ దేలుచున్నది. ప్రియుఁడు లోకాంతరగతుఁడగుటచేఁ గలిగిన విప్రలంభమందుఁ బ్రవాసాది జన్యవిప్రలంభముకంటె శోకమధికముగా నుండును గావున దానికిఁ గరుణవిప్రలంభ మని పేరు పెట్టిరి. దీనియందును రతియే స్థాయి యని పూర్వలాక్షణికమతము. రసచంద్రికనుబట్టి మాత్రము కరుణమును రతియు రెండును స్థాయిలే. ఎట్లయినను రతి యుండక తప్పదు.

ఇచ్చట రతి యనఁగాఁ బునస్సమాగమాభిలాషారూపకము. విశ్లిష్టవస్తుప్రీతి కేవల కరుణమందును గలదు గావున నాప్రీతియే విప్రలంభమందు స్థాయియైన రతి యనఁగూడదు. ఒక్కశోకమే యనుభూత మైనచోఁ గరుణ మగును. ఒక్కరతియే యనుభూత మైనచో సంభోగశృంగార మగును. ఉభయస్థాయిసమ్మేళనముచే నీరసములు రెండింటికంటెను విలక్షణమైన వేఱొక రసము పుట్టును.

బెల్లముపెట్టి వండిన చేదుపొట్లకాయకూర కేవలము చేదును గాక కేవలము తీపియుఁగాక యీరెండురుచులకంటె విలక్షణమైన యింకొక రుచి కలిగియుండును. బెల్లము పెట్టక వండిన చేదుపొట్లకాయకూర తిని పిదప

1. విప్రలంభే జీవనిశ్చయేన భావినంభోగరూపేష్టసాధనతాజ్ఞానసత్త్వా దధీనా తత్సమీహానువర్తతే । కరుణేతు జీవనాభావనిశ్చయేన భావినంభోగరూపేష్టసాధనతాజ్ఞానభావా త్తదధీనా తత్సమీహానువర్తతే.....యత్ర తయోరన్యతరస్తిక జీవతి మృతేవా జీవితసందేహస్తత్ర వినిగమనావిరహానతిశోకయో రుభయో రపి ప్రాధాన్యా దుభయస్థాయికః కరుణవిప్రలంభాభ్యోతిరిక్తపరసః॥

బెల్లముతిన్నచోఁ గూర కేవలము చేదును, బెల్లము కేవలము మధురము నగును. దేనిరుచి దానిదే, రెండును ప్రధానములే, కాని, యొకదాని కొకటి యంగము కానేరదు.

స్వప్నములో నేదో గొప్పవిపత్తు తటస్థించినట్లు తోచి యుత్తటమైన దుఃఖము కలుగును. మేల్చినపిదప నది యంతయు మిథ్యయని తెలిసి సంతోషము కలుగును. అయినను స్వప్నకాలమందనుభవించినది కేవలము శోకమే. తరువాతఁ గలిగినసంతోషమువలన దానికి మా చేమియుఁ గలుగదు.

అట్లే దూరదేశమున కేగినప్రియుఁడు మృతినొందినట్లు మిథ్యావృత్తాంతము తెలిసి ప్రేయసి విలపించుచుండఁగా నాప్రియుఁడు వచ్చి ప్రేయసిని గూడినను బూర్వానుభూత మైనశోకము శోకమే యగును గదా. శోకానుభవకాలమందుఁ బ్రత్యాశ యున్నచో శోకతీవ్రత తగ్గును. ప్రత్యాశ లేనిచో శోక మతితీవ్ర మగును. ఇదియే కరుణవిప్రలంభశృంగారములకుఁ గల భేదము.

విరహకాలమందుఁ బ్రత్యాశ యుండినం గాని విప్రలంభము కా దని యీచర్చవలనఁ దేలినసిద్ధాంతము. ఈసిద్ధాంతమునుబట్టి యుత్తరరామచరిత నాటకములోని ప్రధానరసము కరుణమూ లేక కరుణవిప్రలంభమూ యనువిషయము నిర్ణయింపవలసియున్నది. సౌలభ్యమునకై యీవిషయమును—

I పునస్సమాగమమువఱకు సీత భూలోకమందుండెనా లేక లోకాంతరమును బొందెనా—

II. సీత జీవించియున్న దని కాని మృతి నొందిన దని కాని నిశ్చయజ్ఞానము గాని దృఢ ప్రత్యయము గాని రాముని కుండెనా లేదా—

III. రామునకు సీతాపునస్సమాగమప్రత్యాశ యుండెనా లేదా— అను మూఁడంశములుగా విభజించి విమర్శింతము.

I తృతీయాంకారంభమున మురలాతమసాసంవాదములో—

“లక్ష్మణుఁడు పాల్వీకితపోవససమీపమందు నిడిచి వెల్లినపిదప సీతాదేవికిఁ బ్రసవకాల మాసన్నము కాఁగా నామె యాప్రసవవేదన సహింపంజాలక గంగాప్రవాహములోఁ బడి యుం దిద్దఱుశిశువులఁ గనియెను. అప్పుడే పృథ్వీ భాగీరథు లామెను శిశుసహితముగ రసాతలమునకుం గొంపోయిరి. స్తవ్యజ్యోతి

గానంతరము పిల్లలను భాగీరథి స్వయముగాఁ దెచ్చి వాల్మీకిమహర్షి కొప్పుగిం చెను” అని తమస చెప్పెను.¹

దీని కనుగుణముగా సప్తమాంకమునం దంతర్నాటికాంతమున—

“కలగఁబాతె మథించినకరణి గంగ, కప్పె దేవర్షిగణము లాకాశ మెల్ల
వసుధ గంగయు వెంటరావచ్చెనార్య, జలమువెల్పడిమిగులనాశ్చర్యగతిని.”

అని లక్ష్యబుఁడు పలికెను.

అప్పుడే వాల్మీకి కుశలపుల సీత కర్పింపఁగా నాడేవి “రమ్ము నాయనా కుశ ! రమ్ము నాయనా లవ ! లోకాంతరమునుండి వచ్చిన మీతల్లి నైననన్నుఁ జాలసేపు కాఁగిలించుకొనుఁడు” అని పలికెను.²

దీనినిబట్టి ప్రసవ మైనవెంటనే సీత రసాతలమునకుఁ బోయి నాటకాంతమందుఁ బునస్సుచూరమావసరమునందు గంగాద్వారమునఁ దిరిగి భూలోకమునకు వచ్చినట్లు తేలుచున్నది.

II. సీత జీవించియున్నదా లేదా యనువిషయమున రామునకు నిశ్చయబుద్ధి గాని దృఢప్రత్యయము గాని యున్నదా లేదా యనునంశమును విమర్శింతము.

౧. ప్రథమాంకమున సీత నడవికిఁ బంపునంకల్ప ముదయించినప్పుడే—

“పిన్ననాటినుండియుఁ బెంచి ప్రియను నన్నె
తద్దయును నమ్మియున్నయీముద్దరాని
మృత్యువున కిచ్చుచున్నాడ మిషను బన్ని
యింటిదిలుకను బోయకు నిచ్చునట్లు-³.

1. అస్తిఖలు వాల్మీకి తపోవనోపకంఠా త్వరిత్యజ్య నివృత్తేనతి లక్ష్యణే సీతాదేవీ ప్రాప్త ప్రసవవేదన మతిదుఃఖినంపేగా దాత్తానం గంగాప్రవాహే నిక్షిప్తవతి తదైవ తత్ర దాకద్యయంచ ప్రసూతా భగవతీభ్యాం పృథ్వీభాగీరథీభ్యా మభాభ్యా మభ్యుపపన్నా రసాతలం సీతా । స్తన్యత్యాగాత్పరేణ దారకద్యయంచ తస్య ప్రాచేతసస్య మహర్షేర్గంగాదేవ్యా సవర్పితం స్వయమ్;

2. మంథాదివ త్కుభ్యతి గాంగ మంథో వ్యాప్తం చ దేవర్షిభి రంతరిక్షమ్

ఆశ్చర్య మార్యా సూదేవతాభ్యాం గంగామహీభ్యాం సలిలాదుపైతి॥

3. ఏహి జాత మత- ఏహి జాత లవ- చిరస్య మాం పరిమృజేథాం లోకాంతరా దాగతాం జనసిమ్.

4. వైశవాత్ప్రభృతి పోషితాం ప్రియాం సౌమ్యదా వపుభగాత్రనా మిమామే
భద్రనా పరిదదామి మృత్యవే సోనికే గృహశవంతికా మివ.

అనియు—

“ఊమ్మపైఁ బడి యెంతయు నమ్మి నిద్ర
పోవుగృహలక్ష్మీఁ బ్రియసతిఁ బూర్ణగర్భ
నిద్రై కటికనై త్రోయఁగా నెంచినాడె
గ్రద్దలకు బలివై చెడు కరణి నకట-¹

అనియు రాముఁడు విలపించెను.

దీనినిబట్టి సీత యడవిలో మృతినొందు ననుభయము రామునకుఁ దోలు
తనుండియు నుండె నని తేటపడుచున్నది.

౨. ద్వితీయాంకమందు శంబూకవధానంతరము రాముఁడు పంచవటి
సమీపించి-

“ఇటునుబోలె నే నెచట నింటిని గూడి దినంబు లెన్నియే
నుంటి సుఖాన దేనికథ లుల్లముపొంగ సతంబుఁ జెప్పకోఁ
గంటిమి యట్టి పంచవటిఁ గాంతను గోల్పడి పాపి రాఘవుం
డొంటిగఁ జూడఁగల్గెడినో యొప్పురికించి చనంగ నోపునో-²

అని వితర్కించెను. “నాశితప్రియతమః” అనుటచేత సీత మృతినొంది
యుండు ననియే రాముఁడు తలంచినట్లు స్పష్టపడుచున్నది. నాశితశబ్దమునకు
అదృశ్య మనునర్థము చెప్పినను నలభ్యత్వమే సిద్ధించుచున్నది.

౩. తృతీయాంకమందు వాసంతి యనువనదేవత—

“కూరుడా !

“యశము నీకెంతయును బ్రియ పశానుగాచె
యింతకంటెను దుర్యశం బెద్ది చెపుమ

1. విశ్రంభా దురసి నివత్య జాతనిద్రా ముస్తుచ్య ప్రియగృహిణీం గృహస్య లక్ష్మీమ్
ఆతంకస్ఫురితకఠోరగర్భగుర్విం క్రవ్యాద్యోభ్య బలిమివ దారుణః క్షిపామి.

2. యస్యాంతే దివసా స్తయా సహ మయా నీతా యథాస్వేగృహే
యత్సంబంధకథాభిరేవ సతతం దీర్ఘాభి రాస్తీయత
ఏకః సంప్రతి నాశితప్రియతమ స్తావేవ రామః కథం
పాపః పంచవటిం విలోకయతుపా గచ్ఛ త్వసంభావ్యవా.

భీతహరిణాక్షి యేమయ్యె విపినమందు

నెఱుంగఁ జెప్పుము నా కది యెఱుంగుదేని.¹

అని యడుగఁగా—

“త్రస్తహరిణాక్షి పూర్ణగర్భ యయినసతి

మృదులబిసకాండకౌముదీమిత్ర కోమ

లాంగలతికను గ్రవ్యామ లాక్రమించి

మాయమొనరించియుండును మర్తమిదియ.”²

అని రాముఁ డుత్తర మిచ్చెను. దీనివలన సీతాజీవితాశ రామునకు
లేనట్లు కనఁబడుచున్నది.

ర. ఆయంకమందే గతించినదానికి వగవఁ బనిలేదు ధైర్య మవలంబింపు

మని వాసంతిక పలుక—

“దేవిలేనట్టిజగతికిఁ దీతెఁబడునొ, కండువర్షముల్ పేరైనఁ గలదొ లేదొ

వసుధరాముండు లేడన్న వార్త లేద, యింతకంటె ధైర్యమనఁగ నెందుఁగలదు.”³

అని ప్రతివచన మిచ్చెను. దీనినిబట్టి సీత జగత్తులో లేదనియే
రాముఁ డూహించినట్లు స్పష్టపడుచున్నది.

గి. ఆయంకమందే రాముండు పూర్వవిరహముకంటెఁ బ్రస్తుతవిరహః

దారుణమైన దని చెప్పఁ దలఁచి—

“ఇంతిని దొల్లి పాసినది యెంతయుఁ గష్టమ యైన వైరినా

యంతకు చెంతకుం బనుపుయత్న భరంబున నోర్వగంటి నా

1. అయి కఠోర యశః కిల తే ప్రేయం కి మయశోనను ఘోర మతఃపరమ్

కి మధన ద్విపిసే హరిశీర్షకః కథయానాథ కథం బత మన్యసే.

2. త్రస్తైకహాయనకురంగ విలోలవృక్షే క్షిప్తస్యాః పరిస్ఫురితగర్భభరాలసాయాః

జ్యోత్స్నామయీవ మృదుబాలచృతాలకల్పక్రవాద్భి రంగలతికా నియతః కిలుష్టాః.

3. కిమచ్యతే ధైర్య మితి ?

దేవ్యా శూన్యస్య జగతో ద్వాదశః పరివత్సగః

ప్రణవమివ నామాపి న చిరామో న జీవతి,

వంతయు దీతె నాఖలుని ప్రాణముతోడుత నిప్పు డన్ననో
యంతములేని యీ ప్రవిలయంబు సహింప నశక్య మయ్యెడికా. ¹

అని ప్రస్తుతవిరహమున కంతములేదని చెప్పి వెంటనే
“వానరాధిపు మైత్రి వస్తుయ్యె నెచ్చోట వానరశౌర్యంబు వ్యర్థమెచట
భల్లూకపతి ప్రజ్ఞ పనికిరా దెచ్చోట ననిలజం డెచ్చోటి కరుగనేరఁ
డలవిశ్వకర్మజం డై నట్టి నలుఁడును బాట యెచ్చోటికిఁ బన్న లేఁడు
సౌమిత్రి పటుబాణజాలంబులును గూడ సూటిగా నెచ్చోటఁ జొరఁగఁజాల
వట్టిగహనాతిగహనమై యమరునట్టి, బుద్ధికినిగూడఁబోల్పఁగాఁ బొసఁగనట్టి
మాటుమూలను నెచ్చోటమడఁగియుంటి, వఖిలగుణజాలయో ప్రియురాలబాల.”

అనుటచేత సీత నవ్వుమైన దనియే రామునినిశ్చయ మని నిస్సందేహ
మఁగాఁ జెప్పవచ్చును.

౬. ఆటవయంకమందు రాముఁడు సీతను దలఁచుకొని విలపించి విలపించి
చిట్టచివరకు -

“ఎడవడి దూరమందుఁ గలయిష్టల ధ్యానము చేసిచేసి క
న్పడినవిధంబున నొగయవచ్చు నెలంత నశింప భావన
గడకనునైనఁ జేయ నవకాశము లేమిని విశ్వమెల్లఁజే
రడవి యగు న్ననం బుముకయందు దహించినచంద మయ్యెడుకా.”

అని యుపరమించెను. సీతామరణమందు రామునకు దృఢ ప్రత్యయ
మున్న ట్లిది స్పష్టపఱచుచున్నది.

1. ఉపాయానాం భావా దవిశేషవిశోదవ్యతికరై

ర్విమర్తై ర్విరాణాం జనితజగదదృశ్యతరసః

వియోగో ముగ్ధాత్మ్యః సఖిలు రిపుఘాతావధి రఘూ

శ్రుతు స్తూష్ణిం సహ్యా నివధి రయంతు ప్రజలయః.

2. వ్యర్థం యత్ర కపీంద్రసఖ్య మపి మే వీర్యం హరీణాం వృథా

ప్రజ్ఞా జాంబవతో నయత్రనగతిః పుత్రస్య వాయోపి

మాగ్ధం యత్ర నవిశ్వక్సత్తనయో కన్తుం సలోపిత్తుః

సౌమిత్రేరపి పత్రిణా మవిషయే కుత్ర ప్రియే క్వాసిమే.

3. చిరం ధ్యాత్వా ధ్యాత్వా నిహిత ఇవ నిర్ణయ పుగతః

ప్రవాసే చా శ్వాసం సఖిలు నకరోతి ప్రియజనః

జగజ్జీరారణ్యం భవతి హి కళత్రే పుష్పరతే

కుమాలానాం రాకౌ తడత హృదయం పశ్యత ఇవః

రామునకేకాక నాటకపాత్రములం దితరులకుఁగూడ నీనిశ్చయమే కలిగినది. ఇదిగోఁ జూడుఁడు.

(1) చతుర్థాంకమును సాధాతకిదాండాయనసంవాదములో దాండాయనుఁడు జనకుఁడు మాంసభోజనమును మానె నని చెప్పి యందుకుఁ గారణమేమని సాధాతకి యగు “సీతాదేవి కట్టిదైవమర్విపాకము సంభవించిన దని విని యాయన వైఖానసస్త్రతము పూనె” నని చెప్పెను.¹

ఇచ్చట “నట్టిదైవమర్విపాక”మన నిందతోఁ గూడిన మరణ మని యూహింపవలయును.

(2) ఆయంకమునందే జనకుఁడు శోకోద్రేకముచే-

“తనయకుఁ గల్గినట్టి యతిదారుణమా దురితంబుచేత నా

మనమునఁ బాపకొన్న ఘనమచ్యుప్త డెదముఁ గుండఁజేయుచుం
దునియలుగాఁగ మగ్నములఁ ద్రుంచుచుఁ దెం పొకయింత లేక తా
ననయముఁ బేర్చుచున్న దిది యాటుట గల్గ దిఁకేమి చేయుము?”

అని విలపించి యాత్మఘాత చేసికొనుపక్షము నూహించి యట్లు చేసినచో మహానరకప్రాప్తి యగు ననుభయముచేత మాని యంతలో భూదేవి నుద్దేశించి-

“పూజ్యరాలవైన యోచనుంధరా ! నిజముగా నీవు గట్టిగుండెదానవే-

“ఇరుండును వహ్నియు స్తునులు నీవును గంగ వశిష్ఠపత్నియుం

దనదుమహాత్మ్యముం దెలియు తద్జ్ఞులు వాక్కున విద్యపోలఁ దా

జననమునందె నీవలన సంపరిశుద్ధయు నయ్యె నట్టి నీ

తనయకుఁ గల్గినట్టి యతిదారుణహింసన మెట్లు లోర్చితో.”²

1. యద్దేవ్యాః సీతాయా తాదృశం దైవమర్విపాక ముపశ్రుత్య వైఖానసః సంవృత్తః.

2. అపత్యే య త్తాదృ గ్ధురిత మభవత్తేన మహతా
విషక్త స్త్రీజేణ ప్రణితహృదయేన వ్యథయతా
పటు ధారావాహి నవఇవ చిరేణాపి హి నమే
నికృంత స్తర్వాణి క్రకచ ఇవ మన్య ర్విరమతి.

3. భవతి వసుంధరే ! సత్య చతివృథాసి—

“త్వం వహ్ని ర్దనయో వశిష్ఠృపిణీ గంగాచ యస్యా విదు
ర్నాహాత్మ్యం యదివా రఘోః కులగురు ర్దేవస్వయం భాస్రః
విద్యాం వాగివ యా మనూత భవతీ శుద్ధిం గతాయాః పున
స్తస్యా స్వద్దుహితృ స్తథా విశననం కిం దారుణం మృష్యథాః.

అని యుపాలంభించి, దశరథునకును దనకును గలప్రేమానుబంధముఁ దలంచి-

“అల్లునావులఁ బూజింతు రత్తచారు, అద్ది మనపట్ల విపరీత మయ్యె నరిగి
తీపు సంబంధబీజంబు నేగె నకట, బ్రతికియున్నాడ నేదుఃఖభాజనముగ. ¹
అని విలపించెను.

(3) ఆయంకమందే వసిష్ఠుఁడు కళ్యాణోదర్త మగు నని చెప్పినట్లు, అరుం
ధతి కౌసల్యతోఁ జెప్పఁగా “మనోరథములే నశించిన నా కది సిద్ధిం
చుట” ట్లని² యుత్తర మిచ్చెను.

(4) మఱియు నాయంకమందే కౌసల్యయు జనకుఁడును లపునిజూచి యా
తనిరూపమును బోల్చి సంభాషించుకొన్న కొంతసేపటికి జనకుఁడు-
“బాలునియందుఁ గాననగు బాలికపోడిమి రాముసోన్మయం

జాల స్వరూప మయ్యెడియ చ్చన్ది కాంతియు నద్ది వాణియున్
శీలము నవ్వియే వినయస్థియు నయ్యెడి-దేవి చిత్త మి
ట్లెలకో కానిమార్గమున నేడైఱతోడుతఁ బర్వ లతైడిక్! ³
అని పరితపించెను.

(5) ఆయంక మందె లపుఁడు సీతాపరిత్యాగమువఱకు రామాయణకథ నే
నెఱుంగుదు నని చెప్పిన జనకుఁడును కౌసల్యయు నిట్లు విలపించిరి.
కౌసల్య—హావత్స! ముద్దలగుమ్మా ! ఏకాకిని వైననీశరీరకుసుమమున
కిప్పు డెట్టిదైవదుర్విలాసము ఘటెల్లెను ?⁴

1. కన్యాయాః కిల పూజయన్తి పితరో జామాతు రాప్తం జనం
సంబంధే విపరీత మేవ తదభూ దారాధనం తేయం

త్వం కాలేన తథావిధో వ్యవహృతః సంబంధబీజం చ త
ద్భోరే స్తి స్వజీవలోకనరకే పాపస్య ధి గ్భీతిమ్.

2. కుతోఽతిక్రాంతచనోరథాయా మ మేతత్.

3. వత్సాయా శ్చ రఘూద్వహస్య చ శిశా వస్తి స్మభివ్యజ్యతే
సంవృత్తిః ప్రతిబింబితేన నిఖిలా నైవాకృతిః సాదృశిః
సావాణీ వినయ స్పృహ సహజః పుణ్యానుభావో వ్యసా
హాహా దేవి కిమ త్సక్తై ర్మమ మనః పారిప్లవం ధావతి.

4. కౌసల్యా- హావత్సే ! ముగ్ధముఖి. క ఇదానీం తే శరీరకుసుమస్య రూపిణి దైవదుర్వి
లాసపరిణామ ఏకాకిన్యా నిపతితః.

జనకుడు — హావత్స.

“ఓరువరాని యాపరిభవో గ్రతచే మతి సంతపింపఁగా

ఘోరవనంబు మధ్యమునఁ గ్రూరమృగంబులు చుట్టి భీకరా

కారత నార్వఁగాఁ బ్రసవకాలపువేదనఁ బొక్కుచు నిర్రా

ధారను గావుమయ్య నను దండ్రి యటంచును నెంత యేడ్చితో.¹

సీత మరణము నొందిన దన్నబుద్ధి లేనిదే వీరికింతదుఃఖము కలుగ నేరదు.

(6) పంచమాంకమందు సుసుమత్రుఁడు లవనిరూపము పరికించి రాముని పుత్రుఁ డనునూహపొడమ—

“హృదయమా ! వేటుదారిని బరువెత్తెదవేల?

విధివశంబునఁ జెడఁ దాని బీజ మపుడ

యింక మనోరథ మీడేఱు టెట్లు లకట

మున్ను తీవయె తెగిపోయి యున్నచోటఁ

బూవు లాతీవ వెండియుఁ బూచుటెట్లు.²

అని యాయూహను మరలించుకొనియెను. సీత సప్తమైన దని కాక వేతాక యర్థమున కిచ్చట నవకాశములేదు.

ఈయుదాహరణము లన్నిటంబట్టి రామునకు నితరులకుఁ గూడ సీత మరణము నొందిన దనుదృఢవిశ్వాస ముండె నని నిరాఘాటముగా సిద్ధించు చున్నది.

ఏవిధమునను జూచినను రామునకు సీతామరణమునందు దృఢప్రత్యయ మున్న దని సహృదయులకుఁ దోఁపక మానదు. దుఃఖాతిరేకముచే నట్లు విలపించెను గాని సీత మృతినొందె నని చెప్పట రామునితాత్పర్యము గా దని విప్రలంభవాదు లందురు. దుఃఖాతిరేకముచేత నైనను సీత మృతినొందిన దను

1. జనకః- హావత్సే !

నూనం త్వయా పరిభవంచ వనంచ ఘోరం

తాం చ వ్యథాం ప్రసవకాలకృతా మవాప్య

క్రవ్యాదృశేష పరిః పరివారయత్సు

సంత్రస్తయా శరణ మి త్యసక్పత్ స్తుతో స్తి.

2. హృదయ కిమన్యథాపరిష్టకసే.

మనోరథస్య య ద్బీజం త దైవే నాదితోహ్మమ్

అతాయాం పూర్వలూనాయాం ప్రసవ స్సోద్భవః కుతః.

కొని రాముఁ డట్లు విలపించెనా లేక జీవించియున్నదని నమ్మియు విలపించెనా! జీవించియున్న దనునమ్మకము రామున కున్నదని చెప్పట కాధారములు లేవు. అట్టి నమ్మక మున్నచో నాతని కంతదుఃఖము కలుగనేరదు. రామునిశోకానుభవము మనమునఁ బట్టించికొన్నవారికి సీతాజీతాశ యాతని కున్న దను నూహ కలుగదు. ఆశోకానుభవ మెట్టిదో యించుకచూతము.

(1) సీతను బరిత్యజింప నిశ్చయించుకొని యామెను విడిచి లేచివచ్చి—

“అయ్యో యిప్పుడు జీవలోకము తాఱుమాత్రై నది. రాముఁడు జీవించి యుండుటకుఁ బ్రయోజనము నేటితోఁ దీజినది. జగత్తు శూన్యారణ్యమై నది. సంసార మసారము. శరీరము కాష్ఠప్రాయము. దిక్కు లేనివాడ నైతిని. ఏమి చేయుదును! నాకు గతి యేది! ఔను.

శోకానుభూతికొఱకే, నా కీ చైతన్య మిచ్చె నానీకభవుం

డీకఠినాసులు వజ్రము, లై కీఘలఁ బ్రిదులఁగొట్టు ననయం బకటా¹

అని విలపించెను.

(2) శంబూకవధానంతరము రాముఁడు పంచవటి సమీపించుచుఁ బూర్వపరిచితస్థలములఁ జూచుటచే శోక మతిశయింప—

“ఊరక యుండి యుండి కడు నుగ్రతఁ దాఁకు విషంబుపోలికిఁ

సారయుతంబుగా వదలఁ జయ్యనవచ్చు నలుంగులాగునన్

దారుణహృద్వణంబు పయి దద్దయు నొప్పంగఁ గొట్టినట్టులం

గ్రూరత నాటి శోక మిదె క్రొత్తది వోలె నలంచు నక్కటా! ²

అని విలపించెను.

1. హంత సంప్రతి విపర్యస్తో జీవలోకః అద్యావనితం జీవితప్రయోజనం రాహస్య. శూన్య పథు నాజీర్ణారణ్యం జగత్. అసారః సంసారః. కాష్ఠప్రాయం శరీరం. అశరణో స్థితిః రోమి, కాగతిః— అభవా—

దుఃఖసంపేదనాయైవ రామే చైతన్యమాగతమ్

మర్తోపఘాతిభిః ప్రాణై ర్వజ్రకీలాయితం హృది.

2. చిరా ద్వేగారంభీ ప్రస్ఫుటైవ తీవ్రోవిషరసః

మత్యై త్వ. వేగాత్ప్రచలైవ శల్య స్య శకలః

ప్రహోరౌఘగ్రంథిః స్ఫుటిత ఇవ హృన్దర్శణీపునః

పురాధూత శ్శోకో వికలయతి మాం సూతన ఇవ.

(3) ఆసమయమందే మురల రాముని శోక మిట్లు వర్ణించెను.

“అతిగభీర మగుట నగపడదు పయికి, గాని లోన మిగులఁ గనలుచుండుఁ
గుతుకత మనుచు నుడుకు పుటపాకముగతి, గురుతరమగురాముకరుణరసము.

అట్టియిష్టజనకప్రవినిపాతమువలనఁ గలిగినదీర్ఘశోకముచేత రాముఁ
డిప్పు డెంతయు క్షీణించియున్నాఁడు. ఆతనిని జూడఁ గుసుమసమబంధన మగు
నాహృదయము వడఁకుచున్నది”¹ అని.

(4) పంచవటిని దర్శించినప్పుడు రాముఁడు—

“ఈపంచవటిదర్శనముచేత—

అకటమోహంబు నన్నిష్ట డలమిఁకొనియె
నంతరంగంబులోపల నింతవట్టు
నడఁగి యుండి యుండి యిపుడుకడఁకరవిలి
మిగులవ్యాపించుదుఃఖాగ్నిపాగయనంగ.

హాప్రియురాల ! జానకి !²

అని విలపించెను.

(5) ఆసందర్భమందే రాముఁడు—

అయ్యో,

“బలువగ బీటవాటు నెద వ్రయ్యదు రెం డగునట్లు మోహ మ
గ్గలమయి చాలఁ జేడ్చుడెడుఁ గాయము తెల్వి నశింపఁ బోదు లో
పలియుడు కట్టె కాల్చు మఱి భస్మము చేయదు మేను నంగసం
ధులు ప్రేమలంగ మోదు మఱి త్రుంపదు ప్రాణము దైవ మక్షణా.
ఓహో,

“జనపదవాసులార ! పురసజ్జనులార ! వినండి యింటిలో

జనకజ యుంట మీ కది యసమృత మయ్యెను శూన్యకాననం

1. అనిర్భిన్నో గభీరత్వా దంతర్హాఘనవృద్ధః

పుటపాకప్రతికాశో రామస్య కరుణారసః—

తేనచ తథావిభేష్టజనకప్రవినిపాతజ స్తనా ప్రకృష్టగర్భజేన దీర్ఘ శోకసంతానేన సంతప్త
పరిక్షిణో రామభద్రః । తమవలోక్య కంపిత మివ కుసుమబంధనం మేహృదయమ్.

2. అనేన పంచవటిదర్శనేన—

అంతర్జీనస్య దుఃఖాగ్నే రద్యోద్ధామం జ్వలీమృతః

ఉత్పిడ ఇవ ధూమస్య మోహః ప్రాగావృణోతి మామ్,

హాప్రియేజానకి !

బునఁ దృణమట్లు వీడినను బుట్టద జాలి తలంపు లెంతయు
స్తనమును నీటుసేయ గతిమాలుట నేడ్చెద నల్లఁబోకుఁడీ.¹
అని యేడ్చెను.

(6) మఱియు నాసందర్భముందే రాముఁడు —

“వాసంతీ, నేను—

కొఱవిని ద్రిప్పినట్లు విషగుంభితదంతము నాటినట్టులున్
గురుతరతీవ్రతన్ హృదయకోశమునందలి కీర్ణ గోయుచున్
విరవిర శోకశంకువిదె వేగముతోడుతఁ జీల్చుచుండఁగా
స్థిరమతితో సహించితిని దీనికి నంతము గల్గు తెన్నఁదో.²

అని దుఃఖించెను.

(7) పంచవటియందే సీత తన కగపడినట్లు భ్రమించి రాముఁడు—

“కతినురాలా! జానకీ! ఇక్కడ నక్కడ నగపడుచునే యున్నదానవు.

నామీఁద మాత్రము దయలేదు, నీకు, హా! దేవి!

హృదయము వ్రక్కలయ్యెడు దహించెడు లోపలితాప మెప్పుడుం
బ్రిదిలెడు దేహబంధములు విశ్వము శూన్యము గాఁగఁ దోఁచెడున్
ముదిరిన చిహ్నుచీకటిని ముగ్ధుఁడు జిత్తము జ్ఞానశూన్య మై

1. కష్టం భోః కష్టమ్.

దలతి హృదయం శోకోద్వేగా ద్విధాతు న భిద్యతే వహతి వికలః కాయో మోహం
న ముంచతి చేతనాం । జ్వలయతి తనూ మంత్రదాహః కరోతి న భస్మసా త్రవహరతి ిభి
ర్తర్కచ్ఛేదీ నకృంతతి జీవితమ్.

హేభగవతః పారజానపదాః—

నశిల భవతాం దేవ్యాః స్థానం గృహే భిమతం । తతస్త్పణమివ వసే కూశేః త్యక్తా
నచాస్యదుశోచితా । చిరపరిచితా స్తేతే భావా స్తథా ద్రవయంతి మా । మిద మశర
క్షై రద్యాస్మాభిః ప్రసీదత రుద్యతే.

2. అయి వాసంతి మయాఖలు-

యథా తిరశ్చీన వలాతకల్యం ప్రత్యుత్త వంతః కంఠశ్చవంతః

తదైవ తీవ్రో హృది శోకశంకు ర్మర్మాణి కృంత న్మపి కిన్నసోఽహః॥

గదురుచు మోహ మెల్లడలఁ గప్పెడు నక్షట యేమిసేయుదున్.¹

అని మూర్ఛిలైనను.

ఇట్టి పట్టు లింకినను గలవు. ఇ ట్టియుత్తటశోకము ప్రత్యాశ యే మాత్రమున్నను గలుగ నేరదు. కావున రామునకుఁ బ్రత్యాశయే లేదని చెప్ప కతప్పదు.

మఱియు సప్తమాంకమునం దంతర్నాటికానంతరము సీత గంగలో నుండి వెడలి వచ్చి సాక్షాత్తరించినపు డామెను జూచి రాముఁడు మూర్ఛ నొంది యరుంధతియాజ్ఞానుపారముగా సీత యాతనిస్పృశింపఁగాఁ దెలివవచ్చి “అహో యిదేమిటి” అని సహర్షాదృభతముగఁ బరికించి “ఏమి! దేవియైనజాన కియా” అని పలికెను. ప్రేమపాత్రురా లైనసీత తిరిగి కనఁబడినందుకు హర్ష మును దలఁచనితలంపుగా వచ్చినందు కదృభతముం గలిగిన దని తాత్పర్యము. ఇది యంతయుఁ దలఁచనితలంపుగాఁగలిగినది, కావుననే, రామునకు మూర్ఛ వచ్చినది. చిట్టచివరకు అరుంధతి రామునితో—

“అధ్వరమునాఁటి జాంబూనదాకృతికిని, మూలమైనట్టి ప్రియురాలి ముద్దరాలి ధర్మ మెప్పుడుఁ దప్పని ధన్యురాలి, ధర్మపద్ధతి నేలుమో ధరణినాథ.”²

అన్నప్పుడు సీత తనలోఁదాను—

“అర్యపుత్రుఁడు సీతహఃఖమునుబోఁగొట్టెడునా?—³ అని సందేహించి రాముఁ డరుంధతికి “మీసెలపుప్రకారమే”⁴ యని ప్రత్యుత్తరమియ “తి రిగి బ్రతికితిని”⁵ అని పలికెను. అరుంధతిమాటను బట్టి తన్ను రాముఁడు తిరుగఁ బరిగ్రహింపఁడేమో యను సందేహము సీతకుఁ గల్గినది.

1. అయి చండి జానకి! ఇతస్తతో దృశ్యసే నా నుకం పసే-

హోహోదేవి స్ఫులితస్పృహయం ధ్వంసతే దేహబంధః । శూన్యం మన్యే జగ దవిరలశ్వాల మంతర్వృతామి! సీత స్మరణేతమసి విధురో మజ్జతి వాంతరాత్మా । విష్వక్సోహః స్థగ యతి కథం మందభాగ్యః కరోమి॥

2. (సహశ్వస్యసానందం) భోః కిషేతత్ (దృష్ట్యా సహర్షాదృభతం) కథం దేవీ! జానకి.

3. నియోజయ యథాధర్మం ప్రియాం త్వం ధర్మచారిణీమ్ ।

హిరణ్మయ్యాః ప్రతికృతేః పుణ్యాం ప్రకృతి వధ్వరే॥

4. అపిజానా త్యాద్యపుత్రః సీతాయా దుఃఖం పరిహర్తుం?

5. యథాధగవత్యాదిశతి.

6. ప్రత్యుజ్జీవితాస్మి.

మఱియు సీతాసమాగమ మైనవెంటనే లవణాసురుని జయించి శత్రు ఘ్నుఁడు వచ్చినాఁ డనువార్త విని రాముఁడు “ఇది యంతయు ననుభవించు చున్నను నమ్మజాలకున్నాఁడను. అభ్యుదయములరీతి యిట్టిదేకాఁబోలు”¹ నని పలికెను. “ఇది యంత యు” నన్నప్పుడు సీతాపునర్లాభము ను శత్రు ఘ్నువిజయము నేకకాలమందుఁ గలుగుట. ఇందు రాముఁడు నమ్మజాలనిది సీతాపునర్లాభమే గాని శత్రుఘ్నువిజయము కాదు. ఇది కూడఁ బ్రత్యాశా భావమునే తెలుపుచున్నది.

III. సీత జీవించియున్న దనునిశ్చయశ్ఛానము గాని సందేహము గాని యొక వేళ రామునకున్నదనుకొన్నను దానిమూలమునఁ బ్రత్యాశ యున్నదని చెప్ప నవకాశము లేదు. ఏలనః—సీత పవిత్రచరిత్ర యని యెఱిగియుండి యు లోకు లామెపై నారోపించిన దోషమునుబట్టి లోకానురంజనమే పరమ ధర్మ మని యెంచి ప్రాణసమానురా లైనయామెను విడిచిపెట్టిన రాముఁడు తిరిగి యాభార్యం దీసికొని వచ్చి యామెతో సంసారముచేయఁదలంచు నని యూహించుట కవకాశము లేదు. అట్టి తలం పేమాత్ర మున్నను రాముఁడు ధీరోదాత్తుఁడు కాకపోవలసివచ్చును. అట్టితలంపే రామునకున్నచో నశ్వమేధ యాగసంకల్పకాలమం దామెను దెచ్చుటకు యత్నము చేసియుండును. అట్లు చేయక సీతాప్రతికృతితోఁ గూడి యాగ మొనర్చెను.

ఎన్నివిధములఁ జూచినను సీతాపునస్సమాగమాశ రామునకు లే దని చెప్పకతప్పదు. ప్రత్యాశ లేక రాముఁ డనుభవించినశోకము కేవల కరుణ మే యగును. అప్రతర్ద్యముగాఁ జిట్టచివరకుఁ గల్గిన పునస్సమాగమమువలనఁ గలిగినహర్షముచేఁ బుట్టినరసము కేవల శృంగారమే యగును. ఈరెండింటికి నంగాంగీభావము లేదు. ఇది సిద్ధాంతము.

ఈ సిద్ధాంతమునకు విప్రలంభనాదులు చెప్పనాజ్ఞేపములఁ బరిశీ లింతము.

వేంకటరాయశాస్త్రులుగారు ప్రత్యాశలేకయే విప్రలంభశృంగారము కావచ్చు నని చెప్పటకు రెండుపపత్తులు కనఁబడిచినారు. “శాకుంతలమందు శాపక్షణము మొదలు, అంగుళీయకదర్శనక్షణపర్యంతమును దువ్యంతునికి

1. సర్వవిదమనుభవస్సుపి నప్రత్యేమి, యద్వాప్రకృతియమభ్యుదయానాం !

శకుంతలయందు ఎట్టిరతిగాని ఎట్టియాశగాని లేదు. మఱి ప్రత్యాశలేదని చెప్పవలయునా?” అని మొదటియుపపత్తి- ఈ ప్రశ్నమున కుత్తరము శాస్త్రులుగారే యిట్లు చెప్పినారు. “అంగుళీయకదర్శనానంతరము ఆశగలదేగాని ప్రత్యాశ ఏమో?” అని. “ప్రత్యాశ ఏమో?” అనుటతో శాస్త్రులుగారిభావ మేమో తెలియకున్నది. అంగుళీయకదర్శనానంతరము ప్రత్యాశ యున్నదనియే చెప్పవలసియున్నది. విప్రలంభమున కది చాలును. అంగుళీయకదర్శనమునకుఁ బూర్వము శాపప్రభావముచేత దుష్కర్మమునకు మఱపు పుట్టినది. ఈయనస్థ మూర్ఖునంటిది. అం దేరసమును లేదు.

“మాలతీయందు ప్రత్యాశాసందేహము కలదు:—

“స యత్రప్రత్యాశా మనుపతతి నో వా రహయతి ।

ప్రవిష్టిప్తం చేతః ప్రవిశతిచ మోహాంధతమసమ్” ఇత్యాది-

పూర్వోదాహృతలక్షణవాక్యములవలన ప్రాయశముగా అనుర్తప్త్రీపురుషులలో ఒకరు మృతిఁజెందిన ఆద్వితీయులు ప్రలపించుట పునస్సంగము లేకున్న కరుణ మగును. పునస్సంగ మున్న కరుణవిప్రలంభ మగుచు అని యేర్పడుచున్నది.” అని శాస్త్రులుగారి రెండవయుపపత్తి. ప్రత్యాశ లేకయే పునస్సంగ మున్నమాత్రాన విప్రలంభశృంగార మగు నను మాట పూర్వోదాహృతలక్షణవాక్యములకు విరుద్ధము గా వనఁ జెల్లఁదగినది కాదు. మాలతీమాధవశ్లోకమునకు ప్రత్యాశ లేదని యర్థము కాదు. మనస్సు ప్రత్యాశ నవలంబించుటయు లేదు విడుచుటయు లేదు అని శ్లోకార్థము. ప్రత్యాశయున్నదనియే దీనిభావము. ఈవాక్యము కథానాయకుఁ డైనమాధవునిది కాదు. మౌరంపునిది. కథానాయిక యగుమాలతీ జీవించియున్నదాలేదా యనుసంశయము కలుగుటచేత మాధవునిచిత్త మత్యంతము కలఁతఁ జెందినది. సీత జీవించియున్న దనునప్రకము రామున కున్నను పునస్సంగప్రత్యాశ యుండఁ గూడదు కదా !

ఇట్లు వాదించి యుఁ జిట్టచివరకుఁ బ్రత్యాశ యుండవలయునను వాదము నంగీకరించి శాస్త్రులుగారు “ఈనాటకమున రతి నాశమొదక ఉత్తటముగా నున్నందునను ప్రత్యాశయుఁ గలిగినందునను అంగి విప్రలంభమయినది. అని సిద్ధాంతము” అని సిద్ధాంతీకరించిరి. ఈసిద్ధాంతము నిలువఁదగినది కాదు. రతి యుత్తటముగా నున్న దనుటకు శాస్త్రులుగా రుదాహరించిన

వాక్యము లన్నియు, సీతను దలచికొని రాముఁడు విలపించినట్లు. ఇచ్చట రతి శోకమును బోషించుటకే పనికివచ్చును గాని విప్రలంభమును సూచించదు. ప్రీతిహావక మగురతి లేక శోకము పుట్టదు. ఇష్టవస్తువియోగమువలననే గదా శోకము పుట్టును. విప్రలంభశృంగారమునందలి రతి సంగసమీహ రూపకము. అట్టిరతి యీనాటకమందు లేదు.

ప్రత్యాశ కలదనుటకు శాస్త్రులుగారు-

“వస్తుస్థితి యిట్లున్నను ప్రత్యాశ లేనిదే విప్రలంభ మెట్లగును” అనఁ గూడదు. ఏలన, ఋశ్యశృంగాదుల వాస్తులయందు రామునికి విశ్వాసము ఎప్పుడును అవ్యాహతము” అని చెప్పి యందునకుఁ బ్రమాణములుగాఁ బ్రథమాంకమందలి “తాకికానాం హి సాహూనా” మిత్యాదిశ్లోకమును, “తత్పత్ర పూణోత్పంగా మాయుష్షతీం ద్రక్ష్యామః” అను ఋశ్యశృంగవాక్యమును, చతుర్థాంకమందలి “ఆవిర్భూతజ్యోతిషాం బ్రాచూణానా” మిత్యాది యరుంధతి వాక్యమునుదాహరించిరి. ఇందు మొదటిశ్లోకము “కేవలం వీరప్రసవాభూయాః-” “వీరమాతప్ర కమ్తు”-అని సీతకువస్థితుఁడు చేసినయాశీర్వాదము నష్టావస్థనివలన విని రాముఁ డన్నమాట. ఇదియు ఋశ్యశృంగుని యాశీర్వాదమును సీతకుఁ గుశలప్రలఁ గనుటచేతనే చరితార్థము లయినవి. ఆమాటలు పుట్టినప్పటికి రామునకు సీతావియోగము కలుగలేదు. వారిరువురకుఁ బునఃసమాగమ మగునని యాశీర్వదించుటకు నిమిత్తమే లేదుగదా !

“ఆవిర్భూతజ్యోతిషా” మిత్యాదిశ్లోకము కౌసల్యతో నరుంధతియన్న మాట- అందులోనుదాహృతమయిన “కల్యాణోదగ్ధం భవిష్యతి” యనువసిష్ఠవాక్యము ఋశ్యశృంగాశ్రమమం దన్నది. అది రామునకుఁ దెలియదు. దాని నాధారము చేసికొని రాముఁడు ప్రత్యాశనొందు టెట్లు ?

నాటకమునకు శృంగారవీరరసములు రెంటిలో నేదో యొకటి యంగిగా నుండవలయు నని నాటకలక్షణము కావున నీనాటకమందుఁ గరుణ మంగి యగుట పాసఁగ దని యింకొకవాదము. “శృంగారము గాని వీరము గాని యొకటే అంగిగా నుండవలయును. తక్కినరసము లన్నియు సంగమములుగా నుండవచ్చును. నిర్వహణమం దద్భుతముండవలయు”నని సాహిత్యదర్పణము ¹

1. ఏకఏక భజే దంగి శృంగారో వీరఏవవా ।

అంగ మన్వేరసాః సర్వే కార్యోనిర్వహణే ద్భుతః॥

దీనికి టీక యిట్లున్నది:—

ఉత్తర్వాధానమునిమిత్త మొక్కరసమునే యంగిని చేయవలయు నని (దీని)యర్థము. శృంగారముగాని వీరముగాని యని యారసములఁ జేర్చొనుట సముచితరససూచకము. దీనివలన నుత్తరరామచరితమందు కరుణమునకును, ప్రబోధచంద్రోదయమందు శాంతమునకు నంగిత్వ మవ్యాహతము. కావుననే ధ్వనికారుఁడు—

ప్రబంధమున కుత్తర్వము కలిగించుటకై ప్రసిద్ధ మగునారసనిబంధ నములో నేదో యొకరసము నంగిగాఁ జేయవలయు” నని చెప్పెను.¹

ఈటికావాక్యముచేత నీయాక్షేపము ప్రతిహత మయినది. భవభూతి వీరరసప్రధానముగా మహావీరచరిత్రయు, శృంగారరసప్రధానముగా మాలతీ మాధవమును రచించి కరుణరసప్రధానముగా నీయుత్తరరామచరితనాటకము చించిన ట్లగపడుచున్నది. నాటకము సుఖాంతముగా నుండవలయు ననునూ హతోఁ జివర సీతారాముల పునస్సమాగమ మతికెను. ఆయతు కతుకుగానె యున్నది గాని యేకాన్వయ మగునట్లు పూర్వకథతోఁ గలిసిపోలేదు.

మృతినొందిన భార్యకుఁ బ్రతికృతిచేయించి యదియే సహధర్మచారిణిగా యజ్ఞ మొనరించుట ధర్మశాస్త్రవిరుద్ధము కావున సువర్ణవికార మగుసీతాప్రతి కృతితో నశ్వమేధము చేయఁబూనినరామునకు సీతాజీవితత్వనిశ్చయ మున్నద నక తప్ప దని వేటొకవాదము. దీనికిఁ బ్రమాణముగా—

“యస్యభార్యా విదూరస్థా, పతితా దూషితాపివా

అనిచ్చుః ప్రతికూలావా, తస్యప్రతికృతౌ క్రియా.

అనుశ్లోక ముదాహరింపఁబడినది. సీత జీవించియున్న దనుకొన్నను, ఈధర్మశాస్త్రవాక్యమున కిచ్చుటఁ బ్రవృత్తి యెట్లొ విప్రలంభవాదులు చెప్పవలసియున్నది. “విదూరస్థా” యనుపద్యులోఁ బడవలయును గాని సీత

1. “ఉత్తర్వాధానాయ ఏకఏవ రసోంగిత్యేన నివేశయితవ్య ఇత్యర్థః । శృంగారో వీరో శత కథనంతు సముచితరససూచకం । తేనోత్తరరామచరితే కరుణస్య ప్రబోధచంద్రోదయే శాంతస్య చాంగిత్వ మవ్యాహతం॥

అతఏవోక్తం ధ్వనికృతా—

ప్రసిద్ధేషి ప్రబంధానాం నానారసనిబంధనే । ఏకోర సోంగీకర్తవ్య స్తేషే ముత్త రమిచ్చతా ఇతి—

మఱియొకపద్ధతిలోఁ జేరుట కవకాశము లేదు గదా ! ఈపట్టన విదూరస్థ యనఁగా యజ్ఞకాలమునకు వచ్చుటకు సాధ్యముకానంత దూరమందున్న దని చెప్పవలయును. సీత యంతదూరములో నున్నదా ? లేదు. వాల్మీకితపోవన సమీపమందుఁ గదా లక్ష్మణుఁ డామెను విడిచినది. అది యయోధ్య కత్యంత దూరము కాదు. ఏమాత్రము ప్రయత్నముచేసినను యజ్ఞమున కామెను రప్పించుట కవకాశ మున్నది. అట్టి యత్నమే జరుగలేదు. ఇదియుఁ గాక, నాటకమునుబట్టి యజ్ఞసంకల్పకాలమందు సీత రసాతలమందున్నది. రసాతల మందున్నను విదూరస్థి యందురా? అట్లయిన మృతినొందిన దానిని గూడ విదూరస్థగా నేల యెంచరాదు? సీతాజీవితత్వమందు రామునకు నిశ్చయజ్ఞాన మారోపించుట కాధారము లేమియు లేవు. బంగారుసీతతో నశ్వమేధము చేయుట వాల్మీకిరామాయణమందే యున్నది. రామాయణమందున్న దానినే గ్రహించి భవభూతి దానికి మెఱుఁగుపెట్టెను. సీత నష్టమయినదని యెంచియు నామె బాప్తునే పెట్టుకొని యశ్వమేధము చేయఁబూనుట రామునకు సీత యందుఁ గలప్రీతి కుత్తర్జము కలిగించుచున్నది. దీనిని బెద్దగుణముగా గ్రహిం పవలసియుండఁగా ధర్మశాస్త్రదృష్టిచే దోష మని వాదించువాదము సరస మయినవాదము కాదు.

ఏవిధమునఁ జూచినను సీతాపునస్సమాగమవిషయములో రామునకు సమీపా గాని ప్రత్యాశ గాని యున్నదనుట కాధార మేమియు లేదు. కౌపున నీనాటకమందు ప్రధానరసము కరుణమె యని సిద్ధాంతము.

గృంథ స్వీకారము.

ఆర్యులజన్మస్థానము:—(The Home of the Aryas, by Pandit Lakshmidhar kalla, M. A. M. O. L- Delhi University Publication No. 2.) ఈ గ్రంథము శిశ్లేవిశ్వవిద్యాలయమునందు సంస్కృతపండితులగు లక్ష్మీధరపండితునిచే నాంగ్లమున రచియింపఁబడినది. గ్రంథకర్త రచించిన కాళిదాసునిజన్మస్థాన మనుగ్రంథ మీపత్రికయం దిదివఱలో విమర్శింపఁబడినది—ప్రాచీనార్యులు ప్రళమమున యూరపుఖండమునఁ గాని మధ్యాసియా యందుఁ గాని నివసించి రనియు నచ్చటనుండి కాలక్రమమున నితరదేశములకు వలసపోయి రనియు ప్రాచ్యపాశ్చాత్యపండితులు చర్చించియున్నారు. కీ. శే. బాలగంగాధరతిలకుపండితులు తమగ్రంథమున (Arctic Home of the Vedas) వేదములందలి విశేషాంశములను సంగ్రహించి ఆర్యులు వేదములు రచించినపు డుత్తరధ్రువమునకు సహిషమున నివసించి రని సిద్ధాంతీకరించిరి. పామిరుపీతభూమియే వారిప్రథమనివాసస్థాన మని మానియరువిల్లి యముగారును, యూరపుఖండనే యని లాతము, బెస్సీ, గీగరు, పోప్ మొనలగువారును తమతమసిద్ధాంతముల కనుగుణముగఁ జర్చించిరి. లక్ష్మీధరపండితులు వారిసిద్ధాంతముల నిరాకరించి, హిమాలయపర్వతములందలి సప్తసింధూ ప్రాంతమే వారిజన్మస్థానమై యుండు నని విపులముగఁ జర్చించి నిర్ణయమొనర్చియున్నారు. వీరియాశయములు భాషాపరిణామశాస్త్రవేత్తల యభిప్రాయములతో నేకీభవింపకపోయినను, వీరిగ్రంథ మందఱకు నాదరణీయ మని చెప్పవచ్చును. గ్రంథకర్తగారి నూతనదృక్పథము ననుసరించి, పండితు లార్యుల జన్మస్థాననిర్ణయమునకై యత్నింపవలసియున్నది.

శ్రీసనాతనధర్మము—ఇది రాజమహేంద్రవరము హిందూసమాజము వారిచేఁ బ్రచురింపఁబడినది. దీనిని బరిష్కల్పార్యాలయమునకు మ॥ రా॥ స్యాపతి సుబ్బారావుపంతులు బి. ఏ., బి. యెల్., గారు దయతోఁ బంపించిరి. ఇందు ధర్మాధ్యాయము, ప్రమాణాధ్యాయము, సాధనాధ్యాయము, తత్త్వాధ్యాయము నని నాలుభాగములు. ప్రతిభాగముననుఁ ధర్మప్రకరణము, శ్రుతిప్రకరణము, ననియిట్లు 3, 5, 10, 6 ప్రకరణములు గలవు. 285 పుటలు

డ. క్రొ. సనాతనధర్మముల ముఖ్యోద్దేశము బాగుగాఁ దెలిసికొనఁజాలక పాశ్చాత్యనాగరకతాసంపుర్ణమున నిరసనభావముం జూపుచున్నవారికిని విద్యాభ్యుదయము గృహస్థులకును సాధారణజ్ఞానవంతులకును సులభముగాఁ దెలియునట్లు నడుమనడుమ శ్లోకములతోఁ జక్కనిరచనమునఁ దాత్పర్యముతో బహువిధములగు ధర్మభోధ లిందుఁ జేయఁబడినవి. రాజమహేంద్రవరపు హిందూసమాజమువారి గ్రంథమునందుఁ బరీక్షలుగావించి బహుమతులంగూడ నిచ్చుచుందురు. ఇహపరసాధనమైన ప్రోత్సాహముం గలిగించు నీసమాజమువా రెంతయు వందనీయులు. ఈ గ్రంథమందలి వాక్యశైలిం జిత్తగింపుఁడు-

“ధరించునది కావున ధర్మ మనియు విశ్వసుంతయు దీనిచే ధరింపఁబడుచున్నది గావున ధర్మ మనియు పండితులు ధర్మశబ్దమునకు పుష్పత్తిని జెప్పుచున్నారు. లోకములోని ప్రతివస్తువునకు నేదో యొకముఖ్యమైన వైసర్గికధర్మమున్నది. అది యాధర్మమును విడిచిపెట్టినయెడల నాశముఁ జెందును. అగ్నికి వేడి, జలమునకు ద్రవత్వము, సూర్యునకు వెలుగు, పృథ్వీకి యాధారము, ఇట్టి విధర్మములు. ఇట్లే మనుష్యునకు మనుష్యత్వము ధర్మము. పశువునకుఁ బశుత్వము ధర్మము. అనఁగా నేతనికి తేకపోయిన మనుష్యుఁడు మనుష్యుఁడుకాఁడో పశువు పశువుకాదో ఆశక్తియే ధర్మ మగును.”

ఇంతస్పష్టముగాఁ జెప్పినను గ్రహింపఁజాలనివారుందురా? ఇంతకంటె ధర్మవిషయము తేలికగాఁ దెల్పుమాటలు గలవా? ఆంధ్రలోక మీసమాజమువారి గ్రంథములం జదివి యానందించుంగాక. మతాభిమానము ధృఢపడుంగాక. దీని వెల రు 1—0—0. రాజమహేంద్రవరములోఁ బైసమాజమువారియొద్దనే దొరకును.

భారతీయచిత్రకళ—

గ్రంథకర్త శ్రీయుత తలినెట్టి రామారావు, బి. ఏ., బి. ఎల్., గారు. ప్రకాశకులు దేశోద్ధారక కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావుపంతులుగారు. ఆంధ్ర గ్రంథమాలలో నిది ౧౩ వ కుసుమము. ఇందుఁ బండ్రెండధ్యాయములలో హైందవచిత్రలేఖనోదయము, బౌద్ధులకాలము, అజంతగుహలు, బాఫ్ఘసింహళము, చిత్రలేఖనము క్షీణించుట, మొగలుచిత్రలేఖనము, రాజపుత్రచిత్రలేఖనము, ఇటలీకాలము, ననుభాగములలో నాయావిషయమె చరించెను

న్నారు. “మనయాంధ్రదేశమున జాతీయచిత్రకళ ప్రాముఖ్యము వహించుచుండుటవలన రవినంద్రచిత్రములవలనను, పాశ్చాత్యవిద్యులవలనను వ్యాపించిన ఐరోపాచిత్రరచనావ్యామోహము తగ్గఁజొచ్చినది. ఇట్టియదనున ప్రాచీనకాలమునుండి భారతదేశమున చిత్రకళపొందిన మార్పులను, దానియాధిక్యమును తెలుపుచరిత్ర ప్రజల కందజేసినయెడల నీ ప్రబోధమునకు లాభము చేకూరుననునాశతో నే నీచిన్నగ్రంథమును వ్రాసితిని.” అని గ్రంథకర్త లొక్షమాట వ్రాసియున్నారు. ఈమాటయే “జాతీయచిత్రరచనయందు విముఖులై యున్నయాంధ్రులను గొండఱవైనను సుముఖులను జేయఁగలుగు” నని మాయాశయముచు వైయున్నది. రామారావుగారు చిత్రలేఖనకళయందుఁ బ్రసిద్ధిని వహించి యున్నవారు. తమయరుభవమునను నితరసహాయమునను జాతీయచిత్రకళయాదలి యశాన్నత్యముచు మకయెనుటఁ బెట్టెనున్నారు. ఈపుస్తకమునం దున్నయనేకవిషయములను గ్రహించి చిత్రకళాభిజ్ఞులు, గుత్తూహాలులు, జిజ్ఞాసువులును భారతీయచిత్రకళాచరిత్ర యందు వెల్లడియై యీ గ్రంథమునం దెఱివిషయములను జేర్చిన పూర్ణగ్రంథమును రామారావుగారిచేత వ్రాయించి దేశోపకారమును గళాభివృద్ధియుం గావించురుగాక - వెల రు 1-0-0. చెన్నపురి ఆంధ్రప్రత్రికాకార్యస్థానమున దొరకును.

రఘువంశకథనము—

ఇది కాళిదాసమహాకవి సంస్కృతరఘువంశమునకుఁ దెనుఁగువచనము. ప్రస్తుతము కాకినాడ కల్యాణకచ్ఛేరిలో నుద్యోగిగానున్న శ్రీయుత బండ్లారు తమ్మయ్యగారు రచనాదకులు. పుదొమ్మిదిస్థములుం బుదొమ్మిదిప్రకరణములుగఁ దెనిఁగించిరి. భాషాంతరీకరణము స్వచ్ఛపదఘటితమై యొప్పుచున్నది. ఒకొక్కచో వ్యాఖ్యానములోని వాక్యములు మూలములోఁ జేర్చిరి.

శ్లో. అథ సమావప్యతే కుసుమై ర్నవై స్తమివ సేవితు మేకనరాధిపమ్

యమకు బేరజలేశ్వరవజ్రణాం సమసురం మమ రజ్జితవిక్రమమ్ ౬-౨౫

“సమంచితపరాక్రమంబున యమవరుణకు బేర మహేంద్రాదిదిక్పాలు రతో సమంబుగ లోకభారమును వహించు నాసార్యభౌముని సేవించువాఁడై వసంతుఁ డుత “రిక్తహస్తేననో పేయా ద్రాజానం దైవతంగురు” వ్వును ధర్మమును దలంచికాఁబోలు నవకుసుమసంభృతుఁడయి చనుదెంచెను-”

సేవించువాడై యనుటకంటె (సేవితుమివ) “సేవించుటకువలె ననుట యే లెస్స యని తలంచెదము-ఒకొక్కచోఁదెనిఁగింపు భారాళముగానుండును, ఒకొక్కచో మూలములలో నున్నట్లేయుండును.

సీవారపాకాదికడంగరీయై రామృశ్యతే జానపదై ర్మకిజ్ఞిత్” ౧౬-౬

“వన్యసీవారపాకాదులను జనపదములనుండి కడంగరీయములు వచ్చి భక్షింపపుగదా”

శ్లో. కృతాజ్ఞులి స్తత్ర యదమ్బ సత్యా న్న భశ్యత స్వర్గఫలాద్గురో ర్మః

తచ్చిన్త్యమానం సుకృతం తవేతి జహార లజ్జాం భరతస్యమాతుః ౧౭-౧౬

“ఆతఁ డచ్చట భరతునితల్లిని గాంచి యంజలియొనర్చి “అమ్మా ! స్వర్గ ఫలదాయక మగుసత్య వ్రతమునుండి భప్తత నొందకుండ మాజనకుని గాపాడి నది తలంచిమాడ సీసుకృతమేగదా”యని ప్రియవచనములు వలికి యామె లజ్జను బోనడంచెను”

ఈ గ్రంథమును జదివిన సంస్కృతరఘువంశము జనువలేదను కించ యుండదు. భాషాపాటవమును బట్టి యిది కళాశాలవిద్యార్థులకుఁ బఠనీయ గ్రంథముగా నేర్పఱుపవచ్చును. అక్షరక్షరములకుఁ బుటలయడుగున దేశనామాదులు భూగోళాదివిషయములు సూచింపఁబడియున్నవి. వెల విద్యార్థులకు రు 1-4-0. ఇతరులకు 1-8-0 భాగములుకూడఁ దొరకును.

తిరుప్పావ్రు:—ఆంధ్రప్రతిపదార్థతాత్పర్య స్వాపదేశార్థసహితము. శ్రీ ఆండాళమ్మగారి ద్రవిడమూలమును దానికి శ్రీనారాయణవనము వకుళా భరణముగారిచే విరచింపఁబడిన యాంధ్ర ప్రతిపదార్థ తాత్పర్యాదులును గలవు. ద్రావిడమూలమును దెనుఁగక్షరములలోనే యున్నది. ముప్పదిపాటలు క్రొన్నపైజ 102 పుటలు. వెల రు 0-6-0. కావలసినవారికి, 22 పచ్చయ్యప్ప మొదలివీధి కోమలేశ్వరంపేట, చెన్నపట్టణములో పై శ్రీవకుళాభరణముగా రియొద్దనే దొరకును.

భారతకథలు—ప్రాద్దుటూరు జిల్లామునుసబుకోర్టు గుమాస్తా మ॥ రా॥ శ్రీ వెల్లాల మైసూరయ్యగారిచే రచియింపఁబడినవచనగ్రంథము. “విద్యార్థిబృందమున కుపయోగింఱు ననుకొని భారతములో కొన్నిసీతీయ క్త

ములగు కథల నేరి యిందు వ్రాసికొంటిని దానిలోని పద్యములే కొన్నియందు పొందుపఱచితిని” అని కవిగారు మొదట వ్రాసియున్నారు. ఇందు 1. మంత్రరాజము 2. ఊర్వశీశాపము 3. పత్నివ్రతాశాపము 4. పత్నివ్రతామాహాత్మ్యము 5. అష్టావస్రచరిత్రముమున్నగు పదికథలుగలవు. వచనముచక్కనిది. నిర్దుష్టమైనదిగాని యక్కడక్కడ “నాబిక్కపతిని నేను వశీకృతుని జేసికొనలేకున్నాను (1 పుట) నాఅత్తగారికి (4 పుట) ఇట్లనవసరముగ విసంధులును “తల్లీయని జీరుటఁబాడియే” (11 పుట) కన్నులెరఁజేసి (23 పుట) ఇట్టియక్షరముల ప్రమాదములును గలవు. వానికేమి మంచికైలితో వ్రాయఁబడియున్నది. నీతులు బోధించును, పెద్దతరగతి విద్యార్థులకుఁ దగియున్నది. 50 పుటల గ్రంథమునకు రు 1-0-0 వెల వేయఁబడినది. వెల యధికముగా నున్నదని తలంతుము. కైలికై కొన్నిపంక్తులు:—

“ఊర్వశి యష్టనసంగమా కాంక్షంజేసి యరుదెంచెను. చంద్రికాధవళ దుకూలంబుగట్టి యున్నది మృగమదకర్పూర కుంకుమోన్మిశ్రిత సుగంధంబలందియున్నది. వివిధసురభికుసుమవిసరంబులు ముడిచియున్నది. మశిమయ భూషణాలంకృతయై యున్నది. నింకడ వడసిన క్రొవ్వెఱుంగుఁ దీగయుంబోలె యున్నది” — (పేజీ 9.)

నూజివీటి ప్రభువులగు అప్పారాయలవంశచరిత్ర. సంకచితము:— శ్రీరాజారంగయ్య అప్పారావుబహద్దరువారి ఉన్నతపాఠశాల ఉపాధ్యాయులు ధన్యంరాజు అప్పారావుగారిచే భాషాంతరీకరణము. మాతృక దీనికి పైయున్న తపాఠశాలలోని యుపాధ్యాయులు వి. సుందరమయ్యరుగారి యాంగ్లేయ గ్రంథము. ఇందు బసవనదండనాఘంతు కళింగరాజ్యసామంత్యత్వము, విద్యారగర సామంత్యత్వము, విజయప్పారావుగారు గోలకొండ సామంత్యత్వము, నైజాము సామంత్యత్వము, రాజానృసింహ అప్పారావువారు, రాజా వెంకయ్యప్పారావు బహద్దరువారు, ఆంగ్లేయ సామంత్యత్వము, రాజానారయ్యప్పారావు బహద్దరువారు. ఇత్యాదిగా నూజివీటిశాఖ, శనివారప్పేటశాఖ వారివారివంశావళులు వ్రాయఁబడినవి. అందుదు పటములు గూడఁ జేర్పఁబడినవి, కాకతిరాజ్యము మొదలు (12 క్రి. శ.) నేటివఱకుఁ గలతత్సంస్థానములలోని ప్రభువులు వారివంశములుం దెలుపఁబడినవి. ఇప్పటి నూజివీడుభూస్థితియుఁ దెల్పుఁబడినది, దీనివెల రు 0-4-0.

తిరుగుడుపెండ్లి:—ఆంధ్ర ప్రచారిణీ గ్రంథమాల 65 పుష్పము. శ్రీ వేంకట పార్వతీశ్వరకవులు రచించినది. వేంకటపార్వతీశ్వరకవులు కిరువరకు నొక్క నాటిరాత్రి యొక్క రీతిగనే వచ్చిన స్వప్నములోని వృత్తాంతమంట- వెల రు 1-8-0. పితాపురములో నాంధ్ర ప్రచారిణీ గ్రంథనిలయములో దొరకును.

రాసిలస్:—ఇది సుఖజీవనాన్వేషకుఁ డగు అబ్బీనియారాజపుత్రునికథ. ఇంగ్లీషులో జాన్సన్ కవి రచించిన దానికిఁ బ్ర॥ శ్రీ కూచి నరసింహము బి. ఏ. గారు కావించిన యాంధ్రీకరణము. 272 డ- క్రొ- పుటలు. 48 ప్రకరణములు. మూల గ్రంథస్థము లగు నగరనామములుఁ బురుషనామములు నల్లయుంచుటచే నభ్యాసము లేనిమనచెవికిఁ గ్రోత్తగానుండి చదువుచున్నపుడు నడుమనడుమ నష్టవచ్చుట తప్ప వైలిలో నిమ్నోన్నతములు లేవు. మృదుమధురపదప్రయోగము నరసింహాకవిగారి కభిచూనము. సంస్కృతాంధ్రపదములు సరళములుగాఁ బ్రయోగింపఁబడును. వెల రు 0-14-0. పితాపురములోఁ గవిగారియొద్దను, విశాఖపట్టణమండలము ఎలమంచిలి తాలూకా మెళుపాక గ్రామమున యం. యస్. శాస్త్రి అండు సన్నువారియొద్దను దొరకును.

లీలావతి:—ఆంధ్ర ప్రచారిణీ గ్రంథమాల ౬౬వ పుష్పము. గ్రంథకర్త బ్ర॥ నందివాడ కామేశ్వరరావు బి. ఎ. గారు. “ఈనవల దేనికి ననువాదము గాని దొంగతనము గాని కాదు. ఒక్కవాక్యము ఒకయక్షర మెటనుండియు దీసికొనలేదు. ఈనవలలో వచ్చుపేర్లు మాత్రము బంగాళాపే ళ్లంచవలసివచ్చినది” ఇత్యాదిగాఁ గవిగారు తెల్పుచున్నారు. తమ తమ్ముడుగారి యుతాని హమునకై యీనవలను గవిగారు వ్రాసినారంట. స్వతంత్రనవలలను వ్రాయుటయే భాషకుఁజాలఁ దోడ్పాటుచేయుట యని నూయభిప్రాయము. వెల 1-8 0.

అష్టావక్రగీత:—అష్టావక్రమునీంగ్రుచే జనకచక్రవర్తి కుపదేశింపఁబడిన సరోవరపరివతానిరసంగ్రహము. ముముక్షుజనోపయోగమైనది. దీనికి బండాల్లంక వాస్తవ్యులగు బ్ర. వేరి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారిచే రచియింపఁబడిన యాంధ్రతాత్పర్యముం జేర్చి కాకినాడపురవాస్తవ్యులు ప॥ ప॥ డి॥ పెన్న నరుమ॥ కామర్లి వేంకటసుబ్బయ్యగారు ప్రకటించిరి. ఈపుస్తకమును శ్రీపరమ

హంసపరివ్రాజకాచార్య శ్రీపరమశివేంద్రస్వామినారు చక్షుఃగాఁ బరిష్కరించిరి. గ్రంథాదిని 16 పుటలు కథాసంగ్రహము కూడఁ జేర్చఁబడినది. వెల 0-12-0 కాకినాడలో నున్న గ్రంథప్రకాశకు లగువేంకటసుబ్బయ్యగారియొద్ద దొరకును.

హరిహరగుహభజనోత్సవచంద్రిక:—ప్రథమభాగము. (1. నిత్యోత్సవ పద్ధతి. 2. పక్షోత్సవపద్ధతి) బ్ర॥ కొడుమూశి రంగనాథలయ్యగారిచే రచియింపఁబడినది. ప్రకాశకులు పై కానున్ని వేంకటసుబ్బయ్యగారే. 34 పుటల విశేషపీఠికగలదు. కీర్తనలు ప్రార్థనశ్లోకములు దండకములుం గలవు. కీర్తనలకు విషయనూచి కలదు. నడుమనడుమ చెప్పనలసిన పుండరీకములు గలవు. పక్షోత్సవప్రకరణము-ఏకాదశి, శ్రీరామనవమి, గోపాలాష్టమి, ఏకాహం, సప్తాహం, మొదలగుసందర్భములలోఁ గీర్తనచేయుటకుఁ జాలితోడ్పడును. ఇందు భజన పద్ధతు లనేకములు గలవు. దీపము చుట్టును దిరుగుచు చేయుభజన, స్త్రీలు బాలికలు వంగుకొని చేతులతోతాళము వేయుచు దీపముచుట్టు తిరుగుచుఁ బాడుపాటలు, నొకరిబుజములమీఁద నొకరు చేతులుంచి దీప ప్రదక్షిణముచేయుపాటలు మొదలగునవి పెక్కులుగలవు. తెనుఁగు, సంస్కృతము, మరాఠీ మున్నగుభాషలలోఁ గలవు. వెల రు 1-4-0.

వీరశైవవివాహవిధి:—లింగ బ్రాహ్మణులగు వీరశైవులవివాహవిధానము, సటీకము. చిదిరెమతము వీరభద్రశర్మగారిచే వ్రాయఁబడిన యాంధ్రటిప్పణితో రావికోట వీరయ్యగారిచేఁ బ్రకటింపఁబడినది. వీరభద్రశర్మగారు వ్రాసిన పీఠికలదు. గ్రంథప్రకాశకులసంక్షిప్తవంశసంచయము పద్యములు వీరభద్రశర్మగారు రచించినవి ముందుఁగలవు. పౌరోహితులు తప్పక గమనింపవలసినప్రధానవిషయములు మొదటను దెల్పఁబడినవి. దీనివలనఁ బురోహితుఁడుపంచామృతములు పంచపల్లవములు పంచగవ్యములుసంగ్రహించుటకు వానివివరము దర్భకూర్చము దర్భపవిత్రము చుట్టువిధానము ఆవాహినియద్ర స్థాపినియద్ర మొదలగుముద్రలక్షణము తెలిసికొనుట కత్యంతసహాయకారిగా నుండును. ఏనమయమున నేవస్తువు కావలయునో తెలిసికొనుటకు వీలగును. వివాహవిషయమై మంత్రాదులను మనము వివరింపఁబనిలేదు. ఇందు వివాహపూర్వదినకర్తవ్యము గణపతిపూజమొదలు నాకబలి గృహప్రవేశము శివసంకల్పము ఆశీర్వాదము

త్రములవలనకు సంపూర్ణముగాఁ గలదు. ఈ గ్రంథము నవేక్షించువారు రావి కోటవీరయ్యగారు చందుపట్ల, భువనగిరితాలూకా వైజాం లని వ్రాసి తెప్పించుకొనవలయును. వెల రు ౧.

కవిత్వచింతామణి:—గ్రంథకర్త శ్రీయుతులు చదలువాడ కోటినరసింహముగారు. వీరు తా మాంధ్ర భాషాపరిజ్ఞానము నార్జించుచు విద్యాధిదశలోఁ బఠించిన గ్రంథముల సారాంశమునే కవిత్వచింతామణి యనునీ గ్రంథముగా రచించిరి. ౧౦ ప్రకరణములు. కవిత్వము చెప్పటకుఁ గావలసిన వ్యాకరణము ఛందస్సు, కావ్యలక్షణములు నిందు సంగ్రహముగ సుగమముగఁ దెల్పుబడినవి. చక్రబంధాదిలక్షణములు, గర్భకవిత్వలక్షణములుం గలవు. ఈకూర్పునభినందించు పలువురు పండితుల యభిప్రాయములు మొదటఁ జేర్పఁబడినవి. బ్ర॥ జనమంచి శేషాద్రిశర్మగారు, కవిభూషణ కవిరాజు శ్రీవత్సవాయ వేంకటసీలాద్రిరాజుగారు మున్నగువారు మంచియభిప్రాయముల నిచ్చియున్నారు. వెల 0-12-0 గ్రంథములు, పై కోటినరసింహముగారికడ గుంటూరు జిల్లా సత్యైనపల్లితాలూకా ఊటుకూరులో దొరకును.

హరశతకము:—ఇదిభక్తి, నీతి, తత్వబోధకమగునటులు గవర్న మెంటు మేడపాడు గ్రామవాసియు, బోర్డుబాలికాపాఠశాల ప్రధానోపాధ్యాయులు నగు బ్ర॥ శ్రీ పెండ్వాల నారాయణశర్మగారిచే రచియింపఁబడినయది. ఈశతకమును దల్లిగారి కంకితముచేసిరి. ఉప్పెర్లగోత్రజులు మాళిన వేంకటరాజుగా రీశతకము నచ్చువేయించిరి. కొన్నిపద్యములు మచ్చునకుఁ జూపఁబడుచున్నవి. క. శ్రీకంఠ వినుము మనవిని, నాకంటెను భక్తులుండు నయముగ వారికా సాకుట కరిగెడితటి ననుఁ, గ్రీకంటిని నైనఁ జూడు కృపయుంచి హరా.గిం క. ఒకదానినుండి చిత్తం, బొకదానికిఁ జెందు మధ్యనుండెడి రూపే వికలత్వ ముండనేరని, సకలాత్ముని రూపమండు సర్వాత్మహరా. ౪౬

భూషణాలంకృతంబుగఁ జేసి వేంచేయ శోభితంబుగఁ బరంజ్యోతి యగుచుఁ
గామధేనువు నైననుండి కదలిరాఁగ

మూషికము నెక్కి గణపతి ముందు నడువ, వేంక. ౯౭

శితవాహునకుఁ బాశుపత మొసంగిన యట్టి యాదిదేవుండు రెండవదినమున
నఖిలవైభవముతో హాయిగా భూతవాహనముపై వేంచేయునపుడు వెంట
స్వస్తివాచన మగ్రజన్తులు పఠియింప సద్భక్తజను లెల్ల సన్నుతింపఁ
బాలునీరును వేటు పటుచు వారువమందు సర్వాంగభూషణశాలియగుచుఁ
గనులపండువ నూరేగి కదలిరాఁగ

మూషికము నెక్కి గణపతి ముందు నడువ, వేంక. ౯౮

దివ్యరత్నమయూఖ దేదీప్యమానంబు లైనట్టి ఘనకిరీటాంగదములుఁ
గర్జనావతంసము ల్గర్భభూషణంబు లుంగరములుఁ బతకము ల్చుంటసరులు
భుజకీర్తులును గరంబుగనొప్పుపూలదండలుదాల్చిభవుఁడుమూడవదినమున
లావణ్యముగను గైలాసవాహనమందు వీధిలో వేంచేయ వెంబడిగను
సింహమున నుండి యూరేగి చెలంగి రాఁగ

మూషికము నెక్కి గణపతి ముందు నడువ, వేంక. ౯౯

నాల్గవదినమందు నాగభూషణుఁడు కూజరముపై నిరవొంద సరసముగను
గలువ పువ్వులచాయ వలువగట్టుక పంచరంగివర్ణపుఁ బట్టు రవికదోడిగి
నిండు పున్నమరేయి గండుచంద్రుని సాటి కొమరొప్పు ముత్యాలకొప్పువెట్టి
వన్నె మించినసొమ్ము వలసినంతకుఁ దాల్చి యైరావతంబుపై నందముగను
రాజసంబున నూరేగి రావె నీవు

మూషికము నెక్కి గణపతి ముందు నడువ, వేంక. ౧౦౦

చెలుపు బంగరుపాగ శిరముపైనుంచి చెంగావి నిల్వంగి చక్రనగఁ దోడిగి
గట్టిగ మొలదట్టి గట్టి వైచికటారి పూని మాక్తికరత్నభూషణములు
జవ్వాజి బొట్టు పచ్చలతాళి దాల్చి నేజమునల్లఁబట్టి పంచమదినమున
సారంగధరుఁడు గజ్జలగుఱ్ఱమున స్వారి వెడలంగ రయముగా వెంటనేయ
రబ్బిహయ మందునూరేగిరావె యపుడు

మూషికము నెక్కి గణపతి ముందు నడువ, వేంక. ౧౦౧

ఆఱవదినమందు హాలాస్యపతియైన కాలకంఠునితోను గళలు మించి
యూరేయి వృషభవాహనములం దతిమాశి వీధిమధ్యములందు వేడుకలర

జంటగావేంచేయజనసమూహముమ్రొక్కఁ గోటిసేవయుఁజాలఁగొల్లలాడఁ
బగలువత్తులును దీవట్లు వెలుంగ భూసురులు వేదము చెప్ప సురలుపొగడ
మ్రోల నరగజవాద్యముల్ మ్రోయ నపుడు
మూషికము నెక్కి గణపతి ముందునడువ, వేంక. ౧౦౨

మ్రోల మర్దళములు మ్రోయంగఁ దకట త ద్ధిమియంచు నట్టువదిద్దితెలుప
సరళి శారీరముల్ సమముగా నొనగూర్చి దరువు వర్ణములుఁ గీర్తనలుపాడి
భరతశాస్త్రమరీతి భావాభినయ మొప్పు దాసీజనములు నర్తనము సేయఁ
దరుణేందువళాళి సప్తమదినంబందుఁ జంద్రప్రభా వేంచేసి తనరఁగాను
రమ్యశుకమున నూరేఁగి రాఁగ నపుడు
మూషికము నెక్కి గణపతి ముందు నడువ, వేంక. ౧౦౩

ఎనిమిదాదినమందు నెనయంగ బహువిధమ్ములసామ్ములను నించి ముద్దులొలుకఁ
జెలువుగాఁ బట్టాభిషేకోత్సవముఁ జెందిగుఱుతైనసెంగోలుబిరుదుమెలఁగఁ
గరతలంబునఁబూని కల్పవృక్షము క్రింద నుండి శృంగారంబు లొనరనపుడు
నవరత్నసింహాసనస్థుఁడౌ సుందరేశ్వరునితో వేంచేయ జనములెదుటఁ
గప్పురపుటారతుల్ ప్రీతికరము నెత్త
మూషికము నెక్కి గణపతి ముందునడువ, వేంక. ౧౦౪

తొమ్మిదాదినమందు నిమ్ముగా సింగాణి బాణముల్ పూని పుష్పకమునందు
వెడలి దిగ్విజయంబు వీరత్వముగఁజల్పి యీశాన్యమునకేగ నీశ్వరుండు
మ్రోల నింద్రవిమానమున ప్ర... బూని...వివాహమును పొన్న
అంతలో సంతోష మంది యావేశను నిశ్చయతాంబూల మచ్చెరువుగఁ
జేసి హరునితోఁగూడి వేంచేసిరావె
మూషికము నెక్కి గణపతి ముందునడువ, వేంక. ౧౦౫

దశమదినంబందు ధరణిలోఁగలజనుల్ వచ్చిచూడఁగఁ గడువై భవముగ
మంగళవాద్యము ల్లుంగలగాను వారాంగనామణులు నాట్యములుసలుప
వెలకోటిసేయుసామ్ములుతోడుతను స్వర్ణ మయమైనక శ్యామండపమున
దివమందు వేంచేసి దివ్యగేహమునందు లలితాంగి నీవు హాలాస్యపతిని
గొమరుమిగులంగఁ బెండ్లాడఁ గొలుపునందు
మేలు మేలని దేవత లైచ్చుకొనరె, వేంక. ౧౦౬

పదివేలదీవట్ల పగలువత్తులునిండి వెలుంగంగల బాణవిద్య లలర
 ధవళశంఖాదివాద్యంబులెల్లనుమ్రోయసురటీలునుభయచామరము లమర
 గంగాధరుండునుగజముపై వేంచేయ నెమిలివాహనమందుఁగొమరుఁడేగ
 దంత...పుడమి జనులెల్ల మ్రొక్కియు... ౧౦౭

సీమ సీను నుల్పురుషులు బాంధవ్యమలతోడ వారు వారు
 నొకరికొక్కరు వేక్ష నుత్సాహమొదవంగగుశలంబులనుదెల్పికొనుచు నిలిచి
 చూచి ముచ్చటలాడుచునుగొల్వఁబడినెక్కు దినమందు శ్రీమహాదేవుఁడైన
 సుందరేశ్వరునితో సాలపొందు రథమునం దలి... .. మానవేడలి
 ఉదయకాలము నూ రేగి ముదమునొంద

మూషికమునెక్కి గణపతి ముందునడువ, వేంక. ౧౦౮

చిలుకఁజేతనుబూని చినచిన్నపట్లకెంపులమయం బైనసొచ్చులుధరించి
 జాజిమలైలు విరజాజిపూవులహారములు వైచి యేకాంతముగను రేయి
 చొక్కనాథునితోను సొబగుమీఱఁగ నేకసింహాసనమున వేంచేసిరాఁగ
 సప్తాభరణసేవ సర్వశ్రజనులెల్ల గుమిగూడి నుతియించి కొలిచిచూడ
 రాజవీధుల దీపహారతులు సేయ,మూషికమునెక్కిగణపతిముందు నడువ,వేం.
 చంద్రశేఖరునితోఁ జలువచప్పురమందుఁ బదిరెండవదినంబు నుదయమందుఁ
 వెడలివేగమ... .. మిఱిగితిర్థమునిచ్చి యచట నందము చెలంగఁ
 బగటిప్రాస్తన మండపమునందుఁ గొలుపుండి సకలవైభవముతోసగమురాత్రి
 నందివాహనముపై నాగరకము గాను గనకాభరణవిద్యకాంతివెలుంగఁ
 బురములోఁ జొచ్చి వేంచేసి పూర్వమైన

దేవళము చేరి నిత్యంబుఁ దేజరిలుచు, వేంక. ౧౦౯

గంగోదకముల వట్టాలపూజలవిధానముగాను నిత్యోత్సవములుచేయ
 సార్వకాలము భక్తజనులు గొల్వఁగ శ్రీకరముగానుబహ్లోత్సవములుచేయ
 వారాంగనలుమ్రోల వరుసగానటియింప రమణీయమాసోత్సవములుచేయ
 సకలలోకు లెఱుంగఁ జూటించి నేత్రోత్సవముగాను జైత్రోత్సవములుచేయ
 నతులవైభవములతోను నతిశయముగ

నెక్తువగఁ బాండ్యదేశంబు నేలుకొనుచు, వేంక. ౧౧౦

క్షీతిని బాదులకుడి చెలంగఁ బుణ్యాలయంబుగను గాణాచికాపురము గలిగి
 వెలనాఁటిలో యజుర్వేదండు హరితసగోత్రుఁ డాపస్తంబ సూత్రుఁ డలరుఁ

దూములూరికులాబ్ధిసోముండు వేంకటరంగయ్యపాత్రుండు బ్రబలుఁడైన
 వేంకట ....తనూజుఁడు వేంకటరంగయ్య విమలుఁడేను
 శ్రీకరంబుగ నీపైని సీసపద్య, శతక మొనరించితిని గొమ్ముశాశ్వతముగ, వేంక.
 హృదయమందలిభక్తి హితవుగాఁ బాటించి చక్రగా నీసీసశతకమునను
 సంపూర్ణముగ న్రాసి సంతోషము చెలంగఁ జదువనేర్చిన విన్నజనులకెల్ల
 దుష్ప్రతంబులుపాఱఁదొలఁగించియాయురారోగ్యముల్లనభాగ్యభాగ్యములును
 బుణ్యంబులును శుభంబులు నందఁజేయించు మధురాపురీశ్వరీ మరకతాంగి
 యిప్పటికి నప్పటికి నన్ను నెప్పటికిని, నిరతముగఁ బ్రోవవేదేవి నిత్యముగను
 వేంకటేశుని చెల్లెల వెలయుగారి, కరుణగలయమ్మ మీనమ్మ వరములిప్పు.
 సకలలోకేశ్వరి జయమంగళము నిత్యశుభమంగళమునీకు శోభనాంగి
 సద్గుణాలంకార జయమంగళము నిత్యశుభమంగళము నీకు శోభనాంగి
 సద్భక్తసేవితే జయమంగళము నిత్యశుభమంగళము నీకు శోభనాంగి
 సాయుజ్యఫలదాయి జయమంగళము నిత్యశుభమంగళము నీకు శోభనాంగి
 మంగళముమంగళమునీకుమరకతాంగి, మంగళముమంగళమునీకుమధురవాణి
 వేంకటేశుని చెల్లెల వెలయుగారి, కరుణగలయమ్మ మీనమ్మ వరము లిప్పు.

శతక సముచ్చయము ప్రథమభాగము.

సంపూర్ణము.

విషయ సూచిక.

---

1. దివ్యగాచార్యునికుండమాల	...	...	౧౮౧-౧౮౯
శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వేంకటాచార్యులుగారు.			
2. కవితాప్రపంచము	...	...	౧౯౦-౧౯౯
విద్వాన్ కోపల్లె శివకామేశ్వరరావుగారు.			
3. సోతనభక్తి-భాగవతరచన	...	...	౨౦౦-౨౦౪
జనమంచి శేషాద్రిశర్మగారు.			
4. నావిబుధలోకసందర్శనము	...	...	౨౦౫-౨౧౨
కాశీభట్ట ప్రహ్లాదయ్యశాస్త్రిగారు.			
5. పరిషత్తు స్తకభాండాగారము	...	...	౧౦౫-౧౧౪
6. షోడశకుమారచరిత్రము	...	...	౪౧-౪౮
వెన్నెకంటి అన్నయ్య.			
7. రసాభరణము	...	...	౪౧-౪౨
అనంతకవి.			
8. రసాభరణభూమిక	...	...	౧-౮
విద్వాన్ కోపల్లె శివకామేశ్వరరావుగారు.			
9. రసాభరణవిషయసూచిక	...	...	౧-3
10. ఆంధ్రశబ్దశాసనము	...	...	౨౫-3౬
చిన్నయనూరి.			
11. కరవస్తు చిన్నయనూరిగారు	...	...	౧-3
క్రితపల్లి సూర్యరావు.			

పరమ త్రయోజనములు.

తెలుఁగుభాషను, వాఙ్మయమును, అభివృద్ధి నొందించుటయు, ఆవిషయమునఁ బరిశ్రమ చేయువారలకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుటయు నీపరివత్తుయొక్క ప్రయోజనములు. ఈపనిని నెఱవేర్చుటకై యవలంబింపఁదగు మార్గములలోఁ గొన్ని యీక్రిందఁ బొందుపఱుపఁబడుచున్నవి:—

i తెలుఁగుభాషలోని పదములకు వ్యుత్పత్తి మొదలగువానిని నిరూపించుచు లక్ష్యసహితముగ నర్థమును వివరించు సర్వంకమ మగునిఘంటు వొకటి రచించి ప్రచురించుట;

ii తెలుఁగుభాషకు సజాతీయేతరభాషలలోఁ గలసాదృశ్యములను సాకల్యముగ నిరూపించుచు నొకవ్యాకరణము రచించి ప్రచురించుట;

iii ఆధునిక శాస్త్రగ్రంథరచనయందుఁ బ్రయోగించుటకునై పారిభాషికపదములను నిర్ణయించి వివరించు నొకశబ్దకోశమును సిద్ధముచేయుట;

iv అంగ్రదేశప్రాచీనచరిత్రాంశపరిశీలనకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుటయు, లభ్యములైన వానిలో మిక్కిలి విశ్వసనీయములైన యాధారముల సాహిత్యమున నవిస్తగముగాఁ దెలుఁగుదేశముయొక్కయుఁ బ్రజలయొక్కయుఁ జరిత్రమొకటి రచించి ప్రచురించుట;

v సర్వవిషయములనుగుఱించి చేయఁదగు గ్రంథరచనకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుట;

vi అంగ్రభాషలోని మంచిగ్రంథములఁ బండితపరిష్కారము చేయించి నిర్దుష్టముగఁ బ్రచురించుట;

vii తెలుఁగుభాషకును వాఙ్మయమునకును సంబంధించిన విషయములను జర్పించు నొక పత్రికను బ్రకటించుట;

viii తెలుఁగువాఙ్మయమునకు సంబంధించిన విషయములను గుఱించి చర్చించుటకుఁగాను సాంఘత్సరికసభల నేర్పాటుచేయుట;

ix తెలుఁగు సాహిత్యవిషయమునఁ బరిశీలన గావించి పారిభాషికములను, సాహిత్యపట్టములను, యోగ్యతాపత్రికలను నొసంగుట;

x ఒక పుస్తకభాండాగారమును స్థాపించి సాగించుట- ఇందుఁ బ్రధానముగాఁ దెలుఁగుగ్రంథము లుండవలయును; వ్రాతప్రతులుగూడ నుండవలయును;

xi తెలుఁగుభాషయొక్కయు వాఙ్మయముయొక్కయు నభివృద్ధికి నుపచరించు నన్ని కార్యములను జేయుట.

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

కాకినాడ.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

సంపుటము ౧౯.	ప్రమాదూతనామసంవత్సరము. మాఘశుక్ల మాసములు.	సంచిక ౬.

డిక్టో గాచార్యుని కుందమాల

—శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు, విజయనగరము—

లోకములో నున్న ప్రతిజాతివారి గొప్పతనము వారివారివాఙ్మయముల నలననే వెల్లడియగుచున్నది. మన భారతీయులవాఙ్మయమువంటి వాఙ్మయము మఱి యేజాతివారికిని లే దని సాశ్చాత్యపండితులు గూడ నిర్వివాదముగా నొప్పుకొనుచున్నారు. ఇది నానావిధజ్ఞానశాఖల సంపూర్ణమై యున్నయది. ప్రాచీను లైనమనఋషులు, శాస్త్రకర్తలు, ఆచార్యులు, మహాకవులు, ఆలంకారికులు, నిప్పుడు మనమెఱిగిన పరిమితసంఖ్యగల గ్రంథములమట్టుకేనా వ్రాసియున్నారు! మనపూర్వులు ప్రతిజ్ఞానశాఖలోను వ్రాసిన గ్రంథము లసంఖ్యేయము లని నమ్ముడు. అవి యన్నియు నిపు డేమయ్యె ననఁగాఁ బరదేశీయరాజులదండయాత్రోపద్రవములచేఁ గొంతమట్టుకు, శీతోష్ణస్థితి పరిణామముచేఁ గొంతమట్టుకు, ఆయాయి గ్రంథకర్తల కుటుంబజనుల ప్రమాదముచే మఱికొంతమట్టుకు నశించినవి. అట్లు నశించినవానిలో శాస్త్ర గ్రంథము లటుండఁగాఁ గావ్యములు, నాటకములు, అలంకార గ్రంథములు మితిమీరి యున్నవి. వానిలోఁ గొన్ని అనంగహర్ష మయూరరాజ ప్రణీత మైన ఉదాత్తరాఘవము, తాపనవత్సరాజచరిత్ర, ప్రతిభాచాణక్యము, ముద్రాసువేదము, దేవచంద్రగుప్త, విక్రాంతశూద్రక, దేవీపరిణయము, గంగాతరంగిక, తరంగదత్త, పద్మావతీపరిణయము, మొదలగునవి. ఈ గ్రంథములలోని శ్లోకములు కొన్ని శాఙ్గ

ధరపద్ధతి, వల్లభదేవుని సుభాషితావళి, దశరూపకము, ధ్వన్యాలోకము, హేమచంద్రుని కావ్యానుశాసనము, వామనాలంకారసూత్రము, జ్ఞేమేంద్రుని బౌచిత్యవిచారచర్చ మొదలగు నలంకారగ్రంథములలో నుదాహరింపఁబడి యుండుటచే నాగ్రంథముల పేరులైనను మనకుఁ దెలిసినవి. అట్లు మనప్రాచీన గ్రంథము లంతరించుటఁ జూచి వాని నెట్లైన నుద్ధరింపవలె నను సత్సంకల్పముతోఁ బరమకారుణికు లైనమనదొరతనమువారు పండితనివాసస్థానము లైన పట్టణములకుఁ బెట్లెటూళ్లకు వేతనముల నిచ్చి పండితులను బంపి ప్రాచీనగ్రంథములను సంపాదించి ప్రతిరాజధానియందుఁ బ్రాచీన గ్రంథాలయములను (Oriental Libraries) స్థాపించి దానికొక కమితధనమును వ్యయఁజేయుచు న్నారు. లేఖనవేతనమిచ్చినయెడల మన మపేక్షించిన ప్రాచీనగ్రంథములను లేఖకులచే వ్రాయించి పంపుచున్నారు. మనగ్రంథసమితి ఐరోపా, అమెరికా మొదలగువిదేశములలోఁ గూడ వ్యాపించియున్నది. నలువది యేఁబది సంవత్సరములనుండి పాశ్చాత్యపండితు లనేకులు రూపుమాసి యెచ్చటనో మూలఁ బడియున్న మనపురాతనగ్రంథములను గప్టపడి పైకిఁ దీసి సంప్రతించి శోధించి ముద్రింపించి యాయాగ్రంథములను రచించిన గ్రంథకర్తల చరిత్రములను గూడ వ్రాసిప్రకటించుచున్నారు. సంస్కృతాంగ్లేయభాషాకోవిదు లగువంగదేశీయులు మహారాష్ట్రులు శోధనమం దాంగ్లేయపండితుల నతిశయించుచున్నారు. కొలఁదికాలముక్రిందట, తిరువాన్కూరు మహారాజావారి పుస్తకాల యాధ్యక్షు లగు మహామహోపాధ్యాయ గణపతిశాస్త్రిగారు భాసనాటకసమూహమును వ్యక్తివివేకము మొదలగు మఱికొన్ని ప్రాచీనగ్రంథములను గనిపెట్టి ప్రకటించిరి. కొన్నాళ్లక్రిందటివఱకు “భాససామిల్లకవిపుత్రాదీనాం” అని మాళవికాగ్నిమిత్రములోఁ జదువుట తప్ప, భాసకవి యిన్నినాటకములను వ్రాసె నని కాని యతనివృత్తాంత మిట్టి దని కాని మన మెఱుంగము. వరరుచి, ఈశ్వరదత్తుఁడు, శ్యామిలకుఁడు, శూద్రకుఁడు వ్రాసిన భాణములు, శూద్రకుని వత్సరాజచరిత్ర, వజ్జిక వ్రాసిన కామదీమహోత్సవము, దిక్షాగాచార్యుని యీకుండమాల మొదలగు గ్రంథములను తంజావూరు మొదలగు విద్యాస్థానములలోఁ బుస్తకభాండాగారములయందుఁ గీటదప్తములై శైథిల్యము నొందుచుండఁ బైకిఁ దీసి యచ్చొత్తించి యుపోద్ఘాతములను, టిప్పణములను వ్రాసి ప్రకటించినవారు బ్రహ్మశ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవి ఎం. ఏ. గారు. వీ రీగ్రంథ

ములనే కాక నన్నెచోడుని కుమారసంభవము మొదలగు పురాతనాంధ్రప్ర
బంధములను గూడఁ బ్రకటించి విద్యజ్ఞనష్టాఘాతాదులైరి.

అట్లులే మన యాయాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు మణిజనిత్రదు తైన మ॥రా॥
జయంతి రామయ్యపంతులుగా రాంధ్రలోకంబున కొనర్చిన మహోపకారము
వాగతీతము. ఎట్లన; నానాదిద్వేషములనుండి యముద్రితాపూర్వప్రాచీనాంధ్ర
ప్రబంధములను సంపాదించి యచ్చొత్తించి యాంధ్రజాతాళాలలలోఁ బట్టపరీ
క్షలకుఁ బఠనీయగ్రంథములుగాఁ జేయించిరి. వీరు ప్రకటించిన ప్రబంధరత్న
ములు; వచనశైమినీయభారతము, చంద్రభానుచరిత్ర, చంపూరామాయణము,
శివరాత్రిమాహాత్మ్యము, కాళిందీకన్యాపరిణయము, నరసింహపురాణము, మొ
దలగునవిప్రధానములు.

దిక్షాగాచార్యుడు—పూర్వోక్తగ్రంథములలో, కుండమాల యను
సీనాటకమును రచించినమహాకవి. తత్త్వసంగ్రహభూమికయం దీతనిగుఱించి
యిట్లు చెప్పఁబడినది. ఇతఁడు బ్రాహ్మణకులోత్పన్నుఁడు. కాంచీ మండల
సమీపమం దున్నసింహవక్త్రనగర మీతనిజన్మభూమి. సూక్తిముక్తావళి
కారుఁ డీతని భదంతధీరనాగుఁ డని వ్యవహరించెను. మొదట సీతఁడు నాగ
దత్తుఁడనుగురువు నాశ్రయించి హీనయానమతమందుఁ బ్రవేశించి కొసకు వసు
బంధుఁ డనువానికి శిష్యుఁడై మహాయానగ్రంథముల నన్నింటిని గూలంకష
ముగాఁ బరిశీలించెను. ఇతఁడు మహాతార్కికుఁడు. ఈకవి జాఢ్యమతస్థుఁడు
గదా రామకథ నెట్లు వ్రాసె నని మీ కాశంక గలుగవచ్చును, గాని, జానకీ
హరణ మహాకావ్యమును రచించిన సింహశద్విపనివాసియగు కుమారదాసుఁ
డు మీసంశయమును బోఁగొట్టెను. ఈకవిపుంగవుఁడు తనకాలమందు మహా
ప్రసిద్ధినిగాంచిన నలాందా విశ్వవిద్యాలయమం దున్న తైత్తికుల నందఱును వా
దమందు జయించి ప్రచురక్షీర్ణిని సంపాదించి వాదిపుంగవుఁ డనుబిరుదమును
వహించెను. యాయావరవృత్తిచే దేశాటన మొనర్చుచు నచ్చటచ్చట నున్న
పండితులను వాదమందుఁ బరిభవించి స్వమతమందుఁగలిపె నని జాఢ్యగ్రంథముల
వలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది. ఇతఁడు రచించిన గ్రంథములు 1. న్యాయప్రవేశ
ము, 2. ప్రమాణసముచ్చయము, 3. హేతుచక్రడమరుకము, 4. ప్రమాణ
శాస్త్రన్యాయప్రవేశము, 5. ఆలంబనపరీక్ష, 6. త్రికాలపరీక్ష. అక్షపాదుఁడు,
కణాదుఁడు, వాత్స్యాయనుఁడు మొదలగు ప్రాచీననైయామికు లవలంబించిన

పంచావయవవాక్యమును మూడవయవములతోఁ గుది ర్చెను. ఉపమానము నకు శబ్దమునకుఁ బ్రామాణ్యమును నిరసించెను. ప్రత్యక్షానుమానములకు నూతనలక్షణములను గల్పించెను.

కవికాలనిర్ణయము:—పూర్వమేఘము పడునాలుగవశ్లోకము, “స్థానా దస్తా త్సరసనిచుళా దుత్పతోదజ్జుఖః ఖండిక్నాగానాం పథి పరిహరక స్థూల హస్తావలేపాన్ ” అను శ్లోకమునకు వ్యాఖ్యానము వ్రాయుచు మల్లినాథుఁడు “అత్రేదం అర్థాంతరం ధ్వనయతి. రసికో నిచుళో నామ మహాకవిః కాళిదాస స్య సహాధ్యాయీ పరాపాదితానాం కాళిదాసప్రబంధ దూషణానాం పరిహరై యస్మిన్ స్థానే తస్తాత్ స్థానాత్ ఉదజ్జుఖో నిద్రోషత్వాత్ ఉన్నతముఖ స్సన్ । పథి సారస్వతమాగ్రే దిక్నాగానాం పూజాయాం బహువచనం । దిక్నా గాచార్యస్య కాళిదాస ప్రతిపక్షస్య హస్తావలేపాన్ హస్తవిన్యాసపూర్వకాణి దూషణాని పరిహరన్ । అవలేపస్తు గర్వేష్యా త్లేపనే దూషణేపిచ । అద్రే శ్శృంగం హరతి పవనః కిం స్విది త్యుచ్చభిః, అద్రేః అద్రికల్పస్య దిక్నాగా చార్యస్య శృంగం ప్రాధాన్యం । శృంగం ప్రాధాన్య సాంతోవృచ్చ । హరతి కిం స్విదితి హేతునా సిద్ధే సానిరస్వతసిద్ధే ర్మహాకవిభి రంగనాభి శ్చ దృష్టోతానిహ స్సన్ ఖ ముత్పతితో వైచి ర్భవేతి స్వప్రబంధ మాత్మానం వా ప్రతి కవేరుక్తి రితి ” ॥

పడునొకండవ శతాబ్దముందున్న వాఁడు మల్లినాథునికంటెఁ బ్రాచీనత రుఁడు నగు దక్షిణావర్తనాథుఁ డనునొకమేఘసందేశవ్యాఖ్యాత “సరసనిచుళా ది త్యత్ర నిచుళపదేన నిచుళాభిధానః కశ్చి త్తవి ద్వివక్షితః । యస్యసూక్తిస్సుభాషితే ప్రాయతే ॥

“సంస్కృతా దోషగుణాధవం తీత్యేత న్నృపా యేన జలాశ్రయోపి స్థితౌచుకూలం నిచుళ శృలంత మాత్తాన మారక్షతి సింధువేగాత్ ” అనయా నిచుళోపవణానయా తస్యకవే ర్నిచుళాభిధాయిత్య మాసీ దిత్యనుసంధేయం సతు నిచుళకవి రాస్థానగతః కాళిదాసస్య సూక్తి సంభావయతి, తస్మా త్సర సపదేన తం కవంప్రతి, దిక్నాగానాం—అనేనదిక్నాగాచార్యో వివక్షితః, సచ కాళిదాసప్రతిపక్షీ “స్థూలహస్తావలేపాన్” ఇత్యనేన ప్రబంధదూషణసమయే స్థూలహస్తాభినయా శ్చ వివక్షితాః, అయ మస్యాభిప్రాయః దిక్నాగ ఇతి కో ప్యాచార్యః కాళిదాసప్రబంధాన్ స్థూలహస్తాభినయై ర్దూషయతి, తమాచా

ర్యో స్వప్రబంధ స్వాపూర్వాభిధాయిత్వ మాత్రస్య' మే ఘోషదేశవ్యాజేన దూషయతి.

వైని వ్రాయఁబడిన మేఘసందేశశ్లోకముచు దానివ్యాఖ్యానమును బట్టి విచారింపఁగా, కాళిదాసునికి సమకాలికుఁ డగుదిక్ష్వాగాచార్యుఁడొకఁడు కాళిదాసప్రబంధములను దూషించె ననియు నాకాలముందే నిచుఁకుఁ డనునొక మహాకవి కాళిదాసుని మిత్రుఁ డీతనిస్మరణములను సంభావించె ననియు స్పష్టమగుచున్నది.

ఇందువలన దిక్ష్వాగాచార్యుఁడు నిచుఁకుఁడు కాళిదాసు సమకాలికులని నిశ్చయముగాఁ జెప్పఁగలము. ఈముద్రరిని విక్రమాదిత్యప్రవరసేనకుఁత లేశ్వరులతోఁ గలపవచ్చును. ఒకకాలముచు విక్రమాదిత్యుఁడు కాళిదాసుని కుఁతలేశ్వరునిసభకు రాయబారిని గాఁ బంపె నట. అటుండి మరలి వచ్చిన కాళిదాసునిఁ జూచి విక్రమాదిత్యుఁడు కుఁతలేశ్వరుఁ డేమిచేయుచున్నాఁ డని యడుగఁగా "అసికలహసితత్వాత్ తౌలితానీన కాంత్యా ముకుళిత నయరత్వా ద్వ్యక్తకన్తోత్పలాని, పిబతి మధుసుగంధీ న్యాననాని ప్రియాణాం త్వయి వినిహితభారః కుఁతలానా మనీశః॥ అని చెప్పెనట. తే మేస్రుఁ డు తన ఔచిత్యవిచారచర్యుఁ కుఁతలేశ్వరచాత్యమునుండి యుదాహరించిన యీశ్లోకమువలనఁ బూర్వోక్తవిషయము నిర్ణయింపఁబడుచున్నది. కాని యీ కుఁతలేశ్వరుఁ డెవఁడో మనకుఁ దెలియదు. సేతుబంధవ్యాఖ్యాత వ్యాఖ్యాసారంభమందు "సీరాశాం కావ్యచర్యాచతురిమవిధమే విక్రమాదిత్యవాచా యం చక్రే కాళిదాసః కచికుమునవిధు స్సేతునామ ప్రబంధః" అని వ్రాసెను. భారతచరిత్ర వ్రాసిన గ్రంథకర్త సేతుబంధమును రచించిన వికుఁతలేశ్వరుఁ డని స్పష్టముగా నీదిగువ వ్రాసిన శ్లోకముందుఁ జెప్పెను. "జడాశయస్యా తరగాధమార్గ ముబ్ధరంభం గిరిచార్యవృత్త్యా, లోకే ష్వలం కాంతమపూర్వసేతుం బబంధ కీర్త్యాసహకుఁతలేశః" ఇందువలన సేతుబంధకావ్యమును రచించిన ప్రవరసేనుఁడే కుఁతలేశ్వరుఁ డనియు నితఁడు రచించిన యాకావ్యమును, కాళిదాసు చూచి యచ్చటచ్చటం దగినసవరణలను జేసి యుండుటచే నిది కాళిదాసప్రణీత మని యొకవాడుక పుట్టె నని మనఘూహించు కొనవలెను. వాకాటకాధిపతి యగునీ ప్రవరసేనుఁడు, మధ్యపరగణాలలో నున్న యెలిచి పురమునుండి గోదావరీస్రాంతదేశమునకు వచ్చి యాకాం

మం దాదేశము నేలుచున్న కడుబులను జయించి వారంగలుకు ముప్పుది మై శృదూరముం దున్న రామగిరిని రాజధానిగాఁ జేసికొని రాజ్యమేలెను.

కుండమాలనుగుఱించి లక్ష్మణుఁడు గర్భవతి యైనసీతను రామ్మాఁజే వాల్చీకి మహర్షియైనశ్రమముందు విడిచిపెట్టి వచ్చినపుడు సీత గంగను జూచి “భగవతి భాగీరథి? యద్యహం సుఖేనగర్భ మభివృత్తయామి తదా తవ దినే దినే సుష్టుగ్రధితయా కుండమాల యోపహారం కరిష్యామి-” అనుటచేఁ గవి యీనాటకమునకు, కుండమాల యని పే రిడెను. శారదాతనయుఁడు తాను వ్రాసిన భావప్రకాశికలో నీనాటకము నిట్లు ప్రశంసించెను. “కుండమాలాశ్ర సుశ్లేష్టా సంధిపంచక సంయుతా.”

“ద్యూతే పణః ప్రణయకేళిషు కంఠపాశః శ్రీడాపరిశ్రమహరం వ్యజ నం రతాంతే, శయ్యా నిశీధకలహే హరిణేక్షణాయాః ప్రాప్తం మయా విధి వశా దిద ముత్తరీయం” అను నీశ్లోకమును విశ్వనాథకవిరాజు సాహిత్యదర్పణ మందురు భోజదేవుఁడు శ్లోంగార ప్రకాశికయందు నుదహరించియున్నారు. 1150 సంవత్సరము దున్న శారదాతనయునికంటెఁ బ్రాచీనతర మైనమహానాట కమందుఁ గూడ నీశ్లోకమే యుదాహరింపఁబడెను. బహురూపమిశ్రుఁడు కావ్యకామధేరుకారుఁడు నీ నాటకమును తమగ్రంథములయందుఁ జెప్పియు న్నారు. ఇందలి ప్రాకృతభాష చతుర్థపంచమాబ్ద శతకములయందున్నప్రాకృ తభాషవలెఁ గానవచ్చుచున్నది.

ఇది యాటకములనాటకము. ఈనాటకమునకు భవభూతి ఉత్తర రామచంద్రమునకు సీతావివాసనమే ప్రధానప్రతిపాద్య మైనకథ. కాని యీ నాటకద్వయమునకు సంవిధానము కొంచెము భిన్నముగా నున్నది. ఆభేద మీదిగువఁ జూపింపఁబడును. ఈరెండునాటకములకు విప్రలంభకరుణారస మే ప్రధానము. అంగముగా నితరరసములు గూడ ననుప్రవిష్టములై యున్నవి.

ఈనాటకద్వయమందలి కథావైషమ్యము.

ప్రథమీంకము.

కుండ—రాముఁడు లోకాపవాదభీతిచే సీత నరణ్యమునకుఁ బంపెను.

ఉత్తర—భద్రుఁ డనుగూఢచారుఁడు సీతకు సంభవిల్లి న కాలీనమును రహస్యముగాఁ జెప్పఁగా దానిని మనస్సులో నిడికొని పైకిఁ గురువ్రలయాజ్ఞచే గర్భదోహదనిర్వర్తనవ్యాజముచే సీత నరణ్యమునకుఁ బంపెను.

ద్వితీయాంకము.

కుండ—కుశలవోత్పత్తి- రామాయణాధ్యయన సంగీతాదులయం దాకుమారు లిరువురు ప్రవీణు లగుట.

ఉత్తర—కుశలవోత్పత్తి- రామాయణోత్పత్తి కథ. శంబూకుని వధించుటకు రాముడు పంచవటికి బోవుట.

తృతీయాంకము.

కుండ—గోమతీతీరాశ్రమమునకు వచ్చిన వాల్మీకిని జూచుటకు రాముడు వెళ్ళుగా నచట నానదీతరంగములయందుఁ దేలుచున్న కుండమాలను గని యిది సీతాగ్రథిత మని సీతను తలంచు కొని దుఃఖించుట. విరహాకృతుఁడైన భర్తను గాంచి సీతయు దుఃఖించుట.

ఉత్తర—శంబూకవధ ప్రసంగమున పంచవటికి వచ్చి పూర్వపరిచితస్థలములను గాంచి రాముడు శతగుణితజానకీపరహశోకుఁడై పలుమాటలు మూర్ఛిల్ల సీత వనదేవతాప్రభావముచే నిగూఢయై యుండి తనకరస్పృశచే రాముని లబ్ధసంజ్ఞనిగాఁ జేయుట.

చతుర్థాంకము.

కుండ—రామునికి సీతయం దెంతప్రేమ గలదో కనుగొనుటకుఁ దిలోత్తమ సీతారూపమును ధరించి రామునికడకు రాఁగా వేదవతి యరుమునికన్యక దానిని నివారించుట.

ఉత్తర—వాల్మీక్యాశ్రమమందు జనకుడు కౌసల్యమొదలగు వృద్ధులు కలిసి సంభాషించుచుండఁ నచటికి వచ్చిన లవుని జూచి వాని వృత్తాంతము నరముట.

పంచమాంకము.

కుండ—రామాయణగానమును వినిపించుటకుఁ, గుశలవులు రామునియొద్దకుఁ బోవుట-రాముడు వారిబాలభావమును సౌందర్యమును జూచి హర్షపరవశుఁ డగుట. తల్లిదండ్రు లెవ్వ రని యడుగఁగాఁ, దల్లిపేరు దేవి, వధువు ననియు, తండ్రిపేరు నిర్ఘ్నుఁ డనియుఁ జెప్పిరి.

ఉత్తర—లవచంద్రకేతులయుద్ధము-ఆటవయాంకము.

కుండమాల—రామలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నులు కుశలవుల రామాయణగానము ను వినిరి. తల్లిదండ్రులను మే మెఱుంగమనిరి. ఇంతలో భూదేవిని సీతను

వెంటఁబెట్టకొని వాల్మీకి వచ్చి సీత పరిశుద్ధురా లని చెప్పి పుత్రులతో
సీతను రాముని కొప్పుఁజెప్పి కుశునికిఁ బట్టాభిషేకము చేయించి లవుని
యువరాజుగాఁ జేసెను. కుందమాల ముగిసెను.

ఉత్తర—లవచంద్ర కేతుల యుద్ధవణాన- రాముఁడు, కుశలపులు, చంద్ర
కేతువు కలిసికొనుట.

సప్తమాంకము.

ఉత్తర—సీతారాముల సప్తేశము.

జయదేవుని స్రగన్నరాఘవము, భాసుని ప్రతిమానాటకము, అభిషేక
నాటకము, భవభూతి మహావీరచక్ర, ఉత్తరచరిత్ర, అనర్ఘరాఘవము, రాజ
శేఖరుని బాలరామాయణమును రాచుధద్రకవి జానకీపరిణయమును మొదలగు
రామనాటకములయం దాయానినాటకకర్త లెవ్వరును విదూషకుని బెట్ట
లేదు. కుందమాల కూడ రామనాటక మైనను, గవి దీనిలో విదూషకునిం
బెట్టెను. కుందమాలాకారుఁడు కాశిదాసునివలె నెంతమట్టుకథావబోధన ప్ర
యోజనము సిద్ధించునో యంతమట్టుకే శబ్దములను స్వీకరించును గాని శబ్దాడం
బరమును జూపఁడు. ఆకవి శైలిని జూపుట కీదిగువను రెండు మూఁడు శ్లోక
ములను వ్రాసితిని. చిత్తగింపుఁడు.

మందం యాతి సమీరణో నపరుషా భాసో నిదాఘార్చిషో

నత్రస్యంతి చరం త్యశంక మధునా మృగోపి సింహౌసుహ

మధ్యాహ్నాపి నయాతి గుల్మనికటం ఛాయా తదధ్యాసితా

వ్యక్తం సోయ ముపాగతో వనమిదం రామాభిధానోహరిః.

లంకేశ్వరస్య భవనే సుచిరం స్థితేతి

రామేణ లోకపరివాదభయాకులేన

నిర్వాసితాం జనపదా దపి గర్భగుర్వీం

సీతాం వనాయ పరికర్షతి లక్ష్మణోయమ్.

మరకతహరితానా మంభసా మేకయోనిః

మదకలకలకంతి గీతరమ్యోపకంతా

సశినవనవికాసై ర్వాసయంతి దిగంతాన్

నరవరపురతస్తే దృశ్యతే గోమతీయమ్.

భవభూతి శైలి సమాసభూయిష్ఠము.

శ్లో. కంఠాలద్వివగండపిండకవణోత్తంపేన సంపాతిభి
 ధ్నుర్న స్రుసితబంధనైస్సవకుసుమై రర్చుతి గోదావరీమ్
 ఛాయావస్థిరమాణ విస్థిరముఖ వ్యాకృష్ట కీటత్వచః
 కూజ త్తాంతకపోతకుక్కుటకులాః కూలే కులాయస్రమాః.

శ్లో. గుంజత్తుంజకుటీరకౌశికఘటాఘుత్తారవ త్తీచక
 స్తంబాడంబర మూకమాకుళికులః క్రాంచావతోయంగిరిః
 ఏతస్మిన్ప్రచలాకినాం ప్రచలతా ముద్యేజితాః కూజితై
 రుద్యేల్లంతి పురాణరోహితరుస్త్తంధేషు కుంభీనసాః.

2

కుండమాలాకారుఁ డతికఠినచిత్తుల మనస్సులు కూడ కరఁగునట్లనీతా
 విచారమును వర్ణించెను గాని భవభూతి ఉత్తరరామచరిత్రలో లోకపూజ్య
 నామ యగుసీతపావనత్యానఘత్వనిర్దోషత్వాది గుణములచే సంపూర్ణురా లని
 లోకమునకుఁ దెలియునట్లు హఃఖాన్తాదావహపైన భాషలో వర్ణించెను.

క వి తా ప్ర ప ం చ ము .

—విద్వాన్-కోపల్లి శివకామేశ్వరరావుగారు. కాకినాడ.—

ప్రకృతిప్రత్యయజ్ఞు లగు శాబ్దికులయు, బరిణామవాదులయు, దదితరులయు ననుమానములచేఁ గల్పించిన మనమును బాశ్చాత్యులును సర్వవిధముల నొక్కటియే యైనను గాలక్రమమున నేటికి సంప్రదాయాదులచేతను విజ్ఞానాదులచేతను, బ్రవృత్తినివృత్తిధృతమాణములచేతను నత్యంతభిన్నుల మనువిషయమును గుర్తెఱుంగని పలువురు మనవారు పరభాషాచారసఃప్రదాయమోహితులు ప్రతివిషయమును బాశ్చాత్యులతోచనములతోఁ గాంచుచు, వారి పద్ధతుల సర్వము నెఱింగినవారుంబోలే మాటాడుచుండుటయు, దమచెప్పినదాని కన్య మగునదెల్ల గర్వ మని తలంచి తమలో సంతర్జిల్లుట యు, రాజభాషాజ్ఞతవలని సంఘకారవసీయపదస్థులై భోగభాగ్యానుభవములందును వేషాదులందును గలయున్నతి క్షణిక మని ధర్మమునూఁది వ్యవహరించు పండితులను ఛాందసు లనియు నజ్ఞాను లనియు ధిక్కరించుటయు మనము కన్నులారఁ జూచెడిదే కదా. ప్రస్తుతము మనవిద్వాపీఠముల నాచారవ్యవహారములయందు విజ్ఞానసంపదయందుఁ బాశ్చాత్యభావభావితాంతఃకరణులును దదనయాయులును, దత్నదసంపాదనేచ్ఛాముద్యన్తుఖిస్తుతిపరాయణులును నలంకరించిరి. అనలున కనిలుఁడు తోడయ్యెను. దహనసంస్థారమునకు నిం కడ్డెక్కడిది. సర్వసంప్రదాయములను బాశ్చాత్యదృష్టియే. కవితయందును బాశ్చాత్యులు చెప్పనూట లని పరీక్షకై చదివినప్రానుడులే పరమప్రమాణములు.

కాని, కవితకు నాచారవ్యవహారములకు సంబంధ మేమందురో వినుఁడు. ముసిండి రసాలఫలముల నిచ్చునా ; రసాలము ముసిండినిచ్చునా ? తనయాచారాదులను దనసంప్రదాయములను విడనాడియన్యవిషయములనే కవించిత్రించును ? తనయచుభవమును విడిచి యేమి యెవ్వఁడు నుడువును ? నేలను విడిచి యెవ్వఁడు సాము సేయఁగలఁడు ? ఎన్నియుగములనాఁడో పుట్టి పెరిగిన రాముని నేఁడును గవులు క్షీణించుటలేదా ; వారి కారాముని యనుభవమెట్లు కలుగును ? అనినచో నొక్కమనవి, ఆలకింపుఁడు. రామవ్యక్తి వైదికధర్మము నాశ్రయించినదేకదా ; మనము నాధర్మమునే యనుసరించుచున్నాము

గదా. ఈ ధర్మ మనుషాశములచే నాటి రాముఁడును నేటిమనమును సన్నిహితుల మగుచున్నాము. మనయాచారవ్యవహారము తెల్ల ధర్మానురోధములు కావున రాముఁడు మరలోనివాఁ డగుచున్నాఁడు. వానియనుభవము మనదియే. పోనీ, ఇంకొకటి నాలోచింపుఁడు. Hamlet! అను నాటకమును బాశ్చాత్యలోక ప్రథిత మగుదానిని మనవిద్యావంతు లందఱును బరీక్షార్థమై వల్లించినారు గదా. నేటికి నది పాఠప్రవచనములం దున్నది గదా. ఆ గ్రంథమున వర్ణితమైన యాయాసంఘమర్యాదలను నాచారవ్యవహారములను జదివి తన్నయఁడైన హైందవుఁ డున్నాఁడా మీరే తెలుపుఁడు. అవి మర కర్మము లగునా ; వ్యాఖ్యానములను వల్లించినను ననుభవమునకు వచ్చునా ? Lily చాల సాగనైన పూ నని వేనోళ్ల మహాకవి నిర్వర్ణించినను దద్వర్ల నాకర్లనమునఁ బాశ్చాత్యునకువలె మరకు భావోదయమై రసానుభవము కలుగునా ? కమలమును వర్ణించినకావ్యమును వినునప్పుడు మనకువలె నొకపాశ్చాత్యున కానందము కలుగునా? అందుకనియే నామనవి యేమంటిరేని యేజాతిధర్మ మాజాతిది; ఏజాతి సంప్రదాయము లాజాతివి. వారిసంప్రదాయములను నాచారములను మనము గ్రహించుట దుర్బటము ; వాని ననుసరించి వ్రాయఁబడిన కవితను గాని యాకవితను గూర్చి వారు నుడువు లక్షణాదికమును గాని మన మనుభవమునకుఁ దెచ్చికొనుట కలలోనిమాట. ఇంకొకమాట- వారికిఁ గుక్క, పిల్లి, పంది మున్నగుజంతువులు శృంగారాది బహురసముల నాలంబనములు కాకపోయినను నుద్దీపనవిభావములు. మన కాజంతువులే యస్పృశ్యములని విధి. ఇట్టియెడ వారిపలుకుల తియ్యములు మన కనుభవమునకు వచ్చునని యెన్నఁగలమా.

ఇచ్చటఁ బ్రత్యర్థి యొకమాట ననవచ్చును. ఏజాతివాఁ డైనను మానవుఁ డొక్కటియే కదా. భావము లున్నతము లగునవి యొకతీరుననే యుండునుగదా, యని. మానవత్వము సామాన్యమే యైనను భావములు సంస్కారజన్యము లనియు, నాసంస్కారములు జన్మజన్మాంతరదేశకాలపాత్రాచార వ్యవహారాదు లగుపెక్కుల ననుసరించి కలుగు ననియు, నందుచేతనే దేశధర్మాది భిన్నుల మగుమనకు వారికిఁ బొత్తు కవితాదులయందు సమకూడ దనియు నావిన్నపము.

ఇంక నొక్కవిశేషము. కవితయేగాక మనబ్రతుకు సమస్తము వైదిక ధర్మము నాశ్రయించి యున్నది. వారికో యట్టిధర్మము, సర్వకాలములయందలి పురుషులను నేకకాలవాసులను వలెఁ జేయుధర్మ మొఱొకటి లేదు. వారు సమస్తమునుండి ధర్మమును నిర్మించుకొనుచున్నారు. చునమో దివ్యమగు ధర్మమును బాలించుచున్నాము. అందుకనియే Browning మొదలగు కవులవచనములును వారికి ధర్మమును వేదాంతమును బోధనేయు శాస్త్రములయందును బ్రమాణము. మనకుఁ గవులవాక్కులను బ్రమాణీకరించు వేదాంతాదిశాస్త్ర గ్రంథములు గలవా? ఇదియే వారికి మనకుఁ గలభేదము. ఈభేదమును మనసునం దిడికొని కవితాప్రపంచ మెట్టిదో విచారితము:—

ధర్మబద్ధుల మగుటచే ననాదినుండియు మనము నివసించెడువారమే యగుచున్నా మనియు, శ్రీరామాదులు మనతో నివసించు రాకొమరులే యనియు వాదివ్యవహారములు మనవ్యవహారములే యనియు నాకారణముననే వారిసుఖదుఃఖములయందు మనమును బాగ్దానంగలుగుచున్నా మనియు నిది వఱకే తెలిపితిని. అదియునుగాక ననాదిసిద్ధ మగుధర్మము ననుసరించుటయే మనబ్రదుకు. ఈధర్మము వేదమూలము. కావున వేదానురోధి యగునది మన కాదరణీయము; తదితరము మనకుఁ గాదు. కవులును ధర్మేతరులు కారు. వారియనుభవము ధర్మమూలము. ఉర్గుఁబాలతో వారును వైదికధర్మముల నలవరించుకొందురు. వారియనుభవమును వారు వెల్లడించునది కవిత. కనుక మనకబ్బములు ధర్మానురోధములు. ఈ మాటలవలనఁ బాశ్చాత్యులను డులలో నేవియు నగ్రాహ్యము లని నాతలఁపు గాదు. మనసాధనము లుండగా నవియేల యనియు, వలసినవాని గ్రహించుటయ తగు ననియు నాబుద్ధి.

ఈ కవియెవఁడు? కవి బ్రహ్మ. కవి క్రాంతదస్మియని నైఘంటికు లందురు. బ్రహ్మస్వరూపమే కవిస్వరూపము. బ్రహ్మ యొనర్చునదే కవి యొనర్చు నని యర్థసామ్యమును బట్టి మన మూహింపవచ్చును. క్రాంతదస్మి తానై యతని వలెఁ గవియు నుండు ననియు నాచరించు ననియు నూహింపనగును. బ్రహ్మ స్వరూపముచు బ్రహ్మకార్యమును దెలిసికొనినఁ గవిస్వరూపమును గవికృత్యముచు దెల్ల మగును. ఈ కన్పించు జగమును ధాత సృష్టించినాఁడు. ఎట్లు? యథాపూర్వముగా. ఈసృష్టి యేమి? కల్పనము. కనుకనే ప్రపంచసృష్టిని గుఱింఁచి మనవా ధాభాలగోపాలమును జెప్పుమాటయే గదా “ధాతా యథా

పూర్వ మకల్పయ" త్తనుచది. ఇందు యథాపూర్వ మనుశబ్దమును గల్పన మనుదానిని వివరించినచో, బ్రపంచముయొక్కయు, గవితా ప్రపంచముయొక్క యు సృష్టి తెలియంగలదు. ఈ యథాపూర్వమున, బూర్వము నూత్నకల్ప మునకు, బూర్వమున, గలకల్పమే. దానికో యందు చేని మఱల దానికో యని యిట్లననియత మగు స్రష్టృపరంపర పుట్టెను. దీనికి సమాధానము మహా కాల మనుటయే - పూర్వమువలె సృజించె నగదా యర్థము. అయినం బూ ర్వప్రపంచమునకు, బ్రతిబింబమా యిది యనుసంశయము పొడమరాదు. ఒకదానివలె నింకొకటి యున్న దన్నప్పుడు దానికిని దీనికిని భిన్నత్వము కల దనియు సామ్యమును నున్న దనియు సభిప్రాయము. అదియును గాక ధాత కల్పించె ననియు, గలదు కదా ! కల్పనము జ్ఞానాధీన మైన దగుటచే నీ జ్ఞాన ము స్వాప్యయముననుండి మెలంకునను గనినవిధాతకు, గలిగినదని పూర్వులు తెలుపుదురు. స్వాప్యస్వరూపమును "యత్తైతత్పురుషః స్వపితి నామ సతా సోమ్య తదా సౌఖన్యో భవతి స్వమపీతో భవతి తస్మా దేనం స్వపి తీత్యాచక్షతే స్వంహ్యపీతో భవతి" యని ఛాందోగ్యులు చెప్పుచున్నారు. మఱియు నిద్రాసన్నఁ డైనబ్రహ్మ స్వభావమును "సుషుప్తస్థాన ఏకీభూతః ప్రజ్ఞా నఘన ఏనానందమయో హ్యనందభుక్ చేతోముఖః ప్రజ్ఞ స్తోతీయః పాదః ఏష సర్వోత్తరః పరస్వజ్ఞ ఏషోస్తర్యా మ్యేషయోనిః సర్వస్య ప్రభవాప్యయా హిభూతానా" మనియు శ్రుతి చాటుచున్నది. అంతఃప్రజ్ఞఁడై స్వప్న మను భవించువానివలె బ్రహ్మయు, దనయనుభవమును జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చికొనుటకే మే ల్లించి తనజ్ఞకారణమును గ్రహించుటకై తపం బొనర్చుట. ఈ తపముననే యతఁడు నేను సృష్టికర్త నని గ్రహించుట పొసఁగిరది. అంతట సృజనమున కతఁడు బహిఃప్రజ్ఞఁడై పూనెను. ఎందుల కీసృష్టి నతఁ డొనర్చునల చును? లీలకై. ఈ లీల యెట్టిది? తనను దాను బ్రేమించుటయే; తనకల్పనమున, దాను రమించుటయే. ఈ యభిప్రాయమునే "నవా అరే పత్యుః కామాయ పతిః ప్రియోధివ త్యాత్మనస్తు కామాయ పతిః ప్రియోభవతి" యను వాక్యమునుండి 'ఆత్మా వా అరే ద్రష్టవ్యః శ్రోతవ్యో మస్తవ్యో నిదిధ్యానిత వ్య' యను వఱకు, గల యుపనిషద్వాక్యములు చాటుచున్నవి. ఆత్మత్వప్తి కొఱకై యీసృజనకర్త. అదియే లీల. ఇది బ్రహ్మప్రపంచమును విధానించు లెఱంగు. ఇక, గవియు, బూర్వానుభూతవిషయమును స్మృతికిఁ నంతఃప్రజ్ఞఁ

డై తెచ్చికొని యందుఁ బ్రతిభాసించిన దానిని బహిఃప్రజ్ఞఁడై యాత్మకామ నఁ గలవాఁ డగుటచేఁ గవితాదిశిల్ప ప్రపంచమును నిర్మించును. దీనినే యుధ యకావ్యప్రాణిఁ బాటించు శిల్పమునఁ బాఠగుండగు కవి బ్రహ్మ సాత్యవతేయ సంస్కృతి శ్రీవిభవాస్పదం.... ..టొప్పగునని సూత్రప్రాయముగ నుడి పెను. కల్పాప్యయమున బ్రహ్మ నిద్రించెను. ఈ ప్రలయము జరుగుట యె వనియందు ? తనయందే. అనఁగా బాహ్యప్రపంచ మంతయుఁ దనయందే యిమిడి యేకాకృతి యైనది. అప్పుడు ప్రజ్ఞానఘనుఁడును నానందియు రస రూపుఁడు ననఁబరగుచున్నాఁడు బ్రహ్మ. కవియు బాహ్యమై తనకంటెభిన్నమై ప్రత్యక్షముగా నున్న ప్రపంచముచు దనయందే లయమును జేసికొనినాఁడు. అప్పుడు ప్రపంచావ్యయ మతనికిఁ గలిగినది. పిమ్మట యవస్థ ప్రజ్ఞానఘనము ను, నానందమును, రసమును దానై నిద్రాముద్రితుఁ డగుటయే కవికిని మిగి లినది. ఈ నిద్ర యంతఃప్రజ్ఞయు బహిఃప్రజ్ఞయును గాదు. దీనినుండి మహా ప్రచారోపాధివిశేషసంబంధమును గలిగి స్మృతిరూప మగుస్వప్నమున లేక తపశ్చరణఁబున నంతఃప్రజ్ఞను గలవాఁడై కవి యాత్మసాక్షాత్కారము నొందె ను; పెంటనే యాత్మకామన యుదయించెను; లీల ప్రారంభమయ్యెను; కవితా ప్రపంచము బహిఃప్రజ్ఞతచే స్పష్టమయ్యెను.

ఈవిషయమే రామాయణమున గ్రథిత మైనది. నదీవైర్మల్యము తన మనమున లీనముకాఁగా యాప్రశాంతజలముల మైమఱచి క్రుంకు లిడి బహి రంతఃప్రజ్ఞతలు లేని నిద్రాముద్రితుఁ డగునానంది యైనవాల్సికి నంతఃప్రజ్ఞ నుదిత మొనర్చు క్రొంచమిథునాది స్వప్న ప్రపంచదర్శనాత్మజ్ఞానసంధానకతప శ్చరణములు కలిగి యాత్మకామనచే లీలమై రామనామమును నున్తోపించెను. అది యాదికావ్యము. ఆతఁ డాదికవి. కవిత్వోత్పత్తివిధానమిది. దాని ప్రయో జనము స్వరూపజ్ఞానము. అనన్యమైన యగ్నితీయమైన తనప్రజ్ఞానఘనము నానందము రసము నగుస్వరూపమును ప్రపంచిత మైనదానిని దిరిగి యద్వితీయమునుగా గ్రహించుటయే కవితాఫలము. ఇది కవితాప్రపంచము పుట్టిన తెఱఁగు.

ఈ ప్రపంచమున నివాసులు భిన్నత్వమునం దేకత్వమును గ్రహించి తరించు సహృదయులు. ఈజగత్తును బ్రహ్మనిర్మించినాఁడు. నిజమే కాని దేని నిగా నిర్మించినాఁడు ? “నామరూపేవ్యాకరవాణి” యన్నాఁ డని యుపనిషత్తు.

నామము శబ్దము. రూపము రంగును, నామమున కర్థమును. అర్థము వస్తువు. దీనివలన మన కేర్పడువిషయములు కవితాదులుదలి వేవి యుండురా? వస్తు వనుటచే విగ్రహనిర్మాణము. రంగునుటచే జిత్రలేఖనము. ఇవి రెండును వ్యంహారిమునకై శబ్దాధారమును గలవియే యగును. నామ వనుటచే నవ్య క్తమును వ్యక్తమునైన యర్థమును గలగాంధర్వమే. ఈ మూఁటియందును నామరూపముల సామ్యానస్థ లేదు. అందుచే నవి పరిపూర్ణసృష్టినిొందని వే యగుచున్నవి. కవిత యట్టిసిగాదు. నామరూపములు దీని సామ్యావస్థ నొందియున్నవి. అది యెట్లైన శబ్దార్థములే నామరూపములు గదా? శబ్దార్థప్రధాన మైనదే కావ్యము. ఇవి లేనిది కావ్యమునకు స్వరూపములేదనుట. స్వరూపమున లాలిత్యము సౌందర్యము లేని దాదరణీయము కాదు కనుక యీ కావ్యకన్యాశరీరము రీతినిదెలుపుచుఁ బెద్దలు “శ్విత్రే శై కేన దుర్భగ” మ్మన్నారు. చూచితిరా నిర్దుష్టములును సౌష్ఠవములు నగుశబ్దార్థము లిందులనుఁ గావలయు నని చెప్పి యుత్తోఁ డనివిసనక శబ్దార్థాలంకారములును గావ్యేంద్రిర కుండవలయు నని కావ్యపిపాసు లగువా రన్నారు. ఎవ్వరేమన్న నాకేమి కొదవ నాకావ్యకన్యక శ్విత్రాదిదోషభాజని యైనను సరియే, యనలంకృత యైనను సరియే బాహ్యచిహ్నము లగుశరీరాదులతోఁ బనేమి నన్నుఁ దన్నమునిఁజేయు రసమును వెల్లడించుచున్నది కనుక నాకు నచ్చినదను నేఁటి యనాంధ్రు లగునాంధ్రకవులు తా మట్లనుట భాషయందు విజ్ఞానము తమకు లేమిచే నని యెఱుఁగకకాదు; డాంచికమునకై భోకరించుటకు. మఱియుఁ దమనుఁ దన్నయతను గూర్చురసమును వెల్లడించునది యాశ్విత్రదూషిత యగు కన్యయే గదా. ఏహ్యమగు నాయమరూపమునుండి తోలుతిత్తినుండి గోవు పాలను గ్రహించువానివలె రసము నట్టిఁడు సహృదయుఁడో కవియో గ్రహించునుగాక. ఈమాట మన మన్నచో జీవద్భాషకు నియమ మే మందురు. అట్లము జీవద్భాషగదా! సంభాషించునట్లు లుపన్యసించుటగాని యుపన్యసించుటలు వ్రాయుటగాని యా యాండ్లయు లొనర్చుచున్నారా! వారొక వేళ నస్వతంత్రు లనవచ్చును. మనలో M. A. యం దుత్తీర్ణులైనవారు కలరుగదా. వారాబాసను స్వతంత్రులేకదా. ప్రతిపదమునం దనుచ్చారిత వర్ణముల ననేకముల ననవసరముగా వల్లించి వ్రాయవలసిన వానిని ద్రోసివేసి పాశ్చాత్యుల నుడికారమును (Idiom) బాటించక స్వతంత్రులై తామువ్రా

యచున్నారా. అట్లు వ్రాసినవారిబాసను ఖండింపక విడుచుచున్నారా. తాము చిన్నటినాటనుండి స్వభాషనువలె నభ్యసించిన భాషపై సావితంత్ర్యము తమకు లేదుగాని రాజపోషణము లేమిచే గుండుచున్న యాంధ్రమునైననో తమకు సావితంత్ర్యము! పోనిండు. ప్రస్తుతము విచారితము.

కావ్య మనుప్రపంచమునకు నామరూపములు సిద్ధించినవి. నామ రూపములచే నిది దేనిని వ్యక్తముచేయును. సహృదయునకు నేకత్వము నా పాదించును. ఈ యేకత్వము రసమయము ప్రజ్ఞానఘనము నని చెప్పితిమి గదా. ఒకఁడు వ్యక్తముచేయున దతనియంతఃస్వరూపము. బాహ్యకృతిని జూచి తృపు లగుట యరుదా. అంతఃస్వరూపము నెఱిగినయప్పుడే యా యెఱుకవలని యానందము ననుభవించును. మీఁదుమిక్కిలి యా యెఱుకయే మనస్వరూపము నైనపు డంతకంటె వే తానంద మేమి గలదు. కావ్యాత్మ యగురసమే మనయాత్మయు నయినపు డొండారుల కభేదము వెల్లడి యగును. అదియే ముక్తి. అందుచేఁ గావ్యాత్మయు మనయాత్మయు రసస్వరూపము లనవచ్చును. ఇదియే యఖండ మగుబ్రహ్మానందసబ్రహ్మచారియు నగు రసము. దీనిని గ్రోలుటయే జీవితావధి. ఈ చెప్పిన దంతయు వేదాంతముల కితి. దీనినే మనకుఁ దెలియునట్టలఁ జెప్పికొనుటకు నఖండ మగురసమును భిన్న భిన్న ఖండరూపములఁ జవిచూచి పిదప సమస్తమునందును నదియే యని నిరూపించు మార్గమున నడువవలయును.

ఈమార్గభేదములను బుద్ధికుశలు లగు నాలంకారికు లనేకవిధములఁ జెప్పిరి. వారిలో ముఖ్యము లగువాని నొకకొన్ని మతముల నిపుడు వివరింతును. రసస్వరూపాధికము వివరింపఁబడిన గ్రంథములలో నాట్యశాస్త్ర మగ్రగణ్యము. ఇందు రూపకాది దృశ్యకావ్యములయం దభినేయము లగురసములు వివరింపఁబడినవి. ఈతఁడు నాట్యరసముల నెన్నిదిటినిగా నొడివెను గాని యుద్భుటుఁడు “నవనాట్యరసాః స్మృతా” యనినాఁడు. రుద్రటుఁడు శాస్త్రమువలె రసములు లేనికావ్య ముద్వేజక మగును గనుక కావ్యమును రసవంతముగాఁ జేయవలయు నని చెప్పి ప్రేయ మనునది పదియవరస మనెను. దానికి స్థాయి స్నేహ మని “స్నేహప్రవృత్తిః ప్రేయాః సంగతశీలార్యనాయకో భవతి”యనునది మొదలుగా వివరించెను. గంగానందకవి

యదాహధాత్ర్యప్రథమోదితంవచోయయాతదీయామవలంబ్యచాంగులిమ్
అభూచ్చ నమః ప్రణిపాతశిక్షయా పితౄర్భదం తేన తతాన సోఽర్భకః॥

ఇత్యత్ర దశమౌ వత్సలాఖ్యం రస ముదాహరన్తి. తచ్చిత్త్యమ్. పు
ర్రాధిపత్య రతిభావే తస్మాత్తర్భావాత్. నచ స్థాయిభావభేదేన రసో భిద్య
తే, తస్మాత్ అస్య స్థాయిభావః స్నేహ స్తద్భేదా ద్భేదోఽస్యేతి వాచ్యమ్.
స్నేహస్యాపి రత్యాత్మకత్వాదితి దిక్. అని చెప్పుమాటలవలన వాత్సల్య మను
నికొకరసము నంగీకరించినవారును నున్నటులు స్పష్టముగదా. ఈగంగానం
దకవిరాజు సాహిత్యదర్పణకారుఁడు ముసింద్రమత మనియుఁ దదావ్యాఖ్యాత
కేసాంచినైత మనియుఁ దెలుపు వత్సలతాస్నేహము స్థాయిగాఁగల వత్సలరస
మును నిందించెను. ప్రేమసహిత స్నేహము వత్సలతాస్నేహ మనివా్యాఖ్యాత
యచటనుడివెను. అప్రస్తుత మైనను నిట నికొకవిశేషము నుడివెదను. కో
పింపకుఁడు, మనయాంధ్రవిశ్వవిద్యాలయము భక్తిరసము నొకదానిని సృష్టిం
చినది. ౧౯౩౦ మార్చిపరీక్షకు నింటరుమిడియటు చదివిన విద్యార్థుల పఠనీ
యగ్రంథములఁ బేర్చినఁబడిన కొంపొకనాటకము నుద్ధరించుటకు నీసంస్థ
యాపద్ధతి నవలంబించినదేమో. ఇక నొక్కమాట, మనుచరిత్రమున రెండవ
యాశ్వాసమున నభివర్ణితమైన శృంగారాభాసము గుర్తింపనివారై కాఁబోలు
నాపరీక్షకుఁ బ్రశ్నపత్రము నొసంగినవా రాయాశ్వాసమునఁ గలరసమును
దానిని గవి పెంపొందించినవిధమును వ్రాయు మని ప్రశ్నించిరి. ఇది మనవి
ద్యాసంస్థ విలాసము.

నాట్యాచార్యుఁడు నాట్యరసముల నెనిమిదనెను. ఆయనుట శ్రవ్యకా
వ్యములను గూర్చి కాదని మమ్మటాచార్యుఁడు “అష్టేనాట్యే రసాః స్మృతా”
యనిప్రారంభించి “శాన్తోపి నవమోరస”యని నుడుపుటచే సూచించినాఁడు.
ఈవిషయములను మనసునం దిడికొని శాంతము నాట్యానుకూల మని వివరిం
చువారి మతములను బేర్చిని యావివాదమును బరిసమాప్తి నొందించుచు
రసగంగాధరకారుఁడు “యై రపి నాట్యే శాన్తో రసో నాస్తీ త్యభ్యుపగమ్యతే
తైరపి బాధకాభావాత్ మహాభారతాది ప్రబంధానాం శాంతరసప్రధాన
తాయా అఖిలలోకానుభవసిద్ధత్వాచ్చ కావ్యే సోఽవశ్యం స్వీకార్య”యని
పరిష్కరించినాఁడు. దీనినిబట్టి దృశ్య శ్రవ్యకావ్యములందు రససంప్రదాయమున
భేదము స్పష్టము కాఁగలదు. ఇట్లు రసములు తొమ్మిదా యెనిమిదేనా యను

సనుమానము లటుండఁగా రుద్రటుండు త్రేయ మనునొక దానిని గల్పించినాఁడు దానినే యెయుండనోపు నశ్వల మని సాహిత్యదర్పణకారుఁ డన్నాఁడు. ఇది మనయాలంకారికుల రససంభాషివరణము.

అఖండ మగురసము నిట్లు విభజించుట కేల మనవారు పూనిరి? ఇట్లెంతలెక్క విభజింపనగును. అనుప్రశ్న మిట నుదయించును. శృంగారమే రసము ; తక్షణవి తజ్జన్యము లని యొకఁడు “ఏకోరసః పరణామన”యని యొకఁడు నదృశ్యరసమే రసమని యొకఁడును శృంగర, కరుణ, వీర, రౌద్రములు ముఖ్యము లని యింకొకఁడును జెప్పిరి. వారిమాటల నొకకొంత సత్యము కలదు. కాని, అఖండ మగురస మాయాభావములను వెల్లడించునప్పుడాయావతారముల నొప్పెడు శివకేశ వాదులవలె శృంగారాదిరూపముల నొప్పు నని మాయభిప్రాయము. గ్రామదేవతల వంటివి వ్యభిచారి భావములు. వీనివలని యానందము క్షణికము. అందువలననే యివి స్థాయిభావములు గాక వ్యభిచారి సంచారిభావము లని వ్యవహృతము లగుచున్నవి. ఈసంచారిభావములలో నొకటియే స్థిరముగాఁ గావ్యమునం దుత్తల సతిరస్మృతమూర్తిని గల దైనచో స్థాయిభావ మగుచు. ఈవిషయమునే పూర్వలయభిప్రాయము తోడి మెలపున పండితరాయలు, “ఆప్రబుధం స్థిరత్వా దమీసాం భావానాం స్థాయిత్వమ్, నచ చిత్తవృత్తిరూపాణా మేషా మాశుః నాశిత్యేన స్థిరత్వం దుర్లభమ్. వాసనారూపతయా స్థిరత్వం తు వ్యభిచారి షష్టిప్రసక్తమితి వాచ్యమ్. వాసనారూపాణా మమీసాం మహారభివ్యక్తే రేవ స్థిరపదార్థత్వాత్. వ్యభిచారిణాం తు వైవ, తదభివ్యక్తే రివద్యుద్యోతప్రాయత్వాత్” అని గంభీరముగాఁ బలికినాఁడు. ఇది రసములనామకరణమునకును సందలి మతభేదములకుఁ గారణమయ్యెను. ఈమతమునఁ గవికి నపరిమితస్వీతంత్ర్యము కిరి రసములను గల్పించువఱకుఁగలదు ; కాని జేచునకుఁ బెత్తనమిచ్చిన మార్గమును గావ్యకర్తయవలంబించినఁ బ్రమాద మగు నని నామనవి. మఱియు నిట నొక్కవిషయము మీకు జ్ఞప్తికిఁ దెత్తును. సర్వరసములు నాట్యమునఁ బ్రయోగించుటకు వీలు గావని మాత్రము శాంతమునఁగూర్చి యాలంకారికులన్నదానిని బట్టి మనము గ్రహింపవలయును.

ఈశృంగారాదులగు రసము లన్నియు సుఖోపపాదకములే యని పలువురంకారికుల మతము. కాని ప్రత్యాలంకారికుఁడును గరుణమువలన సుఖము

గలుగునా యని శంకించి తనకుఁదోచిన విప్రతిపత్తులగును సమాధానమును జెప్పచు వచ్చినాఁడు. ఈవిషయమును విపులముగా రసగంగాధరకారుఁడే చర్చించినాఁడు. విశ్వనాథపంచాసనుఁడును యథాబుద్ధిని నీవిషయమును విమర్శించినాఁడు. దీనినిఁ బట్టి చూడఁ గరుణాదులవలన సుఖము కలుగనేర దను వారును గలచేమో యని తోచును. ఈభుద్ధితో గ్రంథములం జదివినచో జైనుఁ డగుగుణచంద్రుఁడు “సుఖదుఃఖాత్మకోరసః” యని చెప్పినమాటల విన్నించును. మఱియు నతఁడు “విభావై ర్లలనోద్భావాదిభి రాంబనోద్ధీపనరూపై రాబ్రహ్మై హ్నేతుభిః స్వతప వావిర్భావాద్వ్యభిచారిభి ర్గ్లాన్ధ్యాదిభి రసికమనః శరీరవర్తిభిః పరిపోషణాచ్చ శ్రితోఽశ్లేర్షః స్వీకృత సాక్షాత్కారిత్యానుభూయ మానావస్థో యథాసంభవం సుఖదుఃఖస్వభావో రస్యతే ఆహ్లాద్యతే ఇతి రసః తత్ర ఇష్టవిభావాది ప్రథితస్వరూపసంపత్తయః శృంగారపింగహస్యానభృత శాన్తాః పంచ సుఖాత్మానః అపరే పున రనిష్టవిభావాద్యుపసీతాత్మానః కరుణ కాద్ర బీభత్స భయానకాః చత్వారో దుఃఖాత్మానః” యనియు నుడివినాఁడు. ఈవిషయమును బూర్తిగాను రూపకోశ్లేర్షమును రంగమున దు నటాదుల స్థానమును సామాజికనిర్వచనాదులును దెలిపినఁగాని కవితాప్రపంచము నందలివిషయముల నెల్ల నెఱుకపఱుచుట కా దని యెఱింగియు నొక్కవ్యాసమున వానిని సూచించుటయు దుస్సరమును నభిప్రాయమున యథావకాశమున నాయాయివిషయముల నాంధ్రలోకమున కర్పించి కృతార్థుఁడనుగాఁగల నను తలఁపున నింతతో నీవ్యాసమును ముగించుచున్నాను.

పరమైశ్వర్యతీషేనమః

పోతనభక్తి-భాగవతః చన.

— జనమంచి శేషాద్రికర్తగాయ-కడప —

మోక్షసామ్రాజ్యమున నధివసింపఁజేయు మార్గమును దెలుపు గ్రంథము లలో భాగవత ముత్తమోత్తమ మనువిషయము సర్వజనాంగీకృతము. అట్టిది దేవీభాగవతమా శ్రీభాగవతమా యనుచర్చ చిరకాలమునుండి వచ్చుచున్నది. ఇట నది యనవలయు బయ్యెర పోతన మహాకవి. మహాభక్తుఁడు. ఆమహాపు నుఁడు శ్రీభాగవతమును దెనింగించెను. భ్యాతిని గోరికాదు. ముక్తిని గోరి యని స్పష్టముగాఁ జెప్పెను.

ఒనరన్ నన్నయత్కినాదికపు లీయ్యిం బురాణావళుల్

తెనుఁగుంజేయుచు మత్పురాకృతసుభాధిక్యంబు తాన్వేదో

తెనుఁగుంజేయరు మున్ను భాగవతచున్ దీనిం దెనింగించి నా

జననమ్మున్ సఫలంబు చేసెదఁ బునర్జన్మంబు లేకుండఁగన్.

అనుపద్య మాయభిప్రాయమును దె పెడిని.

పోతన శివభక్తుఁ డనియుఁ మదకు రామభక్తుఁ డయ్యెననియుఁ గొందఱు అందురు ఆమాట విశ్వాసార్థము కాదేమో యని నే నూహింతును. మహాభక్తుఁడగుట నామహానీయుఁడు శివకేశవభేదమును బాటించువాఁ డన వలనుపడదు. కావుననే—

చేతులారంగ శివునిఁ బూజింపఁజేని

నోరునొవ్వంగ హరిక్రీడి నుడువఁజేని

దయయు సత్యంబు లోనుగాఁ దలఁపఁజేని

కలుగ నేటికిఁ దల్లులకడుపుఁజేటు.

ఈపద్యమాంధ్రీకరణమున దలిది కాదు. స్వాభిప్రాయద్యోతకము. దీనింబట్టి మహాత్ములచిత్తవృత్తి నీతిచుట్టమువలె సమముగ నుండు ననియు సకలదేవతల స్తోత్రరూపముగనే వారిదృష్టి తిలకించుననియు నామధేయమును బట్టి యట్టివా రులికిపడ రనియు స్పష్టమయ్యెడిది. దీనికే మహాక్షయ దాహృతి

యుఁ గననయ్యెడిని. రామచంద్రుఁడు స్వప్నమున దర్శనమిచ్చి “తా రామ భద్రుండ మన్నామాంకితముగా శ్రీమహాభాగవతమ్ము తెనుంగుసేయుమునీకు భవబంధంబులు తెగును” అని యానతిచ్చినట్లు పోతనయే వ్రాసెను. అట్టి కవి “నాచిత్తంబున శ్రీరామచంద్రుని సన్నిధానమ్ము గల్పించుకొని” అనియు వ్రాసి పెంటనే పవ్యంతముల కుపక్రమించి,

“హరికి నందగోకులవిహరికి” అని నాలుగుపద్యములు చెప్పి యందుఁ బ్రతిపాద్యవస్తువు కృష్ణమూర్తిగాఁ దెలిపెను. రామమూర్తి నానామాంకిత ముగాఁ దెనిఁగింపు మని యాజ్ఞాపింపఁ గృష్ణనామమున పవ్యంతములు దెలు పుటకుం గత మేమి? స్త్రాధాంతమునను స్త్రంధాదియందును రాఘవరామా యని నుడువహేతువేమి? రామకృష్ణాదినామములు గలపరత్వత్వ మ్మెక్కడే యనికదా. శివశంకరాదినామము లాపరత్వత్వమునకుం జెల్ల వనువా రున్న చో వారి కొనననుస్తార మర్పింపవలయును. సర్వశబ్దము లాపరత్వత్వమున కుం జెల్ల వన్నచో నది యద్వితీయ మేలా గగురు? సర్వాంతర్యామి యె ట్లగురు. నిర్గుణుఁడు నిరాధారుఁడు సర్వాధారుఁడు నగునాపరమేశ్వరుఁడు భక్తానుగ్రహము భావనానుకూలరూపములఁ దాల్చు నన్న శ్రీభాగవతాది సద్బ్రాహ్మసిద్ధాంత మేలాగు నిలుచును? నిలువకయున్న “అద్వితీయం బ్రహ్మ” యనుమహావాక్యము వ్యర్థముకాదా. కావున మహాకవి తల్లజునిచిత్తమున నద్వైతము తాండవమాడుచుండు ననుట సత్యమని వచింపు నాకు ధైర్య ముగలదు. అంతియగాదు. పోతనదృష్టి సద్బ్రాహ్మ లన్నియుఁ బురాణములే యని చూచును.

‘నన్నయతిక్తనాదికవు లీయర్విం బురాణవభుత్ తెనుఁగుంజేయుచు.’

అన్నచోట మహాభారతము పురాణ మనఁదగునా? ఇతిహాసవర్ణము కాదా? మహాకవి కంతమాత్రము తెలియదా? భగవద్చరిత్ర భాసురము లన్నియుఁ బురాణము లనియే వారిభావము. సకలసద్బ్రాహ్మ లాపరమేశ్వ రు మహిమమునే పలుమార్గములఁ దెలుపును. అన్నింటికి గమ్యస్థాన మ్మెక్కత త్వమేకదా? ఆయాసా యామహత్త్వనకుం జక్కఁగాఁ గల దని తోఁచెడిని ఇంతయేల? పక్షపాతము మానవులయందుఁ బోత దేవతలయందును గొం దఱకుండును. అది కర్మభేదమునఁ గలుగునది యనుట సర్వమహాశయ స మృతము.

భాగవతరచన:—భాగవతము నాంధ్రీకరించుకార్యమునందు మహా కవి భక్తిరసపారవశ్యమునఁ దన్నే తా మఱచెను శృంగారరసమున భగవంతుని వర్ణించుఘట్టములందుఁ బోతనకు లోకదృష్టియే లేదనకతప్పనా? మూలమే మూలచున్నదో యాతఁ డెఱుంగఁడు. భగవంతుని దివ్యసుందరవిగ్రహము మ్రోలఁ గనఁబడఁగా విశ్వమునే మఱచుచు. కావుననే మూలమును వీటిఁబుచ్చి స్వేచ్ఛగాఁ బద్యముల నల్లెను. భాగవత మాధారముచేసికొని తనబుద్ధిచమత్కృతిని గనఁబఱచెనని కొందఱు అందురు. నేనుమాత్రము తప్పే యొప్పే పై నవ్రాసినట్లే భావించితిని. తప్పే యైన యుమింపుఁడు. బప్పేయైన నానందింపుఁడు. జంకక నాయాశయ మిదియనీ తెల్పినాఁడను. కొన్నితావుల భాషాంతరీకరణముం దెలిపెద.

త్రిభువనకమనం తమాలవర్ణం రవికరగౌరవరాంబరం దధానే
వపు రలకకులావృతాననాజ్ఞే విజయసఖే రతిరస్తుమేనవద్యా॥ ౩౩

స్త ౧- అధ్యాయం.

మ. త్రిజగన్మోహనశీలకాంతిఁ దరుపు క్షీపింపఁ బ్రాభాతనీ
రజబంధుప్రభ మైనచేలము వయిన్ రంజిల్ల నీలాలక
గ్రజసంయుక్తముభారవింద మతిసేవ్యంబై విజృంభింప మా
విజయుం జేరెడువన్నెకాఁడు మది నావేకించు నెల్లప్పుడున్.

ఇది మూలాను సారమే యనవలయు. చుట్టించిద్భేదముగలిగిన నది సంతృప్తమునకు మెఱుంగుపెట్టినట్లే యున్నది.

తత్రాగమద్భగవాన్ వ్యాసపుత్రో యద్వచ్ఛయా గామటమానోనవేక్షః
అలక్ష్మ్య లింగో నిజలాభతుష్టో వృతశ్చ బాలై రవధూత వేషః॥ ౨౧
తం ద్వ్యప్తవర్ణం సుకుమారపాదకరోరుబాహ్వంసకపోలగాత్రమ్
చారాయతాక్షోన్నసతుల్యకర్ణసుభాస్వననం కంబుసుజాతకంఠమ్. ౨౨
నిగూఢజత్రం పృథుతుంగవక్షః మావర్తనాభివళివల్గదరంచ
దిగంబరం వక్రవిక్రీర్ణకేశం శ్రుంబబాహుం స్వమరోత్తమాభమ్॥ ౨౩
శ్యామం సదాపీచ్యవయోంగలక్ష్మ్యాస్త్రీణాం మనోజ్ఞం రుచిరం స్తయేన
ప్రత్యుత్థితాస్తే ముసయ సస్విసనేభ్య స్తల్లక్షణాఞ్చ ఆపి గూఢవర్చసమ్॥

ప్రథమస్తం॥ ౧౩ అధ్యాయం.

సీ. ప్రతినిమేషము పరబ్రహ్మంబు నీక్షించి మదిజ్యోక్తి వెలువల మఱచువాఁడు
కనులంబు మీఁదిభృంగములకై నడి మోముపై నెఱసిన కేశపటలివాఁడు
అత్రాసి మాయనం గీకరించినభంగి వసనంబుఁగట్టక వచ్చువాఁడు
స గిగాఁ డసేవె టఁ జాటుభూతములు నా బాలురహాసశబ్దములవాఁడు
తే. మహితపదజూచుజంమోరుచుధ్యూత, బాహువక్షోగ శాననఫాలకర్ణ
నాని కాగండను స్తనయనయుగళుఁడైనయవధూతమూర్తివాఁడరుగుదెంచె.

ఉ. ఈరని లోకుల౧ గినిసి, యెట్లెలు చచ్చునివాఁడు కోరికల్
కోరనివాఁడు గూటువలఁ, గూడనివాఁడు వృథాప్రపంచముం
జేరనివాఁడు దైవగతిఁ జేరిన లాభముఁ జూచి తుష్టుఁడై
నేరనివాని చందమున, నేర్పులు చూడనివాఁడు వెండియున్.

ఆ. అస్పృహఃత్తమోషశాబ్దవయోహూప, గమనగుణవిలాస కౌశలముల
మత్తకాంతచూచి మోహితయగునన, నితరకాంత లెల్ల నేమి చెప్ప.

ఆ. వెత్తితనము మాని విజ్ఞానమూర్తియై, బ్రహ్మభావమునను బర్యటింప
వెత్తియంచు శుకుని వెంటనేతెంతురు, వెలఁదు లర్భకులును వెఱ్ఱులగుచు.

ఈఘట్టమున మహాకవి మూలానుసారము గ్రాసియు సత్యతలివిచిత్ర
ముగా యవనిక నలంకరించెను. మూలమున గూఢముగ నున్నయర్థమును
విస్తరించెను. దాన శుకమహర్షి మహత్త్వము వెల్లడియగు ననియు నట్లుచెప్పు
ట కవివర్ణమనియుఁ బోతనభావమైనట్టు కనుపట్టెను.

“సుకవితా యద్యస్తి రాజ్యేనకమ్”

అన్నసూక్తిని బోతనమహాకవి నమ్మె నని మన మూహింపవలయును.

శ్రవణం కీర్తనం విష్ణో స్సనిరణం పాదసేవనం ।

అర్చనం వందనం దాస్యం సఖ్య మాత్మనివేదనమ్॥

౨౩

ఇతి పుంసార్పితా విష్ణో భక్తిశ్చే న్నవలక్షణా ।

క్రియతే భగవత్యధా త్తనన్యేఽసీతముత్తమమ్॥

౨౪

స్తవమస్తం॥ ౧౬ అధ్యాయము.

మ. తనుశ్చూడాభవల సఖ్యమున్ శ్రీనాథమున్ దాసత్వమున్ వందనా
ర్చముల్ సేవయు నాత్మలో నెఱుకయున్ సంకీర్తనల్ చింతనం
బను నీతోమ్మిది భక్తిమార్గముల సర్వాత్మన్ హరిన్ నమ్మి స
జ్జనుడై యుండుట భద్రమంచుఁ దలతున్ సత్యంబుదైత్యోత్తమా.

ఈపద్యము గాంచినచో భాషాంతరీకరణ మెట్టులుండవలయునో తెలిసికొనవచ్చును. ఎందు హెచ్చుగాఁ జెప్పవలయునో, ఎందు సంగ్రహించి చెప్పవలయునో, ఎందు నున్నదన్నట్లు తెలుపవలయునో యీపద్యమున నీమ హాకవి తెలిపెను. ఈమార్గము ననుసరించినచో మూలమునఁ గలభావము లోకుల కేరీతిఁ దెలుపవలయునో తెల్లమగును. ముక్తికిముక్తి యన్నరీతి మార్చిన బాగుండునా. కొందఱు మహాత్ములు “తపస్సాస్వాభ్యాయనిరతుండును, తపస్వీ వాగ్వివాదవరుండును, నారదంపరిప ప్రచ్ఛాడును, వాల్మీకివనిపుంగవుండును కోస్వస్తికా సాంప్రతుండును, అని వ్రాసిననే భాషాంతరీకరణ మనఁబడు నని సిద్ధాంతముచేయుదురు. ఈసిద్ధాంతమును దలంచిన నాకాకకథ స్మృతిగోచర మయ్యెడిని.

మున్ను శ్రీనాథమహాకవి వైషధమును దెనిఁగించి శ్రీహర్షునికడ కరిగి వినిపించెనట. ఆచరమకవిచంద్రఁ డాపద్యముల నీనుచు “నందు గమిక ర్మీకృతనైక నీవృత్తుండనై” అన్న వాక్యము ను విన్నయంతనే దిగ్గజలేచి పతాని! నీడుముపులు నీవే తీసికొని నాల్లోకము నాయొడిలో వేయుమా యని వేఁడె నట. ఈకథ కల్పితమే కాని సత్యముకాదు. కాని వైసిద్ధాంతమునకు సహ కారి యగును.

మహాశయులారా ! భాగవతమునఁ గొన్నితావులఁ జూపితిని. భాషాంతరీకరణమునఁ గవి యిష్టము ననుసరించి మెలంగవచ్చును. కాని దాన లోకమున కుపకారము గలుగవలయును. పోతనవంటి మహాకవి అట్టిభక్తుండు మరలఁ బుట్టి టిది. పరమపావనచరిత్రుండగుట నేటికి నామహామహుని నామస్మరణము భగవన్నామస్తోతివలె సస్సదాదులకు వైనది. వారిమార్గము ననుసరించినఁ దరింపవచ్చును. ఫలీపులాకన్యాయమున వారిభాగవతమునఁ గలపద్యముల వ్రాసితిని. పోతనభక్తి సర్వమతసమ్మత మనియుఁ దెలిపితిని. అట్టి భక్తి కుమర్చుకొనుటకు నావంటిపామరులు ప్రయత్నింపవలయును. మూఁడు నామములు వైకిఁజక్షఁగా దిద్దినఁగాని విష్ణుభక్తుండు కాఁడనియు, మూడడ్డగి తలుగా భస్మమును దీర్చినఁగాని శివభక్తుండు కాఁడనియుఁ జెప్పువారిమాటలు హేయములు గాని గేయములు కావనియు మనమెఱుంగవలయును. బాహ్య లక్షణములు భక్తికిమార్గములే కావనియు, నేమతస్థుడైనను భగవంతుని సేవింపనర్హుండనియు భగవంతునకు జిహ్నములే లేవనియు నవిమానవులచేఁ గల్పింపఁబడిన వనియు మనము తెలిసికొనవలయును. ఇంక విశేషించి వ్రాయనిదిసమయముకాదు. ఒక్కసారిభక్తశిరోమణి యగుపోతనమహాకవి నామమును స్మరించి యీవిషయమును ముగించుచున్నాఁడను.

ప్రీతిక.

మా కాశీభట్టకులజులును పండితవరులును కడలివాస్తవ్యులును నగు లింగమూర్తిశాస్త్రిలవారు తమపుత్రునకు నాంధ్రపద్యము నేర్పించిరి. ఆతఁడు కొంత భాషాపరిచయము కలిగిన తరువాత ఆంధ్రపద్యమునందుఁ గొంత వైదుష్యమును సంపాదించుకొని రాజమహేంద్రవరములో వైద్యముచేయు మొదలిడియె. ఆహేతువుచే లింగమూర్తిశాస్త్రిలవారు రాజమహేంద్రవర మునందలి ఇన్నీసుపేటలో సకుటుంబముగాఁ గాఁపురముండిరి. ఇట్లుండ వారి పుత్రకుఁ డసహాయోద్యమములోఁ బ్రవేశించి శ్రద్ధాభక్తులతోఁ బనిచేయుచు రాఁగాఁ దుద కాతని కీనడుమ 2½ యేండ్ల కారాగారస్థాప్తి సంప్రాప్తమాయె. ఈవిధముగా, ప్రియపుత్రవియోగము సంప్రాప్తమగుటచే మిక్కిలి నృథలైయున్న శాస్త్రిలవా రావియోగమును సహింపఁజాలక దశరథునివలె హాపుత్రాయని విలపించుచు స్వర్గమునకేగిరి. ఈ విచారకరవార్తను హిందూపత్రికలో నొకవిలేఖకులు ప్రచురించుచుఁ బ్రమాదవశమున లింగమూర్తిశాస్త్రిలవారు స్వర్గస్థులై రనుటకు మాఱుగా బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిలవారు స్వర్గస్థులై రని వ్రాసిరి. అయ్యది యాంధ్రలోకములోఁ గొంత యలజడిని గలిగించినది. నాకు స్వర్గ ప్రాప్తికలిగినట్లు లోకముబ్రమింపఁ జొచ్చినది. నాయందు ప్రేమగల పత్రికాధిపతులు తమపత్రికలలో నన్నుం గూర్చి యనుతాపవాక్యములఁ జాలఁ బ్రకటించిరి. ఇతరావులు మాయంటికిఁ బరామర్శలేఖలు వ్రాసిరి. పలువురు సందేహించి మా యింటికడకు వచ్చి సంగతులు తెలిసికొనఁ జొచ్చిరి. ఇట్లు ప్రమాదవశమునఁ గలిగిన యపవాదమును దొలంగించుటకై మాసోదరుఁ డగు చిరంజీవి సుబ్బయ్యశాస్త్రి మున్నగువారు పత్రికాతల్లజమగు నాంధ్రపత్రికలో నాడేమ వార్తను దెలుపుచు సవరణముచు బ్రకటించిరి. ఈరీతిగా నన్నుగూర్చి లోకమునఁ గలిగిన భ్రాంతి నివారించఁబడినది. ఏమైనను నాయంట నేను సుఖముగఁ గూర్చుండియుండఁగ నే విబుధలోకసందర్శనము గావించుకొను భాగ్యము పట్టినది కావున నీచిత్రవిశేషమును గావ్యముగా నొనరింపఁదగునని యెంచి నే నీ చిన్నిపద్యకావ్యమును విరచించితిని. దీనికిఁ దగినతావు నాంధ్రపండితలోకము దయతో నొసంగును గాక !

కాకినాడ, }
11-2-31. }

కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రి.

శ్రీరస్తు.

నా విబుధలోకసందర్శనము.

కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు, కాకినాడ.

మూడువంశభవులు మానితక్కింపులు, లింగమూర్తినాఁ జెలంగుబుధులు

స్వర్గమేగ వారిస్వర్గాప్తి భ్రాంతిచే, నాకునటఁగట్టె లోకజనము.

తే. గీ. భూమిపై నుండఁగ నె నాకుఁబాలుపుమీఱ

విబుధలోకానుభవ మబ్బై విశదముగను

నాప్రమిత్రావళి యనుగ్రహంబువలనఁ

గాన వారికిఁ దగ నమస్తార మిడుదు.

..౨

గీ. బొందెఱోడ నెయ్యిమధ్యఁబోయి విఁత, విబుధలోకంబునీక్షించివిశదముగను
నేనుగాంచినచిత్రంబు లెల్లవినుఁడు, ధర్మరతులార నామీఁది దయనబూని.

గీ. సర్వలోకవిశేషముల్ చతురమతుల, సరయుచుండెడు పై వార లఁపినట్టి
పత్రికలఁబట్టి నాకు నీచిత్రమైన, స్వస్థతను గాంచు భాగ్యము పట్ట నేను. ౪

గీ. విబుధలోకంబునీక్షింప వేడ్తమీఱ, ఘనపథంబును జేకొని యనుపమగతిఁ
ద్రోవయందలిచోద్యమంబు సావకాశముగనుగనుఁగొంచుమెల్లఁగఁబోవుచుండి

సీ. సవనంబులను భక్తిశ్రద్ధల సాగించి, వచ్చెడుకర్తవ్యపాళిఁ గంటి

వ్రతముల నిష్ఠను వదలక కావించి, వచ్చెడువ్రతముల దౌ వరుసఁ గంటి

ధర్మకార్యంబులఁ దప్పక యొనరించి, వచ్చెడుధార్మికావళిని గంటిఁ

బరమేశుపాదముల్ భక్తితో సేవించి, వచ్చెడుభక్తులపంక్తిఁ గంటి

దేశమాతను సేవించి దీక్షఁబూని, యుద్ధమొనరించి వచ్చెడు యోధవరుల

మఱియు వీరసతులఁగని మార్గమందు, ధన్యవాదంబుసలిపితిమాన్యఘోరి. ౬

క. ఉన్నతగోత్రజ సన్ముని, సన్నత నిర్మలపవిత్రజలధారాసం

పన్నను గంగను గాంచితిఁ, గన్నులకట కెల్లఁదీట ఘనమార్గమునన్. ౭

సీ. సన్మార్గమున నిట్లు చనిచని ముందటఁ, గనుఁగొంటి విబుధలోకంబు నెల్ల

వరసుమనఃపాలివ్రతనం బంతయు, గాంచిన చోద్యంబు గలిగె మిగుల

ననుగాంచి విబుధులు మనముల నేమియో, సందేహములుపొందసాగి రెంతో

నేను వారిని జేరి నెమ్మదితోడను, సంభాషణంబును సలిపినంత

పూర్వసందేహముల్ వీడిపోవవారు, నన్ను దరిజేఁగానిచ్చి నయముమీఱ
నాదరాయత్తచిత్తులై యతిమునమున, నాకుఁజూపి రలవిబుధలోకఘనత.

క. సంతతముం గనువారల, సంతసమందించి విబుధసన్నిధిఁ గనుచుం
జితలఁ బాపుచు నుండెడు, చింతామణిఁ గాంచి నాఁడఁ జేతు బలరక్ష. ౯

క. కాందితినమరనగరమున, నందితసౌధాగ్రసీమలందున వరుసం
బ్రాంచవోఽభాయతవర, కాంచనసమచారుగాత్ర కలితల సతులక్ష. ౧౦

ఉ. వారివిలాసవిభ్రమము వారిచిశాలవిలోకన ప్రభల్
వారిమనోహరాకృతులు వారిమనోగతవృత్తిసంపదల్
వారినిహారచేష్టలును వారివిహారవిచిత్రకేఘులక్ష
వారిజసూతిఁ బోలుకవివర్ణుల కైనను నెంచ శక్యమే. ౧౧

సీ. బువ్వనువండరు బోనంబు మెసవరు, నవసుధాపానంబు నడపుచుండు
భూమిని నడువరు బుడుతలఁ గాంచరు, ఆకాశగమనాప్తి నడచుచుండు
కష్టముల్ గాంచియుఁగన్నులమూయరు, కఠినహృదయుశాచుఁగ్రాలుచుండు
భోగ ప్రియత్వంబు పొలుపొందఁగా నెట్ల, గాంచుచునుందురు కాంక్షమీఱ

గీ. ఇట్టివారలతోడను నెసఁగుచుండు, గాఢసంసార మేరీతిఘనతనొందు
లేదుసంసారసౌఖ్యంబు లేఖకాళి, కెంచి చూడంగ లోకాళి నెందునైన. ౧౨

క. చందనచర్చితదేహుల, సుందరమందారదామ శోభితగళులక్ష
మం దొసఁగియనంతామర, బృందంబులఁ దేర్చువిబుధభిషజులఁ గంటి. ౧౩

గీ. స్వస్థతుగాంచియున్నట్టి సఖులగురుల, బంధుసందోహముల ఘనపండితులను
బరిచితులఁగాంచిచారు సంభాషణముల, సలిపిమోదాబ్ధిలోఁదేలఁగలిగినాఁక.

గీ. నడుచునడుచుచు ననుగూర్చి నవ్యగతుల
నచ్చుచుండెడు లేఖాశివరుసమాడ
నాకె యెంతో యగ్భతమును నవ్యపాడమఁ
జొచ్చె నొ లోకగమనిక చోద్యముగద. ౧౪

క. సుందరకుసుమచయ బులఁ, బొందుగధరియించియెంతోపొలుపొందెడునా
నందనశోధనుగనియా, నందాంబుధిఁ దేలినాఁడ నయమొప్పారక్ష. ౧౫

ఆ.వె. తేటితేటపాట తేటపడెడుచోట్ల, పూలజాల మోలిఁగ్రాలుదిశలు
నిలుకకలికిఫలుకు లొలికెడుపట్టులు, పూనికాననొను పుష్పవనుల. ౧౬

- శా. పొందారక మదిఁబుట్టుచుండెడుతలంపుల్ తీర్చి వేయంగ నౌ
సాందర్యాంచితపత్రపుష్పఫలవచ్చాలాబులై యుండు నా
మందారంబులఁ బారిజాతములచే మాన్యంబుకా తోటలా
నందం బేర్పడఁ జూచినాఁడను నిదానం బొప్పు నవ్వీటిలోక. ౧౮
- క. రంభనుగాంచితి నొక్కైత, శుంభశ్చర్మానుసార శోభితఫలభు
క్సంభోగోచితరుచినం, రంభంబున నొప్పుదాని రమ్యాకారక. ౧౯
- గీ. సుందరచ్చాయనొప్పారసాంపునింపు, చుండుకొమ్మలుసాగనుగాచుట్టియుండ
తీవిమెఱయనున్నతనుగుతావునందు, గ్రాలునింద్రాణిగనుగొంటిఘనముదమున
- గీ. అచట వేశ్యలచర్యలత్యనుచితములు, ఫలముతనుకు లేకున్నను బ్రభువుమెచ్చ
బరమసాధువులైయుండుభవ్యముషుల, పూతతపములు చెఱుతురుపొంతఁజేరి.
- ఆ.వె. గాణ వేణువీణకరములఁ జేకొని, గోటమీటపాటనీటుగాగఁ
బాడ నాడుబోడిబరువడినాడంగఁ, జటులఁటులఁటలి సంతసించు. ౨౨
- మ. సశమే తెల్పుంగ బ్రచ్చకైనను బురీవైచిత్ర్యసాందర్యముల్
అశనంబై విలసిల్లుచుండును సుధాహారాదిసద్వస్తువుల్
కుశలత్వంబుచు గూర్చుచుండు విలసగ్గోచారుమన్యోషధుల్
విశదంబై చనుచుండు నెల్లు నగరీవేశ్యాఢిటాదిక్రియల్. ౨౩
- చ. అచటిసభాస్థదివ్యమణికాద్యుతనాట్యవిశేషవైభవం
బచటి విపంచికాహృదయహారిమహోన్నతగానమార్గవం
బచటి మృదంగకుంభజలతామలనాదమనోహరత్వముం
బ్రచురముచేసి చెప్పుటకు ప్రార్థకునైనను శక్యమెట్లగుక. ౨౪
- సీ. పెక్కువిమానంబు లెక్కియలుమీఱ, వినవీది వాహ్యళి వెడలువారు
జంటలుగాఁగూడి సరసత మీఱ గఁ, బూఁగోటలందునఁ బాదలువారు
భువిదీప్రతపముల పూనిసాగినఁ దమ, పుట్టి మునుఁగునంచుఁ బాగులువారు
దివ్యరూపంబులఁ దేజరిల్లెడువేశ్యలు గాంచి మదిని వలచెడువారుఁ
- గీ. గానఁబడి రందు సంతటఁ గలయఁజూడ, దేవదేవునిపాదసంసేవనంబు
సలుపు చెప్పుడు సన్తార్థచారు లైన, భక్తవరు లెందునుం గానఁబడరదేమొ!
- గీ. అట నసంతామరులు సిరు లలరుచుండ
సుందరాకారవేషముల్ సొంపునింపు

భోగ భాగ్యానుభవమును బొందు చెపుడు

చారుసంచారములఁ దమి సలుపుచుందు.

౨౬

సీ. డంబుమీఱుగ నన్నంబును గొనకయే పానంబుమీఁదనే బ్రతుకువారుఁ
బెద్దతనము లేక పెంపైఁగి పూర్ణయావనభోగమే గన వలచువారుఁ
బుణ్యజనంబులపొత్తును గోరక హింసించివేయంగ నెంచువారుఁ
దేబతెల్లంబగు మాటలనుడువక గీర్వాణముల నెప్పు కెరలువారుఁ

గీ. గానఁబడి రలవిబుధలోకంబునందె, గొప్పగా దీని నెంచిరి కోవిదాళి
విబుధలోక మీరీతిగా వెలుంగఁజొచ్చె, విధివిధానంబుచూడంగ వింతకాదె.

గీ. కనకమువయిని నివసించు కారణమున, నిద్రయనునది యెఱుంగ రీ నెలపువార
లరయధన మెయూ సకలమఃఖాకరంబు, దాని నెఱుంగరుజనములీధరఁగిమీఁద.

ఉ. పన్నుగ రాజనీతి తెలుపంగల శాస్త్రమెఱింగినట్టి వి
ద్యోన్నతుఁ డొగురుడు సచివోత్తముఁడై యలరారుచుండఁగాఁ
గ్రన్నన బంధుజాలములు కార్యవిచారము చేయుచుండఁగా
నెన్నిక లోకమేలు విబుధేశుఁడు స్వప్రజ మెచ్చుచుండఁగాన్.

౨౯

గీ. పాక శాసను భాగ్యమే భాగ్యమనుచుఁ, బొగడుచుందురు భూప్రజపోల్చిచూడ
భుక్తి కాధారమతనికిభూక్రతుప్రతె, కనంగదూరపుకొండలునునుపగుంగద.

గీ. విబుధనాథుడు కనుఁగొని వేయికనులఁ, దనదువారికె గలిగింపఘనతనంత
పాటుపడుచుండు నెప్పుడు పరుల నెల్ల, నణచివేయంగఁ జూచునహర్నిశంబు.

గీ. విబుధు లొనరించుపరిషత్తువిధము వేఱు, గురుల సంభాషణంబులగురుతవేఱు
విబుధనాథుండు తుదిఁ దీర్పులిదిత నైన, పక్షపాతాపుతీర్పులవరుస వేఱు.

గీ. అమలసాధాళి యెంతయో యలరుచుండు
విమలభోగంబు లెన్నియో వెలయుచుండు
నమితచోద్యంబు లెన్నియో యడరుచుండుఁ
గ్రమత నాతిశ్య మెచ్చటఁ గానరాదు.

33

ఆ. వె. మారునిజయభేరి మఱిమీఱి మ్రోగు నీ
పురవరంబునందు మరుండు కెరలి
వావివరుస లేక వర్తిలఁగాఁజేసి
దొరల గురులఁ గూడ మరులుకొలుప,

34

శా. సంతానంబులఁ గాంచుటెల్ల వనినా శౌర్యక్రియల్ మాటనా
వంతంబుల్ ఘనకేళిసాధములనా ప్రాబల్లులం బ్రజ్ఞతా
స్వాంతంబుల్ వరభోగభాగ్యతతినా సంచారముల్ గాలినా
చింతల్ యజ్ఞవిభంగకృత్యములనా చిత్రంబుగా నచ్చటన్. ౩౧

సీ. పాపకార్యం బని భావింపకయె మది గురుభార్యఁ గూడెడుసరసుఁ డొకఁడు
దోషకృత్యం బనుభాషణంబుఁ గొనక రుసికొమ్మఁ బట్టెడురసికుఁ డొకఁడు
నీతి పా డగుననుభీతిని బొందక యన్నభార్యను జేరునార్యుఁ డొకఁడు
ప్రేమను దెగఁగోసి పినతల్లి గర్భంబె ఖండించివేసెను ఘనుఁ డొకఁడు
గీ. నగుచు నుండురు విబుధులీనాటియందు, భోగ భాగ్యంబులందు నెబ్బినిలుపు
నాగరకతకు నిలయమా నగరసీమ, నీతి యితయు నిలువంగ నేరదు గద.

గీ. విబుధలోకంబునను గూడఁ బెలుచుఁ దొల్లి
బ్రహ్మహత్యాదు లొనరింపఁబడుటచేతఁ
బరులచేతను రాష్ట్రంబు పడఁగఁజొచ్చె
నీతి లేకున్న రాష్ట్రముల్ నిలుచుటెట్లు. ౩౨

క. పొందుగ సుమనఃపురవర, సౌందర్యం బెల్లఁజూచి సాకల్యముగా
నందలి నాథుని గనకయె, క్రందుగఁ జనుటొప్ప దంచు రథసము మీఱన్.

ద్విపద. అని చని విబుధేశు నాలయ మెదుట, గని ద్వారపాలుర కరుణనుబడసి
మందిరశోభను మఱిమఱి గనుచు, బొందుగా లోనికిఁ బోయి వేడుకను

చ. సురుచిరసాధభాగమున శోభిలు చాపడియందు నొప్పునం
దరతరరత్నపీఠమున దర్ప మెలర్పఁగఁ గూరుచుండి యా
దరమున స్వీయకార్యములఁ దాలిమి మీఱఁగఁ జూచుచున్న యా
దొర విబుధేశుఁ గన్గొని కుతూహలమొప్పుగ మ్రొక్కి నిల్చితిన్. ౩౩

ద్విపద. ఆతఁడు ననుఁగని యాశ్చర్యమొంది, యేతీరునను వచ్చి తీ విప్పు డిటకుఁ
జెప్పు మనంగను జేతంబు పొంగ, నొప్పిన మగునయ మొప్పు నిట్లంటి. ౩౪
సెల వైన దంచును జెప్పఁగాజరులు, నిలయంబునం దుండినేవచ్చితిటకు
ననుచును నేఁబల్ల నచ్చెరు వంది, యచుప్రగ యోజించి యతఁ డిట్టులనియె.

మ. సరిగా నిక్క మెఱుంగలేక జనముల్ సంభ్రాంతియుక్తాత్మలై
నరుఁ డొక్కం డరుదెంచ నాకమునకుం దా మర్యుఁ డం చెంచఁగాఁ

విరసంజౌ నవవాద మిట్టు లొదవెన్ వీక్షింప నీపట్టునం
బరమేశుం డొగి నీకు నిచ్చుత మహాభాగ్యాయురారోగ్యముల్

గీ. ఎలమి నీవింకనీయింటికేగుచునుచు, నతఁడుపలుకంగధన్వోస్తియనుచుచుదిని
దిరిగి యింటికి రాఁగను దివురుచుండఁ, బలికెననుఁగని మరల నాభవ్యుఁడెట్లు.

గీ. ఒక్కటడుగంగ మఱచితి నోయి నేను, దనరుచున్న దెశాస్త్రియధర్మమిపుడు
క్రతువు లెల్లనుసాగునేక్రమముగాను, మీమప్రాంతంబులందున మేదినిపయి.

గీ. అనుచు నాతండు భాషింప నాదరమున, నేను బదులు చెప్పితినిట్లనూనభక్తిఁ
గాలమహిమఁబునుంబట్టి కర్తరతియు, ధర్మమును సాగును నొకవిధంబుగాను.

గీ. సోమపానంపుతావున సాంపుమీఱ, కాఫిపానంబు చేరెను క్రమముగాను
బశువిశసన మిప్పుడు బహువిధముల, హింసశాలల సాగు నహింస తుల.

గీ. ధనముఁ గూర్చెడుక్రియ లగుధర్మ మిపుడు, వేదమును ద్రోసిరాజనివితమీఱ
సత్యవేదంబు గ్రాలు నీజగతిపయిని, బీరలకు నేతీబీరలు వెలసినట్లు. ౧౮

క. పావనమును సంభావ్యము, నైవత్యలెడు స్వీయధర్మ మడుగున నిడుచుం
బైవాటి యల్పధర్మము, నైవారముచేయుచుంన్ర కడు మావారల్. ౧౯

గీ. వెక్కులేటికి మావారు వివిధగతులఁ, బాదలఁజొచ్చిరి పశ్చిమబుద్ధి కలిగి
దూరపాలోచనములెల్లఁదొలఁగిపోయె, మర్నటీకరణమెమాకుమార్గమాయె.

క. నేనిటుపలుకఁగ విని మది, నూని కరుణ నతఁడు పల్కె నొప్పులుగులుకన్
మీనియతకర్తజాలముఁ, బూనికతో సాగఁజేయు బుద్ధిని గొనుఁడీ. ౨౦

క. బలిమిని గలిమిని జేకొని, కలియికాలంబునందు ఘనుఁ డగుప్రభువై
యిలనేలుచు నున్నందునఁ, గలధర్మము తాఱుమాఱుగాఁ జొచ్చెఁ జుమీ.

గీ. సర్వవిధములఁ గష్టదసమయ మైన, యీకలిని స్వేచ్ఛఁ జేకొని యిష్టమైన
చేతలను జేయయత్నంబు చేయకుండ, సరిగనడవుఁడుకాలానుసారముగను.

గీ. కలికి వ్యతిరేకకృత్యముల్ సలుప కెపుడు
చనుము మీయింటికిని సంతసంబుమీఱ
ననుచు నాతండు పల్లంగ నమలధర్మ
మెపుడు పిడనం చిలుసేరి యెలమినుంటి. ౨౧

గీ. దైవకృపచేత మానేల దాఁటకుండఁ, జూచినాఁడను బరలోకచోద్య మెల్ల
వితఁ గలిగించునీవా ర్ల వినినవారు, ఘనతరముదము నెపడుఁ గాంతుగాక.

- గీ. నేను స్వస్థుడ నాచు మన్నిలయమందె, కన్నుల కెదుటఁగాన్పించుచున్న కతన
నాకుటుంబమువారు నానవ్యయాత్ర, కద్దుతామోదములఁదగనందిరెంతో
- గీ. నాకుఁ గల్గినదగు నీయశీక నాక, దర్శనంబును జూప నీదర్పణంబు
సిద్ధమొనరించినాఁడనాచిత్రయాత్రఁ, గాంచిదీనికీదగుతావుఁగవులొసఁగుత
- గీ. నేను బొందినవిబుధలోకానుభవము, నున్న దున్నట్లు వర్ణించి యున్నవాఁడఁ
గాననించున్న చిత్రంబుఁగాంచి బుధులు, సత్యముం గాంతుగావుతస్వాతములను.
- ఆ. వె. కట్ట ! లింగమూర్తిగాఁకుటుంబంబు, పూర్ణ దుఃఖవార్ధి మునిఁగిపోయె
దాని దేర్చి పరమదైవంబు మోక్షమ్ము, కరుణ లింగమూర్తిగాఁగి కిడుత. ౬౨
- సీ. సురలనుగాదని నరుల మోహింపరే, వరవరూఢిన్యాదిసురవనితలు
ఘనమృతసంజీవినినిఁ గోరి సురగురుసుతుఁడుపొందఁడె దాని క్షితిని జేరి
దివి యరాజక మైన స్థితికిరా దేవతల్ నరునవలంబుఁగొనరె నాథుఁగాఁగ
వైత్యులఁ దునుమాడ దశరథముఖనరవీరుల బుధులు కోరుకొనరె
దివిని లేనివిశేషముల్ భువినిగలవ్రే, భువిని లేనివి దివియందుఁబాడమపచ్చుఁ
గానిపరికింపదివికంఠెఘనముభువియె, శాస్త్ర చయమెల్ల నారీతిచాఁచెడుగద.

ఓం త త్న త్.

(65) సురాభాండేశ్వరోపాఖ్యానము. గ్రం సం. 1018.

ఇది యేకాశ్వాసపద్యకావ్యము- కుచేలోపాఖ్యానమును, యాజ్ఞ వల్క్యపురాణమును రచించిన గట్టప్రభువు దీనికవి. ఘట్టప్రభుడనివాడుక. గద్యము:—ఇది శ్రీచుడ్చమరాంబికా పరప్రసాదలబ్ధ కవితాధురంధర సరస కవిమిత్ర యెల్లనామాత్యపుత్ర గట్టప్రభునామధేయప్రణీతం బైనసురా భాండేశ్వరోపాఖ్యానంబునందు సర్వంబు సేకాశ్వాసము.

గట్టనఁగాఁ బరవృతము-పరవృతమనఁగాఁ బ్రసిద్ధికెక్కిన శ్రీచైలము-శ్రీచైలేశ్వరునిపేరు గావున గట్టప్రభుడు అనితల్లిదండ్రు లొనర్చిననామకరణము కావచ్చును. కొండలరాయఁడు, ఉప్పాకయ్య, కొండయ్య, సింహాచలము, తిరుపతయ్య, అణ్ణమలై, అరుణాచలము-ఇత్యాదిగా వచ్చినపేరగును.

ప్రారంభ మిట్లున్నది.

క. శ్రీమత్తాళీపట్టా, ధాముఁడు విశ్వేశ్వరుండు ధరణీధరజా
భామాకుచకుంభయుగ, స్థామలవత్సుండు మముఁ గృతార్థులఁ జేయున్.

చ. హరిణపినాకహస్తాని బురాసురఘోరమదాపహారునిం
బరమపవిత్రునిం గుముదబాంధవపావకమిత్రనేత్రునిన్
సురగణవంద్యుని న్నివుని శుభ్రభశేఖరు సర్వమంగళా
పరదుని గాశికాపురనివాసిని విశ్వపతిన్ భజించెదన్.

ఈకథకు మూలము స్తాందాంతర్గత కాశీఖండములో నున్నదని చెప్పుచున్నాఁడు.

సీ. ... ..

కలవందుఁ బరవృత ఖండంబుకేదారఖండంబునన భువి ఘనతగాంచి
యెందును నందుల నెక్కుడు కాశికాఖండంబు ముక్తికిఁ గారణంబు
పరఁగె నందుల సురాభాండేశ్వరం బను పుణ్యచరిత్రము భూరిమహిమ
నట్టికథఁడేట తెనుఁగుననతులమ్మదుల, సరసమాఘర్యవాక్యముల్ సంఘటించి
కవులకరుణావిశేషంబు కలిమికతన, విశ్వపతి కంకితంబుగ విన్నవించు.

క. భ్రమరాంబాకరకలితా, త్యమలిని సద్వర్ణసముదయాంకిత జహ్వ
సుమహితుఁడ నేను గవితా, ప్రమదాజనకుండ గట్టుప్రభువాంకుండన్.

కథలోని రెండుపద్యములు—

క. తెక్తలు విదలిచి యీశలు, ముక్తులఁ జక్తంగ దిద్ది ముందటికి మెడల్
నిక్కించి మిన్నుఁ జూచుచు, గొక్తోరో కో యటంచుఁ గోకులుగూసెన్.
వ. అంత.

గీ. వారుణీవిక్రయఁడుగృహద్వారమునను, నిచ్చితనభర్తగేహినిఁబిల్చుటయును
గడగడవడంకుచును లేచికమలనయన, యవనిదేవోత్తమునక్కిలనుచుఁబలికె
శా. ఏబూమెల్ యెటువచ్చునో యనుచు మున్నే నెన్నియుం జెప్పిన
న్నాబుద్ధుల్ వినవైతి విపుడ కటా నాఘండు వచ్చె గదా
యేబాంకు ల్హిటగావు పోవు మిఁక నీ మెదైనఁ బోనోపవే
నీబాన న్వసియింపు వారుణీరసం బేపాటి యందున్నదో.

శ్రీముఖసంత్సర జ్యేష్ఠబా అంగారవారము పఠకు జంగం నాగలిం
గం సురాభాండేశ్వరము. తాడేపల్లి సుందరరామయ్య వ్రాసియిచ్చెను. అని
గ్రంథాంతమునఁగలదు. మొదట నొత్తుపటామీఁద తనదుపుల రామలింగయ్య
గారి కుమారుడు బసవశంకరయ్య సురాభాండేశ్వర మని యున్నది.

(66) దేవాంగచరిత్రము. గ్రం. సం. 931.

ఇది యొక పద్యకావ్యము. కవి యెవ్వరో తెలియదు. ఆశ్వాసవిభా
గము లేదు. వ్రాత గొలుసుకత్తు. గొలికిగొలికి కొట్టికొట్టి దిద్దిదిద్ది వ్రాసినపం
క్తులు కనఁబడుచున్నవి, చూడఁగా నిదియే ప్రథమప్రతియేమో యని తోచు
చున్నది. పద్యములు ధారాళముగాఁ జదువ ననువుపడదు. కష్టముమీఁద దెలి
సికొని చదువవలయును. కవిత్వము చక్కనిది. హృద్యము లగుపద్యములు గల
వు. ఇందు వస్త్రనిర్మాణము దానికై తంత్రసంపాదనము దేవతలు మొదలుగా
నందఱకు వస్త్రప్రదానముం జెప్పఁబడినది. దేవాంగముని యిందు కథానా
యకుఁడు, లోకమునకుఁ దెలియుటకై యందందుఁ గల కొన్నిపద్యభాగములం
జూపి విడువఁబడును.

ప్రారంభమున—

క. వందన మొనర్తు సేవక, సందోహానందునకు గజాస్యనకు జగ
ద్వందితునకు భూమాంకున, కుం దుర్దమ విఘ్నభేదకోద్యోగునకున్

క. వాణికి వీణాపుస్తక, పాణికి భక్తజననివహపావనికి ఘన
శ్రోణికి మ్రొక్కెద సుగుణ, శ్రేణికి ననిశమును సురకరీంద్రస్తనికిన్.

- చ. వితతఖ్యాతివహించు నైమిశనివేశుల్ పార్వతీశార్చనా
 వ్రతు లాత్మజ్ఞులు సంశ్రితైకగుణు లార్యాచారసంపన్ను లం
 చితవిజ్ఞానులు శౌనకాదులు మహర్షి సూతుఁ జౌరాణికా
 యతపీఠ స్థితుఁ గాంచి యిట్లనిరి ప్రత్యాసక్తితో నందఱుఁ.
- ఉ. మానుగ దేనిచేత నభిమానము గోపనమయ్యె నట్టివ
 ప్రానకు సాధనంబులు తిరంబుగ నెవ్వనిచేతఁ గల్పనం
 బైనవి గోప్యగోపనము లగ్ని నొనర్చి మరుష్యులందఱు
 బూని పరంబుఁ జేరుటకుఁ బూరిక నెవ్వఁడు చేసె నాదటఁ.
- గీ. ఇతరకథలవలన నీఁగనిపాపముల్, దేని వినినఁ బాని దివ్యులగును
 రట్టి పుష్ప మీర లడిగితి రిపుడు మ, హాస్య మిది మహాత్ములార.
- చ. గురుఁడగు బాదరాయణుని గోరి నమస్తృతి చేసి తొల్లియ
 పురమముసీన్రుచే వినినభంగిని దెల్పెద మీకు మీరు సా
 దరణమనస్తులై ననుఁ గృతార్థునిఁ జేసి కథార్థతత్వత
 త్పరమతులై వినుం డని పదంపడి యిట్లని పచ్చై వారితోఁ.
- గీ. పరమయోగీంద్రులకు నైనఁబడయరాని, శైవసాయుజ్యమేకభాశ్రవణమునను
 గలుగు నుత్తతులకు నైన నెలవి దీని, మహిమన్బంపఁదర మెఱన్మౌనలార
- ఉ. పాయక యెల్లలోకములఁ బ్రస్తుతికెక్కు నృజించినట్టి ప్ర
 జ్ఞాయుతుఁ డైన బ్రహ్మనలనఁ జగదీశ్వర గుహ్యారక్షణో
 పాయము గల్గదయ్యె ననపాయముగాఁ దగులోకరక్షణం
 బీయెడ నెట్లు గల్గు జరు తెల్లు సుఖాతురు సర్వకాలముఁ.
- వ. దేవీ నీకు సమస్తారంబులు గావించెద ననుగ్రహింపు మని వెండియు
 నిట్లనియె.
- క. తంతువు దెచ్చుట కొఱకై, యెంతయు విష్ణ్వంతికమున కేగెడు నన్నుం
 జుతింపుము రక్షింపుట, కింతట దీవించి వఁత లెడలెడునట్లుఁ.
- గీ. అయిదురంగులుచిహ్నితమైనవస్త్రం, మొకటిగావించినీ నేర్పుకటమొదఁ
 దాపసోత్తమ సీశుభదంబు కొఱకు, నీశ్వరున కిమ్ము ముందు ధరించుటకును.
- (67) ఉత్తరరామాయణము. గ్రం సం. 999.

తిక్తనసోమయాజిత నిర్వచనోత్తరరామాయణము పదియాశ్వాస
 ములు తరవాయిని బమనొకండవయాశ్వాసము. జయంతి రామభట్లను కవి

రచించినది, యీగ్రంథములోఁ జవరఁ జేర్పఁబడినది. ఇందు వచనములు గూడఁ గలవు. కవిత్య మంత రసవంతముగా నుండదు. అచ్చుపడినదానిలో నీభాగము నెవ్వరును జేర్పలేదు. కావున దానివిషయమై కొంత యిందుఁ దెల్పుఁబడుచున్నది. స్తారంభము.

క. శ్రీమద్రఘుకుల జలనిధి, సోమా పరమాత్మనామ సుగుణస్తోమా
భీమాహవదైత్యకులవి, రామా భద్రాద్రిధామ రాఘవరామా.

క. శ్రీరాముండు చెలువ బుగ, ధారుణిఁ బాలింపుచుండి ధర్మాన్వితుండై
సారెకు మైథిలిఁ దలఁపుచు, గారుణ్యము కలిమి చెలిమి గౌరవ మొప్పుక.

క. కుశలవపుత త్వబోధము, కుశలపులకు ననుజులకును గుశలముఁ జెందక
విశదముగ వేదశాస్త్ర, పశమమునగు రాజ్యసీతి పద్ధతిఁ దెలిపెక.

ఉ. జానకిఁ బాసి రాఘవుండు స్వస్థమయం బగు సీతతోడుతం
బూని సమస్తయజ్ఞములు పొందుగ దక్షిణ లిచ్చి సేయుచుక
మానుగ సర్వభూప్రజల మన్ననఁ బ్రోపుచు నాఁడునాఁటికిక
భూసుతుండై వసుంధరను బూజిత మొప్పుగ నేలునంతటక.

క. కౌసల్యాదిగఁ దల్లులు, వాసవపురి కేగినంత వారలకొఱకై
భూసురులఁ బంపె రాముండు, భాసురముగ భర్తృలోకపదమునఁ బొందక
గద్యము—ఇది శ్రీమదృద్ధాద్రిరామ వరప్రసాదలబ్ధ కవితా(విచిత్ర)గాగ్నేయ
గోత్రపవిత్ర జయంతి కృష్ణభట్టారక సుభద్రాంబావరతనూజ రామభట్టప్ర
ణీతం బైన శ్రీమద్రామాయణకావ్యంబున నుత్తరకాండ తిక్తనసోమయాజి
రచితంబై యున్న శేషంబునం గల్గు మీఁదటికథయందు .....
సర్వము న్నేకాదశాస్వాసము.

కథలోని రెండుపద్యము:—

ఉ. భూపతి నన్ను దా విపినభూముల కలపిననాఁడు మెంబడిం
బ్రాపయి కందమూలఫలరాసులఁ దెచ్చియు మమ్ముఁ దన్నిఁ దాఁ
గాపరియై వసించుచును గాచుకొ యుండును నిద్రలేక హ
బాపురె నేడు లక్ష్మణుని బాయఁగఁ జేసితి మాయదైవమా.

గీ. అమరగంధర్వహానిగణాంశజనిత, మైనమృగభల్లూకయాతుధాన
సంఘ మంతయు నిర్మలస్వాంతు తొట, ననుగమనమున కొడఁబడియాధరించె

క. పది వేలవత్సరంబులు పది నూలుల యొండ్లు నిండె బదపడి సమయం
బిదె వచ్చెఁ బ్రతిన వేళయుఁ, బదపడ వైకుంఠ లోకపదవికిరమా.
ఖరసంవత్సర ఆషాఢబ 3 బు సక్కి మేడవర్షు ఆదినారాయడు మళ్ళచేనుల
కొమారుఁడు రాజగోపాలుని వ్రాసి యిచ్చెను.

—(68) బాలభారతమ్—గ్రం. సం. 936.—

అగ స్త్యకృత బాలభారతమ్. పరిషత్సు స్తక భాండాగారములోని సం. 855 గ్రంథ
మసంపూర్ణము. ఇందు ౨౦ సర్గలు సంపూర్ణముగనున్నవి. ప్రారంభము:—
అస్త్యత్రినేత్రప్రభవః కలాత్తా శశీతి నక్షత్రగణస్యనాథః
యం వాఙిజశ్రీ హర మాప్తవాచో వాసు హరే గ్లోచన మామనన్తి.
సేవ్య స్సురాణాం హిమవద్విపాద స్సంభావనీయ శ్శిరసా శివేన
మహీధ్రభరేవ తమోపహుత్రీం యః కౌముదీదివ్యనదీం ప్రసూతే.
నజాహ్నవీయైశ్చ నయామునైశ్చ నచాపరాసాః సరితాం పయోధిః
యస్యోదయే వైవసుజాతథామ్నో బహ్వీయసీమృద్ధి మువైతి వాధిః.

అంతమున—

సచైన మాహస్త చిరాశ్రిణేన శునా సునాసీర వినామునా మే
నరోచతే నాకవిహారసౌఖ్యం శ్లాఘ్యం శరం భ్రాతృసమాగమోవా.
విహాయ తచ్చానకరూప మగ్రే మూర్తేన ధర్మేణ సహక్షితీశః
ఆరోపితో మాతలిచోదితాశ్చ రథం మఘోనా దివ మారురోహ.
అందోళయ న్న భవదీతరంగాన్ నహోదయో నందనగంధవాహః
నృపాయ కల్పన్త్రుమపుష్పగంధ ముపాయసత్వం గమయాంబభూవ.
పాంచాల్యాసమ ముద్ధితై ర్నిరయతః కల్లాదిభి ర్రాభతృభి
స్త్వింస్త్విం ధామగతై రభిష్టుతయశా దివైశ్చ తై ర్భంభుభిః
సింహౌ శిగ్గజదాన దిగ్ధపయసి త్యక్తౌ వపుర్మానుషం
సర్వాసా దివిషద్భృశాం సవిదధే శర్త్తాణి ధర్త్తాకృతిః.

ఇతి శ్రీ అగ స్త్యకృతో బాలభారతే వింశఃసర్గః—

—(69) అజ్ఞానధ్వంతచండభాస్థరము—గ్రం. సం. 4313.

ఇదియొక వేదాంతవచనగ్రంథము. కంభముపాటి అమరేశ్వరకవి రచి
తము. భాష సంభాషణరూపముగా నున్నది. గద్యము—“ఇది శ్రీమదద్వైత
బ్రహ్మవిద్యావిశారదుం డైనకంభముపాటి అమరేశ్వరశాస్త్రుల వారి చాతన్య

శిష్యానుగ్రహార్థమై ఆంధ్రభాషాప్రబంధరూపముగాను రచింపఁబడిన అష్టాదశాధ్యాయములను విచారణమునకు వేదాంతప్రకరణంసరూపము.

ఇందు అనుబంధవిచారము—జీవేశ్వరవిచారము, సృష్టివిచారము, ఇంద్రుని పది ప్రకరణములు గలవు. కొంతమచ్చునకు—

“పుత్రదోషాలనువివరించేము.

“పుత్రుడు పుట్టకమునుపు పుట్టడాయనని తల్లిదండ్రులకు దుఃఖము గర్భము నిలిచి నవిస్తే దుఃఖము సవించక శిశువు పుట్టేటప్పుడు శిశువుకైనా హాని తల్లికైనా హాని హానిపొందకవుంటేనా గ్రహదోషాదిదుఃఖము రోగానులవలన దుఃఖము నశిచేకాలమందు ధూర్జక ఆయనా యవంశకొట్టబోతున్నారో అని దుఃఖము వొడుగుగాదాయనని చదువురాదాయనని పెండ్లిగాదాయనని దుఃఖము. వయస్సునాడాయనాంటే పరవారాగమనం చేసినా లోకులు నిందించేరు అని రాజులు దండించేరు అని ఘరలోకమందు నరకానబడేనని దుఃఖము”.....

ఇట్లేయర్థదోషాలు వివరింపఁబడినవి.

బ్రహ్మజ్ఞానోపాయము—శ్రీమత్పరమహంసపరివ్రాజకాచార్య శ్రీసచ్చిదానందేంద్ర శ్రీగురుచరణకమలశిష్య శ్రీరామకృష్ణానందరిచితము.

గురుశిష్యసంవాదకీర్తన- కావి తిరుప్పావై నచ్చిన ౧౦౮ చరణములు వేదాంతము-కొన్ని చరణములు—

కాలినవిత్తులు కన్నరమొలవావు లీలజ్ఞానికి పుట్ట లేదు సుమ్రైయి

కారణమణిగిన కార్యమౌనమగు నాతి సంసారమని చూడవోయి !

మడికిసింగన్న వాసిరరామాయణము- మొదలైనవింగలవు.

౨౩ వ పత్రములో నీక్రిందిపంచరసములు గలవు.

మ. విగమాంతప్రతిపాద్యమై విమలమై నిర్వాసనాభాగ్యమై

సగుణాతీతము నిర్గుణాదికమునై శశ్వత్సుఖానందస

ర్వగురుత్వం బగు రామలింగగురుచంద్రావాస మై నృసింహ

మగరల్పట్టణ మెంతదవ్వు చెపునూ మర్త్యాంగనారత్నమా.

మ విగతాశాభయై మహాశుభదుఃఖై విశ్వాత్మై నిత్యుఃఖై

జగదతొదివికారదూరుడయి దోషధ్వంసియై సర్గురు

డగుచుం బ్రాచెడి రామలింగగురుచంద్రావాస మైనట్టి మా
మగరాల్పట్టణ మెంతదప్పు చెపుమా మర్యాంగనారత్నమా. ౨

మ. జగమం దెన్నఁగ భక్తకల్పతరువై సర్వప్రసాఖ్యంబులం
దగరక్షించి వరించి ముక్తిలనా తాదాత్మ్యమొందింప నీ
రగుఁబడై తగు రామలింగగురుచంద్రావాస మైనట్టి మా
మగరాల్పట్టణ మెంతదప్పు చెపుమా మర్యాంగనారత్నమా. 3

మ. జగతిం బుట్టె ముముక్షులైన సుమనస్సాస్థాతుండై సదా
జగదుద్యధ్వరిజాలభీషణలసత్సత్తాత్రకుండౌచు వే
తగ రక్షించెడు రామలింగగురుచంద్రావాస మైనట్టి మా
మగరాల్పట్టణ మెంతదప్పు చెపుమా మర్యాంగనారత్నమా. ౪

మ. పగడా లావనవనీలగారుడమణీవైడూర్యరత్నంబుల
న్న గరాల్పెంపులు చంద్రకాంతరుచుల న్నానౌచు వెల్లొంది పా
దగుచున్ శ్రీకరరామలింగగురుచంద్రావాస మైనట్టి మా
మగరాల్పట్టణ మెంతదప్పు చెపుమా మర్యాంగనారత్నమా. ౫

శా. ముక్తిద్వారకవాటముం దెఱచి పై ముక్తంటిపైకగటిలో
రక్షిస్తాని విరక్తిచే మీగులఁ బేరాకంటిపై కంటిలో
యు క్తింబొందినయోగి మూకజడబాలో న్నత్తులం బోలు నీ
భక్తిన్ శ్రీమగరాలపట్టణవరా భావజ్ఞ సర్వేశ్వరా.
ఇట్టివే “కొట్టా మిక్కిడికెంతదప్పు చెపుమా కొన్నాసరోజాననా-
పొందూరిక్కిడి కెంతదప్పు చెపుమా పూర్ణేందుబింబాననా-

అనుమొదలగుపద్యము లీప్రాంతములలోఁ గొందఱుచదువుచున్నారు.

—(70) హంసవింశతికథలు-గ్రం. సం. 1087—

ఇదియొక్క చక్రనివచనకావ్యము. మొదటిపత్రము లేదు. చివరపత్ర
మున్నదిగాని ముక్తలై పోయినది. ప్రతిపత్రమును జివరఁ గొన్నియక్షరములు
గలభాగము విడిగిపోయినవి. భాష చాలభాగము శుద్ధముగా నున్నది. కల్ప
నలు మనోహరముగానున్నవి. కొంత మచ్చు చూడుఁడు—

“ఏనిమిదవనాఁటిరాత్రి హేమావతి మణిఖచితౌటంకకాంతులును
ముక్తాహారంబులకాంతులును రత్నకంకణంబులకాంతులును దిగంతంబు లావ
రింఘఁ గుంకుమపంకంబు పొంకం బగుచుండఁ జెంతకు వచ్చిన దానిం గాంచి

యోశ్యంగారవతి రాజగృహంబునకుం బోయెద వేమొ నాముచ్చట విని పోవుదుగాక యని ముద్దులు గులుకఁ బలికిన హంసవాఙ్మధుర్యంబునకుఁ జిక్కి యున్న వినియెడఁ దెలుపు మనిన నిట్లనియె. పున్నాగపూజం బను (పురంబున) ధనచిత్తుం డనువై శ్యశిఖామణి యుండు నతండు కాయధాన్యంబులు గలకణ జంబులును బియ్యంపుగరిసెలును చిల్లరలమైడు దుకాణములును గట్లసంచులును దక్కెడయును, అటకయుఁ గలిగి బాజికాయలును బాపత్రి యను... మొదలగు సమస్తవస్తువులు బేరంబాడుచుండు నాతనికి వసుమతి యను సతిగలదు. దానిమోము గోము దాని కావిమోవి, దాని కప్పుకొప్పు దానియారుతీరు దానిచెన్నగుచిన్నెలు దానిజగ్గునిగ్గు దాని తేటగుమాటలు... దానిం జూచిన మానవుం డాత్మలో మెచ్చి శిరంబు గదల్చి మీసంబులపైఁ గేలువై చి నిట్టూర్పువుచ్చి మజ్జారే యనక మానండు”

—(71) బహువిధగ్రంథములుగల సంపుటము గ్రం. సం. 1244.—

ఇం దనేకవిషయములు గలవు. అష్టాంగయోగ క్రమము- యుగకాల సంఖ్యయునుగలవు.

(1) నానార్థపద్యములు:—ఇప్పేర సంస్కృతపదముల నానార్థములం దెలుపు గిం కందములు గలవు.

క. సంస్కృతము లక్షణోక్తము, సంస్కృతమనస్రతియుగతియుస్వర్గముభూమిన్
సంస్కృతము చెడనిపదనియు, సంస్కృతమనఃబట్టిపండుసభ మొదలయ్యెన్.

క. ఘృత మనఁగ నెయ్యి నీళ్లును, ఘృత మనఁగాఁబాలుచల్లగుగ్గిలమినుమున్
ఘృత మనఁగఁ దేనె నెత్తురు, ఘృత మనసంసారసుఖముగెల్పునునయ్యెన్.

క. న్యగ్రోధ మనఁగఁబామును, న్యగ్రోధంబనఁగ వ్రేలు నెత్తురుఁ బాత్తున్
న్యగ్రోధ మనఁగ మఱియు, న్యగ్రోధం బనఁగ బార నగడును నయ్యెన్.

(2) శివస్తోత్రము: — ద్విపద సుమారు నూఱుచరణము లుండును. పాల్పరికి సోమనాథకృతమేమొ!

“కులజండనై న దుష్టులజండనై న, బలుపుణ్యనిధి యైనఁ బాపాత్ముడైనఁ
గాని సీసద్భక్తి కలితుండనై న, వానిసీయాపులో వర్ణింపఁజేయు

పుడమిభక్తులయిండ్లఁబడిపనుల్ సేయు, పడఁతికడ్పుననై నఁబ్రభవింపఁజేయు

... ..

పరమవరుండై న పాల్పరినిలయు, కరుణతోఁ బ్రోచును గలకాలమెల్ల.

(౩) షట్స్థలసంబోధత త్వరహస్యము:—

సంస్కృతశ్లోకములును, దెనుఁగువివరణమును గల వైవర్త్యము.

గద్యము:—ఇతి శ్రీగురులింగజంగమపాదారవిందమకరందపానమిళింద మానసే శ్రీమద్గురునల్లమాహ్వయకరుణాకటాక్షవీక్షణంబునం మురుమల్లనామ్నస్ప్రణీతం బైన షట్స్థలసంబోధతత్వరహస్యంబు....”

తెనుఁగువాడుక మాటలతో నున్నది.

శివతత్వపరే సూక్ష్మ బిందురూపంతు జాయతే

బిందునాదసముత్పన్నం నాదాంతే శక్తిజాయతే

శక్తిస్తు జాయతే శబ్ద శ్చబ్దేజాయంతి వాగ్భవం.

యిట్లు పరమసూక్ష్మమైన వ్యోమాతీతమైన శివతత్వమందు బిందురూపమైన పరాశక్తి బుట్టెను. ఆపరాశక్తి నాదం బుట్టెను. ఆనాదమే ఆదిశక్తివలన ఇచ్ఛాశక్తి బుట్టెను. ఆయిచ్ఛాశక్తియందు శబ్దము బుట్టెను. ఆశబ్దమే జ్ఞానశక్తి ఆజ్ఞానశక్తివలన వాక్కు పుట్టెను. ఆవాక్కుయనెడిదే క్రియాశక్తి....” దీనిని రుధిరోద్ధరినామసంవత్సర వైశాఖ శు గి సోమవారం సాయంత్రం సర్దివచనటీక నిమ్న బసవానందయోగిగారి మాతృకను పున్నట్టుగా మాచిరాజు బుచ్చన్న సంపూర్ణంగా శ్రీసద్గురుపాదాల అనుగ్రహంవల్లను వ్రాసెను.

ఈసంపుటములో మఱియు ద్వీపదప్రమథస్తోత్రము వర్ష ఫలము రుద్రాక్షధారణవిషయము సోమనాథుని ప్రభులింగలీలలునుగలవు.

(4) జీవయెఱుకులకొఱవంజి. సన్నిధిరాజు జగన్నాథకవిప్రణీతము.

గద్యము:—శ్రీమద్దేవదేదాంతరహస్య ప్రణతగుహాంతరాశనిలయ పరమహంసపరివ్రాజకాచార్యచర్య సర్వతంత్ర స్వతంత్ర శృంగభేరిసింహాసనస్థిత శ్రీమచ్ఛంకరాచార్యపాదారవింద మకరందపానమిళిందమానమానస సన్నిధిరాజవంశపారావార రాకాశశాంక అమృతసుపుత్ర జగన్నాథనామధేయప్రణీతం బైన జ్ఞానయరుకలకురువంజి యను మహాప్రబంధంబునందు సర్వంబు నేకాశ్వాసము.

యక్షగానము— వేదాంతవిషయము- మొదటిపత్రము పోయినది.

కొంతవినుండు-“...గలిగిన తామరకమల మున్నది. ఆకమలమందు మానసహంస యనేరాజహంస గలదు. దానిఖిగాంతరమందు నవరత్నదీవులు గల చిద్బ్రహ్మము పున్నది. అని చెప్పగాను దాని పట్టి తెమ్మనుమని మాశింగి అని

కొట్టె దేవరా నేను ప్రాకృతపురుషుణ్ణి గనక రాజహంసను పట్టి తేలే ననగా సామీద కోపించి రాజహంసకొరకు సుకర్తేచ్ఛచేత పారిపోయి వచ్చినది. సామీ, నేను దాని వెదుకవచ్చినాను సామీ, మాశింగ్గిని నేను విడిచిపెట్టితే యీఅనంతకోటి బ్రహ్మాండాలు చెడిపోవడానకు హేతు వౌతుంది గనక శింగిని జూడవచ్చినాను సామీ, యని యన్నంత హస్తగాడు అడిగీమాట, వోరీ శింగ్గా మీశింగ్గిని నీవు చూడకపోతే యీఅనంతకోటి బ్రహ్మాండాలు చెడి పోతున్నవని తెలియజెప్ప మనిన, చెప్పమంటావు సామీ, ఎనిమిదిశరీరాలు న్ను నాలుగుపాదాలున్న మూడుస్తానాలున్న అయిదుగురుదేవతలున్న వీటి తోగూడిన ప్రణవజ్యోతిరూపమైన పరబ్రహ్మము నన్ను చేపట్టి సర్వలోకాలున్న ఆడిస్తావున్నాడు సామీ, నన్నుగాదని మాశింగ్గి తనపేరు దెచ్చు కోవలెనని విడనాడి వచ్చినదిసామీ.”

ఇది ద్వితీయభాగము.

చాతుర్వర్ణ్యగృహీణులు.

- క. చాతుర్వర్ణ్యోదితగృహీ, ణీతిలకంబులకుఁ గలుగు నేరుపులును ద
జ్జాతివిశేషగుణంబులు, నాతతముగఁ దెలియవలయు నవి యెట్లనినఁ.
- క. గరగరికయు గాంభీర్యము, సరసోక్తులు గలుగుఁ గాని సద్విజనతికిఁ
నురతకళానిపుణత్వము, దొరకొన దెప్పుడును సిగ్గు దొడవై యునికిఁ.
- క. బింకము చెలువును ధృతియుఁ గ, డంకయు మచ్చరము గలిగి డాసినచోమీ
నాంకునిదేవికి నెనయై, కొంకక విభుఁ గవయు రాచకోమలి గరిమఁ.
- క. బుడిబుడిమాటలతతచు, న్నెడబుద్ధులు మలినమైన వేషముఁ గడుఁ జొ
ప్పడియుండుఁ గాని కోమటి, పడఁతికి నేరుపులు లేవు పతిఁ గవయునెడఁ.
- క. కమ్మలుఁ గడియము గాజులు, నమ్మడుఁగులుఁ జక్రబొట్టు నమరఁగ రతితం
త్రమ్ములఁ బస గలిగి ప్రమో, దమ్ము పతికిఁ జేయు శూద్ర తరుణి ధరిత్రిన్.

మన్తభూషాత్మ్యము.

- సీ. శృంగారరాజ్యాభిషిక్తుఁ డుద్యత్త శాచతురుండు మన్తభచక్రవర్తి
యతనిపట్టపుదేవి రతిదేవి పువ్వులరథము వాహనము సారథిపసంతుఁ
డాయుధ మిత్తుశరాసన మమ్ములు కమ్మగ్రోవ్విరులు పెక్కెమ్ముమీను
కలకంఠ శుకశారికామధువ్రతములు సేనలు దళవాయి సీతకరుండు
కృతకపర్వతారామ దీర్ఘి కలయందు, విడిసి మలయసమీరుండు వేగుజూడ
నాకవిభునైనఁ గైలాసనాథునైనఁ, జెలఁగి సాధించు మర్త్యులఁ జెప్పనేల.
- క. చూత మశోకంబును జల, జాతము నీలోత్పలము నెసఁగువిరవాదిం
జేతోజాతునిబాణము, లాతఁడు సాధించు వీన నఖిలజగంబుల్.
- క. కన్ను లశోకమునకు గుఱి, చన్నులు చూతమున కరుఁగసరసిజమునకుం
జెన్నుగ నురమది దిరిసెము, నున్నతమస్తకము యోని యుత్పలమునకుఁ.
- క. కూడుడిగించునశోకము, వాడించును మల్లెవిరి వివర్ణతచేయుం
జూడఁగఁజూతము తలఁపులు, జోడించును దమ్మి చంపిచూపుంగలువల్.
- క. వినుతవచనరచనంబుల, ఘనతరముగ నిట్లు నాయక ప్రకరణమిం
పున వివిధనాయికావర్ణనసహితంబగుచు నూతనస్థితిఁ దనరెఁ.
- శా. జానొంద నృకవర్షముల్ ఋతుశరజ్వా లేందులై యొప్పున
య్యానందాబ్ధమునందు మాఘమునఁ గృష్ణైకాదశీభౌమయు

క్తానామామృతవేళ నీకృతి యనంతార్ముందు సమ్యక్రసే
శ్రీనిండఁ ధ్రువపట్టణాధిపున కిచ్చె న్భక్తిపూర్వంబుగఁ.

క. తలఁచిన తలఁపు ఫలించును, జెలు లగుమరు శత్రులైన శ్రీహృదఁగూడుం
గలికాలదురితములు దు,ష్పలఁ దూలును ధ్రువపురీశు భాసురకరుణఁ.

గద్యము—ఇది శ్రీవాణీవరప్రసాదలబ్ధవాగ్విభవ తిక్తనామాత్యసంభవ సుక
విజనవిధేయ అనంతనామధేయ ప్రణీతం బైన రసాభరణంబునందు
సాధారణ నాయకచతుష్టయంబుల తెఱంగును జతుర్విధనా
యికా విశేషంబును దత్సఖసఖిభేదంబులును నాయికా
ప్రకరణంబు నన్నది సర్వంబును
జతుర్థాశ్వాసము.

ఓమ్.

భూమిక .

౧

తిక్తన కొమరుఁ డగు ననంతామాత్యుఁ డీరసాభరణమును రచించె నని యిందుఁ గల గద్యమునఁ గలదు. ఈ గ్రంథమునకుఁ దుదఁ గల “జా నొందన్ శకవర్షముల్” అను పద్యమును బట్టి త్రైక్లింతుచో నీతఁడు రసాభరణమును శ్రీ. శ. ౧౮౩౫ జనవరిలో దేవాంకిత మొనర్చినట్లు నిర్ధారింప నగును. ఈవిషయమును బట్టి యీతనికాలమును నెల్లరును నిర్ణయించు కొనఁగలరు.

ఇతని తండ్రి తిక్తన భారతమును జెప్పిన కొట్టరుపు తిక్తయజ్ఞ కాఁడు. ఈసంగతి నీతఁడు రచించిన భోజరాజీయమునఁ దనకు ముత్తాత యైన బయ్య నమంత్రిని వర్ణించిన పద్యము వలన స్పష్టపడును. ఆపద్య మిది:—

క్షీతిఁ గ్రతుకర్తృతామహిమఁ జేకొని పంచమవేదమైన భా
రతముఁ దెనుంగుబాస నభిరామముగా రచియించి నట్టియు
న్నతచరితుండు తిక్తకవినాయకుఁ డాదట మెచ్చ భవ్య భా
రతి యనఁ బేరుఁ గన్న కవీరత్నము బయ్యనమంత్రి యల్పుడే.

ఈ గ్రంథకర్త కాండిన్య గోత్రుఁడు. ఇతని ముత్తాత కవిబ్రహ్మ యగు తిక్తన వలన భవ్యభారతి యనిపించుకొనియెను. ఈ బయ్యనకుఁ బినతండ్రి యగు త్రిపురాంతకుని కుమారులలో నొకఁడగు తిక్తన “ప్రశస్తసాహిత్యుఁడ”ని భోజరాజీయముననే తెలుపఁబడినది. తన యన్నదమ్మలను గూర్చి తెలుపు నీ పద్యమునఁ దన తమ్ముఁడు చిట్టనసత్తపి యని తెలిపినాఁడు గ్రంథకర్త.

భూనుత కీర్తి ముమ్మడివిభుండు మదగ్రజుఁ డేను వైష్ణవ
ధ్యానసమాహితాత్ముఁడ ననంతసమాఖ్యుఁడ నాదు తమ్ము ల
జ్ఞానవిదూరు లక్తనయు, సత్తపి చిట్టనయున్, వివేకవి
ద్యానిధి రామచంద్రుఁడు, నుదారుఁడు లక్ష్మణ నామధేయుఁడున్.

వీనిని బట్టి చూడఁగా వీరి వంశము కవితావంశ మనఁ దగి యున్నది. ఇట్టివంశమున జనించినవాఁ డగుటనే యీతఁడు పద్యరచనకుఁ బ్రథమ సోపాన

మగు నొక ఛందోగ్రంథమును, గవితకుఁ బ్రాణ మనఁ దగు రసము స్వరూపమును వెల్లడించుటకై రసాభరణమును గూడ రచించినాఁడు.

ఇతఁడు తా నాఱువేలనియోగి బ్రాహ్మణవంశమువాఁడ నని సగర్వముగా నీర్తించిదిధమునఁ జెప్పికొనినాఁడు.

“ఈ యార్వుట నొక్కొక్కఁడు, వేయిండ్లకు మొదలుగాఁగ వెలయుదురని కాదే యాఱువేల పేరిడి, రీ యన్వయమునకు నేష్య మెఱిగిన పెద్దల్”

ఇతఁడు కృష్ణాతీరమువాఁడు. తండ్రి “శ్రీకాకుళంబున కొడయఁజైన యంధ్రవల్లభ హరిసేవనలరుచుండు” వాఁడని వర్ణింపఁ బడినది. రసాభరణము ద్రువపురీశున కంకితము చేయఁబడిన దని కవి తెల్పుచున్నాఁడు. ఈద్రువపురి ప్రస్తుతము గుంటూరుమండలమునఁ గృష్ణాతీరప్రాంతమునఁ గల ధూళిపూడి యను గ్రామమా యని యూహ పొడముచున్నది.

భారతకవయగు తిక్కయజ్ఞకు శిష్యుఁడును దిక్షనయను వాని పుత్రుఁడు నగు మారనయు నితనివంశ్యుఁడేమో యని సందేహము పొడముట కవకాశము గన్నట్లుచున్నది. తిక్కయజ్ఞచే భవ్యభారతి యను బిరుదము నందిన బయ్యనమంత్రికిఁ బినతండ్రియగు త్రిపురాంతకుని యారుగురు కొమరులలోఁ జివరవాఁడు ప్రశస్తసాహిత్యుఁడు తిక్షన కలఁడు. వానికి సమకాలికుఁడే తిక్షయజ్ఞ. ఆత్మీకనకుమారుఁడు విద్యాభ్యాసము చేయువాఁడై కవితాసామ్రాజ్య పట్టభద్రుఁడైన తిక్షన శుక్రాక్షఁజేసినాఁడన నూహకు లోపముండదు. కాని, యిందలి యథార్థమును బెద్దలు నిర్ణయింతురుగాత మని యీ ప్రస్తుతముగాని విచారణ నింతతో వదలుచున్నాను.

ఇప్పటికిఁ గవిని గూర్చి మనకుఁ దెలిసిన చరిత్రాంశములు:—ఇతఁడు కౌండిన్యగోత్రుఁడగు నియోగి; కృష్ణాతీరవాసి; విద్య త్తవివంశమువాఁడు; భోజరాజీయ మను ప్రబంధమును, ఛందోదర్పణ మను లక్షణగ్రంథమును, రసాభరణ మను కావ్యలక్షణగ్రంథమును జెప్పినాఁడు; క్రీ. శ. ౧౪౩౫ ప్రాంతమున నున్నవాఁడు.

౩

తెనుఁగు బాసను గావ్యము లక్షణము లాదిగాఁ గల వానిని విచారించు సాహిత్యశాస్త్రము లతినప్పయుగా నున్నవి. ఇప్పటికి వెల్లడి యైన ఖానిలో రసాభరణమే ప్రాచీన మనఁదగి యున్నది. ఈ కవి తన భోజరాజీయ

మునఁ “గావ్యంయశసేఽర్థకృతే వ్యవహారవిదేశివేతరక్షతయే సద్యఃపరనిర్వృతయే కాంతాసమ్మితతయోపదేశయుజే” యను మచ్చటాచార్యుఁడు నుడివిన కావ్యప్రయోజనమునే,

“సకలవిద్యలయందుఁ జర్చింపఁగవిత యుక్తస్వమంద్రది నిత్యక్షీర్తికొఱకు, నర్థాప్తికొఱకు, నా వ్యవహారలక్షణం బెఱింగెడుకొఱకు, ననేకవిధములగు నమంగళముల హరియించుకొఱకు, నుచిత నిత్యసౌఖ్య సంస్థికొఱకు, నొనరఁగాంతాసమ్మితోపదేశమ్మునఁ బ్రీతిమై హిత మాచరించుకొఱకు, నయ్యెఁగాన....”

అని నుడివినాఁడు. సాహిత్య శాస్త్ర గ్రంథములను బరిశీలింపఁ గావ్యమున కాత్మ రసముని మొదట నొడివినవాఁడు శ్రీ.శ. ౧౩౩౫ ప్రాంతమున భారతభూమి నలంకరించిన సాహిత్యదర్పణకారుఁడైన విశ్వనాథకవిరాజే. వారి మతమున కనుగుణ రసాధరణమురు దెనుఁగున వ్రాసిన యనంతమాత్యుఁడు విశ్వనాథుని దర్పణమును మచ్చటుని కావ్యప్రకాశమును గూడ మేలవించి యెం దే విషయము ప్రశస్త మైనదో దాని నెల్ల గ్రహించినాఁడనవచ్చును.

ఇతఱు కాదు. ఇంకొక యూహము పొడచు వచ్చును. ఇతఁడు కేవలము రసమును గూర్చియే యీ గ్రంథమును వ్రాయుట వలనను, దక్షిణ గుణ, దోష,ధ్వన్యలంకారాదులను వివరింపక పోవుటచేతను దృశ్యకావ్య ప్రశంసయే మనమునం దిడికొనినాఁడేమో యనవచ్చును. రసము నాట్యమునకు ముఖ్యముగా సంబంధించినది గాని శ్రవ్యకావ్యములకు ముఖ్యము కాదని పలువుర పూర్వాలంకారికుల మత మచునది యే యీ కవికిని నచ్చినదేమో. కావ్యకౌతుకమునఁ ‘బ్రయోగత్వ మనాపన్నే కావ్యే నాస్వాద సంభవః’ అని యున్నదని యభినవగుప్తుఁడు చెప్పి “కావ్యం తావత్సుఖ్యతో దశరూపాత్తకమేవ... నాట్యే ఏవ రసాః! నలోకే! కావ్యం చ నాట్యమేవ!” యని తన యభిప్రాయమును నుడివి “నానాభావాభి వ్యంజితా వాగజ్ఞసత్వోపేతా స్థాయిభావా నాస్వాదయన్తి సుమనసః ప్రేక్షకాః హర్షాదీంశ్చాస్థిగచ్ఛన్తి, తస్మాన్నాట్య రసా ఇత్యభివ్యాఖ్యాస్యామః” యను భరతాచార్యుని వాక్యమును బ్రమాణీకరించెను. ఈభరతవాక్యమే యనంతమాత్యునకుఁ బ్రమాణమై యీ గ్రంథమును రచించుటకుఁ బురికొల్పిన దేమో. ఈ యూహ కాదనుట కొక సందేహము కలుగవచ్చును:—ఇతఁడు నాట్యరసముల నెనిమిదింటినే తెలుపుక

శాంతమును గూడ తెలిపినాడు గదా యని. ఈ విషయమున నాట్యచా ర్యుడు పూర్వల మతమును స్వ మతానుకూలమనియే “ఏవం నవరసా దృష్టా నాట్యజైర్లక్షణాన్వితాః” అని పేర్కొనెను గావున శాంతముతో నాట్యరసములు తొమ్మిదియని యనంతుని మతమునై యుండునన విప్రతిపత్తి యేమియుఁ గన్పిం ఁదు. ఇతఁడు భరతమును మనమున నిడికొని స్వ గ్రంథమును వ్రాసెనా యను ప్రశ్న ముత్పన్నమగుట కేయవకాశములేదు; కాని, రసాధిదేవతలకు బేర్కొను నపుడు బ్రహ్మ యద్భుతరసమున కధిదైవ మని ‘అద్భుతో బ్రహ్మదైవతః’ అను భరతు వాక్యమునే గ్రహించెను గాని “అద్భుతో విస్తయస్థాయీభావో గంధ ర్వదైవతః” అను దర్పణకారాది వాక్యములను గ్రహింపమిచే నితఁడు భర తాచార్యు ననుసరించె ననవచ్చును. ఈ యూహను ద్రోసిపుచ్చుచున్నట్లే తెనుఁ గున రూపకములు లేమియే యనవచ్చును. కాని, యిచట మా మనవి యొ కటి కలదు. సంస్కృతము నందు వలెఁ దెనుఁగున లక్ష్యములనుగాఁ జూపు టకు దశరూపకములు, నుపరూపకములును బ్రస్తుత మలభ్యము లనుట నిజమే. ఐనను యక్షగానాదులను బరికించినచో రూపకోపరూపకము లొక కొన్ని మన తెనుఁగు బాసను గూడఁ గల వని నిర్ధారించనగును. ఆదృశ్యములను బండితులైన కవులు వ్రాసిరా యనఁ గూడదు. నాటికేళపాకమున నజచరి త్రమును వ్రాసి రాజాస్థానములఁ బండితులతో వ్యాకరణాది శాస్త్రముల శాస్త్రార్థము లొనర్చి పెక్కు జయములూ గొన్న మతుకుమల్లి నృసింహవిద్వ శ్చని సుమారు వందయేండ్లలోఁగా నివసించినవాఁడు శ్రీకృష్ణజలక్రీడ లను నొక నాటకము నతిమృదులైలిని రచించినాఁడు. కావున రూపకముల ధోర ణు కనువగు మార్గమున రసస్వరూపము నితఁడు తెలిపి యుండవచ్చును.

ఇక నొక్క యూహ. అనాది నుండియు నాట్యశాస్త్రము వేఱుగాను, శ్రేవ్యకావ్యములకు సంబంధించి యలంకారశాస్త్ర మని వాడఁబడు సాహిత్య శాస్త్రము వేఱుగాను దర్పణ కారుని వఱకుఁ బరిగణింపఁబడినయవి. రూపక ములకుఁ బ్రధాన మైనది రస మనియు, శ్రేవ్యములకుఁ బ్రధాన మైనది ధ్వని యనియుఁ బలువురు చెప్పిరి. ఆధ్వనియందు భేద మగు నసంలక్ష్యక్రమ మను దానియందు రసాదులు పేర్కొనఁబడినవి. అందుచేతనే కావ్యప్రకాశము ధ్వన్యాలోకము మున్నగు గ్రంథములయందు రూపక ప్రకరణమే లేదు. రూప కములను దెలుపుటకు దశరూపకాది గ్రంథములును, నాయికాది భేదములను

దెలుపుటకు రసమంజరి ప్రభృతి గ్రంథములును వెలువడినవి. దర్పణకారుఁడు రసాత్మకమగు వాక్యము కావ్య మని తెలిపి రూపకములను గూర్చిన విషయమును గూడఁ దన గ్రంథమున వ్రాసినాఁడు. నాఁటి నుండియుఁ గూడ గంగానందాదులు రసమును గూర్చియే ప్రత్యేక గ్రంథములను వ్రాసినారు. మఱియు శారదాతనయాదులు భావప్రకాశాదులను గేవల రసవిషయ బోధకములను నిర్మించిరి. కనుక మన సాహిత్యశాస్త్రమున నాట్యమును గూర్చియు, నాయికాదులను గూర్చియు శ్రవ్యకావ్యములను గూర్చియు, రసభావాదులను గూర్చియుఁ బ్రత్యేక గ్రంథములు పెక్కులు వెలువడినవి. ఈ సమస్తవిషయ సంగ్రహమును గలవి యు దర్పణ, ప్రతాపరుద్రయశోభూషణాదులు, బయలు వెడలినవి. అట్లులనే తెనుఁగునఁగూడఁ గేవల రసమును గూర్చి యీ రసాభరణము వెలువడి యుండనగు.

ఈ పై విషయ మప్రస్తుత మని పలువురకుఁ దోఁపవచ్చును, ఒక దృష్టిని నిది ప్రస్తుతమే యని నా మనవి ఇట్టి గ్రంథము లనేకములు తెనుఁగున నొకప్పుడుండి కాలవశమున మన కప్రాప్తములై మరల నన్వేషణమున లభ్యములు కావచ్చు ననియు నీదృష్టితోవెదకుట యత్యవసర మనియు సహృదయులకుఁ దెలుపుటకే యింత వ్రాసితిమి.

3

ఈ గ్రంథము స్వతంత్ర మైనదో లేక యేసంస్కృతగ్రంథమునకైనఁ బరివర్తనమో తెలియదు. మాతృక కన్పించువఱకు స్వతంత్రగ్రంథమే యిది యని యనుకొనవలెను.

దీనికి 'రసాలంకార'మను నొక పర్యాయనామము కూడఁ గలదని ప్రథమాశ్వాసాంతగద్యమునఁ దెలియఁ గలదు. ఆయాయీ వ్యాఖ్యలందుఁ బేర్కొనఁబడు రసాలంకార మను సంస్కృతగ్రంథమున కిది తెనుఁగుసేత యేమో యని భ్రమను గొలుపుచున్నది. ఉదాహరణముగా నీవిషయమును దెలుపుచున్నాను. హరవిలాసము శ్రీనాథుని స్వతంత్రగ్రంథమని గదా లోక మనుకొనుచున్నది. హేమచంద్ర కృత కావ్యానుశాసన వ్యాఖ్యానమున 'సుజన దుర్జనస్వరూపం యథాహరవిలాసే' అని కన్పించుచున్నది. ఆవ్యాఖ్యానోదాహృత మగు హరవిలాసము మృగ్యమగుటచే నిపుడు మనమేమనుటకు నవకాశములేదు. కనుక స్పష్టనిదర్శనము కన్పించువఱకు నీ రసాభరణమును స్వతంత్ర గ్రంథమే యనవలయును.

౪

రసాభరణమునఁ బ్రథమాశ్వాసమున స్థాయిభావములకు లక్ష్యలక్షణములను, విభా వానుభావ సాత్త్విక భావలక్షణములను శృంగారాది నవరసములకు నుదాహరణముల నొసఁగి గవి సము సామాజికానుభావ్య మని నిర్ధారించెను.

రెండవ యాశ్వాసమున నాలంబనోద్దీపన విభావములకు లక్షణమును దెలిపి, భావహావాదులగు శృంగార చేష్ట లుద్దీపనాంతర్గతము లని లక్ష్య లక్షణములతో వాని నొడివి, యుక్తపనాలంకృతులను, నుద్దీపన స్థలంబులఁ జేర్చిని యనుభావమును దెలిపి, యష్ట విధ సాత్త్విక భావములకు, ముప్పది మూఁడు సంచారిభావములకు సోదాహరణముగా లక్షణములను జెప్పెను. ఇందుసంచార్యాది భావలక్షణముల నొండురెండు చోటుల మతభేదము కన్పించును గాని యది పాటింపఁ దగినది కాదు. ఈ ప్రకరణమున నేర్చుకొనఁదగిన విషయ మొకటి కలదు. సంస్కృతమున నాలంకారికులు పలుచరు తెలుపని శృంగార, భక్తి, వాత్సల్యములకు నైకకంఠ్యమును గవి సాధించినాఁడు:—

“రతి దా నాయక నాయికాదిపరతః రంజిల్లు శృంగారమై

క్షితిలో దేవగురుద్విజాదిపరతం జెన్నొందు సద్భక్తియై

సుతమిత్రాశ్రిత సోదరాది పరతః సొంపారు వాత్సల్యమై”

తృతీయాశ్వాసమున సంభోగ విప్రలంభ శృంగారములను జూపి యాలంకారికులు సంస్కృతమున సాధారణముగాఁ జేర్చినని, నాట్య వేదమున మాత్రమే తెలుపఁబడిన, పంచవిధ మగు వాగ్విలసన, నైప, భ్యాంగక్రియా, సంకీర్ణమిశ్రి, శృంగారమును గూడ విస్పష్టముగాఁ గవి దెలిపినాఁడు; వేదప భావోదయాదులను రససాంకర్యములను దెలిపెను. నాలవ యాశ్వాసమున నాయికా నాయకులఁ గూర్చి దిక్ష్వాత్రముగా వ్రాసినాఁడు.

౫

స్థాలీపులకన్యాయమునఁ బాత భేదముల నొకింతఁ జూపుదును. రసాభరణము రెండవపుటలో నుత్సాహలక్షణముఁ దెలుపునపుడు “లోకోత్తర కృత్యంబులు గైకొని యవి యెడఁపకుండ”నను పాతము నాదరించి “యవి యెడఁపకుండ”ననుపాతమును సూచించినారు ప్రకాశకులు. రెండుపాతములకు సామాన్య తాత్పర్యమున భేద మంతగాఁ బొడకట్టక పోయినను సూక్ష్మముగ

సోలోచించినచో భేదము విస్తారముగా నున్న దని 'కార్యారంభేషు సంరంభః స్థేయా నుత్సాహ ఉచ్యతే' మొదలుగాఁ గల వాక్యములను జూచినపుడు తోచుక పోదు. మఱియు మూడవ పుటలో విద్యుత్తయ లక్షణమునఁ 'జేతోవి స్తృతి విస్తయ...' అను పాఠమునే ప్రకాశకు లేల యంగీకరించిరో తెలియదు. "విస్తయశ్చిత్త విస్తారః పూర్వాదృష్ట విలోకనాత్" మొదలగు నాలంకారిక వాక్యములను జూచినచో "విస్తృతి"యనుపాఠమే సరియగు నర్థబోధమునకుఁ దోడగు ననియు 'విస్తృతి' యనర్థబోధక మనియుఁ దెలియక పోదు. నాలవపుటలో, "సీసమూహంబు రసముల కెల్ల నిట్లు" అనియే యుండ నగు ను గాని యాదృతమైన పాఠ మనర్థబోధక మని తెలియనగు. పదునొకండవపుటలోఁ జకితలక్షణమును జెప్ప వద్యమునఁ "జూపులు చలింపఁగాఁ గడు" ననుపాఠమునే సహృదయులు గ్రహింపనగు. పందొమ్మిదవ పుటలో వ్యాధి కుదాహరణమైన పద్యమునఁ "దరుణి హరి బాళి" యను పాఠమే సాగనైనది. బాళి యనఁగాఁ గాంక్ష. ఇరువది రెండవ పుటలో మొదటిపద్యమునఁ "దగు నాతని కీకపట ప్రయోగముల్" అనుదాన వ్యంజిత మగు నర్థమే యాదృతపాఠము నర్థము కంటె బాగుగనున్నదని సహృదయులు తెలియకపోరు.

ఈ గ్రంథ ప్రకాశకులు తా మొసఁగిన పాఠములు చెన్నపురి దొరతనమువారి లిఖితపుస్తక భాండాగార ప్రతినుండి గ్రహింపఁబడిన వని తెలుపుచున్నారు. అట్టి పాఠములను గ్రహించుట యవసరమే కాని యప పాఠములను బద్యమున నచ్చొత్తించి సరియగు పాఠములను గ్రింద గుర్తించుటకై పదలుట న్యాయముగా లేదని నా తలంపు. బీభత్సరసోదాహరణ పద్యమునఁ బ్రకాశకు లాదరించిన పాఠమున కెట్లర్థము చెప్పవలయునో నాకు బోధపడుటలేదు. క్రింద వారుదాహరించిన పాఠభేదము సంగీకరించిన నేరైనఁ బద్య మర్థము కాలే దనఁగలరా యని నాకు సందేహము. బహుపాఠముల నిచ్చుట యవసరమే, కాని గ్రంథమున నాదరణీయ పాఠము నచ్చొత్తించుటయు నవసరమే యని నా విన్నపము.

ఇంక నొక్కమాట. ఇందును లేఖక ప్రమాదములు నచ్చులేప్పలును సరి భవించియున్నవి. చూ. "బాదవినసీలపేణియునుబున్నచందురు నాదరింతు నవ్వదనము" ఇత్యాదులు.

రసాభరణమునఁ గైతను గూర్చి విస్తారము చెప్పఁ దగిన దేదియులేదు. పద్యములు శ్రుతిమాత్రతోఁగ్రంథభాగములగు శబ్దముల కూర్పును గలిగి ప్రసాదగుణ విలసితములై యలరారుచున్నవి. ఇట్టి గ్రంథముల ప్రయోజన మనల్పముగా నిప్పుడు మనభాషకుఁ గలదు. దీనిని బైకిఁ దెచ్చినందులకుఁ బ్రకాశకులు సర్వవిధముల గేయులు. మఱియు నిట్టిగ్రంథములను లోకమునకు నాధ్యసాహిత్యపారిషదులు ప్రసాదింతు రని నమ్ముచున్నాను. ఇచ్చటికే భూమిక మితినిమిషింపది. ఇతోఁగ్రంథ మనవేక్షణీయము. నెలవు.

కాకినాడ,
౧౩—౧—౧౯౩౧. }

విద్వాన్ కోపల్లె శివకామేశ్వరరావు,
F. A. R. U. & P. O. L.

ర సా భ రణ ము .

ఈ క్రొంథము పరిషత్తునకుఁ జాలకాలముక్రిందటనే కాకినాడసమీపమునం దున్న కుయ్యేరుగ్రామనివాసులు బ్ర॥ హరిసోమయాజుల సుబ్బరావు గారు పఁపినది. క్రొంథన సం॥ ఆషాఢ బ ౮ శుక్రవారమున శృంగారకవి వెంకయ్యగారు వ్రాసినది. పరిషత్తు స్తకభాండాగారములో సంఖ్య 1781 గలదిగా నున్నది. తాళపత్రప్రతి. దీనిని, చెన్నపురిలో దొరతనమువారి పుస్తకభాండాగారములోని రెండుప్రతులతో సరిచూపించితిమి. ఆరె టిలో నొకటి కాగితపుప్రతి. రెండవది తాళపత్రప్రతి. అందు నిందునుగూడ గృత్యాదిని బద్ధములు లేవు. కవి యట్లేస్తారంభించెనా యనఁజాలము. కొన్నిసందేహములును లేఖకప్రమాదములును నెందును దీఱలేదు. ఒకవిధముగా నీప్రతిని లోకములో విశిచినారము. ఎవ్వరియొద్దనైనఁ బూర్ణగ్రంథమున్నవారు తప్పలు సవరణలుఁ దెలిపినచో ద్వితీయముద్రణ మింతకంటెఁ బరిశుభముగాఁ జేయింపఁదలంచుచున్నారము. సంపూర్ణప్రతి నిర్దుష్టమైనది ముందు దొరకునను నూహతో నిపుడు స్వల్పప్రతులే ముద్రింపించినారము.

ఈపుస్తకమునకు భూమిక వ్రాసియిచ్చి మాకు సాయపడిన విద్వాన్ శోపల్లె శివకామేశ్వరరావుగారియెడల మేమెంతయుఁ గృతజ్ఞులము.

ఆం. సా. ప.

విషయసూచిక.

— ప్రథమాశ్వాసము —

నవరసములు	...	౧	విభావము	...	౪
రతికినుదాహరణము	...		ఉద్దీపనవిభావము		
హాసమునకు	,,		అనుభావము		
శోకమునకుదాహరణము	...	౨	సంచారము		
క్రోధమునకు	,,		శృంగారాదులవర్ణనములు		
ఉత్సాహమునకు	,,		శృంగారరసాధిదేవతలు	...	గీ
భయమునకు	,,		హాస్యరసాధిదేవతలు		
జుగుప్సకు	,,	...	కరుణశాస్త్రవీరరసాధిదేవతలు		
విస్తయమునకు	,,		భయానకబీభత్సాశ్చశాంతరసాధి		
శమమునకు	,,		దేవతలు		౬

— ద్వితీయాశ్వాసము —

శృంగారజక్తివాత్సల్యములు	౮	కుతూహలము	...	౧౧
విభావాదులు		చకితము	...	౧౨
ఆలంబనము	౯	విహృతము		
ఆలంబనగుణము		హాసము		
భావహావములు		ఉద్దీపనాలంకృతి		
హేల		ఉద్దీపనస్థలములు		
మాధుర్య, లీలా, విలాసములు	౧౦	ఋతువులు	...	౧౩
విభ్రమము		స్తంభాదిసాక్షికలక్షణములు		
శిలికించితము	౧౧	ప్రశయము		
భావసూచకము		రోమాంచస్వేదములు	...	౧౪
కుట్టమితము		వైవర్ణ్యవేషధువులు		
బిభౌకము		అశ్రువైస్వర్యములు		
లలితము		సంచారికలక్షణములు		

నిర్వేదము	... ౧౫
గ్లాని	
అసూయ	
మదము	
శ్రమము	
ఆలస్యము	
దైన్యము	... ౧౬
చింత	
మోహము	
స్మృతి	
ధృతి	
వీర్య	

చపలత	... ౧౭
హర్షము	
ఆవేగజడతలు	
గర్వవిషాదములు	
ఔత్సుక్యనిద్రలు	... ౧౮
అపస్తారసుపులు	
ప్రబోధామర్షములు	
అవహిత్తోగ్రతలు	... ౧౯
మతివ్యాధులు	
ఉన్మాదచరమములు	
త్రాసవిత్తర్కంబులు	... ౨౦

—తృతీయాశ్వాసము—

అభిలాషాదులు	... ౨౧
అభిలాష హేతుకవిప్రలంభము	
విరహ హేతుక	,, ... ౨౨
ప్రవాస హేతుక	,,
కరుణాత్మకవియోగశృంగారము	
దాష్టదశావస్థలు	... ౨౩
చక్షుఃప్రీతి	
మనస్సంగతి	
సంకల్పంబు	
ప్రలాపితము	... ౨౪
జాగరము	
కార్యము	
అరతి	
లజ్జాత్యాగము	
సంజ్వరము	... ౨౫
ఉన్మాదము	
మూర్ఛ	
ఛరమము	

ధన్యత	౨౫
పంచవిధశృంగారము	... ౨౬
వాగ్దృష్టి	
అంగక్రియ	
అనులేపనశృంగారము	
ఆభరణశృంగారము	
వస్త్రశృంగారము	
మాల్యశృంగారము	... ౨౭
చతుర్విధశృంగారము	
సంకీర్ణశృంగారము	
నై పథ్యక్రియాత్మకమిశ్రము	
వాగ్దృష్టిక్రియాత్మకమిశ్రము	
భావోదయాదిచతుష్టయము	
భావోదయము	
భావశాంతి	... ౨౮
భావసంధి	... ౨౯
భావశబలత	
ధనసంకరంబులు	

శృంగారహాస్యసంకరము
 శృంగారశాస్త్రసంకరము
 శృంగారకరుణసంకరము
 శృంగారవీరసంకరము

... ౨౮

— చతుర్థాశ్వాసము —

సాధారణనాయకులు ... ౩౦

ధీరోదాత్తుడు

ధీరోద్ధతుడు

ధీరలలితుడు

ధీరశాంతుడు ... ౩౧

నాయకనాయికాప్రేరణము

అనుకూలనాయకుడు

దక్షిణనాయకుడు

ధృష్టనాయకుడు

శతనాయకుడు ... ౩౨

నాయికాలక్షణము

స్వకయ

పరకయ ... ౩౩

కణ్య

ముగ్ధ

మధ్య

ప్రగల్భ ... ౩౪

స్త్రోత

లోల

వశ్యావిధానములు

శృంగారనాయికలు ... ౩౫

స్వాధీనపతిక

వాసకసజ్జక ... ౩౬

విరహోత్తంగిత

విప్రలబ్ధ

ఖండిత

కలహంతరిత

శృంగారభయోనకసంకరము

శృంగారాదృశ సంకరము ౨౯

శృంగారశాంతసంకరము

శాస్త్రబీభత్ససంకరము

ప్రేషితభర్తృక ... ౩౬

అభిసారిక

స్వాధీనపతికకుదాహరణము ౩౭

వాసకసజ్జకకుదాహరణము

విరహోత్తంగిత కుదాహరణము

విప్రలబ్ధకుదాహరణము

ఖండిత కుదాహరణము

కలహంతరిత కుదాహరణము

ప్రేషితభర్తృకకుదాహరణము ౩౮

అభిసారిక కుదాహరణము

సఖీజనగుణవిశేషంబులు

ధీరాధీరనాయికలు

పరుష

ఉత్తమమధ్యమాధమనాయికలు ౩౯

ఉత్తమనాయిక వచనము

అనాయిక కోపము

అనాయిక ప్రసన్నత

మధ్యమనాయిక

,, వచనము ... ౪౦

,, కోపము

,, ప్రసన్నత

అపమనాయిక

,, వచనము

,, కోపము

,, ప్రసన్నత

చాతుర్వర్ణ్యగృహిణులు. ౪౧

మస్తభమహత్వము.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్ ప్రకటితము — సంఖ్య. ౨౮

శ్రీరస్తు.

రసాభరణము.

ఇది

అనంతమాత్యక్తము.

(పరిషత్ ప్రకటించి పునర్ముద్రితము)

కాకినాడ :

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారిచే బ్రకటింపబడినది.

కాకినాడముద్రాక్షరశాల.

1931

వెల రు ౦-౮-౦.

ఇదంతంబునకునిత్యంబు
మఱియుద్విరుక్తంబునబహులోపాగమా
దులుం గలవు
ప్రాతాదులకు సమాసంబునం దాద్య
క్షరశేషంబు బహుశంబు
నెఱకుంజెలిప్రభృతులు రా మీఁదిహ
ల్లునకు ద్విత్వంబు
ఇరునకుం దిగాదులురా
మూఁడునకు సంతటం బ్రాయికంబు
నలులోనగు వానికి నూఱులోనగునవిరా
నివ్వెఱ,నివ్వెఱంగు,పుప్పొడి,నన్నుఱు
క్రొత్తకు
పట్వాదులు రా నుమ్మగు
తొమ్మిది పదులొండొంటికిరా
ఏకాక్షరంబునకు శేషంబునకుం బరు
షంబురా నగు
క్రిందునకుంగ్రియు నగు (క్రీగన్ని త్యే
వదృశ్యతే-నహిక్రేవశబ్దస్వసర్వత్ర
శేషోదృశ్యతే)
పట్టివిభక్తిరా
యొక్కలోపంబున నుత్పంబునకునచ్చురా
ధాతుజభేదకంబునకు
అందురా
ముపులకొండె
తత్పురుషంబున
సమాసంబుల స్త్రీసమంబులకుం బరుష
సరళంబులురా పుంపులకు
స్థిరంబురాఁ గానంబడియెడి
తనంబురా

ఇరునకు మడ్వాదులురా
భేద్యంబురా నివర్ణకంబొండె నగు
నవర్ణకంబు భావంబున
విజయంచేయుట పూజ్యాగమనంబు
ముబులతోడనన్యార్థంబునగు
కొంపోవుట కొనిపోవుట ప్రావణంబు
ప్రథమామవర్ణంబునకుఁబడ్వాదులురా
నెఱబొట్నొండెఁ జూపట్టెడు
లోపంబు
తొమ్మిదిపదులొండొంటికిరా
ఏకలఘుపూర్వనువర్ణంబునుత్పంబునకు
లిట్చునర్ణంబురాఁ జనుద్విత్తనగు
తన్నువర్ణంబు సున్నయగు
తిమటలురా
ఉండుడువర్ణంబునకు లోపంబు
ఆసున్నమీఁది దాకు డకారంబు
పూంచుట పూనుచుట
ద్రుతప్రకృతికంబు ద్రుతంబునకు లో
పంబగు
స్వరపరుషంబులురాఁ గలుగదు
సమాసంబులం దెల్లెడల నిత్యంబు
హల్లురా సంశ్లేషంబొండె నగు
స్వత్వంబు
లాంతబంధంబున నవసానంబున
నుమ్మనకునుంగలుగదు
ప్రథమమీఁదం బరుషంబులకు గసడ
దవలగు
క్రియాపదంబులమీఁద
సంస్కృతంబుమీఁదనే సాంస్కృతికంబు
లకు

కాకుసంబోధనజడావ్యయంబులపై నె
 లైడల బహుళంబు
 ప్రాసంబునందు
 కర్తధారయంబునందు
 ద్వంద్వంబున నిత్యంబు
 అంతట సవలు బహుళం బని కొండతా
 ర్యులు
 కాంతుడుజ్జునకుఁబలురానిత్యంబు
 డువర్ణంబు నుత్పంబునకుదురలురా
 పకారంబునకు వకారంబు ప్రాసంబున
 నిత్యంబు
 న్రతప్రకృతికంబుమీఁద సరళంబులగు
 ఆన్రతంబు బిందువొండెనగు
 భవత్యర్థకానుప్రయోగంబుననిత్యంబు
 సరళంబులురా నెఱునున్న క్వాచిత్తంబు
 గం జూపట్టెడు
 దాని కచ్చురా మకారంబగు
 నమలురాఁ బరసవర్ణంబగు
 న్రతంబున కొకానొక్కైడం గానంబడు
 చకారంబునకు హల్లురా
 తాను నేను న్రతప్రకృతికతుల్యంబులు
 వానినువర్ణంబునకు లోపబిందువు లగు
 టుగాగమం బుత్పంబున కచ్చురా సా
 మాసాధికరణ్యంబున
 సమాసంబులుదు
 చిగురు ప్రభృతులకుం బాక్షికంబు
 పుంపులకు నిత్యంబు
 ఆలురా సమంబునకత్పంబును రుక్మను
 నగు
 గొడ్డురాలు వియ్యంకురాలు

పేదాదులకు రుక్మగు
 పొదరిల్లు బొమ్మరిల్లు పాఁపరమ్మ
 పుంపులు మువర్ణంబునకగు
 చేతతోడవలనల యత్పంబున కిత్పంబు
 సమాసంబునందగు
 అందాదులకలి యగు (జీప్సన కుత్పం
 బునకలియగు)
 దంగు పోడి విరవాజ్యాదుల దడజలకు
 డణాదులగు
 దంగు ప్రభృతులకు దాకుడకారంబగు
 అనఁటి పనఁటుల నవర్ణంబునకు రలో
 పంబులగు
 అపదాదికి నసంయుక్తంబునకుఁ గాకు
 కకారంబగు
 పొదుంగు ప్రభృతులందు బొట్టుం బొ
 లియు
 రులుడులయుపోత్తమంబున కేత్పంబు
 నకు హ్రస్వంబగు
 దీర్ఘసమాసంబునం గొండొకచో జీప్స
 నకుం గనంబడెడు
 నీలుంగు ప్రభృతులందు
 సవర్ణంబగు హల్లురానిత్యంబు
 బిందువు గలుగదు
 ఓయారాదులం దొలివ్రాయుపయిహల్లు
 నకు ద్విత్వంబగు
 యథామాత్రంబుగ నామేడితాద్యక్ష
 రంబునకుఁ గుత్స గివర్ణం బగు
 వాక్యావసానంబున సంధి శేషియు
 నొప్పునండు

ఏలాదుల యంత్రమప్రాణంబునకుం బు
 తం బొండె నగు
 ఏమ్యాదులకు సమ్యక్జ్ఞానయందు
 ఆప్రేక్షితంబునకు
 టింట్యాదు తాపవిభక్తికంబులు
 విభక్తిసమాసంబులక ద్వంద్వంబునందు
 బహుళంబుగనగు
 టిక్తంతాదులకగు
 ముందునకు
 అన్నిప్రభృతులక సామానాధికరణ్యంబు
 ననిత్యంబు
 నిన్నాదుల కంతటనగు
 చేయికి యిహోపంబునం గలుగదు
 అహరాదుల యుత్పాదక కీర్త్యంబు టి
 క్తురానగు
 ప్రాతరాదుల కర్తవ్యంబు
 ముందటి టాకు చేఘబొండెనగు
 మీందుక్రిందుల కిత్వంబు నిత్యంబు
 టిక్తురానత్వంబగు
 ఏమ్యాదుల కడప్రాయికి లోపంబొండె
 నగు
 విలుచురుపదిరులకు నిత్యంబుటివర్ణంబా
 దేశంబగు
 చెత్తురు ప్రభృతులకు విభక్తియంద ప్రా
 యికంబు
 గృహదంతకంటక కార్కుక వాచకంబుల
 సలలువర్ణంబునకు

ఇది పరవస్తు చిన్నయనూరి విరచితం బైనయాధ్యతన్త్రానుశాసనంబునందు
 సంధిపరిచ్ఛేదము.

పాపాణవాచికి
 నయనకుచాంతరిక్ష వాచకంబుల సనను
 వర్ణంబునకు
 ఉభయాదులకు సమాసంబుల విభాష
 నగు
 మృత్తికామఘకోశంబుల నువర్ణంబుల
 కంతటనగు
 సంఖ్యమీఁది టింటుల కిట్టగు
 అదనుప్రభృతుల కిత్వంబగు
 నమము ప్రభృతులకొండె
 అట్టుప్రభృతుల కిత్తిస్తునుపథాలోపం
 బును నిత్యంబు
 కనుములోనగు వానిమువర్ణంబు పవర్ణం
 బు సమాసంబునందగు
 నాము లోనగువానికి పజ్జు హల్లురానగు
 అమ్మనకు రనర్ణకంబురా
 వేపాకు తామరపాకు
 చేదుదువర్ణంబు తివర్ణం బంతటనగు
 గోయిప్రభృతుల యివర్ణంబు బహు
 త్వంబుననైతము
 ఎఁడురా
 ఈదుదువర్ణంబు తవర్ణంబగు
 అంతట లఘ్వేకాక్షరంబుమీఁద టివ
 ర్ణంబు పూర్ణపూర్వంబగు
 తక్కుంగలతావులంబాక్షికంబు
 చాఁపుమీఁదంగాదు
 సమస్తం బీయది యార్యప్రయోగంబు
 తెట్లట్లు గ్రాహ్యంబు.

—(తత్వమపరిచ్ఛేదము)—

* * * * *

గుణవదాదికంబు హలంతం బమంతతు
 ల్యం బిందునామంబగు
 దానిమకారంబు లోపించు
 లాఁతి ప్రథమైకవచనతుల్యంబు
 శ్వాసము- (శునిశ్వాసో శ్వాఃమృగ ఇతి
 హేమచంద్రోక్తే రదంతః శ్వాసశ
 బ్దోవ్యస్తి తేనైవ సిద్ధే గుణవదాది
 త్వేన పరిగణనం వ్యర్థమితి)
 నామంబునకడహల్లున క్కుక్తుగు
 ద్విత్వంబు
 చాఁపుమీఁద బహుళంబు
 అగుణవదాదికి హలంతంబునకు నులో
 పంబు నిత్యంబు
 లాఁతికి డుజాదులు తొంటియట్ల యగు
 భవదాదులకుం బ్రథమాంత తుల్యత
 యు నుత్పక్షజులు నగునని కొంద
 టాచ్యులు
 ప్రశానుఁడు
 పరీక్షిదాదులకు బహుళంబు
 ముదాదులకు లింగవ్యత్యయంబగు
 వేధో బ్రహ్మ యువ విశ్వకర్తాదులకు డా
 ప్పగు
 ఆత్మేమనిచ్చులకొండె
 మనుజసంజ్ఞకు నాంతంబునకుం గ్వా
 చిత్తంబు
 మహత్వంబున రాజశబ్దంబు రాజనాఁ
 బడు
 జగదాదులకు లోపంబొండె నగు
 సాకుంబ్రాయికంబు
 ఫయః ప్రభృతులకుం గలుగదు

ఉపసర్జనంబునకు స్త్రీత్వంబుననిత్యంబు
 దారాధకంబురా గుణవద్యావంబు సంజ
 లయందగు
 మహత్వంబునందట్లు
 ఉశనః ప్రభృతులకు
 మనః ప్రభృతులకు ద్విత్వంబొండెనగు
 అపురస-
 హృదయంబునకు హృది
 ద్యుశబ్దంబునకు దివి
 నభవదాదీనామ త్రయోగః
 అన్ని ప్రభృతి సంఖ్యావాచకంబులు స
 ర్వనామాలు
 అన్నిలోనగువాని లులలకు లుక్తుగు
 మహత్వంబున వాని నివర్ణంబునకు దవ
 ర్ణంబును ఊటలునగు
 అందొఱుగలదు
 ఎల్లవారెల్లరు
 పెక్కుంస్తు పెక్కురు పలువుంస్తు పలువురు
 ఆ ఈలు తదేతదర్థకంబులు
 ఏ యశ్చిమర్థకంబు
 వీనినూకు డుజ్జగు
 తొలివాని దురులకు డుట్టొండెనగు
 లులలకు రట్ట నిత్యంబు
 డుడ్డిరహంబున రవర్ణంబు రివర్ణంబగు
 వుట్టు విభక్తిరా నగు
 అమహత్వంబున నిష్కూటికి శసాది బ
 హువచనంబురా నిక్తుగు
 అమహదేకవచనంబు రా దుట్టగు
 సుజస్సులకు దివియగు
 వీని శస్సునకు నివర్ణకంబగు నని స్థూ
 చింభవలయును

అవిరా హ్రస్వంబగు

ఏకొండె

తక్కురా మూడిటికి

టివులకు ద్విత్వంబు

పుడాదికంబు తక్కుమానాధికరణ్యం

బులందుఁ గలుగదు

తదాదులకుం దచ్చబ్బంబనుప్రయుక్తం

బొండెనగు

మహత్వంబునంగాదు

ఏకొండె (యత్తిమర్థంబున కొండె)

హ్రస్వంబు మీఁది పుట్టపె దీర్ఘంబు హ్ర

స్వంబగు

ద్విత్వలోపంబున నిత్యంబు

ఎవ్వయు నేకార్థంబున కట్లు తిత్తిర్తులు

ను మహత్వర్థంబునం దగు

అవ్వత యాయంతి (అవ్వత యామె)

తగాగమం బాయీయేలకు మహత్వం

బునం దేకవచనంబు రాఁ బూజ

యం దగు

స్త్రీత్వంబున మమెపెకె లగు (మే

దూతంబులగు)

నిగే నచనాంతంబుల కుపభ్రాంతి కట్లు

త్వంబగు

అందిదెందులు జాడ్యంబున శనాదులు

రానగు

వీనిమీఁది సప్తమికి లోపంబు నిత్యంబు

స్త్రీశబ్దంబునకుం దచ్చబ్బంబునకు సం

బుద్ధిని దాన యగు

నువులురా

దాన దీన దేన నని తృతీయాసప్తములం

జూపట్టెడు

యుష్మద్దస్తానూనాధికరణ్యంబునం

దు తాశబ్దంబాత్తార్థకంబు

దాని కస్తచ్చబ్బంబునకుం బోలె నుప్పు
లగు

తన యని టాప్పురా

తమ యని బహుత్వంబునందు

రువర్ణకంబురా నొండె

నీనాలు యుష్మద్దస్త దర్శకంబులు

నాని సుజస్సులకు పురు నుము లగు

న్నున్ను లమ్మస్సులకగు

బహుత్వంబున నకారంబునకు మకా

రంబు

మువర్ణకంబు రా నొండె

అత్వంబున కేత్వంబు ప్రథమరానగు

నమలు లోపించు నొండె

పురులు రా

మీ పయి లువర్ణకంబుచు దానికి రట్టు

ను నిత్యంబుగనగు

మనశబ్దం బుధయార్థకంబు

దీని జశ్యస్సులకు ములలగు

సంఖ్యావాచకంబుల కిందు నమహత్వం

బున నేకవచన బగు

సముదాయ సంఖ్యావాచకంబున బ

శూవచనంబులగు

గణాభిధానంబున బహువచనంబగు

రురలురా నుక్తగు

దిలోపంబునం గలుగదు

రెండు మూడు నాలుగైదాతేడెనిమిది

తొమ్మిదిపది నా ద్విస్త్రభృత్యభిధా

నంబులు

ఏనునానైదు

వృత్తియందుఁ బదిప్రభృతులురా దీని

తొలి వ్రాయి మివులు

ఇరువది యేబది యఱువది డెబ్బది యె

న్నుబది నూ తేనూ తె నమన్నూలు

తొమ్మన్నూఱు వేయి వేనవేలు వే
యివేలు
ఏకాదులురాఁ బదికుత్వంబు (క్రియల
యందుఁ బదాఱవపాలు)

నూఱు ఱువర్ణంబు ట వర్ణంబగు
సంఖ్యరా సమాహారంబగు
పది కుగాగమం బేకాదులు రానగు
దానికచ్చురా నుచ్చుగు

ఇరువది యఱువది డెబ్బది యెనుబది
నూఱెనమన్నూఱు తొమ్మన్నూఱు
వేయి నా వింశతి వచ్చి సప్త త్యశీతి
శతాప్తశతనవశశసహస్రంబులు.
ఏకోనవింశతి పర్యంత సంఖ్యావాచ
క బులకిందుఁ బ్రయోగంబులేదు.

మహత్వంబున రెండున కిద్దయుఁ బైఱు
ఱులునగు

ఇరు రువర్ణక సమాసంబులందు
నలునాలుగునకు

ఎనమండ్రు తొమ్మండ్రు పదుపురు పదు
రు పదుండ్రు

ఇర్వాదులురాఁ బదికిం బన్నగు

ఇరువది ప్రభృతులకు రువర్ణకంబు రా
దిలోపంబురు దానికి డుట్ట నగు

పదికి రెండురా

అవపూరణార్థంబునం దగు

ఒక్కటి మొదలగు

నాలుగు గువర్ణంబు లోపించునొండె

ఒక్క యన నేకంబు

దాని యత్వంబున కోత్వం బగు

టివర్ణంబు మువర్ణంబుం బోలె నూకగు
ఘట్టించె

మహత్త్వంబున నిత్యంబు

సుష్పరా రుక్మరాఁడె నగు

రుక్మరాఁ దొలివ్రాయి మిపులు

రుక్మనకు వుక్తగు

రువర్ణంబునకు డుట్టగు

సాగమంబునకు లుల లగు

అకిరా రుక్మరకారంబు శకారం బొం
డె నగు

ఒడొండులుం గలవు

ఓరని. సమాసంబునం గ్వాచిత్త బు

తితత్తులు మహత్వర్ణంబునం దగు

తితలకు దుదిట్టు లొండెనగు

రుదాదివర్ణకంబులురాఁ దొలివ్రాయి

శేషించి నిడుద యొండెనగు

వర్ణకాంతంబున కేత్వంబు గానంబకి
యెకి

ఒటియొంటి యొంటిగాఁడనానేకాకి

యేకాత బుశూరుండేకచరంబునో

లిసగు ఒకానొక్కయనివిశేషాధానం

బునందు ఒడొక్కయని పరస్పరాథంబు

ఒరిమ యేకత్వంబు

పదంబు కడ నలరల యుత్వంబునకు

లోపంబు బహుళంబు (ఒడొకం

డవై)

ఆమూయేలకు సర్వనామంబులకుం బ

యియసంయుక్త హల్లునకు ద్విత్వం

బగు

ఊష్మకేఫలంబుల కెల్లచోఁ గలుగదు

పుడువర్ణకంబు కాలంబునం దగు ద్వి

త్వం బనిత్యంబగు

ద్విత్వ బు చేయం జోటునోత్వంబునకు
హ్రస్వం బత్వంబొండెనగు
కడనాయి పొలియం గలుగదు టులు
ముచ్చోటులు ముచ్చోటులు ముచ్చ
అదిమతుబద్ధంబునం గల్లాదులకగు
ఇత్వంబు కడలు ప్రభృతుల కగు
వెరపు లోనగువానికి డి వ్యతిరేకంబు
నం దగు

తవర్ణంబురా నెత్వంబు కావచ్చిత్వంబుగ
నగు

కత్తియ వేడుకాదులకు
కాడు మహత్వంబునందు
ఆడు లాగమంబుమీద
ఆడి స్త్రీత్వంబున
మారి యంతటం దాచ్చిల్యంబునం గు
త్న మందగు

పోతు మాలగు ప్రభృతులకు
రూపరి, కాలుపురు, చూపరు, పగతు,
డు, పగతి, పెండ్లము, నా- రూపరి,
పదాతులు, చూచువారు, దాయ,
దాయలు, బాయయు

చిచ్చుతి, చిచ్చుతి యగ్నిమయంబు
అంపతి బాణజాలంబు
కాండీడు కత్తియలు స్వార్థంబునం
జూపట్టెడు

వీని కకారంబు గకారంబు కొండొక
చోనగు

కాడు మీద టులు మహత్వంబు
నం దగు

దురలొండె
ఆడుమీద నిత్వంబు [పించు
ఈడురా నుక్తివాదుల కడనాయిలో

హ్రస్వంబొండె నగు

బూజ్యత్వంబున గారు బహుత్వంబునం
దగు- ప్రకృతిప్రథమైకవచనాంత
తుల్యంబగు

శశాదులం దీరువర్ణంబు రివర్ణంబు
చిన్నాదుల కిత్వంబు మంజిమాది బో
ధకంబు

స్త్రీసంజ్ఞల కాయయు లగు
నివాళి ప్రభృతులకుఁ గవర్ణంబు స్వా
ర్థంబునందగు

అదిరాఁ జఱుతాదుల కుత్వంబగు
తనము త్వార్థంబునందు
పేదాదులకు ఊక మొండెనగు

అదిరా నుత్వంబున కత్వంబునదాయగు
పోడి ప్రభృతులకు మివర్ణకంబునుఁ
బూర్వోత్వంబున కిత్వంబు నగు

అదిరా ధాతువునకు వ్యతిరేకంబునందు
చెలికారము చెలిమి
మగఁటిమి మగతనము
కోమలికము కోమలితనము

మోఱకము మోఱకుఁదనము
తెలుపు నలు పెఱుపులు ధవళిమనీలిమ
రక్తిమములు

పసుపు హరిద్ర
పసరపసిరిక హరితవర్ణంబు
చలిమిరి చలిమిడి చలువ శీతంబు
(అత్ర స్వార్థంబునం దిత్వపసీయ భావం
బునం దితివక్తవ్యమ్) [పించు

నేరుచు ప్రభృతులం దుదినాయియులో
అదిరా, ధాతువున కి త్యేతప్రత్యాయే
యమ్

ఆంధ్ర శబ్దానుశాసనము.

ప్రకీర్ణకపరిచ్ఛేదము.

ప్రథమాంతమున కస్తద్విశేషణంబున
కు బహుత్వంబున మువర్ణకం బగు
ముష్టద్విశేషణంబునకు రువర్ణకం
బొండె

ఇదంతంబుల కివి యేకత్వంబునం దగు
లాఃతులకు నువులు నిత్యంబు
అగ్గలాదుల కిఁక యగు
ఆముక్తభృతులకు స్వార్థంబునందు
ఇఁకములో నగునవి భావస్వార్థాదులం
బెక్కులుగలవు

ప్రథమాంతంబుల కస్తద్విశేష
ణంబులకు మురులు బహుత్వంబు
నం దగు

నువు లనిదంతంబుల కేకత్వంబునందగు
నివియొండె నిత్యంబున కగు
ఉత్వంబున కత్వం బీవర్ణకంబురా నగు
మిన్నులోనగువానికి బహువచనంబొం
డె నగు

సస్యవాచికి ధాన్యంబున నిత్యంబు
లోపాది వికారంబులుం గలవు

వికృతిని స్త్రీలింగంబుల భేదకంబులకు
స్త్రీత్వంబగు

అప్రాణివాచి స్త్రీలింగంబుల భేదకం బు
భయవిధంబగు

అన్నింటికి స్త్రీలింగంబులకు స్త్రీప్రత్య
యం బనియతంబు

క. మీగలు పెద్దలు త్రైలో
క్యారాధ్యుల రేమియన్ననంటిఁగికె
వ్వారలు మానైదరిటనే
మారసి యాడితిని యనుచు నడి
గితి ననఘా.

(అప్ర పెద్దలితి యుష్టద్విశేషణాత్ రువ
ర్ణకస్తు న ప్రయుక్తః అతఏవ తస్య
వై కల్పికత్వం వక్ష్యమే)

మహద్విశేషణంబు సమాసంబున ము
వర్ణకాంతంబు గలదు
అన్వయంబునం బదంబుల యైక్యంబు
సమాసం బండు

అయ్యది తత్పురుషాదిసంజ్ఞల నిటసయి
తము పెక్కువిధంబుల నొప్పు
కేవల వికృతి పదంబులతోడిది సమా
సకంబు

ప్రకృతి వికృతిపదంబులది మిశ్రసమా
సంబు

పరిమితం బాంధ్రపదంబు సంస్కృతభే
ద్యంబుతో సమసించు

ఇందు స్త్రీసమంబులే వికృతిపదంబుల
తో ద్వంద్వంబు నందు

ఋత్వంబునకు రవర్ణంబునగు

నూఱునకు నూటయని సంఖ్యరానగు
రేవగలు ప్రభృతుల కేకవచనంబు

ద్విగుపునకుం బ్రాయికంబు
మిశ్రంబునకు లేదు

క్షేదంతంబు సమవ్యతిరేకంబుతోడన్
 ద్వంబగు
 ఆత్మాస్మన్మృగ్గుభయాన్తకంబులు సా
 మానాధికరణ్య సంఖ్యావాచితో
 సమసించు
 అపుడువ్యవ్యంతతుల్యములగు
 నిక్షలాదులు పృథోదరాదులట్లేందు గ్రా
 వ్యంబులు
 అత్వమిత్వ ముత్వంబు సమాసంబున
 చుత్వంబుల ప్ర
 యుష్ట దస్త దాస్త వాచకంబులకు సు
 బంధమున దువర్ణకం బొండెనగు
 సర్వంబునకుం దచ్చభ్యం బనుప్రయు
 క్తంబగు
 అమహత్వంబునందదియనియెల్లెడలనగు
 స్త్రీసమభేదకంబులకు భేద్యవ్యపాయం
 బున స్వార్థంబునందు
 ధాతుజభేదకంబులకు
 అట్టికొండెనగు
 బహుప్రీహినుపమానంబుమీఁద మేను
 నకు స్త్రీత్వంబునఁ బోఁడియగు
 తుష్టజులునిలునకుంబుం స్వంబునందగు
 వాయికి సంతిమాక్షరలోపంబును ప్రా
 స్వంబుం గొండొకచోనగు
 విశేషణమాసంబుం గలదు
 పెక్కుం సంస్కృతాం ధశబ్దములు స్వని
 భక్తివికారంబులతోడంగూడి విచ్చ
 లవిడి నొండొంటితో సమసించు
 జననామంబులకు రాజాదులురా నత్వం
 బాత్వం చిత్వంబును గానంబడియెడు

గ్రామ మానుష బిరుదశబ్దంబులకు సు
 స్కృతంబుతో సమాసంబగు
 అంతాది సంఖ్యా పరిమాణార్థాదుల
 మీఁద ఏషయం దేసి యగు
 అవాతర కథాస్థానవిశ్రాంతి యాశ్వా
 సంబునాఁబడు
 ఆశ్వాసాద్యంతంబుల మంగళం బొన
 ర్పవలయు
 అయ్యది సంబుధ్యంతంబులతోనేని డు
 జాతంబులతోనేని వ్యవ్యంతంబుల
 తోనేని గూర్పవలయునండు. అ
 య్యది యొక్కవిభక్తింగూడిన విశేష
 ణంబులతోఁ దుదవిశేష్యంబుతోఁ
 బ్రయోగించునది. అశరీరంబీయది.
 అతంబున సంబుధితోడగ్రంథాదిని
 యభేచ్ఛుం బశరీరంబు చెల్లదు
 గానబంధంబునందు ప్రాస్వంబునకు దీ
 గ్గశ్శుతియగు
 ప్రాసపూర్వంబునకుం దగదు
 దీగ్గంబునకుప్రాస్వశ్శుతిదోషంబు
 ఏవార్థకాదు లవ్యయంబులు
 క్రియాదు లిందుఁ బ్రకారార్థంబులు
 ఉపమానంబు దీనితో సమసించు
 ధాతుజభేదకంబులు కర్తతోడం బోలెఁ
 గారకంబులతో (నూత్రమిదం ప్ర
 త్యాభేయమ్)
 ఉత్వంబునకత్వంబువ్యతిరేకంబునందగు
 * * *

క్రియాపరిచ్ఛేదము.

ఆగామికర్తానుబంధ తుమాద్యర్థంబుల
ద్రుతంబునగు

భూతంబునం దిత్వంబగు

తిప్సనకు నెత్వంబునగు (ప్రథమైకవచ
నం బెత్వంబగు)

ధర్మంబునందు డిడు తల్లోపంబులగు

ఎత్వంబు డిడులురానగు

దువర్ణంబురా నొండె

అవ్యర్ణకంబు మీఁదిదానియుత్వంబున

కత్వంబు నిత్వంబునగు

ఉభయార్థంబునందు

పులోపంబునం గలుగదు

ద్విలఘుప్రస కిక్తొండెనగు

ఎత్వంబున కిడాగమంబున వలయు

ఇంచుప్రసాద జూపఁజేడు

లఘ్వేకాక్షరపూర్వంబునకు

అయతంబునకుం గలుగదు

ఏకత్వబహుత్వంబుల పురులు మధ్య
మంబునకగు

వ్యతిరేకంబునంబోలెఁ దుమర్థంబునం
దగు

తుమర్థకంబునకు ద్రుతంబునగు

ఎత్వంబురా నగు నత్వంబునకు దీర్ఘం
బగు

అగుకడహల్లున కెత్వంబురా ద్విత్వం
బగు (ఆయెను, అయ్యెను)

దానియాకు ద్విత్వం బొండెనగు

నుములు త్తమంబునకు

డుప్రులు ప్రథమంబునకు

అమహత్వంబున దుపులగు

వర్తమానంబున దివి యగు

భూతతద్ధర్మంబుల బహువచనంబున కే
కవచనంబగు

ప్రార్థనాదుల మధ్యమంబునకు ముషుజ్జు
లగు

కుచర్లకంబు వాని ముందు వ్యతిరేకంబు
నందగు

దీనిపై ముషుజ్జులకు పురులు ఏదాద్యను

ప్రయోగంబున నగునండు

తవర్ణకం బాశీస్సులం దిజ్ఞునకగు

ఎషవర్ణకం బొండె

కేవలధర్మంబు గలదు

దానిమీఁదఁ గాత కావుత కాక లను

ప్రయుక్తంబులగు

ఎమతె వర్ణకంబుల ద్రుతం బచ్చురామ
కారంబగు

విధియందు తద్ధర్మప్రథమైక వచనంబు
ను మీఁద నదిశబ్దాబును వైభాషి
కంబగు

తానుపదంబు కర్తృవాచియగుచో నం
తట నొండెనగు

మధ్యమముషుజ్జులురా హ్రస్వ మగు

తలోపంబునం గలుగదు

కృతహ్రస్వంబుమీఁది మువర్ణకంబున
కు ద్విత్వంబగు

సర్వచువర్ణకంబుఁ దాదివర్ణకంబు రా
లోపించు

ధర్మంబున దువర్ణకం భాఖ్యాతంబు రా
నగు

పోవు ప్రవర్ణంబు

చుక్కునా సువర్ణంబు

నేరుచురుచులకు ధర్మవ్యతిరేకంబులఁ
బ్రథమైకత్వంబునం గలుగదు

తివర్ణకంబు భూతంబునం ద ప్రథమాంబు
రానగు

ఆఖ్యాతోత్పంబున కిత్వంబగు

చులోపంబు మీఁద దకారంబు తకా
రంబగు

మధ్యచువివర్ణకంబునకు లోపం బొండె
నగు

ఉత్పంబుపై ప్రవర్ణకంబగు

క్రియాఫలంబుకర్తృగామిగాఁ గొనుధా
తువు నిత్యంబుగా ననుప్రయోగిం
పఁబడు

స్వార్థంబునం గ్వాచిత్తంబు

కొనురా నిత్యంబగు

యోఽఫంబునకు నిత్యంబు

ఇదేత్వంబులురా నగుపోవుల కొనవ్రా
లకు యకారంబగు

ఆత్మనేపదార్థత్వాభూతతద్ధర్మంబులందు
యకారంబు సకారంబగు

ఉపోత్తమోత్పంబున కిత్వమంతటనగు

ఇంచుక్కుతాబ్దహుళంబు

ఇల్లుక్కున న్నొకలకారంబునకు లోపంబు
మధ్యమముడుజ్జులమీఁద నదాదిదీప్తు
లగు

వ్యతిరేక తిజ్ఞునకుంబ్రాథనంబున నెత్వా
దులగు

భూతంబున భవత్యర్థం బనుప్రయుక్తం
బగు

ప్రాథనంబునం దుమృశంబుమీఁద నె
త్వాద్యంతంబై కదయగు

కర్తంబునం బషధాతు వనుప్రయుక్తం
బగు

కర్తయందుంబోలెఁ దద్విధులగు

కూలు ప్రభృతులకొండె

కనుప్రభృతులకుంబట్టుంగానఁబడియెడి

ధాత్వాదులకు ధాతువు లనుప్రయుక్తం
బులై యర్థవిశేషంబులం దెలుపు

అనుస్వారాద్వర్ణస్యతప్తః

దోడ్డోన్యతరస్యామ్

చేదన్ధయోగంబున భూతతుల్యం బొం
డెనగు

బిందువుమీఁదవర్ణకదకారంబునకు డ
కారంబు బహుళంబు

టకారంబు తీకినిత్యంబు

పోవుప్రభృతులకుం దెంచుధాతు వను
ప్రయుక్తంబగు

అరుగేగుచనుల కాగమంబున

వీనినువర్ణంబు బడిరా లోపం బొండె
నగు (కొనుబడి)

చువర్ణంబునకు నిత్యంబు

ఉత్తమిదిదానికి దకారంబగు
 న్యార్థంబునం దుమర్థంబుతో జేయు
 క్రియ వాడంబడు
 చను ప్రభృతులకు నిత్యంబు
 లాఠికంటె యుష్మద్ధకార్యంబు బలీ
 యంబు

దానికంటె నస్తద్ధకార్యంబు
 లాఠికంటె మహత్తార్యంబు బలీయం
 బు
 * * *

తదభివలక్షణము.

ఆకాశాదుల మధ్యగంబునకు హ్రస్వం
 బగు
 ఏకాంతాదుల బిందువునకు లోపంబగు
 దాంత్యాదులఖండంబగు
 ... ..
 సతీయుఁ దాను వెలుఁగు శతమఖిండును
 బోలె- అ. ర ప. ౭గి
 సులభ మయ్యె నీ కిహపరశోభనములు
 అ. ర ప. ౭గి
 పురమునకకాదు నాదగుసిరి
 చక్రనిమాటలు
 ప్రేలపిండిప్రభృతులములోపంబు
 కర్మకర్తాభ్యోసద్యత్
 నాకునుతుండు పుట్టె, అతనికి యదం
 డు పుట్టె నిత్యాదా పంచమ్యాః
 వక్తి
 ఉకారంబునకు పువర్ణకంబగు- విష్ణువు
 గ్రూవు
 ఒరంట గుడభేదంబు
 “కోలలఁ బరఁగింపంగాఁ
 గేలుంగవ వడిగలట్టి కృతహస్తుడై

క్రాలుకతంబున జిహ్మండు
 పోలుంగ వ్వడియనంగ భుజగశయానా
 చ్చిల్లాది యగుటంజేసి కవశబ్దాతంబ
 గు నత్వంబునకు లోపం బని యె
 టుంగునది
 లాగమవిధానంబున బహువచన గ్రహ
 ణ బుచ్చేరి న్యాగచుస్థలంబునం దేక
 వచనంబునది వారింపవలయు
 మమంతంబునకు
 ఏకవచనంబగుటాప్పురానిగాగమంబగు
 సమంబునకు బహుళంబు
 ఉత్తమైకవచనంబును భూతతత్త్వప్రథ
 మైక వచనంబులు స్రుతంబులు
 నిత్యనిగాగమంబు నివర్ణంబునకు వికా
 రంబు లేదు
 బు మిదిగ్రతంబునకు స్వత్వం
 బు లేదు
 టవర్ణంబు కొఱకుకంటెలురా లోపిం
 చునొండె.
 * * *

శ్రీరస్తు.

పరవస్తు చిన్నయ్యసూరిగారు.

ఈపరవస్తు చిన్నయ్యసూరిగారిని గుఱించి యెఱుంగని యాంధ్రులుండరు. వీరురచించిన నీతిచంద్రిక, బాలవ్యాకరణములు, విద్యాధిలోకముచే జడువఁబడుచున్నవి. వీరిజీవితము కొంత యొకప్పుడు పరిషత్పత్రికలోనే ప్రకటింపఁబడినది.

ఈసంస్మృతసూత్రాంధ్రవ్యాకరణమును, ఆంధ్రశబ్దశాసనమును శ్రీసూరిగారు రచించిన యితరగ్రంథములలోనివి. వీనిని సాధారణముగా నాంధ్రలోకమెఱుంగదు. చెన్నపురిలో, కోమలేశ్వరముపేట కార్పొరేషను పాఠశాలలో నుపాధ్యాయులు, నామిత్రులును సూరిగారి బంధుకోటిలోనివారునగు శ్రీయత నారాయణవనము వకుళాధరణముగారుశ్రమపడి చిన్నయ్యసూరిగారిజీవితాదులు వ్రాసికొనుచున్న హస్తప్రతుకమునుబట్టి యీరెండ్రుగ్రంథములను సంగ్రహించితిని. సూరిగారి జీవితచరిత్రములో నీసంస్మృతసూత్రాంధ్రవ్యాకరణము సంపూర్ణము గావించఁబడలేదని తెల్పియున్నారు. చిత్తగింపుఁడు.

ఆ 1865 సంవత్సరము డిసెంబరు నెల సుజనరంజనీపత్రికలో బి. సీతారామాచార్యులుగారు, సి. సుబ్బరాయలునాయనివారు, కృష్ణమాచార్యులుగారును వ్రాసినవిషయము:—

“ఈవచనకావ్యము (నీతిచంద్రిక) మిక్కిలి ప్రౌఢముగాను లక్షణములకు ముఖ్యలక్ష్యములుగాను జక్తనిప్రయోగములు గలదిగాను గానఁబడుట చేత లోకమునం దిది విశేషవ్యాప్తి గలిగియుండఁదగినది. దీనిని రచించిన పరవస్తు చిన్నయ్యసూరిగారి కాంధ్రమునందును తదుపయుక్త సంస్మృతప్రాకృతములయందు దలస్పర్శియగుపరిజ్ఞానము గలదని వారు చేసినలక్ష్యలక్షణగ్రంథములే నిరూపించుచున్నవి. మేము వారితోడఁ జరకాలము సావాసముచేసి యాంధ్రమునందలి యనేకనిషయంబుల నెఱింగినవారము గనుక వారిపాండిత్యము మాకనుభవసిద్ధము. వారు రచించినగ్రంథములలో ముఖ్యములు:—శబ్దలక్షణసంగ్రహము, బాలవ్యాకరణము, నీతిచంద్రిక. వీరారంభించి ముగింపనివి అకారాదినిఘంటు వొకటి, సంస్మృతసూత్రాంధ్రవ్యాకరణ మొక్కటి. విశ్వనిఘంటువు

టికయొకటి. ఈమూఁడును ముగిసియుండేనని యాంధ్ర భాషకు మఱి యపేక్షణీ య మేమియు నుండనేరదు. ఆంధ్ర భాషయొక్క యభాగ్యమే వారిని గీర్తిశేషులను గావించెను. ఈ గ్రంథములను సమగ్రములనుగాఁ జేయింపవలె నని మ॥ రా॥ రా॥ Honourable గాజుల లక్ష్మీనరసింహులు సెప్టెంబరు C S. I. బహుప్రయత్నములు చేయుచున్నారు. వారియత్నము సఫలము కావలయు నని మేము సర్వేశ్వరుని ప్రార్థించుచున్నాము.” అని-

సూరిగారి జీవితచరిత్రములోనే- “చిన్నయ్య సూరిగారిజననము 1806, సూత్రాంధ్ర వ్యాకరణము (చిన్నయసూరీయము) రవిధీభావత్పరే 4942” ఇత్యాదిగా న్రాయఁబడియున్నది. శాలివాహనశకము ౮౯౮౨ ఇప్పటికి ౮౯ సంవత్సరములక్రిందఁటిది. అనఁగా నించుమించు 1842 కావచ్చును. ఆంధ్రశబ్దశాసనము రచించిన కాలము వేయఁబడలేదు. ఒక్కసారి యీసూత్రాంధ్రవ్యాకరణము ముద్రింపఁబడినదాని నేనొక్కరియొద్దఁ జెన్నపురిలోఁ జూచియున్నాఁడను గాని యదియు నిదియు నొక్కటియేనా యనుట కది యెవ్వరియొద్దఁ జూచినదో జ్ఞప్తియందులేదు.

ఆంధ్రశబ్దశాసనము శబ్దలక్షణసంగ్రహముకంటెఁ గొంచెము భిన్నముగాఁ గనఁబడుచున్నది. దానికంటె నిందు సూత్రము లెక్కుడుగాఁ గలవు. శ్రీవకుళాభరణముగారియొద్దనే నేనొక్క సూత్రములకాగితము (పూర్వపు పీఠికాకాగితము) చూచితిని. అందలి యక్షరములును ధాతుమాల వ్రాసిన వారి యక్షరములు నొక్కరీతిగానున్నవి. దీనిప్రతిబింబము తీయించి పంపుఁడని కోరి యుంటిని గాని “ఫాటోగ్రాఫరుగా”రేవో యసందర్భములు చెప్పినా రని వీరు సాకు దానిని బంపలేదు. అవి చిన్నయ్యసూరిగారి యక్షరము లేమో యను సంశయముగలదు. ఆవిషయము ముందు తెలిసికొందము. సంస్కృతసూత్రాంధ్ర వ్యాకరణములో మొదటిపరిచ్ఛేదముచివరమాత్రము :—

“ఇతి సకలభాషాకవికమలమిత్ర గాఢేయస గోత్రాపస్తంబసూత్రయజ్ఞ శ్వాఖాధ్యాయీ వేంకటరంగరామానుజార్యపుత్ర శ్రీనివాసాంబాగర్భ శుక్తముక్తాఫలాయమాన దిగంతవిశ్రాంతచిరంతనకీర్తి విరాజమాన సంస్కృతాది భాషాష్టక లక్ష్యలక్షణజ్ఞాన మహాపండితజేగీయమాన నిరంకుశ నిరర్గళర్పురీ ధారాలంకృత సంస్కృతాంధ్ర భాషానుశాసన బహులక్ష్యలక్షణగ్రంథరచనా ధురీణ సర్వదర్శనసంగ్రహ కుసుమాంజలీ మహాభాష్య శ్రీభాష్య భగవద్విష

యపాతప్రవచనపారీణ శాస్త్రాదశ్రీవైష్ణవకుల కలశాంబుధి పూర్ణచంద్రేణ
అంగ్లరాజకీయసర్వకలాశాలాంధ్ర ప్రధానపండిత చిన్నయసూరిణాప్రణీతగీర్వా
ణభాషారూపాంధ్రశబ్దానుశాసన సంక్షాపరిచ్ఛేదః. కవారవిధీభావత్సరేవిజయ
తేతరామ్.”

ఈగద్యములోని విషయములు కొన్నిటింబట్టి యిది శ్రీసూరిగారు స్వ
యముగా వ్రాసికొనినదా యను సందేహముతో గ్రంథములో దీనింజేర్పలేదు.
ఏయిరరగ్రంథములోను నిట్టిగద్యము లేదు.

పై రెండిటియందును వ్రాతతప్పులు కొన్ని, ద్విరుక్తములు, గ్రంథపాత
ములు కొన్ని, యచ్చటసూత్రములు కొన్నియుఁగలవు. బ్ర॥శ్రీ॥ విద్వాన్ కట్టి
సాంబమూర్తిశాస్త్రిగారు వారిబుద్ధికేదోచినట్లుఁజవలసిన సూత్రముల నుంచి,
ద్విరుక్తములు తొలఁగించి, ప్రమాదములనుకొంతవఱకు సవరించి, చెప్పినరీతిని
బ్రతి వ్రాసి యీరూపమునఁ బరిష్కృత్రీకలోఁ బ్రకటించుటకు సిద్ధము చేసి
నాడెను. అభిజ్ఞులు, రెండవప్రతి సంపాదించిగాని యున్నలోపములు సమర్థతచే
సవరించిగాని యుపయోగించుకొందురుగాక యనియు, నడుమ నాతప్పులను
మన్నితురనియు వేడుచున్నాడను.

చిన్నయసూరిగారి వంశాదికము బాల్యచరిత్రము మొదలగునవి నేను
సంపాదించిన ప్రతిలోనున్నవి. అప్పుడప్పుడు కొన్నిపరిష్కృత్రీకలోఁబ్రకటింపఁ
బడుచుండును. ఈవ్యాకరణసూత్రముల మాతృకయుఁ బరిష్కృత్యార్యాలయమున
నేయుంపఁబడియున్నది. ఇందలి రెండవభాగమునకు- ఆంధ్రశబ్దానుశాసనము,
అనియే చాలచోటుల వ్రాయఁబడియున్నది గాని యెట్లో ప్రమాదమున
ఆంధ్రశబ్దానుశాసనము, అని ప్రారంభింపఁబడినది. కొంత ముద్రింపఁబడిన
పిమ్మటఁ దెలిసికొనఁబడెను.

క్రొత్తపల్లి సూర్యరావు.

ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్ ప్రకటితము. సంఖ్య. ౨౬.

శ్రీగస్తు.

పరిషత్ ప్రకటనా గారము.

పరిషత్ ప్రకటనా పునర్ముద్రితము.

కాకినాడ:

ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తువారిచేఁ బ్రకటితము.

కాకినాడముద్రాక్షరశాల.

1931

వెల రు ౦-౮-౦.

పీఠిక .

పరిషత్తు స్తకభాండాగారములోని ముఖ్యగ్రంథములవిషయమై పరిషత్తుత్రికలోఁ దఱచుగ వ్రాయఁబడుచున్నది. కొన్ని సంవత్సరములలోఁ బ్రచురింపఁబడినవానిని వేఱుగాఁ బ్రతులు తీయింప జేదు. ఇటీవల వానిని బాతకులుపయోగించుకొనుచున్న యక్షానుబట్టి ౩౦ దిగూడఁ గొన్నికొన్ని గ్రంథముల విషయ మొక్కొక్కపు స్తకరూపముగానుండుట మంచిదని ద్వితీయభాగమునుండి యేర్పాటుచేసియున్నాము. ఇం దనేకుల కనేకవిషయములు తెలియంగలవు. వివిధములగు చాటుధార లాయాగ్రంథములలో నున్నవానినిఁగూడ నిం చెక్కించుచున్నారము. వానినిబట్టి పలువురుపురుషులఁ, బట్టణములఁ, గవులఁ దెలిసికొనుటకవకాశముగలదు. ఇదివఱకుఁ బ్రచురింపఁబడిన చాటుధారాదిపు స్తకములలోఁ జేరనిపద్యములుగూడ నిందున్నవని మానన్తుకము. ప్రస్తుత మీరీతి గ్రంథములలో మేము సాధారణముగా నాంధ్రగ్రంథములను గూర్చియే వ్రాయుచున్నారము. అదందు సంస్కృతగ్రంథములు చూపఁబడును. మాప్రచురములలోఁ గవులపేరులు తెలియనిగ్రంథములు కొన్ని యున్నవి. వాని నెఱిగియున్నవారు మాకావిషయ మెఱిగింతు రేని మాపరిషత్తునకుఁ జాలసహాయ మగురు. ఈద్వితీయసంపుటము ప్రారంభించియు దీర్ఘకాలమగుటచేఁ బ్రమాదమున రెండుమూడఁ విషయములు స్థలాంతరములఁ జూపినవే చూపఁబడినవి, కానీ రచనము భిన్నముగా నుండుటచేఁ బాఠకులు విసువ రని తలంచెదము. ఆయాగ్రంథములలోనుండి తెలిసినకొనవలసిన కవి, కృతికతి, గ్రంథవిషయము మొదలగునవి సాధ్యమైనంత విస్తారముగను సంగ్రహముగను గూడఁ దెలుపఁబడుచుండును గావునఁ బాఠకుల కసంతృప్తి కలుగ దని తలంచెదము. చరిత్రములు, ఇతిహాసములు, కావ్యములు, ప్రబంధములు, యక్షగానములు, జ్ఞానమార్గగ్రంథములును గద్యపద్యాత్మకములు పండితపామరరంజకము లిందుఁగలవు. కావున సర్వజనాదరణీయమగునని విశ్వసించుచున్నారము.

ప్రజోత్పత్తిసంపుటమునుండి మరలఁ దృతీయభాగము ప్రారంభింపఁబడును

శ్రీ పరిపత్పస్తక భాండాగారము.

ద్వితీయ భాగము.

— విషయసూచిక —

పుట.

1. మహాభారతము- ఆదిపర్వము- నన్నయభట్టు ...	౧- ౨
2. ముహూర్తమార్తాండమ్- నారాయణః ...	౨- 3
3. చంద్రాంగదచరిత్రము- పైడిమఱ్ఱి వేంకటపతి ...	3- ౪
4. కన్నశతకము ...	౪- ౫
5. సభాపతిలక్షణము ...	౫- ౬
6. ఆంధ్రకౌముది- గణపవరపు వేంకటకవి ...	౬- ౮
7. భగవద్గీతావచనము ...	౮- ౧౦
8. చిల్లరపద్యములు ...	౧౦- ౧౨
9. ఆంధ్రమహాభారతము- ఆరణ్యపర్వము- (నన్నయభట్టు)	౧౨- ౧౩
10. ఆంధ్రమహాభారతము ...	౧౩- ౧౪
11. ఆంధ్రమహాభారతము ...	౧౪- ౧౫
12. ఆంధ్రమహాభారతము ...	౧౫-
13. ఆంధ్రమహాభారతము ...	౧౫-
14. ఆంధ్రమహాభారతము ...	౧౫- ౧౬
15. ఆంధ్రమహాభారతము ...	౧౬-
16. ఆంధ్రమహాభారతము ...	౧౬- ౧౭
17. కువలయాశ్వచరిత్రము- సవరముచిన నారాయణనాయకుడు	౧౭- ౧౮
18. చంద్రాననాదండకము- నుదురుపాటి సాంబకవి ..	౧౮- ౨౦
చిల్లరపద్యములు- శ్లోకములు ...	౨౦- ౨౨
19. ఆంధ్రమహాభారతము- ఆరణ్యపర్వము- నన్నయభట్టు	౨౨- ౨౪
20. కచ్చిరంగరాజదండకము	౨౪-
21. ఆముక్తమాల్యద- వ్యాఖ్యానము	౨౫- ౨౬
22. వేదాంత ప్రకరణము- ...	౨౬-
నవకృతోపదేశము- ఉమామహేశ్వరసంవాదము	౨౬- ౨౭
గురుగీతాసారము- కంభముపాటి సారపామాత్యుడు	౨౮- ౨౯
వేదాంతక్షీరనలు, దృగ్దృశ్యవివేకము ...	౨౯- ౩౦

23. శృంగారాంధ్రరసమంజరి- నారాయణకవి	...	30- 3౪
24. తత్వచంద్రోదయాదులు- కొప్పరావుారి మల్ల నయోగి		3౪- 3౬
భర్తృహరి ఏనుఁగు లక్ష్మణకవి	...	3౪- 3౬
జ్ఞానసూర్యోదయము- వేంకటార్జును	...	32-
తత్వదీపికా ప్రబోధము- మారేపల్లి వేంకటభట్టు		3౮- 3౯
వేదాంతసారము- కొండముది గోపాలరాయకవి...		3౯- ౪౦
24. ఎ. ప్రసంగరత్నావళి- శ్లోకములు- పద్యావళిశ్లోకములు		౪౧- ౪౨
25. అ గ పాతాళసంఖ్యపద్యములు- తాళప్రస్తారము.		౪౨- ౪౪
26. శృంగారపుపాటలు- ఖడ్గలక్ష్మణము- రాగమాలిక	...	౪౪- ౪౫
27. స్తాందాంతర్గతధర్మఖండము- ఈదులపల్లి భవానీశుండు		౪౫- ౪౮
28. గోపాలవిలాసము	...	౪౮- ౫౦
29. రామశతకము	...	౫౦-
30. పాండవాశ్వమేధవృత్తాంతము	...	౫౦- ౫౧
31. శ్రీపతీయమ్- శ్రీపతిః	...	౫౨-
32. లీలావతీదండకము- శేషయార్జును	...	౫౨- ౫3
రామస్వామిన్మృపునిమిషపద్యములు	...	౫౪- ౫౫
చామధీరునిపైనిపద్యములు- మొదలగునవి	...	౫౫-
చంద్రశేఖరన్మృపాలునిపై పద్యములు- మొదలైనవి		౫౫- ౫౬
33. ధత్తాత్రేయశతకము- పరమానందయతి	...	౫౬- ౫౮
శృంగారాదిపద్యములు	...	౫౮- ౫౯
34. రామాయణవచనము- శ్యామరాయకవి	...	౬౦- ౬3
35. శ్రీబాలగోపాలశతకము- పుసులూరి సోమకవి	...	౬3- ౬౪
36. అకారాదిదేశీయలెనుఁగునిఘంటువు	...	౬౫-
37. చంద్రాననాదండకము- నుదురుపాటి చిదాకారకవి		౬౫- ౬౬
38. రుక్మాంగదచరిత్రము- ప్రౌఢకవి మల్లనకవి	...	౬౬- ౬౯
39. కవికర్ణరసాయనము- నరసింహకవి	...	౬౯- ౭౦
40. కద్దపురాణోత్తరఖండము- మడికి సింగనార్యుండు		౭౧- ౭౨
41. రసమంజరి- గుడిపాటి కోదండకవి	...	౭3- ౭౫
42. గజారణ్యమాహాత్మ్యము	...	౭౫- ౭౬

43. ఆంధ్రరసమంజరి- నారాయణయ్యంగారు	...	2౬- 2౯
44. హాలాస్యమాహాత్మ్యము- శ్రీపతి రామభద్రకవి		2౮- 2౯
45. హరినాళము- ఎఱ్ఱాడైగడ-భైరవకవి	...	౨౯- ౩౦
46. హనుచుష్కండకము- మొదలగునవి	...	౩౧- ౩౨
47. రంగపురిపారిజాతము- శ్రీనివాసదాసు	...	౩౨- ౩3
48. బచ్చపురి మల్లికార్జునశతకము- స్వప్నకాశశతకము		౩3- ౩౪
49. నానార్థసంగ్రహపద్యములు	...	౩౪- ౩౬
50. దండకములు	...	౩౬- ౩౮

నామపురిదండకము, ఆర్యపురీనాథదండకము, కామాక్షీ
దండకము, సూర్యదండకము మొదలైనవి. చిల్లరపద్య
ములు.

} ౩౮-

51. వచననైషధము	...	౩౯-
52. తపతీసంవరణోపాఖ్యానము- కొట్ల నరసింహకవి		౩౯- ౪౦
53. కృష్ణన్నజనచింతామణి	...	౪౦- ౪౧
54. చాటుధారాపద్యములు	...	౪౧- ౪౨
55. వృక్షచరిత్రము- పట్టమట్ట సరస్వతిసోమయాజి		౪౨- ౪౪
56. ముక్తిచింతామణి- అండలూరి మల్లికార్జునకవి	...	౪౪- ౪౫
57. ఆంధ్రకుసుమావళి- వారణాసి వేంకటరాయకవి		౪౫- ౪౬
58. త్రిమలమాసాదినిర్ణయమ్- వెల్లాల అహోబలనరసింహ;		౪౬- ౪౮
✓ 59. శ్రీరంగమాహాత్మ్యము- చేకూరి సిద్ధకవి	...	౪౮-౧౦౦
60. బాలభారతమ్- అగస్త్య;	...	౧౦౦-౧౦౧
61. శకుంతలనాటకము- నరసింహకవి	...	౧౦౧-౧౦౨
62. లక్షణచంద్రిక	...	౧౦౨-౧౦3
63. అచ్చతెనుగు నిఘంటువులు	...	౧౦3-౧౦౪
✓ 64. సురాభాండేశ్వరోపాఖ్యానము- గట్టుప్రభువు		౧౦౫-౧౦౬
65. దేవాంగచరిత్రము	...	౧౦౬-౧౦౭
66. ఉత్తరరామాయణము- జయంతి రామభట్టు	...	౧౦౭-౧౦౯
67. బాలభారతమ్- అగస్త్య;	...	౧౦౯-
68. అజ్ఞానధావంతచండభాస్కరము-కంభముపాటిఅమరేశ్వరకవి		౧౦౯-౧౧౦
బ్రహ్మజ్ఞానోపాయము మొ॥ శ్రీరామకృష్ణానందులు		౧౧౦-
69. హంసవింశతి కథలు	...	౧౧౧-౧౧౨
70. బహువిధగ్రంథములుగల సంపుటము	...	౧౧౨-౧౧౬

నానార్థపద్యములు, శివస్తోత్రము, మట్స్యలసంబోధతత్వరహస్యము. మొ॥

పరిపూర్ణస్తవభాండాగారము.

—o—o—o—

(ద్వితీయభాగము.)

1. మహాభారతము-ఆదిపర్వము-గ్రం. సం. ౧-౧౧.

ఆంధ్ర మహాభారతమునందలి యాదిపర్వప్రతులు. ఈ రెండును నక్షిణ దేశమునుండి వచ్చినవి. భిన్నస్థానప్రతులు. వ్రాతలో మిగుల దుష్టమున్నవి. ౧ సంఖ్యగలదానకంటె ౧౧ సంఖ్యదానిలో నన్నిశబ్దము లేవు. ప్రారంభమున శ్రీఛాయాపమేశ సూర్యనారాయణాయనమః శ్రీఅశ్వత్థనారాయణాయనమః క. హరిదాసును సనవాసును పరిచిశపరమోపవాసు (౨) ప్రాంశుపయోననీల తనుభాసిను (౩) అంబనవాంబుజోద్యు అనువానితర్వాత శ్రీ వాణీగిరిజాల్పి రాయ అని కలదు. ౧౧ సంఖ్య గలదానిలో శ్రీగణాధిపతయేనమః వాగీశాద్యాస్సు మనసా యనుశ్లోకముమాత్రము వ్రాసి పిమ్మట శ్రీవాణీగిరిజా యని మొదలి డెను. మాటలలోఁ జూబభేదములు గలవుగాన రెండు భిన్నమాతృకలనుండి వ్రాయఁబడినవని విదితము.

౧ లో—అని సకలభువన రక్షణ ప్రముఖులై - - వాణీపతుల స్తుతియించి

౧౧ లో—అని సకలభువనరక్షణప్రభువులైన - - వాణీపతుల స్తుతియించి

౧ లో—బలిమి నెయ్యిమున భూవలయపతుల ౧౧ లో—బలిమి నియ్యని భూమినియపతుల

౧ లో—నాకు ననవరతంబు శ్రీ మహాభారతంబునందలి యభిప్రాయంబు పెద్దయునై యుండు

౧౧ లో—నాకు ననవరతంబును మహాభారతంబునందుల యభిలాష పెద్దయునై యున్నయెడ

౧ లో—పాయక పాకశాసనికి భారతభారరణంబునాటినా

రాయణునట్లు మానసధరామరవంశవిభూషణండు

౧౧ లో—పాయకపాకశాసనికి భారతభారరణంబునందు నా

రాయణునట్లు దాను ననుధామరవంశవిభూషణండు.

ఇట్టివెన్నియో భేదము లుండనిండు. “అనవరతార్థదాన యజనాభింతుక భరతాస్వయాభివర్ధన” అను పద్యమునకుఁ దర్వాది ౧౧ దానిలో దధప్రాసమున కై మనము కాట్లాడు “కాదనకట్టివాటియపకారము” అనుపద్యము విడిచి పెట్టు

బడినది. ముత్యమును ౪౯౧౨ సంఖ్యగలదానిలోఁగూడ నీపద్యమిటవిడువఁబడినది. ౧ దానిలో - ప్రథమాశ్వాసములో “సంబోధనచేసి చేసె నృపసుందరి”యనీ ద్వితీయాశ్వాసము కడపట - సంబోధనచేసిచేసె నృపసుందరి-యనియుం గలదు. ౧౧ లో ప్రథమాశ్వాసములో లేదు గాని ద్వితీయాశ్వాసములోఁగలదు. “సంబోధనచేసిచేసెనృపసూదన”యనియున్నది. ౧ దానిలో ౧౧ లోఁగూడ “ఏడక్షోహిణు లెన్నఁ బొండవిబలం బేకాడశాత్మోహిణుల్ సూధిం గౌరినైనెన్య”మనియే యున్నది. ఆంధ్రగ్రంథములలో నగ్రగణ్యముగానఁ బ్రథమమున మంగళార్థమిచ్చునకము నెత్తి చూపినారము. ౧ న దానిలో నష్టమాశ్వాసము పూర్తిగా లేదు. ౧౯౭ పత్రములు. ౧౧ నది ఆదిపర్వము: పూర్తిగ నున్నది. ౨౬౫ పత్రములు. కడపట—

క. వ్రాలా తప్పులుశిల్పలు, చాలంగల వేను నట్టిశబ్దసంగతు లెరుగం
గేలిం బెట్టక తిట్టక, పోలంగా దీర్చరయ్య బుధజనులారా.

గీ. వ్రాతతప్పువలన వాచకు లలుగక, తప్పు గలిగెనేని తగినయెడల
నలయు నక్షరములు వెలయంగ నిలుపుఁడీ, సుకవులయినవారు సుస్థిరముగ.

సౌమ్యనామసంవత్సర కార్తిక బ-౧౨ ఆరంభం చేసి పుష్యశు ౧-లు సరికి ఆదిపర్వం యెనిమిది ఆనావసాలు కొత్తకోటకరిణం తిండ్లున్న వ్రాసినది సర్వం శ్రీకృష్ణార్చణులుస్తు అనియున్నది. (కొత్తకోట - బుదుకోట.)

2. ముహూర్తమార్తాండమ్. గ్రం. సం. 2.

ముహూర్తభాగము—౧౬౦ శ్లోకముల గ్రంథము. మొదటి ౮౪ శ్లోకములు లేవు. కాని గ్రంథము ప్రారంభమున ౧-౨ పుటలవరకునే శ్రీరామాయనముః శ్రీగణేశాయనముః అధాగ్నాధానప్రకరణం స్పష్టైకేనాహ అని ప్రారంభించినాఁడు. మొదటి ౮౪ శ్లోకములు మొదటిభాగముక్రింద గణించఁబడుచున్నదో యేమో. శ్లోకమును దానికి వ్యాఖ్యానమునుగా ౮౪ పత్రములగ్రంథము.

గద్యము—ఇతి శ్రీనుదనంతాఖ్య చాతుర్తాస్యయాజుత్ర నారాయణ విరచితాయాం ముహూర్తమార్తాండటీకాయాం మార్తండవల్లభాయాంముహూర్తమార్తండ స్సమాప్తః.

కవియే దీనికి వ్యాఖ్యానము వ్రాసెను. కవివంశాదికము.

ఆసీతీమమణౌరునామసగరే శ్రీకాళికస్వాస్వయే

యోసంజో వాజసనేయపూజ్యచరణో మాధ్యంది నేయాగ్రణీః

శృష్ట్యంత్రము శ్రుతి స్మృతివిదా మగ్రేనలే జ్యోహరి
సస్మిత్రః శ్రుతివి శ్చిదాద్భిజః సంతాగ్నిహోత్రీగృహః
అస్మిత్ర పునఃగిహోత్రభవహో నారాయణాష్టాపుర
ప్రమ శిష్యగణేచ్ఛయా నిజకృత్యంత్రంభవ్య టికాం స్థితా
చక్రే తాం శృనియూ పరీసృనియూ తోడ్గ్నిం కుమకిం
ర్వాశ్చశ్చవ్య విలోక్య ఛాస్త్వమపితే కుప్యంత నోపజ్ఞనా
సుఖనిధిపుగుహార్థత్వాసమాభిన్నమాభిః
పరిమితశివకా లే ముహూర్తామార్తాంషటికాం
లిఖతి సతత విప్ర స్మిత్రభూయాస్థరిత్రాం
సుఖనిధిపుగుహార్థత్వాసమావాక్ తుమావాక్ .

3. చంద్రాంగదచరిత్రము - గ్రం. సం. ౧౨.

పైఠాటినుండి పేంకటపతికవిరచితము. ౧-౨-౩-౪- ఆశ్వాసములు పూర్ణ
 న్నది యసంపూర్ణముగను గలదు. ప్రారంభమున—
 నాన్మోక్షకంబు నిజబోధీంద్రియంబునం గూకుదం
 గంగక. మనశ్శిరఃప్రియతమం బై భార్గవా మేయబా
 రంకెనంబు దా సగణమీయక్ జానకీకాంతుశో
 గ్రహప్రవేశ మగుశ్రీరాము న్నదిం గొల్చెదన్.
 సనవంశ మి ట్టాకపద్యమునం జెప్పకొనియెను.

సత్యవిపూజ్యసుకవిత్వసామ్రాజ్యనిర్వాహకుఁడు పెదపర్వతన్న
వివిధభావాహార్యవీరచనాచాతుర్య సర్వసంఘఁడు పొట్టిపర్వతన్న
వరపర్వదోళారవానాచనుత్కారనిరుపమమతిశాలి తరుసులన్న
యపధాసకృతిగర్భకవితాచ్చసందర్భక్రీతప్రజ్ఞుఁడు కేశవన్న .
యునుఁ దనకు నన్నలుగనుర్వి నొప్పుకృష్ణ, రాయభూషణకులరామరాజతనయ
కేశవాశ్రజపర్వతాధీశువేంక, ట్లాద్రి, నీకావ్య మేనిత్తు నంకితముగ.

గద్యము—ఇది శ్రీమద్రామచంద్రచరణారవిందభృంగాయమాన మానస
సకలశాస్త్రాధ్యోగంబు పైఁగి నుజ్జిసన్నాభాధ్యయితంబు కృపాభూషణ కృష్ణరాయ
భూషణ పర్యతరాజతనయ వేంకటసతీమితంబున - - - - -

ఇందలికథ నిషధపురాధీశుడైన యింద్రసేనుఁడు సంతానముంగోరి విష్ణునారాధించి చంద్రాంగదుఁ డనుపుత్రుం బడయుట—చంద్రాంగదుని బాల్యము, యౌవనము, వేట—బక్కశారకనుచటిమిఁకొనిపోయిన నది యొక్క స్త్రీయై పలుకుట మొదలైనది.

ఇం దాటరయ్యా శ్వాసములోఁ గొంతభాగము లేదు. స్త్రీ మనినాఁడ బహు కాల మననవ్యగతి జనుల్ గొనియాడ భూమిపాలన మొనర్చి, వినినాఁడ నయ నకుల్ వినుపించ నయశాస్త్రు - - - అంతతో ముగిసినది. చాలకాలముక్రిం దట నెట్లూరితో నీగ్రంథ మచ్చుపడినది. అప్పుడు వారికిని వస్తాశ్వాసము పూర్తిగా దూరకలేదు. కొన్ని పద్యములు:—

చ. అని తలయూచు నూచి వగ హోయను హోయని నవ్వు నవ్వో న
చీపుతను దూఱు దూత విధినీయను సీయని కుందుఁ గుంది ప
ర్విన నెతఁ దూలుఁ దూలి మదివేసరు వేసరి రోజు రోజు చె
క్కునఁ జెయిఁ జేర్చుఁ జేర్చి హరికోసము మోసమునచ్చెనాకనుక. ౨ ఆ.

ఉ. ఆయెడఁ బంచబాణసముదగ్రసమగ్రజయోగ్రదోస్సమా
ఖ్యాత చిత్ర సేనతనయా తనుసంభ్రతపాండిమాహృత
చ్ఛాయత వోలె నెంతయును జక్కవ లొక్కట జోడుగూడ వే
వేయరియాడఁ దోడ రహివీడె వినిర్జలసాంద్రచంద్రికల్. ౩ సుస్థము.

ఇందుఁ బత్రసంఖ్య 126 గలదు, చతుర్థాశ్వాసములేదనియు ౧-లు సరికి పడుమఁ గొన్నిపత్రములు విడువఁబడినవి. ౪ వ్రాసినది సర్వం

4. కన్నశతకము. గ్రం. సం. 3౮.

ఈశతకములో 135 కందపద్యములు గలవు. వేదాంతరహస్య, శ్లోక పాదకము లైనచక్కనిపద్యములు. 1౪ పత్రముల చిన్నపుస్తకము 129 పద్యముల మొదట వ్రాయఁబడినవి. తక్కినపద్యములు తర్వాత వ్రాయఁబడినట్లు వ్రాత క్రొత్తప్రాణలు, అక్షరముల భేదమును దెల్పుచున్నవి. ప్రతిపద్యమునకును కన్నా యని మకుటముగలదు. కొన్ని పద్యములలో యెరగుడికన్నా, యినకులకన్నా, రవికులకన్నా యనియుఁ గ్రొత్తగా వ్రాయఁబడిన వానిలోఁ గర్ణా యనియుఁ గలవు. మొదటిపద్యములు.

అబ్బురపు బాలపదముల, జొబ్బిల్లెడి రసముగ్రోల జోకవహింపక
నిబ్బరపుఁగవిత లబ్బుట, యబ్బురమా యెఱుకగన్న యెరగుడికన్నా. ౧
ఎ బ్బెట్టుచుతము రోయుచు, నిబ్బరముగ బాలపాదనీరజరసముక
ఉబ్బుచుఁ గ్రోలిన యంతట, నిబ్బంగిని గవితలన్న యెరగుడికన్నా. ౨
అంజనిపుత్రుని కృపచే, రంజిల్లుచు శారదాంబ రసికత మెఱయక
మంజుళవాక్యము లిచ్చెను, రంజితబాలాప్రసన్న రవికులకన్నా. 3

ముందును నీవును కృపగనని, యందునయిక్ యోగిననుని యనువునయం
 పొందగ, బుచ్చనగురువయ, నిందిర నీక బృందన్న యెరగుడికన్నా.
 పిల్లలనుజీ బుచ్చనగురు, చల్లని వాగమృతిఘటన సమరస మొప్పు
 గల్గిప్రపంచము రోసియు, నెల్లప్పుడు నెఱుకగన్న యెరగుడికన్నా. ౫
 సుబ్బయగురుకృప వల్లను, నబ్బెను బాలాంబకరుణ యానందముతో
 గొబ్బనఁ గైకొని మనులూ, యిబ్బంగిని నెఱుకగన్న యెరగుడికన్నా. ౧౦

ఈపద్యములంబట్టి పిల్లలనుజీ బుచ్చన్నగురునికి శిష్యుడై బోధముం గాం
 చెననియును సుబ్బనగురునికి బాలాంబప్రసాదముంగొని కవియయ్యె ననియు,
 ఆంజనేయోపాసకుఁడుగానుండె ననియు, గవివిషయము తెలియవచ్చును గాని
 కవివేదెవ్వరో-ఒకవేళ యెఱగుడికన్నయ్య యేమో-యనియూహించుటకును
 సనకాశమున్నది. ఈకర్ణయ్య, కన్నయ్య యని వ్యసహరింపఁబడు నాతఁ డింకల
 వంశజుఁడు డక్షిణ్యుఁ డనికొనవచ్చును:—

నాసికము మొదలఁ జిత్తము, భాసిల్లెఁగ నుంచి చాలభావము గురువై
 నాస్తక్తితోడ నిల్చుట, యాసుఖమే నీవటన్న యెరగుడికన్నా. ౧౬
 గంగకు యమునకు సందున, సంగతిగా ద్రోవగనెన సమరసమూర
 రంగైన బ్రహ్మపదమున, కింగితమా యెఱుకగన్న యినకులకన్నా. ౫౧
 అంతయుఁ దానని యుండుము, అంతకు మదినిల్వదేని యంతకు నెల్లియై
 సంతోషమంది నిల్చిన, యంతేరా యెఱుకగన్న యెరగుడికన్నా. ౧౦౩

పద్యములలో వ్రాతకాండ్ర వ్రాతతప్పులు దొలఁగించిన పద్యములు
 శుద్ధముగా మృదువులుగా నున్నవి. గ్రామనామాదులలోఁ గొంతస్వేచ్ఛను
 విడిచిరిగావున యెరగుడి, యెరగుడి, యని యతులలో రెండుదెఱఁగులవాడి
 యున్నాఁడు. ఎల్లన, యెల్లన, యల్లన యని యిట్టితరగ్రంథములలోఁగూడఁ
 గాననగును. ఇదిపక్షిణదేశస్రతి.

5. సభాసతి లక్షణము—వచనము—గ్రం. సం. ౨.

ఈపుస్తకమును దక్షిణదేశమునుండి వచ్చినదియే వేంకటకృష్ణపునాయ
 కుని యహల్యాసంక్రందనములోఁ (దీనిని బరిషత్పాఠకు లిదివఱకే యెఱుఁగు
 దురు) జనర వ్రాయఁబడి యున్నది. 7 పత్రములు గలవు. పూర్వభాగము
 పూర్ణముగా నున్నది. ఉత్తరభాగము కొంతలేదు. కవియెవ్వరో తెలియదు. సభా
 పతులే కాదు సకలజనులు నెఱుంగవలసిన యనేకవిషయము లిందుఁ గలవు
 ప్రాగంభము.

- క. శ్రీరమ్యుఁడు సంశయశృంగ, గారుఁడు రాజాన్వయప్రకారుండును
దాహుఁడు సకలకలా, పారంగతుఁ డనఁగఁ దా సభాపతివెల్తుఁడు
- క. తిరుణుండై ననిరత్న, భరిణుండై గంధపుష్ప పరిమళయుతుండై
పరనాదీ పోషకుండై, పరంగినవాఁ డెన్నఁబడు సభాపతియనఁగఁ.
- క. నరిపతియై ధనియైను, స్థిరమతియై సకలవిబుధకవితావిభ్యా
పరిణతుండై చతురుండై, పరంగినవాఁ డెన్నఁమఱి సభా పతియనఁగఁ.
- క. తనయుల మిత్రుల - - - నునిచినమీపమునఁ దనినయోగులవిద్య
జ్ఞులను మాన్యులన - - - దగునాచ్యులు చుట్టును గూర్చుండఁదగుఁ.
- క. భావజ్ఞు లరసి కులసం, భావనగలవారి రాయబారులఁ గవులఁ
తిరిని యథాసంబుల, భావింపఁగ నుంపఁదగు సభాపతియనఁగఁ.
- క. వీరాహనమున విజయుఁడు, ధీరోదాత్తుండు సద్గుణనిధియై
యారము సింహాసనమున, నారూఢత నొందుచుండు నాసభనడుమఁ.

అని యిట్లు సభాపతిలక్షణము లెట్లనినః—సోమసూర్యనంశోద్భవుం
డెనన్వామి యమాత్య రాష్ట్ర భృత్య కోశ దుర్గబలంబులను రాజసప్తాంగంబులు
గలిగి, ఆందోళికాభరిణాంబర వాహనచ్ఛత్ర రాజ్యాధిపతి కర్పూరకర్పూరతాం
బూలంబులను నుచితసప్తాంగంబులుం గలిగి, సామభేదానదండ మాయో
శేషేంద్రజాలంబులను సప్తోపాయంబులుం గలిగి శ్రీద్వ్యూతపానమృగయా వా
స్థోపదండదోషనిర్ధకన్యాయంబులను సప్తన్యసనంబులు వినిర్దించి పౌరాణిక సుత
సిద్ధి చేసగేహ నన బ్రహ్మహ్మపృథ్వికాక సత్కవితలను సప్తసంతానంబుల వెలసి
విద్వాంస పౌరాణి క్షేతిహాసిక భట్ట పరిహాసక గాయక పందికులను సభాసప్తాం
గంబులు గలిగి లవణేతునురాసర్పినధిక్షీరశుద్ధోదకంబు లనుసప్తసాగరంబులు
గఱచి - - - - - దానధర్మపరోపకారంబులను ధర్మత్రయంబు నెఱింగి ప్రభు
మంత్రోత్సాహంబులను శక్తిత్రయంబు గలిగి శత్రుమిత్రోదాసీనంబులను త్రివి
ధంబుల, సుత్పత్తిస్థితిలయస్వరూపత్రి గుణంబుల నెఱింగి, ప్రభాతిమధ్యాహ్న
నాయంకాలసంధ్యాత్రయ నియమనంతుండై - - - - - అర్థకామమోక్షంబులను
చతుర్విధపురుషార్థుండై వేదశాస్త్రపుగాణేతిహాసంబులు....క్షౌరాభ్యంజన దంత
ధానసఘాతవస్త్రంబు లను చతుర్విధముల గరగరిక లెఱింగి వస్త్రాభరణగంధపు
ష్పంబు లను చతుర్విధశృంగారవంతుండై, ఉన్నదనమోహన శశీకరణ స-తా
సంబు లను చతుర్విధ మదనమార్గంబులుం దెలిసి - - - - - ధనధాన్యకుమార
న స్త్రవాహనభూషణబంధుదానదాసీజను లను సప్తైశ్వర్యంబులు గలిగి భోజన

న:స్త్రుగంధకుష్మతాంబూలప్రియకామినీసంగతగోష్ఠి. పూవుసాన్నులును నష్టభోగంబులునుభవించి - - - -

ఈరీతిగా రెండుభాగములందును, సంఖ్యలతో నిశునదితోమిదిగణములు, యిరువదిప్రాసంబులు, నేటదియతులు, దోషములు సలంకారములు సంగీతరాగములు, సప్తాదశపురాణోపపురాణంబులు, ముప్పదిరెంజాయుధములు ఛప్పున్నదేశంబులు - - - - జెప్పబడియున్నవి. సమయస్ఫూర్తి కీర్తనీషయములు గుర్తు తెలిసికొనియుండట ముంచిది పూర్ణప్రతి సంపాదించి పరిషత్ప్రీతిలో మున్నందు పూర్తిగా ముద్రింపబడును. విషునానుసంవత్సరము ననరాత్ములలో వ్రాయబడినది. రాయబుద్ధినుబ్బాశాస్త్రులవారి భువకము. నుబ్బాశాస్త్రులవారే వ్రాసినట్లు కనబడుచున్నది.

6. ఆంధ్రకౌముది.గ్రం. సంఖ్య. ౧౬

ఇది, గణపచరిపు వేంకటకవి సర్వలక్షణశిరోమణిలోని యాంధ్రవ్యాకరణభాగము. ఇది 3! పత్రములతో వ్రాయబడిన పెద్దసీసమాలిక—ఇందు దత్తును పదములు, తద్భవములు, దేశ్యములు, గ్రామ్యాక్తులు, సంస్కృతసంజ్ఞాప్రకరణము, అజంతములు, విభక్తులు, సంధులు, ఆదేశయకారసంధి, పరహాసములు, హలంతసంధులు, లుప్తవర్ణసదసంధులు, ద్విత్వవిరాసము, జస్త్వవిభాసము, హలంతప్రథను, ఏకవచనబహువచనసూసములు, దేశీయాలతెనుగుప్రథమైకవచనములు, సతస్త్వములు, అప్రాణివాచకాదంతాల సప్తమిశ్చతీయల - - - అన్యాయములు, అప్రశ్నయములు, అఱువిధములకారకములు, సమాసములు, కృతంతములు, క్లిప్తప్రశ్నయములు, నర్గచతుర్థిఘకారిధకార - - - - నకారిణకారిములు వట్టువనుడులు మొదలగునవి వినరింపబడినవి. ప్రారంభము—

క. శ్రీభామానందోక్తిక, భాభననిజనుండహాస భాగధగశ్రీ
శోభిశశుభశిక్ష్కచకుం, భాభోగకిలాస వేంకటాచలవానా.
అనధరింపుము.

సీ.మా శ్రీకరమ్ముగను సంస్కృతమునకును బ్రాకృతమునకుఁగలలక్షణములు చెప్పి
తెనుగున నావిధమ్మున లక్షణము చేయరాకున్కి యదియు నేరంబు గాదు
తోల్లిటి సుకవు! కెల్లను నను ధన్యుఁగావించు తల పింతె కాని యనుచుఁ
గుకవిజనాజ్ఞానఘోరాంధశవసము పోగొట్లఁ గల్గు కౌముదివిభాస
నిల మున్నుఁ దెనుగున నెవ్వో రెఱుంగని యాంధ్రకౌముది యనునట్టికృతని

సీసమాలికాగంగఁ జేసితి నిపుడున్న కవులకు రాసున్న కవులకెల్ల
 నుపకారముగఁ నిదియెపుడునాచంద్రతారార్కమై కొముదియట్లు పోయుఁ
 గనినిందు సౌఖ్యప్రకరణము మొదలుగఁ దత్తశ్రీరణము ల్లనరు నరునఁ
 నత్తిలింగపదంబు తద్భవం బగుటచేఁ దెలుఁగనఁ దగినట్టి తెలుఁగుప్రాకృ
 తాభిధానముగాన నాలక్షణములు లోలుతఁ గవులకెల్లఁ దెలియవలయు ---
 తత్సను దేశ్యతద్భవములఁ గలయని తేటనుడుగు లచ్చతెనుఁ గనఁగగు
 నదియెట్లున నింకనలరు పేరు కొలంకు నూనెనా నాముదం బొనపాలు
 బంజి పసర మెద్దు పండు పప్పున్నను దూకలాకులు నాకు బాకు మేకు
 గుట్ట మేనిక యెంప కోట వెన్నెల కొల్ల గడి పులి నెల వలి నాడుగన నిక
 గ్రామాలు జాలు పురాణాలు దోనాలు శాస్త్రాలు వేదాలు సంబుగాలు
 గంతులు పొక్కులు గ్రద్దలు బొందలు గాసాలు మొదలుగఁ గలపదములను
 వాసేపు పైర్లు రాగేసేపు నీపూను కూసుకుంటా గోంతిగుడ్డరాకు
 పాడేపు కాలెత్తి యాడేపు వస్తానె సూసేపు దానికంతానమిరె
 ననుక్రియల్ మొదలైనయవి గ్రామ్యములు - - - - -

అఖిలప్రబంధములందలి లక్ష్యముల్ వేర్వేర నాకకొన్ని విస్తరింతు
 నెమ్మెచ్చినాఁగను దమ్మంట్లు నాఁగను దివ్యేంతయనఁగ మదిం చెననఁగ
 వానిదవంధ్య జీవనమనంగ ననలజ్యోతుండ నన నిచ్చుచుండు పనఁగ
 సంతంతినఁగఁ బరిమాశ్చంద్రనఁ దామరసనేత్రలిండ్లన బ్రహ్మాండన
 శౌరిచ్చుభక్తి వేసారిక నెంతధికంబన గురునాథ గుఁగొననన
 మీరప్పు డంద తొమ్మిదను బొల్లిదియన నేయుమయు మన నేయేయనంగ
 - - - - - నింకస్థానరాప్రాణి వాచకములగునుఁ

దగునుకారాంశశబ్దము లకారాంతములను బంచమీ తృతీయలను నస్త
 మినల బహుళ నేకతను రెండును జెలంగు గట్లనువచ్చెను గట్లవచ్చె
 ననఁజెలి ప్రేమజూపెను ప్రేళ్లజూపెనా నొకయూర నిల్చువాండుజ్జనెల్పు.

ఇట్లే వ్యాకరణమంశయు వ్రాయఁబడియున్నది ఈ 16-వ పుస్తకములో
 శబ్దమంజరి (సం.) ఆంధ్రవామసంప్రహము, అకారాది దేశీయతెలుఁగులు,
 వేంకిటేశాంధ్రము, ఆంధ్రకాముది, ఆంధ్రశబ్దచింతామణి యనునవి గలవు.
 సిద్ధాంతినామసంసృతము ఆనణి నెల ౧౫-వ తేది రాచవేల్పు కృష్ణనుగాజు స్వప్నాస్త
 లిఖితమైన సర్వలక్షణశిరోమణియందలి యాంధ్రకాముది శ్రుతియొల్లాసము సం
 పూర్ణము - - అని కలదు.

7. భగవద్గీతానచనము - గ్రం - సం - 37.

ఈనచన మెవ్వరు రచించినదో తెలియరాదు. ఈసంపుటములో నిదియు, నవధూతస్వాముల గురుశిష్యసంవాదము, మహావాక్యము, నాటకభాగములు గలవు. సంస్కృతమునకు సరియైన తెనుఁగునలఁ గన్పట్టుచున్నది. ప్రారంభము.

క. శ్రీరఘణీహృదయప్రియ, సారసప్రతాపతాతా సకలాధ్యక్షా

హరికరుణావిలాస, శ్రీరాజితనుగుణజాల శ్రీగోపాలా.

ప. అనధరింపుము భవదీయచరిత్రాశయం బైనశ్రీమహాభారతంబున భీష్మపర్వంబునందుఁ గౌరవశ్రేష్ఠుఁ డైనధృతరాష్ట్రుండు వ్యాసగురవైనానలబ్ధదీన్యజ్ఞానంపన్నుం డగుసంజయువలన భూగోళవిస్తారంబును జంబూవంశవిసితాణంబును ఛప్పన్న దేశప్రవర్తనంబులును విని కౌరవులను బాండవులును గురుక్షేత్రంబునందు యుద్ధసన్నద్ధులైనమనవాదును బాండవులు నేమి గావించి గని యడిగిన ధృతరాష్ట్రునిం జూచి సంజయుం డిట్లనియె. వ్యూహకారంబుగా నిలిచియున్న పాండవబలంబు నీక్షించి దుర్యోధనుండు ద్రోణాచార్యసమీపంబునకుం జని యతనితో నిట్లనియె. నీశిష్యుం డైనధృష్టద్యుమునిచే వ్యూహకారంబుగా నిర్మితం బైనసన్ముద్ధం బైనపాండవబలంబుం గనుంగొనుము. ఆసేనయందు భీమాష్ట్రములకు సమానులు శూరు లగు మేటివిలుకాం ద్రౌపదిరెన్న రంటిని యుధామన్యుండును, ఉత్తమోజుండును—

- - - - -

ప్రకృతిపురుషయోగములో:—

భారతా క్షేత్రంబులయందలి క్షేత్రజ్ఞుం డగువాని నన్నుఁగాఁ దెలియము. ఈక్షేత్రజ్ఞస్వరూపం బెఱింగెడిజ్ఞానంబు తనకు సమృత్తింబ క్షేత్రం బన నెట్టిది, ఏవికారంబు గలది, యెందువలన జనించినది, యెటువంటిభేదంబు గలది. క్షేత్రజ్ఞుం డన నెవ్వఁడు, ఎటువంటి ప్రభావంబు గలవాఁడు. ఆయర్థంబు సంక్షేపంబుగా వివరించెద.”

ఇట్లు సర్వోత్త మృదుమధురముగా ప్రాయఁబడినది.

ధాతృనామసంవత్సర మాఘశు ౧౨ సోమవారమువరకు రాజేశ్వరి చేనన కొండరామప్పనాయనివారి కొమారుడు బొజ్జానాయనివారికి శ్రీశైలపతికొమారుడుపాను దేవుడు వ్రాసిన భగవద్గీతానచనము ౧౮ అధ్యాయాలు సంపూర్ణము

శీఘ్రమేవనాహుతప్రతాపసిద్ధి రస్తు అనేకదాహ్యాభివృద్ధి రస్తు దేవతాబ్రాహ్మణే
ష్వచందలా భక్తి రస్తు అనంతరూపరాశీర్వాససిద్ధి రస్తు. - - - అని యున్నది.

8. చిలరసవ్యములు - గ్రం - సం - ౪9.

ఇది యొక 16 పశ్చిముల చిన్నపుస్తకము ఇందు దక్షిణదేశములో నున్న
ప్రసిద్ధులపై పవ్యములు వ్రాయబడినవి. పుదుక్కోట నుదురుచాటి రామనాస్తి
నుయ్యగా రిచ్చినది ఇందుఁ గొన్ని మనుచరిత్రము వసుచరిత్రము విజయ
విలాసము మొదలగు గ్రంథములలోని పవ్యములును గలవు గుప్తచిహ్నశత
కము, కవిచౌడపుశతకములలోనివియు నున్నవి. గొన్నిపవ్యము లిం దిచ్చు
చున్నాము

సీ. సలికెనాకపురంపులబలుకులై నననంపు మొలకలై యునుఘనల్ దొలకలబలుకు
నవ్వెనా విరవాజిమన్వలై తెఱగంటిబున్వలై ధళధళల్ గొనగ నవ్వన
జూచెనా యచ్చుతాంశు లోచులై కరుణాబ్ధినిదులై నిగనిగల్ వెలయఁ జూచు
నిచ్చునా వేయింటి కెచ్చులై ముత్యాలగుచ్చులై మది గవుల్ మెచ్చ నిచ్చు
బుధులమన్నిందు శేముషీనిధులఁ బెంచు, స్వజనులను బ్రోచుమదనైరిజనుల నే
ప్రియదళుభవనమధ్యమాభిఖ్య భువన, పాలనచనుండురాజగోపాలవిభుఁడుచుఁ

క. వకుళవననిత్యవాసినీ, సకలాభీష్టముల నిచ్చు చక్కనితిల్లి
ప్రకటితము సేయు నీకృప, సృకలుషగిరిభేదశంఖ శ్రీబ్రహ్మదంబా.

మ. గణుతింప న్వశమా భవద్విజయజాగ్రదీవివిద్యావిజృం
భణపాంశిశ్శము నీకుఁ జెల్లు భళరా భద్రైభనుంటానుణం
ఘణనికావ్విణని రాధ్యనిర్భంమహాగంభీరభరీధణం
ధణధాణంధణధాణిరాయరఘు నాథా యోధయూధాగ్రణీ.

క. అందఱు నీసరిదొరలా, మందరధరకుహరివిహరమాణమృగేంద్రా
స్పందిశినిజజయపటహా, మందరవా రాయభూప మధురాలాపా.

క. కోటిగదా వితంణ శత, కోటిగదా మతి సహస్రకోటీరలుర
తోటి గదా పాదతులా, కోటి బళి కోటిరాజగోపాలపతీ.

క. అహహా నీపలుకా శ్రీ, మహిళాకుచగంధగంధవహమోముహ్య
త్కుహనానృపరిదృగ్దీయః, కహాకహరన మొప్పు బచ్చకస్తురికుప్పా.

క. వచియించెద నొకపరి నిక, రుచిరిగుణప్రథిశక్తిరీరుక్మకతసుధా
రుచిబలహరి విచికిలహరి, ఖచరలహరికాతరంగ కస్తురిరంగం.

- క. ఎంతున్నిను నరమునల్లీ, కాంతారనకుమితఘోష కాంతాలనదే
కాంతాలసకాంతాలన, కాంతాలసనంతంగ నస్తురంగ.
- క. శంకా నాకంక భవ, క్షింకంకంకను శనుననమన కేళీకళీ
రూంకరణ గుహననోనగు, సంకూప్తమణ వేంకటాచలమనా.
- క. కొద్దిగఁ జలించె నానది, నిద్దానా లెఱకుఁ జెఱకు నేజానరంధా
బుద్ధియవా యొకతీయని, ముద్దియవా చలె కొనంగ ముద్దులమంగ.
- క. చెందొలలవిందు నీముఖ, నుంకమునకు నంది కైశ్వ మళిసింది పరా
కెందున నీయుగముచ నిరి, నొందినదే పొందు విను కరూరానందీ.
- క. శ్రీసుంతుండ వై పవనశ, సానాంతుండ వై మనీషిసన్నుతవిస
ద్ధీసుంతుండ వై నిర్భల్లు, రైసుంతా ముద్దుచడుగ రాజవతంసా.
- శా. తంజాధీశుండు సంపదగా దళము లుత్సాహంబుబోసన్పు నీ
గంజాతిండిమరాటిఘోజులపయిం గత్తెత్తిగా వేలరా
కెంజం జొత్తుగు నీదుచేతనొరడా కీయాతఘా కేసువీ
కంజాక్షీనుమచాప ముద్దువిజయత్తౌపా నృపాలద్విపా.
- మ. చిలుతా తాళునా గొగ్గి యానుకొనునో చేనస్తువా నిల్పునో
తళుకుం గేడచుఁబిల్ల నడ్డముగనొడ్డత్రవ్వచ్చునో యొడ్డినకా
ఘళుఘల్ ఘల్లుఘణిల్ ఘళిక్కురని న్రక్కల్ సేయునీఖడ్గకా
శల మొక్కొక్కడఁ బోవ ముద్దుచడుగత్తౌపా నృపాలద్విపా.
- క. కుంకుమ లేదో నృగమద, పంకము లేదో వటీరపాంసువు లేదో
సంకుమనము లేదో యశు, భంకర మగుభనమేల బాలానీకా.
- క. దానికుఁ బద్యము లిచ్చిన, నాతఁడు ధన మొసంగఁ గవుల కవుడే సెలవొ
గూతురి నమ్మిన రీతిని, రీతిని చంద్రగిరిరామకృష్ణనృపాలా.
- క. కలిమిగలనాడె మనుజుండు, విలసితసత్కీర్తిచేత వెలయంగనలదా
కలి మేమి మెల్లకాలము, కులగిరులా కదలకున్న గుప్తలచెన్నా.
- క. రండలకొడుకులు యాచక, తండంబుల కేమి త్రవ్వె తలకెత్తేరా
రెండాకు లొక్కపోకయు, గొండనులూ దానశర్వ కొమటిగుర్వా.
- క. కోనుటి వేమన త్యాగము, భూమి ప్రసిద్ధంబు కల్పభూజము చెంతం
బామున్నయట్లు తురకా, రాముం డున్నాడు చేరరా దెవ్వరికి.
- క. ఈరేడు జగము లనియెడి, మూరయఁ బదునాల్గు గ్రుడ్లు ననిశము తెక్కల్
ధీరతఁ బాదుగుచు నున్నది, కోరికి నీకీర్తిహంస కోనుటివేమా.

ఈరీతిగా 1 జానకులపాటికుల కొండ్రాజు 2 లక్షణరంగా 3 బంగరు
యాచా 4 కచ్చిరంగభాగ్యతరంగా 5 చిన్నరంగ బుద్ధిభుజంగా 6 రాయని
బాచా 7 శాఖమూరి యల్లయసన్నా 8 యాతముగంగా 9 పులుగంటన్నా
10 అళియతిరుసులరాజు 11 పిచ్చయరంగా 12 బొమ్మయలింగా 13 కుమార
భట్టరార్య 14 భట్టగుతిక్కా 15 గంగయ్యసింగ 16 సంకడిసుల్లా 17 దాసర
చెన్నా 19 కవి వెంకన్నా 18 రాయబిరుదాంకరఘనాథరాణ్యగాంక యనుసం
బోధనలతోఁ బెక్కువద్యములుగలవు. మఱియుఁ దంజావూరిమీఁదః—

క. పురముననుండేకవులే, చొరఁబడి తినఁ గూడులేక చుంబించంగాఁ

బరకవు లేటికి వచ్చిరి, తరమెఱుంగక అరికి విరికిఁ దంజాపురికిఁ.

క. లేదా తంజావూరిదొ, రాదొరలున్నారు లంజలకు మాపోడిం

జేఁదేవా రెవ్వరు నీ, యాదరణ వినాగ నరసయప్రభునాఁగా.

అను నీరెండువద్యము లేసందర్భములోనివో కలవు.

9. ఆంధ్రమహాభారతము. ఆరణ్యపర్వము. గ్రం. 1 సం॥ 1077

ఈసంపుటములో నారణ్యపర్వమును శ్రీపర్వమును గలసియున్నవి. 303
పత్రములు గలవు:—ప్రారంభమున.

ఉ. ఆసరసీజయోనిరసనాగ్రములందుఁ బ్రభూత మైనవే

దాసనపానమత్తు నపరాం (బుజ) లోచను భారతార్థవి

ద్యాసువిలాసుఁ బ్రాప్తుడసి తాంబుద కాంతితనూవిభాసు న

వ్యాసమునీంద్రనర్మని పదాంబురుహంబుల కేను మ్రొక్కెదన్.

అనుపద్యము తరువాత శ్రీక్షీప్రీనల్లభ-యనుకందపద్యము వ్రాయఁబడి
నది. ప్రథమాశ్వాసాంతమున శ్రీకుడుపూరుహరిహరాయనమః.

శ్లో. వైదేహీకుచమండలాగ్రవిలసన్తాణి కృహస్తాంబుజం

కాంచీకంకణహారనూపురలన త్కేయూరహారాన్నితమ్

దిన్యశ్రీమణికుండలోజ్జ్వలమహాభూపాసహస్రాస్పితం

వీరశ్రీరఘుపుంగవం శరకరం సీతాసమేతం భజే.

శ్రీవేంకటరమణాసహాయం శ్రీరామాయనమః శ్రీరాములుమాడైనము-
లరుపద్యమునుగలవు. ద్వితీయాశ్వాసాంతమున శ్రీకుడుపూరినీలకంఠేశ్వరాయ
నమః, శ్లో. సాకేతేశరదిందుకుందధవళే-అనునదియు, తృతీయాశ్వాసాంతమున
శ్రీకుడుపూరినీలకంఠేశ్వరాయనమః.

శ్లో. కర్పూరాంగవిలేపనం రఘుపతిం గాజీవనేత్రాయుశం
కస్తూరీతిలకాకృతిం విమలసత్యాంతాత్మా మేకంప్రభుం
కంసర్పాయుశోటికాంతినదృశం కారుణ్యచాఖ్యోనిధిం
కాంతంకా—ఇంతే—యున్నది.

చతుర్థాశ్వాసమునడుమ — అంబరపూరితంబులై — యనుదానితర్వాశ్
వాసమునందున్నచిన్నయద్రావ్యగణగారికవిశేషమాంధ్ర్య పరిశేషము అని- ౧౨౨-వ
పత్రము రెండవప్రకరణ “స్వరదరుణాంశురాగ” ప్రాసంబించెను. ఆశ్వాసాంత
మున శ్రీకుడుపూరు నీలకంఠేశ్వరాయనము అని. పంచమాశ్వాసములో గద్య
మున్న ౧౦౩ పత్రము లేదు. స్వమాశ్వాసము చివరి—

శ్లో. భవ్యచరిత్రః డాసస్తంబసూత్రుండ్లు శ్రీవత్సగోత్రుండ్లు శివపదాబ్జ
సంతతధ్యానసంస్తకచిత్తుడు సూరినార్యనకును బోతమాంబ్వికకును
సంద్ధుం డిలబ్రాంకనాంటిలో నీలకంఠేశ్వరస్థానమై యెసకమెసంగ
గుడ్డూరినెలవున గుణగర్వితనొప్పు ధన్యుండ్లు ధర్మైకతత్పరాత్ముం
డైరనార్యుండ్లు సకలలోకైకవిదితుం డైన నన్నయభట్టమహాకవిండు
సరససారస్వతాంశప్రశస్తి తన్ను, జెందుటయు నాధుజనహర్షసిద్ధిగోరి.

క. ధీరవిచారుడు తత్కవి, తారీతియ కొంతదోంప దద్రచనయకా
నారణ్యపర్వశేషము, పూరించె గవీంద్రకనకపుట పేయముగఁ.

క. వీరావతారవిమలా, చార అని కలదు—గద్యాంతమున శ్రీకుడుపూరునీల
కంఠేశ్వరాయనము; శ్రీసీతారామార్పణము. శ్రీకుడుపూరుమదనగోప
లాయనము. సౌమ్యనామసం॥ శ్రౌణబ ౧౦ సో॥ వర్కు బాలాంత్రపు
కృష్ణంరాజుగారిప్రతినున్న క్రమానుస అరణ్యపర్వం సంపూర్ణంగా మల్క
పల్లి బోగిరాజు ఖానాకువ్రాశెను. వ్రాలాశభలు ఇత్యాది ౨౬౯ పత్ర
ము. ౨౬౯ నుండి స్త్రీపర్వముగలదు. గుడ్డూరునీలకంఠేశ్వరస్వామికి గుడు
పూరునీలకంఠేశ్వరస్వామికి నేమైన జట్టటిక మున్నదా. మల్కపల్లి జోగి
రాజుగారిచ్చినది.

10. ఆంధ్రమహాభారతము - ఆరణ్యపర్వము - గ్రం. సం. 1123.

ఇందును అరణ్యపర్వముతో సౌ. ప్రికపర్వమును గలదు. ఆరణ్యపర్వము
235 పత్రము. ఇందు బ్రత్యాశ్వాసమునందును వరుససంఖ్యతో నాశ్వాసము
నందలి పత్రసంఖ్య వేరుగా వేయబడినది. ఇందు మొదట క. శ్రీకీర్తి స్త్రీవల్లభ

అని తర్వాత అక్కఱకుండు శౌనకాదిమునీంద్రులకు—అనుచో కథకుండు అని మొదట వ్రాసి థిక్రింద దిద్దినాఁడు సర్వత్రకథకుఁ డనియే కలదు. వ్రాశలో సున్నలపిమ్మట దిశ్వములు లేవు అటసున్నలు శకలరేఫలును లేవు. వద్యాంశ ములన్, పూర్తిగా వాడినాఁడు. కొన్నిటికి, ఇట్లనియే, ముహూర్తమాత్రంబునా యనిదీర్ఘము లున్నవి. ౧౦౬-న పత్రములో అనఁగా నాల్గవయా శ్వాసము ౧౧ పత్రములో—శారదరాత్రు లను పద్యము తర్వాత “నన్నయభట్టుకవిశ్వము యిక్కడికి సంపూర్ణము యింతటనుంచి అరణ్యపర్వశేషము యెర్రాప్రగడ విరచితము—

చ. స్ఫురదగుణాంశురాగరుచి బొంపిరివోయి నిరస్తనీరదా
వరణముల్ దళత్కమలవృణజృంభణ ముల్లసిల్ల ను
ద్ధరతర హంససారిసనుధువ్రతసిస్వనముల్ చెలంగరా
గరము వెలింగె వాసరముఖంబులు శారదవేళ జూడగాఁ.” అని

అన్నితావులను, అక్షరమున కైత్వము వచ్చునపుడు “నీరదావరణముల్ వృణజృంభణము ఇట్లె యున్నది గాని యెత్వమిచ్చి యైత్వమిచ్చినతా వెక్క డనులేదు. భవ్యచరిత్రుఁ డనుపద్యములో పోతనాద్యునకును సూరమాంబిక కును” అనియును, ధీరవిచారుఁడు అనుదానిలో “తత్కవి తారీతియె, తద్రచ నయె కాననియు భేదములున్నవి. ఎవ్వరువ్రాసినది తెలియదు. ఏలూరిలో నుల్లంపల్లి కోటిశ్వంకర్తగా రిచ్చినగ్రంథమిది.

11. ఆంధ్రమహాభారతము. అరణ్యపర్వము గ్రం. సం. 1107.

ఇది యొక్కటే—యిందు రెండవపర్వ మేదియుఁ జేరలేదు. 228 పత్ర ములు. ఇది పిశిపాటితిమ్మయ్యశాస్త్రులఁగారికొమారుఁడు వెంకటదాసు భారతము అరణ్యపర్వము సంపూర్ణముగా వ్రాసుకొనెనూ (సౌమ్యనామసంహృత్సర భాగ్రసదశుద్ధ సప్తరూశుక్రవారంవరకు)—ఏలూరునోరిసీ తారామశాస్త్రి గా రిచ్చి నది. దీనియందును ఐత్వము “పైదానిలోవలెనే కలవు సమస్తవిధములఁ బై ప్రతిని బోలియున్నది. నాల్గవయా శ్వాసములో ౧౦౫-న పత్రము (అనఁగా చతు ర్థాశ్వాసము ౧౦-న పత్రము) లో యథాప్రకారము నన్నయభట్టుకవిశ్వము యిక్కడికి సరి సంపూర్ణము యింతటనుంచి అరణ్యపర్వశేషము యెర్రాప్రగడ విరచితము అనియును చిట్టచివర భవ్యచరిత్రుఁడు, ధీరవిచారుఁడు ననునవియుఁ గలవు. పోతనాద్యునకు సూరమాంబిక కనియేకలదు.

12 ఆంధ్రమహాభారతము. ఆరణ్యపర్వము. గ్రం. సం 108.

ఇం దొక్కయారణ్యపర్వముమాత్రమే కలదు. శ్రీకీర్తిప్రసన్నభ యనిప్రారంభము. వ్రాతతప్పులనేకపిఠములఁ గలవు. అయ్యెడకు, అయ్యెడ; నలసెకు నలసె ననియు ఏమిశేయుదు, దరిశి తల్లిదండ్రులు ఇండ్లండు మొ॥ అరిసున్నలకు బదులెల్లచోటులు నిండుసున్నలు నిండుసున్నలతర్వాతీయక్షరము ద్వితీయము— శకటచేఢములు పాటింపలేదు అయ్యెడమని కలదు. ౧౧౫ పత్రములో, యంత్రుటనుంచి యజ్ఞాప్రగడగారు చెప్పిన ఆరణ్యపర్వశేషము అనికలదు. మూర్తినామ్యనకును పోతమాంబికకును, బ్రాంకనాటిలో - గుంట్టూరి నెలవున గుణగరిష్ఠశి-సరసనారంభతాంతప్రసక్తి-శ్రద్ధీతియ తద్రచనయయనికలదు. ౩౬౯ పత్రములు సంపూర్ణము. ఎవ్వరిచ్చినదో యెక్కడనుండి నచ్చినదో తెలియరాదు. ప్రమాదినామసంపత్సర ఫాల్గుణకు ౭ ఆ॥ సర్కి వాడైవు కామయ్యగారు వ్రాశిన ప్రతినుంన్న ప్రమాదను శ్రీమహాభారతములో ఆరణ్యపర్వము నడ్డాదిపెంక్కయ్యకొమార్లు సరిశింహులు వ్రాయించుకొనెను. మంగళశుభ.

13. ఆంధ్రమహాభారతము. ఆరణ్యపర్వము. గ్రం. సం. 103.

ఇందు శ్రీకీర్తిప్రసన్నభ యనిప్రారంభము: ఆరణ్యపర్వ మొక్కటియే 257 పత్రములలోఁ గలదు. ఇందును వ్రాతతప్పులు కావలసినన్ని. వ్రాయసకాంత్రయాచారప్రకారము కంటె నెక్కుడు గలవు. అన్నింటితోపాటు శమియించు మొ॥ సూపము లిందెక్కుడు. ఎజ్ఞాప్రగడగారి భాగము నాలవయాశ్వాసములోఁ గలదు. ఇంత యద్రాప్రగడగారు చెప్పిన ఆరణ్యపర్వశేషము అని ౧౧౧ పత్రము రెండవవైపునఁ గలదు. తర్వాత స్ఫురదరుణాంశురాగమునబొంపిరి పోయి యని మొదలు - చివరసీసములో మూరనార్యనకుఁ బోతమాంబికకు - గుంట్టూరు నెలవునగుణగరిష్ఠతి, యనియున్నది. అక్షయనామసంపత్సర ఆశ్వీజుల ౨. గురువారంనర్కు- జొంన్నలగడ్డవ్యాసులుగారి పెద్దకొమారుడు కామయ్య స్వంతముకు శ్రీపార్వతీపరమేశ్వరాష్టకముగా వ్రాసుకొనెను. వ్రాలాశ్వులు తప్పులు తొలగాలవేను శబ్దసంఖ్యలెరుగనుం - అనుపద్యమున్నది.

14. ఆంధ్రమహాభారతము—ఆరణ్యపర్వము. గ్రం. సం. 944.

ఇదియు నొక్కపర్వమే విడిగా నున్నది. శ్రీకీర్తిప్రసన్నభ, అక్క-ధికుండు, ఊరుభంగం బయ్యెడమని, నన్నభట్టుగారు చెప్పినకవిత్యము సమాస్తము, అరుణ్యపర్వశేషము యద్రాప్రగడంగారిచిత్తము, స్ఫురదరుణాంశురాగరుచి బొం

పరివోయి యనియుంగలదు. సప్తమాశ్వాసముచివరఁ గొంతలేదు కాబట్టి భవ్య చరిత్రుఁ డాదిపద్యములుగలభాగము కనఁబడలేదు. మొత్తము 219 పత్రములున్నవి. నడుమనడుమఁ గొన్ని పత్రములలోఁ గొంతభాగము వ్రాయఁబడలేదు. మాశ్మికలో లేదు కావలయును. సర్సపురం గంగ విశ్వనాథశాస్త్రిగా రిచ్చినది. అక్కడక్కడ శ్రీగిరీశ్వరా! ఉమానుహేశ్వరా! ఆపన్నార్తిహరేశాయ శంకరాయ సమోనమః అనుమాటలుండుటంబట్టి యెవ్వరో వైపున వ్రాసి యుండురు.

15. ఆంధ్ర సుహాభాగతము - ఆరణ్యపర్వము. గ్రం. సం. 363.

ఇదియొక్కపర్వమే యీ గ్రంథములోను గలదు. ఇది దక్షిణదేశప్రతి. గతం వేంకటేశయ్యగా రిచ్చినది. దక్షిణదేశమునఁ బ్రచారముచేసిన వారి నేతు రామయ్యగారు సంపాదించినది. 231 పత్రములు గలది. ఊరుయుగంబు భగ్నంబయ్యెడమని కలదు. అక్కఱకుండు, సర్వత్రపూర్ణబిందువుశివావత ద్వీపములు వ్రాతతప్పులుం గలవు. అక్షరలోపములు పెక్కుతావులఁ గలవు. చతుర్థాశ్వాసములో యింతవఱకు యెర్రాసగడవారికృతము అనితర్వాత “స్ఫుర దరుణాంశురాగరుచి బొంపిరివోయి “యని ప్రారంభించెను. సప్తమాశ్వాసము కడపల భవ్యచరిత్రుఁ డాస్తంబనూత్రుం డనుదానిలో బోతమాంబిక, పోకనాటి లో, గండ్లూరు నెలవున గుణగరిష్ఠత, పూరించె కవీంద్రకర్ణపుట మోదముగానూ అని పాఠభేదములు కలవు. ఈరీతినే వ్రాతతప్పులు పెక్కులు. శుభకృతునామ సంపత్కిరం పుష్పశుద్ధ గర యింద్రువాసరమున్న పుష్పమీనక్షత్రమున్న కూ డినశుభదినమందలి గోకివరం వెంకట్రామయ్య ఆరణ్యపర్వం సమాప్తః అని యున్నది. కొంతకాలమున కీవల నొక్కరు సమాప్తః అనుదానిక్రింద “వ్రాసి నది” అని చేర్చినారు. వ్రాలాశభ్రలు పద్యముగలదు.

16. ఆంధ్ర సుహాభాగతము - ఆరణ్యపర్వము. గ్రం. సం. 1131.

ఇదియొక్కపే పర్వము. 226 పత్రములు. ఏలూరు కుప్పా నాగేశ్వరి సిద్ధాంతిగా రిచ్చినది. ఇందును శ్రీకీర్తిస్త్రీసల్లభ, అక్కఱకుండు, ఊరుయుగంబు భగ్నంబయ్యెడమని శాసంబిచ్చిన, ఇట్టివిగలవు. కొంతయొక్కరుఁ గొంతయొక్కరును వ్రాసినట్లు భేదము గలదు. ఒక్కరు వ్రాసినదానిలో “భార్గవుండనవ్యవ నుండు, కృతన్నానులనవారు నిట్లు గలదు. రెండవవారివ్రాతలోఁ నిరస్తనీర దావరణములై దళత్కమత్తైభృంభణముల్లసిల్లి, అనియేతైవ్యోవ్యములు గలవు ఈ రెండవవారివ్రాతలోఁ దప్పులుతక్కువ.

శా.దానాంభఃపటలంబునం బృథుపయోధారావలిం దాల్చి గ
జానిఘోషము బృంహితిచ్చులన నాచ్ఛాదించి ప్రాసృట్టయో
దానీకంబు శరద్భయంబున సిగూఢాకారితఁ డిగ్గెనా
గా నొప్పారె మనోత్కటద్విరవసంఘంబుల్ ననాంతంబునఁ.

ఇట్లున్నది. నన్నయభట్టకవిశ్వము యిక్కడికి సరిసంపూర్ణము యింతట నుంచి అరణ్యసర్వశేషము యెర్రాప్రగడవిరచితము, అనికలదు. పోతినాద్యున కును సూరమాంబికకును అని యున్నది వ్రాసినవారి పేరులు తెలుపుచున్న లేదు. మూడవవ్రాతకాండను సాయపడినట్లు కొన్ని పశ్యములలోఁ గనవచ్చును. అక్షరములు చక్కనివే గాని యాతఁడును దప్పులు వ్రాయువాడే. ఈగడుబ్రథ మిదియు గక్కోకటకుని దమయంతి పుణ్యమూర్తి యుననలును, ఋషిచరిశృంగన ఋతుపద్మ గీర్తింప, గభయంబులెల్ల వ్రాగుచుండునా, అని యిట్లుండును. శీఘ్ర ముగా ముగించుకొనుటకు ముగ్గురుంగలసి కొంతకొంత భాగము పుచ్చుకొని వ్రాసికొనిరి.

17. కువలయాశ్వచరిత్రము. గ్రం సం. 72.

సవరము చిననారాయణనాయకప్రణీతము.

గద్యము—ఇది శ్రీమదనగోపాలకృపాకటాక్షవీక్షణసమానాదిత సరస కవితావైభవ సవరమనవ్యయాభరణ తిమ్మభూపాలతనూభవ శతగోపతాపసేంద్ర చరణారవిందసంచరస్తానసమిళింద సంతతభారతభాగవతాదిశ్రవణానంద కామినీ మనోహర చూపరేఖావిజితచైత్ర కాశ్యపసగోత్రపవిత్ర జాతివార్తాకవిజనా మోద సంధాయక చిననారాయణనాయకప్రణీతం బైనకువలయాశ్వచరిత్రం బనుమహాప్రబంధంబునందు—

ప్రారంభపద్యములు:—

శా.శ్రీరాధాలల నాధరాధరసుధాబృందాతిమాధుర్యగా
ధారీతుల్ ప్రకటించి లీల ముంజీఘోరేయుడై గీతసం
చారంబు ల్వలయించు కృష్ణుడు దయాసర్వస్వతాగౌరవం
బూరక సౌరమునారణాధిపుఁ జిరాయశ్రీయుతుం జేయుతఁ.

సీ. తనమందహాసనూతనకాంతి కాంతుకీర్తికలాపములును సంధించుకొనఁగఁ
దనయాస్యఘర్తంబు ధవరాగరిసర్పరీపటలితోడత మూటపలుకులాడఁ
దనతనూదీప్తిసంతతులు నాయకమహాస్తోమంబునకును విందులు ఘటించఁ
దనయురోజాలసత్వంబు మనోనాథకవిన ధైర్యముతోడఁ గలసిమెలఁగ

రాజులఁ దిరిగ్మఁ గించుచు రమణుఁడున్న, యంద మెక్కినరుక్మిణీసరిసిజాయ
తాక్షి సనరుము నారాయణాధిపేంద్రు, శుభదయాపూర్ణపీఠచే జూచుఁగాత
ఈనారాయణాధిపుఁడు కవికి బాలకపితముఁ దనజనకపితకు సవతీతమ్ముఁ
డునై యున్నాఁడు.

ను, అలతిమృదపునారణేంద్రుఁడు దయోదాయుండు సన్నం జయో
జ్వలఁ గృష్ణాధపుత్రు వేంకటపతిత్వై కాంతచంద్రుం గుమా
రుఁగాఁ గైకొని ప్రోచె గాన నతిఁజే నూపింపఁగా దల్లిదం
ప్తులు దైవంబును సయ్యో నిందులకు నెందుఁ సందియం బేటికిక. అని.

పాలకజనకునకే యియ్యెదాశ్వాసముల ప్రబంధముం గృతి యిచ్చెను.
ఈ నారాయణనృవాలుఁడు వీరవేంకటరాయలకరుణఁ బరఁగువాఁడట. కర్ణాట
రాజ్యములోని వాఁడగును. ఈతని నివాసస్థానము.

క. మణినాగనగరకాంతున, కణుమధ్యాజనమనోజయంతునకు సుధీ
గణగణితరామణీయక, మణిఘృణిపణితాతిమంజుమనిశాంతునకుక.

అనుపద్యంతపద్యమునుబట్టి మణినాగనగరమని తెలియవచ్చినది. మణి
నాగనరము నిప్పు డేమందురో! ఈతని సమకాలనృపులు—

సీ. తనమాట చెంజికాతంజాపురీమధురాధినాథులకు నెయ్యంబు నెఱుఁ
దనచీటి గోలకొండనరేంద్రముఖధరాధిపవర్ణబంధు లొండల వహింపఁ
దనకీర్తి మట్లనంతసృపాలముఖ్యగోత్రానురేంద్రులు గొనియాడికొనఁగఁ
దనదానగుణము గోదావరీతీరభూనిర్జరేశ్వరులు సర్వించికొనఁగ
వెలయు వేతండగండనిర్గళదనర్గ, శమదధారాధునీనాథకుముదబంధు
కాంక్షకృష్ణిండిమారానధుర్యైన్యుఁడతఁడు ప్రభుమాత్రుఁడే నారినాధినేత.

అను పద్యమువలన నెఱుఁగఁబడుచున్నారు. ఈనారాయణనాయకకవి
కవిత్వము ప్రౌఢమైనది. కల్పన లద్భుతములు. అం దందుఁ గొన్నిలక్షణవిరుద్ధ
పదప్రయోగములును గలవు మచ్చునకుఁ గొన్నిపద్యములు.

సీ. తనయిల్లు విడిదిసేయ నటంచుఁ జలపట్టు కొడుకు చేతులు పట్టుకొనఁగవలసె
నలరంభ వారి కీయ నటంచు వాదించు కాబేరి కుడుగర గప్పవలసె
నులుపకై యిగి మ్రాఁకులచెంతకునుదా నెవనియిప్పుడాదుకొమ్మనఁగవలసె
దెల్లి తేజేగన్నఁ దెమ్మందురో వార లని దాని వెన దాచికొనఁగవలసె
నొర తిప్పనృపాలు బాహుసిధార, నవని విడనాడి తొమ్ముగాయముల వచ్చు
కడిఁదిపగరకు నుచితము ల్నుడుపునపుడు, చాలు వజ్రికి నమరరాజత్విగరిమ.

నీ విడువఁటచెఱఁగు నేవెఱతు గాయము మాననిప్పుని చాయ యెంతైన వేడ నశ్వినాల్ నుందులకై ద్రోణగిరికి నిచ్చలు వోవుకొన వేనరుకొంగ నిరుపప్రసముగామి నిలువరా నని రమాపతి వేఱెవాళెంపుపట్టు వెదక నాయయ్యకిదిము పాటాయంచు నలసింహి కాతనూభవుడొడుగఱచికొనఁగఁ జెలఁగుతోగకొమ్మమా మంత సేసికొనఁగఁ, దిమ్మనృపశౌరిదినది నోడ్చిన్నవైరి వారిబహువారభేదనసర్థమాన, మైన యిమేని వెనుగండి మానవయ్యె.

నీ. విశ్వర్యగతిమీఁద నరుచిపుట్టినగాని బలహంత మీఁదంత నిలువ వెఱచుఁ జక్కఁదనంబుపైఁ జొక దోచినఁగాని మరభామ మీసీనుఁ జొరఁగ వెఱచుఁ దన పేరుమాత్రంబు కనగువేసినఁగాని హరిపట్టి మిము గిట్టి యడుగ వెఱచు నిబుధదాతృతమీఁద వెఱఁగు గల్గినఁగాని వనజారి చుముఁ జేరి చెనక వెఱచుఁ గాన తావకనియనువిఘ్నంబు నడుగ, నశ్శకేదను గాని యోషా ని యట్టు లేని ఘోరమానుకతూడేరుగ్గుప్తశాశ, శరములకు నొక్కచరణాట సౌనరింపు.

ఈ కుచల మాశ్వచరిత్రమును గొంతికాలముక్రిందట గాకనాడ సరస్వతీ సత్రికాధిపతులు కీ॥ శే॥ పోలనరము జమిందారుగారు ముద్రించిరి.

18. చంద్రాననాచండకము--గ్రం. సం॥ 55.

నుదురుపాటి నాంబకవిరచితము. ఈనాంబకవి యాంధ్రభాషాస్థానకర్త యగు వేంకటకవిపుత్రుఁడు. తొండమాన్ స్వపాలురయాస్థానములోని కవి యితఁడు. ఆసంస్థానములోని తనప్రభువుపైఁ జెప్పినదే యాచండకము. కారణ మేమో యెక్కడఁ జదివినను రాజుపేరు, వంశము వచ్చినతావుల నెల్లఁ జోటు విడిచిపెట్టినాఁడు గాని వ్రాయలేదు కాబట్టి వారిపేరులు తెలియరావు.

దం॥ శ్రీదక్షిణాభిఖ్య గోకర్ణనక్తారవిందస్ఫురద్విశ్వ తేజస్విదాధ్యానసక్తాత్త భావుండు భావోద్భవామిత్రఫాలాక్షి కీలాసమానస్తతాపార్కబింబద్విషడ్భూక వారుండు, వారాశిగాంభీర్య గాఢత్వదానప్రవీణాతిగాంభీరతాశాలి శాలీనవిద్య ధరాపాలమాళీస్ఫురన్దంజ రత్నిచ్ఛవిచ్ఛన్న చక్రాదిరేఖోల్లసత్పదపద్మండు, పద్మాసధూటీపదాబ్జస్ఫురన్ద్రస్ని సుంజీరసంగావతుల్యోల్లసద్రమ్యతౌర్యత్రికన్వాస భాస్వన్ని శాంతుండు శాంతాతదాంతద్విజాశీర్వచక్రాప్త దీర్ఘాయురావోగ్య సామ్రాజ్యలక్ష్మీసనాథుండు - - - సంశాబ్ధిసోముండు సర్వజ్ఞతాతుల్య కాముండు - - - - మహీనాథుపౌత్రుండు, సల్లక్షణోపేతగాత్రుండు - - - - దాత్రీంద్ర పుత్రుండు రాకేందునీ కాశనక్తుండు, హూణాదిరాజన్యసంస్తూయమానోల్లస - - - - సమాఖ్యాభిరాముండు - - - - తానొక్కనాట్రు హజారంబునం

భేటికై భూపతుల్ కాచి యున్నారనే జాడ దెల్పంగనో నాఁగ భూపాలరాగా
దుర్లభ మాగధుల్ వేకున న్నాసముల్ సేయఁ దద్రాగనామంబు డెందంబునం
దోచ న్నీయేతరంబైన భూపాలశబ్దాక్షమిశ్చింబునం గిన్ననుంబోలె నోనాగ
విప్పెను నొప్పారు నేత్రావిందంబులం గెంపుడా ల్కొంత చెన్నొంద
భూమండలి న్నీసమాంబులం జూడఁగాఁ గోరితే దర్పణంబందునే గాక
వేతెందునం గానరా నంచుఁ జూపించె నోనాఁగ వాల్గంటి యొక్కర్తు తాఁజే
తినెం బూనునద్దంబునం జూచి - - - - - స్వీర్ణస్ఫురత్పూర్ణకుంభంబునుంగాంచి
- - - - - న్నానగేహంబునం జేరి బల్బులనొ చుక్కరారాతితీంచ కాల్ వీరఁ
గూర్చుండి - - - కృతస్నానుడై - - - - - ఫాలమునక భూతినెంబూసి - - -
సన్నంధువర్గంబుతో భుక్తిని న్నల్పి వాల్గంటి యొక్కర్తు తాపండుటాకుల్ శుక్తి
తుండహస్తంబుచేఁ జాట్టి యియ్యంగ బాగంబునుం జేసి - - - - హజారముం
జేరి కొల్వకై మూగియున్నట్టి దళావయలక శౌర్యచాతుర్యముక్తుల్ జెమే
దార్లనుం దాకృపాకటాక్షంబుచేఁ జల్లఁగాఁజూచి సాది న్నిరీక్షింపఁగా వాఁడు
- - - - ముస్తీదుగావించి సరోవ్రతమత్సంబునుందెల్పు మేల్లేవమణ్యాది నానా
విధావర్తసల్లక్షణంబైన బారాహజార్ జేజి మున్నంగలఁ నిల్పఁగాఁ గాంచి
యత్యున్నతం బైన యంకెం బదంబూని - - - - వాగె కేలాసరాగాఁ జివ్రు
క్కంచు వైదాఁటి దౌర్భక్తఁగాదీర్చునాలోననే నిల్వకే చిందులంద్రొక్కుచోఁ
గందముం దట్టుచుండ - - - - నవ్వేడుక లూచుడఁగా మేడలన్ సంభ్రమం
బావుఁగాఁ బాలమున్నీటిలోనుండి వైవచ్చు లక్ష్మీసరోజాక్షియో నాఁగ నీరాడు
చున్నుండి యట్టే వెసన్నార్తభావంబుతో నొక్కపూజోఁడి వచ్చెన్ - - - -
(అని మొదలైనది. ఇంకమీఁద నాపూజోఁడి విరహము - - - ఈరాజు
గారితో వివాహము) ఆకాంతతోఁగూడ హాయిగా మానసానందసంధాయిగాఁ
గూడి - - - యారాధకంజేరు శ్రీవేణుగోపాలుచందంబున న్నిత్యలక్ష్మీసనా
ధుండుగా నుండుమంచుక శుభాకారుఁ డై సద్గుణాధారుఁ డై సత్కళాభోజుఁడై
రాజ్యసంరక్షణోద్యక్తుఁడై - - - - సద్గర్భవారాశిరాకానిశాకాంతుఁడై సద్య
శః కాంతుఁడై యొప్పు - - - - షీతీంద్రపేరక స్ఫురన్నిత్యసామ్రాజ్య
సత్పుత్రసంతానసంపత్తు లింపొంద నుద్దండవిద్యత్కవిత్వాంకనుండైన శ్రీసాం
బనాభిఖ్యవిద్యత్కవీంద్రుండు కైసేయచంద్రాననాంకంబగున్ దండకం బుర్వి
నాచంద్రచుస్తారమిత్రంబుగా వర్ధిలున్.

ఈదండకము ౨౨ చిన్నపత్రములలో వ్రాయఁబడినది.

2 ఈపుస్తకములోనే, పిల్లారప్పాయనునవి తొమ్మిదిపద్యములు వేంకటాచలరహస్యాయనునవికొన్ని పద్యములు నున్నవి. తల్లీనన్ను, ఏణీబోచన, అంబసవాంబుజోజ్జ్వలి, తొండమునేకదంతము, మోడకహస్సునిక — వీనితరువాత.

క. శ్రీకర రుచివిజితను, ధాకర మృడపార్వతీముదాకర గుణం

తాకర సరధీకర పర, భీకర సనసతంకుప్ప పిల్లారప్ప.

క. మల్లెలు మొల్లలు జాజులు, గొల్లలుగాఁ గోసి తెచ్చి కొనియాడి నినుం
జల్లగఁ బూజింతుము కృప, వెల్లునగాఁ జూడఁమప్ప పిల్లారప్ప.

క. ఓరీ బాలుఁడ నీవీటు, రారా యని నన్నుఁ బిలిచి రంజిలునయచేఁ
గోరిక లొసఁగుము భువి నీ, పేరును బ్రకటించిచెప్పఁ బిల్లారప్ప.

క. భక్షించుము కావలసిన, భక్షణములు నీకునిత్తు భక్షించియు నీ
కుక్షిగల విద్యమాకుం, భక్షించిడి కావునుచ్చా—ఇత్యాదితొమ్మిది.

క. ఒక తేన నీగుణస్థితిఁ, బ్రకటింతుఁ బరాకు చకితబలభిన్నఁమే
చరచకచకవికచస్ఫుట, - - - - - వేంకటాచలరమణా.

క. శంకా నాకింకభన, త్కింకరుఁడను శమనదమన కేళీహళి
ఝాంకరణగుహసరోవర, దంకూరక్రమణ వేంకటాచలరమణా

క. ఎక్కుడు నీగొండేగా, యెక్కుడు నీదారిసభల నిభవిక్రమ ఘ
నస్కృతబలధిక్కృతన, మృక్మృతస్థీంకరణ వేంకటాచలరమణా.

క. ఎల్లప్పుటికిని మాకింకఁ, గొల్లలు మీదాస్యదనము గుహపుష్కరిణీ
కల్లోలమతల్లిమిత, హల్లీనకచరణ వేంకటాచలరమణా.

క. సింహము మెడఘంటను నా, జిహ్వను నినుదలఁచినపుడె సేవనమాత్రా,
రంహోజ్జ్వలబంహిష్ఠల, తాంహోసంహరణ వేంకటాచలరమణా.

క. ఆమిడి మ్రొక్కులసామివి, మామకనుతు లెంతచూడు మణిదామసము
ద్దామఘనస్తోమచతు, ర్యామాలంకరణ వేంకటాచలరమణా. మొదలైనవి

క. నకులనననిత్యవాసిని, సకలాభీష్టములనిచ్చు చక్కనితల్లి
ప్రకటితముసేయు మీకృతి, నృకలుషగిరిభేదశంబ శ్రీబృహదంబా.

క. మడువుకుఁజని కాళిందుని, పడిగలపై భరతశాస్త్రపద్ధతి వెలయక
గడువేడుకతో నాడెడు, నడుగులు నామదిదలంతు నచ్యుతకృష్ణా.

గీ. నిన్నగుప్పయునేడాళ్లు నెలఁత తాను, గోరి నామీఁదనే చేసె గారుబారు
ముక్కుసచ్చలుమానకమునువె బిరుదు, పిచ్చికలతోడఁ గాట్లాడవచ్చినట్లు.

గీ. మూడుశిరంబులు ముద మొప్పు బదికాళ్లు, కలువతోక రెండుకన్ను లాఱు
చేతు లెన్న - - - చెవికెగొమ్ములు నాల్గు, దీనిభావము చెల్పుతిరుమలేశా.

కొన్ని సంస్కృతశ్లోకములు గలవు.

గరుజేన వినాయూతి గగనే మధుసూదనః
ముక్తకం పృషమూరుహ్య భిక్షోమటతి శింకరః
జగదధిపాలో మోరో నాయోనరి . . . భం
తం దమయ దుర్విసీతం మర్త్యానిన సూను రంశుమతః
అభినారిసమానోసి వ్యభిచారి సమస్తథా
నూపే పరాక్రమే చైవ సర్వపాలశిరోమణి ||
నూకః కంకణం ధత్తే కంకణే రమణిస్థితా
తత్రాపి తరఃశ్చిత్రం కిం దీర్ఘసురితం వినా.
విజరాజపుత్రా ర్యన్నామచతురక్షరమ్
పూర్వాద్భంతశత్రూణా ముత్తరార్థం తవైవహి ||
రావణస్యకియద్వక్త్రం, మాపురంకుత్ర ధార్యతే,
ఆంధ్రగీర్వాణభాషాభ్యా మేకమే వోత్తరంవద || పది ||
ప్రభాతేకీదృశంవ్యోమ ప్రమాణేకీదృశంవచః, ఆంధ్రగీర్వాణ || నీతోడు ||
కింప్రియంలోహకారాణాం వాహనంకింశచీపతేః
ద్రావిడానురవార్తాభ్యా మేకమే వోత్తరంవద || కరీ || కరి = బొగ్గు,
దమయంతీపశంపృష్ట్యా యయాచరవశీకృతా
సీతాఞ్జత్యుత్తరంయస్య ప్రశ్నస్యతదిహోత్తరమ్ || రాధుమకా
ఉత్తిష్టోత్తిష్టరాజేంద్ర ముఖంప్రత్యౌశయస్వతః (టః)
ఏవఽహమాయ తేకుక్కు చనైతుహిచనైతుహి.

ఇట్టిసంస్కృతశ్లోకములు సుమారు డెబ్బదివఱకుఁ గలవు. మఱియు జానకీపతి యను తెనుఁగుపద్యములు కొన్ని గజేంద్రమోక్షములోనిపద్యములు కొన్ని ఎఱుపుపద్యములు, పచ్చపద్యములు, నలుపుపద్యములు, తెలుపుపద్యములుం గలవు. వీనిని దసరాపండుగలలో బాలురు చదువుదురు, గాని, యిందలిపద్యములు చాలఁ దప్పులుగా నుండుటచే నా సీసపద్యములును బ్రస్తుతము విడిచి పెట్టఁబడినవి. ఇది దక్షిణదేశమునుండి తెచ్చినపుస్తకము

19. ఆంధ్రమహాభారతము. ఆరణ్యపర్వము. గ్రం. 2644.

ఈసంపుటములో, ఆది, సభా, ఆరణ్య విరాటోద్యోగపర్వములు గలవు. 359 పత్రములు గలవు. 126 మొదలుకొని ఆరణ్యపర్వము వ్రాయఁబడినది. ప్రారంభము; శ్రీమ తేరామానుజాయనమః,

క. శ్రీకీర్తిశ్రీనల్లభ, లోకజనస్తుశ్చ సర్వలోకాశ్రయర

త్నాకరపరివృత సకలధ, రాకాంతశేజతాపి రాజరాజనరేంద్రా.

స. అక్కభికుండ్లు శౌనకాదిమహాముచులకుంజెప్పినట్లు, అనిగొన్నితావులనుగొన్ని

తావుల “అక్కభికుం” జనియుఁగలదు. భీనుగదాఘాతంబున నియ్యారు
యుగశంబు భగ్నం బయ్యెడు మని యే శాసమిచ్చినాఁడు

నాలుగవయాశ్వాసములో యంత్రుల చదలువాడ యత్రావెగడ కవిత్వం ||

అని తర్వాత, భూసతికిం దిసంబునకుం బొల్పెనఁగంగ శరశ్రుమాగింబని ప్రారిం
భించినాఁడు సత్రములో సంకెవేయుచోట, యంత్రుల రెండోవారికవిత్వం, అని
సూచించినాఁడు. ఈపుస్తకములో నాయాఘట్టముల విషయసూచిక ప్రకృతను
యగధర్మాలు, కలియుగధర్మం, కృతయుగప్రవర్తనం, వామ్యాశ్వహరణం, యంద్ర
ద్యుమ్నోపాఖ్యానం, దుంధుమారచరితం అని సూచింపఁబడినది. వ్రాతతిష్ఠు
లనేకవిధములైన విందును గల్గును. పూర్ణబిందువు పిమ్మట సత్తరముక్తింద ద్విత్వ
ముండుటయు లేకుండుటయుఁ గూడఁగలదు. సప్తమాశ్వాసము చివర “సూర్య
నామ్యనకును బోతమాంబికకును సందనుం డిలవాకనాటిలో నీలకంఠేశ్వరస్థాన
మై యెసకమెసగు గుండ్లారి నెలవున గుణగర్వితనొప్పు - - - - సకలలోకైక
విదితుడైన యంన్నయభట్టమహాకవీంద్రు - - - - అనియు, తత్కవి తారీతియ
కొంత దోస దన్రచనయకా. నారణ్యపర్వశేషము బూరించె కవీంద్రకర్ణపుట
పుటపేయముగ్గ అనియునున్నది.

ఈసంపుటములో నన్నిపర్వములలో నన్నియాశ్వాసములలో మొట్ట
మొదట జిత్రజిత్రములైన లతలు, చిత్రములు, శంఖచక్రాదులు, బహునిపుణ
ముగా వ్రాయఁబడియున్నవి. ప్రత్యాశ్వాసముచివరను, శ్రీమత్పదాచార్యశేష
గురువేయనమః శ్రీమద్వేంకటాచార్య గురువేయనమః అనియున్నది ఏసం
సత్సరములో వ్రాయఁబడినదో యెవ్వరు వ్రాసిరో తెలియరాదు. దత్తనుండల
ములలో సంవాదింపఁబడినది.

ఆదిపర్వములో “అని సకలభువనరక్షణప్రముఖులై - - - - పద్నోమా
వాణీపతుల సుత్రియించి - - - - భారతభారణంబునందు నారాయణునట్లు
దాను నసుధామరనంశవిభూషణుండు - - - - అది మికప్పుంబులు మదము
తోఁ గొనుచును బలిమిని యుంన్నభూపలయపతుల నుక్కణగింపాచు దిక్కుల
దనయాజ్ఞ వెలిగించుచు - - - - గల్గును. పదిదినము లైదుప్రొద్దు లను కంద
పద్యములేదు. దూధిం గౌరవసైన్య మీయుభయముగ్ అని కలదు. “కాదన

క్రిటిపాటియపకార" మను సత్యము ప్రథమాశ్వాసములో లేదు ద్వితీయాశ్వాసములో, నేకవిప్రసంభోధన చేసిచేసె రిపునూనన అని యున్నది విరాటపర్వములో, శ్రీయను గౌరినాఁ బరఁగుచెల్వలచిత్త మని కలదు. వ్రాత మంచది.

20. కచ్చిరంగరాజదండకము గ్రం. సం. 67

ఇది యుఁ జంద్రాననాదండకమువంటిదే.

సంక్ష. శ్రీమత్పునుస్తాననీనాథయూధైక సంస్తుత్యనిస్తుల్యకల్యాణనానాగుణ శ్రేణికావాదనానూన కచ్చన్వయక్షీరవారాశిసంపూర్ణచంద్రుండు చంద్రాభ్రమాతంగ చంద్రాతపాభంగ సాంద్రాన్యతాంధోధునీభంగ రంగత్సుధాశారదా శారదాభ్రామనిభ్రాజితాదభ్రశుభ్రస్వకీర్తి ప్రధావాహినీబుద్బుదీభూత కంజాశగర్భాండసంఘండు సంఘాతితారాతిభూపాతి మాత్రోన్నమ త్కంభికుంభస్థలీ నిర్గళద్యవ్యక్తముక్తాతతిస్థితశోభాభరప్రాపితక్షౌమ రాజద్వితానాధికద్యోతి మానాభ్రదేశుండు దేశాంతరాయాత (శుంభ) త్కవీంద్రాద్య విద్యాధికశ్రేణి సంరక్షణాక్షీణ కారుణ్యధారాధురావార సత్సత్కటాక్షక్షణోదారతా రానుభద్రుండు భద్రేభయానానవీనప్రసూనామ్రుకల్పండు కల్పాననీజాత భాస్వతినూజాతకంజాత - - - - - దానధారాసుధాపూర పాత్రీకృతాశేషధాత్రీ పరిశ్రేణి కన్ఠండు కర్ణాటరాజన్య - - - - - కచ్చన్వయాధీశరంగక్షమామండలాంఖండలస్థితగర్భాభిచంద్రుండు జ్ఞానప్రసూనాంబికాపుత్ర రత్నాగ్రగణ్యండు - - - - - శ్రీహూపరాజ్యాభిషిక్తుండు సగ్విత్తమాపలనాశక్తియుక్తుండు శ్రీకచ్చిరంగావనీపాలచంద్రుండు తానొక్కనాఁ డెక్కువౌ మక్కువల్ పిక్కటిల్లంగఁ దొల్లుబ్బలి న్నిబ్బరంబొప్పుఁగాఁ గన్తునెత్తెమ్మరామేటి గాటంపుఁగెంజాయచే నెత్తెగన్పట్టు నపుట్టుచు వందిబృంహస్పతిచెవిక సోకగా తీవినెత్తావి చెంగవ్వి తేకుల్ పొసంగం బసంగంచు పూసజ్జలౌ మెల్ల నేనిద్రమేల్కొంచి యక్కాంచ నాంచ చుభాంభకుంభాది సద్యస్తువుల్ గాంచి నిద్దగవు పెన్నిల్వటన్దంబు వీక్షించి, - - - - - చల్లడంబుం గడుం బొగుగాఁ దాల్చి వాటంబుగా నాము కూటంబునంజేరి - - - - -

ఈరీతిగా సర్వనాంతరములతో రాజస్నానము భోజనము వేషము సభా ప్రవేశము వీధుల వెంట వావ్యాళి, మేడమీఁదనుండి యెవ్వరోపడుచుది చూచి విరాళిఁబొందుట దాని సంధానము-ఇదియేకథ-కవియెవ్వరో తెలియరాదు. కవిత్వము చంద్రాననాదండకములోకంటె విశేషవర్ణనలు, పదజటిలముఁ గలది. యమకములు గమకములు మెండు-పూర్తిగాలేదు. 41 పత్రములుగలవు.

దక్షిణ దేశ ప్రతి-పళవనూరు కళ్యాణరామయ్యగారిచ్చినది.

21. ఆముక్తమాల్యద - వ్యాఖ్యానము - గ్రం. సం 63.

ఇది దక్షిణదేశప్రతీతి. పుదుకోట వేంకటశాస్త్రిగా రిచ్చినది. ప్రాచీన వ్యాఖ్యయే యనితోచుచున్నది, గాని, యెవ్వనివ్రాసిరో యెఱుంగరాదు. పద్యములను బూర్తిగా వ్రాయక కొంచెము నూచించి యర్థము భావము వ్యాఖ్యానము వ్రాసినారు పూర్తిగా లేదు. అన్నిపద్యములకును లేదు. నడుమనడుమ: గొన్నిపద్యములు విడిచి పెట్టినారు. కొన్నింటికి - అర్థము, కొన్నింటికి - భావము నీరీతిగా వ్రాసినారు. కృత్యాదిని కవింగూర్చిన పద్యములు చాలభాగములేవు. కీ. శే. వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రి గారు వ్యాఖ్యానము వ్రాయునప్పుడు పరిశీలించిన బహుప్రతులలో సిద్ధాంత ప్రతీయఁ గల దని కనఁబడుచున్నది. వాఁడక మాటలలో వ్రాయఁబడినది. ఇందు మొదటిపద్యమును గడపటి పద్యమును మాత్రమిందుఁ దెల్పుఁబడుచున్నవి.

ఉ. శ్రీకమనీయహారమణిఁ జెన్నగఁదాసును గొస్తుభంబునం
దాకమలాసధూటియు నుదారితఁ దోఁపఁ బుష్పరాత్నలం
దాకలితంబులైన తమయాకృతు లచ్చతఁ బైకిఁ దోఁప న
స్తోత నందుఁ దోచె నన శోభిలు వేంకటభర్తఁ గొల్చెనన్.

వ్యాఖ్యానగ్రంథములో నీపద్యము లేదు. వ్యాఖ్యానము మాత్రము న్నది. పాఠకులకై యిందు వ్రాయఁబడినది. వ్యాఖ్యానమువ్రాత కొంచెము సపరించియే యిందువ్రాయఁబడినది.

శ్రీకమనీయ శ్రీమహాలక్ష్మీయొక్క కమనీయ మనోజ్ఞమైనట్టి హారముత్యా లదండయందలి మణి నాయకరత్నముందు చెన్నగఁదాసును నిరవధిక సౌందర్య ధుర్యుఁడైనటువంటి తానును కౌస్తుభంబునందు స్వకీయవక్షిస్థలంబున నున్న కౌస్తుభంబునందు ఆకమలాసధూటియు ఆమహాలక్ష్మీయును ఉదారతఁదోప తిన్నదనమునఁ గనుపట్టఁగా పుష్పరాత్నలం దాకలితంబులైన అనోన్యవృద్ధయ గతములైన తమయాకృతులు తమయాకారములు అచ్చతఁ బైకిఁ దోచి అపగ తరజస్తమోవిమోహము లైన అనోన్యవృద్ధయముల స్వచ్ఛతచేతను వెలుప టికిఁ గనుపట్టి అస్తోకతను ఆధక్యముచేతను అందుఁ దోచె ననఁ బరస్పరవృద్ధయ వినిహితనాయకరత్నములందు కనుపట్టెనో యనఁగ శోభిలు ప్రకాశించునటు వంటి వేంకటభర్తఁ గొల్చెనన్ వేంకటాచలవతిని నేపించెదను. అనిపద్యార్థము. ఈపద్యమందు మొదల కర్తృత్వము నేకవచనగ్రహణము చేసినందుకు, అభిప్రాయము, యతోహరిస్తోత్రంబు యనియు, విష్ణోరేమాన పాయినీ యనియు,

వాగ్ధావినిసంపృక్తా చనియు, అనన్యగ్రాఘవేణాహుః భాస్కరేణప్రభాయథా
 ఇత్యాదు లైన ప్రమాణసహస్రములచేత నారాయణ పదార్థగ్రహణముచేత
 లక్ష్మీచదార్థగ్రహణము సిద్ధము. ఈపదార్థముచేత నీప్రబంధమందు పక్ష్యమాణ
 మైనటువంటి యాముక్తమాల్యద రంగనామక పరిణయసమచిత పరస్పరాభి
 ముఖ్యాపిస్తీతి క్రింగ్యనుగ్రాహ్యచేత సూచితమగుచున్నది ప్రబంధములయందు
 మగణస్థిశ్చిష్టముగా శాస్త్రాలము ప్రయోగించుట కలిగినప్పటికి నిక్కడ నుత్పల
 నూలకా నృత్తము ప్రయోగించినది యాముక్తమాల్యద చెంగలువదోమాలె
 గనా యని యుత్పలమాలికానుసర్పణము. అందునుంచి భగవన్నుఖోల్లాసము
 కలిగిన కథ రచించువాఁడు గనుక ఉత్పలమాలికా నృత్తరూపమైన వాక్కు
 మదానుము సుచిచ్చించినాఁడు.

కడపటచున్న నాల్గవ యాశ్వాసములోని పద్యము.

క. నాని శిఖి వంటచెఱకుల, చేనవి వెండిమును వంటచెఱకులె యగుటన్

బోనములుప్రజకుడక్కుల, బోనంబులెయయ్యెబ్రొయ్యిపోగయమివృష్టిన్.

టీ. అని వేడికట్టెలు లేవు గనుక మిక్కిలి కలువకాఁడలవలె దడిసినకట్టెలు
 పైవేసినందుచేతను తడిసి యారిపోగాను అవి ఆయింధనములు మఱి విచా
 రించిన బెల్లము వంశ యోగ్యమైన చెఱకులె యగుటన్ బెల్లమువండ
 యోగ్యమైన చెఱకు లెటువలె రసమైయుండునో అటువలె.

ఇం తేయున్నది ౧౦౦ పత్రములు గలపు

౨౩. వేదాంతప్రకరణము - గ్రం. సం. 60.

ఈ 60 సంఖ్యగలది కాగితముల పుస్తకము, పూర్వపు వేచుకాగితములు.
 ఇందు దీనితోపాటు ననకృతోపదేశము, నిజానంబయోగి కృతమైన యుమా
 మహేశ్వరసంవాదము, నారపామాత్యుని గురుగీతాసారము, వేదాంతకీర్తనలు,
 పంచీకరణము, దృగ్దృశ్యవివేకము నుత్తరభాగమును గలవు. ఇద్దఱు ముగ్గుఱ
 వ్రాతలిందున్నవి. మొదటఁ గొన్నిపాటలును “అందరాని మానినండు అందిత్రి
 మూర్తుల కలవిగాకుండు” మొదలైనవి గలవు తర్వాత కఠవల్లి ఉపనిషత్తునకుఁ
 దెనుఁగు నాచికేతు కథగలదు. కొంతమచ్చునకు వ్రాతనివరించి వ్రాయఁబడు
 చున్నది.

“సాధనచతుష్టిసంప్రతి గలశిష్యుడైనవాఁడు, ఉపశాంతి గలటువంటి గురు
 నిబోయి శరణుపొంది యడుగు ప్రకారము.

అయ్యా, శరీరమే యాత్మయో, లేక శరీరము కాక వేఱే యాత్మయూ యని యడిగిన శిష్యుని జూచి గురువైన సత్యజ్ఞునిగాఁగ జెప్పెడిముచేప్పే ప్రకారము, వానవుడ నెడు ఋషియైనవాని సవ్యవృక్షమొగము చేయునప్పుడు దూడ లేని యావును వక్షిణగానిచ్చెను. అప్పుడు నాచి కేతుండను కొనూరుండను చూచు కొనుచుండి దూడ లేని యావును వక్షిణగానిచ్చిన సరముకూడే, నన్ని వక్షిణగానియుని మూడు మాటులుగాఁ జెప్పెను నాల్గవది చెప్పునప్పుడు వానవుడను ఋషికి మహాకోపమువచ్చి “నిన్ను వృక్షపువకచ్చి” అని చెప్పి. అప్పుడు పితృవాక్య మసత్యముగాఁ బోఁగూడదని తిండివగ్గజనుత్తరపు తీర్మానిచ్చి గాఁజు పట్టనమును బొందెను. ధర్మరాజు పట్టనమునుబొంది యు ధర్మరాజును నక మూఁడుదినములు సస్తుండిరి. నాల్గవదియు ధర్మరాజుచూచి యగ్నికి సమానమయిన బ్రాహ్మణులు మూఁడుదినముల సస్తున్నారే అయియును విశ్వోక్తియును బుష్టులును సశువులకును వీనిదేనికని నాశయు నస్తుచున్నదా యని మూఁడుదినములు సస్తున్నందుకు మూఁడువరా లడుగునుని చెప్పినారు. నేను మాతండ్రి, దగ్గఱ చేరవలయునని యొకవరము నడిగినాఁడు. రెండవవర మేమి కర్తముచేసి ధర్మరాజుపట్టనము పొందితి నని యడిగినాఁడు. రెండువరముల నడిగి మూడవ వరముడుగు ప్రకారము:—అయ్యా పరలోకానికిఁబోయెడు నాత్మనుగొందఁజున్నదని చెప్పుచున్నారు. కొందఱులే దని చెప్పుచున్నారు. ఉన్నదని చెప్పిరా కర్తగాను భోక్తగాను సంసారిగాను నుండును లేదంటిరామెనా యాత్మకు సంసారిమే లేదు దీనినివీరునాకుఁ జక్కగాఁ జెప్పవలయునని వినయముగా సమస్కరించిన నాచి కేతునిజూచి ధర్మరాజు—

పదిపుటలుగలదు. కడపట ఆచార్యన్వాయించెప్పిన వేదాంతప్రక్తిఃశాస్త్రము సంపూర్ణ మని యన్నది.

2. నవకృత్యోపదేశము:—“ఎవ్వరురచించినదో తెలియదు. దీనిలోని కొన్ని వాక్యములు:—దిద్దివ్రాయఁబడినది

“తత్త్వజ్ఞానము వలననుండి యజ్ఞాననివృత్తి కావలయును, తత్త్వజ్ఞానమెందు వలన వచ్చునంటేని గురుకృపచేతను, ఈశ్వరానుగ్రహముచేతను, అనేజన్మ సుకృతవిశేషముచేతను, వేదాంతశ్రవణముచేతను రావలెను—వేదాంతశ్రవణమనఁగా నేదంటేని, శ్రవణమనననిధిధ్యాససమాధి—క్షణములతోఁ గూడకొని యుండును. శ్రవణమునకు లక్షణమేది, మననమునకు లక్షణమేది, నిధిధ్యాసకు లక్షణమేది, శ్రవణమునకు లక్షణమనఁగా నెటువలె నంటేని—ఉపక్రమము, ఉప

సంహారము, అభ్యాసము, అపూర్వదాఫలము, సర్థవాదము, ముషపత్తి, లింగము, తాత్పర్యనిర్ణయము. మననమునకు లక్షణమనగా నెటువలెనంటేని శ్రుతులు చెప్పినయర్థమునకు నాచార్యులు చెప్పినవాక్యమునకు, నింకను విశేషతః తన యొక్కబుద్ధి నిశ్చయముచేసిన గూడును గూడ దని యనుసంధానము చేయునదియే మననమునకు లక్షణము - - పదిపత్రిములలోఁగలదు. కడపట-

“యథాసౌమ్యే నైకేన మృత్పిండేన సర్వం మృణ్మయం వా జ్ఞాతం కస్తాత్ వాచారంభణం వికారనామధేయం మృత్తైకేత్యేన సత్యం ఉపక్రమం ఉపసంహారం అభ్యాసం, అపూర్వదాఫలం అర్థవాద ముషపత్తిలింగం తాత్పర్యనిర్ణయం నవకృతోపదేశం సమాప్తః అనియున్నది.

౬. ఉమామహేశ్వరసంవాదము-ఇదియు వేదాంతమే - చార్వకీశ్వరుఁడు చెప్పినది. “ - - - జ్ఞానంబుకొఱకుఁగాక పివాదంబు ప్రసంగించితకరమై వర్తిం చునో, అటుగనుక వేదశాస్త్రపురాణాదులచేత జ్ఞానసిద్ధికొఱకుఁ దెలియఁబోయిన బహుకాలవ్యాప్తియు సకలవిఘ్నములును దేహము తుణాభంగురము గనుక సకలలోకోపకారముకా సకలార్థనారానుగ్రహమైన యీతత్త్వబోధ యాత్మానాత్మవివేకంబుకొఱకుఁ జెప్పఁబడెను. ఇందులవివరంబున జన్మస్థితిలయంబులును తొలంగును. మహదాదిభూతంబులును సకలచరాచరజంతుజాల లక్ష్యో లక్ష్యబ్రహ్మాండ పిండాండలక్షణంబులును బ్రకృత్యాత్మతేజితచారంబును మోక్ష హేతువు బంధకంబును విధ్యయునైన ప్రకృతినిశ్శేషముగా లయముచేసి నిజమైనయాత్మ తానేవ్రయంప్రకాశుఁడును నై వెలుంగుచుండును. శాస్త్రపురాణాదు లనంతములు, అందు గ్రంథము విస్తరమును కాలము స్వల్పమును గాఁగా హంసగదా పాలుగ్రోలి యుదకము విడిచినట్లు అత్తజ్ఞానులు సర్వార్థపరమైన పరమాత్మనిష్ఠులై యితరవాంఛలు విడుతురు - - - - - ”

ప్రథమప్రకరణముచివర యిది పుమామహేశ్వరసంవాదే ప్రథమప్రకరణం సంపూర్ణం శ్రీవేమనసద్గురు తిరువేంగళగురుబ్రహ్మకే, అర్చితం. స్థిరకాల జీవన్ముక్తి స్థిరంజీవి వర్ణాతిం అనియున్నది. రెండవప్రకరణము చివర శ్రీసద్గురు భావేశ్వరందపురాణే వుత్తరకాండే పుమామహేశ్వరసంవాదే నిజానందయోగ విరచితన్నామద్వితీయప్రకరణము సమాప్తము అనియున్నది. మూడవప్రకరణము పూర్ణముగాలేదు.

4. గురుగీతాసారము:—కవి కంభముపాటి నారపామాత్యుఁడని

క. క్రమమున సద్గుణముఖమున, సమలినశరమైన బ్రహ్మచరయుటచే గం
భముపాటి నారసనిధిధర, సుమతులచే నెన్నఁబడితి శోభశరాత్మక.

క. శ్రీరామగురునికరుణను, దారకయోగనుభవచిచారము మది నే
మాఱక ధ్యానించుటచే, నీరీతిని నాంధ్రభాష యేర్పఁజేతుక.

ఈగ్రంథము మూఁడాశ్వాసముల సద్యకాశ్యము మొదటి పద్యములు.

శా శ్రీకైల్యవిశేషస్థానము మదింజేరింగనేగోరితక
లోకాచార్యుని దత్తవంశజుని సత్కారుణ్యపాథోధియై
లోకాచారిచారసంపదల కాలోకింపకమ్మాక్షుల
క్షీకాంతుం డగురామబ్రహ్మగురునే స్తోత్రింతునశ్రాంశముక.

చ. శివకరలీలఁ బ్రాణు పృజించు సకం గమలాసనుండు నై
యనని సమస్తజంతునివహంబులఁ బ్రోవఁగ నచ్యుతుండునై
ప్రవిమల జీవసంఘములప్రాణముఁ బాపి హరింప రుద్రైశ్చై
యవలఁద్రిమూర్తు లొక్కటగు నాద్యుననంతుని వేడి మ్రొక్కె దక్ష.

కొందఱు నాకుఁ గవిష్టము చెప్పుట చేతఁగాదు కాకపోయినను వెఱ్ఱియు
తాహముతోఁ గడఁగితిని తుమింపుఁడని వేడునాచారిముగదు. ఈతఁడట్లు
గనఁబడఁడు.

మ సరస్వదార కవీంద్ర లీకవితలో సవిశేషముల్నిండి శ్రీ
కరమైయుండ దటంచు నెంచెదరుగా గాంభీర్యవాక్పాతురి
న్నరుల స్వేడి గజాశ్వయానములకు న్నాసక్తులై పల్కుతా
త్సరణలోకపుమహాత్ములౌ ఘనుఁగుక సావరస్వమైయుండునా.

క. ప్రాసములు యతులు గణములు, భాసురముగనుండ వనుచుఁబలికెదరేమో
దేశికగురువరుచరణో, పాసకులకు నేలయిట్టిభ్రాంతులఁబొందక.

గీ. ప్రాసములుయెంచ గురుసదప్రాప్తిసుమ్ము
యతులుగురుపాదసేవ సుమతినిలుచుట
గణము సద్భక్తజనములఁ గలసియుంట
సకలమీభావములుగూర్చి చెప్పువాఁడ.

అని ధైర్యముగ నుడివెను. భావమే ప్రధాన మనువారిలోని వాఁడుగా
నున్నాఁడు. దీనికిఁ బైపద్యములో

క. పలికెదశ్రీ గురుగీతలు, పలికించెటివాఁడు రామబ్రహ్మము నాలో
పలనిలిచియే విధంబునఁ, బలికించునొ యావిధమునఁబలికెదనుమ్మి.

ఈతని గురువు ధేనువు కొండతిన్ననయోగి శిష్యుని సరిసరలోని కామబ్రహ్మ గురుఁడు. ఈకథకు మూలము పార్వతీ శంకరుని—

క. ఏమార్గమునను నోహర, యామహి దేహాశ్చి భాన మెఱుఁగుదురది యె
ట్లానుహినుంతయు నేవినఁ, గామించితఁ దెలియఁబలుకు గజ్జదైత్యహరా
అని యడిగిన బోధించిన వేదాంశము. అక్కడక్కడి కొన్ని పద్యములు.

క. చావులు తనువుకుఁ గలుగును, జీవున కెప్పటికిఁ జావుచెప్పఁగరాదే
యోసనిత జీర్ణవస్త్రము, పోవిడిచియుఁ గొత్తవస్త్రమును గట్టుగతిక.
గీ తెలివితేనివాఁడు దేహమేకాదశి, నాఁడు విడిచెనేని నందుముక్తి
ఆత్మగన్నవాఁడు సమననంగంబు, బాసెనేని జనులు పాపియండు.

గీ. గురువుకంటెను నిహపరమరీయ లేదు
యనుచు శ్రుతులందు పలుమాఱుయొన్నబడును
వాక్కుకాయంబు నుననుచే వకటిగాను
నెంచి గురుపదపూజ లొనర్చనలయు.

చ. వివియునయించి లోకక్రియలన్నియుఁ జేయఁగ నీజగత్త్రియల్
రవికిని నెట్టులంట వటు రాజులుచుక దనుధర్మలీల లీ
శివకరమైన యాత్మనకు జెల్విననంటవటంచు భ్రాంతులం
దవులకు సాక్షిహువుని మదిందలపోయుచు జ్ఞప్తినుండుమీ.

5. మఱియుఁగొన్ని వేదాంతకీర్తనలు, జోలపాటలు, లాలిపాటలు, పంచీ
కరణమనునచనము నున్నవి. కీర్తనలలోఁ జాలభాగము— “భుజంగగురుకృపను
బుధుఁడైయున్న నీ జగోపాలశిష్యునికి నిత్యానందము” అనుమొదలుగానుండును.
భుజంగ గురుఁడెవ్వరో గోపాలశిష్యుఁడెవ్వరో తెలియదు.

6. దృష్టశ్రవణవేదము; - ఈచనము మఱియుఁ దప్పలతడిక - మచ్చు
నకు - కొన్నియున్నవన్నట్టు.

“శ్రీగురుచరితారవిందవేదముః, యిఖను జీవుడు యవడంపె స్థూలశరీర
మందు అభిమానంచేల్చి జీవుడికి విశ్వజని పేరు, వీడికి అవస్థజాగ్రదవస్థ సూక్ష్మశరీర
మందు అభిమానంచేల్చి జీవుడికి తైజసు డని పేరు వీడికి అవస్థస్వప్నావస్థ కారణ
శరీరమందు అభిమానంచేల్చి జీవుడికి స్రాజ్ఞుడని పేరు వీడికి అవస్థసుషుప్తి యీ ప్ర
కారంగా జీవభేదంచెప్పబడెను, యిఖను యీశ్వరభేదం యెటువలెనంటేను.”

చిట్టచివర, ఈయొక్క పంచవింశతితత్త్వ ప్రకరణము లోకోపకారము
కొఱకు, ఆచార్యన్యాముల వా రనుగ్రహముచేసినారు, గనుక ౨౫ తత్త్వములు

నెలలైన నేమిశోధించి కన్నచారికి సంహారమునలన సంబంధము వినుచును. సిద్ధము అనియున్నది.

23. శృంగారాంధ్రరసమండరి—గ్రం. సం. 97.

దీనికవి నారాయణకవియని—

శా. ఎన్నెల్లీతఁగ నుల్లసిల్లిన భరద్వాజీయగోత్రార్థవో
త్పన్నశ్రీగోనుసూరి చంద్రుఁడు దలిర్పక వేంకటాచార్యశ్రీ
నున్నాయణసత్కవీంద్రు నొనరింపక రమ్యమైయాంధ్రమై
యున్న న్నారసమండరికృతి చతుర్థాశ్వాస ముద్వీం దగున్.

అను కవిసతి పద్యమునూనఁ దెలియవచ్చుచున్నది. ఈక్రింది వాక్యములు ప్రతి వ్రాసినవారు వ్రాసినవి. దీనిలో దీనివివరమంతయుఁ గలదు.

“యారసమండరి యనుగ్రంథము నవనాలపుర మనునట్టి యిగురుకోట సమస్తాసమంన్నటువంటి పడిమటి నగిరి ప్రభువుపై శ్రీమన్నారాయణయ్యం గారు అ నెటి మహాకవిచే రచియింపబడినది. పచ్చిమిరియం ఆదిష్టయ్యగారి మనమును కుప్పణ్ణయ్యగారి కుమారుడైనట్టి సుబ్బయ్యవ్రాశినది. ఆ శాస్త్రములు నాల్గింట మొదటియాశ్వాసం వంశావతారం మాత్రం వ్రాయలేదు. శ్రీముఖ నామ సంవత్సరము ఫాల్గుణ బహుళ త్రితియ్యభృగువారం సమాప్తమైనది.” అనికలదు. (కాగితపుప్రతి)

ఇక్కవి గద్యములకు బదులు పద్యములే రచించెను.

శా. విశ్వసందననాయికౌఘగణనావిభ్రాజితంబైమధీ

విశ్వసప్రియహేతువై కృతరనా వేశప్రహృష్టాత్మన

ద్విత్యంబై రసమండరిం దెనుఁగునక వివ్యోజితంబై ద్వితీ

యాశ్వసంబిది నారణార్యరచింతం బై యొప్పువేష్కన్ మహిక్. (ద్వి - ఆ.)

మ. ఇది శ్రీమన్మహానారణార్యరచితప్రేంఖత్తరప్రాధీమ

త్వనృత్తక రసమండరిక నవవిధోద్యన్నాయికా లక్షణ

భృదిత శ్రీగుణచక్రితప్రకటనాభోగప్రసక్తిక రనా

స్పృహయే యాంధ్రమునై తృతీయమగునాశ్వసంబు ధాత్రిందగున్. తృతీయా

పుదుకోట సంస్థానప్రభువు కోటి విజయరఘునాథరాజునకు (తొండ మానునకు) గృతీయిచ్చెను. ఒక్క యాశ్వసమంతయుఁ గృతీకృతి సంశావతార వర్ణనమున్నది వ్రాయమానినారు. అందెంతవిశేషమున్నదో! ఆశ్వసాంతము నందలి పద్యములు సంక్షేపవర్ణనలతోనున్నవి. చతుర్థాశ్వాసముదీవర—

శా. సహోర్ధ్వమతవిక్రమోదయ దయాసాంగత్యలక్ష్మీసఖా
ఖగోర్ధ్వత్యవిలాసలాసక సునృగ్రాగాభిలాషాత్తభూ
మహార్విశంజితరంజితాఖుసభానుర్యాళిసంల్లాఘికా
గీర్వైఖ్యుచు వాదించుచును త్రేభీశుకీశారికా.

మాలినీ-దివిదురులుతాప్తా దివ్యగంధానులిప్తా
కనకస్మరనుంక్తా కంతుజదృక్తియుక్తా
భువనభరణనయో పుణ్యలభ్యాక్షివీయో
కుసుమయనుతినాంద్రా కోటివంశాభిచంద్రా.

మ విజితారాతివహాధనీశ మకుటావిరూపముక్తాఫల
ప్రజ్వోచిస్తటినీతరంగితపదాబ్జాతప్రభానారిది
గివజయోపార్జితభవ్యదిన్యవిరువోద్యేలప్రకాశాంకురా
విజయశ్రీరఘునాథభూవరి జగద్విభూతతేజోభరా.

ఇట్లే ప్రతిపద్యము చివరను గొంచెముగొంచెముగా నీరాజును సంబోధించుచు వచ్చినాడు. ద్వితీయాశ్వాసము ప్రారంభము.

క. శ్రీసుహినిలయితదృగ్భుజ, సామగతనరేంద్రమకుటచయమణికిరణ
శ్యామలితపదసఖాంకుర, ధీమతులశంసనీయ ధిషణాభ్యుదయా.

వ. అవధరింపు మమ్మునినర్యలు సూతుంగనుంగొని రసమంజరితెనింగించిన
ప్రకారంబుచు వివరించి పలుకరింపునునవును సక్కభకనర్యం డిట్లనియె. అప్పు
డక్కపేంద్రుఁ డానృపతనులయ్యించి.

మ. నిజపానంబుచు మున్ను నిల్పి నడుచు న్నిమ్నొన్నతార్విక దరుక్
నిజహస్తమున నంది కొమ్మువిగులందిచ్చుక్ శ్రమాశంకచే
నిజభాగం బిడి జంకతోల్పఱపునక్ నిద్రించునే గుణశ్వరుం
డజహజ్జేనురనాలపైకప్రియ భార్యిందాల్చి యంగంబునక్.

క. నీకతఁ డొనఁగుఁ జిరాయు, శ్రీకీర్తులు శౌర్యవీర్య ధృతిమతులుతిదీ
యాశ్మతులు లోకరక్షణ, ధీకృతులినశిశురక్షితి ఖిమతులినా.

నీ శ్రీకరసత్కర్త జితవూర్ణకుముదబాంధవ రాజగోపాల తనయవిజయ
రఘునాథనీపేరి రసమంజరి తెనుంగు నంకితంబొనరింతు నాలకింపు
లక్ష్మ్యైకదేశతల్లక్షణవర్తివ్య మవ్యాప్తియుగు సతవ్యాప్తి యింక
లక్షణంబునకు నలక్ష్యవర్తిత్వంబుఁ దెలివిచే నీరెండుఁ దెలియవలయు

రసములందెల్ల శృంగారరస మెముఖ్య, మగుడదాలంబన విభావమతి వలగుట
లక్ష్యములతోడనాయికాలక్షణములు, నకునవివరించినటుకంగవలయుమొదట
నీ చనుస్వీయపరికీచుసామాన్యయనఁగనునాయికాత్రితయంబునయముమీఱు
స్వామియందే యనుషక్తయెనది స్వీయ యన నందుఁ బరిణీత యన్యపురుషు
నభిలషించిన నతివ్యాప్తియా నని పల్కనలదు లక్ష్యము పతివ్రతయె గాన
పరునియం దనురక్తి పడయంగఁబరకీయయగుఁగానియదిస్వీయయనఁగఁదగునె
యలపతివ్రతయే స్వీయ యనఁగఁ జెలఁగు, దానిలక్షణలక్ష్యము ల్లానిచేష్ట
లాలకింపుము రాజగోపాలవిభుని, విజయరఘునాథనృపచంద్ర విభవసాంద్ర.

స్వీయకులక్షణము:—

క. పతిశుశ్రూషయు శీల, వ్రతరక్షయు లజ్జ యాగ్జవంబును ఊమయున్
బ్రతిలేనిస్వీయచేష్టలు, రతిపతిసమనూప విజయరఘునాథపా.

స్వీయకులక్ష్యము.

నీ. వనజాతములుగదా పదము లట్లగుట నం దేణలోచనచూపు లెలమివ్రాలు
బింబ మాట సుధాంశుబింబాన్య కెమ్మోవి చిఱునవునె న్నెల చెలఁగు నందుఁ
పతి చెప్పి ద్రోణియైపరఁగుట శుకవాణి పలుకు తేనియ లందెచెలుపు మెఱయుఁ
జల్లనికరుణారసమున కిల్లగునుల్లమునఁ గోపశిఖి రవైనను జనింప
దదిజనించిన నొకయస్పదందెయణఁగుఁ, బతియెదైనంబుగానుసంతతమునతని
యందెసతులకు సద్భక్తియలరియుండు, విజయరఘునాథనరపాల విమలశీల.

నాయకలక్షణము.

క. మును విధ్యుక్తకరగ్రహ, మొనరించినఘనుండు పతి సమున్నతిగ సతం
డనుకూలుం డన దక్షిణుఁ, డన ధృష్టుండన శకుండు ననఁగను వెలయున్.

పతికిలక్ష్యము.

చ. అమృతమయాఖ నీవు తుహినాంశుచయమ్ముల మించనించు మం
దముగ ఫణీంద్ర నీవును ఫణాగ్రములన్ గొడుగుంచు వీచుమో
యనురతరంగిణి మిగుల నంబుకణంబులఁ జల్లు త్రోవలో
హిమగిరిపుత్రి మెత్తనిమెయిన్ రవికాంతులు గాసి చేసెడిన్.

ఈపుస్తకముతుదను గొన్ని సంగీతవిషయములు గలవు. రాగముల
పేరులు రాగమాలికయుఁ గలవు.

రాగమాలికలోని కొన్ని పంక్తులు:—

ఒక్కరాగముననుండి యువిద నచ్చినది - - సౌరాష్ట్ర.
ఒక్కరాగము వెలయుఁ జక్కనిప్రతాపసింహేంద్ర- శ్రీరాగము.
ఒక్కరాగజాతికి నమ మొప్పియుండును రూపము - గుజ్జరి.
ఒక్కరాగంబునలె నువిద కౌను - - - - ఆహరి.

మొదలైనవి 18 రాగములు గలవు.

కనకాంగిరాగమునకుఁ గల శుద్ధస్వరములను మహాత్ముగానుంచి ప్రస్తరించి తే మేళాధికారశుద్ధమధ్యమరాగములు 32 భేదములు గల్గును. పై గలుగదు.

సాలగరాగంబునకుం గల శుద్ధస్వరములున్న ప్రతిమధ్యమమూను మహాత్ముగానుంచి ప్రస్తరించి తే మేళాధికారప్రతిమధ్యమరాగములు 32 భేదములె బుట్టును. పై గలుగదు.

యిందున వకమేళాధికారమును బెట్టి ప్రస్తరించి తే షాడవాడసంపూర్ణ రాగము లెన్నిజనించునో అన్నే శిరాగములే. వక్కవక్క మేళాధికారమున్ను బెట్టి ప్రస్తరించి తే బుట్టునే వినా అధికమైనా తక్కువైనా బుట్టనేరదు. యిదే సిద్ధాంతము. అయితే యిప్పటివాడికరాగములు గురువులకల్పనలే వినా ప్రస్తార జన్యములుగాదు. సంశయపడవలసినదే లేదు.

ఇట్లే కొన్ని విషయములుగలవు.

24. తత్త్వచంద్రోదయాదులు—గ్రం. సం. 77.

ఈతత్త్వచంద్రోదయముతోపాటిందుఁ జాలగ్రంథములు గలవు. ఉన్న వానిలో మొదటిది గనుక ముందు దీనినిగూర్చి వ్రాయుచు దానికి ముందున్న యొక్కపత్రములో శిథిలప్రాయముగా నున్న కొన్నిపద్యములు వ్రాయుచు న్నారము.

శ్రీకనకనల్లినమేత శ్రీతిరువల్లూరు వీరరాఘవాయనమః, శ్రీయలమేల్పుంగా నమేత శ్రీవేంకటాచలపతయేనమః.—భర్తృహరి ప్రథమాశ్వాసము.—

ఉ. శ్రీలలితాద్రిజాఘన్మణచిత్రకరాగముఁ గాంచి తారక

భ్రూలత పల్లవించె ననఁబోడి నిజం బని మించుటద్దముం

గేల భరించి ప్రేమఁ దిలకింపఁగఁ జూచు విలాసశాలికిం

బాలితసర్వభక్తజనపాలికి మ్రొక్కెడఁ జంద్రమాళికి.

ఉ. తోయధిసారమై యితరదుర్లభమై గుణరమ్యమై జగ

ద్దేయమహత్త్వమై భువనదీపకమై కమలాఖ్యమై నిశా

నాయకసోదరంబులు మనఃప్రియమా రతనంబు తొమ్మనం
బాయక తాల్చుకొరి నిరపాయసుఖంబులు మాకు నీవుతత్.

ఉ. ప్రామినుకుల్ ముఖాబ్జముల భారతినెచ్చెలులై వసింప నె
త్తామరపూవు వీరముగఁ దావసముఖ్యులు సర్వనిర్జర
గ్రామణు లాత్మకింకరులుగా జగమేలెడు మేటిభక్తచిం
తామణి మాకు సత్కృపఁ బితామహుఁ డిచ్చుఁ జిరాయురున్నతుల్.

ఉ. శంకరచారుదృక్కుముదచంద్రిక యోగిజనప్రసన్నహృ
త్పంకజరాజహంసి శ్రుతిదర్పణదృశ్యనిజస్వరూప వి
శ్వాంకురజన్మభూమి తుహినాద్రితపఃఫలరాశి చంద్ర రే
ఖాంకితరమ్యహాళి జగదంబ శుభంబులు మాకు నీవుతత్.

చ. మినుకుఁగడానిపైఁడివసమించిన నెమ్మెయిడాలు జాభువా
ననజడికై వడి న్నగనినల్లనిమేనికి వన్నె వెట్టఁగా
గొనబువహించుజవ్వని ముకుందుసివట్టపుదేవి ప్రేమతో
వననిధికన్య మామకనివాసముల స్వసియించుఁగావుతత్.

చ. నెలకొని తియ్యగాఁ బదమునేర్పుము మాకని గేరుభంగి రా
చిలుకయు వీణయందున భజింపఁగ గీతసుధాపయోధిలోఁ
బాలుపుగ నోలలాడు ననఁబోణి నిరంతరనుప్రసన్నయై
పలుకువెలంది నావదనపద్మమున నివిహరించుఁ గావుతత్.

శా. శ్రీవాణీరమణాదు లెవ్వని జయశ్రీకాములై కొల్తు రే
దేవుం బ్రాజదువుల్ గజాననునిగాఁ దెల్పుఁ జగత్కర్తగా
నావిద్యాగురునిఁ గణేశ్వరుని భక్తాభీష్టసంధాయకుఁ
నేవింతు న్నదిలో వినాయకుని సుక్షేమార్థసంసిద్ధికిఁ.

ఉ. మూఁడుగుణంబులుం బరమమూర్తులు మూఁడును మూఁడువేదముల్
మూఁడుమహాక్షరంబు లొకమూర్తిగఁ బూనిన మేటివేలువుం
బ్రోడల కేలుమోడ్పులు సమున్నతిఁ గైకొను సామి చూడ్కికిఁ
వేడుకనేయు దేవునిఁ గవిస్తుతతేజ రవిఁ భజించెదఁ.

చ. ఇనజనితోడ మైత్రిఘటియించియు వారిధిదాఁటి జానకిం
గనుఁగొని వచ్చియుఁ జవముగైకొని మందులు దెచ్చి లక్ష్మణు
న్సనిచియు దైత్యులం బిలుకుమార్చియు రాఘవుచేత మెప్పులం
దినహనుమంతు శాంతు వినుతింతుఁ దలంతు....నెంతయుఁ.

గీ. యుక్తి నొక్కొక్కపర్ణ మత్యుగ్ర పాప, విదళనము సేయ శతకోటివిస్తరముగ
రామచరిత మొనర్చిన వామలూరు, సంభవునకుఁ బ్రణామముల్ సంఘటింతు
అనునీపద్యములు మాత్రము కలవు. ఏభర్తృహరిసుభాషితములను దెనిఁ
గెనకవి వీరికవద్యములలో తెలియదు.

1. ఇఁకఁ దత్త్వచంద్రోదయవిషయము:—ఈ 77-వ సంఖ్యగలది యొక్క
కాగితపుపుస్తకము. దీనిలోఁ దత్త్వచంద్రోదయము పదిప్రక్కలలో వ్రాయఁబడి
నది. వేదాంతవిషయమగుద్వీపద-ప్రారంభము:—

శ్రీలీల వైభవాంచిత మైనయట్టి, భూలోకమునను జంబూద్వీపమునను
నవఖండములకెల్ల నాయకమైన, కవినుతభారతఖండంబునందుఁ

దెలియ నేఁబదియాఱు దేశంబులందు,

శ్రీధాన్యకటకమై చెలువొందుచున్న, యాధేనుకొండాహ్వయగ్రామంద్రి
కరుణాకరుండైన కరుణాకరుండు, కరుణఁగాంచినయట్టి ఘనకుమారుండు

నాణెమై తగుపాకనాఁటిశేఖరుండు, రాణించు శ్రీతిమ్మరాజప్రధాని

తత్త్వకథార్థావతారమై నైజ, తత్త్వంబు మోక్షార్థిదాసకోటులకుఁ

దెల్పుపరానందతీర్థదేశికుని, వేల్పుగాఁగొల్చి సేవించి తావారి

యువదేశమున రాజయోగియై నన్నుఁ, గృపతోడనటులు రక్షించెఁగావునను

సద్గుణాంభోరాశిచంద్రుఁడైనట్టి, మధురుస్వామిఁ దిమ్మయరాజయోగి

భావించి సేవించి భక్తితో నిష్ఠ, దేవతాస్తుతిచేసి ద్వీపదమార్గమున

అనిప్రారంభించి దావరకలో రుక్మిణి శ్రీకృష్ణుని గోరఁగా నామెకు లోకాను
గ్రహకాంక్షచే నదైవితమార్గమును దెల్పినట్లు వ్రాసినాఁడు. మధ్యభాగమున—

ఒకయిచ్చయును లేకయుండెడి బయలు, సకలంబు తానైన చక్కనిబయలు

లోకంబు లన్నియుఁ లోఁగొన్నబయలు, రాకపోకలులేక రంజిల్లుబయలు

మునులకు నల్లారుముడైనబయలు, వినవినవీనుల విందైనబయలు

ఎందుఁజూచిన గాని యెడలేని బయలు, సందీక యంతట సాఁగినబయలు.

ఈబయలు దగ్గఱదగ్గఱ నూలుచరణములలో వివరించినాఁడు. అంత

మున:—

అని ధేనుకొండ తిమ్మార్యప్రసాద, మున కొప్పరావూరి ముమ్మిడిరాజు

గంగనామాత్యుండు గన్నపుత్రుండు, శృంగారనిధియైన కృష్ణమంత్రికిని

రఘుపతిమ్మకును గారావునుతుండు, అఘనాశమైన బ్రహ్మానందపూర్ణ

మఖిలవైభవయోగి మల్లనయోగి, సహజకోదండదీక్షాగురుపేర

బావనాకృతిపేరబరమాత్తు పేర, జానకీపతిపేరసదయాళు పేర
శ్రీనిధానముపేర శ్రీరాము పేర
ధరనంచఁగా సంకీర్తము చేసినట్టి, సరసమా నీతత్త్వచంద్రోదయంబు
ఆచక్రవాళాద్రియంతసర్వంత, మాచంద్ర తారార్కమై యొప్పుఁగాత. :

ఈమల్లనయోగివంశాదికము నతనిశిష్యుఁడు జ్ఞానసూర్యోదయమను ద్విపదలో నీక్రింద వివరించినాఁడు. తనవంశమును దెల్పుకొన్నాఁడు.

2. జ్ఞానసూర్యోదయము:—దీనికవి వేంకటాఖ్యుఁడు, తనగురునగు మల్లనయోగికే కృతయిచ్చి చెప్పినాఁడు. ఇదియు వేదాంతవిషయమే. ౨౬ ప్రక్కలుగల పెద్దపుస్తకము, నాలుగశాసములు. ప్రారంభము:—

శ్రీకరు మోక్షలక్ష్మీమనోహరు, ప్రాకటనిజపరబ్రహ్మవతారు
నానాముముక్షుమానసరసోత్తారు, భానుకోటిప్రభాభానురోత్కారు
గురుమతశాస్త్రానుకూలప్రనారు, వరరాఘవస్తవవాక్చమత్కారు
తత్త్వవాద్యున్త త్తదంతకంతీరు, తత్త్వమస్యర్థసాధకనిర్వికారు
పరమమంత్రార్థ దర్పణవాక్యసారు, వరసుమమ్నాంతర ప్రజ్ఞాసమీరు
తిమ్రార్థగురుపాదతీర్థకాసారు, సమ్మోదహృదయ నిశ్చలబోధధీరు
సురుచిరాస్తంబసూత్రప్రచారు, సరసయజుర్దేవసమ్యగాచారు
గురుతరశాండిల్యగోత్రప్రకారు, ధరణీసురాస్వయ ధర్మశృంగారు
తనరుకృష్ణానదీదక్షిణతీరు, తెనుఁగుదేశమునఁ బొందికఁ గొమరారు
కులజనార్జితమైన కొప్పరావూరు, ఇల రాజధానిగా నేవున మీఱు
సతతముష్టిడిరాజ సత్కులధీరు, ధృతిని గృహ్యయరఘువ తెమ్మకుమారుఁ
డగుమల్లనాచార్యు నాత్మసుస్థైర్యు, నిగమోక్తి హృద్విధి నిలిపి నేవించి....

సుకవీంద్రవద్యుల సారిడిఁ గీర్తించి, సకలశాస్త్ర వివేకసారంబు లెంచి
నిరతిశయానందనిపుణతఁగాంచి, యెఱిఁగింతు మద్వంద శ మెట్లన్న మఱియు
ఘనడిల్లితమ్యయ గాయమ్మ సుతుఁడు, వినుతనజ్జనుఁడు గోవిందయనరస
మాంబసుతుండు నౌయన్నార్థలక్ష్మ, మాంబసుతుండు నాశ్వలాయననామ
సూత్రఋగ్వేదభాసురుఁడ వసిష్ఠ, గోత్రుండ వేంకటాఖ్యోన్నతయశుఁడ
మునిజనహృదయాబ్జములు వికసింప, నొనరింతు జ్ఞానసూర్యోదయంబ నెడు
ఘనకృతి ద్విపదగాఁ గావ్యులు మెచ్చ,

ఈకథకుమూలము శ్రీరాముఁడు సీతాదేవి యడుగఁగా బోధించినట్లు
తెల్పుచున్నాఁడు. మచ్చునకుఁ గొన్ని—

విను తత్త్వముస్వాది విమలవాక్యముల, పుట్టిసజ్జానంబు పొందునఁ దోఁచు,....
భాగంబు లానందపదలక్షణములు, ప్రాగను నొక్కటి ప్రధ్వంస మొకటి
అన్యోన్యమొక్కటి యత్యంత మొకటి, శూన్యముల్నాలుగు సారిదినిత్యమును
నెలయును పీనిని వివరింతు వినుము, కలుగువృత్తి కయందుఘటములు మొదట
పరికింపఁగా నిది ప్రాగభావంబు, వెర్వైన ఘటములు వెనక లేదనుట
పటుపుగఁబ్రధ్వంసభావశూన్యంబు, ఘటములుపటమందుఁబటములఘటము
కణఁగి లేదనుట యే కణఁగి యన్యోన్య, మనయభావంబింక నాకాశపుష్ప
మనుట యత్యంతమా నలయభావంబు, ఘననిత్యపదమిది కంజాక్షి మఱియు.
(ప్రథమాశ్వాసములోనిది.)

పటివాక్యములు:—

శ్రీశైలమను నామ శిష్యునిగూడి, వాసనతో బాహ్యవాసనమాని
భాసురస్థితితోడఁ భాసిల్లుచుండె, - - - - -
ఇదివిన్నఁ జదివిననిష్టార్థసిద్ధి, కొదుకక సిద్ధించు గురుకృపచేత.

3. తత్త్వదీపికాప్రభోదము:—ఇదియును మల్లన యోగిశిష్యులలో నొక
డగు:—

అనుచు శ్రీమల్లనాచార్యప్రసాద, ఘనత మారేపల్లి కామార్యసుతుఁడు
సుతుఁడు వేంకటభట్టు సూన్యతయశుఁడు, అతనికిల్లాలు సర్పాంబ వారలకు
గారావుసుతుఁడు వేంకటయోగివరుఁడు, సారత వేంకటాచలపతిపేర
నారూఘలెంచఁగా నంకింతంబైన, ధీరతనీతత్త్వదీపికాబోధ.

అనుదానిలోనున్న మారేపల్లి వేంకటయోగి వ్రాసినట్లు విదితము. ఇది
చిన్న ద్విపద గే ప్రక్కలుగలది. ఇది శ్రీతిరుపతివేంకటేశ్వరస్వామి అలుమేల్తుం
గాంబకుఁ గరుణించిచెప్పిన వేదాంతము. ఈకృతిని:—

సరసనత్కవిరాజనంఘంబు వొగడ, - - - - -
ద్విపదగా శ్రీతత్త్వదీపికాబోధ, అపరిమితశుభాంగ యలమేలుమంగ
మది వెలుంగుచునున్న బ్రహ్మము పేర, విదితమాతత్కథావిధమెట్టులనిన.

అని శ్రీవేంకటేశ్వరుల కే యంకితమిచ్చినాఁడు.

ఈకవి కొన్ని వాక్యములు చిత్తగింపుఁడు—

నిదురందుఁ బ్రాజ్ఞుని నిర్వాసనాను, హృదయంబునను జీవుఁడుండును మఱియు
త్రిగుణధామత్రయత్రిపురందు నిగుడి, నిగుడు జీవుండును నీవు నేననుచు
కల్పితరాగాదికర్తంబు లెల్లఁ, గల్పితదేహివిగాఁగ నెలుంగు

సరి యవస్థాత్రయసాక్షియై నట్టి, యెఱుకస్వరూపంబు నెఱుఁగు మెట్లన్న దేహేంద్రియప్రాణ ధీమనోచిత్త, మోహాదిగుణధర్మములు నీవుగావు.

౪. వేదాంతసారము:—కొండముదిగోపాలరాయ కవి. నాలుగాశ్వాసముల చిన్నపద్యకావ్యము. శద్యము-ఇతిశ్రీ భుజంగరాయ గురువరప్రసాదలభి కవితావిలాసగోపాలరాయప్రణీతంబైన సర్వవేదాంత సారామృతంబునందుఁ బ్రథమాశ్వాసము.

ప్రారంభము:—

- క. శ్రీకళ్యాణగుణగణా, ద్వాకరభయహరణ నిపుణ యార్యారమణా
రాకేందుమాళిభూషణ, ప్రాకటభవబంధహరణ పంకజచరణా.
- గీ. ఓంనమశ్శివాయ యోంకారరూపాయ, యీశ్వరాయ పార్వతీశ్వరాయ
ఫాలలోచనాయ భవబంధనాశాయ, శాశ్వతాయ శంభు శంకరాయ.
- ఉ. కంటిని నీదురూపమును గన్నులునిండను సర్వమందునన్
వింటిని మంత్రగోప్యమును వీనులగుండను నాస్యమందునన్
అంటిని యైదునక్షరము లమృతధారఁగ జిహ్వాయందునన్
తింటిని హాయిహాయిగను తృప్తిగ శంకర లోకనాయకా.
- క. శివపంచాక్షరిమంత్రము, వివరంబుగ శివునివలన వినుటయు వలనన్
సవిశేషపదము గలిగెను, గవనంబును జయమునకును గారణమయ్యెన్.
- క. ఏరామనామమంత్రము, తారకమని సాంబశివుఁడు దాఁతొయణికిన్
గోరఁగ నుపదేశించిన, యారాముఁడె బ్రహ్మమనుచు నభినుతీసేతున్.
- గీ. పరమవేదాంతకవులను బ్రస్తుతించి, సకలగ్రంథాదిసారంబు సంగ్రహించి
చెప్పఁబూనితిఁ గృతిగాను జిత్రమలర, ననుభవంబునుజెప్పట యలవియగు నె.
కవిస్వవిషయముం జెప్పకొనుచున్నాఁడు:—
- సీ ఆంధ్రదేశంబున నతిశయమై కొండపీఠినీమయందు వెలయుకొండ
ముదిపురవాసుండు నదెకొండముదివంశజుండు వెల్నాటిద్విజుండు మఱియు
గోత్రంబు కాశ్యప సూత్రమాపస్తంబ మార్కండేయ్యై యైనఘనుఁడు
పావయ్యయనుమంత్రి పణాతి సీతాంబయు నాదంపతులనుతుఁడైన ఘనుఁడు
వేంకటాచలమనఁగను విమలమతుఁడు, యతనిపత్నియు బుచ్చాంబయననుబడి
నావధూపరులకు నుతులేవురైరి, క్షీరిమంతులనబడిరి కేవలముగ. [యె
- క. గోపన్న వేంకటాద్రియు, నాపయ బుచ్చయ్య మఱియు నస్పయ్యయనున్
బూవులకృష్ణయయొక్కఁడు, ప్రాపితముగనైదుగురును బ్రజ్ఞాన్వితులై.

క. వ్యసహారయోగ్యులై మఱి, శివశేషపులాలయములు చెఱువులు పసముల్
సవిశేషకార్యకరములు, సవిరళముగఁ జేసినా రిలార్యులు మెచ్చున్.

ఉ. అందున వేంకటాద్రియును నందె నలంకృతకన్యదానమున్

సుందరరామునిన్వలన శోభనలగ్నమునందుఁ బ్రీతిగా - - - -

ఈ వేంకటాద్రిభార్యయాదిలక్ష్మి, యీదంపతులు సంతానములేక పం
డ్రెండేండ్లు తపస్సుచేయఁగా దపఃఫలముగా నీకవిపుట్టి నాడట. ఈతనితమ్ముడు
యోగానందము.

కథాశైలికిఁ గొన్ని పద్యములు:—

క. అలరవిధి కర్తవ్యమనఁగన్, విలసితయజనాదికములు విశ్రుతమాయెన్
ఫలమందు స్వర్గభోగము, నలలితముగఁ జెప్పబడెను సంగతులరయన్.

నీ. యజనాదికములెల్ల నిజముగాఁ జలుపను గణితతరంబుగఁ గానఁబడియె
ద్రవ్యంబులేకను సవ్యంబుగాఁబూర్తి గానేరదందునఁ గార్యములును
ద్రవ్యమార్జింపను ధనికులయాచింప నధికదుఃఖముకల్గె నాలయంబు
విత్తమార్జనచేసి విధిగాను జలిపినఁ గడట ఫలమేమె గానరాదు
కాయకష్టంబు నధికమై కానఁబడును, వినఁబరోక్షంబునై యుండు వేడుకలర
ఫలముఁ జెందిననల్పమై యలరుఁ దిరిగి, జన్మమానని చెప్పె నాశాస్త్రములును.

గీ. అలర నింద్రాధిపత్యంబు ననుభవింప

భ్రాంతినహంఘఁడు రఘుమహారాజవరుఁడు

మఱి యయాతియు మాంధాత మహిమదెలియ

నేమిపొందిరి స్వర్గులై యింద్రపదము.

క. అదిగాన చలనకారణ, నిది బాహ్యముననుచు విడిచి యేర్పడమదినిన్
సదమలయంతర్యాగము, విదితంబుగఁ జలుపఁబడితి విరతినిజెందన్.

ఈగోపాలరాయఁడే తనగురుఁ డగు భుజంగరాయనిసంబోధించుచుఁ
గొన్నికీర్తనలు వేదాంతమార్గమునఁ జెప్పినవి వెనుకటిసంచికలయందుఁ బాఠ
కులు తెలిసికొనియున్నారు.

వీచుకాగితములమీఁద వ్రాయఁబడినది. ఇదియే కవిస్వహస్తలిఖిత
మగు మొదటిమాతృకయా యని సవరణలు దిద్దుబాటులుఁ జూడ ననుమానము
కలుగున్నది. అక్షరములు కలిపివ్రాత కొన్ని తావుల స్ఫుటముగానగపడుటలేదు.

ఇంకఁ బ్రసంగరత్నావళివిషయముం దెల్పుచున్నారము:—

24. a ప్ర సంగరత్నావళి— గ్రం. సం. 77.

ఇందు 316 శ్లోకములు ప్రసంగోచితములైనవి కలవు. ఇందలిశ్లోకముల నేకకవుల గ్రంథములనుండి సంగ్రహింపఁబడినవి. కొన్ని మచ్చునకు—

శ్లో॥ పక్షద్వంద్వవిరాజితోహ మమలో మీనప్రసేవసదా

పూర్ణాంగ సుకలోదితః పరిభవశ్చంద్రసమః కిమయ

సర్వస్థాణుశిరోగతోహ మనిశం చంద్రం బకోహసతే

మాత్సర్యేణ దురాత్మకోపి సుజనం దృష్ట్వా సదాహసతే.

3౨

కర్పూరధూనీరచితాలవాలః కస్తూరికాచంవదోహదశ్శ్రీః

వన్నీరసీరై రభిషిచ్యమానః ప్రాశ్చు గణం ముంచతి కిం కలాంకుః.

వాఙ్మధుర్యా త్సర్వలోకప్రియత్వం వాక్పారుష్యాత్సర్వలోకాప్రియశ్యమ్

కోవాలోకే కోకిల స్యాపకారః కోవాలోకే గార్దభ స్యాపకారః.

పరోపి హితవాఙ్మధుః బంధుర శ్మహిః పరః

అహితస్యాంగజవ్యాధ్యేష్ట మరణ్య మాషఢమ్.

—/ ఇందే—పద్యావళి గ్రంథము గలదు !—

ఈపుస్తకములో 300 శ్లోకము లుగలవు- మొదట-

శ్లో॥ పద్యావళీ విరచితారసికైర్ముకుంద సంబంధబ ధురవధా ప్రమదోద్ధిసి. ధు
రమ్యాసమస్త తవ సోదమునిక్రమే సంగృహ్య తేకృతికదంబక కౌతుకాయ
ప్రారంభే మంగళాచరణమ్!

నమో నలిననేత్రాయ వేణువాద్యనినోదినే !

రాధాధరసుధాపానశాలినే వనమాలినే- కస్యచిత్.

ఇందుఁ గలశ్లోకముల కర్తలచేరులును జాలభాగము తెల్పఁబడినవి.

సారాంగస్య; శుభాంగస్య, రహస్య, కస్యచిత్, దాక్షిణాత్యస్య, విష్ణుపురీశ్శ్రీపాదానాం, తేజామేవ, సర్వజ్ఞస్య, శ్రీరామానందరాయస్య, శ్రీధరస్వామినోక్తం, శ్రీలక్ష్మీధరస్య, శ్రీవిశ్వపురీశ్శ్రీపాదానాం, శ్రీభగవతః, కేషాంచిత్, శ్రీవేదవ్యాసపాదానాం, కవిరత్నస్య, శారాదాకారస్య, పురుషోత్తమదేవస్య, సమాహర్తృః, శ్రీగోపాలభట్టానాం, ఔత్క-ళస్య, సర్వానందస్య, ఈశ్వరపురీశ్శ్రీపాదానాం, ధనంజయస్య, మాధవేంద్రపురీశ్శ్రీపాదానాం, రఘూపాధ్యాయస్య, శ్రీకవిరాజమిత్రస్య, శ్రీకరాచార్యాణాం, గోవిందస్య, భవానందస్య, సార్వభౌమభట్టాచార్యాణాం, జీవమాళీనాం, సంజీవస్య, గజ

పతిపురుషోత్తమదేవస్య, శ్రీమతః, మయూరస్య, వసుదేవస్య, ఉమాపతిధ
రస్య, అభినందస్య, సర్వానందస్య, యోగీశ్వరస్య, కవిచంద్రస్య- ఇత్యాది
కలపు.

మచ్చునకుఁ గొన్ని శ్లోకములు—

కల్యాణానాం నిదానం కలిమలమథనం పావనం పావనానామ్
పాఢేయం యన్తముఃక్షోః సపదిపరపదప్రాప్తయే ప్రోచ్యమానమ్
విశ్రామస్థాన మేకం కవివర వచసాం జీవనం సజ్జనానాం
వీజం భగ్నద్రుమస్య ప్రభవతు భవతాం భూతయే కృష్ణనామ॥

దీనికి శ్రీచుద్విశ్వపురీశ్రీచాదానాం అని యిందున్నది, దీనినే “రామ
నామ”యనుమార్పుతో హనుమన్నాటకము మొదటఁ జూచుచున్నారము.

స్తుతి మితరే స్తుతి మపరే భారతమశ్వే భజంతు భవభీతాః

అహమిహ నందంపదే యస్యా వండే పరబ్రహ్మ॥

శ్రవణే మధురా నయనే మధురా తనేమధురాహృదయే మధురా
పురతో మధురా పరతో మధురా మధురా మధురా మధురా మధురా.
ఆబద్ధకృత్రిమసతా జటిలాంబిధర్తి స్వాగోపితో మృగపతేః పదవీయతశ్చ
మత్తేధకుంభపరిపాటనలంపటస్య నాదౌ కరిష్యతి కథంహాణాధిపశ్చుం
యాలాభా యాపరద్రోహః యాపాత్రే యాపరాధకః

ప్రీతిర్లక్ష్మీర్వయః శ్నేహః సాకి సాకి సకిం సకిమ్.

౨౨౨

25. అంగపాతాళసంఖ్యపద్యములు—గ్రం. సం. 92.

అంగపాతాళసంఖ్యపద్యములు, తాళప్రస్తారపద్యములును గల యొక
విడివిడి పీఠకాగితముల పుస్తకము. ఇందు మొదటియంగతాళ సంఖ్యను
గుఱించి లేదు.

“కోవిదులందఱుఁ గొనియాడఁగానుద్వయంగపాతాళసంఖ్యయుదెలుపును
భళిభళి యనిమెచ్చ భరతశాస్త్రజ్ఞులు లీలత్రియంగపాతాళసంఖ్య”

ఇట్లొక్క-క్కపాతాళసంఖ్యలో ననేకవిధముల పద్యములు గలవు.
ప్రస్తారములో దేని కెన్నివచ్చునో లెక్క తెల్పఁబడినది.

క. ఆరయ శరత్రియంగము, భూరిగభరతజ్ఞు లెఱుంగ ముప్పదివేలా

రూఱుందొంబదియైదును, ధారుణిలోపలను వెలయు దశరథరామా.

గీ. ధరణి ద్రుతశేఖరద్వయ గురుప్రకమరు, రెండులక్షలనలువదియొండునొక్క
వేలనిన్నూటపదియును వెనుకఁదొప్పి, దియును నారసికవివరుల్ దెలియరామ
ఈరీతిని బదిపాతాళసంఖ్యలు చెప్పఁబడినవి. కొన్నితావుల నక్షరము
లు మాసిపోయినవి.

౨. తాళప్రస్తారములోని పద్యములు— ఇందు చతురశ్రజాతి, త్రిశ్రజా
తి, మిశ్రజాతి, ఖండజాతి, సుకీర్ణజాతి ప్రస్తారసంఖ్యలకుఁ బద్యములు చెప్పఁ
బడినవి.

చతురశ్రజాతిలోనష్టము—

సీ. చతురశ్రజాతినష్టము చెప్ప మనినను కాల్యాత్రయాదిగాఁ గలిగియుండు
నిన్నియక్షరముల కింతసంఖ్య యటంచు నెఱిగి యేసంఖ్యలో నెవ్వరైన
నిన్నగుభేదము లేకువలె నుండును జెప్పమీ నాతోడఁ దప్పకుండ
ననియఁగిన సంఖ్యన్నియు వ్రాసుక యడ్డయనుద్రుతములయొడ ద్రుతము
చతుర్థమున లఘువుచెలఁగనష్టమగురువు ద్వాదశశ్లోతముతోదొరయఁగూడ
తన నడిగిన సంఖ్య గొనియు నాయుటను.....

క. ధరఁ ద్రిశ్రజాతి యరచు, దురునిసియొక్కటియు మఱియు ద్రుతమునరెండు
శిరమునను జుట్టినాలుగు, స్థిరముగ మముఁ బ్రోవుప్రేమ సీతారామా.

క. ఒకటి గాలుకు నాటు, న్నొకటియు ద్రుతలఘున నీచునొకపదమూడఁ
ఇకరెంట నిరువదైదగు, శుకసర్పత దివ్యనామ సురసుత్రామా.

ఈపుస్తకముకడపట నిట్లున్నది.

“ శుభమస్తు ”

శ్రీరంగరతిజయ శ్రీరంగమకరంద కందర్పదర్పణకృతుకాది
రతిలీల వనమాలి రాజచూడామణి ప్రత్యంగరూపక పంచభూత
రాజమూర్తాండైకరాజనందన కోకిలప్రియోద్దీక్షణ లలితబసవ
శంకరప్రతిరాయ పెంక్తోలఖతాఖ్య వట్టికాపుత్రికోచ్చర కుడుక్క
చంచత్పూటాభంగ చాచపుటానంగ జయమంగళద్వంద్వ శరధలీల
వర్ణభిన్నత్రిశ్రవర్ణ వర్ణయతిత్రిభిన్నవిలోకిత బిందుమాలి
కరుణద్వితీయకోఽట్లకళధ్వని శ్రీకీర్తిచాతాళ సింహనాద
చతురశ్రవర్ణక రాజవిద్యాధర హంసనాద త్రిభంగి నమరభినుము

మల్లికామోద లీలాదు లెల్లఁదెచ్చి, సాహితీగీతికుచకుంభ శారదాంబ
మెచ్చి శరభోజభూప నిన్నిచ్చగించు, నలరుఁబోణి పదంబున మెలఁగఁజేసె.

దీనింబట్టి యీపు స్తకము తంజావూరురాజగు శరభోజభూపాలుని యా
స్థానములోని సంగీతవిద్వాంసుఁ డెవ్వరో రచించియుండు నని తేలుచున్నది.
కర్తపేరు తెలియలేదు.

26. శృంగారపుపాటలు - ఖిష్ణలక్షణము— గ్రం. సం. 95.

ఇదియు నొక్కపీఠముకాగితపు గ్రంథము; చిన్నది. కొన్ని మచ్చునకు—
పంచేత్వా గోకర్ణేశ వకుళారణ్యవివేక మహేశ||

1. పందారుదానవసందోహసేవా మందానంద బృందముకుంద
నందము కుందపురందరవందిత పంచేత్వా||

4. సంగరరంగవిరూపా నిజకరసంగతసురగిరిచాపా
మంగళకరచిద్రూపా రవిరథాంగ వేదనుత గురుతరకోపా || పంచే||

5. కాండభాండలయలీలా | పరవేదండాజినవరచేలా
పాండరకపాలమాలా | కోటితొండమాకులజనవరపాలా
భండనముండలఖండనపండిత | చండపిచండిలకుండలికుండల | పంచే||

— †రాగమాలిక† —

గౌరీమనోహర గోకర్ణమాంపాహి గౌరమహానట నారాయణప్రియ
సారంగధరకళారంజిత మస్తక సామగానప్రియ సర్వకోశరణ్య
దశముఖారివినుతచరణ సరసీరుహ దత్తైలవిశహరిప్రమాఖభాగ్యోదయ
విశదపూర్ణవ్యోమలహరీజటాజూట విమలశంకరాభరణాయితాహీత
సకలచరాచరనాటనాకార శమితారివేగవాహినీశనిషంగ||

వికటవరాళికాక్షిహతమస్తక విమతజనకళ్యాణిమాదిభాగ్యప్రద.....

ఇంతయలుగ నేల యేనేమిచేసితి నింతిరో బాగాయెనే ||

రంతుకాఁడొకోటిరాజాబహద్దరుని యితిపేరేమని యేఁదెలియవేడితి.

ఖిష్ణలక్షణము - వచనము - ఇందుఁ గత్తులపేరులు పొడవు వెడలుపు
లక్షణము ముద్రలు పిడులవివరము మొదలగునవి వ్రాయఁబడినవి.

కత్తులు 1 యిదుస్థానమైనై 2 అచ్చియూబాగునురై 3 బక్దచాన్
త్యాగా 4 న్యహాత్యాగా 5 రుమ్మాత్యాగా 6 బిందుపాన్త్యాగా 7 హీరాన్
త్యాగా 8 అబ్బానీత్యాగా 9 పరకసెరీత్యాగా 10 బద్దాత్యాగా 11 సరవరి

త్యాగా 12 మావిలీత్యాగా 13 మైదరాబాద్ త్యాగా 14 కుచ్చిత్యాగా
15 చెంగ్లామాత్యాగా 16 విలాతిలబాసీ 17 ఖురాసాఅబాసీ 18 మందుమా
భీర 19 అందాబాదిగురువా 20 యెర్నల్ అనువవి చెప్పబడినవి. ఒక్కదాని
కుదాహరణము.

ఖురాసాఅబాసీ:—కత్తి గడుసుగా నుండును. తక్కినలక్షణములు
విలాతిలబాసీవలెను.

మిశ్రకత్తి:—(చిసక్ కత్తి?) కాలుతక్కువ నాలుగుజేనలు. వెడలుపు
3 వ్రేళ్లు. పెణికదగ్గర నొకదోరెము. పెణికెలాపు. పిల్లదోరెము ౧1 బీరకా
యపీచువలె ఛాయ.

నాలువాలు:—నిడివి 3 జేనలు. పెణికె కొనదాక సన్నగా నుండును.
నడుమ నొకదోరెము, ఉక్కుటల్లు. నీరునల్లు వెడలుపు రెండువ్రేళ్లు.

ఖండా:—నిడివి కాలుతక్కువనాలుగుజేనలు వెడలుపు 3 వ్రేళ్లు. చూరి
ముందు వంగియుండును. అడుగు దుత్తెను. 3 దోరెములు. పెణికెదగ్గర కడ
పెళ్ల బలుపుముద్దర. దుగళం పేరామిదపుగి:జవలె కత్తిగడుసు ' రుదాపట్టు
.....దప్పు కత్తిలఘువు.

ఆయాతావుల: గత్తియొక్క ముద్రలు చిత్రింపబడియున్నవి. ఫరుజు
లు ఖాల్ లు కేడెములు పేరులు గుర్తుకొకట: గొన్నినాసికాన్నారు.

కెడెయములు— బరువుగానుండును. కొత్తది కోసిన నేరేమపండు చె
క్కినట్టుండును. ప్రాతగిలిన దోరబీర కాయచిక్కున: గోసినట్టుండును. నజుకుద
గిలిన: గూడిపోవును. నాలుగుతావులను బెట్టినవి కేవలము. తక్కినతావున
పెట్టేది చిలువట్టు. ఇత్యాదిగలదు.

ఈపుస్తకముజడివిన పునుక్కొటస. స్థానములోనిదని తెలియవచ్చును.

27. స్థానాంతర్గత ధర్మఖండము — గ్రం. సం. 117.

కవి యీ:దులపల్లి భవానీమ:డు; కవి యీగ్ర ధమును శ్రీశైలమల్లి
కార్జునిని కంకితముచేసెను.

గద్యము:— ఇది శ్రీమద్గురుకరుణాతిశయ: బ్ధ కవితావైభవ యీ:దులపల్లి
శంకరమంత్రితనూభవ సుధీజనవిధేయ భవానీశనామధేయప్రణీతం
బైన స్కాందపురాణంబున ధర్మఖండంబునందు.....ఆశ్వాసము.

ఈక్రిందిసీసపద్యములోఁ గవి తనమతముం జెప్పుచున్నాఁడు.

సీ. ధాత్రిభారద్వాజునోత్రపవిత్రుడై సురుదిరాపస్తంబసూత్రుఁ డగుచు
నిరతాన్నదానాభినిరతుఁ డానీఁచులపలి నరనామాత్యుపాత్రవరుని
సంతతపూజితశంకరుం డగుశంకరామాత్యమాళికి నాత్మభవుని
బ్రాహ్మని నచ్చుమాంబాగర్భశుక్తిముక్తామణి నీశ్వరధ్యాననిరతు
భవ్యశృంగారముఁజరికావ్యరత్న, మాంధ్రభాష నొనర్చిన యనఘచరితు
శంభునిభుండగు నివటూరిశంభుశిష్యు, ననుభవాసీతనాముఁగన్గొనుచుఁబలికె.

ఇప్పద్యమందలి యివటూరిశంభుఁడు మతగురువును-

ఉ. శ్రీచయవాగ్విలాసుఁడు నశేషలిపిప్రవణుఁడు భూరిశో
భామహాసీయమూర్తియుఁ బ్రబంధనిబంధనబంధురక్రియా
భామనాతుల్యసూత్రుఁడు నృపాలకపూజ్యుఁడు నంచుఁ దక్షజనల్
వేమణు నెంచ దిట్టకవి వేంకటరాయ కవీంద్రుఁ డొప్పుగఁక.

చ. అతనికృపాకటాక్షువిభవాతిశయం బనిశంబుగల్గ నే
నతులకవిత్వతత్త్వమహిమాఘృతఁ బ్రాథిమఁగంటిఁ గావున
గృతమతిచేఁ బ్రబంధ మొనరించు తలంపును స్వప్నము సమం
చితగతి నమ్మహాత్మునకుఁ జేతులుమోడ్చుచు విన్నవించితిక.

అనుపద్యమందలి యీ వేంకటరాయకవి విద్యాగురువు నని తెలియ
వచ్చును. ఇంతకంటె నీతనివంశాదికము వివరముగాఁ దెలియదు. సుకవిస్తోత్ర
ము కుకవినింద స్వప్నము నిందును గలవు.

ప్రారంభము.

ఉ. శ్రీనగకన్య ముత్యములచేఁ దలఁబ్రా లిడువేళ శీర్షగం
గానదిఁ జిందు చిందువులక్రందున సర్వసుపర్యకోటి ను
ర్వీనుతవైభవంబునఁ బవిత్రితగాత్రులఁజేయు శంభుఁ డా
శ్రీనగరాజమందిరుఁ డశేషశుభంబులు మాకు నీవుతక.

మ. గరిమం గొస్తుభరత్నబింబిత నిజుగస్ఫూర్తి వేటొక్కను
దరియంచుక సిరి యెంచునత్తఱి నితాంతప్రీతి సంధిల్ల న
య్యురుభూషామణిఁ దత్తుచాగ్రమున నాయోజించి కేళికళా
స్ఫురణ రంజిలఁజేయు శౌరి దయఁ బ్రోచు న్నమ్మ నెల్లప్పుడుక.

చ. సురరమణీమణీచికురచుంచితపాదసరోజ మారఘ

స్మరనిరవద్యవామతనుసాధనివాసిని యోగిలోకహృ
త్సరసిరుహాభ్రమద్రుమరి సర్వజగజ్జనయిత్రి సీత భూ
ధరవరపుత్రి నిత్యశుభదాత్రి ననుం గృతకృత్యుజ్జేయుతః.

గీ. అనుచు నిష్టజేవతాదిను సత్కవి, వందనంబుఁ గుకవినిందనంబుఁ

జేసి తెనుఁగుబాస భాసురమగుగతి, కబ్బమెలమిఁ జేయఁగా దలంచి.

గీ. స్తాందమునందగు నేఁబదిఖండములను, ధరణిధరములంగనకభూధరముకరణి
మేటియై ధర్మఖండంబుమిగులనలరు, నదియునా నేర్పురీతిఁజెప్పెదముదమున.

ఇట్లనుకొనుచుండఁగా స్వప్నములో నమృతలింగమూర్తి యీశ్వరుఁడు
సాక్షాత్కరించి తనకాకృతి నమ్మి కోరి పుచ్చుకొన్నాఁడు.

ఈప్రతిలో ౨గీః పత్రములలోఁ దొమ్మిదియూశ్వాసములు మాత్రము
కలవు. తొమ్మిదవది పూర్తిగాలేదు. రామాయణకథలో నాగపాశములపిమ్మట.

క. సురవరులు నసురయోధులు, హరివీరులు గనఁగ రాఘవానుజుఁ డమై
శరవృష్టి ముంచిన న, య్యురుభుజుఁ డజశరము విటయోజించి వెసఁ.

గీ. అనఘుఁ డీరాముఁడు పరాత్మఁ డయ్యె- అనునింతవఱకెకలను.

ఈకవి యితకుమున్ను శ్రృంగారముజరి యనుకావ్యమును రచించియు
న్నట్లుఁ పునఃపఠనము పద్యముంబట్టి తెలిసికొంటిమి.

—→ కవిత్వశైలికై కొన్నిపద్యములు ←—

క. అడిగెడుధనికులు గడులే, వడి మాకని యతిథిఁ దిట్టి స్వల్ప మొసఁగి యా
కడఁ బశ్చాత్తాపితు లగు, జడమతులకు నల్పసుఖము సమకూరుఁ దుడఁ.

గీ. ఏలరానిచ్చి తని ద్వారపాలుఁ గినిసి, యతిథి గడనిడి కడువడి నారగింప
కిష్టమృష్టాన్న పానీయతృప్తజేయ, వలయు నైశ్వర్యకాములై వఱలువారు.

శా. ఆతం డధ్వరకర్త కర్తలకుఁ దా నార్హిజ్యముం జేయుచున్
శ్రౌతస్తార్థవిధిజ్ఞుఁడై నిఖిలదేశస్తుత్య సద్విమ్యుఁడై
భూతాఘుఁడు వినిర్జితేంద్రియుఁడు సుతుష్టాంతరంగండు నై
ఖ్యాతి స్మరమహీసుపర్వ నృపలోకాచార్యుఁడై వర్తియిన్.

ఉ. ఇష్టముఁ బూర్తమున్ వ్రతము లిద్ధతపంబుచు దీర్ఘయాత్రలు
త్రౌప్తపరోపకారములు నిమ్ముగఁ జేసినవాఁ డగు నిజా

దృష్టతః గాళి కేగి నిటలేక్షణు నీశ్వరు విశ్వనాథు భ
క్షేప్తమః జాద్ర శేఖరు మహేశ్వరుః జూచినవాఁడు పోడిమిఁ.

శ. శంభుద్వేషులు దోషదూషితులు హింసాతత్పరుల్ క్రోధులుఁ
శుభత్కర్తృవిదూరులు న్బుధజనస్తోమక్రియాదూషణా
రంభగ్రస్తులు నైనభక్తులు సురేంద్రా తామసుల్ విష్ణుఁ డా
దాభాచారుల దుష్కుమారులఁ బలెం దాఁ గన్గొనఁ నిష్కృపఁ.

ప్రాతతప్తులు మెండుగాఁ గలవు. ప్రతి మంచిస్థితిలో నున్నది.

28. గోపాలవిలాసము—గ్రం. సం. 135.

ఇది మొక్క యక్ష గానము. దీనికిఁ గాళింగచరిత్ర మను నామాంతరము
గలదు. ౪౦ పత్రముల పుస్తకము. ప్రారంభము :—

శా. శ్రీరామా నిరు నే నుతింతు మదిలో సీతామనోనాయకా
ఘోరాకార మదారిదైత్యహరణా కోట్యర్కతేజోమయా
సీతేజాసనసేవితాంఘ్రికమలా నీవాఁడ నన్నేలు మీ
కారుణ్యాకర రాఘవాన్వయమణీ కాకుత్స్థపంచాగ్రణీ.

వ. ఇట్లు కృతీశ్వరుండైన రామస్వామిని వినుతించి హరిహరమృదు
ల నేమని కొనియాడుచున్నాఁడు.

త్రిపుట—సిరికిఁ జెప్పక యుజికి మకరిని నఱకివేగమె దరికి నీడ్చుకఁ గరికి
నభయం బొసఁగఁ శ్రీనరహరికి శరణు॥

మట్టిరథమట గట్టువిల్లట జంటనాలుకదంట నారట కంటిమంటల
మరునిగెల్చిన ఘనునిఁ గొలుతున్॥

తమ్మిఁ బుట్టినదాత తానై క్రమ్మి లోకములెల్ల నేలిన బాహుదేవరపద
ములెన్నడు నెమ్మిమిఱఁ.

వ. ఇందిరా గౌరీ వాణీ మహాదేవుల నేమని సన్నుతించుచున్నాఁడు.....

ఇట్లు సకలదేవతాప్రార్థనంబును సుకవులకు వందనంబు నానరించి
శ్రీమన్మహాభాగవతంబున దశమస్తంభంబునందు శ్రీకృష్ణలీలలు వర్ణన
సేయం దలంచి యున్న నొక్క నాఁడు.

సీ. నిగమగోచరుఁ డైననీలా ద్రినిలయుండు విప్రవేషయుదాల్చి వేడ్కతోను
నొక చేత బెత్తము నుత్తరీయంబును ముసిముసినగవుతో మోదమునను

మధ్యాహ్న వేళను ముదిరాబున కొచ్చి దాహముచెప్పుచుఁ దరువులి పుచు
మాధవు చరితలు మఱచినాఁడవునీవు రచియింపుమీ చాల రమ్యమాను
వినుము మాఁబ్బులన్నియు వీనులలరఁగనుము మోక్షముశ్రీహరికథలవలన
మనుము సుఖానివైచాల మన్నుమఱచి, మనసుర జిల నిట్లనె మహిసురుకు
క నడవడి గలిగిన యప్పుడె, పడయఁగవలె విష్ణుభక్తి పదిఁబడనైతే

విశువక కృష్ణునిచరితలు, కడువేడుక నెన్నముద్దగణపతిపెద్దా.

వ. అనుచు నానతిచ్చి యదృశ్యబైనఁ బరమేశ్వరుఁడని నిశ్చయించి చూచి
యేఁగూర్చుండి భాగవతార్థాబున దశమస్తాధ్యాయ నేను రచియింపఁబూనిన
గోపాలవిలాసంబును యక్షగానంబునకుఁ గథాక్రమం బెట్టిదనిన నెటువలెను.
సీ. ఆభిమన్యుపుత్రుడు హన్సంబుతోడను శుకమోగరాయని జూచిపలికె...

ఈవైవాక్యమువలనఁ గనియభిప్రాయము తేటపడినది. కథాసందర్భ
మును దెలిసినది. “కడువేడుక వెన్నముద్ద గణపతిపెద్దా” యను మాటలోఁ
గవి గణపతి కొడుకుపెద్దన కవియేమో యని యోజింపవలయును. ఇతఁకంటె
నాతనివిషయము తెలియరాలేదు. కథాభాగములోని కొన్ని వాక్యములు:—

త్రిపుట- బింకమున గాల్ద్రవ్వి అంకెలు పెల్లుగా మ్రోయించు వృష
భము వంకఁజూచిన యపుడె గ్రక్కున తెంకిద్రోవె...

జిత్తుజిత్తున నట్టులెత్తుక గుట్టుములవలె దుమికి కోడెలు నట్టికట్టులు
నడిచెఁ గదుపులనడుమ నపుడు.....

వ. అట్టికదుపులమందలు కుదుర్చుకొని పాలు పిడుచు నీళ్ళు...దినదినం
బురు వింతలు గులుకుచు నావులమేపుచున్న రామకృష్ణులు ప్రబంబ తృణా
వర్తబకధేనురక్తసి మొదలైనరాక్షసుల...

జూపె. ఓదేవమీయాజ్ఞ నుల్లంబురఁజిల్లె నావిన్నపంబొకటి నలినాక్షవిరుము!
వాదుచే గిరుకుండు వైరంబు మదినుంచి భేదించునను జాల భీతిఁజెందెదరు.

వ. అనినఁ గృష్ణుం డేమరుచున్నాడు.

జూపె. మాపాదములు నీవమస్తకంబున నీలిచె నాకక్షిరాజు నిన్న
లయింపఁ డింకను.

చిట్టచివర మంగళహారతియు వ్రాలాశ్వభ్రుపద్యమును గలవు.

చిత్రభానునామసంపత్నర కార్తిక శు శనివారము కార్తిక నెల ౧౦
తేదీవఱకు వ్రాసిన కాళింగచరిత గరటయ సెట్టికి ముత్రరాజు కృష్ణయ్య వ్రాసి

యిచ్చినది. మొదటి యొత్తుపుటమీఁద “విరోబా కాళింగచరిత్ర యెత్తినవారు చదివి యిచ్చేది. యియ్యకపోతే కొట్లోవేళి కొటుకెలుపులో తీశెయిచ్చేది. అని యున్నది. ఈవిరోబా యెవ్వరో తెలియదు. దక్షిణదేశప్రతి- పుసుకోట పేకపేశయ్యగా రిచ్చినది.

(29) రామశతకము- గ్రం. సం. 136.

ఇదియొక కందపద్యశతకము. కాని యిరువదియొక్క పద్యములు మాత్రము గలవు. కవిపేరు తెలియదు- నైచ్యో వేదప్రకరణము, నిష్ఠురోక్తిప్రకరణము, అంతఃకరణదోషనివేదనప్రకరణము, చిత్తశుద్ధిప్రార్థనాప్రకరణము, ననిప్రకరణ మునకైదేసిపద్యములు వ్రాయఁబడినవి. కొన్నిపద్యములు-

శ్రీరామణా సీచరితము, ఘోరము లగుపాపములను గొట్టుటచేతక సారతమ మైననామము, తారకమని తలఁతు మదిలో దయగలరామా.

సరసుఁడ సీనామముచే, స్థిరముగ వేడంగఁజేయు దీనశరణ్యా కరతలుఁడు గావె భక్తుల, మఱవక ననుగాపు సుగుణ మతిగలరామా.

తామసగుణులుచేతనె, పామరుఁడుగఁ దిరిగినాను పరమాత్మక నీ ప్రేమను గలిగెడి యతులిత, నామసుధఁగ్రోలఁజేయు నరవరరామా.

ఇదియును బై పేకపేశయ్యగా రిచ్చినదే.

(30) పాండవాశ్వమేధవృత్తాంతము- గ్రం. సం. 138.

జైమినిభారతము- ఆశ్వమేధపర్వము కథ- వచనము. మొదటి ౧౫ పత్రములులేవు. మొదటిది యమునాసురునికథ, రెండవది నీలధ్వజనియ్యధము. మూడవది యమృతధ్వజనికథ- ఇతఁకుమారుఁడు సుధర్మని కథ, నాలుగవది సురుతునికథ, ఈసురుతుఁడు సుధర్మనితమ్ముఁడు, అయిదవది వరాహదేశకథ, ఆఱవది బృహల్లీలకథ, ఈబృహల్లీలస్త్రీ- ఏడవది బ్రభువాహనునికథ. ఏడు భాగములు. ౨౩౩ పత్రములు. భాష హ్యవహారికభాష. దానికిఁదోడు వ్రాత తప్పలు. కవిపేరు తెలియదు కాధారము లిందేమియుఁ గనఁబడవు. అఱవము చదివిన దక్షిణాదితెరుఁగువారు వ్రాసినది. ఉన్నదున్నట్లు వరాహదేశకథలోని కొంతచిత్తగింపుఁడు.

“అటుపిమ్మట ఆశ్వం సంరక్షణశాయవచ్చిన అజునుడు అమృతధ్వజ రాజున చుట్టంచేసుకొని సకలమైనరథగజతురగపదాదులతోకూడా అజునుడు రథాయాధుడై ఆశ్వం వెనకపాశ్వముగా నడిచి దేశం ధాటి అవతల పోయ్యె

టప్పుడు అనేకమైనవాల్లా వచ్చి నోరు తెరచుకొని చూచి అష్టాదశవాద్య ఘోషముల శబ్దములు విని భయపడి కిరీటిదండము జూచి భ్రమశి పరుగెత్తిరి. దండం రెండుమడదూరం అవతలనడిచి పొయ్యేటప్పుడు అక్కడ వకదండకారణ్యవనం కనిపించును. అందుకు అవతల దక్షిణముగా నడిచి పశ్చిమ దిక్కుగా పొయ్యేటప్పుడు వరాహదేశ మని వకదేశం ఆదేశం యొక్క వత్సమానం యేలాగుంటే అందులోవుండే మొగవాండ్లు ఆడవాండ్లు నిర్మాణముగా వృక్షశాఖలులో గెబ్బిలమువల వేలాడకొని వుండేదిన్ని పగులు ముప్పైన్ని వృక్షములమీద తొత్తుకొని వుండేదిన్ని ఆ సైరూసమునకు సంచారములు చేశేదిన్ని ... .. అజ్ఞానుడు అమృతధ్వజరాజును అడుగగా వినవయ్యా కిరీటిమహారాజా తెలుస్తున్నదే ఆపట్నం బ్రహ్మదేశం ఆదేశములో వాల్లు విధములు గల్గినకొంట్లు వుండే మనుష్యులు వుండురు. అనిపల్కరించగా అశ్వం ఆపట్నం సమీపమున పొయ్యేటప్పుడు రణభేరి శబ్దం విని అందులో వుండేజనులు బయలుదేరి వాళ్ళకు వొకరికి వొకకొంట్లు వొకరికి రెండుకొంట్లు లు వొకరికి మూడుకొంట్లు ... .. వాల్లు వెను రెండువేలు మూడువేలు యీ ప్రకారంగా వచ్చి దూరముగా నిల్చి చెతులుకట్టుకొని కొంట్లులచాత పొడిచేభావముగా కొంట్లు ఆడించుకొని నిల్చివుండగా అజ్ఞానునిదండం జూచి భయపడి ... ..

బృహస్పతిలలోని కొన్ని వాక్యములు:—“వినవయ్యా కిరీటిమహారాజా యీ అశ్వం పొయ్యేది మదనమండలదేశమని వొకదేశం ఆదేశం యెలెటటువంటిది బృహస్పతిలయనె ఆడది. ఆదేశములో ఆడవాండ్లువినాగ మొగవాండ్లు మందుకుకూడా తగలదు. అటువంటి బృహస్పతి తపస్సుజేసి సర్వాస్త్రఘాతం అని అస్త్రము పరమేశ్వరుని దగ్గరతీసుకొని వచ్చింది. కాబట్టి యీడ తరకురుడే త్రములో వుండతగ్గ రాజాధిరాజులు దేశాధిపతు లంధరున్న బ్రహ్మరుద్రాదులున్న నేటివఱకున్న దానిం జయించింది లేదని అమృతధ్వజుడు చెప్పగా— అజ్ఞానుడు విని పరమేశ్వరుడు మహావంచనజేసిరి నేను పోయి అడిగినందుకు పాశుపతాస్త్రము ఇచ్చను నాకు ఆ అస్త్రము యియ్యరాదా ... ..” ఆంధ్రజై మినిభారతములో. సురభుఁ డనిన- దీనసురుతుండని, ప్రమీలకే కావచ్చును- బృహస్పతిలయని- వృక్షదేశమునకు వరాహదేశమని యుండుట కథల భేదముచే నఱవగ్రంథ మొక్కటి యున్నదేమోయని తలంపుగలుగుచున్నది.

(31) శ్రీపతియమ్. సవ్యాఖ్యానమ్ గ్రం. సం. 143.

శ్లో॥ జగదుదయస్థితిసహృదికారణ మవికారి సచ్చిదానందమ్ |

శ్రీయంతం కృష్ణాఖ్యం తేజో మే హృది సదా స్ఫురతు ||

ఆచార్య శ్రీపతికృతా జాతకర్తాఖ్యపద్ధతిః |

వ్యాఖ్యానతేమ.....దేవేనయజ్ఞనా |

ఋశ్యంతు త మిమం గ్రంథం శాస్త్రవ్యాయోపబృంహితమ్

పూర్ణం జాతకశాస్త్రాణా ములాకారం విపశ్చితః ||

శ్రీపతి రాచార్యో భీష్మదేవతానమస్కారపూర్వకం భౌతిక.....

త్యాఖ్యం గ్రంథకరణం శ్లో కేన ప్రతిజానీతే | న త్వేతి ||

శ్లో॥ నత్వా తాం గురు దేవతాం త్రిసమయజ్ఞానోద్గతేకారణం

తత్పాదాంబురుహప్రసాదవికసదోద్భవో బుధః శ్రీపతిః

శిష్యప్రార్థనయా విచార్య సకలాన్ హోరాగమార్థా బహూన్

వత్సే జాతకకర్తృపద్ధతి మహం హోరావిదాం ప్రీతయే ||

న త్వేతి జాతకర్తృపద్ధత్యాఖ్యం గ్రంథం జాతకజ్ఞానాం ప్రీత్యర్థం కరిష్యా

మి || ఆత్రజాతకశబ్దేన యవన బాదరాయణ విష్ణుగుప్త వరాహమిహ రాదికృ

తాని జాతక శాస్త్రాణ్యుచ్యంతే | తైరుపాదీయమాన భావాద్యానయనోక్తం

గణితకర్తృ జాతకర్తృ తిస్యపద్ధతిః తదపేక్షిత గణితకర్తృనుపూర్వప్రతిపాదకో

గ్రంథో జాతకర్తృపద్ధతి రిత్యన్వరా స జ్ఞా.....

జాతస్యాయుర్దశావిపాకాది తమపయోగాని యాని జ్ఞాతవ్యాని తాని

ద్వితీయేనశ్లో కే నానుక్రామతి.

శ్లో॥ జ్ఞేయోత్రప్రథమాహి జన్మసమయచ్ఛాయాదియంత్రై స్ఫుటం

తత్తాలప్రథవావిలగ్నసహితాం కార్యంతతశ్చ గ్రహః

సిద్ధాంతోక్తపరిస్ఫుటోపకరణై స్తేచాసకృ త్తర్కణా

భావాః భేదదృశో బలానిచతతః తేషాం విచింత్యానిషత్ ||

ఇత్యాదిగా ౧౧౧ పత్రములు గలప్రాతపుస్తకము దక్షిణదేశప్రతి. వ్యా

ఖ్యాతపేరు తెలియట కథారములేకుండ మొదట గొన్నిపుక్తులు పోయినవి.

(32) లీలావతీదండకము- గ్రంథసంఖ్య 151.

ఈదండకమును శేషయార్యుడు రచించెను. కచ్చిరంగరాజదండకము

చంద్రాననాదండకములు చదివినవారి కిదిచదివిన దండకములు పూర్వకాల

మునవారు రచించు ప్రణాళిక భోధపడగలదు. ఇందును రాజవర్ణన లేవగనే యద్వముచూపుట, తర్వాత సాముచేయుట, స్నానముచేసి భోజనానంతరము సభలోఁ గూర్చుండి కొంతసేపైనపిచ్చుట గుఱ్ఱమెక్కి బైలుడేటుట, వీధిలో నొక్కతె చూచి రాజును మోహించుట, దానినిరహము నిత్యాది- ఈదండకము లోఁగూడ రాజుపేరు మొదటవ్రాసి పిచ్చుట నాయాతావుల దుడిచివైచి రామ స్వామియీతీంద్రుండు, ఆనందకృష్ణోద్రపుత్రుడు, అని నవరించినాడు, కారణము తెలియదు. పలుతావుల దిద్దుబాట్లు జాగ్రత్తగాఁ బరిశీలించి వెలికిఁ దీయఁగా “శ్రీరూకరాజాస్వయాభాసే సాపూర్ణచాస్త్రా” డని యొక్కచోటను. “శ్రీవేంకట పెరుమాళ్రాజభూనాయకుం” డనియొక్కచోటను దోచినవి. ఇదలి రామస్వామియీతేకుఁ జెవ్వరోగాని దండకాంతమునఁ గ్రొత్తగా నీతనిపైఁ జెప్పఁబడిన పద్యములు చేర్పఁబడినవి. అవి పిచ్చుటఁ గనఁబడుపఁబడును. ఈ దండకకవిత్యము పటుత్వము గలది.

శ్రీజానకీమంజులాస్యోద్యదానందసంజాతమందస్థిత శ్రీనిదానీకృతా త్తీయనర్తాక్షి లీలావహద్దివ్యతేజః పదద్వంద్వసే వాధురీణుడు.....వారాశి కన్యామణి నృత్యరంగాయితాపాంగవీరౌ కృతైశ్వర్య సంతోషితార్యాతిచాతుర్య ధుర్యానివార్యతున్నరతాసహితీమార్గసంశోభితాత్తీయకీర్తి ప్రభావుండు... (“భాస్వచ్చిదానందఽత్తాంబుజానంద కృష్ణోద్ర”) ఇంతవఱకు గ్రొత్తగాఁజేర్పఁ బడినది- పుత్రుడు, శ్రీరామస్వామియీతీంద్రుడు.....తానొక్కనాఁ డక్కజం బైన రంగారు బంగారు మేలద్దపు న్నేడలో నంబుజాక్షీవికాసస్ఫురద్గంధసంబంధి మందానిలాంకూరముల్వీన.....నిద్ర మేల్పించి కాంచీకన్కణికంకణంబుల్ క్వణింపంగ నచ్చెంగట నిచ్చి.....చీనాపనీచాద్వలన్నిగ్గులక ముద్దులంగల్లు మేలద్దముక ముందట నిల్చు...నించుచిల్లానివారిం చుచందంబుతో దంతపుం బల్కపావాలొయారంబుగా మెట్టి.....కెంబట్టదట్టి న్నొలంగట్టి- బస్తీలు గర్తా పురాలొ కొంతసాధించి జోడిబునుక సంగడాలొలోడులం దీసి గోతాము పై కెత్తికొణ్ణనులా సింది...ప్రొద్దనఁ బెంజెట్టితో మల్లురోరాడి...పట్టాను చిల్లోడి కేడెంబునుకబూనిమఃష్ఠీనితోఁ జేరభంగాయమానంబులొ కాయమానమ్ములం జేసి తత్తామా తద్దిక్కు తద్దెయ్య తద్దిమ్మి తజ్జంత తక్కిణ్ణ తద్దోం తదోయంచు... నటుండఁడు బోఁటి దగందిద్దుచందాన బారెంట మూరెంట జేనెంట దుత్తై ట బెత్తైంట వేద్రిప్పచో మేలుమాట్టవవాహ భలా చాంగు దాదా యటం

చుం గళుంబ్రీతిఁ జారంగికు త్రెచ్చ వాహ్యళిగా వచ్చు నవ్వేడుకన్ దక్కు
గుల్కం బదార్పన్నెబుగారపున్నేళన్ ఘుక్కుఘుక్కుచు నెత్తాపులంగుల్కు-
నక్కల్వపూచప్రపు న్నిడల స్వెన్నెలల్ బోలు చిర్నవు చెక్కిళ్లపైం గుల్కు-
నెమ్మేను శృంగారముల్ చిల్క...నిల్చుడి కన్నుడువై చూచు నప్పొరవారాం
గనాకోటిన్ మేటి నెత్తావికి బేటి పూచిల్లుమేల్చొన్న పూబోడ్లకున్తిన్న...
(ఒక్కతెప్తార్థింపగా) లాలించి తేలించి మెప్పించుచన్...సుఖానన్ చిరంజీ-
విగా వేశ్కనున్నాడటాచన్ జగద్గీతచర్యాతివిస్తారుపేరన్ గుణధారుపేరన్
సంపన్నిదానీకృతాక్షయ్యపద్మాక్షసేవాధురీణోల్లసన్తాన సాంభోజపేరం గలా-
భోజపేరన్.....కవీంద్రు ల్నుతంపంగ నుద్దండవిద్యత్కవిత్యాకుండై నట్టి
శ్రీశేషయూయ్యండు కైసేయఁ శృంగారణీదండకం బుర్వి నాచంద్రతారారూ-
పై వర్ణిలుంగాత !”—

దండకముపేరు మొదట లీలావతీదండకమని యొత్తుపత్రము మీదను
న్నది దండకము చివర శృంగారణీదండక మని చెప్పబడినది. ఈకవి కు
ద్దామఁ డని బిరుదముగలదట. ఈదండకమంతయు ౧౩ పత్రములలోగలదు.

ఈదండకము తరువాయిని విశేషముగా ననేకులు రాజులపేర సంకిత
ములైన చాటుపద్యములు గలవు.

(1) వైరామస్వామి నృపునిమీది పద్యములు.

- శా. శ్రీరంజల్లగఁ బ్రాణభర్తయెడఁ దోచె స్వామరాగోదయం
బాయాథిం దనలోన నిండి వెలికిం బైబరవైనా నాగరం
గారున్ లేదొగరొప్పు మేనుగల శ్రీకాంతాంబుజాతాక్షిగం
భీయండ్లె తగు రామసామి నృపునిం బ్రీతిం గృపం బ్రోవున్. ౧
- మ. ధరలో నాజికుమారవృత్తి విబుధత్రాణోత్సుకస్ఫూర్తి శం
కరభర్తాహృతసారరక్తి సుమనఃకాంతాత్మవిఖ్యాతిచే
వరల న్నివలరామమూర్తివె యనన్వర్ధిల్లి తౌరార మేల్
స్తరసౌందర్యనిదాన దానఖని రామస్వామి భూపాగ్రణీ. ౨
- శా. నీమాన్యం గటితీవి? గనినంతే యాహిరణ్యోదయం
డేమో యాహరినాభిగహ్వరము నందేదాగె సంతన్ హరిన్
ధామాంచద్భవదేకభక్తిదహరాంతర్గినుఁ డైనిల్చె శ్రీ
రామస్వామి నృపాలచంద్ర యిది చిత్రం బయ్యెడిం దెల్పుమా. 3

కొన్ని పత్రములు విజిగిపోయినవి. అందుఁ బెక్కుసీసములు విమలగుణ హార యానందవిభుకుమార, సరసవాగ్ధార శ్రీరామస్వామిధీర ? అని యేమో కలపు నిండుపద్యములు వ్రాయవలచులేదు. ఇట్టివి ౨౦ పద్యములున్నవి.

(2) అఘఘరిచామధీరునిపై పద్యములు-

సీ. శ్రీవారాసింహ రాజీవాక్షపదభక్తి భూరిసత్కవులను బ్రోచుశక్తి
సకలవిద్యలయందు సంతతు బహురక్తి నీతిధర్మములందు నిండుయత్తి
కలిదోషవిజయవిఖ్యాతీయం దాస్తక్తి శిష్టులయందెల్ల శీతహాక్తి
తరుణులయందుఁ గుడర్పకాభివ్యక్తి యిష్టులతోఁగూడి యెపుఁ భుక్తి
యెసఁగ వెలసితి వౌచార యిపుమీఱ, నంగజాతార కల్పద్రుచూపతార
భలిర శ్రీలండకదిరి భూవరకుమార, సంగరకుమార యఘఘరిచామధీర. ౧

సీ. చక్కెరపొంగ లే సురాన నెదిరించు మదపద్విరోధులమాంసరాశి
కమ్మనికూరలా కక్కసంపుతుటారి కుటిలవిద్వేషులగుండె తెల్లఁ
దాళఫలమ్మలా దంటగొంటరి వీరమాస్తీల కుండలమస్తకములు
కజ్జాయరాసులా గడమనేదారుల మేరుఁక్రొవ్వలు మెదనమండఁ
బానకంబా రణాగణవైరిభటుల, రాశిగామించు శిరముల రక్తధార
ధరను నీకత్తి యెకమ బేతాళునికిని, సంగరకుమార యఘఘరిచామధీర.

ఇట్టివి ౧౭ పద్యములున్నవి. నశుమ మూఁడాకు లిందులేవనివ్రాసినారు. తొమ్మిదవ పద్యమునుండి ౧౩ పద్యమువఱకు దానిలోఁబోయినవి.

రఘునాథరాజు మీఁది పద్యములునుగలవు. ఈపద్యములమకుటము కలితగుణపేటి కవికోటికల్పవాటి రమ్యవాగ్ధాటి రఘునాథరాట్కిరీటి! కచ్చియచ్యుతభూపాలుఘనకుమార వినుతకవిచంద్రరఘునాథమేదిసింద్ర! మొ!

కొన్ని పద్యములు పూర్ణముగాలేవు.

మ. స్థిరలో యశ్శరిచామభూమిపతి హేమీ! నీవుఘోరాజింగి
బరరాజన్యముఖాబ్జబింబములు లేసంగంటిసేయంగ భా
స్కరబింబును జంద్రబింబము వియత్కంజాతపత్రేక్షణ
ధరబింబును గంటియై చెలఁగెఁ జిత్ర బేకవాకోన్నతి.

(3) చంద్రశేఖరనృపాలునిపైపద్యము.

శా. శృంగారాస్పదమైన సత్కరుణచే శ్రీరంగనాథుడు మా
తంగోత్తుంగతురంగముఖ్యబహుళార్థశ్రేణి నీకిచ్చెనా

గాంధీయోపను నీతిశౌర్యముత వేడ్కం గచ్చినద్యంశజా
రంగాధీశ్వరుచంద్రశేఖరస్థపాలా పాలితాన్ధివ్రజా.

ఈప్రాసములో మూడునాల్గు చరణలు మకుటముగాఁ గొన్నిపద్య
ములున్నవి.

ఉ. తెల్లమిగాఁగ ధేమనుదఁ దేజనిమిటి పిరంగికత్తిచేఁ
బెల్లునఁ దాఁకి శాత్రుల పిక్కలు డొక్కలు జెక్కులక్కులుం
జిల్లులు చేసి వేసితివి చెగటిరాజులు మేలుమేలనఁ
నల్లపముద్వరంగనరనాయకచంద్ర సురేంద్రవైభవా.

ఇట్టిమకుటముతో గాని పద్యములున్నవి.

మ. దినమధ్యోద్భటసూర్యశౌర్యగుణసక్రిచీనసంభూతిచే
తను శత్రుక్షీతిపాలజాలముల సుధా సమలఁ గొందులం
దున ఘూకావళిచొప్పున న్నిలిపి తోడ్తో మేలుగన్నా వహెలా
విను సర్వేశ్వరవిశ్వనాథ సుకృతీ విస్తారవాగ్దీప్తి.

ఇట్టిపద్యములకొన్నిగలవు.

చ. వరవిజయాభిరామ శుభవైభవవిక్రమవిక్రమార్క నీ
గురుశరక్తికాంతకుచకుంభముల నిలసిల్లున్నవృ
న్వరమణిహారజాలముల నైపునభాసిత సజ్జహడమల్
స్థిర మనుబ్రోలురంగఘురకీర్త్యునృపాల కృపారసోజ్జ్వలా

ఉ. దానదయాస్వరూపబలధర్మకరాక్రమ చాపనైపుణిఁ
ధీనిధిరంగరాఘసతిస్తునృపాలుఁడు పోలుఁ జూన్తుఁ
వానిమఱుది వానిసుతు వానిపితృర్యుని వానిబావనఁ
వానరుజన్తు వానరుజు నైఖిరిమీఱఁగ ధారుణీస్థలిఁ.

ఇట్టివి పెక్కుపద్యములున్నవి.

చ. ఘటనయొనర్చి స్వామిహితకార్యముతప్పక నిర్వహించి వి
స్ఫుటముగఁ గీర్తించె మును పొందుగ మంత్రియుగంధరుఁడు ది
త్తటముల వానిచందమునఁ గంటివి క్రింది పత్తికొండమే
కటపతికుప్పయప్రభుశిఖామణి దానకళామరున్దణి.

ఈప్రాసముపైఁ గొన్ని పద్యములున్నవి.

సీ. పదచాళి వినిపించు వైభవస్ఫురణకుఁ గొమరొంద ముత్తేలకుచ్చుచెల్లు
జక్కిణివినిపించు చాతుర్యమహిమకు రంజిల్లు మిజామరములు చెల్లు
తాళవిన్యాసభేదమున నాట్యనకుఁ డులలేని బిరుదుకాహళలు చెల్లు
అభినయం బానరించు నతిశయప్రౌఢికి నిరతంబు డవిణైమల్లరులు చెల్లు
ననుచు నేకోజిసూపాలుఁ డనుదినంబు, మెచ్చి ముత్తేలకుచ్చు నీకిచ్చుసభను
గలితగుణపేటి యాశ్రితకల్పవాటి, భావజునిఘోటి ముద్దుమంగావధూటి.

సీ. శివునికంధరముపై శేషునిశిరముపై జలజరియురముపైఁ జఱచిచఱచి
భారతివేణిపై బలునికృపాశేపై నారదువీణపైఁ దూటితూటి
తారాద్రితరులపైఁ దార్ద్యునిగరులపై వలిమలచరులపై వ్రాలివ్రాలి
నరసింహునక్తుపై నందిబల్కుక్తుపై గజపతిచెక్తుపైఁ గవిసికవిసి
చెలఁగె జగములఁ దావకోజ్జ్వలితయశము, హరిహరపటీరడిఁ డీరరుచుల
కచ్చియచ్చత్రభూపాలుఘనకుమార, వినుతకవిచంద్రరఘునాథమేదినీంద్ర.

సీ. మలయకేతన పాండ్యమధురాధినాథాగ్రసామంతస్థపనీకు జయముజయము
కున్నమన్వయవార్ధికువలయినీనాథ సజ్జనావననీకు జయముజయము
మశ్వరాయాధిప మహనీయబిరుదాంక సంగరాష్ట్రననీకు జయముజయము
అనుచుసత్తవిరాజులు వినుతినేయ, విశ్వధాత్రీస్థలంబున వెలసితొర.....
తక్కినదిలేదు.

ఇట్టిపద్యములు కవిపేరు చెలియకుండ 25 గలవు. మఱియునైదుపత్ర
ములలో నిట్లేయవ్వరివో పేరుతెలియని సీసపద్యము లున్నవి.

ఇతఁడుసామాన్యఁడే తిర్నలేంద్రుకోటి, విజయరఘునాథతొండమాన్విభుకిరీటి,
రాయబిరుదాంకరఘునాథరాఢ్యగాంక, యను మకుటములతోఁ గొన్నిప
ద్యము లున్నవి. కొన్నిమాలిక లున్నవి.

(33) దత్తాత్రేయశతకము. గ్రం. సా. 158.

ఈశతకము వేదాంతబోధకము. మూడవపద్యములో :—

క. పరమానందయతీంద్రుఁడఁ, బరమవివేకానుబంధభాగ్యోన్నతిచే
తరచించెదఁ గృతిఁ గైకొను, తరుజతికరుణావిధేయ దత్తాత్రేయా.

అని కవిపేరు పరమానందయతీంద్రుఁ డని తెల్పఁబడెను. శతకములో
మొదటినుండి 47 పద్యములు మాత్రమే కలవు. కొన్నిపద్యములు —

1. శ్రీవిలసిత వరసాయమి, సేవితపాదారవింద చింతితఫలదా
కావుము నను నెల్లప్పుడు, దావరముగ గుణవిధేయ దత్తాత్రేయా.

2. శరణాగతవత్సల మీ, చరణాంబుజములకుఁ బద్యశతకం బిపుడే కరమర్థి విన్నవించెద, ధరలోఁ గగుణావిధేయ దత్తాత్రేయ.
3. ఎఱిఁగించుకొన్న దెఱుఁగదు, యెఱిఁగెను నెఱుఁగించుకొదవె యెప్పటికిని నీ యెఱుకకలవాఁడ ముక్తుఁడు, ధరలోపల గుణవిధేయ దత్తాత్రేయ.
8. తగులెందు తమకులేకే, తగిలితి మని బ్రమసి క్తగతతిచే జీవుల్ మగుడ జనించుచు మాయం, దగిలిరయో మోసమాయె దత్తాత్రేయ.
9. పుట్టక మునుపును దానే, పుట్టిన పిమ్మటను దానె పోలినెన వెనుకఁ గట్టిగఁ దానే నిజమున, దట్టంబగు మాయ పోయె దత్తాత్రేయ.
47. గురుశిష్యులనఁగ నిద్దఱి, గుఱుతులు చెడ్డపుడె ముక్తికుదురై నిలుచున్ గురుశిష్యభావ మెఱుఁగను, దరిమే సంతానిగేయ దత్తాత్రేయ.

దత్తాత్రేయశతకములోని దని-

- క. ఎంతదయో దాసులపై, బంతంబున మకరి పట్టి బాధింపఁగ శ్రీ కాంతుండు చక్రమంపెను, దంతావళరాజుఁ గాయ దత్తాత్రేయ.
- అనుపద్యమును బల్లెటూరుబడులలో నొరవడికుదుర్చుటకై వ్రాయుతురు. పైశతకములో నిట్టిపద్యమునకుఁ దావుండునా ? వేటొకదత్తాత్రేయశతకములోనిదా :

42. కర్తము జన్మము కొఱకే, కర్తత్యాగంబు ముక్తి గైకొనుకొఱకే మర్త మిది తెలియ జనులకు, ధర్మమయూ గుణవిధేయ దత్తాత్రేయ.
44. హంసగతివలన నజ్ఞుఁడు, సంసారై మగుడఁజచ్చి జనియించు నయా హంసగతినిలువఁ బ్రాజ్ఞో, తంసుండయ మానిగేయ దత్తాత్రేయ.

శతకముపూర్తిగాలేదు. ఈపుస్తకమునందుఁ గాంతాలలామశతకము, భాస్కరశతకము, ఆజనేయదండకమును బలువితము లగుశృంగారాదిపద్యములును గలవు.

- క. నలు గురు నినుఁ బలుమాఱుచు, నెలుతువు సుగుణోక్తి దీప్తికృత్యాకృతులన్ నలుగురు నినుఁబలుమాఱుచు, బలిబలియనఁ గచ్చిరంగ భాగ్యతరంగా.
- క. చక్రివి దయచే నొదా, ర్యక్రమమునఁ గర్ణుఁడొ పరాక్రమవక్రో పక్రమణక్రమపరభీ, మక్రోధారాయతొండనూరఘనాథా.
- క. నేటిదొలెల్ల నీకును, సాటియ యావిధ్యుద్ధజాంఘాలికసం ఘాటనిరాఘాటశర, ఘోటకరాట్రుతతి రాజగోపాలపతీ.

క. వెలవను పోరా నాతో, సరసాలా రూకలీక జాణతనాలా
పొరుగింటిదాని కైతే, వరహాలా రామకృష్ణ వసుధాపాలా.

సీ. చాకట్లు పోగులు సరివణల్ తాళీలు గదలంగఁ దేజి నెక్తంగవచ్చు
ఉద్దాపరంగులు నిద్దంపుకేడముల్ వెలయంగ వీధిలో వెడలవచ్చు
పండుగ వేటలు పంచెముల్ వేసుక చేకొద్ది తుంటలు సేయవచ్చు
వెలయాండ్ర కేళికల్ వేడుకల్ చూచుచుఁ గోరమీసము దిద్దికొనఁగవచ్చు
గాక యందులకేమి సంగ్రామభూమి, గక్తనపుబిరుదువజ్రీలఁ ద్రొక్కుటదుదు
కోటికులవర్యరణనిరాఘాటధైర్య, రాయబిరుదాంక రఘునాథరాజ్యగాంక.

సీ. చలువచీరలుగట్టి కలుగుసాములువెట్టి నిలుపుటద్దంబున నీడగాంతుఁ
బరిమళంబులుగూర్చి బాగాలపొడిచేర్చి నిగ్గెనతట్టలు నిండనింతు
రక్తిగాఁ గనిపింప రాగము ల్వినిపింప మేలైనవీణలు మేళవింతుఁ
దొడిమ పోవఁగ గిల్లి విడిపూలు వెదచల్లి యనువుగాఁ బానుపు నలవరింతు
నీవు వత్తు వటంచును భావమునను, అవుర బాగాయెఁ గానీయ దతివమాయ
గూడ నీతోడ తోరణాగౌళికూడ, కామినీమోహనాంగ గోకర్ణలింగ.

ఈగోకర్ణలింగ యనుమకుటము గలశృంగారపద్యములుపెక్కులున్నవి.

సీ. ఇది మనోహరకాంతి కింపైనబింబు బింబుబుగా దది బెడఁగుకెంపు
కెంపుగా దది కంటి కింపైనమంకెన మంకెన గా దది మంచిచిగురు
చిగురుగా దది మంచి జగిపొచ్చు పగడంబు పగడంబు గా దది పానకంబు
పానకం బదిగాదు పలుచని చెఱకుపాల్ చెఱకుపా లవిగావు కుఱుచతేనె
కుఱుచతేనియ గాదదిక సుమరసము, కుసుమరసమునుగాదదిగొనబుజున్న
జున్న గాదది సవిగల్గు సుధల దీవి, సుధల దీవియఁ గాదది సుదతిమోవి.

సీ. గోత్రాచరేంద్రుల కొంగుబంగారుగా ధనములు వెసనిచ్చు దానకర్ణ
కవులదారిద్ర్యాంధకారంబు లణగింప తరుణార్తనీభువి (?) దానకర్ణ
నిరుపేదలను గన్న నిమిషమాత్రంబున దయను గటాక్షించు దానకర్ణ
పాత్రులంచని విన్న మాత్రాన నేవారి దైవ్యము ల్లాన్విన దానకర్ణ
నీసమానుల మహిలోన నేనుగాన, ఘనముగానొక భూరూపధన మొసంగి
ననుగరుణఁ జూడు మిప్పుడు నయసకలస, నాథ రాజావిజయరఘునాథరాయ
తొండమాణబహదరు ధరామండలేంద్ర.

పాపమీయధి యెవ్వరో, అడిగిన ట్లిచ్చి నాఁడో లేదో.

(34) రామాయణవచనము. గ్రం. సం. 168.

శ్యామరాయకవి రచించిన వచనకావ్యము, ఆరణ్యకాండఃసులోని 75 సగ్లకుఁ దెనుఁగు. కవింగూర్చి—

“...సాహిత్యవిద్యాగోష్ఠిప్రసంగంబున నాశ్వలాయశసూక్ష్ముడును వాసిష్ఠగోత్రసంభవుండును కృష్ణయామాత్యపుత్రుండును షడ్వర్ణసీపారంగతుండును లక్ష్మీపతి నామధేయగ్రజు ననుజుండును సాస్త్రైతాంద్రభాషాకవితానిర్వాహక సకలవిద్యాపారంగతుండును అసహాయ శ్యామరాయవిద్యవైవి యగు నన్నుం బిలిపించి చతుశ్చాస్త్రపండితుండవు కవికులతిలకుండవు...కళావల్లభుండ వని కొనియాడి కర్పూరతాంబూలం బొసంగి” కృతిపతి యైనసుబ్బరాయసెట్టి పలికి నట్లున్నది. కావున కవివిషయము తెలిసినది. సుబ్బరాయసెట్టి యెవ్వరు ?

శ్రీకాంతిమతీశాలివాటీశ్వరకరుణాకటాక్ష ప్రశమితసకలౌతరాయుండును సేతుహిమాచలమధ్యవర్తి విద్యత్త వినికరసంస్తూయమానుండును దక్షిణకాశీతటతామ్రపర్ణతీరస్థిత నిరంతరసత్రాన్నదానసమ్మేదచూన భూసురాశీర్వాదసంప్రాప్త సమేధమానోత్తుంగతాంగమాతంగ తురంగపదాతిసంగతనవరత్నవిరాజితమందిరుండును చతురుదధియుద్రితవిశ్వవిశ్వోధరావలయపరిపాలన రాజాధిరాజసన్తానితుండును సకలగుణగణాలంకృతుండును వాసవకన్యకావరప్రసాదశాశ్వతైశ్వర్యవిలాసుండును వైశ్యకులరత్నరత్నాకరుండు పరిసెట్టిగోత్రసంభవుండును తుమ్మలపాటి మన్నారుసెట్టిపాత్రుండును మణిప్పార వేంకటకామిసెట్టిపుత్రుండును నిజసుకృతవిశదీకృతమహానీయ పాతివ్రత్యాదిగుణకదంబ యగుకృష్ణచూంబావధూగర్భశుక్తిముక్తాఫలుండును.....గురుమూర్తి సహోదరుండును..... శ్రీవిజయరంగచోక్కనాథమహీవరకరుణాకటాక్షవీక్షణపాత్రుండును వణిగగ్రణి యగు సుబ్బరాయవైశ్యధౌరేయుండు”

ఈశ్యామరాయకవి విజయరంగచోక్కనాథుని కాలములోనివాడైయుండియు సుబ్బరాయసెట్టితో— “.....శ్రీమద్రామాయణంబు వచనకావ్యంబుగాఁ జేయు మని పలికితివి నీవు కృతార్థుండ వైతివి. తొల్లి వాల్మీకీయ రామాయణ మహాకావ్యంబు భాస్కరకవి పద్యకావ్యంబుగా రచనచేయించె రంగనాథకవి ద్విపదకావ్యంబు చేసె నితరులెవ్వరును వచనకావ్యంబుగా రచనచేయనిది నీవు నేను చేసినపుణ్యంబుగా నీపేర నంకితంబుగా రచనచేసెద నని”

(కవిపలికి)...నవరసాలంకారంబుగా చాతుర్వర్ణాశ్రమజనంబులు పఠియింపయోగ్యంబుగా శ్రీమద్రామాయణంబు...చేయంబూనినాడు. దీనిబట్టి యిపుడు మనకుఁ గనఁబడు వచనకావ్యము లగురామాయణము లీరామాయణము నకుఁ దరువాతివా ?

ఈసంపుటములో నారణ్యకాండ మొక్కటియే యున్నను, బాలకాండము మొదట నుండఁదగిన యాపీఠికృత్యాదిపద్యములు నిక్కడఁజేర్చుట మనకీమొక్కకాండమేకాక యన్నికాండములును చెవిఁగింపబడినవని స్పష్టపఱుటకుఁబనిగినచ్చిచవి. కృత్యాదిపద్యములు వ్రాసిన ౧౨ పత్రములలోనివ్రాత యొక్కనిది తక్కినకథాభాగమువ్రాత వేఱొక్కఁడని. ప్రశస్తమునకును “ఇది శ్రీమదారణ్యకాండంబునందు అసహాయశ్యామరాయవీరచిత్రం బగువచనకావ్యంబునందు పదాఱున్నొకటవసర్గార్థము” అనియిట్లుగలదు. ఆరణ్యకాండము సర్వమును డెబ్బదియైదుసర్గలున్నది. సప్తసంఖ్యను దెనుఁగులో “ఏడు” అనిన రోదనసంఖ్యయని పేరుపెట్టి ఛాందసముగా ఆఱున్నొక్కటియగుట కలదు. అట్లే యిక్కవియుఁ బదాఱున్నొక్కటి యనిచెప్పినాడు. ఆయాసర్గముల ప్రారంభమునను —

క. జాయూహరణానంతర, కాయజసంతాపజాత ఘనతరచితా

భూయోన్వేషణలక్ష్యణ, ధీయుతవచనాభిరామ తేజోరామా. ౨౩ సర్గము.

క. రాక్షసకృపాణవిదళిత, పక్షద్వయపాదజానుపార్శ్వకరోటి

కుక్షివిల్వోచనచంచూ, కక్షీక్షణమోక్షదాన భాగ్యవిదానా. ౬౨ సర్గము.

క. భీకరకబంధబంధన, సాకల్యభుజప్రసార సుగ్రహవారా

ఢాకనలక్షణరాజ, ద్రాకాశశికిర్తిజాల రామకృపాలా. ౭౦ సర్గము.

ఇట్లూయాతావుల కథాసూచనము విషయసూచికవలెఁ బద్యములు చేర్చినాడు. మొదట శ్యామరాయకవి పద్యకవిత్వముం ౪౦త చూపి తర్వాత వనచరచనఁ గనఁబఱుతము.

క. శ్రీతులసీ దామోజ్జ్వల, వాతాత్తజ సేవితాఘ్నివనరుహయుగళా

కాతర నతజనకైరవ, శీతలగుణసాంద్రసోమ శ్రీరఘురామా.

సీ. ఎవ్వని మది నెంచ నిందిరాదేవియు ముదిరంబుననుండి మహిమ లొసఁగు

నెవ్వని నుతీయింప నీప్సితకవనంబు నిచ్చిశారదయు సన్నిధియొనర్చు

నెవ్వని బింబంబు నీక్షింప నింద్రియగ్రామంబు లన్నియుఁ గదలకుండు

నెవ్వని నామంబు నెన్నుచో జనులకు బహుపుత్రలాభంబుపరంగు చుండు
అతడు శ్రీరాముఁ డఖిలసన్నతచరిత్రుఁ, డాశ్రితవననసంతుఁడునబ్బఁచి
వినమదమరముకుటతటవివిధరత్న, కాంతికలితపదముగుండుకాంతినొసగు.

సీ. ఎవ్వనిప్రాయంబుచువ్వంపుదోటకు దీర్ఘాంగ తాటక దృష్టియెముక
యెవ్వనికరకరి కిఱుఖండముగదా చుండీశుకోదండదండవరము
ఎవ్వనిబాణాగ్ని కిందనచ్చులుగదా యతికాయకుంభకణ్ణాసురతతి
యెవ్వనివిశిఖధారేందీవరాక్షికిఁ బంక్తికంఠులలల్ బాతులాట
అతఁడుశ్రీరాము...

భా. శ్రీచుహ్లోసలగాజు ప్రేమ నిజలక్ష్మీకాంతికై చేయఁగాఁ
గామార్థంబులు ధరమోక్షము లిలంగాంక్షింపఁ దానియఁగా
సీమౌతీత దయవిశేషఘనుడై చేదోయిపద్మంబుచే
ధామశ్రీసర్థ సుబ్బరాయకృతినేతం బోచి శ్రీశీవుతఁ.

క. శ్రీపేకటాద్రినేతయు, భావంబునఁ దన్నుఁ దలఁచుభక్తుండగునా
ధీవరు సుబ్బరాయని, కావీశ్రుత...కీర్తికాంతులనొసఁగున్.

మ. శరమావిష్ణుపు బ్రహ్మసారథియు నశ్వంబు లహ్లావేదముల్
పరంగఁ ధారుణి తేను సూర్యశశులుం బుష్టోష్ణధానుష్కుఁడ
పురముల్ గూల్చినజోదు నాసుకృతికిన్ బొందొప్ప శ్రీలాదిగా
సిరి మాణిక్య మహాధనాభ్యజయలక్ష్మీప్రాప్తుఁగాఁ జేయతఁ.

ఇట్లేవో మరశ్శాయరాయకవి పద్యములు ప్రాసకొనుచుండఁగా-

సీ. తీగచెంగటనున్న తిలకనృక్షముమాడ్కి బలువిల్లుమూపురఁబరంగువాఁడు
కాండఁజెలువొందుకమలంబు తెలుఁగునఁగరమునజెన్నొందుశరమువాఁడు
కరుణారసచ్చాలు కనుగవ నలరంగఁ జిలునవ్వుమోమునఁ జెలఁగువాఁడు
పాదసేవకుఁ జేరుపవనజకరమునఁ గైదుడగైకొని కదలువాఁడు
రాజపుత్రుడొకఁడు వత్సరాయనెడి, పలుకులను ననుబిలువఁగ భక్తితోడ
వేకువను గలనొనను వెలుగునంది, యేమిపనియనంగను నిట్టలనియె.

“నాదుచరిత్రము నీవును, నాదరమునఁ దెరుగుఁజేయు” మని చెప్పి
నాడెట. పచనలైలిఁ జిత్తగింపుడు: — ఏకాదశస్తవప్రారంభము:—

క. సీతాసాంత్వనపూర్వక, ఘాతుకరక్షస్సమూహ ఖండనవార్త
జాతాదరపన్యాచర, చేతనయనాభిరామ శ్రీరఘురామా.

దండకారణ్యంబునఁ జనునపు డగ్రభాగంబున శ్రీరామదేవుడును
అన్యంబునందు సుమధ్యమయగు సీతాకాంతముఁ బొందిదెస బాణబాణాస
నంబులను పాణిచేరాణించు లక్ష్మణు డనువర్తించి చనునపుడు నారాజకుమారు
లిసవురు నానావిధములగు పర్వతములమధ్య ప్రదేశములు వనములుమితమిం
తలై రమణీయములగు నదులుంజూచుచు సీతాకాంతామణితోడంగూడి చనున
పుడు ఆనదీమధ్యభాగమునఁ జెలువలరు నిసుకడిబ్బలందు సంచరించు బెద్దరులు
జక్కవలు జలంబునందు జనితము లగునీరుకోళ్ళు నీరుకాకులతోడంగూడి తా
మరలచేఁ దగరారు కొలఱకులు గుంపుగుంపులుగ సంచరించు జి,కలను మద
గర్వితములై గొప్పలగు కొమ్మలచేఁ గొమరొప్పు వృషభములను గారెచుపో
తులను వనవరాహములను జెట్లరు విడిచి పడవైచు వేతుడములను నవలోకిం
చుచు దూరంబగు మార్గంబును గడచి సూర్యు డస్తగతుండగు సమయం
బున సహస్రదళములచే సుకులంబగుపద్మములు నూలుచేకులచేఁ బాలుపలరు
పుష్కరంబులనెడి తామరససహితంబును సమీపదేశంబున సంచరించు సామ
జములచే సమలంకృతంబును.....యోజనదూరవిశాలం బగుతటాకంబు నవ
లోకించి ప్రసన్నజలంబును రమాణీయంబునగు నాతటాకంబునందు గీతంబు
వాదిత్రంబు నాట్యవీణయు మర్దలంబు పిల్లగ్రోవి కంచుతాళం బనెడి చతుర్విధ
వాద్యములనాదంబు వినంబడునపుడు నచట నొక్కనిం గానక.....ఇట్లు 151
పత్రములలో నారణ్యకాండము గలదు.

పరిషత్తులో—బాలాయోధ్యాకాండములును గలవు.

(35) శ్రీబాలగోపాల శతకము. గ్రం. సం. 901.

ఈశతకము పుసులూరి యుమాపతికిని బాపమాంబకును సుతుం
డును, శ్రీమదాత్రేయగోత్రుఁడు నగు సోమనామాత్యునిచే రచియింపఁబడి
నది. అష్టోత్తరశతసీసములతో నలరారుచు గ్రంథము సమగ్రముగ నున్నను,
గ్రంథకర్తనివాస మెచటను దెల్పఁబడి యుండలేదు. గ్రంథకర్త కాలమును
సూచించు నితరకవులుగాని రాజులుగాని వర్ణింపఁబడియుండలేదు. గ్రంథాంత
మున ‘శోభకృతు నామసంవత్సర మార్గశిరబహుళ ౬ జయవారం పోడూరి
సూరప్పగారి మనుమలు రామప్పగారికుమారుడు మృత్యుంజయుడు అను
వారు నిత్యవతనార్థమై వ్రాశ్చిమాత్మక చూచి కస్తూరి సోమరాజుగారి
కుమారుడు వెంకన్న.....ప్రాసెను’...ఇం దుదహరింపఁబడిన శోభకృతు

సంవత్సరము క్రీ. శ 1743 నకు సరిపోస్తటచే శతకము 18 శతాబ్దమున రచియింపబడియుండవచ్చు నని తోచుచున్నది. శతకమందలి శైలి సరళముగ నున్నను గ్రంథపాత లేఖక ప్రమాదములతోఁ గొన్నిస్థలముల ననన్వయముగ నున్నది. నీలశైలపాలుఁ డగు గోపాలబాలు నుద్దేశింపఁబడుటచే గ్రంథ మాప్రాంతమున రచియింపఁబడిన దేమో యనుసంజేహ మొదవుచున్నది, గాని, యిదమిత్థ మని నిర్ణయింప వలనులేకు. శైలిని చెల్పుటకై యీక్రింది పద్యముల నుదాహరించుచున్నాము.

సీ. శ్రీసుభద్రాకృతిఁ జెలువొంద లచ్చికిఁ బ్రాణేశుండయ్యె నేపరమపురుషుఁ
డవని నీలాచలం బనెడివైకుంఠంబుఁ బాల్చిపుచుండు నేభద్రమూర్తి
పతితపావనయశఃపాండురచంద్రికా ధవళితాజంబుఁ డేదైవరాయఁ
డపవర్గదానదీతొంకనై భువనైకపావనం బెవ్వని పాదయుగము
లట్టిసిపాదములకు సాష్టాంగవిసతిఁ, జేసి కీర్తింతుఁ బురుషార్థసిద్ధికొఱకు
బాలగోపాల కరుణాలవాల నీల, శైలపాలవనీపాల చారులీల.

సీ. గోపికాకుచకుంభ కుంకుమారుణహార కలితవిశాలవక్షంబువాని
రాస కేళికళావిలాసకుతూహలారంభసంరంభవిభ్రమమువాని
గోపికాగీతానుకూలనృత్యక్రమ ప్రకటహస్తావలేపములవాని
కటకనూపురఝుణత్తైరానుగత కరతాశప్రబంధకృత్యములవాని
గొమరుగోపాల కాకృతిగొన్నవాని, నిన్ను భజియుతు నామనోనిలయమందు.

సీ. ఇందీవరశ్యామ సుందరాంగముతోడ శిఖిపింఛభూషిత శిరముతోడ
మాణిక్యమణివర వేణునాదముతోడ రమణీయపీతాంబరంబుతోడ
గోపాలకాకృతి కొమరుప్రాయముతోడ వరహాసితాస్యపద్మంబుతోడ
వనమాలికాగంధ వక్షఃస్థలముతోడ నవరత్నమయభూషణములతోడఁ
గన్నుదోయికిఁబండుపుగాఁగమదికిఁ, బ్రేమపుట్టఁగ సాక్షాత్కరింపవయ్యు.....

సీ. నిరుపమాగమసార నిగమాంతసంచార నవనీతచోరవందనము నీకు
సకలమరాధ్యక్ష సన్నతఫాలాక్ష తామరసాక్ష వందనము నీకుఁ
బతితపావననామ భద్రగుణస్తోమ దైవలలామవందనము నీకు
సకలలోకత్రాణ స్కత్తృపాపారీణ దానధురీణవందనము నీకు
అనుచునానంద భావమగ్నంతరంగ, జనితరతిసీకు నిత్యవందనమొనర్తు...

(36) అకారాదిదేశీయతెనుంగునిఘంటువు. గ్రం. సం 16.

ఇది ౧౦ పత్రముల అకారాదినిఘంటువు. దేశీయపదము లన్నియు నేన్చి వ్రాయఁబడినది. కవి యెవ్వరో—ముందు వెరుక నేమియు వ్రాయఁబడి యుండలేదు. గణపవరపు వేంకటకవి లక్షణశిరోమణిలోని భాగము కావచ్చును.

అరెది—అబ్బరము	ఉత్తరించి—ఖండించి
అట్టిద—అటువంటిదె	కివ్వెను—మడిసెను
అసలు—బురుద	కిట్టి—దగ్గరి
అయిద—వెంబడి	చుచ్చులు—మేకలు
అలకి—కలశము	చెయద—చెలికాడు
అల్లో నేదేఘ్న—నమస్తారము	పవాడము—బిరుదు
అకరులు—కేసరములు	సురెయ్యుండు—చంజాలుండు
అత్తము—గుంపు	హస—క్రొత్త
అల్లారుముద్దుగ—జననస్తుతిగా	

(37) చంద్రాననాదండకము. గ్రం. సం. 61.

పురుక్షోటరా జగు రాజాబహద్దరుమహీనాథుని పాత్రియను, రఘు స్వామిధాత్రీంద్రపుత్రుడును నగు శ్రీరామచంద్రక్షీతీసునిపైఁ దదాస్థానకవి— నుదురుపాటి వేంకనాథ్యుని మనుమనిచే రచియింపఁబడినది. కాగితపుబ్రతి. శ్లాఘన పరిశుభముగా నున్నది. పుస్తకము మంచిస్థితిలోనున్నది. అక్షరక్షరముల గొంత మచ్చమాపఁబడును.

“శ్రీమద్భూహన్నాయకావర్ణగర్భోక్తి విస్తేరవక్తారవిందస్ఫురద్దివ్యతే జస్సదాధ్యానసక్తాత్మభావుండు, భావోద్భవామిత్రఫాలాక్షుకీలాసమానప్రతా పార్థవిభ్యద్విష్ణుకవారుండు, వారాశిగాంభీర్యగాఢత్వదానప్రవీణాతిగాంభీర తాశాలి, శాలీనవిద్విధరాపాలమాళిస్ఫురన్మజరత్నచ్ఛవిచ్ఛన్నచక్రాదిరేఖోల్ల సత్పాదపద్మండు—జంభారివంశాభిసోముండుసర్వజ్ఞతాతుల్యసోముండు రాజా బహద్దర్ మహీనాథపాత్రుండు సల్లక్షణోపేతగాత్రండు శ్రీమద్రఘుస్వామి ధాత్రీంద్రపుత్రుండు.....హుణ్ణాధిరాజస్యసంస్తూయ మానోల్లసద్యక్సేతస్సిన మాఖ్యాభిరాముండు శ్రీమద్భూహన్నాయకాపదసేవాప్రకాముండు శ్రీరామ చంద్రక్షీతీంద్రుండు తానొక్కనాటక హజరమ్మునక...భూపాలరాగాదులన్నా గధుల వేకువకానముల సేయ...స్వీయేతరంబైన భూపాలశబ్దాక్షమిత్వంబు

నం గన్తనుంబూనె నోనాగ విప్పించునొప్పారు నేత్రారవిందంబులు గెంపుడా,
 ఛ్చొంతచెన్నొంద (నిద్ర లేచి యద్దముఁజూచికొని) సాముకూటమ్మునుంజేరి యం
 దుండు నబ్బలగోపాలమూర్తిం గనంజేయు దండంబులోనాగ దండంబులుం
 దీసి...గోవర్ధనాద్రిం గయి బూరు శ్రీ వేణుగోపాలు చందంబునన్నిల్పి గోతా
 ము చేనెత్తి (స్తానముచేసివచ్చి సభలోఁగూర్చుండి తర్వాత పురముంజూడ
 వెలువడిన) కోటిసులంఁగాంచి యీమేటిసామెవ్వరున్ లేమిచేఁ గోటిభూపాలవ
 ర్యుం డితండండు లోకు ల్నుతింపంగ (చూచి చంద్రాచన విరాళిగొని) “హా
 హతాస్త్రీహ కోహేతు రాసీ దిదా కి వరాకే కిలాహ ” మ్మటాచున్వినిష్ఠేష
 ణోద్యుక్తహస్తాబ్జయై (యిత్యాదిదండకవర్ణనలు) ఉద్దండవిద్యుత్తవిత్వాంకనుండైన
 శ్రీవేంకనాభిఖ్య ధీశేర్దపాత్రుఁడు శ్రీమాతృభూతాఖ్య ధీయంతు పుత్రుండు
 శ్రీమచ్చిదాకారవిద్యుత్తమీద్రుండు కేచేయుచుద్రావనాదండకము.

(38) రుక్మాంగదచరిత్రము. గ్రం. సం. 81.

ప్రాళకవి మల్లనకవిచే రచియింపఁబడి దక్షవాటికా భీమేశ్వరన కంకిత

• ముచేయఁబడిన యైదాశ్వాసముల కావ్యము. ప్రారంభము:-

చ వసుఁ డగ మ్రొక్కెదన్ లవణవాద్ధివిజృంభణతానివర్తికన్
 దశదిగధీశమాళిమణిదర్పణమండితదివ్యకీర్తికన్
 దశశతభానుమూర్తికి సుధామృదుభాషికి సాధుపోషికిన్
 దశరథరాజుపట్టికిని దైత్యసతిం బొరిగొన్న జెట్టికిన్.

ఉ. రాముఁడె యిష్టదైవతము రాఘవ్రుఁడే జనకుండు జానకీ
 స్వామియె బాంధవుండు రఘువల్లభుఁడే సఖుఁ డంశుమన్యుల
 గ్రామణియే సహోదరుఁడు రావణవైరియె సద్గురుండు గా
 నామదిలోఁ దలంతు రఘునాథనృపాలవతంస యెంతయున్.

ఉ. శ్రీమయపత్రముల్ జడలు చెల్వగునభ్రతరంగీణికణ
 స్తోమము పుష్పముల్ ఫలము సోముఁడు నై పొలుపొంది పార్వతీ
 కోమలదేహవల్లెఁ బెనఁగొన్న సయంతదక్షవాటికా
 భీమయదేవకల్పక మభీష్టఫలంబులు మాకుసీపుత్రన్.

ఈపద్యమునకుఁ బైనున్నరెండుపద్యములును బాటువులు గావచ్చును.

చ. కలశపయోధికన్య మృదుగండమరీచుల నీడఁజూచుచుం
 దిలకముఁ గమ్మకస్తూరి ప్రదీప్తముగాఁ గొనగోర దిద్దును

త్పలదళమేచకద్యుతికదంబశరీరుఁడు మాధవుఁడు ని
చ్చలుఁ గరుణాకటాక్షముల...నితో మఱు బ్రాహ్మణావతన్.

ఇత్యాది కృత్యాది రచియించినపిమ్మట—

క. మనమున సేవిపురు మ, జ్ఞనకుని శ్రీచక్రగోత్రసాగరచంద్రా
ఘరుఁబోతనమంత్రీశ్వరు, ననయంబురు భక్తి నన్నలాభాప్రియునిన్.
సీ ...యాదిశంభుస్వరూపమైయధికమహిమ, చున్నతికినెన్ను లివదేవయోగిపాత్ర
శక్తిసాధుని మధురస్వామిఁ దలఁచి—

అనుచెప్పఁబడినపద్యభాగములంబట్టి యిక్ష్వాతాశ్రీ శ్రీచక్రగోత్రుడైన
పోతనమంత్రీ యనియుఁ దల్లి యమ్మలాంబయనియు, గురువు శక్తిసాధుఁడనియు
దెలియవచ్చుచున్నది.

గద్యము:—ఇది శ్రీమత్పార్వతీశ్వరవరప్రసాదలబ్ధకవితాపవిత్రపోతయూమా
త్యపుత్ర సకలజనానందచర్య ప్రాసకవి మల్లనార్యప్రణీతంబైన
రుక్మాంగద...

ఇంతకంటఁ గవివాణాదికము దీనిలోఁ దెలియదు.

ఈమల్ల సకవి యీగ్రంథమును దక్షవాటి భీమేశ్వరున కంకితమిచ్చెను.
ఈదక్షవాటి తగవులకుదూరమైన గోదావరిజిల్లాలోని ద్రాక్షరామయే యని
“సప్తగోదావరీజలసవీనవిహారహరివిస్ఫురితమహాభుజగజగమస్తావర... దక్ష
పురిభీమలింగకాంతాశుభాంగ” యనుపద్యముం బట్టి యరుకొనవచ్చును.
ఈతనినివాసముకూడ నచ్చటికి సమీపమై యుండవచ్చును.

సీ. హోతభీమేశుఁ డచ్యుతశర్మ యజ్ఞావధాని యక్షీశుఁ డాధానయాజి
చల్లవల్లభుఁ డాగ్రచర్చు గోవిందుండు భట్టహాథభుఁడు దర్శలముకుందుఁ
డీశ్వరభట్టు బ్రహ్మాద్రయోజ్ఞలు క్రమదాడిమాధవుఁడు జుద్యాలపెద్ద
భాస్కరొజ్ఞలు చక్రపాణి చతుర్వేది శింశికృష్ణుఁడు మల్లసోమయాజి
వామదేవుండు సరసిహవాజిపేయ, వాదికేసర్లు వడ్డిదామోదరుండు
పట్టవర్ధనమయలన్న పల్లమాది, యాదియగు విప్రులేతెంచి రచటికపును.

అనుపద్యములోని వైదికబ్రాహ్మణశాఖవారు చాలమంది ద్రాక్షరామస
మీకగ్రామములలో నిప్పుడునున్నారు.

హరివాసర ప్రశుభిశేషముం దెలుపు రుక్మాంగదనృపాలుని చరిత్రమిందు
వర్ణింపఁబడినది. దీని కేకాదశీమాహాత్మ్యమునురెండవపేరు వాడుకలోనున్నది.

కవిపురాతనుడు గా వినుచున్నాము. కావున “దశమినాఁ డేకభుక్త
ముచేసి మఱునాఁ డహోరాత్రముల భక్తి నుపవసించి” ఇత్యాదిప్రథమా
శ్వాసములోని సీసపద్యము-ఆముక్తమాల్యదలోని యిట్టిపద్యమునకు మాత్ర
కయై యుండును ఈ ప్రతి చాల శిథిలమైనది 121 సంఖ్యగల ప్రతి శుభ్రము
గానున్నది. వ్రాతతప్పు లిందు నందుచు మొండుగాఁగలవు. కొన్నిపద్యములు-
మ. ధరఁబాలించెఁ బూరపు న్నగరునిం ద్రైశంకుని హైహయం

బురుకుత్స న్నలు నంబరీషః శశిబిందః రంతి నంగు న్నః
త్తు రఘూత్తంసు భగీరథుఁ బృథు సుహృత్తు న్నాహుషున్ భాగ్యపుక్
భరతత్త్వాధిపునిఁ దిలీపు గయు మాంధాత్పు శిబి బోలుచున్.

ఉ. స్తానమొనర్చి ధౌతపరిధానములున్ ధరియించి యంటఁగాఁ
గానిమనుష్యులం గనక కల్లలు వల్లక యుగ్రకృత్యము
ల్లాని వినింద్యుడై నియతమానసుడై తములంబు దక్కి శ్రీ
జానిపురాణము ల్వినుట సంగతి శ్రీహరి నాసరంబునన్.

రెండవప్రతిలో “స్తానమొనర్చి” యని కలదు.

శా. ఓకంజాప్తతనూజ నీమదకరాళోగక్రియాప్రభో
స్నేహగ్రీవ...ప్రకల్పితభయోక్తే కస్సురస్థంబికా
నీకానేకఘణఘణ త్ప్రళయబర్హిద్రధ్వను ల్వీచలం
దాకర్ణింపఁడు పద్మనాభపదపద్మారాధకుం డెన్నఁడున్.

క. మానినులు నూర్చుబుండఁగా నను నేరీతిమేలుగా నేర్చెదవో
భూనాథజరుపవచ్చునె, *గానుగునుదలారికముబ్ర గల్భముతోడన్.

ఉ. కాయజమేనమామ కఱకంఠని యకాదలపువ్వు వాహినీ
నాయకుకూర్చి పట్టి నలినాథునిముద్దమఱింది కొముది
ప్రాయముదుంప యంబురుహబంధుని యుద్ధి చకోరజీవో
పాయమహాషధంబు శితభానుడు కానఁగవచ్చెఁ దూర్పునన్.

ఈప్రతి ఆనందనామసంవత్సర పుష్యబహుళ విదియా అంగారకవా
సరమందున వెలికంటి రంగప్పయ కొమారుడు వెంకట్రాయణ వ్రాసినది.
(దక్షిణదేశపుప్రతి) 121 ప్రతి సర్వధారి నామసంవత్సర వయిశాఖ శుక్ల బు||
వరకు తెలిచేవర సుందరాముడు రుక్మాంగదచరిత్రము వాడ్రేపు కృష్ణమ్మగారు

* గానుగునుదలారి కల్పింబుతోడన్ — అచ్చుప్రతి.

వ్రాసిన ప్రతిక్రమానను సదరుహీచరిత్రలో...ఆశ్వాసము వ్రాసెను.

(39) కవికర్ణరసాయనము—గ్రం. సం. 134.

ఇది యాతాశ్వాసముల ప్రాశంకావ్యము. కవి తనపేరు.

క. గురువరభట్టకరాశర, చరణసరోరుహసముల్ల స న్నానసుఃషన్
నరసింహనామధేయుఃష, బరిచిత సత్కృతిరసానుభవహేతుపునన్.

క. కవితాదిదృష్ట గలిగినఁ, గవికంఠవిభూషణముగఁ గైకొనవలయున్
గవివరనృసింహవిరచిత, కవికర్ణరసాయనాఖ్య కావ్యము దీనిన్.

అను పద్యములంబట్టియు, “ఇది శ్రీమదృష్ట పరాశరదేశికేంద్ర చరణ సరసిజ శతగోపసేవక నరసింహనామధేయప్రణీతంబైన కవికర్ణరసాయనం బ నుకావ్యంబునందు” అను నాశ్వాసాంత్యపద్యములంబట్టియు నరసింహకవియని తెలియవచ్చుచున్నది. ఇతకంటె నీ గ్రంథమందుఁ గవి తన్నుం గూర్చి యేమి యు జెప్పుకొనలేదు న్నవ్వుముగోఁ గవి చెప్పఁగా మిగిలిన- తలిదండ్రులు, వారువారుచేసిన గ్రంథములు, నుద్యోగంబులు నింటిపేరులు జెప్పు నిష్పదైవ తములును వచ్చి చెప్పలేదు. ఈకంఠ చేసినరెండవగ్రంథమును గనఁబడదు. మఱి యీకవియింటిపేరు సుకుసాలవారని సుకుసాలవారని సింగసాళ్ళవారని టంకసాలవారలవి యనేకులు నిరాధారముగాఁ జెప్పుకొను చున్నారేల. కుల ముతెలియకు గోత్రము తెలియదు. ఇట్టివాని యింటిపే రెల్లు తెలిసినదో.

క. నేరిచిన సుకవి కృతిచే, బేరజిగించుకొనిజగతిఁ బొవగఁటొప్పన్
నేరక కృతిఁజెప్పట తన, నేరని యపకీర్తి జగతి నిలుపుటగాడే.

అని కవి తనపేరు తెల్పుకొన్నాఁడు. ఆపంబరములేని పరనుభక్తాగ్రే సరుఁడగునీకవి రచించినయీగ్రంథములోని కథ మాంధాశృచరిత్రము- శ్రీరం గనాథునికిఁ గృతిసమర్పణము చేసినాఁడు.

సీ. “అందోళికలయారు నుతరచరులైన సవికృతాకృతులఁ బిళాచజనులఁ బరకరాలంబులై స్థాధింపఁ గనుఁగోక వాయుత్తకుండు తేవచ్చవముల వాలివీజనములం గ్రాలుచు నీఁగకు నాఁడిని ఖరపర్వులాండసముల వేత్రపరంపరావిల కంటకాకృతిఁ జేరంగరాని బహురతరుల

.....ప్రభుమరాత్ముల నెవ్వఁడు ప్రస్తుతించు.” అనుపద్యమునందు నర పాలనింద కావించుట యొక్కటి విచారింపవలసియున్నది.

సీ. జగ దేకపతియయ్యుసకలాభీగ మ్ముండుసర్వ శాసనుఁడయ్యుసవ యహృదయ్యుఁ

డభిరుతప్రదుః డయ్య నంజలిసామ్యుడుపరిపూర్ణుడయ్యనుబ్రణతికాముః
డతిగతేద్రియుఃడయ్యననిమేషదృద్ధశ్యుడనియోజ్యుడయ్యభక్తానుయాయ
సాక్షియయ్య నతాపచారానభిజ్ఞుండు సముడయ్య నార్తరక్షోపరుండు
భద్రగుణనిధిమర్మణప్రతిభటుండు, సముడునధికుండు లేనియుత్తమపురుషుడు
వెదకిచూచినశ్రీరంగవిభునివంటి, ప్రభుప్రసత్యంతసుఃభుండు, బరుడుగలఁడె.

అనుపద్యమునకు వ్యతిరేకాభిప్రాయమునకై వ్రాసినపద్యమే కాని
కేవలప్రభువుల నిందించుటకుఁ గాదనవలయును. ధనాపేక్ష లేదు. పరమదైవ
భక్తుడు, ఆత్మస్తుతివిమూఁఖుఁడు నిట్లు చెప్పట పరనిందకుఁ గానగునని తలంపఁ
గూడదు. ఈపద్యమునుండియే కాఁబోలును, వితకథలు పుట్టి యల్లసానిపెద్ద
నార్యునకుఁగూడ నపకీర్తిం దెచ్చుచున్నవి.

ఈక్రిందిపద్యములో సత్తవులసామర్థ్యముం దెల్పినాఁడు.

చ. మనమునఁ గొన్న నెవ్వగలు మాన్ని ఘటితు రకాండసమ్మదం
బనఘకథాముఖిఁబున హితాహితభోధ మొనర్తు రింపుగాఁ
గనుఁగొనుకన్న నదృశముగా నెఱింగింతు రతీంద్రియార్థముల్
ఘనమతులెల్ల వానికి సకారణబాధులు గారె సత్తవుల్.

ఈక్రిందిపద్యములోఁ దనకవిత్వసామర్థ్యము వెల్లడించినాఁడు.

గీ. యతి విటుండు గాకపోవుటె ట్లస్తదీయ, కావ్యశృంగారవైభవాకర్షణమున
విటుండు యతిగాక పోరాదు వెసమదీయ, కావ్యవైరాగ్యవర్ణనాకర్షణమున.

కృతి ప్రారంభపద్యములు.

మ. శ్రీరామావసుధాపయోధరములం జేదోయి రెంటు న్నగు
ప్రారంభంబునఁ జిత్రభంగి మకరీపత్రాకముల్ వ్రాసి ని
ర్వైరప్రేమల నిద్రఱుడు సమసారస్యంబునం దేలునా
శ్రీరంగేశుండు మమ్ము నిర్మల శుచిశ్రీయక్తులంజేయుతఁ.

చ. పోలయలుకన్ జపంబునకుఁ బూని కనుంగవలెల్ల మోడ్చియుం
దలఁచిన మాత్రవర్ణమయతం గనుపట్టిన వాణిఁజూచి న
వొలయఁ గవుంగిలించి సుసుఖోన్నతిఁ జెందెడు సర్వశోమఁఖు
డెలమి దలిర్ప మత్స్రతికి సీపుత విశ్వజనాభిముఖ్యుఁ.

మ. ముకుటేందుద్యుతిజాలముల్ సతతమై ముంపం బ్రభాతం బెఱుఁ
గక శశ్వత్పరిరంభణావిరతసౌఖ్యస్నిగ్ధుడై జాయఁబా

యక లీలాపరుడైన శంకరుడు నిత్యప్రీతి సంధించుతా
సకలాప్లవముగా మదీయకృతికి శబ్దార్థదాంపత్యమున్.

కథాభాగములోని రెండుపద్యములు.

శా. కస్తూరీతిలకంబులై హరిశిలాకల్పంబులై కజ్జల
ప్రస్తారక్రియలై నవాగరుమషీ సంకానులేపంబులై
శస్తానీలకటావగుంతనములై జన్మించె దిక్ష్వామనా
ఓస్తోమంబులయందు నూతనతమోఽభాంకురశ్రేణికల్.

ఉ. దాయశిలాదిభావనలదైవములన్నిరసించి తామసుల్
గోరును రింతచేరువయొకో తను కాత్మవివేకపాకముల్
వారిధరంబులన్నిడిచి వచ్చినచాతకధూర్తులంబుధి
దారు గొనంగ శక్తులై సుధామధురోదకపానసౌఖ్యముల్.

(40) పద్మపురాణోత్తరఖండము- గ్రం. సం. 115.

అయ్యలమంత్రి పుత్రుడు మణికిసింగ నార్యుడు రచించినది ఇది “గాతమీ
దక్షిణంబున...సబ్బివాటిరాష్ట్రంబున రామగిరిపట్టణంబు నిజరాజధానిగా...
గల, నిరుపేత్తుగండ గండగోపాలాది బిరుదాచితుడగు గురుజాలముప్పభూపా
లకుని మంత్రి యోబళామాత్యుని పుత్రుడగువాణన కందనామాత్యున కంకి
తము చేయఁబడినది. తొమ్మిదియశ్వాసములు నిండుగా నున్నవి. పదియవది
పూర్తిగలేదు. ఈకందామాత్యుడు సింగనకవీశ్వరునకు మిత్రమయినట్లు “నీ
సహవాససౌఖ్యముల నెఱ్ఱిజరుచుట జేసి దిక్కుల న్వాసికి నెక్కి యిష్టజన
వర్గముచే బాగఁజొంది...ప్రస్తుతికైతి”నను కృతిపతి వాక్యములోఁ జేట
పడుచున్నది.

“ధాత్రిబద్మపురాణఖండత్రయమున, సర్వసారాశమై పుణ్యజననమగుచు
మండితంబైన యుత్తరఖండ మీపు, తెనుఁగుగావింపు నాపేర ననఘచరిత.
గీ. బాదరాయణమునిముఖప్రభవ మైన, యిష్టరాణార్థ మిలఁగొందఁజేయుఁగనేర
కునికి నేటికినంద్రభాషాక్షిఁ దెలియఁ, జెప్పిలోకోపకారంబు సేయవలయు.
ప. అట్లయిన నేను గృతకృత్యుండ నగుదు నీకును గీర్తిసుకృతంబులు సంభవిం
చు—అని కవిని గందామాత్యుడు కోరినాడట.
చ. అమరిన మత్స్యకూర్మవిభవాదులు దీవులు వేదవాక్యసా
రము జలపూర మున్నతతరంగము లాగమశాస్త్రపద్ధతుల్

విమలయశోభిరామమగు విష్ణుచరిత్రము భోగితల్పమై
యమృతపయోధినాగఁ బటపై చనుఁబద్ధపురాణమిమ్ములఁ
సీ ధర్మబోధైశ్వర్యతతిమూలనికరంబు విమలాదిశక్తుల వెలయుకంద
మామ్నాయశాస్త్రంబు లనుపమశాఖలు బహుకథాసూక్తులుపల్లవమ్ము
లుపనిషద్వాక్యంబు లురుపుష్పసంఘంబు పొలుపారహరిభక్తి పుష్పరజము
వరయోగివైష్ణవపదులు భృంగంబులు వరమసౌఖ్యాసక్తి పరిమళంబు
బాదరాయణవాక్సుధాప్రేఢిఁ బరఁగి, నిఖిలధర్మంబులకు నిల్వనీడ యగుచు
విష్ణురూపంబు దానయై వెలసిసౌఖ్య, రసికమై యొప్పుఁ బద్ధపురాణతరువు.
వ. కలికాలజనితమహాదోషాతపసూతస్తాంతరంగులునుసాసారపథాశ్రాంతస్వాం
తులు నగు మనుష్యు లీపుణ్యతరుశీతలచ్ఛాయ నాశ్రయించి-తాపత్రయం
బుఁ బాసి జరామరణభయబుభుక్షారహితులై యవ్యయానందంబు నొం
డుదురు. అని దీనిఫలప్రతిముందే యాంధ్రీరణోద్యమమునకుఁ గారణము
గాఁ దెలిపినాడు. ప్రారంభపద్యములు.

శా. శ్రీరమ్యం బగుదగ్ధవార్ధి నడమఁ నేమాహితల్పంబుపై
నారూఢంబగు నిందిరా సహితుఁడై యానందలీలఁ గుణా
ధారుండై వరసంయమింగులకు నాత్మజ్ఞానరూపంబుఁ దా
నై రంజిల్లెడు వేల్పు ప్రోచుఁ గృపఁ గందామాత్యు నెల్లప్పుడఁ.

చ. చెలువగు జూటరంధ్రములఁ జెచ్చెరఁ బిల్లలఁ బెట్టి యొప్పుడుఁ
వెలయు చకోరదృవతులు వెన్నెలమీఁగడలంచు ముక్కులం
జెలయుచుఁ గుప్పసంపుదొరఁ జివ్వఁగ మేల్చని చూచు శేషుమై
యలకున గాంచినవ్వు శివుఁ నబ్జయకందని ధన్వజేయతఁ.

చ. తనకు నివాసమైన వెలిదన్తిఁ జెలంగెడు చంచరికని
స్వన మొగి విన్నవారలకు సామకృతాభ్యసనప్రవృత్తి శి
ష్యునినదమోయనఁగఁ గడు నింపెసలారెడు వేల్పుపెద్ద శో
భనయుతుఁ జేయుఁగాతఁ బ్రతిభావిభు నౌభళమంత్రికందనిఁ.

ఇక్ష్వావిగద్యము-ఇది శ్రీనరసింహవరప్రసాదలబ్ధ కవితావిలాస భారద్వాజగోత్ర
పవిత్ర అయ్యలమాత్యపుత్రసరసగుణధుర్య సింగనార్యప్రణీతంబగు...

ఈతఁడొసర్చిన వాసిష్ఠరామాయణము, ద్విపదభాగవతము నిటీవలివి
కావచ్చును. ఇందు వాసిం దెల్పలేదు.

(41) రసమంజరి—గ్రంథ. సం 165.

గుడిపాటి కోదండకవి రచించినది. మూడుగుచ్చములు మాత్రము గలవు. నడుమనడుమం గొన్నివక్రములు లేవు. ప్రతిగుచ్చమునను బ్రథమ కుసుముము ద్వితీయకుసుముము అష్టాదశవద్యదశంబుల తృతీయకుసుముము నని భాగము లున్నవి.

సీ. శ్రీకరనందవరీకాగ్రగణ్యుండు వహిమీటు గుడిపాటివంశభవుడు
బిరుదుగా నవఘంటసుగధాణిపేరంది మహితుఁడౌ వెంగళమంత్రిపాత్రుఁ
డతులితుం డగురంగమామూత్యతనయుండు వీరమాంబానందవృద్ధికరుడు
సింగనవెంగళశ్రీనిధు లక్షజులై భాసెల్లు కోదండవతి ఘనండు
సరసకవితాచమత్కారసార్యభౌముఁ, డవని శ్రీరంగధానుదయాశ్రేతుండు
ఎలమిరసమంజరినిరచియిచెనందుఁ, బ్రథమగుచ్చాబుమాధ్వీకఘోషిసమరు.

ఈవంశావళి వివరముగా మొదట నిచ్చియున్నాడు, గాని, పూర్తిగా లేదు. అక్కడక్కడఁ గొన్నివిషయములు:—

స్వాధీనపతిక:—అష్టవిధనాయకలయందు స్వాధీనపతిక యనునది యెల్లవృడును దనయంగిత మెఱింగి తనయాజ్ఞకు లోనుగా నడిచెడు పతిగలయది. ఈస్వాధీనపతికకు పనవిహారాదులు మదనమహోత్సవములు మదాహంకారములు మనోరథావాపులను జేవలుగాఁ గలిగియుండు. లక్షణము.

చ. గరిమ కుచంబులం గ్రసెమి కొనునఁ గాంతిమ యంగకంబులం
బిటుఁడుల మిక్కిలిం బ్రథిమ స్థితిమ నవ్వుల వాక్పటుత్వముఁ
పరనటన న్నహప్రతిమ వక్రిమ చూపుల మందయానముఁ
మెరవడి లేకయున్న సతి మిక్కిలి చూడ ని దేమి చిత్రమౌ.

2. అభిసారిక:—తాను నాయకుని గూర్చి యభిసరించునదైన నాయకుని నభిసరింపఁ జేయునదైన నభిసారిక యనందగు, సీనాయకకీచేష్టలు సమయోచితమైన భూషణములు ధరించునదియు, శంకయు, బుద్ధినిపుణతయుఁ గవటము, సాహసమును లక్షణములు, స్వీయాభిసారికా పరకీయాభిసారికలకుఁ బ్రకృత మొక్కటే యుండును.

ఇందు ముగ్ధాభిసారిక, మధ్యాభిసారిక, ప్రాధాభిసారిక, జ్యోత్స్నాభిసారిక, దివసాభిసారిక, స్వీయాభిసారిక, సామాన్యాభిసారిక లనుభేదములు గలవు. అందు స్వీయాభిసారికాలక్షణము.

చ. కులుకుచుఁ దారహారములు గుబ్బల వెన్నెలగాయ నందియల్
 ఘలుఘలుఘల్లుమఁగ చనఁగఁ గాంచి యుళంఝుళ లుప్పతిల్లఁగా
 సలయఁగ ధక్తమ్రాయ యభిసానికవైతి మతేల తెల్పుమో
 సాలయుచు మిక్కిలిక బెదరి చూచెద పెంతటిమూఁగురాలవే.

౩. సకలనాయకులయందును సమమైన సహజానురాగము గలవాఁడు
 దక్షిణనాయకుఁడు.

ఉ. ముందట నున్నవారు వరిముగ్ధునితోచన లెందతైన నే
 నిందటియందు సక్షియుగ మేక్రియనిల్పెద నంచు నెంచి తా
 నందముమీఱ మీలితదృగంచలుఁడై మధుసూదనుండు ని
 పొందఁగ మేనఁ గ్రొంబులక లూరఁగ నిల్పె దరస్తితుండునై.

ఈరసమంజరి కరూరిలో శ్రీపతికుల సుధాకరులైన గానవిద్యాపారంగ
 తులైన కోనుకోలు వేంకట్రాయలవారి తనుజునికొఱకు తిరుమలస్వామి వ్రాసి
 యిచ్చినది.

ఈపుస్తకములో నె మొదట (మువ్వగోపాలపదములు) శ్రేత్రయపదము
 లు గలవు. దానికి మొదటఁ బదములపట్టిక యాయఁబడినది. ఇందు 184 పద
 ములున్నవి.

కొంత సాహిత్యలక్షణము గలదు. గణలక్షణములు సాహిత్యరత్నాకర
 ము, సాహిత్యచంద్రోదయము, అలంకారిచూడామణినుండి కొన్నిశ్లోకము లిచ్చి
 యున్నాఁడు. వంచమస్థానమందు కకారవిషమాక్షరం యేలూరి శేషయ్య
 యుంచి చెప్పినకవిత—

చ. మునుపొకకేల రావణుఁడు మోదమునక రజతాద్రి నెత్తినం
 తన హరుఁ డప్పుడే తనపదంబునఁ ద్రొక్కి మదం బడంచెఁ గా
 మనమయగారి తుక్తసచివా నెలశ్రీగిరి గడ్డపాటలం
 గనలుచుఁ ద్రవ్వె సర్వమును గైకొన నీకును నాతఁ డోపఁడే.

కొన్నిపత్రములు, సంగీతరత్నాకర మని సంస్కృతముగలదు.

శ్లో. సప్తాధ్యాయాత్తకం గ్రంథం శార్దూరిస్వమాతనోత్
 శిశుర్వేత్తి పశుర్వేత్తి వేత్తి గీతరసం ఫణి
 లజ్జాతవిషయా గోపాల మురళీకబ్జశ్రవణాత్ దూరయావ గోచరాత్ | ఆగత్య
 వరితో గావః పిబన్తి సుషిరామృతమ్ | వ్యాశగ్రాహికగానేన స్థితా లహి.

కార్యదండవత్ । విరీరు రోగముద్భవ్య పిబన్తిస్త స్వరామృతమ్
అస్తిస్వస్తి గ్రహం వంశ శ్రీయశ్శ్రీరసంభవమ్
యజ్వభిదర్శభి ధురైః వేదసాగరసార్వైః
తత్రాభూ ద్భాస్రరః ప్రభ్యే భాస్రర స్తేజసానిధి
అలంకర్తు ర్దక్షిణాశాం యచ్ఛక్రే దక్షిణాయనమ్.
తస్యాభూ త్తనయః ప్రభూతవినయః శ్రీశాస్త్రభః ప్రాశధీః
యేన శ్రీకరణప్రవృద్ధవిభవాభూవల్ల.....
ఇ ట్లసంపూర్ణముగా నై చాకులుగలవు.

(42) గజారణ్యమాహాత్మ్యము. గ్రం. స. 167.

ఇది యొక వచనకావ్యము. కవి పేరు తెలియదు. గ్రంథము పూర్తి
గాలేదు. చిట్టచివర కవిపేరు వేసికొనియుండును. ఇదియును దక్షిణదేశ ప్రతియే
దాక్షిణాత్యులందఱును సామ్రాజ్యభక్తి నే యధ్యాయములుగా రచించి కొన్ని
యధ్యాయముల కొక్కయశ్వాసముగాఁ దెనుఁగురీతి ననుసరించువారు. వచ
నము చక్కనిది. వద్దపురాణంబున మధ్యచుఖండంబున ఉమామహేశ్వరసం
వాదంబున నూటముప్పదిరెండవ యధ్యాయమునుండి ప్రారంభింపఁబడినది.
142 వ యధ్యాయము చాళుక్య గలదు. కొంతకైల్లికై చూడుడు. 139
అధ్యాయములో-

“తదనంతరంబ లోకపితామహుండైన సురజ్యేష్ఠుండు ఫాలాక్షునికిం
బ్రత్యక్షంబుగావించి నమస్తరించి బహువిధంబులం గొనియాడిన భగవంతుం
డైన యమృతేశ్వరుండు విరించి ప్రోత్రంబునకు సంతసించి కమలగర్భా నీతనం
బునకు మెచ్చితి వలయువరమ్ము లొసంగెద వేడు మనుటయుఁ జరక్తులుండు
వంచముఁబు జూచి దేవా నీవేసరోవరంబున నావిర్భవించితి వాసరస్సు బ్రహ్మ
పుష్కరిణి యనం బ్రసిద్ధిఁ గాంచవలయు బ్రహ్మపుష్కరిణి తోయంబున మునిం
గిన మనుజులు దురితవిముక్తులై భవదీయసాయుజ్యంబు నందవలయు- దేవా !
ధ్వజారోహణంబు సేయించి నేటిమొదలు నీకు నుత్సవంబు సేయించెద నీ
యుత్సవం బాచంద్రార్థంబుగాఁ బ్రతినోవత్సరంబు నడువవలయు, నానక్షత్రం
బైనరోహిణియందు రథారూఢుండవైన నిన్ను సేవించి నీతోడంగూడ నవ
భృగస్నానంబు సేసిన నరులకు సాయుజ్యంబు గలుగవలయు ననిన ”... అమృ
తేశ్వరుండు నలువవలుకు లాల్పించి... మాఘమాసంబున మృగశిరానక్షత్రం

బున నుత్సవంబునకు నారంభించి ఘోషనమాసంబున రోహిణియు దవభృథ స్నానంబు... ఈ యురువదియేడుదినంబులును నాగమోక్షవిధానంబున శ్రైవాచారసమర్పితుడవై— సేవింపు మని యానతిచ్చిన...”

దీనికిఁ బ్రారంభమెట్లుండునో తెలియదు. ఉన్న దాని మొదటనే “అంకితం బుగా నాయొనర్పంబూనిన గజారణ్యమాహాత్మ్యంబునకుఁ గథాక్రమం బెట్టి దనిన” యని మొదలిడినాఁడు. ఈపుస్తకము గరిమల సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారి ద్విపది.

(43) ఆంధ్రరసమంజరి— గ్రం. సం. 148.

ఈ గ్రంథమును పురుక్షోట గరిమల సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారి సంగీతదియే. ఇందు మొదట శ్రీభానుదత్తమిత్రవిరచిత మైన సంస్కృతరసమంజరి కలదు. అది రాక్షసనామ సంవత్సర వర్షరుతు శ్రావణబహుళ త్రయోదశిస్థిరవారం— వచ్చిమిరియం ఆదివృష్యుగారి మనుమడైన వీణేశుప్పణ్ణయ్యగారి కుమారుఁడు వీణసుబ్బయ్య వ్రాసినది. 20 పత్రముల గ్రంథము పూర్తిగాఁ గలదు. తరువాత నాంధ్రరసమంజరి కలదు. ఈరసమంజరి పురుక్షోటసంస్థానప్రభు వగు కోటి రాజగోపాలభూపవిజయరఘునాథవసుమతీవిభుని సభలోని నారాయణయ్యంగారు రచించినది. సమగ్రము. ప్రారంభము—

క. శ్రీరంగస్థలవత్సః, స్ఫార శ్రీవత్సకౌస్తుభప్రభలు తమ
స్సూరులఁ గేసు స్తీర్షణ, శ్రీరంగస్థలవతిని ఛజింతును భక్తిః

ఉ. వల్లభు నుల్లమందుఁ గృతవాస యగుం దనదివ్యదేహము
త్యుల్లసితద్యుతి న్వలికిఁ దోచె ననం దదురస్థలంబునం
జెల్లువడి నిర్మలంతరము చేసి వసించు సరోజపాణిను
తల్లి యభీష్టసిద్ధి సతతంబు నెసంగ నొసంగు నెంతయున్.

క. వినతియొనరింతు మలయ, ల్లునికి నటనచలితమకులులు తదమరధునీ
ఘనతరతరంగ బింబిత, వనజారికలాసహస్ర వల్లనగతికిన్.

క. కేవల కాంచనకటకవి, ధావిష్టృతియుతులు కాళిదాసాదికవుల్
భావింప రత్నకటకము, హావిభవులు నన్నయారు లాంధ్రకవీంద్రుల్..... అని

వ. ఎద్దియేని యొకసరసకృతి చమత్కృతి కృతసమున్నతిగ రదియింప మతిఁ
బూనియున్న సమయంబున,

సీ. కోటివంశాంభోధికుముదిసీరముఁడుకువలయానందైకగుణగఁబుడు...

కలితనిజవామబోధితకాంతివిభవ, సమరసాహసనత్యచాక్రమసమాన
శీలపురుషుఁడు రాజగోపాలభూష, విజయరఘునాథవసురతీవిభుఁడుమహిని.

మ. ప్రసరచ్ఛాపురి వపుయార్యవరసత్పైత్రుక్ ద్విషస్మిరద
శ్వసనస్ఫుర్దివి జిహ్వువేంకటమహాచార్యాత్మజ్ఞా విశ్వవి
శ్వసనీయు స్మరగోపయోగికరుణానాప్రాప్తసారస్వత
స్వరనాథుక్ ద్వయపూర్వవాక్యముఖపద్యర్థప్రసిద్ధాహ్వానున్.

మ. ...ప్రతిభోదాచితకావ్యకల్పను భరద్వాజీయగోత్రుక్ జగ
న్నతచారిత్రియ నన్నుఁ జూచి పలికెన్.....

మ. సుకవీంద్రుండపు మగ్గుగుండపు జనస్తుత్యుండ వత్సాదగు
డకశంకాత్తుండ వాంధ్రసంప్రృతకవితాత్యోరవిఖ్యాతుఁ డా
సకలోర్వినుతరీతి నీవొక కృతిక సంతుష్టుఁడై చేసి వే
డుకఁ గావింపు మిల న్నదంకితము ప్రాథోక్తిక సుధీంద్రగ్రణి.

క. శీలితబుధమాననమధు, చాళి రసాసంగహేతువై యలరంగ వా
క్తేలిని నేరసమంజరి, బాలిఁ బ్రకాశింపఁజేసి భానుఁడు జగతిక.

క. ....ఆ, రసమంజరి తెలుఁగొనర్పు రసికులు పొగడక

ప. అని రాజుపలుకఁగా నీకవి యాంధ్రీకరించెను. కృతివతివంశావలి విశే
షముగ వర్ణించియున్నాఁడు. వాలుగా శ్వాపములు- ప్రత్యాశ్వాసాంతము
నను గద్యము, వద్యరూపమున రచించెను. చిట్టచివర-

శా. వస్త్రే ల్మీటఁగ నుల్లసిల్లిన భరద్వాజీయగోత్తార్థవో
త్పన్నశ్రీఁగొనుసూరిచంద్రుఁడు దలిర్ప న్వంకటాచార్య శ్రీ
మన్నారాయణసత్తవీంద్రుఁ డొనరింప న్నమ్యమై యాంధ్రమై
యెన్న న్నారసమంజరీకృతిఁ జతుర్థాశ్వాస ముద్వందగుక్.

ప. అనియున్నది. "నవసాలపురముననుండే వడమటినగరధొంపై యంకితము
గా శ్రీమన్నారాయణయ్యగారు జేసిన రసమంజరి యనుగ్రంథము-"
దీనినిగూడ వీణె సుబ్బయ్య యే రాక్షసనామ సం! శ్రావణశు! వష్టికిఁ
బూర్తిగ వ్రాసెను. దీనితరువాతను సంగీతరత్నాకర మను సంప్రృతగ్రంథ
ము కొంత కలదు.

“భరతాఖ్యసుభాసింధుసంభూత ఇవ కాస్తుభః.

రఘువీరవదాంభోజమిళింపశుచిచేతసా

గోవిందనామ్నా సంగీతశాస్త్రః స. డే. ప. శో. చ్యతే” ఇట్లు —

28 వక్రములుగలవు. కడవట- ద్విసప్తతితమే భేదీ రసికప్రియనామ కమ్ తజ్జాతం రసమంజర్యా రాగద్వయ మితీరితం ద్విసప్తతితమే వాశ్చజాతం రాగః ప్రకీర్తితః” శ్రీరామజయం అనియున్నది.

(44) హాలాస్యమాహాత్మ్యము. గ్రం. సం 170.

ఇది యొకవచనకావ్యము దక్షిణమధురాక్షేత్రమాహాత్మ్యము. 71 య ధ్యాయము. 8 ఆశ్వాసములుగ రచియింపఁబడినది. అధ్యాయాంతంబుల “ఇతి శ్రీస్తాండే మహాపురాణే హాలాస్యమాహాత్మ్యే... అధ్యాయః” అనియున్నది. అంధ్రీకరించినకవి- శ్రీపతి రామభద్రకవి- అతఁడు తనగద్యము సీక్రిందివిధమున వ్రాసికొనియెను.

ఇతి శ్రీమీనాక్షీసుందరేశ్వరసాంద్రకృపారసః జ్ఞ కవితామాధురీధురీణ కాశ్యవగోత్రాశ్వలామనసూత్ర శ్రీపతికులపవిత్రచరిత్ర శ్రీగిరియమాంబాసత్తశత్ర సూరయామాత్యపుత్ర కవిరామభద్ర ప్రణీకంబైన హాలాస్యమాహాత్మ్యంబునందు వచనకావ్యంబున... ఆశ్వాసము.”

కవి దక్షిణదేశస్థుఁడు. పు స్రకమును దక్షిణదేశమునుండి వచ్చినదియె- వచనము సూక్ష్మతజటిలముగ నున్నది. వ్రాతపౌరపాటులుగలవు. ఉభయభాషలయందును యమకములు తఱచుచుగాఁ గనఁబడుచు. కొన్ని వంక్తు లుదావారణమానకై చూపఁబడును.

“అశ్వినీదేవతలు చూచి యిది యహరిహర్యం బనిన నిరుద్యోగులై జాగులైరి. తద్రోగహరిహారార్థంబుగా నొక్కయుపాయంబు దేవరానతీయవలయు ననిన వరుణయాభావలోకనంబుచేసి వాసపుండు విన మోసంబు లే దనిసుభాసారసమానవచనంబులు పలికినపుడు- ఏమహావ్యాధిపీడితులై పాశకృత్యులై యశమృత్యుపీడితులై కాలమృత్యువశులైన వారెవ్వరో వారందఱు నుందరమూర్తి సందర్శనంబునఁబునీతు లగుదురు గావున మనోవాక్కాయపరిశుద్ధుడై యా యభిషేకపాండ్యరాజగ్రణి భక్తిప్రభావంబుచు, ఆదేవుని మహిమాతిశయంబును నీవు తెస్సంగఁ బరీక్షించి తెలిసి తల్లింగార్చనంబు గావించితివామెనా నీరోగంబు తొలఁగు నిందుకు సందియంబులేదు. అనిన శక్రునివాక్యంబులు విని

వరుణుడు చొక్కుమని యాచొక్కు నాథుని శోధింపఁ దలచి గ్రక్కున లేచి యతనికి మ్రొక్కి మక్కువతోడ మిక్కిలి యెక్కువైన హర్ష వరవహుఁడై చక్రగఁ దనపురంబునకుఁ జని యంత నొక్క నాఁడు- ఆరాజును సుందరగాజును జక్కున శోధింపఁదలంచి వరుణుఁడు సముద్రుని బిలిచి సముద్రగ నిద్రలేచి నీయందుఁ గలజలచరవరివృత్తుఁడవై యనేకతుంగతరంగావృతంబుగ నామధురానగరం బుఁగబలింపు మనిన-

పరివత్సు స్రకభాఁడాగారములో నంజరాజకృత మైనహాలాస్యమాహ త్యవచనముఁ గూడ నున్నది.

ఈరామభద్రకవిగ్రంథము “గర్భపురీక్షే త్ర నిర్వహివాసు లగు బ్ర! శ్రీ లక్ష్మీవృసింహసూరినప్రుండును శ్రీలక్ష్మీవృసింహర్యపాత్రుండును శ్రీరామార్య వద్యుల పుత్రుండు నగు నెందవగోత్రాశ్వలాయనసూత్రుండు నగు శ్రీసీతారామ య్యది.” అని మొదలఁగలదు. వ్రాతచక్ర నిధి. మందిస్థితిలోనున్నది.

(45) హరివంశము. గ్రం. సం. 4534.

ఎఱ్ఱాప్రెగడరచించిన పూర్వోత్తరభాగములతోఁగూడిన యొకతాళపత్ర గ్రంథము. ఇం దుత్తరభాగమున, చతుర్థాశ్వాసము తరువాత 5, 6, 7 ఆశ్వా సములు నేమానిభైరవికవి రచించినవిగలవు. ముద్రితప్రతులలో నిదిలేదు. 8 వ యాశ్వాసము, ఎఱ్ఱాప్రెగడ పంచమాశ్వాసముక్రిందను లెక్కింపఁబడు చున్నది. 20౯ పత్రము మొదలు పంచమాశ్వాసము ప్రారంభమున- ఈ మీదట నేమానిభైరవావధాల్లకవిత్వము” అనికలదు. 2౧౧లో నాల్గవం క్తిలో “యామీదట యర్ర యికవిత్వము” అనియున్నది. ప్రారంభము.

ఉ. శ్రీరమణీయకౌస్తుభశుచిప్రభలందున బింబితాంగియై

శ్రీరమణీలలామ తనచెక్కిటఁ జెయ్యిఘటింపఁగాంచి య

త్తోరపుటల్లఁ దీర్చుటఁజే దొయ్యలిపాదములంటి యంటి నే

మాటును మారు కేళి బరిమాలెడు నెన్నుడుఁ మమ్ముఁబ్రోవుతఁ.

చ. వరగుణశాలి కోటగిరివంశభవుం డగుశ్రీనివాసభూ

వరుఁ డతిభక్తితోడ హరివంశః భాశ్రవణైకచిత్తుఁడై

యరయుచుఁ బారిజాతపారణాదికథావళి లేకయున్నచో

సురుచిరదృష్టిచేత ననుఁజూచి దయామతితోడ నిట్లనఁ.

గ. ఎఱ్ఱనార్యుండు తెలిఁగింపఁడేలన్ కొ, తెలుఁగుఁ జేసినపదవను దొలఁగెనొక్కో యీకథలుసీపు దెలిఁగింపుమింపుమీఱఁ, బ్రకటనేమానిభైరవసుకవిచంద్ర.

క. వేంకటభర్తకు నీకృతి, సంకితయుగ సేయునేతయుగు నాతని హే
మాంకితరుచిదేదీవ్య, త్త కంకణగత మైనకెంపుకరణం బాలుచున్.

వ. అనివలికి, తాంబూలాంబరజాంబూనదాగ్రహారాదిప్రదానంబుల నాదరిం
చినఁ బ్రహృష్టాంతరంగుండనై షష్ఠ్యంతములం జెప్పెద-

అని షష్ఠ్యంతంబులు రచించెను. పైదానింబట్టిచూడ నీకవి పారిజాతావ
హరణాదికథ లింకుఁ జెప్పి చెర్చియున్నట్లు తెలుచున్నది. భేరవకవి తనమూఁ
డవయాశ్వాసము పూర్తిచేయలేదు. చివర-

క. "హరిగరుడారూఢుండై, సురనగరీతులితభద్ర శోభాఁకితమై
మెఱసిన తద్ద్వారవతీ, పురమంతటఁ జూచె నపుడు భూపతితిలకా."

ఇట్టి భేరవకవికడపటికద్యమును,

వ "అట్లుగాంచి భగవంతుండైన హరి మణిపర్వతయంత్రంబులనుఁ ద్రాగ్రహం
బులును-" ఇత్యాది యెఱ్ఱాప్రగడ వచనముతో సంబంధముకలిపెను. శైలి
కై రెండుపద్యములు-

ఉ. ఆతతకీర్తి కాశ్యపవరాన్వయజాతముఁ తాట మీరు మ
ద్రాభతలు దేవపుణ్యజనభాసురదివ్యవిమానవాహవి
ఖ్యాతములైతిరేకద సురాళికి శత్రుహ కార్యసాధనం
బీతతః జేయఁగావలయుఁ జేయుఁడు కూడదు మంత్ర భేదమున్.

మ. హరివై చ్చే దివిజారి నాధుపయిఁ గోపాటోపమేపాటఁగా
నిరవద్యామిత కాంతిదర్శనద శాంధీభూతభూచక్రమున్
శరణార్థీంద్రముఖామరావనలసత్సైలభ్యనిర్వక్రమున్
వరధారాహత ఘోరరాక్షసవిభాస్వన్నక్రముం జక్రమున్.

ఇక్కవి గద్యము. ఇది శ్రీమత్తల్వార్యశరణచరణసరసిజషట్పదాయమానమా
నసోభయకవితాసార్వభౌమవిరుదాంక వేంకట భట్టారకపాత్ర సూర్యనా
రాయణ సోమయాజినత్పుత్ర నితుందినసగోత్రవవిత్త నేమానిభేరవావ
ధాని ప్రణీతం బైన హరివంశంబునందు.....ఆశ్వాసము.

"ప్రమోదూతనామసంవత్సర శ్రావణబహుళ ౧౦ శుక్రవారము
వరకు రాజశ్రీ రాపు రామయ్యగారికిమూల్లు వె.కయ్యగారు హరివంశము
యిరవైమూడ శ్వాసాలు రాజశ్రీ కోటగిరి శ్రీనివాసరాయగారి ప్రతిని
సంపూర్ణంగాను వ్రాయించిరి-" ఈపుస్తకమును, పెండ్యాల వెంకటసుబ్రహ్మ
ణ్యశాస్త్రిగారొసంగిరి.

(46) హనుమద్దండకము—గ్రం. సం. 176.

వేదపురీనివాసుడైన శ్రీయాంజనేయునిపై రచియింపఁబడిన దండకము. కవిపేరు లేదు. దక్షిణదేశప్రతి. తుదనుగూడఁ గవిపేరు లేదు. చాల శిథిలమైనది. కొన్నియాకులు విడిగిపోయినవి. ఆంజనేయుండు సీతాశ్వేషణమునకై బైలుదేరినది మొదలు యుద్ధకాండము చివరవఱకుఁ గలరామాయణకథయంతయు నీదండకములో వర్ణింపఁబడినది. అక్ష డక్షడఁ గొన్నివాక్యములు:—

“శ్రీజానకీనాథ పాదాంబుజధ్యానహృత్సన్నిధానా! నిధానా! సదానంద! సుజ్ఞానపారీణ! వేదాగమజ్ఞానవైమాని కానేకగంధర్వగానా! మరున్నందనా! వందనానేకభక్తాభిమానా! సుఖాబృందనా కృతురీభాసమానా! మనోల్లాసకైతాసవాసప్రియా! యుక్తసద్వీర్య సద్రంజనీయంజనీగర్భసంజాత సంజీవరాయా! మహారాయ.....శ్రీవేదపుర్యాశ్రమావాస! హస్తంతరాయా!..... నిన్ను న్నుతించంగ నేనెంతవాడ స్మరుదుండనా యెవనానేర్చినంతం బ్రవంచంబున నిన్నునింతు నిన్నోదంబుగా నీవు శ్రీతాయుగంబందు శ్రీరామకార్యార్థమై పార్థిపుల్లెచ్చుగా నుంగరంబుది యెతోప్రమోదంబునం జెంది బల్వానరాసీకముల్లోల్వఁగా సీత నీక్షింపఁగా వచ్చి.....నల్లచోటకొనిచారింది యెచ్చటనుం గానక.....” వ్రాత తవ్వలు మెండు. మందబుద్ధేమిరా! వస్తూ డయోధ్యాపురం బేలరా! ఇట్టి ప్రయోగములున్నను వదములకూర్చునియములు బాగుగానున్నవి. “రాక్షసనామసంవత్సరము, అధికాషాఢ జహుళ చతుర్దశీ శుక్రవారమునాడు వ్రాసిన దీపుస్తకము.” అనియున్నదిగాని వ్రాసినవారి పేరుగూడ లేదు. ౧౩ వత్సములుగలవు.

భారతారణ్యములోని “శ్రీకంఠలోకేశ” యనుదండకముగూడఁ గొంత కలదు. మఱియు,

సీ. శృంగారరాయని చెలువుమీఱినకొండ ఘణిరాజుపేరింటి వసిడికొండ
పుష్పజాతులకెల్లఁ బూజింపఁగలకొండ కల్పవృక్షములెల్లఁ గల్లుకొండ
చిలుకలు కోయిల లెల్లఁగి యాడడుకొండ మృగరాజుకోల్లెలమెలఁగుకొండ
ఘోరదురితమువాపు కోనేరుగలకొండ తలఁచిన మోక్షంబు దగులుకొండ
అమరవరులకువైకుంఠ మైనకొండ, ఆళునారికిఁ బ్రత్యక్షమైనకొండ
యధిజూచిన బ్రహ్మాండమైనకొండ, యేయ గనుఁగొంటి శ్రీవేంకటేశుకొండ.

అనువద్యమును నామగిరిశునిమీఁది పాటలు కన్యకామ్మవారి హెచ్చరికలు మొదలైనవి.

“సీ. హింకారి హుంకారిహినుతైలకస్య అశ్వుశస్వరూపిణి బహువరాకు
మలయధ్వజనిపుత్రి నుభులాపురేశ్వరీ వాదేశికక్షకీ బహువరాకు
సౌందరేశ్వరురాణి శాంభవీ జగదంబ భవవిమోచన దుర్గి బహువరాకు

...

...

...

...

...

అఖలతాతైలవందితా యాదితక్తి, వరశిఖ్యాణి మాయామృ బహువరాకు
పావనంబైనమీసానపద్మలలక్ష్మి, దేవి మీనాక్షీకృతజూడు బహువరాకు.”

ఇట్లు కొన్ని తత్వబలతోనున్నది. సవతులకొట్లాట యని కృష్ణునిగూర్చి
యటనత, తెలుగుది, వాదించుట గలదు.

“ఎన్నడివడుహచ్చిమస్తభక్తైశ్చియాడితతికప్రసంగమాయితీట్టాదడిసాన్తే
అటనదాన నాదేవునియొబ్బితి, మూలకూశేపుతాతోనువగలాడిపోపోవే.
వహయెన్న కాందాయెడి వడుహచ్చి వజన శయ్యవేండాం,

మింబాదె యెన్నడయ రంగసామియెక్కుడి శెంకుక కలవిశయ్యవో.

కూడినగర్వమున, అటనదాన, కాట్లావచ్చితివేమి, అడరానిమాట
లాడేవు నాతోనుఅవున చెంపావేతునే! చెంపె యంగిర దెన్నడి వడుహచ్చి అతు
మాత్రం శొల్లువాయీ కడుకడతు మెత్తగై మింజి వారాదే కన్నత్తులె
యడిప్పే.”

ఇట్లే రెండుభాషలలో నత్తకుగోడలికి సంభాషణ కొంతకలదు.

(47) రంగపురిపాఠశాలము, గ్రం. సం. 184.

యక్షగానము - 106 పత్రముల పుస్తకము. పుస్తకమువ్రాత చాలఁ దప్పులుగా
నున్నది.

క. శ్రీరంగపురినివాసుని, సారకృపం బారిజాతసంగ్రహణంబుం
గోరి రచించినవాడతఁడు, భాషణిఁ గవిశ్రీనివాసదాసుఁడఁబ్బెడి.

ద్వి. అగణితసౌందర్య లైసట్టిబుధులు,

శేషంబ శేషాగ్ధ్యశిష్యులరకును, భాషావలీకృతకా బాలుఁడ నగుచు.....

అనువాక్యములంబట్టి కవికులగోత్రములు తేలుచున్నవి.

సత్యభామకథ, కృష్ణునికథ, దేవకీకథ యిట్లు భాగములుఁ గలవు.

సీ. అమితతమాలవృక్షములార కానరే ఘనసీలదేహు నొక్కరుని నిందు

లలితశ్యాతిర్లతావళులార కానరే శ్రీమించు పీతకాశేయవాసు

విమలమా కమలాకరములార కానరే కళలఁ జెన్నొందుమొగంబువాని

ఆత్మగంధఫలీలతాంతములార కానరే నవనాక్తికాగ్రనాసంబువాని

అనుచు నానత్యభావ మదాంధమున, నొకట మొదలోనను తీసుమృరింప
రంగపురవానుఁ గానకయంగభవుని, ధాటినునుచు వెనకెనాటియనుచును.

(48) నుందర కాండము. గ్రం. సం. 181.

యక్షగానము—కట్టాభిరామకవికృతము. ఈకవికవిత్వము తత్తినయక్షగాన
కవులకవిత్వము కంటె నిర్దుష్టముగా నున్నది.

ద్వి. ఇది భక్తరక్షణహితమతిపేర. విదితపూర్ణానందవిభవునిపేర
సదనారతప్రభాసాంద్రునిపేర, సదయుఁ డాశ్రీరామచంద్రునిపేర
రచియించి నవనుధారనధారలీల, సుచరిత మధునినుస్ఫురణసాంపునచు
సూర్యనారాయణసోమయాజివి, వర్ణకుండనుఁ జైనకట్టాభిరామ
నుకృతి నుందర కాండనుకృతిసాంద్రముడగుచు నుండినాఁడు ప్రబంధముగ.

కా. శ్రీసీతాలలితాంగి యంకమున రంజిల్లుంగ నంగంగలీ
లాసంగులునఁ జెంగలింపుచును గల్గుదుచ్చురచ్చామ సు
ద్యానప్రసన్నతరత్నపీఠమున మోదంబాత్మనా నున్నయా
కౌసల్యానుతుఁ డిచ్చు మాకు నెపుడు గల్గ్యాణసాకల్యముకా.

అని యిష్టదేవతావందనంబు గావించి శ్రీరామదాసాగ్రేసరం జైన
యాజనేయుని గవి యేమని వినుతింపుచున్నాఁడు—ఇది ప్రారంభము.

ద్వి. కోటవాకిటిమీఁది కొత్తశంబునకు, గాటంబునను జపుక్కన వేగ దుమికి
పడలింది కట్ల నావలఁ బడఁద్రోది, నుదయునఁ దనవాలమున నదృశముగ
జ్వలియింపుచున్న యాశ్వలనుని జూచి, వెలయు నీమగ్నికేఁ బ్రీతిగాలంక
వెలిగింతు నని యతివేగంబు మీఁది, నఁ ప్రహస్తుంబుట నగ్ని రగిల్చి
యింద్రజిత్తునిగృహఁ బిడియంగఁదల్చి, సా ద్రంబు నాగ్ని సమకొల్పియచట.

ఇది కథాభాగములోని యంకము. పిలవంగనామనంపత్సరం వంగుని
నల గిది శైవుడగుపట్టి యేర్ల గడ్డ వేంకటకుప్పావధానుల కుమారుఁడు రామ
సుబ్బయ్యశాస్త్రి వ్రాసినది.

(49) బచ్చపురిమల్లికార్జునశతకము. గ్రం. సం. 206.

స్వప్రకాశశతకమాను.

ఈపుస్తకములో దాశరథిశతకము, నరసింహశతకము గూడఁ గలవు.
కొన్ని యటనము వేదాంతపద్యములు గలవు ధన్యోహం కృష్ణాకృష్ణధన్యోహం,
బ్రహ్మభిర్ధన్యోహం అను సంస్కృతశ్లోకము గలవు. బచ్చపురిశ్లోక మల్లికార్జున

శతకములో అంబికకు మల్లికార్జుననకును సౌభాగ్యముగా నగవడుచున్నది. “బచ్చపురీశ్వర మల్లికార్జునా” అని యంబిక ప్రార్థింపఁగా “బచ్చపురీశ్వర నంబికానభి!” యని మల్లికార్జునుని ప్రత్యుత్తరమును గలవు. శృంగారభూయిష్టముగానున్నవి.

ఉ. శ్రీరజితాద్రివాస మునిసేవిత మీకు నమస్తరించి నే
నేరిచినట్లు వృత్తములు నెమ్మది రంజిల నూలువద్యముల్
కోరికలూరఁ జెప్పెదను గొబ్బునఁ బైకొని వేడ్కఁబ్రోవఁగా
పాడుము మీఁద మ్రొక్కెదను బచ్చపురీశ్వర మల్లికార్జునా ఇది కవిప్రార్థన.

చ. చల మీఁక మానరా సరససద్గుణ నిన్నిఁక నన్ను తింతురా
నిలువరప్రాణ మీయెడల నేరము లెన్నకు మేలుదానరా
బిలిచినఁ బల్లివేమి యిఁకఁ బ్రేమతో చూడర కోర్చి దీర్చరా
వలుమటు నీకు మ్రొక్కెదను బచ్చపురీశ్వర మల్లికార్జునా.

చ. సరసుడ నాదు నెచ్చలియ సారసలోచన ముద్దుగుమ్మరో
విరసము లాడకే యిఁకను వేడుకచేయవె జోడుగూడవే
నిరతము నీదులోకమాగ నిండుగ నున్నది ప్రేమ వామిం
బరమహితుండ నెవ్వరికి బచ్చపురీశ్వర నంబికానభి.

తొంబదియేడువద్యములు మాత్రముగలవు కవిచేరు తెలియదు.

స్వప్రకాశశతకము- గీతవద్యములు- “సకలతత్వకాశ స్వప్రకాశ” అని మకుటము- మచ్చుచూడుడు.

వద్దనేత్రశంభుబ్రహ్మరూపుల, నొప్పులవడియాన్వయోష్ణకముల ?
నతిముదంబుతోడ నతిరాత్రయాజుల, నసవరతము స్పృదయమండఁడలఁతు.
పెండ్లికోరువారు పెండ్లాలుగలవారు, యతులు మునులుశూన్రులంగనలును
జ్ఞానమార్గమునకు శ్రవణాధికారులు, సకలతత్వకాశ స్వప్రకాశ. ౨
భాగ్యవంతుడైనవాఁడు మోక్షముగోరి, యుండెనేని వాఁడు నుత్తముండు
జ్ఞానసాధకుఁ డని శాస్త్రజ్ఞు లందుడ, సకలతత్వకాశ స్వప్రకాశ. ౩

వేదాంతమార్గమును బోధించును. ఎనుబదిరెండువద్యములు మాత్రమే కలవు. కవిచేరు కానరాదు.

(50) నానార్థ సంగ్రహవద్యకావ్యము. గ్రం. సం. 201.

ఇందుఁ బెక్కువద్యములు నానావిధములవి గలవు. ముప్పాతికపాట శృంగారరసము.

భూరిగుణహరి శ్రీబృందపురవిహరి, దివిజకులవైరి కేశవదేవశారి-
ముద్దుశ్రీహరి నేలుకోముద్దుగుమ్మ- బుధజనానన్న సరకుారిపురముచెన్న- రా-
జగోపాలుఁ దేవమ్మ రాజవదన- పనితనీవేగి శ్రీవాయులూఁకొరిఁ, దోడితేవ-
మ్మ పోవమ్మ తోయజాక్షి- బళిర వినవయ్య యీబాలప్రాథతనము- సరస
మైనట్టి మాటలసత్య మెఱిగి, తగవుతీర్చినవాఁడ పో ధర్మరాజు- రార యే
లుకొ కోదండరామచంద్ర- విపులకరుణాతరంగ శ్రీవిజయరంగ, చొక్కనా
థధరాపాల నుగుణగోల. ఇట్టిమకుటములతోఁ గొన్ని కద్యములున్నవి.

ఇందు మొదట బాలసుబ్రహ్మణ్యశతకములోని పని నాల్గుకద్యము లు
న్నవి ఆవ్రము శిథిలమైనది. కావున వానిని మాత్రమిందుఁ బూర్తిగఁ
జూపుటయైనది.

సీ. శ్రీకంఠవరపుత్ర శృంగారతరగాత్ర సన్మన్మతిపాత్ర జలజనేత్ర
వల్లీమనోహర వాహీకృతమయూర యఖిలలోకాధార యిరివిదార
దేవసేనాలోల దివిజసన్నతశీల కుధరజాబాల సద్గుణవిశాల
భావకోటిప్రతాప బ్రహ్మణ్యవరరూప యమరసేనాటోప యహికలాప
నీనుపేరిట శతకంబు నేర్చినటులు, విన్నవించెద వినవయ్య వేడ్తమీఱ
శూరసూహర కిరిగిరి నుఖవిహార, నుకవిజనగేయ శ్రీబాలసుబ్బరాజు. ౧
సంతసంబును నిన్ను సొన్నరించుచు భూమి సంచరించెనువాఁడ సజ్జనుండు
నీవదాంభోజముల్ నిర్లజ్జుడై సదా భజన చేసెనువాఁడ భాగవతుడు
నిర్మలచిత్తుడై నిన్ను సేవించుచు ధరనుండు వాఁడ పో ధన్యుడరయ
సకలచరాచర సువానుఁ డానిన్నుఁ బూజచేసెడివాఁడ పుణ్యతముండు
వీను లలరంగ నీనామగానరసము, విని నుభాచెనువాఁడ వివేకధనుండు. శూ-
మంచుకోర్వనివాడు మూర్తాండుఁ గనిగట్లు త్రిగాంచినట్లు
తేనువ్యాధితుండు దివ్యసుధగన్న యట్టులు కడుదరిన్రుండు నిధివడసినట్లు
జడమధ్యగతునకు నునువ మబ్బినయట్లు ధరఁ దవస్వికి సిద్ధివారకినట్లు
తిమిరంబుతో మంచి దివ్వఁ జూచినయట్లు శిశువు తల్లిని జూచి చెలఁగినట్లు
నిన్నుగనుఁగొంటిశుభములు నింకగంటి, భవనదారి ద్రవ్యభూతంబుపాఱగంటి.
నట్టింట(లోనున్న) నవ్యనిక్షేపంబు గానకయాచించువానికరణి
యమృత మపేక్షించి యశాషధకాంక్షియై వనమూలికల కేగువానిపోల్చిఁ
గల్పకంబును బాసి కాంతారములలోనఁ దుమ్మచెట్లను బోయి నమ్మరీతి
భాగీరథినివీడి కల్పలోదకముల వెతకిగ్రుంకె న పట్టి వెట్టిమూర్తి

నిన్ను నేమిటిమూఁడుఁడై యన్యసుకులఁ, గొలుచఁబోవుటవ్యర్థంబుకువలయుమున
దానధర్మములేని ధనరాసు లవియేల భోగింకఁగాలేని పాలఁతి యేల

ఆపులు గాకున్న యన్నదమ్ములు నేల దయతోఁడబ్రోవని దైన మేల
శరణన్నఁ గావని నరవతి బ్రతుకేల సత్యంబు మానిన సఖ్యమేల
నేదహీనుఁడైన విప్రుజన్మ శేల తనయులఁ బ్రోవని తల్లియేల
బుధులు వరికి, చిరిన్నియువృథయటంచు, నిన్నుఁగొల్పినవారెల్ల ధన్యులండు.

కని యెవ్వరో తెలియదు. కొన్ని సంస్కృతశ్లోకములుగలవు. వ్రాతతత్పూ
లు మొండుగానున్నవి.

శ్లో. లంకానాథకుపేలికాపరిధవః ప్రద్యోతనో జానకీ
వక్షోజద్యయహేలికేళిరసిక స్తానాం రుమాకతర్పితా (?)
సర్వేభ్య స్వకదారవిండయుగళీభాజాం నిలింకద్రువః
శ్రీరామ శ్మినతాతి రస్తు భగవా నామ్నాయ చూడాన్మదః.

(౧1) దండకములు- చిల్లరకద్యములు- గ్రం. స. 208.

(1) నామగిరి దండకము- నామగిరినకసింహస్వామి దేవియైనమహాలక్ష్మిపై దం
డకము- కవిచేరు లేడు. మచ్చునకు-

శ్లో. తారాధీశసహజాదరీ భవమహాదారిద్ర్యసంహారిణీ
కారుణ్యాంబుధి సర్వలోకజవనీ కల్యాణి కాంతామణీ
చారుశ్రీకరిశోభనాంగి నరకంచాస్యప్రియా-
శ్రీరాఃభోధికుమారి నామగిరిలక్ష్మీ భక్తసంరక్షణీ.

దండకము—శ్రీమత్సహనిత్యకళ్యాణి నీలాంబుభృద్వేణి నీరేజపాణి బుధక్రేణి
సూరక్షణి సైకతశ్రోణి కంజాతసంజాత మాతా జగద్రాతవిఖ్యాత శక్వ
ద్గుణోపేత.....గర్వదుర్వారుడక నిత్యసర్వాకరాధిం గృవంజూడు మా
వంత మావంతలుం దీర్చి నాయొక్కవిజ్ఞానాలావము ల్విందు లాలించిపా
లింది చేకోఁగదే.....శర్వాణియు వ్యాణియుం జామర ల్పట్ట నిం
ద్రాణి కాళాంజ కట్టక నుపర్వాంగసల్ ఊడిగంబుల్ ప్రమోదంబుతో
సల్ప..... ఓయవ్వ యవ్వారిగా వారికిప్పించవే బాళిఁగాళీపురీ మేక
టాధీశ్వరుం డైనశ్రీమత్సృంఠీరవస్వామి గారాపుపూఁబోడి శ్రీనామ
గిర్యంజ లక్ష్మీజగన్మాత.....చమస్తేనమః.

దండకము చివఱకుఁజక్షగానున్నది.

(2) ఆర్యపురీనాథదండకము—కవిపేరు దీనికినిలేదు. మచ్చుచూడుడు.

శ్రీమానిసీమానసాంభోజసారంగ సారంగసంగక్షణా నిత్యకల్యాణ కల్యాణగోత్రేకధీరా సుధీర ప్రజాధార విశ్వంభరాకౌత ధారాధరాకార..... ధూళీకృతాస్త్రా మారీచదోషాటదోషాటవివ్రాతకంజాతకంజాతనేత్రా అసత్తంబునుగ్రీవ సుగ్రీవమిత్రానుచారిత్ర...ప్రాప్తిచిన్మ్రొక్కైదగ యెక్కువ స్వక్తువ న్నిక్తువ బొప్ప నావిన్నవం బొక్కటాలించవే మంట నీపాదపాథో రుసాధ్యాన మెక్లౌల మేచూఱకక- నమ్మితి నమ్మితి నిమ్ము.....నామాత యుగ ధాతయుగ భ్రాతయు న్నీవె నీవాడ...కృపణోపుమార్యాస్తుతా ర్యాపురీనాథుడైనట్టి జేవోత్తమా యుత్తమాంగాచలాధీశ్వరా దేవదేవా నమస్తే.

ఆర్యాపురములో నుత్తమాంగాచలము కలదు కాబోలును, ఆయచల ముపై నీస్వామివేంచేసియుండును. కొన్నిచూటలంబట్టి వైదండకము న్నిదియు నొక్కరేరచియించిరా యను సంశయము కలుగుచున్నది.

(3) కామాక్షీదండకము:—శ్రీమన్మహాదేవి శీతాద్రిజాతా జగన్తాత లోకైక విఖ్యాతదేహంగనా రాజితాద్రిప్రపాదంబునందుండు మందారకాదంబజంబీ ర పున్నాగబిల్వాదిభూజంబులుం గల్లు నారామమధ్యంబున న్వజ్రవైడూ ర్యరత్నావళి నిర్ధితం బైననన్దంబునంబుండు మాణిక్యసింహాసనాసీనుడై యున్న ముక్తంటికి న్వామభాగంబునన్ భద్రవద్దాసనాసీనవై భక్తులం బ్రోచు.....తల్లి నీనుం జూచి సాష్టాంగదండప్రణామంబులం జేసెదన్ నన్నురక్షించు.....సర్వలోకేశ్వరుండైన యేకాంబరాధీశ్వరుండుడి యున్నట్టి కాంచీపురీనాథుకీ.....నన్ను రక్షింపవే చాల నాపాలిదోషాం ధకారంబునుం బాపు పోషారి శ్రీకేశవస్వామికిం జెల్లెలైనట్టి యోకంది కామాక్షీదేవి నమస్తే.

ఈకవి పోచూరినివాసియేమో-పేరు తెల్పుకొనలేదు.

(4) సూర్యదండకము:—శ్రీమన్మహాకళ్యణబ్రహ్మపుత్రా వవిత్రా జగన్నిత్ర పూ మార్తమిత్రా.....సూర్యనారాయణా వేదపారాయణా దేవదేవానమస్తే ముగ్ధుడండకము క్రొత్తదిగాదు. వలుపురు నిత్యమును బఠించువదియే. దీనికిని గట్ట పేరు తెలియదు.

(5) చిల్లరవద్యములు:-కాంతాలలామశతకములోనివియు, నల్లు, తెల్లు, వసుపు సీసవద్యములును గలవు.

రామచంద్రునివంటిరాజు తా: గల్లెనా వననందచువంటి బంటుగలడు
 ధరణి గృష్ణునివంటి తండ్రి దా:గల్లెనా తుసుచుబాణునివంటి కొడుకుగలడు
 విక్రమార్కునివంటి పీకుండు గల్లెనా భట్టివంటి యుపాయవరుడు గలడు
 రమణ భోజనివంటి రసికుండు గల్లెనా కాళిదాసునివంటి కవియు గలడు
 నాటివారికి దక్కువే నేటివారు, ఎతవారికి గలుగుదు రంతవారు
 కలడు వేయింటికొక్కడు కడచలేదు, ఆర్తి కారురయూథ సింహాద్రినాథ.
 సీ. ఎలనాగ నీదేశ మేదేశ మన్నను జెలువంపు నొక్క చేరజూపె
 బద్దామరాక్షి నీవట్టణం బేవన్న శిలల తటాకంబు పేరబలికె
 నిందీవరాక్షి నీయల్లెక్కడన్నను దలనాయి మోచినతరువుక్రింద
 ఏటిదానవె కోమ లెఱిగింపుమన్నను యేటిలో కొన్నెల్లు యెదురుబుచ్చి,
 నళినాయరాక్షి నీనామ మేదన్నను తరువార: దిరుమని తరుణిబలికె
 వెలది నీకు విభుడు గలడే యటన్నను, నీళ్ళమీదవ్రాసి నెలతచూపె
 నెలత నీకు నిద్ర గలయెంత యిన్నను, చుక్కజూపి నుదతి సున్నచుట్టె.

... ..

క. అంబా పూర్ణసుధాకర, బింబానన త్రిజగదతులబిసరుహానయనా
 జంభారివినత శ్రీబృహదంబా జగదంబ శ్యామలాంబ మదంబా.

బృహదంబరై: బద్యములు చాలగలవు.

ఇళిరరవితేజ శ్రీకందివరదరాజ-రమ్యగుణయూథ కావేటిరంగనాథ-
 చందమామ- వీలతఠిపుఁజేసేపు యెమ్మెలాడి- ఇట్లంత్యనియమములు గల
 వద్యములు కొన్నిగలవు. నాదబ్రహ్మనందయోగి- వదములు గలవు.

ముక్తిమిచ్చసి చేత్రాత విషయాన్ విషవత్సజ

క్షమార్జవదయాశౌచసత్యం పీయూషవద్యజ.

ఇట్లు శ్లోకము లనేకములుగలవు.

ఉ. బూరుగమానియున్నతము: బువ్వలు: బిందెలు: జూచి యాశతో:

గీరము లాటునెల్లు తమకింకంగ: గాచి ఫలాభిలాషియై

చేరి రసంబుగ్రోలుకొన: జించినదూదియు రేగినట్లపో

జూరిమిలేనిరాజులను గొల్చిన: బెమ్మయసింగధీమణి.

(52) వచననైషధము- గ్రం. సం. 263.

ఇది దాక్షిణాత్యుడు వ్రాసినవచనము. దక్షిణదేశమునం దున్నయాంధ్రుడే కావచ్చును. భాష గ్రామ్యము గా నున్నది. కథ కేవలభారతములోనిదే కాదు నైషధకథకూడఁ గొంత చేర్చినాఁడు; అటవనైషధకథ కూడఁ జేరియున్నదేమో యన్నట్లున్నది. గ్రంథము పెద్దదియే కాని సంపూర్ణముగాదు; ఉన్న దున్నట్లు కొంతభాగము చూపఁబడును.

“అదిన్ని మీరుంన్ను కూడి వుండేటప్పుడు అది చెప్పగా మీకు సకలమున్ను తెలియపోసుంన్నది. ఓనశమహారాజా! మీరు శీఘ్రముగా పోతే దానికి ప్రాణము నిలుచును, లాభకపోతే నిలువచాలదు కాబట్టి అతిశీఘ్రముగా మీరు పొండ్లని చెప్పి ఆనశమహారాజు దగ్గర వుత్తరపు తీసుకొని ఆలంసము తనకూటముతో కూడా యెగరి ఆకాశమాగళముగా పోయి బ్రహ్మయొక్క మానస సరస్సులో పోయి చేరెను వింటిరా ధన్యనందనా! అవతల ఆనశమహారాజు అంసను అంప్పించివేళిఁ మన్మథుని కోపించుకొని విరహతాపము తాళజాలక అలిసి క్రిందపడి నిద్రపోయేటప్పుడు మత్తుదుడు వచ్చి తంన్ను దమయంతితో కూడా చేరుకొన్నట్టుగా స్వప్నంకని లేచి కలగనినామని లేచి చూచి వఖరితోనుంన్న మాటాడగ నే మన్మథబాణములు చురుకు చురుకుమని నాటేట్టందుచేతను నిండ్లావ్యాకులముతో- అంన్నమూ హారనిద్ర ల్యాకనే హరికీర్తనము చేసుకొనుచుంన్న వఖక్షణం వఖయుగముగా కాలం దొబ్బుకొని నశమహారాజు వుండెను....”

“వోయి ఋషులార నేను నాపురుషుడుంన్ను నాబిడ్డలుంన్ను కూడుకొని వుండేదానికి యెన్నిదినాలు చెల్లు నని అడుగగ మునీశ్వరులు యోచనచేసి అంత్తూ దమయంతి యింకా మూడుసంవత్సరములు పోయినపెనుక సీవున్ను సీపురుషుడుంన్ను నీబిడ్డలుంన్ను చేరివుండ్తురు. అప్పుడు మేము చెప్పినమాటను సీవు తలచుకొపోసునావు” ఈవాక్యములు కడపటనున్నవి తరువాతకథ లేదు. 79 పుటలు- కవిపేరు తెలియదు.

(53) తపతీసంవరణోపాఖ్యానము- గ్రం. సం. 292.

పద్యకావ్యము- కొత్త నరసింహకవివिरచితము. చతుర్థాశ్వాసము చివర గద్య మిట్లున్నది.

“ఇది శ్రీనరసింహవర ప్రసాదలబ్ధవాగ్విచిత్ర క శివసగోత్రపవిత్ర

కొత్త నారాయణార్యపుత్ర నయగుణవీధేయ సరసింహానామధేయ ప్రణీతం
బైన సంవరణోపాఖ్యానం బను మహాప్రబంధంబునందుఁ జత్తుర్థాశ్వాసము.”

అద్దంకి గంగాధరకవికృత తపతీసంవరణోపాఖ్యాన మొక్కటి కాకి
నాడ సుజనరంజనీముద్రాక్షర శాలలో నచ్చుపడినది గలదు. ఇందు నడుమనడు
మఁ గొన్ని పత్రములు లేవు. ప్రారంభము కనఁబడదు. కవితవ్యము ‘సరసమైన
ది. ఉన్న పత్రములు వరుసగాలేవు. కొంతభాగము శిథిలమైనది. కొన్ని పద్య
ములు మచ్చునూపఁబడును.

ను. మధురంబై యతిశీతమై విమలమై మందానిలాలోలమై
సుధతో సాటువయై మనోహరమునై శుద్ధంబునై యొప్పు నీ
పథికవ్రాతవిదాహతాపహరణప్రావీణ్యతోయంబు త్వ
ద్విధమెవ్వారు సుతింపనోపుమరు కావేరీ నదీరత్నమో.

చ. ఖరకరధాటికి న్వేటచి కాదె హిమంబు కురంగలాంఛనా
గురుకుచలైలమర్గములఁ గూపముల స్థితి న్రాఁకునీడలఁ
శరణము నొందె నట్టియెడ సందియమైనఁ దుమారవేళ లం
దరయఁగ నందు వేడి మెనయఁ బనియేమి జగత్ప్రసిద్ధిగఁ.

మ. హితునిం గన్గొని పల్లె నాపురికి నీవేతెంచి యుక్తార్యముఁ
మతిదోప న్నుచిమంతుతోఁ దెలిపి హేమంబు ల్బుచ్చేలంబులు
న్వితత శ్రీయుత రత్నభూషణములు నివ్యాత తత్త్వీయో
చితవస్తూత్తర మిచ్చి పంపు మని పంచె గాతుకావాల్తుడై.

క. యమునానది పుణ్యనికా, యమునా నది యింపెసంగె నంభోనిధి సం
భ్రమదా భ్రమదాపహవి, భ్రమదారితదురితదాపపాపక యగుచుకా

డి. అంతఁ బురంబు వెల్వడి నిరంతరభూసురకోటి సంతతా
క్రాంతము రాజమార్గఙ్గరికల్పితభూరితరాన్నసత్రశు
ధ్ధాంతము వేదశాస్త్రనిజతత్త్వనిశాంతము చోళమండల
ప్రాంతము సహ్యాజాసలిలభాపుకవంతముఁ గాంచె వేడుకఁ.

(రీ4) ప్రపన్నజనచింతామణి. గ్రం. సం. కిరీ1.

ఇది యొకపద్యకావ్యము. కవిపేరు తెలియఁజేయు భాగము లేదు.
ఇందు పరబ్రహ్మలక్షణ వినిర్ణయ ప్రకరణము, పూర్ణాచార్యావతార ప్రకర
ణము, సంప్రదాయ రత్నాకరప్రకరణము నని కొన్ని భాగములు గలవు.

విశిష్టాద్వైతమతసంప్రదాయము తెల్పఁబడినది. కవిత్యము సొగసైనది గాదు. ఒక్కొక్క ప్రకరణమున ౧౦, ౧౦, ౮౦ పద్యములు గలవు. అన్నియుఁ గండములే.

క. కదలక నిలిచినవారికిఁ, గొడ వేషియు లేదు శౌరి కొనసాగించున్
మదిలోఁ దలచిన కోర్కెలు, తుదముట్టఁగఁ జేయునతఁడు తోడ్పాసింపన్

క. ఎఱిగించెద బరవస్తును, దిగుమలయు దవతరించె దిరుమలపతిచేఁ

జెఱుగును సాదము నందిన, పెరియగు గోవిందులకును బెరియప్పుకునూ.

క. కూడారగించె దిరువడి, తోడను సహభోజనంబు దొలఁగక శబరిన్

జాడలు యెన్నక యాషాచె, వేసుకత్తో నారగించె విష్ణుఁడు ప్రీతిన్

క. పరవస్తగు రంగేశులు, చరణద్వయ మైనవారు శత వైరులు త

చ్చరణులు యశిరాజులు త, చ్చరణులుపరయోగివారిచరణులుజయ్యరూ.

క. ణ్డండగుచోటు గురువరు, నండను నెపుడుండ దగును నది మే లదిలే

కుండిన హరిసన్నిధిలో, నుండుట గుణ మితరచోట్ల నుండఁగఁ జెప్పరూ.

క. తనుబాధింతురు రాజులు, ధన మిచ్చుని దొంగవాంఛ దాయాదులు స్త్రీ

జనములు మందులు పెట్టెడు, రసయము కామాదిలోభ మైనది ధనమూ.

కడపట కులశేఖరాశ్వాసుల ముకుందమాలయు, అష్టశ్లోకియుఁ మొదలగునవి గలవు.

(౮౮) చాటుధారాపద్యములు

ఈపద్యములు గ్రం. సం. 2531 భాగవతములో ౮౨వ పత్రము తరువాయిని శ్రీమదస్త్యగురుభ్యోనమః అని యొకపత్రములో వ్రాయఁబడియున్నవి. గ్రంథభాగములోఁ గలసిహింసనజే గాని కొత్తగాఁ జేర్చినవి కావు.

సీ. “శ్రీకరకవిభటాశ్రితజనావళులకు విరివిగా సిరులూతు వెల్లటారు
తాంబూలకదళికాజంబీరతతులచే విఱ్ఱవీఁగుచుఁ గేతు తెల్లటారు
ద్విజరాజవిటూర్చ ద్రసుజనన్రజమునకు వేల్పుగి డ్దనమీఱు వెల్లటారు
సతతంబు దేవతాసంతర్పణంబుల వేడుక త్చేకూరు వెల్లటారు
అట్టి వెల్లటారు కధిపతులైనట్టి, కమలకాళిపతుల గరుడవృషభ
గమనులను ఫినాకఘనశార్ఙ్గహస్తల, శూలికేశవులను జూఁదలఁతు.

క. పురుషోత్తమ లక్ష్మీపతి, నరసింహభవ వామదేవ సంస్తుత్యహరి
నరసఖై శౌరి జనార్దన, గరుడగమన పాండురంగ కలుషవిధంగా,

- క. శ్రీరూనిసీమనోహర, దామోదర వాసుదేవ దశరథతనయా
కామితఫలదాయక ని, న్వేమఱు వినుతింతు బిజనవేయులచెన్నా.
- క. వర్తించెద హరిభక్తిని, బ్రాహ్మించెద సీమదివ్యపాదాబ్జంబుల్
కర్తయు సీవని సతతముఁ, గీర్తించెద వెల్లటూరి కేశవమూర్తి.
- క. కమలాపుని శిష్యుడై, కమలాపుని వంశ్యుడైన ఘనునకు సీతా
ప్రమద సుఖం బెఱిగింపవె, యమడాలలొ వెలసినట్టి యంజనితనయా.
- గీ. దహనమిత్రపుత్ర తపననందనమిత్ర, శక్రరిపులఁ బట్టి విక్రమమున
భంగపఱిచినట్టి బలవంతుడవు సీవ, యమడవాళ్ళనుండు నాంజనేయ.
- క. కోటిమదనసాందర్య ని, శాటభయద శూలహస్తశార్ఙ్గధరసఖా
పాటించి నిన్నుఁ బొగడెదఁ, దాటిపరితి రామలింగ ధవళశుభాంగా.
- క. కంతుని జనక మురాంతక, శాంతహృదయ తావకాంఘ్రి జలజంబులు నే
సంతతమును మదిలోపలఁ, జితించెదఁ దాటిపర్చి చింతలరాయా.
- శ్లో. వ్యాసం వసిష్ఠనప్తారం శక్తేఃపాత్ర మకల్మషమ్
పరాశరాశ్శం వందే శుకతాతం తపోనిధిమ్.
- శ్లో. మునిం స్నిగ్ధాంబుదాభాసం వేదవ్యాస మకల్మషమ్
వేదావాసం సరస్వత్యా వాసం వ్యాసం నమామ్యహమ్.
- శ్రీవేదవ్యాసభగవాన్ నారాయణాయనమః
- శ్లో. త్వవిద్యాపయఃపూర వద్ధితచ్ఛాత్రబాలకమ్
రాగయోగసుధాతాక్ష్య సుబ్రహ్మణ్యగురుంభజే.
- క. విద్యవ్రజకంఠీరవుఁ, డదైవితవిచారి వణ్ణతాధికగుణసం
పద్విభవమతోద్ధరుఁ డ, స్థద్వరగురు సుబ్బయోగిమండను గో
- శ్రీమదస్త్యగురుభ్యోనమః”- అనికలవు.

(56) పృథుచరిత్రము- గ్రం. సం. 534.

ఈప్రబంధ మెన్నియాశ్వాసములతో కాని పరిషద్గ్రంథాలయములో
నున్నది యసంపూర్ణగ్రంథము- తృతీయాశ్వాసములోఁ గొంతభాగమును జ
తుర్థాశ్వాసములోఁ గొంతభాగమును మాత్రము కలవు. తృతీయాశ్వాసాం
తగద్య మిట్లున్నది.

“ఇది శ్రీమత్పుంచాక్షరీపంచదశాక్షరీమిత్రప్రసాదాసాదితైకసంఘా
గ్రహణవ్యకావ్యవిద్యావధాన మట్లునా స్రులప్రధానప్రధాన హరితహరితన

గొత్రపవిత్ర చరిత్రప్రభట్ట పట్టమట్టపోతనామాత్యపాత్ర పెద్దనామాత్య పుత్ర సారసారస్వతవిభాజి సరస్వతీసోమయాజిప్రణీతం బైనపృథుచరిత్రం బనుమహాప్రబంధంబునందు తృతీయాశ్వాసము-

క. శ్రీమద్గంగాజూటీ, హైమవతీభానుమితమహాత్వగుణమయ

తావ్విమితమూర్త్యనుషంగా, ప్రేమావితశిఖితురంగ భీమయలింగా !

ఇది చతుర్థాశ్వాసాదిపద్యము. కృతి భీమలింగేశ్వరస్వామి కీయఁబడినది. ఈకవి గోదావరీమండలములోనివాఁడనుకొనవచ్చును. కృతిద్రాక్షారామభీమలింగమున కిచ్చుటయుఁ దత్సమీపముననే వెలువలవల్లిగో పట్టమట్టవా రుండుటయుదానికీఁ గారణము. పట్టమట్ట సోమనాథకవి యనునతఁడు స్థాందపురాణములోని సూతసంహితను దెనిఁగించి బిక్షవోలిత్రభు వగుకామారెడ్డి కంకితముచేసెను. సోమనాథకవియు సోమయాజియు జ్ఞాతులేయని తోఁచుచున్నది. సూతసంహితను గృతినొందిన కామారెడ్డి పట్టుక్రవర్తిచరిత్రమును రచించిన మల్లారెడ్డియన్న. ఈమల్లారెడ్డియే శివధర్మోత్తరమనుగ్రంథమును రచించి తనయన్న కామారెడ్డికిఁ గృతియిచ్చెను. కామారెడ్డికాలము కవులచరిత్రమునకుఁ దెలియలేదట. మల్లారెడ్డి ఇబ్రాహింకాలముగోనివాఁడనియు గిగిగిం- గిగిగి సం॥ లో నుండుననియు నిర్ణయించి యే యున్నది. కావున కాలనిర్ణయములోఁ జిస్తులేదు. బిక్షవోలును గోదావరిజిల్లాలోని బిక్షగోలని కవులచరిత్ర మనుకొనుచున్నది. రాజమహేంద్రవరమును బాలించిన వీరభద్రరెడ్డి మొదలైనరెడ్లసంబంధుఁడనితోచుచున్నదనుచున్నది. అది నిజాం రాజ్యముగోని సిద్ధరామేశ్వరజ్ఞేత్రమునకుఁ జేరిన బిక్షవోలు గాని యీబిక్షగోలు గాదు. దోమకొండసంస్థానాధీశ కామినేని వంశసంభూత రాజామల్లారెడ్డికవిప్రణీత శివధర్మోత్తరము పీఠిక జదివినఁ దేటపడును. దానిని శ్రీరాజామహారణసీరవంత్ బహద్దరుగారు దోమకొండ సంస్థానాధిపు లచ్చువేయించి ప్రకటించిరి. మల్లారెడ్డి పట్టుక్రవర్తిచరిత్రను రచించినపిచ్చుట రచించిన దగుటచే శివధర్మోత్తరము విషయమును బలువురు తెలిసికొనుటకు వలనుపడలేదు.

సరస్వతీసోమయాజి గోత్రసూత్రాదులు పైగద్యమువలననే స్పష్టమగుచున్నవి. కవిత్వము రసవంతమైనది. చూడుఁడు.

మృ. అనలం బున్నది సీమంతుండలముతో నవ్వేడి లేవున్న సీ
తనుమృత్యుంబున లాంచనచ్ఛలమునం దద్దూమ ముప్పొంగునో
వనితామానసదేహదుస్సచాతజ్జ్వలాశీఖావైఖరుల్
గనునో సీయమృతస్వరూపకరముల్ కాకోలకంతాకృతుల్.

ఉ. ఏమని దూఱుదాన జగదీశ్వర నిన్ను సముద్ర నేమిమ
ఘామినిగా మహాఘనులఁ గన్నదిగా కమలాసపత్నిగా
సోముని మూర్తిగా యనక చూచెద వాగ్రహదృష్టి నయ్యయో
కామునితల్లిఁ జెప్పెడిదిగాక నృపాలుర నేల చెప్పఁగన్.

ఉ. అత్త సుధాధిపుత్రికిని నాయమకోడలికొమ్మ శాకదా
మత్తచకోరనేత్రికిని మైత్రియ కాని విరోధ మెయ్యెడన్
హత్తగఁ జేయఁ డీధరకు నాదిమభూపతి ప్రజ్ఞ యెట్టిదో
చిత్తజమిత్రశత్రులకుఁ జేయు మహత్తరమిత్రభావముల్.

ఉ. సారసజీవనంబులను సర్వజగజ్జనజీవనంబులన్
నీరసతీవ్రధామములఁ నిష్ఠురతం దపింపుఁజేయఁగా
సారసబంధుశబ్దమును సర్వజగజ్జనబంధుశబ్దమున్
సూరున కింకఁ జెల్లి దనఁ జొచ్చిరి వేసవి నెల్లవాఠలున్.

ఈపృథుచరిత్రము సంపూర్ణప్రతి యున్నవారు పరిషత్తునకుఁ బ్రతి
వ్రాసికొనుట కొక్కసారి పంపఁగోరెదము.

(57) ముక్తిచింతామః- గ్రం. సం. 539.

ఇది యొక్క వేదాంతపద్యగ్రంథము. మూఁడాశ్వాసములు. కవి అండ
లూరి మల్లికార్జునకవి- గద్యము. “ఇది శ్రీమదఖిల విద్యార్థవిజేగీయమాన
నరసకవితావిచి త్రాండలూరి శరభనారణ్యపుత్ర సమధిగతవీరశైవాచారవిధాన
మల్లికార్జునాభిదానప్రణీతంబైన ముక్తిచింతామః- యనువేదాంతప్రబంధంబు
నందు రాజయోగనిరూపణం బన్నది సర్వంబును దృతీయాశ్వాసము.”

ఈగ్రంథమును సృష్టికరణకులజఁడును ముఖికాశీపతిపృథ్వీమండలరఘ
ణలబ్ధవిభవుఁడు నగు కృష్ణమంత్రి కంకిత మిచ్చెను. ముఖికాశీపతిపృథ్వీమండ
లఁడు శృంగవరపుకోటప్రభువు. శృంగవరపుకోట విశాఖపట్టణమండలము
లో నున్నది. ఈకృష్ణమంత్రి, పాత్రుని కృష్ణమంత్రి కావచ్చును, గ్రంథ
ప్రారంభము:—

ఉ. శ్రీకుచకుంకుమం బెదను జెందంగ జెందమునందుఁ జెందున
స్తోత్రదయారసంబు జ్ఞయిదోచె ననం దగుభక్తలోక ర
తొకరుఁ డిందిరాభరుఁడు శాశ్వతవైభవలక్ష్మి నిచ్చి ను
ల్లోకుని గృష్ణమంత్ర సతిశోభనదృష్టి గృతార్థుఁ జేయుతఁ.

వ. అభ్యుదయపరంపరాభివృద్ధిగా- అని- కృత్యాపద్యములు విడు
వఁబడినవి. ప్రథమాశ్వాసాంతమునందు-

చ. అతిబలభీమ సృష్టికరణాస్వయవారిధిసోమ క్షీర్తి గుం
భితకకుబంత బంధుకవిమిత్రవనాంత వనంబు సాధువ
ర్ణితకృతధర్మ పుష్కణవినిర్జితశాత్రవమర్మ మేరువ
ర్వృతసనుధైర్య కాశిపతిరాజహితా దృఢకార్యధీమణీ.
ఘనవైభవసాంద్ర సృష్టికరణకు లేంద్రా! అను మొదలగునవి కలవు.

క. శ్రీముఖకాశీపతిపు, క్షీమండలరమణలబ్ధవిభవైశ్వరో
ద్ధాముఖనీపకజనీ, స్వామిఘృణీకృష్ణమంత్ర సామంతగుణీ.
ఇది ద్వితీయాశ్వాసాదిపద్యము. ఆశ్వాసాంతపద్యములు లేవు.
తృతీయాశ్వాసాదినిగూడ “శ్రీముఖకాశీపతి” యనుపద్యమే కలదు.
తృతీయాశ్వాసాంతపద్యములును లేవు. కవిత్వము మచ్చుచూడుదు.

గీ. తన్యసాధనంబు లన్నిటికన్నను, బోధనంబు మోక్షసాధనంబు
పాకమునకు వహ్నివగిది నీజ్ఞానంబు, గలుగకున్న ముక్తిగలుగ దనఘ.

చ. పెలుచ ఘటాదులందుఁ బ్రతిబింబితమైన నభంబు మాఘ్ని లో
నిలిచి యుపాధిసంగతి ననేకవిధంబుల భిన్నమూర్తియై
చెలంగి శివుండు ప్రాద్దులు నశించినఁ గేవలంజై చిదాత్మయై
యలరుటఁజేసి యాశివుని కన్య మొకించుక లేడు చూడఁగఁ.

చ. మనసు నివృత్తిగాక లవమూత్రము చిత్తము శుద్ధిగాదు లో
నోసరఁగఁ జిత్తశుద్ధి గనకుండెన జ్ఞానము లేదు జ్ఞానమా
త్మనో సమకూడకున్నఁ బరత్త్వముఁ గానరు తత్త్వ మబ్బకం
గనుఁగొనరాత్మ సాత్త్వికగోసక ముక్తులుగారు యెవ్వరఁ.

శ్లో॥ అధికతత్త్వోయుజే బ ౧౦ ఆ॥ వరకు మలాల పాపయ్య
వ్రాసెను.

(58) ఆంధ్రకుసుమావళి—గ్రం. సం. 552.

వారణాసి వేంకటరాయకవిప్రణీతము.

ప్రారంభపద్యములంబట్టి కవియుద్దేశము తెలియును.

క. శ్రీకంఠ భక్తవత్సల, లోకైకస్తుత్యనామ లోకాపీతా

శ్రీకళిమికోటపురహర, శ్రీకరత్రిపురాంతకాఖ్య శివశివలింగా !

గీ. పాసఁగ నాంధ్రశబ్దపుష్పంబు లొకకొన్ని, పద్యరూపగుచ్ఛపటలిఁ జేసి
యదియు మీకు మదికి నర్పణచేయుదుఁ, జిత్తజారి దీనిఁ జిత్తగింపు.

గీ. ఆంధ్రకుసుమావళియునునట్టిపేరఁ, దెనుఁగుభేదములొకకొన్ని తేటపఱుతుఁ
గోరి సత్సనిప్పు లాధారముగను, దేన నీదగుకరుణచేఁ దెలిసినట్లు.

గీ. ఆంధ్రశబ్దశాస్త్ర మనువార్ధినేర్పాటు, చేయనొరుల కెట్లుచెల్లనేర్పు
నల్లసానిపెద్ద నన్నయభట్టాది, శబ్దవేత్తలకును జనుచుగాక.

గీ. తొలుత సంజ్ఞల నొకకొన్ని దెలిపిపిదప, సంధిభేదంబులొకకొన్ని జాడదెలిపి
శబ్దసంగతు లెఱింగినసరణిఁ జెప్పి, యందుమార్గంబుఁజెప్పెదనరసికొనుఁడి.

ఈకవిగద్యము—

“ఇది శ్రీమద్రామనగోత్ర వారణాసిలక్ష్మీనృసింహార్యతనూభవ వేంకటరాయనామధేయప్రణీతంబైన యాంధ్రకుసుమావళి యనుశబ్దశాస్త్రంబు నను సంజ్ఞాపరిచ్ఛేద సంధిపరిచ్ఛేద శబ్దపరిచ్ఛేదంబులు సర్వంబును నేకాశ్వాసము” మచ్చుపద్యములు—

గీ. దీర్ఘవర్ణమందుఁ దేరిచూడంగను, సున్న లేనియట్లు నున్నయట్లు
నర్థబిందు వనఁగ నరసున్న యనఁగను, పేర నిదియుఁ జెల్లు బేర్చిరుద్ద.

క. పుల్లింగశబ్దజాలము, చెల్లు మహత్తులనఁగ మఱి స్త్రీజడపశ్వా
ద్యుల్లసిత శబ్దజాలము, నెల్లెడ నమహత్తులనఁగ నీక్రియఁజెల్లుకా.

క. నీవును వచ్చితి వనఁగను, వావిరి మరియొకఁడు వేతె వచ్చినయత్తే
నీవును జనుమని యనఁగను, భావంబున వేతె యొకని బంపెదననుటకా.

“శేనాధిపత్యం శేమాచార్యులు నల స॥ జేష్ఠ బం లక్ష్మీంవారం సరికి
యీకుసుమావళిలో వకప్రకరణం వ్రాసె నని తెలియగలండులకు సుజను
అయినవారిని ప్రార్థిస్తాను” అని చివరనున్నది.

(59) త్రిమలమాసాదినిర్ణయము-గ్రం. సం. 596.

చోళరాజీయ మనునొక్కసిద్ధాంతగ్రంథములో మొదట నొకపత్రము మీఁద నీవిషయము వ్రాయఁబడియున్నది.

శ్రీమద్విజయాభ్యుదయప్రాభవశాలీ సశాలివాహనరాట్ జీయా ద్యస్య శకాబ్దౌ శ్చతురంబుధిశైలభూమిపరిమితయః. ౧

అద్యతనచిత్రభానౌ మాసత్రితయం మలీమసం భవతి ద్వామాసౌ విగతరపీ ద్విరవి ర్తాస స్తథైక ఇత్యేవమ్. ౨

రవిరహితః ప్రా క్కుష్ట స్సంసర్పాభ్య స్తతో ద్విసంక్రాంతః అహస్సతి రపి శుక్ల స్తమప ర్యరవి ర్మలిష్టుచ స్త్వశుచిః. 3

భా ప్రపదమాసదర్శ్యే కన్యామాన్యైషతి భూయ ఆదర్యః తదను ప్రతిపది తౌ మారూఢో మాసి మార్తాండః. ౪

తదుపరి దర్శ మతీత్య త్వస్తౌ సముపైతి వృశ్చికం భూయః తౌవృశ్చికసంస్థే దర్శనమాప్తి ర్విభావ్యతే యత్ర. ౫

తత్సమసంఖ్యా మాసౌ తౌ ద్వా భవత స్తథాశ్వికాక్షికౌ బాహుళదర్శ మతీత్య ప్రతిపది భనురేతి తదను దర్శ్యచ. ౬

మకర స్రవేశ ఇతిత న్నాసో భవతి ద్విసంక్రమాక్రాంతః కుంభస్థేచే మాసు స్సతి మిన్దస్థేచ భవతి షాట్లునికః. ౭

సంక్రాంతిహీనమాసః తత ఏక స్త్రిమలసంభవ స్తేవీవమ్ ఆశ్వినమాసవిధేయ ప్రత్యాబ్దికర్తృహప ముభయత్ర. ౮

సాంకల్పికం సపిండం కుర్యా దిత్యేవ శాస్త్రసిద్ధాంతః మార్గశిరః పౌషగత శ్రాద్ధా న్యేకత్ర మాసి విదధీత. ౯

పూర్వాపరాష్టాభేదా దిత్యేషా భవతి శాస్త్రమర్యాదా దశమాసాః ప్రకృతిస్థాః షైకృతికాస్తు త్రయో భవంత్యేవ. ౧౦

సంసర్పాహస్పత్యౌ మలిష్టుచశ్చే త్యేత త్రయోదశేతే టెల్లాలాన్వయజనుషా హోబలనరసింహనామధేయజుషా. ౧౧

విదుషా మేత త్రిమలీమసమాసవివరణం శరణమ్ వేదాద్రినందవర్షే శాకే పూర్వం గతోథ తిథిరంద్రైః. ౧౨

పశ్చాదంగశరాక్షితిభి రథాష్టాదిరామ శశిభిశ్చ ౧౩౭౯

అథపర్యాయ త్రితయా దేకో ననభో(౧౯)నశశిజలేందు మితైః(౧౮౧)౧౨౨

సముపాగతా దుపేత స్త్రిమలీమసమాసవర్ష ఉదయాయ

వేదాబ్ధిశైలభూమితి రభిధేయ శ్చిత్ర భానుశర్దేన

ఉపరిస్తాదప్యేనం క్షయమాసః క్వాపి సభవే దేవ.

౧౮

ఆపంచాబ్జ ముపేయుషి ద్వీరధికే మాసేవ వైవ త్యజేత్సంసర్పి

పితృవాన్వికం తదుభయోః కుర్యా దపిండం పురా.

౧౯

తచ్చా హస్పతిమాస ఏవ విధివ త్కుర్యాద్వయో ద్వాసయో

యః కర్తవ్య మహః పురాపరభిదా మా శ్చిత్ర్య ధర్మస్థితేః.

౧౯

(60) శ్రీరంగమాహాత్మ్యము—గ్రం. సం. 672.

ఇది యొకపద్య కావ్యము-విదాశ్వాసములు.

గద్యము—శ్రీమద్రఘరామచంద్ర చరణారవింద నిష్కందమరంద బిందు సందోహాలాలసేందిదిరాయమాన మానస తాండవకేళికాతుకోజ్జ్వల భూమాణ మహాభుజంగపుంగవవిభూషణోత్తమాంగ రంగద్వంగాతరంగాభంగుర చతురకవితారచనాధురీణ శ్రీహరిభక్తామృతసార ప్రబంధ నిర్మాణప్రవీణ చేకూ రువంశపయఃపారావార రాకాసుభాకరాయమాన సిద్ధులు నామధేయ ప్రణీతం బైన శ్రీరంగమాహాత్మ్యం బరుమహాప్రబంధమునందు.....అని—దీనివ లనఁ గవిపేరు సిద్ధులు (సిద్దయ్య) యని తేలివది. ఈతఁడు శ్రీహరిభక్తామృత సార మను ప్రబంధమునుగూడ రచించియున్నాఁడట.

శ్రీనలగొండ్లలక్ష్మీనరసింహకవీంద్రకృపావలోకనా

సూనసుధారసంబున వినూతనసాహితీ లక్షణాదిక

జ్ఞానము గల్గి సత్సుకృతికాండము దండిగ నిచ్చుమెచ్చి యా

సోనన రంగనాయకమహత్వ మనం గృతి నే నొనర్చెదన్.

అనుపద్యముంబట్టి నల్లగొండ్లలక్ష్మీనరసింహకవిగారిశిష్యుఁ డని తేలివది.

వ.....లబ్ధమనోరథు లగుగండకరబలిజకులంబునం జెలువలరు జలకలగోత్ర

పవిత్రులనం బరఁగు నాగురువంశం బలఘటతరంబై ప్రవర్తిల్లు.

ఉ. శ్రీమత్తంజదళాక్షు సత్తరుణ సాచేకూరువంశాంబుధిన్

సోముం బోలి జనించెఁ గృష్ణుఁ డనఁగా సువ్యక్తశీలాత్ముఁడై

శ్రీమంతం డగుకృష్ణదేవదరాజీవార్చనాసక్తతన్

ధీమంతం డనఁబుచ్చమాంబను మహాజ్ఞేయంబునం బెండ్లియె.

దీనింబట్టి కవి గండవరబలిజకులస్థుఁడు జలకలగోత్రుఁడు నని తెలిసినది, వైపద్యములోని కృష్ణయ్యకు గోపాలుఁడు వెంగళయ్య యను నిద్దఱునుతులు. ఆవెంగళయ్యకుఁ జలమయ్య, కృష్ణుఁడు నని యిరువురుతనయులు. చలమయ్య గృహిణి మంగమాంబ.

గీ. ....మంగమాంబాభిధాన, సాధ్వీగర్భాభిసంపూర్ణచన్ద్రమాశ్చై
బరంగి సిద్ధాఖ్యఁజెలువొందిపద్మనాభు, మదినిభావించుఁబూర్వజన్మానుసరణి.

ఇట్లే కవివచనావళి దీనిని బట్టి తెలియవచ్చుచున్నది. ఈతనికవిత్వము సంస్కృతపదజటిల మైనది గానున్నది. కృత్వాదిపద్యములు కొన్ని—

ఉ. శ్రీమిథిలాధినాథనృపశేఖరజాతసనర్థభాషణ
స్తోమలసద్దరస్తితుఁడు సుందరవిగ్రహుఁ డాత్మపాలికా
రామవసంతఁ డర్యమకులాంబుధిపూర్ణసుధాకరుండు శ్రీ
రాముఁడు సత్ప్రపామతి నిరంతరము స్వముఁ బ్రోచుఁ గావుతఁ.

ఉ. ప్రితి నమోనమో యచుచుఁ బెచ్చవిధంబుల మ్రొక్కుదున్ మనో
జాతుని తల్లికిన్ సుకవిసంస్తుతకల్పకవల్లికిన్ ఖనీ
భూతదరి ద్రవారిధరపుంజప్రభంజనదృగ్గత్రయా
పూతకు దుగ్ధసాగరసముద్భవకున్ జగదేకమాతకున్.

మ. సరిదిభ్యావృతగోభృదంశజవిభూషాంగార్చరాజస్తపీ
ధరరాట్రుంధవ కల్దిజాబ్జభవకాంతానంత సంతోషశ్రీ
కరమాధుర్యహితానులాపకు సమగ్రాచుగ్రహలోకనో
త్తరసంరక్షితధక్షజాలకుఁ గవిత్యాకాంక్షినై మ్రొక్కెదన్.

గ్రంథభాగములోనిపద్యములు—

చ. అన విని రామ రామ విను మాఁడది యంచుఁ దలంచెదీవు నీ
వనితఁ గనం గృతాంతయథవాఙ్మథ వాదులకైన మృత్యుకై
నను భయమున్ ఘటించు మునినాథసుపర్యవినాశకారిణిన్
హనన మొనర్చి సంతతము హర్ష మొనర్చుము సాధుకోటికిన్.

ఉ. అచ్చటిహానికాంతలు ధరాత్మజఁ గాంచి మహానుభావు లీ
సచ్చరితు ల్నిమున్నతులు శస్త్రధనుర్ధరు లర్హజేజు లి
ట్లచ్చపుమానివేళు లెవరన్న మఱుది నెఱుంగఁ జెప్పితా
హెచ్చినలజ్జ నుండ నగి రింతి జనంబు గిలాకిలంబుగన్,

ఉ. రాముఁడు రావణాసురు శిరంబులు బాహులు ద్రుంచె మొల్చె నా
స్తోమము ద్రుంచె మొల్చె మఱిద్రుంచెను మొల్చెను ద్రుంచె మొల్చినన్
వేమఱుఁ ద్రుంచుచుండ నవి వేమఱు మొల్చె సవిస్తయంబుగా
నామహి శీర్షముల్ కరము లగ్రలభంగిఁ దనర్చె భూవరా.

(61) బాలభారతమ్-గ్రం. సం. 855.

ఇదియొక సంస్తృతకావ్యము. అగస్త్యకృతము. దీనినిఁ గొంత బ్ర॥
కోలాచలము శ్రీనివాసరావుగా రాంధీకరించి ముద్రింపించియున్నారు. వారికి
మొదటినుండి పుండ్రెండుసర్గముల గ్రంథము దొరకినదట. అం దాఱుసర్గములే
వారు తెనిగించిరి. ఈపుస్తకములో, తృతీయసర్గము మొదలు షోడశసర్గము
వఱకుఁ బనునాలుగు సర్గములుగలవు. “అగస్త్యకృతే బాలభారతే” యనియు
న్నది. ఒక్కచోట అగస్త్యసంవాదే యనివ్రాసి సంవాదే యనుదానిని గుంఠ
లీకరించినారు. పరిషత్తు స్తకభాండాగారములోని గ్రంథము ప్రారంభమునందలి
కొన్నిశ్లోకములు:—

జాతు జహ్నుదుహితృ ర్జలే చిరం పద్మగంధిని విహృత్య నిర్గతైః
పారవైః పటగృహేషు భూషితైః భుక్తవద్భి రుపితం తపే సుఖమ్.
తత్ర వారివిహృతి క్రమాలసం నిద్రయా పరవశం వృకోదరమ్
సింఘసీకరభృత శ్శిషేవిరే మందరాద్రినవిరామవాయవః.
ఆయతాభి రహితం సుయోధన స్తం సుఘప్తి మవబుద్ధ్య వల్లిభిః
భోగిబద్ధ మివమందరం హరిః సింఘగర్భపయసి న్యపాతయత్.
సప్రబుద్ధ్య సరిత స్సముద్ధితః చిన్నబంధనశతః స్వపక్వ పునః
విద్విషా కురుసుతేన మోచితై రుద్విషాగ్నిభి రదృశ్యతోరగైః—౩ సర్గః.
పవనతనయే నాశ్వత్థామ్నః సనామ్ని హతే ద్విషే
చకితమనసా ద్రోణా దభ్యర్థితో మురవైరిణా
పతతి సమితా వశ్వత్థామా హతః పరవారణః
స్ఫుట మితి గిరం రాజా ధర్మాత్తజః స్వయ మబ్రవీత్ -
ససత్యవచసో గురు ర్గర మజాతశశ్రోస్తదా
నిశమ్య సుతవత్సలః సపది హాసుతేతి బ్రువన్
విసృజ్య సశరం ధనుః స్రబలశోకముహ్యన్తనాః
రథోపరినిషేదివానభవ దశ్రుధాతాననః.

దృష్టమ్యమేన సద్యస్సముపగతవతో వాహినీ తస్యరోషా
దున్ముక్తప్రాణవాయోః కరకలితకచే నాసినా మూర్ఛితకృతే
సంక్షుభే వైన్యసింహౌ శ్రుతపితృనిధనః త్మౌమపాలా మకృష్ణాం
కర్తుం నిష్పాండవంచ వ్యసృజ దరిబలే ద్రాణి రాగ్నేయ మశ్రుమ్.
దద్ధైకాక్షోహిణీకే జ్వలితదశదిశా పార్థముక్తేనతస్మిన్

బ్రహ్మశ్రేణ ప్రశాంతే సపది గురుసుతం రోషసన్నత్యస్త శశ్రుమ్
వ్యోమ్నః క్లుప్తావతార సురశతరజఃకవిద్యుమద్యోతదీప్తా
ద్యౌసః కాంతారవాసవ్యవసితముచితైర్వారయామాసవాక్యైః-౧౬-సర్గ.

పరిషత్పత్రిక 19 సం. 1-2 సంచికలలోఁ బ్రకటింపఁబడిన నలకీర్తి
కామునిని రచించిన యగస్త్యుఁడు నీయగస్త్యుఁడు నొక్కఁడేనట. నలకీర్తికాముని
పూర్వుగ నెక్కడనైనఁ గలదా!

(62) శకుంతలనాటకము—గ్రం. సం. 695.

ఇదియొక యక్షగాననాటకము. సరసింహాకవికృతము- ప్రారంభము:—

ద్వీపద.

శ్రీచుతుఁ డఖిలలక్ష్మీప్రసన్నుండు | భూమి సోమాన్వయాంబుధిసుధాధాముఁ
డరిశైలపవిత్రాదుఁ డసహాయబలుఁడు | పరుసతో నంద్యాలవంశవిస్తారుఁ
డమలసదాచారుఁ డాత్రేయగోత్రుఁ | డమరేంద్రనిధివైభవస్థితఁ డనగ
రమణ నారాయణ రాజశేఖరుఁడు | విమలయశోరూపవిజితతాంకుఁడు
ఆమహీపాలున కనుఁగుతనూజఁ | డైమించు రాఘవావనినాయకుండు
అతులప్రతాపుఁ డూర్జితశక్తియుతుఁడు | సతనికగ్రసుతుండు నయగుణయుతుఁడు
రణకోవిదు ... .. అన్యపవర్యునకనుజన్మఁడగుచు
అమలగాంభీర్యరత్నాకరుం డగుచు | రమణనారాయణ రాజదేవేంద్రఁ
డొప్పునాన్యపవర్యుఁ డొకనాఁడు ... ..
అరుదార వర్షులనరసింహసుకవి | వరయంచ రావించి ... ..
అంబరతాంబూలజాంబూనదాది ... .. లొసంగి
పరికింప నన్నయభట్టారకుండు | విరచించె దుష్యంతవిభుచరిత్రంబు
నాకథ యక్షగానంబుగా మిగుల | శ్రీకరంబుగఁ గీర్తి చెలువొందఁ జేయు
మనిషల్ల దీవించి ... .. పెనుపొందహరిచేరఁ బ్రబలునీకృతయు

కమనీయమగుకథాక్రమ మెట్టిదనిన:—

దీనివలనఁ గవిసంగతియు తత్తవికీభోతాస్సహ మొనర్చిన సంవ్యాస ప్రభువులపేరులును, కథ యొందుండిగ్రహించినదియు, దెలిసికొనుచున్నాము, కథాకల్పనము యక్షగానములకుఁ దగినట్లే యున్నది. భామవేషకథవలె నున్నది.

క. పచ్చలబామ కరంబున, ముచ్చటగ హుమాయిషిట్ట ముంజేతిపయి

మచ్చికలర మంత్రులతో, వచ్చుచు దుష్ట్యంతనృపతి వైభవమలర.

గీ. ఎవరయూ మీర లేదేశ మేలువొరలు, ఇపుడుమీకిటువచ్చటయెందుకొకరు

తల్లిదండ్రులు యెవ్వరు ధరణినాశ, తెలియ. జెప్పముమీనామధేయమేమొ.

దుష్ట్యంతవచనము:—

సైమమీరఁగ నాదు పేరేమనెదవు, ఏమిరాప్రియభృత్య యెఱుఁగవా నన్ను.

భటునివచనము- రాజేంద్రా !

గీ. మీరు యిటఁజేరినది మొద లేదీనిశ, సభికులందఱుఁ జాలఁగా సంతసించి

యెదురుచూచెదరయ్యయింకేలతడవు, తెర వెడలిరమ్మయిచటికిఁదీవముగను.

రాజు- అలాగేవచ్చెదమురా భృత్యా !

దర్శ్య. వెడలివచ్చెనూ వేడ్క-మీఱ దుష్ట్యంతనృపతి- వెడలివచ్చెను-

పైమాటలే సర్వమును వేత్తలకుఁ దెలియఁ జెప్పుచున్నవి.

విశంబినామసంవత్సర భాద్రపద బ ౧౦ లు నాఁటికి సమాప్తముగా

శ్రీమత్సహాయకలక్ష్యం సంవ్యాస నారాయణరాజుదేవమహారాజులుంగారు

స్వహస్తముగా వ్రాసినది.

(63) లక్షణచంద్రిక—గ్రం. సం. 552.

దీనికి గవి యెవ్వరో తెలియదు- తొన్నినిపత్రములు గలవు- ప్రారంభము-

గీ. శ్రీమనోనాథ నుతచర్య శ్రీమహేశ, సర్వసత లసదచలాత్మజాకళత్ర

బాలజనములకెల్ల విస్మయముగను, జేతు లక్షణచంద్రిక చిత్తగించు.

గీ. పూర్వకవులకు భక్తితోమ్రోక్తి నూత్న, కవుల వేక్షణులించి కాకవుల విడిచి

లఘుతరంబుగ జనులు సులక్షణంబు, దెలియ లక్షణచంద్రికఁ దెలుపు దీశ.

క. సుకవికృతిఘటపదార్థ, ప్రకరము స్రుచ్చిలుచు నెపుడుఁ బరఁగుచు నుండి

కుకవిశునకముల కిలమ, తుకృతిస్నేహభిలాష చొప్పుడు నెటులకొ.

గీ. మునుపులక్షణంబు గనువా రెఱింగితే, దీనఁ గొన్ని మరలు తేటపడును
మున్నెఱుంగకుండి కన్న సూక్ష్మముగా, లక్షణంబు దెలియు లక్షణముగ-
(విషయము క్రొత్తదియును గాదు, చెప్పినంత సుకరముగాఁ దెలియపడ్డతి
యును గాదు.)

క. కంద మీరీతిగాకొక, యందంబున నైనఁ జెల్లు నాదిమపాదం
బందుఁ బదిరెండు మాత్రలు, చెందిరువది రెండవదియు శేషం బటులక.

ఇందుకులక్ష్యము- జ్ఞానవాసిష్టరామాయణము.

క. ఇది తత్త్వరహస్యార్థము, పదసంగతిఁ దెలుఁగుపఱుచు ప్రాజ్ఞులకును బె
ట్టిదము తాత్పర్యవాసన, విదితంబుగఁ గవులుమెచ్చ వివరింతుఁ దగ్గ.

భారతము- శాంతిపర్వము-

జననీజనకసోదరులు, తనూభవులు ... ..

తేలుమందాయె బోనము, పాలాయెను మంచినీళ్ళు పండితవర్యా.

ఉ. బ్రహ్మవిరామముక భరణభారలగంబుల నుత్పలంబగుక.

మ. పదమూటక సరభంబులుక నమయవల్ వట్లన్న మత్తేభమా.

చ. నజభజజల్ జరేభల గనంగ దశాయతి చంపకంబగుక.

క. పదుమూడుగోటులును న, ల్పదిరెండగులక్షలు దగుఁ బదియేడువేల్
పిదపేషనూఱులు నిరు, వదియూఱుసమాంఘ్రివృత్త పంక్తులు దేవా.

49 పద్యములైన పిన్నట- సేనాధిపత్యము శేషాచార్యులు నలనామ
సం॥ జ్యేష్ఠ బ ర ఆదినారముసరికి యీలక్షణచంద్రికనాసెను. అని- తర్వా
త మరల మకారయెలికి యరలవశషసహమాత్రలకు యీ ౮ అక్షరములకు
దాపల సున్నలు పున్నయెడల మకారము మాత్రమే యెతులుచెల్లును- ఇత్యాది
గొన్నిపంక్తులు గలవు. పూర్తికాలేదు.

(64) అచ్చతెనుఁగునిఘంటువులు. —

ఒక తాటియాకుల చిన్నపుస్తకము. ఇందు చౌడప్ప సీసములు- ప్రగ
డపువారికందము లని రెండుభాగములు గలవు. ప్రగడపువారికందము లని
యే కాని కవిపేరు లేదు. సుమారు 80 పద్యములు గలవు. చౌడప్పసీసము
లు ప్రారంభములో,

క. కప్పమెయితేనిపేరీట, ముప్పదిసీసంబు లాంధ్రముగఁ జెప్పును డౌ
డప్పయు సీకబ్బంబునఁ, దప్పెంచకుఁ డాద్యులార తగనుతిసేతుక.

అనియున్నది. ఈతడు కవిచౌడప్పయో మజియింకొకరో తెలియదు.

అందొక్కపద్యము—

సీ. గోలనా ముగుదారిగోలనాఁ గను ముల్లుఁగోల యోడయుఁబరిగోలయనఁగ
డిందు వనంబు కడిందు తోరంబు ను డిందు నుంటకు ను బేరిందు క్రీడ
తీడ్రంబు చికిలి మెట్టంపు మట్టాట వా డంపు వాడంటఁప్రేగంపు బరువు
వెల్లి నిండుట పాలవెల్లి పాల్వడలి రే పెల్లి నాఁగను గొడు గెల్లి నాఁగ
తఱ్ఱియన యెడ్డ పెనుచోపత్తై మీఱు, తొట్టుపట్టలదొడ్డి న్నోజుఱ్ఱ నాఁగ
మట్టిచిట్టఁ బరున్న రాకుట్టమిన్న, కట్టిచెలివేల్పు ముజ్జగాల్పొట్టదాల్పు.
గ్రగడపు వారికందములు ప్రారాధము.

క. శ్రీరమఃకంచలిప్తును, సారథునసారగంధసారవసీరా
సారఘనసారసారస, సారరజోవత్స వత్ససారవిదాధి !

క. ఇచ్చుహి నిరసించుట కగు, గిన్నె నవఘళించె నేవగించెను బలుమే
లమ్మాడెఁ దెగడె నెకస, నైమ్మాడె దురంగలించెఁ గేడించెనా.
పేరొప్పను మరుఘామికి, మోరపురతనాలమెట్ట మొరకబువి యనా
వారిజము బూడిదము నిం, జారును గంకేళి పేరు లంబురుహాత్మా.
ఏడైతయు సాంపరాయము, నేడైతయు నితాంతమునకు నిలఁబేరొప్పం
దోడ్చొనన సంప్రతి యగుఁ, దోడ్చొననఁ బూర్వమునకుఁ దొడరురమేశా.
సారవయనఁ గేదారము, సారవయన సేతువునకుఁ జనుఁ బే రవనిఁ
బూరుగయన శాల్మలీయును, బూరుగయనఁ గాహళంబు భూసురవినుతా.

ప్రాతతప్పలు మెండుగా నున్నవి. దానితోపాటు కవి బుద్ధిపూర్వక
ముగాఁ జేర్చిన “బుయనాఁగయోని గెబ్బయనా జయింపు మబ్బయనాఁగ
మొయిలు గబ్బయనత్తుళ్లు” ఇట్టి పొరపాటులును గలవు.

క. వనదేవత కాశ్రేడనఁ, దనరును గువ్వకరి యేకతమునకుఁ బేరై
చను వంకకొట్ట లాతా, మనఁ గూఁకటి యనఁగఁ జాట్టు అంబుజనేత్రా.

అను కందపద్యముకూడ సీసములచివర నున్నది. దీనిచివర సంస్కృత
ము ద్విరూపకోశముకొంతఁ గలదు.

వికృతినామసంవత్సర చైత్ర బ ౨ సోమవారము వటకు క్రొత్తపల్లి
లచ్చయ్య స్వంతమునకు వ్రాసికొనినపు స్తకము.

(65) సురాభాండేశ్వరోపాఖ్యానము. గ్రం సం. 1018.

ఇది యేకాశ్వాసపద్యకావ్యము- కుచేలోపాఖ్యానమును, యాజ్ఞ పల్క్యపురాణమును రచించిన గట్టప్రభువు దీనికవి. ఘట్టప్రభుడనివాడుక. గద్యము:—ఇది శ్రీమద్భూమరాంబికా వరప్రసాదలబ్ధ కవితాధురంధర సరస కవిమిత్ర యెల్లనామాత్యపుత్ర గట్టప్రభునామధేయప్రణీతం బైనసురా భాండేశ్వరోపాఖ్యానంబునందు సర్వంబు సేకాశ్వాసము.

గట్టనఁగాఁ బర్వతము-పర్వతమనఁగాఁ బ్రసిద్ధికెక్కిన శ్రీశైలము-శ్రీశైలేశ్వరునిపేరు గావున గట్టప్రభుఁడు అనితల్లిదండ్రు లొనర్చిననామకరణము కావచ్చును. కొండలరాయఁడు, ఉప్పాకయ్య, కొండయ్య, సింహాచలము, తిరుపతయ్య, అణ్ణమలై, అరుణాచలము-ఇత్యాదిగా వచ్చినపేరగును.

ప్రారంభ మిట్లున్నది.

క. శ్రీమత్తాళీపట్టా, ధాముఁడు విశ్వేశ్వరుండు ధరణీధరజా
భామాకుచకుంభయుగ, స్థామలవత్సుండు మముఁ గృతార్థులఁ జేయున్.

చ. హరిణపినాకహస్తుని బురాసురఘోరమదాపహారుని
బరమపవిత్రునిం గుముదబాంధవపావకమిత్రనేత్రునిన్
సురగణవంధ్యుని న్నివుని శుభ్రభశేఖరు శర్వమంగళా
వరదుని గాశికాపురనివాసిని విశ్వపతిన్ భజించెదన్.

ఈకథకు మూలము స్తాందాంతర్గత కాశీఖండములో నున్నదని చెప్పవచ్చును.

సీ. ... ..

కలవందుఁ బర్వత ఖండంబుకేదారఖండంబునన భువి ఘనతగాంచి
యెందును నందుల నెక్కుడు కాశికాఖండంబు ముక్తికిఁ గారణంబు
వరఁగె నందుల సురాభాండేశ్వరం బను పుణ్యచరిత్రము భూరిమహిమ
నట్టికథఁదేటతెనీఁగుననతులమ్మదుల, సరసమాధుర్యవాక్యముల్ సంఘటించి
కవులకరుణావిశేషంబు కలిమికతన, విశ్వపతి కంకితంబుగ విన్నవించు.

క. భ్రమరాంబాకరకలితా, త్యమలిన సద్వర్ణసముదయాంకిత జిహ్వ
సుమహితుఁడ సేను గవితా, ప్రమదాజనకుండ గట్టుప్రభువాంకుండన్.

కథలోని రెండుపద్యములు—

క. తెళ్లలు విదలిచి యీశలు, ముక్తులఁ జక్కంగ దిద్ది ముందటికి మెడల్
నిక్షించి మిన్నఁ జూచుచు, గొల్పోరో కో యటంచుఁ గోసలుగూసె.

వ. అంత.

గీ. వారుణీవిక్ర యుడుగృహద్వారమునను, నిల్చితనధర్మకేహినిఁబిల్చుటయును
గడగడవడంకుచును లేచికమలనయన, యవనిదేవోత్తమునక్కిలనుచుఁబలికె
శా. ఏబూమెల్ యెటువచ్చునో యనుచు మున్నే నెన్నియుం జెప్పిన
న్నాబుద్ధుల్ వినజైతి విపుడ కటా నాథుడు వచ్చె గదా
యేబాంకు ల్హ్రీఁగావు పోవు మిఁక నీ మెదైనఁ బోనోపవే
నీబాస న్వసియింపు వారుణీరసం బేపాటి యందున్నదో.

శ్రీముఖసంపత్సర జ్యేష్ఠపఁ అంగారవారము పఠకు జంగం నాగలిం
గం సురాభాండేశ్వరము. తాడేపల్లి సుందరరామయ్య వ్రాసియిచ్చెను. అని
గ్రంథాంతమునఁగలదు. మొదట నొత్తుపటామీఁద తనదువుల రామలింగయ్య
గారి కుమారుడు బసవశంకరయ్య సురాభాండేశ్వర మని యున్నది.

(66) దేవాంగచరిత్రము. గ్రం. సం. 931.

ఇది యొక పద్యకావ్యము. కవి యెవ్వరో తెలియదు. ఆశ్వాసవిభా
గము లేదు. వ్రాత గొలుసుకత్తు. గొలికిగొలికి కొట్టికొట్టి దిద్దిదిద్ది వ్రాసినపం
క్తులు కనఁబడుచున్నవి, చూడఁగా నిదియే ప్రథమప్రతియేమో యని తోచు
చున్నది. పద్యములు ధారాళముగాఁ జదువ ననువుపడదు. కష్టముమీఁద దెలి
సికొని చదువవలయును. కవిత్యము చక్కనిది. హృద్యము లగుపద్యములు గల
వు. ఇందు వస్త్రునిర్మాణము దానికై తంతుసంపాదనము దేవతలు మొదలుగా
నందఱకు వస్త్రప్రదానముం జెప్పఁబడినది. దేవాంగముని యిందు కథానా
యకుఁడు, లోకమునకుఁ దెలియుటకై యందందుఁ గల కొన్ని పద్యభాగములం
జూపి విడువఁబడును.

ప్రారంభమున—

క. వందన మొనర్తు సేవక, సందోహానందునకు గజాస్యసకు జగ
ద్వందితునకు భూమాంకున, కుం దుర్దను విఘ్నభేదకోద్యోగునకు
క. వాణికి వీణాపుస్తక, వాణికి భక్తజననివహపావనికి ఘన
శ్రోణికి మ్రొక్కుద సుగుణ, శ్రేణికి ననిశమును సురకరింద్రస్తనికి.

చ. వితతఖ్యాతివహించు నైమిశనివేశుల్ పార్వతీశార్చనా

వ్రతు లాత్మజ్ఞులు సంశ్రితైకగుణు లార్యాచారసంపన్ను లం
చితవిజ్ఞానులు శౌనకాదులు మహర్షి౯ సూతుఁ జౌరాణికా
యతపీత స్థితుఁ గాంచి యిట్లనిరి ప్రత్యానస్తితో నందఱు౯.

ఉ. మానుగ దేనిచేత నభిమానము గోపనమయ్యె నట్టివ

స్త్రానకు సాధనంబులు తిరంబుగ నెవ్వనిచేతఁ గల్గునం
వైనవి గోప్యగోపనము ల్గి నొనర్చి మరుఘ్నులందఱు
బూని పరంబుఁ జేరుటకుఁ బూరిక నెవ్వఁడు చేసె నాదట౯.

గీ. ఇతరకథలవలన నీఁగనిపాపముల్, దేని వినినఁ బాసి దివ్యులగురు
రట్టి ప్రశ్న మీర లడిగితి రిప్పుడు మ, హాసస్య మిది మహాస్త్రులార.

చ. గురుఁడగు బాదరాయఁడు గోరి నమస్తృతి చేసి తొల్లియ

ప్పరమముసింహుచే వినినభంగిని దెల్పెద మీకు మీరు సా
దరణమనన్తులై ననుఁ గృతార్థునిఁ జేసి కథార్థతత్వత
త్పరమతులై వినుం డని పదంపడి యిట్లని పక్ష వారితో౯.

గీ. పరమయోగీంద్రులకు నైనఁబడయరాని, వైవసాయజ్యమేకథా శ్రవణమునను
గలుగు నున్మత్తులకు నైన నెలమి దీని, మహిమనన్దింపఁదర మెఱన్మోలార

ఉ. పాయక యెల్లలోకములఁ బ్రస్తుతికెక్కు సృజించినట్టి ప్ర
జ్ఞాయుతుఁ డైన బ్రహ్మవలన౯ జగదీశ్వర గుహ్యరక్షణో
పాయము గల్గదయ్యె ననపాయముగాఁ దగులోకరక్షణం
బీయెడ నెట్లు గల్గు జరు లెల్లు సుఖుతురు సర్వకాలము౯.

వ. దేవీ నీకు సమస్తారంబులు గావించెద ననుగ్రహింపు మని వెండియు
నిట్లనియె.

క. తంతువు దెచ్చుట కొఱకై, యెంతయు విష్ణ్వంతికమున కేగెడు నన్నుం
జొలింపుము రక్షింపుట, కింతట దీవించి వఃత లెడలెడునట్ల౯.

గీ. అయిదురంగులుచిహ్నితమైనవస్త్రు, మొకటిగావించినీ నేర్పప్రకటమొందఁ
దాపసోత్తమ నీశుభదంబు కొఱకు, నీశ్వరున కిప్పు ముందు ధరించుటకును.

(67) ఉత్తరరామాయణము. గ్రం సం. 999.

తిక్కనసోమయాజికృత నిర్వచనోత్తరరామాయణము పదియాశ్వాస
ములు తర నొల్లిలి భమనొకండవయాశ్వాసము. జయంతి రామభట్టను కవి

రచించినది, యీగ్రంథములోఁ జివరఁ జేర్పఁబడినది. ఇందు వచనములు గూడఁ గలవు. కవిత్వ మంత రసవంతముగా నుండదు. అచ్చుపడినదానిలో నీభాగము నెవ్వరును జేర్పలేదు. కావున దానివిషయమై కొంత యిందుఁ దెల్పఁబడుచున్నది. ప్రారంభము.

క. శ్రీమద్రఘుకుల జలనిధి, సోమా పరమాత్మనామ సుగుణస్తోమా
భీమాహవదైత్యకులవి, రామా భద్రాద్రిధామ రాఘవరామా.

క. శ్రీరాముఁడు చెలువఁబుగ, ధామణి బాలింపుచుండి ధర్మాన్నితుండై
సారెకు మైథిలి దలపుచు, గారుణ్యము కలిమి చెలిమి గౌరవ మొప్పున్.

క. కుశలవపుత్ర త్వభోధము, కుశలపులకు ననుజలకును గుశలముఁ జెందన్
విశదముగ వేదశాస్త్ర, పశమమునగు రాజ్యసీతి పద్ధతిఁ దెలిపెన్.

ఉ. జానకి బాసి రాఘవుఁడు స్వర్ణమయు బగు సీతతోడుతం
బూని సమస్తయజ్ఞములు పొందుగ దక్షిణ లిచ్చి సేయుచున్
మానుగ సర్వభూప్రజల మన్ననఁ బ్రోవుచు నాఁడునాటికిన్
భూనుతుండై వసుంధరను బూజిత మొప్పుగ నేలునంతటన్.

క. కౌసల్యాదిగ్గఁ దల్లులు, వాసవపురి కేగినంత వారలకొఱకై
భూసురులఁ బంపె రాముఁడు, భాసురముగ భర్తృలోకపదమునఁ బొందన్
గద్యము—ఇది శ్రీమదృద్ధాద్రిరామ వరప్రసాదలబ్ధ కవితా(విచిత్ర)గాగ్గేయ
గోత్రపవిత్ర జయంతి కృష్ణభట్టారక సుభద్రాంబావరతనూజ రామభట్టప్ర
ణీతం బైన శ్రీమద్రామాయణకావ్యంబున నుత్తరకాండ తిక్తనసోమయాజి
రచితంబై యున్న కేవలంబునం గల్గు మీఁదటికథయందు . . . . .
సర్వము న్నేకాదశాస్వాసము.

కథలోని రెండుపద్యము:—

ఉ. భూపతి నన్నుఁ దా విపినభూముల కంపిననాఁడు మెబడిం
బ్రాహ్మ కందమూలఫలరాసులఁ దెచ్చియు మక్కుఁ దన్నిఁ దాఁ
గాపరియై వసించుచును గాచుకొ యుండును నిద్రలేక హః
బాపురె నేడు లక్ష్మణుని బాయఁగఁ జేసితి మాయదైవమా.

గీ. అమరగంధర్వహానిగణాంశజనిత, మైనమర్మలభల్లూకయాతుధాన
సంఘ మంతయు నిర్మలస్వాంతు లౌట, ననుగమనమున కొడఁబడియాదరించె

క. పదివేలవత్సరంబులు పదినూలులయేండ్లు నిండెఁ బడపడి సమయం
బిదె వచ్చెఁ బ్రతిన వేళయుఁ, బడపడ వైకుంఠ లోకపదవికిరామా.
ఖరసంవత్సర ఆషాఢబ 3 బు సర్ది మేడవర్పు ఆదినారాయుడు మళ్ళచేనుల
కొమారుఁడు రాజగోపాలుని ప్రాసి యిచ్చెను.

—(68) బాలభారతమ్—గ్రం. సం. 936.—

అగ స్త్యకృతబాలభారతమ్. పరిషత్తు స్తకభాండాగారములోని సం. 855 గ్రంథ
మసంపూర్ణము. ఇందు ౨౦ సర్గలు సంపూర్ణముగనున్నవి. ప్రారంభము:—
అస్త్యత్రినేత్రప్రభవః కలాత్మా శశీతి నక్షత్రగణస్యనాథః
యం వాఽజశ్రీ హర మాప్తవాచో వామ హరే శ్లోచన మామనన్తి.
సేవ్య స్సురాణాం హిమవద్దీపాద స్సంభావనీయ శ్శిరసా శివేన
మహీధ్రభరేవ తమోపహస్త్రీం యః కౌముదీదివ్యనదీం ప్రసూతే.
నజాహ్నువీయైశ్చ నయామునైశ్చ నచాపరాసాః సరితాం పయోధిః
యస్యోదయే వైవసుజాతథామ్నో బహ్వియసీమృచ్ఛి మువైతి వాఙ్మః.

అంతమున—

సవైన మాహస్త చిరాత్రిణేన శునా సునాసీర వినామునా మే
సరోచతే నాకవిహారసాఖ్యం జ్ఞాఘ్యం షరం భ్రాతృసమాగమోవా.
విహాయ తచ్ఛౌకరూప మగ్రే మూర్తేన ధర్మేణ సహక్షితీశః
ఆరోపితో మాతలిచోదితాక్షర్షం రథం మఘానా దివ మారురోహ.
అందోళయన్న భవదీతరంగాన్ నవోదయో నందనగంధవాహః
నృపాయ కల్పద్రుమపుష్పగంధ ముపాయనత్వం గమయాంబభూవ.
పాంచాల్యాసమ ముద్ధితై ర్నిరయతః కన్దాదిభి ర్రాభతృభి
స్త్వంస్త్వం ధామగతై రభిష్టుతయశా దివ్యైశ్చ తై ర్భంధుభిః
సింహా సిగ్గజదాన దిగ్గపయసి త్యక్తా వపుర్తానుషం
సర్వాసా దివిషద్దృశాం సనిదధే శర్త్తాణి ధర్తాకృతిః.

ఇతి శ్రీ అగ స్త్యకృతౌ బాలభారతే వింశఃసర్గః—

—(69) అజ్ఞానధ్వంతచండభాస్తరము—గ్రం. సం. 4343.

ఇదియొక వేదాంతవచనగ్రంథము. కంభముపాటి అమరేశ్వరకవి రచి
తము. భాష సంభాషణరూపముగా నున్నది. గద్యము—“ఇది శ్రీమదద్వైత
బ్రహ్మవిధ్యావిశారదుని జ్ఞానకంభముపాటి అమరేశ్వరశాస్త్రుల వారి చాతను

శిష్యానుగ్రహార్థమై ఆంధ్రభాషాప్రబంధరూపముగాను రచింపఁబడిన అష్టాదశాధ్యాయములను గలది. ఇందు మనోహరమైన విచారదశరూపక మైన వేదాంతప్రకరణంసూక్ష్మము.

ఇందు అనుబంధవిచారము—జీవేశ్వరవిచారము, సృష్టివిచారము, ఇంద్రియప్రకరణములు గలవు. కొంతమచ్చునకు—

“పుత్రదోషాలనువివరించేము.

“పుత్రుడు పుట్టకమునుపు పుట్టడాదాయనని తల్లిదండ్రులకు దుఃఖము గర్భము నిలిచి సవిత్రే దుఃఖము సవించక శిశువు పుట్టేటప్పుడు శిశువుకైనా హాని తల్లికైనా హాని హానిపొందకవుంటేనా గ్రహదోషాదిదుఃఖము రోగానులవలన దుఃఖము నశించేకాలమందు ధూర్జక ఆయనా యవంశకొట్టబోతున్నారో అని దుఃఖము వొడుగుగాదాయనని చదువురాదాయనని పెండ్లిగాదాయనని దుఃఖము. వయస్సునాడాయనాంట్లే పరకారాగమనం చేసేనా లోకులు నిందించేరు అని రాజులు దాడించేరు అని షరలోకమందు నరకానబడేనని దుఃఖము”....

ఇట్లేయర్థదోషాలు వివరింపఁబడినవి.

బ్రహ్మజ్ఞానోపాయము—శ్రీమత్పరమహంసపరివ్రాజకాచార్య శ్రీస పదానందేంద్ర శ్రీగురుచరణకమలశిష్య శ్రీరామకృష్ణానందవీరచిత్తము.

గురుశిష్యసంవాదకీర్తన- కావి తిక్కయ్యనచ్చిన ౧౦౮ చరణములు వేదాంతము-కొన్ని చరణములు—

కాలినవిత్తులు క్రచ్చరమొలవావు లీలజ్ఞానికి పుట్ట లేదు సుమ్మాయి

కారణమణిగిన కార్యచైతన్యము నారీతి సంసారమని చూడవోయి !

మడికిసింగన్న వాసిష్ఠరామాయణము- మొదలైనవింగలవు.

౨౩ వ పత్రములో నీక్రిందిపంచరశ్మిలు గలవు.

మ. నిగమాంతప్రతిపాద్యతై విమలమై నిర్వాసనాభాగ్యమై

సగుణాతీతము నిర్గుణాదికమునై శశ్వత్సుఖాన ద స

ర్వగురుత్వం బగు రామలింగగురుచంద్రావాస వైశిష్ట మా

మగరాలృప్తణ మెంతదవ్వు చెపునూ మర్త్యాంగనారత్నమా.

మ విగతాశాభయః సై మహాశుభదుఃఖై విశ్వాత్మై నిత్యై

జగదమృదివికారధూరుడయి దోషధ్వంసియై సగ్గురుం

డగుచుం బ్రచేడి రామలింగగురుచంద్రవాస మైనట్టి మా
మగరాల్పట్టణ మొత్తదవ్వ చెపుమా మర్యాంగనారత్నమా. ౨

మ. జగమం దెన్నఁగ భక్తకల్పతరువై సర్వసౌఖ్యంబులం
దగరక్షించి వరించి యుక్తిలనా తాదాత్మ్యమొందింప నీ
రగుణుడై తగు రామలింగగురుచంద్రవాస మైనట్టి మా
మగరాల్పట్టణ మొత్తదవ్వ చెపుమా మర్యాంగనారత్నమా. 3

మ. జగతిం బుట్టె ముముక్షులైన సుమచస్పృహతోతుండై సదా
జగదుద్యస్వరిజాలభీషణలసత్సన్నాప్రకుంఠాచు వే
తగ రక్షించెను రామలింగగురుచంద్రవాస మైనట్టి మా
మగరాల్పట్టణ మొత్తదవ్వ చెపుమా మర్యాంగనారత్నమా. ౪

మ. పగడా ల్వాసవనీలగారుడమణివైడూర్యరత్నంబుల
స్తగరాల్తెంపులు చంద్రకాంతరుచుల న్నానాచు వెగ్గొంది పా
దగుచున్ శ్రీకరరామలింగగురుచంద్రవాస మైనట్టి మా
మగరాల్పట్టణ మొత్తదవ్వ చెపుమా మర్యాంగనారత్నమా. ౫

ముక్తిద్యోతకవాటముం దెఱచి పై ముక్తంటిపైకంటిలో
రక్తిన్నాని విరక్తిచే మిగులఁ బేరొకంటిపై కంటిలో
యుక్తింబొందినయోగి మూకజడబాలో న్నత్తులం బోలు నీ
భక్తిన్ శ్రీమగరాలపట్టణవరా భావజ్ఞ సర్వేశ్వరా.
ఇట్టివే “కొట్టా మిక్కిలికెంతదవ్వ చెపుమా కొన్నాసరోజాననా-
పొందూర్కిడ్డి కెంతదవ్వ చెపుమా పూర్ణేందుబింబాననా-

అను మొదలగుపద్యము లీప్రాంతములలోఁ గొందఱుచదువుచున్నారు.

—(70) హంసవిశతికథలు-గ్రం. సం. 1087—

ఇదియొక్క చక్రనివచనకావ్యము. మొదటిపత్రము లేదు. చివరపత్ర
మున్నదిగాని ముక్తలై పోయినది. ప్రతిపత్రమును జవరఁ గొన్నియక్షరములు
గలభాగము విడిగిపోయినవి. భాష చాలభాగము శుద్ధముగా నున్నది. కల్ప
నలు మనోహరముగానున్నవి. కొంత మచ్చు చూడుడు—

“ఎనిమిదవనాటిరాత్రి హేమావతి మణిఖచిత్రాటంకకాంతులును
ముక్తాహారంబులకాంతులును రత్నకంకణంబులకాంతులును దిగంతంబు లావ
రింపఁ గుంతుమహంకంబు పొంకం బగుచుండఁ జెంతకు వచ్చిన దానిం గాంచి

యోశ్మంగారవతి రాజగృహంబునకుం బోయెద వేమొ నాముచ్చట విని పోవుదుగాక యని ముద్దులు గులుకఁ బలికిన హంసవాక్తాధుర్యంబునకుఁ జిక్కి య్చూడ వినియెదఁ దెలుపు మనిన నిట్లనియె. పున్నాగపూజం బను (పురంబున) ధనచిత్తుం డనువై శ్యశిఖామణి యుండు నతండు కాయధాన్యంబులు గలకణ జంబులును బియ్యంపుగరిసెలును చిల్లరలమైడు దుకాణములును గట్లసంచులు ను దక్తాడయును, అటకయుం గలిగి జాజికాయలును జాపత్రియును... మొదలగు సమస్తవస్తువులు బేరంబాడుచుండు నాతనికి వసుమతి యను సతిగలదు. దానిమోము గోము దాని కావిమోవి, దాని కప్పకొప్పు దానియారుతీరు' దానిచెన్నగుచిన్నెలు దానిజగ్గునిగ్గు దాని తేటగుమాటలు... దానిం జూచిన మానవుం డాత్తలో మెచ్చి శిరంబు గదల్చి మీసంబులవైఁ గేలువై చి నిట్టూర్పువుచ్చి మజ్జా రే యనక మానండు”

—(71) బహువిధగ్రంథములుగల సంపుటము గ్రం. సం. 1244.—

ఇం దనేకవిషయములు గలవు. అష్టాంగయోగక్రమము- యుగకాల సంఖ్యయునుగలవు.

(1) నానార్థపద్యములు:—ఇప్పేర సంస్కృతపదముల నానార్థములం దెలుపు గ్రం కందములు గలవు.

క. సంస్కృతము లక్షణోక్తము, సంస్కృతమనస్రతియుగతియుస్వర్గముభూమిన్ సంస్కృతము చెడనిపదవియు, సంస్కృతమనఁబట్టిపండుసభ మొదలయ్యెన్.

క. ఘృత మనఁగ నెయ్యి నీళ్లును, ఘృత మనఁగాఁబాలుచల్లగిగ్గిలమినుమున్ ఘృత మనఁగఁ దేనె నెత్తురు, ఘృత మనసంసారసుఖముగెల్పునునయ్యెన్.

క. న్యగ్రోధ మనఁగఁబామును, న్యగ్రోధంబనఁగ వ్రేలు నెత్తురుఁ బాత్తున్ న్యగ్రోధ మనఁగ మఱ్ఱియు, న్యగ్రోధం బనఁగ బార నగడును నయ్యెన్.

(2) శివస్తోత్రము: — ద్విపద సుమారు నూఱుచరణము లుండును. పాల్గురికి సోమనాథకృతమేమొ!

“కులజండనై న దుష్టులజుండనై న, బలుపుణ్యనిధి యైనఁ బాపాత్ముడైనఁ గాని నీసద్భక్తి కలితుండనై న, వానిసీయాపులో వర్ణింపఁజేయు

పుడమిభక్తులయిండ్లఁబడిపనుల్ సేయు, పడఁతికడ్పుననై నఁ బ్రభవింపఁజేయు

... ..

పరమవరుండైన పాల్గురినిలయు, కరుణతోఁ భోచును గలకాలమెల్ల.

(౩) షట్స్థలసంబోధత త్వరహస్యము:—

సంస్మృతశ్లోకములును, దేనుఁగువివరణమును గల వైవర్తంధము.

గద్యము:—ఇతి శ్రీగురులింగజంగమపాదారవిందమకరందపానమిళింద మానసే శ్రీమద్గురునల్లమాహ్వాయకరుణాకటాక్షవీక్షణాబునం మురుమల్లనామ్నప్రణీతంబైన షట్స్థలసంబోధతత్వరహస్యంబు....”

తేనుఁగువాడుక మాటలతో నున్నది.

శివతత్వపరే సూక్ష్మ బిందురూపంతు జాయతే

బిందునాదసముత్పన్నం నాదాంతే శక్తిజాయతే

శక్తిస్తు జాయతే శబ్ద శ్చ భేజాయంతి వాగ్భవం.

యిట్లు పరమసూక్ష్మమైన వ్యోమాతీతమైన శివతత్వమందు బిందురూపమైన పరాశక్తి బుట్టెను. ఆపరాశక్తి నాదం బుట్టెను. ఆనాదమే ఆదిశక్తివలన ఇచ్ఛాశక్తి బుట్టెను. ఆయిచ్ఛాశక్తియందు శబ్దము బుట్టెను. ఆశబ్దమే జ్ఞానశక్తి ఆజ్ఞానశక్తివలన వాక్తు పుట్టెను. ఆవాక్కుయ నెడిదే క్రియాశక్తి....” దీనిని రుధిరోద్ధారి నామసంవత్సర వైశాఖ శు క్లి సోమవారం సాయంత్రం సర్ది వచనటిక నిమ్మన బసవానందయోగిగారి మాతృకను పున్నట్టుగా మాచిరాజు బుచ్చన్న సంపూర్ణంగా శ్రీసద్గురుపాదాల అనుగ్రహంవల్లను వ్రాసెను.

ఈసంపుటములో మఱియు ద్వీపదప్రమళస్తోత్రము వర్ష ఫలము రుద్రాక్షధారణవిషయము సోమనాథుని ప్రభులింగలీలలునుగలవు.

(4) జీవయెటుకులకొరవంజి. సన్నిధిరాజు జగన్నాథకవిప్రణీతము.

గద్యము:—శ్రీచుద్వేదవేదాంతరహస్య ప్రణతగుహంతరాళనిలయ పరమహంసపరివ్రాజకాచార్యచర్య సర్వతంత్ర స్వతంత్ర శృంగుభేరిసింహాసనస్థిత శ్రీమచ్ఛంకరాచార్యపాదారవింద మకరందపానమిళిందమానమానస సన్నిధిరాజవంశపారావార రాకాశశాంక అమృతసుపుత్ర జగన్నాథనామధేయప్రణీతం బైన జ్ఞానయరుకలకురువంజి యను మహాప్రబంధంబునందు సర్వంబు నేకాశ్వాసము.

యక్షగానము— వేదాంతవిషయము- మొదటిపత్రము పోయినది.

కలవినుండు—“...గలిగిన తామరకమల మున్నది. ఆకమలమందు మానసహంస యనేరాజహంస గలదు. దానిఖగాంతరమందు నవరత్నదీపులు గల చిద్రబ్ధహ్మము పున్నది. అని చెప్పగాను దాని పట్టి తెచ్చునుమని మాకింగి అని

కొట్టె దేవరా నేను ప్రాకృతపురుషుణ్ణి గనక రాజహంసను పట్టి తేలే ననగా
 సామీద కోపించి రాజహంసకొరకు సుకర్తేచ్ఛచేత పారిపోయి వచ్చినది.
 సామీ, నేను దాని వెనుకవచ్చినాను సామీ, మాశింగ్గిని నేను విడిచిపెట్టితే
 యీఅనంతకోటి బ్రహ్మాండాలు చెడిపోవడానకు హేతు వౌతుంది గనక శిం
 గిని జూడవచ్చినాను సామీ, యని యన్నంత హస్తగాడు అడిగిమాట, వోరీ
 శింగ్గా మీశింగ్గిని నీవు చూడకపోతే యీఅనంతకోటి బ్రహ్మాండాలు చెడి
 పోతున్నవని తెలియజెప్ప మనిన, చెప్పమంటావు సామీ, ఎనిమిదిశరీరాలు
 న్ను నాలుగుపాదాలున్న మూడుస్తానాలున్న అయిదుగురుదేవతలున్న వీటి
 తోగూడిన ప్రణవజ్యోతిరూపమైన పరబ్రహ్మము నన్ను చేపట్టి సర్వభోకా
 లున్న ఆడిస్తావున్నాడు సామీ, నన్నుగాదని మాశింగ్గి తనపేరు చెచ్చు
 కోవలెనని విడనాడి వచ్చినదిసామీ.”

ఇది ద్వితీయభాగము.

